

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

(ՎՐԷԾ ՌՈՒԲԷՆԵԱՆ)

ՍՈՒՏԵՐՈՒ ԵՒ ԵՐԱԶՆԵՐՈՒ

ԶՈՀ,

''ԷՇ-ՆԱՀԱՏԱԿ''

ԵՂԱԾ ԱԶԳ ՄԸ՝ ''ՀԱՅԵՐԸ''

Ա. ՀԱՏՈՐ

ԼԻԲԱՆԱՆ
2004

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

(ՎՐԷԺ ՌՈՒԲԵՆԵԱՆ)

ՍՈՒՏԵՐՈՒ ԵՒ ԵՐԱԶՆԵՐՈՒ

ԶՈՀ,

“ԷՇ-ՆԱՀԱՏԱԿ”

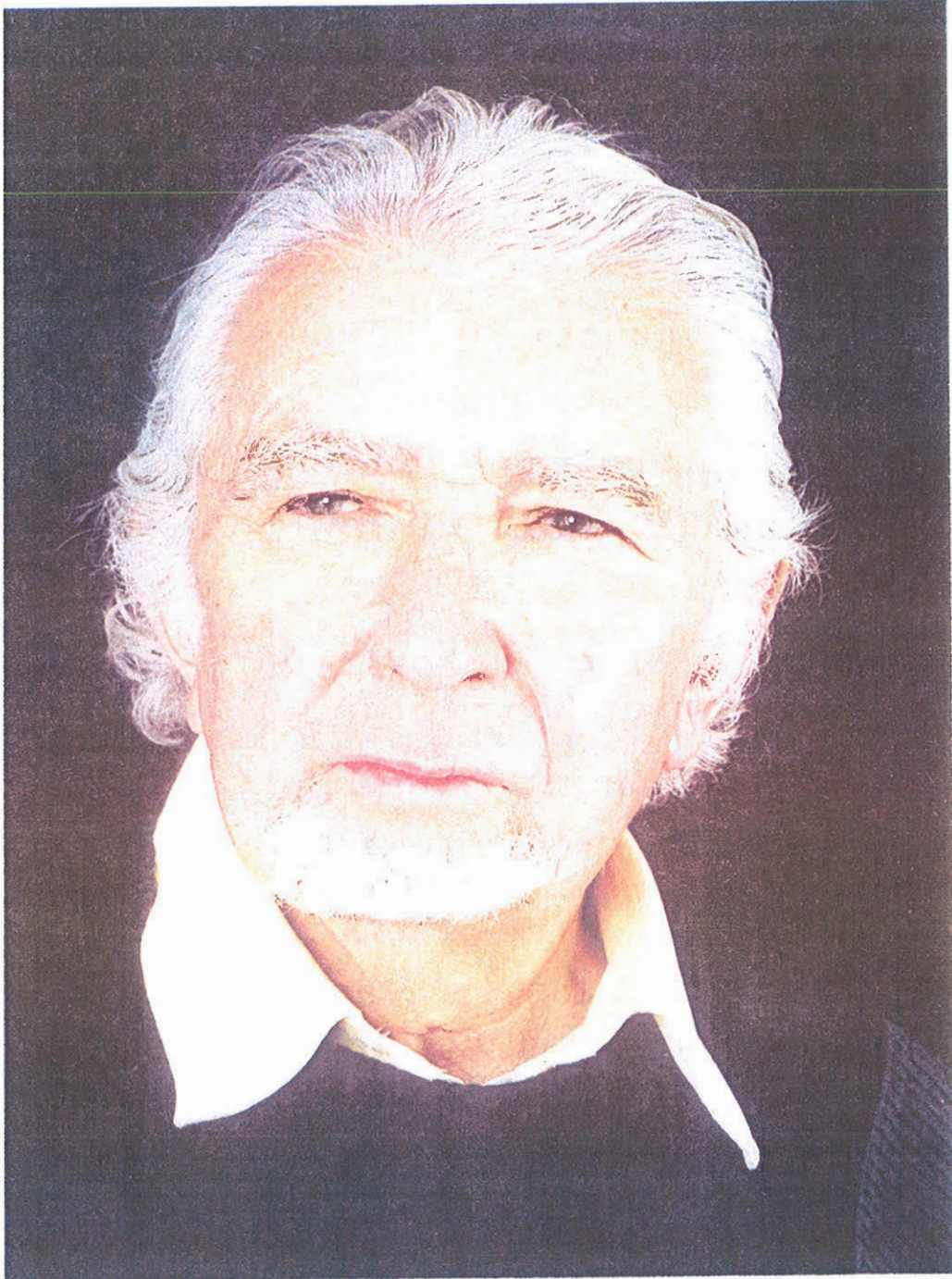
ԵՂԱԾ ԱԶԳ ՄԸ՝ “ՀԱՅԵՐԸ”

Ա. ՀԱՏՈՐ

ԼԻԲԱՆԱՆ

2004

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ
(ԿՐԷԺ ՌՈՒԲԵՆԵԱՆ)

ՄԱՏԵԱՆՍ ԿԸ ՉՕՆԵՄ ...

Տխրայուշ 90-ամեակին
բոլոր ժամանակներու մեծագոյն և
անպատիժ մնացած
Հայկ. ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ,
Մեծ Եղեռնի ԱՆՍԵՂ ՋՈՂԵՐՈՒՆ և
Հայ Դատի պայքարի
ԴԻԻՑԱԶՆ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ
սրբալոյս յիշատակին...
ՆԱԵԻ...

Ներկայ ու գալիք պահանջատէր և
արիասիրտ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴՆԵՐՈՒՆ որ,
անվհատ ու հաւատալից կամքով,
շարունակեց իրենց նախնիներուն
ԱՐԴԱՐԱՏԵՆՉ մարտնչումը՝
մինչեւ ձեռքբերումը ԱՐԴԱՐ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ:

Ի Բ Բ Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

«ՍՈՒՏԵՐՈՒ ԵՒ ԵՐԱՋՆԵՐՈՒ ՋՈՂ,
ԷՇ-ՆԱՀԱՏԱԿ ԵՂԱԾ ԱՋԳ ՄԸ՝
ՀԱՅԵՐԸ»

ՄԻ ԿԱՐԴԱՔ ԱՅՍ ԳԻՐՔԸ ԵԹԷ...

Յարգելի ընթերցող՝ պիտի խնդրեմք, որ ՉԿԱՐԴԱՔ
ԱՅՍ ԳԻՐՔԸ...

Եթէ, ձեր հոգւոյն մէջ, չունիք ցաւը Արեւմտեան
Հայաստանին, մեր Մեծ հայրենիքին կորուստին ցա-
ւը:

Որովհետեւ, մեր գրածները, ձեր սրտին ու մտքին
պիտի չխօսին:

ՄԻ ԿԱՐԴԱՔ ԱՅՍ ԳԻՐՔԸ...

Եթէ Դաշնակցութիւն կուսակցութեան կը պատկա-
նիք... Եթէ աղանդաւոր ղեկավարներու լոզունգնե-
րուն և անոնց սուտ պատմութիւններուն կը հաւա-
տաք:

ՄԻ ԿԱՐԴԱՔ ԱՅՍ ԳԻՐՔԸ...

Եթէ Սիոնիզմ ըսուած հրէշին ճիւղաւորումներէն
մէկը եղող՝ Ֆարմասոնութեան կը պատկանիք:

Որովհետեւ սա կը նշանակէ, որ դուք ձեր հոգին ծա-
խած էք ձեր ժողովուրդը ցեղասպանութեան ենթար-
կածներուն, ձեր պատմական հայրենիքի գողութեան

մեղսակցածներուն: Կողմ էք ու հանդուրժող մարդկային
ու ազգային անիրաւութիւններուն: Ձեր հոգիին մէջ
հայկականութեան նշոյլ մ'անգամ չէ մնացած:

ՄԻ ԿԱՐԴԱՔ ԱՅՍ ԳԻՐՔԸ...

Եթէ եսասէր և ինքնահաւան մըն էք:

Որովհետեւ դուք, հայելիին մէջ ձեր տեսած «դէմք»ին
սիրահարած մըն էք: Եւ դուք՝ միայն ձեր անձը կը սիրէք ու
կը հաւնիք:

ՄԻ ԿԱՐԴԱՔ ԱՅՍ ԳԻՐՔԸ...

Եթէ փայլուն խօսքեր, երազային սնամէջ ու խաբուսիկ
պատմութիւնները կը սիրէք:

Որովհետեւ մեր գրութիւնները կարծր, տափակ ու ցա-
ւոտ իրականութիւններ են:

Այս գիրքը՝ Հայ մեծ Ազգը կործանումի մատնող կեղծ
ազգասէր հայ առաջնորդներուն դէմ՝ Անէծքագիր մըն է:

Այս գիրքը, հայ անարժան առաջնորդներուն կատարած
դաւաճանութիւններուն դէմ, ընդվզումի աղաղակ մըն է:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ
[ՎՐԷԺ ՌՈՒԲԷՆԵԱՆ]

ԴԻՄԱՍՏՈՒԵՐԸ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԻՆ

ՈՒՂԵՑՈՅՑ ՄԱՏԵԱՆ ՄԸ,
ՆԵՐԿԱՅ ՈՒ ԳԱԼԻՔ
ՀԱՅ ՍԵՐՈՒՆ ԴՆԵՐՈՒՆ
ԿՏԱԿՈՒԱԾ

Հայ արդի հրապարակագրութիւնը կ'օժտուի պատմա-ընկերային ու քաղաքական բնոյթի ինքնատիպ երկով մը, որ Յովհաննէս Չիլիկիի րեանի «Սուտերու և Երազներու զոհ, էջ-ճահատակ եղած Ազգ մը՝ հայերը» պերճախօս անունով վերնագրուած ներկայ ստուար մատեանն է:

Հատորը կը բովանդակէ ներհուն մտաւորականին յօդուածները, որոնք տեղ գրուած են «ՆԱՅԻՐԻ» Ծաբաթաթերթի մէջ, 1995-էն 1999 երկարող ժամանակահատուածին և որոնք, ամփոփուելով, վերածուած են պատկառելի գիրքի մը, որ ուշագրաւ է ոչ միայն իր արտաքինով ու բովանդակութեամբ, այլեւ՝ ուսանելի, դաստիարակիչ և ուղեցուցող հրատարակութիւն մը ըլլալու իր առաւելութեամբ: Ի մեծ գոհունակութիւն ճաշի, շնորհալի հեղինակին մտքի արգասիքն կազմող գրութիւններուն շուրջ արդէն որոշ ճաշակ մը կազմած ընթերցողներուն, որոնք մաղթեր էին զանոնք տեսնել առանձին ժողովածուի մը մէջ խտացուած: Ինչ որ իրականացած է այսօր, որպէս Ա. հատոր:

Որո՞նք են այս եզակի աշխատասիրութեան գլխաւոր յատկանիշները:

Հեղինակին մտորումներուն գլխաւոր նիւթ կը կազմէ ժամանակակից աշխարհը իր հեռու ու մօտիկ անցեալով: Մարդկային առօրեան որ անհատականէն մինչեւ հաւաքական կեանք կ'երկարի: Ազգայինէն մինչեւ համամարդկային հասնող եղելութիւններ՝ որոնք կը տառապեցնեն ու կ'արիւնեն ժողովուրդները: Կ'անհրաւեն մարդոց ու ազգութիւններ:

Հատորին մէջ տեղ գտած գրութիւնները՝ գիտա-վերլուծական յօդուած, ակնարկ, յուշագրութիւն, դիմաքանդակ և մանրապատումներ, անկախ նիւթի բնոյթէն, գրառման թուականէն ու շար-

ժառիթէն, թուղթին յանձնուած են յուզուած խնդիրներու խոր
իմացումով:

Հեղինակը տէր է աշխարհաընկալման լայն մտահորիզոնի:
Կեանքի իրականութիւնները կը վերլուծէ մեկնելով գիտական
տեսանկիւնէ: Ունի սուր դիտողութիւն, խուզարկու միտք, թա-
փանցող հայեացք: Գիտէ քողազերծել թաքնուած իրականու-
թիւնը: Մեկնել ինչ որ առեղծուած կը թուի: Իր տրամաբանու-
թիւնը տոկուն է և անսայթաք, եզրակացութիւնները՝ ճշգրիտ: Լա-
ւատեղեակ է միջազգային խրթին իրադարձութիւններուն, իսկ
ասոնց շարժառիթներուն՝ իրազեկ: Իր դատումները կը կոթնին
անժխտելի փաստերու վրայ, որոնք վաւերականութիւն կը հա-
ղորդեն հմուտ քաղաքագէտի իր եզրակացութեանց:

Կեանքի մէջ, ամէն արդիւնք, իր պատճառն ունի: Ինչպէս
տիեզերական համակարգէ ներս ամէն երեւոյթ օրինաչափական
է ու փոխկապակցուած, նոյնն է դրութիւնը նաեւ մարդկային ըն-
կերութեանէն ներս:

Յ. Չիլիակիրեանի պատմա-ընկերային փիլիսոփայութեան մէկ
գլխաւոր տեսութիւնն է, որ կենդանական աշխարհին բնորոշ
«Անտառի Օրէնք»ը, որ կը նուիրագործէ Զօրաւորին իշխելու
իրաւունքը, այսօր, աւելի քան երբեք, դարձեր է կանոն մարդկա-
յին ընկերութեան մէջ: Ուր Դրամն ու Զէնքը ամենազօր մենատէ-
րեր են: Որոնցմով կը հպատակեցուին ու կը ստրկացուին ազ-
գեր ու մարդիկ: Ժողովուրդներ անոնցմով կը հայրենագրկուին,
կը բնաջնջուին և կ'անհետացուին Պատմութեան թատերաբեմէն:

Եւ սակայն, կը ճշդէ հեղինակը, խորագնին հետազօտութեամբ
մը, Տարվին-եան «Կեանքը կեանքով կը սնանի» տեսութիւնը,
իր խեղաթիրուած հասկացութեամբ է որ կը կիրարկուի մարդ-
կային փոխյարաբերութեանց մէջ: Երբ, նոյն տեսակի կենդանի-
ներն անգամ, իրարմով չեն սնանիր, ալ ո՛ր, թէ մարդ անհատը
որ ամենազարգացած էակն է բնութեան մէջ, իր գոյութիւնը
պայմանաւորէ իր նմանի յօշոտումով, որ անոր ապրելու իրա-
ւունքը իրացնելու գնով իր գոյութիւնը տեսականացնէ:

Հակառակ այս գիտական ճշմարտութեան, Տարվինեան
«Տեսակներու Ծագումը» գիրքի տեսութեան չարափոխուած,
սխալ հասկացութեամբ կիրարկումը մարդաբնակ երկրագունտի
վրայ, դարձեր է միջոց, զէնք, գաղափարախօսութիւն ու նպա-

ըզտմզի մս, ջրոցփոխոմ յոգելուսոց յվճոյճ իս յվրոմվ, յգծմսն մի, ջրոքնոհի յովելուսնմսմզ, ճոյսս մզոցոցոցոց: Ո՛ր ղ ովճմուս, լ, Լ՛նմոմզ, մոնոմ յվոյս յովելուսն յովելուսն ճզմզ յոհոցոցով լ մս, Իսկոնմ Հմտոմի մի մր յուցոցոցոց ոցուսնոմոնն միոցովնզ?

: յվճ յմզոցոցոց

-սվո իոզմզ ջոնզ ովսփոցոցոց մմզոցոցոց մսոմովն յուսս, մոյովել -ուցոցոցոցն յոհոցոցոց? Հոզո մի «ուգնոմո» ջոյր ջոուսնոցոց մ ուսմզոց մզո Հրնսհ յվոյս յոհոցոցոցն, Երոցոցոց ոցոց

: մսո իս յվճ : մմ

-զոցովելուսնոցոցն յսկմոն մսսմ վյմոմճո, Հոն մի յվճ -մոճ ոցոցելուսովմթն ջոսոցոցոց յոգելուսնմոց յվոյս մզմ -ոսովն ոնո սսոցոցոց ճոցոցոցոց իս մսս Իսմզոցնսճվր Հվմ -նոո, Լսոն, Լսոցմզի վջմսն մրուսսս մվ, Լսնոմզ Իսմզոցնսճվր վզոցոցոցոց ոցոց, Իոհմզ ճզմուսոցն միոցովնզ յվմսոո?

: ոզնոց յուսմզոց «Լոզմոցն յոցուսոոյ»

Իոսոց իոցոցն ղ Հմսոցոցոց վովն մոյովելուսնմո ոսմզոցոցոց -ոթ մսո մս, մր վիոցոցոց հոմվր, յսոմոցոց յվնոհնմոց Իսնոս նոյսոց: ՃՀր յվմոցոցն մվ Լզուս ճոցոցն Իսնոցոց: «ոյսո -ոցոց» իս «նմոցոց» Իսկոցոց մմզոցնսնզ? «Լոզմոցն» : մվ -միմոցոց? յզմվ իս վուսսսոցն մի Հրմվ մս յովելուսնմոց յՀրոց յվնոցն իս յվնոցն Իսկոցոց: մզո իս յոց Իսկզսփո իոմի ոսմ -ոց վելմզ Լսկոցոցոց մվ : ոզ մոցնոցոց Հոլսկոցոց իս Հոցնմ -ով մս, Իոցոցն մի ոթն ոզ : մոց ջոյր յվսոցոցնմիմզ Հ ջոնոցոց -ճոհ: Իոմի վյմոմճո ճնսճրո Հ ջոմոհմզ մմզոզել Լուսն մվ, վոցոցոց իսկմոց ոՀոնզվ, մճՀմզ ոնո ջոուսնսհ յովելուսնոց -սվո, ոցմզոցն-նսճվր իսկոցնոցն ոՀոցնոցն մնսնոցովնն մ ղ իսկովնոց յզմվ, իսկոցնն Հոց յՀրոց ջոուսնմ ճսոց Իսոո իս ոցոցելուսնոցոցն վրոմվ, մվ իվյմսոց, ոցոցնոցոցն մվ վրուսնոց մվ իսկոցոց յոգելուսնոցնմվ յվնոցնմոմճոցոց ջոուսն, ոցոզել -ուսոց ոճոցնոցն ոնո ջոնոցն հոցոցնմճ մզմն, մոնո ոզ

: յզմվ Հ ջոուսնսոցն յՀոցովնզ

Հել մմվ, մս մր ճոյսոմմ իսկովն ոցոցելուսնմոց Իսմոցն հՀր, ոցոցելուսն, յուսնոցն մսսմ վսոցոցնմիմզ Լոցոցոց Հջմոհ մի ղ, «ննո Լոզմոցն յոցուսոոյ» Հոզո մի ճոցովնմզ մ «ոյս ոզն» ոնո: յովելուսնոցոցն յոհոցն մս վուսնսհ մի մս, յվճսոց մր ոցոզել -ուցոցնմոց Իսնոցն ոցոցելուսնոցն ոցովնն հոս

Նոր Աշխարհակալութիւն, «Նոր Համակարգ» կոչուող:

Քանիմաց հեղինակը կ'ափսոսայ, որ համազգային շահերու պաշտպանութեան քաղաքականութիւն մը ընտրելով, հաւարովի զայն կենսագործելու իմաստնութիւնը ստէպ պակաս՞ է հայուն, մանաւանդ՝ Մեծ Եղեռնի նախօրէին: Ո՛չ միայն չեղանք զգօն, այլեւ, մինչեւ անգամ, ունեցանք միամիտ առաջնորդներ, որոնք գործակցեցան Երիտթուրք դահիճներուն հետ:

Եւ եթէ Սարդարապատը ազգային ողջախոհութեան բացառիկ պարագայ կը կազմէ դժբախտաբար, 1918-20-թ. շրջանն ալ կը վկայէ, որ օրհասի պահուն մէկ գիծ ու նպատակ որդեգրելու հեռատեսութիւնը չենք ունեցած: Ռուսաստանը լքելով յոյս դրեր ենք ուխտադրուծ Արեւմուտքին վրայ: Հետեւանքը եղած է Արեւմրտահայաստանի գէթ մէկ մասը ազատագրելու առիթին կորուստը: Մեր ձեռքին եղած հողակտորը եւս կրնայինք, մեր անմիաբանութեան հետեւանքով կորսնցնել, եթէ տեղի չունենար 1920-թ. յեղաշրջումը և Խորհրդ. Ռուսաստանի ձեռքը մեզի չհասնէր:

Հեղինակը կ'ափսոսայ Խորհրդային Միութեան կազմալուծումը որ Խ. Հայաստանի անկումին յանգեցաւ: Վարչաձեւէն աւելի՝ հզօր Ռուսիոյ տկարացումն է որ վիշտ կը պատճառէ իրեն: Քանի որ, Հայաստանի ապահովութեան երաշխիքը եղած է ու կը մնայ, բոլոր ժամանակներու Ռուսաստանի գօրութիւնը: Այդ երաշխիքը թուլացած է այսօր, Կովկասի նկատմամբ և ընդհանրապէս Ռուսիոյ գոյութեան դէմ «Սիոնական Երրեակին» նիւթած դաւով, որուն իրականացումը ՆԱԹՕ-ին է վստահուած: Ա՛յն ռազմատենչ ու նուանողական Ռիստին, որու առջեւ կը պչրէ Երեւանը օրերս անգիտանալով, որ Սիոնականութեան ու համաթրքութեան պաշտպանը, Հայաստանին բարեկամը չի կրնար ըլլալ: Մեր Հանրապետութեան ղեկավարները կ'անգիտանան, որ Խ. Միութեան հաշուեյարդարէն ետք, ծունկ չոքելու կարգը Ռուսիոյ ու Հայաստանին եկած է այժմ: Վկայ՝ 1999-թ. Հոկտեմբերի սպանդը Ազգային Ժողովին, որ ՀՀ-ի հայրենասէր իշխանութիւնը կը գլխատէր որ սեպ խրէ Հայ-Ռուս բարեկամութեան միջեւ: Ռուսաստանը Անդրկովկասէն հեռացնելու միտումով: Ինչ որ հետեւցնել կու տայ խոհեմ ու հեռատես հեղինակին, որ հարկ է՝ «Աչքի բիբին վրայ գուրգուրալու պէս», տէր կենալ հայ-ռուս բարեկամութեան:

Բազմահմտութեան տէր հեղինակը, որեւէ հարցի շուրջ կ'արտայայտուի իր յուզած ճիւղի խոր իմացումով:

Քրիստոնէական սկզբունքներու մեկնաբանումը հետեւցնել կու տայ հեղինակին, որ այդ վարդապետութիւնը հիմքը կը կազմէ նախնական Ընկերվարութեան, որ մարդոց միջեւ հաւասարութեան և փոխօգնութեան ստեղծման տեսութիւնը կը ջատագովէ:

Ժողովուրդէն ներս առկայ կրօնասիրութիւնը կը վերագրէ տիեզերական որոշ երեւոյթներու մասին մարդ անհատին ունեցած անգիտութեան: Իր «ինչու»ին, «ինչպէս»ին և նման հարցումներու անպատասխան մնալուն: Որով, բնական կը սեպէ ժողովուրդներուն կառչումը կրօնին: Մինչեւ անգամ՝ սնտիապաշտութեան, և մեկնելով ասկէ, կը գտնէ սխալ պետական կամ գաղափարախօսական գետնի վրայ ամէն ժխտողական ընթացք, որ կանխահասօրէն հանրութեան մէջ կրօնասիրութիւնը ճնշելու և վերացնելու կը միտի: Ինչպիսի սխալ, անհարկի ընթացք ցուցաբերեց և տուժեց Խ. Միութիւնը, երբ դեռ Կեանքը, Տիեզերքը շատ բան ունէր առեղծուածային, երկրաբնակ մարդուն համար:

Յովհաննէս Չիլինկիրեան առանձնապէս շատ բարձր կը գնահատէ Հայ Եկեղեցիին մատուցած պատմական, ազգօգուտ ծառայութիւնը հայութեան:

Միւս կողմէ կը ձաղկէ, շատ իրաւացիօրէն, եկեղեցիին և կրօնին իբր քաղաքական պայքարի գէնք գործածութիւնը: Ասոր ցայտուն օրինակ կը կազմէ Կաթողիկէ կրօնապետներու վերջին տասնամեակներու վարքագիծը և տխուր դերակատարութիւնը որ եղած է ԱՄՆ-ի, Նոր Կայսերապաշտութեան և Սիոնականութեան հետ լծակցաբար: Մասնաւորաբար՝ Ընկերվարական համաշխարհային նախադիմումի փլուզումին մէջ... որ դեռ աւարտած չէ: Կը շարունակուի: Դաւակցութեան թիրախը Ռուսաստանն ու Ռուս Ուղղափառ եկեղեցին են այժմ: Ասոնց ակնարկելով Թուրքիոյ նախկին նախագահ՝ Թուրկուրօ Օզալ ըսած էր. «Ռուս ազգին Ուղղափառ ոգին, թուրք ազգին համար, Կոմունիզմէն աւելի վրտանգաւոր է»:

Հեղինակը վիշտ կը յայտնէ, որ Երջանկայիշատակ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, ոչ միայն Հայ Եկեղեցին վերամիաւորելու գծով ներշնչած յոյսերը չկրցաւ արդարացնել, այլ՝

Հայ եկեղեցին դարձուց լծակից Կ. Պոլսոյ Յունաց Տիեզերական Պատրիարքութեան, որ միատեղ գործեն Մոսկուայի Ռուսաց Ուղղափառ Պատրիարքութեան և Եկեղեցիին դէմ:

Թուրքին և թուրք իշխանութեան ոգիին ու վարքագծին, անոնց հակահայ էութեան քաջածանօթ հեղինակը ցնորք ու մանկամըտութիւն կը սեպէ, Հայաստանի պետական այրերուն այն պնդումը թէ՛ «բարի-դրացիական կապեր ու տնտեսա-առեւտրական եւ մշակութային փոխ-շահաւէտ յարաբերութիւն կարելի է ունենալ Թուրքիոյ հետ»:

Եւ խորհուրդ կու տայ որ չկրկնուին մօտիկ անցեալի սխալները: Թրքութիւնը միշտ նոյն՝ հայատեաց ու Հայաստանի ջրնջումը երազող Փանթուրքիզմն է: «Եգէականէն մինչեւ Կեդր. Ասիա երկարող» համաթրքական կայսրութեան տեսիլքով արբշոածը: Եւ փաղաքուշ եղանակով մը կը կշտամբէ պատրանքներէ գինով մեր պետական այրերուն, Արտաքին գերատեսչութեան մարդոց ըսելով... ԴՈՒՔ ԹՈՒՐԿԻՆ Ո՛Վ ԵՒ Ի՛ՆՉ ԸԼԼԱԼԸ ՉԷ՛Ք ԳԻՏԵՐ»...

Ու Փանթուրքիզմի և Սիոնիզմի միջեւ եղած դաշնութիւնը սեպելով վաղեմի, պատմական ու անդրժեւի, և քանի «Սիոնականացած Ամերիկան» մենատիրէ աշխարհին, «Թուրքիան ոչ կ'ընդունի իր ցեղասպանութիւնը և ոչ ալ նիւթա-բարոյական ու հողային արդար հատուցում կ'ընէ հայութեան»- կը շեշտէ Յովհ. Չիլիակիւրեան:

Հեղինակը հայ դիւանագիտութեան [Ա. Հանրապետութիւն] համար պատմական աղէտաբեր սխալ կը սեպէ, Արեւմուտքին - Անգլիա, Ֆրանսա և Մ. Նահանգներ- ապաւինելով մեր հողային Դատը լուծելու ընտրանքը, որ եղաւ կոնակ դարձնելով Մոսկուային:

Սիոնիզմը հետեւողականօրէն քաջալերած է հայ քաղաքական գործիչներուն և մտաւորականութեան, որ վարեն հակառու քաղաքականութիւն, և մտնեն սերտ գործակցութեան մէջ «Մասոնական» որջի վերածուած Թուրքիոյ «Իթթիհատ Վէ Թերաքի» կուսակցութեան ղեկավարներուն հետ որոնք, յետագային, Հայկ. ցեղասպանութիւնը գործեցին:

Այդ օրերու հայ կրօնա-քաղաքական դասին ազգադաւ մեղսակցութեան մէկ վառ ցուցանիշն է Ներսէս Վարժապետեան

Գրաւեալ Արեւմտահայաստանը:

Մինչդեռ ինք կը նախընտրէր որ Երեւան, ինքնիշխան պետութեան կարգավիճակով, շարունակէր մաս կազմել Ռուսական Դաշնութեան, ի. Միութեան կազմալուծումէն ետք: Նոյնը կը մաղթէ Արցախին համար:

Գտնելով մտահոգիչ հայութեան ներկան՝ իր Արցախի անըստոյգ վիճակով, Մայր հողէն կատարուող արտագաղթով որ վերջ չունի և Սիոնական սադրանք մըն ալ այս մէկն է՝ հեղինակը կ'առաջադրէ Ազգային Ապահովութեան Գերագոյն Խորհուրդի մը կազմութիւնը, լծուելու համար համազգային պայքարի ծրագրի մը գործադրութեան: Որ ամրանան Հայրենիքին ու Պետութեան հիմերը: Եւ ուղի բացուի մեր դե՛ռ անկատար տենչերու իրականացումին առջեւ: Եւ հայութիւնը այս տենչալի երագի իրականացման հասցնող ազգային գոյապայքարի ու վերելքի ռազմագիտութիւն և մարտավարութիւն մը որդեգրել կ'առաջարկէ՝ ինչպէս պիտի ընէր հմուտ զօրական մը:

Պայմանաւ, որ նպատակասլաց այդ երթի գլխուն գտնուին մեր ամէնէն առողջ ուղեղները և ոչ թէ ասոր հակառակը տեսնենք: «Ձուկը իր գլուխէն կը հոտի, իսկ Ազգը իր Առաջնորդներէն» գրած էր մեծատաղանդ Ռուբէն Սեւակ, դեռ 1911-թ.ներուն:

Հեղինակը կ'այսպէս է ՀՀ-ի մեր պետական որոշ այրերուն որոնք Փանթուրքիզմի վտանգը ժամանցուած կը սեպեն, երբ ան սո՛ր պառնալիք կը կազմէ մեր գլխուն անելի քան երբեք: Կը յիշեցնէ Սիւլէյման Տէմիրելի տակաւին 1965-թ.ին արձակած լուրնգը՝ «Մեծն Թուրքիա՝ Ատրիականէն մինչեւ Չինաստանի պարիսպները երկարող Մեծն Թուրքիա»:

Այսուհանդերձ, հեղինակը լաւատես է: Խորհուրդ կու տայ որ չապաւինինք ՆԱԹՕ-ին, որ այս ծրագիրը գործադրող ուժն է: Այլ՝ ամենասերտ զինակցութիւն պահենք Ռուսիոյ և Չինաստանի հետ: Քանի որ «ՄԵՆԱԾ ԿԱՐԾՈՒԱԾ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԸ, Ի ՎԵՐՋՈՅ ՄԻՇՏ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ԵԼԱԾ Է: ՎԿԱՅ ՁԵՋԻ՝ ԱՐԻԻՆԱՐԲՈՒ ՆԱՓՈԼԷՈՆԸ: ՎԿԱՅ ՁԵՋԻ՝ ԽԵԼԱԳԱՐ ՀԻԹԼԷՐԸ»:

Իրաւ հայրենասէրի տիպար Յ. Չիլինկիիեան չի գոհանար բարեմիտ ու շինիչ քննադատութեամբ: Կոչ կ'ուղղէ Սփիւռքահայութեան, որ «բոլոր միջոցներով» օգնէ հայրենիքին, որովհետեւ՝ «Ետքը շատ ուշ պիտի ըլլայ»:

Հեղինակը կ'այսպանէ անշուշտ, արկածախնդրութիւնը «Ազատութեան կեղծ ռահվիրաներ»ուն, որոնք բարգաւաճ Խորհրդային Հայաստանը աւերեցին, որուն հետեւանքով իբր թէ «ազատ» ժողովուրդը այսօր անգործ է ու անօթի:

Եւ սակայն, — կ'աւելցնէ անկեղծ հայրենասիրութեամբ զեղուն, գործնապաշտ Ազգայինը, — արդար բննադատութիւններ ուղղելով կարելի չէ տրտնջալ ու ձեռքերը ծալլելով նստիլ: Որովհետեւ այն վիրաւոր ու տկար Հայաստանը զոր ունինք այսօր, մեր «ՎԵՐՋԻՆ ՅՈՅՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆՆ Է»:

Այսօր, գրեթէ տասնամեակ մը ետք, երբ կը վերծանենք հեղինակին գրութիւնները և ներկայի իրականութեանց լոյսին տակ կը փորձենք գնահատել ճշգրտութիւնը իր ազգային, ընկերային ու քաղաքական բնոյթի ախտորոշումներուն, մեկնաբանութեանց ու դատումներուն, հանոյքով կը հաստատենք, որ անոնք եղած են արդար ու բանաւոր:

Միջազգային անցեալ և ներկայ անցուդարձերու շուրջ հեղինակին պատմական վառ յիշողութիւնը, վկայաբերումները, դէմքերու, դէպքերու և թուականներու անսայթաք ճշգրտութեամբ ճշումը, երէկի ու այսօրուան միջեւ զուգահեռներ գծող և համոզիչ հետեւութիւններ ընող իր հմտութիւնը, հանրագիտարան մը թերթատելու տպաւորութիւն կը ձգեն մեր վրայ:

Յովհաննէս Չիլինկիրեան իր ներկայ հատորով, մեզ դէմ յանդիման կը բերէ ներհուն հրապարակագրի, ազգային իմաստնութեան, անաչառ դատումի և մտաւորական խիզախութեան տէր Մարդու իր տիպարին, ասոր դիմաքանդակին հետ:

Հեղինակին բնորոշ է պարզ, բայց հատու, անսեթեւեթ ու կըշռադատ իր լեզուն, որ հոգեյոյզ է: Ունի անկեղծ ու համոզիչ շեշտ: Կը մնայ հեռու ճոռոմ և «հնացած» բառերու գործածութենէն: Կեանքի իրականութենէն վերցուած դրուագները, քաղաքական «չոր ու անհոգի» դէպքերն անգամ, կը նկարագրէ հէքիաթ մը յուշածելու պէս: Եւ ոճով մը՝ որ ընթերցումը կը դարձնէ հետաքրքրական ու դիրքմբռնելի:

Հատորը կարդացողները պիտի նկատեն, որ հեղինակը լայն տեղ յատկացուցած է Ռուբէն Սեւակի կեանքին և, մանաւանդ, անոր եղերական վախճանին, որ ցնցիչ ու սրտանմլիկ է: Թէ ինչո՞ւ...

Հեղինակը կ'ափսոսայ, որ ո՛չ Հայ Եկեղեցին և ո՛չ ալ մեր Ազգային պաշտօնական Պատմագրութիւնը ցարդ, ըստ արժանւոյն չեն գնահատած մեր ազգային հերոսները:

Աւելին՝ վաւերականն ու արժանին թերագնահատելով, մինչեւ անգամ ինքնութեամբ կասկածելի և դերակատարութեամբ ազգավնաս անձերուն պատիւ կ'ընծայուի այսօր: Արձան կը կանգնեցնեն անոնց համար:

Օրինակ կը թուէ Ռուբէն Սեւակը որ մեր նահատակ, ազգային իրաւ հերոս մտաւորականութեան ամէնէն դիւցազնականն ու հմայիչը ըլլալով հանդերձ, զինք պատուանդանի վրայ չեն դրած առ այսօր: Մինչդեռ ան արժանի էր, մինչեւ անգամ սրբաջուելու, Հայ Եկեղեցիին կողմէ:

Ընտանեկան արեւակցութիւնը չէ, որ դիրազգած կը դարձնէ Ռ. Սեւակի եղբօրորդիին:

Չանդըր-ի դիւցազնը տիպարն է հայ մարդու անչափ ազգասիրութեան, հայրենանուէր հոգիին, հայու հաւատքին, արժանապատիւ ապրելու կամքին ու, կեանքը մինչեւ իսկ վրայ տալու գնո՛վ իր ինքնութեան, կրօնին ու լեզուին չմեղանչելու ուխտապահութեան: Այս մէկը ւսելի՛ օրինակելի է քան Վարդանանց քաջերունը որոնք, առ երես ուրացան իրենց Քրիստոսը. մինչդեռ Ռուբէն, իր նահատակութեան նախօրէին, Ս. Գիրքի վրայ երգուրնցուց բանտի իր ընկերները որ, հուրի ու սուրի դիմաց անգամ, պիտի չդաւեն իրենց հայու սրբութիւններուն: «*Թրքանալը նուաստանալ է*» — պատգամեց Ռուբէն, հայու հոգիի և պատուախնդրութեան զգացումի ու գիտակցութեան վսեմութեամբ մը, որ նկարագրի բարձրակէտ կը կազմէ:

Եւ երբ, արքայի նամբու իր բախտակիցներն իսկ խորհուրդ տուին, որ առերես իսլամանալով ամուսնանայ իրեն սիրահարած դահնապետին աղջկան հետ և փրկէ կեանքը ու, միջոց մը ետք, դրժէ իրեն պարտադրուած այդ կենակցութիւնը, Ռուբէնի կտրուկ պատասխանը եղած է — *Չեմ դաւաններ Ս. Եկեղեցիիս խորանին առջեւ ըրած Պսակի ուխտիս*»:

Անոնք, որ քաջածանօթ են Ռուբէն Սեւակի կեանքին, գրական ստեղծագործութեանց և իր ազգային գաղափարականին, ուշադիր կարդալ-վերծանելէ ետք այս հատորը, ինքնաբերաբար պիտի զուգահեռ մը գծեն Ռուբէնի և Յովհաննէսի միջեւ:

ցած արժէքներու, որոնց ի պատիւ արժէ, որ մարդ գոհաբերէ, եթէ պէտք եղաւ, նոյնիսկ իր ունեցած ամէնէն թանկագին բանը՝ կեանքը:

Այսպէ՛ս կը խորհէր, հաւատաց և գործեց Ռուբէն Չիլինկիրեան, որուն պահ մը խոնարհած դրօշը, այսօր արդէն ալեծուփ, վեր բռնուած է Յովհաննէս Չիլինկիրեանի կողմէ: Յանուն և ի պատիւ այն սուրբ իտէալին որ իրենցն է, բոլոր Ռուբէններուն, Յովհաննէսներուն և իրենց մարտընկերներո՛ւն, ամէնուրե՛ք, Ազգասիրութեան, Հայրենասիրութեան ու Արդարութեան սա ամենի՛ գուպարին մէջ, որ կ'ընթանայ օրերս: Ամբո՛ղջ աշխարհի վրայ:

Այս տողերը գիտեմ, վստա՛հ, որ տհաճութիւն պիտի պատճառեն - թող ներող ըլլայ- բնատրութեամբ խիստ համեստ հեղինակին, որուն հոգեդբայրն ըլլալու պատիւը կը զգամ: Եւ ամէն անգամ որ փորձ եղած է մեր խոնարհ մարտընկերոջ և իր նահատակ, ռահվիրայ հօրեղբօր միջեւ զուգահեռ կազմելու, ան վրդովումով հակազդած է և մերժած, որ այդ կարգի ամենադոյզն համեմատութիւն մը կատարուի: Այս մէկն նկատելով, մինչ իսկ վիրաւորանք, հասցուած Մեծ Նահատակին: Եւ սակայն, կան իրողութիւններ զորս կարելի չէ ուրանալ և չնշել յանուն մտաւորական պարկեշտութեան:

Յովհաննէս Չիլինկիրեան, Ռուբէն Սեւակի անաւարտ գործին շարունակողը և վրիժառուն անոր նահատակութեան [Վրէժ Ռուբէնեան մակդիրը որ կը գործածուի հեղինակին կողմէ, իբր ստորոգելի ու հոմանիշ, ինքնին շատ բարացուցական է արդէն], իր այս հատորով կ'անցնի Պատմութեան որպէս Ծշմարտութեան Պատգամախօս մը: Ներկայ ու գալիք հայ սերունդներուն կտակելով [զիրենք շնորհապարտ ձգելու սահմանուած] դաստիարակիչ, խորհրդատու և ուղեցոյց Ոսկեմատեան մը, որ վաղուան Հայր գայն մի՛շտ ունենայ իր ձեռքի տակ: Լաւ ճանչնայ ինքզինք, իր Ազգը և Աշխարհը: Կարդա՛յ և գիտնայ ճի՛շդ կողմնորոշուիլ ու գործել կեանքի մէջ, յանո՛ւն Հայ բազմաչարչար ժողովուրդի բռնախլուած իրաւունքներու ձեռքբերման: Եւ ամբողջ Մարդկութեան արդար, խաղաղ ու բարօր գոյութեան համար:

Ժ Ի Ր Ա Յ Ր Ն Ա Յ Ի Ր Ի

« Բ Ա Ր Ե Մ Ա Ղ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն »

Ե Ի

« Ա Ն Է Ծ Ք »

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻԻ

Նոր Տարուան սեմին, աւանդական սովորութիւն է, բարեմաղթանք յայտնելը մեր հարազատներուն, մեր բարեկամներուն ու մեր ազգակիցներուն. և նաեւ՝ Ազգին և Հայրենիքին համար:

Մաղթանք ընելու աւանդութիւն դարձած այս սովորութեան արմատները, մարդկային պատմութեան չափ հին են կը կարծենք:

Եւ հնագոյն ժամանակներէն ի վեր, մարդիկ կը հաւատան, որ եթէ արտանց բան մը մաղթենք, այս մէկը կրնայ իրականանալ:

Կը կարծենք, թէ այս համոզումը կը նմանի Քրիստոնէութեան այն կարգախօսին, որ կ'ըսէ՝

«ԽՆԴՐԵՑԷՔ ԱՍՏՈՒԾՄԷ, ԽՈՐ ՀԱՒԱՏՔՈՎ ԱՂՕԹԵԼՈՎ, ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾ ՊԻՏԻ ՏԱՅ ՁԵՁԻ»:

Բնականաբար, ամէն բան «Հաւատք»ի հարց է: Եւ ինչպէս որ կ'ըսեն՝ «Երանի՛ հաւատացողներուն»:

Եւ մենք կը հաւատանք, որ անհաւատները իրաւունք չունին այսպանելու հաւատացեալները:

Մինչեւ իսկ, առ այսօր, ի՞նչ գիտենք մարդ-անհատին հոգեկան առեղծուածային կառոյցին մասին:

Աւելի ճիշդը ըսելով՝ մարդ-արարածի հոգեկան «Աստուածային» կառոյցին մասին:

Միայն կրնանք հարցնել թերեւս՝

«Ինչո՞ւ» եւ «ինչպէ՞ս»...

Եւ մենք կը հաւատանք, որ մարդկութիւնը յաւիտեան, դեռ շա՛տ երկար ատեն, պիտի շարունակէ հարց տալ, առանց պատասխան մը ստանալու իր «Ինչո՞ւ»ին և «Ինչպէ՞ս»ին դիմաց:

★ ★ ★

Ուրեմն մենք ալ, հետեւելով աւանդական այս սովորութեան, Նոր Տարուան առթիւ, մեր լաւագոյն մաղթանքները ներկայացրնենք մեր Հարազատներուն, մեր Ազգակիցներուն և Հայրենիքին:

Եւ մանաւանդ՝ հայրենիքը պաշտպանելու համար, զէնքը ձեռքին պայքարող մեր քաջարի հայ զինուորներուն հայրենի Բանակին, դժուարագոյն պայմաններու մէջ անխզելիօրէն հողին փարած մեր հայրենի ժողովուրդին:

Բարի մաղթանք՝ մեր անգին մշակոյթը պաշտպանելու համար չարչարուող մեր հայրենի մտաւորականներուն, գրողներուն, լրագրողներուն, ուսուցիչներուն, աշակերտներուն, բոլոր պաշտօնեաներուն և աշխատաւորներուն, ամենատաժանագին աշխատանքները կատարող գործաւորներուն, հողագործներուն և միայնակ հովիւներուն:

Ամենայն բարիք մաղթենք՝ մանաւանդ զոհաբերութեան մեր խորհրդանիշը եղող «Հայ մայրերուն», և նաեւ՝ Ս. Էջմիածինի Սրբ. Սեդանէն աւանդական «Հայ Հոգի»ին լոյսը ամբողջ աշխարհին տարածող մեր եկեղեցական Առաջնորդներուն և ուխտապահ Կրօնապետներուն:

Եւ մենք կը հաւատանք, որ այսօր, հայրենիքի մէջ ապրող հայրենի ժողովուրդին ամէն մէկ անհատը, Վարդանանցի ասպետներուն նման, պաշտելի մէյ-մէկ սուրբ հերոսներ են:

Փա՛ռք և պատիւ ձեզի՝ Հայրենի ժողովուրդ:

Մեր ամենաջերմագին մաղթանքները կ'ուզենք յայտնել նաեւ, Սփիւռքի մէջ, հայ մշակոյթի զինուորեալներ եղող, մեր հայու հոգին կրող և անով զօրացած մտաւորականներուն, հայերէն լեզուով թերթ հրատարակելու հրաշքը վկայող հերոս լրագրողներուն:

«Հայ հոգի»ով ուսուցիչներուն և հայերէն դասաւանդող ու մանաւանդ՝ հայերէն սորվող հայ աշակերտներուն:

Եւ նաեւ՝ Սփիւռքի մէջ, հայկական աւանդական ոգին աղօթքներով ու շարականներով Նոր Սերունդներուն փոխանցող հայ եկեղեցականներուն և, մինչեւ իսկ՝ դպիրներուն:

Եւ վերջապէս՝ Սփիւռքի մէջ, իրենց սիրտը հայկականութեամբ առլցուն, գայն յորդուն պահող սիրելի Ազգակիցներուն:

Մեր Ազգին համար Նոր Տարուան բարեմաղթութիւններ բանաձեւելէ յետոյ, այժմ կ'ուզենք, մեզի համար շատ կարեւոր հարցի մը մասին արտայայտուիլ. —

Երբ, Նոր Տարուան առթիւ, մեր հարազատներուն, մեր հայրենիքին համար բարեմաղթութիւններ կ'ընենք, զանոնք իրականացած տեսնելու յոյսով, ուրեմն ինչո՞ւ, միաժամանակ, մեր արտի խորէն եկած անէժմ մըն ալ չհասցէագրենք Հայ Ազգին գրեթէ ամբողջական բնաջնջման պատճառ եղած Արեւմտեան Պետութիւններուն և անոնց մանկլաւիկները եղող Թուրք ջարդարարներուն:

Մենք կը հաւատանք, որ Ազգ մը, իր հարազատներուն բարիք մաղթած օրը եթէ թշնամիները մոռնայ, ասով իր ապագան վտանգած կ'ըլլայ:

Հայութիւնը Աշխարհի միակ Ազգն է, որ, Պատմութեան մէջ, նմանը չունեցող ողբերգութեան մը ենթարկուեցաւ, Արեւմտեան պետութիւններուն կողմէ:

Հայ Ազգը միշտ և ամէն առթիւ, Արեւմտեան պետութիւններուն հանդէպ իր արդարատենչ ու վրէժխնդիր կամքը արտայայտելու և անոնց «Անէժմ» տալու պարտաւորութեան մէջ, պէտք չէ թերանայ:

Եւ այս՝ իբր հայ «Ազգ» գոյատեւելու մեր միակ միջոցն է, որ չմոռնանք կատարուածը, և վառ պահենք մեր հոգիներուն մէջ մեր նահատակներուն յիշատակը, և դեռ՝ մեր գողցուած հայրենիքին օր մը վերատիրանալու մեր հաւատքը:

Հոս, տեղն է մէջբերելու, Ռուբէն Սեւակի 1910-ին գրած ու եւրոպական նենգ պետութիւններուն հանդէպ իր զգացած զարշանքն արտայայտող, անոնց ուղղած և իր «Անէժմ»ը բովանդակող սա բանաստեղծութիւնը:

Ռուբէն Սեւակի դեռ 1910-թ ին եւրոպական Պետութիւններուն ուղղած այս բանաստեղծութիւնը, որ անոնց հայ Ազգին հանդէպ

կիրարկած ոճրային, ազգակործան դերակատարութիւնը անարգանքի սիւնին կը գամէ, կը վկայէ Ռուբէն Սեւակի իրատեսութենէն բացի, իր իսկական առաջնորդի կոչումին և մեծութեան մասին:

Մէջքերումը կը կատարենք Ռուբէն Սեւակի 1910-ին հրատարակած «Կարմիր Գիրք»էն: «Զարդի խենթը - Անոնք Որ Կու Գան» բանաստեղծութիւնն է ան, որ հիացում կ'առթէ ոճրապարտըն ու մեղսակիցը իրենց անուններով կոչող իր յանդգնութեամբ...-

· «Ահա մենք կու գանք ու մենք՝ նզովքն ենք,
Ու խաւարին մէջ մխուած տէ՛գը նենգ.
Վրէժներու հիդրան ենք փայփայելի,
Մե՛նք, սարսափահա՛ր ու սարսափելի...:

«Մենք՝ հին ուխտերու նո՛ր ուխտագրնաց
Մենք՝ Սուսերը բիրտ ու Գիրքն օրինաց.
Մենք՝ Ցասման ջրվէ՛ծը սարի խորէն.
Մենք՝ Աղջամուղջի ծընունդ լուսեղէն...:

«Զե՛զի՛ որ ֆերծուած մեր մորթերէն ձի՛զ
Հարսնիքի, Մեղքի վրաններ կառուցիք...
Ու Զե՛զ՝ եւրոպեան դիք որ շնագին
Սակարկեցիք մեր արեան լոռութեան գին...:

«Զեր սրտին դռնե՛րը փակեցէ՛ք խուլ,
Սուրե՛ր սրբեցէ՛ք, սրբեցէ՛ք գանխո՛ւլ,
Սրբեցէ՛ք ձեր խղճին վրայ ֆարացած,
Ու ատամներուն վրայ ձեր գաւակաց...:

«Ահա մենք կու գա՛նք, հովերուն մէջէն
Զէ՞ք լսեր ոսկրեր որ կը շշնչեն...:
Ամէնքս այ գազիր դիակ, խոռոչ գանկ,
Ահա մենք կու գանք, ահա մենք կու գանք...»:

Ռ. ՍԵՒԱԿ

Ռուբէն Սեւակի բանաստեղծութիւնները իր կեանքին հայելին են եղած, կը մնան:

Իւրաքանչիւրը իր բանաստեղծութիւններէն իր հաւատացած, զգացած, իր ապրած կեանքն է:

Եւ ճակատագրի ի՛նչ ողբալից հեզմանք՝ Ռուբէն Սեւակ, 26 Օգոստոս 1915ին, Դանիէլ Վարուժանի հետ, Չանդրըր-ի մէջ, Թուրք դահիճներու ձեռքով նահատակուեցաւ ճիշդ ու ճիշդ վերի բանաստեղծութեան մէջ իր նկարագրածին պէս՝ ամենաբարձր մարտնչարձաններով՝ «Մորթատուելով»:

Եւ հիմա, Ռուբէն Սեւակի հետեւողութեամբ, Նոր-Տարուան առթիւ, մեր «Անէ՛ծք»ը ուղղենք բոլոր անոնց, որոնք Հայ Ազգին ողբերգութեան պատճառ եղան: Եւ յուսանք, ամբողջ հոգիով, որ մեր «Անէ՛ծք»ները իրականանան:

«Անէ՛ծք» ձեզի, Անգլիացի իշխանաւորներ, որ «սակարկեցիք մեր արեան գինը»: Եւ «Անէ՛ծք»՝ այնքան ատեն, որ մեր Ազգին դէմ ձեր կատարածը ձեր գլխուն գայ:

«Անէ՛ծք» ձեզի, ուխտադրուժ Ֆրանսացի իշխանաւորներ, որ Կիլիկիոյ մէջ, Թուրքերուն հետ համաձայնելով, դահիճներուն յանձնեցիք հայ ժողովուրդը և հայուն հայրենիքին յափշտակուելուն պատճառ եղաք:

Յախտեան «Անէ՛ծք» ձեզի, Գերման իշխանաւորներ, որ Սիոնիստներուն հրամանը գործադրեցիք Հայ Ազգը Յեղասպանութեան ենթարկել տալով: Եւ «Անէ՛ծք» ձեզի, Հրէածին Թուրքեր, որ Հայ Ազգին ձեզի համար կատարած բոլոր ծառայութիւններուն իբր երախտագիտութիւն՝ բնաջնջեցիք Հայ Ազգը և գողցաք հայուն հայրենիքը:

Եւ «Անէ՛ծք» ձեզի, վարձկան ու կաշտուած Քիւրդ աշիրապետներ, որ Թուրք ցեղասպաններուն հրամանը գործադրեցիք, ձեր միամիտ հետեւորդներն ալ ձեր հետէն տանելով, դահիճի դեր կատարեցիք Հայ Ազգին բնաջնջման մասնակցելով, և տէր ու տիրականը դարձաք Արեւմտեան Հայաստանի հողերուն: Եւ ամօթաբար, ձեր քարտէսներուն մէջ, իբր քրտական հողեր կը ցուցնէք Արեւմտեան Հայաստանի հողերը, նոյնիսկ այդ քարտէսներուն մէջ առնելով այսօրուան Հայաստանին մինչեւ Երեւան երկարող մա-

սերը:

Բայց Թուրքերը, վերջին տարիներուն, ձեր «արժանի վարձատրութիւնը» տալ սկսան, ձեզ ալ ջարդելով, ինչպէս ըրած էին հայերուն:

Եւ վերջապէս՝ երիցս «Անէժֆ» ձեզի Սիռնիստներ, որ մեր Հայ Ազգին Յեղասպանութեան բուն պատասխանատուները, ծրագրողները, կազմակերպողները և գործադրել տուողներն էին:

Եւ դեռ այսօր նոյնիսկ, հայուն վերջին յոյսը եղող ներկայի Հայաստանն բնաջնջելու կը պատրաստուի՛ք, իբր Աշխարհակալ Կայսրութիւն, ծրագիրներ կը պատրաստէ՛ք, և Ամերիկացիներուն ձեռամբ կը զինէ՛ք Ազերիները, Չէչենները, Աֆղանները և շրջակայքի բոլոր վայրագ ցեղախումբերը, որ յարձակին հայ ազգին միակ յենարանը եղող Ռուսերուն վրայ, որ յետոյ կարգը հայերուն գայ...:

★ ★ ★

Դուք, ձեր ցեղը՝ «Աստուծոյ Ընտրեալ Յեղը» կը նկատէ՛ք, ձեր Սուրբ Գիրքին վրայ յենելով:

Բայց Հայ Ազգը, ձերինէն շատ աւելի մեծ առաւելութիւն մը ունի:

Նոյն՝ ձեր Սուրբ Գիրքին մէջ գրուածին համաձայն՝

«Արարատ լեռան վրայ իջնող «Նոյի Տապան»էն սերած են Աշխարհի բոլոր Ազգերը»:

Ուրեմն մենք ենք, մենք՝ հայերս ենք, բոլոր Ազգերուն նախահայրերը: Մենք ենք հնագոյնը: Մենք ենք մեծագոյնը:

Եւ մանաւանդ՝ փաստուած է, որ անհատ առ անհատ վեր առնելով իւրաքանչիւր Ազգի ամէն մէկ միաւոր, և անոնց միջեւ համեմատութիւն կատարելով արժանաւորութեան մարզի մէջ, հայ Ազգն է ամենէն տաղանդաւորը:

Եւ ի՛նչ փոյթ, թէ Հայ Ազգը իր լայն զանգուածներով, դեռ տեղեակ եղած չըլլայ Հայ Ազգին ցեղասպանութեան մէջ ձեր ունեցած սաղայելական դերին:

Բայց, օր մը ան պիտի սորվի «իրականութիւնը» և այն օրը... վա՛յ... ձեզի:

«Այդ որդեգրեալներն արեա՛ն, խաւարին:

Օր մը տարիֆով փոքրիկ, հոգևով մե՛ծ,
Այդ մանուկներու խումբեր դառնահեծ,
Որ ո՛չ ինչ չունին այլեւս, ո՛չ ծընո՛ղ,
Ո՛չ Աստուած, ո՛չ ափ մը հայրենի հող...
Եւ որ կը մուրան պատառիկ մը հաց՝
Հեռուէն պժգանֆով իրենց կարկառուած...
Եւ որոնք Մարդուն մէջը սրբազան
Ոչի՛նչ գտան այլ վայրագ մի գազան...
Զգոյ՛յշ, այդ նոյն հսկայ մանուկներ մի օր
Նեխած ոսկրերու վրայ բիւրաւոր
Կարմիր- Դատաստա՛նը պիտի կանգնեն...
Ու չորս հովերուն նո՛ր Կամֆ, նո՛ր Օրէն
Պիտի շեփորեն...: Ու այն ատեն, վա՛յ,
Վա՛յ բոլոր շնչող էակներուն, վա՛յ...:»

Ռ. ՍԵՒԱԿ

1 - 1- 1997

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԸ ...

ԱԶԳՈՒՐԱՑՆԵՐՈՒ, ԿՈՅՐԵՐՈՒ ԵՒ ՏԽՄԱՐՆԵՐՈՒ ԶՈՀ ԺՈՂՈՎՈ՞ՒՐԴ ՄԸ

*ՆԶՈՎՔ՝ ԱՅՆ ԲՈԼՈՐ ՀԱՅ ԱՌԱՋՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ,
ՈՐՈՆՔ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԽԱԶԻՆ ՏԱԿ ՃԶՄՈՒՈՂ
ԹՐՔԱԿԱՆ ՊԵՏՆԻՇԸ ԶՏԵՍԱՆ:*

Ասկէ բաւական տարիներ առաջ էր: Հայաստան մեկնումի
նամբուն վրայ, Մոսկուայէն անցանք:

Շնորհիւ այս ուղեւորութեան, Քրեմլինի եկեղեցիները մօտէն
տեսնելու առիթը ունեցանք:

Տեսանք փայլուն, ոսկեզօծ գմբեթներով եկեղեցիներ, և գմբեթ-
ներուն վրայ՝ երկայն խաչեր: Բայց այս խաչերը մեր գիտցածնե-
րէն տարբեր էին:

Տարօրինակ բան մը կար հոս, որ չէր կրնար մեզի զարմանք
չպատճառել:

Ամէն մէկ խաչի տակ կար մահիկաձեւ յաւելուած մը: Մենք
մեզի և իրարու հարց տուինք, թէ մահիկը [կամ մեր վրայ այդ
տպաւորութիւնը ձգողը] ինչ գործ ունէր եկեղեցիներուն գմբեթ-
ներուն վրայ:

Զարմացած և մեր հետաքրքրութիւնը գոհացնելու համար, մեր
ոռւս առաջնորդ տիկնոջ հարցուցինք.

«Այս գմբեթներուն վրայ, խաչերուն տակը մահիկներ կան, կամ
անոնց նման բան մը: Առաջին անգամ է, որ այս տեսակ բանի մը
կը հանդիպինք: Արդեօք ի՞նչ է այս խաչերուն տակը գտնուող մա-
հիկներուն իմաստը»:

Ռոռւս առաջնորդ տիկնոջ դէմքը տարօրինակ փայլ մը ստացաւ,

և ան, ոգեւորութիւն մատնող ճայնով մը յարեց. «Այս խաչերը և անոնց տակի մահիկները կը խորհրդանշեն 19-րդ դարու սկիզբներուն ոռւսական բանակներուն տարած յաղթանակները թրփական բանակներուն վրայ»:

Մուրնի հարուածի մը պէս արձագանգեցին այս խօսքերը մեր ուղեղին մէջ: Այս ի՞նչ ցնցիչ, սհոռելի իրականութիւն էր:

Գրեթէ հարիւր յիսուն տարիէ ի վեր, այս գմբեթներուն վրայ, այս խաչերուն տակ ճգմուող մահիկներ գոյութիւն ունէին, Թուրք ցեղասպան և բռնագրաւիչ Պետութիւնը խորհրդանշող:

Փ ա թ ի զ ,
Ժ ը ն եւ ,
Նիս՝ Եւրոպայի Ռուսական բռնոր եկեղեցիներուն գմբեթներուն վրայ եւս, կը փ ա յ լ է բ ոռւսական խ ա չ ը , թրփական ճ գ մ ու ող դրօշ — մ ա հ ի կ ի ն վրայ:

Ան, կը խորհրդանշէր ուրեմն, Ռուսին յաղթանակը Թուրքիոյ վրայ: Ռուսը՝ որ կը ճգմէր Թուրքը, կ'ազատագրէր Պալբանեան ժողովուրդները թրփական լուծէն:

Սա այն Ռուսն է, որ եղաւ ազատարարը հայ Ազգի կարեւոր մէկ մասին, ազատարարը Արեւելեան Հայաստանին:

Եւ ըսել, թէ արեւմտեան Հայաստանի հայ առաջնորդներէն շատեր, կամաւոր կոյր դարձած, թէ՞ իրենց մորթը փրկելու անյոյս, տխմար միամտութեամբ, չտեսան այս ոռւսական եկեղեցիներուն գմբեթներուն վրայի խաչերը, թրփական մահիկ-պետնիշը ճգմող

սիմպոլը:

Հակուրացած այս հայ առաջնորդները գացին փրկութիւն փնտոելու այն ազգերուն մօտ, որոնք Թուրքիին գինակիցներն էին:

Եւ մեծ մասամբ ա՛յս առաջնորդներուն պատճառով, կորսնցուցինք մեր հայրենի հողերուն հարիւրին ութսունը, որ այսօրուան թրփական լուծին տակ ճգմուող արեւմտեան Հայաստանն է:

Այս ահուելի աղէտէն աւելի քան ութսուն տարիներ ետք, այսօր հարց տանք, թէ արդեօ՞ք հայ Ազգը իրականութիւնը հասկցած է:

Արդեօ՞ք Հայ Ազգին կուրացած մասին աչքերը բացուած են:

Արդեօ՞ք հայ ժողովուրդին մեծամասնութիւնը, այս կոյր առաջնորդներուն իրեն պատճառած ահուելի չարիքին գիտակից է այլեւս:

Դժբախտաբար հաստատենք, որ հայ ժողովուրդէն շատ շատեր, մինչեւ իսկ ատեն մը մեծամասնութիւն կազմած, իրականութիւնը չեն տեսած:

Եթէ այսպէս եղած չլլար՝ Եղեռնին մէջ պատասխանատուութեան մեծ բաժին ունեցողները, ազգասիրութեան ֆօղի տակ ու ծառայելով հայուն թշնամիներուն, չէին մոլորեցներ բարեմիտ հայութիւնը, որուն, դեռ մինչեւ այսօր ալ, խարողներ չեն պակսիր:

Եթէ այսպէս եղած չլլար՝ ծանօթ հատուածը Միւնիխի մէջ գործակցելով Ազերիներուն և Թաթարներուն հետ, «Ազատութեան» ռատիոյի հովանիին տակ, իր մաղձը չէր թափեր Հայկական Պետութեան վրայ, խորտակելու համար հայուն վերջին յոյսը եղող փոքրիկ Հայաստանը:

Եւ եթէ, հայ ժողովուրդին աչքը իսկապէս բացուած ըլլար, Ռուբէն Սեւակի ըսածին պէս՝ ան կը փրցներ ու կը նետէր այս հայավրնաս ուղեղները:

18 - 5 - 1996

Գ Ա Ն Կ Ե Ր ՈՒ Ա Շ Տ Ա Ր Ա Կ Ը

ՍԻՈՆԻՍՏՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԱՆՈՆՑ ԾԱՌԱՆԵՐԸ ԵՂՈՂ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ, ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱ-ԻՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ԴԻՄԱԿԻՆ ՏԱԿ, «ՍԱՐԱԵՒՕ»Ի ՄԷՋ ԼԱՐԱԾ ԾՈՒՂԱԿԸ, ՀԱՐԱԻԱՅԻՆ ՍԼԱԻՈՅ ԵՒ ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ ԿՐԿԻՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ԼՈՒԾԻՆ ԵՆԹԱՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ:

Տարիներ առաջ, երբ դեռ Պոլիս կը բնակէինք, տարին անգամ մը ինքնաշարժով Պոլիսէն դէպի Եւրոպա կը համբորդէինք:

Եւ այս համբորդութեան ընթացքին կ'անցնէինք, նախ՝ Պուլկարիայէն և յետոյ՝ Եուկոպաիայէն:

Պուլկարիոյ սահմաններէն Եուկոպաիա մտնելէ հարիւր քիլոմետր ետք, մեր համբուն վրայ կ'անցնէինք Նիշ անունով ֆաղաֆէ մը, որ իր ջերմուկներով ծանօթ էր:

Եւ ամէն անգամ, Նիշ ֆաղաֆը չմտած, համբուն վրայ կը տեսնէինք, մեծադիր ծանուցում մը, գոր առանց նշմարելու անցնիլ կարելի չէր:

Բայց այս ծանուցումը ապրանքի մը գովազդը ընող հասարակ ծանուցում մը չէր:

Անոր վրայ մեծատառ և չորս լեզուներով՝ Ֆրանսերէն, Անգլերէն, Գերմաներէն և Սերպերէն գրուած էր՝ La Tour Des Crânes, Schädelturm, Tower Of Cranes և անշուշտ նաեւ սերպերէնով՝ «Գանկերու Աշտարակը»:

Այս ի՛նչ խորհրդաւոր ծանուցում էր:

Կանգ առնել և անոր ինչ ըլլալը հասկնալ կ'ուզէինք: Բայց միշտ, ուշ մնալու վախով, մեր ճամբան կը շարունակէինք:

Օր մը կրկին, երբ Նիշ-էն կ'անցնէինք, այլեւս չկրցանք գապել մեր հետաքրքրութիւնը, և կեցանք:

Եւ հաւատացէք, որ մեր հոն տեսածը մեզ սարսափեցուց:

Այնտեղ, մեր տեսածներէն կրած տպաւորութիւնը, մեր աչքերը րացաւ, և ամէն բան շատ աւելի յստակ սկսանք տեսնել:

★ ★ ★

Իրապէ՛ս, որ գանկերու աշտարակ մըն էր, իսկական գանկերու աշտարակ մը: Եւ գանկերը իրարու վրայ դիզելով, քարէ պատ մը հիւսելու պէս, բարձրացուցեր և սարսափազդու աշտարակ մը շիներ էին:

Գանկերու Աշտարակին մուտքին

նք էին:

Բայց ի՞նչ էր գաղտնիքը այս աշտարակին:

Վերջապէս, աշտարակին հսկիչ պաշտօնեայէն իրականութիւնը իմացանք:

1809-ին Նիշ-ի մէջ, Սերպերը կ'ապստամբին բռնակալ Թուրքին դէմ: Դարերու Ազատութեան մարմաջով լեցուած հայրենասէր Սերպերը, քաջաբար կը մղեն ազատագրական կռիւ Թուրքերուն դէմ, բայց իրենց անկազմակերպ ու թեան պատճառաւ, կը կորսնցնեն պատերազմը, և մեծ թիւով գոհեր կուտան:

Եւ Թուրքերը Սերպերուն գլուխները կը կտրեն, կը մորթատեն, մորթերը Պոլիս կը դրկեն որ ամէն մէկ գլուխի փոխարէն վարձատրութիւն ստանան: Մաս մը գանկերով ալ բարձր՝ «Գանկերու Աշտարակ» մը կը շինեն, որ ողջ մնացող Սերպերը սարսափին, վախնան, և անգամ մըն ալ ապստամբութեան չդիմեն:

Բարեբախտաբար, միջոց մը ետք, Ռուսական բանակը, Պալբաներու մէջ դարբերէ ի վեր Թրքական լուծին տակ ճնշուող ազգե-

րուն օգնութեան կը հասնի և կ'ազատեն Ռուսները, Պուլկարները, Սերպերը և Յոյները:

Ազատագրութենէ ետք, այս գանկերու աշտարակին հով, եկեղեցի մը կը կառուցուի, և այս եկեղեցին քաղաքի Սերպ ժողովուրդին համար Ուխտատեղի կը դառնայ:

Աւելի ուշ՝ այս ուխտատեղին Թանգարանի կը վերածուի, և ամբողջ աշխարհի ժողովուրդներուն կը ցուցադրուի այս «Գանկերու Աշտարակը», Թրքական վայրագութեան այս «Գլուխ գործոցը»:

★ ★ ★

Այս Գանկերու Աշտարակը տեսնելէ ետք, մենք շատ աւելի լաւ հասկցանք, դարերով Թուրքերուն վայրագութեան ենթարկուած մեր՝ Հայ Ազգին կրած տառապանքը:

Եւ ցաւ զգացինք, որ Հայ Ազգը չկրցաւ Թրքական լուծէն ազատիլ Պալեանեան Ազգերուն նման, հակառակ որ Ռուսերը Պալեաններէն շատ առաջ Արեւմտեան Հայաստանը ազատագրել սկսած էին:

Բայց Արեւմտեան պետութիւններուն հակազդեցութեան և Պուլսոյ որոշ Հայ առաջնորդներուն դաւանանութեան պատճառաւ, Հայ Ազգը մնաց, մինչեւ 1915, Թրքական պետութեան լուծին տակ, և 1915-ին ենթարկուեցաւ, Սիոնիստներուն կարգադրութեամբ և Թուրքերու ձեռամբ, Աշխարհի վրայ անցեալի և ներկայի մէջ իր նմանը չունեցող «Ցեղասպանութեան»:

★ ★ ★

Եւ հիմա, Արեւմտեան պետութիւնները կ'ուզեն, Թուրքին լուծին տակ դարերով տառապած, չարչարուած, ջարդուած, Հարաւային Սլաւոյ ժողովուրդները, Օսմանեան շրջանի վիճակին վերածել:

Թիթոյի մահէն ետք, Արեւմտեան պետութիւններուն ներկայացաւ պատեհ առիթ, Ռուսերուն «Եղբայրները» եղող Եուկոսլաւիան [Հարաւային Սլաւները] խորտակելու:

Նախ՝ կաթովիկ Սերպերը, այսինքն՝ Խրուաթիան և Սլովենիան, իբրեւ անկախ պետութիւն ճանչցան: Յետոյ, Պոսնիայի մէջ, Օսմանեան շրջանին, Թուրքերուն կողմէ բռնի դաւանափոխուած Սերպ ժողովուրդը գաղտնարար զինել սկսան, իրենց գործակալներուն միջոցաւ: Ոյժ տուին կրօնական մոլեռանդութեան: Երեւակայել, որ իրենց կրօնապետը Ամերիկացի «Մօլլա» մըն է:

Այս փաղափականութեան բնական հետեւանքը եղաւ այն, որ միջոց մը ետք, բռնի դաւանափոխ եղածները սկսան յարձակիլ Սերպերուն վրայ:

Եւ ետքը, երբ Սերպ ժողովուրդը ինքնապաշտպանութեան դիմեց, Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւնները, ահռելի հակաֆրոզչութեան մը սկսան ամբողջ աշխարհի մէջ՝ հեռատեսիլներով, մամուլով և ուրիշ միջոցներով, որ Սերպերը իբր ջարդարար ամբաստանեն:

Եւ Իսլամները պաշտպանելու պատրուակով [երբ իրենք են Իսլամ Արաբներուն հողերը յափշտակողները] գրաւեցին Պոսնիան, որուն հետեւանքը կրնայ ըլլայ, միջոց մը ետք, Պոսնիայի մէջ կրօնա-դաւանական անկախ պետութեան մը ստեղծուիլը:

Նոյն խաղը պիտի խաղան ապագային, իբր թէ պաշտպանելու համար, Քոսովոյի Իսլամ Ալպանացիները, յետոյ՝ Սկիւպի Մակեդոնացիները, իսկ աւելի ետք՝ շատ աւելի դիւրութեամբ, միեւնոյն բանը պիտի ընեն Պուլկարիայի մէջ, տեղի բռնի դաւանափոխուած Պուլկարներուն համար, որոնց թիւը մէկ միլիոնէ աւելի է:

Եւ կարգը պիտի գայ Յունաստանի Արեւմտեան Թրակիայի հողերուն վրայ գտնուող դաւանափոխուած Յոյներուն:

Այս ձեւով ճամբան բացուած պիտի ըլլայ Թուրքիոյ նախագահ Սիւլէյման Տէմիրելին երագած, «Ատրիադիկէն մինչեւ Զինաստան երկարող «Մեծն Թուրքիա»-ին:

★ ★ ★

Այս խաղին նախերգանքը, Միոնիստները կատարեցին 1974-ին, Կիպրոսի մէջ:

Այն ատենուան Ամերիկայի Արտաքին Գործերու Նախարար հրէածին Հենրի Գիզիննէրի թելադրութեամբ, և անոր Ամերիկեան համալսարանի մէջ աշակերտը եղած Թուրքիոյ վարչապետ Պիւլէնտ Էնէվիտի կարգադրութեամբ, Թուրքերը յարձակեցան Կիպրոսի վրայ, «խաղաղութեան արշաւանք»ի անունով, ու ջարդեցին Կիպրացի Յոյն ժողովուրդը և գրաւեցին Կիպրոսի գրեթէ կէսին մօտ տարածութիւն: Եւ Կիպրոս կը մնան աւելի քան քսան տարիէ ի վեր, Միացեալ Ազգեր ըսուած կազմակերպութեան լռելեայն հաւանութեամբ:

Որովհետեւ 1973-ի Իսրայէլ-Եգիպտոս՝ «Գիբուր»ի պատերազմին տեսնուած էր, որ Կիպրոսի կղզին լաւագոյն և անփոխարինելի օդանաւային խարիսխն էր, Հրէաստանը պաշտպանելու համար, և Մակարիոսի չէզոքութեան փաղափականութիւնը պիտի վտանգէր Հրէաստանի ապահովութիւնը:

Եւ նկատի առնել, որ Պիւլէնտ Էնէվիտ Թուրքը, դեռ վարչապետ չեղած, իբր լրագրող և բանաստեղծ, Հելլէն ժողովուրդին ուղղուած եղբայրութեան և սիրոյ բանաստեղծութիւններ գրած էր ընկեր-վարական գաղափարներով: Ի՛նչ կեղծիք: Ատենօք, Յոյն երեսփոխան մը, Օսմանեան Խորհրդարանին մէջ Թուրքերուն երեսին պոռալու ֆաջութիւնը ունեցած էր ըսելով՝ «Ճերմակ շուն, Սեւ շուն, շունը շուն է. դուք ալ, ով որ ալ ըլլաք, Թուրք էք»:

Յոյն երեսփոխանը իրաւունք ունէր. Թուրքը ըլլա՛յ Պիւլէնտ Էնէվիտին պէս սոցիալիստ, Ալփասլան Թուրքէշին պէս ֆաշիստ և կամ Հայտար Ալիեւին պէս Կոմունիստ՝ Թուրքը Թուրք է:

9 - 9 - 1995

Ե Ղ Ե Ռ Ն Ի 80-Ա Մ Ե Ա Կ Ի Տ Ա Ր Ի Ն ...

Խ Ռ Պ Ո Տ Ջ Ա Յ Ն Ե Ր Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ի Մ Է Ջ

Թուրքերուն կողմէ հայ Ազգին դէմ կատարուած 24 Ապրիլ 1915-ի ցեղասպանութեան 80-ամեակի այս օրերուն, «Ռուբէն Սեւակ» հիմնարկի անունով կուգանք, սրտի խոր ցաւով բողոքի ձայն բարձրացնելու հայրենիքի մէջ եղած անհաւատալի ելոյթներուն դէմ:

Պաշտօնական անճանարութիւններ կը յայտարարեն, թէ «Հայաստանի դպրոցներուն մէջ, պէտք է վերջ տալ եղեռնի դասաւանդութեան»: Եւ աւելի վերջ, շատ բարձր Ի շխանութենէ մը լսեցինք, նոյն շունչով արտայայտութիւններ:

Մենք, նման խօսքեր լսելու վարժ էինք, արեւմտեան աշխարհի պատասխանատուներէ: Օրինակ՝ Հոովմի Պապէն, որ հայերուն կը յանճարարէր՝ «Ներել Թուրքերը եւ հաշտուիլ անոնց հետ»:

Սրբազան Քահանայապետը լաւ կը ճանչնանք: Կ'ըսուի, թէ իր ելոյթներու ներգործութեան տակ է, որ Կաթողիկէ Եուկոսլաւները անկախութիւն հռչակեցին, որուն հետեւանով Եուկոսլաւիա միտրընուած է այսօր եղբայրասպան, արիւնահեղ պատերազմի մէջ:

Բայց մեր մտքին ծայրէն իսկ չէր անցներ, որ Հայաստանի պատասխանատուներէն այս տեսակ խոպոտ ձայներ պիտի իմանայինք:

Այս տեսակ ելոյթներուն ետեւը պահուրտած անտեսանելի, մութ ուժերուն նպատակն է՝ մոռցնել տալ մեզի «24 Ապրիլ 1915»ի եղեռնը:

Մոռնա՞լ եղեռնը. Ինչո՞ւ:

Արդեօք, եղեռնի հետեւանով Թուրքերու կողմէ գողցուած

Հայաստանի հողերուն ութսուն առ հարիւրէն մէկ թիզ հող ետ առնուած է:

Արդեօք, այս գաղափարները յայտնող ծանօթ պատասխանատուները, առիթ ունեցած են դիտելու Եւրոպական եւ Ամերիկեան Հեռատեսիլները, որոնց մէջ Գերմանացիներուն կողմէ 1943-ին, Հրեաներուն դէմ կատարուած սպանդը, ամէն օր, այո, ամէն օր կը յիշատակուի, զանազան պատրուակով, արցունքով եւ արիւնով լեցուն պատկերներով:

Այս սպանդին Գերմանացի պատասխանատուները պատժուեցան, եւ պահուըտողներն ալ տակաւ կը յայտնաբերուին եւ կը պատժուին:

Այս սպանդին պատասխանատու Գերմանական պետութիւնը, Հրեաներուն եւ Հրեայ պետութեան մինչեւ այսօր կը վնարէ անբեւակայելի գումարներ, որպէս «վնասուց հատուցում»:

Եւ Հրեաները, իբրեւ հետեւանք 1943-ի սպանդին, յաջողեցան վերստեղծել 2500 տարի առաջ իրենց Սուրբ Գիրքին մէջ յիշատակուած հայրենիքը:

Իսկ մենք՝ հայերս, ի՞նչ ըրած ենք եւ ի՞նչ կ'ընենք մինչեւ այսօր:

Ամէն տարի, մէկ անգամ կը վերյիշենք 24 Ապրիլ 1915ի եղեռնը: Յետոյ, ամբողջ տարին, 365 օր շարունակ, կը մոռնանք այս մեծ ցաւը:

Եւ հեռու չէ կարծես այն օրը, երբ 24 Ապրիլ 1915-ը պիտի վերածուի «Վարդանանց»ի նման տարիներու պատմութեան փոշիներուն տակ մնացած յիշատակի օրի մը:

20 - 5 - 1995

**ՌՈՒՐԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ԴՈՒՍՏՐ՝
ՇԱՄԻՐԱՄ ՍԵՒԱԿԻ
...ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԿԱՐԵՆԱԼ ԽՕՍԵԼՈՒՆ
ՊԱՏՃԱՌԸ**

Փարիզի «Յառաջ» օրաթերթը, այս օրերուն կը տօնէ իր 70-րդ տարելիցը:

1925-թ.էն սկսեալ Փարիզի մէջ հրատարակուող այս թերթը, իր հիմնադիրին՝ Շաւարշ Միսաֆեանի մահանալէն [1957-թ.ին] ետք, շարունակուեցաւ լոյս ընծայուիլ սեփականատիրոջ դստեր՝ Արփիկ Միսաֆեանի կողմէ, որ բացառիկ հմտութեամբ և ձեռնհասօրէն կրցաւ գլուխ հանել «Յառաջ»ի հրատարակութեան դժուարին գործը և զայն հասցնել 1995 տարեթիւ:

Այս տեսակէտով, Արփիկ Միսաֆեան արժանի է ամէն գովասանքի և շնորհաւորութեան:

Սակայն, անկախաբար այս հանգամանքէն՝ մենք այժմ պիտի անդրադառնանք վաստակաւոր սոյն թերթի հետ առընչուած եղելութեան մը, որուն հրապարակումը պատմական ստիպողութիւն և խղճի պարտք նկատեցինք:

1985-թ.ին Ռուբէն Սեւակի ծննդեան հարիւրամեակը յիշատակուեցաւ Նիսի մէջ, Անդրանիկ Ծառուկեանի նախագահութեամբ և բացառիկ հանդիսութեամբ մը:

Օրուան ամէնակարեւոր եղելութիւնը, Ռուբէն Սեւակի դստեր՝ Շամիրամ Սեւակի հանդիսութեան աւարտին բեմէն ունեցած ելոյթն էր:

Այդ օր, Շամիրամ Սեւակ, արտասանեց իր գրած երկու բանաստեղծութիւնները և ներկայ հասարակութեան մօտ ստեղծեց ոգեւորութիւն և համակրանք: Բացառիկ ցոյցերու և ծափահարութիւններու արժանացաւ, ապացուցած ըլլալով, որ ինք արժանի զաւակն էր Ռուբէն Սեւակի:

Շամիրամ Սեւակ 1986-թ.ին Փարիզ կ'երթայ, այցելելու տեղի իր բարեկամները, նաեւ կը հանդիպի «Յառաջ» թերթի խմբագրատունը:

Արփիկ Միսաքեան շատ սիրալիկ ընդունելութեան կ'արժանացրնէ Շամիրամ Սեւակը և սապէս կ'ըսէ.

«Այս ի՛նչ զուգադիպութիւն է: Այսօր՝ Պէյրութէն հասաւ, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի հրատարակած «Ռուբէն Սեւակ-Երկեր» գիրքը, և զայն թղթատած միջոցին դու՛մ ներս մտաւ: Հրաշքի պէս բան մըն է սափկա»: Եւ իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ Շամիրամի այցելութեան համար:

Բայց, քիչ ետք, Արփիկ Միսաքեան կը նկատէ, թէ Շամիրամ Սե-

Արդէն որբւայրի ժամնի Սեւակ իր երկու որբերուն՝ Լեւոնի (նկարի աջին) և Շամիրամի հետ, Լոզան նկարուած, 1919-ին:

ւակ հայերէն չի գիտեր: Եւ իր զարմանքը չժածկելով կ'ըսէ. «Ռուբէն Սեւակի աղջիկը հայերէն գիտնալու է: Ինչո՞ւ չտրվեցաւ»:

Շամիրամ Սեւակ ինքզինք կը պաշտպանէ պատասխանելով. «Գիտէք, թէ մայրս Գերմանացի էր և 1920-թ.էն սկսեալ, երկար տարիներ, Փարիզ ապրեցանք: Ոչ մէկ հայ մեզմով հետաքրքրուեցաւ: Հակառակ, որ մայրս մեզ միշտ Jean Goujon-ի եկեղեցին կը

տանէր և կը ջանար կապ պահել հայերուն հետ: Ոչ մէկը մեզի մօտեճալ ուզեց: Այս վիճակով, ինչպէ՞ս կ'ուզէք, որ ես հայերէն կարենայի սորվիլ»:

Շամիրամ Սեւակ, Փարիզէն Նիս վերադարձին, պատմեց մեզի այս եղելութիւնը, շատ նեղուած էր և ազդուած:

Յաւելուած՝ Շամիրամ Սեւակ իր գրած բանաստեղծութիւնները Արփիկ Միսաֆեանի ներկայացուցած էր, բայց կը թուի, թէ ան կարելորութիւն չէ տուած անոնց:

Այս դէպքին վրայէն ցարդ անցեր են գրեթէ տասը տարիներ, բայց զգացուած ցաւը մեր սրտին վրայ է դեռ:

Շաւարշ Միսաֆեան, դեռ Պոլիսէն, Ռուբէն Սեւակի բարեկամն էր: Եւ նոյնիսկ Պոլիս, կարն միջոց մը, միասին թերթ ալ հրատարակած էին:

Եղեռնէն ետք, Շաւարշ Միսաֆեան Փարիզ հաստատուեցաւ: Ռուբէն Սեւակի կինը՝ Ժաննի Սեւակն ալ Փարիզ էր, իր երկու որր զաւակներով:

Եւ Շաւարշ Միսաֆեան օր մ'իսկ չհետաքրքրուեցաւ իր ընկերոջ՝ Ռուբէն Սեւակի կնոջը և երկու որր զաւակներով:

Արդեօ՞ք Շամիրամ Սեւակ յանցաւոր էր հայերէն չկարենալ սորվելուն համար: Եւ միթէ՞ Շաւարշ Միսաֆեան և նմաններ չունին պատասխանատուութեան բաժին, քանի իրենց նահատակ ընկերոջ՝ Ռուբէն Սեւակի ընտանիքին հանդէպ նուազագոյն մարդկային հետաքրքրութիւն ցոյց չեն տուած:

Այս առթիւ կը հրապարակենք բացառիկ, անտիպ վաւերագիր մը, ապացուցանող, թէ Ռուբէն Սեւակի կինը՝ Ժաննի Սեւակ ամէն ջանք թափած էր, որ իր երկու զաւակները հայեցի դաստիարակութիւն ստանան, բայց չէր յաջողած, ոչ թէ իր, այլ մեղքովը իր նահատակ ամուսնոյն ազգակիցներուն:

Ահաւասիկ ապացոյցը՝ 27-10-1919 թուակիր: Հայաստանի Հանրապետութեան Խորհրդարանի երբեմնի նախագահ, Ազգ. Պատուիրակութեան պետ [և Սեւրի դաշնագիրը ստորագրող] ԱԻԵՏԻՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ պատասխան նամակն է ան, ուղղուած տիկին Ժաննի Սեւակին և վերաբերող նահատակի զաւակներուն՝ Շամիրամի և Լեւոնի հայեցի դաստիարակութիւն ստանալու խնդրին, որուն բարեյաջող լուծումը ցանկաց հէ՛ք այրին:

Գալով Շամիրամ Սեւակի բանաստեղծութիւններուն, որոնց

յարգելի Տիկ. Արփիկ Միսաբեան կարեւորութիւն չէր տուած, 23

Ապրիլ 1994ին Պէյրութի մէջ, Ռուբէն Սեւակի անուան մատենադարանի բացման օրը, հանդիսութեան հովանաւոր Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոս, իր պատգամը տուած միջոցին, անձամբ արտասանեց Շամիրամ Սեւակի այդ երկու բանաստեղծութիւնները, խորապէս տպաւորելով ներկաները, որուն համար մենք կրկին մեր խորին երախտագիտութիւնը կը յայտնենք [այժմ արդէն] Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին:

Աւետիս Ահարոնեան

Ստորեւ՝ վաւերաթուղթ-նամակին ֆրանսերէն բնագիրը և անոր թարգմանութիւնը:

Փարիզ, 27 Հոկտեմբեր 1919

Սիրելի Տիկին,

Ստացած եմ ձեր վերջին նամակը և մեծ հետաքրքրութեամբ ընթերցած անով ինձի հաղորդուած բոլոր մանրամասնութիւնները:

Պզտիկ Լեւոնը արդարեւ, շատ փոքր է, Վենետիկի դպրոցը մտնելու համար: Առ այժմ, կը կարծեմ, որ նախընտրելի պիտի ըլլար, զինք ժընեւի կամ Լոզանի վարժարաններէն մէկը տեղաւորելը: Յետոյ, կարելի է խորհիլ, զինք հայկական բարձրագոյն դպրոց մը դնելու մասին:

Բարի եղէ՛ք տալու ինձի անունը դպրոցին ուր փոքրիկ Լեւոնը պիտի աշակերտէ, որ կարենամ ձեզի հասցնել հարկ եղած թոշակը իր ուսման, սնունդի, զգեստի և այլ պէտքերուն համար:

Շնորհակալութիւն կը յայտնեմ ձեզի ձեր նամակով արտայայտած ազնիւ զգացումներուն համար, և չեմ կասկածիր որ ձեզի պէս մայրով մը, ձեր երկու զաւակները իրաւ Հայեր պիտի դառնան ու պիտի ըլլան արժանի անունին զոր կը կրեն:

Հանեցէ՛ք ընդունիլ, սիրելի տիկին, մեր լաւագոյն զգացումնե-
րուն հաւաստիքը:

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

RÉPUBLIQUE ARMÉNIENNE

27, AVENUE MARCEAU

*Délégation
à la Conférence de la Paix.*

Paris, le 27 Octobre 1919

LE PRÉSIDENT

Chère Madame

J'ai bien reçu votre dernière lettre et j'ai lu avec grand intérêt tous les détails que vous me donnez.

Le petit Leon est en effet trop jeune pour entrer à l'école de Venise. Pour le moment, je crois que le mieux serait de la placer dans une école de Genève ou de Lausanne. Ensuite, on pourra songer à le mettre dans une Ecole Supérieure Arménienne.

Vous voudrez bien me faire connaître le nom de l'école où le petit Léon sera placé, afin que je puisse vous faire parvenir les frais nécessaires pour les études, nourritures, vêtements, etc.,.

Quant à la petite Chamiram, je suppose que vous la garderez sans doute avec vous, et que vous vous occuperez de son éducation jusqu'à l'âge scolaire.

Je vous remercie de tous les bons et nobles sentiments que vous exprimez dans votre lettre, et je ne doute pas qu'avec une mère telle que vous, vos deux enfants deviendront de vrais Arméniens et qu'ils seront dignes du nom qu'ils portent.

Veillez agréer, Chère Madame, l'assurance de nos sentiments les meilleurs.

[20 - 8 - 1995]

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՇԱՏ ԱՒԵԼԻ ԼԱԻ ՀԱՍԿՑԱԾ ԷՒՆ ԱՐԺԷՔԸ

ՌՈՒՐԷՆ ՍԵՒԱԿԻ

Ա.

Ռուբէն Սեւակ նահատակուեցաւ, Թուրքերու կողմէ, 26 Օգոստոս 1915-ին, Չանկըրը-ի մէջ :

Այս նահատակութեան մանրամասնութիւնները կարդալ և չսարսափիլ, կարելի չէ:

Այս զարհուրելի սպանդին մասին շատ մը գրողներ արտայայտուած են:

Բայց պարագայ մը կայ որ մեզի, տարիներէ ի վեր, մտածել կու տայ, և մեր միտքը կը չարչարէ, այն պէ՛ս Ռուբէն Սեւակի երեք ընկերներուն պարագան է:

Հրանտ Նազարեանց, Շահան Պերպէրեան և Թէոդիկ՝ Ռուբէն Սեւակի ամէնէն մօտիկ ընկերներն էին, որոնք ազատած էին Եդեոնէն: Բայց այս երեք ախարակիցները, Եդեոնէն ետք, Ռուբէն Սեւակի մասին քար լուծիւն պահեցին, չարտայայտուեցան, իրենց ընկերոջ՝ նահատակ հերոս-բանաստեղծ Ռուբէն Սեւակի մասին բան մը չգրեցին:

1.— Ռուբէն Սեւակի այս երեք ընկերներէն առաջինը՝ Հրանտ Նազարեանցը, Եդեոնի օրերուն, Եւրոպա էր, և այդ պատճառաւ ալ ազատեցաւ Թրքական գուլումէն: Եդեոնէն ետք, Հրանտ Նազարեանց Իտալիա հաստատուեցաւ, լինեց հայ լեզուն և Հայ գրականութիւնը, յարեցաւ Իտալական լեզուին և գրականութեան, և ի գուր սպասեց, որ իրեն «Nobel»ի մրցանակ տրուի:

Ան, իր ամենամօտիկ ընկերը եղող՝ Ռուբէն Սեւակի անունը բերանը չառաւ, որեւէ բան չգրեց Ռուբէն Սեւակի մասին:

Հրանտ Նազարեանցի հետ Պատի քաղաքին մէջ, 1950-ական թուականներուն հանդիպում մը ունեցած Անդրանիկ Ծառուկեա-

նի վկայութեամբ՝ Հրանտ Նազարեանց, հոգեպէս անհաւասարակըշիւ վիճակի մէջ էր, և շուրջիները զինքը խենդի տեղ կը դնէին:

Հրանտ Նազարեանց ապրեցաւ մինչեւ 1962-թ. և դժուար եւ թշուաւ կեանք մը ունեցաւ:

2.— Երկրորդ ընկերը Ռուբէն Սեւակի՝ Շահան Պերպէրեան Եղեռնի օրերուն, Պոլիս կը գտնուէր իբր զինուոր. բայց Թուրք դահիճները Շահան Պերպէրեանը վնասակար չնկատեցին և չախտրեցին:

Շահան Պերպէրեանի մասին, Ռուբէն Սեւակի քոջ վկայութիւնը կայ. ան ըսած է.

1919-ին Պոլիս, «Petit Champ»-ի թատրոնին մէջ, Ռուբէն Սեւակի յիշատակին սգահանդէս մը կը կազմակերպուի: Այս սգահանդէսին առաջնակարգ բանախօսը, Ռուբէն Սեւակի շատ մօտիկ ընկերը՝ Շահան Պերպէրեանն էր, Պերպէրեան վարժարանի հիմնադիր Ռեթէոս Պերպէրեանի զաւակը, և վերաբացուած Պերպէրեան վարժարանի տնօրէնը՝ Շահան Պերպէրեանը:

Երբ, խօսելու կարգը, Շահան Պերպէրեանի կու գայ, բոլոր ներկաները երկիւղածութեամբ կը սպասեն, ճարտար բանախօս Շահան Պերպէրեանի ելոյթին:

Բեմին վրայ, Շահան Պերպէրեան կարծես կը պապանձի: Կը թուի, թէ լեզուն բռնուած է:

Երկար բոպէներ կ'անցնին այդպէս, և յետոյ՝ Շահան Պերպէրեանի հեծկտուքի ձայնը կը լսուի: Արտասուաթոր ու սարսուալից աչքերով կու լայ, և առանց բառ մը կարենալ արտասանելու կը հեռանայ բեմէն:

Շահան Պերպէրեան անկէ ետք, բաւական տարիներ, Եգիպտոս և Լիբանան ապրեցաւ, բայց Ռուբէն Սեւակի մասին, անոր հերոսական նահատակութեան մասին ո՛չ մէկ տող գրեց:

3.— Երրորդ ընկերը Ռուբէն Սեւակի, Թէոդիկն էր, որ քաջալերած է Ռուբէն Սեւակը սկզբնական շրջանին. Թէոդիկն է, որ Ռուբէն Սեւակին տաղանդը աստուածացունցած է, հետեւեալ խօսեցրով:

«Աթէնա իմաստութեան շիթը դրած է անոր ուղեղին մէջ, Եսկիւլայ՝ բժշկութեան խորհուրդը, Հերմէս ալ՝ կայծը պերճախօսութեան»: Թէոդիկին ճակատագիրը, Հրանտ Նազարեանցի և Շահան Պերպէրեանի ունեցածին պէս չեղաւ:

Թուրքերը ախորեցին Թեոդիկը, բայց զինք չսպաննեցին: Ախորի նամբաներուն վրայ շատ տառապեցաւ, բայց բախտը ունեցաւ վերապրելու, ծպտուելով և անունը փոխելով:

Այնուհետեւ Թեոդիկ, տասնեակ մը տարիներ եւս ապրեցաւ, իր անձնական ախորի պատմութիւնը գրեց, Եղեռնի մասին շատ արժեքաւոր վկայութիւններ, մանրամասնութիւններ, տեղեկութիւններ հրատարակեց, Եղեռնին նահատակուած կրօնականներուն պատմութիւնը գրեց, նահատակներէն Զօհրապին և Վարդգէսին մասին գրեց, բայց, ոչ մէկ խօսք ըրաւ իր աստուածացուցած Ռուբէն Սեւակի մասին: Ոչինչ գրեց:

Մենք, երկար մտածեցինք այս մասին: Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, հարց տուինք մենք մեզի, որ իր ամէնէն մօտիկ ընկերները, Ռուբէն Սեւակին նահատակութենէն ետք, անոր անունը իրենց բերանը չեն առներ, անոր նահատակութեան մասին չեն խօսիր:

Եւ, այն եզրակացութեան յանգեցանք, որ Ռուբէն Սեւակի ընկերները, Եղեռնէն ետք, իրենց ենթագիտակցութեան մէջ, կարծես ամօթի, նուաստութեան և նախանձի զգացումներով համակուած էին: Կը գտնուէին այդ զգացումներու տիրապետութեան տակ:

Հրանտ Նազարեանց, Շահան Պերպէրեան և Թեոդիկ, Ռուբէն Սեւակի հերոս նահատակի դափնին չունեցան. թէեւ ապրեցան քանի-քանի՝ տարիներ, բայց անոնք, 24 Ապրիլ 1915-թ.էն ի վեր, հոգեպէս հիւանդ, ողջ մեռելներ կը թուէին ըլլալ արդէն:

17 - 6 - 1995

Բ.

24 Ապրիլ 1915-թ.ի օրը, Թուրքերուն ձերբակալած հայ մտաւորականներուն մէջ Ռուբէն Սեւակը չկար, ինչպէս որ Գրիգոր Զօհրապն ու Վարդգէսն ալ չձերբակալեցին այդ օր:

Ռուբէն Սեւակի, Զօհրապի և Վարդգէսի ձերբակալումը, շատ մեծ հակազդեցութիւն կրնար ստեղծել օտարներուն մօտ:

Այնպէս որ Թուրքերը, Զօհրապի և Վարդգէսի ձերբակալութիւնը, աւելի ետքի ձգեցին. սպասեցին, որ 24 Ապրիլ 1915-թ.ի արձագանգներուն տարողութիւնը չափեն:

Ամերիկան կրնար հակազդել, օրինակի համար, հակառակ որ Ամերիկեան դեսպանին՝ հրեայ Morgenthau-ին իրենց մարդը ըլլալը գիտէին, բայց, նորէն ալ, վախ մ'ունէին Ամերիկայէն. և, այդ պատճառաւ, զգոյշ էին:

Եւ հրեայ Morgenthau-ն իր պաշտօնը կատարեց: Ոչ մէկ ազդեցիկ միջամտութիւն չեկաւ Ամերիկայի կողմէ, 24 Ապրիլ 1915-թ. ի Եդեռնին արգելք ըլլալու համար:

Նոյն մտահոգութիւններով է, որ Թուրքերը Ռուբէն Սեւակը 24 Ապրիլ 1915-թ. ի օրը չձերբակալեցին: Ռուբէն Սեւակ 24 Ապրիլ 1915-թ. ին, թրփական բանակին մէջ կը պաշտօնավարէր, բժիշկ հարիւրապետի աստիճանով:

Ռուբէն Սեւակի սպայ հարիւրապետ ըլլալը Թուրքերուն մտածել կուտար: Այս առթիւ կ'ուզեմք մատնանշել, որ Ռուբէն Սեւակ միակ հայ հարիւրապետ –բժիշկ– սպան էր, որուն Թուրքերը սպաննեցին:

Յաւելուած՝ Ռուբէն Սեւակի կինը գերմանուհի էր, ազդեցիկ բրուսական զինուորական ընտանիքի մը դուստրը: Թուրքերը չէին գիտեր, թէ Ռուբէն Սեւակի գերմանացի կնոջ ընտանիքը ի՞նչ ազդեցութիւն կրնար գործել. եւ Թուրքերը վախցան, որ Ռուբէն Սեւակի ձերբակալումով, իրենց 24 Ապրիլ 1915-թ. ի ամբողջ ծրագիրը կրնար խանգարուիլ. այս պատճառաւ է, որ ձերբակալութիւնը աւելի ետքի ձգեցին:

Եւ հոս պիտի նշենք, Ռուբէն Սեւակի անձնագրհուրթեան և հայրենասիրական ոգիին բարձրութիւնը ապացուցանող ու շատ քիչերուն ծանօթ վկայութիւն մը:

Ռուբէն Սեւակի ընկերներէն, Եդեռնէն վերապրող Չիթունիի վկայութիւնն է ան:

24 Ապրիլ 1915-թ. ին յաջորդող սեւ օրերն են: Չիթունի, Պոլսոյ կեդրոնի թաղամասերէն Պահչէֆարի-ի անկիւնը կը հանդիպի Ռուբէն Սեւակի, և Ռուբէն Սեւակ Չիթունիին սա շատ պատմական խօսքը կ'ընէ: «Մեզի ամօթ չէ՞, որ մենք դեռ հոս ենք.»

Քանի մը շարաթ ետք, Ռուբէն Սեւակ կը ձերբակալուի և կ'աքարուի Չանկըրը, իր մտաւորական ընկերներուն՝ Դանիէլ Վարուժանի և Տիրան Քէլէկեանի մօտ:

Եւ Չանկըրը մէջ է, որ կը սկսի և երկու ամիս յետոյ՝ 26 Օգոստոս 1915-թ. ին կ'աւարտի Ռուբէն Սեւակի աքարի հերոսական

կեանքը, Դանիէլ Վարուժանի հետ մորթատուելով, նահատակութեամբ:

Ռուբէն Սեւակի կեանքին վերջին օրերը, հայկական դիւցազներգութեան ամէնէն տխուր էջերէն են:

Այսօր, Ռուբէն Սեւակ մեր հոգիներուն մէջ կ'ապրի, իր գլխուն կրելով հերոս նահատակի դափնին:

Եւ այս հերոս նահատակի դափնին, կը լուսաւորէ մեր հոգիները և ցոյց կուտայ մեզի անճնագոհութեան և հայրենասիրութեան լուսաւոր ուղին:

Ռուբէն Սեւակ նահատակուեցաւ Թուրքերուն կողմէ, 26 Օգոստոս 1915-թ.ին:

Բայց կարգ մը հայեր, դեռ կը մեռցնեն Ռուբէն Սեւակը:

Նախ՝ Ռուբէն Սեւակին անունը փորձեցին սրբապղծել: Այն Ռուբէն Սեւակին՝ որ իր անունը չփոխելու համար նահատակուած էր:

Մեծ տխրոսներ ունեցող, բայց այս պարագային անգիտակից և անպատասխանատու անճնաւորութիւն մը, որ Ռուբէն Զարեան կը կոչուէր, Սեւակի անունը կու տայ նոր բանաստեղծի մը, որ, իբր թէ, անոր մէջ, Ռուբէն Սեւակը յարութիւն պիտի առնէր:

Սեւակի անունով նոր բանաստեղծ մը, որ բոլորովին հակապատկերն էր Ռուբէն Սեւակի՝ մարմնով, կենցաղով և կեանքի գիծով:

Ռուբէն Սեւակ՝ գեղեցկութեան տիպարն էր: Միւսը՝ իր հակապատկերը:

Ճանչցողները կրնան վկայել:

Ռուբէն Սեւակ՝ մէկը սիրեց, լաւը սիրեց մէկ մը սիրեց: Այդ սիրով ալ նահատակուեցաւ: Միւսը իր հակապատկերն էր:

Ճանչցողները կրնան վկայել :

Ռուբէն Սեւակ նահատակուեցաւ, գիտակցաբար, հերոսաբար, ուզելով գնաց դէպի մահ, չքրֆանալու համար: Միւսը՝ իր վարորդական անփորձութեան գոհը եղաւ, մահացաւ արկածով:

Ճանչցողները կրնան վկայել:

Բայց, ամէնէն կարեւոր կէտը՝ միւսին ապերախտութիւնն է:

Ռուբէն Սեւակի անունը տրուած էր նոր բանաստեղծին, որ

Ռուբէն Սեւակը, իբր թէ այդ նորին մէջ, յարութիւն պիտի առնէր:

Բայց, այդ նորը, Ռուբէն Սեւակի անունը բերանը չառաւ, Ռուբէն Սեւակի մասին տող մ'իսկ չգրեց:

Ամէնէն նախնական բարոյական օրէնքն է՝ որ ժառանգորդ մը, իր ժառանգաբար կրած անունին տիրոջ, անձնաւորութեան հանդէպ երախտագիտութեան արտայայտութիւններ ունենայ: Օրինակ՝ Ֆրանսական Կանադին մէջ, նորեկ կանադի անդամը ժամերով, գովասանքը կ'ընէ Կանադի մահացած անդամին, որուն տեղը եկած է գրաւելու ինք:

Նայեցէ՛ք, «նոր» Սեւակի գրութիւններուն: Անոնց մէջ Ռուբէն Սեւակի մասին մէկ տող չէ՛ կրնար գտնել:

Անձ մը, որ հայ է և բանաստեղծ, ժառանգած է անունը հերոս նահատակ բանաստեղծի մը, բայց երախտագիտական ոչ մէկ բառ կ'ունենայ իր նախորդին հանդէպ, տող մ'անգամ չի գրեր: Ահա, թէ ինչու, այս նոր բանաստեղծին գրութիւններուն, մարդասիրական և հայրենասիրական արտայայտութիւններուն անկեղծութեանը կասկածիլ պէտք է:

Ուրիշ ցաւալի երեւոյթ մըն ալ՝ Ռուբէն Սեւակի իբր գրող և իբր բանաստեղծ տրուած մեկնաբանութիւնն է:

Գրող և բանաստեղծ Ռուբէն Սեւակ նախ, մարդ մըն էր, և հայ մը՝ մարմնով և հոգիով:

1.— Ե՛լ իբր մարդ, ե՛լ իբր հայ՝ սիրեց իր ամբողջ սրտովը:

2.— Իբր մարդ և իբր հայ տառապեցաւ մարդկային անարդարութեան պատճառած ցաւերով:

3.— Իբր մարդ և իբր հայ պայքարեցաւ հայ Ազգին հանդէպ կատարուած անիրաւութիւններուն դէմ:

Սէր, Մարդասիրութիւն և Ազգասիրութիւն — այս երրորդութիւնը, Ռուբէն Սեւակ մարդուն և հայուն մէջ, իր գրութիւններուն մէջ, ամէնէն գեղեցիկ և ամէնէն ուժեղ արտայայտութեամբ կը ցոյանան:

Այնպէս որ, Ռուբէն Սեւակը կարելի չէ մեկնաբանել, այս երրորդութիւնը տարբադադրելով:

Սիրոյ, Մարդասիրութեան և Ազգասիրութեան տարրերու միացումով է, որ Ռուբէն Սեւակի իսկական կերպարը կը կազմուի և կը յայտնուի :

Բայց, պատահեցան դէպքեր ուր անձեր, իրենց անձնական շահերէն մղուած, ուզեցին Ռուբէն Սեւակի այս «Երրորդութիւն»ը խորտակել:

Առաջին դէպքը երեսուն տարիներ առաջ՝ 1965-թ.ին Պոլսոյ մէջ պատահեցաւ: Հրաշքի պէս բան մըն էր եղածը:

Երիտասարդ մը նանչցանք, որ Ռուբէն Սեւակը պաշտելու աստիճան սիրած էր: Ռուբէն Սեւակի գիրքը, տեւական, իր սրտի կողմի գրպանին մէջն էր: Եւ այս երիտասարդը, Պոլսոյ համար, անկարելի բան մ'ըրաւ, Ռուբէն Սեւակի մասին բանախօսութիւն մը կատարեց:

Յետոյ, այս երիտասարդը, ուսանելու համար, Եւրոպա մեկնեցաւ և Եւրոպական համալսարաններէն մէկուն մէջ, իբր աւարտանա՝ տոքորայի թեզ ընտրեց Ռուբէն Սեւակի գրականութիւնը: Այս These-ը լայնածաւալ ուսումնասիրութիւն մըն էր, Ռուբէն Սեւակի գրականութեան մասին:

Մենք, հիացումով հետեւեցանք, այս երիտասարդին յաջողութիւններուն:

Յետոյ իմացանք, որ այս երիտասարդը ամուսնացեր, ընտանիք կազմեր ու Եւրոպա հաստատուեր է:

Ասոր վրայէն տարիներ անցան և մեր կապը խզուեցաւ այս երիտասարդին հետ: Մինչ այդ՝ մենք ալ վերջնականապէս հեռացանք Պոլիսէն և հաստատուեցանք Ֆրանսա:

1985-թ.ին, Ռուբէն Սեւակի ծննդեան հարիւրամեակը յիշատակեցինք Նիսի՝ մէջ:

Այս հանդիսութիւնը շատ մեծ յաջողութիւն ունեցաւ, իբր բացառիկ հայրենասիրական ներկայացում:

Բայց, անսպասելի հակազդեցութեան մը հետ դէմ յանդիման գտնուեցանք: Որմէ՞, գիտէ՞ք:

Մեր այն բարեկամէն, որ Ռուբէն Սեւակի մասին Doctorat-ի These-ն էր պատրաստած: Ան մեզ կ'ամբաստանէր, որ սիրոյ երգերու բանաստեղծ Ռուբէն Սեւակը մենք, անոր նահատակութեան հարիւրամեակի ոգեկոչման հանդիսութեան օրուան մէջ, զինք յեղափոխական բանաստեղծի մը վերածած ենք:

Այս ի՛նչ մեծ փոփոխութեան ենթարկուած էր մեր նախկին բարեկամը:

Տարիներ առաջ Պոլսոյ մէջ, Ռուբէն Սեւակի մասին մեծ քաջու-

թեամբ բանախօսութիւն տուողը, կարծէք, թէ այդ երիտասարդը չէր:

Շա՛տ զարմացանք. բայց յետոյ, գաղտնիքը լուծուեցաւ: Մեր բարեկամին այս անհաւատալի փոփոխութեան պատճառը հասկըցանք:

Ինք, դեռ վերջնականապէս, չէր կրցած հեռանալ Պոլիսէն:

Ընտանիքէն ժառանգած տուն – տեղ ունէր Պոլսոյ մէջ, և ամէն տարի ընտանեօք Պոլիս կ'երթար պտոյտի:

Բնական է՝ թուրքերը եթէ գիտնային, որ Ռուբէն Սեւակ յեղափոխականին մասին ինք տոբթորայի թեզ գրած է, Պոլսոյ մէջ կրնար վտանգի ենթարկուիլ թէ՛ ինք և թէ՛ Պոլսոյ մէջ իր ունեցած կալուածները:

Այնպէս որ Ռուբէն Սեւակին անվնաս, միայն սիրոյ բանաստեղծ մը ըլլալու պատկերացումը պէտք էր ենթակային, իր անձնական շահերուն համար:

Մենք կը հաւատանք, որ շատ դժուար է գոհել «ստամոքս»ը և նախընտրել «հաւատք»ը:

Այս կարողութիւնը միայն հերոսներուն յատուկ է:

Երկրորդ դէպքը պատահեցաւ 1990-թ.ին, Փարիզի մէջ. «Արարատ» թերթի վաստակաշատ Խմբագրապետ Ժիրայր Նայիրիին՝ «Ռուբէն Սեւակ»ի մրցանակի տուչութեան հանդիսութեան արձագանգին առթիւ: Այդ օր Ժիրայր Նայիրի և մենք, Ռուբէն Սեւակի հերոս նահատակի, ազգային գործիչի և յեղափոխականի կերպարին վրայ կեդրոնացուցած էինք մեր ելոյթները:

Այս արտայայտութիւններուն որպէս արձագանգ, Սփիւռքի հայկական թերթի մը մէջ, հրատարակուեցաւ մեզի դէմ գրութիւն մը հայ գրողի մը կողմէ, որ վերջերս, Մոսկուայէն հեռանալով, Պէյրութ հաստատուած էր:

Այս վերջինը մեզ կ'ամբաստանէր, անպարկեշտ բառերով, որ մենք Ռուբէն Սեւակի սիրոյ բանաստեղծի կերպարը փոխած ենք, և Ռուբէն Սեւակը վերածած ենք Յեղափոխական Առաջնորդի մը:

Ատենին, Ժիրայր Նայիրի և մենք, այս հայ չարամիտին պատշաճ պատասխաններ տուինք, իրականութիւնները մատնանշելով և հիմնաւորելով մեր տեսակէտը:

Աւելին՝ նոյն գրողը, այս սպրդասացութենէն միջոց մ'առաջ, Պէյրութի մէջ տուած բանախօսութեամբ մը, Ռուբէն Սեւակը

անիրաւօրէն արատաւորել ուզած էր: Ռուբէն Սեւակի 1910-թ ին իր կնոջը գրած շատ մտերմիկ նամակներէն մէկուն մէջ, անոր Պոլսոյ կեանքը գոված ըլլալը հիմք ունենալով, Ռուբէն Սեւակին վերագրած էր «Քաղաքական խակութիւն»:

Գրականութեան պատմութեան համար, մենք մեզ պարտաւոր կը զգանք, հետեւեալ բացատրութիւնները տալու:

1983-թ ին Genève-ի մէջ, հանդիպեցանք Ալեքսանտր Թովչեանին: Ծանօթանալով իր գրականագէտի կարողութիւններուն, իրմէ խնդրեցինք, որ Ռուբէն Սեւակի ամբողջական գործերը մէկտեղէ և հրատարակելու աշխատանքը յանձն առնէ: Ընդունեց մեր առաջարկը, խոստանալով, որ Ռուբէն Սեւակի ծննդեան հարիւր ամեակին՝ 1985-թ ին պիտի հրատարակուի անոր ամբողջական գործը:

Մինչ այդ՝ Ռուբէն Սեւակի կողմէ իր ապագայ կնոջ ֆրանսերէնով գրուած սիրային նամակներուն թարգմանութեան հարցը կար: Մենք, շատ համամիտ չէինք, այդ սիրային նամակներու հրատարակութեան նկատելով, որ Ռուբէն Սեւակ իր այս մտերմիկ, սիրային նամակներուն օր մը հրատարակուիլը միտքէն անցուցած չէր կրնար ըլլալ: Պատմական տեսակետով ալ, դեռ շատ կանուխ էր, այս նամակներու հրատարակուիլը: Նկատելով, որ իր զաւակները, դեռ ողջ էին: Այս նամակներուն բնագիրները մեր մօտ էին: Աստի, երեսուն տարի առաջ՝ 1965-թ ին, Պոլսոյ մէջ մեզի յանձնած էր Ռուբէն Սեւակի քոջ աղջիկը՝ Քրիստին Սալերի. Քրիստինին ալ այս նամակները տուած էր իր քոյրը՝ Ատրինէ Յակոբովիչ: Ուստի Ատրինէն է որ, Պոլսոյ մէջ, փրկած էր այս նամակները, հաւանական կորուստէ մը: Եղեռնէն ետք, Ռուբէն Սեւակի Պոլսոյ մէջ անտէր մնացած բնակարանէն, Ռուբէնի եղբայրը՝ Քերովրէ Զիլինկիրեան, ինչ որ մնացած էր հոն, բարեբախտաբար հաւաքած և իր տունը բերած էր. և այսօր, ինչ որ մնացած է Ռուբէն Սեւակէն, իր եղբօրը՝ Քերովրէ Զիլինկիրեանին կը պարտինք: Ատրինէ Յակոբովիչ, իր մօրեղբօր՝ Քերովրէ Զիլինկիրեանին մօտ Ռուբէն Սեւակի թողօններուն մէջ տեսնելով այս նամակները, զանոնք կ'առնէ և ապահով տեղ մը կը պահէ: Այս ձեւով փրկուած կ'ըլլան Ռուբէն Սեւակի կողմէ իր կնոջը հասցէագրուած հարիւրաւոր նամակները: Իսկ 1945-թ ին, մեր հօրեղբօր՝ Քերովրէ Զիլինկիրեանին մահէն ետք, անոր քովէն վերցուցինք Ռուբէն Սեւակի թողօններէն ինչ որ մնացած էր, մինչեւ իսկ՝ յետին թուղթի կտորը և, թրքական

լուծէն փրկուած՝ այս մասունքները ամփոփեցին ֆրանսա՝ մեր Cagnes Sur Mer հաստատած «Ռուբէն Սեւակի Անուան Յիշատակի Տուն»ի մէջ:

Մեզ համար պատմական պարտականութիւն եղող այս ծանօթութիւնը տալէ ետք, կ'ուզենք վերադառնալ Ռուբէն Սեւակի սիրային նամակներու հարցին.

Ռուբէն Սեւակի քոչ աղջիկը՝ Քրիստին Սալերի, Ռուբէն Սեւակի սիրային նամակները մեզի դեռ չյանձնած, առ ի զգուշութիւն, բոլորը պատնէնահանած էր, և յետոյ՝ այս պատնէնները տուած էր Gulbenkian Fondation-ի հայկական բաժնին՝ այն ատենուան պատասխանատու Վահրամ Մավեանին իրմէ խնդրելով, որ զանոնք երեւանի եղիշէ Չարեցի անուան Գրականութեան Պատմութեան թանգարանին յանձնէ:

Այնպէս որ, Ռուբէն Սեւակի նամակներուն բնագիրները թէեւ մեր մօտն էին, բայց պատնէնները կը գտնուէին Հայաստան, թանգարանի մէջ, ամէնուն մատչելի: Այդ պատճառաւ ալ, մենք արգելք չէինք կրնար ըլլալ նամակներու հրատարակութեան:

Ալէքսանտր Թովչեան տեղեկացուց մեզի, որ նամակներուն ֆրանսերէնէ հայերէնի թարգմանութեան աշխատութիւնը պիտի յանձնէ Մոսկուա բնակող Արրահամ Ալիքեանին, որ արեւմտահայ մըն է և ֆրանսերէն լեզուին քաջամասն:

Այս ձեւով, առաջին անգամ իմացանք այս թարգմանիչին անունը:

Ալէքսանտր Թովչեանին յայտնեցինք մեր մտահոգութիւնը՝ նամակներուն թարգմանաբար հրատարակութեան առընչութեամբ. «Ռուբէն Սեւակի նամակներուն մէջ խօսքեր կան, որոնք կրնան սխալ մեկնաբանուիլ յետին նպատակ ունեցողներու կողմէ: Այս տեսակէտով՝ մենք ձեզմէ պիտի խնդրենք յայտնել թարգմանիչին, որ խղճմտանքով մօտենայ նամակներուն թարգմանութեան և սխալ մեկնաբանութեան տեղի չտայ»:

Եւ տարիներ ետք տեսանք, որ մենք իրաւունք ունէինք մտահոգուելու:

Այս մեծապատիւ թարգմանիչը, մտնելէ ետք Ռուբէն Սեւակի սիրային նամակներուն մտերմութեան մէջ, խղճմտանքով թարգմանելու տեղ, սրբապղծած էր զանոնք.

Եւ այս նամակներուն մէջ, Ռուբէն Սեւակին գրած կարգ մը

խօսքերուն վրայ յենելով, նահատակին կը վերագրէր «ֆաղափական խակութիւն»:

Այս անիրաւ և անխիղճ վերագրումին դէմ, մեր ընդվզումը կը յայտնենք:

Ռուբէն Սեւակ առաջին օրէն որոշած էր, ի գին ամէն բանի, ընտանիքով Ջուիցերիայէն Պոլիս վերադառնալ. ինք հեռու չէր կրնար մնալ իր ազգակիցներուն նակատագրէն:

Բայց՝ վախ ունէր իր կնոջ ընդդիմութենէն:

Իր կինը թերթերուն մէջ կը կարդար Թուրքիոյ մէջ կատարուած վայրագութիւնները և համամիտ չէր Պոլիս հաստատուելու:

Կնոջ այս ընդդիմութիւնը, Ռուբէն Սեւակի ապագայի ծրագիրներուն համար, մեծ արգելք էր: Այնպէս որ, իր նամակներով, ան իր կնոջը մտահոգութիւնը թեթեւցնելու կը ջանար:

Եւ ինչ էին վերջապէս, Ռուբէն Սեւակի ըսած խօսքերը, որոնց համար մեծապատիւ թարգմանիչը գինք «ֆաղափական խակութեամբ» կ'ամբաստանէր:

«Հակառակ ամէն բանի նորէն, մեզի համար, ապրելու ամենալաւ տեղը Պոլիսն է»:

Ռուբէն Սեւակի իր կինը համոզելու համար գրած մտերմական նամակին մէջ ըսած խօսքերը նշելով գինք «ֆաղափական խակութեամբ» ամբաստանելը, նուազագոյնը՝ անխղճութիւն է, և Պրն. թարգմանիչին յետին նպատակ մ'ունենալուն ապացոյցն կը կազմէ:

Անպարկեշտ թարգմանիչը չէ՞ր գիտեր, որ այդ շրջանին Արեւմրտեան Հայաստանին կեդրոնը Պոլիսն էր. մեր բոլոր կուսակցութիւններուն կեդրոնը Պոլիս կը գտնուէր:

Եւ Ռուբէն Սեւակ գիտակցաբար գնաց Պոլիս, կանխատեսելով հանդերձ ապագայի դժոխքը, ինչպէս որ Ռուբէն Սեւակ գրած էր այդ մասին իր նամակներուն մէջ:

Հերոսները չեն հեռանար պատերազմի դաշտէն:

Տարիներ անցան և մենք շատ աւելի լաւ կը հասկնանք հիմա, «յարգելի» թարգմանիչին անիրաւ կեցուածքին դրդապատճառը:

Անբարեխիղճ թարգմանիչը չէր կրնար հանդուրժել հերոս հայրենասէր Ռուբէն Սեւակը, որովհետեւ ինք անոր նկարագիրը չունէր:

Տարիներ առաջ, Միջին Արեւելքէն ներգաղթած էր Հայաստան,

և հոն, հայրենիքին առաւելութիւններէն օգտուելով բարձրագոյն ուսում ստացած: Յետոյ ալ, իր ուսումը կատարելագործելու համար, Հայաստանէն անցած էր Մոսկուա:

Մոսկուայի մէջ իր մասնագիտական ուսումը աւարտելէ ետք փոխանակ, հայրենասէր ուսէ հայու ըրածին պէս, հայրենիքին ծառայելու համար Հայաստան վերադառնալու՝ Մոսկուա մնացած էր, որ այս մեծ ֆաղափն առաւելութիւններէն օգտուի: Այսպէ՛ս երկար ատեն Մոսկուայի մէջ առանձնաշնորհեալի կեանք ապրելէ ետք, Խ. Միւսիւսեան ֆայֆայումին առաջին օրերուն, Սփիւռքի հայկական շրջանակներէն եկած փայլուն առաջարկներէն հմայուելով, լքած էր Միւսիւսեան և Պէյրուք հաստատուած... ճիշդ՝ ընկղմող նաւը լքողներուն նման:

Եւ Պէյրուքի մէջ է, որ փորձած էր սրբապղծել Ռուբէն Սեւակը...:

Եւ բաւական ետք, օրին մէկն ալ, հայկական թերթերուն մէջ կարդացիմք օգնութիւն հայցող կոչ – գրութիւն մը՝ Պէյրուքի մէջ «լքուած ու անտեսուած», թշուառ վիճակի մատնուած այս թարգմանիչին համար:

Եւ ցաւ զգացիմք, հայ գրողի մը վիճակուած այս թշուառ վիճակին համար:

Բայց մենք, ինչ որ ալ ըլլայ, պիտի չկրնանք ներել այս թարգմանիչը, հերոս նահատակ բանաստեղծ Ռուբէն Սեւակը ստուերելուն ըլլալուն համար:

1 - 7 - 1995

Գ.

Նախորդ էջերով մենք շանացիմք, ստոյգ եղելութիւններու վրայ յենելով, Ռուբէն Սեւակի դէմ գործուած անիրաւութիւններուն մասին բացատրութիւններ տալ:

Նոյնպէս՝ 1985-ին, Ռուբէն Սեւակի ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ մեր հրատարակած «Ռուբէն Սեւակ և Փրցնելիք Ուղեղներ» գիրքին մէջ ալ, հայ գրող և գրականագէտներուն Ռուբէն Սեւակի հանդէպ ունեցած անիրաւ կեցուածքին մասին, աւելի սպառնիչ ձեւով արտայայտուած էինք:

Երբեմն կը մտածենք, թէ ինչու, մենք՝ հայերս, ընդհանուր առ-

մամբ, մեր արժեքները գնահատել չենք գիտեր:

Ինչո՞ւ, իրարու հանդէպ, նախանձէ մղուած կեցուածք մը ունինք:

Ինչո՞ւ միաբան չենք ընդհանրապէս:

Արդեօ՞ք մեր ազգային նկարագիրն է ասիկա:

Եւ ցաւով ըսենք, որ մեր ազգային անյաջողութիւններուն պատճառը մենք գտած ենք մեր արժեքները չգնահատելուն, մեր անմիաբանութեան և նախանձէ դրդուելով իրարու հանդէպ հակադիր ու նսեմացուցիչ կեցուածք ունենալուն մէջ:

Բայց, ուրիշ Ազգ մը կայ, որ շատ աւելի լաւ հասկցած էր Ռուսիոյ Սեւակին արժեքը:

Ով էր. գիտե՞ք... Թուրքերը:

Այո... Թուրքերը:

Մեր «Ռուսիոյ Սեւակ և Փրցուելիք Ուղեղներ» գիրքին մէջ, հայերուն շատ ծանօթ, Գերմանացի պատուելի Johannes Lepsius-ի 1919-ին հրատարակած “DEUTSCHLAND UND ARMENIEN 1914-1918 – SAMMLUNG DIPLOMATISCHER AKTENSTÜCKE” գիրքէն շատ կարեւոր մէկ վաւերաթուղթ մը հրատարակած էինք:

Johannes Lepsius-ի գիրքին 163-րդ էջին մէջի այս վաւերագիրը, Ռուսիոյ Սեւակի նահատակութեան վերաբերեալ, բացառիկ կարեւորութիւն ունեցող փաստաթուղթ մըն էր:

5-10-1915-թ ին Պոլսոյ գերմանական դեսպանատունէն Պերլին, Գերմանիոյ վարչապետին ուղղուած այս նամակի հեղինակը, գերմանական դեսպանատան պատասխանատուներէն Baron K. Von Neurath-ն էր, որ յետագային, Adolf Hitler-ի կառավարութեան կարեւոր նախարարներէն մէկը եղած էր և 1945-ին Nurenberg-ի մէջ, իբր պատերազմական ռերագործ դատապարտուեցաւ:

Հայկական Ցեղասպանութեան համար բացառիկ կարեւորութիւն ունեցող այս նամակին մէջ, Baron K. Von Neurath, Ռուսիոյ Սեւակի ձերբակալութենէն մինչեւ անոր նահատակութիւնը եղած եղելութիւններուն շուրջ, մանրամասնութիւններ կուտայ:

Բայց ամէնէն կարեւոր կէտը Baron K. Von Neurath-ի նամակին, հետեւեալն է.

Ռուսիոյ Սեւակի կնոջ կողմէ իր ամուսինը ազատելու համար ըրած դիմումներուն կապակցութեամբ թուրք Իշխանութիւնները, Գերմանացիներուն տուած իրենց պատասխանին մէջ, Ռուսիոյ Սեւակի ազատ արձակումը կը մերժեն սա պատճառաբանութեամբ՝

«Ռուբէն Սեւակ կը նկատուի իբրեւ մէկը այն մտաւորականներէն, որուն զանգուածներու վրայ ունեցած ազդեցութենէն կը վախցուի»:

Այս նամակը կը հրատարակենք Փրօֆ. Վահագն Տատրեանի կողմէ գերմաներէնէ հայերէնի թարգմանութեամբ, իբր բացառիկ մէկ վաւերագիր Հայկական Ցեղասպանութեան պատմութեան:

ԱՌ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՎԱՐՁԱՊԵՏ

ԱՌ 1521 [Մուտքի թիւ՝ նախարարութեան]

111ը. [Ելքի թիւ՝ դեսպանատան]

Գերման Կայսերական Դեսպանատան

Բերա, 5 Հոկտ. 1915

Բժիշկ Ռուբէն Զիլինկիրեան, որ այստեղի Հայ շրջանակներու մէջ ծանօթ անձնաւորութիւն մըն է, ուրիշ շատ մը Հայերու հետ Ապրիլ 24-ին ձերբակալուեցաւ Անատոլու ւստրելու նպատակաւ: Նախապէս որոշուած էր որ ան Անֆարայի մօտ՝ Այաշ ւստրուի, տեղ մը ուր կը պահուին և մասամբ ոստիկանական հսկողութեան տակ կը գտնուին աւելի ծանր կերպով մեղադրուողները: Դեսպանատան միջամտութեան շնորհիւ, ան Զանկըրըի [Անֆարա] մէջ արգելակուեցաւ, ուր արգելակեալները կրնան ազատ կերպով ման գալ և իրենց արհեստները կիրարկել:

Տիկին Տօֆ. Զիլինկիրեան և մայրը՝ Տիկ. Աբէլ այնուհետեւ աշխատեցան ենթակայի վերադարձը՝ և ապա իր Գերմանիա հաստատուիլը ապահովել: Թուրք Կառավարական պաշտօնեաները երկու առաջարկներն ալ մերժեցին, սակայն այն առարկութեամբ որ— ինչպէս կը հետեւի խնդրոյ առարկայ պաշտօնեաներու արտայայտութիւններէն— Տօֆ. Զիլինկիրեան կը նկատուի իբրեւ մէկը այն մտաւորականներէն, որուն զանգուածներու վրայ ունեցած ազդեցութենէն կը վախցուի: Տիկ. Աբէլ դեսպանատան մէջ պնդեց, որ ոստիկանական ընդհանուր Տնօրէն Պէտրի Պէյ ըսած էր, որ ապահով պայմաններու տակ Գերմանիա նամբորդելու արտօնութիւն կրնար տրուիլ Տօֆէօրին: Երբ Կայսերական Դեսպանատանէն պաշտօնեայ մը Պէտրիի հարցուց սակայն թէ՛ իրա՞ւ էր ասիկա, ան բացարձակ կերպով հերքեց այդպիսի արտայայտութիւն մը ունեցած ըլլալը:

Վերջապէս՝ երկու տիկիները փորձ մըն ալ ըրին Տօթ. Զիլինկիրեանի Անփարա մնալու արտօնութիւն ձեռք ձգելու ուղղութեամբ՝ այն պահուն երբ իրմէ Օգոստոս 26-ին, հեռագիր մը ստացան որ կը ծանուցանէր թէ՛ գիւնը նոյն օրը Այաշ պիտի փոխադրէին:

Դեպքանատան գրաւոր դիմումին վրայ՝ ներքին Գործոց նախարարութիւնը հեռագիրով հրահանգ տուաւ, որ վերոյիշեալը Զանկըրըի մէջ թողուն և եթէ նամբայ հանուած է՝ գիւնը հող վերադարձնեն:

Այս հեռագրին ի պատասխան Օգոստոս 30-ին Զանկըրըի կառավարիչը կը ծանուցանէր թէ Տփ. Զիլինկիրեանը ամսոյն 26-ին Զանկըրըէն մեկնած, Գալէնիֆի մօտերը ասպատակներու կողմէ յարձակումի ենթարկուած և սպաննուած էր և թէ 12 ասպատակներէն 4-ը իշխանութիւններու կողմէ ձերբակալուած էին [*]: Ասոր վրայ, Կայսերական Դեպքանատան ընծայած օգնութեամբ, որուն համար Կայսերական Դեպքանատունը ընդհանուր Հիւսպատոսարանի հետ շփման մէջ մտած էր, Տիկին Զիլինկիրեանը իր մօր՝ Տիկ. Աբէլի և երկու զաւակներուն հետ նախորդ ամսու 16-ին, առանց թուրք իշխանութիւններէն նեղութիւն կրելու, Գերմանիա մեկնեցան:

Դեպքանատան դիմումին վրայ ներքին Գործոց նախարարութիւնը հրահանգ ուղարկեց ստուգելու համար մեռեալի մօտ գտնուած արժէքաւոր իրերը և առարկաները, և այրիին վերադարձնելու նպատակաւ «հոս դրկելու» ինչ որ կարելի կ'ըլլար տակաւ ձեռք ձգել:

Երբ Տիկ. Աբէլ իր ամուսնոյն դրկած տեղեկութիւններուն մէջ՝ կ'ակնարկէ որ դեպքանատունը «որոշ չափով» որով ըստ իր ըմբռնումին, ոչ գոհացուցիչ կերպով օգնութիւն ընծայած է իրեն և դստեր, ան՝ աննկատ կը թողու այն պարագան, որ դեպքանատունը իր դստեր և փեսային համար միայն անպաշտօն սահմանափակումներով կրնար դիմումներ ընել թուրք Կառավարութեան մօտ, քանի որ երկուքն ալ թրքահպատակ էին: Այս ուղղութեամբ դեպքանատունը ոչ մէկ բան զանց առած է և մինչեւ իրենց մեկնումը, Տիկ. Աբէլ և իր դուստրը, իրենց բոլոր գործառնութեանց մէջ թէ խորհուրդով և թէ գործով օգնութիւն ստացած են:

Փոխանորդաբար՝ Ֆրայիէր ՖՕՆ ՆՈՅՐԱԹ

[*] Ֆրայիէր ՖՕՆ Նոյրաթի նամակ – տեղեկագրին մինչեւ այս

կէտը եղող մասը տեղ գտած է Լեփսիուսի գիրքին մէջ, իսկ անկէ անդին երկարող մասը, ուր Տիկ. Չիլինկիրեան կ'ամբաստանէ գերման իշխանութիւնները որ պէտք եղած միջամտութիւնը չեն ըրած [չեն ուզած ընել] իր ամուսինը ազատելու համար, պահուած է ծածուկ Lepsius-ի կողմէ: Չէ հրատարակուած:

Baron K. Von Neurath-ի ձեռամբ գրուած այս նամակին մէջ, Թուրք Կատարութեան Ռուբէն Սեւակի մասին ըսածները, անժըխտելի ապացոյց կը կազմեն, որ Թուրքերը Ռուբէն Սեւակի արժէքը Հայերէն շատ աւելի լաւ հասկցած էին:

Այն «մեծապատիւ» թարգմանիչը և նմանները, որոնք մեզ ամբաստանեցին ըսելով, որ իբր թէ մենք քննոյշ երգերու բանաստեղծ Ռուբէն Սեւակը Յեղափոխական առաջնորդի մը վերածած ենք, թրֆական այս հաստատումով շառաչուն ապտակ մը ստացած պէտք է ըլլան, իրենց պատճառած վիրաւորանքին փոխան:

Շարունակենք մեր ամբաստանութիւնները՝ Ռուբէն Սեւակի դէմ կատարուած անիրաւութիւններուն կապակցութեամբ:

1.— Johannes Lepsius-ի 1919-ին հրատարակած վաւերաթուղթերու գիրքին մէջի Ռուբէն Սեւակի վերաբերեալ նամակին մասին, 1919-էն մինչեւ 1985, ոչ մէկ հայ գրող, ոչ մէկ հայ պատմագէտ, ոչ մէկ հայ առաջնորդ չէ արտայայտուած:

2.— Johannes Lepsius-ի վաւերաթուղթերու գիրքին մէջի Ռուբէն Սեւակի վերաբերեալ նամակին մեր կողմէ 1985-ին հրատարակուելէն ետքն ալ, ոչ մէկ հայ գրող, ոչ մէկ հայ պատմագէտ, ոչ մէկ հայ առաջնորդ այս բացառիկ վաւերագրին մասին ոչ մէկ տող չէ գրած, ոչ մէկ ձեւով չէ արտայայտուած: Ի բացառեալ Ալեքսանդր Թոփչեանէ, որ 5-7-1987-ին Երեւանի հեռատեսիլէն կատարած ելոյթով, լայնօրէն արտայայտուեցաւ այս նամակին մասին:

3.— Եւ աւելին՝ Johannes Lepsius-ի գիրքին մէջ հրատարակուած գերմանական վաւերագրին Ռուբէն Սեւակի վերաբերեալ մասին ամբողջութեամբ հրատարակուած չլլալը, փաստերով ապացուցանած էինք մեր գիրքին մէջ:

Այս նամակին ամբողջութեամբ հրատարակուած չլլալուն պատ-

նաուր այն էր, որ նոյն նամակին մէջ, Ռուբէն Սեւակի գերմանացի կինը գերմանացիները կ'ամբաստանէր, որ իր ամուսինը չեն ուզած ազատել:

Հայկական ցեղասպանութեան մէջ գերմանական պատասխանատուութիւնն ու մեղսակցութիւնը մէջտեղ հանող այս կարեւոր փաստաթուղթին մասին ալ, 1985-էն մինչեւ այսօր, ոչ մէկ հայ գրող, ոչ մէկ հայ պատմագէտ, ոչ մէկ հայ առաջնորդ, տող մը չէ գրած, որեւէ ձեւով չէ արտայայտուած անոր շուրջ:

Արդեօք մեր գրողներուն, մեր պատմագէտներուն, մեր առաջնորդներուն, հայկական ցեղասպանութեան մէջ Թրքական պատասխանատուութենէն ալ անդին՝ Գերմանական և մանաւանդ Հրեայ Սիոնիստ-Ֆարմասոնական պատասխանատուութեան ակունքները տանող, 1985-ին հրատարակած մեր գիրքին մէջի փաստերով և ամբաստանութիւններով չգրադելնուն պատճառը իրենց տգիտութի՞ւնն է, թէ՞ իրենց վախկոտութիւնը:

Ռուբէն Սեւակի դէմ կատարուած այս անիրաւութիւններուն համար, մենք մէկ խօսք ունինք ըսելիք.

Ռուբէն Սեւակի ըսածին պէս՝

«Փրցնել և նետել պէտք է այս կարգի առաջնորդներուն Ուղեղները»:

★ ★ ★

Վ Ե Ր Զ Ա Բ Ա Ն

Եւ հիմա կ'ուզենք, իբր վերջաբան, լոյս ընծայել բացառիկ վաւերագիր մը, որ կը կարծենք, թէ մինչեւ հիմա ոչ մէկուն կողմէ հրապարակուած է:

Այս վաւերագիրը, Ռուբէն Սեւակին իբր Հայ, իբր Յեղափոխական բանաստեղծ, իբր Յեղափոխական առաջնորդ իր մեծութիւնը փաստող թրքական վաւերագիր մըն է, որ մեզի տրամադրուեցաւ Ալեքսանդր Թովչեանի միջոցաւ, Փարիզի Հայկական Վաւերաթուղթերու Կեդրոն-ի (G.R.D.A.) տնօրէն Ժերար Պետրոսեանի կողմէ:

Թուրքերը 24 Ապրիլ 1915-թ.ին, հայերուն դէմ կատարած ցեղասպանութեան հետեւանքէն մտահոգ՝ վրդոված, պաշտպանողական գիրք մը հրատարակած են: 1916-թ.ին՝ նախ թրքերէն լեզուով, և 1917-թ.ին՝ ֆրանսերէն:

Փաստաթուղթերու գիրք մը՝ ապացուցանելու համար որ հայերը, իբր թէ երկար ժամանակներէ ի վեր, Յեղափոխութեան կը պատրաստուէին:

562 էջնոց այս մեծածաւալ գիրքին մէջ, Հայ կուսակցութիւններուն, Հայ կազմակերպութիւններուն և Հայ եկեղեցիին իբր թէ Յեղափոխա-դաւադրական միտումներուն գործադրութեան նախապատրաստութեանց պատմութիւնը կը տրուի մինչեւ յետին մանրամասնութիւններով, պատնէներով ու պատկերներով:

Նմանապէս այնտեղ ներկայացուած են Հայ Ֆէտայիներու պատկերներ՝ իրենց գէնֆերով: Այնտեղ կը տեսնէք իբր թէ հայոց կողմէ մեռցուած թուրքերու դիակներու պատկերներ. իբր թէ հայոց կողմէ քանդուած մզկիթներու նկարներ: Եւ դեռ՝ հայկական վաւերաթուղթեր, հայկական յեղափոխական ֆայլերգներ և, վերջապէս, մէկ խօսքով՝ 562 էջ լեցուն գրութիւն, փաստելու համար, որ հայերն են, որ թուրքերը ջարդած են, և ոչ թէ թուրքերը Հայերը ջարդած են:

Եւ այս ամբողջ 562 էջնոց հատորին մէջ, մէկ հատիկ հայերէն բանաստեղծութիւն մը դրուած է, իբր նմոյշ «շատ վտանգաւոր» ու «դաւադրամիտ» բանաստեղծութեան մը, որ հայ երիտասարդութիւնը յեղափոխութեան կը մղէ:

Այս հայերէն բանաստեղծութիւնը, հայոց կողմէ փառաբանուած բանաստեղծներու, ինչպէս՝ Դանիէլ Վարուժանի, Սիամանթոյի և ասոնց նման բանաստեղծներունը չէ, այլ՝ հայոց կողմէ արժէքը բաւարար չգնահատուած հերոս նահատակ բանաստեղծ Ռուբէն Սեւակի «Վերջին Օրօր» բանաստեղծութիւնն է: Ահա՛ւասիկ այդ բանաստեղծութիւնը [հայերէնով և ֆրանսերէնով], որ ուղղակի վերցուած է թրֆական հրատարակութենէն:

Վ Ե Ր Զ Ի Ն Օ Ր Օ Ր

Օրօր, օրօր...: Օրօր ըսեմ ֆնանաս,
Վիրաւոր հօրըդ նիչերն ալ չ'իմանաս,
Ծիծէս ծըծածըդ թոյն է, կաթ չի գիտնաս...
Օրօ՛ր ըսեմ ֆնանաս:

Արիւն – հեղեղ յորդեց այս սուրբ ձորերէ,
Բայց չի փախիս, փարէ երկրիդ, գայն սիրէ՛,
Հողիդ վըրայ գերի մի՛ ըլլար, այլ տիրէ...:

Օրօ՛ր ըսեմ քնանաս:

Հօրըդ վըրայ եթէ անշունչ չ'ինկայ ես
Զի ուխտեցի Հրոմի էգ գայլին պէս,
Նոր Ռոմուլոս մը դիեցնել ստինքէս...:

Օրօ՛ր ըսեմ քնանաս:

Բագուկներուս՝ պարա՛ն, ոտքիս ալ՝ կացի՛ն,
Ստինքիս գո՛յգ պտուկներն, ահ կտրեցի՛ն:
Վէրքէս արիւնս ծծէ, որդեակ միածին...:

Օրօ՛ր ըսեմ քնանաս:

Ահա կ'իյնամ...: Հայաստանը մայր քեզի:
Կտակ կուտամ այս կոտրած Սուրն երկսայրի
Ուր հայրիկիդ դեռ տաք արիւնը կ'այրի...:

Օրօ՛ր ըսեմ քնանաս:

Ռ Ռ Ի Բ Է Ն Ս Ե Ի Ա Կ

BERCEUSE

“Dors mon enfant, dors,
Et n'entends pas gémir ton pauvre père blessé.
Un déluge de sang a inondé ces lieux bénis,
Mais garde-toi bien de les quitter.
Aime toujours ton pays
Et adore ta patrie
Mais n'y vis jamais en esclave;
Commande, domines !

Si je ne suis pas aussi
Tombée inanimée à côté de ton père,
C'était, comme la louve de Rome,
Pour élever un nouveau Romulus.
Mes bras ont été liés, mes pieds ont été hachés,
Et à la fin hélas ! on me coupa les seins !
Le lait que tu as sucé n'était que du poison,
Suce maintenant le sang de ma plaie, ô mon unique enfant !
Je meurs ! ... que l'Arménie soit ta mère ;
Que cette épée brisée,
Sentant encore le sang tout chaud de ton père,
Soit pour toi mon souvenir !

(Extrait des "Massacres d'Arménie")

Եւ հիմա, կրնանք պոռալ, մեր ճայնին ամբողջ ուժգնութեամբ,
բոլոր անոնց երեսին, որ Ռուբէն Սեւակին համար Յեղափոխական
բանաստեղծ չէ, Յեղափոխական առաջնորդ չէ ըսած էին։-

ԹՈՒՐԻՔԵՐԸ ՁԵՆԷ ՇԱՏ ԱՒԵԼԻ ԼԱՒ ՀԱՍԿՑԱԾ ԷՒՆ ՌՈՒ-
ԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻՆ ԻԲՐ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ, ԻԲՐ ՅԵ-
ՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԳ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԱԾ ԱՐԺԷՔԸ ԵՒ
ԹՈՒՐԻՔԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԱԾ ՎՏԱՆԳԸ:

15 - 7 - 1995

**ՆԱՀԱՏԱԿ ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ
ԵՂԲՕՐՈՐԴԻ**

**ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ
ՈՒՂԵՐՁԸ**

«ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ»

ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՅՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

Ֆրանսա Cote D'azur-ի մէջ գտնուող Ռուբէն Սեւակի անուան Յիշատակի Տան հիմնադիր, Ռուբէն Սեւակի եղբորորդիին՝ Յովհաննէս Չիլինկիրեանի ուղերձը, որ կարդացուած է Ռուբէն Սեւակի անուան դպրոցի բացման հանդիսութեան, Ալեքսանտր Թովչեանի կողմէ:

Սիրելի Հայրենակիցներ՝

Մեզի համար բացառիկ ուրախութիւն է Հայրենիքի մէջ, դպրոցի մը Ռուբէն Սեւակի անունով մկրտուելու լուրը առնելը, որուն համար մեր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնենք Հայաստանի պետութեան, այս որոշումը առնող պետութեան պատասխանատուներուն, դպրոցի վարչութեան, դպրոցի ուսուցչական կազմին, և մանաւանդ՝ Տնօրէնուհի Տիկին Ճուլիէտա Ղազարեանին:

1985-ին՝ Ռուբէն Սեւակի ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ, մեր հրատարակած գիրքին մէջ սապէս կ'ըսէինք.

«Ազգ մը իր հերոսներով կ'ապրի. Ազգ մը, որ հերոսներ չունի, ապրելու իրաւունք չունի, Ազգ մը, որ իր հերոսները կը մոռնայ, ինքն ալ մեռնելու դատապարտուած է:»

Այսօր, վերջապէս, Հայրենիքը և հայրենի պետութիւնը, մեր տարիներէ ի վեր սպասած, հերոս նահատակ բանաստեղծ Ռուբէն Սեւակը մոռացութիւնէ փրկելու որոշումը առաւ, այս սքանչելի

դպրոցը «Ռուբէն Սեւակ» մկրտելով:

Այն Ռուբէն Սեւակը՝ որ 1915-ին Դանիէլ Վարուժանի հետ միասին, Անատոլիայի մէջ, Չանդըրըի ճամբուն վրայ, մորթատուելով մեռցուած էր թուրքերուն կողմէ:

Այն Ռուբէն Սեւակը՝ որ 1915-ի մտաւորական նահատակներէն միակն էր, որ թրքաճալու ճամբով փրկուելու առաջարկը մերժած էր, և նախընտրած՝ մեռնիլ քան թէ թրքաճալ:

Ժողովուրդները յաւիտեան ապրեցնողները, իրենց դիւցազներն են:

Հայ ժողովուրդին կողմէ, 1500 տարիներէ ի վեր պանծացուող Վարդանանցի անձնագոհութեան պատերազմը, հայ ազգը ողջ պահող ամենակարեւոր ազդակն է:

1915-ի Եղեռնը, մեր երկրորդ Վարդանանցն է, և Ռուբէն Սեւակի հերոսական նահատակութիւնը 1915-ի Եղեռնի խորհրդանիշն է, Վարդանանցի նման, անձնագոհութեան խորհրդանիշը:

Եւ մենք վստահ ենք, որ Ռուբէն Սեւակի անունով մկրտուող այս դպրոցին աշակերտութիւնը, Ռուբէն Սեւակի հայրենասիրութեան և անձնագոհութեան ոգիին տարածման մեծագոյն ազդակը պիտի ըլլայ:

Ռուբէն Սեւակի կեանքին բոլոր մանրամասնութիւններուն և գաղափարականին տեղեակ ըլլալով, աւելի լաւ պիտի հասկնայ 1915-ի Եղեռնին պատճառը, Հայ ազգին կրած տառապանքը:

Արեւելեան հայու և արեւմտեան հայու տարբերութիւնը մէջտեղէն վերցնելով, պիտի հասկնայ թէ 1915-ի Եղեռնը, միայն մեկուկէս միլիոն հայերու նահատակութեան ոգեկոչումը չէ, այլ՝ Հայաստանի հողերուն հարիւրէն ութսունին թուրքերուն կողմէ գողցուելուն անմար յուշածումը:

Հայ երիտասարդը պէտք է լաւ գիտնայ, Հայ ազգին ենթարկուած չարիքներուն իրուկան պատմութիւնը և իջնայ մինչեւ չարիքին ակունքները և հասկնայ, թէ ո՞վ է հայուն քարեկամը, և ո՞վ է հայուն թշնամին:

Ան պէտք է գիտնայ, թէ ո՞վ ազատեց Արեւելեան Հայաստանը, և ո՞վ արգելք եղաւ թուրքերուն ձեռքը գտնուող Արեւմտեան Հայաստանին ազատագրման, և չերթայ կեղծ փրկիչներուն ետեւէն որոնք, մինչեւ հիմա, թուրքերուն գինակիցներն են: Եւ միայն այն ատեն է, որ հայ երիտասարդութիւնը կրնայ մտածել, մինչեւ այսօր

գետինը մնացած նահատակներուն արիւնադրօշը գետնէն վեր-
ցրնելու և թուրքներուն կողմէ գողցուած հայրենիքը ետ առնելու
մասին:

Մենք կը հաւատանք, թէ այս դպրոցին ամէն մէկ աշակերտը,
Ռուբէն Սեւակին անձնագոհութեան ոգիով պիտի մկրտուի, և
պիտի ընթանայ այն ճամբէն, որ Ռուբէն Սեւակի գաղափարակա-
նին բացած լուսաւոր ուղին է:

Յարգանք, սէր և հազար շնորհակալութիւն՝ մեր սիրելի հայրե-
նի ժողովուրդին:

7 - 4 - 1995

Ֆրանսա- Բօթ տ'Ազիւրի մէջ
Ռուբէն Սեւակի անուան
Յիշատակի Տան հիմնադիր
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

ՆԱՀԱՏԱԿ
ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ԿԻՍԱՆԴՐԻՆ
ԱՐԱՐԱՏԻՆ ՀԵՏ ԴԷՄ ՅԱՆԴԻՄԱՆ

ՅՈՎ Հ Ա Ն Ն Է Ս Ջ Ի Լ Ի Ն Կ Ի Ր Ե Ա Ն – Ի

ՈՒՂԵՐՁԸ՝

*ԿԱՐԴԱՅՈՒԱԾ ԱԼԵՔ. ԹՈՓՉԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ
ԿԻՍԱՆԴՐԻԻ ԲԱՅՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ
ԸՆԹԱՑՔԻՆ*

Սիրելի հայրենակիցներ,

Այս պատմական օրուան միջոցին, ձեզի հետ անձնապէս միասին չըլլալու ցաւը մեր սրտին մէջ ունենալով հանդերձ, կուգանք մեր անհուն ուրախութիւնը յայտնելու հայրենի հողերուն վրայ Ռուբէն Սեւակի Կիսանդրիին բացման հանդիսութեան առթիւ, որուն համար մեր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնենք մեր՝ Հայաստանի Պետութեան:

Այս կիսանդրին, Ռուբէն Սեւակի Հայաստանի հողերուն վրայ յարութիւն առնելուն խորհրդանիշն է:

Ռուբէն Սեւակի անուան դպրոցին առջեւ Ռուբէն Սեւակի Կիսանդրիին բացումը, մենք կը հաւատանք, որ Հայաստանի մէջ նոր և լուսաւոր «վերածնունդ»ի մը սկզբնաւորութիւնն է:

Ինչպէս որ բոլորդ ալ գիտէք, մինչեւ 1965-թ.ը, Հայաստանի մէջ արգիլուած էր 24 Ապրիլ 1915-թ.ի Եղեռնին մասին խօսիլը, արգիլուած էր Թուրքերուն Հայ Ազգին դէմ գործադրած ցեղասպանութեան մասին խօսիլը, արգիլուած էր Թուրքերուն կողմէ Հայաստանի հողերուն ութսուն առ հարիւրի գողցուելուն մասին խօսիլը:

Արգիլուած էր, 24 Ապրիլ 1915-թ.ին, Թուրքերուն կողմէ նահատակուած մտաւորականներուն մասին խօսիլը:

Ոչ մէկը չէր գիտեր, Ռուբէն Սեւակի և Դանիէլ Վարուժանի նման սուրբ նահատակներուն ողբերգութեան պատմութիւնը:

Այս բոլոր իրականութիւնները կը պահուէին Հայ Ազգէն, իբր թէ ժողովուրդներու միջեւ եղբայրութեան կապերը չխանգարելու համար:

Այստեղ մէջբերում մը պիտի ընենք, ապացուցանելու համար, թէ ոչ միայն հայրենի Հայ ժողովուրդը լուր չունէր 24 Ապրիլ 1915-թ.ին կատարուածէն, այլեւ, նոյնիսկ հայրենի բարձրագոյն պաշտօններու վրայ գտնուող մտաւորականներն անգամ, տեղեակ չէին 24 Ապրիլ 1915-թ.ի նահատակներուն պատմութեան:

Պիտի կարդանք, բոլորին ծանօթ Ակադեմիկոս՝ Ռուբէն Զարեանի մեզի ուղղած նամակէն հատուած մը:

«Ես, «ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ» ամսագրի խմբագիրն էի:

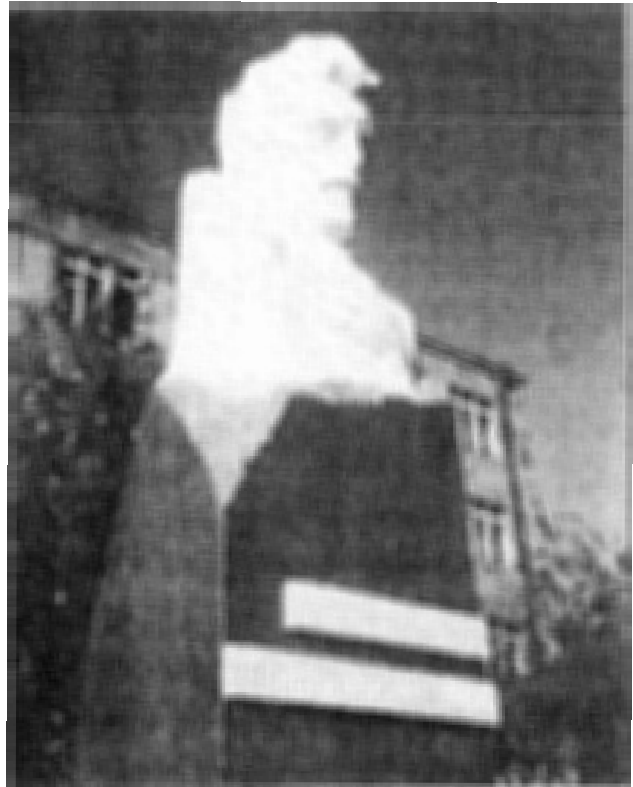
Այդ օրերին Աւետիք Իսահակեանը, իր գրոյցներից մէկի ժամանակ, արեց Ռուբէն Սեւակի ողբերգական պատմութիւնը:

Ես, այդ ամբողջ գիշեր, նրա պատմածի տպաւորութեան տակ էի»:

Ռուբէն Զարեանի այս ըսածները, մեծագոյն ապացոյցն են, որ շատ բարձր պաշտօններու վրայ գտնուող մտաւորականներն անգամ, տեղեակ չէին իրականութեան:

Այս իրականութիւնները պահուած էին Հայ ժողովուրդէն, Հայ Ազգին թշնամիներուն որոշումով, որ մենք մոռնանք 24 Ապրիլ 1915-թ.ը, մոռնանք մեր գողցուած հողերը:

1978-թ.ին էր, որ առաջին անգամ այցելեցինք մեր հայրենիքը: Առաջին օրուան մեր պտոյտներուն ընթացքին, հպարտացանք Հա-

Ռուբէն Սեւակի կիսանդրին

յաստանի յառաջդիմութիւնները տեսնելով:

Երկրորդ օրը, երկիւղածութեամբ և մեծ յուզումով բարձրացանք դէպի Ծիծեռնակաբերդ, դէպի Եղեռնի Յուշարձանը:

Բայց մեր յուզումը, քիչ ետք, գայրոյթի վերածուեցաւ:

Եղեռնի Յուշարձանին վրայ, ո՛չ մէկ արձանագրութիւն կար:

Ոչ մէկ տեղ, ոչ մէկ ձեւով, ոչ մէկ տող չէր գրուած կատարուածին մասին:

Յեղասպան Թուրքին մասին ոչ մէկ խօսք կար:

Աշխարհի վրայ չկա՛յ յուշարձան մը, որուն վրայ արձանագրութիւն չըլլայ:

Հայաստանի այն ատենուան վարիչները, վերէն եկած հրամանով, շատ զգոյշ էին Թուրքերուն հանդէպ:

Չէին համարձակած, Եղեռնի յուշարձանին վրայ, իրականութիւնները գրելու:

Կը կարծէին, որ Թուրքերը չգրգռելով, անոնց հետ բարի-դրացիական համակեցութիւն պիտի կարենային ընել:

Անոնք չէին ճանչնար Թուրքերը:

Չէին գիտեր պատմութիւնը:

Չէին գիտեր, որ ֆարմատն Գրիգոր Զօհրապին Թուրքերուն հետ մշակած «եղբայրութեան» ֆաղափականութիւնին համար, Հայ Ազգը շատ սուղ վճարեց, կորսնցնելով, 24 Ապրիլ 1915-թ.ին, Հայաստանի հողերուն հարիւրին ութսունը, և այդ հողերուն վրայ ապրող միլիոնաւոր հայութիւնը:

Մեր պետական վարիչներուն Թուրքերուն նկատմամբ այսֆա՛ն զգոյշ ըլլալուն փոխարէն, Թուրքերը ի՞նչ կ'ընեն, գիտե՞ք.

Թուրքերը, 1915-թ.էն մինչեւ այսօր կ'աշխատին, իրենց պետական մեքենային ամբողջ կարելիութիւններովը ապացուցանելու,

7 Հոկտեմբեր 1995, Երեւան:
Շամիրամ Սեւակ՝
Թուրքն Սեւակի կիսանդրիին
բացման պահուն:

որ Թուրքերը Հայերը չեն ջարդած: Ընդհակառակն, Հայերն են, որ Թուրքերը ջարդած են:

Այսօր՝ 1978-թ.էն ի վեր, շատ բան փոխուեցաւ Հայաստանի մէջ: Ահա՛ ապացոյցը.

24 Ապրիլ 1915-թ.ի Եղեռնի նահատակներէն Ռուբէն Սեւակի անուան դպրոցը, եւ ասոր առջեւ՝ Ռուբէն Սեւակի Կիսանդրին:

Մեր ամբողջ սրտովը, կրկին շնորհակալութիւն կը յայտնենք մեր՝ Հայաստանի Պետութեան, որ այս օրերը կրցանք տեսնել:

Մենք, այս պատմական պահուն, մեր սիրելի հայրենակիցներէն աղաչելով կը խնդրենք՝

Մի՛ մոռնաք 24 Ապրիլ 1915-թ.ը՝

Ի սէր մեր Սուրբ նահատակներուն, ի սէր մեր՝ Թուրքերուն կողմէ գողցուած հողերուն:

Սորվեցուցէք ձեր գաւակներուն 24 Ապրիլ 1915-թ.ի Հայ Ազգին պատմութիւնը:

Այս ահռելի իրականութեան «Ոգի»ով գինուած Հայ Երիտասարդներուն վրայ է դրուած մեր ապագայի բոլոր յոյսերը, իբր Ազգ գոյատեւելու, իբր Հայ ապրելու յոյսերը:

Մենք, հաւատք ունինք, Հայ Երիտասարդութեան:

Մենք, հաւատք ունինք, Հայ Երիտասարդութեան երակներուն մէջ գտնուող ժառանգական կարողութիւններուն, որոնք պիտի ստեղծեն մեր տարիներէ ի վեր սպասած «Վերածնունդ»ը:

Փա՛նք և պատիւ Հայ Երիտասարդութեան:

*Ռուբէն Սեւակի անուան
Յիշատակի Տան հիմնադիր՝
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ*

7 - 10 - 1995

«ԱԹՈՌԻ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐ»

Բժշկական գիրքերուն մէջ, «Աթոռի Հիւանդութիւն» անունով հիւանդութիւն մը գոյութիւն ունի՞, թէ՞ ոչ. չենք գիտեր:

Բայց այս «Աթոռի Հիւանդութիւն»էն վարակուած շատ մը հայ եկեղեցականներ նանչցանք, որոնց «Աթոռի Հիւանդութիւն»ը շատ տարօրինակ ախտանշաններ ցոյց կու տար:

Այս գրութեան մէջ, պիտի ջանանք տալ, այս «Աթոռի Հիւանդութեան» և «Աթոռի Հիւանդներ»ուն պատմութիւնը:

Ա. Մաս

ԱՌԱՋԻՆ ՀԻՒԱՆԴԸ

Առաջին հիւանդը, 50-ական տարիքի շուրջ դեգերող, շատ բարի և համեստ եկեղեցական մըն էր:

Մեր շատ մը եկեղեցականներուն ունեցած դրամի մարմաջը, բարեբախտաբար, այս եկեղեցականը չունէր: Կարծէք, թէ Յիսուսի Վարդապետութեան սկզբունքները մարմնաւորող իսկական տիպարն ըլլար այս տեսակէտով:

Իր անկեղծ և դիւրահաղորդ բնաւորութեան պատճառաւ՝ բարեկամացանք իրեն հետ:

Մեզ նման՝ Թուրքերուն լուծէն ազատելու համար, իր փափաքովը հեռացած էր Պոլիսէն, և Եւրոպա հաստատուած էր ու կ'ատէր Թուրքերը:

Մեզի պէս՝ իր մէջ, Թուրքերուն հանդէպ կը կրէր վրէժխնդրական ահոելի զգացում մը:

Մեր խօսակցութեանց նիւթը, միշտ և միշտ, հայկական խնդիրներն էին:

Կը խօսէինք Հայ ժողովուրդին կրած անիրաւութիւններուն, անարդարութիւններուն մասին: Կը խօսէինք Հայ ժողովուրդին կրած տառապանքներուն մասին:

Կը խորհրդակցէինք Հայ Դատի լուծման կարելիութիւններուն մասին:

Մեր ճանչցած Հայ եկեղեցականներուն մէջ միակն էր, որ Հայ մարտիկներուն կողմէ զգեստնուած Թուրք դիւանագէտներուն մասին, բացէ ի բաց, իր գոհունակութիւնը կը յայտնէր, և կ'ըսէր. «Այս սպանութիւնները, Հայ ժողովուրդին դէմ կատարուած անարդարութիւններուն անպատիժ ձգուելուն առթած և հայ երիտասարդներէն եկող պոռթկում մըն է»:

Այս սփանջելի եկեղեցականին հետ մեր եղբայրական, գաղափարական ընկերութիւնը գրեթէ տասը տարի տեւեց:

Բայց օր մը, մեզի համար անհաւատալի բան մը պատահեցաւ:

Մինչեւ այսօր կը մտածենք այս պատահարին մասին, և չենք ուզեր հաւատալ:

Օր մը, շատ սովորականին պէս, իրեն այցելութեան գացած էինք: Տեսանք, որ մեր բարեկամ եկեղեցականը տարօրինակ և շղագրգիռ հոգեվիճակի մը մէջ է:

«Ձեզի շատ կարելոր լուր մը ունիմ տալիք» ըսաւ, և աւելցուց. «Պոլիսէն ընկերներս հեռաձայնեցին և ուզեցին, որ Պոլսոյ Պատրիարքութեան համար թեկնածութիւնս դնեմ: Ինծի վստահեցուցին, որ համակիրներուս թիւը բաւական շատ է, և մեծ հաւանականութիւն կայ որ ընտրուիմ: Ես ալ համամտութիւնս յայտնեցի և թեկնածութիւնս դրի: Դուք, ի՞նչ կ'ըսէք»:

Մենք ապշած, փարսցած իրեն կը նայէինք, առանց բան մը կարողանալ ըսելու:

Մեր գաղափարակից եկեղեցականը, Թուրքերը ատող եկեղեցականը, Պոլսոյ Պատրիարքութեան Աթոռին նստելու հեռանկարով, բոլորովին փոխուած և ուրիշ մէկը եղած էր:

Եւ ան պատրաստ էր, այդ Պատրիարքական Աթոռին սիրոյն, իր հոգին ծախելով երթալու Պոլիս, կրկին Թուրքին լուծին տակ մըրտնելու, որ կարենայ նստիլ այդ Աթոռին վրայ, հոգ չէ թէ այդ Աթոռին գտնուած տեղը և ամէն կողմ, Դամոկլեան սուրի նման, իր գլխուն վրայ առկախ պիտի ունենար Մ. Քեմալ ըսուած դահիճը, որ Թալաաթի չափ հայասպանութեան մէջ բաժին ունէր...

Մեր այս բարեկամ եկեղեցականը, Պոլսոյ Պատրիարք չընտրուեցաւ:

Եւ դեռ եւրոպա է, և երբեմն կը տեսնենք զինքը, պատահական

առիթներով:

Բայց ան, մեզի համար, ա՛լ գոյութիւն ունենալէ դադրած է, սկսեալ այն վայրկեանէն, երբ իր Պոլսոյ Պատրիարքական «Աթոռի Հիւանդութիւն»էն վարակուիլը նկատեցին:

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Հ Ի Ի Ա Ն Դ Ը՝

Կ. ՊՈԼՍՈՅ ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔԵ ՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

(ԱՅՍ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՋՕՆԵՆՔ ԻՐ ՃԱՄԲԷՆ ԸՆԹԱՑՈՂ ԲՈԼՈՐ ՀԱՅԵՐՈՒՆ)

Եոզղատի «Իդտէ» գիւղէն էր, ընտանիքը Շնորհի Գալուստեանի: Աւագանի անունով՝ Արշակ. ծնաւ 1913-թ.ին ա՛յն Եոզղատի գաւառին մէջ, ուր Եղեռնին ամէնէն զարհուրելի շարդերը կատարուած էին:

Պոլիս, Եոզղատի մեր մէկ բարեկամը պատմած էր մեզի, թուրքերուն Եոզղատի մէջ կատարած վայրագութիւնները:

«Ես, ութը տարեկան էի, — յիշեց ան: — Գիշեր մը, ժանտարմաները եկան և զինուորութեան պիտի տանին ըսելով, բոլոր այր մարդիկը, երիտասարդ և տարիքոտ, ժողուեցին և տարին:

Երկու օր ետք եկաւ սարսափելի լուրը: Եոզղատէ չորս հինգ ժամ հեռանալէ ետք, ամայի ձորի մը մէջ, թուրքերը կը շարդեն բոլոր հայերը»:

Շնորհի Գալուստեան 1915-թ.ին, Եոզղատի գաւառին մէջ, թուրքերուն ձեռքով վայրագօրէն սպաննուած այդ հազարաւոր հայերէն մէկուն՝ նահատակ Միհրան Գալուստեանի զաւակն էր:

Նահատակ Միհրան Գալուստեանի ընտանիքէն ողջ կը մնայ իր կինը, երկու տարեկան մանչ զաւակը՝ Շնորհիք և իր հոյրը:

Դժբախտութիւնները կը շարունակուին, ուրիշ մէկ դժբախտութեամբ. —

Թուրքերը կ'առնեն Շնորհիքին հոյրը, որ թուրքերուն հով կը թրքանայ... յետագային կ'ամուսնանայ Թուրքի մը հետ, և թուրքէն զաւակներ կ'ունենայ:

Գալով փոքրիկ Շնորհի Գալուստեանին՝ Ջինադադարէն ետք, «Missionnaire»ները կու գան և Շնորհիք կ'առնեն և, շատ մը ուրիշ որբերու հետ միասին, Պէյրուք կը տանին:

Շնորհիվ Գալուստեան Պէյրուքի մէջ, միսիոնարներու մօտ բաւական մնալէ ետք, Երուսաղէմ՝ Սուրբ Յակոբեանց Վանքը կը դրկուի:

Վանքին դասընթացները կ'աւարտէ 1935-թ.ին, և վարդապետ կը ձեռնադրուի:

1953-թ.էն մինչեւ 1956-թ.ը Գալիֆորնիոյ մէջ իբր Արեւմտեան Թեմի Առաջնորդ ծառայելէ ետք, Երուսաղէմ կը վերադառնայ և Սուրբ Յակոբեանց Վանքը լուսարարապետի պաշտօն կը ստանձնէ:

Այստեղ կ'ուզենք մէջբերում մը ընել Շնորհիվ Գալուստեանի լուսարարապետի պաշտօն վարած շրջանին վերաբերող շատ կարեւոր պատահարի մը մասին:

1967-թ.ին Լոնտոնի մէջ, անուրդի կը հանուին թանկագին, պատմական արժէք ունեցող հայկական «Ձեռագիր – Մասունքներ», որոնք, յետոյ կը ստուգուի, որ Երուսաղէմի Պատրիարքութեան Գանձարանէն գողցուած են:

Այս ցաւալի գայթակղութիւնը եղիշէ Պատրիարք Տէրտէրեանի և Շնորհիվ Գալուստեանի միջեւ, անվերջ վէճերու, շատ անվայել ամբաստանութիւններու և փոխադարձ անուանարկումներու տեղի կու տայ, որուն հետեւանով, այս խնդրին մէջ ամէնէն շատ տուժողը, Հայ Եկեղեցիին բարոյական վարկը պիտի ըլլար:

Այս խնդրին ներքին ծալքերուն մասին մենք, հիմակուհիմա, արտայայտուիլ չենք ուզեր:

Բայց այս գողութեան հարցին մէջ, շատ հաստատ և անվիճելի իրականութիւն մը կայ: Այն է՝ Շնորհիվ Գալուստեանի լուսարարապետութեան շրջանին, Երուսաղէմի Պատրիարքութեան Գանձարանին մէջ գտնուող մասունքներուն «Inventaire»ը [ինչքերու ցուցակը] պէտք եղած ձեւով և պէտք եղած ժամանակամիջոցներուն չէ պատրաստուած:

Այս տեսակէտով, այս գողութեան հարցին մէջ, Շնորհիվ Գալուստեանի նուագագոյն յանցանքը, իր անտարբերութիւնը, իր անկարողութիւնը և իր թուլամորթութիւնն են:

Պոլիս, 1960-թ.ներուն, երջանկայիշատակ Գարեգին Պատրիարք Խաչատուրեան, 27 Մայիս 1960-թ.ին Թուրքիոյ մէջ պատահած յեղափոխութենէն ետք, ինքզինքը տկար կը զգայ և իրեն յաջորդ մը պատրաստել կ'ուզէ՝ իր մահուընէն առաջ:

Եւ կը դիմէ Շնորհիվ Գալուստեանին, ջերմին յանձնարարելով

անոր Պոլիս գալ որ, իրեն բան մը պատահելու պարագային, իր տեղը անցնի իբր Պատրիարք:

Առաջարկը կ'ընդունուի և ան Պոլիս կու գայ:

Այստեղ, քիչ մը յամենամ:

Նահատակի մը զաւակը, Պոլսոյ Պատրիարք պիտի ըլլայ:

Ա՛յն Շնորհիք Գալուստեանը՝ որուն հայրը թուրքերուն կողմէ վայրագօրէն սպաննուած է,

Ա՛յն Շնորհիք Գալուստեանը՝ որուն քոյրը թուրքերը առած են և թրքացուցած,

Այն Շնորհիք Գալուստեանը՝ որ իր ամբողջ կեանքին մէջ, այս տխուր պատկերները աչքին առջեւ ունենալով տառապած է:

Բայց ան, Պոլսոյ Պատրիարքական Աթոռին բազմելու հեռանկարով, ամէն բան կը մոռնայ:

Շնորհիք Գալուստեանն ալ հիւանդ մըն էր, «Աթոռի Հիւանդութիւն»էն վարակուած:

Պատրիարքական Աթոռ, փառք, պատիւ... և Գարեգին Խաչատուրեան Պատրիարքի վախճանումէն ետք, Շնորհիք Գալուստեան Պոլսոյ Պատրիարք կ'ընտրուի:

Հո՛ւ ալ ընենք, պզտիկ նկատողութիւն մը:

Պատրիարք ըլլալ յաւակնողի մը թեկնածութիւնը նախապայման է, որ ընդունուի Թուրք իշխանութիւններուն կողմէ – և թուրքերը ընդունեցին իր թեկնածութիւնը:

Աղուէս թուրքերը շատ լաւ գիտէին, որ Շնորհիք Գալուստեանը թրքացած քոյր մը ունի, և գիտէին, թէ դոյզն մէկ ննշումով, շատ դիւրութեամբ, զինք իրենց կամքին պիտի կարենային ենթարկել...:

Եւ Շնորհիք Գալուստեան շատ լաւ կը կատարէ իր Պատրիարքական պաշտօնը:

Փառքն ու Պատիւը իրեն մոռցնել կու տան ամէն բան, նոյնիսկ՝ թրքական իրականութիւնը:

Եւ ան օր մը, “National Geographic” թերթին թղթակցին հետ հարցազրոյց մը կ'ունենայ, և, թղթակցին հարցումներուն ծուղակը իյնալով, անկեղծութեամբ կը պատասխանէ, կը պատմէ անոր, ՆԱՀԱՏԱԿԻ մը զաւակ ըլլալը, իր հօրը թուրքերուն կողմէ նահատակուիլը կը յայտնէ, և հայ Ազգին Եղեռնի ընթացքին կրած տառապանքները կը յիշէ:

Երբ, վերոնշյալ ամերիկեան թերթին մէջ լոյս տեսած Շնորհիք Գալուստեանի այս հարցազրոյցը կարդացինք, շատերուն նման մենք ալ, «Քաջ Հովիւ» կոչեցինք զինք:

Տարիներ անցան և 1975-թ.ներուն, «Հայ Գաղտնի Բանակ»ի մարտիկներուն պայքարը սկսաւ թուրքերուն դէմ. և Աշխարհի բոլոր կողմերը, Թուրք դիւանագէտներու դէմ, վրիժառական արարքներ սկսան գործուիլ Հայ մարտիկներու կողմէ:

Թուրքերուն հակազդեցութիւնը չուշացաւ: Փորձեր ըրին կանխելու համար հայերուն սկսած այս պայքարը:

Թրքական ճնշումը սկսաւ հայ ժողովուրդին ամէնէն անվնաս՝ Պոլսոյ պատանդ կազմող Հայ Համայնքին դէմ: Եւ մանաւանդ՝ այս ճնշումը կեդրոնացաւ Պոլսոյ Պատրիարք Շնորհիք Գալուստեանի վրայ:

Թուրքերը միշտ այսպէս ըրած են: Անոնք կը հարուածեն նախ գլուխները, ինչպէս որ ըրած էին 1876-թ.ին, Պոլսոյ Պատրիարք Ներսէս Վարժապետեանի դէմ որ, թրքական ճնշումի տակ, հայրենադաւ Կոնդակ մը հրատարակած էր՝ հայ ժողովուրդին ուղղուած:

Թուրքերը միշտ կը ստիպէին Պոլսոյ Պատրիարքներուն, որ հայոց կողմէ կատարուած հակաթուրք ելոյթի մը առթիւ կամ պատեհ նկատուած մէկ պահուն, հակահայ գեկոյցներ հրատարակեն:

Թուրքերուն ստանալիք շահը այս գեկոյցներէն՝ բազմատեսակ էր:

Առաջին.— Անոնք կը յուսային, որ Հայկական Շարժումը իր պայքարի ուժը կը կորսնցնէր, հայ Պատրիարքին ընդդիմութեան պատճառաւ:

Երկրորդ.— Հայերը երկուքի կը բաժնուէին՝ վերածուելով Պատրիարքի կողմնակիցներու և Պատրիարքի հակառակորդներու: Եւ կը սկսէր պայքար երկու ճակատներուն միջեւ:

Հոս, այս նիւթին շուրջ, կ'ուզենք շատ կարեւոր վկայութիւն մը բերել, 1950-թ.էն մինչեւ 1973-թ.ը, Պոլսոյ Հայ Պատրիարքներուն անճնական խորհրդատուն եղող Մկրտիչ Շէլլէֆեանէն:

Մկրտիչ Շէլլէֆեան, թրքական Հանրապետութեան շրջանին՝ 1950-թ.ներէն ետք, Պոլսոյ այն միակ հայ անճնաւորութիւնն էր, որ ունէր լաւ յարաբերութիւն ըլլալ ձեւալ Պայարի և ըլլայ Ատնան Մէնտէրէսի հետ իբր Պոլսոյ երեսփոխան: Եւ 27 Մայիս 1960-թ.ի Յեղափոխութենէն ետք ալ, վարչապետ Սիւլէյման Տէմիրէլին հետ,

իրր անոր ընկերը, ան շատ մտերիմ կապեր հաստատած էր:

Եւ այս մտերմութեան շնորհիւ, Պոլսոյ հայ համայնքը, շատ մը առաւելութիւններ և օգուտներ ունեցաւ:

Մկրտիչ Շէլլէֆեանի անձնաւորութիւնը բացառիկ երեւոյթ էր, 1950-թ.ներէն ետք, Պոլսոյ մէջ: Անոր անհատականութիւնը առանձին ուսումնասիրութեան կը կարօտի:

Այն աստիճան մտերիմ էր Թուրքիոյ Վարչապետ Սիւլէյման Տէմիրելիի հետ, որ Անգարայի վարչապետարանին մէջ, Տէմիրելիի սենեակը կը մտնէր առանց ժամադրութեան, ուզած ատենը. և այս երեւոյթը թուրքերուն նախանձը կը գրգռէր:

Թուրքերուն Պոլսոյ հայ Պատրիարքներուն վրայ գործադրած ճնշումներուն մասին Մկրտիչ Շէլլէֆեան, Զուիցերիոյ Լոզանի իր տան մէջ, 1976-թ.ներուն մեզի պատմեց իր յուշերը, երբ դեռ բարեկամ էին իրեն հետ, մինչեւ այն ատեն, երբ Մկրտիչ Շէլլէֆեան հրատարակեց իր թրքասիրութիւն արտայայտող հարցազրոյցը 7-8-1984-թ.ին, Պոլսոյ «Միլլիյէթ» թերթին մէջ:

Ահա, թէ ինչ ըսաւ ան.

«Շնորհիք Գալուստեան Պատրիարքը, ամէն անգամ որ Թուրք ոստիկանութիւնը կամ Թուրք լրագրողները հեռաձայնով, գրութիւններով և կամ թերթերուն մէջ հրատարակութիւններով ճնշում կը բանեցնէին Պատրիարքին վրայ, իրմէ հակահայ յայտարարութիւններ առնելու համար, ինծի կը հեռաձայնէր, գործատեղիս, կամ տունս, ամէնէն անյարմար ժամերուն, և շատ մտահոգ և շուարած ձայնով մը ինծի կը հարցնէր իր ինչ ընելիքի մասին: Խորհուրդ կու տայի ըսելով.

«Պատրիարք Հայր, դուք մի մտահոգուիք, ես կը կարգադրեմ» կ'ըսէի, և ոստիկանապետին հեռաձայնելով «Խնդրեմ, Պատրիարքը հանգիստ ձգեցէք. եթէ Պատրիարքը հակահայ յայտարարութիւն մը տայ նոյնիսկ, ամբողջ Աշխարհն պիտի գիտնայ, որ այս յայտարարութիւնը ճնշումներու տակ տրուած է, և այս երեւոյթը, Թուրքիոյ համար, շատ աւելի հակա-քրոքականտայի տեղի կու տայ» — կը բացատրէի, և խնդիրը այս ձեւով կը փակուէր:

Բնական է, որ այս յաջողութեանս մէջ, ամէնէն մեծ դերը խաղացողը, իմ Սիւլէյման Տէմիրելիի հետ ունեցած բարեկամութիւնս էր»:

Դժբախտաբար, Մկրտիչ Շէլլէֆեան 1973-թ.ներուն, հակառե-

միրելեան ընդդիմութեան ճնշումներուն պատճառաւ, ստիպուեցաւ հեռանալ Պոլիսէն և Զուիցեբիա հաստատուեցաւ:

Եւ անոր տեղը անցան, իբր Պատրիարքին խորհրդատու, երկու թրքաւեր անձնաւորութիւններ, մէկը՝ Կարապետ Արման-Նազարեթեան, միւսը՝ Տիգրան Գեորգեան: Այս երկու անձնաւորութիւնները, դժբախտաբար, շատ լաւ և շատ մօտէն կը ճանչնանք:

Կարապետ Արմանի հետ, Մաքրի գիւղի Պէգազեան վարժարանին մէջ, ութը տարի միասին եղանք: Հայրը մեր ընտանիքին բժիշկն էր, մինչեւ 1954-թ.ը, և հայկականութեան հետ բնաւ կապ չունեցող անձ մը: Կարապետ Արման իր հօրը պէս, ինքն ալ բժիշկ եղաւ. և Թուրք ոստիկաններուն ամառանոցին մէջ ծառայեց անոնց իբր բժիշկ:

Այս է Կարապետ Արմանին, Թուրք ոստիկանութեան իբր ծառայ, ըրած թրքաւեր յայտարարութիւններուն դրդապատճառը:

Գալով Տիգրան Գեորգեանին՝ շատ տարօրինակ անձնաւորութիւն մըն էր. իր եղբայրը՝ բժիշկ Գեորգ Գեորգեան բացառիկ հայրենասէր հայ մը ըլլալուն, մեր ընտանիքին բժիշկը եղաւ Պոլսոյ մէջ քսան տարի, և մեր ընտանիքին մէկ անդամին պէս, մեզի հարազատ էր:

Այդ շրջանին մօտէն ճանչցանք Տիգրան Գեորգեանը. ան կրօնական հակումներ ունէր և կ'ըսէր, թէ վարդապետ պիտի ձեռնադրուի:

Պոլսոյ մէջ շատեր կը յիշեն զինք: Եկեղեցիներու մէջ, ծնկաչոք, երկու ձեռքերը Աստուծոյ բարձրացուցած, կ'աղօթէր:

Բայց Տիգրան Գեորգեան, ուրիշ յատկութիւն մըն ալ ունէր՝ «թրքաւեր» էր:

Իր պատանեկութեան Պոլիս՝ Մեծ Կղզի բնակող Տիգրան Գեորգեան, հոն ուրիշ դպրոց չըլլալուն, թրքական նախակրթարան յանախած էր, և ըստ իր եղբօր՝ բժիշկ Գեորգ Գեորգեանի վկայութեան, Տիգրանին թրքասիրութեան պատճառը այդ թրքական դպրոցը եղած է:

5 Սեպտեմբեր 1955-թ.ին թուրքերը, Պոլսոյ մէջ ըրածնուն նման, Մեծ Կղզիի քրիստոնեաներուն խանութները և տունները կը քանդեն և կը թալանեն: Տիգրան Գեորգեան հեծկտալով կու լայ և աչքերուն չ'ուզեր հաւատալ, որ Թուրքերը այս տեսակ վայրագութիւն մը կրնան ընել: Բայց եղածը շուտ կը մոռնայ և կը շարու-

նակէ իր թրֆասիրութիւնը:

Տիգրան Գէորգեան, Պատրիարքարանին խորհրդատուն ըլլալէ ետք, վարդապետ ըլլալու տեղ, կ'ամուսնանայ Թուրք գինուորականի մը աղջկան հետ...

Յետոյ, Պոլսոյ «Թոփգափը»ի հայկական վարժարանին հիմնադիր կը նշանակուի, և իր թրֆասիրութեան թոյնը կը թափէ անմեղ աշակերտներուն հոգիներուն մէջ...

Բայց, մէկ քանի տարի ետք իմացանք, որ Տիգրան Գէորգեան, դպրոցի ուսուցիչներուն հանգստեան թոշակներուն դրամները իւրացնելէ ետք, մէջտեղէն անհետացեր է:

Այս երկու թրֆատը անձնաւորութիւնները՝ Կարապետ Արման և Տիգրան Գէորգեան, Մկրտիչ Շէլլէֆեանին մեկնելէն ետք, Պատրիարք Շնորհի Գալուստեանի «Խորհրդակցական Մարմին»ին մաս կազմեցին, շատ հաւանաբար Թուրք ոստիկանութեան որոշումով:

Այս երկու անձնաւորութեանց մասին այս մանրամասնութիւնները տալով ուզեցինք բացատրել, թէ ինչպէս Կարապետ Արմանի և Տիգրան Գէորգեանի ազդեցութեամբ [որոնք Թուրք ոստիկանութեան կողմէ կը թելադրուէին], և թրֆական ննշումներով, «Քաջ Հովիւ»ի համբաւ ունեցող Շնորհի Գալուստեան Պատրիարքը ի վերջոյ, բոլորովին տարբեր մէկը եղաւ:

Պատրիարքին վրայ ննշումները սկսան, նախ թրֆական թերթերուն հրատարակութիւններով:

Պոլսոյ թրֆական թերթերը հրապարակեցին, որ մէկ քանի տարի առաջ, “National Geographic” ամերիկեան թերթին մէջ, Պոլսոյ Պատրիարք Շնորհի Գալուստեան հարցազրոյց մը ունեցած է, որուն մէջ թուրքերուն դէմ ամբաստանութիւններ կան. և պահանջեցին Պատրիարքէն որ հաշիւ տայ իր այս «Յանցանք»ին համար:

Այս եղաւ պատճառը, Պոլսոյ Պատրիարք Գալուստեանի անկման սկզբնաւորութեան, իբր հայ եկեղեցական, և այս անկումը աւարտեցաւ Շնորհի Գալուստեանի հայրենադաւութեան նախնախուտին մէջ իյնալովը, 28 Յունուար 1984-թ.ին, «Մարմարա» թերթին մէջ հրատարակած Պատրիարքական գեկոյցին պատճառաւ:

Պոլսոյ «Մարմարա» թերթին 28-1-1984-թ.ի թիւին առաջին էջին ձախ կողմը ամբողջութեամբ յատկացուած էր Փարիզի Հայ մարտիկներուն դատավարութեան, իսկ նոյն էջին աջ կողմը, մեծ տա-

ներով և պատրիարքական զինանշանով, Պատրիարք Շնորհի Գալուստեանին զեկոյցը տեղ գրաւած էր:

Զգուելի բան մըն էր այս «Զեկոյց»ը:

Հաւատալ կարելի չէր, որ այս «Զեկոյց»ը Հայ Պատրիարքի մը կողմէ գրուած կրնար ըլլալ:

Այս «Զեկոյց»ը ուրացումն էր հայկականութեան, Հայ Դատին, Արեւմտեան Հայաստանի հողերուն:

Այս «Զեկոյց»ը անարգանք մըն էր ուղղուած Հայ Ազգին ազատութեան և իրաւունքներուն համար պայքարած հերոսներուն:

Եւ այս ընդվզումով է, որ 1-12-1984-թ.ին, Պէյրութի «Արարատ» Օրաթերթին մէջ, գրութիւն մը հրատարակեցինք.

Այդ գրութեան մէջ սապէս կ'ըսէինք՝

«Պոլսոյ ներկայ Պատրիարքը, որ «Քաջ Հովիւ»ի համբաւ ունէր, վերջին շրջաններուն թրքական ճնշումներու տակ, խամանիկի վերածուած ներսէս Վարժապետեանի նման պատգամ կը դրկէր Փարիզի չորս Հայ տղոց դատավարութեան, ձայնակցելով Պոլսեցի պատանդ-վկայ Տիգրան Գէորգեանին»:

Իբր պատմական բացառիկ վաւերագիր, իբր հայ Պատրիարքի մը դաւանանութեան սպառնոյց, կը հրատարակենք Պոլսոյ «Մարմարա» թերթին 28-1-1984-թ.ի թիւին առաջին էջը:

Եթէ, ձեր հայկական ոգին կը դիմանայ այս նողկալի զեկոյցը կարդալու, եթէ ձեր ջիղերը կը հանդուրժեն այս աստիճան, Թուրքի մը աւելի Թուրք Հայ Պատրիարքի մը խօսքերը կարդալու, կարդացէ՛ք, «Մարմարա» թերթին առաջին էջին վրայ, Փարիզի հայ չորս հերոսներուն դատավարութեան մանրամասնութիւններուն հով, այս հայ անուն կրող, նահատակի գաւակ, այս «անշնորհիք» Պատրիարքին Թուրքիոյ վարչապետ «Թուրկուտ Էօզալ»ին առջեւ, բառ առ բառ ձարոտածները. ահաւասի՛կ. *«Թուրքիոյ Հայերը, այս հայրենիքին հարազատ գաւակներն ու հաւատարիմ պաշտպաններն ըլլալով, մինչեւ այսօր եղածին պէս, ասկէ յետոյ ալ մեր հայրենիքին ամբողջականութեան համար իրենց կեանքերը սիրով զոհելէ պիտի չհաշուին...»*

Եւ այս խօսքերը ըսող Պատրիարքը՝ Շնորհի Գալուստեան, 8-1-86 թուակիր Գահիրէի «Արեւ» թերթին մէջ և 6-4-86 թուակիր Փարիզի «Աշխարհ» թերթին մէջ սապէս կ'ըսէ, իբր պատասխան մեր գրած յօդուածին... *«Արդ՝ այսու մենք բացայայտօրէն,*

պաշտօնապէս և հրապարակաւ կը յայտարարենք և կը հաստատենք, որ մեր կողմէ որեւէ «Պատգամ» չէ դրկուած Փարիզ»:

Դուք, Շնորհիք Գալուստեան, ինչպէ՞ս կը համարձակիս հրապարակաւ ստելու, ըսելով, որ «Փարիզ պատգամ չես դրկած», երբ քու «Պատրիարքական զինանշանով Ջեկոյցդ «Մարմարա» թերթին առաջին էջին վրայ է, ճիշդ քովը Փարիզի չորս հայ հերոսներուն դատավարութեան նկարագրականի մանրամասնութիւններուն: Միեւնոյն էջին վրայ են Փարիզի հերոսներուն խօսքերը և քու ամօ-

HOR MARMARA Economic Group's Special Center 2nd Floor BEDROS ZORYAN Soravants H&B ROBERT HADDLER Initial Capital: 70000000 Liras Bedrosian Str. No. 33 P. O. Box 5014, Yerevan, AR. REPUBLIC	711.44 5437 1818 (10000) 21:00 21:00 144 07 34 149 81 65	ՄԱՐՄԱՐԱ 28.1.1984 ՀԱՄԱՐԱՅԻՆ ՍՈՐԵՆ ԵՍՏՆԱԿ ԳՆՆ՝ 30 ԼՐԵ	1984 ՀԱՅԿԵՆ 28 ՀԱՅԿԵՆ ՄԱՐՄԱՐԱ Կրթամասի ՊԵՏՐՈՍ ԿՈՍՏԵ Հրատարակչության Տնօրէն և Հանձնէման Մասնագետ Կոնստանտին Կոնստանտին Կոնստանտին
--	---	---	--

ԵՐԷՎԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑԻՆ
ՌԻՆԿՆԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՆՎԵՐՋԱՆԱԼԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ՈՒ ՊՆԴՈՒՄՆԵՐ
 Դատարար Հարցուց Հէլվանիան Պատուելիիմ...
 Սպաննուած Ոստիկանիմ Համար Այ Ազօթեցի՞ք

Երբ անպատշաճ կերպով կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը, որ անպատշաճ կերպով կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը, որ անպատշաճ կերպով կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը...

ԷՎՐԵՆ - ՀՅՈՒՄՆԱԿԱՆ ՓՐՑՆԵՔ

Երբ անպատշաճ կերպով կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը, որ անպատշաճ կերպով կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը, որ անպատշաճ կերպով կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը...

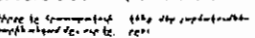
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԹԻՐԹԻՐԸ

Ֆրանսական թիրթիրը յայտնում է, որ Երևանի մէջ կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը, որ անպատշաճ կերպով կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը...

ԹՈՒՐԿԻՈՅ Ի ՊԱՍՏ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ
ՆՊԱՍՍԱՆՈՐ
ԱԶԳԵՑՈՒԹԻՒՆ
ԳՈՐԾԵՑԻՆ

Երբ անպատշաճ կերպով կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը, որ անպատշաճ կերպով կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը, որ անպատշաճ կերպով կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը...

ԱՍՆԵԱՊԱՏԻՒ
Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԿ ԼՈՐ
ԱՅՑԵՆՈՒԹԻՒՆԸ
ՆՈՐԸՆՏԻՐ ՎԱՐՋԱՊԵՏԻՆ

ՋԵԿՈՑ
ՊԱՏՐԻԱՐԿԱՐԱՆԻ

Երբ անպատշաճ կերպով կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը, որ անպատշաճ կերպով կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը, որ անպատշաճ կերպով կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը...

ՀԱՅ ԱՀԱՐԵԿԻՉՆԵՐ
ՊԵՏՐՈՍ ԿՈՍՏԵ
ԱՀԱՐԵԿԻՉՆԵՐՈՒՆ
Ի ՊԱՍՏ ԴՐԱՄ
ԿՎՊԱՀՈՎՆ

Երբ անպատշաճ կերպով կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը, որ անպատշաճ կերպով կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը, որ անպատշաճ կերպով կ'ընտրուի զորքի մէջ մէկը...

թալի խօսքերդ՝ «Թուրքիոյ հայերը, մեր հայրենիքին ամբողջակա-
նութեան համար, իրենց կեանքը սիրով գոհելու պիտի չֆաշուին»:

Այս խօսքերը դուն արտասանեցիր Թուրք վարչապետին առջեւ:

Ո՞վ կը ստիպէր քեզի Անգարա երթալով, շնորհաւորելու նոր-
ընտիր Վարչապետը, որուն արդէն շնորհաւորական հեռագիր մը
ուղարկած էիր:

Եւ ո՞վ կը ստիպէր քեզի Թուրք վարչապետին առջեւ այս աս-
տիճան ստրկացուցիչ, դաւաճանական խօսքեր ընելու, ճիշդ այն
օրը երբ, Փարիզի մէջ, 4 հայ հերոսները կը դատուէին:

Դուն՝ Շնորհիք Գալուստեան, բոլոր հայերը խուլ, համբ և ապուշ
կարծելով յուսացիր, որ անոնք պիտի չանդրադառնա՞ն քու զագ-
րելի խօսքերուդ:

Դուն ոչ միայն դաւաճանեցիր Հայ Ազգին, այլ՝ քու նահատակ
հօրդ սուրբ յիշատակին ալ:

Մենք, «Կիպրոս»ի դէպքերուն սկսման՝ 1950 թուականէն մին-
չեւ 1974-թ-ի՝ թուրքերուն Կիպրոսի վրայ յարձակումը, Պոլիս էինք:
Հետեւեցանք Կիպրոսի խնդիրներուն առաջին օրէն մինչեւ վերջ:

Հետեւեցանք՝ Անգլիացիներուն հրահրած և Թուրքերուն պատ-
ճառ եղած դժբախտութիւններուն:

Եւ հետեւեցանք Թուրքերուն, Պոլսոյ Յունաց Պատրիարքներուն
վրայ կատարած ճնշումներուն:

Թուրքերը կը ճնշէին Յոյն Պատրիարքները, որ Հայ Պատրի-
արքներուն ըրածին նման, հակայոյն յայտարարութիւններ տան
Կիպրոսի դէմ:

Բայց քաջ Յոյն Պատրիարքները միշտ մերժեցին հակայոյն յայ-
տարարութիւն տալ, և Թուրքերը բառ մ'իսկ չկրցան առնել Յոյն
Պատրիարքներուն բերնէն:

Կիպրական հարցի ամբողջ տեւողութեան, առաջին օրէն մին-
չեւ վերջը, Պոլսոյ Յոյն Պատրիարքները հաւատարիմ մնացին
իրենց Ազգին, իրենց աւանդութեանց, իրենց պատմութեան, ինչ-
պէս որ 1821-թ-ին Պոլսոյ Պատրիարք Կրէկորիոս, հակառակ թրքա-
կան ճնշումներուն, հաւատարիմ կը մնայ իր Ազգին, և այս պատ-
ճառաւ ալ Թուրքերը կախեցին քաջ Յոյն Կրէկորիոս Պատրիարքը
և իր գործակիցները, Պոլսոյ Ֆէնէրի Մայր եկեղեցիին դրան առ-

ջել:

Կիպրոսի տագնապի շրջանին Թուրքերը, առիթէն օգտուելով, վախցնել ուզեցին Պոլսոյ Յոյն Պատրիարքները, որ Ֆէնէրի Պատրիարքարանի եկեղեցիին Մայր դուռը բանան: Այն դուռը, որուն առջեւ Կրէկորիոս Պատրիարք և իր գործակիցները կախուած էին 1821-թ.ին, Թուրքերուն կողմէ, իբր մեղսակից Յունաստանի ապրտամբութեան:

Այս դուռը, 1821-թ.էն ի վեր, գոց կը մնար ի նշան սուգի, ի նշան բողոքի թրփական վայրագութեանց դէմ:

Բայց, Պոլսոյ Յոյն Պատրիարքները, քաջաբար դիմադրեցին թրփական ննշումներուն:

Եւ Պոլսոյ Ֆէնէրի Յունաց Պատրիարքարանին Մայր դուռը գոց կը մնայ մինչեւ այսօր:

Այս է տարբերութիւնը Յոյն քաջ Պատրիարքներուն և Հայ (որոշ) Պատրիարքներուն միջեւ:

Եւ այս է տարբերութիւնը Յոյն քաջ Պատրիարքներուն և պզտիկ մէկ ննշումով ծունկ չոքած թրփատիպ Պոլսոյ Պատրիարք Շնորհի Գալուստեանի միջեւ:

1 - 1 - 1996

«ԱԹՈՌԻ ԷԻՒԱՆԴՆԵՐ»

Գ. ՄԱՍ

ԵՐԿՈՒ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ԶԵԿՈՅՑ

Այս գրութիւնը, Կ. Պոլսոյ տարբեր ժամանակներու աթոռի հիւանդ երկու Պատրիարքներու գեկոյցներուն պատմութիւնն է, որոնց մէջ 24 Ապրիլ 1915-թ.ի Եղեռնի ողբերգութիւնը, իր ամբողջ զարհուրելի իրականութեամբ, կը ցոլանայ:

Առաջինը 1876-թ.ին, Կ.Պոլսոյ Պատրիարք՝ Ներսէս Վարժապետեանի կողմէ Հայ Ազգին ուղղուած Կոնդակ – Զեկոյցն է:

Երկրորդ Զեկոյցը՝ այս թուականէն 110 տարիներ ետք, Կ. Պոլսոյ ուրիշ Պատրիարքի մը՝ Շնորհի Գալուստեանի 1984-թ.ին Պոլսոյ հայ համայնքին ուղղածն է:

Այս երկու գեկոյցները կը հրատարակենք ինչպէս որ տեսնուի, թէ 110 տարուան ընթացքին, Կ.Պոլսոյ Պատրիարք Ներսէս Վարժապետեանի 1876-թ.ի գեկոյցին մէջ առաջադրած, Թուրքին հետ եղբայրանալու ֆաղափականութիւնը ի՛նչ արդիւնք տուած է:

Պիտի խնդրեմք՝ պատմական նշմարտութիւններու ի յարգանք, լո՛կ պահ մը զանց առնել հայուն ունեցած աւանդական յարգանքը իր կրօնական առաջնորդներուն հանդէպ:

Պահ մը զանց առէք, սխալ կամ ճիշդ՝ այն համոզումը, թէ Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Ներսէս Վարժապետեան, պոլսահայութեան համար

մշակութային օգտակար աշխատանքներ տարած է — եթէ սրտեր-
նուդ մէջ ունիք Արեւմտեան Հայաստանի միլիոնաւոր հայ բնակ-
չութեան թուրքերուն կողմէ բնաջնջուելուն ցար:

Եւ խղճմտութեամ ու համբերութեամբ կարդացէք այս գեկոյց-
ները:

Նախ, կարդացէք առաջին գեկոյցը, որու մէջ կը ցուանայ Կ. Պոլ-
սոյ Պատրիարք Ներսէս Վարժապետեանի ջատագոված՝ Թուրքին
հետ եղբայրանալու ֆաղափականութիւնը, որ կ'արտայայտէ այն
ատենուան Կ. Պոլսոյ Հայ Առաջնորդներուն մտայնութիւնը:

Ն Ե Ր Ս Է Ս Պ Ա Տ Ր Ի Ա Ր Ք Վ Ա Ր Ժ Ա Պ Ե Տ Ե Ա Ն Ի
Կ Ո Ն Դ Ա Կ — Զ Ե Կ Ո Յ Յ Ը

«Այն օրէն ի վեր, որ Հայոց ազգին ամենամեծ մասն Օսման-
եան հզօր տէրութեան հպատակաւէր ֆաղցր հովանւոյն ներքոյ
մտաւ, իր հինգ դարուց պատմութիւնը կը ցուցնէ, թէ ի՛նչ մեծա-
մեծ շնորհներ իրեն պարգեւած է այս մեծագօր տէրութիւնը:»

[...] «Արդ Հայ Ազգը, որու հակատագիրն այս չափ դարերէ ի
վեր նուիրագործեալ կապերով միացած է Օսմանեան հակատա-
գրին հետ, չի կրնար անտարբեր մնալ Օսմանեան տէրութեան
գտնուած արդի ծանրակշիռ պարագայից մէջ. այլ պարտաւոր է,
ինչպէս ամէն ժամանակ, նոյնպէս և ստաւել եւս ներկայ ժամա-
նակիս մէջ, անկեղծ օժանդակութիւն մատուցանել:

*Օսմանեան երկիրը պաշտպանել՝ Հայաստանը պաշտպանել ըսել է, նոյնիսկ Հայուն կրօնը, դպրոցը, ինչքը, տունը, ընտանիքը, պա-
տիւն ու կեանքը պաշտպանել ըսել է:*

Ուստի խորհրդակցութեամբ խառն ժողովոյ Ազգային վարչու-
թեան, նուիրական պարտք կը համարեմ այսու շրջաբերական Կոն-
դակով յորդոր կարդալ բոլոր Հայ ժողովուրդեան, որ ամէն ոք իր
կարողութեան սահմանին մէջ, հայրենեաց պաշտպանութեան հա-
մար, պէտք եղած օգտակարութիւններն ընել փութայ նաեւ աղօ-
թելով [...] այն ամէն ազգէ կամաւորելոց համար, որոնք հայրե-
նասիրական եռանդով վառուած զէնք կ'առնուն հայրենեաց թշնա-
միներուն դէմ: Երկրորդ, ըստ կարողութեան իւրաքանչիւր ուրում
և ըստ յօժարութեան կամաց օգնելով թէ՛ նիւթական, թէ՛ անճնական

ծառայութեամբ:

[«Մասիս» – 25 Յուլիս 1876 – թիւ 1853]

1789-թ.ի Ֆրանսական Յեղափոխութեան սուտ լուրերը գրեթէ ազդուած, և ֆարմաստնական կեղծ եղբայրութեան երազներով յափրացած Գրիգոր Օտեանի և իր համախոհներուն միամիտ և անհեռատես ֆաղափականութիւնն էր ասիկա:

Այս մտայնութեամբ և Թուրք իշխանութեան ճնշումովն էր, որ Ներսէս Վարժապետեան համարձակեցաւ 1876-թ.ին, իր Չեկոյցին մէջ ըսելու՝

«ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԵՐԿԻՐԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ ԸՍԵԼ Է, ՆՈՅՆԻՍԿ ՀԱՅՈՒՆ ԿՐՕՆԸ, ԴՊՐՈՅԸ, ԻՆՉՔԸ, ՏՈՒՆԸ, ԸՆՏԱՆԻՔԸ, ՊԱՏԻՒՆ ՈՒ ԿԵԱՆՔԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ ԸՍԵԼ Է:»

Այստեղ կը խնդրենք, որ ձեր ուշադրութիւնը կեդրոնացնէք Ներսէս Վարժապետեանի Կոնդակ – Չեկոյցին այն մասին վրայ, ուր «Հայաստան»ի խօսքը կայ և ուր կ'ըսուի, թէ Հայաստանը իր տարածքով, բնակիչներով կանգուն է դեռ:

Եւ Հայաստանը պաշտպանելու մասին կ'ակնարկէ այն համոզումով, որ, իբր թէ, Օսմանեան երկիրը պաշտպանելով, Հայաստանը պաշտպանած պիտի ըլլայ:

Բայց՝ որո՞ւ դէմ:

Հո՛ւ է ամբողջ ողբերգութիւնը, “Tragedie”ն:

Արեւմտեան Հայաստանը պիտի պաշտպանէ զայն ազատելու եկող Ռուս մեծ Ազգին դէմ:

Այն Ռուս Ազգը՝ որ արդէն Արեւելեան Հայաստանը ազատած էր:

Ա՛յն Ռուս Ազգը՝ որ Պալեանեան Քրիստոնեայ երկիրները ազատեց Օսմանեան լուծէն 1878-թ.ին, և կարգը եկած էր Արեւմտեան Հայաստանի ազատագրման:

Եւ Ներսէս Վարժապետեան, Պոլսոյ Հայ Ազգային ժողովի ֆարմաստն ղեկավարներուն հետ խորհրդակցարար, տրամաբանութեան բոլոր օրէնքներուն հակառակ, իր այս Կոնդակ-Չեկոյցով, ձեւով մը պատերազմ կը յայտարարէր Ռուս Ազգին դէմ: Եւ այս

ձեռով Հայ Ազգին ճակատագրին հետ կը խաղար:

Անճնական կեանքի մէջ կրնաք, ձեր մէկ սխալով, հարստութիւննիդ կորսնցնել, բայց յետոյ զայն կրկին շահելու յոյսը կրնաք ունենալ:

Բայց, Ազգերու կեանքին մէջ, Առաջնորդներուն կատարած սխալները վերջնական և անդարմանելի են:

1876-թ.ի Կ.Պոլսոյ Պատրիարք Ներսէս Վարժապետեանի Կոնդակ-Ջեկոյցէն 110 տարիներ ետք, կրկին Կ. Պոլսոյ ուրիշ մէկ Պատրիարքի մը՝ Շնորհիք Գալուստեանի 1984-թ.ին Պոլսոյ Հայ Համայնքին ուղղած Ջեկոյցին սա մասը, որ Պատրիարքին Թուրքիոյ վարչապետին առջև ունեցած հաւատարմական գետնափարշ ելոյթին մասին կը վկայէ՝ կարդացէ՛ք:

Շ Ն Ո Ր Հ Ք Պ Ա Տ Ր Ի Ա Ր Ք Ի

Ջ Ե Կ Ո Յ Ց Ի Ն Հ Ի Մ Ն Ա Կ Ա Ն Մ Ա Ս Ը

«Մեծայարգ Վարչապետ,

Նոր կառավարութիւնը Ձեր կողմէ կազմուած ըլլալու կապակցութեամբ Ձեր Բարձր անճնաւորութիւնը գրաւոր ձեռով շնորհաւորած ըլլալով հանդերձ, այսօր այստեղ կը գտնուինք՝ Խորհրդակցական Մարմնի Ատենապետին հետ՝ յանուն Թուրքիոյ Հայոց անգամ մը եւս շնորհաւորելու Ձեզ և մեր լաւագոյն մաղթանքները մատուցանելու համար: Այս երկրի շատ մը խնդիրները լուծելու Ձեր տփնաջան աշխատանքներուն մէջ, մեզի ալ ժամանակ յատկացուցած ըլլալնուդ համար, մեր շնորհակալութիւնները կը յայտնենք:

«Թուրքիոյ հայերը, այս հայրենիքին հարազատ զաւակներն ու հաւատարիմ պաշտպաններն ըլլալով, մինչեւ այսօր եղածին պէս, ասկէ յետոյ ալ մեր հայրենիքին ամբողջականութեան համար իրենց կեանքերը սիրով զոհելէ պիտի չճաշուին. այս կէտը կ'ուզենք անգամ մը եւս շեշտել:

Միջազգային ահաբեկչութեան մէկ թելն ըլլալով՝ արտասահմանի մէջ հայ ահաբեկիչներու կողմէ Թուրք կառավարութեան ներկայացուցիչներուն դէմ գործուած եպերելի ոճիրները անգամ մը եւս կը դատապարտենք: Հանրապետական Թուրքիոյ մէջ մեր

համայնքը, ստանց խտրութեան հայրենակցական հաւաքականութիւն մը որպէս ընդունուած է, և բոլոր հայրենակցական իրաւունքներու տէր ըլլալով հանդերձ, մեր աւանդութիւններուն ալ կարելիութիւն շնորհուած է:

Այս իրականութեանց գիտակցութեան և երախտագիտութեան մէջ կը գտնուինք, և Ձեր երջանկութեան ու ստանձնած ծանր պարտականութեան մէջ Ձեր յաջողութեան համար, Բարձրեայն Աստուծոյ աղօթող ենք:

Ամենակալ Աստուած մեր երկիրը շարունակ երջանկութեան մէջ բարձր պահէ. մեր հայրենիքին թէ՛ դուրսը և թէ՛ ներսը հաշտութիւն ու խաղաղութիւն պարգեւէ»:

Այս երկու Կոնդակ-Ջեկոյցներուն մէջ կը ցոյանայ Հայ Ազգին ամբողջ ողբերգութիւնը, որուն ենթարկուեցաւ Հայ Ազգը 24 Ապրիլ 1915-թ.ին:

Առաջինին՝ 1876-թ.ի Ներսէս Վարժապետեանի Կոնդակ-Ջեկոյցին մէջի «Հայաստանը», 110 տարիներ ետք, Շնորհիք Գալուստեանի 1984-թ.ի Ջեկոյցին մէջ փնտռեցէք: Կը գտնէ՞ք: Այդ «Հայաստան»ը գոյութիւն չունի այլևս:

Շնորհիք Պատրիարք Գալուստեան, այդ անգոյ «Հայաստան»ին տեղ, «Թիւրքիոյ Հայութեան» խօսքը կ'ընէ միայն:

«Հայաստան»ը և Հայութիւնը՝ Ներսէս Վարժապետեան Պատրիարքին սխալ ֆաղափականութեան պատճառաւ, 24 Ապրիլ 1915-թ.ին Թուրքերուն կողմէ յափշտակուած և բնաջնջուած են, և մնացած է Կ. Պոլսոյ մէջ փոքր, պատանդ Հայ համայնք մը:

«Հայաստան»ը, երկրորդ Ջեկոյցին մէջ, վերածուած է «Թրքահայութեան»:

Արևմտեան Հայաստանը, իր միլիոնաւոր Հայութեամբ, բնաջնջուած է, և մնացած է Հայաստանի հետ կապ չունեցող, Հայաստանի հողերէն հազար ֆիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ, Պոլսոյ մէջ, ջարդերէն ճողոպրած պզտիկ Հայ համայնք մը, երեսուն հազար հոգիանոց, Թուրքերուն ձեռքը գերի Հայ համայնք մը, և անոնց գլուխը, Պոլսոյ պատմական Պատրիարքութենէն մնացած խարխուլ Աթոռին վրայ բազմող «Աթոռի հիւանդ» Պատրիարք մը՝ Շնորհիք Գալուստեան, որ իր 28-1-1984-թ.ի Ջեկոյցին մէջ, կը համարձակի ըսել, Հայութեան երեսին մուր մնալիք սա դաւանանա-

Կան խօսքերը՝

*«Թիւրքիոյ Հայերը, այս հայրենիքին հարազատ գաւակներն ու
հաւատարիմ պաշտպաններն ըլլալով, մինչև այսօր եղածին պէս,
ասկէ յետոյ ալ, մեր հայրենիքին ամբողջականութեան համար,
իրենց կեանքը սիրով գոհելու պիտի չճաշուին»:*

20 - 1 - 1996

«ԱԹՈՌԻՒ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐ»

Դ. ՄԱՍ

«ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔ»

ԹԷ՞

«ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔ»

«Աթոռի Հիւանդներ» վերտառութիւնը կրող այս յօդուածաշարքին նպատակն է՝ մատնանշել այն սխալները, որ անցեալի մէջ գործեցին մեր կրօնական առաջնորդները: Այդ սխալները թո՛ղ դաս ըլլան մեր այսօրուան կրօնական և պետական առաջնորդներուն, որոնք կը թուի, թէ չեն հասկցած թուրքին ո՛վ ըլլալը, չեն հասկցած Արեւմտեան պետութիւններուն աղէտաբեր խաղը՝ Հայ Ազգին համար, և չեն ըմբռնած, ընդհանուր առմամբ, պատմութեան տուած դասը:

«ԵԹԷ ՀԱՍԿՆԱՆՔ ԱՆՑԵԱԼԸ, ԱՊԱԳԱՆ ՇԱՀԱԾ Կ'ԸԼԼԱՆՔ»

Հայ ժողովուրդը, երկար տարիներ, պետական կառոյց չունեցաւ, բայց պետական հիմնարկի փոխարէն, ունեցաւ մեր Եկեղեցին և մեր Եկեղեցական Առաջնորդները:

Եւ մենք կը հաւատանք, որ մեր պետականութիւն ունեցած շրջանին, Հայ ժողովուրդին կերտած յաջողութիւնները՝ Հայ Եկեղեցին և Հայ կրօնական առաջնորդներուն կը պարտինք մեծ մասամբ:

Բայց նոյն ատեն կը հաւատանք, որ մեր պետականութիւն չունեցած շրջանին, Հայ ժողովուրդին բոլոր անյաջողութիւններուն և բոլոր դժբախտութիւններուն պատճառը նոյնպէս, մեծ մասամբ,

մեր [այս անգամ] անարժան եկեղեցական առաջնորդներն եղած են:

Եւ այս անյաշողութիւններուն և դժբախտութիւններուն գլխաւոր պատասխանատուներէն մէկը՝ Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Ներսէս Վարժապետեանն է, իսկ իր աշակերտը և հետեւորդը՝ Մաղաֆիա Օրմանեան Պատրիարքը:

Գալով Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Շնորհի Գալուստեանին՝ 1984-թ.ի իր զեկոյցով ան կատարեց ողբերգական դեր մը, իր երկու նախորդներուն սխալներուն հետեւողութեամբ ու կրկնելով զանոնք: Ան եղաւ, Արեւմտեան Հայաստանի գերեզմաննոցին մէջ, Պոլսոյ Պատրիարքարանի խարխուլ Աթոռին վրայ թառած բու մը, որ հայ ժողովուրդին հոգեվարքը եղերերգեց:

★ ★ ★

Բոլորին ծանօթ է, որ Պոլսոյ պատրիարքներուն պատմական և աւանդական տիտղոսը՝ «Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք» է:

Աշխարհի ամէն կողմ գտնուող Հայաստանեայց եկեղեցիներուն մէջ, ամէն կիրակի մատուցուած պատարագներուն ընթացքին, յիշատակութեան բաժնին մէջ, կը տրուին մեր նուիրապետական Աթոռներուն՝ Էջմիածնի, Անթիլիասի, Երուսաղէմի և Կ. Պոլսոյ գահակալներուն անունները:

Եւ Կ. Պոլսոյ պատրիարքին տիտղոսը, ինչպէս ըսինք՝ «Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք» է:

Ա՛յս է աւանդական տիտղոսը Պոլսոյ պատրիարքին, որ չի փոխուիր ո՛չ մէկ պարագային կամ կերպով:

Բայց, 1961–1990-թ.ն Պոլսոյ Պատրիարք եղած Շնորհի Գալուստեան, այս աւանդական անունը փոխեց, և ինքզինք հռչակեց՝ «Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք»:

Իմաստը այս սրբապղծութեան, կատարուած Շնորհի Գալուստեան Պատրիարքի կողմէ, շատ խոր է և կենսական մեր՝ հայկական Դատին համար:

«Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք»ի տեղ «Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք» կոչուելով՝ ան կը մերժէ «Արեւմտեան Հայաստան»ի գոյութիւնը և ասոր թուրքերու կողմէ գրաւուած ըլլալու պարագան: Ասով ան կը մերժէ նաեւ, Արեւմտեան Հայաստանի հողերուն հայապատկան ըլլալու իրականութիւնը, և կ'ընդունի որ այդ հողերը թրքական հողեր են: Սա, ուրացումն է ա՛յն Արեւմտեան

Հայաստանին, որ գողցուեցաւ մեզմէ 1915-թ.ին, և ժխտումը կը կազմէ այդ հողերուն վրայ, պատմութեան ծանօթ թուականներէն ի վեր ապրող միլիոնաւոր Հայ ժողովուրդի բնաջնջուելու իրողութեան :

Ինքզինք թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք հռչակելով Շնորհի Գալուստեան, նիշդ թուրքերուն ըրածին նման, կ'ուրանայ 1915-թ.ի եղեռնը, և կ'անարգէ միլիոնաւոր հայ նահատակներու սուրբ յիշատակը:

Պատմութիւնը երբեք պիտի չնքնէ իրեն:

Այստեղ կ'ուզենք գոհունակութեամբ նշել այն պարագան, որ Փարիզի Հայոց Առաջնորդ Բարձր. Տ. Գիւտ Արքեպս. Նազգաշեանի կողմէ պատրաստուած եկեղեցական օրացոյցներուն մէջ, մինչեւ Շնորհի Գալուստեանի մահանալը, «Պոլսահայոց Պատրիարք»ը «Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք» կ'անուանուէր: Բարեբախտաբար, որ Ամենապատիւ Տ. Գարեգին Արքեպս. Գազաննեանի Պատրիարք դառնալովն և իր ճշդումովը, Փարիզ և այլուր հրատարակուած օրացոյցներու մէջ, Կ. Պոլսոյ Պատրիարքին տիտղոսը իր աւանդական մակդիրին վերածուեցաւ, այլ խօսեով՝ «Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ»ն դարձաւ «Պատրիարք Հայոց Կոստանդնուպոլսոյ»:

Շնորհի Գալուստեան Պատրիարք, 1986-թ.ին Փարիզի «Աշխարհ» և Գահիրէի «Արեւ» թերթերուն մէջ հրատարակած գրութիւններով մեզ կ'ամբաստանէր, թէ մենք Ներսէս Վարժապետեան Պատրիարքի դէմ «ԱՆՀԻՄՆ ԵՒ ԱՆԻՐԱԻ ՎԵՐԱԳՐՈՒՄՆԵՐ» ըրած ենք:

Արդեօք Շնորհի Գալուստեան հայկական պատմութեան տեղեակ չէ՞ր:

Մենք, ոչ առաջինն ենք, ոչ ալ վերջինը, Ներսէս Վարժապետեան Պատրիարքը «դաւաճանութեամբ» ամբաստանող, իր 1876-թ.ին հրատարակած թրֆասիրական Կոնդակ – Զեկոյցին պատճառաւ:

Շնորհի Գալուստեան Պատրիարք տեղեակ չէ՞ր արդեօք, որ Ներսէս Վարժապետեանի ծանօթ «Կոնդակ»ը հայոց կողմէ ի'նչ աստիճան գարշանով և ատելութեամբ դիմաւորուեցաւ:

Այստեղ նշենք Մեծն Ռաֆֆիի 1878-թ.ին, Թիֆլիսի «Մշակ»

թերթին 22-րդ թիւին մէջ հրատարակուած գրութիւնը, որ շառաչուն ապտակ մըն է Ներսէս Վարժապետեան Պատրիարքին երեսին տրուած: Հոն ըսուած է.

«Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքը շողոքորթում է, կեղծաւորում է... Պատրիարքը ստիպուած է այսպէս վարուիլ – մտածում են կարճատեսները:

Դիցու՛ք, թէ նա այնքան անձնագոհութիւն չունի, որ իր ժողովուրդի իրաւունքները պաշտպանելու համար, Յունաց Պատրիարք Գրիգորի նման իր պատրիարքարանի դրանը կախաղան հանուի... բայց ոչ, Սուլթանի մը ժայիտը, Պատրիարքին մոռնալ տուեց, հայ ժողովուրդի արտասուքը և արիւնը...»:

Շնորհի՛ք Գալուստեան բնական է գիտէ այս պատմական իրողութիւնները, բայց զանոնք անգիտանալ կը ձեւացնէ հասկցնելու համար, որ միայն ինք չէ դաւանանական զեկոյցներ հրատարակողը, Ներսէս Վարժապետեան Պատրիարքն ալ նոյնը ըրած է. և պաշտպանելով Ներսէս Վարժապետեանը, իսկութեան մէջ, ինքզինք պաշտպանած կ'ըլլայ:

Շնորհի՛ք կ'արդարացնէ ա՛յն Ներսէս Վարժապետեան Պատրիարքը, որուն 1876-թ.ի տիրահռչակ Կոնդակի հրատարակութենէն ետք, արիւնարբու բռնակալ Ապտիւլ Համիտի կողմէ Ներսէս Վարժապետեանի կուրծքին կ'անցուի «Օսմանիյէ» Ա. կարգի ականակուռ շքանշանը:

Եւ Ներսէս Վարժապետեան, Կարմիր Սուլթանին տուած այս շքանշանին պատճառած ուրախութենէն խելագարած, իբր երախտագիտութիւն, Սուլթանին կ'ուղղէ տիրահաճոյ և թնոզական սախօսքը.

«Երանի՛, թէ այսպիսի բարի և հազուագիւտ, հրեշտակային թագաւորի մը արժանաւոր հպատակն ըլլայի՛նք»:

Բոլորս ալ գիտենք, թէ այս «հրեշտակային» արիւնարբու «Կարմիր Սուլթան» Ապտիւլ Համիտը, ինչե՛ր ըրած է Հայ Ազգին համար...:

1984-թ.ի մեր գրութեան մէջ, հայրենասիրութեան և հերոսութեան իբր տիպար ներկայացուցած էինք 1821-թ.ի Կ. Պոլսոյ Յունաց Պատրիարք Կրեկորիոսը: Յունաց ա՛յն Պատրիարքը որուն

Թուրքերը, 1821-թ.ի Բելբրոնդի յուճական ապստամբութեան իբր մեղսակից, Կ. Պոլսոյ Ֆէնէր-ի յուճաց Մայր եկեղեցիին դրան առջեւ կախադան հանած էին:

Շնորհիք Գալուստեան, նման բոլոր հայրենադաւններուն որոնք չեն հանդուրժեր հայրենասէրներուն և հերոսներուն, նախանձէ մղուած, իր գրութեան մէջ կ'ուզէր նսեմացնել Կրեկորիոս Պատրիարքին հերոսական կեցուածքը:

Եւ յուճական ապստամբութեան պատմութիւնը չարափոխելով, կ'անարգէր Յուճաստանի ազատագրութեան ռահվիրայ-հերոս Իրսիլանդիին, որուն կը պարտի Յուճաստան իր ազատագրութիւնը:

Եւ Շնորհիք Գալուստեան, նսեմացնելու համար Յուճաց Պատրիարքին հայրենասիրութիւնը, կը վկայակոչէ Օրմանեան Պատրիարքին գրածները, մոռացութեան տալով Մեծն Ռաֆֆիին հիացումով լեցուն արտայայտութիւնը հերոս Յոյն Պատրիարք Կրեկորիոսի մասին: Այն Օրմանեան Պատրիարքին՝ որ Ներսէս Վարժապետեանի նման, Ապտիւլ Համիտին առջեւ ծունկ չոքած, շարունակեց անոր թրփաւէր ֆաղափականութիւնը: Եւ աւելին՝ նի'շո Ներսէս Վարժապետեանի նման, հակահայ Կոնդակներ հրատարակեց ու դատապարտեց հայոց ազգային ազատագրական պայքարը:

Եւ արդէն ի՞նչ կարելի է սպասել, Օրմանեանի պէս անճաւարութենէ մը, որ նախ «Լուսաւորչական» էր, յետոյ «Կաթողիկէ» դարձաւ և հուսկ՝ կրկին «Լուսաւորչականութեան» վերադարձաւ:

Օրմանեան կը հպարտանայ ըսելով, որ ինք, Ապտիւլ Համիտի դէմ, «Գազանագուսպ»ի դեր կատարած է:

Բայց Օրմանեան Պատրիարք չէ հասկցած սա իրականութիւնը թէ՛ Ապտիւլ Համիտ, գազան մը ըլլալէ աւելի, «սատանայ» մըն էր:

Ապտիւլ Համիտ տեսնելով, որ հայերը իրենց պատմութեան մեծագոյն սխալը գործած եղան Ռուսերուն հետ թշնամանալէ ետք, ձեռնարկելով պայքար երկու ճակատի վրայ՝ թէ՛ ՌՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ԵՒ ԹԷ՝ ՌՈՒՍԵՐՈՒՆ ԴԷՄ, հասկցաւ, որ հայերէն ա՛լ վախճալու պատճառ չունի:

Եւ Ապտիւլ Համիտ, որպէսզի հայերը չանդրադառնան ահաւոր ծուղակի մը մէջ ինկած ըլլալուն, միշտ նենգաբար, անոնց դէմ վարած դաժան ֆաղափականութիւնը մասամբ մեղմացուց:

Այս տեսակէտով՝ Օրմանեան Պատրիարքին ինքնագովութիւնը, թէ ինք «գազանագուսպ»ի դեր կատարած է Ապտիւլ Համիտի

հանդէպ, խարկանք է, սնապարծութիւն:

Այստեղ կ'ուզենք յիշեցնել, Օրմանեանին իբր Պատրիարք վերապահուած ցաւալի վախճանը:

Այստիւ Համիտի գահընկէց ըլլալէն ետք, Օրմանեան Պատրիարք, ժողովուրդին իր դէմ ընդվզելուն պատճառաւ, պաշտօնէ կը հեռացուի:

Իբր Այստիւ Համիտի «գործակալ»ը՝ ժողովուրդը իր երեսին կը թփնէ, գինք կ'անարգէ, և ինք դժուար կը փրկուի ժողովուրդին կողմէ բզփուելէ:

Եւ գիտե՞ք, թէ որու ձեռքով... ան կ'ազատուի... Հայ Ազգի մեծ դահին՝ Թալաթ Փաշայի գլխաւորութեամբ ու Թուրք փաշաներու կողմէ:

3 - 2 - 1996

★ ★ ★

Շնորհք Գալուստեան Պատրիարք, իր պատասխան-գրութեան մէջ, անարգելու համար, «Մի ոմն Զիլինկիրեան» կոչած է մեզ, ձեւացնելով անշուշտ, որ մեզ չի ճանչնար:

Ուրեմն մեզի կը մնայ բացատրել, թէ ան ո՛ր աստիճան ծանօթ էր մեզի, և մենք ի՛նչ աստիճան Շնորհք Գալուստեանը և իր հոգին ճանչցած ենք:

1960-թ.ին էր երբ, առաջին անգամ, հանդիպեցանք Շնորհք Գալուստեանին:

1960-թ.ին Պոլսոյ մէջ, թրփական 27 Մայիս 1960-թ.ի Յեղափոխութեան օրերն էին:

Օր մը մեր ընտանեկան բժիշկը՝ Տօթ. Գէորգ Գէորգեան, Պոլսոյ մեր գործատեղին հեռաձայնեց ըսելով՝ որ Գարեգին Խաչատուրեան Պատրիարքը, Ռուբէն Սեւակի եղբայրը ճանչնալ կը փափաքի, և այս նպատակով Պատրիարքին հետ, մեր հօր այցելութեան պիտի գան:

Գէորգ Գէորգեան, 27 Մայիս 1960-թ.ի յեղափոխութեան պատճառաւ, Ատնան Մենտերէսի հետ քանտարկուած Պոլսոյ հայ երեսփոխան Մկրտիչ Շէլլէֆեանի տեղը առած էր, իբր խորհրդական Խաչատուրեան Պատրիարքի:

Եւ Խաչատուրեան Պատրիարք մեր գործատեղին եկաւ, Տօթ. Գէորգ Գէորգեանի առաջնորդութեամբ և ուրիշ կրօնականի մը հետ:

Գարեգին Խաչատուրեան Պատրիարք շատ պարզ, շատ դիւրա-

հաղորդ անճնաւորութիւն էր, և մեր հօր հետ շատ մտերմիկ տեսակցութիւն մը ունեցաւ:

Մենք շատ տպաւորուեցանք Խաչատուրեան Պատրիարքին անճնաւորութենէն:

Բայց ինչ կրօնականը, որ Ռասփութի նմանցուցինք այդ պահուն, ամբողջ այցելութեան ընթացքին լուռ կեցաւ, բերանը չբացաւ և խօսակցութեան չմասնակցեցաւ:

Գարեգին Խաչատուրեան Պատրիարքի մեկնելէն ետք, Տօթ. Գէորգեանին հարցուցինք այս լուսկեաց կրօնականին ով ըլլալը, և այն ատեն հասկցանք անոր ինքնութիւնը...

Այդ կրօնականը «Շնորհք Արքեպիսկոպոս Գալուստեան» կը կոչուէր...

Մեր երկրորդ հանդիպումը Շնորհք Գալուստեանի հետ, իր Պատրիարքութեան շրջանին կը զուգադիպի:

1968-թ.ին որպէս Պատրիարքին հիւր, Պոլիս եկած էր Ռումանիոյ Առաջնորդը՝ Տիրայր Արք. Մարտիկեան, որ Ռումանիա բնակող մեր հարազատներուն բարեկամ եկեղեցական էր:

Սրբազանը Պատրիարքարան մնալուն՝ շատ անգամ, զինք անելու համար, Պատրիարքարան կ'երթայինք:

Օր մը, Տիրայր Արք. Մարտիկեան, մեզ տարաւ Պատրիարքին մօտ: Ան, մեզ ընդունեց, իր աշխատասենեակին մէջ:

Մեր երրորդ հանդիպումը, Շնորհք Գալուստեան Պատրիարքին հետ, եղաւ տխուր առիթով մը՝ Յունուար 1969-թ.ին:

Ան եկած էր իր «մի ուն» կոչած Զիլինկիրեանին հօր յուղարկաւորութեան արարողութեան նախագահելու, Մաքրի գիւղի Սուրբ Աստուածածին եկեղեցին:

Մեր չորրորդ հանդիպումը Պատրիարքին հետ, իր փափաքովը եղաւ, Պոլսոյ Պատրիարքարանի շէնքին մէջ:

1975-թ.ներուն, օր մը, Պոլսոյ ազգայիններէն Պրն. Գլավուզ, մեր գործատեղին հեռաձայնեց ըսելով, որ «Պատրիարք Հայրը ձեզ տեսնել կը փափաքի»:

Եւ ժամադրուեցանք, ու գացինք Պատրիարքարան:

Պատրիարքը մեզ ընդունեց իր աշխատասենեակին մէջ:

Մենք երկուքով էինք. ուրիշ մէկը ներկայ չեղաւ մեր խօսակցութեան:

Եւ Շնորհք Գալուստեան բացատրեց մեզ կանչելուն պատճառը:

Պոլսոյ Հասգիւղի աղջկանց «Գալֆայեան» որբանոցը, որ փլցը-
լած էր Ատնան Մենտերէսի հրամանով, այդ շրջանէն անցնող նոր
նամբու մը շինութեան պատճառաւ, վերակառուցելու ծրագիր մը
ունենալը յայտնեց:

Շնորհիք Գալուստեան մեզի բացատրեց, որ «Գալֆայեան» որ-
բանոցին իսկիւտարի մէջ ունեցած ամառանոցին հողին վրայ, նոր
որբանոց մը պիտի շինուի, ու մեզմէ խնդրեց, որ այս որբանոցին
շինութեան ծախսերուն մասնակցինք:

Եւ մենէ, այն ստեղծուան պայմաններով, բաւական բարձր գու-
մար մը ուզեց:

Մենք հաւանութիւն տուինք և, հետևեալ օրը, կրկին Պատրիար-
քարան երթալով, անձնապէս իրեն յանձնեցինք ակնկալուած նպաս-
տը:

Ասոր վրայէն տարիներ անցան, բայց այս որբանոցը չկառուց-
ուեցաւ:

Թուրքերը, 1923-թ.ի Լոզանի դաշնագրի պայմանները պատրուա-
կելով, Յոյներուն և Հայերուն որևէ եկեղեցի կամ դպրոց կառու-
ցելուն, նոյնիսկ նորոգելուն վրայ արգելք դրած էին:

Որովհետև Լոզանի դաշնագրին մէջ նշուած է, որ յունական և
հայկական համայնքային կառոյցները իրենց եղած ձեւով պիտի
պահուին:

Թուրքերը այս «պահուի» բառը կը մեկնաբանէին՝ «այս կա-
ռոյցները պիտի մնան ինչպէս որ են»ի իմաստով, նոյնիսկ անոնք
պիտի չնորոգուին. այսինքն՝ պիտի ձգուին, որ ժամանակի ընթաց-
քին հիմնովին քանդուին:

«Թուրքերուն նոր «Գալֆայեան» որբանոցի մը շինութեան ար-
գելք ըլլալուն պատճառաւ, «Գալֆայեան» որբանոցին վարիչնե-
րը ստիպուեցան, հաստատութեան Սկիւտարի մէջ գտնուող շատ
պզտիկ ամառանոցին մէջ, աշակերտութեան համար շատ անյար-
մար և շատ նեղ պայմաններով շարունակելու «Գալֆայեան» որ-
բանոցին գոյութիւնը:

Բայց Շնորհիք Գալուստեան Պատրիարքը, «Գալֆայեան» որբա-
նոցին շինութեան համար մեզմէ սուած դրամը չվերադարձուց: Եւ
այս դրամին ինչ ըլլալուն մասին մեզի որևէ բացատրութիւն
չտուաւ:

Մեր վերջին տեսակցութիւնը Շնորհիք Գալուստեան Պատրիար-

ֆի հետ, 1977-թ. ներուն Ջուիցերիոյ ժընև ֆաղաֆին մէջ պատահեցաւ :

Պատրիարքը, Ամերիկա երթալու ճամբուն վրայ, ժընև հանդիպած էր :

Եւ մենք Շնորհի Գալուստեան Պատրիարքը հիւրասիրեցինք ժընևի մէջ, մեր ինֆնաշարժով ճաշի տարինք զինք, ժընևի “Perle Du Lac” Restaurant-ը :

Ճաշին ներկայ էին նաև, Մկրտիչ Շէլլէֆեանի գաւակը՝ Արտէմ Շէլլէֆեանը, և ժընևի այն ատենուան հովիւր :

Եւ այդ օրուան ճաշին բան մը նկատեցինք. Շնորհի Գալուստեան Պատրիարքին համար «բուսակեր» կ'ըսէին: Բայց այդ օր հաստատեցինք, որ ան ամէն տեսակի մսեղէն ճաշեր կերաւ, առանց առարկելու :

Ա՛յս եղաւ մեր վերջին հանդիպումը իր հետ :

Պատրիարքին Ամերիկա երթալուն նպատակը, Պոլսոյ Պատրիարքարանին համար դրամ հաւաքել էր :

Պատրիարքը իր հետ կը տանէր ֆիլմեր, որոնք Արևմտեան Հայաստանի գաւառներուն մէջ վերապրող հայերու վերաբերեալ վաւերագրական երիզներ էին :

Այս ֆիլմերով Ամերիկայի հայոց գութը կը շարժէր ու դրամ կը հանգանակէր, և վերադարձի ճամբու վրայ, կրկին Ջուիցերիա հանդիպելով, այս գումարները գուիցերիական դրամատուները պահ կը դնէր :

Եւ հիմա, պիտի շանանք պատմել, Ջուիցերիոյ դրամատուներուն մէջ գտնուող այս դրամներուն ճակատագրին մասին :

Շնորհի Գալուստեան Պոլսոյ մէջ, այս դրամները կը ծախսէր ուզած ձևովը: Օրինակ, Անաթոլիայի՝ Իրաքի սահմաններուն մօտ եղող գիւղերէն՝ Շրնաֆէն Պոլիս, հայ գաղթականներ բերել տուած էր, որոնք հայերէն չէին գիտեր, և քրտերէն կը խօսէին մեծ մասամբ :

Միջոց մը այս գաղթականները, Պատրիարքարանին դիմացը գտնուող Մայր Եկեղեցիին ֆովի շէնքերուն մէջ պատասպարուեցան :

Այս գաղթականներէն ճարպիկ և լեզուանի եղողները, Պատրիարքին կը դիմէին և զինք՝ «Դուն մեր հայրն ես, դուն մեր Քրիստոսն ես» ըսելով կը փառաբանէին, և Պատրիարքը անոնց դրամ կու տար որ բնակարան գնեն :

Այս վիճակը Պատրիարքարանի Գաղթականներու Յանձնախումբին պատասխանատուները կ'ընդվզեցնէր: Որովհետև ասոնք գիտէին, որ Պատրիարքէն դրամ առնողները, ընդհանրապէս, խաբեքաներ էին:

Բայց ինչ որ պատահեցաւ ասկէ ետք, մինչ այդ եղածներուն քով ոչինչ էր:

1976-թ.ի շուրջ, հայ մարտիկներու կողմէ թուրք դիւանագէտներու զգեստնումին պատճառաւ, Պոլսոյ մէջ հակահայ թշնամութիւնը սաստկացած էր:

Եւ թուրքերը, զանազան ձեւերով, կը սպառնային հայերուն:

Բնական է, որ այդ կացութեան մէջ, վախի զգացումը համակերտեղւոյն հայերը: Եւ թուրքերը, օգտուելով հայերուն այս «վախ»ի հոգեվիճակէն, սկսան թրփական հաստատութիւններուն՝ բանակին, նաւատորմին և օդային ուժերուն համար հայերէն դրամ հաւաքել:

Եւ հայերը, ստիպուած, վճարեցին ուզուած գումարները:

Բայց, մեծագոյն «նուիրատու»ն Պոլսոյ Պատրիարքը՝ Շնորհի Գալուստեանը եղաւ:

Թրփական զինուորական ուժերուն պատկառելի, մեծ գումարներ վճարեց ստիպողաբար:

Եւ այս մասին լուրերը այնքան տարածուեցան, որ Սփիւռքի հայկական թերթերուն մէջ ևս, դրամաշորթութեան այս դէպքին արձագանգները սկսան տեղ գտնել:

«Պոլսոյ Պատրիարք Շնորհի Գալուստեան փրկագին կը վճարէ փրկուելու համար թուրքերուն սպառնալիքէն»...—գրուեցաւ:

Այս թուականէն բաւական ետք, օր մը, Պոլսոյ եկեղեցական մեծաւորներէն մէկը, Շնորհի Պատրիարքին կը հարցնէ.

«Պատրիարք Հայր, Զուիցերիոյ դրամատուներուն մէջ գտնուող դրամը միայն ձեր անունին է, մեր մէջէն ոչ մէկը փոխանորդագիր չունի Պատրիարքարանին պատկանող այս դրամը առնելու: Լաւ չլլա՞ր, որ այս տեղէն, ձեր վստահած կրօնական անձնաւորութիւններէն մէկուն փոխանորդագիր մը տայիք, որ՝ Աստուած պահէ Ձեզ՝ բան մը պատահելու պարագային, այս դրամները վտանգի չենթարկուին»:

Այս խօսքերը ահռելի բարկութեամբ կը դիմաւորէ Պատրիարքը:

«Դուն, իմ մահունա՞նս կը սպասես», «Դուն, իմ Աթոռիս ա՞ջք

ունիս» ըսելով կը կշտամբէ իր հոգևոր եղբայրը:

Եւ օր մըն ալ, անխուսափելի կը պատահի: 1990-թ.ին Ս. Էջմիածնի մէջ, Վեհարանի սանդուխներէն վար գլորուելով, կը մահանայ Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Շնորհի Գալուստեան:

Եւ այս ձեւով կը սկսի Շնորհի Գալուստեան Պատրիարքին ցաւալի «վերջին պատմութիւն»ը:

Շնորհի Գալուստեան Պատրիարք մըն էր, բայց «ժառանգական օրէնք»ին առջև՝ պարզ անհատ, քաղաքացի մը:

Եւ այս ժառանգական օրէնքին համաձայն, Շնորհի Գալուստեանի անձնական անունին արձանագրուած որևէ գումար կամ ինչք, իր ժառանգորդներուն կը պատկանէր:

Եւ ովքե՞ր էին Շնորհի Գալուստեանին ժառանգորդները:

1915-թ.ի Եղեռնին, Եոզղատի մէջ թուրքերուն քոյ մնալով թրքացած իր քրոջ Թուրք գաւակներն էին, Շնորհի Գալուստեան Պատրիարքին... ժառանգորդները:

Եւ թրքական թերթերը, շոնդալից ձևերով, կը ներկայացնէին Պատրիարքին թրքացած քրոջ թուրք գաւակները, որոնք եկած էին Պոլիս, իրենց մօրեղբայր - պատրիարքին ժառանգը գանձելու: Այն ժառանգը՝ որ իր անունով պահ դրած էր Շնորհի Գալուստեան Պատրիարքը ըլլա՛յ Պոլսոյ և ըլլա՛յ Զուիցերիոյ մէջ... կամ այլուր:

Ա՛յս է Պոլսոյ Պատրիարք Շնորհի Գալուստեանի «ժառանգ»ի պատմութիւնը, նման այն նահատակ և կամ ախորեալ հայերուն ժառանգներուն՝ որ Թուրքերը գողցան 1915-թ.ի Եղեռնին, և կը շարունակեն գողնալ հայոց հարստութիւնը դեռ մինչև այսօր:

17 - 2 - 1996

«ԱԹՈՌԻ ԷԻԻԱՆԴՆԵՐ»

Ե. ՄԱՍ

ԲԱՅԱՏՐԱԿԱՆ

«ԹՐՔԱԿԱՆ ՀՐԱՇՔԸ»Ի

Այս գրութեամբ պիտի ջանանք բացատրել դրդապատճառները նկարագրի այն անհաւատալի փոփոխութիւններուն, որոնց ենթարկուեցան մեր Առաջնորդները թրքական լուծի տակ:

Ներսէս Արքեպս. Վարժապետեան, որուն ամբողջ էութիւնը համակուած էր Հայ Ազգին վերելքի ու բարեկեցութեան տենչով, Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք դառնալէն ետք, թրքական նընշումներով այդ ինչպէ՞ս եղաւ, որ նոյն Ներսէս Արքեպս. Վարժապետեանը, իր 1876 տարեթիւը կրող կոնդակին մէջ, ժպրհեցաւ դուրս տալ հայավնաս և հակահայ ճարտութիւններ ըսելով՝ «Օսմանեան Կայսրութիւնը պաշտպանել՝ Հայաստանը պաշտպանել ըսել է»:

Ա՛յն Մաղափա Արքեպիսկոպոս Օրմանեանը, որ 1887-ին էջմիածնի մէջ, Հայաստանի ազատագրութեան գաղափարի ներշնչումով քարոզներ խօսած էր, Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք դառնալէ ետք, Կարմիր Սուլթան Ապտիւլ Համիտին նիրաններուն մէջ, այո, նոյն Մաղափա Օրմանեան Պատրիարքը, Ներսէս Վարժապետեան Պատրիարքի նման, կոնդակներ ուղարկեց Լա Հէյ-ի Արդարութեան ատեանին, ընդդիմանալով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, որ Արեւմտեան Հայաստանի ազատագրութեան համար դիմումներ ներկայացուցած էր:

Թրքական լուծին տակ գտնուած Հայ առաջնորդներուն նկա-

րագրի այս անհատատալի փոփոխութիւններուն ցանկը շատ երկար է:

Նկարագրի փոփոխութեան ենթարկուած Հայ Առաջնորդներուն շարքին նորագոյն գոհերէն մէկն է 1961-թ.էն մինչեւ 1990-թ. Կ. Պոլսոյ Պատրիարք եղած Շնորհի Գալուստեանը:

Սա այն Շնորհի Գալուստեանն է, որ իր Պատրիարքութեան առաջին տարիներուն, 1915-թ.ի Հայկական Եղեռնի մասին իր ունեցած արտայայտութիւններով, «Քաջ Հովիւ»ի համբաւ շահած էր: Եւ սակայն, նոյն Շնորհի Պատրիարքը, թրփական ճնշումներուն պատճառաւ, մէկ քանի տարի ետք, բոլորովին ուրիշ անճանադրութեան մը վերածուելով, իր գեկոյցին մէջ կը յայտարարէր, թէ՛ «Թուրքիոյ Հայերը, Թրփական Հայրենիքին ամբողջականութեան համար, իրենց կեանքը գոհելու պատրաստ են»:

Շատերու համար անհատատալի թուացող նկարագրի այս փոփոխութիւնները, Թուրքիոյ մէջ ապրած հայ մը ըլլալուս՝ մեզի գարմանք չեն պատճառեր:

Մենք, որ մեր կեանքին յիսուն տարիները թրփական բռունցքին տակ ապրեցանք, մեր մորթին վրայ զգացինք թրփական բարբարոսութիւնները, գիտենք, թէ ինչ ըսել է Թուրքի լուծին տակ ապրիլ:

Մենք, որ վերջին տարիներուն, կրցանք հեռանալ թրփական դժոխքէն, հիմա՛ ինքզինքնիս հայրենասէր հայ կը դաւանինք:

Բայց մենք, երբեք չենք կրնար մոռնալ, Թուրքիոյ մէջ ապրած մեր ստրկութեան տարիները:

Մենք չենք կրնար մոռնալ, Թուրքիոյ մէջ իբր դալուքական աշակերտ, Մուսթաֆա Քեմալ ըսուած դահիճին արձաններուն և պատկերներուն առջեւ ստիպողաբար մեր երկրպագելը:

Չենք կրնար մոռնալ Թուրքիոյ մէջ մեր ապրած շրջանին, թուրքերուն հայ Ազգին դէմ ըրած անարգանքներուն մեր հանդուրժելը՝ գուխնիս ծոած, առանց բան մը կարենալ ըսելու:

Չենք կրնար մոռնալ, Թուրքիոյ մէջ մեր ապրած շրջանին, թուրքերուն հայոց դէմ գործած անմարդկային բոլոր արարքներուն մեր հլու-հնազանդ համակերպիլը, առանց դոյզն ընդդիմութեան:

Եւ մենք չենք կրնար մոռնալ Թուրքիոյ մէջ, 1915-թ.ի հայկական Եղեռնին իսկութիւնը չարափոխող նենգութիւններուն և յատկապէս «հայերը չարդեցին թուրքերը» թրփական կրկնուող սուտերուն դէմ, ստիպողաբար մեր լուռ մնալը:

Այսօր՝ մենք մեր կեանքին եօթանասուն տարիները թելակոխած ենք:

Բայց, երբ մեզի հարցնեն, թե քանի տարեկան ենք, մենք իրենց կը պատասխանենք՝ «քսան»:

Հարցումը ուղղողը մեզի կը նայի զարմացած, թե արդեօ՞ք խելագարած ենք: «Այո» — կ'ըսենք իրեն, բացատրելով. «Մենք այսօր, քսան տարեկան ենք, որովհետև վերածնանք քսան տարիներ առաջ՝ այն օրը, երբ թրքական լուծէն ազատեցանք»:

Թրքական լուծի տակ ապրած մեր յիսուն տարիները, մեր ստրկուքեան տարիներն են, մեր երեսին մրոտ տարիները: Այն տարիները՝ որ ապրեցանք Թուրքիին լուծին տակ, մեր երեսին «թրքական ստրկուքեան դիմակ» կար, զայն մենք կրեցինք ստիպողաբար՝ «*Իբր Թուրքիոյ Հայ աւելի ճիշդն ըսելով՝ «Իբր թրքացած Հայ»:*

★ ★ ★

1915-թ.ի Եղեռնէն ետք Թուրքիա ապրած խղճամիտ հայ մը, աւելի լաւ կը հասկնայ մեր այս ըսածները:

Թուրքիոյ մէջ ապրած խղճամիտ հայ մը աւելի լաւ կրնայ ըմբռնել թրքական այն «Հրաշքը», թե ինչպէս թուրքերը, մեծ հերոս մը, իրենց «թրքական մեթոտ»ով, մեծագոյն դաւանանքի մը կրքնան վերածել:

Այստեղ կ'ուզենք տալ, թրքական այս հրաշագործ «մեթոտ»ին վերաբերեալ, շատ յատկանշական օրինակ մը:

Մէկ քանի տարի առաջ, թուրք ոստիկանապետ մը Ամերիկա կը մեկնի, իր մասնագիտութիւնը կատարելագործելու համար: Նիւ Եորքի մէջ կը մտերմանայ ամերիկացի պաշտօնակիցի մը հետ: Խօսակցութեան ընթացքին, թուրք ամերիկացի ոստիկանապետին զարմանք կը յայտնէ այն բանի համար, որ Նիւ Եորքի մէջ, շատ մը մարդասպանական ճիւղեր, չեն ֆողագերծուած և դատուած:

Ամերիկացի ոստիկանապետը կը պատասխանէ. «Ճիշդ է: Դրժբախտաբար, մեր բոլոր կարելիութիւնները և միջոցները գործադրելով հանդերձ, շատ մը ճիւղեր դեռ անյայտ կը մնան»: Ապա, դառնալով թուրք ոստիկանապետին, իր հերթին կը հարցնէ. «Թուրքիոյ մէջ ինչպէ՞ս է պարագան: Ձեր մօտ ալ մարդասպանական ճիւղերը անյայտ կը մնա՞ն»:

Թուրք ոստիկանապետը ուժգին կը հակադարձէ ըսելով. «Թուրք-

իոյ մէջ, անյայտ մնացած մարդասպանութիւն չկայ, բոլոր ոճրագործները կը ձերբակալուին»:

Ամերիկացի ոստիկանապետին զարմանքը ապշութեան կը վերածուի ու՝ «Անհաւատալի է» կ'ըսէ, աւելցնելով. «Ինչպէ՞ս կրնաք բոլոր մարդասպանները ձերբակալել»:

Թուրքը կը յարէ գոռոզ երեւոյթով. «Օր մը Թուրքիա եկէ՛ք և ես, տեղւոյն վրայ, ձեզի կը բացատրեմ մեր յաջողութեան գաղտնիքը»:

Եւ իսկապէս ալ ամերիկացի սպան օր մը, առեղծուած մը լուծելու մարմաջով Թուրքիա կ'երթայ, իր ընկերոջ՝ թուրք ոստիկանապետին մօտ:

Այդ օրերուն, զուգադիպարար, Մերսին քաղաքին մէջ, կը գործըւին մարդասպանութիւններ, որոնց ոճրագործը կամ հեղինակները չեն յայտնաբերուիր:

Թերթերուն մէջ, ամէն օր, այս ոճիրներուն մասին զգայացունց մանրամասնութիւններ կը տրուին, և անյայտ մարդասպանը կ'որակուի՝ «Մերսինի Հրէշը»:

«Հիւրընկալ» թուրք ոստիկանապետը, իր ամերիկացի պաշտօնակիցին կ'առաջարկէ.

«Շատ շուտով ձեզի կրնամ ապացուցանել, թէ մենք ինչպէ՞ս երեւան կը հանենք խորհրդաւոր ու անյայտ ոճիրները: Միասին Մերսին երթանք և ձեզի, տեղւոյն վրայ, բացատրեմ ամէն ինչ»:

Եւ երկուքը միասին Մերսին կերթան, և հոն, ոստիկանատան մէջ, կը լծուին «Մերսինի Հրէշը» գտնելու աշխատանքներուն:

Եւ թուրք ոստիկանները իրենց «Հրաշք մեթոտ»ը ցոյց կու տան ամերիկացի ոստիկանապետին... Ջինք այն աստիճան չարչարանքի կ'ենթարկեն, որ ամերիկացի ոստիկանապետը գրեթէ խելագարած կը սկսի աղաղակել՝ «Ես եմ «Մերսինի Հրէշը», «Ես եմ «Մերսինի Հրէշը»:

Մեզմէ շատ շատերու յիշողութեան մէջն է, Հայկական Գաղտնի Բանակին հերոսներէն Լեւոն Էմէֆնեանի և իր ընկերոջ՝ Զոհրապ Սարգիսեանի նահատակութեան ողբերգութիւնը:

Վերջին շրջանի Հայկական Դիւցազներգութեան հերոս Լեւոն Էմէֆնեանը «Թրֆական Հրաշք»ին մեծագոյն ապացոյցն է:

Ա՛յն հերոս-նահատակ Լեւոն Էմէֆնեանը՝ որ Թուրքերը, իրենց «Հրաշք մեթոտ»ով և չարչարանքներով, զինք բոլորովին տարբեր

անճնաւորութեան մը վերածեցին: Այն Լեւոն Էֆէֆեանը՝ որ իր ընկերոջ՝ Զոհրայ Սարգիսեանին հետ միասին, մինչեւ Անգարայի օդանաւակայանը գացեր էին որ Թուրքերը ահաբեկեն այն աներկ-րայելի համոզումով, խոր գիտակցութեամբ, որ իրենց համար ազա-տում, վերադարձ չկար:

Գիտակից, «իմացեալ» նահատակութեան այս անմոռանալի հե-րոսները, Անգարայի օդանաւակայանին մէջ, 7-8-1982-թ.ին, սարսափի կը մատնեն թուրքերը, մարտնչելով մինչեւ իրենց վեր-ջին շունչը, հարիւրաւոր թուրք զինուորներու դէմ:

Հերոսներէն մէկը՝ Զոհրայ Սարգիսեան, զէնքը ձեռքին, կրա-կելով մինչեւ վերջին փամփուշտը, տեղւոյն վրայ կը նահատակուի: Իսկ հերոս Լեւոն Էֆէֆեանն ալ՝ նոյնպէս, ձեռքի ումքերը թուրք զինուորներուն վրայ արձակելով, գրեթէ անշունչ գետին կ'իյնայ, թրփական փամփուշտներու տարափին տակ:

Բայց թուրքերը, հոգեվարող Լեւոնը, գրեթէ մեռած Էֆէֆեա-նը, դժբախտաբար, կը կարողանան վերակենդանացնել, հրաշքով:

Թուրքերը, իրենց բոլոր կարելիութիւններով, ամէն ջանք կը թափեն, որ ան չմեռնի:

Եւ երկար դարմանումներով Լեւոնը կեանքի կը վերադարձնեն:

Եւ այսպէս կը սկսի Լեւոն Էֆէֆեանի դժոխային վերապումը:

Թուրքերը, ամէն տեսակի թմրեցուցիչներու սրսկումով, կը սկսին Լեւոնին ուղեղը խաթարել:

Եւ այս ձեւով, իր դատին նուիրեալ քաջամարտիկը, խամանիկի կը վերածեն:

Եւ ամէնէն գարշելին՝ Լեւոն Էֆէֆեանին հոյ, իբր թարգման, կը բերեն իժ մը՝ *ՏԻ ԳՐԱՆ ԳԷՈՐ ԳԵԱՆԸ*, որուն թրփական ի՛նչ աստիճանի ծառայ մ'ըլլալը, մեր նախորդ գրութիւններով ջանա-ցեր էինք բացատրել:

Այս հայանուն թուրքը, Պոլսոյ Պատրիարքարանին իբր խորհրդ-դական, Քաջ Հովիւի համբաւ ունեցող Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Շնորհի Գալուստեանին թրփական ճնշումներով խամանիկի վերածուելուն մէջ, մեծագոյն դերը խաղաց:

Ա՛յս այն յուղայատիպ Գէորգեանն է, որ 1984-ին թուրքերուն կողմէ Փարիզ տարուեցաւ, ի նպաստ թուրքերուն վկայութիւն ընե-լու համար, Փարիզի թրփական հիւպատոսարանը ահաբեկած չորս հայ հերոսներուն դատավարութեան ընթացքին:

Եւ այս դաւանան Գեորգեանը՝ թմրեցուցիչներու ազդեցութեամբ ուշիւ կորսնցուցած, անտանելի տանջանքներու տակ դիմադրական կորովն ու պայքարի ուժը լրիւ կորսնցուցած Լեւոն Էֆմէֆեանին ուղեղին մէջ, իր թոյնը կը սրսկէ անոր թելադրելով՝

«Եթէ ազատիլ կ'ուզես, համակերպէ թուրքերուն առաջարկներուն: Դատավարութեան և հարցազրոյցներուն ընթացքին կրկնէ թուրքերուն քեզի ըսածները:

Դէմ ելիր Հայկական Գաղտնի Բանակին,

Դէմ ելիր Հայկական Գաղտնի Բանակին նահատակներուն,

Դէմ ելիր Հայկական Գաղտնի Բանակին ղեկավարներուն»:

Եւ մենք, մեր կեանքին ամէնէն տխուր և դժբախտ օրերէն մէկը ապրեցանք Դեկտեմբեր 1982-թ.ին, Կիպրոսի մէջ:

Կիպրոսի յունական բաժինը, մեր հարազատներուն այցելութեան գացեր էինք:

Եւ հոն՝ Կիպրոսի Թրքական հեռատեսիլէն հետեւեցանք թուրքերուն՝ Լեւոն Էֆմէֆեանի հետ կատարած «հարցազրոյց»ին, որուն հայերէնէ թրքերէնի թարգմանութիւնը կ'ընէր սատանայ Տիգրան Գեորգեանը, որ շատ անգամ կը չարափոխէր Լեւոն Էֆմէֆեանին ըսածները:

Եւ մենք տեսանք, մեր աչքերովը Լեւոն Էֆմէֆեանը, որ իր ընկերոջ՝ Զոհրայ Սարգիսեանի հետ Անգարայի օդանաւակայանը գացած էր որ, իր համոզումներուն համաձայն, ցեղասպանութեան գոհ իր Ազգին դատը պաշտպանէ անխիղճ Թուրքին և ասոր մեղսակից Աշխարհին դէմ:

Դեկտեմբեր 1982-թ.ի այդ տխուր օրը, թրքական հեռատեսիլէն խօսողը Լեւոն Էֆմէֆեանն էր՝ մարմնով, երեւոյթով և ամէն բանով: Բայց հոգին՝ Լեւոն Էֆմէֆեանինը չէր:

Լեւոնի հոգին նահատակուած էր Անգարայի օդակայանը, իր ընկերոջ՝ Զոհրայ Սարգիսեանի հետ, 7 Օգոստոս 1982-թ.ին:

Եւ թրքական հեռատեսիլէն խօսողը՝ թրքական «Հրաշք մեթոտ»-ով և չարչարանքներով ուրիշ անձնաւորութեան մը՝ «ոռպոթ»ի վերածուած Լեւոն Էֆմէֆեանի «առանց հոգիի մարմին»ն էր:

Եւ Լեւոն Էֆմէֆեանի «առանց հոգիի մարմինը», թուրքերը կախաղան հանեցին միջոց մը ետք՝ 29-1-83-թ.ին: Փա՛ո՛ք և պատի՛ւ մեր անմահ նահատակներուն:

2 - 3 - 1996

«ԱԹՈՌԻ ԷՒԻԱՆԴՆԵՐ»

Զ. ՄԱՍ

ՊԱՏԱՍԽԱՆ՝ ՍՓԻԻՌՔԻ ԿԱՐԳ ՄԸ ԹԵՐԹԵՐՈՒՆ ՄԷՋ
ՎԵՐՋԵՐՍ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ԱՅՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ,
ՈՐՈՆՔ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՄԸ
ԿԸ ԳՈՎԱԲԱՆԷՒՆ

«ԴՈՒՆ, ԻՄ ԵՏԵԻԷ՛Ս ԵԿՈՒՐ, ԵՒ ՁԳԷ ՈՐ ՄԵՌԵԱԼՆԵՐԸ
ԹԱՂԵՆ ԻՐԵՆՑ ՄԵՌԵԼՆԵՐԸ»:

–ՔՐԻՍՏՈՍԻՆ ՊԱՏԳԱՄԸ– «ԱԻԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՄԱՏԹԷՈՍԻ»

★ ★ ★

Հայ ժողովուրդը, կարճ միջոց մը ետք, Քրիստոնեությունը Պետական Կրօն ընդունելուն 1700–ամեակը պիտի տօնէ:

Բայց մենք վստահ չենք, որ մեր բոլոր կրօնական առաջնորդները, իբր քրիստոնեայ, Քրիստոսին պատգամները իւրացուցած ըլլան:

Մեր բոլոր կրօնական և ֆաղափական առաջնորդները, մանաւանդ մեր մտաւորականները և գրողները չէ, որ ունեցան անհրաժեշտ այն մտային հասունութիւնն ու ֆաջութիւնը, Քրիստոսին պատգամները կարենալ հասկնալու, և այդ պատգամներուն ոգիով ընտրելու հայութեան համար օգտակար ազգային ուղեգիծ:

Բոլորիս ծանօթ է Քրիստոսի պատգամը, իր աշակերտներէն մէկուն սա հարցումին տրուած.

«ՏԷ՛Ր, ՀՐԱՄԱՆ ՏՈՒՐ ԻՆԾԻ, ՈՐ ՆԱԽ ԵՐԹԱՄ ՀԱՅՐՍ ԹԱՂԵՄ»:

Եւ Քրիստոս սապէս կը պատասխանէ՝ «ԴՈՒՆ, ԻՄ ԵՏԵԻԷՍ ԵԿՈՒՐ, ԵՒ ԶԳԷ, ՈՐ ՄԵՌԵԱԼՆԵՐԸ ԹԱՂԵՆ ԻՐԵՆՑ ՄԵՌԵԼՆԵՐԸ»-

«Աւետարան Ըստ Մատթէոսի» - :

Տարիներէ ի վեր կը դաւանին ու կը պաշտպանեն այն տեսակէտը, որ հայ Ազգին գերեզմանափորը 1453-թ.ին հիմնուած հայոց Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութիւնը եղած է:

1453-թ.ին՝ Կ. Պոլսոյ թուրքերուն կողմէ գրաւումէն ետք, Սուլթանին կարգադրութեամբ, Պոլսոյ մէջ ստեղծուեցաւ Կոստանդնուպոլսոյ Հայկական Պատրիարքութիւնը:

Մինչեւ այդ թուականը, Բիւզանդիոնի գահին վրայ ծագումով հայ շատ մը կայսրեր ունեցանք, բայց մինչեւ Պոլսոյ թուրքերուն կողմէ գրաւումը, Պոլսոյ մէջ ո՛չ հայկական գաղութ ունէինք, ո՛չ ալ հայկական Առաքելական եկեղեցի մը:

Աղուէս թուրքերը Պոլիսը գրաւելէ ետք, յոյներուն դէմ իբր հակաշոխչ ուժ, հայերը Պոլիս բերել տուին և Պրուսայէն Յովակիմ Եպիսկոպոսը Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք հռչակեցին, և թուրքերուն գրաւած հողերուն վրայ ապրող ամբողջ հայութիւնը, Կ. Պոլսոյ հայ նորաստեղծ Պատրիարքին հովանաւորութեան ենթարկեցին:

Եւ այս Պատրիարքին պաշտօնն էր՝ որպէս հայ Ազգապետ “ER-MENI MILLETI REISI”, «ԹՈՒՐ-Ք ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ Ի ՆՊԱՍՏ ՀԱՅ ԱԶԳԻՆ ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԻՒՆԸ ԱՊԱՀՈՎԵԼ»:

Եւ այս ձեւով, Յովակիմ Պատրիարքէն սկսեալ ու անկէ ետք եկող Կոստանդնուպոլսոյ բոլոր հայ Պատրիարքները, հաւատարմաբար, աւելի կամ քիչ համեմատութեամբ ծառայեցին Թուրք Սուլթաններուն: Զանց ընենք բացառիկներն ու բացառիկ պարագաները (եթէ կան):

Եւ մենք՝ հայերս, Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքութեան հմայքէն տարուելով, հայկական քիչ թէ շատ համախմբումներով լեցուցինք Պոլիսը և շրջակայքը:

Եւ տակաւ նօսրացուցինք Հայաստանը և անպաշտպան և խեղճութեան մէջ ձգեցինք հայուն բուն հայրենիքը, ստէպ «գաւառ» անուանուող:

Պոլսոյ մէջ այն աստիճան ծառայեցինք թուրքերուն, որ անոնք մեզ կոչեցին՝ «ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ԱԶԳ ՀԱՅՈՑ» (MILLETI SADIKAYI

ERMENIYE):

Եւ մանաւանդ՝ 19-րդ դարուն, Օսմանեան Կայսրութիւնը երբ ուսական յարձակումներով փլուզման համբուն մէջ մտաւ և Պալբաններու քրիստոնեայ ազգերը իրենց անկախութիւնը հռչակեցին, մենք՝ հայերս, Պոլսահայ Ամիրաներու միջոցաւ, ամէն բան ըրինք որ Օսմանեան Կայսրութիւնը մնայ կանգուն ու չխորտակուի:

Այդ Ամիրաներէն Պէգեանը, իբր Օսմանեան փողերանոցին պատասխանատու, սնանկացող Օսմանեան Պետութիւնը փրկեց իր աղուէսային խորամանկութեամբ՝ խառնուրդ մետաղով կեղծ ոսկեղրամներ հրապարակ հանեց...

Տատեան Ամիրան՝ վառօդի չգոյութեան պատճառաւ ամբողջովին ուժասպառ դարձած Օսմանեան բանակներուն, Պոլսոյ շրջակայքը իր հիմնած վառօդի գործարանով, նոր կեանք տուաւ:

Եւ հայերը կարծես, թէ Օսմանեան Կայսրութիւնը իրենց հայրենիքն եղած ըլլար, ամէն մարզի մէջ ոգեւորութեամբ ծառայեցին անոր ու վերակազմակերպեցին և արդիականացուցին զայն:

Մենք՝ հայերս, այն աստիճան կուրացած էինք, որ Պոլիսը հայկական հող կարծեցինք եւ մեր բոլոր ուժերը կեդրոնացուցինք Պոլսոյ մէջ:

Եւ Պոլիսը մեր վարչական, մշակութային և մէկ խօսքով՝ ազգային մայրաքաղաքի վերածեցինք:

Եւ այս կուրութեամբ և ինքնախարութեամբ հասանք 24 Ապրիլ 1915-թ.ին:

Եւ Թուրքերը այս «հաւատարիմ» ազգին մատուցած ծառայութիւնները իրենց, Հայուն արժանիքը երախտագիտութեամբ գնահատեցին ... անշո՛ւշտ:

Ա՛յն աստիճան երախտագէտ գտնուեցան, որ... 24 Ապրիլ 1915-թ.ին, ջարդեցին գրեթէ ամբողջ Արեւմտահայութիւնը:

Այս ձեւով խորտակուեցաւ Պոլսոյ մէջ, աւագներու վրայ հիմնուած հայուն սուտ «դրախտը»:

★ ★ ★

24 Ապրիլ 1915-էն ետք, եթէ հայ կրօնական առաջնորդները, ընդհանուր առմամբ քիչ մը խելք, քիչ մը խիղճ, արժանապատուութիւն ու հայրենասիրական ոգի ունենային, պիտի չփարէին Կոստանդնուպոլսոյ այդ խարխուլ Պատրիարքութեան Աթոռին: Մեր տեսակէտն ու համոզումն է այս:

Հայ ազգին տեսակ մը գերեզմանափորը եղած Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութիւնը, 1923-թ.ին կրկին Թուրքիին լուծին տակ մտնող Կոստանդնուպոլսոյ մէջ պիտի չշարունակէին պահել: Եւ պիտի հեռանային Պոլիսէն, հեռացնելով Պատրիարքութիւնն ալ, հայ ժողովուրդն ալ: Եւ պիտի պարպէին վերջնականապէ՛ս, ԱՆԻԾԵԱԼ ՊՈԼԻՍԸ:

Ինչպէս որ, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը և Կիլիկիոյ հայ ժողովուրդը, հեռացած էին Կիլիկիայէն և հաստատուած Լիբանան և այլուր:

Եւ այս ձեւով, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան հետ միասնաբար, Թուրքիայէն հեռանալով Սփիւռքի մէջ վերահաստատուած Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքութիւնը, պիտի կարենար միացեալ համահայկական նակատ յարդարել ջարդարար Թուրքիին դէմ:

Հակառակ անոր, որ հարիւր հազարաւոր հայրենասէր հայեր 1923-թ.ին հեռացան Պոլիսէն, ջարդարար Թուրքիին լուծին տակ չապրելու համար, դժբախտաբար, Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութիւնը մնաց Պոլիս, պատճառ ըլլալով բաւական մեծ թիւով հայութեան Պոլիս մնալուն:

Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքութիւնը 1923-էն ետք, ի հեճուկս բոլոր նուաստացումներուն շարունակելով Թուրքիին լուծին տակ մնալ, կրկին հայ ազգին նակատագրին հետ խաղաց և արգելք եղաւ Թուրքիին դէմ համազգային միասնական պայքարի նակատի մը կազմութեան:

1923-թ.էն ի վեր, ազգային միասնական պայքարի ձեռնարկի մը ուշացումը, հայ ժողովուրդը ամէն օր, ամէն ժամ, քայլ մ'աւելի մօտեցուց խորխորատին: Եւ ի տես Կ. Պոլսոյ Պատրիարքարանին ու Պատրիարքին ներկայութեան, անոնցմէ ոյժ, համարձակութիւն ու քաջալերութիւն ստանալով, Պոլսահայ գաղութը շարունակեց մնալ հոն, հանդուրժեց ապրիլ Թուրքիին լուծին տակ, Պոլսոյ մէջ, դառնալով պատանդներ թրքութեան ձեռքին ու գոյատեւելով այնտեղ մունչ ու գլխահակ, ստրուկի պէս, և վարձագիծով մը՝ որ անվայել է մեր ժողովուրդին:

★ ★ ★

Մեր 1985-թ.ին հրատարակած «Ռուրէն Սեւակ և Փրցուելիք Ուղեղներ» գիրքին մէջ, անպատիժ մնացած 1915-թ.ի Եղեռնին ահռելի ցաւը մեր սրտին մէջ ունենալով, շանացիմք բացատրել Կ.

Պոլսոյ, Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքութեան և Կոստանդնուպոլսոյ հայութեան կամայ-ակամայ ունեցած վնասակար դերը հայ Ազգին նակատագրին մէջ:

1985-թ.էն մինչեւ այսօր, անպատիժ մնացած 1915-թ.ի եղեռնին ցաւին տատապանով համակուած, շարունակեցին Պէյրութի «Արարատ» թերթին և տարիէ մ'ի վեր մեր հոգեղբայր ժիրայր Նայիրի խմբագրութեամբ «ՆԱՅԻՐԻ» թերթին մէջ, Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութեան հայ Ազգին համար ունեցած վնասակար դերը բացատրել, որոշ դիւրագգածներ յուզելու աստիճան: Ճշմարտութիւնը կնոզ է -կ'ըսուի: Հոգ չէ:

Բայց վերջերս, մեր սրտի ցաւը աւելի սաստկացաւ, երբ կարդացինք Պէյրութի «Զարթօն» թերթին մէջ լոյս տեսած Թորոս Թորանեանին յօդուածը, որ Պոլսեցի գրող Ռ. Հատտէնեանին Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Շնորհք Գալուստեանի մասին հրատարակած գիրքին գովասանքը կ'ընէր, անուղղակիօրէն հակադրուելով մեզի:

Այս յօդուածին մէջ Թ. Թորանեան, Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք Շնորհք Գալուստեանը կը գովաբանէր, ձայնակցելով գիրքի հեղինակին, շեշտելով հանդերձ, որ իր նպատակը հրատարակութեան մասին խօսիլ է և ոչ թէ գովաբանութեան մասնակից դառնալ: Դժուար է հաշտուիլ նման դատողութեան մը հետ:

Արդարեւ, ապշութեամբ կարդացինք, Թ. Թորանեանին այս գրութիւնը: Աչքերնուս չէինք հաւատար որ ան, այս տեսակ գովաբանական յօդուած մը կրնայ գրել:

Որովհետեւ, զինք շա'տ լաւ և շա'տ մօտէն կը ճանչնայինք:

Եւ յիշեցինք Թորոս Թորանեանին 7-10-1995-թ.ին Երեւանի մէջ, Ռուբէն Սեւակի անուան դպրոցին բակը, Ռուբէն Սեւակի Կիսանդրիին բացման հանդիսութեան ատեն կատարած ելոյթը:

«Առանց հողի հայութիւնը չ'ապրիր, հայկական մշակոյթը չ'ապրիր: Հայաստանի հողին վրայ մնացողներն են, որ պիտի ապրեցրնեն Հայաստանը:

Մենք կը խոնարհինք մինչեւ գետին, Հայաստանի հողին վրայ մնացողներուն առջեւ:

Ռուբէն Սեւակն ալ 1914-թ.ին, գիտակցաբար վերադարձաւ իր ժողովուրդին, շատ լաւ գիտնալով, որ դժոխք կը վերադառնար:

Եւ Ռուբէն Սեւակ այսօր կրկին վերածնաւ. որովհետեւ ան, այս կիսանդրիով, Հայաստան վերադարձաւ»:

Եւ այս սփանջելի հայրենասիրական խօսքերը ըսողը, քանի մը ամիս ետք, Պէյրուսի ծանօթ թերթին մէջ [ուրիշ մըն ալ նոյնիմաստ ընթացք բռնեց] Շնորհիք Գալուստեանը կը գովարանէր: Անոր՝ որ «Թրքական հայրենիքին հողերուն ամբողջականութեան համար, Թուրքիոյ հայերը իրենց կեանքը գոհելու պատրաստ են» ըսած էր: Թորանեանին այս երկու ելոյթներուն մէջի անհաւատալի հակասութիւնը, անըմբռնելի ու անկարելի թուեցաւ մեզի:

Բայց յետոյ, մտածեցիմք...Եւ անգամ մըն ալ հաստատեցիմք Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութեան կատարած այլասերիչ դերը անցեալին և նոյնիսկ ներկայի մէջ, հայկական Դատին ի վնաս:

Պոլսոյ Պատրիարքութեան կեղծ հմայքը նոյնիսկ այսօր, հայրենասէր մտաւորականի մ'անգամ աչքերը շլացուցած և իրականութիւնները տեսնելուն արգելք եղած էր:

Հակառակ այս բոլոր իրականութիւններուն, մենք պիտի փափաքէինք, որ Թորոս Թորանեանի պէս հայրենասէր հայ մը «ձգէր», որ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ ՄԵՋԻ ՀԱՄԱՐ ՀՈԳԻՈՎ ԱՆՇՈՒՆՉ ՀԱՏՏԷՃԵԱՆԸ ԻՆՔ ԹԱՂԷՐ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒ ՊՈԼՍՈՅ ԹՐԲԱՀԱՃՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ ՄԵՌԵԼԸ»: Ինչպէս կը յանձնարարէ ընել Քրիստոս:

1 - 6 - 1996

★ ★ ★

Շատ բնական է, որ հանգուցեալ Պատրիարքին պաշտօնավարութեան շրջանին Պոլսոյ Պատրիարքարանի խորհրդակցական մարմնի անդամ եղող Ռ. Հատտէնեանը, իբր մեղսակից այդ խորհրդակցական մարմնին կատարած թրքանպաստ արարքներուն, յայտարարութիւններուն, գովարանէր Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Շնորհիք Գալուստեանը:

Մենք՝ Պոլսոյ հոգիով մեռածներու դասին պատկանող այս անձը շատ լաւ կը ճանչնանք:

1946-թ.ին էր: Պոլսոյ հայութիւնը, տարիներ շարունակ, թրքական լուծի տակ իբր ստրուկ ապրած և տառապած էր:

Բ. Աշխարհամարտի ամբողջ ընթացքին, Պոլսահայութիւնը կրկին տառապալից օրեր ապրեցաւ թրքական բարբարոս արարքներով ու չարչարուեցաւ: Եւ սակայն, միջոց մը յետոյ՝ 1946-թ.ին, Պոլսոյ հայութեան համար, այս դժոխքէն ազատելու յոյսեր ծնան և պահ մը հրնուեցուցին զինք:

Սովետական Հայաստանը, հայուն հայրենի Պետութիւնը, իր դռները բացած էր Սփիւռքի հայութեան առջեւ:

Եւ Սփիւռքի բոլոր հայկական գաղութներուն նման, Պոլսոյ հայութիւնն ալ, մեծ հայրենասիրութեամբ համակուած, զանգուածային դիմում կատարեց Սովետական հիւպատոսարան, Հայաստան հայրենադարձուելու ցանկութիւն յայտնելով:

Պոլսոյ հայութեան հոգեվիճակը, Սփիւռքի հայութեան ունեցածէն շատ տարբեր էր: Պոլսոյ հայութիւնը, իր ներսիդին ունեցած հայրենասիրական զգացումներուն կողքին, թրփական լուծէն ազատուելու բուռն մարմաջն ալ ունէր:

Պոլսոյ հայութեան կեանքին մէջ, բացառիկ երեւոյթ էր ասիկա:

Ամէնէն հարուստէն մինչեւ ամէնէն համեստ հայ ընտանիքը, շարքի մտած էին Պոլսոյ Սովետական հիւպատոսարանին առջեւ, Հայաստան ներգաղթելու արձանագրութեան համար, աչք առնելով Թուրք ոստիկանութեան հետապնդումի և հալածանքի վտանգները:

Պոլսոյ հայ համալսարանական ուսանողներն ալ, տեղի և ընդհանրապէս հայ ժողովուրդին հայրենասիրական կեցուածքին զուգահեռ՝ Հայաստան ներգաղթելու համար հաւաքական արձանագրութեան շարժում մը ստեղծել ուզեցին իրենց միջեւ:

Պոլսոյ հայ համալսարանականներուն կատարած հաւաքական աշխատանքները, այն ատենուան Պոլսոյ հայ երիտասարդութեան կեանքին մէջ, բացառիկ և շատ յատկանշական երեւոյթ կը մնայ:

Այս մասին հետաքրքրական մանրամասնութիւններ աւելի յետոյ, ուրիշ մէկ գրութեամբ հրատարակելու յոյսով՝ ներկայիս կ'ուզենք կեդրոնանալ Ռ. Հատտէնեանի հետ առնչուող եղելութեան մը վրայ և տալ մեր կարծիքը՝ որպէս անձամբ ծանօթ մը իրեն:

Մենք, 1946-թ.էն մինչեւ 1948-թ., Պոլիս, հայ ծանօթ առեւտրականի մը հաստատութեան մէջ, իբր “garçon du bureau” աշխատեցանք Գեղամ Սեւանի հետ, որ յետագային ծանօթ գրող պիտի դառնար և հաստատուէր Հայաստան:

Այս աշխատանքին զուգահեռ՝ Գեղամ Սեւան կը հետեւէր Պոլսոյ Իրաւագիտական համալսարանի դասընթացներուն, մենք ալ՝ Բժշկական համալսարանի:

Իսկ երբ Հայաստան ներգաղթելու յոյսը ծագեցաւ, սկսանք՝ հայ համալսարանական ուսանողներս, հայրենադարձուելու նպատակաւ աշխատանք տանիլ հայ համալսարանական ուսանողներուն մօտ,

տրամադրել գիրենք և լծուիլ հաւաքական դիմումի ներկայացման նախապատրաստական գործին:

Այս նպատակաւ Ռ. Հատտէնեանի հետ կապ հաստատելու պարտականութիւն ստանձնեց Գեղամ Սեւան, որ ենթակային դասընկերն էր Պոլսոյ «Միփթարեան Լիսէ»ի մէջ:

Եւ Գեղամ Սեւանի կարգադրութեամբ՝ Ռ. Հատտէնեանի հետ ժամադրուեցանք, և որոշուեցաւ, որ հանդիպումը տեղի ունենայ Գեղամ Սեւանի Պոլսոյ Հարպիյէ թաղամասը գտնուող բնակարանին մէջ:

Այս ժամադրութեան երեք հոգի էինք միայն՝ Գեղամ Սեւան, Ռոպէր Հատտէնեան և մենք:

Նախ՝ Գեղամ Սեւան և յետոյ՝ մենք, Ռոպէրին ներկայացուցինք մեր առաջարկը՝ հայ համալսարանական ուսանողներուն Հայաստան ներգաղթելու համար հաւաքական դիմումի ներկայացման մասին, և ուզեցինք իր գործակցութիւնը:

Գեղամ Սեւան և մենք խանդավառութեամբ և մանրամասնօրէն բացատրեցինք մեր ծրագիրը:

Բայց... բայց... այն ատենուան մեր «Երիտասարդ գլուխներ»-ուս համար անհաւատալի պատասխան մը առինք իրմէ:

Ան՝ Հայաստան ներգաղթելու համար հաւաքական դիմում ներկայացնելու մեր առաջարկը մերժեց:

...Այդ թուականէն ի վեր, յիսուն տարիներ անցան:

Երբ, անձնապէս իրարու հետ կը բաղդատենք, յիսուն տարի առաջուան և այսօրուան Ռոպէր Հատտէնեանը, կը տեսնենք, թէ յիսուն տարիներ առաջ Հայաստան ներգաղթելու համար հաւաքական դիմումի մեր առաջարկը մերժած միեւնոյն անձնաւորութիւնը հաւատարիմ մնացեր է իր վարքագծին. բան չէ փոխուած:

1983-թ.ին էր: Հայկական Գաղտնի Բանակին ստեղծած հայրենասիրական ռզելորութեամբ ոտքի ելան Սփիւռքի հայերը: Վերջապէս, ամէն մէկը իր հասկեցածին պէս և նախընտրած եղանակով կ'ուզէր ուժաւորել հայկ. պահանջատիրութիւնը: Կազմակերպուելու հեռանկարով՝ հայկական խորհրդածողովներ կայացնել կը ծրագրուէր:

Առաջինը տեղի ունեցած էր Փարիզ: Երկրորդը կազմակերպուեցաւ Լոզանի մէջ: Խորհրդանշական իմաստ ունէր Բ.ի վայրի ընտրութիւնը: Համագումարին մասնակիցները իրենց նիստերը

կայացուցին ճիշդ այն շէնքին մէջ ուր, 1923 թուին, հայկ. Գատին, գրաւեալ Արեւմտահայաստանին գերեզմանը փորող դաշնագիրը ստորագրուած էր:

Համաժողովը այն աստիճան մտահոգած էր Թուրքերը, որ ասոնք մեծ թիւով լրագրողներ [իրականութեան մէջ հետախոյզներ, լրատուներ] ուղարկած էին հետեւելու համար հայկական համաժողովին:

Այդ օրերուն մեր կողակիցը Լոզան կը գտնուէր, մեր ուսանող դուստրերուն մօտ:

Եւ դիպուածով, խորհրդածողովի շէնքին առջեւ, կը հանդիպի... Ռոպէրին:

Մեր կողակիցը Պոլիս բնակած էր Հատտէնեանի բնակարանին շատ մօտերը, ուստի, զինք լաւ կը ճանչնար:

Եւ Ռոպէր, կարճատեւ գրոյցի մ'ընթացքին, մեր կողակցին սապէս կ'ըսէ՝ «Խնդրեմ, զիս հոս տեսած ըլլալնիդ, մէկուն մի ըսէք»:

Որո՞ւ չըսէինք. թուրքերո՞ւն, որոնք հոն էին: Մեծ թիւով ու իբր լրագրող անոնք եկած էին հոն, և զինք լաւ կը ճանչնային:

Ուրեմն, Ռ. Հատտէնեան համաժողովին իր ներկայութեանը մասին չէ՞ր ուզէր որ հայերը իմանան: Ան Լոզանի հայկական համաժողովին դրկուած էր հայերէն լեզուով խօսակցութիւնները առ որ անկ է տեղեկացնելո՞ւ համար: Զհասկցա՛նք:

Երբ Հայկական Գաղտնի Բանակին մարտիկները թուրք դեսպաններ ահաբեկել սկսան, Պոլսոյ կրօնական և համայնֆային առաջնորդները, թուրքերուն հանելի երեւնալու համար կարծես, մրցումի ելան իրարու հետ, և հաւաքուեցան Կ. Պոլսոյ Պատրիարքին շուրջ:

Եւ ամէնէն թրքամէտները կազմեցին Պատրիարքական խորհրդակցական մարմին մը:

Այս խորհրդակցական մարմնին մաս կը կազմէին՝ դրուժան Տիգրան Գէորգեանը, ծանօթ «թրքասէր» Կարապետ Արմանը և դժբախտաբար նաեւ՝ Պոլսոյ «Մարմարա»յի խմբագրապետը, որ այդ շրջանին Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Շնորհի Գալուստեանին ամէնէն մտերիմ բարեկամն էր, իսկ իր թերթը, Պատրիարքին խօսափողի դերը կը կատարէր: Եւ իր ամենամօտիկ խորհրդակիցը եղող Պատրիարքը այդ շրջանին, հայկ. Գաղտնի Բանակին Սփիւռքի տարածքին տարած ահեղ պայքարի դժուար օրերուն և շարժումին

հակագրելու համար, Թուրքի մը վայել մտայնութեամբ, բոլորիս ծանօթ անհաւատալի խօսքերը ըրաւ:

★ ★ ★

Ռոպէր Հատտէնեանի «Մարմարա» թերթին մէջ, երբեմն իր նկարները կը տեսնենք:

Այս նկարները ընդհանրապէս իր գրասենեակին մէջ, թերթին այցելութեան եկող հիւրերը ընդունած միջոցին առնուած կ'ըլլան:

Բայց այս նկարները դիտելով, մեր ակնարկները միշտ մէկ կէտի վրայ կը կեդրոնանան: Ռոպէրի գլխուն վրայ կախուած նկարի մը վրայ:

Այս նկարը՝ Թալասթ փաշայի չափ հայասպանութեան մէջ պատասխանատուութիւն ունեցող Քեմալի նկարն է:

★ ★ ★

Այս դահիճին նկարին տակ նստելու հանդուրժողութիւն ունեցողը այն է, որ 1946-թ.ին Հայաստան ներգաղթելու մեր առաջարկը մերժեց, որ 1983-թ.ին Լոզանի հայկական համագումարին եկած էր կասկածելի նպատակներով, որ Շնորհի Գալուստեանին կազմած խորհրդակցական մարմնին մէջ, գործակցեցաւ ազգուրաց Տիգրան Գէորգեանին և «թրֆասէր» կարապետ Արմանին հետ, որ մտերիմ բարեկամն և խորհրդակիցն էր Պատրիարքի մը, որ «Թուրքիոյ հայրենիքին համար մեռնելու պատրաստ ենք» ըսաւ:

Եւ այս այն Հատտէնեանն է, որ իր հրատարակած գիրքին մէջ, Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Շնորհի Գալուստեանը, իր գովասանքներով, եօթներորդ երկինք բարձրացուց:

★ ★ ★

Թուրքիոյ մէջ ապրող հայուն այս թրֆավայել կեցուածքը, մեզի ցաւ կը պատճառէ. բայց, շատ ալ չի զարմացներ:

Բնական է որ ան, Պոլսոյ մէջ ապրելով, թուրքերուն հանելի թուիլ ուզող մարդ որպէս, իշխանութիւններուն հանդէպ տիրահանոյ ընթացք ունեցող Կ. Պոլսոյ Պատրիարքը պիտի գովաբանէ:

Մեզի աւելի ցաւ պատճառողը, այս կարգի հայերու Սփիւռքի մէջ կատարած իրենց այցելութիւններով, թրֆասիրութեան “virus”ը արտաշխարհի հայերուն մէջ տարածելնին է:

Կանուխէն Պոլսէն գաղթածներ, այս կարգի հայերուն գաղութներ այցերը, շատ անգամ գոհունակութեամբ կը դիմաւորեն, առանց հաշուելու նման այցելութիւններուն մեր ազգին հայկական ոգին պատճառելիք վնասները:

Այս տիպի հայերը, ըլլան անոնք նոյնի՛սկ պատրիարք, եպիսկոպոս և կամ բանաստեղծ, գրագէտ, արուեստագէտ, երգիչ ու լրագրող, մէկ խօսքով՝ ովքեր որ ալ ըլլան անոնք, իրենց Սփիւռք այցելութիւններով հոն կը փոխադրեն պոլսական որոշ դասի մը յատուկ յարմարունդական ոգին: Թրքական հոգեբանութեամբ, քարոզչութիւններով ուղեղալուացփի ենթարկուած հայերը, կը մտնեն սփիւռքի հայկական շրջանակներուն մէջ խաթարելու, այլասերելու, թրքամէտ տրամադրութիւններ գոյացնելու համար Սփիւռքի արդէն տկարացած հայ հոգիներէ ներս: Մինչև իսկ, իրենց գրութիւնները, իրենց վատատողջ թելադրականութեամբ, կը ներմուծեն Սփիւռքի ամէնէն հայրենասիրական կարծուած թերթերուն մէջ:

Այս գրութիւնները ընդհանրապէս և արտափուստ, անմեղ ու հանելի յօդուածներու տպաւորութիւն կը թողուն:

Մինչդեռ, իրականութեան մէջ անոնք, գաւաթ մը օշարակի մէջ խառնուած թմրեցուցիչներ են, որոնք կը յափրացնեն, կը ֆնացնեն հայ ոգին, կը խաթարեն հայուն պայքարի ուժը, որուն այնքա՛ն պէտք ունին հայ մնալու և մեր ոխերիմ թշնամի՛ թուրքին դէմ պայքարելու համար:

Սփիւռքի հայեր՝ եթէ ձեր հոգիներուն մէջ, ձեր պապերուն, ձեր մամիկներուն, ձեր հարազատներուն թուրքերուն կողմէ մեոցրւելուն, չարչարուելուն ցաւը ունիք, մի թոյլատրէք, որ թրքական ազդեցութեամբ խաթարուած հայեր, ինչ կարգ ու հանգամանք ալ ունեցած ըլլան անոնք, գան և ձեր մէջ իրենց թոյնը ներմուծեն հայու հոգիէն ներս:

Եւ վերջապէս՝ ձգեցէք, որ հոգիով մեռեալները անշնչանան իրենց ապրած թրքական որջին մէջ, և թաղուին իրենց նման ողջ-մեռեալներու կողմէ:

15 - 6 - 1996

ՆՈՐ

ԱՇԽԱՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԷԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱԼ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ԼՈՒԾԻՆ ՏԱԿ
ՃՆՇՈՒՈՂ ԱՅՍ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ,
ՄԱՐԴ ԱՐԱՐԱԾ ԸԼԼԱԼՈՎ ԱՊՐԵԼՈՒ ՑԱԻԸ ՈՒՆԻՄ

1789-թ.ի Ֆրանսական Յեղափոխութենէն սկսեալ, երկու հարիւր տարիէ ի վեր, դիւային կազմակերպութիւն մը կ'աշխատի, որ Քրիստոնէութիւնը մէջտեղէն վերցնէ եւ ներմակ ցեղը վերածէ խառնածին հայատակ ցեղի մը:

Սուտերու վրայ հիմնուած աշխարհի մէջ կ'ապրին:

Տեսնելով հանդերձ, որ այսօրուան ֆաղափարքութեան հիմերը եղող 2500 տարուան Յունա-Քրիստոնէական կառոյցը կը ֆանդրէի, ոչ մէկ պետութիւն չի համարձակիր իրականութիւնը ըսելու:

Որովհետեւ, արեւմտեան աշխարհի ծանօթ կարգ մը պետութիւններու գրեթէ բոլոր կազմակերպութիւնները, ներսէն գրաւուած են սիոնականներուն կողմէ:

Մարդկութեան սպառնացող այս մեծ վտանգը աւելի լաւ հասկընալու համար, բաւ է, որ մտաբերենք, թէ հրեաները ինչ սուտերով եւ սադայէլական ինչ միջոցներով յաջողած էին Քրիստոսը խաչել տալ:

Քրիստոնեայ ըլլանք կամ չըլլանք, հաւատացեալ ըլլանք կամ չըլլանք, եթէ Քրիստոսի դատաւարութեան եւ խաչելութեան մանրամասնութիւնները աչքի առջեւ ունենանք, կը տեսնենք, որ միեւնոյն կեղծիքով, միեւնոյն սադայէլական միջոցներով «Աստուծոյ ընտրեալները» կ'աշխատին, որ իրենց ուզածը պարտադրեն համայն աշխարհին:

Այսօր, միեւնոյն խաղը կը կրկնուի, կրօնը դարձնելով չարա-
շահութեան նիւթ եւ միջոց ի վնաս քրիստոնէութեան եւ սպիտակ
ցեղին, նաեւ՝ իսլամութեան, եթէ այս մէկը, իր սկզբունքներու
նշմարիտ մեկնաբանութեամբ, վեր առնենք:

1789-թ.ի Ֆրանսական Յեղափոխութիւնը, արդարութեան պա-
տրուակով, հարիւր-հազարներով անմեղներու մահուան պատ-
ճառ եղաւ: Քրիստոսի խաչելութեան ուրիշ մէկ տարբերակն էր
ան, կատարուած հրէաձին մասոն-ներու կողմէ, որպէս սկզբնա-
ւորութիւնը աշխարհակալ կայսրութեան հիմնումին:

Այս յեղափոխութեան կարգախօսը եղող «Ազատութիւն, Հաւա-
սարութիւն և Եղբայրութիւն» լոզունգները, այդ օրէն գործածուիլ
սկսան ֆանդելու համար Արեւմտեան հաստատութիւններու ազ-
գային եւ կրօնական կառոյցները:

Դարերէ ի վեր դրամի վրայ, դրամի ուժին վրայ, դրամի հա-
ւատքին վրայ հիմնուած ֆաղափականութիւն մը վարող սիոնական-
ները, 18-րդ դարուն, արեւմտեան երկիրներու մէջ, Ճարտարար-
ուեստի յառաջդիմութենէն օգտուելով, առասպելական հարստու-
թիւններու տիրացան:

Այս դրամով է, որ անոնք, կամաց-կամաց, իրենց ենթարկեցին
արեւմտեան պետութիւններու շատ վարիչներ:

Յիշենք Նափոլէոնի խօսքերը: Օր մը, Պոնափարթին կը հարցուի
թէ՝ «Պատերազմը շահելու համար ի՞նչ պէտք է». «Երեք բան
պէտք է» – կ'ըսէ Նափոլէոն, աւելցնելով՝ «Առաջինը դրամն է,
Երկրորդը... նորէն դրամն է, Երրորդը... կրկին դրամն է»:

Նափոլէոնի պէս գիւնուորականի մը, այս խօսքերը ըսել տուող
պատճառներ կային:

Նափոլէոնի արշաւանքները պարպած էին Ֆրանսական պե-
տութեան գանձարկոր: Եւ Նափոլէոն ստիպուեցաւ, հրեաներուն
դիմել, դրամ ուզելու համար:

Ասոնք տուին Նափոլէոնին ուզածը: Իսկ տրուածին փոխարէն՝
Նափոլէոնէն ստացան սիոնական կազմակերպութիւն մը ստեղծե-
լու պաշտօնական իրաւունքը:

Այս ձեւով՝ Նափոլէոնի շնորհիւ, գոյացան սիոնիստական կազ-
մակերպութիւնները:

Թէեւ THEODOR HERZL-ի կը վերագրուի Սիոնիզմի ստեղծու-
մը, բայց այս մէկը վերագրում, ձեւական էր միայն: Հրեաներ,

Նափուէոնի օրէն իսկ, արդէն կը գործադրէին Սիոնիզմը:

Խորքին մէջ, Նափուէոն մը, ի՞նչ տարբերութիւն ունի Հիթլէրէն:

Նափուէոն, ամբողջ Եւրոպան մէջն ըլլալով, Ռուսաստանը արիւնով ողողեց, եւ հարիւր հազարաւոր անմեղ մարդոց մահուան պատճառ եղաւ, բայց երբեք իր արիւնարբու աշխարհակալ մը ըլլալու մասին չի խօսուիր:

Պատճառը շատ հասկնալի է: Նափուէոնն է որ, Եւրոպական ազգերուն ֆրանսական յեղափոխութեան կեղծ լոզունգները ներմուծեց, առաջին քայլը նետելով սպազայի Աշխարհակալ Սիոնական Կայսրութեան:

6 - 5 - 1995

Զ Ր Ո Յ Ց

« Ի Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ի Թ Ե Ա Ն »

Հ Ե Տ

Ա. Մաս

Հարցում.— Ովքե՞ր են հայկական ցեղասպանութեան բուն պատասխանատուները:

Պատասխան.— Հայկական ցեղասպանութեան բուն պատասխանատուները Սիոնիստ Հրեաներն են:

Հ.— Վերջերս հրեաները բացայայտօրէն կը հերքեն հայկական ցեղասպանութիւնը: Հրեայ Պէրնար Լեվիս եւ նմանները կ'ըսեն, թէ «Արեւմտեան Հայաստանի մէջ, 1915 ին, թուրքերուն կողմէ հայերուն դէմ ցեղասպանութիւն չէ կատարուած»:

Ի՞նչ է այս անմարդկային, ահռելի սուտ կեցուածքին պատճառը:

Պ.— Գիտէ՛ք, թէ Հրեաները, մինչեւ այսօր, չեն ընդունիր Քրիստոսի գոյութիւնը: Հրեաները Քրիստոսը չեն ընդունիր. ոչ միայն իր «Մեսիա» ըլլալը, այլեւ՝ իբր թէ պատմական տուեալներու վրայ յենելով, անոնք կ'ըսեն, թէ՛ «Այսպիսի մէկը չէ ապրած», եւ կը հերքեն Քրիստոսի ամբողջ կեանքը, խաչելութիւնը եւ վարդապետութիւնը:

Յանցաւորի մը համար ասիկա ամէնէն դիւրին ճամբան է, պատասխանատուութենէ խուսափելու: Դէպէն որոշ ժամանակ մը

ետք, ուրանալ եւ հերքելը ամէն բան, իբր թէ փաստեր դնելով մէջտեղ ըսել, որ ասանկ մէկը չէ ապրած, ասանկ դէպք չէ պատահած: Քրիստոնէութիւնը հրեաները կ'ամբաստանէր Աստուածասպանութեամբ:

Հրեաները կը մերժեն այս ամբաստանութիւնը եւ կ'ուրանան Քրիստոսի գոյութիւնը:

Ճիշտ նո՛յն խաբէութիւններով է, որ այսօր, հրեայ Պէրնար Լէվիս եւ իրեն պէս կեղծ եւ նենգ պատմագէտներ կը փորձեն, հրեաներուն կարգադրութեամբ, Թուրքերուն կատարած բոլոր դարերու ամէնէն գազանային ցեղասպանութիւնը [հայոց] ֆողարկել:

Եղեռնէն ութսուն տարիներ ետք այսօր, երբ հայկ. ցեղասպանութենէն վերջին վերապրողներն ալ մահացած են, հրեաներուն համար առիթ է վերջնականապէս ձերբազատելու հրեաներու վարձկան դահիճները եղող Թուրքերը ցեղասպանութեան ամբաստանութենէն:

Այս ձեւով հրեայ սիոնիստներն ալ, իբր թուրքերուն մեղսակիցը, հաւանական մէկ ամբաստանութենէ կրնան ճողոպրիլ:

Ութսուն տարիէ ի վեր հայ առաջնորդները, գրողները, պատմագէտները չհամարձակեցան ըսելու իրականութիւնը, թէ՛ հայկական ցեղասպանութիւնը ծրագրողները, կազմակերպողները եւ գործարքել տուողները սիոնիստ հրեաներն էին:

Հ. — Բայց Հրեաները ի՞նչ շահ ունէին, հայերը բնաջնջել տալու մէջ:

Պ. — Այս հարցումին պատասխանը տալէ առաջ, կը փափաքեմք, որ հետեւեալ իրականութիւնները լաւ հասկցուին:

Բոլորին ծանօթ է, որ հրեաներուն Մովսիսական հաւատով, իրենց Աստուածը հրեաները ընտրած է իբր Աստուծոյ Ընտրեալ ժողովուրդը: Այս օրէնքով հրեայ չեղող ժողովուրդները ստրուկներ են, ստոր դասակարգի պատկանողներ:

Հրեաները իրենցմէ չեղողները կ'անուանեն «Խոյ», որ իրենց լեզուով ըսել է՝ «Անասուն, կենդանի»: Գիտէ՞ք, թէ Քրիստոս, ոչ հրեայի մը ձեռքը սեղմելուն համար, հրեաներուն կողմէ հաւատուրաց ամբաստանուեցաւ:

Հրեաները կը հաւատան «Մեսիա»յի մը գալուստին:

Մալխասեանց բառարանին Գ. հատորին էջ 307-ին մէջ, «Մեսիա»յի գալուստը սապէս բացատրուած է:

«Մեսիա» յին գալուստը պիտի բարձրացնէ հրէական ազգը, եւ ամբողջ աշխարհի տէրը պիտի դարձնէ»:

Աշխարհի ոչ մէկ կրօնքի սկզբունքներուն մէջ, ոչ մէկ քաղաքական կուսակցութեան նպատակներուն մէջ, ամէնէն յետամնացէն մինչեւ ամէնէն յառաջդիմականին մօտ, ա՛յս աստիճան անմարդկային, ծայրայեղ ցեղապաշտ սկզբունք մը չէ՛ք կրնար գտնել:

Հրեաները, երկու հազար տարիէ ի վեր, իրենց կրօնքին հրահանգով, աշխատեցան աշխարհակալ կայսրութիւն մը ստեղծել:

Առանց անապարանքի, գիտնալով որ ժամանակը իրենց ի նպաստ կ'աշխատի, քայլ առ քայլ յառաջացան ա՛յն նախագծուած ուղիէն, որ պատրաստուած էր իրենց կրօնապետներուն կողմէ:

Հրեայ կրօնապետները, աղօթատեղիներուն մէջ, տեւապէս քարոզեցին իրենց սուրբ ծրագիրը՝ «Գալ տարի Երուսաղէմի մէջ» Նշանախօսով:

Եւ այս նպատակին իրականացման համար, ամէն ջանք թափեցին, որ Օսմանեան Կայսրութեան գրաւման տակ գտնուող Երուսաղէմը ձեռք անցընեն:

Բայց նկատեցին, որ Երուսաղէմը ձեռք ձգելու համար, Օսմանեան Կայսրութեան վրայ իշխել պէտք էր: Նայեցէ՛ք Միջերկրականի քարտէսին: Պոլսոյ, Անաթոլիային եւ շրջակայքին տէրը եղողը, ամբողջ Արեւելեան Միջերկրականին եւ շրջակայքի երկիրներուն նակատագիրը իր ձեռքին մէջ կ'առնէ:

Ուրեմն, Երուսաղէմին տիրելու համար Պոլիսը, Անաթոլիան եւ շրջակայքը ձեռք անցընել պէտք էր:

Այս հեռանկարով է, որ 16-րդ դարուն, Սպանիայէն վճռուող հրեաները, զանգուածաբար, այդ շրջանին Օսմանեան հող եղող Պոլսոյ շրջակայքը եւ Սելանիկ հաստատուեցան:

19-րդ դարուն սկիզբները, ռուսական յառաջացումով քայքայուած ենթարկուող եւ «Հիւանդ մարդ» անուանուող Օսմանեան պետութիւնը մահէ փրկողները, Ֆրանսայէն եկող «Յեղափոխական» կառավարութեան սպաները եղան: Այն ֆրանսական Յեղափոխութեան՝ որ հրէածին ֆարմատոններու կողմէ կատարուած էր:

Ֆրանսական Յեղափոխութեան սպաները, Սուլթան Մահմուտի օրով, օսմանեան նոր բանակ մը ստեղծեցին, բնաջնջելով անիշխանական Եէնիչերիները:

Այդ թուականէն յետոյ, Օսմանեան Կայսրութիւնը ենթարկուե-

ցաւ եւրոպական ֆարմասոններու ազդեցութեան:

1870-թ-ներուն, ռուսական բանակներուն Պոլսոյ դռները հասած օրերուն, Օսմանեան Կայսրութիւնը ազատողը, այս անգամ ալ Անգլիան եղաւ: Բայց՝ ուշադրութիւն:

Ո՞վ էր, այդ օրերու անգլիական պետութեան վարչապետը՝ Տիգրաէլի անունով հրեայ մը, որ հեռացուց ռուսական բանակները Պոլսոյ դռներէն եւ Արեւմտեան Հայաստանի հողերէն:

20-րդ դարու սկիզբներն ենք: Միոնիզմի պաշտօնական հիմնադիր Թէոտոր Հէրցըլ, Սուլթան Ապտիւլ Համիտի հետ տեսնուելու համար Պոլիս կուգայ, դրամով գնելու Երուսաղէմի հողերը: Սուլթան Ապտիւլ Համիտ կը մերժէ: Այն ատեն, Թէոտոր Հէրցըլ շատ յատկանշական սա խօսք կ'ըսէ. «Մենք, հիմա կը մեկնինք: Բայց, յառաջիկայ օրերուն, բռնութեամբ պիտի գանք»:

Եւ այդպէս ալ կ'ըլլայ: 1908ին, Սելանիկի հրեայ Ֆարմասոններուն կողմէ կազմուած «Իթթիհատ Եւ Թէրազգի» կուսակցութեան բանակը Պոլիս կը մտնէ եւ իշխանութենէ կը հեռացնէ Սուլթան Ապտիւլ Համիտը: Այդ օրէն սկսեալ, Օսմանեան պետութիւնը, հրեայ Ֆարմասոններու կողմէ ստեղծուած «Իթթիհատ Եւ Թէրազգի» կուսակցութեան ձեռք կ'անցնի:

Ա՛յս էր սկզբնաւորութիւնը վերջին Արարին: Ա՛յս ձեւով ճամբան բացուեցաւ հրեայ Ֆարմասոններուն առջեւ, զիրենք իրենց նպատակի իրականացումին տանող:

«Իթթիհատ Եւ Թէրազգի» կուսակցութիւնը Պոլսոյ, Անաթոլիայի եւ Արեւմտեան Հայաստանի հողերուն վրայ, զօրաւոր Թուրքիա մը ստեղծելու ծրագրին գործադրութեան սկսան: Բայց այս ծրագրին գործադրութեան առջեւ մեծ արգելք մը կար՝ Հայաստանը եւ Հայ Ազգը:

Ուրեմն, այս արգելքին մէջտեղէն վերցուիլը պէտք էր..., եւ այդպէս ալ ըրին:

Այս՝ հայ Ազգին բնաջնջման վնիռն էր: Առաջին փորձը կատարեցին Կիլիկիոյ մէջ:

Կիլիկիան իր բարեբեր հողերով եւ Արեւելեան Միջերկրականը եզերող ռազմագիտական դիրքով, ամէնէն կարեւոր կեդրոնն էր, դէպի Երուսաղէմ տանող ճամբուն վրայ:

Երբ Ֆարմասոնական ոգիով սնուող ծանօթ հայ կազմակերպութիւններ, Թուրքերուն հետ եղբայրութեան երազներով կ'օրօր-

ուէին, Իթթիհատականները ջարդեցին Կիլիկիոյ հայ ժողովուրդը, բայց Ֆարմատոններուն կապուած ծանօթ հայ կազմակերպութիւնները չտեսան իրականութիւնը, չարթնցան:

Եւ Իթթիհատականները 1915-թ.ին, օգտուելով Առաջին Աշխարհամարտէն, ամէնէն հրէշային ձեւով բնաջնջեցին 3000 տարիէ վեր Հայաստանի իր հողերուն վրայ սպրող Հայ Ազգը:

Ահա ա՛յս է, հայկական ցեղասպանութեան իրական պատմութիւնը:

Հ.— Հայ Ազգը բնաջնջելու այս ծրագրին մէջ, հրէածին ֆարմատոն «Իթթիհատ եւ Թէրազգի» կուսակցութիւնը առանձի՞նն առաւ այս որոշումը:

Պ.— Շատ միամիտ ըլլալ պէտք է, նման բանի մը հաւատալու համար: Այս որոշումը առնուեցաւ Սիոնական Միջազգայնականին կողմէ, որուն անդամները ամբողջ Եւրոպայի եւ Ամերիկայի պետութիւններէն ներս, տիրող էին իրենց Ֆարմատոնական կազմակերպութիւններուն շնորհիւ:

Զմոռնանք, որ 1914-1918-թ.ի պատերազմին, Օսմանեան Պետութեան զինակիցը Գերմանիան էր: Գերմանացիները 1914-թ.ին, միահեծան տէրն էին Օսմանեան պետութեան: Այն Գերմանիան՝ որ մինչեւ 1933-թ., Հիթլերի իշխանութեան գալը, ամբողջովին սիոնիստ ֆարմատոնական կազմակերպութիւններուն տիրապետութեան ենթակայ էր: Եւ Հիթլեր, 1933-թ.ին, Գերմանիան ձերբազատել ուզեց Սիոնիստ ֆարմատոնական լուծէն:

Եւ հիմա մտածենք՝ Օսմանեան պետութիւնը, որ հրէածին մատոնական «Իթթիհատ եւ Թէրազգի» կուսակցութեան իշխանութեան ենթակայ էր, եւ իր զինակիցը՝ Գերմանիան բոլորովին սիոնիստ մատոններու իշխանութեան կապուած էր, շատ բնական է, որ այս երկու երկիրներու Սիոնիստ կազմակերպութիւնները, իրենց միջազգային կեդրոնէն տրուած հրահանգը գործադրելու համար, ծրագիրներ պիտի պատրաստէին եւ սպասէին պատեհ առիթի:

Մենք, անձնապէս կը հաւատանք, որ երկու հարիւր տարիէ ի վեր բոլոր պատերազմներուն, բոլոր քաղաքական շարժումներուն եւ յեղափոխութիւններուն դրդապատճառը հրեայ սիոնիստներն են. ինչպէս՝ 1789-թ.ի ֆրանսական Յեղափոխութեան մէ՛ջ անգամ իրենց դերակատարութիւնը ունին: Ինչպէս՝ Ա. Աշխարհամարտին եւ նոյնիսկ՝ Բ. Համաշխ. պատերազմին: Որովհետեւ այս արիւնոտ արհաւիրքներէն, գլխաւորաբար սիոնիստները օգտուեցան եւ իրենց

իշխանութիւնը տարածեցին ամբողջ աշխարհի վրայ:

Այս արհաւիրքներէն մեզի համար ամէնէն ճակատագրականը, Ա. Աշխարհամարտը եղաւ: Սարաւելոյի մէջ, 1914-թ.ին սկսող Ա. Համաշխ. պատերազմէն օգտուելով, Գերմանական եւ Օսմանեան Սիոնիստ ֆարմատոնական կազմակերպութիւնները, իրենց ապագայի ծրագիրներուն իրագործման մեծագոյն խոչընդոտը եղող Հայ Ազգը բնաջնջելու որոշումը առին:

Յաւելուած՝ շատ կարեւոր ուրիշ երեւոյթ մը կայ:

1915-թ.ին, Պոլսոյ Ամերիկեան դեսպանը՝ MORGENTHAU անունով հրեայ մըն էր: Դուք ասոր դիպուած կ'ըսէ՞ք:

Եւ այսօր, մինչեւ վերջերս, Հայաստանի ամէնէն ճակատագրական այս օրերուն, Ամերիկայի Անգարայի մօտ դեսպանը, Ապրամովիչ անունով հրեայ մըն է:

Դուք ասո՞ր ալ դիպուած կ'ըսէ՞ք:

Մտաբերեցէք, որ վերջին զոյգ աշխարհամարտերուն մինչեւ վերջին վայրկեանը, Ա.Մ.Ն.ը երկար սպասեց պատերազմի մըրտնալու համար, որ երկու կողմերն ալ լաւ մը տկարանան, եւ ինք յետոյ կարենայ իշխել ամբողջ աշխարհին:

Վերադառնանք հրեայ դեսպան Մորկընթաու-ին:

Ինչպէս որ ըսինք՝ դիպուած էր, որ Հայ Ազգի բնաջնջման օրերուն, Ամերիկան կը ներկայացնէր հրեայ դեսպան մը:

Եւ այս հրեայ դեսպանը հոն ներկայ էր մինչեւ վերջին վայրկեանը, տեղեակ էր կատարուած դժոխային բոլոր դէպքերուն:

Ի՞նչ ըրաւ ան, արգելք ըլլալու համար, հայկական ցեղասպանութեան, քանի մը... բողոքական պատուելի ազատելէ զատ:

Ո՛չ մէկ ազդեցիկ միջամտութիւն ըրաւ ան, ցեղասպանութեան արգելք ըլլալու համար:

Եւ մտածենք որ հիմա, նոյն Ամերիկան, իբր թէ փրկելու համար «Իսլամ Պոսնիաք»ները, բանակներ ուղարկած է հոն եւ միլիտաններ կը ծախսէ:

Բայց շատեր կը հետեւցնեն, թէ Ա.Մ.Ն.ի բուն նպատակը, ապագայ պատերազմ մը պատրաստել է Ռուսերուն դէմ. եւ Մորկընթաու ըսուած հրեան, ոչ մէկ ձեւով արգելք չեղաւ հայերուն բնաջնջման, եւ 1918-թ.էն ետք գիրք մը գրեց, իր «պարտականութիւնը կատարած» ըլլալը ապացուցանելու համար:

Բայց մենք կը հաւատանք, որ իր բուն պարտականութիւնը հա-

յերուն բնաշնչման արգելիք... ջրլլալ էր:

Հ.— Դու՛ք, ի՞նչ փաստ ունիք, որ հայկական ցեղասպանութիւնը գլխաւորաբար Սիոնիստներուն կողմէ ծրագրուած էր:

Պ.— Դո՛ւք ալ, մեր մեծամիտ պատմագէտներուն պէս կը մտածէք: Տարիներ առաջ, հայկական ցեղասպանութեան մասնագէտ YVES TERNON-ին հարցուցիմք.

«Ի՞նչ է գերմանացիներուն պատասխանատուութիւնը հայկական ցեղասպանութեան մէջ»:

Ի՛վ Թեոնոն սապէս պատասխանեց մեզի. «Գերմանական պատասխանատուութիւն չկայ: Միայն Գերմաններուն կողմէ անտարբերութիւն կայ»:

Մենք առարկեցինք՝ «Ի՞նչ կ'ըսէք հրեայ Ֆարմատներուն հիմնած «Իթթիհատ եւ Թէրագգի» Կուսակցութեան մասին: Ի՞նչ կ'ըսէք հրեայ Ֆարմատներուն իշխանութեան տակ գտնուող Գերմանիոյ յանցապարտութեան մասին»:

Անօգուտ էր: Իրեն համար միակ պատասխանատուն Թուրքերն էին, ուրիշ ո՛չ ոք:

Բնական է՝ մեծապատիւ պատմագէտ հրեայ Ի՛վ Թեոնոն պիտի չուզէր հայկական ցեղասպանութեան պատասխանատուութեան ակունքները իջնել: Անոր աչքերը այնքան զօրաւոր չէին, իրականութիւնները կարենալ տեսնելու համար:

Եւ հիմա, գանձ հայ պատմագէտներուն: Ասոնցմէ մէկը՝ Փարիզ բնակող, ճանչնալու առիթը ունեցանք:

Նոյն հարցումը իրեն ուղղեցինք.— «Ի՞նչ է գերմանացիներուն եւ հրեաներուն պատասխանատուութիւնը հայկական ցեղասպանութեան մէջ»:

Հայ պատմագէտը՝ «Փաստ չկայ» ըսաւ:

Այս հայ պատմագէտին աչքերը, Ի՛վ Թեոնոն-ին աչքերէն աւելի տկար էին:

Ուրիշ հայ պատմագէտ մը կը ճանչնանք, որ Ամերիկա կը բնակի եւ Փրօֆէսէօրի տիտղոս ունի, որուն պատմագէտի կարողութիւններուն հաւատք ունինք: Իր հետ շատ վիճարանեցանք, հայկական ցեղասպանութեան մէջ հրէական պատասխանատուութեան մասին:

Հայ Փրօֆէսէօր-պատմագէտին պատասխանը միշտ նոյնն էր. «Պատմագիտութիւնը ենթադրութիւններու վրայ չի հիմնուիր, փաստ

կ'ուզէ»:

Վերջերս, այս հայ պատմագէտը, նոր գիրք մը հրատարակեց, հայկական ցեղասպանութեան մասին: Հետաքրքրական գիրք մըն էր, պատմական նոր տուեալներով, որոնց մէջ պատասխանատուութիւնը միշտ թուրքերուն վրայ կեդրոնացնելու միտում կար:

Բայց, մեզի համար, այս գիրքին ամէնէն կարեւոր կէտը ինչ էր, գիտէ՞ք. մեկեկեկներուն եւ հրատարակիչներուն անունները.

H. F. GUGGENHEIM FONDATION RESEARCH PROJECT ISRAEL CHARNY, EDITOR

Բնական է, որ այս մեծապատիւ հայ պատմագէտին աչքերն ալ չտեսնէին հայկական ցեղասպանութեան մէջ Սիոնիստներուն պատասխանատուութիւնը... շնորհիւ իր գիրքը լոյս ընծայող հրեայ մեկեկեկ եւ հրատարակիչներուն:

Ցեղասպանական հարցերու մէջ մասնագիտացած պատմաբաններուն մէջ կան շատ քիչ բացառութիւններ: Ամէնէն աչքառուն՝ վաղամեռիկ Ճոն Կիրակոսեանն է, որ համարձակեցաւ ըսելու, թէ «Հայկական ցեղասպանութեան պատասխանատուները սիոնիստներն են»:

Մեր սրտին մէջ ցաւ ունինք: Ճոն Կիրակոսեանի պէս քաջ եւ իրատես պատմագէտի մը մահը, մեծ կորուստ էր հայկ. Դատին համար:

Հիմա, կրկին ըսենք.

1.— Հայկական ցեղասպանութեան պատասխանատուն, ցեղասպանութիւնը կազմակերպողը Օսմանեան պետութեան կառավարութիւնն է:

2.— Ո՞ր Կուսակցութեան կը պատկանէր այս կառավարութիւնը: Սելանիկցի հրեայ ֆարմաստններու կողմէ ստեղծուած «Իթթիհատ Եւ Թերագգի»ին:

3.— Ուրեմն, Սելանիկցի հրեայ ֆարմաստններն են, Հայկական ցեղասպանութեան առաջին պատասխանատուները: Բո՛ւն կազմակերպիչները:

Այսօր յստակ իրականութիւնը չտեսնելու համար, իրապէս կո՛յր ըլլալ պէտք է:

Բայց, մեզի համար, մեծագոյն փաստը, «արդիւնք»ն է. Ո՞վ օգտուեցաւ Հայ Ազգին բնաջնջումէն: Այս է հարցը:

Իթթիհատականներուն նախաձեռնած և Պոլսոյ, Անաթոլիայի եւ

Հայաստանի հողերուն վրայ զօրաւոր Թուրքիայի մը ստեղծումին ձգտող ծրագրին շարունակողը եղաւ կրկին Սելանիկցի, ծագումով հրեայ Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրքը:

Դուք, ասո՞ր ալ դիպուած կ'ըսէք: Անոր շնորհիւ Պոլսոյ, Անատոլիայի եւ Արեւմտեան Հայաստանի հողերուն վրայ, զօրաւոր Թուրքիա մը ստեղծուեցաւ:

Ահա՛ արդիւնքը, ահա՛ փաստը:

Այս զօրաւոր Թուրքիան է, որ արգելք եղաւ ոռւսերուն Միջերկրական իջնելուն: Ռուսերը կղպուած մնացին, շրջապատուած թշնամիներէ, «NATO» կազմակերպութեան միջոցաւ: Սիոնիստ Ամերիկան եւ եւրոպական պետութիւնները օղակի մէջ առին Ռուսիան, եւ Միջերկրականի միահեծան տէրը դարձան: Եթէ այսօրուան զօրաւոր Թուրքիան չլլար, որ գրաւած է հայկական հողերուն հարիւրին ութսունը, եւ այդ հողերուն վրայ մեծ Հայաստան մը գոյութիւն ունենար, հրեաները Իսրայէլը, շատ հաւանաբար, չէին կրնար հիմնել եւ բռնագրաւել արաբական հողերը:

Եթէ Արաբ պետութիւններուն գլխուն, ամէն վայրկեան Դամոկրլեան սուրի մը պէս կեցող այսօրուան զօրաւոր Թուրքիան չլլար, Արաբները, մինչեւ հիմա, իրենց հաշիւը մաքրած կ'ըլլային Իսրայէլի հետ:

Այսօրուան Թուրքիան ոչ միայն Իսրայէլի մեծագոյն պաշտպանն է, այլեւ՝ Արաբներուն կոնակին կեցած մեծագոյն վտանգը, որ կը սպառնայ, մինչեւ իսկ, Սուրիան եւ Իրաքը ծարաւով խեղդամահ ընել, հայկական բարձրավանդակէն հոսող Եփրատին եւ Տիգրիսին ջուրերը կտրելու սպառնալիքով:

Աշխարհակալ սիոնիստական Կայսրութեան կողմէ ստեղծուած իրավիճակ մը կայ այսօր. իսկութեան մէջ, երեք Պետութիւն կայ.

1.— Առաջինը՝ Խորհրդանշական Իսրայէլն է. հրեաներուն սիրտը, իրենց կրօնական կեդրոն Երուսաղէմով:

2.— Երկրորդը՝ Միջին Իսրայէլն է, որուն անունը՝ Թուրքիա է: Խորհրդանշական Իսրայէլի մեծագոյն պաշտպանն է ան, Արաբներուն կոնակին դրուած դաշոյն, հիմնուած Սելանիկցի հրեայ ֆարմասոններուն կողմէ, շնորհիւ Հայ Ազգին բնաջնջման:

«Իթթիհատ եւ Թէրագգի» կոչուած Կուսակցութեան սկսած գործը ամբողջացուց, սելանիկցի հրեայ Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրքը, որ Թալաթին չափ հայասպանութեան պատասխանատուութիւնը

կը կրէ:

Յ.— Երբորդը Մեծն Իսրայէլն է, որ կը կոչուի Ամերիկայի Մ. Նահանգներ:

Շնորհիւ իր առանձնաշնորհեալ աշխարհակալ դիրքին, շնորհիւ իր հռչերուն անսահման մեծութեան եւ բնական հարստութեանց, եւ շնորհիւ իր ազգութիւն չունեցող, խառնածին կաթսայ մը եղող ընկերային կառոյցին, այս տէրութիւնը մեծագոյն ոյժն է հրեաներուն, որոնց շնորհիւ Սիոնիստները յաջողեցան իրենց աշխարհակալ կայսրութեան անխախտելի հիմերը դնել:

Այս երեք պետութիւնները, Կեդրոնական Կորիզը կը կազմեն, Սիոնիստական Աշխարհակալ Կայսրութեան:

Այս կեդրոնական կորիզին շուրջ կայ ամէնէն ասելի ճարտարութեան անսահմանացած, հարուստ երկիրներու շրջանակը՝ Գանատա, Ճարոնիա եւ իրենց նմանները, որոնց կառավարութիւնները սիոնիստ մասոններու կազմակերպութեան հակակշիռն ենթակայ են, եւ կը գործադրեն կեդրոնական կորիզին տուած հրահանգները:

Աշխարհի մնացած երկիրները, մեծ մասամբ, «հնազանդ» երկիրներ են, որոնք իրարու մէջ տեւական պայքարներով, պատերազմներով, սիոնիստ կայսրութեան գոյատեւութեան համար անհրաժեշտ արիւնը կը հայթայթեն:

22 - 4 - 1995

Զ Ր Ո Յ Ց

« Ի Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ի Թ Ե Ա Ն »

Հ Ե Տ

Բ. ՄԱՍ

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Կ'ըսէ՞ք, թէ աշխարհի վրայ, երեք հատ Իսրայէլական պետութիւն կայ.

1.— Առաջինը՝ խորհրդանշական Իսրայէլը՝ Երուսաղէմով.

2.— Երկրորդը՝ միջին Իսրայէլը՝ Թուրքիան.

3.— Երրորդը՝ Մեծն Իսրայէլը՝ Ամերիկայի Մ.Նահանգները: Ի՞նչ է Ձեր փաստարկութիւնը, սպացուցանելու համար, որ Թուրքիան և Ամերիկան, Իսրայէլական պետութիւններ են:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Ջանանք բացատրել.

Իսրայէլ, Թուրքիա և Ամերիկա — Այս երեք պետութիւնները երրորդութիւն կը կազմեն:

Առաջինը, առանց երկրորդին և երրորդին, գոյութիւն չէր կրնար ունենալ, և ապրելու և գոյատեւելու կարելիութիւն չէր ունենար:

Թուրքիան՝ ողնասիւնն է Իսրայէլի: Ամերիկան՝ արիւնը Իսրայէլի երակներուն: Ըսած էինք արդէն, թէ այսօրուան Թուրքիան ստեղծողները և գինք այսօրուան վիճակին բերողները հրեաներն են: Գալով Ամերիկայի՝ մինչեւ Երկրորդ Աշխարհամարտին վերջաւորութեան, աւելի Սկովտիական և Իրլանտական ծագում ունեցող Ամերիկացիներուն ձեռքը եղող Ամերիկային դէկը, այդ թուականէն ետք, բոլորովին Հրեաներուն ձեռքն անցաւ:

Հ.— Բայց, ինչպէ՞ս կըլլայ. այս երեք պետութիւններն ալ տարբեր կրօններու կը պատկանին. Իսրայէլը՝ Եբրայական, Թուրքիան՝

Իսլամական, Ամերիկան՝ Քրիստոնեական:

Պ. — Դուք գիտե՞ք, թե Հրեաներուն ստեղծած այսօրուան Թուրքիան «Laic» պետութիւն մըն է. Թուրքիոյ հիմնադիրը եղող հրեայ-Ֆարմաստն Աթաթիւրք ըսուածին առած որոշումով, Թուրքիան 1927-թ ին «Laic» պետութիւն հռչակուեցաւ: 1920-թ.ներուն Աթաթիւրք, յաջողելու համար, սկիզբը *մոլլա*-ներուն հետ գործակցեցաւ: Նոյնպէս՝ ինքզինքը «Communiste» ձեւացնելով Սովետները խաբեց և անոնց աջակցութիւնը շահեցաւ: Բայց երբ, Թուրքիոյ միահեծան տէրը եղաւ, թուրք կոմունիստները ձերբակալեց և բռնորն ալ նաւերով փոխադրեց ծովուն խորերը և հոն խեղդամահ ընել տուաւ: Նմանապէս՝ իսլամ կրօնաւորներն ալ «ծայրայեղութեան» ամբաստանութեամբ հալածանքի ենթարկեց:

Հրեայ ֆարմաստն Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրք, իր *մաֆիա*-շական կեցուածքով, կոմունիզմն և Իսլամութիւնը շահագործեց:

Ամերիկան ալ, կրօններու խառնարան մըն է, ուր քրիստոնեաները հետզհետէ իրենց ուժը կորսնցուցած են, մամուլի և զանգուածային տեղեկատուութեան ու ծանուցումի [փիւլլիսիթէ] միջոցներու կեդրոնացումով հրեաներու ձեռքին մէջ և ասոնց կատարած հակաքրիստոնեական ֆարոգչութեան պատճառաւ:

Հրեաները իրենց ստեղծած, կազմակերպած, մատակարարած և վարագոյրին ետեւէն ղեկավարած կազմակերպութիւններուն՝ Ֆարմաստնութեան, Եհովայականութեան և ուրիշ այլազան աղանդներու միջոցաւ կ'աշխատին ֆանդել ժողովուրդներուն քրիստոնեական ոգին:

Յաւելուած՝ դուրսէն անմեղ կազմակերպութիւններու երեսոյթ ունեցող Rotary Club, Lions Club և նման կազմակերպութիւններով, որոնք, իրականութեան մէջ, հրէական ֆարոգչութեան մեքենաներ են, աշխարհի ամէն կողմը նիւղաւորուած, ֆանդիչ նոյն աշխատանքը կը տարուի:

Եւ ամէնէն վտանգաւորը՝ իրենց ձեռքը գտնուող ֆարոգչական միջոցներով երեսութապէս շատ անմեղ, բայց ամէնէն սատանայական ձեւով կը ֆաշալերեն միասեռականութիւնը, ցոփութիւնը և հաշիշամոլութիւնը, ֆանդելով ընկերային, ընտանեկան և կրօնական բոլոր սրբութիւնները:

Ասոնց արդիւնքը այն կ'ըլլայ, որ եկեղեցիները օրէ օր կը պարպուին և Քրիստոնեայ եկեղեցին իր ուժը կը կորսնցնէ:

Այն աստիճան տկարացած է՝ որ, Ծնունդի առթիւ, բացիկներուն վրայ «Merry Christmas» գրուելուն հրեաները արգելք եղած են, ըսելով որ Ամերիկան միայն ֆրիստոնեայ երկիր մը չէ, և ստիպած են, որ բացիկներուն վրայ «Seasons Greetings» գրուի: Քրիստոնեաները ուզած են ֆաղափ մը հրապարակին վրայ, Ծնունդի առթիւ, «մտուր» մը ցուցադրել: Հրեաները արգելք եղած են, ըսելով, որ ասով ուրիշ կրօններու պատկանողներուն զգացումները կրնան անհանգստանալ: Անցեալները ֆրիստոնեայ Ամերիկացի բարեկամ մը տեսանք: Զատիկի օր էր: Ուզեցինք իր Զատիկը շնորհաւորել: Զարմացաւ ու «Մենք Զատիկը չենք գիտեր, արդէն եկեղեցիները պարսպ են» ըսաւ:

Ահա, այս է, ներկայ Ամերիկայի ֆրիստոնէութիւնը:

Հ.— Բայց, այս երեք պետութիւնները՝ Իսրայէլ, Թուրքիա և Ամերիկա, բոլորովին տարբեր ցեղերու կը պատկանին, ինչպէ՞ս կարելի է այս երեք պետութիւնները նոյնացնել:

Պ.— Բացատրելու ջանանք: Դուք գիտէք, որ Հրեայ-Ֆարմասոնական աշխարհակալ վարդապետութեան համաձայն, աշխարհի վրայ միակ «անաղարտ» ցեղ մը պէտք է մնայ: Ան ալ՝ հրէական «ընտրեալ» ցեղն է: Մնացեալ ցեղերը, բոլորն ալ, կամաց-կամաց պիտի լուծուին, Հրեայ Ֆարմասոններուն կողմէ մէջտեղ քերուած, աշխարհի նոր ընկերային խառնարաններուն մէջ, ստեղծելով խառնածին, միաձեւ, անգոյն, ստրուկ, մարդկային նոր տիպարը: Այսօրուան Թուրքիան և Ամերիկան հրեայ-Ֆարմասոնական վարդապետութեան պայմաններուն յարմարող, Հրեայ իշխանութեան ենթակայ, խառնածին, միաձեւ պետութիւններ են կամ այդպէս դառնալու նամբուն վրայ կը գտնուին:

Յաւելուած՝ այս երեք պետութիւնները՝ Իսրայէլ, Թուրքիա և Ամերիկա, իրարու շատ նմանող կողմեր և կառոյցներ ունին:

1.— Երեք պետութիւններուն անուններուն ծագումը, անձի մը անունին կապուած է.

Ա.— ԹՈՒՐԿԻԱ.— Մինչեւ 1923-թ. Թուրքերը այս երկիրը Թուրքիա չէին կրցած կոչել. որովհետեւ Թուրք Ազգ մը գոյութիւն չունէր. բազմաթիւ երկիրներու գրաւումով մէջտեղ եկած էր արիւնարբու Կայսրութիւն մը, Օսմանեան Կայսրութիւնը, որ ստեղծուած էր ՕՍՄԱՆ անունով Թաթարի մը կողմէ:

Բ.— ԱՄԵՐԻԿԱ.— Առաջին անգամ ըլլալով, Քրիստոֆ Գոլումպին

գտած ցամաքամասին Հնդկաստան ջրլլալը և նոր ցամաքամաս մը ըլլալը ստուգող նաւապետ AMERIGO VESPOCCI-ին անունէն առնուած է այս պետութեան անունը:

Գ.- ԻՍՐԱՅԷԼ.- Աստուածաշունչի «Ժագոպ»ին հրեշտակի մը հետ ունեցած պայքարին պատճառաւ, իրեն «Israel» անունը տրուած է, և հրեաները իրենց պետութեան անունը ասով հռչակեցին:

Զ.- ԻՍՐԱՅԷԼ, ԹՈՒՐ-ՔԻԱ, ԱՄԵՐԻԿԱ.- Երբեք ալ «Եկուոր» պետութիւններ են: Այս երեք պետութեանց հողերը իրենց պապե-նական հողերը չեն. ուրիշներէն գրաւուած հողեր են:

Ա.- ԻՍՐԱՅԷԼ.- Եկուոր պետութիւն է՝ Պաղեստինցի ժողո-վուրդէն գողցուած հողերուն վրայ հիմնուած է:

Բ.- ԹՈՒՐ-ՔԻԱ.- Եկուոր պետութիւն է՝ Հայերէն, Յոյներէն և այլ բնիկ ազգերէն գողցուած հողերուն վրայ հիմնուած է:

Գ.- ԱՄԵՐԻԿԱ.- Եկուոր պետութիւն է՝ Ամերիկեան պետու-թեան հողերը բոլորովին Կարմրամորթներէն բռնագրաւուած են, և պետութիւնը այդ հողերուն վրայ ստեղծուած է:

Զ.- ԻՍՐԱՅԷԼ, ԹՈՒՐ-ՔԻԱ, ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱ.- Այս երեք պետու-թիւններն ալ իրենց գողցած հողերուն վրայի բնիկ ժողովուրդնե-րը ցեղասպանութեան կամ բնաջնջումի ու տարագրութեան են-թարկած են:

Ա.- ԻՍՐԱՅԷԼ.- Պաղեստինեան ժողովուրդը ցեղասպանու-թեան ենթարկեց:

Բ.- ԹՈՒՐ-ՔԻԱ.- Հայ Ազգը և միւս բնիկ ժողովուրդները ցե-ղասպանութեան ենթարկեց.

Գ.- ԱՄԵՐԻԿԱ.- Բնիկ Կարմրամորթները բնաջնջեց:

Է.- Այս երեք պետութիւններուն - Իսրայէլ-Թուրքիա-Ամերի-կա- այսօրուան բնակիչները իրարու հետ որեւէ ցեղային կապ չու-նեցող, եկուոր ու շինծու ժողովուրդներ են.

Ա.- ԻՍՐԱՅԷԼ.- Սիոնիստներու կարգադրութեամբ, աշխարհի չորս կողմերէն, հրեայ կրօնիին պատկանող բայց զանազան լեզու-ներ խօսող, զանազան ցեղերու պատկանող ժողովուրդները Պաղես-տինի մէջ հաւաքեցին և ստեղծեցին նոր Ազգ մը, Իսրայէլ անունով:

Բ.- ԹՈՒՐ-ՔԻԱ.- Մինչեւ 1923-թ., Օսմանեան պետութիւն անու-նը կրող, հրեայ Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրքի Թուրքիան, Հայե-րուն և Յոյներուն մաքրագործումով պարպուած հողերուն վրայ, Յունաստանէն, Պուլկարիայէն, Եուկոպալիայէն և Ռումանիայէն,

Օսմանեան գրաւման շրջանին սուրի ուժով, բոնի կրօնափոխուած և զանազան լեզուներ խօսող ժողովուրդները բերելով տեղաւորեցին այնտեղ և, այդ ձեւով նոր, խառնածին ազգ մը ստեղծեցին «Թուրք» անունով:

1933-թ.ին, Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրք, Թուրք պետութեան ստեղծումին 10-րդ տարեդարձին առթիւ, սա շատ յատկանշական քայլերգը տարածեց բոլոր դպրոցներուն մէջ. «On Yilda On Bes Miliyon Genc Yarattik, Her Yastan» — «Տասը տարուան մէջ 15 միլիոն երիտասարդ ստեղծեցինք, ամէն տարիքէ»:

Այս քայլերգով յայտնուած բուն գաղափարը, ինքնին մեծագոյն փաստն է այսօրուան Թուրքիոյ ժողովուրդին թրփութեան հետ կապ չունեցող խառնածին, շինծու ժողովուրդ մ'ըլլալուն:

Գ.— ԱՄԵՐԻԿԱ.— Ներկայի Ամերիկեան ժողովուրդը, իր զանազան ցեղերէ, գոյներէ և լեզուներէ բաղկացած խառնածին կառոյցով, անցեալ և պատմութիւն չունեցող զանգուած մըն է, պատրաստ՝ վերէն եկած ամէն կարգի հրամանի համապատասխան խմորուելու: Այսօրուան այդ ժողովուրդը ամէնէն յարմար հաւաքականութիւնն է, Ֆարմասոն Սիոնիստներուն պիտանի ընկերութեան մը տիպարին:

Հ.— Մեզի՛ հայերուն համար, ամէնէն կարեւորը այս հարցի մէջ, Թուրքիոյ հարցն է. ինչպէս որ ըսինք՝ Թուրքիան եկունը պետութիւնն է, Հայ Ազգը ցեղասպանութեան ենթարկողն է, Հայ Ազգին հողերը բռնագրաւողն է:

Բայց ինչպէ՞ս եղաւ, որ այս հողերուն [որոնք աշխարհի քաղաքակրթութեան օրրանն կը կազմեն] բնիկ ժողովուրդները, մէկ քանի դարերու ընթացքին բնաջնջուեցան և այդ հողերն ալ վերջնականապէս եկունը Թուրքերուն ձեռքը անցան, և անցեալէն գրեթէ բան չմնաց, քանդուեցաւ:

Պ.— Շա՛տ իրաւունք ունիք: Եւրոպայի քարտէսին աչք մը նետեցէք: Բոլոր երկիրները, այդ բոլոր երկիրներուն հողային տարածքները, հազարաւոր տարիներէ ի վեր հոն ապրող ժողովուրդներուն կը պատկանին: Բացառելով այսօրուան Թուրքիան: Օսմանցի Թուրքերը Պոլիսը գրաւեցին 1453-թ.ին: Հինգ հարիւր տարի ետք, այսօր, Պոլսոյ մէջ, հին Բիւզանդիոնէն գրեթէ բան մը չէ մնացած: Ո՛չ ժողովուրդ, ո՛չ քաղաք՝ ամէն բան թրփացած է:

Կրնա՞ք երեւակայել որ, օրինակ, Հոռովմը գրաւուի օտարնե-

րուն կողմէ և մէկ քանի դար ետք իր պատմական ինֆնուօթիւնը կորսնցնէ: Մտածե՛լ անգամ կարելի չէ:

Բայց, Պոլսոյ և Անաթոլիայի մէջ, կատարուեցաւ այս... անկարելին:

Թուրքերը, մէկ քանի հարիւրամեակի ընթացքին, յաջողեցան Պոլիսը և Անաթոլիան թրփացնել իրենց վայրագութեամբ: Բայց ասոր համար Յոյներն և Հայերը շատ յանցաւոր են, որովհետեւ իրենց հասարակաց թշնամիին՝ Թուրքին դէմ միաբան չեղան: Թուրքերուն Անաթոլիա խուժած միջոցին, հայերը և յոյները թուրքերուն դէմ միացեալ ուժերով պայքար չմղեցին:

Թուրքերը իրենց Անաթոլիա խուժած պահուն, քանի մը տասնեակ հազար մարդէ բաղկացած վայրենի ցեղախումբ մըն էին:

Այս մասին Օսմանցի բանաստեղծ «NAMIK KEMAL» հայարտութեամբ սա խօսքերը ըսած է: “Cihangirane Bir Devlet Yarattik, Bir Asiretten”. [Աշխարհակալ պետութիւն մը ստեղծեցինք՝ ցեղախումբէ մը]:

Այս նախադասութիւնը, բուն իրականութիւնը մարմնացնող թրփական խոստովանութիւն մըն է:

Եւ իրապէս, այս վայրենի ցեղախումբը, իրմէ տասն անգամ աւելի զօրաւոր Բիւզանդական և Հայկական բանակներուն յաղթեց: Որովհետեւ հայերը և յոյները իրարու թշնամի էին: Թուրքերուն գալէն առաջ, մենք՝ Հայերս, դարեր ամբողջ, Յոյն Բիւզանդական պետութեան հետ պայքարի մէջ էինք: Յոյները չէին հանդուրժած որ մենք, 451 թուականին, Քաղկեդոնի կրօնական ժողովէն հեռանալով, մեր կրօնական անկախութիւնը հռչակեցինք. և այս պատճառաւ հայերու և յոյներու միջեւ ստեղծուած թշնամական վիճակը և պայքարը շարունակուեցան դարեր ամբողջ. մինչեւ 1071 թուականի Մանազկերտի յոյն և թրփական պատերազմը. հայերուն և յոյներուն համար ճակատագրական եղող այս պատերազմին, հայերը պէտք եղած ձեւով չօգնեցին յոյներուն. կարծելով, որ յոյներուն պարտութիւնը հայերուն համար աւելի լաւ պիտի ըլլայ: Հայերուն ճակատագրական այս սխալը շատ սուղ արժեք թէ՛ հայերուն և թէ՛ յոյներուն: Եւ Թուրքերը յաղթական դուրս եկան այս պատերազմէն:

Հայոց և յոյներուն կրօնական վէճերուն հետեւանք եղած Մանազկերտի աղէտը, թէ հայերուն և թէ յոյներուն կործանման սկըզբնաւորութիւնն է:

Այդ թուականէն ետք, վայրագ թրփական ցեղախումբերուն առջեւ բացուեցան Անաթոլիայի դռները:

Եւ Թուրքերը, դարերու ընթացքին, իրենց վայրագութեամբ և աղուէսային ֆաղափականութեամբ, թրփացուցին Անաթոլիայի բնիկ ժողովուրդները և ստեղծեցին կողոպուտի և ջարդի սկզբունքի վրայ հիմնուած Օսմանեան Կայսրութիւնը:

Եւ ինչպէս որ արեւելեան Անաթոլիայի մէջ, յունական և հայկական կրօնական պայքարը Մանազկերտի աղէտին հասցուց գիրենք, նոյնպէս ալ Արեւմուտքի մէջ, Կաթոլիկ և Օրթոտոքս պայքարը ճակատագրական եղաւ վերջիններուն համար:

Կաթոլիկները ուրախ էին Անաթոլիայի մէջ թրփական յառաջացումէն. որովհետեւ Յոյն-Օրթոտոքս Բիւզանդական Կայսրութեան խորտակումը, Կաթոլիկները իրենց համար օգտակար կը նկատէին:

Նոյնիսկ, Հռովմի միամիտ Պապերը, օսմանեան Սուլթան Մէհմէտին առաջարկեցին արեւելեան Հռովմի կայսրութեան տիտղոսը, պայմանաւ, որ Սուլթան Մէհմէտը ընդունի «Կաթոլիկութիւնը», և Սուլթան Մէհմէտ զայն ընդունիլ ձեւացուց, և նոյնիսկ, այս տիտղոսով, Լատինական տատերով դրամներ կոխել տուաւ, և սիրաբանութեան շրջան մը սկսաւ Հռովմի Պապերուն և Օսմանեան Սուլթաններուն միջեւ:

Կաթոլիկները Օսմանցիներուն կողմէ Օրթոտոքս երկիրներու՝ Պուլկարիոյ, Սերպիոյ և Ռումանիոյ գրաւումը ուրախութեամբ կը դիտէին, իբր նշան օրթոտոքսութեան տկարանալուն:

Կաթոլիկ Պապերուն այս տիտմար ֆաղափականութիւնը տեսեց մինչեւ Օսմանցիներուն Վիէնայի դռները հասնիլը: Այն ատեն միայն արթնցած եւրոպական պետութիւնները, Բոլոնիայէն եկող «Jean Sobieski»ին շնորհիւ, որուն բանակին մէջ Անի-էն Բոլոնիա գաղթած մեծ թիւով հայեր ալ կային, Օսմանցիներուն, Վիէնայի դռներուն առջեւը, պարտութեան մատնեցին: Ա՛յս եղաւ Օսմանեան Կայսրութեան կործանման սկզբնաւորութիւնը, և տեսեց մինչեւ 1876-թ., Ռուսերուն Պոլսոյ դռները հասնիլը: Եւ Ռուսերը Օսմանեան Կայսրութեան վերջ պիտի տային Պոլսոյ գրաւումով. բայց Անգլիոյ վարչապետ հրեայ Տ'իզրայէլին, աղուէսային ֆաղափականութեամբ, արգելք եղաւ Ռուսերուն:

Այդ տարիներու Պոլսոյ Հայ Առաջնորդներուն անհեռատես, հայավնաս ֆաղափականութիւնը, նոյնպէս ճակատագրական եղաւ

Հայ Ազգին համար:

Ռուսերուն շնորհիւ Արեւմտեան Հայաստանը Օսմանեան լուծէն ազատելու կարելիութիւնը, Պոլսոյ Հայ առաջնորդներուն սխալներուն պատճառաւ չիրականացաւ:

29 - 7 - 1995

Հ.— Ի՞նչ կը մտածէ՞ մեր այսօրուան առաջնորդներուն մասին: Արդեօ՞ք նախկին առաջնորդներուն գործած սխալներէն դաս առած են:

Պ.— Մենք այսօր, շատ աւելի լաւ կը հասկնանք, Ռուբէն Սեւակին տիմար առաջնորդներուն համար ըսածները.

«Մ Ե Ն Ք, Պ Ի Տ Ի Փ Ր Յ Ն Ե Ն Ք Ո Ի Ն Ե Տ Ե Ն Ք, Ա Ն Ո Ն Ց Ո Ի Ղ Ե Ղ Ն Ե Ր Ը».

Առաջնորդ մը, որ Թուրքը չի ճանչնար, այդ առաջնորդը, Հայ Ազգին համար, Թուրքէն աւելի վտանգաւոր է:

Մեր թշնամիին՝ Թուրքը ճանչնալու համար, անոր լուծին տակ ապրած պէտք է ըլլալ:

Թուրքը այն չէ այսօր, ինչ որ, մինչեւ 1915-թ.ը, մեր նախնիները ճանչցած էին:

Թուրքը այն չէ, ինչ որ դուրսէն կը տեսնուի:

Եւ Թուրքը այն չէ, ինչ որ ինք ըլլալ կը ձեւացնէ:

Թուրքին հետ «բարի-դրացիական» յարաբերութիւն վարելու կարելիութիւն երազողները պէտք է մոռնան, որ Հայ Ազգը ֆարմասոն Գրիգոր Զօհրապին Թուրքին հետ եղբայրութեան տիմար ֆաղափականութիւն վարելու միամտութիւնը, շատ սուղ վնասեց. մեզի կորսնցնել տուաւ հայրենի հողերուն հարիւրին ութսունը, և այդ հողերուն վրայ ապրող միլիոնաւոր հայութիւնը մատնեց կորուստի:

Հայկական եղեռնին պատմութիւնը, Հայաստանի դասագիրքէն վերցնել ուզող միամիտ առաջնորդները, արդեօ՞ք տեղեակ են, որ թուրքերը հայկական ցեղասպանութեան 80-ամեակին հակազդելու համար ի՛նչ մեծ աշխատանք տարին ու դեռ կը տանին, իրենց պետական մեքենային ամբողջ ուժովը ինչ մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնեն, ապացուցանելու համար, որ Հայերն են որ Թուրքերը ջարդած են, և ոչ թէ Թուրքերը Հայերը ջարդած են:

Այս սատանայական «բրոքականտ»ին դէմ մէկը պէտք է չէ՞ հարցնել. — «Ո՛վ ցեղասպան Թուրք, եթէ հայերը թուրքերը ջարդած են, ինչու այսօր ձեր գրաւած հայկական հողերուն վրայ մէկ հատ

հայ չկայ, բայց միլիոնաւոր թուրքեր կան»:

Թուրքերուն կողմէ հարիւրին ութսունը յափշտակուած հայկական հողերուն վրայ, երեք հազար տարիէ ի վեր հոն ապրող միլիոնաւոր հայերը ի՞նչ եղան: Այդ հողերուն վրայ այսօր մէկ հատիկ իսկ հայ ինչո՞ւ չկայ:

1878-թ.ի՝ Պերլինի խեղկատակ դաշնագրի որոշումով, Արեւմտեան Հայաստանի հայերուն վիճակը ֆենելու համար, Եւրոպայէն ֆենիչներ պիտի ուղարկուէին: Արեւմտեան աղուէս պետութիւններուն ղեկավարներուն հաւատացող մեր տիւմար առաջնորդները, 40 տարի ֆնացուցին, թմրեցուցին Հայ Ազգին պայքարի ոյժը: Երազներով, խոստումներով խարեցին Հայ Ազգը, ըսելով, որ արդարութիւն պիտի գայ եթէ «խելօֆ ու հանգիստ» մնան:

Եւ վերջապէս 1914-թ.ին, Եւրոպայէն երկու ֆենիչներ եկան, Արեւմտեան Հայաստանի ժողովուրդին վիճակը ուսումնասիրելու:

Բայց 1914-թ.ին պայթած Ա. Աշխարհամարտին պատճառաւ, դրական որեւէ գործ կատարելու անկարող՝ իրենց երկիրները վերադարձան:

Եւ հիմա հարցնենք.

Այս ֆենիչները՝ որ եկած էին Արեւմտեան Հայաստանի հողերուն վրայ ապրող Հայ ժողովուրդի վիճակին մասին տեղեկագրելու, մեծագոյն ապացոյցը չե՞ն կազմեր, որ այդ հողերը հայերով բնակուած էին. այս հողերուն վրայ այսօր մէկ հատիկ հայ չկայ, միայն թուրք կայ:

Աշխարհի վրայ ուրիշ օրինակ մը չէք կրնար գտնել՝ երկրի մը 3000 տարուան բնիկ ժողովուրդին մէկ հարուածով ու ամբողջովին բնաջնջուելուն: Այս բանը միայն վայրենի Թուրքը կրնայ ընել:

Հայ առաջնորդը, ամէն բանէ առաջ, պարտականութիւն մը ունի՝ «Թուրքը ճանչնա՛լ»: Պոլսոյ մէջ, տարիներ առաջ, իսլամ ըլլալուն պատճառաւ թուրք համարուող ծագումով ալպանացի ոստիկան մը ըսած էր մեզի, թէ ո՛վ է թուրքը.— Ընթերցողիս հազարներողամտութիւնը խնդրելով, Ալպան-ոստիկանին կատարած ֆիչ մը շատ անպատկառ նմանութիւնը պիտի մէջբերեմ այստեղ.

«Թուրքը՝ էրիկ մարդու սոնանդամին կը նմանի, որչափ շոյես, այնչափ կը մեծնայ ու կը կատողի, բայց եթէ զարնես, կը սմֆի, կը ստրկանայ. այս է թուրքը, միայն ոյժէ կը հասկնայ»:

Այս նմանութեան համապատասխանող և մեր հօրը կողմէ պատ-

մըւած եղելութիւն մըն ալ կ'ուզենք հոս նշել :

«1912-թ ին Պոլսոյ մէջ, Պէյազիտի հրապարակի վրայ համախըմ-
բըւած հազարաւոր Թուրք համալսարանական ուսանողներ, ցոյց
կ'ընեն և կը պահանջեն կառավարութենէն, որ Պուլկարիոյ դէմ պա-
տերազմ հռչակէ, և պողտուֆներով օդը կը թնդացնեն, ըսելով՝
«Պատերազմ կ'ուզենք, դէպի Սօֆիա, Սօֆիան պիտի առնենք»:

Եւ Թուրք կառավարութիւնը պատերազմ կը հռչակէ Պուլկար-
ներուն դէմ:

Քանի մը շաբաթ ետք, թրքական բանակը էտիրնէի շուրջ, պուլ-
կարական բանակէն ջախջախիչ պարտութիւն մը կը կրէ, և խու-
նապահար ետ կը ֆաշուի:

Համալսարանական այն ուսանողները որոնք Սօֆիան առնել
կ'երազէին, Սիլիվրի բնակող մեր հօրը աչքին առջեւ՝ «Պուլկարը
կու գայ, Պուլկարը կու գայ» ըսելով դէպի Պուլիս կը փախչին:

Պուլկարները կը շարունակեն իրենց յառաջացումը և մինչեւ
Պոլսոյ դռներուն առջեւը կը հասնին. և եթէ Անգլիոյ նենգ միջա-
մրտութիւնը չըլլար ի նպաստ թուրքերուն, այդ պատերազմին Օս-
մանեան պետութիւնը վերջնականապէս խորտակուած պիտի ըլ-
լար, և մենք՝ հայերս ալ, պիտի չենթարկուէինք 1915-ի Եղեռնին:

Հ. — Ի՞նչ կը յանձնարարէք մեր այսօրուան առաջնորդներուն:

Պ. — Ինչպէս որ ըսինք՝ Թուրքը միայն ոյժէ կը հասկնայ:

Այս պատճառաւ, մենք, իբր մինչեւ սա վերջին տարիները թուր-
քին լուծին տակ ապրած և այսօրուան թուրքերը ճանչցող հայ մը
ըլլալով, մեր առաջնորդներուն պիտի յանձնարարենք՝

1. — Միայն ոյժէ հասկցող Թուրքին դէմ զօրաւոր եղէք:

2. — Թուրքին դէմ զօրաւոր ըլլալու համար, զօրաւոր դաշնակից
ունենալ պէտք է:

3. — Բայց, ոչ մէկ ազգ, դիմացինը իր սեւ աչքերուն համար չի
սիրեր:

4. — Այսօր, աշխարհի մէջ, բոլորովին ազատ ու անկախ պետու-
թիւն գոյութիւն չունի:

Նայեցէ՛ք ձեր շուրջը և տեսէ՛ք, թէ որո՞ւ հետ հասարակաց շա-
հեր և նպատակներ ունիք:

5. — Գիտցէ՛ք, որ բան մը չտուած՝ բան մը չէք կրնար առնել:

6. — Հաւատարիմ եղէ՛ք ձեր դաշնակիցներուն. երկու լարի վրայ
մի՛ խաղաք:

7.— «Սիրէ՛ քու թշնամիիդ թշնամին. թշնամիիդ թշնամին քու բարեկամն է»:

8.— Եւ վերջապէս՝ նայեցէ՛ք պատմութեան էջերուն. 300 տարիէ ի վեր ո՞վ պայքարեցաւ Թուրքին դէմ, ո՞վ խորտակեց Օսմանեան կայսրութիւնը, ո՞վ ազատեց Արեւելեան Հայաստանը, և որո՞ւ կը պարտինք այսօրուան Հայաստանը:

9.— Եւ Հայը յաւիտեան զինակից մը, յաւիտեան բարեկամ մը ունի, այն ալ հայուն ազատարար Ազգը եղող մեծ Ռուս Ազգն է. և յիշեցէ՛ք մեծ հայրենասէր բանաստեղծ Խաչատուր Աբովեանին խօսքերը. «Եթէ, Հայաստանի հողերուն վրայ, Ռուս զինուոր մը տեսնէ՛ք՝ խաչակնքեցէ՛ք»:

Հ.— Իբր վերջաբան՝ ի՞նչ կ'ուզէի՛ք ըսել, Հայաստանի ապագային ենթարկուելի՛ք վտանգներուն մասին:

Պ.— 1989-թ.ին, մեր հրատարակած գիրքին մէջ, սապէս ըսած էինք՝ «Հայաստանը կը գտնուի կոկորդիլոսի մը բերնին մէջ. նայեցէ՛ք այսօրուան Հայաստանի քարտէսը. երեք կողմէ շրջապատուած է Թուրքերով, Արեւմուտէն՝ ցեղասպան թուրքերով, Արեւելէն՝ Ազերի թուրքերով, Հարաւէն՝ Պարսկաստանի Ազերի թուրքերով, և այս կոկորդիլոսին բերանը օր մը կրնայ գոցուիլ, ճզմելով ամբողջ հայութիւնը, եթէ [Աստուած պահէ] ոռուսական բանակը հեռանայ:»

Աղօթեմք, որ Աստուած Ռուսիան պաշտպանէ:

...Երկար տարիներ, մեր տիմար առաջնորդները «Քրիստոնեայ եմ» ըսելով հաւատացին Արեւմտեան պետութիւններուն:

Իրականութեան մէջ, ինչպէս որ ասկէ առաջ բացատրեցինք՝ Արեւմտեան պետութիւնները Սիոնիստներուն ծառաներն են:

Ա՛յն Սիոնիստներուն՝ որ իրենց աշխարհակալ կայսրութեան համար, մեծագոյն վտանգ կը նկատեն «Ռուս Ազգը»: Այդ պատճառաւ ալ Արեւմտեան պետութիւններուն համոզած են, որ Սիոնիզմին և իրենց միջեւ կան հասարակաց շահեր, որոնք մղած են Արեւմտեաններուն որ վարեն հակառուս ֆաղափականութիւն: Անոնք ստեղծեցին և տարիներէ ի վեր կը գործածեն սուտ, Ռուսիոյ մասին կեղծ «Phobie» մը, թէ՛ «Ռուսերը պիտի յարձակին Եւրոպայի վրայ»:

Բայց պատմութեան էջերը սերտածները գիտեն, որ դարեր ամբողջ, Ռուսերուն վրայ յարձակողները Արեւմտեան պետութիւններն եղած են, ոռուսական հարուստ հողերը գրաւելու համար:

Թուեմք այդ յարձակումներէն մէկ քանին՝ Նախովտոնի 1812-թ.ի յարձակումը Ռուսիոյ վրայ: Անգլիացիներուն և Ֆրանսացիներուն Թուրքերուն հետ միանալով Խրիմի վրայ ներխուժումը 1855-թ.ին: Գերմանացիներուն 1914-թ.ին Ռուսիոյ վրայ յարձակումը, և 1941-թ.ին՝ Hitler-ին Սովետական Միութեան վրայ յարձակումը:

Այս պատերազմին Սովետները քան միլիոնէ աւելի զոհ տուին: Այս քան միլիոն զոհերուն երեք հարիւր հազարը հայոց տուած զոհերն են: Հայաստանը, իր երեք հարիւր հազար նահատակ զինուորներով, իր բնակչութեան համեմատ, ամէնէն շատ զոհ տուած ազգն է:

Արեւմտեան երկիրներուն մէջ, Սովետներուն տուած քան միլիոն զոհերուն մասին չի խօսուիր բնաւ:

Բայց, գերմանական «camp»երուն մէջ մահացած հրեաները, ամէն տեղ, ամէն առթիւ, ամէն օր կը յիշատակուին:

...Սովետական Միութիւնը խորտակելու հեռանկարով, Արեւմտեան պետութիւնները 1945-թ.էն ետք, ստեղծեցին զինուորական «NATO» կազմակերպութիւնը, Սովետներուն դէմ:

«NATO»ին ստեղծած «Պաղ պատերազմ»ի հոգեվիճակը, Սովետներուն ստիպեց, որ տեւական պատերազմելու վիճակի մէջ գտնուին և դեռ՝ իրենց ամբողջ միջոցները զինուորական ծախսերուն յատկացնեն, և այս զինարշաւը արգելք եղաւ, որ ժողովուրդը բնական կեանքի կարենայ վերադառնալ:

Եւ այս զինարշաւը շարունակուեցաւ երկար տարիներ:

Սովետներուն համար լախտի հարուած եղաւ, Ամերիկացիներուն տուած գէնքերով զինուած, Աֆղանիստանի ըմբոստներուն մղած պատերազմը:

Սովետները չկրցան դիմանալ այս զինարշաւին, և այս ու նման պատճառներով Սովետական Միութիւնը կործանեցաւ:

Եւ ժողովրդավարութենէ ճարող այս Արեւմտեան երկիրներուն մէջ, մէկը չեղաւ ըսելու իրենց վարիչներուն երեսին, թէ՛ «Տարիներով մեզ խաբեցիք՝ Սովետական Միութիւնը շուտով Եւրոպայի վրայ պիտի յարձակի ըսելով»:

Հիմա, որ Սովետական Միութիւնը խորտակուած է, Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւնները կը պատրաստուին երկրորդ հանգրրուանին:

Երկրորդ հանգրրուանը՝ Ռուսիոյ խորտակումն է, անոր բնական

հարստութիւնները ձեռք ձգելու համար:

Ասոր փորձը կը կատարեն հիմա Եուկոսլաւիոյ մէջ, Եուկոսլաւիան խորտակելով:

Արեւմտեան պետութիւնները շատ լաւ գիտէին, թէ Խրուաթիան, Սլովէնիան, Մագետոնիան և Պոսնիան ազատ պետութիւն դառնալով և իրենց կողմէ ճանչցուելով, Եուկոսլաւիան ներքին պատերազմի մէջ պիտի ներքաշուէր:

Մի՛ հաւատաք հարեւմտեան պետութիւններուն թափած կոկորդիլոսի արցունքներուն՝ Եուկոսլաւիոյ եղբայրասպան պատերազմին վրայ: Արեւմտեան պետութիւնները իրե՛նք ստեղծեցին և հրահրեցին այս պատերազմը:

Իրենք շատ լաւ գիտէին, թէ 1914-թ.ին, աշխարհի առաջին պատերազմը, Սարայեվօ-ի մէջ սկսած էր:

Արեւմտեան պետութիւններուն նպատակը, 1914-թ.ի նման, Պալֆաններու մէջ նոր պատերազմ մը բռնկեցնել է. որուն հետեւանօք, Ռուսիան ալ, միջամուխ պիտի ըլլայ այս պատերազմին:

Արեւմտեան պետութիւններուն համար վերջին հանգրուանը պիտի ըլլայ, 1917-թ.ին եղածին պէս, ներքին դժուարութիւններէն օգտուելով, Ռուսիոյ մէջ եղբայրասպան պատերազմ մը հրահրել:

Ա՛յս է Արեւմտեան պետութիւններուն հեռանկարը, դարմանելու համար իրենց տակաւ խորացող մահացու հիւանդութիւնը՝ *Անգործութիւնը*:

Թո՛ղ Աստուած ցոյց չտայ մեզի այն օրը երբ, Ռուսիոյ մէջ, 1917-թ.ի նման, ներքին պատերազմ մը սկսի:

Ա՛յս է մեծագոյն վտանգը, Հայ Ազգին համար:

Եւ այսօր, Թուրքերուն սպասածն ալ նիշդ այդ օրն է. ինչպէս որ 1915-թ.ին և 1920-թ.ին, ներկայացող առիթներէն օգտուելով, բնաջրնջեցին Հայ Ազգին մեծ մասը:

Այսօր ալ Թուրքը, համբերութեամբ կ'սպասէ, նոր և յարմար առիթներու, առանց անապարելու. և համերաշխ ապրելու խօսքերով կը ջանայ բնացնել այսօրուան Հայաստանի առաջնորդները:

12 - 8 - 1995

Զ Ր Ո Յ Ց
« Ի Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն »
Հ Ե Տ

Գ. Մ Ա Ս

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Ձեր նախորդ գրութիւններուն մէջ, դուք այսպէս արտայայտուած էիք՝

«Սուտերու վրայ հիմնուած Աշխարհի մը մէջ կ'ապրինք»:

«Հրէական Աշխարհակալ Կայսրութեան լուծին տակ ճնշուող այս Աշխարհին մէջ, ՄԱՐԴ-ԱՐԱՐԱԾ մը ըլլալով ապրելու ցաւը ունիմ»:

Կրնա՞ք արդեօք, այս շատ կարեւոր հարցերուն մասին, մեզ լուսարանել:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Նայեցէք. եթէ դուք քիչ մը մարդկային խիղճ ունիք, եթէ ձեր մէջ մարդկային արդարութեան զգացումները չեն մեռած, և եթէ ձեր մարդկային մտքի կտոյցը չէ խանգարուած հրէական “propagande”-ով, մենք ձեզի շատ դիւրաւ կրնանք բացատրել այս մասին մեր ունեցած մտածումները:

Բայց, եթէ դուք անոնցմէ էք, որ Հրէականութեան ստեղծած աշխարհի նոր ապրելակերպէն գոհ են, օրինակ՝ ինքնաշարժ մը ունիք, որ ձեր ամբողջ աշխարհն է, գիշերը ձեր տուն վերադարձին, Whisky-ի գաւաթ մը ձեռքին, մեծ հաճոյքով կը դիտէք (T.V.) էն “DALLAS” և կամ “DYNASTY”-ի նման հեֆիաթները, առանց մտածելու, թէ այս պարիկային աշխարհը իրական Ամերիկեան աշխարհը չէ: Իրական աշխարհը, New York-ի Manhattan-ի՝ միլիառատերերու թաղամասէն ճիշդ հարիւր մեթր հեռաւորութեան վրայ գտնուող,

Սեւամորթներու թշուառութեան թաղամասն է: Յետոյ, Whisky-է յափրացած՝ Television-էն ամէնէն սքանչելի Porno-ի ֆիլմերը դիտելու հանոյքը կ'ունենաք: Մարդկային կեանքէն դէպի Robot-ային կեանքին, աւելի ճիշդ՝ կենդանային կեանքին տանող այս ապրելակերպին մաս կը կազմէք -այն ատեն մենք ձեզի ըսելիք ոչինչ ունինք, որովհետեւ դուք, մեր ըսածները, բնա՛ւ չէք կրնար հասկընալ:

Հ.- Մենք, ձեր այս նկարագրած մարդկային նոր ցեղին չենք պատկանիր:

Այնպէս որ, մենք շատ լաւ կը հասկնանք ,ձեր ըսածները:

Մենք, պարզ հայ մըն ենք: Կը տատապինք Հայ Ազգին դէմ կատարուած անիրաւութիւններուն պատճառաւ, և այս անիրաւութիւններուն ակունքները իջնել կ'ուզենք:

Նախորդ գրութիւններուն մէջ ձեր տուած բացատրութիւնները, մեզ շատ տպաւորեցին:

Բայց, կ'ուզէինք գիտնալ նաև, թէ Սիոնիստներուն հիմնած այս Աշխարհակալ Կայսրութեան մէջ, որ բոլոր դարերու մեծագոյն և ամէնէն ուժեղ կայսրութիւնն է, ի՞նչ է իրենց յաջողութեան գաղտնիքը, միայն դրամն է:

Պ.- Մեր նախորդ գրութիւններուն մէջ ջանացեր էինք բացատրել, որ Հրեաներուն Աստուածը դրամն է:

Նախովեօն շատ լաւ հասկցած էր դրամին ներկայացուցած ոյժը, իրեն ուղղուած մէկ հարցումին սապէս պատասխանելով.-

«Պատերազմը շահելու համար երեք բան պէտք է, Առաջինը՝ դրամն է: Երկրորդը՝ նորէն դրամն է... Երրորդը՝... կրկին դրամն է»:

Նայեցէք Ամերիկեան դրամներուն վրայ, որոնք Սիոնիստական Աշխարհակալ Կայսրութեան Խորհրդանիշն են: Ամերիկեան մէկ տոլարնոցին մէկ կողմը, Մասնական Խորհրդանիշի նմանող բուրգի մը վրայ, դէպի ամէն կողմ կը ճառագայթէ աչք մը, որ «Աստուած»ը կը ներկայացնէ:

Ամերիկեան բոլոր տոլարներուն մէկ կողմը գրուած է՝ “In God We Trust”.

Ի՞նչ գործ ունի Աստուծոյ խօսքը այս դրամներուն վրայ... «ՄԵՐ ԱՍՏՈՒԱԾԸ ԴՐԱՄՆ Է» հասկցնելու նպատակէն զատ:

Մեր մեծագոյն գրագէտներէն՝ «Կարմիր Ժամուց»ին հեղինա-

կը՝ Արփիար Արփիարեան, դեռ 1898-թ.ին, սա մարգարէական խօսքերը ըսած էր.

«ՀՐԷԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՆԱԿ ՉՈՒՆԻ, ԲԱՅՑ ԴՐԱՄ ՈՒՆԻ: ԱՄԷՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆ, ՔԻՉ ԹԷ ՇԱՏ, ՀՐԷԱԿԱՆ ԼՈՒԾԻՆ ՏԱԿ Է»:

1908-թ.ին Արփիար Արփիարեան նահատակուեցաւ, կուսակցական ներքին պատակտոււմի պատճառաւ, իր հայ ընկերներուն կողմէ:

...Իսկապէս ալ՝ ինչո՞ւ Աստուծոյ անունը տեղ կը գտնէ դրամին վրայ... իր էով ալ կայ Սիոնական-Ազատ Որմնադրական խորհրդանիշ մը յիշեցնող, բուրգի մը վրայէն լուսարձակող աչք մը: Արդեօ՞ք հասկցնելու համար, որ Դրամ-Աստուծոյ աչքը անդուլ կը տիրէ ու կը հսկէ Աշխարհի վրայ...

Բայց մենք կը հաւատանք, որ Արփիար Արփիարեանին նահատակուելուն բուն պատճառը, հրէականութեան դէմ իր ըսած խօսքերն են:

Գա՛նք ձեր հարցումին՝ «Սիոնիստներուն կայսրութեան յաջողութեան գաղտնիքը միայն դրամն է»:

Այո, միայն դրամն է, Սիոնիստներուն յաջողութեան պատճառը. «Դրամ-Աստուած»ն է. բայց անոնք, դրամին միացուցին խելփին ոյժը:

Եւ այս «դրամ-խելփ»ի ոյժովն ալ ստեղծեցին Հիւլէական ումբէն աւելի զօրաւոր գէնք մը, որ Աշխարհի հաղորդակցութեան և լրատուութեան ցանցն է:

Սկիզբը գիրքերով, յետոյ մամուլով, աւելի ետք՝ ձայնասփիւռով, շարժանկարով և հեռատեսիլով զօրացած, Սիոնիստներուն ձեռքը եղող այս ահուելի գէնքին ոչ մէկ պետութիւն, ոչ մէկ կազ-

մակերայութիւն չի կրնար դիմադրել:

Աշխարհի մինչև ամենահեռաւոր անկիւններն անգամ ճիւղաւորուած այս ոյժը, միակ կեդրոնէ մը կը կառավարուի: Եւ այս կեդրոնը իր ուզած լուրերը, մտածումները, իր ուզած ձեւով կադապարելէ ետք, նոր ստեղծուած մեքենաներուն շնորհիւ, քանի մը վայրկեանի մէջ, կը փոխանցէ աշխարհի բոլոր կողմերու թերթերուն, ձայնասփիւռներուն, հեռատեսիլներուն և դեռ՝ ամէն տեսակի ծանուցումի կայաններուն և սպասարկութիւններուն:

Այս ձեւով աշխարհի բոլոր կողմերու մարդիկ, նոյն պահուն, հրէական այս ցանցին շնորհիւ, Հրեաներուն կադապարած, ձեւաւորած և գտած լուրերը կը լսեն ու կը տեսնեն:

Աւելի լաւ բացատրելու համար այս՝ լուրերու ցանցին աշխատելաձեւը, օրինակներ տալու պիտի ջանանք:

Սկզբունքը սա է՝ ամէն բան իրենց՝ Սիոնիստական նպատակներուն յարմարելու և օգտակար դառնալու է:

Այս սկզբունքով, եթէ ուզեն՝ «ՄՐՋԻԻՆԸ ՓԻՂԻ ԿԸ ՎԵՐԱԾԵՆ» և կամ՝ հակառակը. եթէ յարմար տեսնեն՝ «ՓԻՂԸ ՄՐՋԻԻՆԻ ԿԸ ՎԵՐԱԾԵՆ»: Որպէս թէ, Արեւմտեան պետութիւններուն մէջ, մամլոյ, խօսքի ազատութիւն կայ: Խօսքի ազատութիւնը միայն Սիոնիստներուն նպաստող գաղափարներուն յաջողութեան համար է:

Արեւմտեան երկիրներուն մէջ, Սիոնիստներուն լրատուութեան ցանցին շնորհիւ, իրենց հակառակորդ կողմին ըսածներուն չէ՛ք տեղեկանար, կամ՝ հազուադէպ, այն ալ՝ խեղաթիւրուած: Որովհետեւ միշտ “His Master’s Voice”-ին ձայնն է, որ կը տիրապետէ:

Հիմա, ձեզի պիտի ներկայացնենք, 1870-թ.ին գրուած վաւերագիր մը, որ կ’սպացուցանէ, թէ 125 տարիներ առաջ արդէն, հրեաները ինչպէս կը նախապատրաստուէին, որ աշխարհի լրատուութեան ցանցը ձեռք անցընեն:

Աշխարհի մեծագոյն երգահաններէն՝ Franz Liszt-ին աղջիկը՝ Cosima Wagner, կինը Richard Wagner-ի, իր յուշերը գրած էր Richard Wagner-ի հետ սպրած տարիներուն: “Cosima Wagner - Die Tagebucher 1869-1877”.

«Գոգիմա Վակներ - Օրատետրեր - 1869-1877»:

Չորս հատորներէ բաղկացած այս յուշերուն առաջին հատորին մէջ [1869-1872], Cosima Wagner, Ուրբաթ - 3 Յունիս 1870-թ.ը օրագրող էջ 277-ին վրայ, սապէս գրած է՝

«ՊԱՐՈՆ ՏՐՈՆՏԵՐԳ՝ ՀՐԵԱՅ ՄԸ, ԳՆԵՅ «ALLGEMEINE AUGUSBURGER ZEITUNG» ԹԵՐԹԸ: Այս թերթը ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՍՈՒԼՆ ԷՐ, ՈՐ ԴԵՌ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ ՁԵՌՔԸ ՁԷՐ ԻՆԿԱՄ, ԵՒ ԿԸ ՊԱՏԿԱՆԷՐ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՀԻՆ ՎԱՃԱՌԱՏԱՆ ՄԸ»:

COSIMA WAGNER JOURNAL

I 1869-1872

Vendredi 3 juin.
 « Le Verbe rend seulement l'aspect fantomatique des apparences et, en comparaison, la musique a toujours l'air d'une plainte innocente », m'a dit hier R. après s'être écrit: « Lorsque j'aurai terminé ce premier acte, j'aurai accompli une énorme partie de mon travail. Je m'étonne toujours beaucoup d'être parvenu à réaliser comme je le voulais la scène des Nornes! » — « C'est la musique... », dit-il. Lettre de son nouvel ami Hans Herrig à qui le *drame musical* selon R. donne beaucoup de peine, mais qui le trouve très important. R. lui répond. Lettre du chef d'orchestre Marpurg qui est tout indigné qu'on ait pu lui attribuer l'intention de diriger *La Walkyrie* à Munich sans R. — R. travaille; nous sommes heureux d'être à nouveau seuls. L'après-midi, visite de la comtesse Bassenheim avec sa fille qui se conduit fort mal avec Loulou; celle-ci reçoit sa première blessure et j'en retire pour elle la leçon qu'elle doit tout chercher dans l'amour de ses frères et sœurs et ne rien attendre de l'extérieur. Le soir, nous lisons *La Mégère apprivoisée*: « Ce qu'ils ont fait de cette pièce montre à quel niveau nous sommes tombés. » — Monsieur Stronsberg, un Juif, a acheté la *Allgemeine Augsburger Zeitung*, c'était le dernier journal qui n'était pas encore dans les mains de Juifs et qui appartenait à une vieille firme allemande!

...Եւ ահա, Ուրբաթ 3 Յունիսի օրագրութեան էջը ուր կ'ըսուի, թէ վերջին օրաթերթն ալ գնուած է հրեաներուն կողմէ...

ԿԸ ՊԱՏԿԱՆԷՐ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՀԻՆ ՎԱՃԱՌԱՏԱՆ ՄԸ»:

Այս փաստարկութիւնները ներկայացնելէ ետք, մենք հիմա, շատ աւելի դիւրութեամբ, ձեզի կրնանք բացատրել, թէ ինչ ըսել ուզած ենք հետեւեալ խօսքերով. —

«Սուտերու վրայ հիմնուած Աշխարհի մը մէջ կ'ապրինք»: «Հրէական Աշխարհակալ Կայսրութեան լուծին տակ ճնշուող այս Աշխարհին մէջ, Մարդ-Արարած մը ըլլալով ապրելու ցաւը ունիմ»:

Հրէական սոյն Աշխարհակալ Կայսրութիւնը, որուն նմանակը, այո, պատմութեան մէջ գոյութիւն չէ ունեցած, քանի որ Կայսրութեան, գիտութեան հասած անհաւատալի յառաջացումէն և նորութիւններէն օգտուելով, Աշխարհի բոլոր ժողովուրդներուն կեանքի գնացքը իր հակակշռին տակ առած է:

Եւ աւելին՝ 20-րդ դարու անհաւատալի նորութիւններէն օգտուելով, աշխարհի ամբողջ տարածքին, եկող 50 տարիներու ընթացքին պատահելիք ժողովրդային - ընկերային

բոլոր շարժումները, իրենց նպատակներուն իրագործման ծառայեցընելու միտումով ծրագրած, դասաւորած, կադապարած և մանրահամակարգիչներու (computer) վրայ անցուցած է: Այսինքն՝ Աշխարհի վրայ, գալիք 50 տարիներու ընթացքին տեղի ունենալիք եղելութիւնները, հրեաները այժմէ՛ն ծրագրած են արդէն:

Հրէական Աշխարհակալ Կայսրութիւնը, իրենց այս ծրագիրները գործադրելու համար, մասնաւորապէս երեք մեծ ուժեր ունին...-

1.- Առաջինը՝ Կայսրութեան կառավարական կառոյցը եղող, իրենց ենթակայ, Աշխարհի սիոնիստ Ֆարմատոնական պետութիւններուն կառոյցն է:

2.- Երկրորդը՝ իրենց դրամին ուժովը ձեռք անցուցած «Աշխարհի տնտեսական կառոյցն է»:

3.- Երրորդը՝ կրկին իրենց դրամին ուժովը ձեռք անցուցած «Աշխարհի լրատուութեան և հաղորդակցութեան կառոյցն է»:

Այս երեք ուժերը իրար կ'ամբողջացնեն, և իրենց աշխատանքները միշտ իրարու հետ գուգահեռ կ'ընթանան:

Եւ այս մեծ ուժը, Աշխարհի վրայ՝

Իր ուզած պետութիւնը կը սնանկացնէ:

Իր ուզած պետութիւնը կը հարստացնէ:

Իր ուզած պետութեան մէջ յեղափոխութիւն կը հանէ:

Իր ուզած պետութեան մէջ վարչաձեւ կը փոխէ:

Իր ուզած պետութիւններուն միջեւ պատերազմ կ'ստեղծէ:

Իր ուզած պետութեան դէմ, «մարդկային իրաւունք»ներու պատրուակով, պատերազմ կը հռչակէ:

Աշխարհի վրայ, անոնց ստեղծած ու հնարելի այս ահռելի դէպքերուն յետին նպատակը, «Սիոնիստական ծրագիր»ներուն գործադրութիւնն է:

Եւ այս բոլոր եղելութիւններուն մէջ, Սիոնիստական լրատուական համաշխարհային ցանցը կը գործէ իրենց՝ Աշխարհակալ Կայսրութեան ղեկավարութեան ցուցմունքներով, իրենց ծրագրին յաջողութեան համար, տարածելով սուտերու վրայ հիմնուած լուրերը:

«Սիոնիստական ծրագիրներ»ուն ամէնէն կարեւոր կէտերը նշելու ջանանք.

1.- Ամէն առիթով աւելի զօրացնել «Սիոնիստական Կայսրութեան» հիմերը: Եւ այս պատճառաւ ալ՝

2.- Խորտակել յատկապէս Քրիստոնէական կրօնը և անոր պատկանող բոլոր հաստատութիւնները:

3.- Խորտակել Յունա-Քրիստոնէական Քաղաքակրթութիւնը, որուն հիմերուն վրայ կառուցուած էր այսօրուան Աշխարհը:

4.- Խորտակել «Ճերմակ ցեղ»ը և խառնածին, ստրուկ ցեղի մը վերածել զայն:

5.- Խորտակել «Ճերմակ ցեղ»ին ամէնէն անաղարտ և ամենամեծաթիւ մասը եղող Սլաւ ցեղը:

Լիբանանի ժողովուրդը շատ լաւ գիտէ նենգ Սիոնիստներուն սարքած այս խաղերը, որովհետեւ, դեռ մէկ քանի տարի առաջ, ինքն ալ ապրեցաւ անոնց սարքած ու հրահրած եղբայրասպան պատերազմին արհաւիրքները, որուն հետեւանով հարիւր հազարաւոր անմեղ լիբանանցիներ մահացան ու վիրաւորուեցան, և Պէյրութը աւերակի վերածուեցաւ: Այս դաւին յետին նպատակներէն մէկն ալ քրիստոնէական կրօնը տկարացնել և այս ու միւս՝ ոչ հրէական կրօնները հեռացնել էր Երուսաղէմի շուրջ գտնուող, ըսել է՝ Միջին Արեւելի երկիրներէն: Ինչպէս որ Հրեաները, գրեթէ ամբողջութեամբ, հեռացուցած էին իրենց գրաւած հողերուն վրայ ապրող Քրիստոնեայ և Իսլամ ազգաբնակչութիւնները:

23 - 9 - 1995

Մեր նախորդ գրութիւններուն մէջ, մանրամասնօրէն տուինք պատկերը տարիներ շարունակ Սովետներուն դէմ կատարուած այն սուտ «propagande»-ին որ, իբր թէ, Սովետները պիտի յարձակէին Եւրոպայի վրայ: Ասոր յետին նպատակն էր՝ ստեղծուած զինարշաւով մաշեցնել և խորտակել Սովետական Միութիւնը՝ որ յաջողեցան ընել արդէն:

Հիմա, ուրիշ օրինակ մը տալու պիտի ջանանք, այս «Սուտերու վրայ հիմնուած Աշխարհ»ին մէջ գիտակցաբար հրահրուած պատերազմի մը մասին, որ տասը հազար անմեղ հոգիներու մահուան պատճառ եղաւ:

1990-ական թուականներուն, Սիոնիստ ծաւալապաշտ պետութիւնները, ատենէ մը ի վեր կը մտածէին գտնելու նար մը, խորտակելու համար Իրաքի զինուորական ուժը, որու ստեղծումին իրենք նպաստած էին դեռ մէկ քանի տարի առաջ, ծախելով անոր ահա-

զին ֆանակութեամբ գէնք, որ Իրանի դէմ պատերազմի:

Բայց հիմա Իրաք, այս գէնքերով վտանգ կը ստեղծէր Իսրայէլի դէմ, ինչ որ «աններելի յանցանք» էր: Եւ յաւելուած՝ Սէուտ. Արաբիան, ֆարիւղի եկամուտով չափազանց հարստացած ըլլալուն, ատեն ատեն գլուխ կը վերցնէր Ամերիկայի դէմ:

Սիոնիստ ծաւալապաշտ պետութիւնները, այս բոլոր խնդիրները լուծելու ճարը գտան:

Ատենօք Անգլիան, Պարսից Ծոցի խորքը գտնուող հարուստ ֆարիւղի հանքերէն օգտուելու համար, Անգլիական հովանաւորութեան տակ, Քուէյթի անկախ պետութիւն դառնալուն նպաստեց:

Բայց Իրաք, չէր ընդունած այս մէկը:

1990-թ.ին Պաղտատի Ամերիկեան դեսպանորդուհին, Սատտամ Հիւսէյնին բերանացի կը յայտնէ, թէ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՊԻՏԻ ԶԶԱԿԱՌԱԿԻ ԻՐԱԳԻՆ, ԵԹէ ԱՆ ՀԱՐԱԻ ԽՈՒԺԷ...:

Եւ Սատտամ Հիւսէյն, վստահելով Ամերիկայի դեսպանին խօսքերուն, հակառակ Միացեալ Ազգեր ըսուած կազմակերպութեան ազդարարութեան, կը նետուի արկածախնդրութեան: Ինչ որ սխալ մըն էր:

Մինչդեռ ամերիկեան դեսպանին խօսքերը ծուղակ մըն էին, եւ Սատտամ Հիւսէյն ինկաւ այս ծուղակը:

Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան ազդարարութիւններուն, թելադրող որ անյապաղ ետ ֆաշուի, Սատտամ Հիւսէյն կ'առարկէ ըսելով, թէ այդ հողերը Իրաքի հողերն են: Յաւելուած՝ Իսրայէլը իրեն չպատկանող՝ պաղեստինեան և սուրիական հողերը գրաւած է:

Նմանապէս՝ Թուրքիան Կիպրոսին կէսը գրաւած է, և այս երկու պետութիւնները՝ Իսրայէլ և Թուրքիա, երկար տարիներէ ի վեր, Միացեալ Ազգերուն առած որոշումները չեն գործադրեր և չեն վերադարձներ իրենց գրաւած հողերը:

Ուրեմն, ո՞ր է Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան «Արդարութիւն»ը: Ինչո՞ւ է «Այս երկու չափ և երկու կշիռ»ը:

Ոչ մէկ ազդեցութիւն կը գործէ Սատտամ Հիւսէյնին առարկութիւնները ներկայացուած «Միացեալ Ազգեր» ըսուած կազմակերպութեան:

Եւ Սիոնիստ-ծաւալապաշտներուն ծովային և օդային բոլոր ուժերը կը հաւաքուին Պարսից ծոցի մէջ:

Ամերիկեան օդանաւերը կը ուժբակոծեն Պաղտատը:

Եւ ծաւալապաշտ ուժերը, իրենց գէնֆերու գերակշռութեան շնորհիւ, քանի մը օրուան մէջ ծունկի կը բերեն Իրաքը և Սաուտամ Հիւսէյն կ'ստիպուի ընդունիլ անոնց ամէնէն ծայրայեղ պայմանները՝ վերջ տալու համար պատերազմին:

Եւ այս լարուած ծուղակին հետեւանք ստեղծուած պատերազմին, Սիոնիստ ծաւալապաշտները, մէկ քարով բազմաթիւ թոչուններ գարկած կ'ըլլան:

1.— Ի սրայէլ կը ձերբազատուի Իրաքէն եկող պատերազմի սպառնալիքէն, քանի որ բոլորովին ոչնչացուած էր Իրաքի գիւնուորական ուժը:

2.— Իրաք կ'ստիպուի ընդունիլ Քուէյթի գոյութիւնը:

3.— Իրաք կրկին և բոլորովին հակակշռի տակ կ'առնուի Հիւսիսէն և Հարաւէն, ուր մեծ հողամասեր ապագիւնեալ գօտի կը հրոչակուին:

4.— Իրաքը բաժնելու հեռանկարով, Հիւսիսի մէջ մեծ հողաբաժին մը «Քրդական շրջան» կը հռչակուի:

5.— Իրաք ստիպուած կ'ըլլայ իր քարիւղի եկամուտին մեծ մասը վճարել իբր վնասուց հատուցում:

6.— Եւ ամէնէն կարեւորը՝ Սիոնիստ ծաւալապաշտներուն համար՝ պատերազմին բոլոր ծախսերը հոգալու բեռը Սէուտ. Արաբիան կը շալկէ: Այն Սէուտ. Արաբիան, որ իր դրամի ուժին վստահելով, «ARAMCO» ըսուած ամերիկեան քարիւղի ընկերութիւնը վճարելու ելած էր ատենօք:

Այս պատերազմին հսկայական ծախսերը հոգալու հարկադրանքին տակ գտնուելով, նոյն հարուստ Սէուտ. Արաբիան, այս անգամ ի'նքը կը ստիպուի Սիոնիստ-ծաւալապաշտներէն պարտով դրամ առնել:

Այս է իրական պատմութիւնը Սիոնիստ պետութիւններուն կողմէ «Քարիւղի աղբիւր» կազմող Միջին Արեւելի երկիրներուն մէջ սարքուած զանաշտին, զոր խաղցան այդ տէրութիւնները որ իրենց բարձրագոյն ծրագիրներուն իրականացումը ապահովեն, և տասնընեակ հազարներով անմեղներու ալ մահուան պատճառ եղան:

Սուտերու վրայ հիմնուած այս Աշխարհին մէջ, այս իրականութիւններու մասին երբեք չի խօսուիր...:

Մեր մէջէն շատեր կը յիշեն, թէ 1942-թ.ին, Անգլիոյ Վարչապետ «WINSTON CHURCHILL» չէր ուզած, որ Գերմանացիներուն դէմ

Երկրորդ նակատը Ֆրանսայէն [Նորմանտի] բացուի: Ան կը փափակէր, որ վայրէջքի գետին ծառայեն Պալֆանները, այն հաշուով, որ այդ գործողութեամբ թոյլ չի տրուիր, որ Սովետները ոտք դնեն Պալֆաններու վրայ: Ու նաեւ շատ լաւ գիտնալով, որ Պալֆաններու Սլաւ ժողովուրդները Ռուսերուն «եղբայր»ներն են, և Ռուսերը անոնց նամբով Միջերկրական կրնային իջնել:

Յիսուն տարիներ ետք՝ այսօր, Winston Churchill-ի երազը իրագործեցին Սիոնիստ ծառայապաշտները, խորտակելով Եուկոսլաւիա ըսուած հարաւային Սլաւիոյ ժողովուրդներու Միութիւնը:

Թիթօ-ին մահէն ետք, առիթէն օգտուելով, կոտորակեցին Կոստալաւիա-ի Federation-ը և անոր բաղկացուցիչ իւրաքանչիւր մարզ «անկախ պետութիւն» հռչակելով զանոնք նանչցան, ստեղծելով քառասային վիճակ մը որ, ի վերջոյ, շատ վտանգաւոր պատերազմներու պիտի յանգէր...:

Հերոս Սերայ ժողովուրդը, որ դարերով պայքարեցաւ Թուրքերուն դէմ, հազիւ ազատութեան տիրացած, այս անգամ ստիպուեցաւ պայքարիլ Աւստրիոյ դէմ, որ ատենօք գրաւած էր Սլովէնիան, Խրուաթիան, Պոսնիան, այս երկիրներուն մէջ մեծ թիւով կաթողիկէ Սլաւներու գոյութենէն օգտուելով: Սերայերուն դէմ Աւստրիացիներուն պայքարը մինչեւ 1918-թ. տեսց:

1914-1918-թ.ի պատերազմին, Աւստրիան պարտուած ըլլալուն, հարաւային Սլաւները, այսինքն՝ «Yugoslav»ները, [Yugoslavia, հարաւային Սլաւիա ըսել է բառական իմաստով], իրենց տրամաբանութիւնը գործածեցին և միութեան խոհեմ նամբան ընտրեցին:

Անոնք մտածեցին, թէ իրենք «Catholique» և կամ «Orthodoxe» ըլլալէ առաջ, հարաւային Սլաւներ էին, Եուկոսլաւներ էին, և մէկ Ազգի մը կը պատկանէին՝ ցեղային և լեզուի նոյնութեան տեսակէտով:

1918-թ.ին կազմեցին միութիւն մը և միացան Թագաւորի մը իշխանութեան ներքեւ, և 1931-թ.ին Եուկոսլաւիա անունով մկրտեցին իրենց միութիւնը:

Երկրորդ Աշխարհամարտը դարձեալ տառապանքի և պայքարի շրջան մը եղաւ Եուկոսլաւներուն համար:

1941-թ.ին Հիթլերականներուն հրամանը՝ անձնատուր ըլլալու, Եուկոսլաւները մերժած ըլլալուն, նացի-գերման օդանաւերը յարձակեցան Պելկրատի վրայ, պատժելու համար Եուկոսլաւները:

Մինչեւ հիմա մեր ականջներուն մէջ է այն զարհուրելի ճայնը գերմանական «STUKA» (Sturzkampfflugzeug) ըսուած օդանաւերուն, որոնք ումբակոծելու կ'երթային Պելկրատը: Այս դժոխային ճայները կը սփռուէին գերմանական բոլոր ուստիոներէն, որ սարսափ ազդեան այն բոլոր ժողովուրդներուն, որոնք պիտի չուզէին հպատակիլ Գերմանացիներուն:

Այդ օրը գերմանական օդանաւերը, քար քարի վրայ չձգեցին Պելկրատի մէջ:

Եւ Գերմանացիները, իրենց զէնքի ուժին շնորհիւ, քանի մը շարքունան մէջ գրաւեցին Պալֆանեան բոլոր երկիրները:

Բայց հերոս Սերպ ժողովուրդը երբեք չընկճուեցաւ, և լեռներու մէջ շարունակեց պայքարը բռնագրաւիչ Գերմանացիներուն դէմ:

Գերմանացիները օգտուելով Խրուաթներուն և Սլովէններուն «Կաթոլիկ» ըլլալէն, անոնցմէ վարձկաններու դասակարգ մը ստեղծեցին, և այս գերմանացիներու գործակից Խրուաթները, Ուղղափառ Սերպերուն դէմ եղբայրասպան պատերազմ մղեցին:

Գալով Պոսնիոյ դաւանափոխ [Իսլամ] Սերպերուն որոնք, Օսմանեան գրաւման շրջանին, սուրի ուժով դաւանափոխ եղած էին, Գերմանացիները այս դաւանափոխները գործածեցին իբր գործակալ, իբր ծառայ և իբր դահին:

Մենք, այս դաւանափոխ Պոսնիացիներէն մաս մը ճանչցանք 1946-թ.ին Պոլսոյ մէջ: Այս Պոսնիաբնները, Գերմանացիներուն քաշուելէն ետք, Պոլիս փախած էին, վախճալով Սերպերուն վրէժ-խընդրութենէն:

Այս Պոսնիաբնները Սերպերէն կը խօսէին իրարու հետ, և Թուրքերուն կը պատմէին «Օրթոտոֆա» Սերպերուն դէմ իրենց կատարած խժոժութիւնները:

Այս դաւանափոխ Պոսնիաբնները միշտ ծառայած էին գրաւող ուժին:

Նախ, ծառայած էին Օսմանցիներուն, յետոյ՝ Աւստրիացիներուն, և ետքը՝ Գերմանացիներուն:

Բայց, այս Պոսնիաբններուն մտքէն բնա՛ւ չէր անցած անկախութիւնը, որովհետեւ աննշան մէկ փոքրամասնութիւն կը կազմէին անոնք երկրին մէջ, յետամնաց և սղփատ:

7 - 10 - 1995

★ ★ ★

Եուկոպալիոյ Համայնավար շրջանին դաւանափոխ Պոսնիաֆները, օգտուելով հաւասարութեան ոգիէն, հասան որոշ մակարդակի մը և գնչուներուն հետ գործակցելով [որոնք, իրենց պէս, դաւանափոխներու համայնք մըն էին], կազմեցին զանգուած մը, և իրենց բազմածին ըլլալուն պատճառաւ, համեմատաբար նկատելի քանակ մը կազմեցին ու Պոսնիոյ մէջ իշխանութեան մասնակցելու իրաւունք ստացան:

Երբ Թիթօ, Բ. Աշխարհամարտէն ետք, Եուկոպալիան հանրապետութիւններու “Federation”-ի մը վերածեց, ան չտեսաւ այս հանրապետութիւններուն ապագային ներկայացնելիք վտանգը՝ երկրին միասնականութիւնը պահելու տեսակէտէն:

Ան չհաշուեց որ ըլլա՛յ Պոսնիաֆները, ըլլա՛յ Խրուաթները և ըլլա՛յ Սլովենները, դրսեցիներու մէկ պզտիկ դրդումով, բաժանումի կրնային երթալ:

Թիթօ ապակեղրոնացած Եուկոպալիա մը ստեղծելով կարծեց, թէ ինք կանխած է Եուկոպալիոյ բաժանումը, որ կրնար կատարուիլ իր մահէն ետք:

Արդէն Թիթօ-ի կարգադրութեամբ՝ Ադրիականի (Adriatique) ամէնէն արժէքաւոր ծովեզրը Խրուաթ հանրապետութեան բաժին հանուած էր:

Եուկոպալիոյ ապագային համար, Թիթօ-ի մեծագոյն սխալը եղաւ, Սլովետական Միութեան հետ թշնամանալը, որ Արեւմտեան պետութիւններուն «հացին իւղ» քսեց:

Այս ձեւով, իւրաքանչիւր հանրապետութեան մէջ, նետուեցան բաժանման սերմերը:

Եւ Թիթօ-ի մահէն ետք, արդէն ամէն բան պատրաստ էր փուլ գալու:

Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւնները, սկսած այն պահէն, երբ Եուկոպալ “Federation”-ը մինչ այդ գոյացուցած պետական միաւորներէն իւրաքանչիւրը ճանչցան իբրեւ ազատ, անկախ և ինքնուրոյն պետութիւն՝ Եուկոպալիան պատերազմի հրդեհի մէջ նետող որոշումը արդէ՛ն ստած էին:

Անոնք շատ լաւ գիտէին, որ 20-րդ դարու սկիզբները, Պալանները այն աստիճան պատերազմական դաշտ եղած էր, որ “Balkanisation” բառը, «Անվերջ պատերազմ»-ի համագոր իբր հոմանիշ կը գործածուէր:

Միոնիստ ծաւալապաշտները շատ լաւ գիտէին, թէ Պալֆանեան երկիրները կը նմանէին վառօդի տակաո՞ի մը, միշտ պատրաստ, դուրսէն եկած դոյզն հրճիգութեամբ մը պայթելու:

Անոնք շատ լաւ գիտէին, թէ 1914-թ.ին, դարուն Ա. Աշխարհամարտը, Սարաեւոյի մէջ պայթած էր:

Մինչդեռ իրենք՝ Եւրոպական Պետութիւնները միութեան կը ձգտէին, «Եւրոպական Միութիւն» մը կ'ստեղծէին, վերացնելով իրենց միջեւ եղած սահմանները, Եուկոպալիոյ մէջ բոլորովին հակառակ ընթացք բռնած էին: Կը ջանային, որ բաժան-բաժան դարձնեն Եուկոպալ «Ֆետերասիոն»ը:

Եուկոպալիոյ մէջ կատարուածը եթէ իրենց երկիրներուն մէջ ըրած ըլլային, առաջինը Ֆրանսան պիտի ըլլար տասը մասի բաժնւողը իր Corsika-ով, Basque-ով, Alsace-ով, Bretagne-ով, Nice-ով եւայլն:

Այս տարածքները ոչ մէկ ընդհանուր բան չունին Ֆրանսայի հետ, ոչ լեզուի և ոչ ալ ցեղային տեսակէտով: Անոնք գրաւուած երկրամասեր են Ֆրանսայի կողմէ: Նոյն վիճակը կը պարզեն Անգլիան, Գերմանիան, Իտալիան և ուրիշներ՝ որոնք, աստե՛օք, բաժան – բաժան ու փոքրիկ թագաւորութիւններ էին:

Եթէ Եուկոպալիան Եւրոպական որեւէ պետութեան հետ բաղդատելու ըլլանք, պիտի նկատենք, որ այս երկիրը, համեմատած ուրիշներու, ամէնէն գտարիւն երկիրն է իր բնակչութեան ցեղային ծագումով, լեզուով ու աւանդութիւններով:

Միոնիստ ծաւալապաշտներուն կատարածը, Արդարութեան հետ որեւէ կապ չունէր:

Անոնց փնտռածը «Արդարութիւն» չէր:

Անոնք միայն պատրուակ փնտռեցին: Եւ Եուկոպալիոյ ժողովուրդներուն կրօնա-դաւանական այլազանութեանց վրայ հիմնը-ւելով բաժանեցին ու քայքայեցին Դաշնային պետութիւնը: Եւ քաջ գիտնալով, որ այս բաժանումով Եուկոպալաները պիտի պատերազմէին իրարու դէմ:

Անոնք շատ լաւ գիտէին, որ 1914-թ.ին Սարաեւո-ի մէջ բռնկած պատերազմը, նոյն Sarajevo-ի մէջ 1995-թ.ին կատարուած խաղերով, Գ. Աշխարհամարտի մը վտանգը կրնար ստեղծել:

Իրենց ուզածն ալ ա՛յս էր արդէն:

Քանի մը տարիէ ի վեր, Միոնիստներուն Եուկոպալիոյ մէջ նոր

պատերազմ հրահրելու մտադրութեամբ նիւթած դաւը չտեսնել
անկարելի է:

Publication antisémite 6 mois de prison

Michel Lajoie, 26 ans, et Olivier Devalez, 30 ans, auteurs, éditeurs et vendeurs du journal « l'Empire invisible », ont été condamnés à six mois de prison ferme par le tribunal correctionnel de Paris pour le contenu antisémite de cette publication. Le tribunal, qui les a reconnus coupables de provocation à la haine et à la violence raciales, les a en outre condamnés à verser 5 000 francs de dommages-intérêts à la LICRA, au MRAP, et un franc à la Ligue des droits de l'homme.

✕ ✕ ✕

□ Les auteurs d'une publication antisémite sont condamnés à six mois de prison ferme. - Michel Lajoie, vingt-six ans, et Olivier Devalez, trente ans, auteurs, éditeurs et vendeurs de la revue *l'Empire invisible*, ont été condamnés, mardi 23 mars, à six mois de prison ferme par le tribunal correctionnel de Paris pour le contenu antisémite de cette publication. Le tribunal les a aussi condamnés à verser 5 000 francs de dommages-intérêts à la Ligue internationale contre le racisme et l'antisémitisme (LICRA), au Mouvement contre le racisme et pour l'amitié entre les peuples (MRAP), et un franc à la Ligue des droits de l'homme. Le numéro 20 du journal en cause, vendu en octobre

deux élèves (un garçon et une fille) ont été placés sous mandat de dépôt lundi 22 mars après avoir été mis en examen par M. Alain Cadet, juge d'instruction au tribunal de Bobigny. Les deux adolescents avaient répandu de l'essence dans les toilettes pour se venger du comportement du proviseur à leur égard. Les vapeurs d'essence avaient provoqué une explosion qui n'avait pas fait de victime.

"LE MONDE"
24-3-1993

Ֆրանսայի մէջ բոլոր Սիոնիստ մտաւորականները, մեծագոյն պաշտպանը դարձած են դաւանափոխ Պոսնիաֆներուն:

Ինքնակոչ փիլիսոփայ Bernard Henri-Levy, Bernard Kouchner և իրենց արբանեակները (Pr. Schvarzenberg) կ'ուզեն, որ ժամ առաջ, ՆԱԹՕ-ի ուժերով, ամբողջական պատերազմ յայտարարուի Սերպերուն դէմ:

Մինչդեռ, մարդասէրի կեղծ դիմակ հագած այս Սիոնիստ, մարդասեաց մտաւորականները, հրեաներուն Պաղեստինի և Լիբանանի մէջ կատարած վայրագութիւններուն մասին, բերաննին երբեք չեն բանար:

Սիոնիստները, Պոսնիոյ մէջ իրենց կատարած գրգռութիւններով կ'ուզեն, Պալէստիններուն մէջ, հրահրել «Երրորդ Աշխարհամարտ մը», հետեւեալ հեռանկարներով՝

1.- Խորտակել ոռուսական Սլաւցեղը,

2.- Օգտուիլ անոր հարստութեան մեծ աղբիւրներէն,

3.- Այս նամբով՝ իրենց ուզմարդիւնաբերական ճարտարարուեստին երակներուն նոր արիւն հայթայթել,

4.- Եւ, իրենց մահացու հիւանդութիւնը եղող «Անգործութիւն»ը դարմանել,

5.- Իրենց այս նպատակին հասնելու համար, կ'օգտագործեն Սիոնիստներուն նկարագրին ու բնագոյներուն հաւասարող թրփական վայրագ ցեղը, որոնց մէջ Թուրանական ծայրայեղ ցեղապաշտութեան Ideologie-ին հրահրեցին, 20-րդ դարու սկիզբները, Սիոնիստ գիտնականները:

24 Մարտ 1993-թ.ին, Ֆրանսական թերթերուն ամէնէն աննշան մէկ անկիւնը, պզտիկ լուր մը տրուած էր:

Մեզի համար, այս պզտիկ լուրը, բացառիկ կարեւորութիւն ունէր:

Փարիզի դատարաններէն մէկուն մէջ, երկու Ֆրանսացի երիտասարդներ, 6-ական ամիս բանտարկութեան կը դատապարտուին: Գիտէ՞ք, թէ ինչ էր այս երկու Ֆրանսացի երիտասարդներուն յանցանքը:

Այս երկու երիտասարդները պարբերաբերք մը կը հրատարակեն՝ «L'Empire Invisible» [Անտեսանելի Կայսրութիւնը] անունով, որուն էջերէն Սիոնիստներուն Կայսրութեան մասին մանրամասնութիւններ կը տրուին:

Հրեաներուն մասին իրականութիւնները ըսելը, մահացու յանցանք եղած է ամէն երկրի մէջ, այս մասին սահմանուած յատուկ օրէնքներով:

Ֆրանսայի մէջ, Ֆրանսացիի մը համար ամէն բան կրնաք ըսել, բայց եթէ հրեայի մը համար «Այս մարդը Հրեայ է» ըսէք, «Antisemitisme»-ի օրէնքով, ցեղապաշտութիւն ըրածի յանցանքով կրնաք դատապարտուիլ:

Սեպտեմբեր 1994-թ.ին, Զուիցերիոյ մէջ, նման օրէնք մը ընդունուեցաւ:

Այս օրէնքով, օրինակ, «Հայկական ցեղասպանութիւն չէ եղած» կրնաք ըսել. բայց, Գերմանացիներուն 1942-թ.ին Հրեաներուն դէմ կատարած սպանդին մասին պզտիկ ակնարկութիւն մը եթէ ընէք, ասիկա ձեզի բանտարկութիւն կրնայ արժեիլ:

Զուիցերիոյ մէջ, նոր ընդունուած օրէնքով, այս նիւթը անվիճելի է: Ամէն տեսակ քննադատութիւն, մեկնաբանութիւն կամ վերլուծում՝ այս նիւթին մասին՝ արգիլուած է:

Այս սպանդին մասին հրեաներուն ըսածները, Աստուածային օրէնքի հանգամանք ունին: Անոնց շուրջ չէք կրնար կարծիք յայտնել:

Աշխարհն երբեք, այս աստիճան, խաւարի մէջ չէր թաղուած:

Մարդկային միտքը երբեք, այս աստիճան, կաշկանդումի չէր ենթարկուած:

Սիոնիստ լրատուութեան ցանցին տարածած լուրերը իմանալ և, մարդ ըլլալով չընդվզիլը՝ անկարելի է:

Իրենց կատարած պատերազմական հրահրութիւնը ա՛յն աստիճան ակներեւ է, որ քիչ մը տրամաբանութիւն ունեցող մէկը կրնայ գայն նկատել և հասկնալ իրականութիւնները:

Բայց, անոնց լրատուութեան ցանցին ամէն օր կատարած փարոզչութեամբ, մարդկային ուղեղը ա՛յն աստիճան խաթարուած և ստրկացած է, որ մարդիկ, աղաղակող այս իրողութիւնները տեսնելու ընդունակութիւնը, գրեթէ կորսնցուցած են:

Եւ Սիոնիստներուն ուզած «Մարդ-արարած = Կենդանի» տիպարին յարմար ցեղ մը ստեղծուած է, և մարդիկ կարծես վերածուած են “Robot”-կենդանիներու:

Եւ այս բոլորին մէջ, եթէ բացառաբար ձեր մարդկային միտքը չէ խաթարուած, եւ եթէ կը տեսնե՛ք իրականութիւնները և կ’զգա՛ք խաղցուած խաղերը, անկարելի է որ չբացագանչե՛ք՝

«ՀՐԷԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱԼ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ԼՈՒԾԻՆ ՏԱԿ ՃՆՇՈՒՈՂ ԱՅՍ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ, «ՄԱՐԴ-ԱՐԱՐԱԾ» ԸԼԼԱ-ԼՈՎ ԱՊՐԵԼՈՒ ՑԱԻԸ ՈՒՆԻՄ»:

21 - 10 - 1995

Զ Ր Ո Յ Ց
« Ի Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ի Թ Ե Ա Ն »
Հ Ե Տ

Դ. Մ Ա Ս

Հ Ա Ր Ց Ո Ւ Մ .— Կ'ըսէ՛ք, թէ Հրեաներուն «Աստուած»ը դրամն է: Բայց, ինչպէ՞ս կրնա՛ք բացատրել այն երեւոյթը, որ դրամը ժխտող վարդապետութիւնը, այսինքն համայնավարութիւնը ըստեղծողներէն շատ շատեր, հրեաներ են: Սկսելով Քարլ Մարքսէն, Լենինէն, Թրոցկիէն, Քամենեւէն, Զինովիեւէն Պուխարինէն և ուրիշներէն...

Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն .— Այս հարցումով, դու՛ք չէ՛ք կրնար երեւակայել, թէ մեր սրտին ո՛ր աստիճան ցաւ պատճառած կ'ըլլա՛ք:

Որովհետեւ, մենք ալ, շատ մը միամիտ հայերուն նման, հաւատացած էինք Կոմունիզմին:

Հաւատացած էինք՝ անոր հաւասարութեան, արդարութեան և ժողովուրդներու միջեւ եղբայրութեան լոգունգներուն:

Հաւատացած էինք անոր մէջ տեսնելով և յուսալով արդարութիւն՝ մարդկութեան համար, և արդարութիւն՝ Հայ Ազգին համար:

Այսուհանդերձ, գաղափարախօսութիւնը պէտք է շփոթել անհատներու հետ: Գաղափարախօսութիւն մը դաւանողը, գործնականի մէջ, իր դաւանածին հակառակը կրնայ գործել, մեղանչել անոր:

Ետէն հասկցանք, որ հրէական տիպի համայնավարութիւնը, իրականութեան մէջ, ծուղակ մըն էր, ժողովուրդներուն ազգային

միութեան ոգին և կրօնական հաւատքը խորտակելու համար, որ հրեաները կարենան զայն ներմուծել և իրենց իշխանութիւնը հաստատել ժողովուրդներուն վրայ:

Իրաւունք ունի՞. Կոմունիզմի վարդապետութեան գլխաւոր ստեղծիչը Քարլ Մարքսն էր:

Ռուսիոյ մէջ, այս վարդապետութեան վրայ յենելով, 1917-թ.ին Հոկտեմբերեան Յեղափոխութիւնը կատարող առաջնակարգ վարիչները կարեւոր տոկոսով մը հրեաներ էին, սկսելով Վլատիմիր Իլիչ Ուլիանով Լենինէն, Լեւ Տախտովիչ Պրոնշթայնէն, Թրոցկիէն, Լեւ Պորիսովիչ Ռոզենֆելտէն, Քամենսկէն, Կրիկօրի Եւսէւիչ Ռատոնիխիէն, Զինովիեւէն, Նիկոլայ իվանովիչ Պուխարիւնէն ...եւ դեռ շատ մը ուրիշ հրեաներ, որոնք 1917-ին մոլորեցուցին Ռուս Ազգը:

Մինչդեռ Քարլ Մարքսի ստեղծած Կոմունիզմի վարդապետութեամբ, Ռուսիոյ մէջ Պրոլետար Յեղափոխութիւն իրականացնել կարելի չէր, քանի որ, Մարքսի վարդապետութեան համաձայն, Յեղափոխութիւնը կրնար սկսիլ այն երկիրներուն մէջ, ուր ճարտարարուեստը շատ յառաջացած է:

Այս տեսակէտով՝ Պրոլետար Յեղափոխութիւնը նախ Արեւմտեան Եւրոպայի մէջ պէտք էր սկսեր, եւ ոչ թէ Արեւելեան Եւրոպայի՝ ճարտարարուեստական տեսակէտով շատ աւելի նուազ զարգացած երկիր մը եղող Ռուսիոյ մէջ:

Բայց Սիոնիստներուն համար, հայրենասէր և հաւատացեալ Ռուս Ազգը, մեծ վտանգ մըն էր իրենց ապագայի ծրագիրներուն գործադրութեան համար:

Եւ մանաւանդ, շատ լաւ գիտէին, մեծ Ռուս գրագէտ Տոսթոև-Լըսիին նախատեսած փայլուն ապագան, Սլաւ ցեղին համար:

Այդ տեսակէտով, ծանօթ Սիոնիստները, Ռուսաստանը խորտակելու համար առիթներու սպասեցին, և առիթը գտան 1917-թ.ին, Ա. Աշխարհամարտին:

Վլատիմիր Իլիչ Ուլիանով կը սպասէր, բաւական ատենէ ի վեր, ժընեւի մէջ, և Զուիցերիայէն կը ղեկավարէր Ռուսիոյ աշխատաւոր դասակարգին պայքարը, յեղափոխական գրութիւններով:

Բայց ո՞վ էր Լենին, որ Ռուս ժողովուրդին արդարութիւն, հաւասարութիւն և խաղաղութիւն կը խոստանար:

Հօրը կողմէն՝ Կալմուք ծագում ունեցող այս յեղափոխականը,

մօրը կողմէն հրեայ ծագում ունէր, [մօրը ազգանունը BLANK էր]:

Դուք գիտէք, թէ հրեական օրէնքով անձի մը ազգութիւնը կ'որոշուի մօրը ազգութեամբ: Եթէ մէկուն մայրը հրեայ է, ուրեմն ենթական իսկական հրեայ է:

Եւ այս էր, որ 1917-թ.ին խորտակեց ճարական Ռուսաստանը:

Դուք ասոր դիպուած կ'ըսէ՞ք, որ հրեայ մը խորտակեց Օրթոտոքս հաւատացեալ Ռուսաստանը:

Ոչ, երբեք դիպուած չէր: Ասոնք Սիոնիստներուն, Աշխարհակալ Կայսրութեան ստեղծման ծրագիրներուն հանգրուաններուն մաս կը կազմէին: Անոնք օգտուեցան Կայսրութեան մէջ տիրող դժգոհութիւններէն:

Լենին ժընեւի մէջ, նաեւ Սիոնիստներուն կը սպասէր, որ գործի անցնի:

Եւ Սիոնիստները ուժ տուին իրեն: Ազդանշանը եկաւ Ապրիլ 1917-թ.ին, NEW YORK - BROOKLYN-ի ռաբբունապետներէն՝ Hassidique ծայրայեղ աջակողմեան մոլեռանդ հրեան կը գործակցէր, ամէնէն ծայրայեղ ճախակողմեան հրեային՝ Լենինի հետ, որ կ'ըսէր. թէ «Կրօնքը՝ ժողովուրդներուն «Opium»ն է:

Հրեաները՝ ըլլան աջակողմեան կամ ճախակողմեան, ինչ որ ալ ըլլան, ով որ ալ ըլլան, ուր որ ալ ըլլան, իրենց նպատակը մէկ է. — «Ծառայել Սիոնիզմին»:

1917-թ.ին, Գերմանիա-Ռուսիա պատերազմին ամէնէն նակատագրական օրերուն, սիոնիստները, գերմանացիներուն տեղեկացուցին, թէ «Տրովսկայի Ձի» մը ունին ձեռքերնին, «Ահռելի Ձէնք» մը, Ռուսերուն յաղթելու համար:

Գերմանացիները շատ լաւ հասկցան կարեւորութիւնը այս «Ահռելի Ձէնք»ին:

Եւ Գերմանացիները Լենինին յատկացուցին զրահապատ շոգեկառք մը, և ան և իր ընկերները, ամերիկայի հրեայ ռաբբունապետներուն դրկած 50 միլիոն ոսկի տուարն ալ հետերնին առնելով, այս զրահապատ շոգեկառքով, 3 Ապրիլ 1917-թ.ին Ձիւրիխէն նամբայ ելան, և պատերազմի մէջ եղող ամբողջ Գերմանիան անցնելով, նախ Շուէտ, յետոյ, Ֆինլանտիոյ նամբով, 16 Ապրիլ 1917-թ.ին, գաղտնաբար Փեթերսպուրկ մտան:

Փեթերսպուրկի մէջ, Լենին աւելի ուժգնութեամբ շարունակեց տարածել իր ամբոխավարութիւնը աշխատաւոր դասակարգին մէջ,

իր հոետորական կարողութեամբ, իր գրութիւններուն ուժգնութեամբ, բայց մանաւանդ՝ իր բերած և պէտք եղած տեղերը բաժնած դրամին ուժովը:

Եւ մանաւանդ, պատերազմէն յոգնած բանակին զինուորներուն մէջ սփռեց ֆարոզչութիւն, որ զինուորները ըմբոստանան իրենց սպաններուն դէմ:

Միայն հրեայ մը կրնար այսպէս գործել ընդդէմ Ռուս Ազգին, որ մահուկեանց պատերազմ մը կը մղէր Գերմանացիներուն դէմ:

Այս անիշխանական վիճակը, աւելի ետք յեղափոխութեան հանգամանք առաւ, և Ռուս-գերմանական պատերազմին ամէնէն ճակատագրական օրերուն, Լենին իր հրահրած յեղափոխութեամբ, 8 Նոյեմբեր 1917-թ.ին իշխանութիւնը ձեռք առաւ Ռուսաստանի մէջ:

Ճիշդ ամիս մը վերջ Լենին, 15-12-1917-թ.ին յանձնուեցաւ Գերմանացիներուն Պրեսս-Լիթովսի մէջ, ստորագրելով զինահադարը, և 3 Մարտ 1918-թ.ին Գերմանացիներուն և Օսմանցիներուն հետ, համանուն դաշնագիրը կնքեց:

Եւ հիմա մտածենք՝ 3 Մարտ 1918-թ.էն ճիշդ ութը ամիսներ ետք, 11 Նոյեմբեր 1918-թ.ին, Ֆրանսացիները և Անգլիացիները պարտութեան մատնեցին Գերմանացիները առանց Ռուսիոյ օգնութեան:

Երեւակայեցէք. եթէ Ռուսիոյ մէջ յեղափոխութիւն չկատարուէր եւ այս տէրութիւնը դեռ ութը ամիս կարենար դիմադրել Գերմանացիներուն, Ֆրանսացիներուն և Անգլիացիներուն զինակիցը ըլլալով, 1914-1918 պատերազմէն Ռուսիան յաղթական պիտի ելար: Եւ այն ատեն Աշխարհի ֆարտէսը բոլորովին տարբեր պիտի ըլլար:

Ութը ամսուան տարբերութիւն: Բայց այս ութը ամսուան տարբերութեան արդիւնքը, նախ և առաջ, Հայ Ազգին համար ճակատագրական եղաւ:

Եթէ Ռուսիան յաղթական պետութիւններուն մէջ ըլլար, 1914-1918 պատերազմին Ռուսիոյ դէմ պատերազմող Օսմանեան Կայսրութիւն ըսուած աւազակներու, ցեղասպաններու կայսրութիւնը, բոլորովին հիմնայատակ կործանած պիտի ըլլար:

Եւ Ռուսիան, իբր հայերուն զինակիցը, պիտի պատժէր ցեղասպան Թուրքերը, և պիտի ստեղծէր մեծ Հայաստան մը, որ Ռուսիոյ Միջերկրական իջնելուն համար անհրաժեշտ էր:

Եւ այս Յեղափոխութիւնը պատճառ եղաւ, որ յաղթական Ռուս-

իան պարտուած դուրս գայ պատերազմէն:

Եւ պարտուած Թուրքիան, աւելի գորացած դուրս եկաւ կոիւէն:

Մուսթաֆա Քեմալին գողցած հայկական հողերէն բացի, յաւելուած՝ Կարսն ու Արտահանն ալ տրուեցան Թուրքիոյ:

Եւ Հայաստանը, ջարդուած, ցեղասպանութեան ենթարկուած Հայաստանը, Լենինի ատեն մը զինակիցը եղող հրեայ Մուսթաֆա Քեմալին կողմէ կրկին մեծ կորուստներու ենթարկուեցաւ:

1920-ին Մուսթաֆա Քեմալ, հայերը քշեց դէպի ժայռերու և ֆարերու հողամաս մը, որ շրջապատուած էր երեք կողմէն թուրքերով, որ առաջին յարմար առիթով, կարենայ զանոնք խեղդամահ ընել:

Մեր նախորդ գրութիւններուն մէջ, ջանացեր էինք բացատրել, թէ Սիոնիստները ապագայ Աշխարհի 50 տարուան պատմութիւնը կանխաւ գրած են:

Մենք կը հաւատանք, որ հայկական ցեղասպանութեան ներքին ծալքերը, 1917-ի յեղափոխութեան ներքին ծալքերը, մինչեւ այսօր պատահած ֆաղափական դէպքերուն ներքին ծալքերը, մեծագոյն ապացոյցը կը կազմեն Սիոնիստական Աշխարհակալ Կայսրութեան պատրաստած գալիք Աշխարհին 50 տարուան ծրագրին գոյութեան:

Հ.— 1917-թ-ի Հոկտեմբերեան Յեղափոխութիւնը կատարող առաջնակարգ վարիչներուն մէջ, Լենինէն ետք եկող ամենակարեւոր անձնաւորութիւնը հրեայ Թրոցկին էր: Ինչպէ՞ս եղաւ, որ Լենինի յաջորդը՝ Թրոցկին չեղաւ, այլ՝ Սթալինը, որ հրեայ չէր, վրացի մըն էր:

Պ.— 1924-թ-ին՝ Լենինի մահէն ետք, անոր յաջորդը ընտրելու իրաւունքը Politburo-ին էր: Թէեւ Լենինի յաջորդը պաշտօնապէս Մայիս 1924-թ-ին՝ Համայնավար Կուսակցութեան 13-րդ համագումարին պատգամաւորներուն կողմէ ընտրուեցաւ, բայց ասիկա ձեւակերպութիւն մըն էր միայն:

Քաղաքապետի անդամներուն մեծամասնութիւնը հրեաներ էին:

Բայց անոնք Թրոցկին չընտրեցին, այլ՝ Սթալինը:

Սիոնիստներուն ծրագիրներուն մէջ փնտռել պէտք է ասոր պատճառը:

Սիոնիստներուն ծրագիրները և Թրոցկիին նպատակները իրարու չէին յարմարեր: Թրոցկիին նպատակը Սովետական յեղափոխութիւնը տարածել էր ամբողջ Աշխարհին, մինչդեռ սիոնիստնե-

րը՝ աշխարհի Սովետական Պրոլետար Յեղափոխութեան հետ կապ չունէին: Անոնց հեռանկարը՝ դրամի վրայ հիմնուած Սիոնիստ Աշխարհակալ Կայսրութիւնն էր:

Սիոնիստներուն ֆաշայեբաձ յեղափոխութեան նպատակը, Ռուսաստանը ֆանդել էր, և ո՛չ թէ վերաշինել:

Սիոնիստները, Ռուսիոյ մէջ, Հոկտեմբեր 1917-թ.ի Յեղափոխութեամբ, համայնաձար պետութեան մը հիմնադրութեան ոյժ տուին ֆանդելու համար ոռւս ժողովուրդին ազգային և կրօնական ոգին: Բայց, եթէ Լենինէն ետք Թրոցկին բերէին իշխանութեան գլուխ, պէտք եղած ձեւով պիտի չկարենային աշխատանք տանիլ իրենցմէ եղող այդ դեկավարին դէմ: Այդ պատճառաւ, Վրացի Սթալինը իշխանութեան գլուխ բերին, որ կարենան շարունակել իրենց ֆանդիչ աշխատանքը Ռուս Ազգին դէմ:

Եւ Սթալինի մրցակիցը եղող Թրոցկին չընտրելով, այս վերջինին տուին նոր և ամենակարեւոր պաշտօն մը՝ Սթալինի վրայ յարձակելու պատրուակով՝ շարունակել պատակտել Ռուս Ազգը:

Հրեայ Թրոցկին՝ բուն անունով՝ Lev Davidovitch Bronstein-ին՝ յեղափոխութենէն առաջ, յեղափոխութեան ընթացքին և յեղափոխութենէն ետք կատարած դերը, շատ յատկանշական է:

Մինչեւ 1913-թ., Եւրոպական երկիրներուն մէջ իբր համայնաձար ֆարոգիչ գործունէութիւն ցուցնող Թրոցկին, 1913-թ.ին՝ պատերազմէն տարի մը առաջ, Պոլիս կու գայ իբր լրագրող: Զենք գիտեր, թէ այս հրեայ Թրոցկին ի՞նչ գործ ունէր Պոլսոյ մէջ, հայկական Եղեռնին նախօրեակին:

Ամէն պարագայի կրնանք ենթադրել, թէ նման անձնաւորութեան մը Պոլիս գալը, Սիոնիստ Ֆարմաստններուն ծրագրած 1915-թ.ի հայկական ցեղասպանութեան հետ կապ կրնայ ունենալ:

4 - 11 - 1995

★ ★ ★

1914-թ.ին, պատերազմը սկսած միջոցին, Թրոցկի Գերմանիա էր: Գերմանիոյ մէջ հակապատերազմական գրութիւններ հրատարակած ըլլալուն պատճառաւ, կը դատապարտուի, բայց փախչելու կարելիութիւն ունենալով, Ֆրանսա կ'ապաստանի, յետոյ՝ Ամերիկա կ'երթայ, 1917-ին Ռուսիա կը վերադառնայ և կը միանայ Լենինի:

Յեղափոխութենէն ետք՝ 1918-թ.ին, Թրոցկի Պատերազմական նախարար կ'ըլլայ և Կարմիր բանակը կը հիմնէ:

Ի՛նչ մեծ փոփոխութիւն: 1914-թ.ին, Գերմանիոյ մէջ, հակա-պատերազմական գրութիւններ հրատարակող Թրոցկին, 1917-թ.ի Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան յաղթանակէն ետք՝ 1918-թ.ին Պատերազմական նախարար կ'ըլլայ և Կարմիր բանակը կը հիմնէ: Միայն հրեայ մը, *Ֆամելիոնի* նման, այս աստիճան գոյն և գաղափար կրնայ փոխել:

1924-թ.ին, Lenin-ի մահէն ետք, ինչպէս որ ըսինք, հրեաներէ բաղկացած ֆաղափուոն, Լենինի իբր յաջորդ Թրոցկին չ'ընտրեք, այլ՝ վրացի Սթալինը:

Սթալինի գործի գլուխ գալէն ետք, Թրոցկի կ'ընդդիմանայ անոր, ենթարկուիլ չ'ուզեք, և իր համախոհներուն հետ պայքարիլ կը սկսի:

Այս պատճառաւ Թրոցկի, նախ Թիւրքեստան կ'աքորուի, և 1929-թ.ին ալ՝ կ'արտաքուսի երկրէն: Անոր ասկէ ետքի կեանքը մեզի՝ հայերուս համար, շատ յատկանշական է:

Գիտե՞ք, թէ ով կ'ընդունի Թրոցկին իբր հիւր, իր երկրին մէջ. Թրոցկիին ազգակիցը՝ Թուրքիոյ բռնակալը, հրեայ Ֆարմատն Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրք ըսուածը:

Ան կը հիւրասիրուի Պոլսոյ ամենագեղեցիկ վայրերէն՝ Մեծ Կղզիի ապարանքներէն մէկուն մէջ, ոստիկանական խիստ ապահովութեան ներքեւ:

Այս մասին կ'ուզենք ասելցնել, որ Թրոցկիին այս մտերմութիւնը Մուսթաֆա Քեմալի հետ, մանաւանդ Պոլսոյ թուրքերուն և հրեաներուն հետ, մեր մէջ կասկածներ կ'աւելցնէ, թէ Թրոցկիին 1913-թ.ին Պոլիս այցելութիւնը, հայկական եղեռնին հետ կապ կրնայ ունեցած ըլլալ:

Եւ Թրոցկի Պոլիս կը մնայ, գրեթէ հինգ տարի, 1929-թ.էն մինչեւ 1934-թ.:

Եւ այս հինգ տարուան մէջ ան, Սիոնիստներուն ծրագիրները կը գործադրէ:

Պոլսէն ղեկավարելով շարժումը Սովետական Միութեան մէջ, իր համախոհներուն ճամբով, խլրտումներ ու գրգռութիւններ կը ստեղծէ, որուն պատճառաւ Սթալին կը ստիպուի շատ խիստ միջոցներ ձեռք առնել և պատիժներ սահմանել իրենց դէմ: Ս. Միութեան մէջ կը ստեղծուի խիստ մթնոլորտ մը, որուն գոհ կ'եր-

թան, շատ մը յանցաւորներու կողմէն, անմեղ ու գաղափարաւոր շատ մարդիկ ալ, գրպարտութեան պատճառաւ:

Այս դժուար տարիներուն, Հայաստանն ալ կ'ենթարկուի այս ծանր մթնոլորտին ազդեցութեան: Թրոցկիի գրգռութիւններէն տարուած, շատ մը միամիտ հայերուն կողմէն, զոհ կ'երթան անմեղ հայեր ալ:

Թրոցկի Պոլսոյ մէջ, լաւագոյն պայմաններով, թրքական «հիւրասիրութիւնը» կը վայելէ, և ճիշդ Սովետ. Միութեան սահմաններուն մօտ, Պոլսոյ մէջ, իր մահացու թոյնը կը շարունակէ թափել իր սադրիչ գործունէութեամբ, պատճառ ըլլալով Սովետ Միութեան մէջ նոր խլրտումներու ծայր տալուն, որուն հետեւանով, այս տէրութեան մէջ, կեանքը շատ կը խստանայ:

Թրոցկի Պոլսէն կը հեռանայ 1934-թ ին: Ի վերջոյ կը հաստատուի Մեֆսիկա, և մինչեւ 1940-թ., իր սպանութիւնը, կը շարունակէ իր պաշտօնը՝ գրգռել Ս. Միութեան ժողովուրդները:

Իր մահէն ետք, Սիոնիստները այս պաշտօնը տուին Թրոցկիին համախոհներուն, որ շարունակեն իրենց ֆանդիչ գործունէութիւնը, թէ՛ Սովետական Միութեան մէջ և թէ՛ իրենց ֆանդել ուզած երկիրներէն ներս, ստեղծելով Թրոցկիստ ծայրայեղ ճախակողմեան վարդապետութիւնը:

Այս վարդապետութիւնը, բոլորովին հրեաներուն ղեկավարութեան ներքեւ գտնուող, մինչեւ հիմա կը շարունակէ իր ֆանդիչ գործունէութիւնը, շատ մը երկիրներու մէջ:

Այստեղ օգտակար կ'ըլլայ նշել, որ 1968-թ ի Մայիսին Թրոցկիստները, հրեայ Cohn - Bendit-ի առաջնորդութեամբ, Փարիզի մէջ երիտասարդութիւնը ոտքի հանեցին, ստեղծելով Փարիզի մէջ տեսակ մը ֆառս, ապստամբական մթնոլորտ:

Այս ապստամբութեան յետին նպատակը, Զօր. Տը Կոլը իշխանութենէն վար առնել էր: Որովհետեւ Զօրավարը, համարձակած էր, հրեաներուն դէմ խօսիլ, և Զօր.ը, 1969-թ ին, ստիպուած եղաւ հրաժարիլ:

Այդ շրջանին դեռ Պոլիս էինք. եւ հոն շատ մը հրեաներ, որոնք [բոլորն ալ] գիտէին այս խնդրին ներքին ծալքերը, հպարտութեամբ մեզի ըսին՝ «Շա՛տ դրամ ծախսեցինք, բայց Զօր. Տը Կոլը նետեցինք»:

Այս ապստամբութիւնը կազմակերպող թրոցկիստ հրեայ Քոհն

Պենտիթ, ներկայիս Գերմանիա կը գտնուի, եւ գոյն փոխելով «Կանանչ» ներուն կուսակցութեան մէջ մտած է, Ֆրանսֆոր-ի ֆաղափապետի օգնական ընտրուած է:

Յետագային պիտի տեսնենք, թէ հրեայ Քոհն Պենտիթ Գերմանիոյ մէջ ինչե՛ր կը պատրաստէ:

Հ.— Հոկտեմբեր 1917-թ.ի Լենինեան Յեղափոխութենէն յետոյ, 78 տարիներ անցան: Այսօր ի՞նչ կը մտածէք, այս յեղափոխութեան հետեւանմաներուն մասին:

Պ.— 1917-թ.ի Յեղափոխութեան Ռուս Ազգին վրայ ունեցած հետեւանմաներուն մասին մտածելն անգամ, մեր մէջ սարսուռ կը ստեղծէ:

Ինչ է, գիտե՞ք, մեզ ընդվզեցնողը —այդ յեղափոխութեան ժխտական մէկ հետեւանման եղաւ այն, որ Ռուս Ազգը կորսնցուց պատերազմը 1917-թ.ին Գերմանացիներուն դէմ, և երկրին մէջ հաստատուեցաւ վարչաձեւ մը ուր Ռուս ցեղին, ամբողջ ազգային և կրօնական կառոյցը, բոլոր սրբութիւնները և աւանդութիւնները ֆանդրեցան: Փոխարէն՝ բարի Ռուս ժողովուրդին ստիպեցին, 74 տարիներ շարունակ, փառաբանել Լենին յեղափոխականը: Իբր ի՞նչ —իբր Ազատարար ցարերու լուծէն:

Պատմութիւնը իր արդար վնիւրը կ'արձակէ, ուշ կամ կանուխ:

Այսօր, Հոկտեմբեր 1917-թ.ի յեղափոխութենէն 78 տարիներ ետք, ցարդ ոչ մէկը չի համարձակիր Սիոնիստներուն նեցուկով կատարուած այս յեղափոխութեան ներքին ծախքերը հրատարակել և իրականութիւնները խօսիլ:

Անով Ռուս Ազգին պատճառուած վնասները ամփոփելու ջանանք.

1.— Յաղթական Ռուսիան 1917-թ.ին պարտուած դուրս եկաւ գերմանացիներու հետ պատերազմէն:

2.— Ռուս Ազգին հազար տարուան կառոյցը փլցուցին:

3.— Հաւատացեալ Ռուս ժողովուրդին հոգին խորտակեցին, սուտ լոզունգներով, «Կրօնքը ժողովուրդներուն օրիոմն է» ըսելով, և անոր տեղ դրին նոր հաւատք մը, նոր կրօնք մը, «անհատը Աստուածացնող կրօնքը»: Եւ Լենինի արձաններուն, կիսանդրիներուն, պատկերներուն առջեւ երկրպագելու մղեցին Ռուս ժողովուրդը:

4.— Եւ ամէնէն կարեւորը՝ «Սուտ հաւասարութեան կարգախօսներով» թափառական, յետամնաց, վայրենի Թուրք ժողովուրդ-

ներուն, որոնք պատմութեան մէջ միշտ պայքարած էին ոռւսերուն դէմ, գորացուցին, հարստացուցին և արդիականացուցին:

Ռուս բարի ժողովուրդին իրաւունքներէն կտրելով, հաւասարութեան պատրուակներով զանոնք թուրքական ցեղերուն տուին:

Մէկ խօսքով՝ ապագայ հակառուսական պայքարի համար պատրաստեցին Թուրք ժողովուրդները:

Արդէն Միոնիստներուն հրահրած 1917-թ.ի յեղափոխութեան բուն և վերջնական նպատակն ալ այս էր:

Այս նիւթին վերաբերեալ՝ հոս կ'ուզենք նշել մեր ունեցած խօսակցութիւնը Յունիս 1989-թ.ին, Լոզանի մէջ, այն ատենուան Ս. Հայաստանի առաջնակարգ ղեկավարներէն Վլատիմիր Մովսիսեանի հետ, որ անկէ միշտոց մը ետք, Սովետական Հայաստանի Կ.Կ. ընդհանուր ֆարտուղար եղաւ:

Զուիցերիոյ Լոզան ֆաղափին մէջ ծանօթացանք Վլատիմիր Մովսիսեանին, իր մէջ տեսնելով մեծ հայրենասէր անճնաւորութիւն մը: Զինք տարինք այն շէնքը, ուր ստորագրուեցաւ հայութեան մահավճուրդի համագոր Լոզանի անիծեալ դաշնագիրը:

Այս դաշնագիրը ստորագրողներուն դէմ, մեր պժգանքը յայտնեցինք:

Եւ այս պրկուած հոգեվիճակի մէջ, Վլատիմիր Մովսիսեանին հարցուցինք.

«Ի՞նչ կը մտածէք Սովետ Միութեան մէջ գտնուող թրքական ժողովուրդներուն մասին, որոնց բնակչութեան թիւը, իրենց բազմածնունդ ըլլալուն պատճառաւ՝ համեմատած ոռւսերուն հետ, յեղափոխութենէն ի վեր հինգ անգամ աւելցաւ:

Յաւելուած՝ սովետական վարչաձեւին հաւասարութեան սկզբունքով, այս ժողովուրդներուն շատ աւելի օգնութիւն տրուեցաւ որ անոնք բարգաւառին:

Ներկայ գնացքով, 2000-թ.ին, Սովետ Միութեան մէջ գտնուող թրքաձին ազգաբնակչութեան թիւը, ոռւսական ծագում ունեցող ժողովուրդներուն թիւէն աւելի պիտի ըլլայ: Այս պարագան Ռուս ղեկավարներուն մտահոգութիւն չի՞ պատճառեր: Մենք, իբր Հայ, այս երեւոյթին ի տես, շատ մտահոգ ենք»:

Կարծեցինք, որ Վլատիմիր Մովսիսեան, իբր պետական ղեկավար, քանի մը խօսքով մեզ հանդարտեցնելու պիտի ջանայ: Բայց, ընդհակառակն, Վ. Մովսիսեան սապէս արտայայտուեցաւ մեզի.

«Ճի՛շդ այս նիւթին մասին, ամիս մ'առաջ, Սովետ Պաշտպանութեան Նախարարին հարցուցի. «Գիտե՞ք, ըսի, թէ 2000 թուականին, Կարմիր Բանակին գինուորներուն կէսէն աւելին Թուրքեր պիտի ըլլան:

Այս ահուելի իրականութեան մասին, ի՞նչ կը մտածէք»:

Սովետական Պաշտպանութեան Նախարարին ինչ պատասխան տուած ըլլալը, Վլատիմիր Մովսիսեան մեզի չքսաւ: Բայց ինք, իբր Հայ գիտակից դեկավար, մեզմէ աւելի մտահոգ էր, թրքական վտանգին հեռանկարով:

Հ. — Ի՞նչ կը մտածէք, Լենինի մահէն ետք, Քաղաքական Պիւռոյի հրեայ անդամներուն կողմէ, անոր յաջորդ դարձուած Սթալինի մասին:

Պ. — Նախ, ձեզի սա ըսենք, որ սիոնիստներուն կողմէ, Սթալինի դէմ, երկար ժամանակներէ ի վեր, զանազան ձեւերով շղթայագերծուած հակաֆարոգչութիւնը, Ս. Միութեան մէջ կատարուած բոլոր անիրաւութիւնները, բոլոր խժոժութիւնները Սթալինի վրայ նետելու ջանքերը, չափազանցուած են, անիրաւ և նպատակաւոր:

Այս կը նմանի, ճիշդ ու ճիշդ, այն սուտին, որով Թուրքերը Հայերը ցեղասպանութեան ենթարկելէ ետք, կ'ըսեն, թէ «Հայերն են Թուրքերը շարդողները»:

Հրեաներուն հրահրած 1917-թ.ի յեղափոխութեան պատճառած չարիքները, միջոց մը ետք, մեծ պողոտուներով ուրիշին վրայ նետելը, Թուրքերու և Հրեաներու վայել կեցուածք է:

1917-թ.ի Հոկտեմբերեան Յեղափոխութիւնը ծրագրողները մեծ մասամբ Սիոնիստներն էին:

Լենին 1917-թ.էն մինչեւ 1924-թ., իր մահանալը, Ս. Միութեան միակ, միահեծան տէրն էր: Հակառակ, որ 1922-թ.ին կաթուածահար եղած էր, մինչեւ իր մահուան վերջին օրերը [21-1-1924] ինքն էր երկիրը կառավարողը:

Նայեցէք պատմութեան գիրքերուն մէջ գրուածներուն.

«Լենին 1918-թ.ին, Յեղափոխութիւնը սպառնով հիմերու վրայ դնելու համար, ընդդիմութիւնը ամէնէն անգութ ձեւով բնաջնջեց»:

Վերջին ցարը՝ Նիֆոյա Բ.ը և իր ընտանիքի անդամները, 17-7-1918-ին, Իֆաթերինպուրկի մէջ սպաննել տուողը ինքն էր:

Լենինն էր Սովետական Միութեան ուղղութիւն տուողը, բոլոր մարզերուն մէջ, բոլոր դէպքերուն ընթացքին: Իր ամէն մէկ խօսքը,

ամէն մէկ գրութիւնը, օրէնքի հանգամանք ունէին: Ոչ մէկը անոր հակառակ չէր կրնար արտայայտուիլ:

Գալով Սթալինին, մինչեւ առաջինի մահանալը, ան բոլորովին Լենինի հրամանները գործադրող, ստանց այլեւայլի Լենինի ենթակայ ղեկավար մըն էր: Լենինի անձնաւորութիւնը անանկ կը պահանջէր: Սթալին հակառակ, որ 1922-ին Կ.Կ.Ի ընդհանուր ֆարտուղար նշանակուած էր, միշտ մնաց Լենինի շուքին տակ:

Այս վերջինի մահէն ետք, երբ Սթալին իշխանութեան գլուխ անցաւ, ան մէկ մտահոգութիւն ունէր. «ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՀՊԱՆԵԼ ԵՒ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ ԲՈԼՈՐ ՎՏԱՆԳՆԵՐՈՒ ԴԷՄ»:

14 - 11 - 1995

★ ★ ★

Եւ այս պատճառաւ ալ Լենինը իբր վահան գործածեց, իր թշնամիներուն դէմ տարած պայքարի միջոցին:

Այդ պատճառաւ Սթալինի շրջանին ալ Լենին ամէն վայրկեան, ամէն տեղ ներկայ էր: Պետութեան որոշումները, միշտ Լենինի ցուցմունքներուն համեմատ կ'առնուէին:

Թրոցկիի և անոր համախոհներուն Ստալինը տապալելու համար Սովետ. Միութեան մէջ ստեղծած շարժումները, Սթալին ճզմեց նիշդ այն ձեւով, որ Լենին 1918-թ.ին իր հակառակորդները մաքրագործելու համար, կիրարկած էր:

Այնպէս որ Սթալին, ինչ որ գործադրեց իր իշխանութեան միջոցին, ըրած եղաւ իբր իր նախորդի աշակերտը, ամէն մէկ դէպքին օրինակ բերելով անոր ըսածները:

Սթալին Սովետ. Միութեան գլուխ գալէն ետք, իր անունին վայել (Stalin-գերմաներէն «պողպատեայ» ըսել է) վարչաձեւ մը ստեղծեց:

Եւ սկսաւ Ս. Միութիւնը վերաշինելու աշխատանքներուն:

Իր ստեղծած պողպատեայ վարչաձեւով, նախ հիմերը դրաւ ծանր նարտարարուեստին, որ պետութեան մը յառաջդիմութեան կենսական ուժն է:

Եւ միեւնոյն ատեն, աշխատաւոր դասակարգին պատճառեց, միասնական աշխատանքի ճամբով իրականացուած յառաջդիմութիւններուն հոգեկան վայելքն ու գոհացումը:

Այս հոգեվիճակով՝ Սովետական աշխատաւորները հրաշքներ գործեցին, եւ երկրին ընդհանուր ճարտարարուեստի մակարդակը շատ բարձրացաւ:

Բայց թրոցկիստ խափանարարներուն դէմ առնուած խիստ միջոցները, երկրին բնականոն կեանքի վերադառնալուն արգելք եղան:

Յաւելուած՝ 1933-թ.էն ետք, Գերմանիոյ մէջ Հիթլերի իշխանութեան գլուխ գալովը, պատերազմի ամպերը կրկին կուտակուած էին Եւրոպայի վրայ:

Սթալին ստիպուեցաւ, պատերազմի ճարտարարուեստին զարկ տալ:

Նմանապէս այդ տարիներուն, Ամերիկայէն սկսող Աշխարհի տնտեսութեան վայրէջքն և անգործութեան աւելնալն, իրենց ազդեցութիւնը գործեցին Սովետական տնտեսութեան վրայ ևս:

Այս բոլորը, ժողովուրդին կենսամակարդակի բարձրանալուն արգելք եղան: Մանաւանդ որ, Սիոնիստ Արեւմտ. պետութիւնները, տնտեսական «ալլօփիւս»ի ենթարկեցին Ս. Միութիւնը, որ զայն քանդեց:

Այս վիճակի մէջ Սովետական Միութիւնը հասաւ 1939 տարուան սեմին: Ան դեռ չէր դարմանած յեղափոխութեան բոլոր վէրքերը և պատրաստուած չէր գերմանական յարձակումի մը դէմ: Այդ պատճառաւ Մոսկուա, ժամանակ շահելու համար, Գերմանացիներուն հետ «Ոչ-Յարձակողական» համաձայնութիւն մը կնքեց Օգոստոս 1939-թ.ին:

Բայց Գերմանացիները Սեպտեմբեր 1939-թ.ին, յարձակեցան Լեհաստանի վրայ, և այս ձեւով սկսաւ Երկրորդ Աշխարհամարտը:

Գերմանացիները Մայիս 1941-թ.ին, Պալքանեան երկիրները գրաւելէ ետք, 22 Յունիս 1941-թ.ին յարձակեցան Ս. Միութեան վրայ, դրժելով իրենց միջոց մ'առաջ Մոսկուայի մէջ կնքած ոչ-յարձակողական դաշնագրին ներքեւ դրած ստորագրութիւնը:

Եւ կրկին սկսան, շատ անգամ Եւրոպացիներուն յարձակումներէն տառապած Ռուս ազգին չարչարանքի և պայքարի տարիները:

Պատերազմը չորս տարի տեւեց:

Եւ Սթալին այս պատերազմին ապացուցանեց, իր բացառիկ կարողութիւններով օժտուած, պողպատեայ մեծ ղեկավար մ'ըլլալու հանգամանքը:

Ան, ամբողջ Սովետական Միութիւնը զօրաշարժի ենթարկեց, ֆաշիստ թշնամին ետ մղելու համար:

Նախ և առաջ, Ռուս Ազգին հայրենասիրական ոգին փառաբանելով, անոնց մէջ պայքարի կամֆը զօրացուց, և այս մարզի մէջ դիմեց պատմա-հոգեբանական ոյժի աղբիւրներուն, որոնք Ռուս Ազգը յաղթանակէ յաղթանակ տարած էին:

Ռուս կրօնականներուն տուաւ ժողովուրդը խրախուսելու, սրբտապնդելու պարտականութիւնը:

Եւ բոլոր միջոցներով ժողովուրդին ազգային – հայրենասիրական ու կրօնական զգացումները զօրացուց:

Եւ ժողովուրդին մէջ ստեղծեց, իր յորդորներով, իր ուղերձներով ու իր գրութիւններով հոգեվիճակ մը, ուր Ռուս ժողովուրդը «Extase»ի մէջ մտաւ:

Մէկ մարմինի եւ մէկ հոգիի վերածուած Սովետական ժողովուրդը, հիմա մէկ նպատակ ունէր՝ «Թշնամին՝ ֆաշիստ Գերմանացին դուրս նետել Հայրենիքին հողերէն»:

Եւ յաջողեցաւ, լախտի հարուածը տալով Գերմանացիներուն, «Stalingrad»ի մէջ:

Եւ անկէ ետք, քայլ առ քայլ գերմանացիները ետ մղելով, հասաւ Պերլին. իսկ, 9 Մայիս 1945-թ.ին, «Reichstag»ի վրայ պարզեց Սովետական դրօշակը:

Այս պատերազմին Սովետ ազգերուն տուած զոհերուն թիւը անհեղին է:

Գերմանացիներուն այս յարձակումովը, Սովետական ժողովուրդները 20 միլիոն զոհ տուին: Ամբողջ աշխարհի ժողովուրդներուն տուած զոհերուն թիւէն գրեթէ երկու անգամ անելի:

Ամերիկացիներուն տուած զոհերուն թիւը այստեղ նշելը օգտակար կ'ըլլայ:

Ամերիկացիները, ճարճական պատերազմն ալ մէջը ըլլալով, 300,000 [երեք հարիւր հազար] զոհ տուին: Այս թիւերը, Սովետական ժողովուրդներուն կրած տառապանքին վիթխարի մեծութիւնը խորհրդանշող ապացոյցն են:

Սթալինի պողպատեայ հանճարին շնորհիւ յաղթական եղող Ս. Միութիւնը, իր տուած 20 միլիոն զոհերուն պատասխանատուները և այս պատերազմին գերմանացիներուն հետ գործակցածները բնական է, որ պիտի պատժէր:

Խրիմի Թաթարները և Կովկասի վայրենի Չեչենները, որոնք պատերազմին գործակցած էին Գերմանացիներուն հետ, Սովետներուն դէմ գալով, արժանի պատիժ ստացան:

Խրիմի Թաթարները և Կովկասի Չեչենները, որ եկած էին Միջին Ասիայէն, զանգուածային ձեւով, զիրենք իրենց եկած տեղերը աքսորեց:

Կարգը եկած էր ցեղասպան Թուրքերուն: 1943-թ ինչ Yalta-ի մէջ, Ջրջիլ և Ռուզվելթ, Սթալինին հետ համաձայնութիւն ստորագրած էին, որ Սովետները Վոստորի և Տարտանելի մէջ, խարխիսներ հաստատեն և մինչեւ 1918-թ. ռուսերուն պատկանող ԿԱՐՍԸ և ԱՐՏԱՀԱՆԸ, որոնք հայկական հողեր էին, Թուրքերը սովետներուն վերադարձնեն:

1945-թ ինչ Պոլսոյ մէջ, թրքական թերթերը մեծագոյն «Punto»ներով, շատ զգայացունց լուր մը տուին՝

«Ռուսերը վերջնագիր տուին»:

«Վոստորի և Տարտանելի մէջ խարխիս կ'ուզեն»:

Մեզի համար այդ օրը, բացառիկ օր մըն էր, ուրախութեան և ցնծութեան. Սթալինի շնորհիւ արդարութիւնը տեղը պիտի գար:

Բայց, մեր ուրախութիւնը, շատ չտեսց:

Հետեւեալ օրերուն, թրքական թերթերուն մէջ, կրկին մեծ «Punto»ներով լուր մը՝

«Թրուման՝ Ամերիկայի սահմանները Կարսէն և Արտահանէն կը սկսին ըսալ»: 1945-թ ինչ Մ. Նահանգներուն ձեռքը աթոմական ռումբ կար, իսկ Ռուսերը չունէին այդ ռումբը դեռ:

Այդ պատճառաւ Թրուման, Yalta-ի մէջ, Roosevelt-ին ստորագրած համաձայնագիրը կը դրժէր:

...Շնորհիւ Սթալինի և Ռուս գիտնականներուն ջանքերուն, 1949-թ ինչ Ռուսերը գտան աթոմական ռումբին գաղտնիքը և տիրացան այս գէնիին:

Շնորհիւ ռուսերուն աթոմական ռումբի տիրանալուն, ուժերու հաւասարակշռութիւն մը ստեղծուեցաւ և պատերազմի վտանգը հեռացաւ:

Բայց, Ամերիկայի ստեղծած նոր պատերազմի ձեւը՝ «Պաղ պատերազմը» շարունակուեցաւ ամէնէն ուժգին ձեւով, ամէնէն աղուէսային եղանակով, աւելի մաշեցնող կերպով:

Ամենաստոր գրապարտութիւններով Սիոնիստները, իրենց ձեռ-

քր գտնուող տեղեկատուութեան զէնքերով, համազարկ բացին Սթալինի և Սովետներուն դէմ:

Այն ապերախտ Սիոնիստները՝ որոնք 1948-թ.ին, Սթալինի աջակցութեան շնորհիւ, յաջողած էին վերջապէս, «Israel»-ի պետութիւնը հիմնել:

Սթալին մահացաւ 1953-թ.ին: Այդ օրը, մեզի համար, սուգի և ցաւի օր մըն էր:

Հանճարեղ ղեկավարն էր ան, որ Սթալինկրատի մէջ փոխեց Աշխարհի ճակատագիրը, փրկելով մարդկութիւնը Նացիներու ստրկացուցիչ տիրապետութենէն:

Ան նոյնպէս, Սթալինկրատի յաղթանակով, փրկեց Հայ Ազգը ամբողջական բնաջնջումէ, այն միջոցին երբ Թուրքերը, Հայաստանի սահմանին վրայ, կ'սպասէին Սթալինկրատի ճակատամարտին արդիւնքը, յարձակելու համար Հայաստանի վրայ:

Ան էր, որ Ռուսիոյ խորտակուած ազգային Ոգին վերստեղծեց:

Ան էր, որ Ռուսիան աշխարհի հզօրագոյն պետութեան վերածեց:

Ճիշդ այս պատճառաւ է, որ ապերախտ Սիոնիստները և իրենց խամանիկ Արեւմտեան պետութիւնները, կը փորձեն փլցնել Սթալինի հանճարեղ մեծութիւնը:

Սթալին այն միակ համայնավար ղեկավարն է, որուն հաւատացած էինք և կը շարունակենք հաւատալ մինչեւ հիմա:

Հ. — Ի՞նչ կը մտածէք, իր մահուընէ ետք, գործի գլուխ եկող Սովետական ղեկավարներուն մասին:

Պ. — Նախ, արտի ցաւով ըսենք, որ Սթալինէն ետք, Սովետական Միութիւնը իսկական ղեկավար չունեցաւ:

Արեւմտեան պետութիւններուն հակա-բրոքականտէն տարուող Սովետական Պետական Վարչութիւնը, Սթալինէն ետք գործի գլուխ բերաւ Արեւմտեան Պետութիւններուն ճաշակին յարմար ղեկավարներ:

Անկէ ետք Սովետական Միութիւնը, «ղեկավարներու» տեղ, ունեցաւ խամանիկներ, միջակութիւններ, որոնք նախորդին իրենց յանճանած փառաւոր Սովետական Միութեան ժառանգը մսխեցին. իրենց տիմար քաղաքականութեամբ, Սովետական Միութիւնը փլցնելու ճամբան բացին, և էն վերջը, արտաքին ու ներքին դաւերուն մեղսակցելով թոյլատրեցին, որ քանդուի հզօր գերպետութիւնը:

1.— Նախ՝ Խրուշչեւ՝ միամիտ և տխմար:

2.— Յետոյ՝ Պրեժնեւ՝ մեծամոլ, փառասէր և կաշառակեր, և վերջին տարիներուն՝ ցնդած:

3.— Եւ վերջինը՝ Gorbatchev:

Անգլիոյ վարչապետուհի Թեչըրի կողմէ չափազանց գնահատուած Կորպաչեւը, շատ արժանի էր իրեն տրուած գնահատանքին, որովհետեւ Սովետ. Միութիւնը, Կորպաչեւի իշխանութեան շրջանին, խաղաթուղթէ աշտարակի մը պէս փուլ եկաւ:

Եթէ գործուած էին սխալներ ու կային անհարկի խստութիւններ, զանոնք դարմանելու ձեւը այդ չէր:

Նախ՝ խօսինք Խրուշչեւի մասին, որ մեծագոյն յանցաւորն է Սովետական Միութեան կործանման:

Սթալինի ստեղծած «ԿԱՐԳԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ» վրայ հիմնուած վարչաձեւը փլցուց և արեւմտեան պետութիւններուն ուզած իբր թէ «Ազատութեան» վարչաձեւը բերաւ: Շատ շուտ կատարուած այս փոփոխութիւնը, Սովետական Միութեան հիմերուն մէջ ճաթըտուէներ ստեղծեց:

Խիստ կարգապահական վարչաձեւէն ազատութեան վարչաձեւի, աւելի ճիշդ՝ անիշխանութեան վարչաձեւի անցնելով, Խրուշչեւ սկիզբը ծափահարուեցաւ շատերուն կողմէ, և մանաւանդ՝ արեւմրտեան պետութիւններուն կողմէ. բայց այս մեծ փոփոխութիւնը ծառայեց միայն ծոյլերուն, կաշառակերներուն և յետին նպատակ ունեցողներուն:

Խրուշչեւին անիրաւօրէն Սթալինի դէմ ըրած յարձակումները, կրկին ծափահարուեցան Արեւմտեան պետութիւններուն կողմէ: Անոնք շատ լաւ գիտէին, թէ այսպէս կոչուած «ազատութեան» շրջանը ո՛րք պիտի հասցնէր Ս. Միութիւնը:

Խրուշչեւին գործած մեծ սխալներէն մէկն ալ, Սթալինի ախտաւորած դաւանան խրիմի թաթարները և դաւանան և աւագակ չեչէնները ազատ արձակելն է: Այս մեծ սխալին հետեւանալով է, որ այսօր, այդ հողերուն վրայ, չեչէններուն կողմէ հազարաւոր ոռու գիւղուորներ սպաննուեցան:

Խրուշչեւին յաշորդեց Պրեժնեւ, մեծ փառասէրը, որուն կուրծքին վրայ շֆանշաններէն պարսպ տեղ չէր մնացած:

Այս վերջինն էր, որ Հայտար Ալիեւի կողմէ կաշառուեցաւ, որուն հետեւանալով Ազերիները Պրեժնեւէն շատ մեծ առաւելութիւններ

ստացան:

Վերջին տարիներուն Պրեժնե ցնդած էր: Եւ այդ վիճակով շարունակեց դեկավարել Սովետ. Միութիւնը:

Պրեժնեին յաջորդեցին նախ՝ Անտրոփով և յետոյ՝ Չերենեֆօ: Երկուքն ալ մէկ տարի մնացին իշխանութեան գլուխ: Շուտ մահացան: Մանաւանդ՝ Անտրոփովը, որ խոստումնալից դեկավար կը թուէր:

Եւ վերջինը՝ Չերենեֆոյին յաջորդող Կորպաչեւ, որուն Ս. Միութիւնը կործանելու յաջողութիւնը, Արեւմտեան պետութիւնները եթէ երազնուն մէջ տեսնէին, չէին հաւատար:

Արեւմտեան պետութիւններուն կողմէ մէկ փամփուշտ իսկ չնետուած՝ Սովետական Միութիւնը խորտակուեցաւ:

Կորպաչեւի կողմէ Սովետական Միութեան կայծակի արագութեամբ խորտակումին «Յաջողութեան» ներքին ծալքերը, դեռ բոլորովին յայտնի չեն:

Բայց մենք կը հաւատանք, որ Սիոնիստները մեծագոյն դերը խաղացած են, Սովետական Միութեան կործանման մէջ:

Կորպաչեւի «Փերեսթրոյֆա» [Վերակառուցում] կոչուած խեղկատակ յեղաշրջումը, 70 տարուան Սովետական կառոյցին փլուզումն էր:

Կորպաչեւ չունեցաւ Չինացիներուն ԻՄԱՍՏՆՈՒԹԻՒՆԸ:

Չինացիները հաւատարիմ մնալով Համայնավարութեան, պահպանեցին իրենց ընկերվարական վարչաձեւին բոլոր կառոյցները: Երկիրը պահեցին միաձոյլ և կարգապահ, և պետութեան հակակրճոնին տակ, երկրին տնտեսութիւնը յարմարցուցին օրուան պայմաններուն և նորութիւններուն:

Սթալինի շրջանին աշխարհի հզօրագոյն պետութիւնը եղող Սովետական Միութիւնը, այսօր կտոր կտոր ըլլալով, վերածուած է անիշխանական, բոլոր հոսանքներուն ներխուժման ենթակայ պետութեան մը:

Այս առիթէն օգտուող Սիոնիստները խուժեցին անկէ ներս, ձեռք անցուցին նոր հաստատուած ամէն տեսակի կառոյցներուն դեկավարութիւնները, իրենց դրամին ուժովը:

Այսօրուան Ռուսական պետութիւնը կ'ապրի, Արեւմտեան Պետութիւններուն կողմէ պարտքի տրուած դրամներով:

Այս՝ պարտքով տրուած դրամները, Ռուսիա մտնելէ միջոց մը

ետի, Սիոնիստներուն ստեղծած մաֆիաներուն նամբով, կը վերադառնան զուիցերիական դրամատուներուն գաղտնի հաշիւներուն մէջ:

Այսօր, Ռուսիան, շատ ճակատագրական շրջան մը կ'անցընէ:

Ամերիկացիներուն տուած գէնքերով զինուած աւազակ Ձեչէններու ըմբոստութիւնը, առաջին փորձն է, թրքական ցեղերուն ապրտամբութեան:

Ա՛յս է Սիոնիստներուն ծրագիրը՝

Սովետական Միութիւնը խորտակելէ ետի, Ռուսիոյ մէջ ներքին պատերազմ մը հրահրելով, անոր հարստութիւնները ձեռի անցընել:

Բայց մենք կը հաւատանք, որ մեծ Ռուս Ազգը, իր դարաւոր ազգային գիտակցութեամբ, այս մահուկեաց հանգրուանէն ալ յաղթական պիտի դուրս գայ:

Ձերբազատուելէ ետի Սիոնիստներու այս ծուղակէն, իր ազգային միասնականութեան ուժովը պիտի ճզմէ իր թշնամիները, ինչպէս որ միշտ ըրած է, իր փայլուն պատմութեան ընթացքին:

Այս յաղթանակը Հայ Ազգին համար ճակատագրական է, ինչպէս որ, ասկէ առաջ ալ, մի՛շտ ըսինք՝

«ԱՌԱՆՑ ՌՈՒՍ ԱԶԳԻՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ, ԿԵԱՆՔ ԶԿԱՅ ՀԱՅ ԱԶԳԻՆ ՀԱՄԱՐ»:

2 - 12 - 1995

Զ Ր Ո Յ Ց
« Ի Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ի Թ Ե Ա Ն »
Հ Ե Տ

Ե. ՄԱՍ

ՀԱԻԱՏՔԻ

ԵՒ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՀԱՐՅՈՒՄ.— Ձեր նախորդ բոլոր գրոյցներուն մէջ կ'ըսէիք, թէ «Հրեաներուն հաւատքը ԱՍՏՈՒԱԾ = ԴՐԱՄ-ի իշխանութեան վրայ հիմնուած է», որուն շնորհիւ Հրեաները կրցան ստեղծել իրենց «Աշխարհակալ Կայսրութիւնը»:

Այս հարցին կապակցութեամբ կ'ուզէիմ գիտնալ, թէ դուք ի՞նչ կը մտածէք, ընդհանրապէս, «ՀԱԻԱՏՔ»ի մասին:

Աւելի պարզ խօսեմով՝ կ'ուզէիմ ձեզի հարցնել, թէ դուք հաւատացեա՞լ էք, կը հաւատա՞ք Քրիստոսին, կը հաւատա՞ք Քրիստոսի Վարդապետութեան:

ՊԱՏԱՍԻԱՆ.— Եթէ կը թոյլատրէ՞ք սկսիմ կէս կատակ, կէս լուրջ նկատողութեամբ.

Մեր մօտ ասացուածք մը կայ, որ կ'ըսէ. «Դրամին և Հաւատքին որու քով գտնուիլը յայտնի չըլլար»:

Այսինքն՝ հարուստ երեւցողը, անպայման հարուստ չէ, և հաւատացեալ թուողը՝ անպայման հաւատացեալ չէ. և կամ՝ անհաւատ կարծուողը անպայման անհաւատ չէ:

Մեզի կը հարցնէք, թէ «Դուք հաւատացեա՞լ էք»: Մենք ալ ձեզի

շատ յատկօրէն կ'ըսենք. «Հաւատացեալ ըլլալու համար անհրաժեշտ եղող գերմարդկային կարողութիւնը չունինք»:

Խորքին մէջ՝ ի՞նչ է հաւատքը, ի՞նչ ըսել է «հաւատացեալ ըլլալ»:

Անվիճելի իրականութիւն մըն է, որ հակառակ 20-րդ դարու վերջաւորութեան իրագործուած շատ մեծ գիտական յառաջդիմութիւններուն, Տիեզերքի և Կեանքի գաղտնիքը անլոյծ կը մնայ մինչեւ այսօր:

Այս մասին ցարդ հրապարակուած բոլոր գիտական և իմաստասիրական տեսութիւնները, ենթադրութեան սահմանէն քալ մը անդին չեն անցնիր:

Այս ահաւոր գաղտնիքը՝ պատմութեան ծանօթ դարերէն սկսեալ, մարդկային միտքը տեսապէս չարչարած է:

Սկիզբ և վերջ չունեցող «Տիեզերքի գաղտնիքը», պատմութեան հնագոյն շրջաններէն սկսեալ, ամէնէն յետամնաց հաւաքականութիւններէն մինչեւ ամէնէն քաղաքակրթուած ընկերութիւնները, բոլորն ալ, իրենց կարողութիւններուն ներած չափով ու զանազան ձեւերով՝ մեկնաբանել ջանացած են:

Այս մէկը՝ քառսին մէջ ինքզինք կորսուած զգացող և ելք մը փնտռող բոլոր հաւաքականութիւններուն համար, անհրաժեշտ ստիպողութիւն մըն էր:

Բոլորս ալ գիտենք, թէ պատմական հնագոյն շրջաններէն մինչեւ այսօր մարդկութիւնը, այս ահաւոր գաղտնիքը լուծելու մտադրութեամբ, անհաւատալի և տարօրինակ ի՞նչ պատմութիւններ ու առասպելներ ստեղծած է:

Հարիւրաւոր ու հազարաւոր «Տեսութիւններ» մինչեւ այսօր, բիւրաւոր հաւաքականութիւններու կողմէ ջերմօրէն կը հաւատացուին և պաշտամունքի կ'ենթարկուին:

Քրիստոսի Վարդապետութիւնն ալ այս բիւր ու հազարաւոր՝ Տիեզերքի և Կեանքի գաղտնիքը լուծել յաւակնող «Տեսութիւն»-ներէն մէկն է:

Մեզի կը հարցնէք, թէ «Կը հաւատա՞ք Քրիստոսի Վարդապետութեան»:

Մենք ալ ձեզի հարցնենք՝ Քրիստոսի Վարդապետութեան չհաւատացող, Քրիստոսի Վարդապետութեան գոյութենէն նոյնի՛սկ տեղեակ չեղող միլիոնաւոր մարդիկ անհաւատ են արդեօք:

Կը խնդրենք, որ չդատե՛ք կաթողիկէներուն նման, որոնք Կաթողիկէ շեղողները «Յաւիտենական Կեանքի» արժանի չեն նկատեր: Մի՛ մտածե՛ք՝ ծայրայեղ Թուրք Մահմետականներուն նման, որոնք Մահմետական շեղողները “GAVOUR”, “KAFIR” = «անհաւատ» կը նկատեն:

Մի՛ խորհի՛ք Հրեաներուն նման, որոնք ինքզինքնին «Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդ» համարելով, հրեայ շեղողները «Խոյ» [իրենց լեզուով՝ «Կենդանի»] կը նկատեն:

Այս առթիւ, եթէ թոյլատրե՛ք, նշենք կաթողիկէներու մոլեռանդութեան մէկ օրինակը:

1944-թ.ին՝ Winston Churchill-ի կարգադրութեամբ Թուրքիա, մետասաներորդ վայրկեանին, պատերազմ յայտարարեց Նացի Գերմանիոյ դէմ: Ասիկա ձեւակերպութիւն մըն էր միայն: Քանի որ Գերմանացիները, շատո՛նց քաշուած էին թրքական սահմաններէն և Պալաններէն:

Բայց Չրչիլի նպատակն էր՝ Գերմանիոյ դէմ պատերազմ յայտարարել տալով՝ Թուրքիա «Դաշնակից»ներուն կողմին [իրք թէ] պատերազմող երկիր մը նկատուի, և Ռուսական «սպառնալիք»էն զերծ մնայ:

Այս պատճառով ալ, Թուրքիա գտնուող գերմանահպատակները, որպէս թշնամի պետութեան մը քաղաքացիներ, 1944-թ.ին Թուրքիայէն արտաքուեցան:

Բայց այն գերմանահպատակները, որոնք մերժեցին Գերմանիա վերադառնալ, Թուրքերուն կողմէ Անաթոլիայի կեդրոնը՝ ՉՈՐՈՒՄ և ԵՈԶՂԱՏ արտքուեցան:

Այս արտքուեցումն մէջ էր (Ճակատագրի ի՛նչ հեգնանք), Ռուրէն Սեւակի քոյրը՝ Տիկ. Էֆթիկ Յակոբովիչ (Չիլինկիրեան), որուն ամուսինը՝ Օննիկ Պէյ Յակոբովիչ (Ռոտոստոցի), Աւստրիական հպատակ ըլլալուն, 1938-թ.ին Գերմանիոյ կողմէ Աւստրիոյ գրաւումին պատճառաւ, ինքնաբերաբար գերմանահպատակ դարձած էր ընտանեօք:

Եւ այս պատճառաւ գերմանահպատակ Տիկ. Էֆթիկ Յակոբովիչ, միւս գերմանահպատակներուն հետ (կրկին ճակատագրի ի՛նչ հեգնանք) իր եղբօր՝ Ռուրէն Սեւակին նահատակութեան վայր՝ ՉԱՆՂԸՐԸ-էն ոչ շատ հեռու գտնուող ՉՈՐՈՒՄ քաղաքը կ'արտքուի:

Այստեղ, ախարեալ գերմանահայատակները որոշ ազատութիւններ կ'ունենան: Մեծամասնութիւնը անոնց, նախկին Աւստրիացիներ էին: Իրենց մէջ, Պոլսոյ Աւստրիական Գոլէնի կաթողիկէ վարդապետներ ալ կային:

Այս վարդապետները, իրենց բնակած տան ընդարձակ մէկ սենեակը մատուոյ կը վերածեն և, կիրակի օրերը, Պատարագ կը մատուցանեն:

Զատկական նախաշարաքներն են: Ռուբէն Սեւակի ֆոյրը՝ Տիկ. Էֆթիկ Յակոբովիչ, ամբողջ շարաք մը ջերմեռանդութեամբ կը պատրաստուի Ս. Զատկի կիրակի օրուան, որ իբր հաւատացեալ հայ՝ «Հաղորդութիւն» առնէ:

Մատուոյն մէջ շարք կը մտնէ և երկիւղած՝ կը յառաջանայ, ուրիշներու կարգին, դէպի սկիհը բռնած վարդապետը, որ ինքն ալ հաղորդուի:

Երբ կարգը իրեն կու գայ, աւստրիացի կաթողիկէ վարդապետը կը հարցնէ. «Տիկին, դուք Կաթոլիկ էք»: Ռուբէն Սեւակի ֆոյրը կը պատասխանէ. «Ես, Քրիստոնեայ Հայ եմ»:

Վարդապետը կ'առարկէ, «Տիկին, դուք “CATHOLIQUE” չէք, ձեզի հաղորդութիւն չեմ կրնար տալ»:

Եւ, Ռ. Սեւակին ֆոյրը, ընկնուած, կը հեռանայ առանց հաղորդուելու:

Այս թուականէն քիչ ետք, պատերազմը վերջ գտաւ, և Ռ. Սեւակի ֆոյրը Պոլիս վերադարձաւ, բայց առողջութիւնը խանգարուած էր, և միջոց մը ետք՝ հողին յանձնեցինք զինք:

Ճակատագրի ուրիշ հեգնանք մըն ալ՝ կաթողիկէ այն վարդապետը, որ Ռուբէն Սեւակի ֆրոջ հաղորդութիւն տալ մերժած էր, Պոլսոյ աւստրիական “SAINT GEORGES” Գոլէնին մէջ, 1939-թ. էն մինչեւ 1944-թ. ը մեզի ուսուցչութիւն ընող VATER PROUJENSKI-ն էր:

Հաւատացեալ ըլլալու կամ չըլլալու մասին, ուրիշ չափանիշ մըն ալ կ'ուզենք այստեղ նշել:

Մենք՝ հայերս, շատ իրաւամբ՝ Քրիստոնէութիւնը ընդունած աշխարհի առաջին Պետութիւնը ըլլալու հպարտութիւնը ունինք:

Բայց մենք, հաւատացեալ Քրիստոնեայ չէի՞նք արդեօք, որ 18-րդ. դարուն Ֆրանսացիները, 19-րդ. դարուն Անգլիացիները և յետոյ ալ՝ Ամերիկացիները մեզ դաւանափոխ ընել ջանացին:

Այս կաթողիկէ և բողոքական “Missionnaire”ները, փոխանակ

շրջանի ոչ – ֆրիստոնեայ ժողովուրդները հաւատացեալ ֆրիստոնեայ դարձնելու, եկան մեր հայերուն մէջ, որ մեր 1500 տարուան ֆրիստոնէադաւան հաւատքը դրամով, կաշառով և սատանայական հազար տեսակ միջոցներով փոխեն. պատակտեն և ջլատեն մեր կրօնա–եկեղեցական միաբանութիւնը, որ Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցիով կը յատկանշուի:

Դուք, այս «Միսիոնար»ներուն հաւատացեալ ֆրիստոնեայ կ'ըսէ՞ք, թէ՞ «ֆաղափական գործիչ» մակդիր կու տաք անոնց:

Միջին Արեւելքի հարուստ հողերուն աչք տնկած Արեւմտեան պետութիւնները, Անաթոլիայի մէջ հայկական ներկայութիւնը իրենց շահերուն համար վնասակար նկատեցին: Անոնք, շատ իրագեկ ըլլալով դժգոհ էին, որ Հայ ժողովուրդը, իր ապագայ փրկութիւնը, ազատութիւնը Ռուս Ազգին օգնութեամբ կը յուսար իրականացնել:

Այս տեսակէտով ֆրանսացիները, իրենց ֆաղափական գործիչ միսիոնար–ներուն միջոցաւ, ստեղծեցին հայ կաթողիկէ դաւանութեամբ հատուած մը՝ “CATHOLIQUE MILLETI”, որ ֆրանսացիներուն կրօնա–ֆաղափական ազդեցութեան պիտի ենթարկուէր:

Նմանապէս Անգլիացիներուն և հուսկ՝ Ամերիկացիներուն ֆաղափական գործիչ “Missionnaire”ները ստեղծեցին հայ “PROTESTANT” հատուածը՝ “PROTESTANT MILLETI”, որոնք Անգլիական և Ամերիկեան ֆաղափականութեանց ֆարոգիչներն ու անոնց յաջողութեան նպաստողներն պիտի ըլլային, ատեն մը մանաւանդ:

Այս ֆաղափական գործիչ “Missionnaire”ները շատ լաւ գործարեցին իրենց համար սահմանուած առաքելութիւն–հրահանգը, և Հայ Ազգին կարեւոր մէկ մասը ուրացաւ իր պապեանական հաւատքը, ինկաւ հայութեան ազգային շահերուն դէմ եղողներուն ծուղակը և բաժնուեցաւ Ազգային եկեղեցիէն:

Ա՛յս եղաւ, մեր ապագայ ազատագրական պայքարին անյաջողութեան պատճառներէն ամէնէն գլխաւորը:

Հայոց նման «Ուղղափառ Քրիստոնեայ» եղող Յոյներուն, Պուլկարներուն, Սերպերուն և Ռումէններուն մէջ, վերջին դարերուն, մեր Ազգին մէջ եղածին նման կրօնական բաժանումներ չեղան, և անոնց մէջ “CATHOLIQUE” և “PROTESTANT” կոչուող նկատելի հատուածներ չստեղծուեցան:

Ասոր պատճառը արդեօք Հայ Ազգին հաւատքի տկարութի՞ւնն

է, թէ՞ ոչ, ֆաղափական գործիչ միսիոնար-ներուն իրենց գործու-
նելութեան ամբողջ ուժը, մեր վրայ կեդրոնացնելը:

Գալով ձեր այն հարցումին, թէ՛ «Կը հաւատա՞ք Քրիստոսին և
անոր Վարդապետութեան», մեր պատասխանը տանք, առանց տա-
տամսելու, ըսելով՝ «Այո»:

Բայց մենք կը հաւատանք Քրիստոսին, իր անձն ու գործը առա-
պելներէ ու հեփաթներէ զտուած վիճակով վեր առած, անոնցմէ
ձերբազատ:

Կը հաւատանք Քրիստոսին իբր «Մարդ»:

Կը հաւատանք Քրիստոսին իբր «Բարութեան Խորհրդանիշը»:

Կը հաւատանք Քրիստոսին՝ իբր «Բարի»ին, «Գեղեցիկ»ին և
«Ճշմարիտ»ին մարմնացումը:

Եւ կը հաւատանք Քրիստոսին՝ այնպէս ինչպէս Ռուբէն Սեւակ
ըսած էր, իր «Յիսուսի Կեանքը» սփանչելի ուսումնասիրութեան
մէջ. «ԴՈՒՆ ՄԱՐԴ ԷՒՐ, ՔԵԶ ԱՍՏՈՒԱԾ ԸՐԻՆ»:

Հրեաներուն մէջէն ելաւ միակ, բարութեան մարմնացում Մարդ
մը, ազնուութեան խորհրդանիշը՝ «Քրիստոսը»: Բայց անոր ալ
չհանդուրժեցին հրեաները, և զինք խաչեցին:

16 - 3 - 1996

★ ★ ★

Բայց, ո՞վ էր իրականութեան մէջ, Քրիստոս՝ Մա՞րդ, Մարգա-
րէ՞, Աստուա՞ծ:

Մենք, ինչպէս որ ասկէ առաջ ըսինք՝ չունինք գերմարդկային
կարողութիւն, «Մարգարէ» կամ «Աստուած» - Քրիստոսի մասին
գաղափար յայտնելու:

Բայց կ'ուզենք «Մարդ-Քրիստոսի» մասին խօսիլ, և այս մասին
մեր մտածումները բացատրելու ջանալ:

Քրիստոս, իբրէ՛ առաջ եկած բոլոր հոգեւոր-կրօնական ֆարո-
զիչներուն նման, «յեղափոխական» մըն էր:

Բայց ունէր, անոնցմէ աւելի, բա՛ն մը:

Քրիստոս համարձակեցաւ հրեաներուն հաւատքին բոլորովին
հակառակ տեսակետներ յայտնել: Այսպէս՝

1.- Հրեաները վրէժխնդրութիւնը սկզբունք դարձուցած, «Աչքի
դէմ աչք» կ'ուզէին: Մինչդեռ Քրիստոս՝ «Եթէ մէկ երեսիդ զար-
նեն, միւս կողմն ալ դարձուր որ անոր ալ զարնեն» պատուիրեց:

2.— Հրեաները դրամին իշխանութեան կը հաւատային, մինչ-դեռ Քրիստոս՝ դրամը, հարստութիւնը մերժեց: «Հարուստները դրախտին դռնէն ներս չեն կրնար անցնիլ» պատգամեց:

3.— Հրեաները ինքզինքնին «Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդը» կը նկատէին և հրեայ չեղողները ստրուկներ կը համարէին: Մինչ-դեռ Քրիստոս, ժողովուրդներու միջեւ եղբայրութիւն փարոզեց, «Սիրէ՛ քու թշնամիդ» ըսաւ:

Իր այս գաղափարներով՝ ՔՐԻՍՏՈՍ առաջին իսկական Համայնավար յեղափոխական Քարոզիչն կը նկատուի:

Բայց Քրիստոս իր նոր գաղափարները փարոզեց, առանց ստեղծելու բաղխում անոնց և իր պատկանած հրէական կրօնքին սկըզբունքներուն միջեւ, առանց զանոնք մերժելու:

Ան հանդուրժողութիւն ցուցաբերեց հրէական կրօնական օրէնքներուն հանդէպ: Այն օրէնքներուն՝ որոնք Քրիստոսի նոր գաղափարներուն բոլորովին հակապատկերն կը կազմէին:

Քրիստոս չէ՞ր գիտեր այս իրականութիւնը: Բնական է՝ գիտէր: Բայց կը թուի, որ փաշտութիւնը չունեցաւ հինը փլցնելու:

Ան ուզեց՝ խաղաղ յեղաշրջում մը իրականացնել, առանց «յեղափոխութիւն»ի դիմելու, որ կ'ենթադրէ ուժի գործածութիւն:

Այս տեսակէտով՝ ամբողջական յեղափոխական մը չէր:

Քրիստոսի կեանքին մէջ, ամենակարեւոր տեղը կը գրաւեն իր կատարած հրաշքները:

Իր գերմարդկային կարողութիւններով գործած հրաշքներով, ան բոլոր ականատեսներուն հաւատացուցած էր, որ ինք Աստուածային կարողութիւններ ունի:

Բայց իր Աստուածային կարողութիւններուն, իրեն հաւատացողներէն աւելի, ի՛նք հաւատացած էր:

Այս տեսակէտով՝ մենք երկու մասի կ'ուզենք բաժնել Քրիստոսի կեանքին ուսումնասիրութիւնը:

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍԸ՝ Քրիստոսի ծնունդէն մինչեւ իր ձերբակալութիւնը:

Քրիստոս, մինչեւ իր ձերբակալութիւնը, շատ կը տարբերի անկէ ետքի իր տիպարէն՝ եթէ բաղդատութիւնը ընենք երկուքին:

Շատ համարձակ փարոզներով գործած արարքները իրենց գազաքնակէտին կը հասնին, աղօթատունէն վոնտելով վաճառորդները և լումայափոխները:

Այս մէկ բացառիկ յանդուգն արարքը, իսկական յեղափոխականի վայել կեցուածք էր՝ քաջ, ինքնավստահ և վճռական:

Բայց, հրեաներուն աչքին, այս արարքը աններելի յանցանք կը կազմէր:

Աղօթարանին մթնոլորտը վրդովելը, անեւտրականներուն չարաշահութեան արգելք ըլլալը, աւելի ճիշդը՝ հրեաներուն դրամին դպչիլը... սրբապղծութիւն էր, մահացու յանցանք:

Ահա՛ այդ օր է, որ հրեաները Քրիստոսի մահուան վճիռը տուին:

Եւ միջոց մը ետք, Քրիստոս կը ձերբակալուի: Եւ այստեղ կը սկսի Քրիստոսի կեանքին երկրորդ մասը: Ու այդ վայրկեանէն սկսեալ, Քրիստոս կը կերպարանափոխուի ու նոր տիպար մը կը մարմնաւորէ: Ընկնուած ու ճակատագրին համակերպած՝ հոսանքն ի վարձուող մէկու մը պէս, ինքնալուսի ենթարկած է ինքզինք:

Դատարանին առջեւ ինքզինք չի պաշտպաներ, չի յայտներ իր գաղափարները, որոնց ջերմ քարոզիչն էր ինք, մինչ այդ:

Քրիստոս ՊԻՂԱՏՈՍԻՆ առջեւ կը հանուի, և այս վերջինը Քրիստոսին կը հարցնէ՝ «Դ՞ո՞ւն ես հրեաներուն թագաւորը»: Եւ Քրիստոս խուսափողական պատասխան մը կու տայ՝ «Դ՞ո՞ւն կ'ըսես»:

Քրիստոս մահուան կը դատապարտուի և կը տարուի խաչելութեան:

Մինչեւ յետին պահը Քրիստոս նոյն՝ ընկնուած հոգեվիճակին մէջ է, գրեթէ՝ մունջ, իր շուրջ կատարուածներուն հանդէպ՝ անտարբեր, կարծէք, թէ այս աշխարհին հետ կապ չունի այլեւս:

Այստեղ կ'ուզենք, Քրիստոսի վերջին վայրկեաններու մանրամասնութիւններուն վրայ ծանրանալ:

Ան, խաչուած է արդէն... և իր ա՛յդ վիճակով ժամեր կ'անցնին, և յետոյ խաւար կ'ըլլայ:

Եւ այդ միջոցին, կը լսուի Քրիստոսի բարձրաձայն աղերսաւորակը՝ «ԷԼԻ՛, ԷԼԻ, ԼԱ՞ՄԱ ՍԱԲԱՔԹԱՆԻ» (ԱՍՏՈՒԱԾ ԻՄ, ԱՍՏՈՒԱ՛Ծ ԻՄ, ԻՆՉՈ՞Ւ ԹՈՂՈՒՑԻՐ ԶԻՍ): Հոգեվարքի պահն է: Քրիստոս իր վերջին շունչը կը փչէ...

Մենք կը հաւատանք, թէ Քրիստոսի այս վերջին խօսքերը, իր կեանքին ամբողջ պատմութիւնը կը լուսարանեն:

Քրիստոսի իր ծնունդէն մինչեւ երեսուն տարիքը ապրած կեանքին մանրամասնութիւնները, բոլորովին անյայտ են:

Սուրբ Գիորգի մէջ, Քրիստոսի կեանքին բուն պատմութիւնը կը

սկսի իր երեսունը թեւակոխելէն, և այդ շրջանի կենսագրութեան առաջին էջերէն իսկ, անոր կատարած հրաշքներուն նկարագրականը, պատմութիւնը կը տրուի:

Այստեղ, դժուար չէ ենթադրել, որ Քրիստոս, մինչեւ իր երեսուն տարեկանը, իր անյայտ կեանքին ընթացքին, ապրած է զանազան տեղեր և զանազան վայրերու մէջ, և իր մէջ զգացած բացառիկ կարողութիւնները այնտեղ կատարելագործելէ յետոյ, արտակարգ ձիրքերով օժտուած, վերադարձած է իր երկիրը իբր «ՀՐԱՇԱԳՈՐԾ»:

Եւ իր շուրջ հաւաքած է իր հրաշքներուն և փարոզներուն հաւատացող մարդիկ, որոնց թիւը երթալով կը ստուարանայ, կը գոյանան զանգուածներ:

Այս երեսուցորդ, յաջողութիւնները, Քրիստոսի մէջ հոգեկան մեծ յեղաշրջում կը ստեղծեն, և Քրիստոս, իր ներսիդին, «Աստուածային» ուժեր կրելուն աւելի կը հաւատար:

Եւ մանաւանդ՝ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻԶԻՆ ա՛յն վկայութիւնը, թէ «Քրիստոս, այն “JEHOVA”ն է, որուն գալուստին կը սպասեն հրեաները, Յիսուսի մէջ աւելի կը զօրացնէն այն հաւատքը, որ ինք Աստուծոյ կողմէ երկիր ուղարկուած է:

Եւ հուսկ՝ ինքնաթելադրութեամբ ալ կը հաւատայ, որ ինքն է «ՄԻԱԾԻՆ ՈՐԴԻՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ»:

Եւ մինչեւ իր ձերբակալութիւնը, մեծ համարձակութեամբ, իբր հրեաներուն երկնային թագաւորը, իր իշխանութիւնը կը տարածէ ժողովուրդին վրայ:

Բայց հրեաները կ'ըմբռնեն Քրիստոսին ներկայացուցած վտանգը իրենց կրօնին համար, և ձերբակալել կու տան զինք:

Ա՛յս կ'ըլլայ Քրիստոսի յեղափոխական կեանքին վերջաւորութիւնը: Ձերբակալութեան վայրկեանէն սկսեալ, Քրիստոս հոգեկան մեծ փոփոխութեան կ'ենթարկուի, և իբր «ՄԻԱԾԻՆ ՈՐԴԻՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ», Անոր ձեռքերուն կը յանձնէ իր ճակատագիրը: Զէ՞ որ Քրիստոս Աստուծոյ Որդին է, ուրեմն Աստուած Ինք պիտի տնօրինէ իր զաւկին ապագայ կեանքը:

Եւ այս յոյսով և հաւատով, համբերութեամբ կ'ենթարկուի ամէն չարչարանքի և անարգանքի, սպասելով իր հօր՝ երկնային Աստուծոյ հրաշքին:

Այս յոյսով է, որ կը բարձրանայ մինչեւ Գողգոթա, մինչեւ խա-

չելութիւն:

Եւ, խաչին վրայ է ինք: Կ'անցնին ժամեր, Քրիստոս դեռ յոյս ունի...:

Եւ խաւարը կը պատէ ամէն կողմ:

Բայց, Աստուծոյ հրաշքը չի՛ գար:

Ու հոս է, որ Քրիստոսի մարդկային ջիղերը չեն տոկար, և յուսախարութեամբ և դառնութեամբ կ'աղաղակէ՝ «ԱՍՏՈՒԱ՛Ծ ԻՄ, ԱՍՏՈՒԱ՛Ծ ԻՄ, ԻՆՉՈ՞Ւ ԹՈՂՈՒՑԻՐ ՉԻՍ»:

Եւ ա՛յս ձեւով կ'աւարտի «ՄԱՐԴ - ՔՐԻՍՏՈՍԻ» կեանքին տխուր պատմութիւնը:

30 - 3 - 1996

★ ★ ★

ՀԱՐՅՈՒՄ.— Հին յունական ֆաղափարքութեան մեծագոյն փիլիսոփաներէն *SOCRATE*-ի գաղափարներուն և Քրիստոսի վարդապետութեան միջեւ նմանութեան եզրեր նկատող տեսակէտներ կան: Դուք, ի՞նչ կը մտածէ՛ք այս մասին:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Ո՛չ միայն Սոկրատի և Քրիստոսի գաղափարներուն միջեւ նմանութիւններ կան, այլեւ՝ այս երկուքին կեանքներուն վերջին օրերու պատմութիւնները, անհաւատալիօրէն իրարու կը նմանին:

Սոկրատ և Քրիստոս՝ երկուքն ալ իբրեւ «ԱՄԲՈՒՆԵՐԸ ԱՅՆԱՍԵՐՈՂ» ամբաստանուեցան և դատուեցան, և երկուքն ալ այս ամբաստանութեամբ մահուան դատապարտուեցան:

Բայց, Սոկրատի և Քրիստոսի դատավարութեանց ընթացքին, երկուքին կեցուածքները իրարմէ շատ տարբեր եղան:

Քրիստոս, իր դատավարութեան ընթացքին, ինչպէս ըսած է ինք՝ ինքզինք չպաշտպանեց, հարցումներուն պատասխան չտուաւ, և ընկճուած ու համակերպած՝ գնաց մինչեւ խաչելութիւն:

Մինչդեռ Սոկրատ, դատավարութեան ընթացքին, բացառիկ յանդրգնութեամբ ու պերճախօսութեամբ պաշտպանեց իր գաղափարները:

Ամբաստանեալ Սոկրատ ինքն է որ, մեղադրողի դերին մէջ մըտնելով, հեզնանով ֆննադատեց դատաւորները, գրգռելով ասոնց զայրոյթը:

Եւ Սոկրատ, Քրիստոսի նման, մահուան դատապարտուեցաւ:

Եւ մահուան թոյնը, ինքն իր ձեռքով խմեց, մեծ քաջութեամբ:
Սոկրատ կը համարուի, Քրիստոսէ հինգ դարեր առաջ ապրած
ՔՐԻՍՏՈՍ մը:

Սոկրատ՝ մեր համոզումով, ամբողջ պատմութեան մէջ, անց-
եալի և ներկայի՝ բոլոր ժամանակներուն մեծագոյն Յեղափոխա-
կան Փիլիսոփան է:

Ան է որ, «Յունական Չաստուած» ներու հաւատքին փոխան,
«ԱՆԾԱՆՕԹ ԱՍՏՈՒԾՈՅ» մը գաղափարը պաշտպանած է: Եւ
իրապաշտութեամբ Քրիստոսինը գերազանցող իր գաղափարա-
կանով, մեր սրտին աւելի կը խօսի: Տիեզերքի և կեանքի մասին,
Սոկրատի գաղափարականը, իր սա հռչակաւոր նախադասութեան
մէջ կը կայանայ.—

«ԵՍ, ԲԱՆ ՄԸ ԳԻՏԵՄ, ԱՅՆ ԱԼ՝ ԲԱՆ ՄԸ ՉԳԻՏՆԱԼՍ Է»:

Մեր հաւատքի սկզբունքն ալ այս է:

Այո, կը հաւատա՛նք:

Մեզի կը հարցնէք, թէ՛ «Հաւատացեա՞լ էք»:

ԿԸ ՀԱԻԱՏԱՆՔ, ՈՐ ՈՉ ՄԷՎ ԲԱՆԻ ՉԵՆՔ ԿՐՆԱՐ ՀԱԻԱ-
ՏԱԼ:

Այսօրուան մեր մտային կարողութիւնները, մեզի բանի մը հա-
ւատալ չեն թոյլատրեր:

Մենք կը հաւատանք, որ իրաւունք չունինք հաւատալու, մեր
մտային կարողութիւններէն վեր, որեւէ կրօնական տեսակէտի:

Մենք կը հաւատանք, որ եթէ մեր մտային կարողութիւններէն
վեր բանի մը հաւատանք, իբր մտածող մարդ, մենք ինքզինքնիս
ուրացած կ'ըլլանք:

Մենք կը հաւատանք, որ եթէ որեւէ կրօնական տեսակէտի հա-
ւատանք, գերմարդկային կարողութիւններ ունենալու ինքնախա-
րութեան մէջ կ'իյնանք:

Եւ մենք կը հաւատանք մէկ բանի՝ մեր ներքին ԽՂՃԻ ՁԱՅ-
ՆԻՆ:

Մենք պատասխանատու ենք, մեր խղճի ձայնին հանդէպ, մեր
արարքներուն համար:

Եթէ նոյնի՛սկ մէկը չգիտնայ մեր սխալ արարքները, մեր խղճի
ձայնը տեղեակ պիտի ըլլայ անոնց:

Մեր խղճի ձայնը մեր անաչառ դատաւորն է:

Մեր խղճի ձայնը մեզ հաւատարիմ կը պահէ ԲԱՐԻԻՆ, ԳԵՂԵ-

ՑԻԿԻՆ Լ ԾՇՄԱՐԻՏԻՆ սկզբունքներուն:

Ասկէ բացի բոլոր ըսուածները, ամբողջութեամբ գերմարդկային խօսքեր են, առասպելներ ու հեքիաթներ են, որոնք կը շահագործեն մարդկային տկարութիւնները:

Կը շահագործեն կեանքի գաղտնիքը փնտոող հոգիները:

Եւ կը շահագործեն մանաւանդ՝ մահուան սարսափէն փախչելով, յաւիտենական կեանքի երազին ապաւինող բոլոր հոգիները:

Հ.— Ինչպէս գիտէք, Քրիստոս իր վարդապետութիւնը, իր պատկանած հաւաքականութեան, այսինքն՝ հրեաներուն համար նախատեսած էր:

Քրիստոս հրեաներուն մէջ տեսած անկարգութիւնները, անիրաւութիւններն ու սխալները բարեփոխել և սրբագրել ուզած էր:

Բայց՝ արդիւնքը ի՞նչ եղաւ:

Հրեաները, ոչ մէկ ձեւով, չենթարկուեցան Քրիստոսի վարդապետութեան:

Եւ Քրիստոսի իրենց համար սահմանած վարդապետութիւնը վանեցին իրենցմէ, և Հրեայ Առաքեալներու միջոցաւ զայն տարածեցին ամբողջ աշխարհին:

Դուք ինչպէ՞ս կը բացատրէք այս երեւոյթը:

Պ.— Հրեաներուն Աշխարհը ձեռք անցընելու իրենց երկհազարամեայ ծրագիրներուն մէջ փնտոել պէտք է ասոր պատճառը:

Այս խնդրին մէջ, գլխաւոր պատասխանատուն, նոյնինքն ՔՐԻՍՏՈՍՆ է:

Ինչպէս որ, ասկէ առաջ շանացիներ բացատրել, Քրիստոս վարանեցաւ, իր պատկանած հաւաքականութեան, այսինքն՝ հրեաներուն հաւատացած Կրօնը մերժելու:

Ան յոյս ունէր, որ խաղաղ միջոցներով պիտի կարենար հրեաները համոզել և իր վարդապետութիւնը ընդունիլ տալ անոնց:

Բայց Քրիստոս, հակառակ որ Հրեայ մըն էր [թէեւ, «Քրիստոս ծագումով հրեայ չէ» պնդող տեսակետներ ալ կան], պէտք եղածին չափ չէր նանչցած հրեաները, որոնք սկիզբը շատ ուրախացան Քրիստոսի մեռնելուն, խորհելով, որ ազատուած եղան մեծ փորձանքէ մը:

Բայց, յետոյ մտածեցին, թէ ի՞նչ ձեւով կրնան օգտուիլ Քրիստոսի վարդապետութենէն, իրենց ծրագիրներուն իրագործման համար, և գտան նարը:

Հրեաները՝ Քրիստոսի աշակերտները իբր Առաքեալ, ուղարկեցին Աշխարհի չորս ծագերը, որ քարոզեն Քրիստոնէութիւնը:

Այս ձեւով գերծ մնացին Առաքեալներուն իրենց Համայնքին մէջ յառաջացնելիք խոովութիւններէն: Եւ յաւելուած՝ «Հեթանոս» Աշխարհի մէջ տարածեցին Կրօն մը՝ Քրիստոնէութիւնը, որ կ'ընդունէր հրէական կրօնին Իշխանութիւնը, և ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ «ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԸՆՏՐԵԱԼ ԱԶԳԸ» ըլլալու հանգամանքը:

Այս ձեւով հրէութիւնը տարածեցին ամէն կողմ, տարածեցին իրենց Սուրբ Գիրքը՝ «Աստուածաշունչ»ը: Քրիստոնէութեան համբով անոնք տարածեցին իրենց կրօնին սկզբունքները:

Բայց այստեղ, ուշադրութի՛ւն՝ անոնք հրէութիւնը ոչ մէկուն տրւին, իբր ԱՌԱՆՁՆԱՇՆՈՐՀԵԱԼ ԱԶԳ. անոնք հրէութիւնը միայն իրենց համար պահեցին, և Քրիստոնէական կրօնին համբով ստեղծեցին, իրենց հրամանին ենթակայ, ստրուկներու հաւաքականութիւն մը:

Կրօն մը՝ որ կը քանդէր հին հեթանոսական հաւատքը և անոր տեղը կը դնէր նոր՝ «Միակ Աստուծոյ» մը հաւատքը:

«Աստուած» մը՝ որ իրեն համար «Միրելի Ազգ» ընտրած էր հրեաները:

Եւ այս Հրեայ Ազգը, Աստուծոյ հրամանով՝ պիտի իշխէր Աշխարհի բոլոր ազգերուն վրայ:

Այս ձեւով նետուեցան, Սիոնիստ Աշխարհակալ Կայսրութեան առաջին հիմնադրերը:

Եւ հրեաները՝ Քրիստոսի առաքեալներուն քարոզչական աշխատանքը իրենց հակակշռին տակ պահելու, անոնց աշխատանքը ներդաշնակելու և կազմակերպելու համար, այս պաշտօնին կոչեցին իրենց շրջանակէն շատ վստահելի մէկը՝ ծայրայեղ մոլեռանդ հակաքրիստոնեայ հրեայ մը:

Այս անձին անունը ՍԱԻՈՒՂ էր:

Ո՞վ էր Սաւուղ. Կիլիկիոյ Տարսոն քաղաքէն հրեայ մը՝ որ, Երուսաղէմի մէջ, քրիստոնեաներ կը հալածէր, կը ձերբակալէր և կը չարչարէր:

Օր մը Սաւուղ Դամասկոս կ'երթայ, այդ տեղի քրիստոնեաները ձերբակալելով զանոնք Երուսաղէմ բերելու և պատժելու համար:

Եւ համբան, ԻԲՐ ԹԷ, շատ փայլուն լոյս մը Սաւուղին աչքերը կը շլացնէ: Սաւուղ գետին կ'իյնայ, և այս լոյսին մէջէն ձայն մը

Սաւուղին կ'ըսէ. «ՍԱԻՈՒՂ, ՍԱԻՈՒՂ, ԻՆՉՈ՞Ւ ԿԸ ՀԱԼԱԾԵՍ ՋԻՍ»:

ՔՐԻՍՏՈՍՆ է, որ կը խօսի իրեն... և իբր թէ՛ այդ վայրկեանէն սկսեալ, ՍԱԻՈՒՂ դարձի կու գայ և կը դառնայ ամէնէն շերմեանդ քրիստոնեան:

Ա՛յս է ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔԻՆ՝ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻՆ մէջ գրուած ու Սաւուղին վերաբերող պատմութիւնը:

Ա՛յն Սաւուղին՝ որ «Քրիստոնեաներու հալածիչ» մակդիրէն դուրս գալով, Քրիստոնէութեան մեծագոյն ֆարոգիչ «Պօղոս Առաքեալ»ի կը վերածուի:

Սուրբ Գիրքին մէջ գրուած այս պատմութեան կը հաւատա՞ք, չէ՞ք հաւատար – այդ՝ չենք կրնար գիտնալ:

Բայց, մէկ բան անժխտելի է, որ Սաւուղ, իր նոր անունով՝ Պօղոս Առաքեալ դարձած Նոր Կտակարանին մէջ, Քրիստոսէ ետք եկող երկրորդ գլխաւոր անճնաւորութիւնն է:

Սա վայրկեանիս, մեր ձեռքին մէջ ունինք, Երուսաղէմի «Սրբոց Յակոբեանց Տպարան»ին մէջ լոյս տեսած հայերէն «ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆ» մը:

Այս Սուրբ Գիրքին ամբողջութիւնը 760 էջ է: Եւ այս 760 էջերուն գրեթէ 300-ը յատկացուած է հաւատափոխ Սաւուղին–Պօղոս Առաքեալին, ասոր ֆարոգներուն ու նամակներուն:

Քրիստոնէական Վարդապետութեան հիմնադիրը Քրիստոսն է: Բայց, Քրիստոնէական Տիեզերական Եկեղեցիին հիմնադիրը՝ Սաւուղն է: Պօղոս Առաքեալն է:

Ան է, Հռովմէական Կայսրութեան մեծ ֆաղափներուն մէջ հիմնըւած Քրիստոնէական նոր համայնքներէն ներս, կարգ ու կանոն սարհողը իր կատարած երկար նամբորդութիւններով: Ան է, իր ֆարոգներով և իր նամակներով, նոր Քրիստոնեայ եկեղեցիին, ամէն մարզի մէջ, ուղղութիւն տուողը:

Ան է, նոր Քրիստոնեայ եկեղեցիին օրէնքները և կանոնները դնողը, անցնելով մէկ ֆաղափէն միւսը՝ Անտիոք, Կիպրոս, Էփեսոս, Տրովադայ, Թեսաղոնիկէ, Ֆիլիպպէ, Աթէնք, Կորնթոս և Հռոմ:

Այս բոլոր ֆաղափներուն մէջ Պօղոս Առաքեալ [Սաւուղ] կը ֆարոգէ պերնախօսութեամբ, համոզիչ շեշտով և նարտարութեամբ, և մանաւանդ՝ խորամանկութեամբ. և տեղւոյն պայմաններուն համեմատ լեզու կը փոխէ:

Օրինակ՝ Աթենքի մէջ, գիտնալով Աթենացիներուն իմաստասիրութեան մէջ ունեցած բարձր հմտութիւնը, կը խօսի անոնց շատ տարբեր ձեւով:

Անոնց չի խօսիր ո՛չ Մովսէսի և ո՛չ ալ Աբրահամի մասին, չի խօսիր հրաշքներու, դժոխքի և դրախտի մասին:

Ան գիտէ որ Աթենացիները, նման խօսքերը հեզնանով պիտի դիմաւորեն:

Այլ՝ անոնց կը խօսի «Անձանօթ Աստուծոյ» մը մասին, որ «Socrate»-ին Աթենացիներուն սորվեցուցած «Աստուած»ն էր:

Սաւուղ Աթենացիներուն կ'ըսէ. «Ինչ որ դուք կը պաշտէք առանց զայն նանչնալու, ես նոյնը կը ֆարոգեմ ձեզի»:

Այս խորամանկ ֆարոգիչին, այս նարայիկ կազմակերպիչին՝ Սաւուղ-Պօղոս Առաքեալին յորդորներով հիմնուած Քրիստոնեայ եկեղեցին, մինչեւ այսօր կը պահէ իր «Սաւուղ»եան ուղղութիւնը:

Այսինքն՝ Քրիստոնեայ եկեղեցին իբր թէ կը ֆարոգէ միայն Քրիստոսի Վարդապետութիւնը: Իրականութեան մէջ, ան իր շարականներով ու աղօթքներով, ամէն վայրկեան իր հաւատարմութիւնը, իր ենթարկուածութիւնը կը յայտնէ «Աստուծոյ Ընտրեալ Ժողովուրդ»ին հաւատացած կրօնին: Պարզ խօսով՝ Քրիստոնեայ ժողովուրդը, Սաւուղ-Պօղոս Առաքեալին ստեղծած եկեղեցիին մէջ, իր աղօթքներով ու ամէն վայրկեան, իր «ՍՏՐԿՈՒԹԻՒՆԸ» կը յայտնէ Սիոնիստ Հրեաներուն:

Այս իրականութիւնը տեսնել-հաստատելու համար, Քրիստոնէական աղօթատեղիի մը արարողութեան հետեւիլը բաւարար է:

Արարողութեանց, Աղօթքներուն և Քարոզներուն քիչ մը ուշադրութիւն ընողը պիտի նկատէ իրականութիւնը, տեսական լսելով Աբրահամի, Դաւիթի, Մովսէսի, Իսրայէլի անունները՝ աղօթքներուն և ֆարոզներուն ընթացքին: Իսկապէս՝ Քրիստոսի խաչելութիւնը ողբալէ և յետոյ ալ Աբրահամը, Դաւիթը, Մովսէսը, Իսրայէլը փառաբանել հասկնալի չէ, նկատելով որ Քրիստոնէական կրօնին Աստուածացուցած Քրիստոսը հրեաները խաչեցին, Աբրահամին, Դաւիթին ու Մովսէսին կրօնին դէմ ելած ըլլալուն համար:

Քրիստոս չէր համարձակած հրեաներուն կրօնը մերժել, յուսալով որ պիտի կարենար դարձի բերել հրեաները:

Բայց Քրիստոսի խաչելութեան ողբերգութենէն ետքն ալ, եթէ քրիստոնեաները դեռ կը շարունակեն Քրիստոսը խաչել հրեանե-

րը և անոնց կրօնը փառաբանել, ասիկա, Քրիստոսի սուրբ և բարի յիշատակին դէմ գործուած —նուազագոյնը ըսելու համար— անարգանք է, սրբապղծութիւն է:

13 - 4 - 1996

★ ★ ★

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Ինչպէ՞ս կը բացատրէ՞ք, Առաջին Քրիստոնեաներուն սնուցած խոր հաւատքը, Քրիստոնէական կրօնին հանդէպ: Այն քրիստոնեաներուն՝ որոնք հալածանքը, չարչարանքը, կրկէսներու մէջ առիւծներուն կեր ըլլալը աչք առնելով, փարեցան քրիստոնէական վարդապետութեան:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Ինչպէս որ, մեր նախորդ գրոյցներուն մէջ, ջանացինք բացատրել՝ մարդկութիւնը, իր գոյութեան առաջին օրերէն սկսեալ, իր մէջ պահանջք գգացած էր լուծելու կեանքի գաղտնիքը:

Մանաւանդ՝ մահուան պատճառած սարսափով, անկէ ձերբազատուելու համար, իր ենթադրութեամբ և երեւակայութեամբ, տեսակ—տեսակ լուծումներ հնարած էր:

Տիեզերքի ստեղծման, յետ մահու կեանքի, դժոխքի, դրախտի մասին յօրինուած առասպելները, այս պահանջքին արդիւնքներն են:

Բոլոր կրօններուն մէջ, ասոնց օրինակները կրնանք տեսնել:

Քրիստոնէական կրօնը, մարդկութիւնը համակած մահուան սարսափը ամէնէն շատ արժեւորող կրօնն է:

Ինչպէս գիտէ՞ք՝ Քրիստոս իրեն հետեւողներուն և հաւատացողներուն խոստացած էր, որ իրենց երկրային անցողակի կեանքէն ետք, յետ մահու պիտի վայելեն դրախտային յաւիտենական կեանք մը:

Յանձնարարած էր անոնց արհամարհել երկրայինը և ձգտիլ երկնային յաւիտենական կեանքին, նախապատրաստուիլ անոր որ կեանքի բուն և իրաւ նպատակն է՝ հասնիլ յաւիտենական փայլուն կեանքին՝ յետ մահու, դրախտային պայմաններու մէջ, յաւերժ ապրելու համար:

Միաժամանակ՝ իր պատուիրաններուն չհետեւողներուն ալ սահմանելով յետ մահու դժոխային կեանք և յաւիտենական չարչարանքներ:

Մինչեւ Քրիստոսի գալը, ոչ մէկ մարգարէ ա՛յս աստիճան

«ՎԱԽ Լ ՅՈՅՍ», «ՏԱՆՁԱՆՔ ԵՒ ՎԱՅԵԼՔ», «ՄԱՀ ԵՒ ԱՆՄԱՀՈՒԹԻՒՆ» չէր խոստացած իրեն հաւատացողներուն:

Այս ՎԱԽԸ Լ ՅՈՅՍԸ, ճակատագրական եղած է, ֆրիստոնէական վարդապետութեան տարածման համար:

Ո՞վ կրնար չենթարկուիլ այս ՎԱԽԻՆ:

Ո՞վ կրնար չենթարկուիլ՝ յետ մահու գինք սպասող դժոխային կեանքի մը հաւանականութեան առթած սարսափին:

Եւ ո՞վ կրնար չհմայուիլ, յետ մահու ԴՐԱԽՏԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԻ ՄԱՍԻՆ ԵՂԱԾ ԽՈՍՏՈՒՄՆԵՐԷՆ:

Ա՛յս է պատճառը Առաջին ֆրիստոնէաներուն մահը արհամարհելով՝ ֆրիստոնէական վարդապետութեան փարելուն, ամբողջ հոգիով հաւատացած ըլլալով, որ յետ մահու իրենք պիտի ժառանգեն յաւիտենական կեանք ու արքայութիւն:

Եւ այս է պատճառը որ ֆրիստոնէական վարդապետութիւնը, հազարաւոր տարուան հետնոսական հաւատքը ֆիչ ժամանակի մէջ փլցնելով, ժողովուրդներու մէջ կրցաւ տարածուիլ ու արմատանալ:

Հ. — Ձեր նախորդ գրոյցներուն ընթացքին կ'ըսէիք, թէ «Քրիստոս, առաջին իսկական Համայնավար յեղափոխական - քարոզիչն էր»:

Բայց, ինչպէ՞ս կը բացատրէք այն երեւոյթը, որ 1917-թ.ի Համայնավար Յեղափոխութեան ղեկավարները, իրենց թշնամին նկատած էին կրօնը Լ մանաւանդ՝ ֆրիստոնէական վարդապետութիւնը:

Պ. — Իրաւունք ունիք:

Այս մէկը շատ հակասական երեւոյթ է. բայց իրականութիւն ըլլալէ չի դադրիր:

Գիտէք, որ ֆրիստոնէական կրօնին դէմ պայքարը սկսաւ հրեաներուն հրահրած 1789-թ.ի Ֆրանսական Յեղափոխութիւնով Լ շարունակուեցաւ 1917-թ.ի Համայնավար Յեղափոխութեամբ:

Եթէ այս յեղափոխականները իսկական, իրաւ համայնավարներ ըլլային, ֆրիստոնէական վարդապետութեան արմատներուն մէջ գտնուող գաղափարները նկատի պիտի առնէին, Լ պիտի չփորձէին խորտակել Ռուս ժողովուրդին դարաւոր աւանդութիւնները Լ հաւատքը:

Բայց 1917-թ.ի Յեղափոխութիւնը կատարողներուն մէջ մեծ

թիւ կազմող հրեայ ղեկավարներուն բուն նպատակներէն մէկն ալ, քանզի էր Ռուս ժողովուրդին քրիստոնէական հաւատքը և աւանդութիւնները. այս ձեւով՝ հրեաները շատ դիւրութեամբ պիտի կարենային իշխել Ռուս ժողովուրդին վրայ:

Բայց այս հանգամանքէն անջատ, քրիստոնէական վարդապետութեան վերաբերեալ շատ կարեւոր ուրիշ երեւոյթ մըն ալ կայ:

Քրիստոնէական վարդապետութիւնը այն չէ ներկայիս, ինչ որ էր սկզբնական շրջանին, երբ Քրիստոս իր վարդապետութիւնը կը քարոզէր:

Անժխտելի իրականութիւն մըն է, որ Քրիստոս և իրեն հետևողները, այն ատենուան պայմաններով՝ իսկական Համայնավար քարոզիչներ էին:

Բայց դարերու ընթացքին, քրիստոնէական վարդապետութիւնը կորսնցուց կամ եղծանեց իր առաջին շրջաններուն քարոզած սկզբունքները, և աստիճանաբար ենթարկուեցաւ տիրող իշխանութիւններուն ազդեցութեան, նոյնացաւ անոնց հետ:

Այստեղ կ'ուզենք նշել նոյնիմե՛ն՝ Նոր Կտակարանէն կարգ մը հատուածներ, ուր տեղ գտած Քրիստոսի և իր Առաքեալներուն քարոզած սկզբունքներուն և այսօրուան ընկերվարական գաղափարախօսութեան սկզբունքներուն միջեւ եղած նմանութիւնը շատ յատկանշական է, ակնբախ:

Օրինակ՝ Մատթէոս Աւետարանիչի Աւետարանին 59-րդ. էջին «Մեծահարուստ երիտասարդին պատմութիւնը» նշենք. «Օր մը, մեծահարուստ երիտասարդ մը, Քրիստոսին կը հարցնէ՝ «Ի՞նչ բարիք գործեմ, որ յաւիտենական կեանքը ունենամ»:

Քրիստոս կը պատասխանէ՝ «Ծախէ ունեցուածքդ և տուր աղփատներուն, և ետեւէս եկուր»:

Մեծահարուստ երիտասարդը երբ կը լսէ այս խօսքերը, կը հեռանայ Քրիստոսի քովէն:

Եւ այն ատեն Քրիստոս սա շատ ծանօթ խօսքերը կ'ընէ.

«Աւելի դիւրին է, որ ուղտը ասեղին ծակէն անցնի, քան հարուստ մը Աստուծոյ արքայութիւնը մտնէ»...

Քրիստոսի խաչելութենէն ետք հիմնուած առաջին քրիստոնեայ համայնքները, հետեւելով Քրիստոսի վարդապետութեան, բոլորովին համայնավարութեան հաւասարութեան սկզբունքներով կազմուած էին:

Այս՝ առաջին ֆրիստոնեայ համայնֆներուն մէջ, օրէնքները և պայմանները ա՛յն աստիճան խիստ էին, որ 1917-թ.ի ուսական յեղափոխութեան ղեկավարներուն վերագրուած բռնութիւնները շատ թեթեւ կը մնան անոնց հոյ:

Քրիստոսի աշակերտներէն՝ Պետրոս Առաքեալին կազմած առաջին ֆրիստոնեայ համայնֆներէն մէկուն մէջ պատահած դէպքը ինքնին շատ խօսուն ու յատկանշական է. [*Նոր Կտակարան՝ «Գործք Առաքելոց» Գլուխ Է., էջ՝ 348*]:

Անանիա և Սափիրա անունով այր ու կին մը, իրենց ագարակը կը ծախեն և դրամը իրենց համայնֆին պատասխանատու Պետրոս Առաքեալին կը յանձնեն:

Բայց խեղճ ամուլը, իրենց ագարակի վաճառքէն գոյացած գումարէն մաս մը, համայնֆէն գաղտնի, իրենց համար պահելու «սխալը» կը գործեն:

Պետրոս Առաքեալ այս մասին տեղեկանալով, նա՛խ Անանիան կը յանդիմանէ, և Պետրոս Առաքեալին խօսքերուն վրայ, Անանիա գետին կ'իյնայ և շունչը կը փչէ:

Քանի մը ժամ ետք, Սափիրա կու գայ: Պետրոս Առաքեալ զինք ալ կը յանդիմանէ, և Սափիրա նոյնպէս, գետին կ'իյնայ և շունչը կը փչէ:

Բնական է՝ որ այս պատմութիւնը յօրինուած էր վախցնելու համար միւս ֆրիստոնեայ համայնֆները, որ նոյն «յանցանք»ը չգործեն:

Նշուած սա օրինակները գաղափար մը կու տան, առաջին ֆրիստոնեայ համայնֆներուն ընկերվարական նախնական կառոյցին մասին:

Այդ շրջաններուն Հռովմէական իշխանութիւններուն և անոնց ենթակայ թագաւորութիւններուն մէջ, ֆրիստոնեաներուն դէմ կիրարկուած հալածանքներուն պատճառներէն մէկը, այդ ատենուան ֆրիստոնեայ համայնֆներուն համայնավարական սկզբունքներն էին, որոնք կը վախցնէին իշխանութիւնները:

Այս հալածանքներուն պատճառաւ է, որ առաջին ֆրիստոնեայ համայնֆները շատ չարչարուեցան և ստիպուեցան, երկար ատեն, «CATACOMBES»ներուն մէջ պահուրտիլ...:

Բայց, «ժամանակ» ըսուածը՝ բոլոր սրբութիւնները տաշող և մաշեցնող ազդակ մըն է:

Տարիներու ընթացքին, ֆրիստոնէական վարդապետութեան ցցուն

ու լաւագոյն մասերը խարտուեցան և կորսուեցան:

Հոռովմէական իշխանութիւններն ալ, ըմբռնելով և կամայ -
ականայ համակերպելով Քրիստոնէական վարդապետութեան ներ-
կայացուցած հոգեկան մեծ ոյժին, պաշտօնապէս ընդունեցին Քրիս-
տոնէութիւնը, ենթարկուեցան այս նոր կրօնին:

Բայց, իրականութեան մէջ, պետական իշխանութիւնները, պա-
հելով իրենց կառոյցը, քրիստոնէական կրօնը իրենց ենթարկեցին:

Եւ քրիստոնէութիւնը իբր միջոց գործածեցին որ ժողովուրդ-
ներու վրայ իրենց ունեցած իշխանութիւնը ամրապնդեն:

Եւ ինչպէս որ պատմութեան մէջ, կրօնը միշտ իշխանութիւննե-
րուն գործիքը եղած է, նոյնպէս ալ Հոռովմէական իշխանութիւննե-
րը, այս անգամ ալ կրօնը գործածել սկսան իբր միջոց, իրենց նպա-
տակներուն իրագործման համար:

Ժամանակի ընթացքին, Պետական իշխանութիւններուն և քրիս-
տոնեայ կրօնական առաջնորդներուն յարաբերութիւնները ելե-
ւէջներ ունեցան:

Պետական և կրօնական առաջնորդներուն ունեցած անճնական
կարողութեան համեմատ՝ անոնց ազդեցութիւնը իշխանութիւննե-
րու վրայ մերթ աւելցաւ և երբեմն ալ նուազեցաւ:

Օրինակ՝ միջոց մը Հոռովմի Պապերուն ազդեցութիւնը այն աս-
տիճան գօրացաւ, որ Gregoire XII Պապին կողմէ նգովքի ենթար-
կուած Գերմանիոյ Կայսրը՝ Henrin, անկէ ներում խնդրելու հա-
մար, ճիւղներու մէջ ծնկաչոք քայեց մինչեւ Պապին առջեւ 1077-թ.ին,
Canossa - Իտալիոյ մէջ:

Նոյնպէս՝ ժողովուրդներուն հաւատքի բազկերակը, տեղւոյն,
ժամանակին և պայմաններուն համեմատ, երբեմն բարձրացաւ,
երբեմն ալ տկարացաւ:

Բայց, պայմանները ինչ ալ եղած ըլլային, կրօնը և հաւատքը միշտ
շարունակեցին ժողովուրդները հրապուրել ու ներշնչել, «Տիե-
զերքին մեծ ինչու»ին պատճառաւ:

Եւ քանի՛ «Մեծ ինչու»ն շարունակէ մնալ հարցական նշան մը,
մարդկութեան միտքը չարչրկող, և այնքան ատեն որ Տիեզերքի և
Կեանքի գաղտնիքը շարունակէ առեղծուած թուիլ և ըլլալ, կրօն-
ները պիտի շարունակեն ժողովուրդները հմայել:

1789-թ.ին Ֆրանսական Յեղափոխութեամբ սկսած պայքարը
քրիստոնէական կրօնին դէմ, իր գագաթնակէտին հասաւ 1917-թ.ի

յեղափոխութեամբ:

Այս յեղափոխութիւնները, քրիստոնէական կրօնին դէմ մղուած պայքարին մէջ, առժամեայ յաջողութիւններ ունեցան, բայց երբեք չկարողացան ժողովուրդներու մէջէն արմատախիլ ընել կրօնական զգացումը, հաւատքի մարմաջը...: Եւ դեռ՝ այնքան ատեն, որ «ՅԱ-ԻԸ» և «ՄԱՀԸ» գոյութիւն պիտի ունենան այս աշխարհի վրայ, կրօնը և հաւատքն ալ իրենց գոյութիւնը պիտի շարունակեն պահել:

Եւ մարդ արարածը, իբր վերջին յոյս և իբր յետին ապաւէն՝ ՊԻՏԻ ԽՆԴՐԷ, ՊԻՏԻ ԱՂԱԶԷ և ՊԻՏԻ ԱՂՕԹԷ, աչքերը յառած դէպի երկինք, դէպի «ԱՆԾԱՆՕԹ ԱՍՏՈՒԾՈՅՆ»:

20 - 4 - 1996

★ ★ ★

ՀԱՐՅՈՒՄ.— Ռուսիոյ մէջ, 1917-թ.ի Համայնավար Յեղափոխութեան քրիստոնեաներուն դէմ ունեցած մերժողական քաղաքականութեան փոխարէն, Քրիստոնեայ Եկեղեցին ի՞նչ դիրք բռնեց անոնց հանդէպ:

Մանաւանդ՝ կ'ուզէինք գիտնալ, թէ Ուղղափառ (ORTHODOXE) Եկեղեցիին, Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիին և Կաթողիկէ (CATHOLIQUE) Եկեղեցիին հակազդեցութիւնը ի՞նչ եղաւ Համայնավարներուն հանդէպ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— 1917-թ.ի Յեղափոխութեան հակադրուած «Սպիտակ Ռուսերը», որոնք հաւատացեալ Ուղղափառ (ORTHODOXE) Ռուսերու ճակատը կը ներկայացնէին, պատերազմը կորսնցնելէ ետք, ստիպուած հեռացան Ռուսիայէն և ցրուեցան աշխարհի չորս կողմերը:

Սպիտակ Ռուսերը սկիզբը պայքարը շարունակեցին աւելի խորհրդանշական ձեւով, իրենց ապաստան գտած երկիրներուն մէջ:

Բայց այս պայքարը, տարիներու ընթացքին, իր ոյժը կորսնցուց, և ձերմակ Ռուսերն ալ, սփիւռքի մէջ ապրող բոլոր փոքրամասնութիւններուն ճակատագրին ենթարկուեցան, ձուլուելու ճամբուն մէջ մտան:

Սովետ. Միութեան մէջի Ուղղափառ Եկեղեցին, Յեղափոխութեան հետեւանալով, կորսնցուց անցեալի իր փայլը, և քանի մը վանք-եկեղեցիով սահմանափակուելով՝ տեղւոյն պայմաններուն

յարմարելու ստիպուեցաւ:

Եւ այս ձեւով, միայն իր գոյութի՛ւնը շարունակեց:

Գտնուելով պետական հակակշռի տակ, բնական է առանց անոր հակադրուելու, Ռուս Ուղղափառ (ORTHODOXE) Եկեղեցին Մոսկուայի Պատրիարքութեան խորհրդանշական հեղինակութիւնը պահելու ջանաց:

Գալով Սփիւռքի մէջ գտնուող Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցիին՝ ասոր դիրքորոշումը կը մնայ յատկանշական:

Օտարութեան մէջ ապրող Ռուսերուն քաղաքական հակումներուն համեմատ, Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցին, ժամանակի ընթացքին, բաժնուեցաւ երեք հատուածներու.

1.— Մէկ մասը անջատուելով Մոսկուայի Պատրիարքութեան իշխանութենէն, սփիւռքի մէջ Ռուս Ուղղափառ Անկախ Եկեղեցին հիմնեցին:

2.— Մէկ ուրիշ մասը, Ուղղափառներու Տիեզերական Կեդրոն նկատուած Կ. Պոլսոյ Յոյն Ուղղափառ (ORTHODOXE) Պատրիարքութեան կապուեցաւ:

3.— Եւ մէկ ուրիշ մասն ալ, հակառակ բոլոր ննշումներուն և սպառնալիքներուն, իբր հաւատացեալ և աւանդապաշտ ոռուսեր, հաւատարիմ մնացին Մոսկուայի Ռուս Ուղղափառ Պատրիարքութեան:

Այստեղ կ'ուզենք սփիւռքի ոռուսական եկեղեցիին սա կեցուածքն ալ մատնանշել:

Հակառակ բաժանումին, Սփիւռքի ոռուսական եկեղեցին և ըՍփիւռքի Ռուս ժողովուրդը երբեք գործօն պայքար չտարին իրենց Մայր հայրենիքին դէմ, հաւատարիմ մնալով իրենց արմատներուն:

Գալով մեր՝ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիին դիրքորոշման՝ Սփիւռքի Հայ Եկեղեցիին առաջնորդները, Հայաստանի մէջ Սովետական կարգերու հաստատուելէ ետք, բացառիկ ողջմըտութիւն և հայրենասիրական կեցուածք ցոյց տալով, հաւատարիմ մնացին իրենց Մայր կեդրոնին՝ Սուրբ Էջմիածնին:

Հակառակ բոլոր քաղաքական ննշումներուն և բոլոր վտանգներուն, Սփիւռքի մեր եկեղեցական Առաջնորդները, պաշտպանեցին իրենց աւանդութիւնները և պաշտպանեցին հայ եկեղեցիին միութիւնը, և այս ձեւով պաշտպանած եղան հայութեան Ազգային

միասնականութիւնը:

Կը կարծենք, որ Սփիւռքի հայ եկեղեցականներուն այս բացառիկ, հերոսական կեցուածքը, պէտք եղած ձեւով չէ գնահատուած:

Մենք երբեք պիտի չմոռնանք 1990-թ.ի Յունուարի այն օրը, երբ երկիւղածութեամբ և մեծ յուզումով երկրպագելու գացինք NEW YORK-ի Սուրբ Խաչ եկեղեցիին մէջ, խորանին ճիշդ քովը գտնուող Սուրբ նահատակ՝ Ղեւոնդ Արքեպս. Դուրեանի դամբարանին:

Ա՛յն Դուրեան Սրբազանին՝ որ 24-12-1933-թ.ին, Սուրբ Խաչ եկեղեցիին մէջ, արարողութեան ընթացքին, նահատակուեցաւ բոլորիս ծանօթ կուսակցութեան պատկանող անուպայի մը կողմէ դաշունահարուելով:

Դուրեան Սրբազանին յանցանքը՝ հայկական էջմիածնական եկեղեցիին միասնականութիւնը պաշտպանել ուզելն էր:

Սփիւռքի հայ եկեղեցականները, հակառակ իրենց ուղղուած մահուան սպառնալիքներուն, հաւատարիմ մնացին եկեղեցիին խորհրդանիշը եղող Սուրբ էջմիածնին:

Հայ եկեղեցականը կրնայ հպարտանալ իր այս հայրենասիրական դիրքորոշումովը, նկատելով, որ մեծ Ռուս Ազգին սփիւռքի կրօնական առաջնորդները, Յեղափոխութենէն ետք, չկրցան ցուցադրել միասնական այն ոգին որ հայ եկեղեցականներունը եղաւ՝ իրենց հայրենիքին ու Միածնաէջ Կեդրոնին հանդէպ:

Բայց 1956-թ.ին, Սիոնիստ Արեւմտեան Պետութիւններուն Ս. Միութեան դէմ շղթայագերծած Պաղ պատերազմին ամէնէն տաք շրջանին, Ա.Մ.Ն.-ի հետախուզութեան լծակից դարձած ծանօթ Կուսակցութիւնը, Անթիլիասի Կաթողիկոսարանին մէջ վերջապէս կրցաւ գտնել իրեն համախոհ եկեղեցականներ, որոնց ձեռքով Հաստատանայց Առաքելական եկեղեցին երկուքի բաժնուեցաւ:

Այս բաժանումին հետեւանքները, ժամանակի ընթացքին, աղիտայի պիտի դառնային, ու դեռ ալ կրնան ըլլալ հայ Ազգին համար:

Դժբախտաբար խրամատը բացուած է Հայ Ազգին շարքերուն մէջ, իսկ դարմանումը՝ կը թուի ըլլալ շատ դժուար: Մանաւանդ՝ այնքան ատեն որ ծանօթ Հետախուզութիւնը գոյութիւն ունենայ աշխարհի վրայ և իրեն կապուածներ հայութեան մէջէն:

Գալով Կաթողիկէ (Catholique) եկեղեցիին, 1917-թ.ի Սովետ Համայնավարներուն դէմ իր բռնած կեցուածքը տարբեր երեսներ ունի:

1917-թ.ի Յեղափոխութեան յաջողութիւնը, կաթողիկէներուն կող-

մէ սկիզբը ֆողարկուած գոհունակութեամբ դիմաւորուեցաւ, նկատելով, որ սահկա Ուղղափառներուն պարտութիւնն էր՝ ըստ իրենց:

Այս կարգի սխալ դատումի պատճառաւ է որ, 15-րդ դարուն, Թուրքերուն ունեցած յաջողութիւնը Բիւզանդական և Պալքանեան Ուղղափառ պետութիւններուն դէմ, նոյնպիսի մեծ գոհունակութեամբ դիմաւորուած էր անոնց կողմէ:

Կրկին այս նկատումով ալ, Կաթողիկէ եկեղեցին, Սովետներուն դէմ մինչեւ Բ. Աշխարհամարտի վերջաւորութիւնը, գործօն պայքար մը չտարաւ:

Բայց, Բ. Համաշխ. Պատերազմի վերջաւորութեան, Եւրոպայի ֆարսէսը փոխուած էր:

Լեհաստանի, Հունգարիոյ և Չեխոսլովակիոյ նման կաթողիկէ երկիրներ Սովետական վարչաձեւին ենթարկուած էին:

Եւ այն ատեն է, որ ցաւը իր մորթին վրայ զգացող Կաթողիկէ եկեղեցին, իր կեցուածքը փոխեց:

Եւ այն ատեն է, որ այս եկեղեցին Ա.Մ.Ն.-ի Հետախուզութեան հետ համախոհութիւն ստեղծեց: Այս կազմակերպութեան կողմէ կարծես իրեն վերապահուած ըլլար Սովետական ազդեցութեան գօտիին մէջ գտնուող եւրոպական երկիրներուն կաթողիկէ ժողովուրդը յուզելու և ոտքի հանելու առաջադրանք:

Այդ օրերը ապրածներուն ծանօթ է Հունգարիոյ, Չեխոսլովակիոյ և Լեհաստանի մէջ տարուած իլլրդային գործունէութեան պատճառով եղած արիւնալի դէպքերուն պատմութիւնը:

Այս գործակցութեան հետեւանֆով 1978-թ.ին Հոռմի մէջ, Պապական ընտրութեան ընթացքին, Վատիկանի պատմութեան մէջ նախընթաց չունեցող բան մը պատահեցաւ:

«Բոլոնացի Կարտինալ մը Պապ ընտրուեցաւ»:

Այս անհաւատալի թուող ընտրութեան պատմութեան մանրամասնութիւնները տալու ջանանք, հիմնուելով լաւատեղեակ նկատուած աղբիւրներու վրայ:

1978-թ.ին, Հոռվմի մէջ, մահացած Պօղոս 6-րդ.ի յաջորդը պիտի ընտրուէր: Ա.Մ.Ն.-ի Հետախուզութեան համար կ'ըսուի, թէ ասոր մէջ գլխաւոր դեր ունեցած է:

Իր նպատակը իրեն համախոհ ու ենթակայ, իր ապագայի ծրագիրներու գործադրութեան նպաստող թեկնածու մը գտնել էր:

Այս թեկնածուն՝ որպէս թէ Բոլոնացի Կարտինալ Քարոլ Վոժթի-

լան եղած ըլլար, որը սակայն, բոլոր ջանքերուն հակառակ՝ չընտրուեցաւ:

Կարտինալներուն մէջ անկաշառներ ալ կային անշուշտ: Կ'ըսուի, թէ շատ դժուար է, Իտալացի չեղողի մը համար, Պապ ընտրուիլը: Եւ Պապ ընտրուեցաւ շատ արժեքաւոր, բարի կարտինալ մը՝ Վենետիկի Պատրիարքը, Ժան Փոլ Ա. անունով:

Բայց, դժգոհ կողմը չյուսահատեցաւ... Եւ նոր Պապը՝ Ժան Փոլ Ա., հագիւ 33 օր պաշտօնավարած՝ առաւօտ մըն ալ իր անկողնին մէջ մեռած գտնուեցաւ: Ժան-Փոլ Ա., ո՛չ մէկ հիւանդութիւն ունէր, և հա՛գիւ 66 տարեկան էր: Մահուան պատճառը շատ մութ, խորհրդաւոր կը մնայ:

Շատ մը գրոյցներ ելան: Նոյնիսկ ըսուեցաւ, որ Պապը իր բժիշկին տուած դեղերով թունաւորուած է: Եւ յաւելուած՝ իր բժիշկին հրեայ մը եղած ըլլալուն մասին շշուկներ տարածուեցան: Բայց այս գրոյցները, կարելի չեղաւ ստուգել, նկատելով որ արգիլուած է, Պապերուն մարմինը, դիագնոստիկան ենթարկել:

Իր մահուան պատճառը կը մնայ անծանօթ:

Այս մասին շատ բան գրուեցաւ: Նոյնիսկ գիրք մը հրատարակուեցաւ «AU NOM DE DIEU» [«Աստուծոյ Անունով»] որ Ժան Փոլ Ա.ի առեղծուածային մահուան ներքին ծալքերը կը հրապարակէր:

Բայց առեղծուածը՝ մնաց առեղծուած:

Արդէն՝ անոր վրայ շատ յամեցող ալ չմնաց:

4 - 5 - 1996

★ ★ ★

Մահացող Ժան Փոլ Ա.ին յաջորդեց, Արեւմտեան ծանօթ հետախուզութեան ալ ջանքերով՝ Լեհ Կարտինալ Գարոլ Վոժժիլան, Ժան Փոլ Բ. անունով:

Այստեղ կ'ուզենք ձեզի յիշեցնել շատ յատկանշական դիպուած-գուգորդութիւն մը:

Այս ընտրութենէն բաւական տարիներ առաջ, Հոլիվուտեան ֆիլմ մը ցուցադրուեցաւ աշխարհի շարժանկարի շատ սրահներու մէջ: Ֆիլմին անունը՝ «Les Souliers De Saint Pierre» [Սուրբ Պետրոսին Կօշիկները] էր: Ժապաւէնին գլխաւոր դերը Antony Quinn-ը կը կատարէր: Ֆիլմին նիւթը ի՞նչ էր, գիտե՞ք.

Համայնավար պետութիւններուն մէջէն Սլաւ կարտինալի մը

Հոռմի Պապ ընտրությունն պատմութիւնն է:

Այսինքն՝ ճիշդ ու ճիշդ Վոժթիլանի Պապ ընտրությունն պատմութիւնը: Կարելի է ըսել, թէ այս ընտրութենէն շատ տարիներ առաջ, տեղի ունենալիքին «սենարիօն» պատրաստուած էր: Զուգադիպութի՞ւնն էր արդեօք այս մէկը: Զափագանցած ենք ըսելով, թէ Սիոնիզմն ու իր արբանեակները գալիք յիսուն տարուան պատմութիւնը հիմակուրնէ գրած են:

Նոր Պապը կանխաւ սահմանուած առաքելութեան մը գործադրողն կարծես եղած ըլլար: Զինք Լեհաստան ուղարկեցին [թէ՞ դիպուածը այդպէս դասաւորեց] ուր տարաւ գործունէութիւն մը, որուն նպատակը կը թուէր ըլլալ երկրին ժողովուրդը համայնավար իշխանութեան դէմ հանել:

Նոր Պապը այցելեց նաեւ այն երկիրները, ուր թշուառութեան և կեանքի դժուարութեանց պատճառաւ, ճախակողմեան յեղափոխութեանց վտանգը կար:

Այս այցելութիւնները տարօրինակ հակազդեցութիւններ պարգեցին, թափուն նպատակներ ֆողագերծող:

Այսպէս՝ այն երկիրներուն մէջ, ուր ընկերային անարդարութիւնը կրնար ժողովուրդը ճախակողմեան—ընկերվարական վարչաձեւի մը հիմնադրութեան մղել, դժգոհ զանգուածներուն կը յանձնարարուէր մնալ գուսայ, ըլլալ հանդուրժող և անյիշաչար: Ասոր հակառակ՝ համայնավար ոեժիմ ունեցողներն ալ կը ֆաջալերուէին որ յեղաշրջեն դրութիւնը:

Ուրիշ խօսքով՝ տեղ մը հրշէջ, տեղ մը՝ հրձիգ:

Այս երկդիմի գործունէութեամբ, նպաստ մը բերուեցաւ նաեւ Խ. Միութեան փլուզումին...

Նախասահմանուած ուրիշ նպատակ էր, մեր կարծիքով, Եուկոսլաւիոյ տարբադադրումը:

Այսօր, երբ կը նայինք Եուկոսլաւիոյ մէջ կատարուած ողբերգութիւններուն, դիւրութեամբ կը հասկնանք, թէ ինչ մեծ յաջողութեամբ կրցեր են կաթողիկէ Խրուաթները գրգռելով, զիրենք նետել եղբայրասպան պատերազմին մէջ:

1995-թ.ի Օգոստոսին, Նոր Պապը Սերպերուն դէմ յայտարարութիւն մը ըրաւ, դիմակ վար առնող ու դիտաւորութիւն բացայայտող: Ու մանաւանդ՝ Ուղղափառներուն հանդէպ թշնամութիւն թարգմանուող:

Դժուար է հաւատալ որ քահանայապետ մը կրնայ ըսել, թէ Սերպերուն դէմ պատերազմը արդար պատերազմ է, Սերպերուն դէմ պատերազմը սաստկացնել պէտք է: Ա՛յն Սերպերուն՝ որոնք, հրձիգութիւններու պատճառաւ, հարիւր հազարներով գոհ տուին, պաշտպանելու համար իրենց հայրենիքը, Խրուաթներուն և Պոսնիաֆթուրներուն դէմ:

Այն Սերպերուն՝ որոնք հերոսաբար կը պաշտպանեն իրենց հողերը, ինքզինքնին «Աշխարհի Պոս» սեպող ամերիկացիներուն առաջնորդութեամբ գործող, աշխարհի ամէն կողմերէն եկող չարիքի ուժերուն դէմ:

Այս ու նման հրձիգութիւններու հետեւանքով սկսած այս պատերազմին արդիւնքը այն պիտի ըլլայ, որ մօտ ատենէն Պոսնիաֆթուրներու պետութիւն մը պիտի ստեղծուի Եւրոպայի կեդրոնը: [Ներկայ յօդուածաշարքը գրի առնուած է Յունիս 1995-թ.ին: Դժբախտաբար, թրքական պետութեան մը ստեղծումը, որ հաւանականութիւն էր այն ատեն, իրականացած է այսօր]:

Ճակատագրի ի՛նչ հեգնանք՝ 1683-թ.ին Լեհաստանի թագաւոր ժան Գ. Սոպիէսին փրկած էր ֆրիստոնեայ աշխարհը Վիէնայի դռներուն առջեւ, թուրքերուն ձեռքէն: Մինչ այսօր [ցաւով կ'ըսենք] ուրիշ Լեհ մը, այն ալ հոգեւորական, իր մեղսակիցներուն հետ կը ֆաջալերեն թրքական արմատական պետութեան մը ծնունդը ֆրիստոնեայ աշխարհի սրտին վրայ: Երբ ասոր հակառակը կը սպասուի իրենցմէ:

Հ.— *Catholique-ներուն, դարերէ ի վեր, Orthodoxe-ներուն հետ ունեցած անհամաձայնութեան, աւելի ճիշդ՝ Catholique-ներուն Orthodoxe-ներուն հանդէպ թշնամական ըսելու աստիճանի հասնող դիրքորոշման պատճառը ի՞նչ է. Որո՞նք են այս խնդրին ներքին ծայքերը:*

Պ.— Ինչպէս գիտէք՝ Catholique-ներու և Orthodoxe-ներու միջեւ եղող տարակարծութեան արմատները շատ խորունկ և հին են:

1054 թուականին Հռոմի Պապին և Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքին փոխադարձաբար իրար նզովելով (excommunier) սկսած պայքարը, այդ թուականէն ի վեր մինչեւ այսօր, առանց լուծում մը ստանալու, զանազան ձեւերով կը շարունակուի:

Հռոմէական Կաթողիկէ եկեղեցին, ինքզինքն Քրիստոնէութեան առաջին, միակ և իսկական եկեղեցին կը նկատէ, և իրմէ դուրս՝

բոլոր Քրիստոնեայ եկեղեցիները կը համարէ «հերետիկոս»:

Թէեւ, այս եկեղեցին վերջին շրջաններուն, նոր մարտավարութեամբ, ձեւականութեան համար, միւս եկեղեցիները «հոյր եկեղեցիներ» կը յորջորջէ, բայց, ըստ էութեան՝ անոր կեցուածքին և ըմբռնումին մէջ, նկատելի որեւէ փոփոխութիւն չէ եղած՝ իր հին մտայնութեան հետ բաղդատաբար:

Միւս եկեղեցիներուն հանդէպ իր վարած իբր թէ եղբայրական ֆաղափականութեան բուն նպատակը, բոլոր եկեղեցիները իր իշխանութեան ենթարկել է:

Բնականաբար, կաթողիկէներու եկեղեցիին այս անփոփոխ կեցուածքը, որ յատուկ է աշխարհակալ բոլոր կայսրութիւններուն, մեծատիրական անգիջող յատկանիշ մըն է:

Խորքին մէջ այս եկեղեցին, աշխարհի ամէն կողմը տարածուած իր կրօնապետական կառոյցով, իսկական կայսրութիւն մըն է:

Եւ ան չունի Ուղղափառ եկեղեցիին, մանաւանդ Հայկական Առաքելական եկեղեցիին ժողովրդավարական կառոյցը, ուր ժողովուրդը ինք կ'ընտրէ իր կրօնապետը կամ առաջնորդը:

Հռոմի Պապն է որ, աշխարհի բոլոր երկիրները [ըլլայ Ֆրանսա, Ամերիկա կամ Զինաստան] Հռոմէն իր նշանակած կրօնականներով, կը ղեկավարէ տիեզերքի Կաթողիկէ եկեղեցիները:

Յաւելուած՝ ամէնէն կարեւորը— ստեղծուած է տիրող կարծիք, որ Կաթողիկէ եկեղեցին, մեծ մասամբ ու գործնապէս, հեռացած է Քրիստոսի Վարդապետութեան մայր սկզբունքներէն:

Եւ ինչպէս որ, ասկէ առաջ, ջանացեր էինք բացատրել՝ մանաւանդ վերջին շրջաններուն ու «ոչ—իտալացի» կրօնապետին պատճառաւ, գրեթէ ամբողջապէս Սիոնիստ արեւմտեան պետութիւններուն գուգահեռ գործող և հասարակաց նպատակներուն ծառայող կազմակերպութեան մը վերածուած է այս եկեղեցին:

Հ.— Բայց ինչպէ՞ս կը բացատրէք այն երեւոյթը, որ Հռոմի Պապը, եկեղեցիներու միջեւ եղբայրական յարաբերութիւններ վարելու իր ֆաղափականութեան իբր ապացոյց, Ուղղափառներուն պատմական Տիեզերական Պետը նկատուող Կոստանդնուպոլսոյ Յունաց Պատրիարք Պարթոլոմէոսը. տարի մը առաջ, աննախընթաց պատիւներով Հռոմի մէջ հիւրասիրեց: Նոյնիսկ Հռոմի մէջ, Վատիկանի այն պատրշգամէն ուրկէ խօսելու առանձնաշնորհութիւնը Հռոմի Պապերուն յատուկ է, Կոստանդնուպոլսոյ Յունաց Պատրիարքը, նոյն այդ

պատշգամէն ժողովուրդին իր օրհնութիւնն ու պատգամը տուաւ :

Պ.— Հոռմի Պապին Կոստանդնուպոլսոյ Յունաց Պատրիարք Պարթովումէոսը Վատիկանի պատշգամէն խօսեցնելով որպէս թէ ցուցաբերած «եղբայրական» կեցուածքին անկեղծութեանը վրայ, ազոաւներն անգամ կը խնդան :

Այս երկերես կեցուածքին, միայն ու լոկ, Սիոնիստներուն փարոզութեամբ ուղեղալուացֆի ենթարկուած և մարդկային նոր տիպարը եղող “Robot” ները կրնան հաւատալ :

Եուկոպաւիոյ մէջ, Ուղղափառներուն դէմ հրահրուած պատերազմին պատճառաւ, հարիւր հազարներով եուկոպաւներ վնասուեցան: Որով Տիեզերական Պետ համարուող Կոստանդնուպոլսոյ Յունաց Պատրիարքը մեծ շուքով Հոռմի մէջ հիւրասիրելը թատրոն, երկերեսութիւն կը նկատենք :

Այս աստիճանի փաղափական երկերեսութիւնը, “Machiavel”ն անգամ չէր կրնար երեւակայել իր “Le Prince” գիրքին մէջ :

Բայց, իրականութեան մէջ, ի՞նչ է այս խաղցուած թատրոնը :

Եթէ կը թոյլատրէ՞ նոյնիսկ Հայ Ազգին ապագան ալ վտանգի ենթարկող այս խաղին ներքին ծալֆերուն մասին, մեր տեսակէտը բացատրելու ջանանք: Ուրիշներ ընդունին կամ ոչ :

Եթէ կը յիշէք, Թուրքիոյ նախկին նախագահը եղող Թուրկուտ Օզալ անունով թուրքը, [Թուրքին ո՛վ ըլլալը լաւագոյնս բնորոշող ածականը «թուրք» բառն է] իր մեռնելէն քանի մը օր առաջ, հայոց Արցախ—ի մէջ ունեցած յառաջխաղացումը «պատժելու» համար, «Հայերուն քիչ մը դաս տալ պէտք է», «Հայերը՝ 1915-թ.էն դաս չեն առած» ըսած էր :

Եթէ Ռուսաստանի զօրքին պատասխանատուն՝ «Թուրքերը եթէ Հայաստանի վրայ յարձակին, երրորդ աշխարհամարտ կրնայ ըլլալ» չըսէր, Թուրկուտ Էօզալ նոր 1915-թ. մը կրնար ստեղծել :

Նոյն Թուրկուտ Էօզալ—ը, Սովետական Միութեան փայփայումէն ետք, սա շա՛տ յատկանշական խօսքերը ըրած էր. «Կոմունիզմի վտանգը վերջացաւ. բայց հիմա, անկէ աւելի մեծ վտանգ մը կայ. Ռուսիոյ մէջ Կոմունիզմին տեղը, Ռուս Ազգային Ուղղափառ (Orthodoxe) դասանութիւնը պիտի առնէ :

«Ռուս» Ազգային “Orthodoxe” ոգին, Թուրք ազգին համար, Communisme—էն աւելի վտանգաւոր է» :

Դահին Թալաթին շտաւախըր եղող Թուրկուտ Էօզալ, վախնալու

իրաւունք ունէր. որովհետեւ 18-րդ դարէն սկսեալ, Ռուս Ազգային «Orthodoxe» ոգիով գիտուած Ռուսիան է, որ յարատեւ յարձակումներով, Օսմանեան Կայսրութիւնը փայփայեց:

Եւ եթէ նենգ Անգլիացիներուն միջամտութիւնները չլլային, այսօր «Թուրքիա» կոչուող երկիր մը գոյութիւն պիտի չ'ունենար:

Մեր նախորդ գրոյցներուն մէջ շանացեր էինք բացատրել, թէ Սիոնիստ Արեւմտեան Պետութիւններուն առաջնակարգ ռազմավարութիւնը՝ Ռուսերուն ռիսերիմ թշնամի եղող թուրքերուն թիկունք կանգնելով, Վոսիորի և Տարտանելի նեղուցներուն ճամբով Ռուսերուն Միջերկրական իջնելուն արգելք ըլլալ է:

Անոնց այս ֆաղափականութիւնը, 19-րդ դարէն սկսեալ մինչեւ այսօր, միեւնոյն ձեւով՝ անփոփոխ կը շարունակուի:

29 - 6 - 1996

★ ★ ★

Սիոնիստ Արեւմտեան Պետութիւնները, «Խումէյնիական ծայրայեղ» կրօնական շարժումէն տեւական կը գանգատին:

Բայց 1978-թ.ին՝ Փարիզի շուրջ գտնուող գիւղի մը մէջ սպասող Խումէյնի թեհրան ուղարկելով իրենց մեծ գինակիցը՝ Իրանի Շահը վար առնել տուողները ովքե՞ր էին:

Ամերիկացիներուն առաջնակարգ գործակիցը այն ատենուան, Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահ Վալերի Ժիսգար Տ'Եսթէնն էր, որ Փարիզի մէջ, իր պաշտպանութեան տակ եղող Խումէյնի թեհրան ուղարկեց:

Սիոնիստ Արեւմտեան այս պետութիւնները, ընդդիմադիր այս շարժումը ֆաշայերելուն մէջ, շատ մը հեռանկարներ ունէին՝

1.— Հակառակ, որ Իրանի Շահը իրենց գինակիցն և հակահամայնավար բռնակալ էր, բայց իր կաշառակեր և նեխած վարչաձեւին պատճառաւ, «Թուտեհ» համայնավար կուսակցութեան կողմէ իշխանութիւնը ձեռք անցընելու «վտանգ»ը կար:

2.— Միջին Արեւելքի արաբ պետութիւններուն «Petrole»էն շահուած հարստութեան պատճառաւ, ասոնց ֆաղափական կեցուածքը վտանգաւոր ըլլալ սկսած էր, Սիոնիստ պետութիւններուն համար:

Իրան-Իրաքի հակամարտութեան և ասոր հետեւած Ծոցի պատերազմը, Միջին Արեւելքի «Petrole»ներու հարստութիւնը Արաբներուն ձեռքէն առնելու և Միջին Արեւելքի երկիրները իրար զար-

նել տալով անոնց վրայ իշխելու հեռանկարով բռնկեցուած էր:

3.— Բայց, ամէնէն կարելորը՝ կրօնա-ֆաղափական մոլեռանդ շարժումով մը, Սովետական ծիրէն ներս գտնուող Իսլամ երկիրները ոտքի հանել էր նպատակը, և մանաւանդ՝ Կեդր. Ասիոյ բանալին նկատուող Աֆղանիստանի համայնավար «ոեժիմ»ը տապալել:

Այս նպատակով՝ ամերիկեան ամենակատարելագործուած զէնքերով զինուած, Փափստանի մէջ համախմբուած ծայրայեղ հակահամայնավար, մոլեռանդ զանգուածները յարձակեցան Աֆղանիստանի վրայ:

Եւ Սովետական Միութիւնը, համայնավար Աֆղանիստանի կառավարութիւնը պաշտպանելու համար, ստիպողաբար, վերջ չունեցող այս պատերազմին ճախնախուտին մէջ խրեցաւ:

Տարիներ տեւող այս պատերազմը, հարիւր հազարներով ոռւս զինուորներու և հազարներով հայ զինուորներու նահատակման պատճառ եղաւ:

Բայց, ամերիկահայերէն ոչ մէկը, ամերիկեան զէնքերով նահատակուող այս հայ զինուորներուն ի նպաստ միջամտութիւն ըրաւ:

Թերեւս, տեղեակ ալ չէին:

Որովհետեւ իրենց հռչակաւոր «ազատ» մամուլը, ոստիոն և հեռատեսիլը, ամերիկեան զէնքերով հազարաւոր հայ զինուորներու նահատակութեան լուրերուն պէս «անկարելորդ» տեղեկութիւններ հաղորդելու սովորութիւնը չունին:

Նմանապէս՝ Միւնիխ կեդրոնացած C.I.A.ի ոստիոկայանին մէջ, Սովետներուն թշնամի Ազերիներուն, Թաթարներուն և Թուրք այլ ցեղերու գործակալներու կայաններուն հետ հով-հովի աշխատող «Հայկական Ազատութեան Ռատիոն» ալ, Ամերիկեան զէնքերով նահատակուող հայ զինուորներուն մասին, իրականութիւնը չէր խօսեր:

Անոնց պարտականութիւնը, Սովետական Միութեան ֆանդումին ծառայել էր, ո՛չ թէ հայերը պաշտպանել:

Աֆղանիստանի այս մաշեցնող պատերազմը, Ս. Միութիւնը շատ դժնդակ վիճակներու մատնեց:

Միեւնոյն ատեն, Սովետական Միութեան արեւմտեան սահմաններուն վրայ գտնուող, Սովետական վարչաձեւին ենթակայ երկիրներուն մէջ, կրօնա-ֆաղափական ֆարոգչութեամբ, յատկապէս

կաթողիկէ ժողովուրդները ուրի հանելու աշխատանք կը տարուէր:

Այս ձեւով, երկու կրակի մէջ մնացող Սովետական Միութիւնը, չկրցաւ տոկալ:

Եւ միջոց մը ետք՝ Կորպաչեւի ձախաւէր իշխանութեան շրջանին, Պետութիւնը խորտակուեցաւ:

Ասիկա Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւններուն գաղտնի ծրագիրներուն գործադրութեան առաջին հանգրուանն էր:

Երկրորդ հանգրուանը՝ կրկին կրօնական գրգռութիւններուն և, մանաւանդ, գերմանացիներուն ու աստրիացիներուն վրէժխնդրական նպատակներով [նկատելով, որ Եուկոսլաւիոյ մեծ մասը, մինչեւ 1918-թ., Աստրիական հող էր], անոնց ընծայած ֆաշայերանքներուն հետեւանով, Եուկոսլաւիոյ «Փետերասիոն»ին մաս կազմող Կաթողիկէ հանրապետութիւնները անկախութիւն հռչակեցին: Արդիւնքը եղաւ այն, որ իրականացաւ Եուկոսլաւիոյ ֆայֆայումը և շրջանն ամբողջ միտրուեցաւ եղբայրասպան պատերազմի մէջ:

Այս ողբերգութեան բուն նպատակը, Եւրոպայի կեդրոնը «Թուրք – Պոսնիաք»ներու պետութիւն մը հիմնել էր: Որով՝ Սիոնիստները, հոս եւս, իրենց նպատակին հասան:

Այստեղ կ'ուզենք սա բացտրութիւնն ալ տալ: Սերպերը, այս դաւանափոխ սերպերուն, «Իսլամ» մակդիր չեն տար, այլ՝ «Թուրք – Պոսնիաք» կը կոչեն անոնց հիմա, շատ իրաւամբ:

Որովհետեւ, մինչեւ 15-րդ դարուն սկիզբը, թուրքերուն Եուկոսլաւիոյ հողերը գրաւելը, այս հողերուն վրայ ոչ մէկ թուրք, մէկ հատիկ իսկ իսլամ գոյութիւն չունէր:

Օսմանեան գրաւումով՝ տեղացի սերպ-օրթոտոք ժողովուրդին մէկ մասը, սուրի ուժով թրփացուցին: Հայերուն ալ չըրի՞ն նոյնը:

Այս ձեւով, թրփական գրաւման տակ գտնուող Պալեանեան բոլոր երկիրներուն մէջ, ժողովուրդին մէկ մասը բռնի թրփացուեցաւ:

Այսօր Սերպիոյ, Ալպանիոյ, Մակեդոնիայի, Պուլկարիոյ և Յունաստանի մէջ գտնուող թուրք-իսլամ ժողովուրդը, բոլորն ալ թրփական գրաւման շրջանին սուրի ուժով դաւանափոխ եղած տեղացի Ուղղափառ ժողովուրդներուն շտաւիղներն են:

Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւնները, այս իրականութիւնները շատ լաւ գիտեն: Բայց, այս մասին, բնա՛ւ չեն խօսիր:

Որովհետեւ, իրենց բուն նպատակը, Ռուսերուն եղբայրները եղող Պալֆաններու Ուղղափառ Սլաւ ժողովուրդը պատակտել է:

Եւ Եուկոսլաւիոյ ողբերգութեան իրական պատճառն ալ այս է:

Այստեղ օգտակար կ'ըլլայ նշել Ա.Մ.Ն.ի նախագահ "Bill Clinton"ի վերջերս Պոսնիոյ մէջ, Թուրք-Պոսնիաֆ պետութիւնը պաշտպանելու համար դրկուած ամերիկեան զինուորներուն առջեւ ըսած խօսքերը՝ «*Դուք, այստեղ կը գտնուիք, Ամերիկայի շահերը պաշտպանելու համար*»:

Այս՝ Պիլ Քլինթընի Եուկոսլաւիոյ ողբերգութեան ետին գտնուելուն խոստովանութիւնն էր:

Ա՛յս էր բուն նպատակը, Եուկոսլաւիոյ մէջ, որպէս թէ խաղաղութիւն ապահովելու համար միջամտող, Միացեալ Ազգեր ըսուած Սիոնիստներու հակակշռին տակ գտնուող Կազմակերպութեան:

Եուկոսլաւիոյ ողբերգութեան այսօրուան իրավիճակը հետեւեալն է՝

1.— Ամերիկեան զինուորները հաստատուած են Թուրք-Պոսնիաֆներու պետութեան մէջ:

2.— Ամերիկեան զինուորները հաստատուած են Մակեդոնական Եուկոսլաւիոյ մէջ, ուր մեծ թիւով դաւանափոխութեամբ թրքացած բնակչութիւն կ'ապրի:

3.— Ամերիկեան զինուորները հաստատուած են մեծ թիւով դաւանափոխութեամբ Թուրք բնակչութիւն ունեցող Ալպանիոյ մէջ:

Այս ձեւով՝ Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւններուն դարաւոր ֆաղափականութեան մտասեւեռումը կազմող Ռուսիոյ պաշարումը ամբողջացած եղաւ:

Պաշարման այս շղթան, Հիւսիսային բեւեռէն՝ Նորվեկիայէն սկսելով, իր նամբան կը շարունակէ, անցնելով նոր ստեղծուած Պալթեան երկիրներէն՝ Բոլոնիա, Չեխիա, Սլովաքիա, Հունգարիա, Խրուաթիա-Պոսնիա, Ալպանիա և Մակեդոնիա. ապա կը կապուի Թուրքիոյ, և քայլ մըն ալ առաջ նետելով՝ Իրան-Աֆղանիստան-Փաքիստանով գոցած կ'ըլլայ Ռուսիան թշնամի երկիրներով շրջապատող օղակը:

Այս շղթային օղակներուն մէջ, պարապութիւն գոյացնողը Եուկոսլաւիոյ պետութիւնն էր:

Եուկոսլաւիոյ խորտակումով՝ այս օղակն ալ գոցուած եղաւ:

Այս է իրական պատմութիւնը Եուկոսլաւիոյ մէջ ստեղծուած և

հարիւր հազարներով ԵՈՒԿՈՍՂԱՆՆԵՐՈՒ ԿՈՐՈՒՍՈՒՄԻՆ պատճառ եղող ողբերգութեան:

Միոնիստ Արեւմտեան պետութիւններուն ծրագիրներուն վերջին հանգրուանը, ինչպէս որ նախապէս այս մասին մեր տեսակէտը տալու ջանացած էինք՝ Ռուսիոյ մէջ եղբայրասպան կռիւներ ստեղծելով, Ռուսիան կտոր-կտոր ընել և անոր հարստութիւններէն օգտուիլ է:

Այս նպատակին հասնելու համար ալ, «Թուրկուտ էօզալ»ին մատնանշած Ռուս ուղղափառ ազգայնական ոգիին նախ և առաջ խորտակուիլը պայման էր:

Այդ ոռուսական ոգիով էր, որ Ռուսերը խորտակած էին Օսմանեան Կայսրութիւնը:

1941-ին Ստալինին վերստեղծած Ռուս ազգայնական ոգիով էր, որ Ռուսերը խորտակած էին Փաշիստ Գերմանիան:

Ուրեմն, ներկայիս ալ, Ռուսիան խորտակելու համար, Ռուս Օրթոտոքս ազգայնական ոգիին խորտակուիլը անհրաժեշտ էր:

Եւ այս նպատակով, Միոնիստ Արեւմտեան պետութիւններուն «դասական» քաղաքականութիւնը եղող «Բաժնէ և տիրէ» կարգախօսը, գործադրութեան դրուեցաւ:

Ինչպէս գիտէք՝ պատմական ալ տեսակէտով, Ուղղափառներուն Տիեզերական կրօնապետը Կոստանդնուպոլսոյ Յոյն Պատրիարքը կը նկատուի:

Ուրեմն Միոնիստ Արեւմտեան պետութիւնները, Ռուսական ուղղափառ ազգայնական ոգին խորտակելու համար, Կոստանդնուպոլսոյ Յոյն Պատրիարքէն օգտուելու աշխատանքներուն սկսան:

Եւ Կոստանդնուպոլսոյ Յոյն Պատրիարքին Ուղղափառ Տիեզերական պետ ըլլալու հանգամանքը բոլոր «օրթոտոքս»ներուն պարտադրելու համար, նախ իրենց աշխարհակալ քարոզչութեան միջոցներով, Կոստանդնուպոլսոյ Յոյն Պատրիարքը փառաբանել սկսան, և Եւրոպայի զանազան երկիրներուն մէջ իրեն ի պատիւ թագաւորներուն վայել ընդունելութիւններ կազմակերպեցին: Մինչեւ Վատիկան հրաւիրուիլը և անոր պատշգամէն խօսիլը, այս «շօ»ներուն մաս կը կազմէին:

Փարիզի մէջ, Յոյն Պատրիարքին ուղեւորուն կարմիր գորգեր փռուեցան, և իրեն հանդէպ եղած արքայական հիւրասիրութեանց նկարագրութիւնները թերթերուն առաջին էջերուն վրայ տեղ գրաւեցին:

Բնական է, որ Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւնները, այս՝ Կոստանդնուպոլսոյ Յոյն Պատրիարքին անձնաւորութեան մասին պէտք եղած ամէն տեղեկութիւն ունէին:

Անոնք գիտէին կարեւորագոյնը, թէ՛ այս Յոյն Պատրիարքը Ամերիկա ուսանած էր, և ամերիկացիներուն հաւանութեամբ Պատրիարք ընտրուած:

Ամերիկեան մտայնութեամբ շաղուած այս Պատրիարքին միամիտ և փառամոլ նկարագիրը իրենց ծանօթ էր, և անոնք շատ լաւ գիտէին, թէ իրենց ուզածը պիտի կարենային անոր գործադրել տալ, և իբր պատրաստութիւն, թագաւորական ընդունելութիւններով յափրացուցին Կոստանդնուպոլսոյ Յոյն Պատրիարքը:

Մինչդեռ կրօնապետը եթէ քիչ մը ինքնագիտակցութիւն ունենար և ըլլար գտարիւն Ուղղափառ, Սերպերուն դէմ պատերազմը ձեւով մը ջատագովող և ծագումով «Լեհ Պապին» հետ կապերը կը խզէր՝ զինք նկատելով Ուղղափառներուն հակադրուած մէկը:

Բայց ընդհակառակը, ան ոչ թէ իր կապերը խզեց, այլ՝ հիւրը եղաւ անոր, ողջագուրուեցաւ անոր հետ, և ամէն տեսակ գովասանք շոյլեց Քահանայապետին:

Բացայայտ էր, որ այսպիսի տկար նկարագիր ունեցող Պատրիարք մը, Ուղղափառներուն ընդհանրական շահերուն վնասարեք ամէն տեսակի սադրանքներու իրականացման մէջ, գործիքի դեր պիտի կատարէր:

Եւ այդպէս ալ եղաւ:

Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւններուն ազդեցութեան գօտիին մէջ գտնուող Էսթոնիոյ, Ուեքանիոյ և Մոլտաւիոյ Ռուս Ուղղափառ եկեղեցիները, Սիոնիստ արեւմտեան պետութիւններուն կողմէ «սիրաշահուեցան»: Ասոնք, դարերէ ի վեր, կապուած կը մնային Մոսկուայի Ռուս Պատրիարքութեան, և սակայն, ուրացան իրենց դարաւոր աւանդութիւնները, խզեցին իրենց ունեցած կապը Մոսկուայի Պատրիարքութեան հետ, և ենթարկուեցան Կոստանդնուպոլսոյ Յոյն Պատրիարքութեան իշխանութեան:

Բնական է, որ այս թշնամական կեցուածքին արդիւնքը եղաւ

այն, որ Մոսկուայի Ռուս Ուղղափառ Պատրիարքը, իր բոլոր կապերը խզեց Կոստանդնուպոլսոյ Յունաց Պատրիարքին հետ:

Այս ճեւղով, Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւնները յաջողեցան, որպէս առաջին քայլ՝ Օրթոտոմաներուն միջեւ բաժանման մեծ խրամատ մը բանալ:

13 - 7 - 1996

★ ★ ★

Բայց, իսկութեան մէջ, ի՞նչ է իշխանութեան ծաւալն և ուժը Կոստանդնուպոլսոյ ներկայի Յունաց Պատրիարք Պարթոլոմէոսի, որուն համար Սիոնիստ արեւմտեան տէրութիւնները զինք լորճնաշուրթն կը փրոփականտեն ըսելով, որ ան երկու հարիւր միլիոն Orthodoxe-ներուն պետն է:

Ինչպէս գիտէք՝ 1453-թ ին, Օսմանցիներու կողմէ Կոստանդնուպոլսոյ գրաւումէն ետք, աղուէս Թուրքերը, Պոլսոյ մէջ պահեցին Կ.Պոլսոյ Յունաց Պատրիարքութիւնը, և Յոյն Պատրիարքը կոչեցին «Յոյն Ազգին Պետր» (Rum Milleti Reisi):

Եւ Յոյն Պատրիարքը պատասխանատու էր յոյն ազգին հլու-հնազանդ կեցուածքին համար հանդէպ Սուլթանին: Քանի որ, թուրքերը Պոլիսը գրաւած էին զէնքով, բայց որուն բնակչութիւնը ամբողջութեամբ Յոյն էր:

Որովհետեւ թուրքերը, Պոլիսը գրաւած էին զինուորականօրէն, բայց բնակչութիւնը ամբողջութեամբ Յոյն էր: Թուրք զանգուածը միայն զինուորականներէ կազմուած էր:

Յետոյ, ինչպէս որ մեր նախորդ գրոյցներուն մէջ ըսած էինք, թուրքերը, յոյն ժողովուրդին դէմ իբր հակակշռիչ ուժ, իրենց գրաւած հայկական գաւառներէն բաւական մեծ թիւով հայեր բերին և Պոլսոյ մէջ ու ասոր շրջակայքը տեղաւորեցին:

Եւ յաւելուած՝ Պոլսոյ մէջ հայկական Պատրիարքութիւն մը հաստատեցին, և հայ Պատրիարքն ալ «Հայ Ազգին Պետր» (Ermeni Milleti Reisi) հռչակեցին:

Կոստանդնուպոլսոյ Հայ Պատրիարքը, Յոյն Պատրիարքին նման, Թուրք Սուլթանին հանդէպ պատասխանատու էր հայ Ազգին հաւատարմութեան համար:

Սուլթանին հաւատարմութեան երդում ընող Կոստանդնուպոլսոյ յոյն և հայ պատրիարքներուն իշխանութեան ենթարկուող յոյն և հայ ժողովուրդները, դարերով ստրուկի կեանք ապրեցան և այս

կեանք, երկու ազգերուն ապագային համար, շատ աղիտարեր եղաւ :

Կոստանդնուպոլսոյ պատմական Պատրիարքութիւնը Պոլսոյ մէջ պահելով, յոյները յոյս ունէին, որ օր մը կրկին պիտի կարենային վերագրաւել Կոստանդնուպոլիսը :

Պատմականօրէն բիւզանդական բերդաֆաղաֆ մը եղող Սիլիվրի-ի մէջ, մինչեւ 1922-թ. յոյներուն հետ ապրող մեր հօրմէն և մօրմէն սորված էինք յունարէն այն երգը, որ յոյներուն «Յախտեճական երագը» կը խորհրդանշէր: Ահաւասիկ նախադասութիւն մը անկէ՝ «Պիտի առնենք Կոստանդնուպոլիսը և Այասոֆիան, և թուրքերուն գլուխները պիտի կտրենք» (Taparoume thin constantinopoli Ethin Ayasofia. The Kopsoune Ton Tourkion To Kefali):

Նկատելով, որ 29 Մայիս 1453-թ.ին՝ Կոստանդնուպոլսոյ գրաման օրը, Թուրքերը հազարաւոր յոյներու գլուխներէն զատ, Բիւզանդական Յոյն Կայսրին գլուխն ալ կտրած էին, տարիներով այս երագներով օրօրուող յոյները, Ա. Աշխարհամարտին, Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւններուն Թուրքին ի նպաստ վարած ֆաղաֆականութեան պատճառաւ, մինչեւ 1914 տարեթիւր մեծամասնութեամբ յոյներէ բնակուող Կոստանդնուպոլիսը, Անաթոլիան և Արեւելեան Թրակիան կորսնցուցին:

Այսօր, Կոստանդնուպոլսոյ Յոյն և Հայ Պատրիարքութիւնները, հինին հետ բաղդատելով, իրտուիլակներու վերածուած են, և իրենց հոգեվարքը կ'ապրին:

Եւ Սիոնիստ արեւմտեան պետութիւնները նսեմացած ու խամանիկի վերածուած Կոստանդնուպոլսոյ Յոյն Պատրիարքութիւնը, անոր պատմական՝ Orthodoxe-ներու տիեզերական Պատրիարքութեան հանգամանքէն օգտուելով, զայն Մոսկուայի Ռուս Պատրիարքին դէմ հանեցին:

Բայց ի՞նչ կը ներկայացնէ այսօրուան Կ. Պոլսոյ Յոյն Պատրիարքութիւնը:

Ներկայիս ան խորհրդանշական գոյութիւն մըն է միայն, առանց իսկական իշխանութիւն ունենալու:

Կոստանդնուպոլսոյ միլիոնաւոր Յոյն բնակչութիւնը, 1914-թ.էն ասդին կիրարկուած թրքական աղուէսային ֆաղաֆականութեան պատճառաւ, մէկ քանի հարիւր հոգիէ բաղկացած շատ փոքր համայնքի մը վերածուած է:

Յունաստանի յոյն-ուղղափառ կրօնական առաջնորդները, եր-

կար տարիներէ ի վեր հեռացած էին Կոստանդնուպոլսոյ յունաց Պատրիարքութեան իշխանութենէն, շատ լաւ գիտնալով, որ Կոստանդնուպոլսոյ Յոյն Պատրիարքութիւնը երբեք Յոյներու ազգային շահերուն չէր կրնար ծառայել այդ պայմաններու մէջ:

Մոսկուայի Ռուսական եկեղեցին եւս, գրեթէ նոյն պատճառներով, թրքական յուժին ենթարկուած Կոստանդնուպոլսոյ Յոյն Պատրիարքութիւնը շատոնց լքած էր:

Նոյնը ըրած էին Պուլկար, Ռումէն, Սերպ Օրթոտոքս եկեղեցիները՝ հեռանալով անոր իշխանութենէն:

Կոստանդնուպոլսէն դուրս՝ Կ. Պոլսոյ Յոյն Պատրիարքութեան իշխանութեան գիտէ՞ք, թէ ով կ'ենթարկուէր— Նիսի Ճերմակ Ռուսերու եկեղեցին, որ 1917-թ.ի Համայնավար Յեղափոխութեան պատճառաւ, Մոսկուայի Ռուս Պատրիարքութեան Կեդր. իշխանութենէն հեռանալով, կապուած էին Կոստանդնուպոլսոյ Յունաց Պատրիարքութեան:

Նաեւ՝ Կոստանդնուպոլիսէն Ամերիկա գաղթող Յոյներուն հիմնած Ուղղափառ (Orthodoxe) եկեղեցիները, որոնց ենթակայութիւնը սակայն, Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութեան իշխանութեան, աւելի շատ ձեւական էր:

Բայց թուրքերը տեւական կը գանգատէին Ամերիկայի յոյն եկեղեցիներուն դէմ ըսելով, որ անոնք հակաթուրք ֆարոզչութիւն կ'ընեն: Օրինակ կը թուեն Նիւ Եորքի Յոյն Ուղղափառ Մետրոպոլիտ Եաֆովոսը, որ մինչեւ վերջերս, իր ըրած հակաթուրք ֆարոզներով, ճանչցուած էր իբրև կատաղի թրքատեաց մը:

Ա՛յս է իրական հանգամանքն ու կշիռը Կոստանդնուպոլսոյ Յոյն Պատրիարք Պարթոլոմէոսի իշխանութեան: Եւ Սիոնիստ արեւմտեան պետութիւնները, այդ գործնապէս անգոյ ու ձեւական իշխանութիւնը Մոսկուայի Ռուսական Պատրիարքութեան հակադրելու համար, Պարթոլոմէոսին երկու հարիւր միլիոն Ուղղափառներու հոգեւոր պետն ըլլալուն սուտը տարածեցին ամբողջ աշխարհին:

Շատ ցաւալի է, որ Յունաստանի ապստամբութեան իբր մեղսակից, 1821-թ.ին թուրքերուն կողմէ Կոստանդնուպոլսոյ Յունաց Մայր եկեղեցիին դռան առջեւ կախաղան հանուող հերոս նահատակ Կրեկորիոս Պատրիարքին գահը, այսօր գրաւուած է անգիտակից Պատրիարքի մը կողմէ, որ Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւններուն հրամանները գործադրող կը նկատուի:

Հոս նշեմք, այս միամիտ Պատրիարքին վերջերս կատարած մէկ խեղկատակ «սխրագործութիւն»ը:

1996-թ.ի Ապրիլի սկիզբները, Պատրիարքը Թուրքիոյ նորընտիր վարչապետ Մեսութ Երլմագէն տեսակցութիւն մը կը խնդրէ:

Այս ողորմելի Պատրիարքը, Ռուսերուն դէմ իր բռնած թշնամական կեցուածքին իբր վարձատրութիւն կ'ակնկալէ, որ Թուրքերը Պոլսոյ յունաց դպրեվանքին վերաբացումը արտօնեն:

Կոստանդնուպոլսոյ Ի շիսնաց կղզիներէն երրորդը եղող Հալքի (Halki) մէջ [որուն անունը թուրքերը "Heybeli"ի փոխած են] գտնուող յունաց վերջին դպրեվանքն ալ թուրքերը, 1971-թ.ի Կիպրոսի դէպքերը պատրուակ բռնելով և իբր «պատիժ» փակած էին:

Եւ այս դպրեվանքէն է, որ Պարթոլումէոս Պատրիարք շրջանաւարտ եղած էր:

Եւ ի՛նչ հեզմանք: Սիոնիստ արեւմտեան պետութիւններուն սա սուտը, թէ Կոստանդնուպոլսոյ Յունաց Պատրիարքը երկու հարիւր միլիոն Orthodoxe-ներու հոգեւոր պետն է, ինչպէ՞ս կարելի է արդարացնել ու հիմնաւորել, երբ այս Պատրիարքութիւնը կրօնական հասցնող մէկ հաս իսկ դպրեվանք չունի: Եւ դեռ՝ թրքական օրէնքով, թրքահպատակ չեղող կրօնական մը չի կրնար Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք ըլլալ:

Այս ձեւով, նենգ թուրքերը, Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքութիւնը դանդաղ, բայց հաստատ մահուան դատապարտեցին:

Թուրքին ով ըլլալը կարծես չգիտցող պարզամիտ Պատրիարքը, Թուրքիոյ վարչապետին խնդրանք կը ներկայացնէ Հալքի կղզին գտնուող դպրեվանքին վերաբացման համար: Իսկ վարչապետը, առանց ուղղակի պատասխան տալու դպրեվանքին բացման համար ներկայացուած խնդրանքին, կը պահանջէ, որ Յունաստանի մէջ, Արեւմտեան Թրակիա ապրող թուրքերուն կրօնական կարիքներու ապահովման համար, միջամտէ Յունաստանի կառավարութեան մօտ:

Բայց, ամէնէն ողբերգա-երգիծականը, այս Պատրիարքին ծայրայեղ թուրք-իսլամներուն առաջնորդ՝ Ֆէթհուլլահ Կիւլէն Հոնային տուած այցելութեան մանրապատումն է:

Կոստանդնուպոլսոյ Յունաց Պատրիարք Պարթոլումէոս, այս ազդեցիկ Ֆէթհուլլահ Հոնայէն կը խնդրէ, որ Հալքի կղզին յունաց դպրեվանքին վերաբացման համար, միջամտէ իշխանութեան մօտ:

Ֆէթհուլլահ Հոնային տուած պատասխանը իրապէս, որ սադայէ-

լական է.— «Սելանիկի մէջ «Ֆէթիուլլահ»—ական մուլաներու պատ-
րաստութեան համար կրօնական վարժարան մը բացէ՛ք» —հակա-
դարձած է Հոնան:

Ա՛յն Սելանիկի մէջ, ուր մէկ հատ Թուրք չկայ:

Բայց թուրքերուն հեռանկարը, Արեւմտեան Թրակիոյ մէջ ապ-
րող դաւանափոխ թուրքերուն միջոցաւ, Յունաստանը Պոսնիայի
վերածել է:

Թուրք Հոնային այս պատասխանը Աստուածային պատիժ մ'ըլ-
լար կարծես, տրուած Պարթոլումէոս Պատրիարքին: Ան ի փոխադար-
ձութիւն իր պատկանած Օրթոտոքս եկեղեցիին հանդէպ բռնած դա-
ւանանական կեցուածքին:

Թուրք Հոնային այս պատասխանը նոյնպէս, իսկական մեծ դաս
մը պէտք է ըլլայ այն բոլոր հայերուն որոնք, թուրքին ով ըլլալը
դեռ չեն հասկցած, և Սիոնիստ արեւմտեան պետութիւններուն
ննշումով, թուրքերուն հետ լեզու գտնելու ճամբան բռնած են:

Նման միտում մը նկատած ենք մերօրեայ Հայաստանի կարգ մը
պատասխանատուներուն մօտ, որոնք Թուրքիոյ մերձենալու հայա-
վընաս ֆաղափականութիւնը կը ջատագովեն:

Կոստանդնուպոլսոյ Յունաց Պատրիարքին հետապնդած հակա-
ռուս ֆաղափականութիւնը, որ Սիոնիստ արեւմտեան պետութիւն-
ներուն Ռուսաստանը փլցնելու ծրագրին առաջին ֆայլերէն մէկն
է, մեր՝ Հայ Ազգին համար ալ աղիտալի հետեւանքներ կրնայ ունե-
նալ:

Մենք կը հաւատանք, որ Ռուս Ազգին վտանգուիլը կրնայ նոյն-
քան վնասաբեր ըլլալ հայութեան համար:

Մանաւանդ, որ սա վերջին ամիսներուն, կարգ մը եղելութիւն-
ներ մեր այս մտահոգութիւնը աւելի խորացուցին:

Մեր նորընտիր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը իր արտասահման
առաջին այցելութիւնը [իր Մոսկուա և նման տեղերու տրուած այ-
ցելութիւնները նկատի չառնենք] դէպի Ռումանիա կատարեց:

Յիշենք նաեւ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Ռումանիա այցին
շարժառիթը:

Մայր Աթոռին Գահակալը այս ուղեւորութիւնը կատարեց Ռու-
մէն Պատրիարքին հրաւերով, ներկայ ըլլալու համար Ռումէն Պատ-
րիարքութեան Կ. Պոլսոյ Յոյն Պատրիարքութենէն անջատուելուն
100 ամեակի հանդիսութիւններուն:

Բայց, Մոսկուայի ոռւս Պատրիարքը՝ Ալեքսիս, Ռումանիա չէր գացած: Քանի որ Մոլտաւիոյ ոռւսական եկեղեցիին Մոսկուայի Պատրիարքութեան իշխանութենէն հեռանալուն առնչութեամբ, խնդիր ունեցած էին Ռումէն Պատրիարքին հետ:

Յաւելուած՝ հոն ներկայ էր Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Պարթուովէոս Ա...ն ալ, որուն եւ իր գլխաւորած Պատրիարքութեան հետ, Մոսկուայի Ռումս Պատրիարքութիւնը իր յարաբերութիւնները խզած էր, որովհետեւ Էսթոնիոյ, Ուքրանիոյ և Մոլտաւիոյ Ռումս եկեղեցիները, Մոսկուայի Պատրիարքութենէն անջատուելով, կապուած էին Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութեան:

Այսինքն՝ Ռումանիոյ մէջ, մեր Կաթողիկոսին ականայ ներկայութեամբ [կամ առանց որ Ն. Սրբութիւնը նման դիտաւորութիւն մը ունեցած ըլլայ], Սիոնիստ արեւմտեան պետութիւններուն ուզած ձեւով, հակառուս Ուղղափառ եկեղեցիներու ճակատ մը կը կազմուէր:

Աւելին՝ Կ. Պոլսոյ Յունաց Պատրիարքը մեր Կաթողիկոսը Կ. Պոլիս կը հրաւիրէր, և Մայր Աթոռին Գահակալն ալ կ'ընդունէր այս հրաւերը:

Մենք կը խորհինք, թէ հարկ էր վերապահ մնալ նման հրաւերի մը հանդէպ: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը սակայն, Կ. Պոլիս գնա՛ց: Թող թոյլատրուի մեզի ըսել, թէ մենք գոհ պիտի ըլլայինք եթէ այս այցելութիւնը չտրուէր ներկայ պայմաններու մէջ: Կը յիշենք, որ Նորին Սրբութիւնը, տարիներ շարունակ Անթիլիասի մէջ, իր ազգայնաշունչ ֆարոգներով, ցեղասպան Թուրքին բարբարոսութիւնները և մեր նահատակները չմոռնալ յորդորած էր մեզի, բայց հիմա ի՛նք ոտք կը դնէր ցեղասպան Թուրքին լուծին տակ գտնուող Կ. Պոլիսը:

Եւ յաւելուած՝ Ռումսական եկեղեցիին հետ պայքարի մէջ եղող Կ. Պոլսոյ Յոյն Պատրիարքին հիւրը կ'ըլլար, ինչ որ, մեր համեստ դատումով՝ օգտակար չէ, անհասկնալի կը մնայ մեզի:

27 - 7 - 1996

ՄԵԶԻ ՏՈՒԷՔ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԻ ՅՈՅՍԸ...

Կ'ուզենք յիշել որ մենք, Ն. Սրբութեան Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրուելուն առթիւ, մեր գոհունակութիւնը յայտնած եւ այս նախընտրութիւնը գնահատած ու արդարացուցած ենք բոլոր

անոնց դէմ, որոնք մտահոգութիւն կ'արտայայտէին մտաբերելով Կաթողիկոսին անցեալը:

Քանի որ, մեր ազգային եկեղեցական տագնապին մէջ, որոշ դերակատարութիւն մըն ալ իրեն կը վերագրուի:

Բայց մեզ ոգեւորած էր, Նորին Ս. Օծուքեան Էջմիածնի մէջ, իր ընտրութեան ընթացքին տուած քարոզին սա խօսքը թէ՛ «Միայն քարերն են, որ չեն փոխուիր»:

Արդարեւ, Վեհ.ին վերջին տարիներուն ցուցաբերած և միասնականութիւն ներշնչող ոգին ու, մանաւանդ, Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի հետ իր համերաշխ և եղբայրական գործակցութիւնը, մեր մէջ այն համոզումը ստեղծեցին, որ Գարեգին Կաթողիկոսին ընտրութիւնը, ամենաօգտակար կարգադրութիւնն էր հայ Ազգին համար:

Մեր դատումով՝ Մայր Աթոռի միաբանութեան անդամ ո՛ր թեկնածուն ալ Կաթողիկոս ընտրուէր, Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին մօտիկ ապագայի մէջ վերամիաւորուած տեսնելու գծով յոյսեր սնուցանելը, դիւրին պիտի չլլար:

Միայն Կիլիկիան Աթոռի Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրուելովն է, որ քիչ թէ շատ կրնայինք յուսադրուիլ, որ Հայաստանեայց Եկեղեցին կրնար իր միութիւնը վերագտնել:

Ա՛յս էր մեր համոզումը: Եւ ա՛յս վստահութեամբ, յոյսով և հաւատքով է, որ պաշտպանեցինք, մենք մեզի դէմ և ամէնուն դէմ, Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրուիլը:

Եւ հիմա, իր Կաթողիկոս ընտրուելէն տարի մը վերջ, կ'ուզենք վստահ ըլլալ, որ չենք սխալած:

Արդեօ՞ք Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի միաբանութեան անդամ ոեւէ կրօնական, Կաթողիկոս ընտրուելու պարագային, Ռուս Եկեղեցիին հետ խնդիր ունեցող Ռումէն Պատրիարքին հրաւերը և մանաւանդ՝ ռուսական եկեղեցիին դէմ թշնամական կեցուածք ցոյց տրուող Կ. Պոլսոյ Յոյն Պատրիարքին այս հրաւերը պիտի ընդունէր, և «Թուրքին լուծին տակ գտնուող քաղաքը՝ Պոլիս պիտի երթար»:

Հիմա, թող ներուի մեզի յայտնելու մեր սա համոզումը, թէ Մայր Աթոռին պատկանող կրօնականի մը Կաթողիկոս ընտրուելու պարագային, շատ դժուա՛ր, թէ նոր Գահակալը յօժարէր Պոլիս երթալ ներկայ փափուկ պայմաններու մէջ, երբ քաղաքական պայքարներ

կը մղուին կրօնական գետնի վրայ:

Ճիշդ է, որ 1961-թ.ին Վազգէն Կաթողիկոս, վախճանեալ Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Գարեգին Խաչատուրեանի յուղարկաւորութեան ներկայ գտնուելու համար, Պոլիս գացած էր:

Պոլսոյ Հայ համայնքը, Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին համար, այն աստիճանի փառաւոր ընդունելութիւն մը ըրած էին, որ օդանաւակայանէն Պոլիս գացող ճամբաները փակուած էին խնողումի պատճառով:

Եւ թուրքերը իրարու հարց կուտային, հասկնալու համար այս զանգուածային համախմբումին ու ահօելի խնողումին պատճառը:

«ՀԱՅՅԵՐՈՒՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ԵԿԵՐ Է» – կը պատասխանէին «իրագեկ»ներ անոնց մէջէն:

Վազգէն Ա. Կաթողիկոս միշտ կը յիշէր այս բացառիկ ընդունելութիւնը:

Բայց Վազգէն Ա.ի Պոլիս այցելութեան մաս կը կազմէ նաև ուրիշ դրուագ մըն ալ, որ կը մնայ... տխրայուշ:

Այս մէկը՝ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի կողմէ Հայաստան Դահլիճ Մ. Քեմալի Անգարայի դամբարանին վրայ, ստիպողաբար անշուշտ և ակամայ, ծաղկեպսակ դնելու արարողութիւնն էր:

Սփիւռքի գիտակից, հայրենասէր հայերը չէին ներած Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին Պոլիս երթալը, և մանաւանդ՝ Աթաթիւրք-ի դամբարանին ծաղկեպսակ դրած ըլլալը:

Մենք ալ, ցաւ զգացեր ենք, Վազգէն Ա.ի Պոլիս երթալուն համար և գոհ չենք, որ Գարեգին Ա. իր նախորդի քայլին հետեւեցաւ:

Անշուշտ պիտի ըսուի, որ կրօնականի մը պարտականութիւնն է, իր համայնքին հովուական այցելութեան երթալը: Այս ու նման արդարացումներուն մենք համամիտ չենք, նկատելով, որ Պոլսոյ հայ համայնքը առանց կրօնականի չէ մնացած:

Պատրիարքէն սկսեալ՝ եպիսկոպոսներ, վարդապետներ ու մեծաթիւ քահանաներ պաշտօնի վրայ են այնտեղ, Պոլսոյ հայ համայնքին հոգեւոր պահանջները գոհացնելու համար:

Անշուշտ, և մասամբ, սփոփուած ենք այն պատճառաւ, որ Գարեգին Ա. Կաթողիկոս իր երջանկայիշատակ նախորդին սխալը չկրկնեց՝ Մուսթաֆա Քեմալի դամբարանին ծաղկեպսակ չդրաւ: Բայց զնաց թշնամի թուրքին լուծին տակ գտնուող քաղաք մը՝ Պոլիս:

Ա՛յն Պոլիսը՝ որուն վրայ թշնամի ցեղասպան թուրքին դրօշը կը ծածանի, ա՛յն դրօշակը՝ որ 1915-թ.ի Եղեռնին հայ նահատակներուն արիւնով ներկուած թրքական մահիկակիր կարմիր դրօշն է:

Մեզի համար փափաքելի չէր, որ մեր Հայրապետը երթար երկիրը այն թուրքին, որ 1915-թ.ին իր գործած ցեղասպանութեան համար դեռ չէ պատժուած: Որուն եղբայրները եղող Ազերիները, թուրքին անպատիժ մնալէն քաջալերուելով, նոր ցեղասպանութիւն կատարեցին 1990-թ.ին, Bakou-ի մէջ, տեղւոյն հայ բնակչութեան դէմ:

Արդեօ՞ք անհրաժեշտ էր նման ուղեւորութեան մը ձեռնարկելը ներկայ պայմաններու մէջ, երբ վեց տարիէ ի վեր Արցախի մէջ կը պատերազմինք թուրքին գէնքերով զինուած Ազերի թուրքերուն դէմ, որոնց պատճառաւ բազմահազար հայ հերոսներ նահատակուեցան:

Թուրքիան այն երկիրն է, որուն Հայաստանի շուրջ կազմած շրջափակման հետեւանով, վեց տարիէ ի վեր դժոխային կեանք կ'ապրի հայրենահայութիւնը: Հայաստանի ժողովուրդին մէկ երրորդը հեռացան Հայաստանէն, մանաւանդ՝ Հայաստանի ժողովուրդին «ուղեղ»ները լքեցին Հայաստանը:

Այս բոլոր իրականութիւնները ծանօթ էին: Ուստի՝ ինչո՞ւ սա ուղեւորութիւնը դէպի Պոլիս:

Փառարանուելո՞ւ համար: Նորայայտ բարեյոյս նշանի՞ մը ընդառաջելով՝ ժամանակը կը բացայայտէ:

Թո՛ղ արտօնուի մեզի լուսարանիչ տեղեկութիւններ տալ, Վեհ.ին Պոլսոյ մէջ այցելած կարգ մը վայրերուն յատկանիշներուն մասին, որոնց Ն. Սրբութիւնը իրագեկ կրնայ ջրլլալ:

Կաթողիկոսը Պոլսոյ մէջ, 13-5-1996-թ.ին, հիւրասիրուեցաւ Պեզնեան Ամիրային անունը կրող սրահին մէջ:

Այս Պեզնեան Ամիրան, իբր թրքական փողերանոցին պատասխանատու, Օսմանեան Կայսրութիւնը փրկած էր սնանկութենէ, կեղծ ոսկեդրամներ հրապարակ հանելով:

Վեհափառը 13-5-1996-թ.ին այցելեց, Պոլսոյ արուարձաններէն Մաքրի գիւղի ծովեզերեայ շրջանը: Մաքրի գիւղը բիւզանդական Մաքրիխորիս գիւղն է, [Մաքրի՝ յունարէն հեռու, իսկ խորիս՝ գիւղ ըսել է]: Ուրեմն՝ Մաքրի խորիս՝ յունարէնով հեռու գիւղ ըսել է: Մաքրիխորիսը Բիւզանդական Կայսրերուն ամառանոց գիւղը եղած է, որուն պալատներուն աւերակներուն մէջ, մեր պատանեկութեան շրջանին, կը խաղայինք:

Թուրքերը, միջոց մը ետք, այս պատմական աւերակներուն վրայ տուներ շինել տուին, որ Բիւզանդիոնէն հետք չմնայ:

1876-թ.ին Ռուսերը մինչեւ Մաքրի գիւղի ֆոլերը եկած էին: Թուրքերուն ստիպողաբար ստորագրած Այս Սթեֆանոսի համաձայնագրին վայրը, շատ մօտ է Մաքրի գիւղին:

Թուրքերը, ինչպէս որ ժամանակի ընթացքին ամէն բան թրքացուցին, նմանապէս Մաքրի գիւղ-ի անունը [նմանութեամբ] Bakirkoy-ի փոխեցին: Այսինքն՝ թրքերէն «Պղինձ գիւղ»ի վերածեցին: Կաթողիկոսը 13-5-1996-թ.ին, այս ֆաղափ եկեղեցին այցելած օրը, սրամտութիւն մը ըրեր է: «Այս գիւղին Bakirkoy [Պղինձ գիւղ] ըսել պէտք չէ, Ոսկի գիւղ ըսել պէտք է» -ըսեր է:

Բնական է, Կաթողիկոսը չէր գիտեր, թէ այս գիւղին անունը, իրականութեան մէջ, պղինձի հետ կապ չունէր:

Այս մանրամասնութիւնները, մեր կողմէ տրուող, մեր բուն ըսելիքին հետ բնաւ կապ չունին: Մաքրի գիւղը մեր ծննդավայրը ըլլալուն, զգացականութենէ մղուած, պահ մը յամեցանք անոր վրայ:

Եթէ թոյլատրէ՛ք սա մէկն ալ աւելցնենք ըսուածներուն վրայ, ձեր բարեացակամութենէն օգտուելով:

Եղեռնի պատմութեան գիրքերուն մէջ գրուած է՝ Ռուբէն Սեւակ, իբր բժիշկ -հարիւրապետ- սպայ, կը պաշտօնավարէր Մաքրի գիւղի մէջ, ուրկէ գիշեր մը, Բանկալթը-ի իր տունէն գինք առնելով տարին դէպի իր վերջին... ճամբորդութիւնը, դէպի Չանղըրը...:

Հիմա, կրկին վերադառնանք, Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին Մաքրի գիւղ այցելութեան:

Վեհափառը, Մաքրի գիւղի մէջ, այցելեց Տատեան Ամիրային հիմնած «Սուրբ Աստուածածին» եկեղեցին:

Վեհ.ը տեղեա՞կ էր արդեօք, որ Տատեան Ամիրան, վառօղի չգոյութեան պատճառաւ իր բոլոր ուժերը կորսնցուցած Օսմանեան բանակներուն, Մաքրի գիւղին մէջ իր հիմնած վառօղի գործարանով, թրքական բանակներուն կրկին կեանք տուաւ:

Գարեգին Ա. Կաթողիկոս հիւրասիրուեցաւ հաստատութիւններուն մէջ ա՛յն Ամիրաներուն, որոնց շնորհիւ Օսմանեան Կայսրութիւնը փրկուեցաւ խորտակուելէ:

Եւ այս Ամիրաներուն շնորհիւ ֆայֆայումէ փրկուած Օսմանեան Կայսրութիւնը, Հայ Ազգին մատուցուած իբր երախտագիտութիւն՝

24 Ապրիլ 1915-թ.ին բնաջնջեց հայ ժողովուրդը:

24 Ապրիլ 1915-թ.ին ցաւը մեր սրտին մէջ ունենալով, մենք երբեք պիտի չկարենանք հաշտուիլ Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի Պոլիս այցելութեան հետ:

★ ★ ★

Ուրեմն՝ ո՞ւր ենք հիմա: Մենք՝ որ Հայաստանեայց մեր Առաքելական Եկեղեցիին վերամիաւորումը կ'երազէինք, պատկերացրնելով Անթիլիասի վերադարձը Հայ Եկեղեցիին, ասոր մէկութեան գաղափարին:

Սփիւռքի մէջ երկու եկեղեցիի, երկու հայութեան ստեղծած բաժանման ողբերգութիւնը պիտի վերջանար իբր թէ... բայց ո՞ւր ենք հիմա... Արդեօք էջմիածի՞նն է, որ միացաւ Անթիլիասի գաղափարականին:

Բայց...բայց... արդեօ՞ք մեր կասկածները անտեղի են: Արդեօ՞ք մեզի անձանօթ ներքին ծալքեր կան խնդրին մէջ:

Արդեօ՞ք Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին Ռուսմանիա երթալը Մոսկուայի Ռուս Պատրիարքին համաձայնութեամբ էր: Արդեօ՞ք յատուկ առաքելութեամբ մը Վեհ.ը գնաց Ռուսմանիա:

Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին Պոլիս ճամբորդութենէն քանի մը օր առաջ, Մոսկուայի Ալեքսիս Պատրիարքը եռօրեայ այցով էջմիածին կը ժամանէ:

Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի Պոլիս մեկնելէն ճիշդ քանի մը օր առաջ, Ալեքսիս Պատրիարքին էջմիածին այցելելը կը խորհինք, թէ դիպուած չի կրնար ըլլալ:

Բնական է նաեւ, որ այցելութեան բուն նպատակը անգիտանանք:

Բայց կրնանք մտածել, որ այս այցելութիւնը Ալեքսիս Պատրիարքին էսթոնիայի, Ուքրանիայի և Մոլտաւիայի Ռուս եկեղեցիներուն Մոսկուայի ուսական Պատրիարքութենէն հեռանալով Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութեան կապուելու հարցին հետ առընչուած է: Եւ Ալեքսիս Պատրիարք կրնայ խնդրած ըլլալ Մայր Աթոռի Գահակալէն, որ այս խնդրով միջնորդութիւն մը ընէ Կ. Պոլսոյ Յուկաց Պատրիարքին մօտ:

Արդարեւ, օրերս Մոսկուայի մէջ հրատարակուած Ռուս Պատրի-

արժուքեան զեկոյցը կու գայ ձեռով մը սպացուցանելու, որ այս հարցի լուծման գծով, որոշ յառաջընթաց մը արձանագրուած է: Այդ տպաւորութիւնը կը ձգուի գէ՛թ:

Մենք, ամբողջ սրտով կը մաղթենք, որ Գարեգին Ա. Կաթողիկոսը, Մոսկուայի Ռուս Պատրիարք Ալեքսիսին հետ [իբր ամենամօտիկ հոգեւոր եղբայր] գործակցի, և երբեք, Կ. Պոլսոյ Պարթոլոմէոս Պատրիարքին ըրածին նման՝ Մոսկուայի Ռուս Պատրիարքին, ո՛րեւէ ձեռով, չհակադրուի՛:

Որովհետեւ Հայ Ազգը, Ռուսաստանէն զատ ու անոր չափ ոեւէ իսկական բարեկամ չունի, իրեն իբր պաշտպան ու իբր սպաւէն:

Պատմութեան մեզի տուած փաստացի դասը ա՛յս է:

Եւ հայերս, Ռուսերուն հանդէպ, մեծ պարտք մը ունինք:

Մեր վերջին յոյսը եղող, այսօրուան Հայաստանին գոյութեան գինը եղող՝ «Երախտագիտութեան» պարտքն է ան:

Դժբախտաբար, քանի մը օր առաջ, թերթերու մէջ կարդացինք, Հայաստանի նախագահին Ռուսաստանի ընտրութեանց առթիւ ըրած յայտարարութիւնը՝ «Եթէ յաղթեն Կոմունիստները, սպա, յաջորդ օրն իսկ, «Հ.Ա.Պ.» չի լինի, իսկ եթէ լինի՝ առանց Ռուսաստանի կը լինի»:

Մեծապատիւ նախագահը երբ կ'ըսէ, թէ՛ «Եթէ Կոմունիստները շահին՝ Հ.Ա.Պ.՝ը առանց Ռուսաստանի կը լինի», արդեօք այս խօսքերը ընելու ատեն քարտէսին նայա՞ծ է:

Զե՛նք գիտեր:

Բայց մենք նայեցանք քարտէսին, և հիմա ձեզի ըսենք, թէ՛ եթէ Ռուսաստանը չըլլայ «Հ.Ա.Պ.»ին մէջ, ո՞ր երկիրները հոն կը մնան... ուրեմն ըսենք՝ կը մնան Ատրպէյճան, Թիւրքմէնիստան, Ուզպէֆիստան, Տանկիստան, Քիրկիզիստան, Խազախստան, Վրաստան և Ուքրանիա:

Մեծապատիւ նախագահը այս երկիրներէ՞ն նեցուկ պիտի սպասէ Հայաստանի ապագայ գոյութեան համար:

1920-թ.ին Դաշնակցական Դրօն, հակառակ որ կատաղի հակահամայնավար մըն էր, երբ ցեղասպան թուրքերը Հայաստանը պիտի բնաջնջէին, նոյն հակահամայնավար Դրօն, այո, Կարմիր բանակը ինքը Հայաստան հրաւիրեց, որ Հայաստանը ազատէ թուրքերուն ձեռքէն:

Նորին Վսեմութիւն նախագահը, թրփական յարձակումի պարա-

գային, այդ ցանկի վրայ եղող ո՞ր երկրէն կը յուսայ, որ օգնութիւն կը հասնի Հայաստանին:

Այդ ցանկին վրայ անգիր անուն մը եղող Իսրայէլէ՞ն...:

Բայց Իսրայէլ վերջերս իր դիմակը վար առաւ, ապացոյց տալով, որ ինք Թուրքիոյ մեծագոյն զինակիցն է, Թուրքիոյ հետ զինուորական գործակցութեան դաշինք մը կնքելով:

Եւ հիմա, իբր վերջաբան, հետեւեալը ըսել կ'ուզենք. 23 Ապրիլ 1994-թ ին Պէյրութի մէջ, Ռուբէն Սեւակի անուան մատենադարանի բացման օրը, հանդիսութիւնը հովանաւորող Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ., իր հոյակապ Պատգամին մէջ, մեզ պատուած էր յայտարարելով. «Ձեզի կրնամ ըսել, որ Յովհաննէս Զիլինկիրեանը իմ անձնական բարեկամն է»: Եւ մենք այսօր, Նորին Սրբութեան անձնական բարեկամը ըլլալու հանգամանքէն ֆաջալերուելով, կը խնդրենք, որ թոյլատրէ մեզի ըսելու՝

Վեհափառ Տէր՝

Մեզի տուէ՛ք յոյսը երէկի: Ա՛յն յոյսը՝ որ ունէինք ձեր ընտրութեան օրը:

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիին վերամիացման յոյսը: Հայաստանի վերածնունդի յոյսը, Ռուբէն Սեւակեան վերածընունդի յոյսը:

Բայց գիտենք, որ այս յոյսի ճամբուն վրայ մեծ արգելք մը կայ իտղընդոտն է ան Սիոնիստ Արեւմտեան Պետութիւններուն որոնք, մինչեւ այսօր, մեր ունեցած բոլոր դժբախտութիւններուն պատասխանատուներն են:

Եղեռնէն առաջուան մեր առաջնորդներէն շատ շատեր, չտեսան այս արգելքը: Եւ Սիոնիստ Արեւմտեան երկիրներուն գործիքը եղող Թուրքիոյ հետ բարեկամութիւն երազեցին:

Այս երազողներէն էր՝ ցաւ ի սիրտ կ'ըսենք՝ Ներսէս Պատրիարք Վարժապետեան:

Այս երազողներէն էր՝ Մաղափա Պատրիարք Օրմանեան: Եւ այս երազողներէն էր՝ մանաւանդ Գրիգոր Զօհրապ, որ իր մատնական գաղափարականով մեզ կուրօրէն թուրքերուն գիրկը նետեց, Օսմանեան պետութեան ամբողջականութեան պաշտպանութիւնը ջատագովելով: Եւ մինչեւ վերջին վայրկեանը չհասկցաւ թուրքին ով ըլլալը:

Իր ախորաձայրէն *Ֆարմատն* իր եղբօր՝ Թալաթին տեւական

նամակներ ուղարկեց, որ գինը ազատէ: Իր երդուեալ դահինէն
օգնութիւն ակնկալելու չափ միամիտ եղաւ:

Եւ մինչեւ թուրք զինուորական-դահին Չէրքէզ Ահմէտին կողմէ
սպաննուելու վայրկեանը, չհասկցաւ Թալաաթին ով ըլլալը:

Բայց մենք, Պատմութեան մէջ ունինք, ուրիշ Առաջնորդներ ալ՝
Վարդանանցի հերոսները. Վարդանանցի հերոսները տեսան հայ
ազգին սպառնացող վտանգը, և բոլոր վտանգները փլցնելով կամ
շրջանցելով դիմեցին յառաջ և յոյսի ու լոյսի նամբան ցոյց տուին
մեզի:

Վեհափա՛ն Տէր՝

Դուք՝ այս նամբաներէն ո՞րը ընտրած էք:

Յարմատն Գրիգոր Զօհրապին թուրքին հետ բարեկամութեա՞ն
նամբան, թէ՞ Վարդանանցի հերոսներուն յոյսերով լեցուն լուսա-
ւոր նամբան:

10 - 8 - 1996

Զ Ր Ո Յ Ց
« Ի Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ի Թ Ե Ա Ն »
Հ Ե Տ

Զ. ՄԱՍ

Ծ Ո Վ Է Ծ Ո Վ Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Է Ն
Ո՞ Ի Ր Հ Ա Ս Ա Ն Ք

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Ի՞նչ կը մտածէ՛ք այն անհաւատալի անտարբերութեան, հանդուրժողութեան մասին, որ ընդհանուր առմամբ հայ ժողովուրդը ցուցաբերեց 1915-թ.ի Եղեռնի նահատակներուն և Թուրքերուն կողմէ իր հայրենի հողերուն ութսուն առ հարիւրի գրաւումին հանդէպ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Նախ՝ կ'ուզենք սա բացատրութիւնը տալ: Մենք կը հաւատանք այն իրականութեան, որ «Ազգի մը ապագան կը կերտուի օգտուելով անցեալի դասերէն»:

«Եթէ անցեալը լաւ հասկնանք, ապագան կրնանք շահիլ»:

Այսօր, որեւէ ատենէ աւելի կարեւոր է մեր Ազգին համար, անցեալին գործուած սխալները վերլուծելով անոնցմէ դաս քաղելն, որ այդ վրէպները չկրկնուին:

Մենք համոզուած ենք, որ Հայ Ազգը, գոնէ մեծամասնութիւնը անոր, իր հայրենիքին ութսուն առ հարիւրին կորուստին պատճառ եղած ողբերգութիւններուն ներքին ծալքերուն մասին, ճիշդ ու բաւարար գաղափար չունի:

Այս տեսակէտով՝ շատ ստիպողական ու այժմէական կը նկատենք, որ մեր հոգեւոր և աշխարհական առաջնորդները, մեր մտա-

ւորականները լուսաբանեն ժողովուրդը անգիտացուած կամ ցարդ ծածուկ պահուող որոշ իրականութիւններու մասին:

Ըսողներ պիտի ըլլան անշուշտ, որ «այս մասին շատ խօսուած է: Հայ Ազգը այսօր, նոր հարցեր ունի իր առջեւ լուծելիք»:

Բո՛ւն խնդիրը ասոր մէջ կը կայանայ արդէն: Այսօր, մեր Ազգէն ներս ստեղծուած քառասային վիճակին բուն պատճառը, 1915–թ.ի Եղեռնի նահատակներուն արիւնին գետին մնալն ու դեռ չորցած չըլլալն է, 1915–թ.ի Եղեռնի նահատակներուն վրէժին առնուած չըլլալն է, 1915–թ.ի Եղեռնին պատասխանատու ցեղասպան Թուրքին մինչեւ այսօր պատժուած չըլլալն է:

Քաղով Հայ Ազգին 1915–թ.ի Եղեռնին հանդէպ ցուցաբերած անտարբերութեան [կամ՝ մօտաւորապէս] պատճառը որոնող ձեր հարցումին, յիշենք այստեղ որ Թուրքերը, սաղայելական մտայղացումով, նախ բնաջնջեցին Հայ Ազգին իրաւ առաջնորդները, շատ լաւ գիտնալով, որ Ազգ մը երբ գրկուած է «իր իսկական Առաջնորդներէն», ուղեղ չունեցող մարմինի կը վերածուի: Ահա, թէ ինչու, թուրքերը նախ բնաջնջեցին ա՛յն առաջնորդները, որոնց զանգրւածներուն վրայ ունեցած ազդեցութենէն իրենք կը վախնային [Freiherr K. Von Neurath, 1915], և ողջ ձգեցին միայն այն կե՛ղծ առաջնորդները, որոնցմէ վախ չունէին, որոնց ուղեղները արդէն խաթարուած էին, կամ չունէին զանգուածները տրամադրող, դէպի որոշակի նպատակի մը առաջնորդող ուժականութիւն:

Քանի որ, Ռուբէն Սեւակի ըսածին պէս՝ «Երբ ուղեղը խաթարուած է, այդ մարմնին շարժումները պիտի ըլլան միայն յիմարական գործունէութիւն և անպտուղ յոգնութիւն»:

Ռուբէն Սեւակի այս նախադասութենէն կը ցլանայ «Յետ-Եղեռնի» մեր պատմութեան ամբողջ ողբերգութիւնը:

Դուք, ձեր հարցումին մէջ, շատ իրաւամբ մատնանշած էիք անհաւատալի համակերպութիւնը, անտարբերութիւնը զոր ցոյց տուաւ «Յետ-Եղեռնի» հայութիւնը իր նահատակներուն և հայրենիքին կորուստի փաստին հանդէպ:

Գիտե՞ք, թէ Սիկիլիացիները և ասոնց շրջակայ կղզիներու ժողովուրդները “Vendetta” ըսուած աւանդութիւն մը ունին:

Ըստ ասոր՝ եթէ իրենց ընտանիքէն մէկը սպաննուի, այդ սպանութեան «Վրէժը» անպայման պէտք է առնել:

Սիկիլիացիներուն “Vendetta” կոչուող այս աւանդութեան մա-

սին շատ խօսուած և շատ գիրքեր գրուած են:

Երեւակայեցէ՛ք՝ Սիկիլիոյ մէջ, մեռցուած ամէն մէկ հոգիի համար մեռնողին ընտանիքը կը շարունակէ պայքարը մեռցնողին դէմ, մինչեւ որ անկէ առնէ իր վրէժը: Ասով, իր գոհին արիւնը, գետնէն «վերցուցած» կ'ըլլայ:

Գալով մեզի՝ 24 Ապրիլ 1915-թ.ի ցեղասպանութեան վրէժը առնելու համար ի՞նչ ըրինք:

Մենք՝ մէկ հոգի չէ, հազար չէ, հարիւր հազար ալ չէ: Շուրջ երկու միլիոն անմեղ հայ նահատակներ տուինք: Ազգ մը ամբողջութեամբ բնաջնջուեցաւ: Պատմութեան ծանօթ թուականներէն ի վեր իր հողին վրայ ապրող «Մեծ Ազգ» մը, մէկ օրէն միւսը մէջտեղէն վերջուեցաւ, և հայուն երեք հազար տարուան հայրենիքը գողցուեցաւ:

Եւ մենք՝ վերապրողներս, մենք մեզ բաղդատելով Սիկիլիացիներուն հետ, հարցնենք՝ ի՞նչ ըրինք:

Իրենց մէկ գոհին համար վրէժխնդիր գտնուող Սիկիլիացիներուն հետ մենք մեզ համեմատելով հարց տանք, թէ ի՞նչ ըրինք մեր միլիոնաւոր անմեղ նահատակներուն համար:

Ոչի՛նչ... կամ՝ չափազանց քիչ: Արածող կենդանիներու նման գլխահակ՝ անիմաստ, անզգայ, բնագոյային կեանք մը շարունակեցինք՝ քաշկոտել:

Սխալ չհասկցուինք: Մեր փնտռածը հրէական ծանօթ ակն ընդ ականութիւնը չէ: Փոխադարձութիւն չէ մեր ուզածը, այլ, առնրւազն՝ մեզի պատճառուած կորուստին դարմանը, փոխ-հատուցում մը որ ըլլայ արդար: Կ'ուզենք՝ «քաղաքակիրթ» եղանակով վրիժառութիւն: Որքան ալ մեր կորուստը ըլլայ անդարմանելի...:

Մարդկային և ազգային զգացումներէն մեր նահանջը, տեղ-տեղ հասաւ կէտի մը ուր, անկէ անդին, մեր մէջէն շատեր, նոյնիսկ շարդարար Թուրքին լուծին տակ, Պոլսոյ մէջ, գրեթէ ստրկային կեանք մը ապրելու չափ հանդուրժողութիւն ցոյց տուին:

Ռուբէն Սեւակի «Ո՛վ Իմ Հայրենիքս» բանաստեղծութեան մէջ ըսածին պէս՝ «Բա՛րէ...: Կեա՞նքն է այս...» ... Եղեռնէն վերապրող իւրաքանչիւր հայ ընտանիք, Սփիւռքի մէջ ապրող, իրենց բիւրաւոր նահատակներուն ցաւը ունէին սրտերնուն մէջ:

Եղեռնէն վերապրած ամէն մէկ հայ ընտանիքի պատմութիւնը՝ ամենաբնականաբար ողբերգութիւն մըն էր, ցեղասպան Թուրքին կողմէ պատճառուած մեր ժողովուրդին:

Յետ-Եղեռնի հայ գրողներուն մեծամասնութիւնը, հետեւելով Եւրոպացի գրողներուն օրինակին, վերացական նիւթերով, տրոփուն կեանքէն կտրուած բանաստեղծութիւններ, վէպեր գրեցին:

Եթէ այս վերապրած գրողները փոխանակ հայկականութեան հետ կապ չունեցող, մանաւանդ վերացական նիւթերով զբաղելու, ունկնդրէին ամէն մէկ հայ ընտանիքի ողբերգութիւնը և հարագատօրէն գրի առնէին հայկական Եղեռնին պատմութիւնը, մեծագոյն ծառայութիւնը մատուցած պիտի ըլլային հայ գրականութեան ու պատմութեան:

Նման ծառայութիւն մը կարենալ մատուցանելու համար սակայն, այս գրողներուն սրտերուն և ուղեղներուն մէջ, «Հայկական Ոգի»ն արմատացած ըլլալու էր:

Իսկ եթէ անոնք իսկապէ՛ս հայկական ոգի կրէին իրենց մէջ, Թուրքը զիրենք ողջ ձգած չէր ըլլար 1915-թ.ի Եղեռնին:

Այս ձեւով, Յետ-Եղեռնի մեր պատմութեան մէջ՝ բանաստեղծ, գրող, լրագրող, ֆաղափական թէ եկեղեցական առաջնորդներ [յարգելի քիչ բացառութիւններով] *անմիաբանութեան* մէջ միացան իրարու: Եւ անոնք նահատակներուն արիւնը «գետին ձգեցին» և լռեցին, անտարբեր մնացին անզգայ հոգիներու նման. մեղանչեցին հայու հարագատ հոգիին դէմ:

Դուք սպանդանոց այցելած էք: Տեսած էք, թէ գառնուկները, ոչխարները ինչպէ՞ս կը մորթատուին:

Մենք այցելած ենք սպանդանոց՝ Պոլսոյ մէջ. տեսած ենք գառնուկներու և ոչխարներու գենումը:

Սպանդանոցին մէջ, հարիւրներով գառնուկ և ոչխար իրարու ետեւ շարք դրուած էին:

Եւ ամէն մէկ գառնուկ և ոչխար, անզգայ և անտարբեր կ'սպասէին, որ մորթատուելու կարգը իրենց գայ:

1915-թ.ին Հայ Ազգին մեծ մասը, այս գառնուկներուն և ոչխարներուն նման, առանց ձայն հանելու, առանց ընդդիմանալու մորթատուեցան: Պատի՛ւ՝ բացառութիւն կազմելով ինքնապաշտպանութիւն փորձածներուն:

Տեւական կուլանք գանգատելով, որ Թուրքը մեզ շարդեց:

Բայց չէ՞ որ Թուրքը, իր «թրքութիւնը» պիտի ընէր:

Ռուբէն Սեւակ 1911-թ.ին, իր «Այլասերում» գրութեան մէջ, կանխատեսած էր այս մեծ վտանգը և ահագանգած գոչելով՝

«Գառնուկի պէս անգէն ցեղ մը ամէն օր, ամէն օր կը յօշոտուի: Իսկ մեր գամբոերը [Առաջնորդները] խելօքցեր, փիլիսոփայացեր, ֆաղաֆակրթուեր են, տիեզերական եղբայրութեան մը խօսքերը կ'ընեն մեզի, ու կ'երազեն այն հեռաւոր օրուան՝ ուր գայլ ու գառնուկ մէկտեղ կ'արածին»...: Այս «Գամբոերը» այն առաջնորդներն են, որ Թուրքին հետ եղբայրութիւն ֆարոգեցին:

Այս «Գամբոերը» այն առաջնորդներն են, որ հայ ժողովուրդին ունեցած զէնքերը թուրքերուն յանձնել տուին և հայ ժողովուրդը անպաշտպան ձգեցին Թուրքին դէմ:

Եւ անխուսափելին պատահեցաւ 24 Ապրիլ 1915-թ.ին...:

Այս ողբերգութեան մէջ, մեզի շատ ցաւ պատճառողը, 1915-թ.ի Եղեռնին իսկական պատասխանատուներէն եղող, Թուրքին հետ մինչեւ վերջին վայրկեանը գործակցած Կուսակցութեան մինչեւ այսօր իր ինֆնաֆննադատութիւնը չկատարելն է:

Եւ այս՝ մեծագոյն ապացոյցն է Հայ Ազգին անգիտակցութեանը, անտարբերութեանը հանդէպ իր նահատակներուն ու իր հայրենիքին կորուստին:

Եթէ Հայ Ազգը, իր ամբողջութեանը մէջ, իսկապէս գիտակցութիւնը ունեցած ըլլար կատարուած ողբերգութեան, անտարբեր չըլլար իր նահատակներուն հանդէպ, նախ՝ այս ողբերգութեան առաջնակարգ պատասխանատուն եղող հատուածէն հաշիւ պիտի ուզէր, մինչև իսկ խնդրոյ առարկայ ընելով անոր գոյութեան իրաւունքը, ու ապա՝ ցեղասպան Թուրքին դէմ, ամբողջական հայութեամբ պայքար մղէր:

Բայց, ո՞վ պիտի ուղեցոյց դառնար ամբողջական հայութեան, ֆանի «Հօտ»ը ուղղող «Հովիւ»ներ չունէին:

Թուրքերը, 24 Ապրիլ 1915-թ.ին, ջարդած էին Հայ Ազգին իսկական հովիւները, առողջ ու կենսունակ ուղեղները անոնց, և ձգած էին մեծ մասամբ խաթարուած ուղեղներով «Առաջնորդներ»:

Պիտի ըսուի թերեւս, որ մենք, տեւապէս, Եղեռնի մասին կը խօսինք:

Կը ներէք, բայց ինչի՞ մասին կ'ուզէիք որ խօսէինք՝ ծովի՞ն, օդի՞ն, ծաղիկի՞ն ու թիթեռնիկի՞ն մասին խօսինք. երբե՛ք. այնքան ատեն, որ մեր սիրտը Եղեռնի ցաւով կը տատապի, բնական է, որ ան մեր գլխաւոր մտասեւեռումն ու մղձաւանջը կազմէ: Այնքան ատեն, որ 1915-թ.ի նահատակներուն արիւնը գետին կը մնայ,

1915-թ.ի նահատակներուն վրէժը չէ առնուած, ցեղասպան Թուրքը կը մնայ անպատիժ, ուրիշ բանի մասին խօսիլը, մեզի համար, *Դաւանանութիւն է:*

Հ.— Այստեղ կ'ուզենք ակնարկութիւն մը ընել՝ «Յետ Եղեռն»ի հայկական վրիժառութեան մասին:

Կ'ըսէք, թէ 1915-թ.ի Եղեռնէն ետք, նահատակներուն վրէժը չէ առնուած:

Բայց Եղեռնին առաջնակարգ պատասխանատուները եղող՝ *Թալաթ, Էնվեր, Ճեմալ, Պահաէտտին Շաֆիք* և նմանները, Եղեռնէն վերջ, հայ վրիժառուներու կողմէ զգեստնուեցան:

Ի՞նչ կը մտածէք այս դահիճները պատժող հայ վրիժառուներու մասին:

Պ.— Թալաթը, Էնվերը, Ճեմալը, Պահաէտտին Շաֆիքը զգեստնող հայ վրիժառուները և այս վրիժառու կազմակերպութեան մաս կազմողները, իբր հերոս, ամենաբարձր գնահատանքի և փառաբանութեան արժանի են:

Հայոց պատմութեան մէջ, Եղեռնի վրիժառուներու կազմակերպութեան կողմէ թուրք դահիճներուն արժանի պատիժ սահմանելու համար տարած մանրակրկիտ աշխատանքները եզակի կը մնան:

Ապացոյց մըն է սիրանքը Գերմանիա սպաստանած Թալաթին հետքը գտնելու համար, վրիժառու հերոսներու կազմակերպութեան մաս կազմող *Հրաչ Փափագեանի*, որ Պոլսոյ մէջ կը թլփատուի ու սպա, Պերլին երթալով, թուրք ուսանողական շրջանակներուն մէջ կը մտնէ որպէս թուրք, որ Թալաթին հետքն ու բնակավայրը ճշդելով, այդ մասին իմացնէ ուր որ պէտք է: Այս ու նման մանրակրկիտ, տհնաջան ու համբերատար աշխատանքներու շնորհիւ է որ 1921-թ.ին, Սողոմոն Թեհլիրեանի արդարօրէն վրիժառու բազուկը կ'իջնէ դահիճին գլխուն:

Միւս ցեղասպաններուն ահաբեկումը, Թալաթին դէմ գործուածին չափ, հերոսական աշխատանքի արդիւնք է:

Այս դահիճներուն հայ վրիժառուներու կողմէ ահաբեկման պատմութիւնը պիտի յանձնարարենք, որ Հայրենիքի և Սփիւռքի երիտասարդութիւնը անպայման ու լա՛ւ կարգայ, դառնայ իրազեկ անոր՝ հայ քաջամարտիկներու սիրալի գործունէութեան: Ցաւալի է, որ այս մէկը ատեն մը ետք դադրեցաւ, իսկ բուն դահիճը՝ Թուրք Պետութիւնը կը մնայ անպատիժ:

Հարկ է նկատել այստեղ, որ Բ. Աշխարհամարտէն աւելի քան կէս դար ետք, հրեաները իրենց կորուստներն ալ ուռնացնելով, դե՛ն Նացի «պատերազմի ոճրագործներ» յայտնաբերել կու տան և զանոնք Արդարութեան կը յանձնեն: Մինչ մենք...

Շահան Նաթալիի և իր ընկերներուն տարած այս սուրբ աշխատանքը կասեցուց բոլորիս ծանօթ կողմը, օտարներուն ծառայութեան ներգրաւուելով 1922-թ.էն սկսեալ: Ան պատճառ եղաւ, որ դադրեցուի ցեղասպան Թուրքիին դէմ ձեռնարկուած նորատիպ պայքարը, և ցեղասպանը մոռցնել տալով թիրախ վերցուց Ս. Միութիւնն ու մանաւանդ Ս. Հայաստանը, որ Թուրքիին գիշատիչ մագիլներէն հողոպրած և ապահով շնչող վերջին պատանոն էր հայուն հայրենիքին:

Ասոր հետեւանքը այն եղաւ, որ հայ ժողովուրդը, մէկ ամբողջութիւն կազմելով Թուրքիին դէմ պայքարելու տեղ, երկփեղկուեցաւ, վերածուեցաւ Ս. Հայաստանի դէմ և Ս. Հայաստանի կողքին եղող հատուածներու, և սկսաւ ամուլ և ինքնասպառիչ հակամարտութիւն մը ասոնց միջեւ:

Իսկ Թուրքը անդին՝ հանգիստ մնաց:

Ի մեծ հրճուանք Թուրքիին և ի մեծ ուրախութիւն Սիոնիստ Արեւմտեան Պետութիւններուն:

Մինչ ցեղասպան Պետութիւնը դե՛ն կը մնայ անպատիժ: Նահատակներուն վրէժը առնող գուպարը գործնապէս կասեցուած է: Նահատակներուն արիւնը գետին մնաց: Հայ Ազգի դահիճը՝ ցեղասպան Թուրքը պատժելու տեղ, Սիոնիստ Արեւմուտքը զինք կը պաշտպանէ ու կը հոգատարէ:

24 - 8 - 1996

Հ Ա Յ Կ . Յ Ե Ղ Ա Ս Պ Ա Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ս Ա Հ Մ Ա Ն Ո Ւ Մ Ը ...Ե Ի Ա Ն Տ Ե Ղ Ի Հ Ա Մ Ե Մ Ա Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Մ Ը

Հ Ա Ր Յ Ո Ւ Մ .- Մեզի՝ հայերուս համար, տեսակ մը սովորութիւն եղած է, Հայկական Յեղասպանութեան մասին արտայայտուելու միջոցին, ընդհանրապէս սա բացատրութիւնը տալը:

«20-րդ դարու առաջին ցեղասպանութիւնը եղող 1915-ի հայկական եղեռնին յաջորդեց, Բ. Աշխարհամարտին Գերմանացիներուն՝ Հրեաներուն դէմ կատարած ցեղասպանութիւնը»:

Դուք, ի՞նչ կը խորհիք, այս երկու ցեղասպանութիւնները իրա-

րու հետ համեմատելու ու զանոնք նմանցնելու ջանքերուն մասին:
Դուք կը հաւատա՞ք, որ այս երկու ցեղասպանութիւններուն միջեւ, նմանութիւններ գոյութիւն ունին:

Եւ, մասնաւորապէս կ'ուզէիմք գիտնալ, թէ ի՞նչ է ձեր տեսակետը ընդհանրապէս հրէական ցեղասպանութեան մասին:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Նախ՝ ձեզի սա պարագան յիշեցնել կ'ուզէիմք:

Թերեւս, մեր նախորդ «գրոյց»ներուն մէջ, ձեր ուշադրութիւնը գրաւած է, որ Բ. Աշխարհամարտին, Գերմանացիներուն կողմէ Հրեաներուն դէմ կատարուած խժոժութիւններուն սունչութեամբ, մենք երբեք «ցեղասպանութիւն» բառը չենք գործածած, այլ՝ միշտ «սպանդ» ըսած ենք:

Իսկութեան մէջ, ի՞նչ է «ցեղասպանութիւն»ը:

Հայերէն լեզուի մէջ, «Ցեղասպանութիւն» բառին իմաստը շատ յստակ է. «Ցեղասպանութիւն» ցեղը սպաննել ըսել է, «Ցեղը բնաջնջել», «Ցեղ մը մէջտեղէն վերցնել» ըսել է:

Ցեղի մը գոյութեան ինչպէ՞ս վերջ կը տրուի:

Պատմութեան ծանօթ թուականներէն ի վեր իր հայրենի հողերուն վրայ ապրող ցեղ մը, ուրիշ եկուոր ցեղի մը կողմէ ու տեղւոյն վրայ, ամբողջութեամբ կը բնաջնջուի, և անոր հայրենիքը ցեղասպան ցեղին կողմէ կը յափշտակուի, և ցեղասպանութեան ենթարկուող ցեղին՝ իր հայրենի հողերուն վրայ վերապրելու կարելիութեան բոլորովին վերջ կը տրուի:

Միայն ա՛յս պարագային ու հանգամանքներու մէջ է, որ տուեալ «Ցեղը» ցեղասպանութեան ենթարկուեցաւ կրնանք ըսել:

Այս բնորոշումը կը պատշանի, օրինակ՝ «Կարմրամորթ»ներուն, որոնք ցեղասպանութեան ենթարկուեցան սպիտակամորթ Ամերիկացիներուն կողմէ:

Այս եկուոր Ամերիկացիները, տեղւոյն բնիկ Կարմրամորթներու ցեղը իրենց հայրենի հողերուն վրայ բնաջնջեցին և անոնց հայրենիքը բռնագրաւեցին:

Պարագան նոյնն է հայ ցեղին համար, որ 1915-թ.ին թուրքերուն կողմէ ցեղասպանութեան ենթարկուեցաւ: Եկուոր թուրքերը, տեղւոյն բնիկ հայ ցեղը բնաջնջեցին իր հայրենի բնօրրանին մէջ և անոր՝ Հայոց հայրենիքը յափշտակեցին:

Ա՛յս է «Ցեղասպանութիւն»ը:

Գալով Գերմանացիներուն՝ երկրորդ Աշխարհամարտին ստունց

կողմէ հրեաներուն դէմ կատարուած խժոճութիւնները պէտք է կոչել «Սպանդ», այլ բնաւ ու երբե՛ք «Ցեղասպանութիւն»:

Ինչպէ՞ս կրնանք նացիներուն Հրեաներուն դէմ գործած խժոճութիւնները «Ցեղասպանութիւն» անուանել, երբ այս նախնիրը ո՛չ թէ Հրէաստանի, այլ Գերմանիոյ ու Լեհաստանի մէջ կատարուեցաւ:

Ինչպէ՞ս այս «Սպանդ»ին «Ցեղասպանութիւն» կրնանք ըսել երբ, իբր թէ Բ. Աշխարհամարտին «Ցեղասպանութեան» ենթակրւած «Հրեայ ցեղը», 1945-թ ի վաղորդայնին, Աշխարհի բոլոր մասերուն մէջ, ինքզինք բացայայտեց իբրեւ մեծաթիւ ու զօրացած «Ցեղ»:

Ինչպէ՞ս այս «Սպանդ»ին «Ցեղասպանութիւն» կրնանք ըսել, երբ Աշխարհի ամէն կողմը գտնուող հրեաներէն միայն Եւրոպայի և ասոր ալ որոշ մէկ մասին մէջ գտնուող հրեաները սպաննուեցան: Մինչդեռ իրենց մեծագոյն և ամէնէն ուժեղ համայնքը ներկայացնող Ամերիկայի հրեաները, որեւէ ձեւով չվնասուեցան, այլ, ընդհակառակն, աւելի՛ հզօրացան:

Եւ դեռ՝ ինչպէ՞ս այս «Սպանդ»ին «Ցեղասպանութիւն» կրնանք ըսել, երբ Բ. Աշխարհամարտէն ետք, «Հրեայ ցեղը» ամբողջ Աշխարհին [կամ՝ գրեթէ] տէրը դարձաւ:

«ՀԻԹԼԵՐԸ ՄԵՐ ԾԱՌԻՆ ՃԻՒՂԵՐԸ ԿԸ ԿՏՐԷ ՈՐ ԶՕՐԱՆԱՆՔ»

Գիտե՞ք, թէ այս ինչի կը նմանի. եթէ թոյլատրէ՛ք կէս կատակ, կէս լուրջ սա նմանութիւնը ընել պիտի ուզենք.—

«Եթէ մողէզին պոչը կտրէք, անոր վնասած չէք ըլլար: Ընդհակառակն, միջոց մը ետք, մողէզին պոչը, աւելի զօրացած, իր տեղը կու գայ»:

Երկրորդ Աշխարհամարտի տարիներուն Պոլիս էինք, և այդ տարիներուն դեռ հրեաներուն վերաբերող որոշ իրականութիւններուն տեղեակ չէինք:

Երբ Գերմանիոյ մէջ հրեաներուն դէմ կատարուած խժոճութիւններուն լուրերը Պոլիս հասան, մտահոգութեամբ մեր հրեայ ծանօթներուն հարցուցիմք պատահածին մասին:

«Մեր հրեայ ցեղին համար մտահոգուելիք բան մը չկայ» ըսին

մեր հրեայ ծանօթները աւելցնելով. «Հիթլերը մեր ծառին ճիւղերը կը կտրէ, որ աւելի գորանան»:

Մենք այն ատեն, տրուած սա քացատրութեան իմաստը, լաւ չէինք հասկցած:

Տարիներ յետոյ միայն դարձանք իրազեկ որ հրեաները, իրենց Ռաբբունապետներուն միջոցաւ, Աշխարհի մէջ պատահած բոլոր դէպքերուն քաջածանօթ էին, և գիտէին անոնց ներքին ծալքերը:

Պոլսեցի մեր հրեայ ծանօթները իրաւունք ունէին:

Հրեաները, Բ. Աշխարհամարտէ դուրս եկան Գարնան մէջ ճիւղերը կտրուած ծառերուն նման՝ աւելի գորացած, որպէս «Աշխարհի Տէրեր»:

Հիթլերը ինչ աստիճանի տխմար մը ըլլալու էր կարծելով, որ Եւրոպայի մէջ, հրեաները «մաքել»ով, անոնց տիրապետութեան կրնայ վերջ տալ:

Ինչպէ՞ս ան չկրցաւ մտածել, որ աշխարհի ամէն կողմը գտնուող հրեաներուն ներկայացուցած ուժը, միջոց մը ետք, զինքը կրնար խեղդել:

Բնական է, որ Հիթլերին կատարած այս խժոժութիւնները աններելի են և դատապարտելի, ամէ՛ն տեսակէտով:

Նացիներու այս խժոժութիւններուն պատճառաւ, Եւրոպայի մէջ շատ մեծ թիւով հրեաներ մահացան: Ճշգրիտ թիւը յայտնի չէ. թերեւս՝ քանի մը հարիւր հազար, թերեւս ալ՝ մէկ միլիոն:

Հրեաները այս գոհերուն թիւը եօթը միլիոնի կը բարձրացնեն և միայն այս մահացած հրեաներուն մասին կը խօսին ամէն օր, ամէն ժամ, ամէն տեղ և ամէն առիթով:

Իրականութեան մէջ, Հիթլերին շրթայագերծած պատերազմին պատճառաւ, աւելի քան յիսուն միլիոն անմեղ մարդիկ նահատակուեցան, որոնց քսան միլիոնը Սովետներուն տուած գոհերն են:

Բայց այս յիսուն միլիոն գոհերուն մասին գրեթէ չի խօսուիր:

Քանի որ այս յիսուն միլիոնը «Ընտրեալ ցեղ»ին չեն պատկանիր:

Անոնք, հրէական բնորոշումով՝ «Խոյ»եր են: Այսինքն՝ ստրուկ արարածներ, կենդանիներ են:

Հրեաներուն 1945-թ.էն ետք աշխարհակալ դառնալուն ամէնէն շատ սատարողը եղաւ նոյնինքն՝ Հիթլերը, իր տխմարութեամբ և սխալ հաշիւներով:

Այս տեսակետով հրեաները պարտին Հիթլերը ո՛չ թէ նգովել, այլ՝ փառաբանել:

Բայց մենք կը հաւատանք, որ 1789-թ.ի Ֆրանսական Յեղափոխութենէն ետք, Աշխարհին քաղաքականօրէն ուղղութիւն տուող Սիոնիստները, Հիթլերի 1933-թ.ին իշխանութեան գալուն մէջ մեծ դեր ունեցած են:

Մեր համոզումը այն է, որ Սիոնիստները 1933-թ.ին, գիտակցաբար, Հիթլերին իշխանութեան գալուն արգելք չեղան: Ընդհակառակն, իրենց ծանօթ գաղտնի միջոցներով, թերեւս ալ քաջալերեցին, որ Հիթլեր, իշխանութեան գլուխ գալով, իր տխմարութիւնները գործէ:

Ի՛նչ փոյթ, թէ ասով, յիսուն միլիոն «Խոյ» արարած կենդանիներ պիտի մեռնէին, նոյնիսկ իրենցմէ ալ պիտի գոհէին մէկ քանի հարիւր հազարներ: Բայց փոխարէնը ասոր՝ հրէական աշխարհակալ կայսրութիւնը պիտի շահէին:

ԿԱՐԵԼԻ ԶԷ ՆՈՅՆԱՑՆԵԼ ՀԱՅԿԱԿԱՆ Ն ՈՒ ՀՐԷԱԿԱՆԸ

Ի՛նչ կը վերաբերի 1915-թ.ի Հայկական Ցեղասպանութեան և 1941-թ.ի Հրէական «Ցեղասպանութեան» միջեւ որպէս թէ գոյութիւն ունեցող նմանութիւններուն շուրջ ձեր ուղղած հարցումին, մենք կը հաւատանք, որ այս «երկու ցեղասպանութիւնները» ոչ միայն նմանութեան եզրեր չունին իրարու հետ, այլ կը կազմեն երկու հակապատկերներ:

Ինչպէ՞ս կրնանք 1915-թ.ի հայկական ցեղասպանութիւնը և 1941-թ.ի հրէական «ցեղասպանութիւնը» իրարու նմանցնել, երբ առաջինով հայ ցեղը բնաջնջուեցաւ, մինչդեռ երկրորդով՝ աշխարհակալ հրէական նոր ցեղը ստեղծուեցաւ և զօրացաւ:

Ինչպէ՞ս կրնանք 1915-թ.ի հայկական ցեղասպանութիւնը և 1941-թ.ի հրէական «ցեղասպանութիւնը» իրարու հետ նմանցնել, երբ հայկական ցեղասպանութեամբ հայերուն 3000 տարուան հայրենիքը թուրքերուն կողմէ բռնագրաւուեցաւ: Մինչդեռ 1941-թ.ի հրէական «ցեղասպանութեան» շնորհիւ, Հրեաները, 3000 տարի առաջ, իրենց Սուրբ Գիրքին մէջ որպէս թէ նախատեսուած, իրենցը կարծուող հողերուն վրայ հայրենիք և պետութիւն մը ստեղծեցին,

ջարդելով ու ախորելով այդ հողերուն տէրերը եղող Պաղեստինցիները:

Նացի Գերմաններուն կողմէ հրեաներուն դէմ կատարուած «ցեղասպանութիւն»ին դահիճները եղան «S.S.» կոչուած ոստիկանական կազմակերպութեան անդամները, որոնք գործեցին Հիթլերի կառավարութեան հրահանգով և գործադրութեան դաշտ ունեցան «ֆեմբ»երը:

“S.S.”ներուն հրեաներուն դէմ կատարած խժոժութիւններուն, Գերման ազգը որեւէ ձեւով չմասնակցեցաւ:

Գերման ազգին մեծ մասը այս խժոժութիւններէն անտեղեակ էր նոյնիսկ:

Մինչդեռ, հայկական ցեղասպանութիւնը գործուեցաւ «ժէօն Թիւրք» կոչուած ՀՐԷԱԾԻՆ, «Իթթիհատ և Թերաֆֆի» կուսակցութեան կազմած Օսմանեան կառավարութեան հրամանով և կարգադրութեամբ: Եւ այս ցեղասպանութեան մասնակցեցաւ՝ ֆիչ բացատութիւններով՝ Թուրք յորջորջուածներուն գրեթէ ամբողջութիւնը:

Հայ ազգը ցեղասպանութեան ենթարկուեցաւ, ընդհանուր առմամբ, իր գիւղին կամ իր քաղաքին մէջ ապրող, թուրք յորջորջուած իր դրացիներուն կողմէ:

Անոնց հաւատացուցեր էին, որ «եթէ չորս հայ սպաննեն» իրենց առջեւ “GENNET” ին [դրախտին] դռները կը բացուին»:

Բայց խորֆին մէջ, կրօնական այս համոզումներուն, քարոզչութեան ետին թափնուած էր թուրքներուն հայոց հարստութիւնները յափշտակելու նպատակը:

Բոլորիս ծանօթ է այն իրականութիւնը, որ Օսմանցի Թուրքերը, իրենց Անաթոլիա խուժած ժամանակներէն ի վեր, վարժուած էին հայը ջարդելու, հայուն ինչֆերը, հարստութիւնը թալանելու:

Շատ տարիներ առաջ տարեց հայեր, իրենց յուշագրութեամբ կամ բերանացի, մեզի պատմած էին Եղեռնին նախորդող տարիներուն թուրքերու և իրենց միջեւ տեղի ունեցած մտերիմ խօսակցութիւնները: Այս յուշածումները մեզի երեւակայել կու տային Անաթոլիոյ հայ ժողովուրդին ապրած դժոխային կեանքին իսկական պատկերը: «Մենք, Թուրքերս, պէտք չունինք աշխատելու. ապուշ հայերը մեր տեղը կ'աշխատին արդէն» — կ'ըսեն եղեր Օսմանին ժառանգները, աւելցնելով. — Տասը տարին մէյ մը կը ջար-

դեմ հայերը և կը թալանեն հայերուն ժողված հարստութիւնը և ինչքերը. եւ ողջ մնացած հայերը մեզի երախտապարտ կ'ըլլան, որ զիրենք չեն մեռցուցած, և կրկին կը սկսին աշխատիլ և հարստութիւն դիզել, որ տասը տարի ետք կրկին շարդեն և թալանեն հայերը»:

Այս յուշերու կարգին է նաեւ, Կեսարացի մեր ազգականին մեզի պատմածները, որոնք հայուն դժոխային կեանքին ուրիշ մէկ պատկերն կը ներկայացնեն.

«Կեսարիոյ հայութիւնը ա'յն աստիճան ընտելացած էր շարդին և թալանին, որ 1915-թ.էն առաջ, իրենց ունեցած բնակարաններուն գետնայարկերը գաղտնի, ամրացած ապաստանարանի կը վերածէին և զանոնք կը կոչէին «շարդի տուն»։ Ջարդի և թալանի լուրերը ստանալուն պէս, անմիջապէս այս գաղտնի ապաստանները իջնելով հոն կը պահուրտէին ու հոն կը մնային, մինչեւ որ խուժանը անցնի»:

Բայց 24 Ապրիլ 1915-թ.ին, «ժէօն Թիւրքերու» ՀՐԷԱԾԻՆ կառավարութեան բոլոր թուրքերուն ուղարկած հրամանը վերոնըշեալներէն տարբեր էր:

Հրահանգուեցաւ անոնց որ ո'չ միայն հայերուն ինչքերը, հարստութիւնը իլին, այլեւ հրամայուեցաւ՝ «բոլոր հայերը, առանց բացառութեան՝ սպաննել»:

ԴԺԲԱԽՏ ՎԿԱՆ ԵՂԱԾ ԵՆՔ ԱՆՈՆՑ ՔՍՏՄՆԵԼԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Մենք, մինչեւ վերջին տարիները, Պոլիս ապրող հայ մը ըլլալով, շատ անգամ ականջալուր եղած ենք թուրքերուն իրենց միջեւ և հայերուն մասին ունեցած գրոյցներուն:

Այս խօսակցութիւններէն մեզ ամէնէն շատ տպաւորածը մէջբերենք հոս:

1948-ական թիւերուն էր: Իբր զինուոր կը գտնուէինք Անգարա:

Գիշեր մը, ճաշարանի մը մէջ, մեր սեղանին կից, օղիի սեղանի մը շուրջ նստած էին միջինէն քիչ վեր տարիքի վեց թուրքեր, որոնք կը գրուցէին ազատ ու համարձակ, առանց մտքերնէն անցընելու, որ Անգարայի մէջ «կեափուր» հայ մը զիրենք կրնար մտիկ ընել:

Երբ օղիէն գլուխնին տաքցաւ, սկսան իրենց քաջագործութիւնները պատմել, թէ՛ հայերուն ինչպէ՞ս և ի՞նչ ձեւով սպաննած են:

Անոնց խօսակցութիւնը երթալով դահիճներու արիւնոտ թատրոնի մը վերածուեցաւ: Եւ իրենց պատմածներով մրցումի ելան իրարու հետ, թէ՛ իրենցմէ ո՞վ աւելի շուտ և աւելի շատ հայու գլուխ կտրած է:

Մեր այս վկայութիւնը եզակի պատմութիւն մը չէ՛ հայոց ցեղասպանութեան և ողբերգութեան վերաբերեալ:

Թուրքերը, քիչ բացառութեամբ, իրենց մտերիմներուն և հարազատներուն հետ ունեցած խօսակցութեանց գլխաւոր և նախնորումած նիւթ դարձուցած էին այն, թէ ինչպէս և քանի հայ սպաննած են, մասնակցութիւն բերած են հայ ժողովուրդի շարդին: Եւ իրենց վայրագութիւնները կը պատմէին ներշնչումով, որսորդական քաջագործութիւն մը նկարագրելու պէս:

Որովհետեւ, քիչ բացառութիւններով՝ ամէն թուրք անպատիժ մնացած դահիճ, մարդասպան մըն է: Կամայ-ակամայ մասնակից ըլլալով հայկ. ցեղասպանութեան: Կամ՝ ըլլալով բարոյապէս ոճրապարտ:

Եւ նակատագրի ի՛նչ հեզնանք՝ Գերմանական Ազգը, որպէս պատասխանատու «ցեղասպանութեան» մը որուն ինք չէ մասնակցած, ազգովին պատժուեցաւ, և մինչեւ այսօր ալ կը շարունակէ իր պատիժը հատուցանել:

Մինչդեռ Թուրք յորջորջուած ժողովուրդին իւրաքանչիւր անհատը, գոնէ մեծամասնութիւնը անոնց մասնակից ըլլալով հանդերձ հայկական ցեղասպանութեան, իրր դահիճ դեռ չէ պատժուած:

Եւ այդ պատճառաւ ալ, 1915-թ.էն մինչեւ այսօր, անոնք կը շարունակեն, իրր անպատիժ մնացած դահիճներ, նոր խժոժութիւններ գործել, և դաս կու տան իրենց ազգակիցներուն, որ հայերուն դէմ նոր «24 Ապրիլ»ներ սարքեն:

**Ի Ս Կ Ե Թ Է Կ Ո Կ Ո Ր Դ Ի Լ Ո Ս Ի Ն Ե Ր Ա Խ Ը
Յ Ա Ն Կ Ա Ր Ծ Փ Ա Կ Ո Ի Ի Ծ**

Ե գրակացնենք՝ հայկական ցեղասպանութեան և հրէական «ցեղասպանութեան» միջեւ նմանութեան մը գոյութեան հարցը վեր-

լուծել և ստուգել ետք...»

Հրեաները 1941-թ.ին կատարուած «ցեղասպանութեամբ», «Աշխարհակալ Կայսրութիւն»ի մը տիրացան, մինչդեռ հայերը, 1915-թ.ին կատարուած ցեղասպանութեան պատճառաւ, որպէս Ազգ գոյութիւն ունենալէ դադրելու նամբու մէջ մտան:

Մենք հայերս, 1915-թ.էն առաջ, «Ծովէ - ծով Հայաստան» մը կ'երազէինք:

Այսօր, ծովէ - ծով Հայաստանէն ո՞ւր հասանք: Հասանք «Քարերու և ժայրերու երկիր» պզտիկ Հայաստանի մը, որ երեք կողմէն ցեղասպան թուրքերով շրջապատուած է, իսկ չորրորդ կողմէն ալ՝ կասկածելի դրացիէ մը:

1989-թ.ին մեր հրատարակած գիրքին մէջ, սապէս գրած էինք՝ «Կը մոռնանք, որ Հայաստան կը գտնուի կոկորդիլոսի մը բերնին մէջ: Նայեցէք այսօրուան Հայաստանի քարտէսը. երեք կողմէն շրջապատուած է թուրքերով. Արեւմուտէն՝ ցեղասպան թուրքերով, Արեւելէն՝ Ազերի թուրքերով, Հարաւէն՝ Պարսկաստանի Ազերի թուրքերով, եւ այս կոկորդիլոսին բերանը օր մը կրնայ գոցուիլ, եզմելով ամբողջ հայութիւնը, եթէ [Աստուած պահէ] Ռուսական բանակը հեռանայ»:

7 - 9 - 1996

«Հ Ա Յ Կ . Յ Ե Ղ Ա Ս Պ Ա Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ճ Ա Ն Ա Զ Ո Ւ Մ Ը Կ Ը Վ Ն Ա Ս Է ...»

Հ Ա Ր Յ Ո Ւ Մ ... Հայկական ցեղասպանութեան՝ հրէական «ցեղասպանութեան» հետ «անբաղդատելիութեան» մասին ձեր տուած բացատրութիւնները մեզ շատ տպաւորեցին: Այս տպաւորութեանց մեր հոգիներուն մէջ ստեղծած փոթորկալից զգացումներով հարցընել կ'ուզէինք ձեզի, թէ հակառակ հայկական ցեղասպանութեան անժխտելի իրականութեան, ի՞նչն է պատճառը, որ 1915-թ.ի Հայկ. Եղեռնէն 80 տարիներ ետք, դեռ մինչեւ վերջերս, Խ. Միութիւնն ալ մէջն ըլլալով, որուն մաս կը կազմէր մեր հայրենիքը, ոչ մէկ պետութիւն հայկական ցեղասպանութիւնը պաշտօնապէս չէր նանչ-ցած:

Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն ... Շա՛տ իրաւունք ունիք: Այս անարդարութիւնը, հայկական ցեղասպանութեան ողբերգութեան մէջ, ուրիշ ողբերգութիւն մըն է:

Հայկական ցեղասպանութիւնը պաշտօնապէս աշխարհին ճանչցընելու ջանքերը, առաջին մէկ օրէն մինչեւ այսօր, բոլոր երկիրներու մէջ, գարնուեցան անտեսանելի «Պատ»ի մը, որուն անունը «Սիոնիզմ» է:

Նոյնիսկ առ այսօր, Մ. Նահանգներու մէջ, հայկական ցեղասպանութեան պաշտօնապէս ճանաչման աշխատանքներուն, Սիոնիստները արգելի կ'ըլլան, այն պատրուակով, որ «Հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումը Ա. Մ. Ն.ի զինակիցը եղող Թուրքիոյ շահերուն վնաս կը պատճառէ:»

Եթէ կը յիշէ՛ք՝ մեր առաջին գրոյցներուն մէջ, շատ յստակօրէն ջանացեր էինք բացատրել, թէ հայկական ցեղասպանութեան բուն պատասխանատուները, զայն ծրագրողները, կազմակերպողներն և գործադրել տուողները Սիոնիստները եղած են:

Որովհետեւ Մեծ Հայաստանի մը գոյութիւնը, Սիոնիստներուն «Իսրայէլեան պետութիւն մը» հիմնելուն մեծագոյն արգելքն էր:

Աւելի ճիշդն ըսելով՝ Հայ Ազգին բնաջնջուիլը և հայկական հողերուն վրայ թրքական զօրաւոր Պետութեան մը հիմնուիլը, Սիոնիստներուն «ՄԵԾՆ ԻՍՐԱՅԷԼ»ի ծրագրին իրականացման առաջին պայմանն էր:

Դժբախտաբար, մեր հայ առաջնորդներէն շատ շատեր, մինչեւ այսօր չհասկցան այս իրականութիւնը, կամ հասկնալ չուզեցին:

ՍԻՈՆԻԶՄԸ ԹՈՒՐԿԻՈՅ ԿՈՂՔԻՆ ԷՐ ՍԿՍԱԾ 15-ՐԴ ԴԱՐԷՆ

Մինչդեռ Հրեաներուն Թուրքերուն ի նպաստ որդեգրած ֆաղափական կեցուածքը, 15-րդ դարէն սկսեալ, շատ բացայայտ էր:

Դիպուած էր, որ 15-րդ դարուն վերջաւորութեան, Սպանիայէն վճռատուող հրեաները ընդունուեցան Օսմանեան պետութեան կողմէ:

Դիպուած էր, որ Սպանիայէն վճռատուող հրեաներուն Օսմանեան հողերուն վրայ հաստատուելէն քանի մը տասնեակ տարիներ յետոյ, Օսմանեան Կայսրութիւնը, զինակցելով Ֆրանսայի թագաւոր Ֆրանսուա Ա.ի հետ, Սպանիոյ և Գերմանիոյ Կայսր Charles Quint-ի դէմ պատերազմի մտաւ և Օսմանեան նաւատորմը ուժաւորեց Սպանական – Գերմանական Կայսրութեան իշխանութեան

տակ գտնուող Իտալիոյ ծովեզերեայ ֆաղաֆները, մինչեւ իսկ այսօրուան Նիս ֆաղաֆը, սարսափի մատնելով տեղացի ժողովուրդը: Դիպուած էր, որ 19-րդ դարուն սկիզբները, կործանումի սեմին գտնուող Օսմանեան Կայսրութիւնը փրկողները, հրեաներուն ըստեղծած 1789-թ.ի Ֆրանսական Յեղափոխութեան սպաները եղան:

Ֆրանսական յեղափոխութեան սպաները Պոլսոյ մէջ, նոր Օսմանեան բանակ մը՝ «Nizami Cedit»ը մէջտեղ բերելով ենդիչերինքրու ապստամբութեան վերջ տուին:

Դիպուած էր որ 1876-թ.ին, Կոստանդնուպոլսոյ դռներուն առջեւ հասնող և Արեւմտեան Հայաստանը ազատագրող Ռուսական բանակները ետ մղողը, այդ ատենուան Անգլիոյ վարչապետը՝ հրեայ D'Israeli-ն եղաւ:

Եւ դեռ դիպուած էր, որ 1915-թ.ին Հայկական Եղեռնը կազմակերպող իշխանութիւնը, Սելանիկցի ֆարմասոն հրեաներուն ըստեղծած «Իթթիհատ եւ Թերաֆֆի» Կուսակցութեան կազմած կառավարութիւնն էր:

Հրեաներուն դարերէ ի վեր շարունակուող և զանազան ազգերուն շահերուն հետ ներդաշնակուած, այսինքն՝ շրջան մը Ֆրանսական ու Անգլիական, շրջան մըն ալ Գերմանական շահերուն հետ նոյնացուած, բայց միշտ Թուրքիոյ ի նպաստ և թուրքերուն կողմին եղող հրեաներուն հակահայ ֆաղափականութիւնը, իր գագաթնակէտին հասաւ 1915-թ.ի հայկական Եղեռնով:

Ի ՆԶՈ՞Ւ ԴԷՄ ԵՆ ՀԱՅԿ. ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՇՏՏՕՆԱԿԱՆ ՃԱՆԱԶՄԱՆ

Շատ բնական է, որ հայկական ցեղասպանութեան բուն պատասխանատուները եղող Սիոնիստները, աշխարհի բոլոր պետութիւններուն մէջ գտնուող իրենց մանկլաւիկներուն միջոցաւ, միշտ արգելք պիտի ըլլային հայկական ցեղասպանութեան պաշտօնապէս նանաչման:

Պաշտօնական այս նանաչման հետեւանքներէն մէկը պիտի ըլլար ցեղասպանութեան ներքին ծալքերուն հրապարակուիլը, և այդ պարագային բուն պատասխանատուները եղող Սիոնիստները կրնային դիմակազերծուիլ:

Արդէն 1960-թ.ներուն, Եւրոպական կարգ մը արդարամիտ ու

անկողմնակալ շրջանակներուն Թուրքերը հայկ. ցեղասպանութեան պատասխանատու նկատող ամբաստանութեան, թրփական որոշ թերթեր յանցանքը Թուրքիոյ վրայէն նետելու համար՝ «Բուն պատասխանատուները Սելանիկցի Ֆարմատն Հրեաներն են» կ'ակնարկէին:

Բայց թրփական թերթերուն 1960-ական թուականներուն ըրած այս խոստովանութիւնը, ասկէ ետք, մէյ մըն ալ չկրկնուեցաւ:

Անտարակոյս, որ Սիոնիստները պէտք եղած կարգադրութիւնները ըրած էին... կարեւորագոյնը սակայն, հայկական ցեղասպանութեան պաշտօնապէս ճանաչման բնական հետեւանքը պիտի ըլլար՝ թուրքերուն գրաւած հայկական հողերուն Հայաստանի վերադարձուիլը, և ցեղասպանութեան պատճառաւ հայ ազգին կրած վնասներուն հատուցումը:

Եւ այս հաւանականութեան իրականացումը, Իսրայէլի պետութեան գոյութիւնն անգամ կրնար վտանգի ենթարկել:

Ասկէ զգուշանալով է որ Սիոնիստները ամէն ջանք թափեցին որ իրականութիւնները չբացայայտուին և հայկական ցեղասպանութիւնը պաշտօնապէս չճանչցուի, չընդունուի, և յաջողեցան, անցնող ութսուն տարիներու ընթացքին, հայկական ցեղասպանութիւնը ամէն օր, «ամէն անցած օր» քիչ մ'աւելի միջրնել պատմութեան մոռացութեան փոշիներուն մէջ:

Եւ այս է գլխաւոր պատճառը որ 1915-թ.ի հայկական ցեղասպանութիւնը, մինչեւ վերջերս աշխարհի ո՛չ մէկ պետութեան - ներառեալ Խ. Միութիւնը որուն մաս կը կազմէր մեր հայրենի Պետութիւնն ալ - կողմէ պաշտօնապէս չէր ճանչցուած:

Հ. - Բայց 1919-թ.ներուն Պոլսոյ մէջ, գինադադարի տարիներուն, Օսմանեան դատարանները «Իթթիհատ Վէ Թերաֆֆի» կուսակցութեան 1915-թ.ին ունեցած կառավարութեան անդամները, մէջն ըլլալով Թալասթը, Էնվերը, Ճեմալը և իրենց նմանները՝ զիրենք դատեցին հայկական ցեղասպանութիւնը գործած ըլլալու ամբաստանութեամբ, և անոնց մեծ մասը, ի բացակայութեան, մահուան դատապարտուեցան:

Օսմանեան դատարաններուն կողմէ տրուած այս մահապնդումները, 1915-թ.ի հայկական ցեղասպանութեան թուրքերուն կողմէ գործուած ըլլալուն ճանաչման մեծագոյն փաստը չէ՞:

**ՆՒՒՐԸՆՊԵՐԿ ՄԸՆ ԱԼ
ԹՈՒՐՔ ԴԱՀԻՃՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ...**

Պ.— Հարցը ճիշդ հո՛ւ է արդէն: 1919-թ.ներուն Օսմանեան դատարաններուն վճիռները իրաւագիտական և մանաւանդ գործնական տեսակետով արժէ՛ք մը չունէին: Նկատելով, որ այս դատարաններուն կը պակսէր, իրենց վճիռները գործադրել տալու ուժը: Այս վճիռները Միջազգային Ատեաններու կողմէ չէին վաւերացուած:

Դատապարտեալներուն մեծ մասը՝ Թալաթ, Էնվեր, Ճեմալ և միւսները արդէն փախուստ տուած էին, և դատարանները այս փախտականները ետ բերել տալու ուժը չունէին:

Եւ ամէնէն կարելորը՝ 1920-թ.ներուն Անաթոլիայի մէջ, Քեմալական շարժումով թրքական նոր կառավարութիւն մը կազմուած էր: Եւ այս նոր թրքական կառավարութիւնը, Պոլսոյ Օսմանեան կառավարութեան օրինականութիւնը անվաւեր նկատեց, և Պոլսոյ Օսմանեան կառավարութեան շրջանին պատահած բոլոր դէպքերուն պատասխանատուութիւնը այն ատենուան իշխանութեանց վրայ նետեց, և պնդեց, որ Նոր Թուրքիան ոչ մէկ կապ ունէր Օսմանեան կառավարութեան հետ կամ կրնար պատասխանատու նկատուիլ անոր ըրածներուն համար:

Եւ յաւելուած՝ թրքական նոր կառավարութիւնը 1919-թ.ներուն Օսմանեան դատարաններուն տուած վճիռները անվաւեր և անարժէք հռչակեց, նկատելով որ անոնք տրուած էին երկրին օտար պետութիւններու կողմէ գրաւման պայմաններու մէջ և գրաւման իշխանութեան ննշումին տակ:

1918-թ.ին Պոլիսը գրաւող Համաձայնականները [այսինքն՝ Անգլիա, Ֆրանսա, Իտալիա...], հայկական ցեղասպանութեան պատասխանատուները դատելու իրաւասութիւնը 1945-թ.ին Nurenberg-ի մէջ կատարուածին նման, միջազգային դատարանի մը չտուին, այլ՝ Օսմանեան դատարաններուն ձգեցին:

Այս որոշումը ինքնին մեծագոյն ապացոյցն էր, որ Համաձայնականները թրքական պետութիւնը կ'ուզէին Պոլսոյ և Անաթոլիայի մէջ պահել:

Հայկական ցեղասպանութեան պատասխանատուները դատելու իրաւասութիւնը թրքական դատարաններուն տալով, Անգլիացի-

ներն ու իրենց գինակիցները, իրենց բուն մտադրութիւնը բացա-
յայտած էին արդէն:

Համաձայնականներուն նպատակը, հայկական ցեղասպանու-
թեան պատասխանատուութիւնը նետելով մէկ քանի թուրք ղեկա-
վարներու [որոնց մեծ մասը փախուստ տուած էին արդէն] վրայ,
«խնդիրը փակել» էր:

Այս ձեւով, հայկական ցեղասպանութեան ներքին ծալքերը, պի-
տի մնային ֆոդարկուած:

Յաւելուած՝ երկու լարի վրայ խաղացող Համաձայնականնե-
րուն գաղտնի օժանդակութեամբ ստեղծուած թրքական նոր կա-
ռավարութիւնը, իր նախորդին՝ Օսմանեան Կառավարութեան հետ
ոչ մէկ կապ ունենալը արդէն յայտարարած ըլլալով, գինք հայկա-
կան ցեղասպանութեամբ ամբաստանելը շատ դժուար պիտի ըլլար:

Սիոնիստներուն և թուրքերուն համար, ասկէ աւելի սփանջելի
լուծում չէր կրնար գտնուիլ:

Եւ ասկէ ետք Պոլսոյ մէջ կատարուող բոլոր դատավարութիւն-
ները, հայերուն աչքին փոշի փչելու համար էին:

Եւ մենք՝ հայերս հաւատացինք, 1919-ական թուականներուն
կատարուած այս դատավարութիւններուն:

Մեծ թիւով հայեր, ծանօթ հայ անձնաւորութիւններ, իբր վկայ
ներկայացան այս դատավարութիւններուն և պատմեցին հայկա-
կան ցեղասպանութեան զարհուրելի ողբերգութիւնը թուրք դատա-
ւորներուն առջեւ:

Եւ հայերս յուսացինք, որ այս դատավարութիւններով, Հայ Ազ-
գին համար արդարութիւն պիտի գար:

Բայց, ինչպէ՞ս կարելի է չիշել այստեղ, Ռուբէն Սեւակի
1909-թ.ի Կիլիկիոյ ջարդերու տխուր օրերուն ըրած սա խորիմաստ
ու ցնցիչ ակնարկութիւնը.

«ՄԵՌՆՈՂԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ ՄԵՌՑՆՈՂԻՆ ՀԱՐՑՆԵԼԸ,
ԵՂԵՐԱԿԱՆ ԱՆՄՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸՆ Է»:

21 - 9 - 1996

ՀԻԹԼԵՐԸ ՓԱՌԱԲԱՆՈՂԸ
ԿԸ ՊԱՏԺՈՒԻ –
ԻՍԿ ԹԱԼԱԹՆ ՈՒ ԷՆՎԵՐԸ...

1909-թ.ին հայ ժողովուրդը, ճիշդ 1919-թ.ին՝ Պոլսոյ դատաւարութեան ընթացքին եղածին նման, Կիլիկիոյ ջարդերուն թուրք պատասխանատուները դատող թրֆական դատարաններէն արդարութիւն կը սպասէր:

1919-թ.ին՝ Զինադադարի տարիներուն, Պոլսոյ մէջ տեղի ունեցած դատաւարութիւններուն արդիւնքը այն եղաւ, որ մէկ-երկու երկրորդական և երրորդական թուրք պատասխանատուներ Պոլսոյ մէջ կախաղան հանուեցան:

Բո՛ւն պատասխանատուները՝ Թալաթ, Էնվեր, Ճեմալ և նմանները փախուստ տուած էին:

Եւ հայ վրիժառու հերոսներուն շնորհիւ է, որ այս թուրք հրէշները պատժուեցան:

Եւ ճիշդ հո՛ւս է 1915-թ.ի եղեռնի թուրք պատասխանատուներուն և 1940-1945-թ.ի Գերման պատասխանատուներուն պատժուելու կերպերուն միջեւ եղած տարբերութիւնը:

1945-թ.ին Հրեաները՝ Գերմանացի պատասխանատուներէն ոչ մէկը իրենք չպատժեցին:

Այս պարտականութիւնը անոնք Միջազգային դատարաններուն ձգեցին:

1945-թ.ին՝ Բ. Աշխարհամարտի վերջաւորութեան, պատերազմի պատասխանատուները դատելու համար Նիւրնպերկի մէջ, Միջազգային դատարան մը կազմուած էր:

Եւ Գերմանացի պատասխանատուները, անճնասպան եղածներէն և փախուստ տալ յաջողած մէկ քանիներէն բացի, բոլորն ալ Դաշնակից զինուորական ուժերուն կողմէ՛ ձերբակալուեցան և Nurenberg-ի դատարանին առջեւ հանուեցան:

Nurenberg-ի Միջազգային դատարանին առջեւ դատուող Գերման պատերազմական ռերագործներուն գլխաւոր «յանցանք»ը, Հրեաներուն դէմ կատարուած խժդժութիւններն էին:

ԻՍԿ ՄՆԱՑԵԱԼ՝ ՄԻԼԻՈՆԱԻՈՐ ԱՆՄԵՂ ԶՈՀԵՐՈՒՆ
ՀԱՇԻԻԸ Ո՞Վ ՊԻՏԻ ՈՒԶԷ

Գերման – Նացի բանակի պատասխանատուներուն անգլիական, հոլլանդական, եուկոպաւ և մանաւանդ ռուսական ֆաղաֆներու ումբակոծման հետեւանֆով սպաննուած միլիոնաւոր անմեղներուն համար, հաշիւ չուզուեցաւ Նիւրընպերկի մէջ:

Եթէ, այս դատարանին մէջ, գազանային ումբակոծումներուն հետեւանֆով մահացած անմեղներուն համար հաշիւ ուզուէր, մեծագոյն յանցապարտները Ամերիկացիները պիտի ըլլային:

1945 – ք.ին՝ պատերազմի վերջին օրերուն, հակառակ անոր որ Գերմանացիները յանձնուելու պատրաստակամութիւն յայտնած էին, Ամերիկացիները, նախագահ Թրումընին հրամանով, հրէական վրէժխնդրութեան ծայրայեղութեամբ ումբակոծեցին պատմական Dresden և Leipzig գերմանական ֆաղաֆները:

Այս ումբակոծման օրը՝ վերոյիշեալ գոյգ ֆաղաֆները հիմնայատակ ֆանդուեցան, և փլատակներուն տակ մահացան հարիւր հազարներով անմեղ Գերման բնակիչներ:

Նմանապէս՝ Ամերիկայի նախագահ Թրումընի հրամանով, աթոմական ռումբերով մոխիրի վերածուեցան նափոնական Hiroshima և Nagasaki ֆաղաֆները: Զոյգ ֆաղաֆներուն բնակիչներէն հարիւր հազարներով անմեղներ զոհուեցան: Ասկէ գատ, մնացեալ բնակիչներն ալ, միջոց մը ետք, աթոմական ռումբի շողարձակումներուն հետեւանֆով մահացան:

Այս տեսակէտով՝ Ամերիկացիները, համեմատած Նացի – Գերմաններուն ըրածին, նուազ դատապարտելի չէին:

Բայց, ինչպէս որ ըսինք՝ Nurenberg-ի դատարանին մէջ, այս ումբակոծումներուն անդրադարձող կամ անոնց վրայ ծանրացող չեղաւ:

Դատարանը ընդհանրապէս Գերմանական Camp-երուն մէջ մահացած հրեաներուն խնդրով զբաղեցաւ:

Եւ Գերման պատերազմական յանցապարտները դատապարտուեցան աւելի շատ հրեաներուն դէմ գործուած «ցեղասպանութեան» յանցանֆով:

Այս ձեւով հրէական «ցեղասպանութիւնը» միջազգային նախադրում գտաւ:

Եւ այս ճանաչման շնորհիւ է, որ հրէական «ցեղասպանութեան» պատասխանատուները, մինչեւ այսօր կը հետապնդուին և դատարաններուն առջեւ հանուելով կը դատապարտուին:

**ՅԱՆՅԱՒՈՐՆԵՐԸ ԴՈՒՐՍ ԲԵՐՈՒԵՑԱՆ
ՄԻՆՉԵՒ ԻՍԿ ՎԱՆՔԵՐՈՒ ԹԱՔՍՏՈՅՆԵՐԷՆ
ԵՒ ՊԱՏԺՈՒԵՑԱՆ**

1945-թ.ին Հրեաները, 1939-1945-թ.ի «Պատերազմի Յանցապարտ»ները գտնելու համար, մասնաւոր կազմակերպութիւն մը ստեղծեցին:

Հրէական այս գաղտնի կազմակերպութիւնը, Աշխարհի ամէն կողմը գտնուող իր մասնաճիւղերով, պետութեան մէջ պետութիւն մըն էր:

Այս կազմակերպութեան շնորհիւ էր, որ հրէական «ցեղասպանութեան» առաջնակարգ յանցապարտներէն Adolf Eichmann-ին թափառողը Արժանթինի մէջ գտնուեցաւ: Եւ որովհետեւ Իսրայէլի և Արժանթինի միջեւ յանցաւորներու յանձնման համաձայնութիւն չկար, հրեաները իրենց գաղտնի կազմակերպութեան վիթխարի կարողութիւններուն շնորհիւ, Adolf Eichmann-ը 1960-թ.ին, Արժանթինէն գաղտնաբար Իսրայէլ կրցան փոխադրել: Եւ ան Իսրայէլի մէջ դատուեցաւ և մահուան դատապարտուեցաւ:

Եւ Հրեաները, իրենց աշխարհակալ Քարոզչութեան անհուն միջոցներով, երկու տարի շարունակ ամէն օր, մինչեւ Adolf Eichmann-ի դէմ մահապնդի գործադրութեան օրը, դատաւարութեան մանրամասնութիւնները տարածեցին մինչեւ աշխարհի բոլոր անկիւնները:

Մինչեւ այսօր, հրէական այս գաղտնի կազմակերպութիւնը, Բ. Աշխարհամարտին հրեաներու սպանդին մէջ հեռուէն կամ մօտէն ամենափոքր պատասխանատուութիւն ունեցողները, ուր որ ալ անոնք գտնուին, նոյնիսկ վանքերուն խորերէն զանոնք դուրս կը հանեն և շունդալից դատաւարութիւններով կը պատժեն:

Եւ այս ձեւով հրեաները, Բ. Աշխարհամարտի տարիներուն կատարուած հրէական «ցեղասպանութեան» բոլոր մանրամասնութիւնները ամէն օր, ամէն ժամ, ամէն առիթով, կրկին ու կրկին հեռատեսիլով, թերթերով, շարժանկարներով և քարոզչական երե-

ւակայելի բոլոր միջոցներով, մեր ուղեղներուն ամէն մէկ բջիջին
մէջ զանոնք անջնջելիօրէն կը քանդակեն:

**ԵՒ ՀԻՄԱ՝ ԲԱՂԴԱՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԿԱՏԱՐԵՆՔ
ԵՐԿՈՒՔԻՆ ՄԻՋԵԻ...**

Եւ հիմա, հրէական «ցեղասպանութիւն»էն ետք, նայինք 1915-
թ.ի հայկական ցեղասպանութեան ենթարկուած ճակատագրին՝

1.- 1915-թ.ին թուրքերուն գործած հայկական ցեղասպանու-
թիւնը, մինչեւ այսօր, ոչ մէկ Արեւմտեան պետութիւն, պաշտօնա-
պէս զայն չէ նանչցած:

2.- Հայկական ցեղասպանութեան վրայէն 80 երկար տարինե-
րու անցնելէն ետք, Թուրքերը, մինչեւ այսօր, ոչ միայն հայկական
ցեղասպանութիւնը չեն ընդունած, այլ ընդհակառակն՝ իրենց պե-
տական Քարոզչութեան միջոցներով, մանաւանդ վերջերս, սկսած
են «Հայե՛րը Թուրքերը շարդեցին » պնդել:

3.- Հայկական ցեղասպանութեան գլխաւոր պատասխանատու-
ներէն ոչ մէկը պաշտօնապէս չէ պատժուած:

Թէեւ, հայ վրիժառու հերոսները, այս դահիճները՝ Թալաթը,
Էնվերը, Ճեմալը և նմանները զգետնեցին, բայց այս պատիժը մի-
այն հայկական հանգամանք ունէր:

Արեւմտեան համայնագիտարաններուն մէջ այս դահիճներուն
հայոց կողմէ մեռցուիլը թէպէտ գրուած է, բայց շատերուն մօտ
այս դահիճներուն հայկական ցեղասպանութեան պատասխանա-
տուներ ըլլալը չէ նշուած:

4.- Աւելին՝ 1941-թ.ին Գերմանացիները, Թուրքին հանելի
երեսնալու համար, Թալաթին անիւնները Պերլինէն Պոլիս փոխադ-
րեցին, եւ Թալաթ այսօր, Պոլսոյ «Ազատութեան Բլուր» ին վրայ,
Հերոսներու Պանթէոնին մէջ, թուրքերուն կողմէ փառաբանութեան
կ'արժանանայ:

4-8-1996-ին ուրիշ դահիճի մը՝ Էնվեր ըսուածին անիւնները
Տանիկատանէն Պոլիս փոխադրուեցան, և «Ազատութեան Բլուր»-
ին վրայ, Հերոսներու Պանթէոնին մէջ, Թալաթին ֆոլը տեղաւոր-
ուեցան:

Բացառիկ, մեծ շուքով կատարուած Էնվերի անիւններուն թաղ-
ման արարողութեան նախագահեց Թուրքիոյ Հանրապետութեան

Նախագահ Սիւլէյման Տէմիրէլը:

**ԻՍԿ ԵԹԷ ՅԱՆԿԱՐԾ ԵԼԼԵՆ ՈՒ
ԱՏՈԼՑ ՀԻԹԼԵՐԸ ՓԱՌԱԲԱՆԵՆ...**

Եւ հիմա, եթէ թոյլատրէք, մենք մեզի հարցում մը ուղղենք.—

Հայկական ցեղասպանութեան պատասխանատու այս դահիններուն՝ Թալաթին և Էնվերին հանդէպ եղած այս փառաբանութիւններուն հազարի դէմ մէկի չափ ներքող մը եթէ հրէական «ցեղասպանութեան» պատասխանատու Adolf Hitler-ի նկատմամբ կատարուի, և կամ Adolf Hitler-ը գովարանող գրութիւն մը հրատարակուի, ի՞նչ հետեւանք կրնայ ունենալ այս յանդգնութիւնը... Եթէ չէք գիտեր՝ մենք ձեզի ըսենք.—

Բոլոր Արեւմտեան պետութիւններուն մէջ, Սիոնիզմը պաշտպանելու համար “Antisemitisme”ի դէմ հնարուած օրէնքներուն վրայ յենելով, Դատարանները այս արարքները (Հիթլերի և նմաններուն գովքը) գործողները մինչեւ հինգ տարի բանտարկութեան կրնան դատապարտել:

Եւ հուսկ, իբր եզրակացութիւն, ձեզի հարցնենք.

Այս բոլոր բացատրութիւններէն յետոյ, դեռ կը հաւատա՞ք, որ հայկական ցեղասպանութեան և հրէական «ցեղասպանութեան» միջեւ նմանութեան դոյզն եզր, նշոյլ մ'իսկ գոյութիւն ունի:

5 - 10 - 1996

ԱՆՆԵՐԵԼԻ ՍԽԱԼ ՄԸ.—

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԱԶԳ. ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ

ՃԱՆԱԶՈՒՄ ԶԱՊԱՀՈՎԵՑԻՆՔ

ՀԱՐՅՈՒՄ.— Զեր անցեալ մէկ գրոյցին մէջ կ'ըսէիք, թէ 1919-թին Օսմանեան դատարաններուն կողմէ Թալաթին, Էնվերին, Ճեմալին և նմաններուն հանդէպ տրուած վճիռները, միջազգային դատարաններուն կողմէ չէին վաւերացուած:

Այս կապակցութեամբ կ'ուզէիք հարցնել, թէ հայ առաջնորդները ինչո՞ւ այդ շրջանին չդիմեցին անգլիական, ֆրանսական, իտալական և ամերիկեան պետութիւններուն, որ հայկական ցեղասպանութիւնը միջազգային ճանաչում գտնէ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Պիտի խոստովանինք, որ Հայ Ազգին համար

կենսական կարեւորութիւն ունեցող այս հարցին մասին, ձեզի յատակ և ճշգրիտ պատասխան մը պիտի չկարենանք տալ: Որովհետեւ, մենք ալ միշտ ու յարատեւ, մենք մեզի կ'ուղղենք այս հարցումը, թէ ինչո՞ւ Հայ Առաջնորդները այս աստիճան մեծ սխալ մը գործեցին, և ինչո՞ւ իրենց անփոյթ ընթացքով, Հայ Ազգին ապագային վնասած եղան:

Ինչո՞ւ, այդ ատենուան [1918-1920] հայկական կառավարութիւնը՝ Անգլիոյ, Ֆրանսայի Իտալիոյ, Մ. Նահանգներուն և, մանաւանդ, այդ շրջանին նոր հիմնուած Ազգերու Ընկերակցութեան (Société Des Nations) պաշտօնապէս չդիմեց, որ հայկական ցեղասպանութիւնը ճանչցուի և վաւերացուի միջազգային ատեաններուն կողմէ:

Եւ մանաւանդ՝ ինչո՞ւ հեղինակագուրկ և իյնալու վրայ եղող Օսմանեան կառավարութեան դատարաններուն վնիւններով գոհացան: Այս ընթացքը, իրապէս, Ռուբէն Սեւակի ըսածին պէս՝ «Եղբրական անմտութիւն» մըն էր:

Ո՞ւր էր Նուպար Փաշան և, մանաւանդ, ո՞ւր էր մեծխօսիկ Արշակ Զօպանեանը որ, մեծ պետութիւններուն նախագահներուն հետ մտերիմ և «եղբայրական» կապեր իբր թէ ունենալուն համար, կը հպարտանար:

Ինչո՞ւ չդիմեցին իրենց «դաշնակից» ու «բարեկամ» մեծ պետութիւններուն, աստեց վարիչներուն, որ հայկական ցեղասպանութիւնը պաշտօնապէս ճանչցուի:

ՍԵՒՐԻ «ՄԻՐԱԺ»Ը ՄԵԶ ՄՈԼՈՐԵՅՈՒՅ ԵՒ ԲԹԱՅՈՒՅ

Կը կարծենք որ անոնք, իրենց ամբողջ յոյսը, Sèvres-ի դաշնագրին և Ա. Մ. Նահանգներու նախագահին՝ Woodrow Wilson-ի վրայ դրած էին:

Իսկութեան մէջ 10-8-1920-թ.ին, Օսմանեան կառավարութեան կողմէ ալ ստորագրուած Սեւր-ի դաշնագիրը, միայն թուղթի վրայ մնալու դատապարտուած, անգործադրելի դաշնագիր մըն էր. քանի որ անոր կնիւմէն գրեթէ չորս ամիս առաջ՝ 23-4-1920-թ.ին, Անգարայի մէջ, Մուսթաֆա Քեմալի նախագահութեամբ, թրքական նոր պետութիւն մը ստեղծուած էր, և Օսմանեան կառավարու-

թեան Սևրի դաշնագրին ներքեւ դրած ստորագրութիւնը որեւէ արժէք չունէր այլեւս:

Իսկ կարեւորագոյնը այս բոլորէ ետք՝ այդ օրերու [1918–1920] Հայաստանի Կառավարութիւնը, իրականութեան մէջ, իր միակ յե-
նարանը եղող Ռուսիոյ, նոր անունով՝ Սովետական Միութեան
կոնակ դարձուցած էր:

Նախ. Ուիլսոնը. — Աստճէ Հայոց կը պատկանին

Սևրի դաշնագրով հայութեան վերապահուած հողերուն քար-
տէսը, որուն սահմանները գծեց Նախ. Վիլսոնը: Բայց ան մնաց
թուղթի վրայ: Մ. Քեմալի նորակազմ թրքական կառավարութիւ-
նը, Սիոնիզմին և հայուն «սեւ աչքերուն» համար իրենց տնտե-
սական շահերը «գոհել» չուզող Արևմուտքին հետ գործակցա-
բար, գիծ քաշեցին «Միացեալ Հայաստան»ին, Սևրի դաշնագի-
րին և... Վիլսոնին վրայ:

Աւելին՝ Կովկասի մէջ, Անգլիական ուժերուն Սովետներուն
դէմ մղած նուանողական պատերազմի շրջագիծէ ներս, Անգլիա-
ցիներուն հետ գործակցելով, Հ. Հանրապետութիւնը թշնամական
դիրք բռնած էր Սովետներուն դէմ: Եւ իր ամբողջ յոյսը դրած էր
Անգլիացիներուն, Ֆրանսացիներուն և Ամերիկացիներուն վրայ:

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՄԵԶՄԷ ԱՒԵԼԻ
ԽՈՂԵՄ ԵՒ ԴԻՒԱՆԱԳԷՏ ԵՂԱՆ

Եւ ասկէ չուշացան օգտուելու անոնք՝ աղուէս Թուրքերը:

Մուսթաֆա Քեմալի կառավարութիւնը, ինքզինքը համայնավար ձեւացնելով, Սովետներուն թիկունքն և օգնութիւնը ապահովեց:

Եւ ասիկա՝ «Միացեալ» և «Անկախ» Հայաստանի մահուան վճիռը եղաւ:

Խորհելով այդ շրջանի [1918–1920] Հայաստանի Կառավարութեան գործած ֆաղափական այս մեծ սխալին մասին, չենք ուզեր հաւատալ, որ հայկական կառավարութիւն մը, իր հայրենիքին հանդէպ, ա՛յս աստիճան միամիտ ու կործանարար կողմնորոշում մը կրնար ունենալ:

Հայաստանի Կառավարութիւնը այդ շրջանին, հայոց միակ ապաւէնը եղող Ռուսաստանը ձգած, կ'երթար Անգլիոյ և Ֆրանսայի ետեւէն, որոնք, պատմութեան մէջ, միայն վնաս հասցուցած էին հայերուն: Առաջինը՝ մանաւանդ:

Եւ դեռ՝ Երեւան «անկախ» ու «միացեալ» Հայաստան կը յուսար, այդ պայմաններու մէջ, հեռաւոր Մ. Նահանգներէն, որուն քարի, “Idéaliste”, ոչ-իրապաշտ նախագահը՝ W. Wilson մեզի, Սելրի դաշնագրով, «Մեծ Հայաստան» մը խոստացեր էր:

Բայց, այդ «Մեծ Հայաստան»ի հողերուն վրայ, խոստում տալու պահուն իսկ, Թուրքերը հայ չէին ձգած: Զարդած էին զանոնք կամ տարագրած:

Այդպէս ըլլալով հանդերձ Նախ. Վիլսըն, Սելրի ստորագրուած դաշնագիրը ունենալով ձեռքին, զայն ներկայացուց Ա.Մ.Ն.ի Գոնկրէսին, որ զայն վաւերացնել տայ:

ՍԻՈՆԻԶՄԸ
ԻՐ ՔԱՆԴԻԶ ԶԵՌՔԸ ՀՈՍ ԱԼ ԵՐԿԱՐԵՑ

Եւ ասկայն, Վիլսընի Եւրոպա գտնուած միջոցին, Ա.Մ.Ն.ի Սինիստները, այս վաւերացման արգելք ըլլալու համար, պէտք եղած դաւը արդէն նիւթած էին:

Անոնք տարաձայնեցին Գոնկրէսի անդամներուն մէջ, որ Վիլսընի մտային բնական վիճակը խախտած է և ան, այդ դրութեամբ,

թեան Սևրի դաշնագրին ներքեւ դրած ստորագրութիւնը որեւէ արժէք չունէր այլեւս:

Իսկ կարեւորագոյնը այս բոլորէ ետք՝ այդ օրերու [1918-1920] Հայաստանի Կառավարութիւնը, իրականութեան մէջ, իր միակ յե-
նարանը եղող Ռուսիոյ, նոր անունով՝ Սովետական Միութեան
կոնակ դարձուցած էր:

Նախ. Վիլսոն.- Աստճ Հայոց կը պատկանին *

Սևրի դաշնագրով հայութեան վերապահուած հողերուն քար-
տէսը, որուն սահմանները գծեց Նախ. Վիլսոն: Բայց ան մնաց
թուղթի վրայ: Մ. Քեմալի նորակազմ թրքական կառավարութիւ-
նը, Սիոնիզմին և հայուն «սեւ աչքերուն» համար իրենց տնտե-
սական շահերը «գոհել» չուզող Արևմուտքին հետ գործակցա-
բար, գիծ քաշեցին «Միացեալ Հայաստան»ին, Սևրի դաշնագի-
րին և... Վիլսոնին վրայ:

Աւելին՝ Կովկասի մէջ, Անգլիական ուժերուն Սովետներուն
դէմ մղած նուանողական պատերազմի շրջագիծէ ներս, Անգլիա-
ցիներուն հետ գործակցելով, Հ. Հանրապետութիւնը թշնամական
դիրք բռնած էր Սովետներուն դէմ: Եւ իր ամբողջ յոյսը դրած էր
Անգլիացիներուն, Ֆրանսացիներուն և Ամերիկացիներուն վրայ:

**ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՄԵԶՄԷ ԱԻԵԼԻ
ԽՈՂԵՄ ԵՒ ԴԻՒԱՆԱԳԷՏ ԵՂԱՆ**

Եւ ասկէ չուշացան օգտուելու անոնք՝ աղուէս Թուրքերը:

Մուսթաֆա Քեմալի կառավարութիւնը, ինքզինքը համայնավար ձեւացնելով, Սովետներուն թիկունքն և օգնութիւնը ապահովեց:

Եւ ասիկա՝ «Միացեալ» և «Անկախ» Հայաստանի մահուան վնիռը եղաւ:

Խորհելով այդ շրջանի [1918–1920] Հայաստանի Կառավարութեան գործած քաղաքական այս մեծ սխալին մասին, չենք ուզեր հաւատալ, որ հայկական կառավարութիւն մը, իր հայրենիքին հանդէպ, ա՛յս աստիճան միամիտ ու կործանարար կողմնորոշում մը կրնար ունենալ:

Հայաստանի Կառավարութիւնը այդ շրջանին, հայոց միակ ապաւէնը եղող Ռուսաստանը ձգած, կ'երթար Անգլիոյ և Ֆրանսայի ետեւէն, որոնք, պատմութեան մէջ, միայն վնաս հասցուցած էին հայերուն: Առաջինը՝ մանաւանդ:

Եւ դեռ՝ Երեւան «անկախ» ու «միացեալ» Հայաստան կը յուսար, այդ պայմաններու մէջ, հեռաւոր Մ. Նահանգներէն, որուն քարի, “Idéaliste”, ոչ-իրապաշտ նախագահը՝ W. Wilson մեզի, Սեւրի դաշնագրով, «Մեծ Հայաստան» մը խոստացեր էր:

Բայց, այդ «Մեծ Հայաստան»ի հողերուն վրայ, խոստում տալու պահուն իսկ, Թուրքերը հայ չէին ձգած: Զարդած էին զանոնք կամ տարագրած:

Այդպէս ըլլալով հանդերձ Նախ. Վիլսըն, Սեւրի ստորագրուած դաշնագիրը ունենալով ձեռքին, զայն ներկայացուց Ա.Մ.Ն.ի Գոնկրէսին, որ զայն վաւերացնել տայ:

**ՍԻՈՆԻԶՄԸ
ԻՐ ՔԱՆԴԻՉ ՁԵՌՔԸ ՀՈՍ ԱԼ ԵՐԿԱՐԵՑ**

Եւ ասկայն, Վիլսընի Եւրոպա գտնուած միջոցին, Ա.Մ.Ն.ի Սինիստները, այս վաւերացման արգելիք ըլլալու համար, պէտք եղած դաւը արդէն նիւթած էին:

Անոնք տարաձայնեցին Գոնկրէսի անդամներուն մէջ, որ Վիլսընի մտային բնական վիճակը խախտած է և ան, այդ դրութեամբ,

թեան Սեւրի դաշնագրին ներքեւ դրած ստորագրութիւնը որեւէ արժէք չունէր այլեւս:

Իսկ կարեւորագոյնը այս բոլորէ ետք՝ այդ օրերու [1918–1920] Հայաստանի Կառավարութիւնը, իրականութեան մէջ, իր միակ յեճարանը եղող Ռուսիոյ, նոր անունով՝ Սովետական Միութեան կոնակ դարձուցած էր:

Նախ. Ուիլսոնը... Աստճէ Հայոց կը պատկանի՞ն

Սեւրի դաշնագրով հայութեան վերապահուած հողերուն քարտէսը, որուն սահմանները գծեց Նախ. Վիլսոնը: Բայց ան մնաց թուղթի վրայ: Մ. Քեմալի նորակազմ թրքական կառավարութիւնը, Սիոնիզմին և հայուն «սեւ աչքերուն» համար իրենց տնտեսական շահերը «գոհել» չուզող Արևմուտքին հետ գործակցաբար, գիծ քաշեցին «Միացեալ Հայաստան»ին, Սեւրի դաշնագրին և... Վիլսոնին վրայ:

Աւելին՝ Կովկասի մէջ, Անգլիական ուժերուն Սովետներուն դէմ մղած նուանողական պատերազմի շրջագիծէ ներս, Անգլիացիներուն հետ գործակցելով, Հ. Հանրապետութիւնը թշնամական դիրք բռնած էր Սովետներուն դէմ: Եւ իր ամբողջ յոյսը դրած էր Անգլիացիներուն, Ֆրանսացիներուն և Ամերիկացիներուն վրայ:

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՄԵԶՄԷ ԱՒԵԼԻ
ԽՈՂԵՄ ԵՒ ԴԻՒԱՆԱԳԷՏ ԵՂԱՆ

Եւ ասկէ չուշացան օգտուելու անոնք՝ աղուէս Թուրքերը:

Մուսթաֆա Քեմալի կառավարութիւնը, ինքզինքը համայնավար ձեւացնելով, Սովետներուն թիկունքն և օգնութիւնը ապահովեց:

Եւ ասիկա՝ «Միացեալ» և «Անկախ» Հայաստանի մահուան վնիորը եղաւ:

Խորհելով այդ շրջանի [1918–1920] Հայաստանի Կառավարութեան գործած քաղաքական այս մեծ սխալին մասին, չենք ուզեր հաւատալ, որ հայկական կառավարութիւն մը, իր հայրենիքին հանդէպ, ա՛յս աստիճան միամիտ ու կործանարար կողմնորոշում մը կրնար ունենալ:

Հայաստանի Կառավարութիւնը այդ շրջանին, հայոց միակ ապաւէնը եղող Ռուսաստանը ձգած, կ'երթար Անգլիոյ և Ֆրանսայի ետեւէն, որոնք, պատմութեան մէջ, միայն վնաս հասցուցած էին հայերուն: Առաջինը՝ մանաւանդ:

Եւ դեռ՝ Երեւան «անկախ» ու «միացեալ» Հայաստան կը յուսար, այդ պայմաններու մէջ, հեռաւոր Մ. Նահանգներէն, որուն քարի, “Idéaliste”, ոչ-իրապաշտ նախագահը՝ W. Wilson մեզի, Սեւրի դաշնագրով, «Մեծ Հայաստան» մը խոստացեր էր:

Բայց, այդ «Մեծ Հայաստան»ի հողերուն վրայ, խոստում տալու պահուն իսկ, Թուրքերը հայ չէին ձգած: Զարդած էին զանոնք կամ տարագրած:

Այդպէս ըլլալով հանդերձ Նախ. Վիլսըն, Սեւրի ստորագրուած դաշնագիրը ունենալով ձեռքին, զայն ներկայացուց Ա.Մ.Ն.ի Գոնկրէսին, որ զայն վաւերացնել տայ:

ՍԻՈՆԻԶՄԸ
ԻՐ ՔԱՆԴԻԶ ԶԵՌՔԸ ՀՈՍ ԱԼ ԵՐԿԱՐԵՑ

Եւ ասկայն, Վիլսընի Եւրոպա գտնուած միջոցին, Ա.Մ.Ն.ի Սինիստները, այս վաւերացման արգելք ըլլալու համար, պէտք եղած դաւը արդէն նիւթած էին:

Անոնք տարաձայնեցին Գոնկրէսի անդամներուն մէջ, որ Վիլսընի մտային բնական վիճակը խախտած է և ան, այդ դրութեամբ,

դաշնագիր մը վաւերացնել տալ կ'ուզէ- և Գոնկրէսը մերժեց հաստատել Sèvres-ի դաշնագիրը:

Եւ ասով վերջ տրուեցաւ թէ՛ W. Wilson-ին և թէ՛ ալ «Մեծն Հաստատան»ի երազին:

Եւ հիմա, կը խորհինք և հարց կու տանք մենք մեզի...-

**ԴԷՊԻ ՍՈՎԵՏՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԶԿՈՂՄՆՈՐՈՇՈՒԷՒՆՔ
ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՀԷՆ**

Եթէ հայերը, փոխանակ երազային ծրագիրներու ետեւէն երթալու, Սովետներուն հետ բարեկամութիւն հաստատէին, նոյն ատեն ջանալով, քանի Եղեռնի յիշողութիւնը դեռ վառ էր միջազգային կարծիքին մօտ, որ հայկ. ցեղասպանութեան իրողութիւնը պաշտօնապէս ճանչցուի անգլիական, ֆրանսական, իտալական ու ամերիկեան Ազգային ժողովներուն կողմէ, արդեօ՞ք հարիւր անգամ աւելի լաւ պիտի չլլար Հայաստանի ճակատագիրը:

Հ.- Շատ իրաւացի էք: Մենք ալ այդպէս կը մտածենք: Եթէ հայերը առաջին օրէն Սովետներուն հետ լեզու գտնէ ին, այսօրուան Թուրքիան կրնար գոյութիւն չունենալ: Գոնէ՛ իր ներկայ սահմաններով: Անաթոլիան իր իսկական տէրերուն՝ այսինքն յոյներուն և հայերուն կը վերադարձուէր:

Բայց, ովքե՞ր էին այն հայերը, որոնք հայ ազգի ճակատագրին հետ խաղացին:

Պ.- Ձեր այս հարցումին պատասխանելէ առաջ, կ'ուզենք, հայկական քաղաքական կեանքի մէջ, մեր նկատած մէկ շատ յատկանշական երեւոյթին մասին արտայայտուիլ:

Ձեմք գիտե՛ր՝ դուք ալ նկատա՞ծ էք թէ ոչ -ուրիշ որեւէ ազգէ շատ աւելի, հայ ազգին քաղաքական առաջնորդներուն մէջ կը տեսնենք՝ բանաստեղծներ, գրողներ, դերասաններ, երգիչներ և, մանաւանդ, գործի մէջ յաջողած հարուստներ:

**ՏԱՂԱՆԴԱԻՈՐ ԵՐԳԻԶԸ ԱՆՊԱՅՄԱՆ
ՏԱՂԱՆԴԱԻՈՐ ՔԱՂԱՔԱԳԷՏ ԶԷ**

Մենք՝ հայերս, եթէ անձ մը իր ասպարէզին մէջ յաջողի, և մանաւանդ՝ եթէ այդ անձը օտարներուն գնահատանքին արժանանայ,

այն ատեն է, որ մենք ալ այդ անձը կը սկսինք գնահատել, զինք մինչեւ երկինք բարձրացնել և փառաբանել:

Եւ կը կարծենք, որ այս անձը, ամէն բան գիտէ, ամենակարող է, քաղաքագետ է, դիւանագետ է, կարն խօսուով՝ ամենագետ ու ամէն ինչ է:

Այս երեւոյթին ամենէն կարկառուն օրինակը՝ Ֆրանսացի աշխարհահռչակ երգիչ, ծնունդով հայ “Charles Aznavour”ն է:

Շ. Ազնաւուր Ֆրանսայի ամենէն ծանօթ անձնաւորութիւններէն մէկն է, որ իր հայ ըլլալը չէ ծածկած, եւ ամէն առթիւ իր ծագումով հայ ըլլալը հաստատած է ի լուր աշխարհին: Ազնաւուր, դեռ երեսուն տարի առաջ, Ֆրանսայի մէջ ա՛յն աստիճան հռչակ ունէր, որ Ֆրանսայի ամենածանօթ անձնաւորութեան՝ Général Charles De Gaulle-ին հետ կը բաղդատէին զինք, և Զօրավարը կը կոչէին «Մեծ Շարլ», իսկ Ազնաւուրն ալ՝ «Փոքր Շարլ»:

Երեսուն տարի առաջ էր: Ընտանեօք Ֆրանսա մեր ճամբորդութեան ընթացքին, ճաշարանի մը մէջ նստած, իրարու հետ հայերէն կը խօսէինք: Միջոց մը ետք նկատեցինք, որ մեր խօսքի սեղանը նստող ֆրանսացիները հետաքրքրութեամբ մեզ կը դիտեն:

Յայտնի էր, որ մեր ինչ լեզուով խօսիլը հասկնալ կ’ուզէին:

Վերջապէս, Ֆրանսացի կիներէն մէկը չդիմացաւ և յարեց. “Sans indiscretion” – կրնա՞նք հարցնել, թէ ինչ լեզուով կը խօսիք»: «Հայերէն կը խօսինք, հայ ենք մենք, յարգելի տիկին» պատասխանեցինք իրեն:

Հ Ա Յ Ո Ւ Ն Ի Ն Չ Ը Լ Լ Ա Լ Ը Հ Ա Ս Կ Ց Ա Ի Շ Ա Ր Լ Ա Ջ Ն Ա Ի Ո Ւ Ր Ո Վ

Բայց, Տիկնոջ նայուածքէն հետեւցուցինք, որ ան չէր հասկցած “Arméniens”ին ինչ ըլլալը:

Եւ՝ «Տիկին, – ըսինք, – Շարլ Ազնաւուրը կը ճանչնա՞ք»: «Հարկա՛ւ» – պատասխանեց մեր խօսակիցը: Եւ մենք վրայ բերինք. «Մենք Շարլ Ազնաւուրի նման հայ ենք»: “Oui, oui” ըսաւ Տիկինը գոհունակ, որ, ի վերջոյ, կրցած է առեղծուածը լուծել...:

Շարլ Ազնաւուրի շնորհիւ, Տիկինը հասկցած էր “Arméniens”ին ինչ ըլլալը:

Աշխարհահռչակ երգիչը Ֆրանսայի մէջ, կերպով մը հայութեան

դաշնագիր մը վաւերացնել տալ կ'ուզէ- և Գոնկրէսը մերժեց հաստատել Sèvres-ի դաշնագիրը:

Եւ ասով վերջ տրուեցաւ թէ՛ W. Wilson-ին և թէ՛ ալ «Մեծն Հայաստան»ի երազին:

Եւ հիմա, կը խորհինք և հարց կու տանք մենք մեզի.—

**ԴԷՊԻ ՍՈՎԵՏՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԶԿՈՂՄՆՈՐՈՇՈՒԷԻ՞ՆՔ
ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՀԷՆ**

Եթէ հայերը, փոխանակ երազային ծրագիրներու ետեւէն երթալու, Սովետներուն հետ բարեկամութիւն հաստատէին, նոյն ատեն ջանալով, քանի Եղեռնի յիշողութիւնը դեռ վառ էր միջազգային կարծիքին մօտ, որ հայկ. ցեղասպանութեան իրողութիւնը պաշտօնապէս ճանչցուի անգլիական, ֆրանսական, իտալական ու ամերիկեան Ազգային ժողովներուն կողմէ, արդեօ՞ք հարիւր անգամ աւելի լաւ պիտի չըլլար Հայաստանի ճակատագիրը:

Հ.— Շատ իրաւացի էք: Մենք ալ այդպէս կը մտածենք: Եթէ հայերը առաջին օրէն Սովետներուն հետ լեզու գտնէ ին, այսօրուան Թուրքիան կրնար գոյութիւն չունենալ: Գոնէ՛ իր ներկայ սահմաններով: Անաթոլիան իր իսկական տէրերուն՝ այսինքն՝ յոյներուն և հայերուն կը վերադարձուէր:

Բայց, ովքե՞ր էին այն հայերը, որոնք հայ ազգի ճակատագրին հետ խաղացին:

Պ.— Ձեր այս հարցումին պատասխանելէ առաջ, կ'ուզենք, հայկական քաղաքական կեանքի մէջ, մեր նկատած մէկ շատ յատկանշական երեւոյթին մասին արտայայտուիլ:

Ձեզ գիտե՞ր դուք ալ նկատած էք թէ ոչ — ուրիշ որեւէ ազգէ շատ աւելի, հայ ազգին քաղաքական առաջնորդներուն մէջ կը տեսնենք՝ բանաստեղծներ, գրողներ, դերասաններ, երգիչներ և, մանաւանդ, գործի մէջ յաջողած հարուստներ:

**ՏԱՂԱՆԴԱԻՈՐ ԵՐԳԻՉԸ ԱՆՊԱՅՄԱՆ
ՏԱՂԱՆԴԱԻՈՐ ՔԱՂԱՔԱԳԷՏ ԶԷ**

Մենք՝ հայերս, եթէ անձ մը իր ասպարէզին մէջ յաջողի, և մանաւանդ՝ եթէ այդ անձը օտարներուն գնահատանքին արժանանայ,

այն ատեն է, որ մենք այլ այդ անձը կը սկսինք գնահատել, զինք մինչեւ երկինք բարձրացնել և փառաբանել:

Եւ կը կարծենք, որ այս անձը, ամէն բան գիտէ, ամենակարող է, ֆաղափազէտ է, դիւանագէտ է, կարճ խօսքով՝ ամենագէտ ու ամէն ինչ է:

Այս երեւոյթին ամենէն կարկառուն օրինակը՝ Ֆրանսացի աշխարհահռչակ երգիչ, ծնունդով հայ “Charles Aznavour”ն է:

Շ. Ազնաւուր Ֆրանսայի ամենէն ծանօթ անձնաւորութիւններէն մէկն է, որ իր հայ ըլլալը չէ ծածկած, եւ ամէն առթիւ իր ծագումով հայ ըլլալը հաստատած է ի լուր աշխարհին: Ազնաւուր, դեռ երեսուն տարի առաջ, Ֆրանսայի մէջ ա՛յն աստիճան հռչակ ունէր, որ Ֆրանսայի ամենածանօթ անձնաւորութեան՝ Général Charles De Gaulle-ին հետ կը բաղդատէին զինք, և Զօրավարը կը կոչէին «Մեծ Շարլ», իսկ Ազնաւուրն այլ՝ «Փոքր Շարլ»:

Երեսուն տարի առաջ էր: Ընտանեօք Ֆրանսա մեր ճամբորդութեան ընթացքին, ճաշարանի մը մէջ նստած, իրարու հետ հայերէն կը խօսէինք: Միջոց մը ետք նկատեցինք, որ մեր բովի սեղանը նստող ֆրանսացիները հետաքրքրութեամբ մեզ կը դիտեն:

Յայտնի էր, որ մեր ինչ լեզուով խօսիլը հասկնալ կ’ուզէին:

Վերջապէս, Ֆրանսացի կիներէն մէկը չդիմացաւ և յարեց. “Sans indiscretion” – կրնա՞նք հարցնել, թէ ինչ լեզուով կը խօսիք»: «Հայերէն կը խօսինք, հայ ենք մենք, յարգելի տիկին» պատասխանեցինք իրեն:

Հ Ա Յ Ո Ւ Ն Ի Ն Չ Ը Լ Լ Ա Լ Ը Հ Ա Ս Կ Ց Ա Ի Շ Ա Ր Լ Ա Ջ Ն Ա Ի Ո Ւ Ր Ո Վ

Բայց, Տիկնոջ նայուածքէն հետեւցուցինք, որ ան չէր հասկցած “Arméniens”ին ինչ ըլլալը:

Եւ՝ «Տիկին, – ըսինք, – Շարլ Ազնաւուրը կը ճանչնա՞ք»: «Հարկա՛ւ» – պատասխանեց մեր խօսակիցը: Եւ մենք վրայ բերինք. «Մենք Շարլ Ազնաւուրի նման հայ ենք»: “Oui, oui” ըսաւ Տիկինը գոհունակ, որ, ի վերջոյ, կրցած է առեղծուածը լուծել...:

Շարլ Ազնաւուրի շնորհիւ, Տիկինը հասկցած էր “Arméniens”ին ինչ ըլլալը:

Աշխարհահռչակ երգիչը Ֆրանսայի մէջ, կերպով մը հայութեան

դաշնագիր մը վաւերացնել տալ կ'ուզէ- և Գոնկրէսը մերժեց հաստատել Sèvres-ի դաշնագիրը:

Եւ ասով վերջ տրուեցաւ թէ՛ W. Wilson-ին և թէ՛ ալ «Մեծն Հայաստան»ի երազին:

Եւ հիմա, կը խորհինք և հարց կու տանք մենք մեզի.—

ԴԷՊԻ ՍՈՎԵՏՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԶԿՈՂՄՆՈՐՈՇՈՒԷԻ՞ՆՔ ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՀԷՆ

Եթէ հայերը, փոխանակ երազային ծրագիրներու ետեւէն երթալու, Սովետներուն հետ բարեկամութիւն հաստատէին, նոյն ատեն ջանալով, քանի Եղեռնի յիշողութիւնը դեռ վառ էր միջազգային կարծիքին մօտ, որ հայկ. ցեղասպանութեան իրողութիւնը պաշտօնապէս ճանչցուի անգլիական, ֆրանսական, իտալական ու ամերիկեան Ազգային ժողովներուն կողմէ, արդեօ՞ք հարիւր անգամ աւելի լաւ պիտի չըլլար Հայաստանի ճակատագիրը:

Հ.— Շատ իրաւացի էք: Մենք ալ այդպէս կը մտածենք: Եթէ հայերը առաջին օրէն Սովետներուն հետ լեզու գտնէ ին, այսօրուան Թուրքիան կրնար գոյութիւն չունենալ: Գոնէ՛ իր ներկայ սահմաններով: Անաթոլիան իր իսկական տէրերուն՝ այսինքն յոյներուն և հայերուն կը վերադարձուէր:

Բայց, ովքե՞ր էին այն հայերը, որոնք հայ ազգի ճակատագրին հետ խաղացին:

Պ.— Ձեր այս հարցումին պատասխանելէ առաջ, կ'ուզենք, հայկական քաղաքական կեանքի մէջ, մեր նկատած մէկ շատ յատկանշական երեւոյթին մասին արտայայտուիլ:

Ձեզ գիտե՞ր՝ դուք ալ նկատած էք թէ ոչ —ուրիշ որեւէ ազգէ շատ աւելի, հայ ազգին քաղաքական առաջնորդներուն մէջ կը տեսնենք՝ բանաստեղծներ, գրողներ, դերասաններ, երգիչներ և, մանաւանդ, գործի մէջ յաջողած հարուստներ:

ՏԱՂԱՆԴԱԻՈՐ ԵՐԳԻՉԸ ԱՆՊԱՅՄԱՆ ՏԱՂԱՆԴԱԻՈՐ ՔԱՂԱՔԱԳԷՏ ԶԷ

Մենք՝ հայերս, եթէ անձ մը իր ասպարէզին մէջ յաջողի, և մանաւանդ՝ եթէ այդ անձը օտարներուն գնահատանքին արժանանայ,

այն ատեն է, որ մենք այլ այդ անձը կը սկսինք գնահատել, զինք մինչեւ երկինք բարձրացնել և փառաբանել:

Եւ կը կարծենք, որ այս անձը, ամէն բան գիտէ, ամենակարող է, քաղաքագէտ է, դիւանագէտ է, կարճ խօսքով՝ ամենագէտ ու ամէն ինչ է:

Այս երեւոյթին ամենէն կարկառուն օրինակը՝ Ֆրանսացի աշխարհահռչակ երգիչ, ծնունդով հայ “Charles Aznavour”ն է:

Շ. Ազնաւուր Ֆրանսայի ամենէն ծանօթ անձնաւորութիւններէն մէկն է, որ իր հայ ըլլալը չէ ծածկած, եւ ամէն առթիւ իր ծագումով հայ ըլլալը հաստատած է ի լուր աշխարհին: Ազնաւուր, դեռ երեսուն տարի առաջ, Ֆրանսայի մէջ ա՛յն աստիճան հռչակ ունէր, որ Ֆրանսայի ամենածանօթ անձնաւորութեան՝ Général Charles De Gaulle-ին հետ կը բաղդատէին զինք, և Զօրավարը կը կոչէին «Մեծ Շարլ», իսկ Ազնաւուրն ալ՝ «Փոքր Շարլ»:

Երեսուն տարի առաջ էր: Ընտանեօք Ֆրանսա մեր ճամբորդութեան ընթացքին, ճաշարանի մը մէջ նստած, իրարու հետ հայերէն կը խօսէինք: Միջոց մը ետք նկատեցինք, որ մեր բովի սեղանը նստող ֆրանսացիները հետաքրքրութեամբ մեզ կը դիտեն:

Յայտնի էր, որ մեր ինչ լեզուով խօսիլը հասկնալ կ’ուզէին:

Վերջապէս, Ֆրանսացի կիներէն մէկը չդիմացաւ և յարեց. “Sans indiscretion” – կրնա՞նք հարցնել, թէ ինչ լեզուով կը խօսիք»: «Հայերէն կը խօսինք, հայ ենք մենք, յարգելի տիկին» պատասխանեցինք իրեն:

Հ Ա Յ Ո Ւ Ն Ի Ն Ձ Ը Լ Լ Ա Լ Ը Հ Ա Ս Կ Ց Ա Ի Շ Ա Ր Լ Ա Չ Ն Ա Ի Ո Ւ Ր Ո Վ

Բայց, Տիկնոջ նայուածքէն հետեւցուցինք, որ ան չէր հասկցած “Arméniens”ին ինչ ըլլալը:

Եւ՝ «Տիկին, – ըսինք, – Շարլ Ազնաւուրը կը ճանչնա՞ք»: «Հարկա՛ւ» – պատասխանեց մեր խօսակիցը: Եւ մենք վրայ բերինք. «Մենք Շարլ Ազնաւուրի նման հայ ենք»: “Oui, oui” ըսաւ Տիկինը գոհունակ, որ, ի վերջոյ, կրցած է առեղծուածը լուծել...:

Շարլ Ազնաւուրի շնորհիւ, Տիկինը հասկցած էր “Arméniens”ին ինչ ըլլալը:

Աշխարհահռչակ երգիչը Ֆրանսայի մէջ, կերպով մը հայութեան

Խորհրդանիշը եղած էր:

Այստեղ կ'ուզեմք ակնարկութիւն մ'ընել Շարլի մասին:

Արուեստագէտը իր հռչակի առաջին տարիներուն, հայերը իրեն «թիկունք չեն կանգնած» ըսելով, իր ազգակիցներուն հանդէպ, սրտին խորերը, տեսակ մը դառնութիւն կը պարսկէր:

Այս մասին, զինք ճանչցողները, կրնան վկայել:

19-10-1996

**ՀՄՈՒՏ ԵՒ ՓՈՐՁԱՌՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ՊԷՏՔ ՈՒՆԷՒՆՔ**

Բայց մենք հիմա, այս խնդրին վերաբերեալ, դրուագ մը պիտի պատմենք, իսկ մեկնաբանութիւնը պիտի ձգենք ձեզի:

1970-ական տարիներուն էր: Շարլ Ազնաւուր իր հարազատներուն հետ, ամբան ամիսներուն եկած էր Նիսի շրջակայքը, որ հանգստանան:

Նիսի հայոց եկեղեցիին Թաղական Խորհուրդը, Ազնաւուրի Նիս գտնուելուն մասին տեղեկանալով, պատշաճ նամակով մը կը դիմէ երգիչին և եկեղեցիին համար նիւթական օգնութիւն կը խնդրէ:

Եւ Շարլէն կը հասնի պատասխան կարճ նամակ մը, մէջը տասը ֆրանկնոց «չէֆ»ով:

Նիսի Թաղական Խորհուրդին պատասխանատուները, այս դրուագը մեզի պատմելով շատ ցաւ յայտնեցին, որ նիւթական մեծ կարողութեան տէր արուեստագէտին տասը ֆրանկնոց Chèque-ը չեն պահած իբր... յիշատակ:

Մեզի համար շատ հասկնալի էր, Ազնաւուրին «իբր մարդ» արտայայտած դառնութեան իմաստը:

Մեր համոզումով անոր, իբր հայ, ամենասքանչելի ստեղծագործութիւնը, իր յօրինած Ֆրանսերէն “Ils Sont Tombée” երգն է:

**ԳԼՈՒԽ ԳՈՐԾՈՑ ԵՐԳՆ
ՈՒ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ԿԱՏԱՂՈՒԹԻՒՆԸ**

Հոգիները թրթռացնող այս երգը, հայկական եղեռնին պատմութիւնը կ'ամփոփէ իր մէջ: Եւ հայերուն համար այս երգը, Ազնաւուրի գլուխ գործոցն է:

Թուրքերը, Շարլի այս երգին ի լուր, ա՛յն աստիճան վրդովեցան, այն աստիճան իրար անցան, որ անոր ձայնապնակներուն Թուրքիա մուտքը և երգերուն Թուրքիոյ մէջ կատարումը արգիլեցին:

Այս եղելութեան վրայէն տարիներ անցան... եւ դժբախտ օր մըն ալ, Հայաստանի մէջ, Լենինականի երկրաշարժի աղէտը պատահեցաւ:

Charles Aznavour, այս աղէտին տպաւորութեան տակ, “L’Arménie Pour Toi” անունով Ֆրանսերէն երգ մը յօրինեց: Շարլի բարեկամ Ֆրանսացի երգիչ և երգչուհիներ, ընկերանալով իրեն, իրմբային կատարումով մը երգը ձայնապնակի վերածեցին, և Շարլը «Այս ձայնապնակին վաճառման հասոյթը, ամբողջովին Հայաստանի երկրաշարժի աղէտեալներուն պիտի յատկացուի» ըսաւ, և աղէտին սարսուռը սրտին մէջ, Հայաստանի դժբախտներուն օգնելու նպատակով, “Aznavour Pour L’Arménie” անունով կազմակերպութիւն մը ստեղծեց:

Այդ վայրկեանէն սկսեալ, երգիչը, իր հանգամանքէն դուրս ելլելով, հայկական հանրային և ֆաղափական կեանքին մէջ մտած էր:

Ֆրանսաբնակ հայերը և նաեւ ֆրանսացիները, երկրաշարժի աղէտին առիթով, հայկական օժանդակ շատ կազմակերպութիւններու կողմէն, մանաւանդ “Aznavour” ի անուան ներշնչած վստահութեամբ գօտեպիւնդ, “Aznavour Pour L’Arménie” կազմակերպութեան շատ մեծ օգնութիւններ կատարեցին:

ԱՋԳԱՍԻՐԱԿԱՆ ՕՐԻ ՆԱԿԵԼԻ ՆԱԽԱԶԵՌՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Եւ ազգասէր մեծ երգիչը, աղէտեալ Հայաստանը առաջին այցելողներէն եղաւ:

Հայաստանի ժողովուրդը, զինք սիրոյ մեծ արտայայտութիւններով դիմաւորեց: Ան բացառիկ հիւրասիրութեան արժանացաւ:

Ազնաւուր, մէկ ֆանի անգամ այցելեց Հայաստան և այս ուղեւորութիւններուն ընթացքին, տեսակցեցաւ նաեւ Հայաստանի կառավարութեան անդամներուն հետ և Հայաստանի օգնութեան մասին կարծիքի փոխանակութիւններ ունեցաւ:

Ահա այս այցելութիւններէն մէկուն միջոցին է, որ Մոսկուայի մէջ, ան տեսակցեցաւ Սովետական Միութեան այն աստեղուան

Խորհրդանիշը եղած էր:

Այստեղ կ'ուզենք ակնարկութիւն մ'ընել Շարլի մասին:

Արուեստագէտը իր հռչակի առաջին տարիներուն, հայերը իրեն «թիկունք չեն կանգնած» ըսելով, իր ազգակիցներուն հանդէպ, սրտին խորերը, տեսակ մը դառնութիւն կը պարտկէր:

Այս մասին, զինք նանչցողները, կրնան վկայել:

19-10-1996

**ՀՄՈՒՏ ԵՒ ՓՈՐՁԱՌՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ՊԷՏՔ ՈՒՆԷՒՆՔ**

Բայց մենք հիմա, այս խնդրին վերաբերեալ, դրուագ մը պիտի պատմենք, իսկ մեկնաբանութիւնը պիտի ձգենք ձեզի:

1970-ական տարիներուն էր: Շարլ Ազնաւուր իր հարազատներուն հետ, ամբան ամիսներուն եկած էր Նիսի շրջակայքը, որ հանգստանան:

Նիսի հայոց եկեղեցիին Թաղական Խորհուրդը, Ազնաւուրի Նիս գտնուելուն մասին տեղեկանալով, պատշաճ նամակով մը կը դիմէ երգիչին և եկեղեցիին համար նիւթական օգնութիւն կը խնդրէ:

Եւ Շարլէն կը հասնի պատասխան կարճ նամակ մը, մէջը տասը ֆրանկնոց «չէֆ»ով:

Նիսի Թաղական Խորհուրդին պատասխանատուները, այս դրուագը մեզի պատմելով շատ ցաւ յայտնեցին, որ նիւթական մեծ կարողութեան տէր արուեստագէտին տասը ֆրանկնոց Chèque-ը չեն պահած իբր... յիշատակ:

Մեզի համար շատ հասկնալի էր, Ազնաւուրին «իբր մարդ» արտայայտած դառնութեան իմաստը:

Մեր համոզումով անոր, իբր հայ, ամենասքանչելի ստեղծագործութիւնը, իր յօրինած Ֆրանսերէն “Ils Sont Tombée” երգն է:

**ԳԼՈՒԽ ԳՈՐԾՈՑ ԵՐԳՆ
ՈՒ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ԿԱՏԱՂՈՒԹԻՒՆԸ**

Հոգիները թրթռացնող այս երգը, հայկական եղեռնին պատմութիւնը կ'ամփոփէ իր մէջ: Եւ հայերուն համար այս երգը, Ազնաւուրի գլուխ գործոցն է:

Թուրքերը, Շարլի այս երգին ի լուր, ա՛յն աստիճան վրդովեցան, այն աստիճան իրար անցան, որ անոր ձայնապնակներուն Թուրքիա մուտքը և երգերուն Թուրքիոյ մէջ կատարումը արգիլեցին:

Այս եղելութեան վրայէն տարիներ անցան... Եւ դժբախտ օր մըն ալ, Հայաստանի մէջ, Լեւինականի երկրաշարժի աղէտը պատահեցաւ:

Charles Aznavour, այս աղէտին տպաւորութեան տակ, “L’Arménie Pour Toi” անունով Ֆրանսերէն երգ մը յօրինեց: Շարլի բարեկամ Ֆրանսացի երգիչ և երգչուհիներ, ընկերանալով իրեն, խըմբային կատարումով մը երգը ձայնապնակի վերածեցին, և Շարլը «Այս ձայնապնակին վաճառման հասոյթը, ամբողջովին Հայաստանի երկրաշարժի աղէտեալներուն պիտի յատկացուի» ըսաւ, և աղէտին սարսուռը սրտին մէջ, Հայաստանի դժբախտներուն օգնելու նպատակով, “Aznavour Pour L’Arménie” անունով կազմակերպութիւն մը ստեղծեց:

Այդ վայրկեանէն սկսեալ, երգիչը, իր հանգամանքէն դուրս ելելով, հայկական հանրային և քաղաքական կեանքին մէջ մտած էր:

Ֆրանսաբնակ հայերը և նաեւ ֆրանսացիները, երկրաշարժի աղէտին առիթով, հայկական օժանդակ շատ կազմակերպութիւններու կողմէն, մանաւանդ “Aznavour” ի անուան ներշնչած վստահութեամբ գօտեպիւնդ, “Aznavour Pour L’Arménie” կազմակերպութեան շատ մեծ օգնութիւններ կատարեցին:

ԱԶՆԱՎՈՐԱԿԱՆ ՕՐԻՆԱԿԵԼԻ ՆԱԽԱԶԵՌՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Եւ ազգասէր մեծ երգիչը, աղէտեալ Հայաստանը առաջին այցելողներէն եղաւ:

Հայաստանի ժողովուրդը, զինք սիրոյ մեծ արտայայտութիւններով դիմաւորեց: Ան բացառիկ հիւրասիրութեան արժանացաւ:

Ազնաւուր, մէկ քանի անգամ այցելեց Հայաստան և այս ուղեւորութիւններուն ընթացքին, տեսակցեցաւ նաեւ Հայաստանի կառավարութեան անդամներուն հետ և Հայաստանի օգնութեան մասին կարծիքի փոխանակութիւններ ունեցաւ:

Ահա այս այցելութիւններէն մէկուն միջոցին է, որ Մոսկուայի մէջ, ան տեսակցեցաւ Սովետական Միութեան այն ատենուան

Խորհրդանիշը եղած էր:

Այստեղ կ'ուզենք ակնարկութիւն մ'ընել Շարլի մասին:

Արուեստագէտը իր հռչակի առաջին տարիներուն, հայերը իրեն «թիկունք չեն կանգնած» ըսելով, իր ազգակիցներուն հանդէպ, սրտին խորերը, տեսակ մը դառնութիւն կը պարտկէր:

Այս մասին, զինքն ճանչցողները, կրնան վկայել:

19-10-1996

**ՀՄՈՒՏ ԵՒ ՓՈՐՁԱՌՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ՊԷՏՔ ՈՒՆԷՒՆՔ**

Բայց մենք հիմա, այս խնդրին վերաբերեալ, դրուագ մը պիտի պատմենք, իսկ մեկնաբանութիւնը պիտի ձգենք ձեզի:

1970-ական տարիներուն էր: Շարլ Ազնաւուր իր հարազատներուն հետ, ամրան ամիսներուն եկած էր Նիսի շրջակայքը, որ հանգստանան:

Նիսի հայոց եկեղեցիին Թաղական Խորհուրդը, Ազնաւուրի Նիս գտնուելուն մասին տեղեկանալով, պատշաճ նամակով մը կը դիմէ երգիչին և եկեղեցիին համար նիւթական օգնութիւն կը խնդրէ:

Եւ Շարլէն կը հասնի պատասխան կարճ նամակ մը, մէջը տասը ֆրանկնոց «չէֆ»ով:

Նիսի Թաղական Խորհուրդին պատասխանատուները, այս դրուագը մեզի պատմելով շատ ցաւ յայտնեցին, որ նիւթական մեծ կարողութեան տէր արուեստագէտին տասը ֆրանկնոց Chèque-ը չեն պահած իբր... յիշատակ:

Մեզի համար շատ հասկնալի էր, Ազնաւուրին «իբր մարդ» արտայայտած դառնութեան իմաստը:

Մեր համոզումով անոր, իբր հայ, ամենաաւանջելի ստեղծագործութիւնը, իր յօրինած Ֆրանսերէն “Ils Sont Tombée” երգն է:

**ԳԼՈՒԽ ԳՈՐԾՈՅ ԵՐԳՆ
ՈՒ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ԿԱՏԱՂՈՒԹԻՒՆԸ**

Հոգիները թրթռացնող այս երգը, հայկական եղեռնին պատմութիւնը կ'ամփոփէ իր մէջ: Եւ հայերուն համար այս երգը, Ազնաւուրի գլուխ գործոցն է:

Թուրքերը, Շարլի այս երգին ի լուր, ա՛յն աստիճան վրդովեցան, այն աստիճան իրար անցան, որ անոր ձայնապնակներուն Թուրքիա մուտքը և երգերուն Թուրքիոյ մէջ կատարումը արգիլեցին:

Այս եղելութեան վրայէն տարիներ անցան... Եւ դժբախտ օր մըն ալ, Հայաստանի մէջ, Լենինականի երկրաշարժի աղէտը պատահեցաւ:

Charles Aznavour, այս աղէտին տպաւորութեան տակ, “L’Arménie Pour Toi” անունով Ֆրանսերէն երգ մը յօրինեց: Շարլի բարեկամ Ֆրանսացի երգիչ և երգչուհիներ, ընկերանալով իրեն, խըմբային կատարումով մը երգը ձայնապնակի վերածեցին, և Շարլը «Այս ձայնապնակին վաճառման հասոյթը, ամբողջովին Հայաստանի երկրաշարժի աղէտեալներուն պիտի յատկացուի» ըսաւ, և աղէտին սարսուռը սրտին մէջ, Հայաստանի դժբախտներուն օգնելու նպատակով, “Aznavour Pour L’Arménie” անունով կազմակերպութիւն մը ստեղծեց:

Այդ վայրկեանէն սկսեալ, երգիչը, իր հանգամանքէն դուրս ելլելով, հայկական հանրային և քաղաքական կեանքին մէջ մտած էր:

Ֆրանսաքնակ հայերը և նաեւ ֆրանսացիները, երկրաշարժի աղէտին առիթով, հայկական օժանդակ շատ կազմակերպութիւններու կողմէն, մանաւանդ “Aznavour” ի անուան ներշնչած վստահութեամբ գօտեպինդ, “Aznavour Pour L’Arménie” կազմակերպութեան շատ մեծ օգնութիւններ կատարեցին:

ԱԶՆԱՎՈՒՐԱԿԱՆ ՕՐԻՆԱԿԵԼԻ ՆԱԽԱԶԵՌՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Եւ ազգասէր մեծ երգիչը, աղէտեալ Հայաստանը առաջին այցելողներէն եղաւ:

Հայաստանի ժողովուրդը, զինք սիրոյ մեծ արտայայտութիւններով դիմաւորեց: Ան բացառիկ հիւրասիրութեան արժանացաւ:

Ազնաւուր, մէկ քանի անգամ այցելեց Հայաստան և այս ուղեւորութիւններուն ընթացքին, տեսակցեցաւ նաեւ Հայաստանի կառավարութեան անդամներուն հետ և Հայաստանի օգնութեան մասին կարծիքի փոխանակութիւններ ունեցաւ:

Ահա այս այցելութիւններէն մէկուն միջոցին է, որ Մոսկուայի մէջ, ան տեսակցեցաւ Սովետական Միութեան այն ատենուան

Վարչապետ Ռիժգովի հետ:

Ֆրանսական հեռատեսիլը, Ազնաւուրին Սովետական Միութեան վարչապետ Ռիժգովին հետ ունեցած տեսակցութենէն մասեր ցոյց տուաւ, և մենք առիթը ունեցանք զանոնք դիտելու: Եւ սակայն այդ օրը, Ազնաւուրի հանդէպ մեր ունեցած հիացումը հիասթափութեան վերածուեցաւ:

Ան, Սովետ վարչապետին հետ, գոռոզ և արհամարհոտ երեւոյթով մը խօսեցաւ, և մենք, իբր հայ, Շարլի Ս. Միութեան Վարչապետին հետ ունեցած այս տեսակցութեան ի տես, երբեք գոհունակութիւն չզգացինք:

Ա Ի Ե Լ Ի Խ Ո Շ Ո Ր Հ Ի Ա Ս Թ Ա Փ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Մ Ը Ա Յ Ս Բ Ո Լ Ո Ր Է Ն Ե Տ Ք

Եւ յաւելուած՝ միշտց մը ետք, Ազնաւուրին Ֆրանսական հեռատեսիլէն կատարուած մէկ հարցազրոյցին հետեւեցանք: Այստեղ, ի դէմ լրագրողին այն հարցումին, թէ ցարդ Հայաստանի համար ինչ չափով օգնութիւն կատարած է, Ազնաւուր տուաւ պատասխան մը որ մեզ ապշեցուց.

Համբաւի տէր երգիչը, լրագրողին հարցումին սապէս պատասխանեց.

«Հայաստանի օգնութեան համար պիտի չանապարենք: Որովհետեւ ցարդ հոն ուղարկուած օգնութիւններուն իրենց տեղը հասած ըլլալուն վստահ չենք: Յետագային, մե՛նք պիտի որոշենք օգնութեան ստաֆումի ատենն ու տեսակը, և մենք, անձնապէս, պիտի հսկենք օգնութեան բաշխումին»:

Ազնաւուր ըլլալով հայ, իր այս խօսքերովը, Հայաստանի Կառավարութեան հանդէպ իր ունեցած անվստահութիւնը կը յայտնէր անկասկած, հեռատեսիլի միլիոնաւոր դիտողներուն առջեւ:

Եւ մենք, մինչեւ հիմա, կը մտածենք, թէ բոլոր անոնք, որոնք Հայաստանին օգնել կ'ուզէին, Շարլի այս ելոյթէն յետոյ, արդեօք օգնեցի՞նք թէ ոչ:

Այս դիպումը հոս յիշեցինք փաստելու համար, թէ տաղանդաւոր արուեստագէտ մը ըլլալը եթէ բան մըն է, քաղաքական հեռատեսութիւն և վարչական կարողութիւն ունենալն ալ ուրիշ բան մըն է:

Յաւելուած՝ դեռ խիստ վերջերս, Պոլսոյ «Մարմարա» թերթին մէջ, Շարլ Ազնաւուրի մասին մեր կարդացածները՝ տաղանդաւոր հայ արուեստագէտին հանդէպ մեր հոգւոյն մէջ ունեցած նուիրական տեսիլքը խորտակեցին:

**Ա ՊՇԵՅՈՒՅԻՉ ԽՕՍՔԵՐ, ՍԻՐՏ ԿՍԿԾԱՅՆՈՂ,
Ա ՆՀԱԻԱՏԱԼԻ**

Արդարեւ, նոյն թերթին 26-6-1996-թ.ի համարին մէջ հրատարակուած այս գրութիւնը, վերցուած է “Yeni Yüzyil” [«Նոր Դար»] թերթին 26-6-1996-թ.ի թիւէն:

Հոն տեղ գտած է Լիզ Պէհմուրաս անունով կին լրագրողի մը ունեցած հարցազրոյցը Ազնաւուրի հետ, Փարիզի մէջ:

«Մարմարա» թերթին մէջ արտատպուած այս հարցազրոյցին պատճէնը կը յանձնենք «ՆԱՅԻՐԻ» թերթին խմբագրութեան, իբր փաստ Շարլի անհաւատալի խօսքերուն, որոնց ամենէն յատկանշական [մեզի համար] մասերը կը վկայակոչենք այստեղ. ահաւասիկ.—

«Անոնք ինկան» անուն երգս է որ բարկացուցեր է ձեզ: Մինչդեռ այդ երգին մէջ, Թուրք բառը չէ գործածուած: Ես երբեք սպանդի կամ ցեղասպանութեան նման բառեր չեմ գործածած:

Միայն բոլորին ծանօթ պատմական դէպքի մը մասին է, որ կը խօսուի այդ երգին մէջ:

Ինծի ըսին որ, իբր թէ, մասնակցեր եմ հակաթուրք ցոյցի մը: Ես երբեք այդպիսի բան մը չըրի: Անոնք, որ զիս կ'ամբաստանեն, թող լուսանկար մը ցոյց տան ինծի:»

**ԴԺՈՒԱՐ Է ՈՒՆԿՆԴՐԵԼԸ,
ԱՅԴ ԽՕՍՔԵՐԸ ԼՍԵԼԷ ԵՏՔ...**

Շարլ Ազնաւուրի այս ապշեցուցիչ խօսքերուն մասին, մենք որեւէ մեկնաբանութիւն ընել պիտի չուզենք:

Ըսուածները այնքան յստակ, այնքան ցնցիչ են, որ որեւէ մեկնաբանութիւն՝ աւելորդաբանութիւն պիտի ըլլայ:

Բայց, ամենէն աւելի, մենք մէկ բանի կը ցաւինք. ի՞նչ է, գիտե՞ք.

“Ils Sont Tombée” [Անոնի Ինկան] երգը անգամ մըն ալ մտիկ ընելու հանդուրժողութիւնը դժուար թէ ունենանք...:

Շարլ Ազնաւուրի օրինակը կրկնութիւնն է՝ 19-րդ դարէն սկսեալ, հայոց պատմութեան վերջին շրջաններուն մասնաւորապէս, շատ մը հայ անձնաւորութիւններու իրենց ասպարէզին մէջ ունեցած յաջողութիւններուն տուած ինքնավստահութեամբ և ասոր մղումով, հայ համայնֆային և քաղաքական փոփոքակալից կեանքէն ներս մուտք գործելէ ետք, ունեցած սայթափումներուն:

Բայց, ուրիշ ի՞նչ կ'ուզէիք որ ըլլար: Հայը ժողովուրդ մըն էր, որ գրեթէ վեց դար, պետական կառոյց չէր ունեցած, և Օսմանեան Կայսրութեան մէջ ապրած էր գրեթէ ստրուկի և գերիի կեանք մը: Ինչպէ՞ս կ'ուզէիք, որ մէկ անգամէն, իր մէջէն քաղաքագէտներ, հմուտ և փորձառու պետական առաջնորդներ դուրս գային:

Ուստի, շատ բնական է որ 19-րդ դարուն, Օսմանեան կայսրութեան փլուզման շրջանի «ազատութեան» շունչով կեանքի կոչուած հայկական համայնֆային կազմակերպութիւնները ձեռք անցուէին, մեծ մասամբ, ունեւոր դասակարգին պատկանողներուն կողմէ՝ փառասէրներու և պատեհապաշտներու:

Եւ իրական հայրենասէրներուն ձայնը խեղդուէր:

Եւ հիմա ջանանք պատասխանել ձեր այն հարցումին, թէ ո՞վքեր էին այն հայ դեմքերը որոնք, 1918–1920-ի՝ հայկական Հանրապետութեան հռչակման շրջանին, Սովետական Ռուսիոյ կոնակ դարձրնելով, Հայ Ազգին գոյութիւնը վտանգեցին:

2 - 11 - 1996

ԴԻ ՊՈՒԱՅ, ԹԷ՞ ԿԱՆԽՈՐՈՇՈՒԱԾ ԾՐԱԳԻՐ

Բայց նախ, կ'ուզէիք մէկ քանի հարցեր տալ ձեզի:

Դիպուած էր, որ Ռուսական բանակներու կողմէ Պալգանեան ժողովուրդներուն թրքական լուծէն ազատագրումէն շատ առաջ՝ 1830-թ.ին Ռուսերը, նախ Արեւելեան Հայաստանը ազատագրեցին, բայց չկրցան Արեւմտեան Հայաստանը ազատագրել, և Ռուսական ուժերը միշտ ետ մղուեցան Եւրոպական պետութիւններուն ննջումով:

Դիպուած էր, որ Օսմանեան Կայսրութեան տարածքին վրայ, 19-րդ դարուն առաջին մասնական կազմակերպութիւնը, Պոլսոյ

մէջ, «ՍԷՐ» անունով հայկական Օթեակով մը սկսաւ: Դիպուա՞ծ էր, որ Պոլսոյ մէջ, 1862-թ.ին, «Հայկական Ազգային Սահմանադրութիւնը» պատրաստողները, մեծամասնութեամբ, այս մասունական կազմակերպութեան մաս կը կազմէին:

Եւ այս Ազգային Սահմանադրութիւնն էր, որ Հայ Ազգին ճակատագիրը, Օսմանեան Պետութեան կապեց:

Դիպուա՞ծ էր, որ հայկական առաջին քաղաքական կուսակցութիւններու որոշ գործիչներ, 1890-ական թիւերուն ու ասկէ ետք, Genève-ի մէջ, Հրեայ-Մասունական կազմակերպութիւններուն հետ առնչուեցան:

Դիպուա՞ծ էր, որ Սելանիկի մէջ, հրեայ Ֆարմասուններուն կողմէ ստեղծուած «Իթթիհատ Եւ Թերաֆֆի» կուսակցութեան Կառավարութեան հետ, մինչեւ գրեթէ 1915, մինչեւ վերջին վայրկեանը գործակցող Դաշնակ կուսակցութեան առաջնակարգ որոշ վարիչներ «մասուն»ներ էին:

Եւ ամենէն կարեւորը՝ դիպուա՞ծ էր, որ Ռուսիոյ մէջ, 19-րդ դարուն, հրեայ Ֆարմասուններուն ստեղծած յեղափոխական կազմակերպութիւններուն մէջ, ուստի մտաւորականներ ալ մտան, ու պայքարիլ սկսան ցարական Ռուսիոյ կառավարութեան դէմ, եւ մասամբ, ասոր հետեւանով, Ռուսիա իր աւանդականօրէն հայանրպատ քաղաքականութիւնը վերատեսութեան ենթարկեց եւ ասոր արդիւնքները շատ ճակատագրական եղան հայ ազգին համար:

Այս եղելութիւնները նշելով, ուզեցինք ապացուցանել մեր այն վարկածը, որ Սիոնիստները, դեռ դար մը առաջ, իրենց ունեցած նիւթական անհատնում հնարաւորութիւններով, իրենց ապագայի ծրագիրներուն յաջողութեան համար, ամէն տեսակ կարգադրութիւններ ըրած և Հայ Ազգին մահուան վճիռը տուած էին արդէն:

Եւ այս կարգադրութիւններուն հետեւանով է, որ հայ քաղաքական որոշ շրջանակներ յոյսերնին Եւրոպական պետութիւններուն վրայ դնելով, մինչեւ 1914-թ., Առաջին Աշխարհամարտին սկիզբը, միշտ Արեւմտեան պետութիւններուն կողքին և անոնց ցուցմունքներով քաղաքականութիւն մը վարեցին և Ռուսաստանի նպատակ գործունէութիւն չունեցան:

Երբ 1914-թ.ի Աշխարհամարտը սկսաւ, առաջին անգամ ըլլալով Արեւմտեան Պետութիւնները զինակցեցան Ռուսիոյ հետ, որ Գերմանիոյ և Օսմանեան կայսրութեան դէմ միասնաբար պատե-

րագմին:

Եւ այս պատճառաւ Ռուսաստանի մէջ գտնուող որոշ հայ կազմակերպութիւններ և մանաւանդ Դաշնակ կուսակցութեան համախոհները, 1914-թ.ի Յուլիսին էրզրումի մէջ, կուսակցութեան 8-րդ ընդհանուր համաժողովին առնուած որոշումին անսպով, Ռուսերուն կողմին, Թուրքերուն դէմ պայքարի դրօշ բարձրացուցին:

ՊԱՏՐՈՒԱԿ ՄԸ ԹՈՒՐԿԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ՈՐ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԲՆԱԶՆՁԵՆ

Իսկ Թուրքերը, Ռուսահայերուն այս թշնամական կեցուածքը պատրուակելով, իրենց շատ տարիներ առաջ որդեգրած Հայ Ազգի ամբողջական բնաջնջման ծրագիրը գործադրել սկսան 24 Ապրիլ 1915-թ.ին:

Հայ Ազգին 24 Ապրիլ 1915-թ.ի Եղեռնի դժբախտութեան յաջորդեց ուրիշ դժբախտութիւն մը՝ Ռուսիոյ 1917-թ.ի յեղափոխութեան հետեւանփով ստեղծուած վերիվայրումները ծանր վիճակներ գոյացուցին հայութեան համար:

Յեղափոխութեան ստեղծած փառային դրութեան մէջ, 28 Մայիս 1918-թ.ին, Ռուսահայաստանի հողերուն վրայ, Թուրքերուն ճնշումով, Ռուսաստանէն անջատուելով, Վրացիներուն և Ազերիներուն ըրածին նման, «Անկախ Հայկական Պետութիւն» մը կազմուեցաւ, հայութեան ազգային հիմնական շահերուն ի վնաս:

Եւ այս ձեւով՝ Ռուսաստանէն խզուելով կազմուած իբր թէ «անկախ» Հայաստանին ճակատագիրը Թուրքերուն յանձնուեցաւ:

Իսկ վեց ամիս ետք՝ 11 Նոյեմբեր 1918-թ.ին, Առաջին աշխարհամարտը, Արեւմտեան Պետութիւններուն յաղթանակով վերջ գտաւ:

Բայց տարօրինակ վիճակ մը ստեղծուած էր: Ռուսիան, որ յաղթական պետութիւններուն շարքին գտնուելու էր, ընդհանուր յաղթանակէն հազիւ տարի մը առաջ, 1917-թ.ի յեղափոխութենէն ետք, յանձնուած էր Գերմանիոյ:

Եւ այս ձեւով՝ Յաղթական Ռուսիան պարտուած դուրս ելաւ պատերազմէն:

Բայց ամենէն յատկանշականը՝ Ռուսիոյ մէջ վարչաձեւի փոփոխութեան հետեւանփով կազմուած «Սովետական Ռուսիա»ն, Արեւմտեան Պետութիւններուն համար դարձաւ Գերմանիայէն ալ աւել-

լի վտանգաւոր թշնամի մը, որ իրենց գոյութեան՝ Capitalisme-ի հիմնքուն կը սպառնար. ուստի, այս նոր թշնամիին՝ Սովետական Ռուսիոյ անպայման խորտակումը պէտք էր:

Այս հեռանկարով ալ Իրանի, Իրաքի և Սուրիոյ մէջ գտնուող Անգլիական ուժերը Կովկաս խուժեցին եւ, գործակցելով հակահամայնավար ոռու ու զանազան ազգերու կազմակերպութիւններուն հետ, պայքարիլ սկսան Սովետական Ռուսիոյ դէմ:

Անգլիացիներուն Կովկասի մէջ հետապնդած նպատակներէն մէկն ալ, Պաֆուի ֆարիւղի հարուստ հանքերը Սովետներուն ձեռքէն խլելով, հրեայ Rothschild-ներուն ընկերութեան յանձնել էր, նկատելով որ հրեայ Rothschild-ները, վերջին տարիներուն, ոռուսահայ Մանթաշեանէն առած էին Պաֆուի ֆարիւղի հանքերուն արժեքուղթերը:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ Ի ՆՔԶԻՆՔ ԿԸ ԿՐԿՆԷ... ԿԱՐԾԵՍ

Եւ հիմա, ակնթարթի մը համար, վերադառնանք այսօրուան իրավիճակին:

Պատմութիւնը, կարծես թէ, գրեթէ նոյնութեամբ, կը կրկնուի: Պաֆուի ֆարիւղի հարուստ հանքերուն տէրը եղող Ազերիները, կոնակնին հրեայ Rothschild-ներուն համաշխարհային կազմակերպութեան և հրեաներուն մշտնջենական զինակիցը եղող Թուրքիոյ տուած, անհաշտ և թշնամական կեցուածք մը կը ցուցնեն Արցախի նման արդար դատի մը հանդէպ, որուն հետեւանքով, Արցախի և Հայաստանի ժողովուրդը, տարիներէ ի վեր, դժոխային կեանք մը կ'ապրին:

Իսկ հիմա, կրկին վերադառնանք 1918-էն 1920-թ.ի Հայկական Կառավարութեան:

Կովկասի մէջ, Անգլիական ուժերուն ներկայութեան հետեւանքը այն եղաւ, որ Հայաստանի կառավարութիւնը ճակատագրական սխալ մը գործեց:

Ուժ առնելով Կովկասի մէջ Անգլիոյ ներկայութենէն ան կարծեց, թէ Անգլիական ուժերը յաւիտեան Կովկասի մէջ պիտի մնան: Ուստի, անոնց կողմէն դիրքորոշուելով ու գործակցելով, բացայայտօրէն Սովետներուն դէմ ճակատ յարդարեց:

Հայաստանի կառավարութեան մէջ, այս սխալ դիրքորոշումին

դիմողները, Գաշնակ կուսակցութեան հակահամայնավար հաստ-
ուածի վարիչներն էին, որոնք Հայ Ազգին ճակատագրին հետ խա-
ղացին, անոր կորուստին սպառնալով մինչեւ իսկ: Գլխաւոր պա-
տասխանատուներէն էր, ցաւալի է ըսելը՝ տիրահոջակ, այլապէս
մեծ գրագէտ Լեւոն Շանթը:

1918-թ. — Անգլիական գաղութարարներու Ատրպէյճան ներ-
կայութիւնը — Պաբուի ֆարիւղի բուրմունքէն ներֆաշուելով հոն
եկած- խորհրդանշող նկար: Աջ ծայրը՝ անգլիացի բարձրաստի-
ճան սպաներու գոհունակ նայուածքի տակ, Ստեփան Շահումեան
և ընկերք., կը տարուին գնդակահարուելու, դիմադրելէ ետք
թրքական-անգլիական ուժերուն, որոնց դէմ կռուեցաւ Պաբուի
հայութիւնը իր բոլոր կուսակցութիւններով՝ անխտի՛ր:

Արդարեւ, Գերմանիոյ մէջ 7 տարի պատմական և մանկավար-
ժական գիտութիւններու հետեւած տաղանդաւոր թատերագիրը,
ասպարէզով և հոգիով շատ արժէքաւոր գրագէտ մըն էր:

Բայց այս գրագէտ-մտաւորականը, ի՞նչ ձեւով՝ չենք գիտեր,
տարիներու ընթացքին վերածուեցաւ թունդ կուսակցական — ֆա-
ղափական գործիչի մը:

Եւ հուսկ՝ Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ, իբր թունդ հա-
կահամայնավար գործիչ, Սովետներուն դէմ թշնամական ֆաղա-
փականութիւն մը վարելուն ռահվիրան եղաւ:

1920-թ. ի ամրան ամիսներուն ան, իբր հայկական կառավար-

րութեան պատուիրակութեան նախագահ, Մոսկուա կ'երթայ Սովետական Ռուսիոյ վարիչներուն հետ բանակցութիւններ վարելու համար:

Որպէս գրագէտ մեծարժէք այս մտաւորականը, բայց իբր դիւանագէտ անպէտ և ապիկար ֆաղաֆագէտ՝ Մոսկուայի մէջ կատարուող բանակցութիւններուն ընթացքին, կը մերժէ Լենինի առաջարկը՝ Հայաստանի հետ բարեկամութեան դաշինք մը կնքելու:

Եւ Լենին, հայկական պատուիրակութեան Երեսան մեկնելէն ետք, Լեւոն Շանթին անմիտ և անհաշտ կեցուածքին ակնարկելով կը յարէ՝ «Հայերը Աստուծոյ դէմ ալ պիտի պատերազմին»:

Այս սխալ ֆաղաֆականութեան, որ համագոր էր հայութեան կենսական շահերու ուրացումին, արդիւնքն այն կ'ըլլայ, որ Մուսթաֆա Քեմալի թրքական նոր կառավարութիւնը, ինքզինքը համայնավար ձեւացնելով, կը խարէ Սովետները և անոնց թիկունքը և օգնութիւնը կ'ապահովէ:

ԿՐԿՆՈՒՈՂ «ԴԻՊՈՒԱԾ»ՆԵՐԸ...

ԴԻՊՈՒԱԾ ԿԱՐԵԼԻ ԶԷ ԿՈԶԵԼ

Բոլորիս ծանօթ է Սովետներուն՝ Թուրքերուն կատարած օգնութեան հետեւանումով, հայերուն մատնուած աղիտալի վիճակը:

1918–1920–թ.ի հայկական կառավարութեան կուսակցական վարիչներուն մէջ, Լեւոն Շանթին շատ գաղափարակից և հակահամայնավար ընկերը՝ Ռուբէն Փաշա Տէր Մինասեանն էր: Ասոր համար կ'ըսուի որ ան, Լենինի առաջարկած հաշտութեան դաշինքին Շանթի կողմէ մերժուելուն պատասխանատուներէն մէկը եղած է:

Սա այն անձնաւորութիւնն է նաեւ, որ Հայաստանի մէջ Փետրուարեան եղբայրասպան ապստամբութեան [1921–թ.] գլխաւոր մասնակիցներէն ըլլալէ ետք, իր ղեկավար ընկերներուն հետ, Հայաստանի պետական գանձն ալ միասին առնելով, միջոց մը Պարսկաստան և յետոյ ալ Եգիպտոս անցան:

Այստեղ, ձեր ուշադրութիւնը կէտի մը վրայ պիտի հրաւիրենք՝ Ռուբէն Փաշա Տէր Մինասեանի կինը հրեայ մըն էր:

Եւ այս կինը Եգիպտոսի մէջ, իր հրէական ծագումը պահեց մինչեւ 1942–թ., Անգլիացիներուն՝ Գերմանացիներուն վրայ տարած El-Alamein-ի յաղթանակի օրը: Այս կնոջ հրեայ մ'ըլլալը

դիպուածի կարելի է վերագրել, նկատելով, որ Սէրը կոյր է...:

Արդեօ՞ք դիպուած պիտի նկատենք նաեւ, Ղարաբաղեան Շարժումին ներգրաւուած որոշ անձերու կողակիցներուն «Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդ»ին պատկանիլը:

Դիպուած կ'ըսէ՞ք աշխարհահռչակ ֆիզիկոս Ապրահամ Ալի-խանովի, աշխարհահռչակ երգահան Արամ Խաչատուրեանի, աշխարհահռչակ գրագէտ Վիլիամ Սարոյեանի, աշխարհահռչակ ֆրանսահայ գեղանկարիչ Գառգուի, նախագահ Ֆրանսուա Միթերանի, ՄԱԿ-ի ընդհ. ֆարսուղար Պուրոս Ղալիի, Ռուսիոյ նախագահ Պորիս Ելցինի կանանց հրեայ ըլլալու իրողութեան:

Զանց կ'ընենք մեր հայրենիքին բարձրագոյն ոլորտները...

Մեր մօտ ասացուածք մը կայ՝ եթէ միեւնոյն «դիպուածները» տեւական կրկնուին, անոնք դիպուած ըլլալէ կը դադրին, և օրէնքի հանգամանք կ'ստանան:

Այսինքն՝ կրնա՞նք ըսել, թէ յաջողելու և բարձր դիրքի հասնելու համար՝

«Հրեայ կնոջ մը հետ ամուսնանալը պայման է»...:

16 - 11 - 1996

Ն Ա Խ Հ Ա Յ

Ե Ի Յ Ե Տ Ո ՞ Յ Կ Ո Ի Ս Ա Կ Յ Ա Կ Ա Ն, Թ Է ՞ ...

Հ Ա Ր Յ Ո Ի Մ. — Ձեր վերջին գրոյցներուն մէջ, Հայաստանի 1918-1920-թ.ի կառավարութեան առաջնակարգ վարիչներուն գործած նակատագրական սխալներուն մասին արտայայտուած էիք:

Հիմա կ'ուզէիք հարցնել, թէ այդ թուականներուն, Հայաստանէն և Օսմանեան հողերէն դուրս գտնուող հայ ֆաղափական անձնաորութիւններուն և հայ կազմակերպութիւններուն դիրքորոշումները ինչ եղան հայկական հարցին մէջ:

Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն. — Նախ, սա մէկը կ'ուզէիք ըսել, թէ 1915-թ.ի եղեռնը ա՛յն աստիճան աղիտալի հետեւանքներ ունեցաւ վերապրող հայ ակտիւսներուն համար, որ հայ ժողովուրդին կեանքը վերածուեցաւ իսկական ֆառսի:

Հրաշքով եղեռնէն ազատած հայ տարագիր ժողովուրդը, իր ապաստան գտած վայրերուն մէջ, միայն վերապրելու մասին կրնար մըտածել:

Մեր մօտ ասացուածք մը կայ, որ կ'ըսէ՝ «Թշուառութեան մէջ

առաքինութիւն մի փնտո՛ւք»:

Եղեռնէն վերապրող հայ ժողովուրդին խլեակները, մեծամասնութեամբ, այս ասացուածքին բնորոշ հոգեվիճակի մէջ էին:

Եւ կը ցաւինք որ մեծ մասը հայ գրողներուն և պատմաբաններուն, հայ ժողովուրդին «Յետ-Եղեռնի» դժոխային օրերուն պատմութիւնը, հարկ եղած իրապաշտութեամբ, պատմագիտական ճշգրտութեամբ ու բաւարար չափով գրի չեն առած:

Միայն ցիրուցան և զգացական մօտեցումով շարադրուած էջեր կան, որոնցմէ մեկնելով դժոխային այդ օրերուն մասին ամբողջական գաղափար մը կազմելը շատ դժուար է:

Իր արմատներէն փրցուած ախորեալ հայ ժողովուրդը, հովէն էջուող թօշնած տերեւներուն նման, ցրուեցան աշխարհի չորս ծագերը:

Եւ այս ձեւով կազմուեցաւ յետ-եղեռնի հայկական Սփիւռքը:

Քառասային այս շրջաններուն, արտաշխարհի մէջ գտնուող կազմակերպութիւններուն մեծագոյն մտահոգութիւնը՝ տառապող հայ ժողովուրդի գոյատեւման համար կարելիութիւններ ստեղծելն էր:

Այս մարզի մէջ՝ Պօղոս Նուպար Փաշայի առաջնորդութեամբ, Հայ Բարեգործական Կազմակերպութեան կատարած դերը, հրաշքի համագօր բան մըն էր:

ՊՕՂՈՍ ՆՈՒ ՊԱՐ ՓԱՇԱՅԻ Ն ՆՇԱ ՆԱԲԱ ՆԸ . . . ԾԱՌԱՅԵԼ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Պօղոս Նուպար Փաշան, Հայաստանէն դուրս՝ արտաշխարհի մէջ ապրող, հայոց պատմութեան վերջին շրջաններու ամենակարեւոր և ամենաազդեցիկ անձնաւորութիւնն էր:

Հայրը՝ Նուպար Փաշա՝ Եգիպտոսի Կառավարութեան Վարչապետ եղած էր, և Սուէզի ջրանցքին բացման յաջողութեան գլխաւոր դերակատարներէն մէկն ըլլալուն պատճառաւ, Եւրոպայի մէջ մեծ հեղինակութիւն կը վայելէր: Մանաւանդ՝ Հայաստանի ազատագրութեան համար 1878-թ.ին, Պերլինի Խորհրդաժողովին մէջ, մեծ աշխատանք տարաւ: Իր որդին՝ նախ Զուհիցերիա, իսկ յետոյ Ֆրանսա՝ բարձրագոյն ուսում ստանալով ու իբր ճարտարագէտ վկայուելէ ետք, Եգիպտոս վերադարձած և երկրի իշխանութենէն ներս բարձր պաշտօններ ու պատասխանատուութիւններ ստանձ-

նած էր:

Բայց Պօղոս Նուպար Փաշան, իբր իսկական գիտակից հայրենասէր հայ, ամէն բանէ վեր, իր կեանքին նպատակ քրաւ՝ «Հայ ժողովուրդին ծառայելը»:

Այս հեռանկարով 1906-թ.ին Եգիպտոսի մէջ հիմնեց, Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը:

Իր ամենագլխաւոր առաջադրանքն էր՝ Արեւմտեան Հայաստանի ժողովուրդը իր հայրենի հողին կապուած պահել: Ասոր համար հայ հողագործը գիւղատնտեսական արդիական գործիքներով օժտելու աշխատանքին լծուեցաւ:

Այս շատ օգտակար և արդիւնաբեր աշխատանքը, դժբախտաբար, 1915-թ.ի եղեռնին պատճառաւ ընդհատուեցաւ:

Եւ Պօղոս Նուպար Փաշա իր գործակիցները զօրաշարժի ենթարկեց, որ այս անգամ ալ տառապող գաղթական հայ ժողովուրդին օգնութեան հասնին:

Իր անձնական հեղինակութեամբ, Եւրոպական և Ամերիկեան պետութիւններուն մօտ կատարած դիմումներուն շնորհիւ, ապահովեց օգնութիւններ, որոնք մասամբ ամոքեցին հայ ժողովուրդին ցաւերը:

Այս տեսակէտով ախորեալ հայ ժողովուրդը, շատ բան կը պարտի Պօղոս Նուպար Փաշային:

Արդէն 1912-1913-թ.ի Պալքանեան պատերազմի տարիներուն, առիթէն օգտուելով, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գէորգ Ե., Պերլինի Վեհաժողովին որոշուած Հայկական Բարենորոգումներուն հարցը Եւրոպական պետութիւններուն մօտ կրկին արժարծելու համար, Պօղոս Նուպար Փաշան «Հայ Ազգային Պատուիրակութեան Նախագահ» նշանակած էր (Président De La Délégation Nationale Arménienne):

Եւ իր այս հանգամանքով Պօղոս Նուպար Փաշան, 1915-թ.ի եղեռնէն ետք, Եւրոպական երկիրներուն վարիչներուն հետ ունեցած խորհրդակցութիւններով և կատարած դիմումներով, անոնց մօտ կրցաւ հայկ. Դատին ի նպաստ տրամադրութիւն գոյացնել:

Շնորհիւ մեծանուն այս հայուն որ կրցաւ ջերմ բարեկամութիւն ստեղծել իր և Մ. Նահանգներու նախագահ Վիլսոնի միջեւ, Մ. Նահանգներու հայասէր նախագահը ամբողջ հոգիով «Մեծ Հայաստան» մը ստեղծելու գաղափարին ուսովիրան եղաւ:

Գալով Ռուսիոյ՝ Մեծ Բարերարը արդէն գիտէր, թէ Յարական Ռուսիան, իբր ոխերիմ թշնամի թուրքերուն, հայուն բնական յե-
նարանը կը հանդիսանար:

Այս ձեւով Պօղոս Նուպար Փաշան կրցաւ, 1914-թ.ի Աշխար-
համարտին Օսմանեան Պետութեան և Գերմանիոյ դէմ պատերազ-
մող բոլոր պետութիւններուն մօտ, Հայաստանի ի նպաստ կեց-
ուածք որդեգրել տալ անոնց:

Բայց, այս յուսադրիչ ապագայի հեռանկարով հրճուող հայերուն
երագր, շո՛ւտ խորտակուեցաւ:

1917-թ.ի վերջին օրերուն Ռուսիոյ մէջ կատարուած յեղափո-
խութիւնը, հայուն նակատագրին մէջ աննպաստ բեկում յառաջա-
ցուց՝ Արեւմտահայաստանի մէջ: 1917-թ.ին Ռուսիոյ մէջ իշխա-
նութիւնը ձեռք անցընող համայնավարները, գտնուելով դժուար
պայմաններու մէջ, ստիպուեցան իրենց համար աննպաստ դաշ-
նագիր ստորագրել Գերմանիոյ հետ, Brest-Litovsk-ի մէջ, 1918-թ.ին:

Արեւմտեան Պետութիւններուն համար մինչ այդ օրը «բարե-
կամ» պետութիւն մը եղող Ռուսիան, յեղափոխութեան պատճա-
ռաւ առաջնակարգ թշնամի մը վերածուած էր:

Այս ձեւով, Պօղոս Նուպար Փաշան, շատ դժուար կացութեան
մը մատնուեցաւ:

Բ Ա Ր Ե Ր Ա Ր Ի Ն

Ա Ր Ե Ի Մ Տ Ա Մ Է Տ Ը Ն Տ Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ը

Եւ Արեւմտեան պետութիւններուն և Սովետական Ռուսիոյ մի-
ջեւ նախընտրութիւն մը կատարելու ստիպողութեան առջեւ գտնը-
ւեցաւ Պօղոս Նուպար:

Մեծ Հայը խորքին մէջ Bourgeois մը, Capitaliste մը ըլլալուն
համար, և ամենէն կարելորը՝ Միացեալ Նահանգներու Նախագահ
W. Wilson-ին վրայ շատ յոյս դրած ըլլալուն պատճառաւ, հար-
կադրաբար Արեւմտեան Պետութիւններուն կողմը բռնեց:

Ա՛յս եղաւ, մեր կարծիքով, Պօղոս Նուպար Փաշային մեծագոյն
սխալը, որուն հետեւանքները ցաւալի եղան Հայ Ազգին համար:

Բայց, Պօղոս Նուպար Փաշան եթէ նոյնի՛սկ Սովետական Ռուս-
իոյ կողմը բռնէր, որեւէ բան պիտի չփոխուէր: Ինչո՞ւ...

*Որովհետեւ, Պօղոս Նուպար Փաշան, Հայաստանի հողին վրայ
չէր գտնուեր:*

Եւ իր հողին վրայ չեղող Պօղոս Նուպար Փաշային Սովետական Ռուսիոյ կողմին դիրքորոշուիլը, որեւէ ազդեցութիւն պիտի չգործէր Հայաստանի Դաշնակցական կառավարութեան հակահամայնավար վարիչներուն վրայ, քանի որ ասոնք կապուած էին Արեւ-

Մեծ բարերար՝ Պօղոս Նուպար Փաշա, անձնական սերտ բարեկամութեամբ մը կապուած էր Ազգ. հերոս Զօր. Անդրանիկին, որուն ոչ միայն ռազմագիտութեան, այլեւ քաղաքական հմտութեան վրայ հիացող մըն էր: Մեր նկարը՝ Զօրավարին ամուսնութիւնը, կնիքահայրութեամբ Պօղոս Նուպար Փաշայի [ձախիւն]:

մըտեան պետութիւններուն: Այստեղ կը հրատարակենք ահա՛, Ֆրանսական պետական արխիւներէն առնուած և 4-12-1917 թուակիր փաստաթուղթի մը պատճէնը սպացուցանող, որ Արեւմտեան Պետութիւնները, իրենց նպատակներուն օգտին ինչպէս կը շահագործէին հայերը, համայնավար Ռուսերուն դէմ: Գրուած է հոն՝

«Արեւմտեան Պետութիւններուն համար հայերը, զիրենք դրացի ազգերուն հետ համեմատած՝ շատ աժան գնուած զանգուած մը, աւելի նիշդ՝ գործիք մը կը կազմէին»:

Եղեռնէն յետոյ, Փարիզի մէջ, Պօղոս Նուպար Փաշայի կողմին տենդագին աշխատանք տանող բանաստեղծ

Արշակ Զօպանեանը, շատ օգտակար եղաւ հայ ժողովուրդին:

Արշակ Զօպանեան, երկար տարիներ Փարիզ ապրելով, բարեկամական կապեր հաստատած էր Ֆրանսացի գրական և քաղաքական երեւելի անձնաւորութիւններու հետ:

Եւ Եղեռնէն յետոյ, այս երեւելի անձնաւորութիւններուն մօտ կատարուած իր դիմումները, աղէտնայ հայերուն համար օգնութիւն ձեռք ձգելու ակնկալութեամբ, շատ դրական արդիւնքներ տուին:

Բայց ըլլա՛յ Պօղոս Նուպար Փաշային և ըլլայ Արշակ Զօպանեանին աչքերը այն աստիճան շլացած էին արեւմտեան պետութիւն-

ներուն և մանաւանդ Ամերիկայի Նախագահ W. Wilson-ին «Մեծ Հայաստան» մը ստեղծելու խոստումներէն, որ չտեսան դաժան շօշափելի իրականութիւնը:

Անոնք չկրցան մտածել, որ 1915-թ.ի հայկական եղեռնը Արեւմտեան Պետութիւններուն Ազգային ժողովներուն կողմէ պաշտօնապէս ճանչցնել տալը, կենսական էր ու անհրաժեշտ:

Երկուքն ալ չկրցան հասկնալ Հայաստանի հողերուն կից՝ տեղի ունեցած ոռոսական Համայնավար յեղափոխութեան բախտորոշ կարեւորութիւնը: Եւ ստորագնահատեցին Թուրքիոյ մէջ կատարուած Քեմալական շարժումին կարեւորութիւնը:

Եւ չհասկցան Քեմալական շարժումով Արեւմտեան պետութիւններուն Հայաստանի դէմ լարած ծուղակը:

Եւ այս սխալները հայ Ազգին վրայ շատ սուղ արժեցին:

Հայերը իրենց պատմական հայրենիքին հողերուն հարիւրին ութսունը կորսնցուցած էին:

Եւ աղէտեալ հայ գաղթական ժողովուրդը, որ այս հողերուն տէրն էր, չէր հասկնար կատարուող խաղը:

Եւ կը կարծէր ու կը հաւատար, որ իր դէմ գործուած ահուելի անարդարութիւնը, անպայման կը դարմանուի մօտ ատենէն: Զէ՞ որ, Թուրքին թշնամի Արեւմտեան պետութիւնները, շահած էին պատերազմը:

«ԵԹԷ ՎԵՐԸ ԱՍՏՈՒԱԾ ԿԱՅ՝ ԱՆՊԱՅՄԱՆ ԹՈՒՐԿԵՐՈՒՆ ՊԱՏԻԺԸ ԿՈՒ ՏԱՅ» – կ'ըսէին հաւատացեալ հայերը:

Եւ իրապէս ալ, այս խնդրին մէջ, եղբրական իրականութիւն մը կար՝

Հայկական Դատին լուծումը երկնային արդարութեան ձգուած էր միայն...:

Ու երբ փոթորկալից տարիները անցան, հայաշխարհը մասամբ մը հանդարտեցաւ, իրականութիւնները ելան մակերես:

Եւ Պօղոս Նուպար Փաշան, իբր իսկական հայրենասէր՝ Խորհրդային Հայաստանի պետութեան օգնութեան ձեռք երկարեց, և իր նիւթական մեծ կարողութիւններուն շնորհիւ, Խորհրդային Հայաստանի վերականգնումին սատարող, Սփիւռքի գլխաւոր անձնաւորութիւնը եղաւ:

Պօղոս Նուպար Փաշային կտակն էր՝ իր ընտանիքին և իր հիմնած Բարեգործական միութեան՝

«ՄԻՇՏ ՕԳՆԵԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ ԵՒ ՄԻՇՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՂՔԻՆ ԸԼԼԱԼ»:

Պօղոս Նուպար Փաշային կտակը գործադրուեցաւ առանց ընդհատումի, կը շարունակուի ի գործ դրուիլ մինչեւ այսօր:

Եւ կը յուսանք, որ պիտի գործադրուի մինչեւ վերջ:

Նմանապէս՝ բանաստեղծ Արշակ Զօպանեան, իր բանաստեղծութիւններով, իր գրութիւններով ու ազգային կեցուածքներով խորհրդային Հայաստանի կողքին եղաւ, և միշտ պաշտպանեց իր հայրենիքը, մինչեւ իր կեանքին աւարտը: 30 - 11 - 1996

ԿԱՊԻՏԱԼԻՍՏԸ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻՆ ՀԵՏ, ԻՍԿ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԸ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻՆ ԴԷ՞Մ

ՀԱՐՑՈՒՄ... Ձեր տուած բացատրութիւններուն մէջ, շատ յստականշական կէտ մը կայ:

Պօղոս Նուպար Փաշան, իբր մեծահարուստ, իբր *Capitaliste* դասակարգին պատկանող անձնաւորութիւն, շատ բնական է, որ ան հակադրուած ըլլար խորհրդային Հայաստանին, ասոր Համայնավար վարչաձեւ ունենալուն պատճառաւ:

Մինչդեռ, Պօղոս Նուպար Փաշան, ինչպէս ըսինք՝ մինչեւ վերջ խորհրդային Հայաստանի կողքին կեցաւ, միշտ պաշտպանեց խորհրդային Հայաստանը և անոր մեծագոյն օժանդակողներէն եղաւ, առանց նկատի առնելու հոն տիրող վարչաձեւը:

Բայց օրինակ՝ Դաշնակցութիւն կուսակցութիւնը, հակառակ որ իր ընկերային գաղափարականով Ընկերվարական Կուսակցութիւն մըն է, եւ իբր այդ *“International Socialiste”* ին այ մաս կազմեց, պայքարեցաւ, առաջին օրէն մինչեւ այսօր, Ընկերվարական կառոյց ունեցող խորհրդային Հայաստանի դէմ:

Այսինքն՝ *Capitaliste* եղողը, *Socialiste*-ին հետ էր, մինչդեռ *Socialiste* եղողը՝ *Socialiste*-ին դէմ:

Դուք, ի՞նչ կը մտածէք, այս հակասական երեւոյթին մասին:

ՊԱՏԱՍԻԱՆ... Նայեցէք. այս հարցումին պատասխանելէ առաջ, մենք ալ բան մը հարցնել կ'ուզենք ձեզի:

Իբր պատասխան ձեր այս հարցումին, շատերուն ըրածին նման՝ «համերաշխութիւնը» չխանգարելու համար, կ'ուզէք որ դիւանագէտներուն լեզուով խօսինք. այսինքն՝ շատ բան ըսելով հանդերձ

ոչի՞նչ յայտնենք, թէ՞ առանց բառ ծամծամելու, մեր մտածումը բացատրելու ջանանք:

Հ.— Պիտի խնդրենք, որ մեզի իրականութիւնը ըստէ: Ի՞նչ է ձեր իսկական տեսակէտն այս մասին:

Պ.— Գիտէ՞ք, թէ Դաշնակցականները կարգախօս մը ունէին անցեալին: Հաւանական է, որ զայն կը պահեն մինչեւ հիմա: Կ'ըսեն՝ «Դաշնակցական չեղողը հայ չէ»: Մեր համոզումով, ամբողջ և լեղի իրականութիւնը այս նախադասութեան մէջ է:

Այսինքն՝ իրենք նախ կուսակցական են, յետոյ միայն հայ:

Արդէն, այս կազմակերպութեան յարողները երդում կ'ընեն, թէ հաւատարիմ պիտի մնան իրենց սկզբունքներուն և պիտի հպատակին իրենց վերին մարմիններուն տուած հրամաններուն և հրահանգներուն, առանց առարկելու, առանց հարցում ուղղելու և պատճառ հարցնելու:

Տրամաբանութիւն ունեցող ոեւէ մէկը կրնայ ընդվզիլ այս երդումին պարունակած պայմաններուն դէմ:

Երբ իրենք՝ «Դաշնակցական չեղողը հայ չէ» կ'ըսեն, ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, եթէ իրենց դիմացը գտնուողներն ալ ասոր հակառակը ըսեն: Այսինքն՝ այս կազմակերպութեան անդամը հայ... չնկատեն:

Մեր կարծիքով՝ 1908-թ.էն սկսեալ յաճախ օտարներուն ծառայութեան մտած կամ անոնց հետ գործակցած այս կուսակցութիւնը, հայ ազգին կրած ճախողութեանց համար ծանր պատասխանատուութիւն ունի:

Եւ իրենց այդ կարգախօսն ալ, զիրենք աղանդի մը կը վերածէ, հակադրելով Ազգին ընդհանրական շահերուն: Ինչպէս եղած է ստէպ անցեալին, մերթ ալ կը կատարուի դե՛ռ այսօր: Կը մաղթենք, որ իրենց այս մտայնութիւնը լիուի:

**Ի Ն Ձ Ո ՞ Ի Ս Ո Ղ Ո Մ Ո Ն Թ Ե Հ Լ Ի Ր Ե Ա Ն
Ա Ն Պ Ա Ր Տ Հ Ռ Չ Ա Կ Ո Ի Ե Ց Ա Ի**

Հ.— Ձեր նախորդ գրոյցներուն մէջ կ'ըստիք, թէ՝ «Հայ Վրիժառու հերոսները, 1915-թ.ի հայկական եղեռնին դահիճները եղող Թալաթը, Էնվերը, Ճեմալը և ասոնց նմանները զգեստնեցին և, այս ձեւով, անոնց արժանի պատիժը տուին:

Բայց, այս դահիճներուն պատժուիլը, միայն հայկական վճիռի

հանգամանք ունի: Եւ իրաւունք ունի: Այս դահիճներուն դատաւարտուիլը, 1945-թ.ին Nurenberg-ի միջազգային դատարանին կողմէ մահապնդի ենթարկուած Գերման-Նացի պատերազմական ռերապարտներուն պատժուելուն չի նմանիր:

1915-թ.ի Եղեռնին Թուրք դահիճները, միջազգային դատարանի մը կողմէ չպատժուեցան:

Բայց, ձեզի յիշեցնել կ'ուզէիմ, որ Յունիս 1921-թ.ին Պերլինի մէջ, գերմանական դատարանին առջեւ, Թալաթ Փաշան մեղացնելու ամբաստանութեամբ դատուող Սողոմոն Թեհլիրեանը, 3 Յունիս 1921-թ.ին, Գերմանական դատարանին տուած որոշումով անպարտ հռչակուեցաւ:

Չէ՞ք կարծեր, որ Սողոմոն Թեհլիրեանը անպարտ հռչակող վճիռը գերմանական դատարանին, Թալաթին յանցապարտութիւնը ձեւով մը վաւերացնել կը նշանակէ:

Պ.— Նայեցէ՛ք: Այս մասին ինչ որ պիտի ըսեմ, թերեւս ձեզ զարմացնէ:

Հայ ժողովուրդին հաւատալը Սողոմոն Թեհլիրեանի իրապէս «անպարտ» արձակուած ըլլալուն, իրեն ըսուածներուն միամտօրէն հաւատք ընծայելուն ապացոյցն է:

Սողոմոն Թեհլիրեանը Գերմանական դատարանին կողմէ անպարտ չարձակուեցա՛ւ, որովհետեւ ինք արժանի և արդար պատիժ տուած էր Թալաթին:

Սողոմոն Թեհլիրեանը հոգեկան հիւանդ մը, «լուսնոտ» (Epileptique) ըլլալուն պատճառաւ անպարտ հռչակուեցաւ:

Կարդացէ՛ք դատաւարութեան մանրամասնութիւնները:

3 Յունիս 1921-թ.ին, Գերմանական դատարանին տուած վճիռին մասին այսպէս արձանագրուած է.—

Դատարանը, «երդուեալ»ներուն կը հարցնէ.

«Ամբաստանեալ Սողոմոն Թեհլիրեանը 15-3-1921-թ ին, Charlottenburg-ի մէջ, Թալաթ Փաշան կանխամտածութեամբ մեռցուցած ըլլալուն համար յանցաւոր է:»

Երդուեալները, մէկ ժամ խորհրդակցելէ ետք, հարցումին կը պատասխանեն՝

«Ոչ»:

Եւ, դատարանին նախագահը կ'արձակէ վճիռը.—

«Ամբաստանեալը անպարտ հռչակուած է: Երդուեալներուն տուած վճիռով, ամբաստանեալը իրեն վերագրուած արարքին համար «ոչ-յանցաւոր» - Non Coupable- յայտարարուած է: Ամբաստանութեան պաշտօնագիրը չեղեալ նկատուած է:»

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԵՀԼԻՐԵԱՆ Ն ՀԵՐՈՍ ԷՐ ՈՒ ԿԸ ՄՆԱՅ... ԲԱՅՅ

Այս վճիռը լսող ներկաները ծափերով կը թնդացնեն Դատարանին սրահը:

Ներկաներուն այս ուրախութիւնը արդիւնքն էր մտավախութեան մը- Դատախազը կ'ամբաստանէր Թեհլիրեանը որ ան, կանխամտածութեամբ, Թալաթը մեռցուցած է, որով իր դէմ ծանրագոյն պատիժ՝ մահավճիռ կը պահանջէր:

Եւ հայերը կը վախնային «երդուեալներ»ուն տալիք որոշումէն:

Թէեւ վկաները, Եղեռնին զարհուրելի մանրամասնութիւնները պատմելով, շատ մեծ տպաւորութիւն ձգած էին երդուեալներուն վրայ:

Բայց, ինչ ալ ըլլար՝ երդուեալները Գերմանացիներ էին. եւ հայերուն նման անոնք իրենց մորթին վրայ չէին զգացած Եղեռնին խժոժութիւնները:

Եւ Սողոմոն Թեհլիրեանը անպարտ արձակելու վճիռը, մեծ ցնծութիւն ստեղծեց: Թէ՛ դատարանին մէջ գտնուող բոլոր հայերուն և թէ՛ ալ աշխարհի ամէն կողմը ապրող ու դատավարութեան արդիւնքին սպասող հայերուն մօտ:

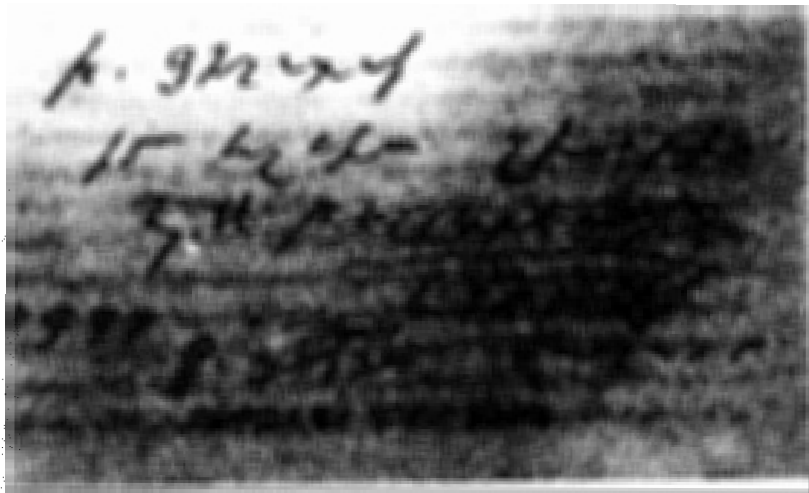
Հայերը, այդ օրերուն, չէին կրնար մտածել, թէ Թեհլիրեանը ի՞նչ պատճառաբանութեամբ անպարտ ձգուած էր:

Կարեւորը, իրենց համար՝ Սողոմոն Թեհլիրեանը անպարտ էր, ազատ էր:

Եւ ան, բոլոր հայերուն համար, հերոս մըն էր: Եւ, մինչեւ վերջ ալ, մեծ հերոս մը պիտի մնայ:

Հիմա՝ այս դատավարութենէն 75 տարիներ ետք, հանդարտօրէն մտածենք և ջանանք ըմբռնել դատավարութեան մանրամասնութիւնները:

Սողոմոն Թեհլիրեան ինչո՞ւ անպարտ արձակուեցաւ:

Սողոմոն Թեհլիրեան եղած է գնահատուած գինուորք Զօր. Անդրանիկի... Ինչպէս կը վկայէ Զօր.ին կողմէ իր գինուորին նուիրուած սա նկարը՝ մակագրուած:

Հայ վրիժառուներու կազմակերպութեան վարիչները շատ լաւ գիտէին, թէ Գերմանիոյ մէջ, Սողոմոն Թեհլիրեանին Թալաթը մեռցնելուն պատիժը, արարքին կանխամտածութեամբ գործուած ըլլալուն պատճառաւ, մահապատիժ պիտի ըլլար՝ ըստ գերմանական օրէնքին:

Եւ դատարանին առջեւ, որքան ալ Թալաթ ըսուած դահիճին բարբարոսութիւնները եղեռնին դժոխային օրերը ապրած վկաներով փաստուէին, օգուտ չունէր:

Սողոմոն Թեհլիրեանը Հայաստանի մէջ պիտի չդատուէր: Օտար երկիր մը եղող և, մանաւանդ, պատերազմի ընթացքին, թուրքերուն գինակիցը եղած Գերմանիոյ մէջ պիտի դատուէր:

Եւ Գերմանացիներուն համար՝ Թեհլիրեան մարդասպան մըն էր:

Այս տեսակէտով, Հայ վրիժառուներու կազմակերպութեան վարիչները, Սողոմոն Թեհլիրեանին Թալաթը զգետնելէն շատ առաջ, Գերմանական պատժական օրէնքներուն մէջ Սողոմոն Թեհլիրեան-

նը փրկելու կարելիութիւնները փնտոեցին... եւ գտան:

Սողոմոն թեկիրեանը միայն լուսնոտ մը, հոգեկան հիւանդ մը ըլլալու պարագային, իր կատարած արարքին համար «անպատասխանատու» կրնար նկատուիլ:

Հայ Վրիժառուներու կազմակերպութեան վարիչները, Սողոմոն թեկիրեանի կողմէ թալաթին դէմ որոշուած մահավճիռի գործադրութենէն շատ առաջ, պէտք եղած ամէն կարգադրութիւնները ըրին:

Եւ Սողոմոն թեկիրեանին «լուսնոտ» մը, հոգեկան հիւանդ մը ըլլալը, իր ապրած երկրի գերմանացիներուն շրջանակին մէջ, կը գիտցուէր արդէն:

Եւ ա՛յս եղաւ դատավարութեան ընթացքին, Սողոմոն թեկիրեանին պաշտպան փաստաբաններուն յեռակէտը:

Սողոմոն թեկիրեանին՝ զինքը ճանչցող Գերմանացիներուն և բժիշկներուն վկայութեամբ, տեսական լուսնոտութեան տագնապներ անցընող հոգեկան հիւանդ մը ըլլալը փաստուեցաւ:

Մեղադրեալին լուսնոտութեան հետեւանճով, անոր թուրքերուն կողմէ սպաննուած մօրը տեսիլքին ազդեցութեան տակ գտնուելուն և թուրքերուն կողմէ բնաջինջ եղած իր ընտանիքին վրէժը առնել պահանջող մօրը հրահանգներով առաջնորդուելուն վրայ պնդուեցաւ:

Մեկնակէտ ունենալով այս մէկը, Սողոմոն թեկիրեանի բժիշկներուն ալ հաստատումով, ենթակային թալաթը մեռցուցած վայրկեանին իր մօրը տեսիլքին ազդեցութեամբ լուսնոտութեան տագնապի մէջ գտնուիլը և կանխամտածութեամբ ոճիր գործած չըլլալը փաստուեցաւ:

Եւ միայն ա՛յս պատճառով՝ Սողոմոն թեկիրեանն նկատուելով լուսնոտ հիւանդ, թալաթը կանխամտածումով մեռցուցած չըլլալուն պատճառով անպարտ արձակուեցաւ: Եւ ոչ թէ թալաթին գործած ոճիրներուն արժանի ու արդար պատիժ տուած ըլլալուն համար:

Եւ ինչպէս որ ըսինք՝ եթէ լուսնոտութեան հարցը չփաստուէր, Սողոմոն թեկիրեան կրնար մահուան դատապարտուիլ:

Շատ մը հայեր այս իրականութիւնը, մինչեւ այսօր, չեն հասկըցած:

Վերջերս, ֆրանսահայ ծանօթ շարժանկարիչ Henri Verneuil-ին [Աշոտ Մալաքեան] պատրաստած «Մայրիկ» ֆիլմին սկիզբը, յատ-

կացուած է 1921-թ.ին, Պերլինի մէջ կայացած Սողոմոն Թեհլիրեանի դատավարութեան:

Henri Verneuil-ին մէկ գլուխ գործոցը եղող այս ֆիլմին մէջ, Պերլինի դատավարութեան պատմութիւնը շատ տպաւորիչ ձեւով տրուած է: Այն աստիճան՝ որ դիտողները, երկար ատեն, ֆիլմին ազդեցութենէն չեն կրնար ձերբազատուիլ:

Բայց, այս ֆիլմին մէջ ալ, Սողոմոն Թեհլիրեանին վերագրուած լուսնոտութեան մասին բնաւ չի խօսուիր:

Նմանապէս՝ «Մայրիկ» ֆիլմին մէջ, 1921-թ.ին Մարսիլիոյ նաւահանգիստը ժամանող գաղթական հայերուն պատմութիւնը տրուած է:

Այս գաղթական հայերուն մաս կազմող Աշոտ Մալախեանին հայրը [ֆիլմին մէջ զայն կը մարմնաւորէ Omar Sharif] գերմանական թերթէ մը կը տեղեկանայ Պերլինի դատավարութեան արդիւնքը և ուրախութեամբ կը ծանուցանէ գաղթական հայերուն՝ “Tehirian est Acquitté” [Թեհլիրեանը անպարտ արձակուեցաւ]:

Այս դատավարութենէն 75 տարիներ յետոյ, նոյնիսկ այսօր դեռ շատ հայեր, ինքզինքնին կը խաբեն և կը խաբուին:

Թերեւս ալ գիտակցաբար և ուզելով:

Որովհետեւ անոնք խաբուիլը կը սիրեն:

Որովհետեւ հայերը, մեծ մասամբ, իրականութիւնները տեսնել և ընդունիլ չեն սիրեր:

11 - 1 - 1997

1918-թ.ի ԵՒ 1991-թ.ի ՄԻՋԵԻ ԿԱՆ
ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԽՌՈՎԻԶ ՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1921-թ.ին Պերլինի մէջ, դատարանին տուած այս անպարտութեան վճիռէն, աշխարհի բոլոր կողմերը գտնուող հայերը շատ գոհ էին, և այս ուրախութեամբ՝ նոյնիսկ միջոց մը, իրենց ցաւերն անգամ մոռցան:

Կարծէք, թէ Թուրքերուն դէմ յաղթանակ մը տարած և վրէժնին լուծած էին:

Փարիզէն՝ Պօղոս Նուպար Փաշան, Պերլին՝ Johannes Lepsius-ին գրած շնորհակալութեան նամակին մէջ սապէս կ'ըսէր.—

«Պերլինի մէջ դատաւորներ կան»:

★ ★ ★

Գերմանական մամուլին մէջ, ընդհանուր առմամբ նպաստաւոր գրութիւններ լոյս տեսած էին դատավարութեան աւարտին կապակցութեամբ: Միայն ծայրայեղ աջակողմեան թերթերուն մէջ աննըպաստ յօդուածներ երեւցան:

Մինչդեռ, իրականութեան մէջ, գերմանացիները գոհ ըլլալու շատ պատճառ ունէին:

Սողոմոն Թեւիլիբեանը անպարտ արձակելով, գերմանացիները կրցան կերպով մը ճողոպրիլ զիրենք «հայկական ցեղասպանութեան համար պատասխանատու» նկատող ամբաստանութենէն:

Արդէն Սողոմոն Թեւիլիբեանի գերմանացի պաշտպան փաստաբանները, դատավարութեան ամբողջ ընթացքին զգուշացուցած էին, որ հայկական ցեղասպանութեան մէջ Գերմանիոյ հարցը յուզելու ատեն, հակահայ դատավճիռ մը չտան:

Պերլինի դատավարութեան մէջ, Սողոմոն Թեւիլիբեանին անպարտ արձակուելէն անկախ՝ մեզի համար շատ կարեւոր կէտ մը կայ, այն ալ՝ Սողոմոն Թեւիլիբեանի պաշտպան փաստաբաններէն Dr. Adolf Von Gordon-ին ըսածներն են...-

«Բայց, Թուրք ժողովուրդը պատասխանատու չէ, այս ջարդերուն համար: Թուրք ժողովուրդը կը դատապարտէ այս ջարդերը:

«Հայերուն Systematique ձեւով բնաջնջումը, Թուրք ժողովուրդին կիրքերուն պոռթկումէն չէ եկած:

«Այս ջարդերը որոնք լաւապէս կանխամտածուած և ծրագրուած էին պետական վարչութեան և քաղաքական որոշ շրջանակներու վարիչներուն կողմէ, Gendarme-ներուն գիտակցութեամբ ու աւագակներու դասակարգի մը միջոցաւ գործադրուած է:»

Սողոմոն Թեւիլիբեանի պաշտպան փաստաբան՝ Dr. Adolf Von Gordon-ին ըսածները շատ յստակ են: Ան կը հասկցնէ, որ Թուրք ազգը յանցաւոր չէ ցեղասպանութեան մէջ, և բնական է, որ Գերմանացի ազգն ալ պատասխանատու եղած չըլլայ: Միայն Թալաթ և անոր նման վարիչներու խմբակ մը պատասխանատու է հայկական ցեղասպանութեան համար:

Իրականութեան մէջ, Պերլինի գերմանական դատարանին կողմէ Սողոմոն Թեւիլիբեանի լուսնոտութեան պատճառաբանութեամբ անպարտ արձակուելուն յետին նպատակը, հայկական ցեղասպանութեան մէջ գերմանական պատասխանատուութիւնը փոխարկել և, Թեւիլիբեանը անպարտ ձգելով, արգելք ըլլալ էր հայոց որ իրա-

կանութիւնները տեսնեն:

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Հայկական ցեղասպանութեան մէջ գերմանական պատասխանատուութեան մասին, դուք արդէն 1985-թ.ին, ձեր հրատարակած «Ռուբէն Սեւակ եւ Փրցուելիք Ուղեղներ» գիրքին մէջ, վաւերագիրներով լայնօրէն արտայայտուած էիք:

Հայկական ցեղասպանութեան մէջ, գերմանական պատասխանատուութեան մասին ուրիշ վկայութիւններ, ուրիշ գրութիւններ գոյութիւն ունի՞ն:

Այս մասին կրնա՞ք մեզի տեղեկութիւն տալ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Հայկական ցեղասպանութեան մէջ գերմանական պատասխանատուութեան մասին առաջին արտայայտուողը, 24 Ապրիլ 1915-թ.ի Եղեռնին, թուրքերուն կողմէ վայրագօրէն սպաննուող Ռուբէն Սեւակի Գերմանացի կինը՝ Ժաննի Սեւակը եղած է:

Ժաննի Սեւակ, իր ամուսինին Չանդըրը ախորուելէն անմիջապէս ետք, իբր գերմանացի, Պոլսոյ գերմանական դեսպան՝ Wangenheim-ին կը դիմէ և կը խնդրէ անոր, որ Ռուբէն Սեւակը ազատէ:

Բայց, դեսպան Wangenheim կը մերժէ, Ժաննի Սեւակին Ռուբէն Սեւակը ազատելու խնդրանքը:

Եւ այն ատեն Ժաննի Սեւակ՝ Wangenheim-ին երեսին, իր սրտին ամբողջ ցաւովը կը պոռայ՝

«Երկու զաւակ ունիմ, ինձմէ՝ Գերմանացի մօրմէ ծնած: Զանոնք այնպէս մը պիտի մեծցնեմ, որ իրենց հօր մահուան պատճառ եղող գերմանացիներէն վրէժնին առնեն:»

Գ Ե Ր Մ Ա Ն Ի Ո Յ Յ Ա Ն Յ Ա Պ Ա Ր Տ ՈՒ Թ Ի Ի Ն Ը Վ Կ Ա Յ Ո Ղ Փ Ա Ս Տ Ե Ր

Այս խօսքերը ըսուած են Պոլսոյ գերմանական դեսպանատան մէջ, Օգոստոս 1915-թ.ին: Ուստի՝

«1.— Ժաննի Սեւակին՝ իր ամուսինը ազատելու համար տարած ջանքերը,

2.— Թուրքերուն՝ Ռուբէն Սեւակի ազատ արձակումը մերժելուն պատճառը,

3.— Ռուբէն Սեւակի նահատակուելուն մանրամասնութիւնները,

4.— Ժաննի Սեւակին՝ գերմանացիները ամբաստանելը, որ չեն

ուզած Ռուբէն Սեւակը ազատել...»

Այս բոլոր եղելութիւնները, հրաշքի համագոր դիպուածով արձանագրուած են Պոլսոյ գերմանական դեսպանատան մէկ «Պաշտօնագիր»ին մէջ:

Այս փաստաթուղթը՝ 5-10-1915-թ.ին, Պոլսոյ գերմանական դեսպանատունէն Պերլին՝ Գերման վարչապետին (Reichskanzler) ուղղուած պաշտօնագիր մըն է, որուն մէջ գրուած են մեր վերը նշած բոլոր դէպքերը:

Եւ այս պաշտօնագիրը ստորագրուած է, Wangenheim-ին բացակայութեան պատճառաւ (Wangenheim մահացաւ Պոլսոյ մէջ 25-10-1915-թ.ին) զինք փոխանորդող՝ Freiherr Konstantin Von Neurath-ին կողմէ:

Եւ ո՞վ է այս Konstantin Von Neurath-ը, գիտե՞ք: Երկրորդ Աշխարհամարտին, Hitler-ի կառավարութեան նախարարներէն եղող՝ Freiherr Konstantin Von Neurath-ն է, որ 1945-թ.ին, Nurenberg-ի մէջ, իբր պատերազմի յանցապարտ դատապարտուեցաւ:

Եւ այս պաշտօնագիրը 1919-թ.ին, հայերու շատ ծանօթ անձնաւորութիւն մը եղող Dr. Johannes Lepsius լոյս ընծայեց իր ա՛յն գրքով, որ գերման պետական արխիւներուն մէջ, հայերուն վերաբերեալ վաւերաթուղթերը կը բովանդակէ:

Յիշեցնենք, որ Տօթ. Ճ. Լեփսիուս, Սողոմոն Թեհլիրեանի Պերլինի դատաւարութեան, անձամբ վկայեց ի նպաստ հայոց, և իր վկայութիւնը մեծ ազդեցութիւն թողուց «Երդուեալներուն» վրայ:

Տօթ. Լեփսիուս իր գիրքին մէջ, Նէօրաթին ստորագրած պաշտօնագրին այն մասը, ուր ժաննի Սեւակ կ'ամբաստանէ Գերման իշխանութիւնները որ միջամտութեամբ մը մահէ չեն փրկած Ռուբէն Սեւակը, տեղ չէ գտած: Եւ այս զանցառումը կատարուած է, անտարակոյս, Գերման կառավարութեան ննշումով:

Այս մէկը անհերքելի, աղաղակող փաստ է, Գերման կառավարութեան Հայկական Ցեղասպանութեան մէջ ունեցած պատասխանատուութեան:

Եղեռնէն անմիջապէս յետոյ, Անգլիոյ և Ֆրանսայի մէջ, գերմանական պատասխանատուութեան մասին շատ մը գրութիւններ, շատ մը գիրքեր հրատարակուեցան:

Թուենք անոնցմէ մէկ քանին...-

ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ -ARNOLD TOYNBEE- 1915-թ.ին՝ "ARMENIAN

ATROCITIES. THE MURDER OF A NATION”: VISCOUNT BRYCE—
1915-1916-ին “THE TREATMENT OF THE ARMENIANS IN THE
OTTOMAN EMPIRE”: ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ— R. PINON - PARIS - 1916 —
“LA SUPPRESSION DES ARMENIENS. MÉTHODE ALLEMANDE
TRAVAIL TURC”:

R. Pinon-ին Փարիզի մէջ 1916-թ.ին հրատարակուած այս գիր-
քին միայն վերտառութիւնը, արդէն իր մէջ կը պարփակէ ամբողջ
սարսափազդու իրականութիւնը:

Հայկական Տեղասպանութեան մէջ, գերմանական պատասխա-
նատուութեան մասին, այստեղ կ’ուզենք նշել՝ Սողոմոն Թեհլիրեա-
նի պաշտպան փաստաբաններէն Dr. Niemeyer-ի 3-6-1921-թ.ին
դատարանին առջեւ ըսածները՝

«Թոյլատրեցէ՛ք ինձի, որ հետեւեալ խօսքը ըսեմ՝

*«Պատերազմի ընթացքին Թուրքիոյ մէջ, հայերուն դէմ կա-
տարուած խժոժութիւններուն միջոցին, գերմանացիները լռեցին:*

«Անշուշտ, որոշ չափերով, անոնք ջանացին կեցնել շարդերը:

*«Բայց Թուրքերը, այս մասին սապէս կ’ըսեն.— «Անկարելի էր,
որ այս բաները կատարուէին առանց գերմանացիներուն համա-
ձայնութեան: Որովհետեւ գերմանացիները շատ զօրաւոր են»:*

*Ուրեմն ամէն կողմ, մեզ՝ գերմանացիներս պատասխանատու
կը նկատեն հայկական շարդերուն համար:*

*Եւ շատ մեծ թիւով հրատարակութիւններ կան Ամերիկայի,
Ֆրանսայի և Արեւելքի մէջ, որոնք կ’ակնարկեն ըսելով՝*

*«ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐՆ ԷՒՆ ԻՐԱԿԱՆ ԹԱԼԱԱԹՆԵՐԸ ԹՈՒՐԻՔԻՈՅ
ՄԷՋ»:*

*Բայց երբ ըսուի, թէ Թեհլիրեան անպարտ արձակուած է, գեր-
մանացիներուն վրայ ծանրացող բոլոր զրպարտութիւնները պի-
տի վերանան, և ամբողջ աշխարհ Թեհլիրեանի ազատ արձակուի-
լը պիտի սեպէ, դիմաւորէ իբր ամենաբարձր արդարութեան սպա-
ցոյցը:»*

Dr. NIEMEYER-ին այս խօսքերը, [կամայ-ակամայ արտաբեր-
ուած] գերմանական խոստովանութիւն մըն է, հաստատող, թէ ամ-
բողջ աշխարհ գիտէ, R. Pinon-ին գիրքին պերճախօս վերտառու-
թեան հասկցուցածին պէս, որ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՄԵԹՈՏԸ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ Է, ԻՍԿ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ՝ ԹՐԳԱԿԱՆ:

Բայց ի՞նչ օգուտ այս մէկը գիտնալէն: Ինչպէս որ մեր նախորդ

գրոյցներուն մէջ ըսած էին՝ Հայերը, 1922-թ.էն ետք, լիեցին եղեռնի դահիճները պատժելու կամ պատժել տալու աշխատանքները:

Ոչ միայն Հայկական եղեռնին մէջ Գերմանիոյ ետին ծուարած Սիոնիզմին պատասխանատուութիւնը չփնտոեցին, այլեւ, նոյնիսկ՝ ցեղասպան Թուրքիին հանգիստ ձգեցին. գործնապէս մոռցան եղեռնը, մոռցան Թուրքը:

Եւ նոր թշնամիներ գտան՝ Սովետական Միութիւնը և Սովետական Հայաստանը, և անոնց դէմ պայքարի սկսան: Եւ այս պայքարը շարունակեցին մինչեւ Սովետական Միութեան խորտակումը:

Եւ մենք՝ հայերս, ո՞ւր ենք հիմա:

Պատմութիւնը կրկնութիւն է – կ'ըսեն:

Այս կարգախօսը, ուրիշ երկիրներու Պատմութեան կը յարմարի՞, թէ՞ ոչ՝ չենք գիտեր:

Բայց, հայոց Պատմութեան անհաւատալիօրէն կը յարմարի՛:

Մեր համոզումով՝ մեր այսօրուան ազատ-անկախ Հայաստանին Պատմութիւնը կրկնութիւնն է 1918-1920-թ.ի Հայաստանի Պատմութեան:

1918-թ.ին խորտակուեցաւ Ռուսաստանը, և մենք 1918-թ.ին, ազատ-անկախ Հայաստան մը ունեցանք:

1991-թ.ին խորտակուեցաւ Սովետական Միութիւնը, և մենք, 1991-թ.ին, ազատ անկախ Հայաստան մը ունեցանք:

1918-թ.ի Հայաստանը թշուառութեան մէջ էր:

1991-թ.ի Հայաստանը թշուառութեան մէջ է:

1918-թ.ի Հայաստանը Թուրքերուն հետ բարի-դրացնութեան կապեր հաստատել կ'ուզէր:

1918-թ.ի Հայաստանի Վարիչները Պոլիս գացեր էին, Սուլթանին, Թալաաթին ու էնվէրին հետ բարեկամանալու:

1991-թ.ի Հայաստանի վարիչները Պոլիս գացին Գորշ Գայլերու կուսակցութեան փոխ-նախագահ Թուրքուլ Թիւրքէշին և հրեայ մեծահարուստ, թրքական Ազգային Ժողովին երեսփոխան Շֆի Կամի-ի հետ բարեկամանալու:

Եւ այս պատմական կրկնութիւններուն իբր փաստ կը հրատարակենք երկու նկարներ՝ ինք-ինքի.

Առաջինը՝ 1918-թ.ի Հայաստանի առաջնորդներէն՝ Ահարոնեանի, Խատիսեանի, Զօր. Ղորղանեանի և ուրիշ հայերու Պոլսոյ մէջ, Թուրք առաջնորդներուն հետ ունեցած հանդիպման նկարն է: Ա.

Ահարոնեանը ա՛յն Ահարոնեանն է, որ ըսած էր՝

«ԱՅՍՔԱՆ ԶԱՐԻՔ, ԹԷ ՄՈՌԱՆԱՆ ՄԵՐ ՈՐԴԻՔ. ԹՈՂ ՈՂՋ
ԱՇԽԱՐՀԸ ՀԱՅՈՒՆ ԿԱՐԴԱՅ ՆԱԽԱՏԻՆՔ»:

Խմբանկարը կը ներկայացնէ Հայաստանի Ա. Հանրապետու-
թեան Կառավարական պատուիրակութեան Պոլիս այցը, գլխա-
ւորութեամբ Ա. Ահարոնեանի, որուն կ'ընկերանային Խատիս-
եան, Զօր. Ղորղանեան և ուրիշներ:

Զիրենք կ'ընդունին Երիտթուրքերու պարագլուխները, յատ-
կապէս՝ Պաշտպանութեան նախարար, Սուլթանի փեսայ՝ Էնվեր
Փաշան, և Սուլթանը՝ անձամբ, որուն ստաջին խօսքը կ'ըլլայ՝
«Շիմտի ագրլլանտընը՞զ մը» [հիմա խելօքա՞ք]:

Նկարին կեդրոնը [Ա. շարք] կը տեսնուին նաեւ [նստած]
թուրք կառավարական ներկայացուցիչը և թուրք սպայ մը:

Բայց կ'երեւի, թէ Ահարոնեան նախ ի՛նքը մոռցեր է իր ըսածը,
և գացեր է Պոլիս, հայուն դահիճներուն առջեւ խոնարհելու:

Երկրորդը՝ 1991-թ.ի Հայաստանի պատասխանատու անձնաւորու-
թեան մը, Պոլսոյ մէջ, Գորշ Գայլ՝ Թուղրուլ Թիւրքէշին և հրեայ մե-
ծահարուստ Cefi Kamhi-ին հետ ունեցած տեսակցութեան նկարն է:

Այս երկու նկարները լոյս կ'ընծայենք, առանց մեկնաբանութեան:

Այս նկարները մեկնաբանութեան պէտք ունի՞ն, երբ իրենք
իրենց այնքա՛ն խօսուն են:

Նկարը՝ ճախէն աջ՝ Գորշ Գայլեր կուսակցութեան նախագահ Ալիսայան Թիւրքէշի տղան՝ Թուդրուլ Թիւրքէշ [որ փոխ-նախագահութիւնը կը վարէ կուսակցութեան], ծագումով հրեայ, թրքական խորհրդարանի անդամ, մեծահարուստ Ճէֆի Քամիի, և պետական անճնաւորութիւն մը Հայաստանէն [Ազգ. Ժողովի անդամ]:

Նկարը վերցուած է թրքական մամուլէն, որուն հետևեալ ծանօթագրութիւնը կ'արժէ խորհրդածութեան նիւթ ընել. «...կողմերը ծանրացան երկխօսութեան յարատեւման, տնտեսական յարաբերութիւնները խորացնելու և քաղաքական շրջանակներուն միջեւ իրարհասկացողութիւնը ապահովելու վրայ...»:

25 - 1 - 1997

ՀԱՅ ՎՐԻԺԱՌՈՒ ՈԳԻՒՆ ԶԱՐԹՕՆՔԸ

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Հայկական եղեռնին և վրիժառական շարժումին վերլուծումը ընող վերջին գրոյցներուն մէջ, ձեր տուած տեղեկութիւնները մեզ այն եզրակացութեան յանգեցուցին, որ հայ ժողովուրդը, նախա-եղեռնեան և յետ-եղեռնի տարիներուն, իր գոյատեւութեան անհրաժեշտ եղող յատկանիշները, դժբախտաբար, ընդհանուր առմամբ խօսելով՝ չկրցաւ ցուցաբերել:

Հայ ժողովուրդը, իր կեանքին գնով, չփարեցաւ իր հայրենի «ՀՈՂԻՆ», և ամենափոքր դժուարութեան դիմաց, լինեց իր հայրենիքը:

Թշնամիին դէմ մղած պայքարին մէջ, չկրցաւ պէտք եղած չափով միասնականութեան «Ոգի» ցոյց տալ, ի շահ հայրենիքի պաշտ-

պանութեան, և զոհեց «Ազգային» շահերը, յօգուտ անճնականին և հատուածականին:

Եւ որքան որ իր անճնական և մասնակի շահերուն փարեցաւ, զոհելով ազգայինն ու ընդհանրականը, այնքան կորսնցուց իր ունեցածը, ամէն ինչ, նոյնիսկ՝ կեանքը:

Եւ հիմա, այս տպաւորութեան ազդեցութեան տակ, մեր միտքը չարչրկող սա հարցին շուրջ, ձեր տեսակէտը ունենալ կ'ուզէինք:

Մեզի համար հասկնալի չէ, թէ ինչո՞ւ, երբ Վրիժառուներու կազմակերպութիւնը, վերէն եկած հրամանով, դադրեցուց Թուրքերուն դէմ ձեռնարկած իր արդար պայքարը, Եղեռնին այրող ցաւը դեռ իր սրտին կրող տառապեալ հայ ժողովուրդը չընդվզեցաւ այս որոշումին դէմ:

Եւ այդ ինչպէ՞ս եղաւ, որ ժողովուրդին մէջէն չելան անհատներ որոնք, իրենց հարազատներուն վրէժը առնելու համար, անճնական վրիժառութեան չդիմեցին:

Մ Ո Ռ Յ Ա Ն Յ Ե Ղ Ա Ս Պ Ա Ն Ը,
Թ Ի Ր Ա Խ Բ Ռ Ն Ե Ց Ի Ն
Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ը

Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն .— Դ ու ք, ձեր հարցումով, հայ ժողովուրդին յետեղեռնի պատմութեան ամօթալի էջերը կը բանաք:

Վրիժառուներու պայքարին դադրելէն ետք, հայերը ո՛չ թէ Թուրքին դէմ որեւէ վրիժառական արարք չգործեցին, այլ, ընդհակառակը, իբր թշնամի թիրախ ընտրեցին Խորհրդային Հայաստանի կողմին եղող հայերը:

24-12-1934-թ.ին New-York-ի Սուրբ Խաչ Եկեղեցիին մէջ, արարողութեան ընթացքին դաշունահարուեցաւ, Հայաստանին պաշտպան կեցող Ղեւոնդ Արքեպս. Դուրեանը:

1941-թ.ին Նացի Գերմանիոյ մէջ, հայկական գինեալ ջոկատներ կազմուեցան Խ. Միութեան դէմ, այսինքն՝ մեր հայրենիքին մաս կազմած Միութեան դէմ պատերազմելու համար:

1956-թ.ին Լիբանանի մէջ, Տանն Կիլիկիոյ Նոր Կաթողիկոսի ընտրութեան շուրջ գոյացած հակամարտութենէն օգտուելով, Ամերիկեան C. I. A. կազմակերպութեան ներշնչումով Հայ Եկեղեցին երկփեղկեցին: Եւ Արեւմուտքին Խ. Միութեան դէմ սկսած «Պաղ

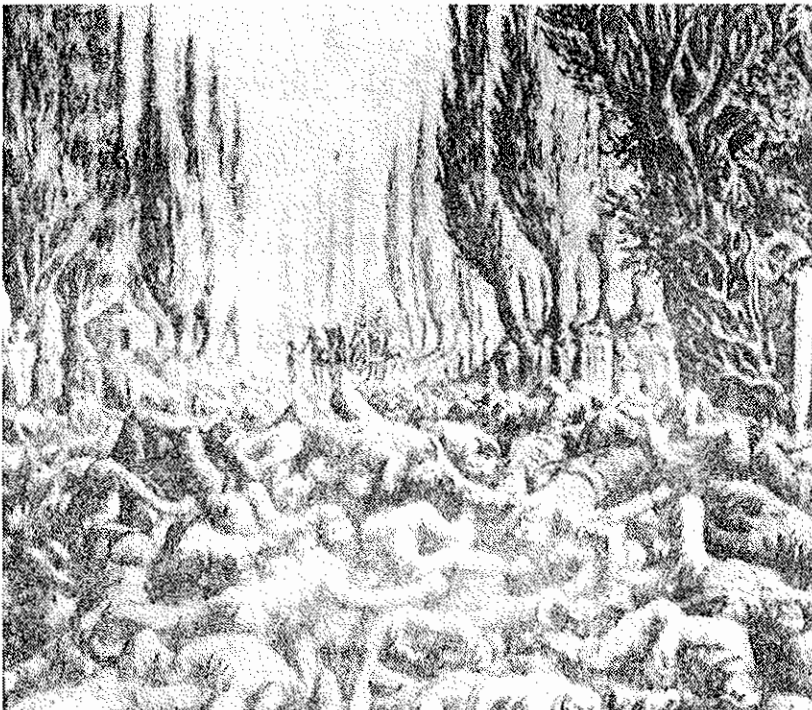
պատերազմ»ին զուգահեռ, ահաբեկչութիւն ճեռնարկեցին հայրե-
նասէր հայութեան դէմ, որ հարիւրէ աւելի հայերու կեանք արժեց:

Հայակործան այս ու նման ողբալի եղելութիւններու ամբողջ տե-
ւողութեան, մոռցուեցաւ հայուն բուն թշնամին՝ ցեղասպան Թուրքը,
մոռցան 1915-թ.ի Եղեռնը և մոռցան հայուն գողցուած Հայրենիքը:

Եւ այս եղբայրասպան, հայավնաս պայքարը տեւեց տարիներ ու
տարիներ, և հայութիւնը անկէ բան չշահեցաւ, միայն տուժե՛ց:
Մինչեւ որ 27-1-1973-թ.ին հրաշքի պէս բան մը պատահեցաւ: Ան
եկաւ բնաւ չյուսացուած տեղէ մը՝ Մ. Նահանգներուն Լոս Անճե-
լոս քաղաքէն, և անկիւնադարձ կազմեց հայուն պահանջատիրա-
կան ոգորումի ուղիին վրայ:

Հեղինակը՝ Գուրգէն Եանըֆեան անունով ծերունի մըն էր, որ
Լոս Անճելոս-ի պանդոկի մը իր սենեակին մէջ զգեստնեց երկու
թուրք դիւանագէտներ:

Ի՞նչ էր պատահածը, ո՞վ էր Գուրգէն Եանըֆեան: Կարիւնեցի
հայ մըն էր ան, որ 1915-ի Եղեռնին, իր աչքերովը տեսած էր իր
ընտանիքին բոլոր անդամներուն թուրքերու կողմէ գազանաբար
մեռցուիլը, և ականատես եղած էր Եղեռնին ամենասարսափելի

Գուրգէն Եանըֆեան տեսած-ապրած էր
այս սպանդանոցը:

իժծութիւններուն:
Շատ տառապալի
շրջաններ բոլորել է
ետք, բախտով ողջ
մնացած Գ. Եանըֆ-
եան, շատ մը գաղթա-
կան հայերու նման,
ինքզինք Ամերիկա
գտած էր:

Այստեղ, տարիներ
շարունակ, շարդա-
բար Թուրքերուն
ոնիրներուն դէմ, իր
հարազատներուն և
իր Ազգին համար
«Արդարութիւն»
պահանջելով, ան-

համար աղերսագիրներ, նամակներ ուղարկած էր Ամերիկացի քա-

ղափական անճնաւորութիւններուն, Ա. Մ. Նահանգներու Նախագահին և աշխարհի մեծ պետութիւններու նախագահներուն:

Բայց, այս անճնաւորութիւններէն ոչ մէկը, դոյզն կարելորութիւն չէր տուած տարաբախտ հայուն ներկայացուցած աղերսագիրներուն:

Անոնցմէ ո՛չ մէկը չհետաքրքրուեցաւ Եանըֆեանին կրկնուող խնդրանքներով, արդարութիւն աղերսող: Բայց երիցս անիրաւուած այս հայը չյուսահատեցաւ, և իր ամբողջ կեանքին ընթացքին, շարունակեց պայքարիլ պաշտօնական, «օրինական» միջոցներով, «քաղափակիր» եղանակով, «Ժողովրդավարութիւն»ին յանճարարած միջոցառումներով, որ կարենայ իր արդարութիւն պահանջող ձայնը լսելի դարձնել խուլ ու համր աշխարհին:

Բայց իր ձայնը կորսուեցաւ, օտար պետական ղեկավարներուն անտարբերութեան պատին զարնուելով:

Եւ այսպէս՝ իր կեանքի վերջալոյսին հասած Գ. Եանըֆեան, յուսահատած, իր հարազատներուն ու ազգին չգոհացուած վրէժը սրտին մէջ ունենալով մշտաբորբոք, որոշեց «Արդարութիւն»ը իր ձեռքովը «ընել»:

Եւ իր վնիւր գործադրեց, զգետնելով իր ազգին ջարդարարը եղող ցեղասպան Պետութեան երկու դիւանագէտներ:

Վրիժառութեան այս արարքը ցնցեց ամբողջ աշխարհը:

Ցնցում պատճառեց մանաւանդ՝ ցեղասպանին: Եւ ինքնագիտակցութեան «Ոգի»ն զարթնեցուց հայ հայրենասէր երիտասարդութեան մէջ, հայրենասիրութեան և վրիժառութեան կրակը հրահրող «շունչ»ը եղաւ: Որուն հետեւանքով, միջոց մը ետք ստեղծուած «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ԳԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿ»-ի հերոսները գործի անցան հայկական Եղեռնին պատասխանատու, ցեղասպան թուրք Պետութեան դէմ:

Այս ձեւով Գուրգէն Եանըֆեան, ամբողջ աշխարհի վրայ ցեղասպանը իրենց հասկցածին պէս ու եղանակով պատժող, 1915-թ.ի Եղեռնին նահատակները և հայուն գողցուած հայրենիքը մոռացութենէ փրկող հայ երիտասարդական վերածնունդին ռահվիրան եղաւ:

Մեր համոզումով, հայ նորագոյն պատմութեան մեծագոյն հայն է ան, իր ազգային տիպարով, իր պայքարով և իր գործունէութեամբ:

Փա՛ռք և պատի՛ւ իր անմահ յիշատակին:

Հ. — Իրապէս ալ, բացառիկ երեւոյթ է, անճի մը իր մէկ ինքնա-

կամ նախաձեռնութեամբ, Սփիւռքի հայութեան մահաբունի մէջ եղող «հայրենասիրութեան ոգին» արթնցնելն և հայ երիտասարդութեան՝ Ռուբէն Սեւակի ըսածին պէս՝ «մարդկօրէն կատողի» և հերոսաբար մեռնիլ սորվեցնելը:

Այս հարցին վերաբերեալ, պիտի ուզէինք ձեր տեսակէտը ունենալ: Կ'ուզենք գիտնալ յատկապէս, թէ Գ. Եանրբեանին ուղիէն ընթացող, «Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակին» վրիժառական շարժումը, տասնամեայ հերոսական ոգորումէ մը ետք, ինչո՞ւ վերջ գտաւ:

Մ Ե Ր Ն Ո Ր Ա Գ Ո Յ Ն Դ Ի Ի Յ Ա Ջ Ն Ե Ր Գ Ո Ի Թ Ե Ա Ն Մ Է Կ Է Ջ Ը

Պ. — «Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակին» ցեղասպան պետութեան դէմ մղած տասնամեայ պայքարը, հայկական դիւցազներգութեան ամենազգայացունց էջերէն է:

Եւ մենք վստահ ենք, որ անոր հերոսները, իբր Սուրբ Նահատակներ, օր մը անպայման պիտի փառաբանուին հայ ազգին ամբողջութեան կողմէ:

Եւ հայրենասէր ու պարկեշտ հայ պատմաբաններ, անոնց հերոսական պայքարին բոլոր մանրամասնութիւնները հարազատօրէն գրի պիտի առնեն, զանոնք աւանդ ձգելու համար սպազայ հայ սերունդներուն:

Հ. Ա. Հ. Գ. Բ. ի հերոսներուն պայքարը, այն աստիճան սարսափեցուցած էր թուրք և անոնց սիոնիստ զինակիցներուն, որ անոնք, իրենց պետական բոլոր միջոց-կարելիութիւնները գործի լծեցին, որ արգելք ըլլան հայ ֆաշամարտիկներու հարուածներուն, բայց՝ չյաջողեցան:

Հայ մարտիկներու շարժումը ծաւալեցաւ և ունեցաւ իր թիրախները աշխարհի բոլոր կողմերը՝ Ամերիկա, Գանատա և հեռաւոր Աւստրալիոյ մէջ:

Նոյնիսկ, Թուրքիոյ սրտին վրայ՝ Անգարայի օդակայանին մէջ, հայ հերոսները խոցեցին անպատիժ մնացած ցեղասպանը, հայկական վրիժառական պայքարի անհաւատալի էջեր կտակելով Պատմութեան:

Աշխարհի բոլոր կողմերու ցեղասպան պետութեան դիւանագի-

տական կեդրոնները, ապահովութեան խիստ միջոցներով պաշտպանութեան տակ սոնուեցան:

Բայց, ոչ մէկ միջոց կրցաւ հայ մարտիկներուն սա արդարատենչ խոյանքը գապել:

Եւ ահա հո՛ւ է որ, Սիոնիստ Արեւմտեան Պետութիւնները, աշխարհի հնագոյն բայց ամենէն ազդու զէնքը գործադրութեան դրին՝ «ԹՇՆԱՄԻՆ ՆԵՐՍԷՆ ԶԱՐՆԵԼ»:

Ա.— Նախ՝ Միջին Արեւելքի Սիոնիզմին դէմ ազատագրական պայքար մղող շրջանակներէն, որոնց մէջ գործակալներ բոյն դրած էին, Հայկ. Գաղտնի Բանակին մասին տեղեկութիւններ ձեռք անցուցին:

Բ.— Յետոյ, Եւրոպայէն, Հ. Գ. Բ.—ին իբր թէ համակիր հայ և օտար անձնաւորութիւններ, նաեւ եւրոպական թերթերուն մէջ հայութեան և Հայ Պայքարին ի նպաստ գրութիւններ լոյս ընծայող լրագրողներ որոնք, իրականութեան մէջ, Սիոնիստներուն լրատուներն էին, Հայկական Գաղտնի Բանակին կեդրոնը այցելեցին՝ Բանակին մասին եւրոպական թերթերուն մէջ յօդուածներ, “Reportage”ներ հրատարակելու պատրուակով:

Գ.— Եւ վերջապէս, պատմական «ՏՐՈՎԱԴԱՅԻ ՁԻ»ն ներմուծեցին Հայ Գաղտնի Բանակին շարքերէն ներս:

Հայանուն գործակալ մը յաջողեցաւ, իր գործած մէկ ֆանի հակաթուրք ահաբեկչական արարքներով, Հ. Գ. Բ.—ի ղեկավարին վստահութիւնը շահիլ, մտնել կազմակերպութեան ղեկավարութեան մէջ եւ, այս ձեւով, որպէս «Տրովադայի Ձի», իր չարիքը գործել այնտեղ:

ՎՐԻԺԱՌՈՒ ՊԱՅՔԱՐԸ ՇԵՂԵՑԱԻ ԻՐ ՃԻՇԴ ՈՒՂԻԷՆ

Եւ այս «Տրովադայի Ձի»ն, իր աննպատակ ու կոյր ահաբեկչական գործունէութիւններով, փոխեց Հ. Գ. Բանակին ուղղութիւնը, որուն հետեւանքները եղան շատ աննպաստ հայկական վրիժառական պայքարին համար:

Եւ օր մըն ալ, Արեւմուտքին ծառայող հայանուն այս գործակալը, մէկ ֆանի մոլորեալ մեղսակիցներու հետ, յաջողեցան ծուղակ լարել Հ. Գ. Բ.—ի ղեկավարներուն դէմ:

Գիշերով անակնկալ յարձակում գործեցին կազմակերպութեան պետ՝ Յակոբ Յակոբեանը և իր անմիջական գործակիցները ոչնչա-

ցընելու համար:

Բայց այս վերջինները զգոյշ էին, միջոցներ ձեռք առած էին հաւանական վտանգներուն դէմ, որով կրցան ինքնապաշտպանութեան դիմել ու վիժեցնել յարձակումը: Դաւաճաններէն մէկ քանին ինկան և իրենց արժանի պատիժը կրեցին: Ուրիշ մէկ քանին ալ ձերբակալուեցան: Դժբախտաբար, այս վատ յարձակումին ընթացքին, Յակոբ Յակոբեանին գործակից ղեկավար ընկերներէն ալ նահատակուողներ եղան: Բայց, բուն դաւադիրը, կրցաւ փախուստ տալ:

Ձերբակալուածները ամէն բան խոստովանեցան, և դաւաճանութեան բոլոր մանրամասնութիւնները տեղ կը գրաւեն այսօր ուստիականական թղթածրարներուն մէջ:

Բայց, ի՛նչ օգուտ սակէ: Հ. Գ. Բ.-ի մէջ, պառակտումն ու բաժանումը արիւնոտ ձեւով ներմուծուած էին:

Հայու անուն կրող գործակալը եւրոպական երկիր մը ապաստանեցաւ և հոն, ննչումներու տակ, «գոյն» փոխած Հ. Գ. Բ.-ի տեղւոյն նախկին պատասխանատուին հետ գործակցիլ սկսաւ:

Եւ երկուքով կազմակերպութեան գլխաւոր ղեկավար Յակոբ Յակոբեանի դէմ, զրպարտութեան և սուտի համագարկ մը բացին:

Եւ ճակատագրի ի՛նչ հեգնանք՝ Յ. Յակոբեանն էր որ 1981-թ.ին, իր բոլոր միջոցները նժարի վրայ նետելով, ուստիականութեան ձեռքէն ջանացեր էր ազատել օտար պետութեան մը սայլին լծուած գործակալը, երբ ան, Հոռմի մէջ, Թուրք դիւանագէտի մը դէմ իր կատարած անյաշող մահափորձէն ետք, եւրոպական երկիր մը փախած էր և ապաստանած Հ. Գ. Բ.-ի տեղւոյն պատասխանատուին հով:

Բայց, միջոց մը ետք, տուեալ երկրին ուստիականութիւնը, անոր հետքը գտած և զինք ձերբակալած էր, իբր կասկածելի ամբաստանեալ Հոռմի մահափորձին:

Եւ Յ. Յակոբեան տուեալ երկրի Հ. Գ. Բ.-ի պատասխանատուին տուած էր հրահանգ, որ ամէն միջոց օգտագործելով ազատէ ձերբակալեալը: Ինչ որ կատարուեցաւ միջոց մը ետք: Առանց գիտնալու անշուշտ, որ անձը որուն ազատ արձակման համար աշխատանք կը տարուէր, արեւմտեան գործակալ մըն էր իսկութեան մէջ:

Եւ տարիներ յետոյ, չարաշուք օր մը, Աթէնքի մէջ, Սիոնիստ «աժան»ներու կողմէ նահատակուեցաւ Հ. Ա. Հ. Գ. Բ.-ի հիմնադիրը, տեսարանը, սպարապետը՝ Յակոբ Յակոբեանը, խոր սուգի մատնելով այս իրականութիւնները գիտցող բոլոր հայրենասէր հայերը:

Հայ Ազգը, Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակին անգուգական ղեկավարին՝ Յակոբ Յակոբեանի իբր բացառիկ գինուորական և ֆաղափական առաջնորդ ներկայացուցած արժէքը, անպայման, որ օր մը, պիտի գիտնայ գնահատել:

Գալով «Տրովադայի Ձի»ու դեր կատարած գործակալին, ան իր գտնուած երկրի հայերուն վրէժխնդրութենէն վախնալով միջոց մը թափնուելէ ետք, Արեւմուտքի իր տէրերուն կողմէ Աֆղանիստան դրկուեցաւ, հոն մարզելու համար մոլեռանդ աֆղանները, որ ասոնք, ամերիկեան զէնքերով գինուած, Ռուս և Հայ գինուորներ մեռցնեն:

Եւ օր մըն ալ, թերթերէն տեղեկացանք, թէ հայ-ազերի կռիւներուն ընթացքին [ինչպէ՞ս՝ չենք գիտեր], սպաննուեր է ան:

Այսպիսի վերջ մը ունեցաւ արկածախնդրական կեանքը «Տրովադայի Ձի»ուն, որ Հ. Ա. Հ. Գ. Բ.-ին մէջ մտցուած էր որ հայ վրիժառուներուն հակաթուրք պայքարը խոչընդոտէ:

8 - 2 - 1997

ՊՈԼՍԱՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ -

ՊԱՏԱՆԴՄԸ

ՀԱՐՅՈՒՄ. Ձեր վերջին գրոյցներուն մէջ տրուած տեղեկութիւններով, ընդհանուր գաղափար մը ունեցանք յետ-եղեռնի տարիներուն Սփիւռքի հայութեան՝ հայկական ցեղասպանութեան իբր հակազդեցութիւն մղած վրիժառու պայքարին մասին:

Կ'ուզէինք նաեւ գիտնալ, թէ 1920-թ.էն ետք՝ Սովետական շրջանին Հայաստանի ժողովուրդը հայկական ցեղասպանութեան և հայկական վրիժառութեան հարցին հանդէպ ի՞նչ կեցուածք ունեցաւ:

Մանաւանդ՝ կ'ուզէինք ունենալ ձե՛ր տեսակէտը, թէ 1923-թ.էն ետք, Քեմալական շրջանին, Պոլիս [Ա՛յն Պոլիսը որ հայերը, մինչեւ 1915-թ., իրենց դրախտային մայրաքաղաքը նկատած էին] մնացած հայ ժողովուրդին իբր «Հայ» սպրած կեանքը, ընդհանուր առմամբ, ի՞նչ եղած է:

Դուք, որ 1923-թ.էն ետք՝ Քեմալական շրջանին Պոլիս ծնած էք և մինչեւ սա վերջին տարիները, թրփական լուծին տակ, Պոլիս սարեցաք, շատ կարեւոր կը նկատենք իբր ականատես ձեր տալիք վկայութիւնը՝ Պոլսոյ հայութեան իսկական «կեանք»ին և հոգեվիճա-

կին մասին:

Որովհետև, ներկայիս Պոլսոյ մէջ ապրող հայերուն այս մասին իրենց ուղղուած հարցումներուն տուած պատասխանները, ընդհանուր առմամբ և շահ հասկնալի պատճառներով՝ կեղծիքով և թուրքերուն հանելի երեւնալու միտող շողոքորթութիւններով լեցուն են:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. — Ձեր այս հարցումներուն պատասխանելէ առաջ, կ'ուզէիմ շատ յատկանշական երեւոյթի մը մասին արտայայտուիլ, որ հայրենի հողերէն դուրս՝ արտերկրի մէջ ապրող հայ ժողովուրդին իսկական պատկերն է, այդ Սփիւռք անուանումը վերաբերի Եւրոպայի, Ամերիկայի ու Աւստրալիոյ, թէ՞ Միջին Արեւելքի հայկ. գաղութներուն: Պոլսոյ Սփիւռք՝ ներառեալ:

ԱՆ ՄԵՁ ՄՈՌՅԱԾ ԷՐ,
ՄԵՆՔ ԱԼ ՄԵՐ «ՀԱՅ» ԸԼԼԱԼԸ...

Հայրենիքէն դուրս ապրող բոլոր սփիւռքներուն պատկերները՝ իրարմէ քիչ տարբերութիւններ ունենալով հանդերձ, յար ու նման են իրարու:

1973-թ.ին Պոլիս էինք: Այդ տարիներուն Թուրքերը, հայերուն գոյութիւնը գրեթէ մոռցած էին:

Մենք՝ հայերս ալ դժբախտաբար, «Պոլսահայ» կեանքին հոսանքէն տարուած, «Հայ» ըլլալնիս մոռցած էինք: ... Երբ օր մըն ալ, ումբի պէս, լուր մը պայթեցաւ Պոլսոյ մէջ: Եւ «հայ» անունը թերթերուն առաջին էջերուն վրայ ամենախոշոր տառերով տպուած տեսնելով ցնցուեցանք: Բայց, ներհնապէս ալ, ֆողարկուած անհուն ուրախութիւն մը զգացինք:

Ի՞նչ էր եղածը:

Լոս Անճելոսի մէջ, Գուրգէն Եանըֆեան անունով տարեց հայ մը, երկու թուրք դիւանագէտներ սպաննած էր:

Թուրքերը ահռելի շուարած էին: Ի՞նչ ըսելիքնին և ընելիքնին չէին գիտեր:

Իրենց համար շատ մեծ անակնկալ մըն էր եղածը: Հայերուն կողմէ այս տեսակի արարք մը չէին սպասեր երբեք:

Իրենց համար հայկական «խնդիր»ը շատո՛նց պատմութեան փոշիներուն տակ «թաղուած ու լմնցած» էր:

...Թերթերուն մէջ, հայերուն մասին, հրապարակումներ կը շարունակէին լոյս տեսնել և մենք, թուրքերը ճանչնալուս, անոնց հակազդեցութենէն կը վախնայինք: Չէ՞ որ 1955-թ.ին, 6-7 Սեպտեմբերի օրերուն, Պոլսոյ մէջ պատահած դէպքերուն շինծու շարժառիթը, նոյն օրը Սելանիկ՝ Մուսթաֆա Քեմալի ծնած տան առջեւ ումբի մը պայթումին պատրուակն էր [Կարն միջոց մը ետք յայտնի եղաւ, որ այդ ումբը նենգաբար տեղադրածները թուրքերը եղած են]:

Այդ օր թուրքերը, քիստոնեաներուն պատկանած ինչքերը վանտալաբար ֆանդելով, Պոլիսը աւերակի վերածած էին:

Ի Ր Ե Ն Յ «Թ Ր Ք Ո Ւ Թ Ի Ի Ն» Ը

Յ Ո Յ Յ Չ Տ Ո Ւ Ի Ն

Ա Յ Ս Ա Ն Գ Ա Մ

Բայց, այս անգամ անոնք, Լոս Անճելոսի դէպքին իբր հակազդեցութիւն, իրենց բնական «թրֆութիւն»ը ցոյց չտուին հայերուն հանդէպ:

Ուրի՛շ ռազմավարութիւն՝ մը որդեգրեցին:

Թուրքիոյ մէջ, առանց պետութեան հրամանին, տերեւ չի շարժիր: Հայերու վրայ մասնակի մէկ ֆանի յարձակում գործելէ զատ, ուրիշ շարժում չըրին:

Թրֆական թերթերուն մէջ, հայերուն մասին գրգռիչ գրութիւններ չհրատարակուեցան:

Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանը, հայոց եկեղեցիները, դպրոցները, զինուորական պաշտպանութեան տակ առնուեցան:

Եւ հայերուն վախի զգացումը նուազիլ սկսաւ:

Բացայայտ էր որ թուրքերը, 6-7 Սեպտեմբեր 1955-թ.ի դէպքերուն Եւրոպայի վրայ ձգած գէշ տպաւորութիւնը մոռցնել կ'ուզէին անպայման:

Ադուէս Թուրքերը շատ լաւ գիտէին, թէ մէկ ֆանի հայկական եկեղեցի փլցնելով, բան մը պիտի չշահէին:

Իրենց համար հայկական խնդիր գոյութիւն չունէր:

Հայաստան մը ամբողջ թրֆացուցած, Թուրքիայի վերածած էին:

Հայութենէն ուրիշ առնելիք բան չէր մնացած: Գոնէ՛ առ այժմ...:

Ահա՛, թէ ինչու Թուրքը, այս անգամ, գայլի իր բնազդը պահ մը

ճգած, գառնուկի մորթ վրան ֆաշելով, ֆաղաֆակիրթ պետութեան դեր սկսած էր խաղալ:

Եւ իր ֆաղաֆակիրթութեամբ պետութիւն մը ըլլալուն իրր յաւելեալ ապացոյց, իր հայ «հայրենակիցները» վկայութեան կանչեց:

Թրֆական հեռատեսիլէն հայերուն խօսք առած այդ օրը, մեր կեանքին ամէնէն տիտուր պահերէն մէկն էր:

Տեսնելով ու լսելով զանոնք՝ մենք, իրր հայ, մեր հայութենէն ամէնքանք:

Աչքերնուս չէինք կրնար հաւատալ որ որոշ հայեր, ա՛յս աստիճան սուտ կրնային խօսիլ:

Հեռատեսիլէն խօսող հայերը, իրարու հետ կը մրցէին կարծես, ապացուցանելու համար, որ իրենք «իսկական Թուրք հայրենակիցներ են: Թուրքերուն ունեցած իրաւունքները ունին, և Թուրքիոյ հարազատ զաւակներն են, և ինքզինքնին թուրքերէն տարբեր չեն նկատեր: Իրենք ալ, անոնց պէս, իսկական Թուրքեր են»:

«Մենք շատ գոհ և երջանիկ ենք մեր կեանքէն» — կ'ըսէին հայերը հեռատեսիլէն, աւելցնելով.

«Թրֆական կառավարութիւնը մեզի հանդէպ հայրական վերաբերում կը ցուցնէ և որեւէ խտիր չի դնէր հայրենակիցներուն միջեւ... Մենք, մեր Թուրք հայրենակիցներուն հետ, եղբօր պէս կ'ապրինք: Անոնք մեզ կը սիրեն, մենք ալ՝ անոնց»:

ԵԹԷ ՄԻԱՅՆ ՍԹԱԼԻ ՆԿՐԱՏԻ ՅԱՂԹԱ ՆԱԿԸ ԶԸԼԼԱՐ...

Սուտ խօսող այս հայերը շատ լաւ գիտէին, թէ նոյն Թուրք կառավարութիւնը, Բ. Աշխարհամարտին, Պոլսոյ բոլոր հայ տղամարդիկը Անաթոլիայի խորերը աֆտրեց և տաժանակիր աշխատանքի լծեց զանոնք, նամբաներու շինութեան համար: Քար կոտրել տուաւ:

Եւ եթէ, Սթալինկրատի յաղթանակը չըլլար, այս հայերէն ոչ մէկը ողջ պիտի չվերադառնար:

Նո՛յն թրֆական կառավարութիւնն է, որ 1941-թ.ին, «Ունեւորութեան Տուրք»ով սնանկութեան մատնեց հայերը:

Եւ նո՛յն թրֆական կառավարութիւնն է, որ դեռ շատ կարճ միջոց մ'առաջ՝ 6-7 Սեպտեմբեր 1955-թ.ին, Քրիստոնեայ Պոլիսը կործանեց:

Եւ «հայրենակիցներուն միջեւ խտրականութիւն չկայ» ըսող հայերը շատ լաւ գիտէին, որ հայերէն ո՛չ մէկը Պետական պաշտօնեայ, նոյնի՛սկ «աղբահաւաք» չէր կրնար ըլլալ:

Ստող ու ֆժնող հայերուն շարքը սկսաւ թուրք ոստիկանութեան բժիշկ՝ Կարապետ Արման-Նազարէթեան: Ասոր մասին, մեր անցեալ գրոյցներուն մէջ, արտայայտուած էինք ըսելով, որ ան, Պեզազեան վարժարանի մեր դպրոցական ընկերը եղած է և 1980-թ.ներուն, Շնորհիք Գալուստեանի շրջանին, Պատրիարքարանին «Խորհրդակցական մարմին»ին մաս կազմելով, տիրահոչակ դեր մը կատարած է: Եւ տիրահոնոյ իր այս ընթացքը շարունակուեցաւ թուրքերուն մանկլաւիկ դարձած հայերով:

Վերջին իստողը եղաւ Պոլսոյ Եսայեան վարժարանի Տնօրէնուհի՝ Հերմինէ Գալուստեանը:

Հերմինէ Գալուստեան 1939-թ.ներուն, Փարիզի Սորպոնի համալսարանէն շրջանաւարտ եղած շատ արժէքաւոր ուսուցչուհի մըն էր:

Միայն թէ... Սորպոնի համալսարանը ուսանած շրջանին, Փարիզի հայկական շրջանակներուն մէջ, Հերմինէն «թրֆասէր» ըլլալու «համբաւ» շահած էր:

Այս պատճառաւ, իր թրֆասիրութեան լաւատեղեակ թուրքերը, զինք 1960-թ.ին Թրֆական Ազգային Ժողովին “Senateur” նշանակած էին:

Այդ օր Հերմինէ, իր ելոյթին սկիզբը, «հայերուն Թուրքիոյ մէջ շատ լաւ պայմաններով և առանց խտրականութեան ապրիլը» շեշտելէ ետք, զինք նախորդած հայերուն ըսածներուն վրայ նախադասութիւն մըն ալ աւելցուց:

Ա Ն Ն Ե Ր Ե Լ Ի Յ Ա Ն Յ Ա Ն Ք Մ Ը ...

1915-Թ.Ը Յ Ի Շ Ա Ծ Է Ր

Օրուան նիւթը եղող «Եանրբեանի արարք»ին աւելնարկելով, առանց ենթակային անունը տալու՝ «1915-թ.ին եղածները պատմութեան անցած դէպքեր են: Մենք, այդ եղածները, մոռնալու ենք» շեշտեց:

Հ. Գալուստեանի այս ըսածներուն մէջ, հայութեան ի նպաստ բան մը չկար անշուշտ: Ընդհակառակը՝ «Եղածը մոռնալ» յանձնարարելով, նի՛շդ թրֆական տեսակէտը պաշտպանած եղաւ:

Եւ սակայն, Թուրքիոյ մէջ հայու մը 1915-թ.ի մասին արտայայ-

տուիլը հրապարակաւ, մահացու յանցանք էր:

Եւ Հերմիների արտաբերած այս խօսքին արդիւնքը այն եղաւ, որ թուրքերը, միջոց մը ետք, զինք Եսայեան Վարժարանի տնօրէնի պաշտօնէն հեռացուցին, իրեն կարգապահական յանցանք մը վերագրելով:

Եւ Հերմիներն անգործ մնալով, յուսահատ՝ Փարիզ մեկնեցաւ: Հոն, իրեն համար, Montmorency-ի Հայկական Աղբատախնամին հովանաւորած հանգստեան Տան մէջ, զինք նկատելով «ապաստանեալ», իրեն գրադարանի պատասխանատուի անուանական պաշտօն մը տրուեցաւ, եւ միջոց մը ետք ալ, նոյն հանգստեան Տան մէջ ան մահացաւ, այս արժէքաւոր ուսուցչուհին...:

Պոլսոյ հեռատեսիլէն վերոնշեալ հայերը խօսեցնող «շօ»էն ետք, թրքական թերթերը, Գուրգէն Եանըքեանին կատարած սպանութեան «ներքին ծալքերը» հասկնալու համար, շատ մը թղթակիցներ ուղարկեցին Լոս Անճելոս:

Եւ թրքական թերթերուն մէջ, Լոս Անճելոս-ի հայութեան մասին, լայնածաւալ գրութիւններ հրատարակուիլ սկսան:

Եւ հիմա, թրքական թերթերուն մէջ հրատարակուած շատ յստականշական գրութեան մը մասին պիտի արտայայտուինք:

1973-թ.ին պոլսական համեմատաբար քիչ մ'աւելի լուրջ թրքական թերթի մը թղթակիցը, Լոս Անճելոս-ի հայերուն հետ տեսակցութիւններ կ'ունենայ և այդ մասին թղթակցութիւն մը կը հրատարակէ:

Թուրք թղթակիցը այս առթիւ, հանդիպած էր նաեւ, Լոս Անճելոս բնակող հայ համալսարանական ուսանողուհիի մը, որուն ըսածները մենք, թրքական թերթէն առնելով, կը մէջբերենք ստորեւ... —

«ԱՄԷՆ ԲԱՆԷ ԱՌԱՋ ՈՒ ՎԵՐ՝
ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԵՄ...»

«Մեծ հայրս, որ Մշեցի է, հոն ծնած, ապրած է Եղեռնին արհաւիրքները: Ան, ահռելի կ'ատէ Թուրքերը, և նոյնիսկ չի հանդուրժեր Թուրքին անուըն լսելը: Գուրգէն Եանըքեանը իրեն համար մեծ հերոս մըն է: Եւ մեծ հայրս կ'ըսէ թէ՛ «Եթէ կարենայի, վրէժս առնելու համար, ես ալ թուրք մը կը մեռցնէի»:

...Մինչդեռ իմ հայրս, որ հոս ծնած է և հակառակ, որ չի սիրեր

թուրքերը, մեծ հօրս նման ծայրայեղ չէ, և աւելի լայնախոհութեամբ կը մօտենայ հայկական հարցին:

Գալով ինձի՝ ես Ամերիկացի հայերուն երրորդ սերունդը կը ներկայացնեմ:

Եւ ես՝ ինքզինքս գրեթէ «Ամերիկացի» կը նկատեմ:

Հայութիւնը իմ նախնիքներուս «Ազգութիւնն է», կը սիրեմ գանձ, կը սիրեմ հայերը, բայց ես՝ ամէն բանէ առաջ, «Ամերիկացի» եմ»:

Ամերիկացի հայ համալսարանականուհիին այս խօսքերը հրատարակող թուրք թղթակիցը, արդեօք տեղեա՞կ էր, որ ինք, իր այս գրութեամբ, Սփիւռքի հայկական կեանքին, երազներէ ու կեղծիքներէ հեռու՝ ամէնէն իրապաշտ պատկերը տուած էր:

Սփիւռքի հայկական կեանքին վերաբերեալ այս շա՛տ յատկանշական երեւոյթները պարզելէ ետք, հիմա ջանանք պատասխանել ձեր հարցումներուն:

Նախ և առաջ, իբր Պոլսեցի սուկական հայ մը, Պոլսոյ հայութեան հոգեվիճակին և իբր «Հայ» մեր հոն ապրած կեանքին մասին ունեցած տպաւորութիւնները բացատրելու ջանանք:

Մինչեւ 1915-թ. Պոլիսը, կուրացած հայերուն համար, «Հայութեան սուտ դրախտը» եղած էր:

Եւ 1915-թ.էն ետքն ալ Պոլիսը, «Հայոց» համար իրական «դժոխք» մը եղաւ:

1923-թ.ի Թրքական-Քեմալական վարչաձեւը՝ միահեծան բացարձակատիրութիւն մըն էր:

Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրք յորջորջուած ծագումով հրեայ բռնատէրը, շատ լաւ կատարեց Սիոնիստներուն կողմէ իրեն տրուած պարտականութիւնը...

Յոյներէն և Հայերէն գողցուած հողերուն վրայ, մինչ այդ գոյութիւն չունեցող թրքական նոր պետութիւն մը ստեղծեց:

Ու նաեւ Պալանեան երկիրներէ բերուած՝ Յոյն, Պուլկար, Սերայ, Ռումէն, Ալպան դաւանափոխ գաղթականներով ալ, մինչ այդ գոյութիւն չունեցող նոր Թուրք Ազգ մը ստեղծեց:

Ուշադիր լսեցէք, թէ Մուսթաֆա Քեմալ ինչ ըսած էր իր նոր ստեղծած «Թուրք»ի տիպարին ով ըլլալը բացատրելու համար.

«ԱՅՆ, ՈՐ ԻՆՔՉԻՆՔ ԹՈՒՐԻՔ ԿԸ ՆԿԱՏԷ, ԱՆ ԻՍԿԱԿԱ՛Ն ԹՈՒՐԻՔ Է»:

22 - 2 - 1997

«ԵՐԶԱՆԻԿ Է Ա՛ՅՆ, ՈՐ ԹՈՒՐԿ ԵՄ Կ՛ԸՍԷ»

Ասոր վրայ աւելցնենք Աթաթիւրֆի մէկ ուրիշ լոգունգը. “Ne Mutlu Turkum Diyene” «Ի՛նչ երջանիկ է այն, որ Թուրք եմ կ’ըսէ»:

Ճի՛շդ Ամերիկացիներուն սկզբունքին նման՝ «Ամերիկա ոտք կոխելէ ետք, ամէն գաղթական իր «ազգութիւնը» կը կորսնցնէ և նոր «Ամերիկացի քաղաքացիի մը կը փոխուի»:

Բնական է որ, Քեմալական նոր Թուրքիոյ մէջ, «իսկական Թուրքեր» հասցնելու աշխատանքը, նա՛խ դպրոցներէն, այսինքն՝ մատուցող ուղեղներ ունեցող պատանիներէն կը սկսէր:

Մենք՝ Պոլսոյ արուարձաններէն՝ Մաքրիգիւղի մէջ գտնուող «Պեգազեան» վարժարանը յանախած ենք:

«Պեգազեան» վարժարանը, իբր թէ հայկական վարժարան մըն էր. [Սա ալ ըսենք, որ Պոլսոյ բոլոր հայ վարժարանները նոյն վիճակի մէջ էին]:

Եւ տեսէք, թէ մեր ուղեղները ինչպէ՞ս կը լուացուէին այս հայկական վարժարանին մէջ:

Ամէն առաւօտ, դասերը չսկսած, դպրոցին պարտէզին կամ բակին մէջ, ամբողջ աշակերտութիւնը ուսուցիչներուն հսկողութեան տակ, կը հաւաքուէին:

Այս հաւաքոյթին անունը՝ «Դրօշակի Արարողութիւն» էր:

Այս համախմբումին՝ թրքական դրօշակը կամաց-կամաց կը պարզուէր, եւ այդ միջոցին, թուրք ուսուցիչ մը, կուռ ձայնով կը սկսէր Քեմալական «Հաւատամք»ը արտասանել: Եւ իւրաքանչիւր նախադասութենէ ետք կը սպասէր, որ աշակերտները միաբերան, գոռալով, կրկնէին թրքական այս նոր «Հաւատամք»ը, վանկարկելու պէս. «ԵՄ ԹՈՒՐԿ ԵՄ... ՊԱՏՈՒԱՒՈՐ ԵՄ... ԱՇԽԱՏԱՍԷՐ ԵՄ...»

Այս «Թրքական Հաւատամք»ին մէջ գետեղուած էր մեր ուղեղները թրքութեամբ լուալուն անհրաժեշտ եղող բոլոր խօսքերը:

«ՀԱՅԵՐԸ ԹՈՒՐԿ ԵՆ...»

ՀԱ ՊԱ Ի՞ՆՉ ԿԱՐԾԵՑԻՔ...

«Պեգազեան» վարժարանին մէջ, մեր աշակերտութեան շրջանին, թուրք այցելու քննիչի մը ըսած խօսքերը, մեզ շատ տպաւորած և զարմացուցած են՝ “Ermeniler “Turk” Dur”- «Հայերը Թուրք են»:

Թէ՛ ինչո՞ւ: Ահաւասիկ իր դատելակերպը:

«Թրքերէն՝ “ER” «բաջ» ըսել է»:

«Թրքերէն՝ “Men” – «մարդ» ըսել է»:

«Ուրեմն՝ “Ermeni” թրքերէն «Քաջ մարդ» ըսել է»:

«Ուրեմն՝ դուք «Թուրք» էք»:

Զենք գիտեր՝ հայերուն Թուրք ըլլալը սպացուցանող այս մեծ «հնարք»ին մասին դուք ի՞նչ կը մտածէք:

Բայց մենք, մեր պատանեկան «ուղեղով», այս “Ermeni”- «Քաջ մարդ» ըլլալու հանգամանքէն ինքզինքնիս շատ հպարտ զգացած էինք:

Այս տեսակի անհաւատալի սուտերով, Թուրքերը, աշխարհի պատմութիւնն ալ կը փոխէին, նոյնիսկ ըսելով, թէ՛ «Ամբողջ աշխարհի ազգերը՝ Կեդրոնական Ասիոյ մէջ Թուրք Ազգէն սերած են: Ամբողջ աշխարհը Թուրք է»:

Եւ միահեծան ու ճնշիչ մթնոլորտի մը մէջ, այս սուտերուն դէմ, ոչ մէկը չէր կրնար հակառակը ըսել-պնդել, իրականութիւնը խօսիլ: [Շատ ետքը տեղեկացանք, որ այս սուտերը թուրքերուն թելադրողը՝ հրեայ մը եղած է]:

Դպրոցներուն մէջ կատարուող այս թրքական քարոզչութեան տեղեակ եղող մեր ընտանիքները ինչպէ՞ս կ’ուզէիք, որ մեզի իրականութեան մասին խօսէին, հայկականութեան մասին խօսէին:

Հայ ընտանիքները տուներու մէջ, իրենց զաւակներուն հետ խօսակցութեան ընթացքին, շա՛տ զգոյշ էին: Եւ կը վախնային, որ եթէ վնասակար բան մը խօսին, իրենց տղաքը այս խօսքերը, անգիտակցաբար, դպրոցին մէջ կրնային կրկնել:

Այս պատճառաւ ալ, Պոլսոյ հայերուն ունեցած կեանքը, հայկականութեան տեսակէտով ու խորքին մէջ, տեսակ մը «բուսական» գոյութիւն էր:

Մեր պատանութեան տարիներուն մեզ շատ տպաւորած ուրիշ կարեւոր դէպք մըն ալ, կ’ուզենք այստեղ յիշատակել:

*ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ԵՂԲԱՅՐԸ
ԸԼԼԱԼՈՒ ՅԱՆՅԱՆՔԸ*

Մաքրիգիւղի մեր բնակարանին մէջ, մեզի հետ կ’ապրէր մեր հօր մայրն ալ:

[Ռուբէն Սեւակին ալ մայրը եղող՝ Արմաւենի Զիլինկիրեանը]:

1934-թ.ին հայրս, մեր մեծ մօր Յունաստան՝ Սելանիկի շուրջ բնակող իր աղջկան այցելութեան երթալու փափաքին ընթացք տալով, միատեղ Յունաստան գացած էր:

Մեր հայրը ամիս մը Սելանիկ մնալէ ետք, մայրը իր աղջկան հով ձգելով, Պոլիս վերադարձաւ:

Հօրս Յունաստանէն վերադառնալէն քանի մը օր յետոյ, մեր տունը ոստիկան մը եկաւ և մեր հօր հետ տեսնուիլ ուզեց:

Մեր պատանութեան տարիներուն, Պոլսոյ հայ ընտանիքի մը համար, թուրք ոստիկանի անունը «Դահին»ի հաւասար իմաստ ունէր:

Ոստիկանը հօրս հետ, հովի սենեակը քաշուեցան, և մենք ալ, մեր մօրը հետ, մէկ ուրիշ սենեակի մը մէջ, անձկութեամբ իրենց սպասեցինք:

Ոստիկանին հօրս հետ ունեցած մեկուսի գրոյցը ժամեր տեւեց, որ տարիներ թուեցաւ մեզի:

Ոստիկանին մեկնելէն ետք, հայրս շատ ընկճուած վիճակ մը ունէր: Բայց ան մեզի բացատրութիւն չտուաւ:

Եւ այս նոյն ոստիկանը, հետեւեալ օրերուն, միշտ որոշեալ ժամերուն, մեր տունը եկաւ և կրկին, հօրս հետ սենեակ մը քաշուելով, ժամերով տեսակցեցաւ անոր հետ:

Եւ այս ոստիկանին այցելութիւնները գրեթէ ամիս մը տեւեցին:

Եւ ո՛չ հայրս եւ ո՛չ ալ մայրս, ոստիկանին մեր բնակարանը մասին, ո՛չ մէկ տեղեկութիւն

այցելութիւններուն շարժառիթին տուին մեզի:

Ռուբէն Սեւակի մայրը՝ Արմաւենի Զիլինկիրեան, վշտակոծ ու անմխիթար մօր մը հոգեվիճակը արտացոլացնող դէմքով: Իր գրկին՝ նահատակ գրողի եղբօրորդին՝ Յ. Զիլինկիրեան: Նկարուած՝ 1925-ին, Պոլիս:

Միայն, տարիներ յետոյ, երբ արդէն խելահասութեան տարիքը թեւակոխած էինք, հայրս բացատրեց իսկութիւնը:

Մեր հօր ոստիկանութեան կողմէ հարցաքննուելուն պատճառով... Ըլլալով Ռուբէն Սեւակի եղբայրը՝ ինչո՞ւ Սելանիկ գացեր է, հոն ի՞նչ ընելու համար, որո՞նց հետ տեսնուած է:

Ոստիկանութիւնը պահանջած է մեր հօրմէն, որ իր Սելանիկ գտնուած մէկ ամսուան ընթացքին հոն, ամէն օր և ամէն ժամ ինչ ըրած ըլլալուն մասին, մանրամասն բացատրութիւն տայ: Եւ մանաւանդ՝ ուզած է որ հայրս ըսէ, թէ որո՞նց հետ տեսնուած է, և թուէ անձերը իրենց անուններով ու հասցէներով՝ որոնք արձանագրուած են, և դեռ՝ այն մասին, թէ նշուած անձերուն հետ ի՞նչ խօսած են: Ոստիկանը նօթագրած է ամէն բան, մինչեւ յետին մանրամասնութիւնները, «գող, սիրտը դող»ի վիճակով:

Ծայրայեղ զգոյշ էր Թուրք նենգ ոստիկանութիւնը: Ան միշտ կը կասկածէր, կը վախնար, թէ հայերը «վրիժառութեան» կրնային դիմել թուրքերուն դէմ:

Մինչդեռ Պոլսոյ հայերը ո՛չ միայն վրիժառութեան մասին չէին կրնար խորհիլ, այլ, նոյնիսկ, իրենց «հայ» ըլլալուն մասին մտածելո՞ւ իսկ կը վախնային: Այնքա՛ն, որ նսեմացած հոգեվիճակ մ՞ունէին:

Մեր ընտանիքը, մինչեւ մեր խելահասութեան տարիքը, մեզի Ռուբէն Սեւակի մասին չխօսեցան:

Մենք, ո՛չ Ռուբէն Սեւակէն, ո՛չ 24 Ապրիլ 1915-թ.էն և ո՛չ ալ հայկական պատմութենէն լուր ունէինք:

Եւ մենք՝ թուրքերուն համար, թարմ ու կոյս «ուղեղ»ներ էինք: Անոնք կրնային մեզ շողել և խմորել իրենց ուզած ձեւով, կատարեալ թուրքի մը վերածել:

Շատ լաւ կը յիշեմք այն օրը, երբ Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրք ըսուած դահիճը մահացաւ:

ՄԵՐ ԼԱՅՆ ՈՒ ԿՈՇԸ
«ՀԱՅՐ ԱԹԱԹԻԻՐՔ»Ի Ն ՀԱՄԱՐ

1938-թ.ին Մաքրիգիւղի «Պեգազեան» վարժարանին եօթներորդ դասարանն էինք:

Այդ օր, տասներջորսի շուրջ դեգերող մեր տարիքներով քսան-

քանրհինգ հայ աշակերտ և աշակերտուհիներս, մեր դասարանին մէջ հաւաքուած, մտիկ կ'ընէինք մեր թրքերէնի ուսուցչուհիին Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրքին մահուան սոթի պատմածները, արցունքով ողորուած աչքերով ու «սրտանմիկ» բառերով:—

«Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրքը՝ մեր հայրն էր: Ան մեր լոյսն էր: Ան մեր մարգարէն էր: Մեր ամէն բանն էր: Եւ մենք որք մնացինք հիմա»:

Թուրք ուսուցչուհին հեծկլտալով, արցունք թափելով կ'արտասանէր այս խօսքերը:

Եւ մենք ալ կու լայինք իր հետ միասին, հեծկլտալով ու արցունք թափելով:

Բայց, թուրք ուսուցչուհին մէկէն լռեց, գայրոյթը պատեց դէմքը, և ետեւի նստարաններէն մէկուն վրայ գտնուող մեր ընկերներէն մէկուն վրայ գոռաց.

«Դուն ինչո՞ւ չես լար»,

«Դուն մարդ չե՞ս»,

«Դուն զգացում չունի՞ս»,

«Դուն մեր հօր՝ «Աթաթիւրք»ին մահուան չես ցաւիր»,

«Դուն կենդանի՛ մըն ես»:

Մեր այս պատմածները կը կարծենք, որ ընդհանուր գաղափար մը կու տան ձեզի, թէ Պոլսոյ հայերը, թրքական լուծին տակ, ինչ աստիճանի ստրկական գոյութիւնը մը կը քաշէին:

Հիմա, դուք մտերնէդ ակնթարթ մ'իսկ կրնա՞ք անցընել, թէ թրքական քարոզչութեամբ ուղեղալուացփի ենթարկուած Պոլսահայերը, թուրքերուն դէմ վրիժառական դոյզն արարք մը կրնային կատարել:

Եւ մենք իրաւունք չունի՞նք, երբ Պոլիս ապրող հայերը կ'որակենք՝ թուրքերուն ձեռքը գտնուող պատանդներ և գերիներ, թրքացումի ենթակայ, որոնց թուրքերուն կողմէ Պոլսոյ մէջ պահուելուն նպատակը «վնաս հասցնել է Հայկական Դատին, արգելք ըլլալ է հայկական միասնական ոգիի ստեղծման, և խոչընդոտ ստեղծել է հայերուն՝ թուրքերուն դէմ միասնական պայքարին»:

1453-թ.ին՝ Թուրքերուն Պոլիս հաստատուած օրերէն սկսեալ, Պոլսեցի հայերը վնաս հասցուցին հայուն հայրենիքին, և մինչեւ այսօր կը շարունակեն, անուղղակի կամ ուղղակի՝ վնասել «ամբողջ հայութեան» և իր Դատին:

8 - 3 - 1997

ՀԱՅՈՒՆ ՆԿԱՐԱԳՐԻՆ ՄԷԿ ԺԽՏԱԿԱՆ ԳԻԾԸ

Գանձնի մասին հարցումին, թե՛ «1920-թ.էն յետոյ, Սովետական շրջանին Հայաստանի մէջ, Հայկական ցեղասպանութեան և Հայկական վրիժառութեան մասին ժողովուրդին կեցուածքը ինչ եղած է»:

Այս հարցումին իբր պատասխան, ամենայն անկեղծութեամբ և առանց բառերը ծամծմելու ձեզի ըսենք, որ 1920-թ.էն յետոյ Սովետական Հայաստանի ժողովուրդին, հայկական ցեղասպանութեան և հայկական վրիժառութեան մասին ունեցած կեցուածքը, ընդհանրապէս և դժբախտաբար, ճիշդ Պոլսոյ հայերուն ունեցածին պէս՝ վախի, անգիտակցութեան և անտարբերութեան կեցուածք մը եղած է:

Բայց, ուրիշ ի՞նչ կ'ուզէիք որ ըլլար:

Բոլորս ալ գիտենք, թէ Ս. Միութեան մէջ, մեծագոյն և մահացու յանցանքը՝ «Nationalisme»-ն էր, Ազգայնապաշտութիւնն էր [ոչ թէ ազգայնութիւնը]:

Սովետական մայր սկզբունքը՝ տեղւոյն ժողովուրդներու միջեւ հաւասարութեան և եղբայրութեան վրայ հիմնուած քաղաքականութիւն մը եղած է:

Միութեան մէջ գտնուող զանազան ժողովուրդներուն միատեղ և խաղաղութեամբ կարենալ ապրելուն միակ միջոցը, անոնց ազգայնական ծայրայեղութեան երթալուն արգելք ըլլալն էր:

Եւ ասոր ալ միակ կերպը, ի պահանջել հարկին անշուշտ, մինչեւ «Terreur»-ի դիմող վարչաձեւով մը, բոլոր ազգայնամոլական հակումները ծանրօրէն պատժելն էր:

Այս էր Սովետ. Միութեան գոյատեւման միակ միջոցը:

Այս ձեւով Միութիւնը կրցաւ գոյատեւել 70 տարիներ շարունակ, առանց ներքին ապստամբութիւններու, առանց որ ազգամիջեան բաղխում-պատերազմներ տեղի ունենան Սովետ ժողովուրդներուն միջեւ:

Եւ Սովետական Միութիւնը՝ իր իշխանութեան տակ գտնուող տարբեր ու բազմաթիւ ազգերու համակեցութիւնը կ'ապահովէր իր միահեծան վարչաձեւին շնորհիւ:

Եւ այս վարչաձեւը՝ Սովետական ժողովուրդներուն միջեւ ներքին և արտաքին բնոյթի իրարամերժ խնդիրներու արծարծումին

արգելիք եղած և հեղինակներուն դէմ ալ շատ ծանր պատիժներ սահմանած էր:

Ազգայնականութեան դէմ սահմանուած պատիժները այն ատիճան խիստ էին, որ ժողովուրդին մէջ տարածուած երգիծական համոզում մը կար՝ «անձ մը, գիշերը երազին մէջ գործած յանցանքին համար ալ, կրնար դատապարտուիլ»:

Եւ այս ինքնակեդրոն վարչաձեւին ազդեցութիւնը ժողովուրդներու վրայ այն եղաւ, որ Սովետական շրջանին ծնած առաջին սերունդները, իրենց պատկանած հաւաքականութեան ազգային պատմութեան և կրօնական աւանդութիւններուն մասին հիմնական տեղեկութիւն մը չունեցան:

Միութենէն ներս դպրոցական դաստիարակութիւնը, բոլոր ժողովուրդներուն համար ալ, գրեթէ միեւնոյնն էր: Ան հիմնուած էր հոգիով և մարմնով «ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻ-Ի ՆՈՐ ՏԻՊԱՐ ՄԸ» ստեղծելու հեռանկարին վրայ:

Ս. Միութեան բոլոր հանրապետութիւններուն մէջ եղածին նման, Հայաստանի նոր սերունդներն ալ, ո՛չ հայկական պատմութենէն, ո՛չ ազգային և կրօնական աւանդութիւններէն և ոչ ալ 1915-թ.ին թուրքերուն կատարած ցեղասպանութենէն համապարփակ տեղեկութիւն մը ունէին:

Ոչ միայն Սովետական Հայաստանի նոր սերունդը տեղեակ չէր 24 Ապրիլ 1915-թ.ին մանրամասնութիւններէն, այլեւ ամենաբարձր դիրքերու վրայ գտնուող մշակոյթի ղեկավարներն անգամ չէին գիտեր 24 Ապրիլ 1915-թ.ին հայ մտաւորականներուն ենթարկուած ճակատագրին մասին:

Այստեղ կ'ուզենք նշել, Սովետական Հայաստանի Ազգ. Ակադեմիայի ծանօթ անդամ Ռուբէն Զարեանի վկայութիւնը:

Գիտէք, թէ Ռուբէն Զարեանը, մեզի համար, տիրահոջակ այն ակադեմիկոսն է, որ նահատակ Ռուբէն Սեւակին անունը սրբապրղծած է «Սեւակ» անունը նոր բանաստեղծի մը տալով: Իր անունը չփոխելուն համար թուրքերուն կողմէ նահատակուող Ռուբէն Սեւակին այս անգամ ալ հայերուն կողմէ, ամէն օր ու ժամ հոգեպէս սպաննուելուն պատճառ եղած է:

1982-թ.ին մենք, նամակով մը, դիմեցինք այս Ռուբէն Զարեանին և իրեն հարցուցինք, թէ ինչո՞ւ և ի՞նչ պատճառաւ, Ռուբէն Սեւակին անունը անիրաւարար տուած է ուրիշ բանաստեղծի մը:

Ռուբէն Զարեանին մեզի տուած պատասխան-նամակը, Սովետական շրջանը ապրած ամբողջ սերունդի մը 24 Ապրիլ 1915-ի հանդէպ ունեցած անգիտակցութիւնը և անտարբերութիւնը կը ցուցանէ:

Ահա՛, այդ նամակը.

«Մի փոքր ուշացումով պատասխանում եմ ձեր նամակին:

Պարոյրի ազգանունը, ինչպէս գիտէք, Ղազարեան է: Երբ նա ներկայացաւ ինձ, ես «ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ» ամսագրի խմբագիրն էի: Մեծ տպաւորութիւն թողին նրա բանաստեղծութիւնները. որոշեցի հրապարակել, ասպարէզ տալով մի շնորհալի երիտասարդի, հաւատացած, որ լաւ ապագայ է սպասում իրեն: Ղազարեանը խիստ տարածուած ազգանուն համարելով, մտածում էի գրական մի յարմար անուն գտնել նրա համար:

Այդ օրերին Աւետիք Իսահակեանը իր գրոյցներից մէկի ժամանակ արեց Ռուբէն Սեւակի ողբերգական պատմութիւնը:

Ես այդ ամբողջ գիշեր նրա պատմածի տպաւորութեան տակ էի: Կիսատ մնացած կեանք: Եւ մտածեցի, թէ լաւ կը լինի, իբր Պարոյրին կոչեմ Սեւակ, որպէսզի ողբերգականօրէն կեանքից հեռացած մի Սեւակին շարունակի մի ուրիշ Սեւակ:

Այս է ամբողջ պատմութիւնը:

11 Փետրուարի 1982, Երեւան, Ռուբէն Զարեան»:

Ինչպէս կը տեսնէք, այս նամակը կ'ապացուցանէ, թէ «Սովետական Գրականութիւն»-ի պէս ամբողջ Հայաստանի գրականութեան հայելին եղող թերթի մը խմբագիր Ռուբէն Զարեանն անգամ տեղեակ չէր 24 Ապրիլ 1915-թ.ի նահատակներու եղբրական պատմութեան:

Այս նիւթերը կատարեալ “Tabou” մըն էին, և այս նիւթերու մասին արտայայտուողները, «Յետադիմական» ըլլալու մեղադրանքով, շատ ծանր պատիժներու կը դատապարտուէին: Գրեթէ բոլոր եկեղեցիները գոցուած էին և կրօնական գիրքերը մէջտեղէն վերցրւած: «Քրիստոս մեռած էր... և «Աստուած չկար», տեղը դրուած էր Լենինը:

Նոր սերունդը Լենինի կեանքին յետին մանրամասնութիւնը սորված էր:

Անոր ըսած խօսքերը, գաղափարները, գիրքերուն մէջ գրածները, բոլոր դպրոցականները գոց գիտէին...

Այս պայմաններուն մէջ, հայ ժողովուրդը մասամբ հեռացաւ իր ազգային ինքնութենէն, մոռցաւ իր կրօնական և ազգային աւանդութիւնները, նոյնիսկ միւս հանրապետութիւններու ժողովուրդներէն ալ քայլ մը աւելի առաջ գնաց, Սովետական քաղաքացիներու օրինակելի զանգուածի մը վերածուեցաւ:

Շատ բնական է, որ հայ ժողովուրդին ազգային գիտակցութեան ընդարմացումը, «Սովետական քաղաքացիի տիպար»ի վերածուելուն պատճառը, վարչաձևին այդ շրջանի խստութիւնը եղած էր:

Բայց մենք կը հաւատանք, որ հայ Ազգին դիւրաբեկ նկարագիրն ալ, այս հարցին մէջ, մեծ դեր խաղացած է:

Հայ ազգին լաւագոյն յատկանիշները, դարերու ընթացքին, Բիւզանդական, Պարսկական և Թրքական իշխանութիւններուն ազդեցութեան հետեւանձով մասնաւորապէս, կամաց կամաց փոխուեցան, և ստրուկներու յատուկ, շատ դիւրաւ համակերպող նկարագիր մը, հայ ազգին մեծամասնութեան մէջ բոյն դրաւ ու աւելի շեշտուեցաւ:

Հայ ժողովուրդը միւս բոլոր Սովետական ժողովուրդներէն աւելի, Սովետական վարչաձևին պայմաններուն համակերպեցաւ:

Գիտցողները կրնան վկայել՝ որ հայ ժողովուրդէն ներս ոռւսներէնի գործածութիւնը աւելի մեծ համեմատութիւն ստացաւ, բաղդատած միւս ժողովուրդներուն, և նահանջեցին իր կրօնական և ազգային աւանդութիւնները:

Հայուն ազգային միութեան և տեւականութեան աղբիւրը եղող Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին որբացաւ, և միայն Սուրբ Էջմիածնի մէջ իր գոյատեւումը շարունակեց:

Եկեղեցի երթալը, իբր Սովետական քաղաքացի՝ ամօք, նուաստացուցիչ և վտանգաւոր կը նկատուէր:

Հայկական Եկեղեցին, այն աստիճան արհամարհուած էր, որ նոյնիսկ, Երեւանի մէջ գտնուող հնադարեան հայկական ճարտարապետութեան կոթողներ եղող Եկեղեցիները փլցուեցան, ճամբայ բանալու պատրուակով:

Բայց, շեշտենք, որ ասիկա Ռուսերուն ստիպումով չեղաւ: Հայոց որոշումով եղաւ, անոնց դիւրահաւան նկարագրով: Միութեան առաջին տասնամեակներուն էր այս:

★ ★ ★

Սովետական Միութեան և բնականաբար Հայաստանի մէջ ալ, այս խիստ դրութիւնը, յանուն խաղաղութեան և ժողովուրդներու միջեւ եղբայրութեան կիրարկուող, շարունակուեցաւ բաւական ելեւէջներով ու հասաւ Բ. Աշխարհամարտին սկիզբները:

Պատերազմի սեմին ու այնուհետեւ, Սթալինի որոշումով, ժողովուրդին պայքարի ուժը գորացնելու համար, Ռուսական հայրենասիրութեան և Ռուսերուն աւանդական կրօնական զգացումները խրախուսուեցան:

Շնորհիւ հայրենասիրական այս ոգիի հրահրումին, Սովետական Միութիւնը յաջողեցաւ Նացի Գերմանիան պարտութեան մատնել:

Պատերազմէն յետոյ, արդէն շատ բան փոխուած էր դէպի լաւը, և Սթալինի մահանալէն միջոց մը ետք, գործի գլուխ եկող Խրուշչեւին ստեղծած «ԱԶԱՏ ՈՒԹԵԱՆ ՓՈԹՈՐԻԿԸ» Սովետական Միութեան մէջ, մեծ յեղաշրջումներու և մեծ վերիվայրումներու պատճառ եղաւ:

Վարչաձեւին շատ մը թերի կողմերը բարեփոխուեցան, բայց, միեւնոյն ատեն, «Ազատութեան» պատրուակով, Սովետական վարչաձեւին շատ մը լաւ կողմերն ալ քանդուեցան:

Այս «Ազատութեան համանարակ»ի շրջանին, հայրենասիրութեան տեղ զարգացաւ անձնասիրութիւնը, գործի պարտանճանաչութեան տեղ՝ ծուլութիւնը, կաշառակերութիւնը և գողութիւնը տարածուեցան քիչ մը ամէն կողմ:

Եւ մանաւանդ՝ Ամերիկացիներուն շղթայագերծած «Պաղ Պատերազմ»ին շրջանին, անոնց կատարած քարոզչութեամբ, «Արեւմրտեան Ազատ Աշխարհի ասպրելակերպին» հանդէպ խարուսիկ պատկերացում և անոր հասնելու մարմաջ մը, Սովետական ժողովուրդներուն մէջ, արագօրէն տարածուեցաւ: Եւ ա՛յս եղաւ Սովետական Միութեան անկումին սկզբնաւորութիւնը:

22 - 3 - 1997

ՀԱՅԵՐԸ՝ ՆԱԽ ԿԸ ԳՈՐԾԵՆ,
ՅԵՏՈՅ ԿԸ ՄՏԱԾԵՆ...

Մենք, առաջին անգամ, 1978-թ.ին այցելեցինք Հայաստան՝ մեր հարազատ հայրենիքը:

Մինչեւ այդ օրը, Սովետական Միութեան ու Հայաստանի շուրջ,

շատ բաներ իմացած, շատ գրութիւններ կարդացած էինք:

Բնական է՝ ըսուած ամէն բան պատմողին «ակնոց»էն և պատկանած շրջանակէն կախում ունէր:

Դէպի Երեւան մեր ճամբորդութեան առաջին հանգրուանը Մոսկուան եղաւ:

Եւ մենք, Մոսկուայի մէջ մեր գտնուած առաջին օրերուն արդէն համոզուեցանք, որ Ռուսերուն համար ըսուածները, մեծ մասամբ, Արեւմտեան աղտոտ ֆարոգչութիւն էին:

Մենք հիացանք Մոսկուային՝ ոչ միայն անոր յուշարձաններուն և թանգարաններուն, այլեւ, մասնաւորապէս, Ռուս ժողովուրդին ֆաղափարութեան և բարեացակամութեան վրայ:

Ամէն կողմ՝ փողոցը, մեթրօ-ին մէջ, ազնուաբար մեզի օգնել կ'ուզէին:

Ոչ աղֆատութիւն տեսանք, ոչ ալ մուրացկան:

Ժողովուրդին վիճակը, ընդհանուր առմամբ վերցուցած՝ արեւմտեան մեծ ֆաղափներու ժողովուրդներուն ունեցածէն աւելի լաւ էր:

Երբ Մոսկուայէն Երեւան անցանք՝ Հայաստանի մէջ, մեր տեսածներով մեր սիրտերը ուրախութեամբ լեցուեցան:

Ամէն բան հայկական էր՝ ժողովուրդը, ոստիկանները, պաշտօնեաները:

Մասնաւորապէս՝ դպրոցական աշակերտները իրենց մաքուր համազգեստներով, բաղդատած մեր ապրած երկրի աշակերտներուն, ասոնցմէ շատ աւելի «դպրոցական» էին:

Մեր այցելած պատմական վայրերը, յուշարձանները, թատրոնները, համերգասրահները՝

մեզի համար երազային վայելք մը եղան, հայկականութեամբ զեղուն:

«Հայաստանի մէջ, մեր սիրտերը ուրախութեամբ լեցուեցան...»

Ժողովուրդին հետ մեր հանդիպումները, բարեկամներու տուններուն մեր տուած այցելութիւնները, հայրենիքի մէջ ըլլալու երջանկութիւնը տուին մեզի:

Պիտի ըսէ՛ք թերեւս՝ բնաւ պակասութիւններ, թերութիւններ չտեսա՞նք:

Բնական է՝ տեսանք:

Ասոնցմէ մէկ քանին պատմելու ջանանք: Մեր բարեկամներուն տունները այցելութեանց ընթացքին, մեր նկատած ընդհանուր երեւոյթ մը մեզ շատ զարմացուց:

Մեր բարեկամներուն բնական շէնքերուն մուտքերը, հասարակաց մասերը և սանդուխները, անհաւատալիօրէն անխնամ էին:

Բայց երբ մեր բարեկամներուն յարկաբաժիններէն ներս կը մտնէինք, մեր տեսած նոյնութիւնը, եւրոպական բարեկեցիկ ընտանիքներուն ունեցած շքեղութեան հետ կրնար բաղդատուիլ: Այնքան որ լաւ կահաւորուած էին:

Դուրսի և ներսի այս մեծ տարբերութեան պատճառը, մեր բարեկամներուն հարցուցինք:

Մեր ստացած պատասխանը՝ ընկերվարական երկրի մը համար անհաւատալի էր՝ «Մեր յարկաբաժինէն դուրս եղած մասերը, մերը չեն: Այդ տեսակէտով՝ շէնքին բնակիչները, այդ մասերը իրենցը չնկատելով՝ զանոնք չեն խնամեր» – ըսին անոնք:

Մեր Հայաստան այցելութեան օրերուն, բախտաւորութիւնը ունեցանք, երեւանէն յետոյ, Թիֆլիս ալ այցելելու:

Եւ Թիֆլիսի մէջ տեսանք, մեծ թիւով վրացական, նաե՛ւ հայկական պատմական եկեղեցիներ:

Զարմացած՝ մեր վրացի ուղեցոյցներուն հարցուցինք. «Այս ի՞նչ անհաւատալի երեւոյթ է: Երեւանի մէջ պատմական եկեղեցիները փլցուցեր են. մինչդեռ, Թիֆլիսի մէջ, պատմական եկեղեցիները կը մնան կանգուն»:

Վրացիները սապէս պատասխանեցին մեզի.

«Ասոր պատճառը՝ հայոց նկարագիրն է:

Հայերը՝ նախ կը գործեն և յետոյ կը մտածեն:

Մինչդեռ մենք՝ Վրացիներս, նախ կը մտածենք և յետոյ կը գործենք»...:

Սովետական շրջանին երեւան այցելածները գիտեն. կեդրոնական հրապարակներուն վրայ խոշոր ցուցանակներ կային, որոնց

վրայ փակցուած կ'ըլլային օրուան թերթերը՝ որ ժողովուրդը գանձում կարդայ:

Ասիկա Սովետական հասարակաց սովորութիւն մըն էր:

Բայց մեր ուշադրութիւնը բան մը գրաւեց:

Յուցադրուած թերթերուն տասէն ութը ուսերէն էին, և միայն երկու հատը հայերէն:

Հայաստանի մէջ, մեր տեսած շատ մը առաւելութիւններուն հոյ, այս երեւոյթը մեզի ցաւ պատճառեց:

Յետոյ, քանի մը օր ետք, Թիֆլիս գացինք, հրապարակներուն վրայ փակցուած թերթերը տեսնելու:

Եւ ապշութեամբ, յուզումով և նախանձի զգացումներով համակուեցանք...

Յուցատախտակներուն վրայ փակցուած տասը թերթերէն ինը հատը վրացերէն էին, և միայն մէկը՝ ուսերէն...

Մեր այս տպաւորութիւնը, տարիներ յետոյ՝ 1987-թ.ին, Նիսի «Ռուբէն Սեւակ-ի Յիշատակի Տուն»ը այցելող, Ս. Էջմիածնի Ճեմարանի դասախօս՝ Պրն. Պարգեւ Շահպազեանին պատմեցինք:

Ան մեզի հետեւեալ բացատրութիւնը տուաւ. «Նայեցէք, — շեշտեց ան,— այս հարցի մէջ, մեր ո՛չ պետութիւնը, ո՛չ վարչաձեւը և ոչ ալ Ռուսերը դեր մը ունին: Ատր պատճառը հայկական անփութութեան և հայ ժողովուրդին նկարագրին մէջ պէտք է փնտռել: Վերջերս, երեսնի մայր հրապարակին վրայ, ծաղկավաճառի կրպակ մը բացուած էր: Նկատեցինք, որ կրպակին ցուցափեղկին վրայ, մեծատառով ուսերէն «ծաղիկ» էր գրուած: Գացինք և վաճառորդ տիկնոջ հարցուցինք՝ «Ինչո՞ւ հայերէնով «ծաղիկ» չէք գրած, այլ՝ ուսերէն գրած էք»:

Տիկինը՝ «Ինչո՞ւ, ի՞նչ վնաս ունի, բայց եթէ պէտք է՝ հայերէն կը գրենք» — պատասխանեց անհոգ երեւոյթով:

Մեր հիւրը իրաւունք ունէր: Մեր ժողովուրդին նկարագրին մէջ պէտք էր փնտռել մեր շատ մը թերութիւններուն դրդապատճառները:

★ ★ ★

1955-թ.ի 6 Սեպտեմբերի չարաշուք օրերուն, Պոլիս էինք:

6-7 Սեպտեմբեր 1955-թ.ի գիշերը թուրքերը, Սելանիկ գտնուող

Մուսթաֆա Քեմալի տան վրայ ուումբի մը նետուիլը պատրուակելով, իբր վրիժառուքիւն՝ յոյներուն և հայերուն եկեղեցիները, դպրոցները և տունները ֆանդեցին:

Քրիստոնեայ Պոլիսը՝ 6-7 Սեպտեմբեր 1955-թ.ի գիշերը, կործանեցաւ:

Հետեւեալ օրերուն բոլոր հայերը, վախերնէն շշմած, ինչ ընելիքնին չէին գիտեր, և հանրութեան մէջ, իրարու հետ, հայերէն չէին խօսեր, որ թուրքերը հայ ըլլալնին չհասկնան:

Այդ օրերէն մէկուն, շոգեճառով Պոլսոյ շրջակայքը գտնուող Իշխանաց Կղզիներէն Kinali [նախկին անունով՝ «Հայ Կղզի»] երթալու ստիպուեցանք:

Շոգեճառը լեփ-լեցուն էր թուրքերով: Մեզի ծանօթ մէկ ֆանի հայեր ալ կային որոնք, իրարու հետ, ցած ձայնով թրքերէն կը խօսէին:

Պոլսէն դէպի Քիւնալի Կղզի մեր ճամբորդութիւնը, գրեթէ մէկ ժամ տեւեց:

Բայց մենք, այս մէկ ժամուան ճամբորդութիւնը, երբեք պիտի չմոռնանք:

Շոգեճառին մէջ, թուրքերուն մօտ նստած յոյներ ալ կային:

Եւ մենք հիացումով, ակնածանքով դիտեցինք զանոնք:

Այս յոյները, առանց վախճալու, իրարու հետ ու բարձրաձայն, յունարէն կը խօսէին:

★ ★ ★

Այո, հայ ազգը շատ մեծ առաքինութիւններու տէր ազգ մըն է: Միայն՝ անհատ առ անհատ զիրենք վեր առած, բայց ոչ՝ իբր հաւաքականութիւն:

★ ★ ★

Հայ ազգին, իբր հաւաքականութիւն ցուցաբերած անհեթեթութիւններուն մեծագոյն օրինակներէն մէկը, Ս. Միութեան կործանումին նախօրեակին, Երեսնի մէջ կատարուած ցոյցերն են:

1988-թ.ներուն, նախ Արցախի համար սկսած այս ցոյցերը, յետոյ վերածուեցան հակա-սովետ ցոյցերու:

Երեւանի մայր հրապարակին վրայ հաւաքուած էին հարիւր հազարներով հայեր, որոնք «Ազատութիւն», «Ազատութիւն» պոռայով, մթնոլորտը կը թնդացնէին... Երբ այդ մէկը հրամցուած էր... և բնաւ պոռայու պէտք չկար:

Այսօր, այդ «Ազատութիւն» պոռացողներուն մեծ մասը, Հայաստանին «Ազատ և Անկախ» ըլլալէն ետք, հեռացած են Հայաստանէն:

«Ազատութիւն»էն ետքի Հայաստանին մատնուած դժուարութիւններուն չէին կրցած հանդուրժել, այս՝ «ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՍԻՐԱՀԱՐ ՄԵԾ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐՆԵՐԸ»:

Մեծ մասամբ Միւնիխի Ամերիկեան «Ազատութիւն» Ռատիօն և Ամերիկեան C. I. A. կազմակերպութեան գրգռութիւններուն գոհը եղող, մեծամասնութիւնը այս խելագարած և խարուած հայ ամբոխներուն, չէին հասկցած Ռուս Ազգին, 70 տարիէ ի վեր, Ս. Հայաստանին բերած օգնութեան կենսական կարեւորութիւնը:

5 - 4 - 1997

ԱԶԳԻՆ ՈՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ
ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆԸ
ՆԱԽԱՄԵԾԱՐ Է ՈՒՐԻՇ ԱՄԷՆ ԲԱՆԷ

Այսօր, շատ յստակօրէն կը տեսնենք, Սովետական վարչաձեւին կործանումէն ետք, նախկին Սովետական ժողովուրդներուն միջեւ ստեղծուած գոտութեանց և պատերազմներուն տխուր հետեւանքները:

Առաջին օրինակը մեր՝ Արցախի պատերազմն է:

Յետոյ՝ Վրաստանի պատերազմը և մանաւանդ՝ Զէչէնիոյ պատերազմը: Կեդր. Ասիան և միւսները՝ մոռնանք:

Բոլոր այս պատերազմները, սովետական «Զսպանակ»ին վերանալէն ետք գոյացած զարհուրելի երեւոյթներ են:

Եւ մենք վախ ունինք, որ այս կոիւները, մօտերս, աւելի մեծ պատերազմներու նախափայլեր եղած ըլլան: Նշենք այն ազդակները որոնք հաւանական լայնածիր բռնկումներու շարժառիթ կրնան ծառայել.

1.— Ամերիկացիներուն կողմէ, Պալքաններու մէջ, իբր խարիսխ ստեղծուած «շինծու թուրք-Պոսնիաք» պետութիւնը:

2.— Այս «թուրք-Պոսնիաք»ները զինելու համար, բացէ ի բաց

կատարուող Ամերիկեան գէնֆի առաքումները:

3.— Ամերիկեան ամենաարդիական գէնֆերով զինուած Ձէչէն ապատամբներուն Ռուսերուն դէմ տարած պայքարը:

4.— Ամերիկացիներուն զինակիցը եղող Թուրքերուն և Հրեաներուն հետ գործակցաբար, Միջին Ասիոյ թրֆախօս Պետութիւններուն մէջ, Թուրանական հեռանկարներով կատարուած «ՅԱՅՏՆԻ ԵՒ ԳԱՂՏՆԻ» աշխատանքները:

5.— Ամերիկացիներուն գէնֆերով և Ամերիկացիներուն թիկունքով մոլեռանդ Աֆղաններուն, իրենց երկրին մէջ, իշխանութիւնը ձեռք անցընելը, որ Միջին Ասիոյ նամբան Ամերիկացիներուն առջեւ բանալու նպատակին կը ծառայէ:

6.— Ամերիկացիներուն համար, Թուրք-Պոսնիաֆ Պետութիւնը ստեղծելէ ետք, բնական է որ կարգը, Եւրոպայի վերջին Համայնավար Պետութիւնը եղող, արդէն ջարդուփշուր եղած Եուկոսլաւիային

պիտի գար. եւ եկաւ: Արդարեւ, այս օրերուն, Եուկոսլաւիան փլցնելու համար, Պելկրատի մէջ, Ամերիկայի Մ. Նահանգներուն և միւսներուն գրգռութիւններով, ուսանողներուն ամերիկեան դրօշակներով կատարած ցոյցերը, Ռուսիոյ դէմ Ամերիկեան պատրաստութիւններուն մաս կը կազմեն:

Ձէչէն մը իր գնդացիքին փողը ուղղած է ոռուս ռազմագերիի մը գլխուն: Այս յանդրգնութիւնը երեւակայել անգամ դժուար պիտի ըլլար, առանց հաշուելու Արևմտա-թրֆական ու Սիոնական ներշնչումը (հոգեւոր և նիւթեղէն) որ ընծայուեցաւ ըմբոստներուն, ամբողջ Կովկասը բռնկեցնելու նպատակով: Ասոր գործադրութեան սկիզբը կը գտնուինք կարծես, հիմա որ ՆԱԹՕ-ն, շատ մօտ է շրջանին:

Այս բոլոր՝ երեւոյթները տեսնելէ ետք, Ամերիկացիներուն կողմէ Ռուսերուն դէմ նոր ապատամբութիւններու և նոր

ու աղիտաբեր պատերազմներու պատրաստութեան չգիտակցիլն, եղած սաղրանքը չհասկնալու համար, Սիոնիստներուն քարոզչութեամբ լուացուած “Robot” ուղեղներ ունենալու է:

Բնական է, որ Ամերիկացիներուն ֆողարկեալ նպատակը՝ Ռուսիոյ ընդարձակածաւալ հողերուն ընդերքի բնական և անսպառ հարստութիւններուն տիրանալ է:

Այս բոլոր իրադարձութիւններուն մէջ, իբր հայ, մեր մեծագոյն մտահոգութիւնը, բնական է, որ այսօրուան Հայաստանին գոյավիճակն կրնար ըլլալ:

Ամերիկացիներուն թիկունքով յառաջացող մոլեռանդ Աֆղաններուն կրակը, կրնայ տարածուիլ ամբողջ շրջակայքը և հասնիլ մինչեւ Ազերիստան ու վտանգել Հայաստանին գոյութիւնը:

Այս մտահոգութիւններով մենք, երբեմն կը մտածենք, թէ այսօրուան «ազատ և անկախ» Հայաստանը նախընտրենք, թէ՞ երէկուան Սովետական Հայաստանը:

Շահտ անկեղծօրէն ըսենք, ոմանց կողմէ չհասկցուելու գնով, թէ՛ հազար անգամ աւելի կը նախընտրենք երէկուան Սովետական Հայաստանը, քան այսօրուան խարխուլ, սպառնալիքի ենթակայ, վտանգուած, աղքատ և թշուառ, իբր թէ ազատ և անկախ Հայաստանը:

ՃՇԳՐԻՏ Ի՞ՆՉ ԿԸ ՀԱՍԿՆԱՆՔ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆ ԸՍԵԼՈՎ

Իրականութեան մէջ՝ ի՞նչ է «Անկախութիւնը»: Ո՞վ է իրական անկախը: Եթէ Հայաստանի այսօրուան «Անկախութիւնը» իր ապագան, վերապրելու կարելիութիւնը չապահովող անկախութիւն մըն է, ասիկա կը նմանի մահուան դատապարտեալի մը, որուն դէմ արձակուած վնիռի գործադրութեան վերջին օրերուն, իրեն կը տրուի իր փափաքածը, նկատելով, որ հետեւեալ օրերուն, մահուան նամբորդութեան պիտի ձեռնարկէ...

Մեր կարգ մը հայ ծանօթներուն, Ազատ - Անկախ Հայաստանի հանդէպ ցուցաբերած հրճուանքի արտայայտութիւններուն ականատես կ'ըլլանք երբեմն:

Օրինակ՝ անոնք կ'ուրախանան, որ New York-ի մէջ, Միացեալ Ազգերու շէնքին առջեւ, Հայկական դրօշակը կը ծածանի:

Անոնք կ'ուրախանան՝ հայկական թղթադրամը տեսնելով:

Անոնք կ'ուրախանան՝ հայկական օդանաւին վրայ “Armenia” գրութիւնը տեսնելով:

Եւ ուրախութեան արցունքներ կը թափեն՝ Փարիզի մէջ տեղի ունեցող “Football”ի մրցումին ստեն, հայկական ֆայլերգը մտիկ ընելով:

Այս բոլորը լաւ են, հասկնալի: Իսկ յետո՞յ... կը մտածե՞նք վաղուան մասին:

Այս շատ միամիտ և երազային հրնուանքն և զգացումները՝ բնական արդիւնքն կը կազմեն Հայ Ազգին դարերով իր մէջ սնուցած ազատութեան մարմաջին:

Բայց, իրատես ըլլանք՝ 1918-1920-թ.ին ալ «Ազատ Անկախ Հայաստան» մը ունէինք:

Ի՞նչ եղաւ այս Հայաստանը... միայն երկու տարուան անցողակի ու փուն ուրախութենէ մը ետք՝ եթէ ուսական Կարմիր Բանակը օգնութեան չհասնէր, Քազըմ Գարապեֆի ըսուած թուրքին զօրքերը Հայաստանը պիտի նզմէին:

Այս տեսակէտով՝ եթէ Հայաստանի 1918-թ.ի ղեկավարները, քիչ մ'աւելի իրատեսութիւն ու տրամաբանութիւն ցուցարբէին, ի գին ամէն բանի Հայաստանին Ռուսիայէն բաժանուելով անկախութիւն հռչակել պահանջող թրքական ճնշումին դէմ պիտի դնէին, և անկախութիւն պիտի չհռչակէին:

Այն ատենուան առաջնորդները տեղեակ չէին այն ասացուածին որ կ'ըսէ՝ «Հօտէն բաժնուող ոչխարը՝ գայլը կ'ուտէ»:

ԹՈՒՐԹԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՋԱՏԱԳՈ՞Վ

Թուրք գայլերը Հայաստանին անկախութիւնը ուզել կը ձեւացընէին. մինչ իրենց բուն նպատակն էր, որ Հայաստանը Ռուսիայէն հեռանայ, և մինակ մնայ, որ իրենք կարենան յետոյ, հանգիստ մը, ջարդել հայերը:

Եւ մենք մինչեւ այսօր չենք հասկցած, թէ ինչո՞ւ հայերը «28 Մայիս 1918-թ.»ը իբր «Անկախութեան Օր» կը տօնեն, երբ ան պատմական իրադարձութիւն, խորհրդանիշ մըն է միայն: Իրականութեան մէջ, այս «Անկախութիւնը» Թուրքերուն կողմէ պարտա-

դրրուած ըլլալուն պատճառաւ, «28 Մայիս 1918-թ.»-ը հայերուն համար սուգի օր պէտք էր նկատուեր, ինչպէս կը նկարագրէ Ս. Վրացեան:

Եւ Սփիւռքի մէջ, Դաշնակցականները, 70 տարի մշուշոտեցին հայ ժողովուրդին գիտակցութիւնը, 28 Մայիս 1918-թ.ը լիիրաւ Անկախութեան Օր-ի վերածելով:

Բայց մեր միտքը, ամենէն աւելի չարչրկողը, հետեւեալ հարցն է...

Երբ կը մտաբերենք Հայաստանի 1918-1920-թ.ի առաջնորդներուն հակահամայնավար անխոհեմ կեցուածքը, չենք ուզեր հաւատալ, որ Ազգի մը ճակատագիրը ձեռք առնող մարդիկ, այս աստիճան Ազգային շահերուն հակառակ դիրքորոշումի մը մէջ կրնան գտնուիլ:

Որովհետեւ անկարելի էր չտեսնել՝ Հայաստանին ճիշդ բովի

երկրին մէջ կատարուած Համայնավար Յեղափոխութեան տարողութիւնը:

Հոկտեմբեր 1917-թ.ին, Սովետները գրեթէ ամբողջ Ռուսիոյ մէջ, իշխանութիւնը ձեռք անցուցած էին, Ռուսիոյ տէրն և տիրականն էին: Ցարական Ռուսիայէն բան չէր մնացած: Միայն Կովկասի մէջ, այն ալ Անգլիական ներկայութեան շնորհիւ, անորոշութիւն կար: Բայց ամբողջ Կովկասի մէջ, Ռուս զինուորները պատերազմիլ չէին ուզեր:

Բոլոր զինուորներն ալ Սովետներուն համակիր էին, եւ ժամ առաջ իրենց գիւղերը վերադառնալ և Սովետներուն

Համաթրքութեան «եղբայրներ» Տէմիրել և Ալիև (կեդրոնը) «Մեծն Թուրան»-ի երազով ոգեւորուած և հրնուալից:

բաժնած հողերէն իրենք ալ օգտուիլ կ'ուզէին:

Այս տեսակէտով Անգլիացիները, Սովետներուն դէմ պատերազմելիք մարդ չէին կրնար գտնել, Ճերմակ Ռուսերէն զատ:

Եւ հեռու չէր օրը Սովետներուն համար, Անգլիացիները վոնտե-

լով, ամբողջ Կովկասի մէջ իշխանութիւնը ձեռք անցընելու:

Եւ ճիշդ հոս է, որ մենք, մեր ընդվզումը չենք կրնար զսպել, 1918-1920-թ.ի պետական առաջնորդներուն դէմ:

Կովկասի մէջ, այնքան բացայայտ եղող Սովետական յաղթանակը տեսնելով հանդերձ, Պետական առաջնորդ ըստած այս մարդիկը, մինչեւ վերջին վայրկեանը իրենց հակահամայնավար կեցուածքը չփոխեցին, և “Poker” խաղացին Հայ Ազգին ճակատագրին վրայ:

Մինչեւ վերջին վայրկեանը յոչս, օգնութիւն սպասեցին Արեւմտեան պետութիւններէն:

Եւ մինչեւ յետին րոպէն՝ նենգ Անգլիացիներուն հետեւեցան:

Եւ հուսկ՝ Անգլիոյ Վարչապետը՝ Lloyd George, հայերուն արժանի պատասխանը տուաւ՝

«ԱՆՔԼԻԱԿԱՆ ԶՐԱՀԱՒՈՐՆԵՐԸ, ԱՐԱՐԱՏԻ ԳԱԳԱԹԸ ԶԵՆ ԿՐՆԱՐ ԲԱՐՁՐԱՆԱԼ»:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ...

ԻՆՉ ԳՈՅՆ ԱԼ ԱՆ ՈՒՆԵՆԱՅ

Այո, 1918-1920-թ.ի առաջնորդները չկրցան հասկնալ, աւելի ճիշդ՝ չուզեցին հասկնալ որ Ռուսիան, ըլլա՛յ ան ցարական կամ համայնավար, ըլլա՛յ ներմակ դեղին կամ կարմիր, ինչ գոյն ալ ունենայ, Ռուսիան մեր միակ յենարանն էր Թուրքերուն դէմ:

Եթէ այս [1918-ի] Հայ Առաջնորդները քիչ մը հեռատեսութիւն ունենային, Սովետներուն Ռուսիոյ մէջ իշխանութիւնը ձեռք անցուցած օրէն սկսեալ, Սովետներուն կողմը կը բռնէին:

Եւ Լենին տեսնելով հայերուն հաւատարմութիւնը, պիտի չփրկուէր Թուրքերուն բարեկամութիւնը: Արեւմուտքին դէմ իր մղած պատերազմին մէջ, պիտի չօգնէր Թուրքերուն, զիրենք դաշնակից [հոգ չէ թէ ժամանակաւոր] նկատելով:

Եւ Յունական և Հայկական բանակներուն յառաջացումով, Քեմալական շարժումը պիտի ճզմուէր, իսկ Արեւմտեան Հայաստանն ալ հայոց պիտի վերադառնար:

19 - 4 - 1997

ԹՈՒՐՔԸ, ՄԵՐ ՍԽԱԼ ՔԱՅԼԵՐՈՒՆ ԿԸ ՍՊԱՍԷ...

Այսօրուան «Ազատ-Անկախ» Հայաստանի պատմութիւնը, ինչպէս որ մեր նախորդ գրոյցներուն մէջ ջանացինք բացատրել, յար և նման կրկնութիւնն է 1918-1920-թ.ի «Ազատ-Անկախ» Հայաստանի պատմութեան:

Այսօրուան Հայաստանի մեծապատիւ ղեկավարները, իբր Արցախի Կոմիտէի հիմնադիրներ, երբ կը հրահրէին Արցախի խնդիրը, Ակաթի առի՞ն հետեւանմենք:

Արցախի հարցին պատճառաւ Պատմական Հայաստանին անբաժան մասն եղող, բայց մինչեւ վերջերս Ազերիներուն տիրապետութեան տակ գաղութի վերածուած շուրջ 3000 տարուան հայկական ֆաղաֆ ու գիւղ ֆայֆայուեցան: Այդ հողերուն վրայ գտնուող հինգ հարիւր հազարէն աւելի հայերուն մէկ մասը Ազերիներուն կողմէ ջարդուեցան, մէկ մասը Հայաստան իսկ մէկ ուրիշ մասն ալ Ռուսաստան ապաստանեցան:

Հայրենի ֆաղաֆական գործիչներ, Արցախի հարցը արծարծելով, հայ ժողովուրդին կարեւոր մէկ մասը մոլեգնած զանգուածի մը վերածելէ ետք, այս անգամ ալ Ազատ Անկախ Հայաստանի մը հեռանկարով խելագարած ամբոխները հակասովետական ցոյցերու մղեցին, մեր միակ յենարանը եղող Ռուս գիւնուորներուն վրայ յարձակումներ գործել տուին:

Այս ցոյցերը առաջին ազդանշանը եղան, Սովետական Միութեան մաս կազմող երկիրներուն մէջ սկսած հակասովետ շարժումներուն:

Եւ միջոց մը ետք, Սովետական Միութիւնը խորտակուեցաւ, և Միութեան մաս կազմող հանրապետութիւնները անկախութիւննին հռչակեցին:

Եւ Հայաստանը անկախութիւն հռչակող առաջին պետութիւնը եղաւ:

Եւ ղեկավար մարդիկ «Սովետական Միութիւնը մենք փլցուցինք», «Պերլինի Պատը մենք խորտակեցինք» ըսելով հպարտացան...:

Եւ այսօր, ի՞նչ է Հայաստանի գոյավիճակը:

Ռուսական 1917-թ.ի Յեղափոխութենէն ետք, 1918-թ.ին ստեղծուած Հայաստանին նման, «Ազատ և Անկախ» Հայաստան մը ունինք այժմ:

Այսօր ունինք Ազատ և Անկախ Հայաստան մը, որուն բնակչութեան գրեթէ մէկ երրորդը անգործութեան, տնտեսական ճգնաժամի և անօթութեան պատճառաւ հեռացած են Հայաստանէն: Ունինք Հայաստան մը, որուն Սովետական շրջանին կառուցուած անթիւ ու անհամար գործարաններուն մեծ մասը դադրած են աշխատելէ: Հայաստան մը՝ որուն պետական հաստատութիւններուն մեծ մասը ամլութեան մէջ են: Հայաստան մը՝ որուն մտաւորական դասին, այսինքն՝ երկրի մը ուղեղներուն կարեւոր մէկ մասը հեռացած են Հայաստանէն, և մնացող ուղեղներն ալ օրուայ հացի կարօտ կը մնան:

Պետութիւն մը՝ ուր ամենէն յետամնաց երկիրներուն մէջ անգամ հազուագիւտ՝ մայրերուն վրայ փռուած ապրանքներու առետուրով ստեղծուած «Տնտեսութիւն» մը ունի:

Եւ այսօրուան Հայաստանը՝ արտասահմանէն ուղարկուած օգնութիւններով կ'ապրի: Պետական Իշխանութիւն և Մափիա գուգահեռ կ'ընթանան այնտեղ: Զեռք - ձեռքի...:

Եւ վերջապէս՝

Երէկուան գլուխները՝ այսօր ոտք եղան,

Երէկուան ոտքերն ալ՝ այսօր գլուխ:

Եւ կը մաղթենք, որ տխրահոջակ Պարոյր Հայրիկեանին նախատեսութիւնը չիրականանայ՝

«Հոգ չէ թէ Հայաստանի մէջ մէկ հայ մնայ...»

Բայց Հայաստանը, Ազատ Անկախ ըլլայ...»:

Այսօրուան Հայաստանին այս տխուր վիճակը նկատի առնելով, մենք կրկին պիտի ըսենք՝

Այսօրուան «Ազատ և Անկախ», բայց աղքատ, գոյութեամբ փրկրուն ու վտանգուած ապագայով Հայաստանի մը տեղ, մենք, հազար անգամ պիտի նախընտրէինք, Սովետական Հայաստանին՝ բարօրութեան և ապահովութեան շրջանը:

1991-թ.ի ազատ և անկախ Հայաստանէն հազար անգամ աւելի պիտի նախընտրէինք մնալ Սովետական հովանաւորութեան տակ, բայց՝ ապագայով ու յառաջդիմութեամբ երաշխաւորուած:

Հոգ չէ թէ, New York-ի մէջ, Միացեալ Ազգերուն շէնքին առջեւ, Հայկական դրօշակը չձածանէր:

Հոգ չէ թէ, ճամբորդական օդանաւին վրայ, “ARMENIA” չգրուէր:

Հոգ չէ թէ, հայկական դրամ պիտի չունենայինք:

Բայց, ի փոխարէն՝ ունենայինք բարօրութեան և ապահովութեան մէջ ապրող, ազգային ոգի ու ֆաղափակութիւն ունեցնող և այդ ուղիով աւելի բախտաւոր վաղորդայններու յոյսը ներշնչող հայրենիք մը:

Աշխատէին մեր բոլոր գործարանները, մեր պետական բոլոր կառոյցները: Իսկ մտաւորականները, գիտնականները և արուեստագէտները շարունակէին, հայկական ցեղային տաղանդով ստեղծագործել:

Եւ մեծ Ռուս Ազգը տեսնելով Հայ Ազգին երախտագէտ և եղբայրական վերաբերումը, շարունակէր հայերուն օգնել, ինչպէս որ ըրաւ մինչեւ 1991-թ.ը Հայաստանին, որուն հողը իր ժողովուրդին միայն մէկ երրորդը կրնայ կշտացնել:

Իբր եզրակացութիւն՝ սա պիտի ուզէինք ըսել՝

Հայաստանի մէջ իւրաքանչիւր ֆաղափական առաջնորդ, մէն մի հայ հայրենակից, բերնէն խօսք մը չարտաբերած, քայլ մը չնետած, իր աչքին առջեւ թող ունենայ ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՐՏԵՍԸ և տեսնէ, թէ ո՞ւր կը գտնուի այսօրուան Հայաստանը: Թող տեսնէ և իմանայ, թէ Հայաստանը ո՞ր պետութիւններուն կողմէ շրջապատուած է, ո՞վ է իր բարեկամը և ո՞վ է իր թշնամին:

Եւ մտածէ, թէ ինչպէ՞ս կրնայ իր «ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ» ապահովել և որմէ՞ թիկունք կրնայ սպասել:

Հայաստանին իսկական գոյավիճակը առանց նկատի առնելու ըսուած ամէն խօսք, նետուած ամէն քայլ, “Don Quichotte”ական կեցուածք է:

Եւ հայ ազգը 1920-թ.ին, իբր թէ ազգայնամոլ, իրականութեան մէջ՝ իսկական “Don Quichotte”ներուն պատճառաւ կորսնցուց իր հայրենիքին հարիւրին ութսունը, և միսրճուեցաւ այսօրուան՝ ֆարերու և ժայռերու երկրին մէջ, ուր, մեր՝ հայ ազգին վերջին յոյսը եղող Հայաստանը, անհետատես ֆաղափականութեան մը հետեւանումով կրնայ, ակնթարթի մը մէջ, կրկին թրքական գայլերուն գոհը ըլլալ:

Այստեղ խղճի և սրտի պարտք կը նկատենք, հետեւեալ բացատրութիւնները տալ. — Ասկէ առաջուան զրոյցներուն մէջ, ջանացինք մեր կարծիքը յայտնել Հայաստանի որոշ պատասխանատուներուն հետապնդած ֆաղափականութեան մասին:

Համաձայն չէինք, և համաձայն չենք իրենց տարած որոշ գոր-

ծունելութեան:

Համաձայն չէինք, համաձայն չենք իրենց վարած որոշ փաղափականութեան:

Եւ մանաւանդ՝ համաձայն չենք Ամերիկացիներուն ննշումով ոնրապարտ թուրքերուն հետ բարեկամութեան և գործակցութեան ինքնապանական փաղափականութիւն վարելու գծին: Այնքան ատեն, որ 1915-թ.ի տիտուր փորձառութիւնը ունինք մեր աչքերուն առջեւ:

Եթէ միայն աչք մը նետէին Հայաստան-Արցախի փարտէսին

Հայերուն մեծ մասը, 1908-թ.էն մինչեւ 1915-թ.ը, «եղբայր» կը նկատէին թուրքերը:

Գրիգոր Զօհրապ, գարհուրելի 24 Ապրիլ 1915-թ.ի նախօրեակին, Թալասք ըստւած դահիճին հետ «նարտ» կը խաղար:

«Եղբայրական» այս հոգեվիճակին ու մթնոլորտին մէջ է, որ թուրքերը շարդեցին հայերը 24 Ապրիլ 1915-թ.ին ու անկէ յետոյ:

Այս տեսակէտով փորձուածը կրկին փորձելը, մեծագոյն անմըտութիւնն է:

Եւ մանաւանդ՝ ինչո՞ւ է այս բարեկամութիւնը և գործակցութիւնը, երբ թուրքերը, մինչեւ այսօր, 1915-թ.ի եղեռնը չեն ընդունած, և կը շարունակեն զայն ուրանալ: Ինչպէս որ կը տեսնէք՝ թուրքերուն հանդէպ մեր համոզումները շատ տարբեր են. Հայաստան ապրող որոշ շրջանակներուն վարած թրփական փաղափականութենէն:

Եւ իբր ազատ հայ՝ մենք ստիպուած չենք իրենց պէս մտածելու:

Գաղափարի ու կարծիքի ազատութեան սկզբունքով՝ մենք ալ մեր համոզումները ունենալու և յայտնելու իրաւունքը ունինք:

Բայց հակառակ մեր և իրենց միջեւ եղող գաղափարի ու տեսակէտներու տարբերութեանց, այսօր իրականութիւն մը կայ:

Այսօրուան Հայաստանի նախագահը, հայ ժողովուրդը ընտրած է:

Հայ ժողովուրդը, հինգ տարիներ առաջ, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ ընտրեց իր նախագահը:

Եւ մենք յարգանք ունինք ժողովուրդին որոշումին, մեծամասնութեան համոզումներուն հանդէպ:

Ան՝ Հայաստանի ընտրուած նախագահն է:

Ուրեմն, բոլոր հայերուն նախագահն է՝ առանց բացառութեան:

Որովհետեւ «Հայաստանը բոլորիս է» – ինչպէս կ'ըսէր մեր հոգեղբայրը՝ Ժիրայր Նայիրի, իր մէկ խմբագրականին մէջ:

Այս տեսակետով մենք, Սեպտեմբեր 1996-թ.ին, Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահին և Հայաստանի պետութեան Առաջնորդներուն դէմ կատարուած յարձակումները մեծ ընդվզումով ընկալեցինք:

Այս յարձակումները կատարել տուողը՝ «Արցախի Կոմիտէ»ի անդամ եղած, նոյն Կոմիտէէն ներս Հայաստանի ներկայ նախագահին պայքարի մէկ ընկերն և գործակիցն էր: Եւ նաեւ՝ Հայաստանի վարչապետի ու նախարարի պաշտօններ ալ վարած էր: Բայց յետոյ, նախագահին հետ ունեցած անհամաձայնութեան պատճառաւ, հեռացած էր կառավարութենէն:

Վազգէն Մանուկեան՝ Դաշնակցականներուն և տիրաւորչակ Պարոյր Հայրիկեանի նման անձնաւորութիւններուն թիկունքով, Սեպտեմբեր 1996-թ.ի՝ Հայաստանի նախագահական ընտրութեանց իր թեկնածութիւնը կը դնէ:

Փրկութեան ուսիվիրայի հովեր առած՝ Վազգէն Մանուկեան, ժողովուրդին դժգոհութենէն օգտուելով, բաւական ալ ֆուէ կ'առնէ:

Բայց պաշտօնական ընտրութիւններուն արդիւնքը կը ցուցնէ, որ թէկուզ ճղճիմ տարբերութեամբ՝ Վազգէն Մանուկեան կորսնցուցած է ընտրութիւնը:

Քաղաքական հասունութիւն ունեցող մէկը, պարտի պաղարիւնութեամբ դիմաւորել իր պարտութիւնը:

Չէ՞ որ, Վազգէն Մանուկեանն ալ Ազատ և Անկախ Հայաստան ուզած է:

Արեւմտեան Պետութիւններուն մէջ, մէկ ֆուէի առաւելութեամբ գոյացուած մեծամասնութիւնն ալ մեծամասնութիւն է:

Մէկ ֆուէ աւելի առնողը կը շահի ընտրութիւնը:

Բայց ո՛չ... Աթոռի մարմաջէն գինովցած՝ Վազգէն Մանուկեան, դժգոհ ժողովուրդը ոտքի կը հանէ ու կը յարձակին Խորհրդարա-

նին վրայ, և թրփավայել կեցուածձով կը վիրաւորեն Խորհրդարանին նախագահը և երեսփոխաններ:

Եւ իր դրդումներուն հետեւանձով մագ կը մնայ, որ եղբայրասպան կոհի սկսի:

Բարեբախտաբար, քանակը կը միջամտէ և խաղաղութիւնը կը վերահաստատուի:

Մինչեւ այդ օրը Հայաստան, դրացի Պետութիւններուն նախանձը գրգռելու աստիճան՝ հեռու մնացած էր ներքին խլրտումներէ:

Ժողովուրդին ազատաբար որպէս հրապարակ իջած Վազգէն Մանուկեան՝ իր հրահրած թրփավայել յարձակումներով ո՛չ թէ պետական ղեկավար մը, այլ հրոսակներու խումբի պետ, անպատասխանատու արկածախնդիր, աւելի ճիշդն ըսելով՝ իսկական Տօն Քիշոթ մ'ըլլալը ապացուցանած կ'ըլլայ:

Եւ Թուրքերը ճիշդ ա՛յս տեսակի արկածախնդիրներու պէտք ունին, որ հայուն վերջին յոյսը եղող Հայաստանը, 1915-թ.ին և 1920-թ.ին ըրածնուն նման, առաջին առիթով իսկ կարեւան խորտակել:

3 - 5 - 1997

Զ Ր Ո Յ Ց
« Ի Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ի Թ Ե Ա Ն »
Հ Ե Տ

Է. ՄԱՍ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ
=
ՍԻՈՆԻՍՏ ԿԱՅՍՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐՅՈՒՄ.— Երկու տարիէ ի վեր ձեզի հետ կատարուած գրոյցներուն ընթացքին, մեր բոլորին առջեւ նոր աշխարհահայեացքի մը նամբան բացիք:

Այսօր, մենք շատ լաւ կը հասկնանք, թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, երբ կ'ըսէք՝ «Սուտերու վրայ հիմնուած այս նոր Աշխարհին մէջ, «Robot = Կենդանի» մը ըլլալով ապրելու ցաւը ունինք:»

Այսօր, մենք շատ լաւ գիտենք, թէ «Երբ Սիոնիստներու տիեզերական լրատուութեան ցանցերը, մարդկային իրաւունքները պաշտպանելու մասին կը խօսին՝ անոնց բուն նպատակը՝ մարդկային իրաւունքները քանդել է»:

Այսօր, մենք շատ լաւ գիտենք, թէ «Երբ Սիոնիստները, ժողովուրդներու ազատութիւնը պաշտպանելու մասին կը խօսին՝ անոնց բուն նպատակը ժողովուրդներու ազատութիւնը մէջտեղէն վերցնել է»:

1789-թ.ի ֆրանսական յեղափոխութենէն սկսեալ, երկու հարիւր տարիներէ ի վեր շարունակուող այս սուտերը ժխտող ամէնէն զգալացունց վկայութիւններէն մէկը, հրէածին Ֆարմատոններուն ստեղծած 1789-թ.ի ֆրանսական Յեղափոխութեան «Terreur» ին

գոհը եղող Ֆրանսացի գրագիտուհի *Madame Roland*-ին մահուան նամբուն վրայ ըսածներն են:

Ց-11-1793-թ.ին դահինները՝ դէպի կառափնատ տանող նամբուն վրայ, Տիկ. Ռոլանտը Փարիզի «Ազատութեան Յուշարձան»ին առջեւէն կ'անցընեն:

Եւ Տիկ. Ռոլանտ, այդ միջոցին, դէպի «Ազատութեան Յուշարձան»ին դառնալով, իր ձայնին ամբողջ ուժովը կը գոռայ՝ «Ո՛վ Ազատութիւն, բու անունովդ ի՛նչ ոճիրներ կը գործուին»:

“O Liberté, que de crimes on commet en ton nom.” .....

«Ազատութիւն», «Հաւասարութիւն», «Եղբայրութիւն»

Այս երեք սուտ լոգունգներուն վրայ հիմնուած 1789-թ.ի ֆրանսական յեղափոխութեան երկու հարիւրամեակը՝ քանի մը տարի առաջ, հրեաներուն խամանիկը եղող Ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահ Ֆրանսուա Միթերանին կարգադրութեամբ, Փարիզի մէջ, աննախընթաց ցոյցերով և համաշխարհային տարողութեամբ յիշատակուեցաւ:

Ժողովուրդը, իր մեծամասնութեամբը անգիտակից եղածին, ցնծութեամբ հետեւեցաւ այս հանդիսութիւններուն:

Միայն, շատ փոքր, գիտակից դասակարգ մը, սուգի օր հռչակած էր, այս «Սուտ Ազատութեան տարեդարձը»:

Իբր եզրակացութիւն, սա պիտի ուզէինք ըսել՝ այսօր Ֆրանսական Յեղափոխութենէն երկու հարիւր տարի յետոյ, հակառակ Գիտութեան մեծ յառաջդիմութեան, մարդկութիւնը, հոգեպէս յառաջդիմելու տեղ, բարոյական տեսակէտով, խաւար աշխարհի մը մէջ միտրնուած է:

Դուք, ինչպէ՞ս կը բացատրէք, այս անհաւատալի երեւոյթը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Ձեր այս հարցումին պիտի ջանանք պատասխանել, Ռուբէն Սեւակին «Թրուպատուրները» բանաստեղծութենէն առնուած հետեւեալ տողերով.—

«Մեքենայութեան այս դարը երկաթ»

«Վա՛խ, արծաթն «հոգին» հանեց կախաղան»

«Այս ինչ դարերու հասեր ենք, Աստուա՛ծ»

«Փշրեցին ինչ որ կար վսեմ կերտուած»

«Թէ դեռ սիրտ ունիք՝ թաղելու տարէք»

«Ոսկիին նենգ ձայնն է ամէնուրեք»:

Ռուբէն Սեւակ շատ լաւ հասկցած էր «Դրամ»ին ֆանդիչ ուժը և մարդկութեան հոգեկան արժէքներուն համար անոր ներկայացուցած վտանգը:

Նայեցէ՛ք Ռուբէն Սեւակ ինչպէ՛ս կ'արտայայտուի այս մասին, իր «Դրամին Աղօթքը» բանաստեղծութեան մէջ՝

«Դրա՛մ, որուն լուռ ցոլփին մէջ կ'արծարծի»

«Ճակատագիրը տառապող մարդկութեան»

«Ըսէ՛, ինչ կամփղ, պիտի իշխէ՞ յաւիտեան»:

Ռուբէն Սեւակի ըսածին պէս՝ Դրամն է, որ կ'իշխէ մարդկութեան ճակատագրին վրայ, և թերեւս ալ պիտի իշխէ յաւիտեան:

Ասկէ առաջուան մեր գրոյցներուն ընթացքին, ջանացեր էինք բացատրել, թէ ինչպէ՞ս հրեաները, երկու հազար տարիէ ի վեր, դրամին «աստուածային» ուժին վրայ յենելով, իրենց Աշխարհակալ կայսրութիւնը հիմնած էին:

Անգլիացի աշխարհահռչակ թատերագիր Shakespeare-ին երկնած «Վենետիկեան Վաճառականը» թատերգութեան նիւթը՝ հրեայ վաշխատու վաճառական Shylock-ին իրեն դրամական պարտք ունեցողին հանդէպ ցուցաբերած սատանայական կեցուածքն է:

...Վաշխատու Shylock, դրամ վերադարձնելու կարողութիւն չունեցող պարտապանին, իր պարտքը իր մարմնին միտվը վճարել կ'ուզէր տալ:

Չեմ գիտեր, դուք Shakespeare-ին այս հռչակաւոր թատերգութիւնը դիտելու առիթը ունեցա՞ծ էք:

Անկարելի է, որ տեսած ըլլաք: Հրեաները, աշխարհի բոլոր թատերաբեմերու վրայ, իրենց ունեցած հակակշռին ուժովը, խաղացանկերէն «Վենետիկի Վաճառականը» թատերգութիւնը վերցընել տուած էին, շատ տարիներէ ի վեր:

...Հետեւեալ դէպքը՝ աշխարհի դեկը ձեռք անցընող հրեաներուն «աստուածային դրամական ուժը», շատ լաւ կը ցոյացնէ:

Վերջերս, Եւրոպական միութեան նորերս ստեղծած Euro-դրամին վերաբերեալ հրատարակութիւններուն մէջ, Անգլիացիները կ'առաջարկեն, որ “Shakespeare”ին նկարն ալ դրուի:

Հրեաները, արգելք կ'ըլլան, անոր նկարի դրուելուն:

Չէ՞ որ Shakespeare-ն էր, «Վենետիկի Վաճառականը» թատերախաղին մէջ, հրեաներուն սատանայական իսկական «Ոգին»

մարմնացնողը, իր մէկ տիպարով :

Նմանապէս շատ մեծ, բայց աննկատ ձգուած գայթակղութիւն մըն էր, Ֆրանսայի մէջ պատահած հետեւեալ դէպքը, որ կ'ապացուցանէր, թէ մերօրեայ Ֆրանսան հակակշռողը հրեաներն են :

Քանի մը ամիսներ առաջ, ֆրանսական կեդրոնական դրամատունը, կ'որոշէ նոր «Երկու Հարիւր» ֆրանկոց թղթադրամներ հրատարակ հանել :

Ֆրանսայի մէջ [շատ մը երկիրներու նման] սովորութիւն եղած է՝ թղթադրամներուն վրայ ֆրանսացի հռչակաւոր պատմական անձնաւորութիւններուն նկարները դնել :

Եւ ֆրանսական կեդրոնական դրամատունը, այս նոր երկու հարիւրոց թղթադրամներուն վրայ տեղ գրաւելիք նկարին համար, շատ մը անձնաւորութիւններու միջեւ ընտրութիւն մը կատարելու աշխատանքին կը լծուի :

Նախընտրութիւնը կը կեդրոնանայ 19-րդ դարու վերջերու մեծագոյն գիւտարարներէն և աշխարհի մէջ մեծ յեղաշրջում ստեղծած շարժանկարի հնարիչին՝ Ֆրանսացի LOUIS ET AUGUSTE LUMIERE եղբայրներուն վրայ :

Ամէն բան կը պատրաստուի, և դրամները շուտով կը տպագրուին «LUMIERE» եղբայրներուն նկարներով :

Եւ ճիշդ՝ այս դրամներուն հրատարակ հանուելու օրը, հրեաները արգելիք կ'ըլլան, սա պատճառաբանութեամբ՝ «LUMIERE» եղբայրները, Երկրորդ Աշխարհամարտին, ֆրանսական Vichy-ի կառավարութեան համակիր եղած են» :

...Հրեայ դրամատէր «Rothschild» իրաւունք ունէր, երբ կ'ըսէր՝ «Ֆրանսային միայն դրօշակը ֆրանսական է, երկիրը՝ մերն է» :

Ֆրանսան, Հրէական Աշխարհակալ Կայսրութեան մէջ, պզտիկ «Արբանեակ» մըն է միայն :

Ինչպէս որ, ասկէ առաջուան մեր զրոյցներուն մէջ, ջանացեր էինք բացատրել՝ բո՛ւն *Մեծն Իսրայէլը*՝ «Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներ»ն են :

Ամերիկան՝ իր առանձնաշնորհեալ աշխարհագրական դիրքով,

անհուն հարստութիւններով և վիթխարի տարածութիւններով, Խաղաղական և Աստանտեան ովկիանոսներով բնականօրէն պաշտպանուած, իսկական «Ամբոց» մըն է, հեռու բոլոր վտանգներէն:

Եւ մանաւանդ, ազգութիւն և պատմութիւն չունեցող իր ընկերային կառոյցով, հրեաներուն նպատակներուն շատ յարմարող «Դրախտ» մըն է:

Զմոռնանք, որ Ա.Մ.Ն.ի մայր հողամասին վրայ, 150 տարիներէ ի վեր, օտար ումբ չէ ինկած, պատերազմ չէ եղած [1861-թ.ին չորս տարուան մասնակի, ներքին պատերազմէն զատ]:

Ա.Մ.Ն.ի ունեցած քաղաքական և ընկերային այս կայունութեան պատճառաւ հրեաները, իրենց ծրագիրներուն իրագործման համար, այս երկիրը իրենց գործունէութեան կեդրոն ընտրեցին, և իրենց դրամական ուժը մէկտեղեցին ամէն տեսակի վտանգներէ հեռու՝ Ամերիկայի մէջ...

Եւ ժամանակի ընթացքին, Ամերիկան վերածուեցաւ՝ Սիոնիստ Աշխարհակալ Կայսրութեան Կեդրոնի:

Եւ Սիոնիստներուն ծրագիրներուն հետեւանալով, Սովետական Միութեան խորտակումէն յետոյ, Մ.Նահանգներն այսօր աշխարհի միակ և միահեծան «Տէր»ը դարձած է:

Կ'իշխէ ամբողջ Աշխարհին և անոր կը պարտադրէ իր կամքը՝ «PAX AMERICANA»-յով, «Ամերիկեան Խաղաղութիւն»ով: Վիեթնամ, Կիպրոս, Սուրիա, Լիբանան, Պաղեստին, Աֆղանիստան, Բանամա, Իրաք, Եուկոպաիա, Չէչէնիա և վերջերս ալ Ալպանիա ու մանաւանդ Զայիր և շատ մը ուրիշ երկիրներ, «PAX AMERICANA»-յին ծրագիրներուն հետեւանալով, «Խաղաղութեան, Ապահովութեան ու Մարդու Իրաւունք»ի անունով կատարուած և շարունակուող Սիոնիստ-Ամերիկեան բարբարոսութիւններուն զոհերն են:

★ ★ ★

Այսօր, ձեգի ներկայացնելու հանոյք ունինք, Եգիպտահայ հանրածանօթ մեծ երգիծանկարիչ Սարուխանին 1970-թ.ներուն նկարած մէկ ստեղծագործութիւնը:

Այս նկարը, բազմահատոր գրութիւններուն գաղափարները մէկ նկարի մէջ ամփոփող գլուխ-գործոց մըն է:

Ինչպէս կը տեսնէ՛ք այս նկարին մէջ, Ամերիկայի նախկին նախագահ Richard Nixon, NEW YORK-ի Ազատութեան Արձանին շահը ձեռք առած, Աշխարհը կրակի կու տայ, ըսելով՝

«Ուր որ երթամ՝ «Ազատութիւնը» միշտ հետս կը տանիմ...»:

Դեռ 1970-թ.ներուն, մեծատաղանդ Սարուխանին իր այս գլուխ-գործոց երգիծանկարով ներկայացուցած խորհուրդին նպատակը՝

«Սիոնիստ Ամերիկայի կողմէ սուտերու վրայ հիմնուած այս աշխարհին մէջ, շատ ջատագովուած “PAX AMERICANA”-յին իսկական «երես»ը մէջտեղ հանել էր:

17 - 5 - 1997

«ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ՅԱՆՅԸ»

ՀԱՐՑՈՒՄ... Մենք շատ ոգեւորուած ենք, ձեր հետաքրքրական գրոյցներուն մէջ յայտնուած նոր գաղափարներէն:

Մենք, սրտանց կը հաւատանք, ձեր յայտնած տեսակէտներուն:

Բայց, կէտ մը կայ, որ մեր մտքին մէջ կը շարունակէ հարցական մնալ, դեռ մինչեւ սա պահս:

Ինչո՞ւ, ուրիշ թերթերու մէջ, ձեր գաղափարներով յատկանշուող և յագեցած գրութիւններ չենք կարդար:

Ինչո՞ւ, մանաւանդ վերջին տարիներուն, նման գաղափարներ յայտնող միակ հրապարակագիրը դուք եղած էք:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ... Նայեցէ՛ք մե՛նք, այս գաղափարները յայտնող
ո՛չ առաջին գրողն ե՛նք, ո՛չ ալ վերջինը:

Միայն թէ, իրականութիւն մըն ալ կայ: Այս օրերուն, նման գա-
ղափարներ յայտնելու համար, կարգ մը պայմաններ լրացնել պէտք
է:

Ամենէն կարելորը՝ ոչ մէկ կուսակցութեան, ոչ մէկ կազմակեր-
պութեան [ինչ անուն ալ կրէ ան] չպատկանիլ պէտք է:

Որովհետեւ, Արեւմտեան Աշխարհի մէջ, կուսակցութիւններն և
կազմակերպութիւնները [շատ քիչ բացառութեամբ] Սիոնիստներու
ստեղծած յայտնի կամ աներեւոյթ ցանցին հակակշռին են-
թարկուած են:

Որեւէ կուսակցութիւն և կազմակերպութիւն, Սիոնիստներուն
այս ցանցին ծիրէն դուրս չի կրնար ելլել:

Կուսակցութիւններէն կամ կազմակերպութիւններէն մէկուն պատ-
կանող անձնաւորութիւն մը, եթէ այս հակակշռէն դուրս ելլելու
փորձը ընէ, ուշ կամ կանուխ, անպայման, որեւէ ձեւով և որեւէ
պատճառաբանութեամբ կը պատժուի, կը մեկուսացուի և հուսկ՝
«Լոռութեան» կը դատապարտուի:

**ԱԶԱՏ ԵՒ ԱՆԿԱԽ ՄՏՔԻ ՏԷՐ ԸԼԼԱԼՆ ԵՒ ԶԱՅՆ
ԱՐՏԱՅԱՅՏՏԵԼԸ ՇԱՏ ԴԺՈՒԱՐ Է ՄԵՐ ՕՐԵՐՈՒՆ**

Այս տեսակէտով՝ նման գաղափարներ յայտնելու կարելիութիւն
ունենալու համար, անպայման «ազատ և անկախ» անձնաւորու-
թիւն մը պէտք է ըլլալ:

Աւելի բաց խօսելով՝ հոգին Սիոնիստներուն պէտք չէ ծախած
ըլլալ:

Այս մասին՝ սա մէկն ալ աւելցնենք: Եթէ որեւէ կուսակցութեան
և կազմակերպութեան մաս չէք կազմեր, երեսութապէս ձեր գաղա-
փարները յայտնելու կարողութիւնը կրնաք ունենալ:

Բայց այստեղ՝ ուշադրութիւն՝ ուրիշ արգելք մը ձեզ կրնայ խան-
գարել:

Եթէ ձեր ձայնը շատ տարածուի և «շուրջինները» անհանգիստ
ընել սկսի, ձեր անձը կրնայ վտանգի ենթարկուիլ:

Որեւէ ձեւով և որեւէ տեղ «արկածի» մը գոհ կրնաք երթալ:

Այստեղ, եթէ կը թոյլատրէք, սա մէջբերումը ընել կ'ուզենք:

Մեր նախորդ գրոյցներուն մէջ, շատ բացէն ըսած էինք, թէ 1915-ի Հայկական ցեղասպանութիւնը բո՛ւն ծրագրողները և կազմակերպողները ֆարմասոն Սիոնիստներն էին:

Այդ տարիներու Պոլսոյ երեւելի հայ առաջնորդներն ալ, սկսելով Գրիգոր Զօհրապէն, հաւատաւոր ֆարմասոններ էին, որոնք իրենց մեղքը իրենց արիւնովը վնարեցին:

Այդ ատենուան մեր ազգային առաջնորդներուն մեծ մասին համար կրնանք ըսել թերեւս, թէ՛ «Անոնք շատ միամիտ էին, իրականութիւններուն տեղեակ չէին, և խարուեցա՛ն»:

ՍԻՈՆԻՉՄԸ ԻՐ «ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ» ԱՐԲԱՆԵԱԿՆԵՐՈՎ

Բայց, ի՛նչ ըսենք, մեր այսօրուան այն մտաւորականներուն և առաջնորդներուն, որոնք մտած են մատնական և կամ անոնց նիւղաւորումները եղող, իբր թէ «մարդասիրական» կազմակերպութիւններուն մէջ, որոնք, բոլորն ալ, մօտէն կամ հեռուէն, Սիոնիստներուն արբանեակներն են:

«Յետ-եղեռնի» սերունդները, ո՛չ միամիտ էին, ո՛չ ալ անտեղեակ:

Անկարելի է, որ անոնք տեղեակ չըլլային իրականութիւններուն, և չգիտնային Սիոնիստներուն կատարած դերը հայկական ցեղասպանութեան մէջ:

Անոնք պարզապէս, իրենց անձնական շահերէն դրդուած, Հայ Ազգին դահիճներուն ծախեցին իրենց հոգիները, մտնելով Սիոնիստներուն «Տիեզերական Ֆարմասոնական» և իբր թէ «մարդասիրական» կազմակերպութիւններուն մէջ:

Հիմա, վերադառնանք մեր նիւթին և ըսենք, որ եթէ նոյնի՛սկ «ազատ և անկախ» անձնաւորութիւն մը ըլլաք, ձեր գաղափարները լսելի դարձնելու համար, ձեզի պէս «ազատ և անկախ» թերթի մը քաջ և յանդուգն խմբագիրը պէտք է գտնէք:

Դժբախտաբար, արեւմտեան աշխարհի մէջ, նման թերթ մը և համապատասխան նկարագիրով օժտուած խմբագիր մը գտնելը շատ դժուար է:

Շատ քիչ բացառութիւններով՝ հայկական թերթերը և խմբագիրները, մեր վերը նշած Սիոնիստական ծիրին ներգրաւուած ըլ-

լալով, անոնց թոյլատրած սահմաններէն չեն կրնար դուրս գալ :

Մենք, այս իրականութեան «պատ»ին զարնուեցանք 1984-թ ին, Փարիզի հայկական թերթերուն շրջագիծէն ներս :

Փարիզի հայկ. թերթերը այսօր կը շարունակեն, միեւնոյն ձեւով, իրենց «Կեանք» ֆաշկոտել :

Մէկ մասն ալ, Դաշնակցականներուն թմրուկը կը թնդացնեն :

Մէկ մասն ալ, Պոլսոյ «Մարմարա» թերթին «մասնահիւղ»ը ըլլալով, կը շարունակեն, քնաբեր օշարակներով, թմրեցնել հայ ժողովուրդը :

Հայաստանի և Ամերիկայի հայկական թերթերուն մեծ մասին վիճակը գրեթէ նոյնն է :

Բնական է՝ տեղեակ էք, վերջին տարիներուն, «Ազատ և Անկախ» Հայաստանի մէջ հրկիզուած ու ֆանդուած թերթերուն ու ասոնց խմբագրատուներուն մասին :

Իմացած էք անպայման, յարձակումի ենթարկուող լրագրողներուն մասին :

Հայաստանի այս ծանր շրջանին երբ մշակոյթի նախարար՝ տըխրահոչակ Պլէեան, Հայաստանի կրթական հաստատութեանց դասագիրքներէն Եղեռնի պատմութիւնը վերցնել ուզեց, ընդվզելով իր այս թրփալայել կեցուածքին դէմ, «*Խոպոտ ձայներ Հայաստանի մէջ*» վերտառութեամբ մեր յօդուածը ուղարկեցինք Հայաստան, Ռամկավարներուն խօսնակը եղող «Ազգ» թերթի խմբագրապետ Յակոբ Աւետիսեանին :

Յոյս չունէինք, որ մեր գրութիւնը պիտի կարենային տպել : Եւ այդպէս ալ եղաւ :

Հայաստանի մէջ պատահած դէպքերէն «դաս» առնող, շատ շրջահայեաց թուող այդ խմբագիրը չհամարձակեցաւ մեր քննադատականը հրատարակելու :

Պիտի ըսէք թերեւս, որ Հայաստանի Ռամկավարութիւնը այդ ժամանակ շատ նոր էր, իր պատանութեան շրջանը կը բոլորէր :

Բայց ի՞նչ ըսենք, Լոս Անճելըսի «Մասիս» թերթին համար :

Այս պատմական թերթին, ատեն մը հայութեան յոյսը, Ազատութեան և Արդարութեան ուսովիրան նկատուած այս թերթին ներկայ վիճակը՝ աջէն ու ձախէն փչող հովերուն ազդեցութեամբ, օդին մէջ տատանող աշնանային թօշնած տերեւի մը կը նմանցնենք :

**ԱԶԱՏ - ԱՆԿԱԽ ԹԵՐԹ ՄԸ ՓՆՏՌԵՑԻՆՔ,
ՀԵԼԼԵՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԴԻՈԳԻՆԷՍԻՆ ԼԱՊՏԵՐՈՎ**

«Ընտրեալ»ներուն հակակշռին տակ գտնուող մամուլի այս կայսրութեան մէջ, «ազատ և անկախ» հայ թերթ մը գտնելու համար, Հելլէն Պատմութեան մէջ յիշատակուած Դիոգինէսին [Տիոժէն] նման, Արեւին լոյսին տակ, լապտերով «թերթ» մը փնտռել պէտք է:

Թերեւս հրաշք մը կը պատահի - ըսինք:

Մեր պարագային այս հրաշքը կատարուեցաւ: Մենք բախտաւորութիւնն ունեցանք, 1984-թ.էն ի վեր, ճանչնալու, մեր կողմին ունենալու մեր հոգեդրայրը՝ Ժիրայր Նայիրին: Ան՝ նախ «Արարատ» Օրաթերթին խմբագրապետն ու ապա, 1995-թ.էն սկսեալ, «Նայիրի» Շաբաթաթերթին խմբագրապետն ըլլալով, մեր ամէնէն “tabou” նիւթերու շուրջ գրած յօդուածներն անգամ, առանց վարանելու, հրատարակելու ֆաշուլիսն և իմաստութիւնը ունեցաւ:

Մենք, այս առիթէն օգտուելով, կ’ուզենք իրեն հանդէպ մեր ունեցած երախտագիտութիւնն ու նաեւ մեր շնորհակալութիւնները հրապարակաւ յայտնել, իր այս ողջունելի, բացառիկ կեցուածքին համար:

Հ. — Կ’ըսէք, թէ դուք «ոչ առաջինն և ալ ոչ վերջինն» էք նման գաղափարներ հրապարակող:

Կրնայի՞ք մեզ լուսարանել, թէ ովքե՞ր էին, ձեռն առաջ և ձեռն յետոյ, այս մասին արտայայտուողները:

Պ. — Սիոնիստներուն ներքին գաղտնիքները և ծրագիրները ֆոդագերձող ամենակարեւոր հրատարակութիւնը՝ “Protocols Des Sages De Sion” վերտառութեամբ, քաներորդ դարուն սկիզբները, Ռուսիոյ մէջ հրատարակուած գիրքն է:

Այս գիրքը՝ Սիոնիստներուն ապագայի վերաբերեալ գաղտնի ծրագիրները, իրենց անհաւատալի մանրամասնութիւններով հրապարակող փաստաթուղթ մըն է:

Գրեթէ հարիւր տարի առաջ գրուած այս գիրքը եթէ հիմա կարդաք, Սիոնիստական մերօրեայ խաղերուն ներքեւ ծածկուած սահայելական իրականութիւնները պարզ աչքով կը տեսնէք, և վստահեցնենք ձեզ, որ ի լուր այս բոլորին կը սարսափ, այս դիւային կազմակերպութեան ապագայի ծրագիրներուն իրագրելի դառնալով:

Սիոնիստները, «Խաչ տեսնող Սատանային» նման, կը սոսկան

այս գիրքին:

Այս գիրքը, ներկայիս, գրեթէ անգտանելի է: Սիոնիստները, ինչպէս այն բոլոր հրատարակութիւնները որոնք նշմարտութիւնը կ'ըսեն իրենց մասին, հրապարակէն անհետացուցած են:

Շատ մը երկիրներու մէջ ալ, արգիլուած է այդ գրականութիւնը ունենալ կամ կարդալ:

Հրեաները, այս գիրքին մասին կ'ըսեն, որ ան, «Զարական Ռուսիոյ Ոստիկանութեան կողմէ հրեաներուն դէմ պատրաստուած կեղծ փաստաթուղթ մըն է, իրականութեան հետ բնաւ կապ չունեցող...»:

Բայց գիրքը կարդացողները բնաւ չեն հաւատար, այս գիրքին կեղծ փաստաթուղթ մ'ըլլալուն:

Նկատելով որ այս գիրքին մէջ՝ *Քրիստոնէութիւնը, Ճերմակ ցեղը և Եւրոպան* փլցնելու համար, Սիոնիստներուն մինչեւ այսօր կատարած բոլոր խաղերը, իրենց յետին մանրամասնութիւններով, գրուած են:

ԱՐՓԻԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ – ՊԱՅԾԱՌԱՄԻՏ ՏԵՍԱՆՈՂ ՄԸ

Մեր նախորդ գրոյցներուն մէջ, հայ մեծ գրող Արփիար Արփիարեանին դեռ 1898-թ.ին և բացառիկ յստակատեսութեամբ հրեաներուն մասին գրածները հրապարակած էինք:

Այսօր կ'ուզենք, Արփիար Արփիարեանին այս վկայութիւնը, կրկնել՝

«Հրէականութիւնը բանակ չունի, բայց դրամ ունի: Ամէն Պետութիւն, քիչ թէ շատ, հրէական լուծին տակ է»:

Քսաներորդ դարէն սկսեալ մինչեւ Բ. Աշխարհամարտին վերջաւորութեան տարիները, Սիոնիստներուն իսկական նպատակները բացայայտող գիրքերու հրատարակութեան ամենէն բեղուն շրջանն կարելի է նկատել:

Բայց, 1945-թ.էն յետոյ, այս հրատարակութիւնները, սիոնիստներուն ջանքերով հրապարակէն վերցուեցան:

Այս հրատարակութիւններէն մաս մը, Իսրայէլի հետ դեռ պատերազմի մէջ եղող Արաբական երկիրներուն մէջ միայն կարելի է գտնել:

Կա՛ր ժամանակ մը երբ, Իրաքեան ֆաղաֆային օդանաւերուն մէջ, ուղեւորներուն “Protocols Des Sages De Sion” գիրքը կը բաժնուէր:

Մեր անցեալ գրոյցներուն մէջ, Սիոնիստներուն հայկական ցեղասպանութեան մէջ ունեցած պատասխանատուութեամբ զբաղող հայ պատմաբաններուն ակնարկելով ըսած էինք, որ անոնք, մեծամասնութեամբ, «համր և կոյր» եղած են, իրականութիւնը չտեսնելու չափ: Եւ բաւական երկար մէջբերումներով եղածը բացատրելու և մեր տեսակէտը հիմնաւորելու ջանք ըրած էինք:

**ԲԱՅՑ ԵՂԱՆ, ԱՆՈՆՑ ՄԷՋ ,
ՆԱԵ՛Ի ԶԻՉ ԲԱՅԱՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...**

Նոյնպէս, այս գրոյցներուն մէջ, իրենց իրատեսութեամբ բացատրութիւն կազմող հայ պատմաբաններէն՝ Ճոն Կիրակոսեանի մասին արտայայտուած էինք:

Խորհրդային Հայաստանի նախկին Արտաքին Գործոց նախարարը եղող Ճոն Կիրակոսեանը, շատ յստակօրէն՝ «Հայկական Ցեղասպանութեան բուն պատասխանատուները Սիոնիստներն են» ըսած էր:

Այստեղ խղճի և արդարութեան պարտք կը նկատենք, մեր երախտագիտութիւնը յայտնելը, «Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակիէն հերոսներուն» որոնք, ցեղասպան թուրքերուն դէմ իրենց հրատարակած գիրքերով, պարբերաբերքերով և թռուցիկներով, հայ ժողովուրդը լուսաբանելու գծով աշխատանք տարին: Բացատրեցին Սիոնիստներուն ունեցած ծանր պատասխանատուութիւնը հայկ. ցեղասպանութեան մէջ: Եւ դեռ՝ անոնց ներկայ դաւադիր գործունէութիւնները ընդդէմ բոլոր ժողովուրդներուն:

Մեզի համար նորութիւն եղաւ, մեթր Գ. Տէրտէրեանի 1990-թ.ին Պէյրութ հրատարակած «Սիոնիզմի և Բանթուրֆիզմի առնչութիւնները» խորագրով գրքոյկը:

Մեթր Գ. Տէրտէրեանին վաւերական այս ուսումնասիրութիւնը, հայ պատմաբաններուն համար, շատ կարեւոր աղբիւր մըն է:

Կը մաղթենք և կը յուսանք, որ ան հայկական ցեղասպանութեան ներքին ծալքերուն և բուն պատասխանատուներուն վրայ

**ՀԱՅ ԵՒ ՍԵՐՊ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ
ՃԱԿԱՏԱԳՐԻ ՆՈՅՆՈՒԹԻՒՆԸ**

Վերջերս, Սիոնիստները, Հայկական ցեղասպանութեան պատմութեան վերաբերեալ, նոր ուազմավարութիւն մը կիրարկել սկսան:

Հայկական ցեղասպանութեան մէջ Սիոնիստներուն պատասխանատուութիւնը մատնանշող հրատարակութիւններուն ազդեցութիւնը չէզոքացնելու նպատակով, սկսան իրենց ենթակայ հայ պատմաբան մը «Աստուածացնել», եւ այս հայ պատմաբանին հայկական ցեղասպանութեան մասին գրած գիրքերն և ուսումնասիրութիւնները, հայ և օտար բոլոր շրջանակներուն մէջ, շոնդալից ծանուցումներով, իբր անփոխարինելի և վաւերական միակ աղբիւր՝ տարածել:

Անշուշտ աւելորդ է ըսելը, թէ այս բարձրաստիճան հայ պատմաբանին հայկական ցեղասպանութեան վերաբերեալ հեղինակած գիրքերուն մէջ, Սիոնիստներուն պատասխանատուութեան մասին ո՛չ մէկ բառ չէ՛ք կրնար գտնել: Այստեղ կ'ուզենք, մեր յիշած պատմաբանին մասին, կարգ մը ծանօթութիւններ եւս տալ:

Թուականէս երկու տարի առաջ, եթէ կը յիշէ՛ք «ՆԱՅԻՐԻ»ով լոյս տեսնող մեր «Զրոյց»ներուն մէջ, այս հայ պատմաբանին մասին խօսած էինք:

Յայտնած էինք այնտեղ թէ ինչպէս, հայկական ցեղասպանութեան մէջ գերմանական և հրէական պատասխանատուութեանց մասին, գաղափարի փոխանակութիւններ ունեցեր էինք ծանօթ պատմաբանին հետ:

Գերմանական և հրէական պատասխանատուութեանց մասին մեր ըրած ակնարկութիւններուն, ան միշտ նոյն պատասխանը տուած էր՝ «ՊԱՏՄԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՆԹԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ ԶԻՄՆՈՒԻՐ. ՓԱՍՏ ԿՈՒԶԷ»:

Այս խօսակցութեան տպաւորութեան տակ, 1985-թ.ին մեր հրատարակած «Ռուբէն Սեւակ և Փրցուելիք Ուղեղներ» գիրքին մէջ, գրած էինք.

«Գերմանացի Տիկին Սեւակ, մեր խելացի գրագէտ, ՊԱՏՄԱԳԷՏ

դիւանագէտներէն շատ աւելի լաւ հասկցած էր իրականութիւնը, թէ՛ հայ Ազգին բնաջնջման բուն պատասխանատուները Գերմանացիներն են»:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԹԷ՞ ՊԱՏՄԱԲԱՆԸ
ՓՈԽՈՒԱԾ Է

Այս տողերը հրատարակելէս գրեթէ 12 տարիներ յետոյ, վերջերս տեղեակ եղանք, թէ այս բարձրաստիճան հայ պատմաբանը նոր գիրք մը հրատարակեալ է:

Եւ մենք զարմանալով կարդացինք գիրքին վերտառութիւնը՝

«ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ»:

Այս այն պատմաբանն է որ, շատ տարիներ առաջ, մեր հետ խօսակցութեան ընթացքին, Գերմանական պատասխանատուութիւնը ձեւով մը կը ժխտէր ըսելով, որ այդ մէկը հաստատող «փաստ չկայ»:

Արդեօք, անցեալ մէկ քանի տարիներու ընթացքին, պատմութիւնը փոխուած էր, թէ՞ պատմաբանին մտայնութիւնը:

★ ★ ★

«Գերմանական պատասխանատուութիւնը հայկական ցեղասպանութեան մէջ» անուն այս գիրքին էջերուն, մենք շատ փնտռեցինք, գոնէ ակնարկութիւն մը, Գերմանական պատասխանատուութեան ետին թաքնուած Սիոնիստներուն պատասխանատուութեան մասին:

Ոչ մէկ խօսք գտանք:

Բայց գտանք ուրիշ բան մը այս գիրքին մէջ՝

«Առաջին Աշխարհամարտին Պաղեստինի մէջ, հրեաներն ալ զոհ գացեր են Թրքական բարբարոսութիւններուն»:

★ ★ ★

Հայկական Ցեղասպանութեան մէջ Գերմանական պատասխանատուութեան մասին, խնդրոյ առարկայ անուանի պատմաբանին տեսակէտին ա՛յս աստիճան փոփոխութեան ենթարկուելուն ներ-

քին ծալֆերուն՝ միայն դիպուածաւ ու մտերմիկ խօսակցութեան մը ընթացքին իրագեկ եղանկ:

Բայց, այս մասին, մանրամասնութիւններ տալէ պիտի խուսափինք, Հայ Ազգին բարձրագոյն շահերուն չվնասելու մտահոգութեամբ:

Միայն ա՛յսքանը ըսենք՝

«Ազատ ու Անկախ Հայաստան»ի այսօրուան պատասխանատուները կը թուի, որ դեռ նոր, վերջերս հասկցեր են, 1915-թ.ի հայկական ցեղասպանութեան մէջ, Գերմանիոյ ունեցած պատասխանատուութեան ծանրակշռութիւնը:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԶՕՐԱՎԱՐԻՆ ԶԳԱՅԱՑՈՒՆՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

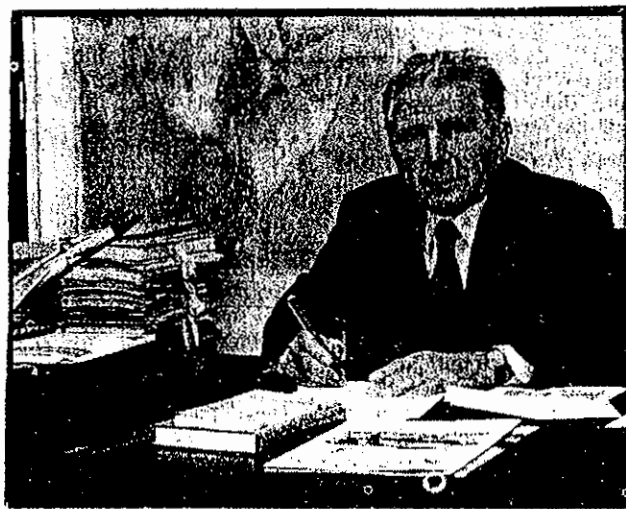
Վերադառնանք ձեր այն հարցումին, թէ ովքեր էին, մենք ետք, այս «Սուտերու Աշխարհ»ին մասին արտայայտուողները:

Ինչպէս դուք, ձեր հարցումին մէջ կը մատնանշէ՞ք վերջին տարիներուն մանաւանդ, Սիոնիստներուն ունեցած գործունէութեանց շուրջ իրականութիւնները հրապարակող գրութիւններ կարդալը, գրեթէ անկարելի էր, Սիոնիստներուն հաստատած խիստ հակակրճոնի և հետապնդումին պատճառաւ:

Արեւմտեան Աշխարհի մէջ այս կարգի գրութիւնները, Սիոնիստները պաշտպանելու համար ստեղծուած “Antisemitisme”ի օրէնքներով, դատարաններու կողմէ շատ ծանր պատիժներու կ’ենթարկուէին:

Պատիժներուն դրամական տուգանքը այնքան ծանր էր, որ ոչ մէկը չէր համարձակեր Սիոնիստներուն համար անըրպաստ եղող բան մը հրատարակել:

Բայց, 1996-թ.ի վերջերը, Ջուիցերիոյ մէջ, Ֆրանսացի Զօրավարի մը կողմէ գիրք մը հրատարակուեցաւ, եւ մենք, հոգեկան մեծ գոհունակութիւն զգացինք, այս գիրքին մէջ

Le général Pierre-Marie Gallois: la désinformation s'est révélée en Yougoslavie la plus puissante des armes de guerre.

կարդալով այն գաղափարները, զորս մենք 1994-թ.ին «Արարատ»ի, իսկ 1995-թ.ին ալ «ՆԱՅԻՐԻ»ի մէջ հրատարակած էինք արդէն:

Ֆրանսացի Զօրավար Pierre Marie Gallois-ի “Le Sang Du Petrol” -“Bosnie-Irak” խորագիրը կրող և երկու հատորներու մէջ ամփոփուած ուսումնասիրութիւնը, 1996-թ.ին լոյս տեսած, Իրաքի և Եուկոսլաւիոյ մէջ Սիոնիստ ամերիկացիներուն կողմէ գործուած ողբերգութիւններուն ներքին ծալքերը հրատարակող իրական և վաւերական պատմութիւնն է:

14 - 6 - 1997

Yougoslavie: un officier français dénonce la politique allemande

Le général Gallois établit un parallèle entre la guerre du Golfe et les conflits yougoslaves.

— Votre analyse tend à faire des Serbes les victimes d'un complot international. L'agression, à vous suivre, ne viendrait pas de Belgrade.

— Les Croates imputent aux Serbes la responsabilité de la dictature yougoslave. Or Tito, qui a régné de 1945 à 1980, était Croate, de même que les derniers chefs de gouvernement de la République de Yougoslavie: la dictature de Belgrade était exercée par des Croates. N'oubliez pas, d'autre part, les conditions dans lesquelles s'est opéré l'éclatement du pays. Ce sont les Slovènes qui ont pris l'initiative, sans soumettre leur décision au référendum général exigé par la constitution. Ce sont ensuite les mêmes Slovènes et les Croates qui ont encerclé les unités de l'armée yougoslave. A cette époque, Jacques Delors invitait Belgrade à défendre l'unité de la Yougoslavie. Le président de la Commission de Bruxelles est même allé jusqu'à subordonner l'aide communautaire à la sauvegarde de la cohésion yougoslave. Les Serbes, quant à eux, n'ont jamais voulu la

dislocation de la Yougoslavie.

— Niez-vous également la politique d'épuration ethnique mise en œuvre par les forces serbes?

— En 1992, j'ai rencontré des réfugiés serbes qui s'étaient enfuis de Croatie. Ils étaient parfois quarante entassés dans un atelier, ou dans des bâtiments industriels, tous effrayés par les menées de Zagreb. La peur a fait converger à Belgrade près de 250 000 réfugiés. C'est dans ce cadre-là qu'il faut inscrire l'épuration ethnique. Pour moi, la destruction planifiée de la Yougoslavie a fait renaître le souvenir des 600 000 Serbes et des 50 000 juifs massacrés pendant la dernière guerre par les Croates et les Musulmans. L'épuration ethnique apparaît en ce sens comme une réaction de peur, un phénomène spontané. En Bosnie, l'attitude des Serbes ne se comprend pas si l'on oublie l'histoire sociale de la région. Ce sont des paysans dont les domaines se mesurent en hectares. Les Musulmans, eux, sont le plus souvent des artisans, des commerçants, des notables: leurs

propriétés s'évaluent en mètres carrés. Comment les Serbes pouvaient-ils accepter de diviser le pays en deux parts égales, alors qu'ils possèdent 64-70% du territoire?

— Du général Mladic, vous faites un patriote, un «chouan» attaché au maintien du «royaume». Ce chouan est aussi poursuivi pour crimes de guerre ...

— Le Tribunal pénal international est financé en partie par les monarchies pétrolières. C'est une machine de guerre. Il constitue, avec la désinformation, le blocus et les bombardements, la quatrième composante de cette guerre nouvelle qui veut décapiter l'adversaire en s'en prenant à l'autorité de ses chefs. Ratko Mladic a été désigné à la vindicte publique avant même que les incidents qui lui sont reprochés ne fussent connus. Je m'étonne aussi de voir les Américains, qui se disent inquiets de la situation politique à Belgrade, ne pas se préoccuper davantage des pratiques démocratiques en vigueur à Zagreb ou à Sarajevo.

Ծ. Դոյզն կասկած չձգելու համար Զօր.ին կատարած զգայա-
ցունց յայտնութիւններուն վաւերականութեան մասին, ստորեւ
կը ներկայացնենք, թարգմանաբար, հատուած մը ֆրանսերէնով
գրուած իր գիրքէն.—

**ԵՈՒԿՈՍԼԱԻՒԱ - ՅՐԱՆՍԱՅԻ ՍՊԱՅ ՄԸ
ԿԸ ԴԻՄԱԿԱԶԵՐԾԷ
ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ**

**ԶՕՐ. ԿԱԼՈՒԱ ԶՈՒԳԱԿԾԻՌ ՄԸ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏԷ ԾՈՑԻ
ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԵՒ ԵՈՒԿՈՍԼԱԻՒՅ
ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆՑ ՄԻՋԵՒ**

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Զեր վերլուծումը կը ձգտի միջազգային դաւադ-
րութեան մը զոհ ցոյց տալու Սերպերը: Նախայարձակումը, ձեր
ըսելովը՝ Պելկրատէն չէր գար:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Խրուաթները Սերպերուն կը վերագրեն Եուկոս-
լաւ բռնատիրութեան պատասխանատուութիւնը: Մինչդեռ Թիթօ
որ իշխեց 1945-թ.էն 1980-թ., Խրուաթ մըն էր, ինչպէս նաեւ Եու-
կոսլաւ Հանրապետութեան վերջին վարչապետները: Պելկրատի բռ-
նատիրութիւնը կը կիրարկուէր Խրուաթներուն կողմէ: Մի մոռ-
նաք, միւս կողմէ, պայմանները որոնց մէջ կատարուեցաւ երկրին
պայթումը: Նախաքայլը Սլովենները առին, առանց իրենց որոշու-
մը ընդհանուր հանրաքուէի դնելու՝ ինչպէս նախատեսուած էր Սահ-
մանադրութեան մէջ: Յետոյ, նոյն Սլովենները և Խրուաթները պա-
շարեցին Եուկոսլաւ բանակին միաւորները: Այս շրջանին, ժազ Տե-
լոր կոչ կ'ընէր Պելկրատի, որ տէր կենայ Եուկոսլաւիոյ միութեան:
Պրիւքսէլի խորհուրդի նախագահը համայնքային օգնութեան շա-
րունակումը կախեալ դարձուց Եուկոսլաւիոյ միութեան պահպա-
նումէն: Գալով Սերպերուն՝ անոնք բնաւ չուզեցին Եուկոսլաւիոյ
տարբազարումը:

Հ.— Կը ժխտէ՞ք նաեւ, Սերպ ուժերուն կողմէ էթնիք մաքրա-
զրտման քաղաքականութեան մը կիրարկումը:

Պ.— 1992-թ.ին հանդիպեցայ Սերպ գաղթականներու, Խրուաթ-
իայէն փախած: Երբեմն մինչեւ քառասուն հոգինոց խումբեր կը

հաշուէին անոնք, իրարու վրայ թխամուսած գործատեղիի մը կամ ճարտարարուեստական շէնքերու մէջ, բոլորն ալ ահաբեկուած Զաղրէպի ըրածներէն: Վախի զգացումը Պելկրատի կողմերը նետած էր շուրջ 250,000 գաղթականներ: Այս շրջագիծի մէջ պէտք է դնել «էթնիքական մաքրագործում»ը: Ինծի համար Եուկոսլաւիոյ ծրրագրուած քանդումը վերլիչել կու տայ շուրջ 600,000 սերպերու և 50,000 հրեաներու բնաջնջումը Բ. Համաշխարհային պատերազմին, Խրուաթներուն և տեղի Մահմետականներուն կողմէ: Էթնիքական մաքրագործումը այստեղ կը բացատրուի որպէս վախի հակազդեցութիւն, յանկարծահաս երեւոյթ: Պոսնիոյ մէջ, սերպերուն ընթացքը անըմբռնելի կը մնայ, եթէ մոռցուի շրջանին ընկերային կեանքը: Տեղական գիւղացիներ են ասոնք, որոնց կալուածները հեքթարներով կը չափուին: Մահմետականները իրենք, ընդհանրապէս, արհեստաւորներ, առեւտրականներ ու artisans-ներ են: Իրենց ինչքերը քառակուսի մեթրերով կը գնահատուին: Ինչպէ՞ս սերպերը կըրնային ընդունած ըլլալ երկրին երկու հաւասար չափով բաժանումը, երբ հողամասին 64-70 առ հարիւրին տէրը իրենք էին:

Հ.— Զօր. Մլատիչը դուք հայրենասէր կը նկատէք, «շուան» մը, «վեհապետութեան» կապուած: Այս «շուան»ն ալ հետապընդումի ենթակայ է պատերազմական ոճիրներու համար...

Պ.— Միջազգային ոճրադատ Ատեանը մասամբ քարիւղի տէրութեանց կողմէ կը Ֆինանսաւորուի: Ռազմական մեքենայ մըն է: Կը հանդիսանայ՝ ապատեղեկատուութեան, պլօքիւս-ներուն և ումբակոծումներուն հետ՝ չորրորդ բաղկացուցիչը այս նոր պատերազմին, որ հակառակորդը կ'ուզէ գլխատել հարուածելով իր ղեկավարներուն Իշխանութիւնը: Ռաթֆօ Մլատիչ քառութեան նոխագ դարձը եցաւ առանց որ իրեն վերագրուած միջադէպերը հաստատուին: Կը զարմանամ որ Ամերիկացիները, որոնք մտահոգ կը թուին ըլլալ Պելկրատի քաղաքական կացութեամբ, նոյն մտահոգութիւնը չեն ցուցաբերեր Զաղրէպի կամ Սարաեւոյի մէջ ի գօրու դեմոկրատիայի վիճակին հանդէպ...:

28 - 6 - 1997

ՀԱՅ ԵՒ ՍԵՐՊ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՃԱԿԱՏԱԳՐԻ ՆՈՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆրանսացի Զօրավար Փիէր Մարի Կալուայի գիրքէն մեր մէջ-
րերած վերոգրեալ զգայացունց յայտնութիւնները, ձեզի գաղա-
փար մը կու տան այս գիրքին կարեւորութեան մասին.

1.- “Desinformation”ը [սուտ լուրեր տարածել] նոր պատերազմ-
ներու ամենաազդեցիկ Ձէնքն է:

2.- Իրաքի և Եուկոսլաւիոյ մէջ, Ամերիկեան ռազմավարութիւ-
նը հիմնուած էր հետեւեալ նպատակներու վրայ՝

Ա.- DESINFORMATION

Բ.- ECONOMIQUE BLOCUS

Գ.- Վերջին շրջանին՝ «ամենաձանր ումբակոծում»

3.- Գերման և Աւստրիական վրէժխնդրութիւնը, մեծ դեր խա-
ղացած է Եուկոսլաւիայի ֆայֆայման մէջ:

Գերման և Աւստրիական խմբակը, իրենց նախկին գաղթավայ-
րերը եղող կաթոլիկ Խրուաթիան և Սլովենիան ֆաշայերեցին, որ
անկախութիւն հռչակեն, և ստիպեցին Եւրոպական Պետութիւննե-
րուն, որ ճանչնան Խրուաթիոյ և Սլովենիոյ անկախութիւնը:

4.- Սերպերը միջազգային դաւադրութեան մը գոհերն են:

Բուն ջարդարարները Սերպերը չեն, այլ՝ Խրուաթներն և մահ-
մետական Պոսնիաֆները:

Այս Խրուաթները և Պոսնիաֆները, Բ. Աշխարհամարտին [1941-
թ.ին], գերմանացիներուն հետ գործակցելով, 600,000 [վեց հարիւր
հազար] Սերպեր սպաննեցին:

Անգլիացի Lord Carrington որ NATO-ի Ընդհանուր Քարտու-
ղարն էր, 1990-թ.ին ինքը յայտարարած էր, թէ Եուկոսլաւիոյ մէջ
թշնամական արարքներուն և խժոժութիւններուն պատասխանա-
տուները Խրուաթներն և Սլովեններն են:

5.- La Haye-ի Միջազգային պատժական դատարանը կը վճար-
ուի Petrole-ի կայսրութեան կողմէ:

La Haye-ի միջազգային պատժական դատարանը՝ պատերազմի
նոր «Ձէնք» մըն է, եւ մաս կը կազմէ “Desinformation”-ին, “Eco-
nomique Blocus”ին ու Bombardements-ներուն, որոնց նպատակն է՝
ննշել և գլխատել (décapiter) Սերպերը [նիշդ 24 Ապրիլ 1915-թ.ին,
Հայոց դէմ Թուրքերուն ըրածին նման - Յ. Զ.]:

Սերայ ժողովուրդին հերոսները եղող Radovan Karadzic-ին և
Զօր. Radko Mladic-ին, այս շինծու միջազգային դատարանը, «պա-
տերազմական ոճրագործ» հռչակեց, առանց ճշդելու անոնց կա-
տարած յանցանքը:

Բնական է՝ ամերիկացիներուն բուն նպատակը՝ Սերայերը ան-
գրլուխ զանգուածի մը վերածել էր:

**«ՍՈՒՏԵՐՈՒ ԱՇԽԱՐՀ»Ը
ՔՕՂԱԶԵՐԾՈՂ ՎԱԻԵՐԱԳԻՐ**

Ֆրանսացի Զօրավարին այս գիրքը, Սիոնիստ Ամերիկացիներ-
ուն «Սուտերու վրայ հիմնուած Աշխարհը» մերկացնող բացա-
ռիկ վաւերագիր մըն է:

Եւ մտածել՝ որ այսօր, ամբողջ աշխարհն, այս իրականութիւն-
ներուն տեղեակ չէ: Եւ Սիոնիստական աշխարհակալ լրատուու-
թեան ցանցին տուած սուտ տեղեկութիւններով (Desinformation)
ուղեղալուացֆի ենթարկուած ըլլալով նոյն աշխարհը կը կարծէ, որ
Սերայերն են պատերազմին պատասխանատուները և ջարդարար-
ները:

Այստեղ կ'ուզենք մատնանշել, զօրավար P. M. Gallois-ի գիրքին
վերաբերեալ շատ յատկանշական իրողութիւն մըն ալ:

Ֆրանսացի Զօրավարին ամերիկեան սուտերը մերկացնող գիր-
քը, իբր թէ «Ազատութեան» երկիր եղող Ֆրանսայի մէջ հեղինա-
կը զայն չէ կրցած հրատարակել, այլ՝ լոյս ընծայած է Զուիցերիա,
և «L'Age D'Homme» հրատարակչութեան միջոցաւ:

★ ★ ★

Մենք, որպէս բախտակից հայ, շատ լաւ կը հասկնանք Սիոնիստ
Արեւմտեան Պետութիւններուն կարգադրութեամբ չարչարուած,
ջարդուած, հայրենիքին մէկ մասը յափշտակուած հերոս Սերայ ժո-
ղովուրդին տատապանքը:

Որովհետեւ մենք ալ, Սերայերուն նման, Սիոնիստ Արեւմտեան
պետութիւններուն դաւակցութեամբ, 1915-թ.ի Յեղասպանութեան են-
թարկուելով, կորսնցուցինք մեր 3000 տարուան հայրենիքը՝ Արեւ-
մրտեան Հայաստանը:

28 - 6 - 1997

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԱԻԵՏԱԲԵՐ, ԹԷ՞...

Այս «Սուտերու Աշխարհ»ին մէջ, մեզի համար ուրիշ նորութիւն մըն էր, Ամերիկայի նախկին նախագահներէն՝ Ռիչըրտ Նիքսըն-ի իշխանութեան շրջանին «WATERGATE» կոչուած գայթակղութիւնը ֆոլագերծելով, Նիքսընի հրաժարման պատճառ եղած Ամերիկացի նշանաւոր լրագրող Պերնշթայնին 1996-թ.ի վերջերը հրատարակած նոր գիրքը:

Այս գիրքը կը պատմէր՝ Ա.Մ.Ն.ի նախկին նախագահներէն Ռոնալտ Ռիկընի և Յովհաննէս Պողոս Բ. Պապին միջև եղած զինակցութեան մը մասին, որուն նպատակըն էր՝ «Քանդել Համայնավարութիւնը Արևելեան Եւրոպայի մէջ, և առաջին անգամ՝ այս Պապին Հայրենիք եղող Լեհաստանի մէջ»:

Պերնշթայնի գրքին մէջ կարդացիմք Պապին իբր «C.I.A.»ի հետ գործակցող՝ տարած աշխատանքներուն մանրամասնութիւնները:

Եւ սրտի մեծ գոհունակութիւն զգացիմք նկատելով, որ մենք, դեռ 7-11-1995-թ.ին ստորագրած մեր գրութիւններով «Նայիրի»ի մէջ, այս Պապին Ա.Մ.Ն.ի գործակալութեան հետ ունեցած գործակցութիւնը երկար մանրամասնութիւններով և յստակօրէն բացայայտած էինք:

Բայց այն ատեն, մեր գրութեան կարգ մը ցցուն արտայայտութիւնները, զանազան վերապահութիւններով, նոյնութեամբ հրապարակել կարելի չէր եղած:

Եթէ թոյլատրէ՛ք՝ այս անգամ առանց վերապահութեան, մօտիկ անցեալին մեր ըսածները, գրեթէ նոյնութեամբ, կրկնելու ջանանք: Գրած էինք արդարև՝

«...Այդ օրերը ապրողներուն ծանօթ է՝ Հունգարիոյ, Չեխոսլովակիոյ և Լեհաստանի մէջ ծանօթ կողմի մը գրգռութիւններուն պատճառած արիւնահեղ ապստամբութիւններուն պատմութիւնը:

Եւ այս չարագուշակ տարիներուն, Կաթողիկէ Եկեղեցին բոլորովին «Սի. Այ. Էյ»ի ազդեցութեան ենթարկուեցաւ:

Եւ այս ենթարկուածութեան հետևանքով 1978-թ.ին, Հոռմի մէջ, Պապական ընտրութեան ընթացքին, Վատիկանի պատմութեան մէջ նմանը չեղող բան մը պատահեցաւ .

«Բոլոնացի Կարտինալ մը Պապ ընտրուեցաւ»... Այս անգամ «C.I.A.»ն յաջողեցաւ իր թեկնածուն, Բոլոնացի Կարտինալ՝ Քարոլ Վոժթիլանը Պապ ընտրել տալ . Յովհաննէս Պօղոս Բ. անունով...

... Եւ այս նոր Պապը, ճիշդ Ամերիկեան հետախուզութեան ուղածին պէս, անոր ցանկութիւններուն ուղիով գործող մը եղաւ :

Նոր Պապը տւական ճամբորդութեան մէջ էր :

«Սի. Այ. էյ.»ը իր ծրագիրը ունէր : Նոր Պապը իր երկիրը՝ Լեհաստան գնաց : Անոր նպատակն էր՝ Լեհաստանի մէջ կաթողիկէ ժողովուրդը համայնավար իշխանութեան դէմ ըմբոստութեան մղել :

Քահանայապետը գնաց նաև այն երկիրները, ուր աղքատութեան և կեանքի դժուարութեան պատճառաւ, համայնավար յեղափոխութեան վտանգը կար :

Եւ այս երկիրներուն մէջ, անոր պաշտօնը բոլորովին հակառակըն էր :

Այս երկիրներուն մէջ ան ժողովուրդին կը յանձնարարէր՝ ներկայ իշխանութեան հաւատարիմ ըլլալ և «խելօք» կենալ :

Այսինքն՝ Լեհաստանի մէջ, ժողովուրդը սովետներուն դէմ հանող ըմբոստութեան կրակը հրահրելու պաշտօն ունէր, իսկ Աշխարհի միւս կողմերը, ուր համայնավարական յեղաշրջումի վտանգ կար, այդ երկիրներուն մէջ ալ, «անբաղձալի» գաղափարախօսութեան մը վերելքի կրակը մարելու համար, *հրշէջի* պաշտօնը ստանձնած էր :

Եւ ան, իր այս պաշտօնը շատ սքանչելի կատարեց, և 1990-թ.ին Սովետական Միութիւնը քանդուեցաւ :

«Սի. Այ. էյ.»ի կողմէ ճշդուած յաջորդ առաջադրութիւնն էր՝«Քանդել Եուկոսալահան»:

Այսօր, երբ կը նայինք Եուկոսալահոյ մէջ տեղի ունեցող ողբերգութիւններուն, շատ դիւրութեամբ կը հասկնանք, թէ ծանօթ կողմերը ո՛ր աստիճան յաջողած են կաթողիկէ Խրուաթները գրգռելով գիրենք նետել եղբայրասպան պատերազմի մէջ :

Օգոստոս 1995-թ.ին Կրօնապետը Սերպերուն դէմ յայտարարութիւն մը ըրաւ, և ասով դիմակ մը վար առնուեցաւ : Եւ բացայայտուեցան բուն դիտաւորութիւնները : Ան ինքզինք դրսեւորեց իբրև

Ուղղափառներուն [սերայ] թշնամի: Իր կատարած մէկ յայտարարութեան մէջ՝ «Սերպերուն դէմ պատերազմը արդար պատերազմ է, Սերպերուն դէմ պատերազմը սաստկացնել պէտք է» կ'ըսէր:

Այն սերպերուն՝ որոնք հրձիգութեանց պատճառաւ, հարիւր հազարներով զոհ տուին, պաշտպանելու համար իրենց հայրենիքը խրուաթներուն և պոսնիաք թուրքերուն դէմ:

Այն սերպերուն՝ որոնք հերոսաբար կը պաշտպանեն իրենց հայրենի հողերը, ամերիկացիներուն առաջնորդութեամբ գործող ու աշխարհի ամէն կողմերէն եկող չարիքի ուժերուն դէմ:

Այս ու նման գրգռութիւններուն հետևանքով սկսած պատերազմին արդիւնքը այն պիտի ըլլայ, որ մօտ ատենէն պոսնիաք-թուրքերու պետութիւն մը պիտի ստեղծուի Եւրոպայի կեդրոնը:

Ճակատագրի ի՛նչ հեգնանք՝ 1683-թ.ին Լեհաստանի թագաւորը՝ «Jean III Sobieski»-ն ազատած էր քրիստոնեայ աշխարհը, Վիէննայի դռներուն առջև, Թուրքերուն ձեռքէն:

Այսօր ուրիշ Լեհ մը, անուանափոխուած, ուրիշներու հետ գործակցաբար, Եւրոպայի կեդրոնը թրփական պետութեան մը հիմնուելուն պատճառ կ'ըլլայ, և քրիստոնեայ աշխարհը, կրկին, թրփական վտանգին կ'ենթարկուի:

Ճակատագրի ի՛նչ հեգնանք:

Մինչդեռ իր առաջին պարտականութիւնն էր՝ պաշտպանել քրիստոնէութիւնը օտարամուտ վտանգներուն դէմ:

Այս հիմնարկը, իր ամբողջ պատմութեան ընթացքին, իր դաւանած սկզբունքներուն ա՛յս աստիճանի հակապատկերը եղող, հոգին և ձեռքերը ողբերգութիւններու և արիւնի հետ առնչած ներկայացուցիչ մը չէր ունեցած»:

★ ★ ★

Վերի տողերը գրելէ գրեթէ երկու տարի յետոյ, նայինք նախկին բարգաւաճ և խաղաղութեան մէջ ապրող Եուկոպալիոյ այսօրուան վիճակին:

Կը տեսնենք՝ փշուր-փշուր եղած երկիր մը և անոր ճիշդ կեդրոնը՝ սիոնիստ ամերիկացիներուն կողմէ իբր խարխախ ստեղծուած թուրք-պոսնիաքներու պետութիւն մը:

Եւ այս թուրք-պոսնիաք պետութիւնը այսօր լեցուած է՝ մոլե-

ուանդ աֆղաններով, չէչէններով, ալժերիացիներով և ամէն տեսակի արմատական և, մանաւանդ՝ Թուրքիայէն եկող թուրանական ծայրայեղականներով:

Եւ այս մոլեռանդները, բացէ ի բաց կը յայտնեն իրենց նպատակը՝ «Եւրոպայի անհաւատները բնաջնջել, և ճեռֆ անցընել այդ երկիրներուն հարստութիւնը»:

Եւ իբր իրենց ապագայի գործակից կը նկատեն, Եւրոպայի մէջ ստեղծելու որպէս աշխատաւոր հաստատուած թուրքերը և անոնց «կրօնի եղբայրները»:

Բոլոր այս վտանգները գիտնալով հանդերձ, Եւրոպայի ժողովուրդները որևէ հակազդեցութիւն չեն ցուցներ, և անտարբեր և անհոգ, կը շարունակեն իրենց եսասէր կեանքը քաշկուտել:

Եւրոպացիներու գիտակից փոքր դաս մը, որ հակազդեցութիւն ցուցնել սկսած են այս վտանգին դէմ, տեղւոյն սիոնիստ կազմակերպութիւններուն կողմէ անմիջապէս “Racisme”-ով կ’ամբաստանուին և հալածանքի կ’ենթարկուին:

Այս է սիոնիստներուն «Pax Americana»-ով (Ամերիկեան խաղաղութիւն) Եւրոպայի մէջ ստեղծած իրավիճակը:

Եւ այս՝ դեռ առաջին ֆայլն է, որ պիտի վերջանայ Եւրոպայի բնակչութիւնը ներմակ ցեղի տեղ, ամերիկեան տիպարով խառնածին, ազգութիւն չունեցող, *ռոպօ* (Robot) զանգուածի մը վերածելով:

★ ★ ★

Կրօնապետը իր և ուրիշներու աշխատանքով Եուկոսլաւիան իր ներկայ ծանր վիճակին մատնելէ ետք, տևական փափաք յայտնած էր Սարաևօ այցելել, իր աշխատանքին «պտուղը» տեսնելու համար:

Բայց Պոսնիոյ մէջ գտնուող սերպերը միշտ արգելք եղած էին, իրենց ֆայֆայման պատճառ նկատուածին Սարաևօ այցելութեան:

Երբ ամերիկացիները 1996-թ.ին, “Pax Americana”-ով, Պոսնիայի մէջ իրենց կամքը պարտադրեցին սերպերուն, ստեղծելով թուրք-պոսնիաք պետութիւն մը, այս անգամ այլևս արգելք չէր մնացած “Sarajevo” այցելութեան առջև:

Եւ Ապրիլ 1997-թ.ին՝ ապահովութեան մեծ միջոցներու շնորհիւ, ցանկալի այդ այցելութիւնը տրուեցաւ Սարաևոյին: Մարգարաշտի

մը մէջ, Խրուաթիայէն և Սլովենիայէն գրեթէ բոնի բերուած կաթողիկէներուն առջև (որովհետև անոնք կը վախճային թուրք-պոսնիաֆներուն կատարելիք յարձակումներէն), հովուապետական պատգամ տրուեցաւ:

Անոնք՝ որ Եուկոսլաւիան եղբայրասպան պատերազմի մէջ մխրրնեցին, հարիւր հազարներով սերպերու և ուրիշներու, այլադաւան մարդոց մահուան պատճառ եղան, սերպերու դէմ պատերազմը «արդար» սեպեցին, և այս անգամ ալ մտան հրշէջի դերին մէջ: Իրենց ստեղծած թուրք-պոսնիաֆ պետութեան ասպահովութիւնը և ասպագան չվտանգուի ըսելով՝ խաղաղութիւն և համերաշխութիւն քարոզեցին:

Բայց Եուկոսլաւիոյ ժողովուրդը, դեռ այս հրձիգութիւնը չսկսած՝ արդէն խաղաղութեան և համերաշխութեան մէջ կ'ապրէին:

Կրօնա-դաւանական դիմակի տակ եղած գրգռութիւնները Եուկոսլաւիան եղբայրասպան պատերազմի մղեցին:

Եւ հիմա, որ “Pax Americana”ի «տնօրինութեամբ» սերպերը յաղթուեցան, երէկի հրձիգները, այժմ վերածուած հրշէջի, ազատ են Եուկոսլաւիոյ գերեզմաննոցին մէջ կոկորդիլոսի արցունք թափելու:

Մենք կը հաւատանք, որ բազմազգի հրձիգները եթէ օր մը երկրային դատաստանով չպատժուին, իրենց ներկայացուցած դաւանութեանց երկնային դատաստանով «յախտեանական» պատիժի պիտի ենթարկուին անպայման:

12 - 7 - 1997

Զ Ր Ո Յ Ց
« Ի Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ի Թ Ե Ա Ն »
Հ Ե Տ

Ը . Մ Ա Ս

Ի՞ՆՉ Է ԵՒ Ի՞ՆՉ ՉԷ ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ
ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԻԱԿ ԵՒ ՄԻԱՀԵԾԱՆ
ՏԵՐԸ՝ ԱՄԵՐԻԿԱՆ

ՀԱՐՅՈՒՄ.— Ձեր նախորդ գրոյցներուն ընթացքին, Ամերիկայի համար՝ «Աշխարհի միակ և միահեծան Տէրն է» կ'ըսէիք:

Ձե՛նք ուզեք հաւատալ այս իրականութեան, երբ կը մտածենք, թէ Ամերիկան, մինչեւ 18-րդ դարու աւարտի տարիները, Սպանացիներուն, Ֆրանսացիներուն և մանաւանդ Անգլիացիներուն իշխանութեան ենթարկուած գաղթավայր մըն էր միայն:

Պատմութեան համար շատ երկար միջոց մը [1783-թ.էն մինչեւ 1945-թ.] չնկատուող հարիւր վաթսուներկու տարիներու ընթացքին, գաղթավայր երկրի մը Աշխարհակալ Կայսրութեան վերածուելուն պատճառները ի՞նչ են արդեօք:

Դուք, ինչպէ՞ս կը մեկնաբանէք այս անհաւատալի վերելքը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Բնական է՝ այս արտակարգ վերելքին ազդակները բազմաթիւ են:

Բայց, կը կարծենք, որ ամենակարեւորը անոնց մէջ, բոլոր ֆառաֆական յեղաշրջումներուն մէջ եղածին նման՝ տնտեսական (Economique) շարժառիթն է:

18-րդ դարու վերջերուն, ներկայ «Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներ» կոչուող պետութեան հողերուն վրայ գտնուող ժողովուրդները, գրաւող ուժեր եղող Սպանացիներուն, Ֆրանսացիներուն և Անգլիացիներուն միջեւ եղած մրցակցութենէն օգտուելով, անկախութեան դրօշ պարզեցին, և մանաւանդ՝ վերջին շրջաններուն Ֆրանսացիներուն օգնութեամբ, Անգլիացիները պարտութեան մատնելով՝ «Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներ» անունով ազատ և անկախ Պետութիւն մը ստեղծեցին [4 Յուլիս 1776-թ.ին]:

Ինչպէս նախորդ գրոյցներու ատեն ջանացեր էինք բացատրել, Ամերիկան՝ Խաղաղական և Ատլանտեան ովկիանոսներով պաշտպանուած իր անառիկ դիրքով, իր անսահման տարածութեամբ, ամէն տեսակի բնական հարստութիւն պարունակող ու երկրագործութեան համար բարեբեր հողերով, և մանաւանդ՝ իր բնակչութեան նորաստեղծ խառնածին հաւաքականութիւն մը ըլլալուն պատճառաւ, ներքին պեկոծումներէ հեռու իր ընկերային (Social) կառոյցով, 19 և 20-րդ դարերու թեֆնիք (Technique) յառաջդիմութիւններէն ամէնէն շատ օգտուող պետութիւնը եղաւ:

Այս բոլոր դրական ազդակներուն վրայ աւելցուցէք դրամին կարեւորութիւնն և անոր մղիչ ուժը, գոր Հրեաները, իրենց խոր հեռատեսութեամբ, շատ շուտ ըմբռնեցին, նաեւ՝ Ամերիկային իրենց նպատակներուն համար ներկայացուցած կարեւորութիւնը, և բերին ու համախմբեցին իրենց հարստութիւնը Ամերիկայի մէջ:

Եւ Ամերիկան վերածեցին իսկական «Ա.Ի.Ե.Տ.Ե.Ա.Յ. ԵՐԿԻՐ»ի մը:

Նախկին կայսրութիւնները, ինչպէս՝ Սպանիա, Ֆրանսա ու Անգլիա- գրաւած էին Ամերիկայի, Ասիոյ և Ափրիկէի շատ մը երկիրները և բաժնած էին զանոնք իրենց միջեւ, կեղեքելով այս գաղթավայրերուն բնիկները և տիրանալով անոնց բնական հարստութիւններուն:

Երկրորդ աշխարհամարտէն յետոյ, այս գաղթավայրերուն կեղեքումի դրութիւնը բոլորովին փոխուեցաւ:

1945-թ.էն յետոյ Սպանիա, Ֆրանսա և Անգլիա ստիպուեցան իրենց գաղթավայրերուն մեծ մասին անկախութիւն «շնորհել»:

Բայց կայսերապաշտ երկիրները, այս գաղթավայր երկիրներուն

անկախութիւնը սկզբունքով ընդունած ըլլալով հանդերձ, շարունակեցին զանոնք կեղեքել: Այս անգամ՝ առանց բանակի, առանց կորուստի և շատ աւելի քիչ ծախսով:

Այս անկախ կոչուած պետութիւններուն նախանիւթերը գնել սկսան իրենց որոշած սակով. այսինքն՝ աժան գինով:

Եւ փոխարէն՝ այդ հումքերով արտադրուածները մեծ մասամբ վաճառեցին իրենց նախկին գաղթավայրերու ժողովուրդներուն,

անոնց տալով նաե՛ւ ամէն տեսակի զէնք և ուզմանիւթ, և հրահրեցին այս երկիրներուն և անոնց դրացիներուն միջեւ թշնամութիւն, որ այդ զէնքերով անոնք իրար սպաննեն: Եւ

Կայսերապաշտին «Օգնութիւն»ը և իր հումանիշը

միշտ պահանջ ունենան ինքնապաշտպանուելու, որ պահեն իրենց ինքնիշխանութիւնը «թշնամի» դրացիներուն դէմ:

Նոր Կայսերապաշտութեան այս անմարդկային վարքը, դրութիւնը, կը շարունակուի մինչեւ այսօր, ինքզինքնին «խաղափակիր» և «մարդասէր» կոչող «մեծ» պետութիւններուն կողմէ:

★ ★ ★

Գալով Ամերիկային՝ ան վերոնշեալ կայսերապաշտներուն ունեցածին նման գաղթավայրերու տէր չէր:

Իր հողերը այնքան լայնածաւալ և հարուստ էին, որ պէտք ալ չունէր գաղթավայրերու:

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներ կոչուող այս Պետութիւնը, մինչեւ 20-րդ դարու սկիզբները, իր ներքին միութիւնը գորացուց, ընդլայնեց իր սահմանները դէպի Մեքսիկա, և Ալաւստան գնեց Ռուսաստանէն:

Մինչ այդ՝ բոլոր անջատողական շարժումները ճգմելով, Ուաշինկթընի մէջ կեդրոնացուց այս անձայրածիր և հարուստ պետութեան կառոյցը:

Այդ շրջաններուն Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներուն պետական դէկր, մեծ մասամբ, Անկլո-Սաքսոններուն (Anglo - Saxon) ձեռքն էր: Ուստի, «մաքրամաքուր» Բողոքականներուն հակակրօնին ենթարկուած էր:

Երբ Ա.Մ.Ն.ը իր գորութեան գիտակցութիւնը ունեցաւ, միայն այն առեւն մտածեց իր իշխանութիւնը աշխարհի վրայ տարածելու մասին:

Եւ այս մարզի մէջ շատ խելացի և երեւութապէս շատ մարդասիրական ֆաղափականութիւն մը կիրարկեց:

Ո՛չ գինուոր դրկեց, ո՛չ ալ զէնք:

Այլ՝ իբր «Ազատութեան և Խաղաղութեան երկիր» միսիոնարներ (Missionnaire) և «միսիոնար-ուսուցիչներ» ուղարկեց աշխարհի ամէն կողմը:

Եւ մասնաւորապէս՝ մեր պատմական Հայաստանի հողերուն վրայ կեդրոնացուց իր միսիոնարական աշխատանքները:

Չենք գիտեր, թէ “missionnaire”ներուն Հայաստանի մէջ կեդրոնանալը, գաղտնի նպատակ ունեցող սատանայական ֆաղափականութեան մը հետեւա՞նք էր, թէ՞ ոչ:

Որոշումը դուք տուէք:

1880-թ.ներուն Մարգուանի, Կեսարիոյ ու Պարտիզակի նման ֆաղափներուն մէջի Ամերիկեան գովէնները և պատմական Հայաստանի տարածքին վրայ, ընդամէնը քանի մը տարուան մէջ, սուկկի պէս տարածուող ամերիկեան-բողոքական “missionnaire”ներուն կառոյցները, սկզբնական շրջանի ամերիկեան ծաւալապաշտութեան նպաստող հիմնարկներ էին, անուշաբոյր, բայց իսկութեան մէջ՝ թունաւոր պտուղներ հայութեան համար: Որուն հետեւանա՞նք մեծ թիւով հայեր, լքելով իրենց շուրջ հազար վեց հարիւրամեայ հաւատքը, յարեցան բողոքականութեան, մէկ մասը՝ այս միսիոնարներուն ֆարոգներէն հմայուած, իսկ մեծ մասն ալ՝ այս միսիոնարներուն մատուցած նիւթական առաւելութիւններէն հրապուրուելով:

Ամերիկեան “missionnaire”ական ֆարոգչութեան շրջանին, հայ ժողովուրդին մտայնութեան մէջ կազմուեցաւ Ամերիկացիին «Խաղաղասէր և արդարասէր» ըլլալու խարուսիկ գաղափարը:

Ասոր հետեւանա՞նք է, որ առաջին աշխարհամարտին վերջաւոն-

րութեան, հայ առաջնորդները փարեցան ամերիկացիին այս սուտ տիպարին:

Այս տիպարը կը կոչուէր՝ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Նախագահ՝ “Thomas Woodrow Wilson”, որ հայ ազգին մէկ գերեզմանափորը եղաւ:

★ ★ ★

Ամերիկան, Առաջին և Երկրորդ աշխարհամարտերուն, շատ խորամանկ ֆադաֆականութիւն մը վարեց:

1914-թ.ին սկսող Առաջին աշխարհամարտին, ամբողջ երեք տարի, իբր չէզոք պետութիւն՝ հեռուէն դիտեց պատերազմը:

Համբերեց, որ երկու կողմերն ալ իրար փնացնեն, և մետասաներորդ ժամուն, պատերազմի աւարտէն գրեթէ տարի մը առաջ՝ 2-4-1917-թ.ին, շոգեճառերու ընկղմումը պատճառաբանելով, Գերմանիոյ դէմ պատերազմ հռչակեց:

Նոյն ռազմավարութիւնը կիրարկեց Երկրորդ Աշխարհամարտին:

1939-թ.ին սկսած պատերազմին, իբր անկողմնակալ պետութիւն, որեւէ միջամտութիւն չըրաւ:

Ան ձգեց, որ Եւրոպան ամբողջովին տկարանայ և կործանի:

Եւ միայն 7-12-1941-թ.ին, Ճափոնացիներուն Pearl Harbor-ի վրայ յարձակումէն ետքն է, որ պատերազմի մտաւ:

Արդէն այդ օրերուն Սովետները, Գերմանական յառաջընթացը կասեցուցած էին, որմէ գրեթէ տարի մը ետք ալ՝ 2-2-1943-թ.ին, Սթալինկրատի մէջ, Գերմանացիներուն դէմ վճռական ճակատամարտը շահեցան:

Երկրորդ Աշխարհամարտը աւարտեցաւ Ամերիկացիներուն 6-8-1945-թ.ին Hiroshima-ի, իսկ 9-8-1945-թ.ին ալ Nagasaki-ի

Ռուսքի պայթիւնէն յետոյ

վրայ նետած աթոմական ուռմբերով:

Ամերիկայի Նախագահ Truman-ի հրամանով նետուած այս աթոմական ուռմբերը, մէկ վայրկեանի մէջ հարիւր-հազարաւոր անմեղ մարդոց մահուան պատճառ եղան:

Եւ այս աթոմական ուռմբերու արձակումով, աշխարհի մէջ «Աթոմական Դարը» սկսաւ, և միաժամանակ՝ Ամերիկեան Աշխարհակալ Կայսրութեան հիմերը նետուեցան: 26-7-1997

★ ★ ★

Այլեւս Ամերիկեան, իր աթոմական ուռմբերով, աշխարհի միահեծան տէրն էր, և զինք հակակշռող որեւէ ուժ չկար:

Եւ այդ շրջանին է, որ Մաք Արթըր (Mac Arthur) կոչուած Ճափոնիան գրաւող ամերիկեան զօրավարը, Truman-ին շատ նիւադային առաջարկ մը րրաւ:

«Այս առիթէն օգտուելով, աթոմական ուռմբերով յարձակիմք Սովետական Միութեան վրայ և կործանենք զայն» - րսաւ:

Չէ՞ որ դրամատիրական (capitaliste) Ամերիկային համար, ֆաշիստ Գերմանիայէն շատ աւելի վտանգաւոր թշնամի մըն էր Սովետական Միութիւնը, իր համայնավար (communiste) վարչաձեւով:

Բայց Truman չընդունեց Մաք Արթըրի այս սադայելական առաջարկը:

Չենք գիտեր՝ ինչո՞ւ:

Արդե՞օք Truman՝ Mac Arthur-էն աւելի «մարդկային» զգացումներ ունէր:

Չենք կարծեր:

Hiroshima-ի և Nagasaki-ի վրայ աթոմական ուռմբեր նետող անխիղճ Truman-ը շատ լաւ գիտէր, թէ Սովետական Միութիւնը «Ճափոնիա» մը չէր:

Քանի մը աթոմական ուռմբով չէր կրնար կործանել անձայրածիր տարածութեան տէր Սովետական Միութիւնը:

Նափուլէնը և Հիթլերը ծունկի բերող Ռուս ժողովուրդին յաղթել դիւրին չէր: Բայց Թրուման, Մաք Արթըրէն աւելի սատանայական ծրագիր մը ունէր՝ «Պաղ Պատերազմը». բոլոր շրջաններու մարդկային պատմութեան ամենէն նիւադային ռազմավարութիւնն էր ան:

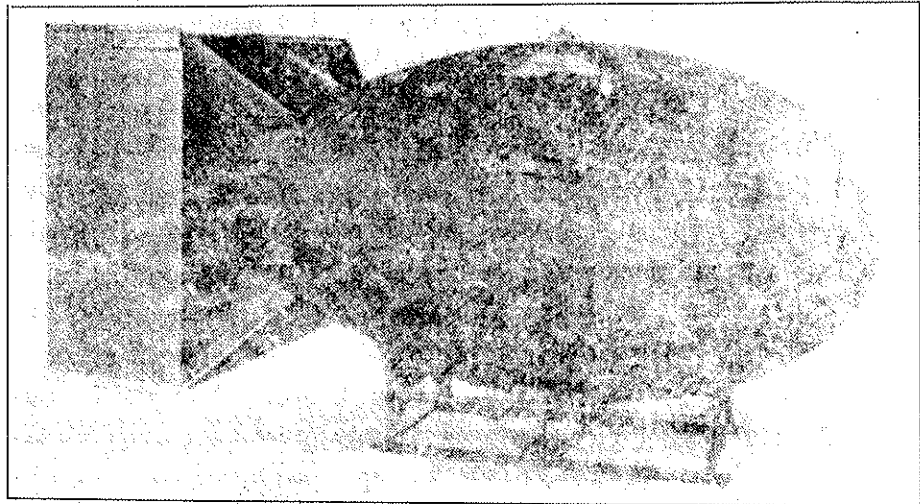
Այս ռազմավարութեան մէջ անկարելի էր չտեսնել, Բ. Աշխարհամարտէն ամենէն շատ օգտուած ազգը եղող սիոնիստ հրեանե-

բուն խաղացած դերը:

Սիոնիստներուն աշխարհակալ լրատուական ցանցին միջոցաւ, ամէն տեղ, ամէն օր, ամէն առիթով տարածուեցաւ այն սուտ վարկածը, այն սուտ “Phobie”ն, որ Սովետական Միութիւնը պիտի յարձակի Եւրոպայի վրայ:

Ժողովուրդներու մէջ ստեղծեցին այն վախը թէ՛ «Սովետները պիտի գան, պիտի ֆանդեն ամէն բան, պիտի գերեվարեն ու բռնաբարեն ամէն ինչ, և պիտի սպաննեն անմեղ մարդոց»:

Եւ այս վախով համալուծ ժողովուրդները, իբր թէ Սովետական յարձակումին արգելք ըլլալու համար սուտով աշխարհի ամէն կողմը գինուորական խարխախներ ստեղծող ամերիկացիները իբր «ազատարար» դիմաւորեցին:

Նակագաֆիի վրայ նետուած պլուտոնիումային «հասույիկ» ումըրը

Իրականութեան մէջ Ամերիկացիներուն նպատակը, ամենէն արդիական “Radar”-ներով և զէնքերով օժտուած այս խարխախներով, աշխարհին մինչեւ յետին անկիւնը լրտեսել ու իրենց հակակշռին տակ առնել էր:

Այս ձեւով, նախկին բոլոր կայսրութիւններէն հազար անգամ աւելի ծաւալուն, աւելի ազդեցիկ և զօրաւոր կայսրութիւն մը ըստեղծուեցաւ՝ «Ամերիկեան Աշխարհակալ Կայսրութիւնը»:

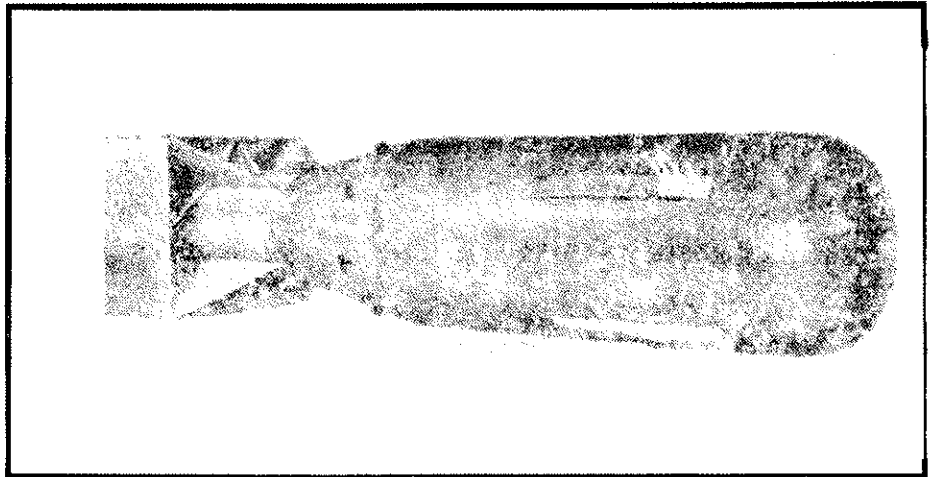
Այս «Պաղ Պատերազմ»ին ընթացքին Սովետ.Միութիւնը, որ շատ մօտէն կը հետեւէր Ամերիկայի ռազմավարական խաղերուն, ստիպուած եղաւ իր բոլոր ուժերը, այս նոր՝ ամերիկեան վտանգին դէմ համախմբելու և կեդրոնացնելու:

Շնորհիւ թափուած գերագոյն ճիգերուն, զոհարեր աշխատանքներուն, Սթալինի իշխանութեան շրջանին, Սովետական Միութիւնն

ալ տիրացաւ արժանական ուժերին:

Եւ շնորհիւ Սովետներուն արժանական ուժերին՝ «տաք» պատերազմին վտանգը հեռացաւ: Տիրեց «ուժերու միջեւ հաւասարակըշուքին»:

Բայց, 1945-թ.էն ի վեր՝ քառասուն տարի տեւող այս «Պաղ Պատերազմ»ը, Սովետ. Միութիւնը ներքնապէս [տնտեսապէս] փնացուց, և 1990-թ.ներուն

*Հիրոշիմայի վրայ նետուած «փոքրիկ»
ուրանային ուժերը*

Կորպաչեւի (Gorbatchev) շրջանին, խաւաքարտէ շինուած աշտարակի մը նման, այս գեր-պետութիւնը կ'եցաւ:

Խորամանկ Թրուման իրաւունք ունէր: Սովետական Միութիւնը փլցնելու համար, արժանական ուժերէն աւելի զօրաւոր գէնք մը հնարած էր՝ «Պաղ Պատերազմը», և Ամերիկացիները, առանց փամփուշտ մը նետելու, շահեցան այս պատերազմը:

★ ★ ★

Բնական է՝ իբր հայ, այս խնդրին մէջ, մեզ ամենէն շատ մտահոգողը Սովետական հովանաւորութենէն զրկուած Հայաստանին այսօրուան անապահով, անորոշ և ամէն տեսակի վտանգներու ենթակայ դրութիւնն է:

Տարիներով Դաշնակցականները Միւնիխ-ի մէջ, իրենց «Ազատութեան Ռատիօ»ով, Ուաշինկթընի մէջ «Ամերիկայի Զայնը» ռատիոյով, իրենց մամուլով և ամերիկացիներուն շնորհած ամէն տեսակի միջոցներով քարոզեցին, որ «Սովետական լուծին տակ Հայաստանը կը չարչարուի և կը տառապի», եւ իբր «ազատարար» ներկայացուցին ԱՄԵՐԻԿԱՆ:

Բայց, Սովետական Միութեան փլուզումէն և Հայաստանին «ազատ և անկախ» պետութիւն մը դառնալէն յետոյ, այսօր՝ իրա-

կանութիւնը արեւու լոյսին պէս մէջտեղ ելաւ:

Ամերիկացիներուն և անոնց խամանիկներուն անաբոյ, բացէ ի բաց Հայաստանի դէմ և [խորհին մէջ] Թուրքերուն և Ազերիներուն ի նպաստ վարած քաղաքականութիւնը՝ բոլոր աչք և ականջ ունեցողներուն ծանօթ է:

Բայց ի՞նչ օգուտ:

Ինչի՞ կը ծառայէ այսօր լալն ու ողբալը:

★ ★ ★

Մենք, ամէն բանէ աւելի, ի՞նչ բանի կը ցաւինք, գիտե՞ք.

Կը ցաւինք հայ ժողովուրդին՝ իր պատմութեան մասին ունեցած անգիտութեան:

Կը ցաւինք հայ ժողովուրդին՝ իր ապագային մասին ցուցարբարած անտարբերութեան:

Եւ մանաւանդ կը ցաւինք՝ հայութեան որպէս ազգ, դժուար պայմաններու մէջ կարենալ գոյատեւումին անհրաժեշտ «արժանիքները» չունենալուն:

★ ★ ★

Մեզ չի՛ զարմացներ՝ Դաշնակցութիւն կուսակցութեան, հակառակ հայ ազգին հանդէպ իր կատարած վնասակար որոշ դերին, մինչեւ այսօր իր գոյութիւնը պահելը:

Այս կուսակցութիւնը միշտ գոյութիւն պիտի ունենայ՝

Իր ղեկավարներով, իր Կեդրոնական Պիւրօ-ի Վարիչներով:

Անոնք ամերիկեան C.I.A.ի պաշտօնեաներն էին մինչեւ երէկ:

Մինչեւ այսօր եղածին պէս՝ Ա.Մ.Ն.ի C.I.A. կազմակերպութիւնը միշտ թիկունք պիտի կանգնի ասոնց և միշտ ոտքի պիտի պահէ զիրենք մինչեւ այն օրը՝ երբ Հայաստան ամբողջովին և վերջնականապէս խորտակուի, և վերջին հայկական հողն ալ Թուրքերուն կողմէ գրաւուի...

★ ★ ★

Բայց, մեզի ցաւ կը պատճառէ, կեցուածքը այն հաւատաւոր

դաշնակցականներուն, որոնք մաքրամաքուր, ազգասէր հայեր են և ոչ մէկ նիւթական կամ ուրիշ շահ կ'ակնկալեն Կուսակցութենէն:

Անոնք կապուած են Կուսակցութեան՝ խոր հաւատով, աղանդաւորներուն նման, ուղեղալուացֆի ենթարկուածի պէս կը հպատակին ղեկավարներուն հրահանգներուն:

Ա՛յս է մեզի ամենէն շատ ցաւ պատճառողը:

Պիտի մաղթենք, որ այս՝ իրապէ՛ս ազգասէր Դաշնակցականները, ինքնագիտակցութեան զան և հասկնան, որ Դաշնակցութիւնը ա՛յն չէ այսօր, ինչ որ էր նահատակ հերոս Քրիստափոր Միքայէլեանին և իր ընկերներուն շրջանին, որոնց միակ “ideal”ը հայրենիքը ազատել էր թրքական լուծէն:

Ազգասէր Դաշնակցական եղբայրներ՝ եկէ՛ք, վերադարձէ՛ք Քրիստափորի տեսլականին:

Կուսակցութիւնը չէ հայուն «Իտէպլ»ը, «Նպատակ»ը:

Նպատակը, տեսլականը հայրենիքն է, հայրենիքին ազատագրումն է «Թրքական լուծէն»:

Հայրենիքն է ամէն բանէ վերը:

ԱՌԱՆՑ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԶԿԱՅ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆ: 9-8-1997

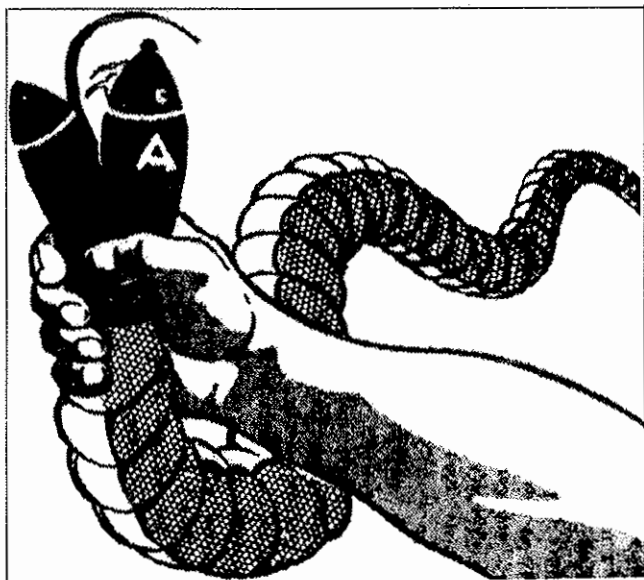
★ ★ ★

Հ.— Պատմական իրականութիւն մըն է, որ աշխարհի բոլոր կայսրութիւնները վերջ մը ունեցած են:

Օրինակ՝ Հռոմէական, Բիզանդական, Արաբական, Սպանական, Ֆրանսական և Անգլիական կայսրութիւնները:

Զէ՞ք կարծեք, որ Սիոնիստ-Ամերիկեան կայսրութիւնն ալ, վերջը նշուած կայսրութիւններուն նման, վերջ մը կ'ունենայ:

Պ.— Մարդկութեան համաշխարհային պատմութիւնը, յարատեւ

Խ. Միութեան զսպիչ բազուկը [աթոմական ռումբի տիրանալը] հեռացուց «տաք» պատերազմի վտանգը, բայց Թրումանի «Պաղ պատերազմը», իր հետևանքներով, աւելի ծանր կշռեց... ներհնապէս փնացուց Խ. Միութիւնը:

յեղաշրջումներու պատմութիւնն է: Ոչ մէկ ընկերային կառոյց անշարժ ու յաւիտեանական է:

Ժամանակին հետ ամէն բան կը փոխուի և կը յեղաշրջուի:

Այս տեսակէտով՝ Սիոնիստ-Ամերիկեան Կայսրութիւնն ալ, ժամանակի ընթացքին, կրնայ յեղաշրջուիլ և կերպարանափոխուիլ: Բայց, միւս կայսրութիւններուն նման, անոր վերջ մը ունենալու կարելիութեան մենք չենք հաւատար:

Սիոնիստներուն դրամի վրայ հիմնուած Կայսրութիւնը, մինչեւ հիմա եկած և անցած բոլոր կայսրութիւններէն շատ տարբեր Կայսրութիւն մըն է:

**ՌՌՌԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ՆՄԱՆ
ՄԵՆՔ ԱԼ ՎԱԽԸ ՈՒՆԻՆՔ...**

Գիտէ՞՞ Ռուբէն Սեւակ, դրամի իշխանութեան մասին գրած իր «Դրամին Աղօթքը» բանաստեղծութեան մէջ, սապէս ըսած էր՝ «ԴՐԱՄ՝ ԸՍԷ՛, ՔՈՒ ԿԱՄՔԴ ՊԻՏԻ ԻՇԽԷ՞ ՅԱԻԻՏԵԱՆ»:

Մենք ալ, Ռուբէն Սեւակին նման, վախը ունինք, որ «Դրամի իշխանութեան վրայ հիմնուած Սիոնիստ կայսրութիւնը, կրնայ իշխել յաւիտեան»:

Նախ՝ այն պատճառաւ, որ Սիոնիստները կը հաւատան, թէ այս «Իշխանութիւնը Աստուծոյ կողմէ» իրենց տրուած իրաւունք մըն է՝ յաւիտեանս իշխելու Աշխարհի բոլոր ցեղերուն վրայ:

Սիոնիստներուն այս «մոլեռանդ հաւատքը», բոլորիս կողմէ «Անհաւատալի», «Անխիղճ», «Անմարդկային» և «Սարսափելի» կրնայ նկատուիլ:

Բայց, Սիոնիստները, «Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդը» ըլլալու իրենց անտեղիտալի հաւատով, երկու հազար տարի աշխատեցան և յաջողեցան, Ամերիկային թիկունք կանգնելուն շնորհիւ, իրենց աշխարհակալ կայսրութիւնը ստեղծել:

Մենք, ընդունինք կամ ոչ, ուզենք թէ չուզենք՝ ա՛յս է Սիոնիստներուն կողմէ ամբողջ աշխարհին պարտադրուած «Իրաւիւնութիւնը»:

Նախկին կայսրութիւնները, իրենց գրաւած երկիրներուն վրայ,

մեծ, բացարձակ իշխանութիւն ունէին:

Բայց, այդ շրջաններու ուազմական կարելիութիւնները, ներկայիս եղածներուն նման յառաջդիմած չլլալուն, անոնք իրենց դէմ միշտ թշնամի ուժեր և թշնամի պետութիւններ ունեցան:

Եւ այս պատճառաւ ալ, անցեալի կայսրութիւնները, ժամանակի ընթացքին, խորտակուեցան:

Մինչդեռ այսօրուան Սիոնիստ-Ամերիկեան ուազմական ուժերը, աշխարհի որ կողմն ալ գտնուին, իրենց դէմ ելլող որեւէ պետութիւն քանի մը օրուան մէջ բնաջնջելու “Technique” կարելիութիւնը ունին:

1990-թ ին՝ Սովետական Միութեան խորտակումէն յետոյ, Սիոնիստ-Ամերիկեան կայսրութիւնը, այսօր, աշխարհի միակ և միահեծան տէրն է:

ԱՄԵՆԱԶՕՐ ԵՒ ԱՆՏԵՍԱՆԵԼԻ ԿԱՅՍՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Նախկին կայսրութիւնները իրենց ազգային գիծը ունէին:

Ֆրանսական Կայսրութիւնը կը կառավարուէր ֆրանսացիներուն կողմէ, Փարիզի մէջ:

Անգլիական Կայսրութիւնը կը կառավարուէր անգլիացիներուն կողմէ, Լոնտոնի մէջ:

Բայց այսօրուան Սիոնիստ Կայսրութեան որո՞ւ կողմէ կառավարուիլը և իր կեդրոնին ո՞ւր գտնուիլը մէկը չի գիտեր:

Այս «Անտեսանելի Կայսրութեան» մասին, երկու տարի առաջ, «ՆԱՅԻՐԻ»-ի առաջին թիւերուն մէջ արտայայտուած էինք:

Երբ Ամերիկեան Աշխարհակալ Կայսրութիւն կ'ըսենք, տրամաբանօրէն խորհելով ու դատելով կը կարծենք, որ Մ. Նահանգներուն նախագահն է այս կայսրութեան ղեկավարը:

Իրականութեան մէջ՝ Ա. Մ. Ն. ի նախագահները իրենց տրուած հրահանգները գործադրող «ղերակատար»ներ եղած են միայն:

Ամերիկայի նախագահին հրահանգներ տուողը՝ «Աշխարհի Սիոնիստ Կազմակերպութեան» անտեսանելի Կեդրոնական Վարիչ Մարմինն է:

Այս «Անտեսանելի Սիոնիստ Կեդրոնին» ենթակայ են՝ աշխարհի գրեթէ բոլոր պետութիւնները:

Եւ այս պետութիւնները ներսէն գրաւուած են, տեսանելի և

անտեսանելի կերպերով, Սիոնիստ կազմակերպութիւններու կողմէ:

Արփիար Արփիարեան, այս իրականութիւնը տեսած էր, դեռ դար մը առաջ, և ան 1898-թ ին սապէս ըսած էր՝ «Դրամին իշխանութեան պատճառաւ, ամէն պետութիւն հրէական լուծին տակ է»:

Աշխարհի միակ և միահեծան տէրը...

Սիոնիստ Կեդրոնական Կազմակեր-

պութիւնը, «ԱՇԽԱՐՀԻ» հարստութիւնը կը ղեկավարէ, Աշխարհի մեծագոյն «Տիտան» ընկերութիւններուն միջոցաւ, որոնց թիւը մատի վրայ կը համրուի:

Այս «Տիտան» ընկերութիւնները, մեծ մասամբ, «Petrol»-ի ընկերութիւններ են:

Աշխարհի բոլոր հարստութիւնները, բոլոր գործարանները, բոլոր առեւտրական ընկերութիւնները, ուղղակի կամ անուղղակի ձեւով, կապուած են այս «Տիտան» ընկերութիւններուն:

Ասոնք ընկերութիւններ են, որոնք կը ղեկավարեն աշխարհի առեւտրական կեանքը, և այս ընկերութիւններուն աստղագիտական (Astronomique) եկամուտները կը կուտակուին Սիոնիստ Կեդրոնական Վարիչ Մարմինին գանձարկղներուն մէջ:

Ոչ մէկ Պետութեան նախագահ, այս Սիոնիստ Կեդրոնական Վարիչ մարմինին տուած հրահանգներէն դուրս չի կրնար ելլել:

Եթէ որեւէ Պետութեան նախագահ, իր նախագահի հանգամանքին յենելով, ինքնագլուխ շարժիլ ուզէ, նախ կը սաստուի. եւ եթէ շարունակէ չենթարկուիլ, այս անտեսանելի կազմակերպութեան կողմէ «լուծեան» կը դատապարտուի:

1963-թ ին, Ամերիկայի Մ. Նահանգներու նախագահ John Fitzgerald Kennedy-ի սպանութիւնը, այս «լուծեան» դատապարտուելու եղբրական պատմութիւնն է:

Նախ. J. F. Kennedy իր ժողովրդականութեան վրայ յենելով, ուզած էր ինքնագլուխ շարժիլ, և փորձած էր Ամերիկան իր ուզած ձևով կառավարել:

Եւ ան, 22-11-1963-թ ին սպանուեցաւ Lee Harvey Oswald անունով ամերիկացի երիտասարդի մը կողմէ:

**ՈՃՐԱԳՈՐԾ ԵՒ ՎԿԱՆԵՐ
«ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒԵՑԱՆ» ԻՐԱՐ ԵՏԵՒԷ...**

Նախագահին սպանութենէն հազիւ երկու օր յետոյ, L. H. Oswald-ն ալ սպանուեցաւ ոստիկանատան մէջ, ոստիկաններուն աչքին առջեւ, Jack Rubinstein (Ruby) անունով Ամերիկացիի մը կողմէ:

Բայց հոս՝ ուշադրութիւն:

Ո՞վ էր Kennedy-ն սպանող Oswald-ը:

C. I. A.-ի գործակալ հրեայ մըն էր L. H. Oswald:

Եւ ո՞վ էր Oswald-ը սպանող Jack Rubinstein-ը (Ruby):

Ոստիկանութեան գործակալ հրեայ մըն էր Jack Rubinstein-ը, որ cancer-է վարակուած ըլլալուն գիտէր, թէ քանի մը ամսուան կեանք ունէր միայն:

Քենետիին սպանութենէն կարճ միջոց մը ետք, Jack Rubinstein-ն ալ մահացաւ:

Նաե՛ւ Քենետիին սպանութեան բոլոր վկաները, շատ կասկածելի պայմաններու մէջ, մահացան:

Այս ձևով՝ J. F. Kennedy-ի սպանութեան դրդապատճառները և ոճրագործները երբեք չգիտցուեցան:

Քենետիի մեռնելէն քանի մը տարի յետոյ, իր եղբայրը՝ Robert Kennedy, Հանրապետութեան նախագահութեան համար իր թեկնածութիւնը դրաւ:

Ռապրթ Քենետի՝ իր եղբորը նման, ժողովուրդին կողմէ շատ սիրուած էր, և նախագահական ընտրութիւններու մէջ իր յաջողութիւնը հարիւր առ հարիւր սպասեով կը նկատուէր:

Եւ ահա 1968-թ ին, California-ի նախապատրաստական ընտրութիւնները շահած օրը, Los Angeles-ի մէջ, իր եղբորը նման, Robert Kennedy-ին ալ սպանուեցաւ...:

Այսօր, Kennedy եղբայրներուն սպանութենէն յետոյ, երեսուն

տարիներ անցած են:

Եւ մինչեւ այսօր Ամերիկեան «Արդարութիւնը», այս սպանութիւններուն ներքին ծայքերը երեւան չկրցաւ հանել:

Բ ա յ ց
Ա մ եր ի-
կ այ ի և
ա մ ք ո ղ շ
ա շ խ ս ար-
հ ի մ է շ
ա մ է ն
մ ա ր դ
գ փ ա է, թ է
Kennedy
ե ղ ր ա յ ր-
ն ե ր ը
ս պ ա ն ն ր-
ւ ե ց ա ն,
«Պետու-
թ ե ա ն
մ է շ Պե-
տ ու -
թ իւ ն»
ե ղ ո ղ

Հոլիվուտեան գեր-յաջող «քեմադրութիւն» մը: Ոստիկաններէ շրջապատուած Օսվալտ (նկարին կեդրոնը) կը սպաննուի Ռիւպիի կողմէ: Ան, «յանկարծ յայտնուելով», իր հրազէնին փողը ոնրագործին փորին կոթնցուց ու կրակեց, «անակնկալի բերելով» էֆ. Պի. Այի մարդիկը...

կազմակերպութեան կողմէ:

Որովհետեւ անոնք այս կազմակերպութեան սադայելական և անմարդկային ֆադաֆականութեան հպատակիլ չէին ուզած:

Քենետի եղբայրներուն սպանութեան մանրամասնութիւնները, խոշորագոյն սպացոյցն են, որ Ամերիկան Սիոնիստներուն հրահանգներուն ենթակայ Պետութիւն մըն է:

Kennedy-ներուն սպանութիւնը մեծագոյն սպացոյցն է, որ Ամերիկայի մէջ «մարդու իրաւունք» ըսուած բան գոյութիւն չունի:

Եւ մտածել՝ որ Ամերիկան ինքզինքը Ազատութեան և Արդարութեան ռահվիրայ նկատելով, ուրիշ Ազգերուն մարդկայնութեան և մարդկային իրաւունքներուն մասին դասեր կու տայ, և իրեն ընդդիմանալու համարձակութիւն ունեցող Ազգերը, մարդ-

կային իրաւունքները չեն յարգեր ըսելով՝ անոնց կը պատժէ:

ՄԵՐ ԼԻՍԷԻ ՏՆՕՐԷՆԸ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՈՒՆԻ ԵՂԵՐ...

1943-թ.ին էր: Պոլսոյ Աւստրիական Saint Georges լիսէին վերջին դասարանն էին:

Մեր տնօրէնը՝ Dr. Georg Graf, որ նոյն ատեն “Catholique Saint Georges” միաբանութեան մաս կազմող վարդապետ մըն էր, գրականութեան դասի ընթացքին, մեզի [այն ատեն] շատ զարմանք պատճառած բացատրութիւններ տուած էր:

«Քաղաքակրթութիւնը ուրիշ բան է, “Technique” յառաջդիմութիւնը՝ ուրիշ» — ըսաւ, աւելցնելով. —

Ամերիկան թերեւս, նարտարարութեան մարզին մէջ, աւելի յառաջդիմած է Եւրոպական երկիրներէն: Բայց Ամերիկան, հակառակ իր Technique յառաջդիմութեանց, քաղաքակրթ երկիր մը չէ:

Ամերիկա՝ երկու հարիւր տարի առաջ, գաղթական ժողովուրդներու և աւազակներու կողմէ հիմնուած խառնարան մըն է: Ան կը դեկավարուի “Cow-Boy”ներու և “Gangster”ներու վայրագ, անտանի օրէնքներով»:

Dr. Georg Graf-ին այս բացատրութիւններուն վրայէն 50 տարիներ անցան:

Եւ այսօր, երբ կը տեսնենք այս տէրութեան աշխարհի մէջ կատարած անմարդկային արարքները, մեր ամբողջ սրտով կը հաւատանք մեր տնօրէնին Ամերիկայի մասին կատարած ախտանախնայման՝

«Ամերիկան քաղաքակրթ երկիր մը չէ»:

23 - 8 - 1 997

ԶԱՐԴԵՑԻՆ ԿԱՐՄՐԱՄՈՐԹՆԵՐՈՒՆ

- ԻՆՉՊԷՍ՝ ԹՈՒՐԹԸ ՄԵՁ

Պոլսոյ մէջ, մեր երիտասարդական տարիներուն, հանոյժով կը դիտէինք Ամերիկեան Cow-Boy, Western-ի ֆիլմերը:

Ֆիլմերուն մեծամասնութեան նիւթը, սպիտակամորթ «խեղճ» ամերիկացի գաղթականներուն վայրագ կարմրամորթներուն կողմէ յարձակման ենթարկուիլը և սպաննուիլն էր:

Եւ ֆիլմին վերջաւորութեան՝ Ամերիկեան օգնական ուժերը կը

հասնէին և կը մեռցնէին կարմրամորթները և կը փրկէին «խեղն» ամերիկացիները:

Եւ մենք, մեծ գոհունակութիւն կը զգայինք և կ'ուրախանայինք, Ֆիլմին մէջ տեսնելով «վայրենի» կարմրամորթներուն պատժուիլը:

Բաւական տարիներ հաւատացինք «անմեղ» Ամերիկացիներուն և «վայրենի կարմրամորթներուն» մասին հիւսուած աւտ պատմութիւններուն:

Եւ տարիներ ետք միայն հասկցանք, որ իրականութիւնը մեր գիտցածին բոլորովին հակառակն էր:

Վայրագը Ամերիկացիներն էին, որ անխնայ կը ջարդէին կարմրամորթներուն ցեղը, ձեռք անցընելու համար անոնց հայրենիք:

Ճիշդ ու ճիշդ Թուրքին՝ մեզի ըրածին նման:

Եւ մեր Առաջնորդները, շատ քիչ բացառութեամբ, դար մը ամբողջ [նոյնիսկ մինչեւ այսօր], յոյս դրին այն Ամերիկացիներուն վրայ, որոնք կարմրամորթներու ցեղին ջարդարարները և անոնց հայրենիքը բռնագրաւողներն էին:

Ի՞նչ խաբկանք...

Կարմրամորթներուն ջարդարարները եղող Ամերիկացիները, ի՞նչ տարբերութիւն ունէին, հայ ազգին ցեղասպանները և հայուն հայրենիքին յափշտակիչները եղող վայրենի Թուրքերէն:

Այս կարմրամորթներու ցեղասպանները եղող Ամերիկացիներըն էին որոնք, 1945-թ.ին, հրէական վրէժխնդրութեամբ և “Gangster”ներու վայրագութեամբ, անխիղճ Truman-ին հրամանով, պատերազմի վերջին օրերուն, սհոռիօրէն և գո՛ւր տեղ ումբակոծեցին Տրեզտէն (Dresden) և Լայփցիկ (Leipzig) գերմանական քաղաքները, պատճառ ըլլալով անհամար անմեղներու սպանութեան:

Նոյն անխիղճ Truman-ին հրամանով է որ, Օգոստոս 1945-թ.ին, աթոմական ռումբերով Hirochima-ի և Nagasaki-ի մէջ, շոգիանալով սպաննուեցան հարիւր հազարներով անմեղ մարդիկ:

Այս՝ իբր թէ մարդկային իրաւունքներու պաշտպան Ամերիկացիներն էին, որ 1973-թ.ներուն, Vietnam-ի մէջ, սհեղ ումբակոծումներով միլիոնաւոր անմեղ մարդիկ սպաննեցին:

Նոյն ամերիկացիներն են որ, սիոնիստական անգթութեամբ և կանկատերական վայրագութեամբ, իրենց շահերուն համար կը շարունակեն սպաննել, աշխարհին ամէն կողմը, միլիոնաւոր անմեղ մարդիկ:

Իրաքի, Պաղեստինի, Եուկոսլաւիայի և վերջերս ալ Ափրիկէի մէջ կատարուած ողբերգութիւնները, Սիոնիստ-Ամերիկացիներուն անգթութեանց արիւնոտ հետեւանքներն են:

ՀԻՄԱ ԱԼ ԱՆՈՆՔ, ՀԱՅՈ՛Յ ԳԵՐԵԶՄԱՆԸ ՊԻՏԻ ՓՈՐԵՆ

Եւ այս օրերուն Սիոնիստ-Ամերիկացիները կը պատրաստուին Արցախի և Հայաստանի հայերուն գերեզմանը փորելու, Ագերիներուն հարուստ Petrol-ի հանքերը ձեռք անցընելու նպատակով:

Ա.Մ.Ն.ի նախկին Պաշտպանութեան նախարար Caspar Weinberger-ին վերջերս կատարած յայտարարութիւնը, ասոր ազդանշաններն են՝

«Ազրպէյճանի Petrol-ը Ամերիկայի համար կենսական կարելորութիւն ունի:

Այս հարուստ Petrol-ի հանքերը Ռուսերուն չենք կրնար ձգել: Ի գին ամէն բանի Ագերիներուն թիկունք կանգնելու և անոնց օգնելու ենք, այս հարուստ հանքերուն տիրանալու համար:

Հայերը՝ Ռուսերուն օգնութեամբ, Ագերիներուն հողերը գրաւեցին և վերջերս Ռուսերէն գէնքի շատ մեծ օգնութիւն ստացան:

Այս վիճակը՝ Ամերիկայի ապահովութեան և կենսական շահերուն համար շատ վտանգաւոր է:

Եւ ամէն գնով, այս վիճակին վերջ տալու ենք»:

Յուսանք, որ Սիոնիստ-Կանկատեր Ամերիկացիին այս ըսածները, հայերուն աչքերը կը բանան, և հայերը վերջապէս կը հասկընան, թէ «ո՞վ է հայուն բարեկամը և ո՞վ է հայուն թշնամին»:

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Ձեր ուշադրութիւնը կէտի մը վրայ հրաւիրել կ'ուզէիմք:

Ինչպէս որ դուք ալ, ձեր վերջին գրոյցներուն ընթացքին մատնանշած էիք՝ Սիոնիստները իրենց Աշխարհակալ Կայսրութիւնը ստեղծեցին Ամերիկային իրենց թիկունք կանգնելուն շնորհիւ:

Առանց ասոր Սիոնիստները կրնային թերեւս, բաւական մեծ

թիւով նոր երկիրներ իրենց ենթարկել . ինչպէս որ Սիոնիստները, երկու հարիւր տարիէ ի վեր, Եւրոպայի շատ մը երկիրները, դրամին ու ժովը, իրենց լուծին ենթարկած էին:

Բայց միայն Ամերիկայի գիւնուորական և տնտեսական ուժին շնորհիւ է, որ Սիոնիստները կրցան իրենց Կայսրութիւնը ամբողջ աշխարհի վրայ տարածել:

Եւ Ամերիկեան գիւնուորական և տնտեսական ուժին շնորհիւ է, որ անոնք պիտի կարենան, իրենց Աշխարհակալ Կայսրութիւնը, դեռ շատ ու երկար տարիներ, պահպանել:

Ամերիկան, այսօր, տեսակ մը «Պահապան Հրեշտակ»ն է Սիոնիստներուն:

Բայց, Ամերիկան շատ մը խոցելի կէտեր, շատ մը ներքին խընդիրներ ունի, որոնք իր մօտիկ ապագայի գոյութիւնն անգամ կրնան վտանգի ենթարկել:

Այս խոցելի կէտերէն ամէնէն կարեւորը Ամերիկայի Սեւամորթներուն, իրենց անումի թիւին բարձրութեան պատճառաւ, Ամերիկայի մէջ, քանի մը տարի ետք, մեծամասնութիւն կազմելու պարագան է:

Դուք ի՞նչ կը մտածէք, Ամերիկայի Սեւերուն, «Ճերմակ» Ամերիկացիներուն համար ներկայացուցած վտանգին մասին:

ՍԵՒՒՆ ԱՃԸ –

ԴԱՄՈՎԼԵԱՆ ՍՈՒՐ Է ՍՊԻՏԱԿԻՆ ԳԼԽՈՒՆ

ՊԱՏԱՍԽԱՆ... Շա՛տ իրաւունք ունիք: Ամերիկայի մէջ, Սեւամորթներուն խնդիրը, Ճերմակ ամերիկացիներուն համար, մահու և կենաց խնդիր է:

Նկատելով, որ 2020 թուականին, Ամերիկայի սեւամորթներուն և “Hispanique”-ներուն թիւը, ներմակ ցեղին պատկանող ամերիկացիներէն աւելի պիտի ըլլայ և Ամերիկայի մէջ, Ափրիկեան Սեւերը և “Hispanique”-ները մեծամասնութիւն պիտի կազմեն:

Ճերմակ Ամերիկացիները, այս վտանգին դէմ, մինչեւ այսօր քան մը չեն կրցած ընել:

Թեքեւս ալ Ճերմակ ամերիկացիներուն համար, Սեւերուն ներկայացուցած այս վտանգը, «Աստուածային» պատիժ մըն է:

Զէ՞ որ Ճերմակ Ամերիկացիները, Ամերիկայի բուն տէրերը

եղող կարմրամորթները ցեղասպանութեան ենթարկած և անոնց հայրենիքը գողցած էին:

Ամերիկան կառավարողները, երկար ժամանակներէ ի վեր, գիտակից էին Սեւերուն ներկայացուցած այս վտանգին և, մշտապէս, լուծում մը գտնել կը ջանային:

1960-թ.ներուն Ամերիկայի “Senateur”-ի մը կողմէ այս մասին կէս կատակ - կէս լուրջ ըսածները, շատ յատկանշական են...—

«Ամերիկայի մէջ, Սեւամորթներուն հարցը լուծելու համար, երկու միջոց կայ.

1.— *Կա՛մ Սեւերը պիտի մեռցնենք,*

2.— *Եւ կա՛մ ալ Սեւերուն հետ պիտի ամուսնանանք»:*

Ամերիկայի «ձերմակները»՝ ո՛չ Սեւերը կրցան մեռցնել և ո՛չ ալ Սեւերուն հետ պէտք եղած չափով կրցան ամուսնանալ, որ Սեւերը ձերմակներուն մէջ խմորուին և խառնուին:

Ձերմակ ցեղը մնաց ձերմակ, իսկ Սեւը՝ Սեւ:

Ամէն ցեղ, ինքզինք պաշտպանելու համար, բնածին հակազդեցութիւն “Reflexe” մը ունի: Սեփական ցեղին յարատեւութեան համար, իր նմանին հետ կ’ուզէ միանալ:

Եւ, Սեւերուն հարցը, ձերմակ Ամերիկացիներուն գլխուն վրայ, դամոկլեան Սուրի մը նման, տեւական կախուած կը մնայ:

Ձերմակ ամերիկացիները, ժամանակին, տեղացի կարմրամորթները շարդելով, այս հարցը լուծած էին, Թուրքերուն հայկական հարցը «լուծել»ուն նման:

Բայց, Սեւերուն հարցը, բոլորովին տարբեր էր:

Նախ՝ Ամերիկայի Սեւերը, այս երկրին բնիկ ցեղը չէին:

ՇՂԹԱՅԱԿԱՊ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐՈՒ ՊԷՍ

ԱՄԵՐԻԿԱ ՏԱՐՈՒԵՑԱՆ

Ամերիկացիները՝ Սեւերը Ափրիկէէն բռնութեամբ, իրենց ցեղախումբերուն մէջէն յափշտակելով, շղթայակապ, կենդանիներուն նման, իբր գերի Ամերիկա բերած էին, գիրենք իբր կէս մարդ ու կէս կենդանի աշխատցնելու համար:

Այսօր, ամբողջ աշխարհին մարդկայնութեան դաս տուող Ամերիկացիներուն, իրենց սեւ գերիներուն հանդէպ ունեցած վարուելակերպը, Ամերիկայի պատմութեան ամէնէն վայրագ, ամէնէն

անմարդկային էջը կը կազմէ:

Ամերիկացիներուն՝ Ամերիկայի մէջ հողը մը-
շակելու համար պէտք
ունեցած մարդկային ուժը
հայթայթելու նպատակաւ,
սեւամորթ գերիներու
առեւտուրը կը կատար-
ուէր այս գործին մէջ մաս-
նագիտացած հոլանտացի
վաճառականներու կողմէ,
որոնք, իրականութեան
մէջ, Հոլանտայէն գաղթած
հրեայ վաճառականներ
էին:

Այս հրեայ վաճառա-
կանները, սեւամորթները
Ափրիկէէն Ամերիկա փո-
խադրելու համար, կը
գործակցէին ընդհանրա-
պէս ծովահէններուն հետ,
որոնք Ափրիկէէն ամէնէն
առոյգ և ամէնէն յաղթ-
անդամ երիտասարդ այ-
րերն ու կիները, գէնֆի

*«Մարդակերպ կաշկանդուած կեն-
դանի», ծախուելու սահմանուած, Ափ-
րիկէի մէջ, 1900-ական թուականնե-
րուն:*

*Սոյն նկարը կը գտնուի Փարիզի
«Մարդու Թանգարանը»:*

ուժով կ'առեւանգէին և նաւ կը փոխադրէին, և Ամերիկայի մէջ
գտնոնք կը յանձնէին հրեայ վաճառականներուն:

Եւ Ամերիկայի գերիներու շուկային մէջ, այս յափշտակուած
սեւերը կը ծախուէին ապրանքի նման, իբր գերի, ամէնէն շատ
վճարող Ամերիկացի ազարակապաններուն:

Գերիներու առեւտուրը, ժամանակի ընթացքին, շատ ընդլայնե-
ցաւ և կատարելագործուեցաւ:

Օրինակ՝ այս գերիները Ամերիկայի մէջ, կիներն և այրերը առան-
ձին խումբերու վերածուած, իրարմէ անջատ կը պահուէին արգե-
լարաններու մէջ, և վաճառականները իրենք կ'որոշէին, թէ ո՞ր
յաղթանդամ այրը ո՞ր հուժկու կնոջ հետ պիտի պառկէր, սերըն-

դագործելու համար:

Ճիշդ ու նիշդ՝ վազքի ճիւղերուն յատուկ կիրարկուած սիւսքեմով՝ որ շատ մարմնային գերազանց կարողութիւններով օժտուած սերունդ մը ստեղծուի, և այս ձեւով անոնք կարենան դիմանալ ծանրագոյն աշխատանքի պայմաններուն:

Ձեր ուշադրութիւնը պիտի հրաւիրենք՝ կատարելագործուած մարմնային կարողութիւններով օժտուած այդ նոր սեւամորթներու սերունդին շառաւիղները եղող այսօրուան սեւերուն մարզական խաղերու մէջ արձանագրած մեծ յաջողութիւններուն վրայ: Ատոնք, այն ատենուան հոլանտացի հրեայ վաճառականներուն կողմէ տոկուն սերունդ մը ստեղծելու նպատակով տարած «նուրք» աշխատանքին պտուղներն են:

Այս հուժկու «գերի սեւերը», Ամերիկայի կազմաւորման սկըզբնական շրջանին, այս երկրին տնտեսական յառաջդիմութեան մէջ, շատ արդիւնաբեր գործօն մը եղան:

Եւ Ամերիկայի տնտեսութիւնը, իր անման համար շատ անհրաժեշտ եղող մարդկային ուժը կ'ապահովէր, այս գերի սեւամորթներուն բազմաձին ըլլալուն շնորհիւ, անոնց շատ և շուտ անող երիտասարդ գաւակներէն:

Այս ձեւով սեւամորթներուն թիւը, Ամերիկայի մէջ, տարիներու ընթացքին, շատ մեծ համեմատութիւններու հասաւ: 1-9-1997

ՄԵՔԵՆԱՆ ՓՈԽԱՐԻՆԵՅ ԵՒ ԱՐԺԵԶՐԿԵՑ

ՍԵՒԱՄՈՐԹ... ՄԱՐԴԱ –ՄԵՔԵՆԱՅԻՆ

19-րդ դարու Բ. կէսէն յետոյ ընդհանրացող արտադրութեան մեքենայացման դրութիւնը, Ամերիկայի մէջ շատ շուտ կիրարկուիլ սկսաւ. եւ ասոր հետեւանալով սեւամորթ գերիներու աշխատուծի պահանջքը նուազեցաւ:

Նոյն պատճառաւ ալ, Ամերիկայի մէջ, «Գերութեան» թեր ու դէմ սկսած շարժումներն և բաղխումները ամէն կողմ տարածուեցան:

Նախագահ “Abraham Lincoln”-ին առաջնորդութեամբ, գերութեան դէմ եղողները, այս խնդրին պատճառաւ ստեղծուած “Secession”-ի ներքին պատերազմը շահեցան և 1865-թ.ին, Ամերիկայի մէջ, «Գերութիւն»ը պաշտօնապէս ջնջուեցաւ:

Բայց միջոց մը յետոյ՝ 14-4-1865-թ ին, Արրահամ Լինքոլն, Ուաշինկթընի թատրոնի մը մէջ, գերութեան ջնջումին հակառակ եղող «Հարաւ»ի մեծ հողատէրերուն մոլեռանդ մէկ գործակալին կողմէ սպաննուեցաւ:

Շատ հետաքրքրական է, որ Արրահամ Լինքոլնի սպանութեան խնդրին մէջ, J.F.Kennedy-ի սպանութեան մէջ եղածին նման, հրեաներուն անունը խառնուած էր:

Նախ. Լինքոլնը սպաննողը՝ John Wilkes Booth անունով դերասան մըն էր, որուն համար «ծագումով հրեայ էր» պնդողներ կան:

Եթէ ցեղային գերութիւնը սկզբունքով ջնջուեցաւ, բայց սեւերու ընկերային գերութիւնը անտարակոյս, որ կը շարունակուի:

Ամերիկայի մէջ գերութիւնը պաշտօնապէս ջնջուեցաւ 1865-թ ին: Բայց, անպաշտօն ձեւով, գերութիւնը շարունակեց իր գոյութիւնը շատ երկար ատեն, նոյնիսկ մինչեւ սա վերջին տարիները:

Գերութեան շրջանին, հակառակ որ Սեւերը շատ ծանր և տաժանակիր աշխատանքի ենթակայ էին, հողատէրերը, այս սեւերուն աշխատուծին պէտք ունենալուն, ստիպուած էին անոնց ուտելիք հայթայթել իրենց իսկ շահուն համար, որ կարեւան Սեւերու աշխատանքէն աւելի մեծ արդիւնք քաղել:

Երբ Technique-ի յեղաշրջումին պատճառաւ, ձեռքի ուժը վերածուեցաւ մեքենայի ուժի, սպիտակ հողատէրերը, այլեւս հին օրերուն նման, մեծ թիւով Սեւերու պէտք չունէին զանոնք աշխատեցնելու համար:

Ասոր հետեւանքով, Սեւերը սկսան տատապիլ նոր «հիւանդութիւն»է մը՝ որուն անունն էր՝ Անգործութիւն և Անօթութիւն:

Ա՛յս եղաւ սկզբնաւորութիւնը, Ամերիկայի մէջ, «Սեւերու հարց»ի ստեղծման:

Գերութեան ջնջումէն յետոյ, Սեւերը ա՛լ «Ազատ» էին՝ օրէնքով:
Բայց, ի՛նչ օգուտ:

**ՄԷԿԸ ԱԶԱՏ Է ԱՊՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ, ԻՍԿ ՄԻՒՍՆ ԱԼ...
ՄԵՌՆԵԼՈՒ**

Անգործութեան պատճառաւ, Սեւերու մեծ զանգուածներ անօթութեան դատապարտուեցան:

Ֆրանսացի գրող Romain Rolland-ին ազատութեան մասին հեզնանքով ըսածները, շատ կը յարմարին մասնաւորապէս Ամերիկայի Սեւերուն.— «Դրամատիրական (Capitaliste) երկիրներուն մէջ Ազատութիւն կա՛յ: Ամէն մարդ ազատ է: Հարուստը ազատ է ուզածին պէս ապրելու: Աղքատն ալ ազատ է, թշուառութեան մէջ, անօթութենէ մեռնելու»:

Ամերիկայի Սեւերուն «Ազատութեան» այս շրջանը, իրենց համար շատ աւելի տառապալից եղաւ, քան գերութեան շրջանը:

Սպիտակները, ազատութենէ յետոյ, չընդունեցին որ Սեւերը, իրենց նման՝ նոյն իրաւունքները ունենան, և բոլորովին հեռացուցին Սեւերը իրենց կենցաղէն, իրենց շրջանակէն:

Եւ Սեւերը ստիպուեցան, իրենց ստեղծած Ghetto-ներուն մէջ ապրիլ:

Այս կեթօ-ները թշուառութեան, անօրէնութեան, աւազակութեան և ոնիրի թաղամասեր էին, Սեւերու անգործ մնալուն պատճառաւ:

Այս անգործութեան հետեւանքով է, որ նոյնիսկ մինչեւ այսօր, Ամերիկայի բանտերը լեցնող կալանաւորներուն հարիւրին ինիսունը կը կազմեն սեւամորթները:

**«ԵՐԿՈՒ ԱՇԽԱՐՀ»ՆԵՐՈՒ
ԱՆԿԱՐԵԼԻ ԳՈՅԱԿՑՈՒՄԸ**

Մենք, առաջին և վերջին անգամ ըլլալով, ստիպողաբար, այցելեցինք Ամերիկա 1989-թ.ին:

Երդում ըրած էինք չերթալ Թուրքերուն զինակիցը, ջարդարութեան արհեստին մէջ Թուրքերուն «արհեստակիցը» եղող ամերիկացիներուն երկիրը, ոտք չկոխել Ամերիկա:

Բայց տեղեկացած էինք, որ Ռուրէն Սեւակին անտիպ երկու ձե-

ուագիր տեսարակները Ամերիկա կը գտնուէին:

Եւ ստիպուեցանք դրժել մեր երդումը, և գացինք Ամերիկա ու առինք Ռուբէն Սեւակի երկու անտիպ ձեռագիր տեսարակները:

Եւ այս առթիւ տեսանք Ամերիկա ըսուած խառնարանը, հակասութիւններու երկիրը:

Մենք երբեք պիտի չմոռնանք, New York-ի մէջ մեր տեսած պերճանքի թաղամասերը ու խեղճութեան Ghetto-ները, որոնք իրարու շատ մօտ, գրեթէ կողք-կողքի կը գտնուէին:

Մեզի համար անհաւատալի էր, այս երկու տարբեր «Աշխարհներուն գոյակցիլը» իրարու հետ, առանց մեծ բախումներու, առանց մեծ պայթումներու:

Անպայման, հետեւցուցինք մենք մեզի, Ամերիկացի սեւերը դեռ գերութեան, ստրկութեան հոգեվիճակէն չեն կրցած ձերբազատուիլ և, առ այժմ, հլու-հնազանդ, կը քաշքշէին իրենց թշուառ կեանքը, ներմակներուն ասորած փարթամ կեանքին քովիկը:

Բայց մինչեւ ե՞րբ...

Այս վտանգին գիտակից՝ Ամերիկեան կառավարութիւնը, դեռ 1963-թ.ին, բողոքական պատուելի, սեւամորթ Martin Luther King-ին առաջնորդութեամբ, շատ մեծ ցոյց մը կատարել տուած էր, “Civil Rights March” անունով, որպէսզի Սեւերը ամերիկեան կեանքին աւելի շուտ յարմարին, և այս ձեռով ցեղային «պայթում»ի վտանգը հեռանայ:

Սեւերուն այս մեծ տողանցքը իրապէս ալ շատ օգտակար եղաւ և ձերմակները, Սեւերուն հանրային կեանք մտնելուն հանդէպ աւելի լայնախոհութիւն և հանդուրժողութիւն սկսան ցուցաբերել, և ասով Սեւերուն ձերմակներուն հետ ալ աւելի միախառնուելու ուղին բացուած եղաւ:

Բայց հոս՝ ուշադրութիւն:

ՍԻՈՆԻՍՏՆԵՐՈՒՆ ԾՐԱԳՐԻՆ ՀԱԿԱՌԱԿՈՂ ՊԱՏՈՒԵԼԻՆ...

Սեւերուն առաջնորդը՝ Martin Luther King սեւամորթ քրիստոնեայ պատուելի մըն էր: Եւ այս՝ Սիոնիստներուն ծրագիրներուն բոլորովին հակառակ էր:

Սիոնիստները, աշխարհի բոլոր երկիրներուն մէջ, փոքրամաս-

նական կազմակերպութիւնները դրամի ուժով, իրենց հակակրօնին տակ առած էին:

Նմանապէս՝ Ամերիկայի մէջ, Սեւերու կազմակերպութիւնները, Սիոնիստներուն հրամանով կը շարժէին:

Եւ Սիոնիստները մինչ այդ, իբր մարդ-գործիք կը շահագործէին Սեւերը ամերիկեան կառավարութեան դէմ, որ այս վերջինը ընդունի իրենց ուզածները:

Մարթին Լուտեր Քինկ՝ սևամորթ զանգուածին առջև, ցեղային հալածարութեան իտէալին իրականացումը մաղթելով.— Երա՛գ մը ունիմ...

Մինչդեռ պատուելի Մարթին Լուտեր Քինկ, Սեւերուն ֆրիստոնէութեան ճամբով ձերմակներուն հետ համերաշխութեամբ ապրելու, անոնց հետ շաղուելու կարելիութիւնը պիտի ստեղծէր:

Նման վիճակի մը գոյացումը, Սիոնիստներուն համար, անընդունելի էր:

Չէ՞ որ Սիոնիստներուն սկզբնական ծրագիրը՝ ձերմակ ցեղը և Քրիստոնէութիւնը փանդել էր...

Եւ ասոր արդիւնքը եղաւ այն, որ Սեւամորթ պատուելի Martin Luther King 1968-թ.ին, U. S. A. Memphis-ի մէջ, [Մ. Նահանգներ], սպաննուեցաւ...:

Այդ տարիներէն յետոյ, Ամերիկայի մէջ կատարուած յեղաշրջումները, շատ յատկանշական են:

Սիոնիստները Ամերիկացիներուն թելադրեցին, որ Սովետները

խորտակելու ամէնէն ազդու միջոցը, Սովետներուն իշխանութեան տակ գտնուող ժողովուրդներուն կրօնա-դաւանական զգացումները հրահրելն է:

Մեր նախորդ գրոյցներուն մէջ, նորընտիր Պապ՝ Յովհաննէս Պօղոս Բ.ի Արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն Կաթողիկէ ժողովուրդները Սովետական վարչաձեւին դէմ գրգռելու նպատակով տարած աշխատանքները ջանացել էին բացատրել:

Միեւնոյն ձեւով ալ, Սովետական արեւելեան հողամասերուն վրայ գտնուող Իսլամ գանգուածները ոտքի հանելու համար, նոր ուղղակարութիւն մը որդեգրեցին:

Խ. Միութեան հարաւ-արեւելեան կողմի դրացի իսլամ պետութիւններուն մէջ, մոլեռանդ և միահեծան վարչաձեւերու ստեղծուիլը, Շ. Ի. Ա.-ին նոր ուղղակարութեան արդիւնքներն էին:

1978-թ.ին Pakistan-ի Վարչապետը՝ Zulfikar Ali Bhutto, որ *Սոսեալ-իսլամիստ* մըն էր, Զօր. Zia El Hag-ի կողմէ վար ստնուեցաւ: Եւ Փափաստանի մէջ ծայրայեղ մոլեռանդ իսլամական վարչաձեւ մը հաստատուեցաւ:

Գրեթէ նոյն ժամանակներուն՝ 1979-թ.ին, Իրանի Շահը՝ Riza Pahlavi որ ամերիկացիներուն հաւատարիմ գործակալ մըն էր, Շ. Ի. Ա.-ին կողմէ զոհուեցաւ, և Իրանի մէջ Ayatollah Khomeyni-ի առաջնորդութեամբ իսլամական վարչաձեւ մը հաստատուեցաւ:

Ամերիկացիները, երեւութապէս, դէմ էին Խոմէյնիի վարչաձեւին: 1980-թ.ին Թեհրանի մէջ, Ամերիկեան դեսպանատունը, երկար ամիսներ, պաշարուած մնաց: Միւնչդեռ ասիկա, սփանջելի թատրոն մըն էր, Շ. Ի. Ա.-ի կողմէ սարքուած:

Ամերիկեան դեսպանատան պաշտօնեաները, միջոց մը ետք, առանց որ իրենց մէջէն մէկուն ֆիթը արիւնի, բոլորն ալ Ամերիկա վերադարձան:

Բայց Ամերիկայի մէջ, այս դեսպանատան պաշտօնեաներուն լրագրողներու հետ շփումը, Շ. Ի. Ա.-ի կողմէ բացարձակապէս արգիւնուեցաւ:

Այսօր, այդ պաշտօնեաներուն ուր գտնուիլը, մէկը չի գիտեր:

Որովհետեւ այս պաշտօնեաները, Շ. Ի. Ա.-ին Իրանի մէջ խաղցած թատրոնը, շատ լաւ գիտէին:

Եւ միայն 1987-թ.ին Reagan կոչուող «Դերասան-Cowboy»ին նախագահութեան վերջին տարիներուն մէջտեղ ելաւ, որ Ամերի-

կայի կողմէ թշնամի հռչակուած Խումէյնիական Իրանին, Նախ. Ռիկընի հրամանով, մեծ քանակութեամբ զէնք տրուած էր:

Մեր նախորդ գրոյցներուն մէջ ըսած էինք, թէ Ա. Մ. Ն. ի նախագահները, Սիոնիստներուն հրամանները գործադրող «դերակատար»ներ են միայն:

Եւ այս «Նախագահ-Դերակատար»ներէն ամէնէն տաղանդաւորը, արհեստով ալ Professionnel-դերասան մը եղող, Cowboy-նախագահ Ռիկընն էր:

Սովետական Միութեան արեւմուտքի և հարաւ-արեւելքի սահմաններուն վրայ, Ամերիկայի կողմէ ստեղծուած կրօնական գրք-գրողութիւններուն արդիւնքը բոլորին ծանօթ է:

Լեհաստանի և մանաւանդ Աֆղանիստանի մէջ պատահած արիւնոտ եղելութիւնները, Ամերիկային կատարած կրօնական գրգռութիւններուն ամէնէն կարկառուն օրինակներն են:

Որուն հետեւանա՞նք, Ա. Մ. Ն. ը յաջողեցաւ, Կորպաչեւի հետ գործակցաբար, Սովետական Միութիւնը խորտակել: 13-9-1997

ԿՐՕՆԻ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐՈՎ

1968-թ. ին ամերիկայի մէջ, սեւամորթներուն առաջնորդ, սեւամորթ-պատուելի Martin Luther King-ի սպանութենէն ետք, սիոնիստները ձերբազատուած էին ֆրիստոնեայ Մ. Լ. Քինկի պէս “Leader”է մը, որ Ա. Մ. Ն. ի Սեւերը Սիոնիստներուն հակակշիռէն դուրս կրնար հանել:

Եւ օգտուելով Սովետները տապալելու համար Ամերիկացիներուն ստեղծած իսլամանպատ ֆաղափականութենէն, Սիոնիստները, Մ. Լ. Քինկի սպաննուելէն ետք, սկսան սեւամորթ զանգուածներուն մէջ, իրենց ենթակայ կազմակերպութիւններուն ճամբով, իսլամական ֆարոզչութիւն ընել և սեւերը ֆրիստոնէութենէ հեռացընել:

Եւ Սիոնիստները, իրենց ֆարոզչական լայն ցանցին և, մանաւանդ, իրենց նիւթական շատ մեծ կարելիութիւններուն շնորհիւ, յաջողեցան մեծ թիւով սեւամորթներու հաւատացնել, թէ՛ իսլամական կրօնը սեւերուն «ազատարար կրօնն է»: Եւ համոզելու համար ժողովուրդը այս մասին, շատ մը աշխարհահռչակ սեւա-

մորթ անճնաւորութիւնները իսլամացուցին և օգտուեցան անոնց ժողովրդականութենէն:

Ասոնցմէ մէկն էր, աշխարհի ախոյեան կռիամարտիկ Cassius Clay-ը: Ասոր իսլամացուցին և անունը փոխելով՝ “Muhammed Ali” կոչեցին: Ան, Ամերիկացի սեւամորթներուն մէջ հրահրեց, իսլամութեան կրակը: Եւ Սիոնիստները, իրենց նպատակին հասան.— Աղբատութեան մէջ իրենց հաւատքը կորսնցուցած ֆրիստոնեայ սեւամորթ զանգուածներ, դաւանափոխ եղան և իսլամութեան յարեցան:

Կասիուս Բլէյք, որ վերածուեցաւ Մոհամմէտ Ալիի:

Շատ դարերէ ի վեր իբր գերի, իբր ստրուկ տառապող Ամերիկայի սեւամորթները, այս ճեւղով, իսլամութեան մէջ, գիրենք դէպի ինքնագիտակցութեան տանող, դէպի իրենց Ափրիկեան արմատները տանող Ideal մը կը գտնէին:

«ԱՆՍՊԱՍԵԼԻ» ՄԵՂԱԴՐԱՆՔ ՄԸ ՈՐ ՅՆՅԵՅ ՍԻՈՆԻՍՏՆԵՐԸ

Ամերիկայի սեւամորթներուն մէջ այս յոյսը, այս իտէպը ստեղծող, Malcolm-x-էն ետք, վերջին շրջաններուն, Ամերիկայի ամէնէն ազդեցիկ իսլամ առաջնորդն էր՝ Louis Farrakhan, որ իր պերճախօսութեամբ և իր յանդուգն արտայայտութիւններով, կը մագնիսացնէր իսլամ-սեւամորթ զանգուածները:

Այս վերջինը, ապացուցանելու համար Ամերիկայի սեւամորթ իսլամներուն հզօրութիւնը, 16 Հոկտեմբեր 1995-թ.ին կազմակերպեց “The Million Man March”-“Nation of Islame” անունով մեծ ցոյց մը:

Այդ օր, միլիոնաւոր իսլամ սեւեր, Louis Farrakhan-ի առաջնորդութեամբ, Washington-ի վրայ ֆալել սկսան:

Աշխարհի բոլոր լրատուական միջոցները՝ մամուլ, հեռատեսիլ,

նասիօ ու ամէն կարգի քարոզչական մեծ կազմակերպութիւններ, շոնդալից ձեւով և օրուան գլխաւոր, կարեւորագոյն լուր որպէս կը հաղորդէին այս ցոյցը, տալով մանրամասնութիւններ:

Հասկցողներուն համար շատ բացայայտ էր ու կասկած չէր թողուր, որ այս ցոյցը կազմակերպողներուն ետին Սիոնիստները կային:

Եւ այս ցոյցը պիտի ծառայէր, նախ և առաջ, Սիոնիստներուն ապագայ ծրագիրներուն իրականացման:

Պիտի ծառայէր՝ Ամերիկեան կառավարութեան ա՛լ աւելի Սիոնիստներուն հրամանին ենթարկուելուն:

Պիտի ծառայէր՝ Քրիստոնեայ եկեղեցիին ազդեցութեան ա՛լ աւելի տկարանալուն:

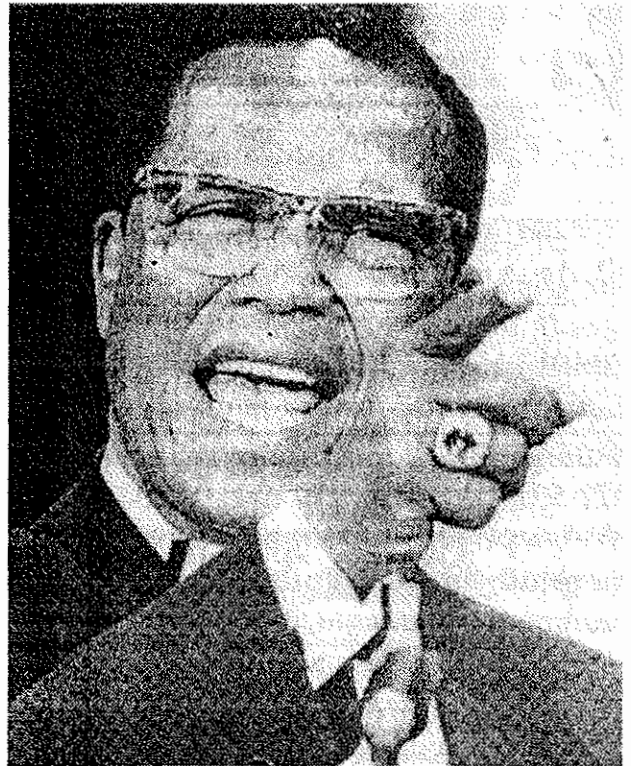
Եւ պիտի ծառայէր՝ Ամերիկայի մէջ ձերմակ ցեղին, 2020 թուականէն շատ աւելի առաջ, իր ազդեցութիւնը կորսնցնելուն:

Բայց, այդ օրը, Washington-ի մէջ, անհաւատալի բան մը պատահեցաւ: Louis Farrakhan, Washington-ի մէջ, միլիոնաւոր սեւամորթ իսլամներուն առջեւ խօսած նառիւն ընթացքին, գոչեց.

«Հրեաներն են, առաջին օրէն մինչեւ այսօր, սեւամորթներուն դժբախտութեան պատասխանատուները»: «Հրեաները՝ տգրուկներ են, արիւնը ծծողներն են սեւամորթներուն»-:

Եւ այս բնաբանով, Louis Farrakhan շարունակեց իր «պատգամը» տալ սեւամորթ ժողովուրդին, ապշութեան մատնելով հրեաները:

Լուի Ֆարրախան-ին այս անհաւատալի ելոյթէն յետոյ, յաջորդ օրուան թերթերուն մէջ, մինչ այդ կարեւորագոյն այժմէութիւն որպէս տրուող այս մէկ միլիոնանոց ցոյցին լուրերը, երկրորդական եղելութիւններու շարքին էին անցած: Եւ Louis Farrakhan-ին

Լուի Ֆարրախան

ըսածները, շատ հակիրճ ձևով տալէ բացի, կ'ըսուէր, որ անոնք անհեթեթութիւններ եղած են, ուշադրութեան առնուելու անարժան ձարոտութենք...

Իսկ յետագայ օրերուն՝ L. Farrakhan-ի ելոյթին և ցոյցին մասին լուրերն ու մեկնաբանութիւնները բոլորովին ջնջուեցան:

Սիոնիստները շա՛տ սխալած էին, Farrakhan-ի անձնաւորութեան մասին:

Եւ յառաջիկայ տարիները պիտի ցուցնեն, թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ սիոնիստներուն վեհոք, այս «սեւ պատգամախօս»ին մասին...:

Վ Ա Ղ Ը,

ՆՈՐ «ԱՌԱՋ ՆՈՐԴ» ՄԸ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏԵՆ...

Բայց սիոնիստներուն ծրագիրները, ինչ ալ ըլլան, երբեք չեն կադար: Մօտ ատենէն, անոնք իրենց հաւատարիմ, իրենց ծիրէն դուրս չելլող «Առաջնորդ» մը կը բերեն Ամերիկայի սեւամորթ իսլամներուն գլուխը:

Ինչպէս որ մեր գրոյցներուն մէջ ջանացեր էինք բացատրելու՝ Սիոնիստ-Ամերիկեան Կայսրութիւնը կրնայ յեղաշրջուիլ և կերպարանափոխուիլ, բայց երբե՛ք Սիոնիստ Կայսրութիւնը վտանգի չ'ենթարկուիր:

Եւ սիոնիստները Ամերիկայի մէջ ու մօտ ապագային, սեւամորթ ցեղին գերիշխանութիւնը կը պատրաստեն:

Բայց իրենք շատ լաւ գիտեն, որ եթէ Ամերիկեան սեւամորթներուն իշխանութեան տակ անցնի և Եւրոպայի մէջ ձերմակ ցեղը անադարտ մնայ, այս վիճակը Ամերիկայի գերիշխանութիւնը կրնայ վտանգի ենթարկել:

Որքա՛ն ալ Սիոնիստները, տեւակա՛ն, «Ցեղերու հաւասարութեան» մասին կը քարոզեն և ներմակ ցեղին բարձր արժանիքներուն մասին արտայայտուողները “Racisme”ով կ'ամբաստանեն, Եւրոպայի մէջ անոնք ամէն բան կ'ընեն, որ ներմակ ցեղը, Ամերիկայինն ընման, խառնածին ցեղի մը վերածուի:

Եւ այս ձևով, Եւրոպական ներմակ ցեղին սեւամորթ Ամերիկայի վրայ ունենալիք ցեղային առաւելութեան պատճառաւ, աշխարհի իշխանութեան կրկին Եւրոպա վերադառնալուն արգելք պիտի ըլլան:

Սիոնիստները, այս նպատակին հասնելու համար, Բ. աշխարհամարտի վերջաւորութեան առաջին տարիներէն իսկ, աշխատիլ սկսան:

Ամբողջ աշխարհի և մանաւանդ Եւրոպայի մէջ, երիտասարդ սերունդները իրենց ուզած ձեւով խմորելու համար, Սիոնիստ լրատրուութեան ցանցին շնորհիւ, ամերիկեան ապրելակերպը և մտածելակերպը ծանօթացնել և տարածել սկսան իբր գերարդիական, յառաջապահ կենցաղ (Avangarde), իբր մեծագոյն նորոյթ:

Մանաւանդ՝ ամերիկեան ֆիլմերը, այս ամերիկեան ապրելակերպին և մտայնութեան տարածման, ամենագորաւոր ազդակը եղան:

Եւրոպայի և աշխարհի շատ մը տեղերու երիտասարդութիւնը, ամերիկեան ֆիլմերուն մէջի երիտասարդներուն պէս ապրիլ, շարժիլ, հագուիլ և մտածել սկսան:

Մանաւանդ՝ ամերիկեան սեւամորթներուն երաժշտութիւնը՝ իր Ափրիկեան վայրենիներուն Rytmeով, երիտասարդներուն ուղեղները ցնցել սկսաւ:

Եւ այս երաժշտութիւնը, միայն կենդանական բնագոյններով առաջնորդուող, “Robot” սերունդի մը մէջտեղ գալուն պատճառ եղաւ:

Նաեւ՝ ամերիկեան “Cowboy”-ներուն հագուելակերպը, իբր մեծագոյն և նախընտրելի նորածնութիւն՝ տարածուիլ սկսաւ:

Եւ ամերիկեան «Կովարած»ներուն “Blu-Jean”-ները հագնող երիտասարդ և երիտասարդուհիները, ամբողջապէս դարձան Ամերիկեան ապրելակերպին զոհերը:

Յաւելուած՝ Ամերիկեան “Fast Food” ըսուած սնուելու նորութիւնը, Եւրոպայի և աշխարհի շատ մը տեղեր յանգեցաւ ընտանեկան աւանդութիւններու և ազգային նաշատեսակներու կորուստին, և մարդիկ, ճիշդ “Robot”ներու նման, մեքենաբար ուտելու ձեւը սկսան կիրարկել:

Կենդանական բնագոյններով առաջնորդուող “robot” սերունդ մը...

Այս կերպով՝ իր պատմութեան ու ասանդութիւններուն հետ իր բոլոր կապերը խզած մարդկային նոր տիպար մը ստեղծուեցաւ:

**ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՑԵՂ ԿԸ... ԼՈՒԾԵՆ, ՑԵՂ ԿԸ
ՍՏԵՂԾԵՆ ԻՐԵՆՑ ՏԱՐՐԱԼՈՒԾԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ**

Սիոնիստները, մարդամեքենայ (Robot) երիտասարդութիւն մը ստեղծելու իրենց աշխատանքներուն կողքին, իրենց բուն նպատակը եղող՝ «Ճերմակ ցեղը» քանդելու համար, Եւրոպայի մէջ ժողովուրդները խաթարելու և խառնածին զանգուածի մը վերածելու աշխատանքին ձեռնարկեցին:

Նախ Ֆրանսան՝ իբր թէ աշխատաւորի պէտք ունին ըսելով, միլիոններով հիւսիս-ափրիկեցիներով լեցուցին:

Գերմանիան որ, մինչ այդ, անաղարտ ներմակ ցեղի տիպար երկիրն էր, գերմանական ճարտարարուեստին համար անհրաժեշտ է ըսելով, միլիոններով թուրք գործաւորներով ողողեցին:

Ա՛յն աստիճան՝ որ թուրքերը այսօր, Գերմանիան իրենց 67-րդ նահանգը նկատել սկսան:

Պերլինի և Միւնխիի պէս գերմանական մեծ քաղաքներուն մէջի թրքական ընդարձակ թաղամասերը, թրքական այս իշխանութեան ապացոյցներն են:

Անգլիոյ մէջ վիճակը, իրենց նախկին գաղթավայրերէն եկող սեւամորթներուն պատճառաւ, շատ աւելի գէշ է:

Յաւելուած՝ սիոնիստները Եւրոպան օտարներով ողողելու համար, սատանայական ուրիշ միջոց մըն ալ հնարած են:

Եւրոպական երկիրները, վերջին քսան տարիներուն, ճարտարարուեստի մէջ ինքնագործութեան (Automation)ի կիրարկման հետեւանալով սկսող անգործութեան պատճառաւ, օտար գործաւոր առնելը դադրեցուցած էին:

Ասոր փոխարէն, սիոնիստները ստեղծեցին սպաստանեալի (Refugie) դրութիւնը:

Աշխարհի վրայ, պատերազմի կամ քաղաքական հալածանքի հետեւանալով որպէս թէ իրենց երկիրներէն փախողները, սիոնիստները «Մարդու իրաւունք» (Droit De l'Homme) պատրուակելով, Եւրոպական երկիրներուն մէջ անոնց իբր սպաստանեալ (refugie) ընդունուիլը կ'ուզէին:

Այս ապաստանեալներուն հարիւրէն ութսունը, աւելի լաւ պայմաններու մէջ ապրելու համար, իրենց երկրէն հեռացող մարդեր էին:

Բայց, շատ դժուար էր, իրական ապաստանեալը և կեղծը իրարմէ գանազանելը:

Եւ Սիոնիստները, Եւրոպական երկիրներուն կը պարտադրէին, որ բոլորն ալ որպէս “Refugie” ընդունին:

Այն աստիճան՝ որ Ֆրանսայի մէջ, բոլոր երեւելի հրեաները՝ արուեստագէտ, բժիշկ, գրող, մանաւանդ՝ լրագրողները ամէնէն թունդ պաշտպաններն դարձան այս ապաստանեալներուն:

Եւ ա՛յն աստիճան աղմուկ կը բարձրացնէին իրենց ձեռքը եղող լրատուութեան ցանցին շնորհիւ, որ կառավարութիւնները, գրեթէ միշտ, տեղի կու տային ճշումներուն առջեւ:

Սիոնիստներուն այս ուղղակարութիւնը, վերջին տարիներուն, աւելի շեշտուեցաւ:

Քանի որ Սիոնիստները, այս ուղղակարութեամբ, մէկ քարով քանի մը թռչուն կ'որսային:

Վերջին շրջաններուն, Ափրիկէի մէջ կատարուածները, այս ուղղակարութեան հետեւանքներն են:

Ափրիկէի Ֆրանսական ազդեցութեան ներքեւ գտնուող երկիրներուն մէջ, ընդդիմադիր ուժերուն զէնք տալով, ասոնց իշխանութիւնը ձեռք առնելուն պատճառ կ'ըլլային:

Այս ձեւով, վերոնշեալ երկիրներուն մէջ, ֆրանսական ազդեցութեան տեղ, Սիոնիստ-Ամերիկեան ազդեցութիւնը կը հաստատուէր:

Նմանապէս՝ Սիոնիստ Ամերիկեան զէնքի գործարանները, նոր յաճախորդ մը գտած կ'ըլլային, իսկ Ամերիկայի զինավաճառներն ալ՝ նախանիւթի նոր աղբիւր մը:

Իսկ ամէնէն կարեւորը՝ պատերազմի պատճառաւ այս երկիրներէն փախչողները, Ֆրանսա և Եւրոպական միւս երկիրները իբր “Refugie” կը խուժէին, և այս ձեւով Եւրոպական տարածքը սեւամորթներով լեցուն խառնարանի մը կը վերածուէր:

«ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՀՐԱՇՔ» ՄԸ
ԳՈՒՅԷ ԿԱՐԵՆԱՅ ԽՈՐՏԱԿԵԼ...

Ֆրանսական կառավարութիւնը, Սիոնիստ Ամերիկացիներուն

կատարած այս թշնամական արարքներուն դէմ, ի՞նչ կ'ընէր.

Ոչի՛նչ:

Ֆրանսան գիտէր, որ եթէ լուրջ հակազդեցութիւն մը ցոյց տար, Սիոնիստ Ամերիկացիները Ֆրանսացիներուն դէպի Ամերիկա կատարած ապրանքի արտածումը կը կեցնէին: Այս ալ՝ ֆրանսական տնտեսութեան կործանումին պատճառ կ'ըլլար:

Յաւելուած՝ Ֆրանսայի Սիոնիստ կազմակերպութիւնները, այլազան հակազդեցութիւններով, անմիջապէս արգելք կը հանդիսանային:

Եւրոպայի բոլոր երկիրները, ամերիկեան հակակշռին (diktat) ենթարկուած ըլլալուն, անջատարար որեւէ լուրջ հակազդեցութիւն չեն կրնար ցուցնել:

Եթէ եւրոպական երկիրները միանան և հասարակաց ճակատ մը ստեղծեն, Սիոնիստ Ամերիկային դէմ, կը յաջողի՞ն արդեօք:

Այսօրուան տուեալներով՝ ասոր կարելիութեան հաւատալը շատ դժուար է:

Նախ՝ ամէն պետութիւն իր սեփական շահերը և հաշիւները ունի:

Յետոյ՝ բոլոր պետութիւններուն մէջ գտնուող Սիոնական կազմակերպութիւնները, այս կարգի միացեալ շարժումի մը գոյացման դէմ, առաջին վայրկեանէն սկսեալ, արգելք կ'ըլլան:

Ուրեմն՝ ի՞նչ է Եւրոպայի ապագան:

Ամերիկեան օրինակով՝ խառնածին, պատմութիւն և աւանդութիւն չունեցող երկրի մը գոյացո՞ւմը:

Դժբախտաբար, Եւրոպայի մէջ, այս ճակատագրին դէմ դնելիք որեւէ ուժի գոյութեան չենք հաւատար:

Բայց այս՝ 2500 տարուան յունական ֆաղափակրթութեան շարունակութիւնը եղող եւրոպական ֆաղափակրթութեան կործանումն է:

Ասիկա՝ ներկայ յունա-եւրոպական ֆաղափակրթութիւնը ստեղծող «Ճերմակ ցեղին», «Գերմարդ»ներու ցեղին բնաջնջումն է:

Բայց այս՝ «Génocide» է:

Այս է բուն «ցեղասպանութիւն»ը: Եւ ա՛յս է Սիոնիստներուն բուն նպատակը:

Գերմարդներու Ճերմակ ցեղին տեղ, իրենց «Սեմիդ» ցեղին իշխանութիւնը տարածել է, ամբողջ աշխարհի վրայ, իրենց «Աստուծոյն» հրամանով:

Արդեօք հրաշք մը կրնա՞յ պատահիլ, այս սատանայական ծրագրին

արգելիք ըլլալու համար:

Թեքելս...

Կեանքը՝ ինքնին, աշխարհի մեծագոյն հրաշքն է:

«Մարդկային Ուղեղ»ն ալ՝ այս հրաշքներուն ամէնէն «Աստուածայինը»:

Ուրեմն, յոյս մը կրնանք ունենալ:

«Աստուածային Հրաշքը» Սիոնիստներուն սատանայական կառոյցը կրնայ խորտակել:

27 - 9 - 1997

Զ Ր Ո Յ Ց
« Ի Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ի Թ Ե Ա Ն »
Հ Ե Տ

Թ. ՄԱՍ

« Թ Ա Փ Ա Ռ Ա Կ Ա Ն   Հ Ր Ե Ա Ն »
Ի Ն Չ Պ Է ° Ս
« Ա Շ Խ Ա Ր Հ Ա Կ Ա Լ   Հ Ր Ե Ա Յ Ի »
Վ Ե Ր Ա Ծ Ո Ի Ե Ց Ա Ի

Բ Ա Ց Ա Տ Ր Ա Կ Ա Ն

«ՆԱՅԻՐԻ»ի մէջ, Ապրիլ 1995-թ.ի առաջին թիւերէն սկսեալ, կը ջանանք մեր հաւատացած «իրականութիւնները» բացատրել այնպէս, ինչպէս համոզուած ենք:

Այս գրութիւններով՝ մենք ո՛չ պատմաբան ըլլալու յաւակնութիւնը ունինք, ո՛չ ալ «գրականութիւն ընելու» մեծամոլութիւն:

Մենք, պարզապէս, սրտցաւ հայ մը ըլլալով, բոլոր անկեղծ ու խղճամիտ հայերուն նման, կ'ողբանք 1850-ական թուականներէն սկսեալ, մինչեւ օրս «ղեկավար» կոչուած կրօնական և կուսակցական որոշ վարիչներու «սխմարութեան» պատճառաւ, «Մեծ հայ ազգին» քայլ առ քայլ, ամէն օր քիչ մ'աւելի դէպի անդունդ առաջնորդուիլը:

Այստեղ ինչպէ՞ս չյիշենք, Ռուբէն Սեւակին բերնով՝ «Ղեկին

գլուխը կը նստեցնենք մեր է՛ն ախտագին, է՛ն այլասերած, է՛ն անպէտ ծնունդները»:

«Պատմարան ըլլալու յաւակնութիւնը չունինք» ըսինք.

**ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ ԽԵՂԱԹԻՒՐՈՂ
ՀԱՅ ՊԱՏՄԱԲԱՆՆԵՐ ԿԱՆ...**

Այո, կը նախընտրենք պարզ, խղճամիտ հայ մ'ըլլալ, քան թէ՛ մեծ տիտղոսներով պնուած, «մեծապատիւ» պատմագէտ, հոգին Սիոնիստներուն ծախած, որ գիտնալով հանդերձ ասունց և իրենց նմաններուն խաղացած դերը հայկական ցեղասպանութեան մէջ, հայկական եղեռնի պատմութիւնը կը խեղաթիւրէ և, այս ձեւով, կը ֆոդարկէ Սիոնիստներուն պատասխանատուութիւնը:

Եւ մտածել, որ այս «պատմարան»ը բացառութիւն մը չէ, մեր հայ պատմագիրներու հոյլին մէջ, որոնք համարձակութիւնը չունեցան իրականութիւնները ըսելու, իրենց պորտերէն զանազան Սիոնիստ կազմակերպութիւններուն կապուած ըլլալուն պատճառաւ:

Մենք, այս գրոյցներով, երբեք «գրականութիւն ընելու մեծամոլութիւնը չունինք» ըսինք:

Այս գործը, սփանջելի ձեւով ըրին և կ'ընեն արդէն, Արեւմտեան գրականութիւնը ընդօրինակելու «արհեստ»ին մէջ հմտացած շատ «տաղանդաւոր» հայ գրողներ որոնք, հայ ազգին ենթարկուած ողբերգութեան կոնակ դարձուցած, ճիշդ Սիոնիստներուն ուզածին պէս, իրենց գրականութեամբ քնացուցին և կը շարունակեն թմրի-րի մէջ պահել հայ ժողովուրդը:

**...ԵՒ ՄԵՐԿ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՏԵՍՆԵԼ ԶՈՒԶՈՂ...
ԶԱՅԼԱՄՆԵՐ**

Բայց հայերուն մէջ կան նաեւ, շատ հայրենասէր, Սիոնիստներէն որեւէ շահու ակնկալութիւն չունեցող անձնաւորութիւններ, որոնց մտածելակերպը բոլորովին տարբեր է:

«Ի՞նչ շահ ունինք հրեաներուն թշնամութիւնը մեր վրայ հրաւիրելու մէջ:

Թուրքը ունինք արդէն, որպէս թշնամի, մեր դէմ:

Սիոնիստներուն շատ երկար թեւերը ունեցող կազմակերպու-

թիւնները, մեզի մեծ վնասներ կրնան պատճառել»:

Այս պատեհապաշտ դատողութիւնը բնորոշ ու յատուկ է ջայլամանման մարդուն, որ գլուխը աւազին մէջ խրած, դուրսը եղածները տեսնել և իմանալ չ'ուզեր:

Եղբայր՝ Սիոնիստները մեզի ընելի՜քնին ըրեր են արդէն, և հիմա կը պատրաստուին հայուն վերջին յոյսը՝ այսօրուան փոքր Հայաստանը քանդել Ազերիներուն, Թուրքներուն և Ամերիկացիներուն միջոցաւ - չե՞ս ըսեր:

Այս իրականութիւնը չտեսնելու համար, իրապէս ալ, ջայլամի նման, մարդ իր գլուխը աւազի մէջ խրած ըլլալու է:

Այս վիճակը ստեղծուեցաւ Հայաստանի երկրաշարժի աղէտէն յետոյ, և մանաւանդ՝ «Ազատութիւն» կոչուած «դժբախտութիւն»ի լոգունգով Հայաստանը վարակելէ ետք:

Այսօր, Հայաստանը լքելով Ամերիկա և այլուր արտագաղթող հայերուն թիւը, մէկ միլիոնի կը հասնի:

Եւ այս մէկ միլիոն ամերիկահայերուն աչքերուն առջեւ, Ա.Մ.Ն.ի նախագահ Clinton, մեր փոքր Հայաստանին մահուան վճիռը կը ստորագրէ Ալիեւին հետ:

Եւ Ամերիկայի մէկ միլիոն հայերը, գրեթէ լուռ կը մնան ջայլամի պէս, գլուխնին աւազին մէջ խրած:

Այո՛... Ամէն Ազգ իր նակատագիրը իր ձեռքերովը կը կերտէ, իր «Առաջնորդներուն» ցուցմունքներովը:

ԱՅՅԵԼՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՏԻՐԱՅՈՒՇ ԼՈՋԱՆ ՔԱՂԱՔԻՆ

Ասկէ տասը տարիներ առաջ էր. Շամիրամ Սեւակին հետ, Զուիցերիոյ Լոզան քաղաքը գացեր էինք:

Ռուբէն Սեւակի ապրած և բժշկութիւն ուսանած քաղաքը՝ Լոզան մեր երթալը, մեզի համար տեսակ մը «Ռիտազնացութիւն» էր:

Նախ՝ այցելեցինք քաղաքին կեդրոնը գտնուող, Լոզանի ծանօթ Համալսարանի պատմական շէնքը:

Այս համալսարանի շէնքին մէջ է, որ Ռուբէն Սեւակ, 1905-թ. էն մինչեւ 1911-թ. ը, բժշկութիւն ուսանած և վկայուած էր:

Երկիւղածութեամբ պարտեցանք համալսարանին սրահները, որոնց մէջ, Ռուբէն Սեւակ, ամբողջ վեց տարի աշխատած էր, իբր

բժշկական ուսանող:

Յետոյ անցանք համալսարանի մատենադարանի մասը և հոն, տեղի “Computer” ներուց վրայ փնտռեցինք Ռուբէն Սեւակի 1911-թ ին, իբր բժիշկ ներկայացուցած These-ը, և մեծ ուրախութեամբ զայն գտանք “Roupen Tchilinguirian - Teratomes Sacraux - 1911” արձանագրութիւնը:

Եւ գիրքին անունն ու թիւը ներկայացուցինք մատենադարանի պաշտօնեային և ան, քիչ ետք, բերաւ մեր անհամբերութեամբ սպասած գիրքը, որ կը պահպանուէր 1911-թ էն ի վեր, ամբողջ դար մը մտաւորապէս, Լոզանի համալսարանի մատենադարանին մէջ:

Մասունքի նման ձեռքերնուս առինք գիրքը:

Մանաւանդ՝ Շամիրամը շատ զգացուած էր:

Գիրքին առաջին էջերը դարձուցինք: Զօնագրութիւն մը կար, Ռուբէն Սեւակի կողմէ՝

“A Mes Chers Parents M. Et Mme. F. Apell Erfurt”

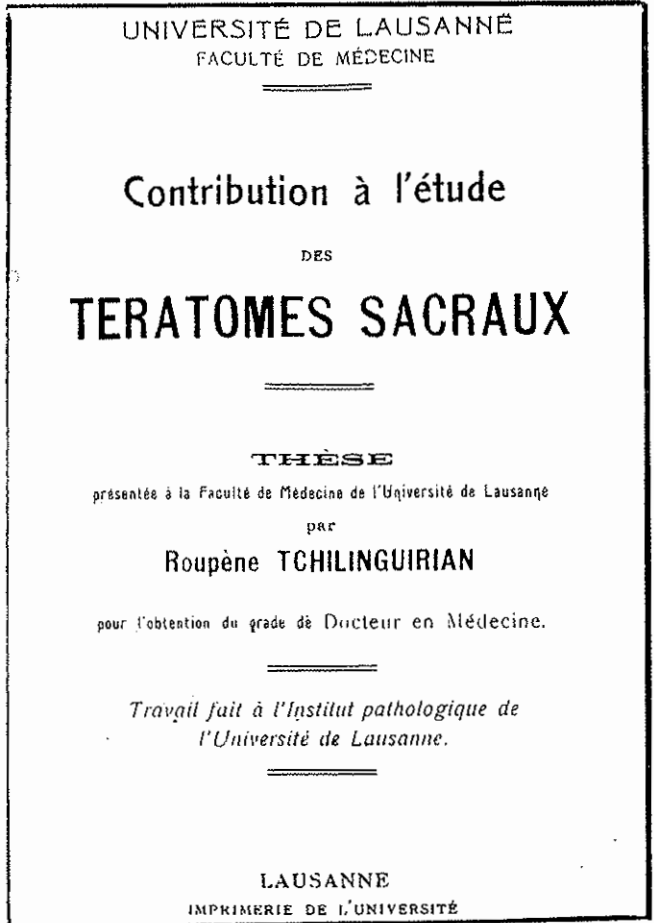
Գիրքը ձօնուած էր, Ռուբէն Սեւակի կողմէ, իր կնոջ հօր և մօր: Յարգանքի պարզ արտայայտութիւն մըն էր այս արձանագրութիւնը:

Բայց մենք գիտէինք՝ այս նախադասութեան Ռուբէն Սեւակի համար ներկայացուցած կարեւորութիւնը:

Ռուբէն Սեւակ իր ապագայ կնոջ հանդիպած էր 1907-թ ին, Լոզանի մէջ:

Գերմանիոյ էրֆուրդ քաղաքէն ժաննի Արէլ, 17 տարեկան, Լոզանի գեղարուեստի վարժարանին մէջ, ուսանողուհի էր:

Երկու կողմէ կայծակնահար սիրահարութենէ միջոց մը ետք,

Ժաննիի ընտանիքը տեղեակ կ'ըլլայ եղելութեան, և իրենց աղջիկը
ես կը կանչեն՝ Գերմանիա:

Եւ այս կ'ըլլայ սկզբնաւորութիւնը թէ՛ Ռուբէն Սեւակի և թէ՛
Ժաննիի համար, իրարմէ հեռու ապրուած ու տառապալից կեան-
քի մը, որ տեւած էր մինչեւ 1911-թ.:

Մինչ այդ՝ Ռուբէն Սեւակ Ժաննիի ծնողքին հաւաստիք կու տայ,
ըսելով, թէ իր «նպատակը լուրջ է, և իրենցմէ կը խնդրէ իրաւա-
խոհութիւն, որ իրենի համամիտ ըլլան իր ամուսնութեանը Ժան-
նիի հետ այն օրը, երբ... ինք իր բժշկական վկայականը իրենց
ներկայացնէ»:

Գիրքին վրայի «Զօն»ը՝ այս խոստումին իրականացման ապա-
ցոյցն էր:

Ռուբէն Սեւակի և Ժաննիի 1907-թ.էն մինչեւ 1915-թ., ութ տա-
րի տեւող սիրահարութեան, ամուսնութեան և 1915-թ.ին, Պոլսոյ
մէջ, ողբերգութեամբ աւարտած իրենց կեանքին պատմութիւնը,
ամէնէն «հար սիրտերն» անգամ թրթռացնող իրական վէպ մըն է,
որուն շատ մը մասերը դեռ չեն հրատարակուած:

Յուսանք, որ ապագային, այս մասին ալ մանրամասնօրէն գրելու
ատիթը պիտի ունենանք:

ԿԱՐԾԵՍ... ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ՄԸ ԱՌՋԵՒԷՆ Կ'ԱՆՑՆԷՒՆՔ...

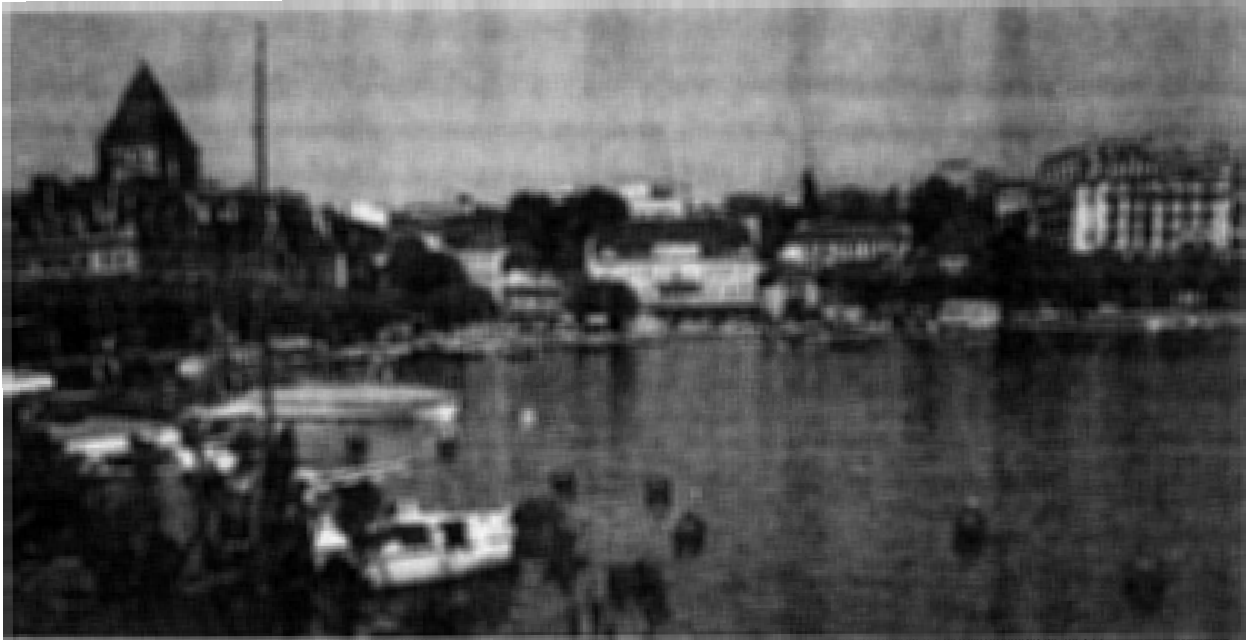
Այս բաւական զգացական տողերէն յետոյ, շարունակենք նկա-
րագրել Շամիրամ Սեւակի հետ մեր կատարած պտոյտը, Լոզան
ֆաղափն մէջ:

Համալսարանէն յետոյ, իջանք Լեման լիճին եզերքը գտնուող
“Ouchy” կոչուած գիւղաֆաղաքը, որ Լոզանի գեղեցկագոյն և է՛ն
տեսարժան վայրն է:

Բայց, “Ouchy”ի մէջ, մեր աչքերը բնութեան գեղեցկութիւնը չէ-
ին տեսներ: Մեր նայուածքը կը մնար սեւեռուն միայն երկու պա-
լատանման պանդոկներու վրայ, որոնցմէ ներս, 24-7-1923-թ.ին
կնհուած Լոզանի Դաշնագրով, հայկ. դատին ու ազգին մահուան
վճիռը տրուած էր «ֆաղափակիրթ» Եւրոպային կողմէ:

Hotel Beau Rivage և Le Chateau D'ouchy կոչուող այս պանդոկնե-
րուն առջեւէն Շամիրամին հետ մեր անցած միջոցին, գերեզմանի

մը սեմէն անցնելու տպաւորութիւնը ունէինք:

Լոզան - Ուշի - տխրահռչակ գոյգ դղեակ - պանդոկները

Կարդացինք, պժգանհով, պանդոկներու մուտքին վրայի արձանագրութիւնները:

Լոզանի Դաշնագրի կնիւմին իբր յիշատակ՝ հոն արձանագրուած էին մասնակցող պետութեանց անունները, որոնց մէջ Հայաստանի անունը չկար:

Ինչո՞ւ գրուէր «Մեռած Ազգ»ի մը անունը:

**«ԼՈՒԾԱԾ» ԷԻՆ ՀԱՅՈՅ «ԽՆԴԻՐ»Ը
ԶԻՐԵՆՔ ԲՆԱԶՆՁԵԼՈՎ**

1923-թ.ին՝ Լոզանի բանակցութիւններուն ընթացքին, պատուիրակներէն մէկը կ'առաջարկէ Թուրք պետութեան ներկայացուցիչ Իսմէթ Ինօնիւ (İsmet İnönü) կոչուած հրէշին, որ հայկական «խնդիր»ը սեղանի վրայ բերուի:

Իսմէթ Ինօնիւ ըստւած դահիճը սապէս կը պատասխանէ.

«Մեզի համար հայկական խնդիր մը գոյութիւն չունի: Եթէ դուք կ'ուզէք խօսիլ այս խնդրին շուրջ՝ իրարու հետ գրուցեցէ՛ք, ես դուրս կ'ելլեմ: Իսկ երբ այս մասին ձեր խօսակցութիւնը աւարտի՝ կը վերադառնամ»:

Այսքան ամբարտաւան և ինքնավստահ էր Թուրքը:

Որովհետև, իրենք հայկական «խնդիրը լուծած» էին...

Հայերը՝ բնաջնջելով...

Շատ տխուր և ընկճուած հոգեվիճակով հեռացանք այս պանդոկներուն, այս գերեզմաննոցին առջեւէն, և գացինք Լեւան Լիւնին եզերքը քիչ մը «շունչ» առնելու և մեր տրամադրութիւնը փոխելու:

Լիւնէն փչող հով մը, մեզ քիչ մը կազդուրեց: 11-10-1997

★ ★ ★

Լոզան այցելողները գիտեն, որ Լեւան Լիւնին գուիցերիական եզերքէն՝ Ուշիէն դէպի հանդիպակաց կողմ՝ ֆրանսական եզերքէն-Էվիան- (Evian) գացող շոգեմաւի սպասարկութիւն մը կայ:

«ԱՍԻԿԱ ԱՇԽԱՐՀԸ ԾԱԾԿԵԼ ԿԸ ՆՇԱՆԱԿԷ...»

Եւ այս շոգեմաւերը, իրենց հարիւր տարի առաջուան դասական կերպարը պահած ու Լիւնին հարթ մակերեսը ակօսելով, իրապէս ալ կարապանման գեղեցկութիւն մը կը ցուցադրեն:

Քարափին վրայէն յառաջացանք, որ աւելի լաւ դիտենք հեզասահ երթելեկող շոգեմաւերը:

Եւ ահա, այդ պահուն նշմարեցինք, քարափին ճիշդ ծայրը, ամբողջ շրջակայքին վրայ իշխող դիրքով կանգնեցուած փայլուն յուշարձան մը:

Յուշարձանին մօտեցանք, մինչեւ քովիկը. և սպշութեամբ, զայրոյթով և պժգանքի զգացումներով համակուած, հասկցանք այդ յուշակոթողին ինչ ըլլալը:

Փայլուն ու ներմակ մետաղէ շինուած, հինգ մեթր բարձրութեամբ, հրէական վեցանկիւն՝ «Դաւիթեան Աստղեր»ու ընդելուգումով սարքուած՝ պոռոտ գանգուած մըն էր:

Մեծ թիւով «Դաւիթեան Աստղեր», քով-քովի ու մէջ-մէջի հիւսուած, երկրագունդի մը ձեւ ստացած էին:

Եւ ո՛ր կողմէն ալ նայուէր անոնց, քիչ մը ուշադիր դիտորդը կրնար նշմարել այդ «Դաւիթեան Աստղեր»ը:

Այսինքն՝ վեցանկիւն «Դաւիթեան Աստղեր»ով Աշխարհ մը շինած էին:

Եւ յուշարձանին պատուանդանին վրայ ալ սա արձանագրութիւնը դրուած էր՝

“Ouverture Au Monde - A. Duarte, Sculpteur -1973.

Don Du Rotary Club De Suisse, A La Ville De Lausanne

Այս յուշարձանը նուէր տրուած էր, Զուիցերիոյ Rotary Club-ին կողմէ, Լոզան քաղաքին:

Շամիրամ Սեւակ ու շադրութեամբ դիտեց այս յուշարձանը և, յետոյ, Ռուբէն Սեւակեան յտակատեսութեամբ սապէս ըսաւ՝

“Ce N'est Pas Ouverture Au Monde”.
C'est Couverture Du Monde”

«Ասիկա՛ Աշխարհին բացուիլ չէ, Ասիկա՛ Աշխարհը ծածկել է»:

Սիոնականներուն նպատակներուն մասին՝ Շամիրամ Սեւակի այս մէկ տողին մէջ ամփոփուած հոյակապ

«ախտանանաչումը», մեր շատ մը գրագէտ, պատմագէտ և դիւանագէտներուն սփանջելի դաս ծառայելու է...

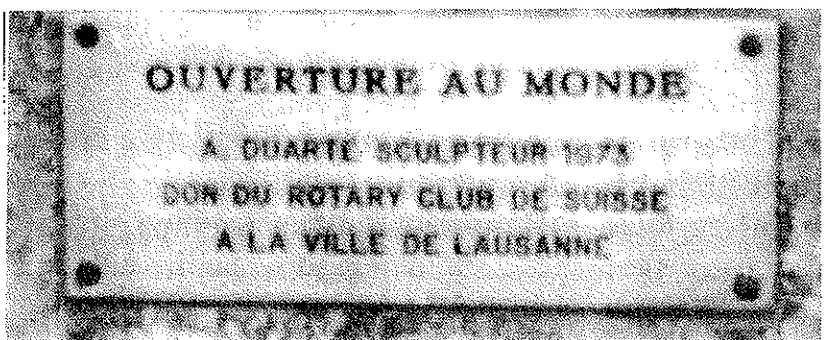
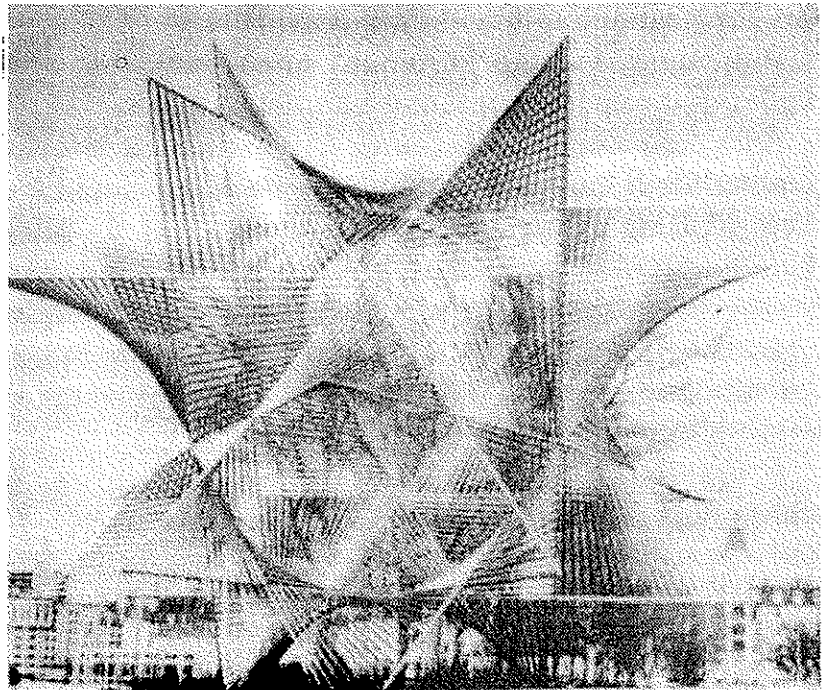
Լոզանի դաշնագրին ստորագրութեան պանդոկներէն [մեզի համար՝ հայուն գերեզմանոցէն] հազիւ երկու հարիւր մեթր հեռաւորութեան վրայ գտնուող այս հրէական «Յաղթանակի Յուշարձանին» հոն հաստատուիլը, դիպուած էր արդեօք:

Մենք՝ դիպուած ըլլալուն չենք հաւատար:

Մեր բացատրականը կ'աւարտի այստեղ:

ՀԱՐՅՈՒՄ... Կ'ուզէինք ակնարկութիւն մ'ընել, ձեր վերջին գրոյցներուն մասին:

Ձեր վերջին գրոյցին նիւթը՝ Ամերիկեան Կայսրութեան ներքին ծալեքուն պատմութիւնն էր:

Այսօրուանն այ՝ Թափառական Հրեային ինչպէ՞ս Աշխարհա-
կալ հրեայի վերածուելուն մասին է:

Չէ՞ք կարծեր, որ հայերուն համար, աւելի այժմէական և աւելի
կարելոր է, Հայաստանին այսօրուան կացութեան, Հայաստանի
ներկայ դժուար պայմաններուն, Հայաստանի մէջ պատահած կա-
րելոր դէպքերուն մասին արտայայտուիլը, քան հրեաներուն և
ամերիկացիներուն շուրջ խօսիլը:

Պ.— Հայաստանի ներկայ անհանդուրժելի կացութիւնը ար-
դիւնքն է Սիոնիստներուն երկար տարիներէ ի վեր նիւթած հակա-
հայ դաւերուն, ինչպէս նաեւ՝ Բ. Աշխարհամարտէն ետք, Ամերի-
կացիներուն՝ Սիոնիստներուն ազդեցութեամբ վարած քաղաքակա-
նութեան:

Եւ այս պատճառաւ, մենք կը ջանանք «Զարութեան ակունքնե-
րը» իջնել և Սիոնիստներուն և Ամերիկացիներուն սատանայա-
կան դիմակները վառ առնել ու անոնց իսկական դէմքերը ցոյց տալ:

Մենք կը հաւատանք, որ Հայաստանի ներկայ վիճակը շարունակ
ֆենադատելով, տեղ չենք հասնիր:

Ընդհակառակն, Սիոնիստներուն ուզածը ըրած կ'ըլլանք, գի-
րենք կ'ուրախացնենք:

Անվերջ ֆենադատութիւններով մեր նստած ծառին ճիւղը կը
կտրենք և կը խորտակենք մեր վերջին յոյսը եղող այսօրուան Հա-
յաստանը:

Այո, իսկական հայրենասէր հայու մը համար, Հայաստանի ներ-
կայ վիճակը տեսնելով չընդվզիլն ու չզայրանալը անկարելի է:
Թոյլատրելի է խօսիլ շինիչ ոգիով:

Բայց, զայրանալը, մեզ տեղ չի հասցներ:

Գիտակից հայրենասիրութիւնը, նախ և առաջ, իր «թշնամին»
ճանչնալու մէջ կը կայանայ:

Առանց թշնամին ճանչնալու, առանց թշնամիին կարողութիւն-
ները և տկարութիւնները գիտնալու, անոր դէմ պայքարիլն և յաղ-
թելը անկարելի է:

Եւ մենք, այս պատճառաւ է, որ հայ Ազգին թշնամիները եղող
սիոնականացած ամերիկացիներուն և հրեաներուն մասին տեղե-
կութիւններ տալու ջանացինք:

Ինչպէս որ ըսինք՝ մերօրեայ Հայաստանը տեւական ֆենադա-
տելով, մեր նստած ճիւղը կը կտրենք և, մանաւանդ, այս ֆենա-

դատութիւններով, դաշնակցականներուն լարած ծուղակը ինկած կ'ըլլանք:

Ինչպէ՞ս. բացատրելու ջանանք:

Այս կազմակերպութեան վարիչները տարիներով Խորհրդային Հայաստանի ժողովուրդը գրգռեցին և «Ռատիո»ներով տեւական «Ազատութիւն» ֆարոգեցին անոնց:

Անոնք C.I.A.-ին հետ գործակցելով, այլազգիներու կարգին, Խ. Միութիւնը և Խ. Հայաստանը ֆանդելու համար, երեւակայելի և աներեւակայելի բոլոր միջոցներու դիմեցին: Եւ 1990-ին C.I.A.-ն յաջողեցաւ կործանել Խորհրդային Միութիւնը և Խորհրդային Հայաստանը:

Ասիկա ի՞նչ ըսել է, գիտե՞ք:

Կրնա՞ք երեւակայել՝ 70 տարիներ ամբողջ, «Համայնավար» ռեժիմին մէջ ապրելու վարժուած ժողովուրդներուն, մէկ օրուան մէջ «Ազատութեան ռեժիմին» անցնիլը:

Ասիկա՝ “Chaos” է,

Ասիկա՝ իսկական դժոխք է,

Ասիկա՝ բոլոր արժէքներուն վերիվայրումն է:

Այս էր պատահածը՝ Խորհրդային Միութեան “Bloc”-ին պատկանող երկիրներուն մէջ:

Այս էր պատահածը՝ Ռուսոյ մէջ: Եւ այս էր պատահածը՝ շատ աւելի ծանր ձեւով, Հայաստանի մէջ: Իր գրեթէ ամէն բանը Ռուսաստանէն ստացող Հայաստանը, միջոց մը ետք, ֆառսի վերածուեցաւ:

Երբ, Ամերիկայի առաջնորդութեամբ, «Զարութեան ուժերը» Խ. Միութեան և Խ. Հայաստանի մէջ «Ազատութեան» ռեժիմ հաստատեցին, սկիզբը Հ.Յ.Դ.ի մարդոց ուրախութիւնը չափ ու սահման չունէր:

Բայց երբ Հայաստանի մէջ, «Ազատութեան հիւանդութիւնը» սկսաւ, անոնք լռեցին:

Սպասեցին, որ «Ազատութեան» հիւանդութիւնը իր ազդեցութիւնը գործէ:

Բայց, միջոց մը ետք, տեսնուիլ սկսան վարակին հետեւանքները՝ անգործութիւնը, կաշառակերութիւնը, ցոփութիւնը և, ինչ որ ամէնէն վնասակարն ու ցաւալին էր՝ ժողովուրդի կենսապայմանները սաստիկ վատթարացան ու Հայաստանը սկսաւ պարպուիլ: Ահա, ա՛յս եղաւ «Ազատութեան ֆարոգչութիւնով», հայ Ազգին

իրենց տուած թունաւոր նուէրը:

Եւ հիմա, իրենք որ C.I.A.-ի սայլին լծուելով մասնակիցն եղան Հայաստանի այսօրուան անտանելի պայմաններու ստեղծուելուն, դարձեր են այդ վիճակի ամենաբուռն ու անխնայ քննադատողները:

Սփիւռքի իրենց հրատարակութիւններով այսօրուան Հայաստանի դէմ յարձակումներու սկսան, ինչպէս որ կ'ընէին Խորհրդային Հայաստանին շրջանին:

«Համագարկ»ը՝ տարբեր ձեւերով, բայց նոյն ուժգնութեամբ կրկնուեցաւ:

Դժբախտաբար, շատ մը հայրենասէր հայեր ալ, բաղդատելով այսօրուան Հայաստանին դժուար կացութիւնը Խորհրդային Հայաստանի շրջանի փայլուն վիճակին հետ, կը քննադատեն այսօրուան Հայաստանի կառավարութիւնը և անգիտակցաբար կը ձայնակցին Հ.Յ.Դ.-ին և ասոր լարած ծուղակը կ'իյնան:

Այս ձեւով կը կացինահարեն Սփիւռքի հայրենասէր հայերուն՝ իրենց հայրենիքին օգնելու պատրաստակամութիւնը, և արգելք կ'ըլլան, իրենց տարածած անտեղի խժրժանքներով, Սփիւռքի հայութեան միաձոյլ կերպով հայրենիքին թիկունք կանգնելուն:

Եւ մտածել, որ այսօրուան Հայաստանը, ինչ որ ալ ըլլան տեղ-տեղն ներկայ պայմանները, վերջին յոյսն է Հայ Ազգին:

Եւ եթէ Սփիւռքի հայութիւնը շարունակէ վնասակար այս քարոզչութեան անսալ, ինքնագիտակցութեան չգայ և չօգնէ Հայաստանին, այսօրուան պայմանները բարելաւելու համար, Սփիւռքի հայութիւնը պիտի ըլլայ «Հայ Ազգին վերջին «Ցեղասպանը»:

Այսօր, ցաւը և հայ ըլլալով՝ «ամօթ»ի զգացումը մեր սրտին վրայ, կը հրատարակենք 9 Յուլիս 1952 թուակիր վաւերագիր մը, որ կ'ապացուցանէ, թէ ծանօթ կուսակցութեան վարիչները ինչպէս կը հպատակէին Ամերիկայի 1950-թ.ներու նախագահ, այդ օրերէն սկսեալ շղթայագերծուած ահեղ «Պաղ Պատերազմ»ին հեղինակն

եղող Harry S. Truman-ին հրահանգներուն, և կուրօրէն կը յարձակէին երկրորդ Աշխարհամարտէն թէեւ յաղթական, բայց քսան միլիոն զոհ տուած ըլլալով մարդու ժով և տնտեսութեամբ տկարացած, վիրաւոր Սովետական Միութեան և Սովետական Հայաստանին վրայ:

Այս վաւերագիրը, 9 Յուլիս 1952-թ.ին Փարիզի «Յառաջ» թերթին մէջ լոյս տեսած, «Մայիս 28»ի հանդիսութիւններուն տեղեկագրութիւնն է:

Այս հանդիսութեան ընթացքին, օրուան Հ.Յ.Դ.-ի բանախօսին ըսածները, Հայոց Պատմութեան հայրենասիրական փայլուն էջերուն վրայ անջնջելի մուր պիտի մնան:

Ահա՛, այդ խօսքերը.

«ՄԵՆՔ ԲՈԼՈՐՄ, ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՆՔ ԱՅՆ ՈՒԺԵՐՈՒՆ ՀԵՏ, ՈՐՈՆՔ ԿԸ ԿՌՈՒՒՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԿԵՂԾ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ, ՄԻՆՉԵՒ ԱՆՈՐ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԽՈՐՏԱԿՈՒՄԸ»:

Եւ իրապէս ալ, այս կուսակցութեան վարիչները յարգեցին իրենց խոստումը, և պայքարեցան Սովետական Միութեան և Սովետական Հայաստանի դէմ, գործակցելով C.I.A.-ի հետ, խօսափող ունենալով Միւնիխի “Radio Liberty”-ին, և ամէն տեղ գործակցելով վտարանդիներուն, Ազերիներուն և Թուրքներուն հետ մինչեւ 1990-թ., մինչեւ Սովետական Միութեան և Սովետական Հայաստանի «վերջնական խորտակման օրը»:

★ ★ ★

9 Յուլիս 1952-թ.ին, այս տեղեկագրութիւնը հրատարակած Փարիզի «Յառաջ» թերթը, 45 տարի յետոյ, ըսել է՝ մինչեւ այսօր, մեծ յաջողութեամբ կը պահէ իր գոյութիւնը, և կը շարունակէ հրատարակել գրութիւններ Հայաստանի մասին: Բնական է՝ ո՛չ 9 Յուլիս 1952-թ.ի շունչով: Որովհետեւ այսօր Սովետական Միութիւն և Սովետական Հայաստան գոյութիւն չունին:

Բայց նոյն թերթը, 1991-թ.ի «Ազատութեան» սկզբնական շրջաններու Հայաստանի հանդէպ իր ունեցած բարեացակամ կեցուածքը այսօր փոխած է, և լայն սիւնակներ կը յատկացնէ՝ «Ազատ Անկախ Հայաստան»ին ներքին խոռվութիւններուն:

Եւ թերթին նոր «օգնականուհին», սկիզբի շրջանի իր շատ հայրենասիրական շունչով գրութիւններէն ետք, այսօր Հայաստանի դէմ գրած իր քննադատական յօդուածներով կը կարծենք, որ ապագային, Հայաստանի ՓՐԿԱՐԱՐՈՒՀԻՆ դառնալու նպատակն ունի:
25 - 10 - 1997

★ ★ ★

23 - 9 - 1995 թուակիր «ՆԱՅԻՐԻ»ին մէջ գրած էինք...-

«Միոնիստները՝

Իրենց ուզած պետութիւնը կը սնանկացնեն, իրենց ուզած պետութիւնը կը հարստացնեն: Իրենց ուզած պետութեան մէջ յեղափոխութիւն կը հանեն: Իրենց ուզած պետութիւններուն միջեւ պատերազմ կը հրահրեն»:

Միոնիստները այս սկզբունքով, 1947-թ ին Truman-ի “Marshall-Plan” ով և տոյարին ուժովը, Արեւմտեան Եւրոպայի պետութիւններուն տնտեսական կեանքը վերականգնեցին:

Եւ ասոր փոխարէն՝ «Պաղ Պատերազմ»ով Սովետական Միութեան և իր Դաշնակիցներուն տնտեսութիւնը քայքայեցին :

Համայնավար Հիւսիսային Քորէա-յին դէմ, Հարաւային Քորէա-յին թիկունք կանգնեցան, և Հարաւային Քորէա-ն ճարտարարուեստական հարուստ երկրի մը վերածեցին:

Նոյնը ըրին Ճաբոնիայի համար, որ Ամերիկեան դրամագլուխով, Սովետական Միութեան և Զինաստանի դէմ, աշխարհի տրնտեսական մեծագոյն ուժերէն մէկը եղաւ:

Նոյնպէս, Զինաստանի դէմ՝ այս տէրութեան պատկանող Ֆորմոզա (Formosa-Taiwan) կղզին մայր ցամաքէն անջատելով «Անկախութիւն» տուին անոր, և զինք՝ Թայուանը հարուստ, դրամասիրական (Capitaliste) երկրի վերածեցին:

Նոյնը ըրին Թուրքիոյ համար:

Երբեմնի այդ հիւանդ, աղքատ Թուրքիան, այսօր ճարտարարուեստի, արդիւնաբերութեան, գրօսաշրջութեան և մանաւանդ զինուորական մարզերուն մէջ, Արեւելեան Միջերկրականի գօրաւորագոյն պետութիւնն է:

Մինչդեռ Յունաստանը [այցելողները գիտեն] աննշան, տեղփայլ ընող, թերան երկիր պահեցին:

Եւ հիմա՝ մեր Հայաստանին վերադառնանք:

Սիոնիստներուն, Հայաստանի համար վերապահած ճակատագիրը, արեւի լոյսին պէս յստակ է՝ «Առաջին առիթ մը ներկայանալուն պէս, Թուրքերուն և Ագերիներուն ձեռամբ, Հայաստանը պիտի խեղդեն»:

Այսօրուան Հայաստանի վարիչները, «Ազատութեան» առաջին տարիներու «Եղիշէ Չարենց-եան խելագարութիւններէն» յետոյ, վերջապէս տեսան իրականութիւնները, 1918-1920-ի Հայաստանի Դաշնակցական կառավարութեան սխալները չգործեցին, և գիտակից, հայրենասիրական տրամաբանութեամբ փարեցան Ռուսաստանին:

Եւ Ռուսաստանն ալ ինքնագիտակցութեան եկաւ, ու հասկցաւ, որ Կովկասի մէջ, Ռուսաստանին միակ յենարանը Հայաստանն է, և եթէ Հայաստանը խորտակուի, Թաթար-Թուրքերը, պատմութեան մէջ եղածին նման, մինչեւ Մոսկրւայի դռները կը յառաջանան:

Եւ այս «ճգնաժամային» տարիներուն, Հայաստանի և Արցախի մէջ, հակառակ բոլոր դժուարութիւններուն, հողին փարող հերոս հայ ժողովուրդին Վարդանանց ոգիով ներշնչուն կեցուածքը, բարձրագոյն փառաբանութեան արժանի է:

Ցեղասպանը, ոտքին՝ մաշիկ, մէջքին՝ հաթաղան, գլխուն՝ ֆէս, բայց խոշորկեկ քթին՝ հիւլէական ոռմբ...

Անշուշտ՝ «անհնազանդ» դրացիները տպաւորելու համար:

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ ՀԵՏ՝ ԱՄՐՈՂՁԱԿԱՆ ՀԱՅՈՒԹԵԱՄԲ

Բայց, նոյնը պիտի չկրնանք ըսել, Սփիւռքի հայութեան համար: Այսօր, Սփիւռքի հայութեան մեծամասնութիւնը, հակառակ

Հայաստանի և Արցախի պետական ղեկավարներուն ու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին յորդորներուն, պէտք եղած չափով և զանգուածաբար Հայաստանի օգնութեան դեռ չեն սկսած:

Ինչպէս ջանացինք դիտել տալ նախապէս՝ Սփիւռքի հայութեան մէկ մասը, տարուելով ծանօթ կողմին հակահայաստանեան ֆարոգչութենէն, Հայաստանի օգնութեան գրեթէ չեն մասնակցիր:

Սփիւռքի հայութեան մէկ մասն ալ, Հայաստանի վերաբերեալ կաշառակերութեան, գողութեան, կէս շիտակ կէս սուտ լուրերուն ազդեցութեան տակ, կը խուսափին կամ կը վարանին իրենց հայրենասիրական պարտականութիւնը կատարելէ:

Մեր համոզումով՝ ասոնք պատրուակ են չօգնելու համար:

Եթէ թոյլատրէ՞ք Հայաստանի օգնութեան վերաբերեալ մեր գիտցած ֆիչ մը ծիծաղելի ու երգիծական մէկ դրուագը ջանանք պատմել. —

Ինչգիւմք հայրենասէր դաւանող հայ անձնաւորութիւն մը, Հայաստանին օգնելու համար, սա պայմանը կը դնէ՝ «Ես պատրաստ եմ, Հայաստանի կարօտեալներուն, իբր օգնութիւն կօշիկ ուղարկելու:

Բայց, կօշիկներուն կարօտեալներուն բաժնուած ըլլալուն վստահ ըլլալու համար, զանոնք ստացածներուն կօշիկները հագած վիճակով նկարները կ'ուզեմ»:

Ա՛յ մարդ, ինչպէ՞ս վստահ պիտի ըլլաս, որ կօշիկով նկարուողը, ֆիչ ետք, այդ կօշիկը շուկայի մէջ պիտի չծախէ — չե՞ս ըսեր:

Շատ աւելի վստահ ըլլալու համար, լաւագոյն միջոցը՝ դո՛ւն ալ Հայաստան կ'երթաս և մշտապէս կօշիկը ստացածին ֆով կը կենաս, և միայն այն ատեն կրնաս վստահ ըլլալ, որ կօշիկը չէ ծախած...:

Կատակը՝ մէկդի: Դժբախտաբար, Սփիւռքի մէջ մեծ թիւ կը կազմեն նման տարօրինակ գաղափարներ յայտնող հայրենասէր հայերը, որոնք իրենց օգնութեան Հայաստան հասնելուն վստահ ըլլալու համար, իրենք տանիլ և բաժնել կ'ուզեն իրենց նպաստը:

Հայաստանի իշխանութիւններուն հանդէպ վստահութիւն չունենալուն պատճառաւ իր «օգնութիւնը» անձամբ բաժնել ուզող Սփիւռքի ամենէն ծանօթ անձնաւորութիւնը “Charles Aznavour”-ն է, որուն մասին, «ՆԱՅԻՐԻ»-ի նախորդ թիւերուն մէջ, արտայայտուած էինք:

Բարեբախտաբար Սփիւռքի բոլոր հայրենասէր հայերը, Շարլ Ազնաւուրի նման կասկածամիտ չեն:

Եւ հայրենի պետութեան վստահելով [եթէ մեր հայրենի պետութեան չվստահինք՝ որո՞ւ պիտի վստահինք] Եւրոպայի և մանաւանդ Ամերիկայի հայրենասէր հայ մեծահարուստները, միլիոններ կը նուիրեն հայրենիքին, այս դժուար տարիներուն անոր օգտակար ըլլալու նպատակով:

Վերջին ամիսներուն, Հայաստանին օգնող այս հայրենասէր հայերէն մեզ ամենէն շատ տպաւորող բարերարը եղաւ ժընեւաբընակ Տիգրան Ի գմիրլեանը, որ Երեւանի Պետական համալսարանին մէջ գտնուող մատենադարանին ամենէն արդիական մակարդակով վերասարքաւորման սատարեց, և այս նպատակով մէկ միլիոն տոլար նուիրեց Հայաստանին:

Այս մատենադարանին մէջ, հայ համալսարանականները գիտութեան, մշակոյթի և արուեստի լոյսով պիտի համակուին և պիտի վերածուին մեր ապագայի յոյսը եղող «գիտակից սերունդ»ի, որուն այնքան պահանջք ունինք այսօր:

Բարերար Տիգրան Ի գմիրլեան՝ հայրենիքի գիտութիւնը նոր լոյսով մը օժտելու նպատակով իր կատարած օգնութեան կողքին, լաւ գիտակցելով որ հայկական մշակոյթը վատ պահելու համար անհրաժեշտ է, որ նախ հայրենիքին սահմանները պաշտպանուին թշնամիին դէմ, որոշած է շարունակել իր բարերարութիւնը, նպաստելով Հայաստանի Սպայից Ակադեմիային մէջ կարելոր համալիր մը ստեղծելու ծրագրին իրականացման:

Տիգրան Ի գմիրլեանի և իր նման բարերարներուն կատարած օգնութիւնները, մեզի այն յոյսը կու տան, որ Սփիւռքի հայութիւնը, իր ամբողջութեանը մէջ, ինքնագիտակցութեան պիտի գայ և, հետեւելով բարերարներուն բարի օրինակին՝ իր հայրենիքին պիտի օժանդակէ:

Հրեաները կը սիրենք կամ չենք սիրեր՝ ասիկա ուրիշ հարց է:

Բայց անոնցմէ առնելիք շատ դասեր ունինք:

Աշխարհի մէջ գտնուող ամէն մէկ հրեայ, ուր որ ալ գտնուի, իր շահած դրամին հարիւրին տասը իր հայրենիքին՝ Իսրայէլի կը նուիրէ:

Հրեաներուն վատ կողմերը մէկ կողմ ձգենք, և անոնցմէ հայրենասիրութեան դաս առնենք:

Հայաստանը այսօր,

«Մահուուկենաց», «Լինելու կամ չլինելու» դժուար երկընտ-

րանքին առջեւ կը գտնուի: Եւ Հայաստանը փրկելու համար միայն մէկ կարելիութիւն ունինք, այն ալ՝ հրեաներուն նմանողութեամբ, Սփիւռքի մէջ, «Ամբողջական հայութեամբ» օգնելն է հայուն վերջին յոյսը եղող այսօրուան Հայաստանին՝

Հայուն միակ և վերջնական հայրենիքին:

8-11-1997

★ ★ ★

Հ. — Մինչեւ Բ. Աշխարհամարտի տարիները, ժողովուրդներու մտայնութեան մէջ, շատ ընդհանրացած համոզում մը կար:

Հրեաները, Աշխարհի ամէն կողմ, «Թափառական Ազգ» որպէս կը նկատուէին, և այդ պատճառաւ ալ, հրեաներուն «Թափառական Հրեայ» մակդիրը տրուած էր:

Բայց երկրորդ Աշխարհամարտին վերջաւորութենէն յետոյ, մէկ օրէն միւսը, «Թափառական Հրեան» «Աշխարհակալ Հրեայի» վերածուեցաւ:

Դուք ինչպէ՞ս կը բացատրէ՞ք, այս «հրաշք»ի նման փոփոխութիւնը:

Պ. — Ժողովուրդները՝ երեւոյթներէն խարուելով և «Թափառական Հրեայ»ներու մասին ամէն կողմ տարածուած առասպելներէն և հեփաթներէն տարուած, հրեաները «Թափառական Հրեայ» կը յորջորջէին:

Իրականութեան մէջ, հրեաները չէին «Թափառեր», այլ կը «տարածուէին» աշխարհին չորս ծագերը, իրենց Սուրբ Գիրքին մէջ գրուած հրահանգներուն հետեւելով, աշխարհի բոլոր ցեղերուն վրայ իշխելու նպատակաւ:

Ամէն մէկ ճամբորդ հրեայ, գիտակցութիւնը ունէր, գիտէր, որ ինք առաջատար, “Pioneer” գիւնուոր մըն էր:

Եւ իրենց կրօնական կազմակերպութիւններու պետերը, իրե՛նք կ’որոշէին ամէն մէկ հրեայի ո՞ւր երթալը և հոն ի՞նչ ընելը:

Եւ հրեան կը հպատակէր այս հրահանգներուն, կը հաստատուէր հոն ամուր, կը կառչէր, իր ամբողջ ուժովը, դրկուած երկրին, և հոն կ’աշխատէր հրէական նպատակներուն համար, մինչեւ վերջին վայրկեանը, մինչեւ այն վայրկեանը՝ երբ իրենց կրօնական կեդրոնէն տրուէր ազդանշան, որ վտանգ մը կայ իրեն համար:

Ա՛յս է «Թափառական Հրեայ»ին իսկական պատմութիւնը: Հրեաները դարերով *Ֆնացուցին* ժողովուրդները, իրենց բուն նպատակները ֆողարկելով, և ձեւացնելով ինքզինքնին խեղճ, թափա-

ուսկան ազգ մը, օգտուելով իրենց համար ամէն կողմ տարածուած պատմութիւններէն, թէ հրեաները՝ «Յախտեան թափառելու դատասարտուած են»:

Եւ շատ շատեր, անգիտակցաբար, կը խղճային և կը մեղքնային այս «Թափառական» հրեաներուն վրայ:

Բայց 1945-էն յետոյ, «Թափառական Հրեան» իր վրայէն նետեց կեղծ ֆողը և իսկական հրեան՝ «Աշխարհակալ Հրեան» մէջտեղ ելաւ:

Եւ իրենց Սուրբ Գիրքին մէջ գրուած «Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդը» ըլլալու հանգամանքով՝ իշխեց աշխարհի գրեթէ բոլոր ցեղերուն վրայ, շնորհիւ, մանաւանդ, այն թափառական կարծուած հրեաներուն, որոնք իրենց կրօնականներուն հրահանգներով տարածուած էին աշխարհի չորս կողմերը, և մասնաւորապէս՝ աշխարհին ամէնէն հարուստ, ամէնէն շահաբեր և ամէնէն կարեւոր կեդրոնները, և ձեռք անցուցած էին, իրենց դրամին ու ժովը, այս կեդրոններուն «անտեսանելի դեկավարութիւնը»:

«Թափառական Հրեան»
Գործ՝ Էտկար Շահինի-
1873-1947
(EDGAR CHAHINE)

ԿԱ՛Յ ԱՌԱՍՊՊԵԼ ՄԸ, ԱԶԳԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Գալով հրեաներուն՝ ժողովուրդներու գիտակցութեան մէջ իրենց «Թափառական Հրեայ» նկատուելուն պատճառներուն արմատները շատ հին են:

Այս մասին, ինչպէս որ ըսինք՝ շատ մը առասպելներ, շատ մը պատմութիւններ յօրինուած են:

Այս առասպելներուն ամէնէն շատ տարածուածը, 1602-թ.ին Գերմանիոյ մէջ [մեծ հաւանականութեամբ] “Dudulceus”ի կողմէ հրատարակուած գիրքին մէջ տեղ գտած մեկնաբանութիւնն է:

Քրիստոսին խաչելութեան օրը պատահած, այս շատ սրտայոյզ և հետաքրքրական «ատասպելը» պատմելու ջանանք:

«Քրիստոս խաչելութեան դատապարտուած ըլլալով, խաչը կոնակը առած, չարչարանքներով և շատ դժուարութեամբ, կը յառաջանայ դէպի Գողգոթա:

Գողգոթայի նամբուն վրայ, ամբողջապէս ուժաթափ վիճակի մէջ, Քրիստոս, գէթ վայրկեան մը հանգչելու համար, խաչը միշտ կոնակին, տունի մը պատին կոթնիլ կ'ուզէ: Բայց այդ միջոցին տանտէրը, "Ahasverus" անունով հրեայ կօշկակար մը, Քրիստոսին արգելք կ'ըլլայ և անարգալից խօսքերով կը վտարէ զինք:

Այն ատեն Քրիստոս կը նզովէ "Ahasverus"-ը:

Եւ Քրիստոս "Ahasverus"ին կ'ըսէ. «Ես պիտի մեռնիմ և հանգրստանամ: Բայց դուն՝ յաւիտեան պիտի թափառիս»:

Այդ օրէն ի վեր "Ahasverus", առանց տեղ մը կարենալ հանգչելու, տեւական կը թափառի, աշխարհի չորս ծագերը»:

Այս յուզիչ պատմութիւնը, բոլոր քրիստոնեայ ժողովուրդները շատ տպաւորած ըլլալուն, ամէն երկրի մէջ, գրեթէ նոյն «ոգի»ով, առաւել կամ նուազ հարազատութեամբ ու անուններու տարբերութեամբ լսել կարելի է:

Օրինակ՝ 1602-թ.ին, Գերմանիոյ մէջ հրատարակուած "Dudulceus"ի գիրքին մէջ, հրեայ "Ahasverus"ին տիտղոսը «Յաւիտեական Հրեան» է: [Գերմաներէն՝ "Der Ewiger Jude": Ֆրանսերէն՝ "Le Juif Eternel"]:

Բնագրին մէջ՝ "Ahasverus"ին տիտղոսը «Թափառական Հրեայ»ի վերածուած է:

Եւ այդ օրէն սկսեալ «Թափառական Հրեայ» անունը, շատ աւելի տարածուած և ընդհանրացած է:

Այս խնդրին մէջ մեզի՝ հայերուս համար, շատ յատկանշական պարագայ մը կայ:

«Յաւիտեական Հրեայ»ի մասին պատմութեան մէջ, առաջին անգամ ըլլալով արտայայտուողը և «Թափառական Հրեան» տեսած ըլլալը վկայողը, «Հայ Արքեպիսկոպոս» մըն է, և այս հայ եկեղեցականին վկայութիւնը 13-րդ դարու իտալական "Chronique"-ներուն [օրագրութիւններուն] մէջ արձանագրուած է:

Այդ տարիներէն ի վեր՝ "Ahasverus" թափառական հրեային պատմութիւնը, շատ մը բանաստեղծներու, գրողներու, երաժիշտներու և նկարիչներու ներշնչման աղբիւր եղած է:

Շատ շատերու կողքին նշեմք՝ գերմանացիներու մեծագոյն բանաստեղծը եղող «Johann. W. Von Goethe»-ին 1774-թ.ին «Յախտեմական Հրեայի» մասին գրած «Fraghents» ստեղծագործութիւնները, և աւելի ետք՝ 1844-թ.ին Ֆրանսայի մէջ, «Eugen Süe»-ին գրած ժողովրդական վէպը՝ «Թափառական Հրեան» երկը որ ամէնէն ծանօթներէն է:

Այստեղ կը հրատարակենք՝ 19-րդ դարէն՝ «Ahasverus»ը ներկայացնող «Epinal»էն պատկեր մը:

Եւ նաեւ՝ Ֆրանսա ապրած ծանօթ հայ նկարիչ՝ «Edgar Chahine»-ին [1873-1947] «Թափառական Հրեայի» տիպարը ներկայացնող մէկ ըստեղծագործութիւնը, որ կը գտնուի Նիսի «Ռուրէն Սեւակի անուան Յիշատակի Տուն»ի պատկերասրահին մէջ:

AHASVERUS
(image d'Epinal, XIXe s.)

ՄԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՈՒՍՈՒՑԻՉ «ՄՕԼԼԱՅ»Ի Ն ՊԱՏՄԱԾԸ

Թափառական Հրեայի այս պատմութիւնը, ժամանակի ընթացքին, ժողովուրդներու մէջ, Հրեայ Ազգին նակատագրին հետ նոյնացուած է:

Հրեայ ազգին՝ դարերու ընթացքին շատ մը երկիրներէ վտարուիլը, տեւական տեղափոխութեան մէջ ըլլալը և հայրենիք մը չունենալը, հրեաներուն թափառական ազգ մը կազմելու խարուսիկ

վարկածով, ամէն կողմ տարածուելուն պատճառ եղած է:

Այս մասին պիտի ուզենի հոս նշել, մեր երիտասարդ տարիներուն մեզ շատ տպաւորած և նոյն ատեն մեզ շատ զարմացուցած դրուագ մը:

1939-թ.ին՝ Պոլսոյ արուարձաններէն Մաքրի գիւղի մեր Պեգագեան վարժարանին ութերորդ դասարանն էինք:

Պեգագեան վարժարանը, հայկական դպրոց մը ըլլալով հանդերձ, Պոլսոյ գրեթէ բոլոր հայկական կրթարաններուն նման, հայերէն լեզուի դասերէն բացի, ընդհանուր դասերը թրքերէն լեզուով կը տրուէին այնտեղ:

Աւելորդ է ըսելը, թէ ո՛չ հայերէն պատմութեան դաս ունէինք, ո՛չ ալ հայերէն աշխարհագրութեան դաս:

Եւ մեզի պատմութեան դասը կ'աւանդուէր թրքերէն լեզուով, Թուրք ուսուցիչի մը կողմէ:

Բայց այս թուրք պատմութեան ուսուցիչը, շատ յատկանշական կողմ մը ունէր՝ «մօլլայ» մըն էր:

Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրք ըսուած հրեայ բռնակալը, իբր թէ օրէնքով «մօլլաներուն» բոլոր դպրոցները (Medrese) փակած, մօլլաները հալածանքի ենթարկած և ցիրուցան ըրած, ւախորած էր:

Բնական է որ, փոխադարձաբար, մօլլաներն ալ կ'ատէին «Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրք» կոչուած հրեան, և զինք իսլամ կրօնին մեծագոյն թշնամին կը նկատէին, և Մ. Ք. Աթաթիւրքը անարգելու համար, զինք «կոյր», “Kör” կը կոչէին նկատելով, որ Մ. Ք. Աթաթիւրքին մէկ աչքը կոյր էր:

1940-թ.ներուն էր. մեր հայրը, Պոլսոյ մէջ, բարեկամացած էր ֆիւրտ մօլլայի մը հետ, որ թուրքերուն կողմէ ֆիւրտերու մաքրագործման շրջանին, Տիգրանակերտի գիւղերէն դէպի Թրակիա ւախորուած էր, հայրենասէր ֆիւրտ մօլլայ մը ըլլալուն պատճառաւ:

Օր մը այս ֆիւրտ մօլլան, մեծ ուրախութեամբ, մեր հօր քով կու գայ և ոգելորուած կ'ըսէ. «Կոյրը պայթեցաւ - Աստուած՝ անաստուածին պատիժը տուաւ»: (Kör Patladi. Allah Allahsizin Cezasini Verdi):

Ի՞նչ էր պատահածը:

Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրք կոչուածին 1938-թ.ին մահանալէն յետոյ, իր մարմինը, գնոսուած վիճակով, Անգարայի “Ethnographie”-ի թանգարանին մէջ կը պահուէր սոժամաբար, մինչեւ որ իրեն համար հոյադամբան, “Mausolée” մը կառուցուի:

Բայց, թուրքերուն ճախաւերութեան պատճառաւ, գնուած մարմնին մէջ արսկուած դեղերը, աստե՛ն մը ետք, պայթումի մը պատճառ կ'ըլլան, և Մ. Ք. Աթաթիւրք ըսուածին մարմինը կտոր-կտոր կ'ըլլայ:

Այս դէպքը, Թուրքիոյ մէջ, երբեք չիրապարակուեցաւ, և ժողովուրդը բնաւ տեղեակ չեղաւ այս պատահարէն:

Բայց մօլլաներու շրջանակը, իրենց գաղտնի կապերուն շնորհիւ, տեղեակ եղած էին մօլլաներուն «ոխերիմ թշնամիին» ճակատագրին, և Աստուածային պատիժ նկատած Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրքի մարմնին կտոր-կտորի վերածուիլը:

**ԵԹԷ «ԹԱՓԱՌԱԿԱՆ»Ը ՏԵՍՆԷՐ
«ԱՇԽԱՐՀԱԿԱԼ»Ի՝ ՎԵՐԱԾՈՒԱԾ**

Մեր պատմութեան ուսուցիչ մօլլային ինչպէ՞ս Մ. Ք. Աթաթիւրքի հալածանքէն ազատուիլը և ինչպէ՞ս իրեն ուսուցչութեան պաշտօն տրուած ըլլալը չէինք հասկցած:

Հակառակ անոր որ ինք, իր մօլլայ մը ըլլալը, չէր պահեր:

Եւ միշտ մեզի հպարտութեամբ կ'ըսէր, որ ինք «մօլլայ» մըն է:

Իր խօսքերուն մէջ, միշտ փառք կու տար Աստուծոյ, և դասերը աղօթքով կը սկսէր ու աղօթքով կ'աւարտէր:

Եւ բնաւ չենք մոռնար որ օր մը, Պաղեստինի Պատմութեան մասին բացատրութիւն տուած աստե՛ն, մեզի պատմեց Քրիստոսի կեանքը:

Մեր թրքերէն պատմութեան դասագիրքերուն մէջ, “Atheiste” գաղափարականով Քրիստոսի կեանքին մասին գրուած էր. «Այդ թուականներուն Քրիստոս անունով մէկուն ապրած ըլլալուն և անոր վերագրուած դէպքերուն մասին նոյն շրջանի պատմագիրներուն կողմէ գրուած պատմութեան գիրքերուն մէջ, ոչ մէկ յիշատակութիւն կայ: Այդ տեսակէտով՝ Քրիստոսին գոյութիւնը կասկածելի է»:

Մինչդեռ, մեր պատմութեան ուսուցիչ մօլլան, թրքական պատմագիրքերուն մէջ գրուածէն բոլորովին տարբեր՝ աղաւաղուած ձեւով ներկայացուց մեզի Քրիստոսի կեանքը:

Ամէն անգամ, որ Քրիստոսին անունը կու տար, խոր պաշտամունքով՝ “Hazreti Isa” [Յիսուս Քրիստոս] կ'ըսէր:

Քրիստոսի կեանքը, շատ հարազատ կերպով մեզի պատմել է յետոյ, սապէս եզրակացուց.

«Հրեաները, “Hazreti Isa”-ն [Յիսուս Քրիստոսը] խաչեցին: Այդ պատճառաւ հրեաները, «Աստուծոյ» կողմէ, անհիծուած Ազգ մըն են:

Եւ Աստուծոյ հրամանով, յաւիտեան պիտի թափառին. և երբեք հայրենիքի մը տէր պիտի չլլան»:

Մեր պատմութեան ուսուցիչ մօլլային այն ատեն ըսածները, մեր ականջներուն մէջ ըլլալով, երբեմն կը մտածենք:

Մեր պատմութեան ուսուցիչ մօլլան եթէ այսօր սպրէր և հրեաներուն «Աշխարհակալ» ազգ մը ըլլալը տեսնէր, արդեօք ի՞նչ պիտի ըսէր:

22-11-1997

Հ Ա Ջ Ա Ր Դ Ի Մ Ա Կ
Ո Ի Ն Ե Ց Ո Ղ Ա Ջ Գ Մ Ը՝
Հ Ր Ե Ա Ն Ե Ր Ը

Հ. — Ձեր գրոյցներուն մէջ տրուած բացատրութիւններով, մենք ալ համոզուած ենք, որ այսօրուան Իսրայէլի Պետութեան նախապատրաստական հիմերը նետուեցան հրէածին «Ittihad Ve Terakki» Կուսակցութեան հայ ազգը բնաջնջելու որոշումին գործադրութեամբը, որուն հետեւանով, Անաթոլիայի հայկական և յունական հողերուն վրայ «Հզօր Թուրքիա» մը ստեղծուեցաւ, Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրք կոչուած հրէածին զօրավարի մը առաջնորդութեամբ:

Դուք, որ Պոլիս ծնած և մինչեւ վերջին տարիները Պոլիս ապրած էք, ձեռնէ պիտի խնդրէիմք, որ Թուրքիոյ մէջ գտնուող հրեաներուն մասին մեզի տեղեկութիւն տայիք, և Թուրքիոյ հրեաներուն մասին ձեր մտածումները, ձեր համոզումները մեզի յայտնէիք:

Պ. — Այս մասին նախ սա կ'ուզէիմք ըսել. ինչպէս որ գիտէք՝ հրեաները, աշխարհի ամէն կողմը, ամէնէն հեռաւոր անկիւնները տարածուած ազգ մըն են:

Հ Ա Ջ Ա Ր Դ Ի Մ Ա Կ Ե Ի Գ Ո Յ Ն Փ Ո Խ Ո Ղ Ա Ջ Գ Մ Ը ...

Եւ հրեաները, իրենց կայք հաստատած երկիրներուն մէջ, իրենց հրեայ ըլլալը որպէսզի չհասկցուի, ընդհանրապէս իրենց անունը կը փոխեն, և բնիկ ժողովուրդին յատուկ անուններ կ'առնեն:

Եւ եթէ, իրենց համար օգտակար նկատեն, կամ ստիպուած ըլլան, առերես իրենց կրօնն ալ կը փոխեն:

Այս պատճառաւ, հրեան ընդհանրապէս, Ռուսիոյ մէջ ոռուսա-

կան անուն կը կրէ, Գերմանիոյ մէջ՝ գերմանական, Ֆրանսայի մէջ՝ ֆրանսական, Պարսկաստանի մէջ՝ պարսկական անուն:

Այս տեսակետով՝ հրեաները, հազար դիմակ ունեցող ազգ մըն են, և քամելիոնի նման գոյն փոխելով իրենց շրջապատին կը յարմարին:

Բայց միշտ և միշտ իրենց հրէական «ինքնութիւնը» կը պահեն, ինչ անուն ալ կրեն և կրօնա-դաւանական ինչ պիտակ ալ ունենան:

Հրեաներուն այս «անուն» փոխելու «նազմավարութիւնը», իրենց ամէնէն կարեւոր գէնքերէն մէկն է՝ իրենց ապրած երկրին մէջ, տեղւոյն իշխանութիւնը ձեռք անցընելու համար:

Այս պատճառով, տեղացի ժողովուրդները չեն գիտակցիր, հրեաներուն ըրած սաղայելական խաղերուն:

Պարագան նոյնն էր, Օսմանեան Կայսրութեան մէջ ապրող հրեաներուն համար:

ՀԱՅԿ. ԵՂԵՌՆԻՆ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԸ- ԴԱԻՄՆԱՓՈՒՆ ՀՐԵԱՆԵՐ

1915-ի հայկական ցեղասպանութիւնը գործող հրէածին “Ittihad Ve Terakki” կուսակցութեան առաջնակարգ վարիչներուն մէջ, մեծ թիւով իրենց բուն անունն ու կրօնը փոխած հրեաներ կային, որոնք ինքզինքնին «Թուրք» կը համարէին:

Օսմանեան Կայսրութեան կործանումէն յետոյ, հանրապետական Թուրքիան ստեղծող Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրք կոչուած բռնակալը, հակառակ, որ ծագումով խառնածին հրեայ մըն էր, իշխանութիւնը ձեռք անցընելէն ետք, իրեն մրցակից նկատած Իթթիհատ Վէ Թերաքի կուսակցութեան նախկին վարիչներուն մեծամասնութիւնը, զանազան պատրուակներով, մահուան դատապարտեց, որոնց մէջ դաւանափոխ եղած և թրքացած հրեաներ ալ կային:

Նոյնպէս՝ Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրք, հակառակ որ ինք բարձրաստիճան ֆարմատն մըն էր, երկրին միակ և միահեծան տէրը ըլլալու համար, «Պետութեան մէջ Պետութիւն եղող» հրեայ ֆարմատնական կազմակերպութեան գործունէութիւնը, Թուրքիոյ մէջ, «օրէնք»ով արգիլեց:

Հետեւաբար՝ հանրապետական շրջանի Թուրքիոյ հրեաները,

շատ զգոյշ էին, և հակառակ երկրի պետին «իրենցմէ» մէկը ըլլալուն՝ վրատահուժիւն չունէին Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթիւրքին, և իրմէ շատ կը վախնային:

Այս պատճառով՝ Անաթոլիայի Թրակիոյ հրեաներուն մեծ մասը, հանրապետութեան շրջանին, Պոլիս եկան ու հոն հաստատուեցան:

Իթթիհատական ղեկավարներու վոհմակը, որոնց մէջ մեծ թիւ կը կազմէին հրեայ-դաւանափոխ եղեռնագործները:

**ՅՈՒԴԱՅԱՏԻՊ ՄԱՏՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ...
ՀԱՅ Է, ԼԱԻ ՄԱՐԴ Է...**

Պոլսոյ հրեայ համայնքը, Լոզանի դաշնագրով, յոյներուն և հայերուն նման, փոքրամասնութեան մաս կազմող ճանչցուած համայնք ընդունուած էին, և իրենց սինակոկներուն մէջ, հրէական կրօնական արևմտաօսեաններն ու ծէսերը կիրարկելու իրաւունք ունէին:

Հրեաները, շատ հինէն ի վեր, Պոլսոյ արուարձաններէն՝ “Balat”ի, “Haskôy”ի և “Kuzguncuk”ի մէջ հաստատուած էին:

Պոլսոյ մէջ, հրեաներուն միջակ դասակարգը, “Kuledibi”ի շրջակայքը համախմբուած էին, իսկ արևելի հարուստ հրեայ ընտանիքներն ալ՝ Պոլսոյ նոր թաղամասերէն “Sisli” և շրջակայքը:

Հրեաները, Պոլսոյ մէջ, յոյներուն և հայերուն հետ բաղդատած, թիւով շատ արևելի նուազ էին:

Մենք, հրեաներուն համայնքային կեանքին մասին, ոչինչ գիտեինք:

Հրեաները գոց “Clan” մըն էին կարծես:

Մինչդեռ, Պոլսոյ յոյներուն և հայերուն համայնֆային գործու-
նէութիւնը, ամենուն ծանօթ էր:

Գալով հայոց և հրեաներուն մի-
ջեւ եղած յարաբերութիւններուն՝ սա
ըսեմք, որ Պոլսոյ մէջ մենք, յոյներուն
հետ աւելի «շաղուած» էինք քան
հրեաներուն:

Հրեաներուն հետ շատ շփում չու-
նէինք:

Աւելի ճիշդն ըսելու համար՝ «հրեա-
ներուն շատ չէինք սիրեր». բնական
է՝ բացառութիւններ միշտ կային:

Հրեաներուն մասին, Պոլսոյ հայ-
կական շրջանակներուն մէջ, շատ մը
ցաւալի «ամբաստանութիւններ», ման-
րապատումի ձեւի տակ, բերնէ բե-
րան կը շրջէին:

Պատմուածներուն համաձայն՝ «Հա-
միտեան» ջարդերու օրերուն, Պոլսոյ
արուարձաններէն “Haskôy”ի մէջ,
հրեաները՝ թուրքերուն կը ցուցնեն
եղեր հայերուն տուները և իրենց
«Յուդայական» վարձագիծով թուր-
քերուն կ’ըսեն.

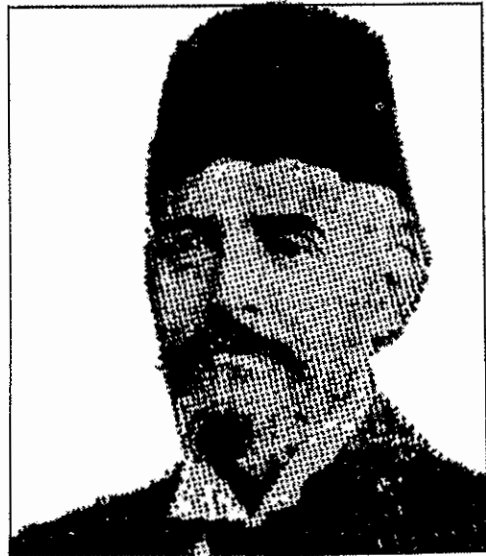
“Ermenidir, Çok İyi Adamdir”.

«Հայ է, շատ լաւ մարդ է...»:

Եւ այս մատնութիւններուն հետեւանով, հարիւրներով անմեղ
հայեր, վայրագ թուրքերուն կողմէ կը սպաննուին:

ԵՂԵՌՆԻՆ ԱԿԱՆԱՏԵՍ ՎԵՐՁԻՆ ՎԿԱՆԵՐԷՆ ՄԷԿԸ ԿԸ ՊԱՏՄԷ

Այս մատնութիւններուն տեսակէն հրեաներուն կողմէ հայոց
դէմ կատարուած ուրիշ «սխրագործութիւններուն» մասին, տեղ-
եակ եղանք վերջերս Նիսի մէջ, Զմիւռնիա [Իզմիր] ծնած և ուր-

Էմմանուէլ Քարասու-
ժագումով հրեայ, դաւա-
նափոխ երեսփոխանը Սե-
լանիկի. ան գլխաւոր կազ-
մակերպիչներէն էր 1908-
թ.ի «յեղափոխութեան»
որ տապալեց Սլթ. Համի-
տը: Կրկին՝ նոյն «տէօնմէ»
Քարասուն է, որ գլխաւոր
հեղինակներէն եղաւ հա-
յոց 1909-թ.ի (Կիլիկիոյ)
և 1915-թ.ի Հայկ. Յեղաս-
պանութեան:

սունը անց ֆրանսաբնակ հայէ մը, որուն կեանքին տխուր պատմութեան ուրուագիծը տալու ջանանք: Ըստ այս վկայութեան՝

1922-թ.ին, Անգլիացիներուն նենգ ֆաղափականութեան պատճառաւ Թուրքերը, արեւմտեան Անաթոլիայի մէջ, պարտութեան կը մատնեն յունական բանակները և կը յառաջանան դէպի Իզմիրի ծովեզերքը:

Թուրքերուն յաղթանակին լուրերը ստնող Իզմիրի բնիկ թուրքերը, կը խուժեն Իզմիրի քրիստոնեաներուն թաղամասերը: Հոն գտնուող հրեաները կը գործակցին թուրքերուն հետ, և Թուրք խուժանին մատնացոյց կ'ընեն հայերուն պատկանող տունները:

Եւ թուրքերը կը թալանեն հայերուն տունները: Կը սպաննեն իրենց ձեռքը անցած հայերը:

Այս զարհուրելի ողբերգութիւնը, մանուկ հասակին մէջ իր աչքերովը տեսած հայը, կը կորսնցնէ իր հայրը, իր երեք եղբայրները և երկու հօրեղբայրները:

Իսկ մայրը, իր վերջին մանուկ զաւակը գիրկն առած, օգտուելով մութէն, կը յաջողի խուժանին ձեռքէն ազատիլ և ինքզինք նետել ծովափ:

Այստեղ ինք և երեխան կը փրկուին, շնորհիւ յոյն նաւաստիներուն, որոնք յոյն ժողովուրդին հետ, կ'ազատեն նաեւ հազարաւոր հայեր և զանոնք կը փոխադրեն Յունաստանի ապահով ափերը:

**ԹՈՒՐԹ ԳՐՈՂ Ն ԱՆԳԱՄ ԿԸ ՎԿԱՅԷ ՀՐԵԱՅԻՆ
ՆԵՆԳՈՒԹԻՒՆԸ**

Այստեղ կ'ուզենք նշել, այս անգամ՝ թրքական վկայութիւն մը, որ կ'ապացուցանէ հրեաներուն հայոց դէմ ունեցած թշնամական կեցուածքն և մտայնութիւնը:

“Ahmed Refik” անունով թուրք գրողի մը [որ Իթթիհատականներուն թշնամի թագաւորական մը եղած է] 1918-էն յետոյ՝ զինադադարի տարիներուն Պոլսոյ մէջ հրատարակած մէկ գիրքը, թուրքի մը կողմէ գրուած հայկական Եդեոնին վաւերական պատմութիւնն է:

“İki Komite, İki Kital”

«Երկու Կոմիտէ եւ Երկու Սպանդ» անունը կրող և թրքերէն լեզ-

ուով գրուած այս գիրքին մէջ, Կոմիտէներէն մէկը “Ittihad Ve Terakki”ն է: Կոմիտէներէն միւսը՝ «Դաշնակցութիւն»ն է: Սպանդաներէն մէկը՝ Իթթիհատականներուն հայոց դէմ կատարած «սպանդ»ն է: Սպանդներէն միւսը՝ իբր թէ Դաշնակցականներուն կողմէ թուրքերուն դէմ կատարուած «սպանդ»ն է:

Գիրքին առաջին մասը, հայկական Եղեռնին իրապաշտ պատմութիւնն է, «մարդասիրական զգացումներ» ունեցող թուրքի մը կողմէ գրուած:

Գիրքին երկրորդ մասը, ասոր բոլորովին հակառակն է:

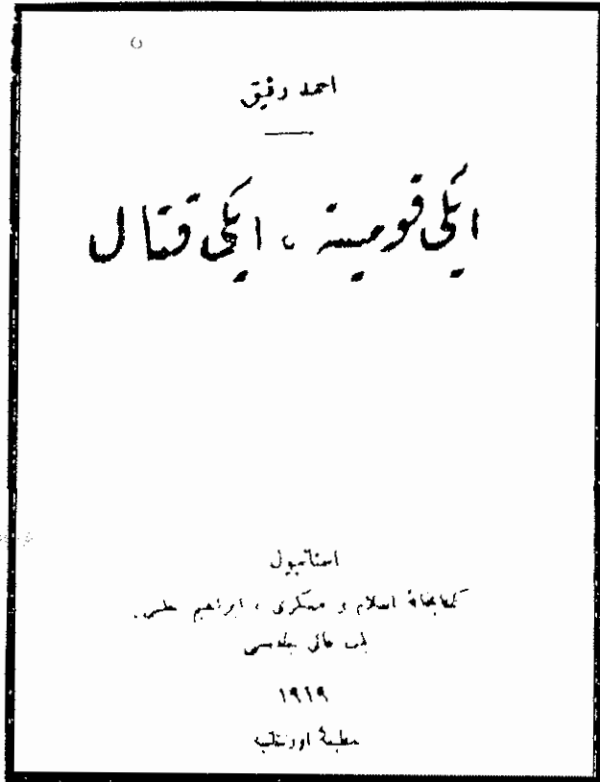
Կարծէ՛ք, թէ գրողը միեւնոյն անձը չէ, այն աստիճան արտառոց՝ որ հայատեաց և սուտերու վրայ կերտուած «թրքական մասալ» մը ըլլալու տպաւորութիւն կը թողու:

Կը կարծենք, որ գիրքին առաջին մասը, 1918-թ.ի թրքական պարտութենէն յետոյ, զինադադարի տարիներուն գրուած է, ընկճուած թուրքի մը մէջ արթնցող խղճի խայթի հոգեբանութեամբ: Մինչդեռ, երկրորդ մասի ընթերցումով այն համոզումը կը գոյացնես, որ զինադադարէն կարճ միջոց մը ետք՝ 1919-թ.էն սկսեալ, Անաթոլիայի մէջ Մուսթաֆա Քեմալի թրքական բանակներուն տարած յաղթանակը հայոց դէմ, թուրք գրողին կարծեցեալ մարդասիրութիւնը, խիղճը և դեռ՝ ամէն բան մոռցնել տուած է, և թուրքը կրկին «Վայրագ թուրք»ի մը վերածուած է:

6-12-1997

**ՊԱՐՏՈՒԱԾ ԹՈՒՐԶԸ ՄԱՐԴ Է,
ԻՍԿ ՅԱՂԹԱԿԱՆԸ՝ ԳԱԶԱՆ**

Մեր նախորդ գրոյցներուն մէջ, ջանացեր էինք բնութագրել ըսելով՝ «Միայն պարտուած թուրքը մարդ է: Յաղթական թուրքը գազան է»:

**Ա.հա՛նէտ Ռեֆիքի
գիրքին շապիկին Ա. երեսը**

Ուրեմն՝ վերադառնանք «մարդ-թուրփին», այսինքն՝ պարտը-
լած թուրփին գրածներուն:

Թուրփ գրողը, էսփիշէհիի մէջ, ականատես կ'ըլլայ կենդանի-
ներու յատուկ վակոններու մէջ թխմուած հայ ախորեալներուն
խղճալի վիճակին: Ասոնք «ժանտարմա»ներու հսկողութեան տակ,
էսփիշէհիի կայարանը կը սպասէին, մինչեւ իրենց ախորաւայր-
սպանդանոցը փոխադրուիլը:

Թուրփ գրողը այստեղ, երկար էջեր կը յատկացնէ ախորեալ
հայերուն, կը բացատրէ, թէ ինք ի՛նչ աստիճան ցաւ կը զգայ և խո-
րապէս կը տատապի մտածելով հայ ախորեալներուն վերապահ-
լած դժոխային ճակատագրին մասին, և անէ՛ծք կը կարդայ այս
սպանդին դահիճները եղող Իթթիհատականներուն:

Եւ Ահմէտ Ռէֆիփ, «Երկու Կոմիտէ, Երկու Սպանդ» անունը
կրող իր գիրփին առաջին մասին մէջ, կը վկայէ նաեւ երեւոյթի մը
մասին, որ հայկական Եղեռնի պատմութեան համար կենսական
կարեւորութիւն ունի:

Եղեռնի օրերու Ահմէտ Ռէֆիփի այս վկայութիւնը, հրեաներուն
հայոց հանդէպ բռնած դիրփին մասին է:

Ահա, հրեաներուն, Եղեռնի օրերու ախորեալ հայերուն հանդէպ
ցուցաբերած «անմարդկային» կեցուածքին մասին, թուրփ գրող՝
Ահմէտ Ռէֆիփին բառ առ բառ ըսածները՝

«Հայերուն հանդէպ կատարուած այս հալածանքէն, ամենէն
աւելի գոհ մնացողները, հրեաներն էին: Այս վերջինները՝ Ի զմիտ,
Ատաբազար և այլ վայրեր երթալով, տեղահանուած հայերուն ապ-
րանքներուն առուծախով հարստութիւն կը դիզէին:

էսփիշէհիի մէջ ապրող ու շատ սակաւաթիւ հրեաներէն մին,
օր մը ինծի եկաւ և, հայերու մասին աննպաստ խօսելով, գնահա-
տանքիս արժանանալ ուզեց:

Աչքերը խորամանկութեամբ վրաս սեւեռեց եւ ըսաւ. «Պէյ էֆէն-
տի, շատ լաւ եղաւ. կ'երթան, թող երթան, ինչե՛ր չէին ըրած մեզի՝
թուրփերուս, ինչե՛ր չէին ըրած» ըսելով, հայրենասէր անձի մը
երեւոյթը առած, իր զգացումները արտայայտող դերասանութիւն-
ներ կը կատարէր:

էսկիշէհիի մէջ, այս հրեային նմաններ շատ կը գտնուէին:

Մեծ Կղզի, Պոլիս, 16 Յունվ. 1919:

ԱՀՄԷՏ ՌԷՖԻՔ»

16 Յունուար 1919-թ.ին, Ահմէտ Ռէֆիֆին այս տողերու հրատարակութեան օրերուն՝ Պոլսոյ մէջ և այլուր, հայերը անշուշտ կարդացած էին այս գրութիւնները, տեղեակ եղած էին հրեաներուն հայոց դէմ ըրածներուն:

Բայց, ոչ մէկ հայ չարթնցաւ. ոչ մէկ հայ չտեսաւ իրականութիւնները: Բայց յանցանքը ժողովուրդինը չէր, որ ոչ մէկ ղեկավար, ոչ մէկ պատմագէտ, ոչ մէկ գրող այս մասին չխօսեցաւ, ժողովուրդը չուսարանեց՝ իրենց վախկոտութեան պատճառաւ, իրենց պորտերէն զանազան Սիոնիստ կազմակերպութիւններուն կապուած ըլլալուն պատճառաւ:

Ահմէտ Ռէֆիֆին՝ հրեաներուն մասին ըրած այս ցնցիչ վկայութիւնը՝ Սիոնիստներուն հայկական ցեղասպանութեան մէջ «Առաջին» պատասխանատուները ըլլալը ապացուցանող ամենակարեւոր փաստերէն մէկն է:

ԱՆՈՆՔ ԳԻՏԵՆ ՓԱԽՉԵԼՈՒ ԵՒ...

ԿՌՈՒԵԼՈՎ ՄԵՌՆԵԼՈՒ ՊԱՀԸ

Պոլսոյ մէջ, մեր երիտասարդութեան տարիներուն, հրեաներուն պատմութեան, իրենց կարողութիւններուն և առաւելութիւններուն մասին, շատ բան չէին գիտեր: Ընդհակառակը, Պոլսոյ մէջ, հրեաներուն մասին կար բաւական տարածուած ասացուածք մը, զոր հայերը կը գործածէին ընդհանրապէս, որ վարանոտ և երկչոտ անձերը բնորոշեն, զիրենք նսեմացնեն ու անարգեն:

Այս տեսակի մարդոց կ'ըսէին՝

“Korkak Yahudi”, «Վախկոտ Հրեայ»:

Ինչո՞ւ և ի՞նչ պատճառաւ հրեաներուն այս ածականը տրուած էր՝ չեն գիտեր: Բայց կ'ենթադրենք, որ հրեաներուն «վախկոտ» ածականը տրուած էր՝ քանի որ հրեաները չէին ուզեր «պարապ տեղ էջ-նահատակ» ըլլալ... մեր երազկոտ հայերուն նման:

Հրեաները գիտէին փախելու պահը, որ էջ-նահատակ չըլլան, և գիտէին նաեւ թէ ե՞րբ, նպատակի մը, ազգին օգտակար ըլլալու համար, մեռնիլ պէտք է:

Կը կարծենք, թէ հրեաներուն Իսրայէլի պետութիւնը հիմնելու և յետոյ ալ այս պետութիւնը պաշտպանելու համար մղած իրապաշտ և խելացի պայքարէն, հայերը առնելիք շատ դասեր ունին:

ԹՈՒՐԳ ԵՆԻՉԵՐԻՒՆ
ԵՒ ՅԱՆՅԱՊԱՐՏ ՀՐԵԱՅԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Պոլսոյ մէջ, հրեաներուն մասին մեր կարդացած հետեւեալ պատմութիւնը, մեզ շատ տպաւորած է:

Հին շրջաններուն, Պոլսոյ մէջ, “Yeni Çeri” մը [հին ատեններու թուրք զինուոր, ընդհանրապէս ֆրիստոնեայ ծնողքէ մանուկ տարիքին խլուած և կրօնափոխուած] իր փոքէն անցնող հրեան կը բռնէ և կը սկսի ծեծել:

Հրեան՝

– “Neden Dövuyorsun Kuzum. Ben Ne Yaptim Sana”

[Ինչո՞ւ կը ծեծես զիս գտնուկս, ես ի՞նչ ըրի քեզի]:

Ենիչերին՝

– Դուք Քրիստոսը խաչեր էք»:

Հրեան՝

– Բայց... այդ ըսածդ երկու հազար տարի առաջ էր»:

Ենիչերին՝

– Ի՞նչ ընեմ. ես նոր իմացայ»:

Մենք կը հաւատանք, որ այս պատմութեան մէջ նշուած միամիտ Ենիչերին կեցուածքը, շատ խոր նշմարտութիւն մը կը բովանդակէ:

Ասկէ առաջուան մեր գրոյցներուն մէջ, զայն բացատրելու ջանացեր էինք:

Հրեաները լաւագոյնս ճանաչու միջոցը, Յիսուսի կեան-

Թուրք Ենիչերիի տիպար մը- վայրագ, գիշատիչ ու անգութ:

Պիղատոս կը լուսայ ձեռքերը... Արդարը յանձնելով անհրաւնեւրուն վրէժխնդրութեան:

Գործ՝ Հանս Հոլպէյնի (1495-1500-թ.ի ընթացքին նկարուած):

քին վերջին օրերու պատմութիւնը շատ ուշադրութեամբ կարդալն է:

Ասիկա հաւատացեալ ըլլալու կամ չըլլալու հարց չէ:

Ասիկա՝ պարզապէս, Յիսուսի կեանքին վերջին օրերուն մասին Աւետարանին մէջ գրուածները, մարդասիրական խղճով, իրապաշտ միտքով և արդար տրամաբանութեամբ կարդալու և յետոյ վճռելու հարց է:

Ուրեմն կարդացէ՛ք Յիսուսի երուսաղէմ մտնելէն ետք, անոր քանի մը օրուան կեանքի պատմութիւնը՝ Աղօթատեղիէն վաճառականներն և լումայափոխները վճռելը, յետոյ՝ ձերբակալուիլը, դատուիլը, մահուան դատապարտուիլը և խաչելութիւնը:

Եւ այս ողբերգութեան մէջ, ուշադրութեամբ հետեւեցէ՛ք հրեաներուն Յիսուսի հանդէպ ունեցած վերաբերումներուն: Օրինակ՝ Հռոմէացի Պիղատոս, Յիսուսին անմեղ ըլլալը հասկնալուն պատճառաւ, զինք անպարտ արձակել կ'ուզէ. բայց հրեաները, անգրթօրէն, իր դէմ կ'ելլեն:

ՅԻՍՈՒՍ - ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ՀԱԶՈՒԱԳԻՒՏ ԱՐԴԱՐ ԵՒ ԲԱՐԻ ՄԱՐԴԸ

Հրեայ կրօնականները ա՛յն աստիճան աղմկալից կը բողոքեն և Պիղատոսին վրայ ճնշում կը բանեցնեն, որ Պիղատոս ձեռքերը կը լուայ և կը քաշուի մէկդի, և Յիսուս խաչելութեան կը դատապարտուի:

Ըստ Հռոմէական օրէնքին, մահուան դատապարտեալներուն մէջէն մէկ հոգիի կը ներուէր:

Պիղատոս կ'ուզէ, որ Յիսուսին ներուի: Բայց հրեաները Յիսուսի ներուելուն ալ կը հակառակին:

Եւ կը ներեն Բարաբբաս (Barabbas) անունով աւազակի մը:

Եւ Յիսուս կը խաչուի:

Բայց վերջապէս՝ ի՞նչ էր Յիսուսին յանցանքը:

Յիսուսին միակ յանցանքը՝ հրեաներուն նման չմտածելն էր:

Եւ այդ պատճառաւ ալ, հրեաները իրենց կրօնին համար վտանգաւոր նկատեցին Յիսուսը, և զինք խաչեցին:

Հրեաներուն մէջէն բարի և արդար միակ մարդ մը ելած էր՝ ՅԻՍՈՒՍԸ :

Հրեաները անոր ալ չհանդուրժեցին: Եւ սպաննեցին Յիսուսը:

Ահա՛, ա՛յս է Հրեան՝ անգութ
և անարդար:

Ազգերն ալ, անհատներու,
պէս, իրենց յատկանիշերն ունին:

Այս յատկանիշերը, իւրա-
ֆանչիւր ազգի *քրոմոսոմ*նե-
րուն (Chromosome) մէջ կը
գտնուին:

Անգթութիւնը և Անարդա-
րութիւնը հրեաներուն սերմ-
նարջիջներուն մէջ անցած են,
երբեք չեն փոխուիր:

Այսպէս եղած է հրեան Յի-
սուսի հանդէպ:

Այսպէս եղած է հրեան իր
քսան դարերու ամբողջ պատ-
մութեան ընթացքին, բոլոր
ազգերուն հանդէպ:

Եւ այսպէս է հրեան մինչեւ
այսօր՝ անգութ և անարդար,
ամէն կողմ և ամէն տեղ, գրտ-
նըւի ան Հայաստան, Պաղեստին թէ՞ Լիբանան:

17-1-1998

**ԵՂԵՌՆԸ ԱՄԲՈՂՋԱՑՆԵԼՈՒ
«ԱՌԻԹ» ՄԸ ՓԱԽՅՈՒՅ ԹՈՒՐՔԸ**

Երբ Հիթլերի (Hitler) հրեաներուն դէմ գործած խժոժութեան
լուրերը Պոլիս հասան, ահուսարսափի մատնուեցան Պոլսոյ հրեա-
ները:

Որովհետեւ այդ տարիներուն, Թուրքիոյ նախագահը եղող Իս-
մէթ Ինօնի (İsmet İnönü), շա՛տ աղուէսային ֆաղափականութիւն
մը կը վարէր:

Մէկ կողմէ Դաշնակիցներուն կը վստահեցնէր, որ Թուրքիան
իրենց կողքին է, միւս կողմէ ալ Գերմանացիներուն հետ կը «սի-
րարանէր»:

Մանաւանդ՝ գերմանացիներուն պատերազմի առաջին տարի-

*Իր յանցանքը...
Բարի և Արդար էր:*

ներուն եւրոպայի մէջ տարած յաջողութիւններուն և մասնաւորապէս Ռուսիոյ դէմ սկիզբի շրջանի ունեցած յառաջխաղացումներէն ոգեւորուելով, Գերմանիոյ հետ շատ սերտ կապեր ստեղծած էր:

Իսմէթ Ինօնիւ սպասեց, մինչեւ վերջին վայրկեանը, յուսալով ստանալ Սթալինկրատի մէջ գերմանացիներուն յաղթանակի լուրը, որ թրփական բանակները, գերմանացիներուն կողքին, յարձակին Սովետական Միութեան և Հայաստանի վրայ:

Բարեբախտաբար, գերմանացիներուն Սթալինկրատի մէջ յաղթութեան լուրը երբեք չեկաւ, եւ Սթալինկրատը գերմանացիներու գերեզմաննոցի վերածուեցաւ, և այս ձեւով Հայաստանը փրկուեցաւ բնաջնջումէ:

Եւ այն ստե՛ն Իսմէթ Ինօնիւ, գերմանացիներուն յաջողութեան մասին սնուցած յոյսերէն բոլորովին հիասթափուած, վերջնականապէս մօտեցաւ Դաշնակիցներուն:

Սթալինկրատի ճակատագրական օրերուն, Պոլսոյ հրեաները մեծ անձկութեամբ կը հետեւէին պատերազմի լուրերուն:

Այդ շրջանին հրեայ դրացիներ ունեցող մեր հայ բարեկամներէն տեղեկացանք, թէ հրեաներուն կրօնապետները, անոնց խորհուրդ տուած են, որ «շատ զգոյշ ըլլան, ցուցամոլութիւն չընեն, և մանաւանդ՝ փողոցը երբայերէն չխօսին, որ ինքզինքնին մատնելով թուրքերուն թշնամութեան առարկայ չըլլան»:

Ինչպէս որ ասկէ առաջ ջանացեր էինք բացատրել՝ մեր երիտասարդութեան տարիներուն, հրեաներուն մասին, շատ բան չէինք գիտեր:

Եւ մանաւանդ՝ չէինք գիտեր, թէ հրեաներուն Պոլսոյ մէջ խօսած լեզուն երբայերէն չէ, այլ՝ աղաւաղուած սպաներէն:

Այդ տարիներուն, Պոլսոյ հրեաներուն մէջ, իրենց կրօնականներէն զատ, ոչ ոք երբայերէն [կամ երբայեցերէն] չէր գիտեր:

Նոյնիսկ մեր ֆերականութեան գիրքերուն մէջ, երբայերէնը՝ լատիներէնի նման «մեռած լեզու» կը նկատուէր:

Եւ 1948-թ.ին, հրեայ կրօնապետներուն դարերով տարած աշխատանքներուն շնորհիւ, պաղեստինցիներէն գողցուած հողերուն վրայ, նոր հայրենիք մը՝ «Իսրայէլ» և նոր ազգ մը՝ «Իսրայէլացի» վերստեղծուեցան: Եւ այս մեռած լեզուն՝ «երբայերէնը» վերածնելով, նոր հայրենիքին և նոր ազգին իբր պաշտօնական լեզու

հռչակուեցաւ :

Այս նոր հայրենիք ստեղծելու համար, հրեաները անգլիացիներուն և արաբներուն դէմ, 1940-ական թուականներէն սկսեալ, «ազատագրական» պայքար ձեռնարկած էին Պաղեստինի մէջ:

Եւ այս պայքարին մասնակցելու համար, աշխարհի ամէն կողմէ հրեայ երիտասարդներ Պաղեստին գացին:

Նոյնպէս՝ Պոլիսէն հրեայ երիտասարդներ «արտասահման» մեկնեցան և յաջողեցան գաղտնաբար Պաղեստին մտնել:

Պաղեստինի մէջ, այս ազատագրական պայքարի շրջանին, “Irgoun” և “Stern”-ի նման ահաբեկչական գաղտնի կազմակերպութիւններ ստեղծուեցան, որոնց մէջ առաջնակարգ դեր կատարեցին Մենա-հիմ Պեկին-ի (Menahem Begin) նման ահաբեկիչներ, որոնք, յետագային, Իսրայէլի պետութեան ղեկավարները եղան:

Պաղեստինի մէջ, անգլիացիներուն դէմ մղուող հրէական «ազատագրական» պայքարի այս տարիներուն, հրեայ ահաբեկիչներուն կողմէ մեծ թիւով անգլիացի զինուորներ սպաննուեցան:

Բայց անգլիական կառավարութիւնը, գիտակցաբար կը գոհէր այս անգլիացի երիտասարդ զինուորները, արաբներուն աչքին «փոշի փչելու» համար, արաբներուն որպէսզի ցոյց տայ, թէ իրենք ամէն բան կ'ընեն որ արգելք ըլլան հրեայ ահաբեկիչներուն:

Իրականութեան մէջ, անգլիական կառավարութիւնը, շատ տարիներ առաջ որոշած էր՝ 1917-թ.ի “Déclaration Balfour”-ով, հրէական անկախ պետութեան մը հիմնադրումը:

Եւ վերջապէս 1948-թ.ին, Իսրայէլի (Israel) պետութեան ստեղծումը պաշտօնապէս հռչակուեցաւ:

Եւ այս նոր՝ Հրէական Պետութիւն-ը պաշտօնապէս ճանչցող առաջին տէրութիւններէն մէկը եղաւ Թուրքիան:

ՀՐԷԱԿԱՆ – ՍԻՈՆԱԿԱՆ ԶԱՐԹՕՆՔԸ ԹՈՒՐԳԻՈՅ ՄԷՋ

1945-թ.ի Դաշնակիցներուն յաղթանակէն, աւելի ճիշդ՝ Սիոնիստներու յաղթանակէն յետոյ, ինչպէս աշխարհի ամէն կողմը՝ նոյնպէս Թուրքիոյ մէջ, հրէական վերագարթումը սկսաւ:

Նախ՝ մասոնական կազմակերպութիւնները, կայծակի արագութեամբ, իրենց ցանցը սկսան տարածել:

Յետոյ, դաւանափոխ հրեաներուն և հրեաներուն գործակցութեամբ ստեղծուած բոլորովին նոր օրաթերթեր, շաբաթաթերթեր, մէկ օրէն միւսը, Թուրքիոյ ամէն կողմը սունկի պէս տարածուեցան:

Եւ միջոց մը ետք ալ, այս նորակազմ մամուլին փարոզչութեան շնորհիւ, Թուրքիոյ մէջ իբր թէ ժողովրդավար (democrate), իրականութեան մէջ մասոնական կուսակցութիւն մը 1950-թ.ին, իշխանութիւնը ձեռք առաւ:

Ասոր արդիւնքը այն եղաւ, որ Թուրքիոյ մէջ, տնտեսական անհաւատալի բարգաւաճում մը սկսաւ:

Ամերիկայի և Եւրոպայի առաջնակարգ արդիւնաբերական հիմնարկներու, գործարաններու մասնահիւղեր որպէս, հարիւրաւոր նոր առեւտրական ընկերութիւններ կը կազմուէին Պոլսոյ մէջ և շրջակայքը:

Եւրոպական մակարդակով նոր գործարաններ կ'սկսէին աշխատիլ, և Թուրքիա նարտարարութեան երկիր մը ըլլալու ճամբուն մէջ կը մտնէր:

Եւ մենք, այդ տարիներուն, բանի մը ուշադրութիւն ըրինք:

Այս նոր գործարաններուն, նոր առեւտրական կեդրոններուն տէրերը, մեծամասնութեամբ, ծագումով հրեայ, դաւանափոխ եղած թուրքեր էին, և կամ՝ թուրքերուն հետ ընկերութիւն կազմած հրեաներ:

Շատ բացայայտ էր, որ ամերիկեան և եւրոպական ընկերութիւնները, Թուրքիոյ մէջ իրենց ներկայացուցիչ ընտրած էին իրենց նմանները, համախոհները:

Այսինքն՝ ամերիկացի և եւրոպացի ՀՐԵԱՆ, Թուրքիոյ մէջ «ՀՐԵԱՆ» ղեկավար ընտրած էր:

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՊՈԼԻՍԸ ՔԱՆԴՈՒԵՑԱԻ 6 ՍԵՊՏ. 1955-Թ.ԻՆ

6 Սեպտեմբեր 1955-թ.ի գիշերը, Պոլսոյ մէջ, աներեւակայելի, սարսափելի ողբերգութիւն մը կատարուեցաւ:

Այդ գիշեր, ֆրիստոնեայ Պոլիսը փանդուեցաւ և թալանի տրուեցաւ, թուրք կոչուած վայրի խուժաններուն կողմէ:

1453-թ.ին՝ թուրքերուն կողմէ Պոլսոյ գրաւման օրն անգամ,

«Կոստանդնուպոլիսը» այս աստիճան չէր ֆանդուած և թալանուած:

Այդ օրը, Պոլսոյ բոլոր յունական եկեղեցիները, յունական դրարոցները, բոլոր յունական վաճառատուներն ու բնակարանները աւերեցին ու թալանի տուին:

Յունական գերեզմանատուները խորտակեցին, յոյն պատրիարքներուն դամբանները պղծեցին:

Եւ շատ մը յոյն կղերականներ, թուրք խուժանին կողմէ սպաննուեցան, բզիկ-բզիկ դարձուելով:

Նոյն օրը, բազմաթիւ հայկական եկեղեցիներ, դպրոցներ, հայերու պատկանող մեծ թիւով գործատեղիներ և բնակարաններ, թուրք խուժաններուն կողմէ թալանի ենթարկուեցան:

Այստեղ կ'ուզեմք սա շատ կարեւոր երեւոյթն ալ նշել, մեր թուած նմուշներուն վրայ թրփական բարբարոսութեան գիշերը՝ հրեաներուն սինակոկները, գործատեղիները և բնակարանները գրեթէ չվրնասուեցան: Հրեաներուն կրած շատ չնչին վնասներն հետեւանք էին սխալմունքի: Թուրք խուժանը հրէապատկան կալուածները հայկական ու յունական կարծած էր:

Եւ այս ամբողջ վայրագութեանց դրդապատճառը՝ Կիպրոսը չրկորսնցնելու անգլիական նենգ ֆաղափականութեան միտումն էր:

Անգլիացիները, Կիպրոսի խնդրին մէջ, թուրքերն ալ միջամուխ դարձնելու նպատակաւ, թրփական կառավարութեան կը դրդեն, որ թուրքերն ալ Կիպրոսի համար ցոյցեր կատարեն:

Այս առիթէն օգտուող թուրք ղեկավարները, ամբոխներուն կը հրահանգեն, որ ֆրիստոնեայ Պոլիսը կործանեն:

Աթենակորաս Պատրիարքը Սամաթիոյ Այոս Բոնսթանթինոս Վէ Էլէնի-ի եկեղեցիին աւերակին մէջ:

Եւ յարձակումի ազդանշանը կը տրուի Սելանիկի մէջ, Աթաթիւրքի ծնած տան վրայ ուումքի մը դիտաւորեալ արձակումով:

Նոյն ժամերուն թուրք խուժանը կը սկսի յարձակիլ քրիստոնեաներուն եկեղեցիներուն, դպրոցներուն և գործատեղիներուն վրայ, վայրագօրէն գոռալով՝

«Յոյները, Աթաթիւրքին տան վրայ ուումք նետեցին. Աթաթիւրքին տունը քանդեցին»:

Մինչդեռ, այս բոլոր ըսուածները, պատրուակ էին, պատրաստուած բեմադրութիւն, թատրոն էր:

«Աթաթիւրքին տունը քանդուեցաւ»ը իսկութեան մէջ, Աթաթիւրքին տունին պարտէզին ծայրամասի մէկ անկիւնը դրուած պզտիկ ուումքի մը պայթումն էր: Ո՛չ Աթաթիւրքին տունը քանդուած էր, ոչ ալ վնասուած:

Թրքական «Վատան» թերթն է վկայողը. «Սելանիկի մէջ նետուած ուումքը Թուրքիայէն հոն տարուած էր...»:

Եւ ամէնէն կարեւորը՝ ուումքը դնողին ինքնութիւնն էր:

Թրքական կառավարութեան հրահանգով, ուումքը հոն դրած էր Սելանիկի թրքական հիւպատոսարանին «թուրք պաշտօնեան»:

Այս ողբերգութենէն ամենէն շատ օգտուողները եղան՝

Ա. — Անգլիան, որ մինչեւ այսօր Կիպրոս կը մնայ:

Բ. — Թուրքիան՝ որ Պոլիսը վերջնականապէս յոյներէն մաքրեց և թրքացուց, և յետոյ՝ Կիպրոսին կէսն ալ գրաւեց:

Եւ այս ողբերգութիւնը պատահեցաւ այն օրը, երբ Պոլիս եկած էին, աշխարհի ամէն կողմէ գալով, պետական առաջնակարգ դեկավարներ, մասնակցելու համար Գոնկրէս-ի (Congrès) մը:

Եւ այս դեկավարներուն մէջ էր նաեւ, Ֆրանսայի այդ ատենուան վարչապետը՝ Փիէր Մենտէս-Ֆրանս-ը (Pierre Mendes-France):

Բայց Ֆրանսայի վարչապետ, հրեայ Փիէր Մենտէս-Ֆրանսը, թրփական այս փտմանի «ոնիր»ը չդատապարտեց, լուռ մնաց:

Արեւելեան Հռոմի Կայսրութեան պատմական կեդրոնը եղող Կոստանդնուպոլսոյ մէջ, քրիստոնեայ վերջին ներկայութեան խորտակուիլը, բնական է, որ հրեայ Pierre Mendes-France-ին համար, ամենաուրախ եղելութիւնն էր:

6 Սեպտեմբեր 1955-թ.ին յաջորդող տարիներուն, Պոլսոյ այդ ատենուան 150,000-ի [հարիւր յիսուն հազար] հասնող յոյն բնակչութիւնը, թրփական բարբարոսութեան պատճառաւ, հեռացան Պոլիսէն:

Եւ այսօր, Պոլսոյ մէջ [նախկին յունական ֆաղափ եղող Կոստանդնուպոլսոյ մէջ], քանի մը հարիւր յոյներ մնացած են միայն:

«6-7 Սեպտեմբեր 1955-թ.» կոչուած այդ մղձաւանջի գիշերը՝ շատ մը քրիստոնեաներու նման, մենք ալ Պոլսոյ մէջ «ապրելու» դժբախտութիւնը ունեցանք. մեր աչքերովը հետեւեցանք, առաջինէն մինչեւ վերջին վայրկեանը, թրփական այս բարբարոսութեան: Տեսանք թալանը, կողոպուտը, տեսանք կատղած, վայրագ թուրքերուն իրական դէմքը, և տեսանք աւերակի վերածուած Պոլիսը:

ԹՈՒՐԹ - ՍԻՈՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ ԻՐԱԳՈՐԾՈՒԵՑԱԻ ԵՐԵԹ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆՈՎ

Այս ձեւով իրագործուեցաւ, Սիոնիստներուն Անաթոլիայի և Պոլսոյ համար նախագծած ծրագիրը:

Առաջին հանգրուանը՝

Հայաստանը և հայերը բնաջնջել էր: Զայս կատարեցին 24 Ապրիլ 1915-թ.ին:

Երկրորդ հանգրուանը՝ Անաթոլիայի մէջ գտնուող յոյները բնաջնջել էր: Այս մէկը կատարեցին 29 Հոկտեմբեր 1923-թ.ին:

Երրորդ հանգրուանը՝

Կ. Պոլիսը յոյներէն մաքրել էր: Այս ալ կատարեցին 6 Սեպտեմբեր 1955-թ.ին:

Այսօր, նախկին Կոստանդնուպոլիսը՝ Իսթանպուլ (Istanbul) անուանով, 15 միլիոնոց ամբողջովին թուրքերէ բնակուած թրփական ֆաղափի մը վերածուած է: Եւ տեսնենք, թէ թուրքերը “Istanbul” անունը ե՞րբ պիտի թրփացնեն, նկատելով, որ “Istanbul” անունը յունարէն է. “Istinboli”ին աղաւաղուած ձեւն է: Յունարէնով “Polis”

ֆաղաֆ ըսել է: Բայց, խնդիրը միայն Պոլիս-ով չի՝ վերջանար: “Ankara”, “Izmir”, “Samsun”, “Trabzon”, “Kayseri”, “Antalya”, “Amasya”, “Bursa”, “Izmit”, “Iznik”, “Isparta”, “Manisa”... և տակաւին հարիւրաւոր ուրիշ ֆաղաֆներու անուններ կան որոնք, բոլորն ալ, յունարէն են:

Թուրքերը հայկական ֆաղաֆներուն և, մանաւանդ, գիւղերուն անուններուն մեծամասնութիւնը փոխեցին: Օրինակ՝ Պարտիզակ-ը Պահչէնիզ-ի (Bahcecik) վերածեցին:

Եւ Թուրքիան, իր 65 միլիոնի [վաթսուներկու միլիոն] հասնող բնակչութեամբ, իր շատ յառաջդիմած նարտարարութեամբ, իր լայնատարած բարեբեր հողերով, իր Զբօսաշրջութեան (Tourisme) դրախտ՝ պատմական անհաւատալի հարստութեամբ, և մանաւանդ՝ իր գօրաւոր բանակով, արեւելեան Միջերկրականի մեծագոյն, ամէնէն հարուստ և ամէնէն հզօր պետութիւնն է:

Եւ այս 65 միլիոննոց հզօր Թուրք Պետութեան տնտեսական, ֆաղաֆական և գիւղութեական կեանքը կը ղեկավարուի, Պոլսոյ մէջ հաստատուած մեծ ընկերութիւններու ցանցի մը կողմէ:

Եւ այս ցանցին կեդրոնական վարչութեան ղեկավարները, տեսանելի և ֆոդարկեալ՝ բոլորն ալ հրեաներ են:

31-1-1998

★ ★ ★

WE CONTROL

“ THE MONEY ”

WE CONTROL

“ THE PRESS ”

WE CONTROL

“ THE WORLD ”

NEW YORK-Ի ՄՈՒԼԵՌԱՆԴ ԶՐԷԱԿԱՆ “HASSIDIQUE” ԿԱԶ-ՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԿԱՆՈՂ ԶՐԵԱՅԻՆ ԸՍԱԾ ԱՅՍ ԵՐԵՔ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ՝ SIONISME-ԻՆ ԱՄԲՈՂՋ «ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ»Ը ԱՄՓՈՓՈՒԱԾ Է:

Հ. — Մինչեւ հիմա ձեր տուած բացատրութիւններով, մենք տեղեկացանք հրեաներուն [սիոնական] իսկական նպատակներուն, անոնց ծրագիրներուն և տարած աշխատանքներուն:

Բայց այստեղ՝ մեր մէջ հարցում մը կը ծնի. — Հրեաները, իրենց միջեւ, տարակարծութիւններ ու բաժանումներ չունի՞ն: Հրեաները միաձոյլ ազգ մըն են, իրենց մէջ պատակտումներ չկա՞ն:

Պ. — Այո, հրեաները միաձոյլ ազգ մըն են: Բայց միայն իրենց ցեղային բարձրագոյն նպատակներուն, աշխարհի բոլոր ժողո-

վուրդներուն վրայ յաւիտեան իշխելու իրենց ծրագիրներուն մէջ է, որ ամբողջովին միաբան են, «մէկ հոգի ու մէկ սիրտ»ի պէս:

Արդէն, իրենց ամբողջ ուժը, այս «ցեղային բարձրագոյն նպատակներուն համար» միութիւն կազմելուն մէջ կը կայանայ:

Անկէ դուրս՝ հրեաներն ալ, վերջապէս, «մարդ» են. հակառակ որ ինքզինքնին «գերմարդեր» կը համարեն, և «Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդ» կը նկատեն, «կեանք» ըսուած յորձանքին հրեաներն ալ ենթակայ են, ասոր ամէն տեսակի ելելէջներուն:

Վկայ իրենց Սուրբ Գիրքը՝ Աստուածաշունչը: Իրենց Սուրբ Գիրքին մէջ պատմուած դէպքերը, մարդկային ամենէն ստորին կեցուածքներուն արտայայտութիւններն են:

Օրինակ՝ իրենց Աստուածաշունչին կարգ մը հատուածները, կատարեալ պոռնկագրութիւն կրնան նկատուիլ:

ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՈՒԹԻՒՆ ՅԱՆՈՒՆ
«ՄԻԱԶՈՅԼ ԻՍՐԱՅԷԼ»Ի ՍՏԵՂԾՄԱՆ

Ուրիշ կարեւոր հատուած մը Աստուածաշունչին մէջ՝ իրենց «Աստուած»ը ա՛յն աստիճան անխիղճ և անգութ է, որ հրեաներուն հետ իր գոյացուցած համաձայնութեամբ, այն ատենուան Պաղեստինի բնիկ ժողովուրդը կը բնաջնջէ: [Ճի՛շդ 3000 տարի յետոյ՝ այսօր, հրեաներուն, պաղեստինցիներուն ըրածներուն նման]:

Երբ իրենց «Աստուած»ը այս աստիճան անգութ է, ուրեմն ինչո՞ւ զարմանալ հրեաներուն ցուցաբերած անգթութեան համար՝ բոլոր ազգերուն հանդէպ:

Միոնական հրեան, իր կեանքին մէջ, ամենուն դէմ, նոյնիսկ իր ցեղակիցին դէմ ալ անգութ է, և իր անձնական շահուն համար, ուրիշ հրեայի մըն ալ ամէն տեսակ գէշութիւն կրնայ ընել:

Հրեաները, իրենց շրջանակին չպատկանող օտար հրեաներն ալ չեն սիրեր, զիրենք «իրենցմէ» չեն նկատեր:

Հրեաները, ընդհանուր առմամբ, երկու կարեւոր ցեղային բաժանումներ ունին՝

1.— Սպանիոյ և շուրջի հրեաները, որոնք “Sepharade” կը կոչուին [Sepharade եբրայերէն Սպանիա ըսել է]:

2.— Միջին և Արեւելեան Եւրոպայի հրեաները, որոնք “Ashkenaze” անունը կը կրեն:

Sepharade հրեաները և Ashkenaze հրեաները իրար բնաւ չեն սիրեր, իրարու հետ չեն ամուսնանար:

Նոյնիսկ իրենց “Synagogue”ները զատ են, և իրենց կրօնական արարողութիւններուն մէջ որոշ տարբերութիւններ գոյութիւն ունին:

Ashkenaze հրեաները, աւելի «Եւրոպականացած» ըլլալուն պատճառաւ, ինքզինքնին Sepharade հրեաներէն գերադաս կը համարեն:

Գալով Sepharade հրեաներուն, անոնք, ընդհանուր առմամբ, առեւտրական ճարայիկ դասակարգը կը ներկայացնեն:

Մինչեւ Իսրայէլի պետութեան հիմնարկութեան թուականը, այս երկու հրէական հաւաքականութեանց համակեցութիւնը շատ դժուար եղաւ:

Բայց, շնորհիւ իրենց ազգային նպատակներու մէջ միասնանալու կարողութիւններուն, կրցան գոյատեւել և «Միաձոյլ Իսրայէլ» մէջտեղ բերին:

Եւ այսօր, Sepharade հրեաներն ալ կ’ընդունին, որ ներկայ արդիական, կարգապահ և զօրաւոր Israel-ի բուն ստեղծիչները Սովետական “Bloc”էն եկող Ashkenaze հրեաներն են:

ՀՐԵԱՅԻՆ ԱՐՏԱՌՈՅ ՀԱՄԱԶԳԵՍՏԸ ԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒՆԻ

18-րդ դարուն սկիզբները, Ռուսիոյ մէջ Ashkenaze հրեաներու շրջանակներուն մէջ, “Hassidique” [եբրայերէն՝ ջերմեռանդ ըսել է] կոչուած կրօնական շարժում մը սկսաւ:

Այս շարժումին առաջնորդներուն նպատակը հրեաները “Assimilation” է [ձուլումէ] փրկել էր:

Հրէական կրօնին կանոններուն մոլեռանդութեամբ կապուած այս նոր հոսանքին առաջնորդները, իրենց շարժումը աւելի ազդեցիկ դարձնելու համար, անոր mystique [միսթիք] հանգամանք մըն ալ տուին:

Այս *միսթիք* և մոլեռանդ կրօնական շարժումը, ժամանակի ընթացքին Ashkenaze հրեաներուն մէջ շատ տարածուեցաւ, և ձեւով մը Hassidisme-ը, Սիոնիզմին ճամբայ բացող «շարժումը» եղաւ:

Hassidique կազմակերպութեան մաս կազմող հրեաները, միւս հրեաներէն կը զանազանուին մանաւանդ իրենց տարազներուն և իրենց ոլորուն, երկայն մագերուն պատճառաւ:

Կ'րսուի, թէ Hassidique հրեաներուն այս հագուելակերպը, 1700-թ.ներուն, Լեհաստանի ազնուականներուն յատուկ տարազներու ձեւին շատ կը նմանի:

Այդ տարիներուն Լեհական իշխանութիւնները, իրենց պատերազմի ծախսերուն յատկացնելու համար, Հրեայ համայնքէն պարտով դրամ կ'ուզեն:

Եւ հրեաներն ալ, այս դրամը Լեհական կառավարութեան տալու համար, պայման մը կը դնեն:

Ինչպէս որ գիտէ՝ այդ դարերուն իւրաքանչիւր դասակարգի պատկանող մարդիկ, իրենց հագուելու ձեւը, իրենց յատուկ տարազները ունէին:

Նմանապէս հրեաներն ալ, զանազանուելու համար, պետութեան կողմէ պարտադրուած տարազ մը ունէին:

Եւ հրեաներուն կողմէ, Լեհ կառավարութեան դրամ տալու համար, դրած պայմանը սա կ'ըլլայ՝ «ՀՐԵԱՆՆԵՐՈՒՆ ՊԻՏԻ ԱՐՏՕՆԷՔ, ՈՐ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՏԱՐԱԶԸ ԿԱՐԵՆԱՆ ՀԱԳՆԻԼ»:

Եւ Լեհաստանի կառավարութիւնը կը ստիպուի, հրեաներէն դրամ կարենալ առնելու համար, այս արտօնութիւնը տալ իրենց:

Ահա, այս է, “Hassidique” հրեաներուն մինչեւ այսօր հագած արտառոց, սեւ տարազին պատմութիւնը:

Շարժումը ազդեցիկ դարձնելու համար, ինքզինքնուն տուին միսթիֆ կերպարանք մըն ալ՝ սև հագուստ, սև գլխարկ, երկար ու ոլորուն մազեր, թանձր մօրուք...

*«ԴՐԱԽՏ»Ի Ն ՏՐՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ ԵՒ
...ՎԵՐՋԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ*

1990-թ.ին էր, երբ առաջին և վերջին անգամ ըլլալով, այցելեցինք Ամերիկա՝ «ճոխութեան» և «խեղճութեան» երկիրը:

Մենք տեսանք New York-ի հարուստ և տիտան թաղամասերը: Տեսանք նաեւ, մարդկութեան երեսին մուր՝ թշուառութեան թաղամասերը:

Բայց, տեսանք նաև, ուրիշ շատ հետաքրքրական թաղամաս մը՝ New York - Brooklyn-ի մէջ տեսանք Գերմանիայէն, Լեհաստանէն, Ռուսաստանէն գաղթելով հոն հաստատուած Hassidique հրեաներուն անձայրածիր թաղամասը:

Տեսանք՝ սեւ, լայնեզր ու կլոր գլխարկներով, սեւ ու այլանդակ հագուստներով և երկայն, ոլորուն մագերով “Hassidique” հրեաներու բազմութիւնը:

Եւ մտածեցինք, թէ այս մոլեռանդ Hassidique հրեաներն էին, որ սիոնական ծրագիրներուն իրագործման համար, դեռ 1917-թ.ին Genève-ի մէջ սպասող Վ. Ի. Լենինին 50 միլիոն հնչուն ոսկի տուլար տուած էին, որ նպաստեն ցարական Ռուսաստանի կործանումին, ինչ որ եղաւ 1917-թ.ի Հոկտ. յեղափոխութեամբ:

ԱՐԱՐ-ՊԱՂԵՍՏԻ ՆՑԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆ ՎԱՐՈՐԴԻՆ ՈՂԻՍԱԿԱՆԸ

15 Յունուար 1990-թ.ին, Ամերիկայէն դէպի Եւրոպա մեր վերադարձի օրը, շատ ուրախ էինք: Վերջապէս՝ պիտի հեռանայինք այս սուտ դրախտէն՝ Ամերիկայէն:

Բայց այդ օրը՝ New York քաղաքի մեր հիւրանոցէն օդակայան տանող ճամբուն վրայ, մեր անցուցած քանի մը ժամերը երբեք պիտի չմոռնանք:

Այստեղ շանանք պատմել այդ պատահարը:

Ուրեմն նոյն օրը, New York-ի շրջակայքը գտնուող մեր պանդոկէն Taxi մը կանչեցինք, օդակայան երթալու համար, մեր տիկնոջ հետ:

Taxi-ին վարորդը 50-ի շուրջ թխադէմ անձ մըն էր:

Ճամբու ընթացքին, Taxi-ին ետեւի նստարանը նստած, տիկնոջս հետ ցած ձայնով կը խօսէինք:

Միջոց մը ետք վարորդը, քիչ մը նեղուած շեշտով՝ մեզի հարցուց.

– Ներողութիւն, ի՞նչ լեզուով կը խօսիք:

– Հայերէն կը խօսինք,– պատասխանեցինք իրեն:

Մեր այս պատասխանին վրայ վարորդը, մեզի դառնալով

– Հազար ներողութիւն,– ըսաւ. եւ շատ սիրալիր շեշտով մը աւելցուց.

– Ձեր խօսած լեզուն լաւ չլսեցի, և կարծեցի, թէ երբայերէն կը

Խօսի՛ք: Այդ պատճառաւ ալ, սկիզբը սրտնեղած խօսեցայ ձեզի հետ: Ըսեմ, թէ ինչու:

Քանի մը օր առաջ, դէպք մը պատահեցաւ, եւ ես դեռ այդ դէպքին ազդեցութեան տակ եմ, և եթէ կը թոյլատրէ՛ք՝ ձեզի պատմեմ եղելութիւնը...

Ես, Պաղեստինցի եմ. հոն ծնած եմ: 1948-թ.ին հրեաները, մեռնէ իրենց գողցած հողերուն վրայ, Israel-ի պետութիւնը հիմնեցին, և մեզ մեր հողերէն դուրս վճարեցին:

Հայրս, այս հալածանքներուն ընթացքին, սպաննուեցաւ: Ես, այդ տարիներուն, հազիւ տասը տարեկան էի:

Եւ մեր ընտանիքը, հարիւր հազարաւոր պաղեստինցիներու նման, Յորդանան ապաստանեցանք:

Բայց, մեր տառապանքը, հոն ալ վերջ չգտաւ:

Յորդանանի մէջ, 1950-թ.ներուն, մեզ նախ Անգլիացի Glubb Pacha-ն, արաբական Legion-ին հրամանատարը հալածեց: Յետոյ՝ 1970-թ.ներուն, այս անգամ ալ Յորդանանի այսօրուան թագաւոր Հիւսէյնը մեզ ջարդեց:

Եւ, ստիպուած եղանք, Լիբանան ապաստանելու:

Բայց, հո՛ն ալ մեր դժոխային կեանքը շարունակուեցաւ...

Ես ասկէ տասը տարիներ առաջ, յաջողեցայ Ամերիկա գալ:

Եւ այսօր, այս taxi-ով, ընտանիքիս ապրուստը դժուարաւ կը ջանամ ապահովել:

Քանի մը օրեր առաջ էր. յանախորդի մը կողմէ հեռաձայնով կանչուեցայ:

Տրուած հասցէին գացի ու տեսայ, որ յանախորդը՝ Hassidique հրեայ մըն է, որ ահագին «վալիզ»ներով ճամբուն եզրին կը սպասէ:

Նախ, վարանեցայ, այս յանախորդը առնելու կառքիս մէջ:

Բայց, Taxi-ի ընկերութիւնը կրնար զիս պատժել: Ստիպուեցայ զինք առնել:

Հրեան օդակայան պիտի երթար, Իսրայէլ ուղեւորուելու համար:

*ՄԻԶԱԶԳԱՅԻ Ն ՍԻՈՆԻԶՄԻ Ն ԵՐԵՔ ԱՀԱՐԿՈՒ
ԿԱՐԳԱԽՕՍՆԵՐԸ*

Taxi-ին մէջ, հրեային առաջին հարցումը եղաւ, թէ՛ «Ո՞ր երկրէն գաղթած էք Ամերիկա»:

Շատ կորուկ՝ «Պաղեստինցի եմ» ըսի:

Երբ պաղեստինցի ըլլալս իմացաւ, սկսաւ ամբարտաւան շեշտով, այսօրուան Իսրայէլը գովաբանել:

Ինչե՛ր չքսաւ ան, ինչե՛ր. ինչ սուտե՛ր:

Հրեային խօսած անգլերէնը՝ գերմանացի-հրեաներու յատուկ Yiddish-երէնի շեշտ մը ունէր: Եւ իր ըսածները հրէական անարդար քարոզչութիւն էին:

Եւ, ամէնէն վերջ, սապէս ըսաւ՝
“ WE CONTROL THE MONEY,
WE CONTROL THE PRESS,
WE CONTROL THE WORLD”.

Որ կը թարգմանուի՝

«Մենք, կը հակակշռենք

«Դրամը»,

Մենք, կը հակակշռենք «Մամուլը»,

Մենք, կը հակակշռենք «Աշխարհը»:

Ա՛լ չկրցայ հանդուրծել, և օղակայանի ճամբուն վրայ Taxi-ն կեցուցի և...

«Նայէ, ըսի հրեային, ըսի Աշխարհը կը հակակշռէք, բայց, այս Taxi-ն հակակշռողը ես եմ: Ա՛ն վալիզներդ և կորսուէ, գնա՛, դրամդ ալ փուկդ ըլլայ: Ա՛լ կը բաւէ, Պաղեստինի մէջ ձեր մեզի ըրածները»:

Եւ ձգեցի զինք ճամբուն եզերիք ու հեռացայ:

Բայց հրեան, դեռ ետեւէս կը պոռար՝

“ WE CONTROL “ THE MONEY”,

WE CONTROL “ THE PRESS”,

WE CONTROL “THE WORLD”.

14-2-1998

«Մենք, կը հակակշռենք
Աշխարհը»

**ՍՈՒՏԵՐՈՒ, ԵՐԱԶՆԵՐՈՒ
ԵՒ
ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ՄԱՍԻՆ**

Երբեմն կը մտածենք, թէ ո՞վ է սուտերու և երազներու ամէնէն շատ հաւատացող Ազգը:

Ո՞վ է իրականութիւնները չսիրող և իրականութիւններէն ամէնէն շատ վախցող Ազգը:

Եւ մանաւանդ՝ ո՞վ է ամէնէն մոռացկոտ Ազգը:

Եւ մեր աչքերուն առջեւէն տեսաերիզի պէս կ'անցնի վերջին դարերու և մօտիկ անցեալի մեր՝ հայկական պատմութիւնը, և այն ատեն խոր ցաւով և խոր համոզումով համակուած, մեր սրտի խորերէն ափսոսալով կը հառաչենք՝

Սուտերուն և երազներուն ամէնէն շատ հաւատացող Ազգը հայերն են:

Իրականութիւնները չսիրող և իրականութիւններէն ամէնէն շատ վախցող Ազգը հայերն են:

Եւ մասնաւորապէս՝ ամէնէն մոռացկոտ Ազգը նոյնպէս հայերն են:

Եթէ ոչ՝ ինչպէ՞ս կարելի է բացատրել հայերուն իբր Ազգ ցուցաբերած անհաւատալի անտարբերութիւնը թուրքերուն կատարած հայկական ցեղասպանութեան հանդէպ, իրենց հայրենիքին թուրքերուն կողմէ գողցուելուն նկատմամբ:

Եւ հիմա, առանց բառերը ծամծամելու, մեր հաւատացած, ձեզ համար թերեւս ընդվզեցուցիչ «Իրականութիւն»ը ըսենք՝ ընդհանուր առմամբ. — Աշխարհի ամէնէն անզգայ Ազգը հայերն են:

★ ★ ★

Մօտերս պիտի թեւակոխենք «Նոր Տարի» մը, «Նոր Թուական» մը:

Եւ երբ կը խորհինք, որ ներկան երկու տարիէն պիտի հասնի «2000»ի, կ'անդրադառնա՞նք, թէ ի՞նչ ըսել է այդ... «1915 եւ 2000»:

Կրնա՞ք երեւակայել, թէ որքա՛ն հեռացած ենք «Եղեռնի» թուականէն, «1915»էն, այդ անմոռանալի թուականէն: Անմոռանալի՛ մեր սերունդին համար: Միայն թէ, նոր սերունդներուն համար նոյնը պիտի չկրնանք ըսել: Անոնք հարազատ ու իսկական գաղափար և պատկերացում չունին կատարուած ողբերգութեան տարողութեան մասին:

Այդ պատճառաւ ալ, «24 Ապրիլ»ի տարեդարձները վերածուած են հեֆիաթային (Folklorique) ներկայացումներու որոնց կը մասնակցին, մասնաւորապէս Սփիւռքի մէջ, համեմատաբար հայ բնակչութեան թիւին՝ ափ մը հայեր միայն:

Այս մասնակիցներն ալ, այնքա՛ն մեծ գործ մը կատարած ըլլալու յաւակնութիւնը կ'ունենան, որ իրենց զգացած արտի գոհունակութիւնը, հայկականութեան իմաստով, գիրենք կը բաւարարէ մինչեւ յառաջիկայ տարուան նոր «24 Ապրիլ»ի «ներկայացում»-ին:

Մենք հայերս, ինչպէ՞ս հասանք այս ողբերգական վիճակին:

Ի՞նչն է մեր յանցանքը:

Ո՞վ է բուն «յանցաւորը»:

Առանց այլ և այլի ըսենք մեր համոզումը...-

Իսրայէլը վերստեղծողները հրեայ կրօնականները եղան, և հայ ազգը այս ողբերգական վիճակին հասցնողները, մեծ մասամբ՝ «Հայ կրօնականները»:

Այո, հայ կրօնականները:

Վերջին դարերուն, հայութեան պետականութենէ գուրկ շրջանին, հայ կրօնականներն էին ժողովուրդին իշխանաւորները:

Հայ ժողովուրդը իր կրօնականներուն մէջ կը տեսնէր իր արմատները, իր աւանդութիւնները և իր ապագայի յոյսերն ու ասոնց իրականացնողները:

Բայց մեր կրօնականները մոռցան իրենց՝ հայ ազգին «Առաջնորդ-Հովիւները» ըլլալու հանգամանքն ու պարտականութիւնը:

Անոնք մոռցան «Հայ Եկեղեցի»ին «Ազգային Եկեղեցի» մ'ըլլալու հանգամանքը:

Եւ եկեղեցիներուն մէջ, միայն ծիսական արարողութիւն կատարող պաշտօնեաներ եղան:

Խորաններէն միայն Արրահամ, Դաւիթ և Քրիստոս փարօղեցին:

Մոռնալով, որ Քրիստոսէն հազար անգամ աւելի չարչարուած ազգ մը կար:

Քրիստոսին «Խաչ»ին համար նահատակուած ազգ մը կար:

Եւ քրիստոնեայ սուրբերէն հազար անգամ աւելի «Սուրբ», բիւրաւոր հայ նահատակներ կային:

Ասկէ քսան տարիներ առաջ էր՝ ցեղասպան թուրքերէն և անիծեալ Պոլիսէն վերջնականապէս հեռացած և Nice-ի շրջակայքը հաստատուած էին:

Թրքական լուծին տակ չապրողները չեն կրնար հասկնալ, թէ ի՞նչ երջանկութիւն է, քիչ մը հայկական ոգի ունեցող հայու մը համար, առանց Թուրքին երեսը տեսնելու, առանց թրքերէն խօսակցութիւն մը լսելու ապրիլը:

Այն օրերը, մեր ազատութեան ոգիով «գինովութեան» շրջաններն էին:

Եւ Շամիրամ Սեւակ մեզ կը պտըտցնէր Nice-Cotê D'azur-ի տեսարածան վայրերը:

Եւ օր մը, այս պտոյտներուն ընթացքին, հրաշք մը պատահեցաւ, իսկական հրաշք մը:

Շամիրամ մեզ տարաւ Նիսի շրջակայքը, “Saint Jean-Cap Ferrat” կոչուած թերակղզիին ճիշդ ծայրը գտնուող, հինաւուրց եկեղեցի մը:

Իտալացիներէն մնացած եկեղեցի մըն էր, “Chevaliers De Saint Jean”ներուն պատկանող եկեղեցի մը:

Ա՛յն “Chevaliers De Saint Jean”ներուն որոնք, 16-րդ դարուն, Halikarnassos-ի (Bodroum), Rhodos-ի և ամբողջ Միջերկրականի մէջ, Օսմանցի Թուրքերուն դէմ ամենարուտն պայքարը մղած էին:

Եկեղեցի մտանք և մէկ քանի քայլ յառաջացանք դէպի խորանը: Բայց, աւելի չկրցանք մօտենալ: Մեր տեղը գամուած մնացինք: Աչքերնուս չէինք հաւատար:

Ճիշդ խորանին վրայ, փաթթոցաւոր Օսմանցի թուրքի մը արձանը կար՝ Եաթաղանը ձեռքը, բազուկով ուժգին զարնելու պատրաստ վիճակին մէջ: Իսկ իր առջեւը, ծնկաչոք ու բազկատար աղօթող Սէն Ժանը (Saint Jean) կար:

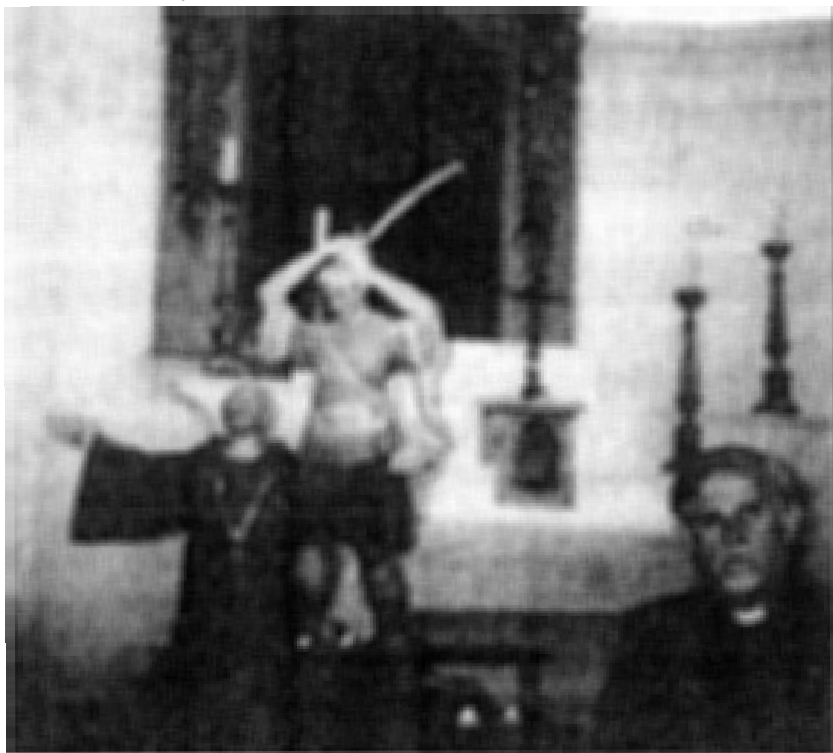
Մեզի համար, անհաւատալի բան մըն էր այս:

Խորանին վրայ, Քրիստոսին արձանը չկար: Անոր տեղը գրաւած էր «Թուրքին արձանը», որ խորհրդանիշն էր թրփական վայրագութեան: Եւ կար «Saint Jean»-ին արձանը, որ «Chevaliers De Saint Jean»-ներուն Մուրթն էր, որ կը ներկայացներ, դարերով թուրքերուն դէմ պայքարած, Սրբ. Յովհաննէսի Ասպետներուն հերոսական պատմութիւնը:

Եւ մենք մտաբերեցինք մեր եկեղեցիները, մեր խորանները և մեր սուրբ նահատակները:

Եւ մտաբերեցինք մեր կրօնականները, որ մեր եկեղեցիներուն խորաններէն կը ֆարոգէին միայն Դաւիթը, Մարկոսը, Պօղոսը, Քրիստոսը:

Եւ այդ օրէն ի վեր, Ս. Յ. Ասպետներու այս եկեղեցին, մեզի համար ուխտատեղի մը եղաւ:

Եկեղեցիին մէջ՝ վայրագ ու ճիւղաթուրքին արձանը:

Nice-ի շրջակայքը գտնուող «Chevaliers De Saint Jean»-ներու եկեղեցին, մեր այցելութեան օրը: Ռումանիոյ և Պուլկարիոյ Առաջնորդ Գերաշ. Տ. Տիրայր Արքեպիսկոպոս Մարտիկեան կեցած է թուրքին արձանին առջեւ: Նկարը մեր կողմէ վերցուած է 2 Դեկտեմբեր 1994-թ.ին:

Տիրայր սրբազան մեր ճանչցած բացառիկ կրօնականներէն է: Ան, իր հայրենաշունչ ֆարոգներով, հայ ժողովուրդին մէջ հայկական ոգին վառ կը պահէ:

Եւ ամէն անգամին միասին տարինք նաեւ մեր բարեկամները,
մեր հարազատները՝ այս եկեղեցին:

Հո՛ն տարինք մանաւանդ՝ մեզի այցելութեան եկած հայ կրօնա-
կանները և անոնց ցոյց տուինք «Թուրք»ին և «Saint Jean»ին ար-
ձանները, և ըսինք մեր հիւրերուն:—

«Հայոց Պատմութիւնը երբեք պիտի չներէ ձեզի:

Դուք մոռցաք՝ հայ ազգին եղեռնը:

Դուք մոռցաք՝ գողցուած Հայաստանը:

Եւ դուք մոռցաք՝ ձեր հրեայ սուրբերէն հազար անգամ աւելի
«Սուրբ», մեր սուրբ նահատակները»:

Բայց, անարդարութիւն պիտի ըլլայ, մեղքը միայն մեր կրօնա-
կաններուն վրայ ձգելը:

Հայ ժողովուրդին «փառաբանած» հայ գրողներուն, մտաւորա-
կաններուն մեծ մասը երազներով, սուտերով օրօրեցին հայ ժողո-
վուրդը:

Եւ այստեղ պիտի ներկայացնենք հայ ազգին պաշտած, հեռա-
ւոր և մօտիկ անցեալի մշակոյթի առաջնակարգ անճաւորութիւն-
ները, մեր ճանչցած, մեր հասկցած ձեւով:

Սկսինք՝ Գրիգոր Նարեկացիէն:

Անոր գիրքերը, մինչեւ եղեռնի տարիները, գրեթէ ամէն հայու
բարձին ներքեւ էին, իբր «փրկութեան» մատեան:

Գրիգոր Նարեկացիին իր բանաստեղծական հզօր տաղանդովը,
իւր գրութիւններուն մէջ, Աստուծոյ կերպարը հազար մակդիրնե-
րով կը ներկայացնէ:

Այս շողշողուն տողերը կարդայ և չիմանայ ու չտպաւորուիլ՝
անկարելի է:

Գրիգոր Նարեկացիին, նոյնիսկ եւրոպացիներուն կողմէ, շատ
գնահատուած է: Անոնք Նարեկացիին կը նկատեն հայոց ամեէնէն
տաղանդաւոր *միստիք* գրողը:

Բայց դուք, Գրիգոր Նարեկացիին փայլուն էջերուն մէջ, հան-
դիպա՞ծ էք «Հայ» անունին:

Մենք, շատ փնտոեցինք, Նարեկացիին գրութիւններուն մէջ
«Հայ»ու և «Հայաստան»ի անունը, բայց ոչ մէկ բառ գտանք:

Նոյնիսկ, հայութեան մասին, ակնարկութիւն մը չկրցանք գտնել:
Գրիգոր Նարեկացին, անպայման, երկար դարեր, պիտի շարունակէ ապրիլ, արեւմտեան երկիրներու մատենադարաններուն մէջ, իր «Մատեան»ներովը:

Բայց մենք վստահ չենք, որ Հայաստանը և Հայութիւնը, դեռ երկար դարեր, իրենց գոյութիւնը պիտի անպայման կարենան պահել:

Արեւմտեան պետութիւնները, իրենց շահերուն համար, կը փառաբանեն ա՛յն հայերը միայն, որոնք հայկականութեան հետ կապ չեն ունեցած, բնա՛ւ: Կա՛մ՝ շատ քիչ:

Գրիգոր Նարեկացին, եւրոպացիներուն նախընտրած հայու տիպարն է՝ «Անգոյն» և «Ապազգային»:

Հակառակ, որ Գրիգոր Նարեկացին, իր պապերէն ժառանգած Ոսկեդարեան մեծաւառնիչ հայերէնով արտայայտուած է: Բայց ան, Մեսրոպ Մաշտոցին Ոսկեդնիկ լեզուն յաւերժացնելու համար, գերմարդկային ջանքերով «Այբուբէն»ը ստեղծածին, անոր հայկական Ոգիէն նշոյլ մ՛անգամ չէ ժառանգած:

Գրիգոր Նարեկացիէն յետոյ, հայ ժողովուրդին փառաբանած հայ մշակոյթի մեծապատիւ «Դէմքերուն» մասին մեր մտածումները յայտնել շարունակելէ առաջ, կ'ուզենք արտայայտուիլ երեւոյթի մը մասին, զոր հայկական պատմութեան համար շատ կարեւոր կը նկատենք:

Ա.— Երեւոյթին առաջին երեսը:

Նկատա՞ծ էք, որ 18-րդ. դարուն վերջին տարիներէն սկսեալ, մինչեւ Եղեռնի տարիները, մեր Արեւմտեան հայ մտաւորականներուն ուսանած օտար լեզուն, ընդհանրապէս ֆրանսերէնը եղած է:

Ֆրանսերէնը՝ անոնց զարգացման լեզուն էր, իրենց երկրորդ մայրենի լեզուն:

Յակոբ Պարոնեան, Ռէթէոս Պէրպէրեանէ սկսելով՝ Գրիգոր Զօհրապ, Դանիէլ Վարուժան ու ասոնց նման մեր բոլոր հայ մեծ արուեստագէտներուն հոգեւոր ուսուցիչները եղած են Ֆրանսացի փիլիսոփաներն և բանաստեղծները:

Մէկ խօսքով՝ Ֆրանսական մշակոյթը մեծ ազդեցութիւն ունեցած է մեր Արեւմտահայ մտաւորականներուն վրայ:

Այս իրավիճակը անժխտելի իրականութիւն մըն է:

Բ. — Երեւոյթին երկրորդ երեսը:

Մկատա՞ծ է՞ որ Ֆրանսան, 16-րդ. դարէն սկսեալ, François-1-էն մինչեւ այսօր [ի քաց առեալ Առաջին Աշխարհամարտի քանի մը խարուսիկ տարիները], թուրքերուն մեծագոյն բարեկամը, զինակիցն ու պաշտպանը եղած է:

Ֆրանսան է, որ թուրքերուն տուած է՝ մշակոյթ, զինուորականութիւն, պետական կառոյց, օրէնադրութիւն և դեռ՝ ամէն բան:

Գ. — Հիմա՝ եզրակացնենք:

Արեւմտահայերը, իրենց թշնամիին, իրենց ջարդարարին, այսինքն՝ թուրքին յաւիտենական բարեկամը եղող ֆրանսացիներուն՝ մշակոյթով սնանեցան:

Եւ այս ֆրանսական մշակոյթին պտուղները եղող՝ Ազատութեան, Հաւասարութեան և Եղբայրութեան սուտ և երազային լոզունգներէն տարուելով, իրենց թշնամիին՝ թուրքին հետ եղբայրացան:

Ուրեմն, ինչո՞ւ կը զարմանանք, երբ Արեւմտահայութիւնը կորսընցուցած է գրեթէ իր ամբողջ ունեցածը՝ իր հայրենիքը, իր ժողովուրդը, իր գոյութիւնը և հայկական ոգին:

ԳԳ

ԿԿ

ՁԶ

ՂՂ

ՃՃ

ԾԾ

ՐՐ

ՏՏ

ԹԹ

ՔՔ

ՍՈՒՏԵՐՈՒ, ԵՐԱԶՆԵՐՈՒ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

« Է Շ - Ն Ա Հ Ա Տ Ա Կ »

Ե Ղ Ա Մ Ա Ջ Գ Մ Ը՝

« Հ Ա Յ Ե Ր Ը »

«ՆԱՅԻՐԻ»ի Յունուար 1998-թ ի «Բացառիկ»ին մէջ, Թուրքի-
րուն կողմէ 1915-թ ին գործուած Եղեռնին և Արեւմտեան Հայաս-
տանին կորուստին հանդէպ հայ Ազգի մեծամասնութեան ցուցա-
բերած անտարբերութեան դէմ ընդվզելով, «Աշխարհի ամենէն
մոռացկոտ, ամենէն անզգայ ազգը հայերն են» ըսած էինք:

Բնական է, որ այս բացասական յատկանիշները, հայ ազգին
ամբողջութեան չենք կրնար վերագրել:

Բայց, իսկական հայրենասէր հայերը ա՛յն աստիճան փոքրա-
մասնութիւն կը կազմեն, որ անոնց ձայնը, անտարբեր և անզգայ
հայերու մեծամասնութեան ժխտրին մէջ, կը կորսուի ու կ'երթայ...

Մենք՝ հայերս, այսպէս չէինք հին շրջաններուն:

Աւարայրի դաշտին վրայ, Վարդանանցի զոհողութեան «ոգի»-
ով, հայրենիքի և հաւատքի համար նահատակուողը մեր ժողո-
վուրդն էր:

Բայց այդ դարերէն մինչեւ այսօր, շատ բաներ փոխուեցան:

Այդ դարերուն հայերը, իրենց հողերուն վրայ համախմբուած,
միաձոյլ կ'ապրէին, միասնութեան ստեղծած ուժը ունէին, որուն
անունը՝ «Ազգային Ուժ» էր:

Բայց, դարերու ընթացքին հայերը, վայրի ցեղերուն հալածանք-
ներուն ենթարկուեցան:

Եւ ճիշդ այս արշաւանքներն են, որ հայ ազգին պատմութեան ամենակարեւոր անկիւնադարձը կը կազմեն:

Դարեր տեւող անվերջանալի արշաւանքները, փոխեցին հայ ազգին նկարագիրը:

Այս արշաւանքներէն վերապրածներուն մեծ մասը, հեռացան իրենց հայրենի հողերէն, ցրուեցան ամէն կողմ, ապրելու քիչ թէ շատ ապահով տեղ մը գտնելու յոյսով:

Եւ վերածուեցան պզտիկ համայնքներու:

Նոր հողերու վրայ ցիրուցան ապրելու պայմանները, հայուն մէջ ստեղծեցին նոր ունակութիւններ, նոր մտածելակերպեր, նոր կեցուածքներ:

Այլ ամէն մէկ հայ, միայն իր կեանքը ապահովելու մտահոգութիւնը ունէր:

Այս ձեւով հայերը, ընդհանուր առմամբ, վերածուեցան պատեհապաշտ և անճնասէր զանգուածի մը, զուրկ հայրենասիրութենէ, քանի որ այն հողը որուն վրայ բնակութիւն հաստատած էին, իրենց հայրենիքը չէր,

Չուրկ ազգասիրութենէ՝ որովհետեւ, միասնականութեան ստեղծած «Ազգային Ուժ»ը չունէին:

Այդ դարերէն ի վեր, հայ-անհատին մտայնութեան մէջ, միայն մէկ մտահոգութիւն կար՝

Իր անձին կեանքը, իր անձին շահը, իր անձին ապագան:

Այս էր հայերուն մեծամասնութեան մտահոգութիւնը:

Այսպէ՛ս ապրեցաւ հայ-անհատը Պարսկական լուծին տակ:

Եւ այսպէ՛ս ապրեցաւ հայ-անհատը, մանաւանդ Օսմանեան Կայսրութեան գրաւած լայնատարած հողերուն վրայ:

Եւ մենք կը հաւատանք, որ հայ ազգին իր այսօրուան ողբեր-

Մեծ դուքս Նիկոլա, որ ի պատասխան թուրքերու ստարկութեան, թէ՛ «հայկական խնդիր գոյութիւն չունի», կը յայտարարէ. «Այս մասին Ջարէն մասնաւոր հրահանգ ստացած եմ, որ շուտով ստորագրէ՛ք դաշնագիրը [Ս. Սթեֆանոյի]»:

գական վիճակի հասնելուն բուն պատասխանատուն, հայուն արիւնին մէջ մտած այս “Egoisme”ն է, այս անձնասիրութիւնն է:

Ա՛յս էր վերջին դարերու ընթացքին, հայ անհատին նկարագիրը: Եւ ա՛յս է ներկայ ժամանակներու մէջ հայ անհատին նկարագիրը, այդ հայր ըլլա՛յ պարզ գործաւոր, պաշտօնեայ, վաճառական, կրօնական սուաջնորդ և կամ, մանաւանդ՝ մտաւորական:

Ասոնք իբր հայ, իրենց նկարագրին մէջ հասարակաց գիծ մը ունին, այդ՝ հիւանդագին աստիճանի հասնող «Անձնասիրութիւն»ն է:

Արշաւանքներու դարերէն ի վեր, պատմութեան մէջ, այսպէս եղած է:

Այսօր ալ, նո՛յնն է:

Փոխուած բան մը չկա՛յ:

★ ★ ★

Եթէ ոչ՝ ինչպէ՞ս կարելի է բացատրել, հայերուն մէջ սուաջնորդ կոչուած, կրօնական և աշխարհական անձնաւորութիւններուն մեծագոյն մասին, անցեալի և ներկայի մէջ, հայ ազգին բարձրագոյն շահերուն բոլորովին հակառակ դիրքորոշուիլը:

Այո. այլապէս ինչպէ՞ս կարելի է բացատրել, 19-րդ դարու սկիզբէն մինչեւ 20-րդ դարու գրեթէ կէսերը, Օսմանեան Կայսրութեան մէջ ապրող, հայ պատասխանատու անձնաւորութիւններուն [ըլլան անոնք կրօնական, աշխարհական կամ մտաւոր-

Սան Սթեֆանոյի ռուս-թրքական դաշնագրին մէջի հայանպաստ 16-րդ յօդուածը Սուլթանին պարտադրած դիւանագէտը՝ Պոլսոյ մօտ ռուս հայասէր դեսպան Իգնատիւ...

Մեծ է պատասխանատուութիւնը այդ օրերու հայ քաղաքական ու կրօնական պարագլուխներուն, որոնց երկդիմի և նոյնիսկ թրքանպաստ ու արեւմտամէտ կեցուածքը ոգնեց, որ 16-րդ յօդուածը [որով յաղթական ռուս բանակը Արեւմտահայաստանէն դուրս պիտի չգար Սուլթանին խոստացած բարենորոգութիւններու իրականացումէն առաջ] վերածուի 61-րդի Պեոլիինի մէջ, և հայութիւնը դարձեալ մնայ թուրքին ետքադանին տակ:

րական] Արեւմտեան պետութիւններուն և Թուրքերուն կողմէն դիրքորոշուիլը:

Այս [հայ] անձնաւորութիւնները, մանաւանդ 1855-թ.ի Խրիմի պատերազմին ընթացքին, տեսած էին Արեւմտեան պետութիւններուն Թուրքերուն հետ միասնաբար Ռուսերուն դէմ պատերազմիլը:

Անոնք տեղեակ էին, թէ Յունաստանը, Ռումանիան, Սերպիան, Պուլկարիան ազատողները՝ Ռուսերն էին:

Հակառակ այն իրողութեան, որ այս բոլորը ամէն հայ «առաջնորդ» գիտէր, ինչպէ՞ս անոնք Արեւմտեան պետութիւններուն վրայ յոյս դրին և Թուրքերուն հետ միասին «եղբայրաբար» ապրելու կարելիութեան հաւատացին:

Որովհետեւ, այս բոլոր [բացատրութիւնները յարգելով] առաջնորդները, «անձնական շահերով» կապուած էին Արեւմտեան պետութիւններուն և, մանաւանդ՝ Թուրքերուն:

Այո՛... այս առաջնորդ կոչուածները, իրենց անձնական շահերուն պատճառաւ, կունակ դարձուցին Ռուսերուն և հայ ազգին խորտակման պատճառ եղան:

★ ★ ★

Մօտիկ անցեալի հայկական պատմութեան մէջ, շատ կարեւոր երեւոյթ մը կայ, որ մեր միտքը տեւական կը չարչրկէ:

Հայ ժողովուրդը, թրքական լուծին տակ ապրած միջոցին և դեռ ազատութեան չտիրացած, Արեւմտեան պետութիւններուն դրդումով կամ զանազան հեռանկարներով ստեղծուած երեք քաղաքական կուսակցութիւններ ունեցաւ: Եթէ ժողովուրդներու ազատագրութեան պատմութեան նայինք, կը տեսնէք, թէ անոնց թշնամիին լուծէն փրկուիլը և ազատութեան տիրանալը՝ «Կուսակցութիւններու» նամբով չէ եղած:

Ամէն մէկ ազգ, իր ազատութեան տիրացած է, միայն և միայն, ազգային միացեալ շարժումով մը:

Եւ մանաւանդ՝ իր հայրենիքը գրաւած բռնակալ պետութեան թշնամի երկիրներուն օգնութեանց շնորհիւ:

Ա՛յս էր Յունաստանի հայրենասէրներուն յաջողութեան պատճառը: Թուրքին թշնամի Ռուս պետութեան օգնութեամբ է որ, 1829-թ.ին, Յունաստան անկախութեան տիրացաւ:

Նոյնն էր պարագան Ռուսմանիոյ, Սերպիոյ և Պուլկարիոյ համար: Ատոնք, բոլորն ալ, ազգային միացեալ պայքարով և Թուրքիին թշնամի Ռուսերուն շնորհիւ, իրենց անկախութիւնը շահեցան:

Անժխտելի իրականութիւն մըն է, որ թշնամիին դէմ պատերազմի մտնող որեւէ Պետութիւն, իր երկրին մէջ պատերազմական արտակարգ վիճակ կը հռչակէ:

Քաղաքական կուսակցութիւնները, այդ շրջանին, իրենց աշխատանքներուն և ներքին հակամարտութեանց վերջ կու տան կամ զանոնք կը սանցնեն:

Եւ ժողովուրդը զօրաշարժի կ'ենթարկուի, և ազգին բոլոր ուժերը կը համախմբուին մէկ նպատակի շուրջ՝ «թշնամիին դէմ պատերազմը շահիլ»:

Ա՛լ ամէն անձ, հոս զինուոր է՝ աղփատն ալ, հարուստն ալ, գործաւորն ալ, վաճառականն ալ, անուսն ալ, մտաւորականն ալ՝ որ առանց դասակարգի տարբերութեան, մէկ համազգեստի տակ, կը հպատակի, առանց առարկելու, իր հրամանատարին հրահանգներուն:

Ատոնք են «Պատերազմական վիճակ»ին պայմանները:

Եւ նոյնն են թշնամիին լուծէն ազատագրուելու համար մղելիք ազգային «պայքար»ին պայմանները՝ ՍՏԵՂԾԵԼ ՄԻԱՑԵԱԼ ԱԶԳԱՅԻՆ ՃԱԿԱՏ ԵՒ ՈՒՆԵՆԱԼ ԽԻՄՏ ԿԱՐԳԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ...:

Բայց մենք ի՞նչ ըրինք, մեր ազատութեան պայքարի շրջաններուն:

Փոխանակ Յունաստանէն և Պալքանեան ժողովուրդներէն օրինակ առնելով միացեալ ազգային ճակատ մը կազմելու, բոլորովին հակառակ ընթացք ունեցանք՝

Անգլիոյ հրեայ վարչապետ՝ Տ'իզրայէլի [Լորտ Պիքընզվիլտ], որ Կիպրոսը Թուրքիայէն նուէր ստանալով, ջուրը ձգեց Սան Սթեֆանոյի դաշնագիրը և Ռուսերը հեռու պահեց Նեղուցներէն [Թուրքիայէն]:

Հիմնեցինք երեք կուսակցութիւններ որոնք, երեքն ալ, զանազան ձեւերով կապ ունէին արեւմտեան պետութիւններուն հետ: Եւ ամենէն ցաւալին՝ երեքն ալ իրարու դէմ հակադրուած էին, և շատ անգամ Թուրքը մոռնալով իրարու դէմ, նոյնիսկ նոյն կուսակցութենէ ներս, անձնական և հատուածական շահ-հեռանկարներով՝ կը պայքարէին:

★ ★ ★

Այստեղ պիտի ուզենք նշել, շատ յատկանշական եղելութիւն մը, որ 19-րդ դարու վերջաւորութեան, հայ ազատագրական պայքարի ընթացքին, մեր՝ հայ կուսակցութիւններուն կատարած բացասական դերին կը վերաբերի:

Հայ ազգին առաջնակարգ դահիճներէն՝ Կարմիր Սուլթան Ապտիւլ Համիտին «Հայկական հարց»ին մասին կատարած ճշգրիտ ակտուանաչման մասին է խօսքը:

Տիրահոջակ «Երլուրզ»ի պալատին մէջ օր մը, լրտեսները Ապտիւլ Համիտին կը տեղեկացնեն, թէ՛ «Հայերը կուսակցութիւն մը հիմնած են»:

Այս լուրը առնող Ապտիւլ Համիտ ահռելի կը տխրի և, յուսալքուած, անկիւն մը կը քաշուի, ընկնուած և նսեմացած...

Միջոց մը յետոյ, լրտեսները կրկին կը ներկայանան Ապտիւլ Համիտին և անոր հետեւեալ լուրը կու տան՝

«Հայերը երկրորդ կուսակցութիւն մը հիմնեցին»:

Այս լուրը առնող Ապտիւլ Համիտ կը վերակենդանանայ, ոտքի կը կանգնի և, ուրախութեան ճիչեր արձակելով, կը սկսի պարել և ցատկել:

Սուլթանին շուրջիները կը նային իրեն, և չեն հասկնար Ապտիւլ Համիտին այս անհաւատալի փոփոխութեան պատճառը:

Եւ Սուլթանը անոնց կ'ըսէ՝

«Հայերուն կուսակցութիւն մը հիմնած օրը, մեր վերջը եկած էր...»

Բայց հիմա, որ հայերը երկրորդ կուսակցութիւն մը հիմնեցին, ա՛յ մենք հայերէն վախճալիք բան մը չունինք:

Ասկէ յետոյ, հայերը մեզ կը մոռնան, իրարու դէմ կը պայքարին և իրար կը մեռցնեն...»:

28-2-1998

րու նահատակման պատճառ եղաւ: Այս, ըսել չէ անշուշտ, որ եթէ հայերը չապատամբէին, Սուլթանը պիտի խնայէր իրենց:

Ու այս ջարդերուն հետեւանով սարսափի մատնուած արեւմրտեան Հայաստանի ժողովուրդը, մեծ երամներ կազմելով, լքեց իր հայրենի հողերը և գաղթեց ուր որ կրցաւ, մանաւանդ՝ հեռաւոր Ամերիկա և այլուր:

Եւ ամենէն կարելորը՝ այս պարպուած հողերուն վրայ, շատ սատանայական քաղաքականութեամբ, վայրենի քիւրտեր տեղաւորուեցան:

Այս անկազմակերպ ու անհեռատես սպասամբութիւնները, գետին պատրաստեցին 1915-թ.ի Արեւմտեան Հայաստանի ողբերգութեան:

ՄԱՐՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՍԽԱԼՆԵՐ

Բայց, ըստ մեզի, 19-րդ դարու վերջաւորութեան շրջաններուն, հայ ժողովուրդի պատմութեան ամենէն կարելոր եղելութիւնը, Ռուս կառավարութեան հայերուն դէմ թշնամանալն է:

Բոլորին ծանօթ է, որ Ռուսիոյ մէջ, 1895-թ.ներուն, ցարական կառավարութիւնը հայերուն դէմ թշնամական դիրք բռնեց, և Ապտիլ Համիտին հետ գործակցեցաւ միջոց մը:

Խրիմեան Հայրիկի Կաթողիկոսութեան շրջանին, էջմիածինը ռուսական կառավարութեան հալածանքներուն ենթարկուեցաւ:

Եւ Prince Lobanov համարձակեցաւ ըսել՝ «Հայաստան մը կ'ուզենք, բայց առանց հայերու»:

Հայ կուսակցական պատմագիրքերուն մէջ, Ռուսերուն կատարած հակահայ արարքները կը յիշատակուին: Բայց երբեք չի' քայտրուիր, թէ Ռուսերը ի՞նչ պատճառով հայերուն թշնամացած էին:

Մինչեւ այսօր մեր բոլոր գրութիւններուն մէջ, Դաշնակցութիւն կուսակցութեան կատարած [մեր անձնական համոզումով] սխալները, առանց մեր բառերը ծամծմելու, ըսած ենք:

Գալով Հնչակեան կուսակցութեան՝ 1908-թ.էն յետոյ իթթիատականներուն դէմ իր որդեգրած իրապաշտ դիրքորոշումը և, մանաւանդ՝ 1920-թ.էն յետոյ, Խորհրդային Հայաստանի ի նպաստ որդեգրած հայրենասիրական կեցուածքը, միշտ երախտագիտու-

թեամբ յիշած ենք:

Բայց այս կուսակցութեան հանդէպ մեր ունեցած երախտագիտութիւնը, բնաւ արգելք չէ, որ դարձեալ, մեր անձնական համոզումով, Հնչակեան Կուսակցութեան 1908-էն առաջ գործած [մեր կարծիքով] ծանրակշիռ, հայ ազգին համար վնասարեք սխալներուն մասին չարտայայտուինք:

Մեր գրութեան սկիզբը ըսած էինք, թէ ազգի մը իր թշնամիին լուծէն ազատագրուիլը, առանձին կուսակցութիւններու ճամբով չ'ըլլար, այլ ազգային միացեալ ճակատին պայքարովը: Ան կրնայ խելացի և իրապաշտ քաղաքականութեամբ մը միայն իրականանալ:

1800-ական թ.ներէն սկսեալ, իսկական հայրենասէր հայերը, շատ լաւ հասկցած էին, թէ հայերուն թրքական լուծէն ազատագրութեան միակ միջոցը, Ռուսական օգնութիւնն է, ռուսական բանակն է:

Այս իրականութիւնը ամէնէն շատ ու լաւ հասկցած էր, մեծ հայրենասէր Խաչատուր Արովեանը, որ ըսած էր՝ «Ուր որ ռուս զինուոր մը տեսնես՝ խաչակնքէ»:

Բայց, 1887-թ.ին հիմնուած առաջին հայկական կուսակցութիւնը՝ Հնչակեան Կուսակցութիւնը ի՞նչ ըրաւ:

Առաջին օրէն գործակցեցաւ այն ատենուան Ռուսիոյ ցարական կառավարութեան թշնամի, Ռուսական Սոցիալ Դեմոկրատ Աշխատանքական Կուսակցութեան հետ, որոնց հիմնադիրներուն մեծ մասը հրեաներ էին ու կապուած եւրոպական սոցիալիստ կազմակերպութիւններուն:

Սկսած այն օրէն, երբ Հնչակեան Կուսակցութիւնը Ռուսիոյ մէջ, ցարական կառավարութեան դէմ պայքարիլ սկսաւ՝ «միջազգային արդարութեան և հաւասարութեան» նպատակներով [որոնց ետին պահուրտած էին հրեաները], Արեւմտեան Հայաստանին ռուսներուն կողմէ ազատագրութեան յոյսը հեռացաւ:

Միջոց մը ետք, ցարական կառավարութիւնը, հայ կուսակցութիւններուն, հայ ազգին ազատարարը եղող Ռուս Պետութեան դէմ վարած ապերախտ քաղաքականութիւնը տեսնելով, թշնամական կեցուածք սկսաւ ցոյց տալ հայերուն:

Եւ հայերը, այս ձեւով, կորսնցուցին իրենց ունեցած միակ կարելիութիւնը՝ Յոյներուն և Պալեանեան երկիրներուն նման, Ռու-

սերուն շնորհիւ, թրփական լուծէն ազատուելու յոյսը:

Այստեղ կ'ուզենք նշել, Հնչակեան Կուսակցութեան պատմութեան գիրքին մէջ, կուսակցութեան նպատակներուն մասին գրուած, իրականութիւններէ բաւական հեռու, երազային թուող, առաջադրանքները:

«Ա.— Մօտաւոր Նպատակ.— Ազատագրել ննչուած ազգերը օտար բռնակալներու ճիրաններէն:

Բ.— Հեռաւոր Նպատակ.— Ազատագրել աշխատաւոր դասակարգը շահագործող դրամատէրերու ճանկերէն [Տես՝ «Պատմութիւն»՝ էջ 253]:

Առաջին.— Տեղը չէ՞ ըսելու՝ ա՛յ մարդ, եթէ դուն հայ ես, նախ քան ազգդ ազատագրելու մասին խորիէ, և յետոյ ուրիշ ազգերուն մասին մտածէ:

Արդիւնքը ի՞նչ եղաւ՝ շրջանին գրեթէ բոլոր ազգերը ազատագրուեցան, բայց հայութիւնը, գործուած մարտավարական սխալներուն պատճառաւ, բնաջնջուեցաւ: Եւ Արեւմտահայաստանը ամայացաւ իր բնիկ բնակչութենէն, ու մինչեւ օրս կը մնայ բռնագրաւուած:

Երկրորդ.— Ազատագրել աշխատաւոր դասակարգը դրամատէրերու ճանկերէն:

Այս խօսքերը գրող պատմագիրը արդեօք տեղեակ չէ՞ր, թէ աշխատաւոր դասակարգը ազատագրել ուզողները՝ Քարլ Մարքսէն սկսեալ, գրեթէ բոլորն ալ հրեաներ էին:

Եւ նոյնպէս՝ ան տեղեակ չէ՞ր, թէ գործաւորները իրենց ճանկերուն մէջ բռնող դրամատէրերուն մեծագոյնները, գրեթէ բոլորն ալ, հրեաներ էին:

Անաչառ ըլլալով նշենք, որ Կուսակցութեան «Նպատակ»ներու մեկնաբանման ու առաջնայնութեան շուրջ հակադիր տեսակէտներ գոյութիւն ունեցած են, մինչեւ իսկ, նոյն կազմակերպութենէն ներս: Արեւելահայերը Ազգ. ազատագրութեան մեկնակէտ ընդունած են ցարիզմի տապալումը, դասակարգային յեղաշրջումը, մինչ Արեւմտահայ հնչակեանները կը դաւանէին, որ առաջնապէս ազգի ազատագրութիւնն էր Օսմանեան տիրապետութենէն, որ ճամբայ կը բանար ընկերվարական հասարակարգի մը ստեղծման առջեւ: Որով կոչ կ'ընէին Ռուսահայ հատուածին, որ դադրեցնեն հակա-ցար պայքարը և, ասոր փոխարէն, ուժ տան Սուլթանական

Թուրքիոյ դէմ մղուող ազատագրական պայքարին:

ԹՈՒՐԶԸ ԿՐՅԱԻ ՕԳՏՈՒԻԼ ՄԵՐ ՍԽԱԼՆԵՐԷՆ

Ռուսահայ հատուածի Հնչակեան Կուսակցութեան այդ օրերու հակա-ցարական սխալ ֆաղափականութիւնը մէկն է այն պատճառներէն, որով արեւմտեան Հայաստանի հայերը, ըստ մեր անձնական կարծիքին, զրկուեցան Ռուսական կառավարութեան օգնութենէն:

Այս տողերէն պէտք է հետեւցնել, որ մենք ցարիզմի ֆաղափականութիւնը ամբողջովին արդարացնող ենք:

Եւ այս առիթէն օգտուեցաւ Ապտիւլ Համիտ, որ գիտէր շահարկել իր հակառակորդներուն գործած ամէն մէկ սխալը:

Ան ուզածին պէս ջարդեց, մինակ և անպաշտպան մնացած հայերը:

Կուսակցութեան հակա-ցարական ֆաղափականութեան հայ ազգին համար ներկայացուցած վտանգները տեսնող իսկական հայրենասէր հնչակեան հայեր, փորձեցին փոխել այս ֆաղափականութիւնը:

Այս հայրենասէր հայերուն մէջ ամենէն կարկառուն անձնաւորութիւնը Արփիար Արփիարեանն էր, որ ուզեց սրբագրել կուսակցութեան հակա-ցարական ֆաղափականութիւնը, դադրեցնել Ռուսիոյ մէջ հնչակեաններուն մղած դասակարգային պայքարը, և կազմակերպութեան բոլոր ուժերը միացնելով զանոնք ուղղել թուրքերուն դէմ, ազատագրելու համար հայ ազգը թրքական լուծէն:

Մեր համոզումով՝ Արփիար Արփիարեանը, իբր իրապաշտ հայրենասէր գրող և ֆաղափագէտ, անցեալի և ներկայի մեծագոյն հայերէն է:

Եւ իր կուսակցական ընկերները, իր դէմ մէկէ աւելի մահափորձներ կատարելէ ետք, երրորդին յաջողեցան վերջ տալ անոր՝ իրականութիւնները տեսնող և ըսող այս մեծ հայրենասէրի կեանքին:

Այստեղ կ'ուզենք կրկին յիշեցնել, թէ Արփիար Արփիարեանն էր հետեւեալ մարգարէական խօսքերը ըսողը՝

«Հրէականութիւնը բանակ չունի, բայց դրամ ունի: Ամէն պետութիւն, քիչ թէ շատ, հրէական լուծին տակ է»:

ԼՈՋԱՆԻ ՊԱԼԱՏԻՆ ԱՌՋԵԻ,
ԱՄԲՈՂՁ ՍՐՏՈՎԴ...

Այս տողերով մենք ջանացինք բացատրել 19-րդ դարուն, Օսմանեան Կայսրութեան լուծին տակ գտնուող հայ ժողովուրդին դեռ ազատութեան չտիրացած՝ ստեղծուած հայ կուսակցութիւններուն հայ դասին համար ունեցած գործունէութեան վնասակար կողմերը:

Մեր նախորդ գրոյցներուն հետեւածները գիտեն, թէ ինչ է մեր տեսակէտը Պոլսոյ հայութեան մեծամասնութեան մասին:

Միշտ ըսած ու կրկնած ենք, թէ պոլսահայերը պատանդներ են, գերիներ են թուրքերուն ձեռքին մէջ:

Եւ թրքական ճնշումի տակ, մեծամասնութիւնը անոնց, կորսնցուցած են իրենց «հայկականութիւնը», և «թրքացած հայերու» վերածուած են:

Այս թրքական ճնշումին հետեւանով, հանրապետական շրջանին, Պոլսոյ մէջ ապրող հայերուն համար, իբր հայկականութեան խորհրդանիշ իրենց մնացած է միայն «Հայ Եկեղեցին»:

Հայերը՝ Պոլսոյ եկեղեցիներուն մէջ, Լոզանի դաշնագրով, իրաւունք ունին միայն իրենց կրօնական արարողութիւնները կատարելու:

Այս տեսակէտով՝ պոլսահայերը, գիրենք իրենց հայկական արմատներուն միացնող իբր կապ, փարած կը մնան իրենց «Եկեղեցի»ներուն:

Եւ հայ եկեղեցիին շնորհիւ, Պոլսոյ հայերուն մէջէն շատ լաւ դպիրներ, սարկաւազներ կը հասնին:

Եւ Սփիւռքի հայկական շատ մը եկեղեցիները այսօր վառ պահողները, ընդհանրապէս Պոլսէն գաղթած դպիրներն ու սարկաւազներն են:

Գալով Պոլսոյ հայկական դպրոցներուն վիճակին՝ թրքական շատ ծանր հակակշռին պատճառաւ, հայ աշակերտները, այս հայկական դպրոցներուն մէջ, հայկականութեան տեսակէտով շատ քան չեն կրնար սորվիլ:

Եւ այս հայկական դպրոցներուն մէջ թրքական քարոզչութիւնը այնքան ազդու է ու գիրենք ճնշող, որ հայ աշակերտները, մեծամասնութեամբ անշուշտ, կը վերածուին «թրքացած հայերու»:

Նկատելով որ Թուրքերը, Պոլսահայերուն առջեւ, հայկականութեան բոլոր նամբաները գոցած են: Պոլսահայերը ո՛չ հայկական կուսակցութիւն գիտեն, ո՛չ ալ կը ճանչնան կուսակցական պայքար:

Բնական է, որ թրքական ճնշումներուն հետեւանալով, պոլսահայերուն մօտ գոյացած անկուսակցական այս վիճակը, տեսակ մը բարեբախտութիւն եղած է:

Պոլսահայը մէկ բան գիտէ.

Քրիստոնեայ ըլլալը գիտէ:

Եւ ամբողջ սրտով կապուած է իր նախնիներուն եկեղեցիին՝ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին:

Պոլսահայը, թրքական ճնշումով «թրքացած հայու» վերածուած է:

Հակառակ այս վիճակին, դեռ մաս մը պոլսահայերու հոգիներուն մէջ մարած, մոխրացած կամ ֆողարկուած հայկականութեան կայծ մը կայ, որ, թրքական ճնշումի գապանակին իրենց վրայէն վերցուած առաջին վայրկեանին իսկ, այս մարմնող հուրը կրնայ հրահրուիլ, և հայկական հոգին կրնայ բոցավառիլ իրենց մէջ:

Մենք չենք կրնար մոռնալ, «թրքացած պոլսահայուն» Պոլսէն դէպի Զուլիցերիա նամբորդութեան մեկնող իր ընկերոջ ներկայացուցած խնդրանքը:

Այս խնդրանքին մէջ, հայու ա՛յն աստիճան գիտակից հոգիի արտայայտութիւն մը կայ, որ մենք միշտ, խոր յուզումով և հիացումով, կը յիշենք զինք:

Այս թրքացած, բայց հայկականութեան հուրը իր մէջ անթեղուած պահող պոլսահայը, սա խնդրանքը ներկայացուցած էր իր ընկերոջը՝

«Պիտի խնդրեմ, որ Զուլիցերիոյ Լոզան ֆաղաքը երթաս, և կանգնած այն պալատին առջեւ ուր հայ ազգին մահավնիորը կազմող Լոզանի դաշնագիրը ստորագրուեցաւ, ինծի համար, ամբողջ սրտովդ, այդ Պալատին երեսին՝

Թ՛ֆնես, քֆնես... քֆնե՛ս»:

ԵՒ ԴԵ՛Ռ ԿԸ ՀԱՐՅՆԵՆ ՄԵՂԻ -

«ԴՈՒՔ Ի՞ՆՉ ԷՔ»...

Ասկէ քսան տարիներ առաջ էր. Պոլսէն մեր ընդմիշտ հեռաց-

ման առաջին տարիներուն:

Մեզի համար բոլորովին նոր աշխարհ մը եղող Սփիւռքի հայկական գաղութներու տարբեր շրջանակներուն մէջ կը մտնէին՝ Ժընեւ, Փարիզ, Նիս և Մարսէյ: Նոր գաղափարներու և նոր տեսակետներու հետ դէմ յանդիման կը գտնէինք մենք մեզ:

Եւ տեղացի հայերը, շուտով կը հասկնային մեր «նորեկ» ըլլալը, մեզ դատելով մեր կեցուածքէն ու մտայնութենէն:

Եւ, անմիջապէս, հարցումներու «տեղատարափը» կը սկսէր.

– Դուք, ի՞նչ էք:

– Հայ ենք, – կը պատասխանէինք, միամտաբար:

– Այո... բայց ի՞նչ էք:

Կրկի՛ն չէինք հասկնար, և մեր հերթին կը հարցնէինք.

– Ի՞նչը, ինչ է:

Այս անգամ, հարցումը կը յստականար՝

– Այսինքն՝ Դաշնակ է՞ք, Հնչակ է՞ք, Ռամկավար է՞ք»:

Եւ մենք, կրկին, միամտաբար, կը պատասխանէինք:

– Մենք, հայ ենք:

Միջոց մը ետք, ա՛լ վարժուեցանք այս ու նման հարցումներ ստանալու:

Բայց օր մը, դէպք մը պատահեցաւ:

Փարիզ, հայկական «նոր» շրջանակէ մը ներս, հայ «պատասխանատու»ներէն մէկը մեզի մօտեցաւ և, ամբարտաւան շեշտով մը, սա շատ ծանօթ հարցումը ուղղեց.

– Դուք, ի՞նչ էք:

– Մենք, հայ ենք, – ըսինք իրեն:

– Այո, բայց ի՞նչ էք, – պնդեց ան, քիչ մըն ալ հրամայական շեշտ խառնած իր յամառութեան:

Այս անգամին, ա՛լ չդիմացանք, ու՝

– Նայեցէ՛ք, – գոչեցինք երեսին, – մենք, ձեզի պէս ո՛չ դաշնակ ենք, ո՛չ ալ ջուրակ. այլ՝ հա՛յ ենք. մեր հայրենիքին, Հայաստանին կապուած հայ: Հիմա հասկցա՞ք մեր ո՛վ ըլլալը:

Եւ այս պատասխանը տալէ ետք, պժգանքով լքեցինք այս... իսկութեան մէջ հայկականութեան հետ կապ չունեցող, այլասերածներ խմբող վայրը:

14 - 3 - 1998

★ ★ ★

«ՆԱՅԻՐԻ»ի վերջին թիւին մէջ, հայոց պատմութեան եղեռնի շրջաններուն հայ կուսակցութիւններուն գործած սխալներուն մասին մեր ըսածները, կարգ մը շրջանակներուն թերեւս հանելի թուած չըլլան:

Բայց, այն հայը, որ իր սրտին մէջ ունի կուսակցական մը ըլլալէ առաջ, «Հայ» ըլլալու զգացումը, իր սրտին մէջ ունի իր հայրենիքին, Արեւմտեան Հայաստանի կորուստին և միլիոնաւոր անմեղ նահատակներուն ցաւը, մեր ըսածները շատ լաւ կը հասկընայ: Պիտի խնդրենք... որ ամէն բանէ առաջ, միայն և միայն իբր հայ մտածէք:

Մտածեցէք պահ մը, թէ 1900-թ.ներու Հայ Աշխարհը, ծովէ ծով երկարող Հայաստանը, այսօր ո՞ւր հասած է:

ԱՄԷՆ ՄԷԿՈՒՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆ «ԲԱԺԻՆԸ» ՃՇԴԵԼ ՊԷՏՔ Է

19-րդ դարուն սկիզբները, Ռուսերուն ազատագրած հայկական հողերուն այն ալ մէկ մասին վրայ մնացած ժայռերու ու քարերու երկիր մը, պզտիկ Հայաստան մը կը տեսնէք, որ երեք կողմէն շրջապատուած է թուրքերով:

Ա՛յն վայրենի թուրքերով որոնք, ամենափոքր առիթին իսկ, պատրաստ են մեզ խեղդելու:

Եւ ո՞վ է այս ողբերգութեան պատասխանատուն:

Միայն թ՞ո՞ւրքն է յանցաւորը:

Մենք՝ հայերս բնաւ պատասխանատուութիւն չունի՞մք այս աղէտին մէջ:

Այսինքն՝ թուրք-գայլը եկաւ և անմեղ հայ գառնուկը յօշոտե՞ց:

Ո՛չ, այդպէս չէ:

Առանց այլ և այլի ըսենք մեր համոզումը՝ միայն թուրքին վրայ չճգենք յանցանքը: Թուրքը իր «թրութիւնը» պիտի ընէր, գիտե՛նք: Բայց բո՛ւն յանցաւորները, այդ շրջանի Պոլսոյ համայնֆային առաջնորդներն են:

Եւ յետոյ՝ անոնց տեղը բռնած հայ ֆաղաֆական կուսակցութիւններն ալ, հայ ազգին կորուստներուն մէջ պատասխանատուութեան իրենց բաժինը ունին:

19-րդ դարու Պոլսոյ հայ համայնքի առաջնորդներուն պատաս-

խանատուութեան մասին, պատմութեան էջերը իրենց վեհուր տր-
ւած են:

Բայց ի՞նչ եղած է, հայ կուսակցութիւններուն պատասխանա-
տրութեան բաժինը:

**Ո՞ՒՐ Է ՄԵՐԻՆ ՆԵՐՈՒՆ՝ ՀԱՅԵՐՈՒՍ
ԻՆՔՆԱՔՆ ՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆԸ**

Հայկական ողբերգութեան մէջ, մեր համոզումով, առաջնակարգ
պատասխանատուութիւնը ունեցող երեք կուսակցութիւններն ալ,
բան մը չեղածի պէս, դեռ մինչեւ այսօր, կը շարունակեն նոյն ճե-
ւով գոյատեւել:

Այս կուսակցութիւններէն ոչ մէկը, հայ ազգին ենթարկուած մեծ
աղէտին մէջ, իր պատասխանատուութեան «ինքնաբնադատու-
թիւնը» չէ ըրած:

Ամէն մէկ կուսակցութիւն, մինչեւ այսօր, կը հպարտանայ իր
անցեալով, և անցեալին մէջ իր կատարած գործունէութիւններով:

Մէկը “Banque Ottoman”ին գրաւումը և «28 Մայիս 1918»ը կը
փառաբանէ: Միւսը՝ “Koum Kapi”ի ցոյցերով և Սասունի ապստամ-
բութիւններով կը հպարտանայ. և երրորդն ալ իր խոհեմ քաղա-
քականութիւնը [իսկութեան մէջ՝ անգոյ] կը գովաբանէ:

Գալով իրենց մտայնութեան՝ իրենցմէ զատ, ամէն ոմ, յանցա-
ւոր է և պատասխանատու: Միայն իրենց կուսակցութիւնն է ճիշդ
ուղիէ ընթացողը:

Այս խորհրդածութիւններէն յետոյ մենք, խոր համոզումով կրկին
պիտի ըսենք՝

Հայ Ազգը, 19-րդ դարուն, իր ազատագրական պայքարի շրջ-
ջանին, միացեալ ազգային ճակատ մը կազմելով միայն կրնար ազա-
տագրութեան տիրանալ:

Ազգ մը իրաւունք չունի, թշնամիին լուծէն դեռ չազատած, զա-
նազան կուսակցութիւններ ունենալու:

Կուսակցութիւնները՝ միայն անկախ պետութեան մը մէջ կրնան
գոյութիւն ունենալ:

Հայ ազգը մինչեւ 1915-թ., միացեալ ազգային ճակատ մը չու-
նեցաւ:

**ՄՈՌՑԱՆՔ ԹՈՒՐՔԸ ԵՒ ՍԿՍԱՆՔ ԻՐԱՐՈՒ ՀԵՏ
ԳԶՎՈՏԻԼ**

Եղեռնէն յետոյ և մանաւանդ 1920-թ.էն ետք, *Սփիւռքի մէջ*, մեր գողցուած հայրենիքը ազատագրելու համար ազգային ճակատ մը կազմելու և թուրքին դէմ պայքարելու տեղ, թուրքը մոռցանք և մխրճուեցանք կուսակցական սին պայքարներու մէջ:

Եւ անցնող ամէն օր և ամէն տարի, ինքնասպառիչ այս վիճակը մեզ քայլ մ'աւելի հեռացուց մեր իրաւունքներէն:

Այս խնդրին մէջ, պատասխանատուութեան մեծագոյն բաժինը կ'իյնայ Դաշնակցութիւն կուսակցութեան որ հայուն թշնամի օտար պետութիւններուն ազդեցութեան ենթարկուած ըլլալուն, Սփիւռքի մէջ երբեք չմտեցաւ միացեալ Ազգային Ճակատ մը կազմելու առաջարկներուն, որ կարելի ըլլար թուրքին դէմ հաւաքաբար պայքարիլ:

Մնացեալ կուսակցութիւններն ալ, նոյնպէս՝ իրենց միջեւ հայրենասիրական իսկական ու մնայուն ճակատ մը չկրցան ստեղծել Սփիւռքի մէջ:

Այս պատճառաւ մենք, իբր «Հայ», երբեք պիտի չկրնանք ներել հայ կուսակցութիւններուն իրենց պարտագանցութիւնը:

**ՊԷՏՔ ԵՂԱԾ ԴԱՍԸ ՔԱՂԱՕԾ ԵՆՔ
ՏԻՈՒՐ ԱՆՑԵԱԼԷՆ**

Հայկական պատմութեան մէջ, 19-րդ դարէն սկսեալ, դէպի Եղեռն տանող տարիներուն, հայ կրօնական, համայնֆային և կուսակցական առաջնորդներուն սխալներով լեցուն էջերը մէկ կողմ ձգենք, և վերադառնանք մեր օրերու հայկական իրականութեան:

Արդեօ՞ք այսօրուան հայ առաջնորդները, անցեալին մէջ գործըւած մեծ սխալներէն դաս առած են:

1985-թ.ին հրատարակուած՝ «Ռուբէն Սեւակ և Փրցուելիք Ուղեղներ» գիրքին մէջ, սապէս գրած էինք.

«Այս գիրքը կը ձօնենք՝ ԱՆՈՒՆՈՎ ՄԻԱՅՆ ՀԱՅ այն կեղծ ազգասէր առաջնորդներուն, որոնց սխալ քաղաքականութիւնը 24 Ապրիլ 1915-ին յանգեցաւ»:

...«Այս գիրքը կը ձօնենք ԱՆՈՒՆՈՎ ՄԻԱՅՆ ՀԱՅ Սփիւռքի

այն կեղծ ազգասէր առաջնորդներուն, որոնց սխալ ֆաղափականութիւնը նոր 24 Ապրիլ-ներու կրնայ յանգիլ»:

«Մաղթենք, որ «Պատմութիւնը կրկնութիւն է» ըսուած լոգունգը, հայ ազգին համար չիրականանայ:

Ա՛լ կը բաւէ, Հայ ազգին կրած տառապանքը»:

15 - Ապրիլ 1985 - Յ. Զ. »:

Դժբախտաբար, այս տողերը գրելէ վեց տարիներ յետոյ, մեր վախը իրականացաւ:

1991-թ.ին «Ղարաբաղի Կոմիտէ» անունով հայ ազգին ազատարարը ըլլալու յաւակնութիւնը ունեցող խումբ մը մարդիկ, «ազատութիւն» լոգունգներով խաբեցին «Խելագարած Ամբոխները» և փլցուցին Հայաստանի եօթանասուն տարուան Սովետական Վարչաձեւը:

Այն վարչաձեւը՝ որ հայերուն, շուրջ հազար տարուան գերութեան շրջանէ մը յետոյ, բարգաւան, արդիական և ամէն կարգի վտանգներու դէմ պաշտպանուած պետութիւն մը նուիրած էր:

Եւ այս «Ղարաբաղի Կոմիտէ»ին մարդիկը հիմնեցին, իբր թէ, ազատ և անկախ պետութիւն մը:

ՓԼՅՈՒՑԻՆ ՄԵՐ ՈՒՆԵՑԱԾ ԼԱՒԸ,
ԴԵՌ ԼԱՒԱԳՈՅՆԸ ՉԿԵՐՏԱԾ

Իրականութեան մէջ, քանդեցին մեր պետութեան բոլոր կառոյցները:

Հոգիով և մարմնով «պարպուեցաւ» Հայաստանը:

Անօթիներու և մուրացիկներու երկրի մը վերածեցին հայուն հայրենիքը:

Եւ ամենէն կարեւորը՝ մոռցան Արեւմտեան Հայաստանի կորուստը, մոռցան Եղեռնը և Թուրքիին հետ սկսան բարեկամանալ:

Այս ի՞նչ «Պատմութեան կրկնութիւնն է»:

Այս ի՞նչ նախախնամութիւն է:

Այս ի՞նչ նակատագիր է:

Բայց՝ ո՛չ: Ասիկա, ո՛չ նախախնամութիւն է, ո՛չ ալ նակատագիր:

Այս՝ հետեւանքն է Սիոնիստներուն Մեծն Իսրայէլ մը ստեղծելու ծրագրին Հայաստանի վերաբերեալ բաժնին գործադրութեան, որ կատարուեցաւ իրենց հայ խամանիկներուն ձեռամբ, հանգրուան

առ հանգրուան, սադայելյական խորամանկութեամբ:

Եւ հայ ազգը դէպի կործանում տանող այս հանգրուաններէն ամէն մէկուն մէջ, 19-րդ դարէն մինչեւ այսօր, հայկական խնդիրներուն քիչ մը ուշադրութիւն ընողը, կրնա՛յ տեսնել վարագոյրին ետին թափնուած հրէածին Ֆարմաստնները և Սիոնիզմը:

Եւ հիմա, ջանանք ամփոփել, մեր համոզումով՝ հայ ազգին համար ճակատագրական եղող այս հանգրուանները:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԲԱԽՏՈՐՈՇ ԵՕԹ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆՆԵՐԸ

Առաջին հանգրուան.— 1862-թ ին, Եւրոպա ուսանած, իբր թէ յառաջդիմական, իրականութեան մէջ ֆարմաստնական գործիչներ եղող Գրիգոր Օտեան և իր համախոհները, Պոլսոյ մէջ ազգային Սահմանադրութիւնը մշակեցին, և այս ձեւով, հայ ազգին ճակատագիրը փոխադրեցին Պոլիս և զայն կապեցին Օսմանեան Թուրքերուն:

Այս ազգային Սահմանադրութեան հանգրուանը, յաջորդ տարիներու ընթացքին, հայութիւնը դէպի ֆայֆայում տանող գլխաւոր ազդակը հանդիսացաւ և ուր, Պոլսոյ Ներսէս Վարժապետեան և Մաղափա Օրմանեան հայ պատրիարքները առաջնակարգ դեր կատարեցին, իբր գործիքներ դահին Ապտիւլ Համիտին ձեռքին մէջ:

Երկրորդ հանգրուան.— 1887-թ ին, Geneve-ի մէջ հիմնուած Հնչակեան Կուսակցութեան ուսական հատուածը, կապուեցաւ հրէածին ֆարմաստնութեան կողմէ հակակշռուող Սոցեալ Դեմոկրատ Ռուսական Աշխատաւորական Կուսակցութեան և, անոնց հետ միասին, մեր միակ յենարանը եղող Ռուսական պետութեան դէմ թշնամական գործունէութիւններ կատարել սկսաւ:

Ասոր հետեւանով է, որ Ռուսական կառավարութիւնը, հայերուն ի նպաստ իր աւանդական ֆաղափականութիւնը փոխեց և սկսաւ թշնամական վերաբերում ցոյց տալ հայերուն հանդէպ:

Երրորդ հանգրուան.— Հայկական Կուսակցութիւնները, 1895-թ ներէն սկսեալ, Սիոնիստներուն դրդումներովը, Պոլսոյ և Արեւմրտեան Հայաստանի մէջ, ցոյցեր և ապստամբութիւններ կատարեցին:

Բայց, Սիոնիստներուն հետ համաձայնող Ապտիւլ Համիտը, այս ցոյցերն և ապստամբութիւնները ամենագարհուրելի շարդերով ննշեց ու խեղդեց:

Այս ջարդերը՝ 1915-թ.ի Եղեռնին նախերգանքը եղան:

Չորրորդ հանգրուան.— Սելանիկի մէջ հիմնուած հրէածին ֆարմատնական՝ Իթթիհատ և Թերաֆֆի Կուսակցութեան հետ Եղբայրական կապեր ստեղծող Դաշնակցութիւն Կուսակցութիւնը, 1915-թ.ի Եղեռնին մէջ մեծ պատասխանատուութիւն կը կրէ:

Այս կուսակցութեան այդ տարիներու վարիչները, մեծամասնութեամբ՝ մասոններ [*«Ազատ Որմնադիրներ»*] էին:

Եւ Դաշնակ կուսակցութեան առաջնակարգ խորհրդատուն, և այդ շրջանի Պոլսոյ հայութեան ամենակարեւոր անձնաւորութիւնը՝ մեծ փաստաբան և տաղանդաւոր գրող Գրիգոր Զօհրապն էր: Զմոռնանք, որ Իթթիհատ և Թերաֆֆի կուսակցութեան Պոլսոյ երեսփոխանը եղող Գրիգոր Զօհրապ, Թալաթին և Իթթիհատի վարիչներուն մտերիմ բարեկամն էր: Բայց, ամենէն յատկանշականը՝ Գրիգոր Զօհրապ, բարձրաստիճան ֆարմատն մը ըլլալուն պատճառաւ, ֆարմատններուն պետը եղող Թալաթին «Եղբայր»ն էր:

Մեծատաղանդ Գրիգոր Զօհրապ ֆարմատնական գաղափարականով ա՛յն աստիճան շլացած էր, որ տիմարութեան հասնող միամտութեամբ մը, չտեսաւ մերկ իրականութիւնը:

Եւ Գրիգոր Զօհրապին՝ թուրքերուն հետ «Եղբայրութեան» անհեթեթ ֆաղափականութիւնը ի վերջոյ, թէ՛ իր անձը և թէ՛ հայ ազգը 24 Ապրիլ 1915-թ.ի դժոխքին առաջնորդեց:

Հինգերորդ հանգրուան.— 1918-1920-թ.ի Հայաստանի կառավարութեան Դաշնակցական վարիչները, նոյնպէս, մեծ մասամբ ֆարմատններ էին:

Այս վարիչները, մինչեւ վերջին վայրկեանը, անհաւատալի յամտութեամբ պայքարեցան Սովետներուն դէմ:

Եւ մեծ մասամբ Դաշնակցութեան այս հակասովետ անհետատես ֆաղափականութեան հետեւանփով, կորսնցուցին Արեւմտեան Հայաստանը, Նախիջեւանը և Ղարաբաղը:

Վեցերորդ հանգրուան.— 1920-էն մինչեւ 1991-թ., Սփիւռքի մէջ, հայերը միացեալ Ազգային Ճակատ մը չկրցան կազմել, կրկի՛ն դաշնակցականներուն հակասովետ ֆաղափականութեան պատճառաւ:

28 - 3 - 1998

Եօթանասուն տարիներու ընթացքին, Դաշնակցութիւնը մոռցաւ «Թուրքը» և իր «Ազգայնականութիւն»ի դիմակի տակ, ամբողջ Սփիւռքի տարածքին պայքարեցաւ Սովետական Հայաստանին հա-

մակիր հայրենասէր հայերուն դէմ, և այս հայրենասէր հայերը՝ «Պոլշեիկ»ութեամբ ամբաստանեց:

Բոլորին ծանօթ է, որ այս հակասովետական ֆաղափականութեան բուն «սէր»ը՝ միջազգային դրամատիրութիւնն էր, և որուն ետեւ ալ թափնուած էին հրէածին ֆարմաստնութիւնը և Սիոնիզմը:

1920-էն մինչեւ 1991-թ., անմիաբանութեան այս եօթանասուն տարիները, հայ ազգին շատ սուղ արժեցին:

«ԵԹԷ ՀԱՅԸ ՄԻԱԲԱՆ ՉԷ ԻՐ ԴԱՏԻՆ ՏԻՐՈՒԹԻՒՆ ԸՆԵԼՈՒ ՄԷՋ, ԻՆՉՈ՞Ւ ՕՏԱՐՆԵՐԸ ՀԱՅՈՒՆ ԴԱՏԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵՆ»:

Այս անմիաբանութեան հետեւանքը այն եղաւ, որ մինչեւ 1991-թ.ները, գրեթէ ոչ մէկ պետութիւն, 1915-թ.ի հայկական եղեռնը պաշտօնապէս ճանչցաւ:

Եւ մտածել որ հրեաները, 1941-թ.ներուն Եւրոպայի մէջ կատարուած հրէական սպանդին համար, ամէն օր ֆիչ մ'աւելի ուժգնութեամբ հաշիւ կը պահանջեն Զուիցերիայէն, Ֆրանսայէն ու Իտալիայէն:

Եւ ամէն մէկ մեռած ու սպաննուող հրեային համար դատ կը բանան: Եւ այս դատավարութիւնները՝ ամենահրատապ ու առաջնային նիւթերն են այսօր, արեւմտեան “television”ներուն, ռատիօներուն և մամուլին:

Եւ հիմա բաղդատեցէ՛ք իրարու հետ հրէական սպանդն և հայկական ցեղասպանութիւնը: Մենք դեռ հայկական ցեղասպանութիւնը չենք կրցած «պաշտօնապէս ճանչցնել» տալ Արեւմտեան պետութիւններուն [քնական է՝ Սիոնիստներուն արգելիով], ալ ո՛ւր, թէ մեր իրաւունքները կարենանք պահանջել թուրքերէն:

ԵՒ ՎԵՐՋԱՊԷՍ՝ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԸ...:

Այս հանգրուանը՝ հայ ազգին «տիմարութիւնը» ապացուցանող ամենէն կարեւոր ցուցանիշն է, որուն մէջ, Հայ Ազգը իր ձեռքերովը փանդեց իր բարգաւաւան պետութիւնը:

1991-թ.ին «Ղարաբաղի Կոմիտէ»ն, ազատութեան - բարօրութեան երազային խոստումներով խաբեց խելագարած ամբոխները:

Եւ Հայաստանի միամիտ ժողովուրդը, 1920-էն մինչեւ 1991-թ., Ռուսերուն շնորհիւ իր ապրած ապահով, համերաշխ և համեմատաբար բարեկեցիկ կեանքին յարգը չգիտցաւ:

Եւ 1991-թ.ին, իբր թէ «Ազատ և Անկախ Պետութիւն» մը հիմնը կեցաւ:

ԿՈՐՄՆՅՈՒՑԻՆՔ ՄԵՐ ՀԱՄԵՄԱՏԱԲԱՐ
ԲԱՐԳԱԻԱՃ ԿԵԱՆՔԸ

Իրականութեան մէջ մեծ չափով Ռուսերուն օգնութեամբ և 70 տարիներու ընթացքին մեծ գոհողութիւններով կառուցուած արդիական Հայաստանի պետութիւնը, մէկ օրէն միւսը փանդուեցաւ:

Բայց ովքե՞ր էին այս «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ին մաս կազմող անձերը:

Արդեօք, այս Կոմիտէին անդամներուն «անճաւորութիւններուն» մասին, խորաթափանց ֆնուրթիւններ կատարուա՞ծ են թէ ոչ: Չենք գիտեր:

Բայց, բոլորին ծանօթ իրականութիւն մը նշենք՝

Այս «Ղարաբաղի Կոմիտէ»ին անդամներուն մեծամասնութեան կողակիցները, սկսելով Ա. Հանրապետութեան նախագահին տիկիւնէն, հրեաներ են:

Այս իրականութիւնը ձեզի բան մը կը բացատրէ՞ արդեօք:

Այսօր 1991-թ.էն՝ «Ազատ-Անկախ» Հայաստանի ստեղծումէն ի վեր, գրեթէ ուր տարիներ անցան:

Խելագարած և խարուած հայ ժողովուրդը այսօր, ինքնագիտակցութեան գալու նշաններ ցոյց կու տայ: Հետզհետէ կը ստուարանայ համրանքը անոնց, որոնք կը փնտտեն Սովետական շրջանի իրենց հանգիստ և ապահով կեանքը:

Բայց, ի՞նչ օգուտ:

Աւերը գործուած է:

Այսօր, Հայաստանի բնակչութեան գրեթէ կէսը, անգործութեան ու թշուառութեան պատճառաւ, լքած է իր հայրենիքը:

Եւ մնացեալ հայութիւնն ալ, չենք գիտեր, թէ մինչեւ ե՞րբ պիտի կարենայ դիմանալ անօթութեան և անապահովութեան:

Եւ մեզի համար ամենէն ցաւալին՝ Հայաստանը լճողներուն մէկ մասը, հայուն ջարդարարներուն երկիրը՝ Թուրքիա, Պոլիս գացած է:

Եւ Հայաստանէն Պոլիս եկողները՝ մեծ մասամբ համալսարանական կամ երկրորդական ուսումի տէրն հայեր, իրենց ապրուստը ապահովել կը ջանան աշխատելով իբր սպասուհի, իբր գործաւոր և կամ իբր... մուրացկան:

Բայց ամէնէն ամօթալին՝ վիճակն է այն հայուհիներուն որոնք, Պոլսոյ մայրերուն վրայ և կամ հանրատուներուն մէջ, պոռնկու-

թիւն կ'ընեն:

Ահա... ա՛յս է «Ղարաբաղի Կոմիտէ»ին ստեղծած «Ազատ և Անկախ Հայաստան»ին այսօրուան վիճակին մէկ երեսը:

**Ղ Ա Ր Ա Բ Ա Ղ Ը Մ Ո Ռ Յ Ն Ե Լ Տ Ա Լ Ո Ւ Զ Է Ր
Ո Չ Ե Ղ Ե Ռ Ն Ը Ե Ի Ո Չ Ա Լ Թ Ո Ւ Ր Ք Ը**

Եւ, քանի մը շարաքներ առաջ, Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահը իր պաշտօնէն հրաժարեցաւ:

Ինչո՞ւ... Ղարաբաղի հարցին պատճառաւ:

Որովհետեւ Հանրապետութեան Նախագահը այսօր հասկցեր է, թէ Հայաստանի դժոխային վիճակի մատնուելուն պատճառը՝

Նոյնիման՝ իր և իր ընկերներուն ստեղծած «Ղարաբաղի խընդիրն է»:

Ուրեմն՝ Ղարաբաղի հարցին լուծումը պէտք է...:

Այսինքն՝ Ամերիկացիներուն և Թուրքներուն պարտադրած ձեւով՝ Ղարաբաղը Ազերիներուն ետ տրուի, և Ազերիներուն տուած ինքնավարութեան խոստումով ալ գոհանայ հայութիւնը:

Բնական է, որ նախագահին հարիւր ութսուն աստիճանի դիմաշքրջումով փոխուած այս առաջարկին ներկայացման հակազդեցութիւնը, համաժողովրդական ընդվզումը եղաւ, և նախագահը, ի տես իր քաղաքականութեան սնանկանալուն՝ ստիպուած հրաժարեցաւ:

Չենք գիտեր, թէ Հայոց պատմութեան մէջ, այս նախագահին ստեղծած քաղաքական վերիվայրումին նման ուրիշ դիմաշքրջում, ողբալի դէպքեր պատահա՞ծ են թէ ոչ:

Բայց, սա մէկը լաւ գիտենք, թէ վերջին տասնամեակներուն, ոչ մէկ հայ առաջնորդ, հրաժարեալ նախագահին ու իր նմաններուն չափ վնաս հասցուցած է հայութեան և հայ դատին:

Նախ, Ղարաբաղի խնդիրը ստեղծելով՝ քանդեց Հայաստանը:

Յետոյ՝ ութը տարիներ ետք, Հայաստանը անելէն դուրս բերելու համար, Ղարաբաղը ետ տալու ելաւ: [Ա՛յ մարդ, եթէ Ղարաբաղը ետ պիտի տայիր, ինչո՞ւ ստեղծեցիր Ղարաբաղի հարցը]:

Բայց, մեզի համար, ամենէն կարեւորը՝ 1991-էն մինչեւ 1998-թ., Հայաստանը և հայութիւնը Ղարաբաղի խնդրով զբաղուց ան և մոռցնել տուաւ Եղեռնը:

Մոռցնել տուաւ [կամ մոռացումի նամբուն վրայ դրաւ] հարիւր-

յիսուն տարիներէ ի վեր, մինչեւ 1991-թ., համայն հայութեան մղած պայքարը, Արեւմտեան Հայաստանի ազատագրութեան Դատը:

Եւ, Գրիգոր Զօհրապեան տիմար ֆաղափականութեամբ, թուրքերուն հետ բարեկամական կապեր ստեղծեց:

Ուրը տարի, «Ազատ-Անկախ» Հայաստանի Նախագահը, ոչ մէկ ձեւով Արեւմտեան Հայաստանի դատը բերան առաւ:

Ուրը տարի ի՞նչ ըսել է, գիտէ՞՞ Միջազգային ֆաղափականութեան մէջ ուրը տարուան մոռացումը՝ մեր պահանջներուն, մեր իրաւունքներուն և Արեւմտեան Հայաստանի վերաբերեալ:

ԳՐԱԻԵԱԼ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԱՍՏԱՆԸ... ՔԻՒՐՏԻՍՏԱՆ

Արդիւնքը այն եղաւ, որ այս մոռացումէն օգտուեցան ֆիւրտերը: Արեւմտեան Հայաստանի հարցին մէջ, հայերուն տեղը առին, սիոնիստներուն ալ օգնութեամբ՝ Քիւրտերը:

Այսօր ֆիւրտերը, մեր՝ Արեւմտեան Հայաստանի հողերուն վրայ կը պատերազմին թուրքերուն դէմ, իբր «տէրը և տիրականը» այդ հողերուն:

Թուրք-Քրտական պայքարին տեղ տուող արեւմտեան թերթերը, այս հողերուն հայկական սեփականութիւն ըլլալուն մասին որեւէ ակնարկութիւն չեն ըներ, և տեւական ու միշտ, այս հողերը քրտական հող կը ներկայացնեն:

Քիւրտերը, քանի մը տարիներէ ի վեր, իրենց բաժնած ֆարտէսներուն մէջ, Արեւմտեան Հայաստանի հողերը՝ Մուշը, Վանը, Սասունը, Կարսը, Արտահանը, նոյնիսկ այսօրուան Հայաստանին մինչեւ Երեւան երկարող մասերը, իբր քրտական հող կը ներկայացնեն:

Այս ֆարտէսները, Սիոնիստ-Արեւմտեան մամուլին մէջ, շատ անգամ հրատարակուեցան իբր Քիւրտիստան:

Մեր «Ազատ ու Անկախ» Հայաստանի պետութիւնը՝ այս զգուելի, անարդար արարքին դէմ, որեւէ պաշտօնական բողոք չներկայացուց, և այս ձեւով՝ լռելեայն ընդունած եղաւ Արեւմտեան Հայաստանին «Քիւրտիստան» ըլլալը:

Եւ մեր հարիւրյիսուն տարուան պայքարը, միլիոններու արիւնով շաղախուած Արեւմտեան Հայաստանը, հայուն բուն հայրենիքը ազատագրելու Դատը, նախագահին վարած թրփասէր ֆաղափարը:

կանութեան պատճառաւ մոռցուեցաւ :

1915-թ.ի Եղեռնին և Արեւմտեան Հայաստանի դատին մոռացումէն օգտուող Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւնները, մէջն ըլլալով Եուկոսլաւիոյ ողբերգութեան պատասխանատու՝ Վատիկանի գահակալ Jean Paul II, Ղարաբաղի մէջ իր ազատութեան համար պայքարող հայ ժողովուրդը նախայարձակ ամբաստանեցին և ՀԱՅ ԱԶԳԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵՑԻՆ :

Ի՛նչ ցաւալի երեւոյթ :

Ահա՛ւասիկ իսկական դէմքը Արեւմտեան այն պետութիւններուն, որոնց ապաւինելով, հայ տխմար առաջնորդները, հայութիւնը թրփական լուծէն ազատելու յոյսը փայփայեցին :

ԴՈՒՔ, ԴԻՊՈՒԱ՞Ծ ԿԸ ՆԿԱՏԷՔ ԱՅՍ ԱՄԷՆԸ

Եւ ա՛յս է արդիւնքը «Ազատ ու Անկախ» Հայաստանի պետութեան, ուրբ տարիներէ ի վեր տարած ողբալի ֆաղափականութեան, որ այսօր, թէ՛ Արցախին և թէ՛ նոյնիսկ Հայաստանին գոյութիւնը վտանգի ենթարկած է :

Հիմա մենք, մեր հերթին, ձեզի հարց մը տալ կ'ուզենք :

Դիպուած էր, որ Ղարաբաղի հարցին ստեղծումով, Արեւմտեան Հայաստանի դատը և 1915-թ.ի Եղեռնը յետին շարք մղուեցան [եթէ չըսենք՝ մոռցուեցան] :

Ոչ՛ բացարձակապէս դիպուած չէի՛ն :

Տարիներէ ի վեր, Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւնները մեզի՛ Եղեռնը և Արեւմտեան Հայաստանի դատը մոռնալ և թուրփերուն հետ հաշտուիլ կը յանձնարարէին :

Ղարաբաղի հարցի հրահրումին շարժառիթը, մեր համոզումով՝ Եղեռնը և Արեւմտեան Հայաստանի դատը մոռցնել տալու նենգ դիտաւորութիւնն էր :

Եւ «Ազատ ու Անկախ» Հայաստանի նախագահին վստահուած պարտականութիւնն ալ՝ իրագործել էր այս ծրագիրը :

ՅԻՇԵՅՈՒՄ ՄԸ ԿԱՏԱՐԵՆՔ ՄՕՏԻԿ ԱՆՅԵԱԼԷՆ

Այստեղ կ'ուզենք, եթէ թոյլատրէք, ձեր ուշադրութեան յանձնել, 1989-թ.ին հրատարակուած մեր «Ռուբէն Սեւակին Գաղափարա-

կանը» գիրքին մէջ, Արեւմտեան Հայաստանի դատին, 1915-թ.ի եղեռնին և Ղարաբաղի հարցին մասին մեր գրածները:

Եւ կը կարծենք, թէ մինչեւ անգամ ուրքը տարիներ յետոյ, այս գրութիւնը իր այժմէականութիւնը չէ կորսնցուցած՝

«Մեր տեսակէտն այն է, որ Ղարաբաղի հարցին մէջ, մեր ժողովուրդը սխալ ճամբայ ընտրեց:

Ղարաբաղը՝ համեմատաբար երկրորդական ցաւ է: Բուն ցաւը՝ Արեւմտեան Հայաստանի կորուստին ցաւն է: Ցաւը ա՛յն ժողովուրդին, որ այսօր «Սփիւռք» կը կոչենք. ասոր պատկանող Արեւմտեան Հայաստանին կորուստին ցաւն է:

Այսօր, Հայաստանի հայութիւնը, այլեւս չի խօսիր Վանի, Մուշի, Սասունի մասին, չի խօսիր ցեղասպան թուրքին մասին: Ի մեծ ուրախութի՛ւն թուրքին:

Մոռցուած է թուրքիոյ կողմէ գողցուած Արեւմտեան Հայաստանը, և կը խօսուի միայն Ղարաբաղի մասին:

Մինչդեռ՝ առաջին քայլը պէտք է ըլլար՝ պահանջել Սովետական Միութենէն, որ 1915-թ.ի ցեղասպանութիւնը պաշտօնապէս ընդունի, նկատի առնելով, որ Սովետական Միութիւնը, որուն կ'անդամակցի Հայաստան, 1915-թ.ի եղեռնը պաշտօնապէս դեռ չէ ընդունած:

Այս ճանաչումով է, որ մենք պիտի կարենայինք երթալ, Միացեալ Ազգերու ժողովին, պահանջելով ցեղասպան թուրքիոյ դատապարտուիլը և Արեւմտեան Հայաստանի հողերուն վերադարձուիլը մեզի:

Երբ ցեղասպան թուրքը չէ դատապարտուած և ան չէ պատժուած ցեղասպանութեան յանցանքով, ցեղասպան թուրքին եղբայրները եղող Ազգերի թուրքերը ինչո՞ւ վախնային Սումկայիթներ սարքելու»:

4 - 4 - 1998

«ՅՈ՛ՅՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ»

ՆԱԽ, ՅԵՂԱՍՊԱՆ ԹՈՒՐՔԻՆ
ՊԱՏԺՈՒԻԼԸ ՊԵՏՔ ԷՐ

Այստեղ վերյիշեմք, որ հրեաները, Բ. Համաշխարհային պատերազմի յանցաւորներուն ամենայետին մնացորդներն անգամ, վանքերու խորերէն դուրս կը հանեն զանոնք պատժելու համար:

Ա՛յս նամբուն վրայ ու գծով պիտի աշխատէինք նաե՛ւ մենք՝ Հայաստան և Սփիւռք, միացեալ նակատով: Այս արդար դատին, բոլոր հայերը անխտիր, և բոլոր քաղաքակիրթ ժողովուրդները թիկունք պիտի կանգնէին:

Ասոր վրայ պիտի կեդրոնանար մեր աշխատանքը:

Առիթ մը փախցուցինք...:

Նոյեմբեր 1989, Յ. 2. »:

Ղարաբաղի հարցին մէջ, հայ առաջնորդներուն կիրարկած սխալ քաղաքականութեան մասին մեր վերի տողերը գրելէն ինը տարիներ յետոյ, մեր սրտէն եկող ասխոսալի ձայնով կը հառաչեմք.

«Շատ մե՛ծ սխալ էր, առանց ջարդարար թուրքին կատարած 1915-թ.ի ցեղասպանութիւնը և ասոր հետեւանով թուրքերուն գողցած Արեւմտեան Հայաստանի Դատը մէջտեղ դնելու, միայն ու միայն Ղարաբաղի հարցը արծարծելը, ամբողջ ուշադրութիւնը հոն կեդրոնացնելով արմատական կեցուածք ցոյց տալը: Մոռնալով միւսը:

Մեր դատը, մեր բոլոր ուժերը՝ թուրքին ցեղասպանութեան վրայ պիտի կեդրոնացնէինք:

Արեւմտեան Հայաստանի, Ղարաբաղի և Նախիջեւանի հարցերուն լուծումը՝

Միայն և միայն ցեղասպան թուրքին «Ցեղասպանութեան» յանցանքին «Միացեալ Ազգերու» մէջ գործնապէս դատապարտուելովը կրնայ իրականանալ:

Մեր վերջին գրութիւններով ջանացինք բացատրել ա՛յն հանգրրուանները, որոնց մէջ հայ ազգը, հայուն թշնամի պետութիւններուն ծառայող հայ որոշ ղեկավարներու ձեռքովը, առաջնորդուեցաւ դէպի քաոս:

Հիմա վերադառնանք այսօրուան իրականութեան ու հարց տանք. ի՞նչ է հայութեան «Ապագան»:

Ի՞նչ յոյսեր ունի և ի՞նչ յոյսեր կրնայ ունենալ հայութիւնը, յառաջիկայ տասնամեակներուն, իբր հայ գոյատեւելու համար:

Այս մասին Սփիւռքի հայ առաջնորդները, գրողները, մտաւորականները, շատ մը ճամբաներ կը ցուցնեն այսօր հայերուն, ինչպէս որ ըրած են անցեալին մէջ մի՛շտ, բաշխելով մեծ-մեծ խօսքեր, խրատներ ու կրկնելով անդադար.

«Ա՛յս պէտք է ընել»:

«Ա՛յն պէտք է ընել»:

Ներողութիւն՝ բայց այս զանազան «Պէտք»երով է, որ այսօրուան վիճակին հասանք:

Այս՝ անպէտ «Պէտք»երով բոլոր...ները լեցուեցան:

Հայ ազգը, վերջին հարիւրամեակներուն, այս մեծխօսիկներուն «Պէտք»երէն գատ, իսկական ծրագիր մը, ուղեգիծ մը չունեցաւ:

Պիտի կրկնենք մեր վերջին գրութեան մէջ ըսածները՝

Ո՞ՒՐ Է ՄԵՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱՅ ԾՐԱԳԻՐԸ

Դժբախտաբար հայ ազգը, 1915-թ.ի Եղեռնէն առաջ և Եղեռնէն յետոյ, և մինչեւ այսօր, հայկական բարձրագոյն շահերուն վրայ յենող հասարակաց ազգային ծրագիր մը չկրցաւ որդեգրել:

Եւ այս՝ անմիաբանութեան պատճառով է, որ հայ ազգը, Ռուբէն Սեւակի ըսածին պէս՝

«Իրական վտանգները թողլով՝ հովերուն դէմ և իրարու դէմ կը պայքարի, և փոխանակ յառաջդիմելու, խենթի պէս կեցած տեղը կը ցատկէ»:

Իրապէս ալ, հայ ժողովուրդը «խենթ» պէտք է ըլլար, որ Եղեռնը մոռնալով և Արեւմտեան Հայաստանը գողցող Թուրքին կոնակ դարձնելով, Սերօ Խանգատեանին և Զօրի Բալայեանին ստեղծած Ղարաբաղի ճախճախուտին մէջ միջնուէր:

Ի մեծ ուրախութիւն Թուրքիոյ, և մանաւանդ՝ Սիոնիստներուն:

Ի՞նչ է Ղարաբաղի հարցը իրականութեան մէջ:

Ղարաբաղը ինքնավար շրջան մըն էր արդէն:

Եւ հայերը Ղարաբաղի հողերուն վրայ, դարերէ ի վեր, «ագաստ» և «անկախ» կ'սպրէին: Ազերիներուն կապուած ըլլալնին ձեւակերպութիւն մըն էր միայն:

Եւ Ազերիները երբեք չէին կրնար նուանել հայերը՝ ո՛չ քաղաքականօրէն, ո՛չ ալ մշակոյթով:

Ղարաբաղցի հայը, ամէն տեսակէտով, աւելի բարձր էր Ազերիէն:

[Զմոռնանք, որ Պաֆու քաղաքի քարգաւանման մէջ, հայերը մեծ դեր ունեցած էին և այնտեղ հայկական մեծ թաղամաս մը գոյութիւն ունէր, որուն բնակչութեան մէկ մասը, Ղարաբաղի հարցին պատճառաւ, ջարդուեցաւ Ազերիներուն կողմէ, իսկ մնացեալներն ալ Հայաստան և Ռուսաստան ապաստանեցան]:

Ո՞Ր ՀԱՅԸ ԶԷՐ ՈՒԶԵՐ ՄԻԱՅՈՒՄԸ...

ԲԱՅՑ...

Սերօ Խանգաւտեան և Զօրի Բալայեան ու իրենց նման մտաւորականներ ուզեցին, որ 1920-թ.ներուն կատարուած անիրաւութիւնը դարմանուի, և Ղարաբաղը Հայաստանին միանայ: Այս մէկը ո՞ր հայը չէր ուզեր արդեօք:

Բայց, իրենց այդ ցանկութիւնը իրականացնելու կարելիութեան մասին մտածեցի՞ն այս մտաւորականները, երբ արժարձեցին Ղարաբաղի հարցը:

Այդ շրջանին Սովետական Միութեան մէջ, անթիւ ու անհամար «ինքնավար» շրջաններ կային:

Ինչպէ՞ս Սովետական Միութիւնը Ղարաբաղին Հայաստանի միացման «Այո» կրնար ըսել, շատ լաւ գիտնալով, որ միջոց մը յետոյ, Միութեան բոլոր ինքնավար շրջանները նման առաջարկներ պիտի ներկայացնէին:

Ասիկա, ոչ միայն Սովետական Միութեան գոյութիւնը, այլ նոյնիսկ Ռուսաստանի դաշնութեան գոյութիւնը վտանգի կ'ենթարկէր:

Բայց հայերը, ինչպէս յաճախ ըրած են՝ տրամաբանութեան օրէնքներուն հակառակ շարժեցան...

Սիոնիստները, իրենց հայ խամանիկներուն ձեռքով, հրահրե-

ցին Ղարաբաղի հարցը, որ մոռացութեան ենթարկուի 1915-թ.ի Եղեռնը որ, այս ձեւով, հայկ. ցեղասպանութեան մէջ, Սիոնիստներուն պատասխանատուութեան հարցը չբացայայտուի:

**«ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՈԳԻ»ՈՎ ՆԵՐԵԼ
ԿՂՈՒԱԶԱՐԿԵՆ ՄԵԶԻ**

Մեզմէ շատերուն յիշողութեան մէջ է դեռ...

Երբ Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակին հերոսները, 1973-թ.էն մինչեւ 1983 տարիները, աշխարհի չորս ծագերուն վրայ Թուրք դիւանագէտներ կ'ահարեկէին, Արեւմտեան բոլոր պետութիւնները շատ դժուար վիճակի մատնուեցան:

Եւ շարժումին արգելք ըլլալու համար, շատ մեծածախս միջոցներ ձեռք առնել սկսան:

Բայց այս վիճակին երկարաձգուիլը, իրենց համար, անհանդուրժելի պիտի ըլլար:

Եւ այս «փորձանք»էն ազատուելու համար, ամէն տեսակի միջոցներու դիմեցին: Արեւմտեան պետութիւններուն մէկ մասը կ'առաջարկէր Թուրքերուն, որ հայկական ցեղասպանութիւնը ընդունին: Իսկ մէկ ուրիշ մասն ալ կը յանձնարարէր հայերուն, որ Թուրքերուն հետ բանակցութեան մտնեն. նոյնիսկ Վատիկանի Գահակալը՝ «Բողոնացի» Jean Paul II, հայերուն խրատ կու տար ըսելով՝

«ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ «ՈԳԻ»ՈՎ ՆԵՐԵԼ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ, ՄՈՌՆԱԼ ԵՂԵՌՆԸ»

Տարիներ յետոյ, Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւնները յաջողեցան, իրենց «Տրովադայի Զի»ն ներմուծել Հայ Գաղտնի Բանակին մէջ: Եւ այս ձեւով յաջողեցան Հ. Գ. Բ.ը պառակտել, բաժանբաժան ընել և հուսկ՝ կազմակերպութիւնը խորտակել:

Սիոնիստները Հ.Գ.Բ.ը խորտակելէ միջոց մը ետք, հայկական եղեռնի պատասխանատուութենէն միանգամ ընդմիջտ ազատուելու համար, հրահրեցին «Ղարաբաղի հարցը»: Այսօր, կը յիշենք այն ցաւալի օրերը, երբ Հայաստանի ժողովուրդը, Երեւանի մայր հրապարակին վրայ, միլիոնի հասնող զանգուածներով ցոյցեր կ'ընէին, Ղարաբաղի «ազատութեան» համար:

ՄՈՌՑՆԵԼ ԵՂԵՌՆԸ...
ԵՒ ՄԵԶ ՀԱՆԵԼ ԲԱՐԵԿԱՄ ՌՈՒՍԻՆ ԴԷՄ

Այս՝ Ղարաբաղի համար ցոյցերը ի վերջոյ, հայ ազգին թշնամիներուն գրգռութիւններովը, «Հայաստանի Ազատագրութեան» ցոյցերու վերածուեցան, էն վերջն ալ՝ հակառուս արարքներու:

Նոյն շրջաններուն, Սփիւռքի մէջ ալ, ամէն կողմ՝ Նիւ Եորք, Լոս Անճելըս, Փարիզ և շատ մը արեւմտեան կեդրոններէ ներս, կրկին հայ ազգին թշնամի ուժերուն կարգադրութեամբ, Սովետական դեսպանատուներուն առջեւ համախմբուած տիմարացած զանգուածներ, «Ղարաբաղ», «Ղարաբաղ» պողոտուքներով, Սովետներուն վրայ ամէն տեսակի անարգանքներ կը տեղացնէին:

Այդ օրերուն մենք ալ, Զուիցերիա կը գտնուէինք:

Դեռ, երէկուան պէս, մեր յիշողութեան մէջ է...

Ժընեւի մէջ, մեր բարեկամները, հայ ազգին թշնամիներուն քարոզչութիւններէն տարուելով, Զուիցերիոյ մայրաքաղաքը եղող՝ Պերն գացին, ուրիշ հարիւրաւոր հայերու հետ միասին, տեղւոյն Սովետական դեսպանատան առջեւ, Ղարաբաղի ի նպաստ ցոյցեր կատարելու:

Այդ օր, մեր բարեկամներէն խնդրեցինք, որ չմասնակցին այս ցոյցերուն և չիյնան հայ ազգին թշնամիներուն ծուղակը:

Եւ իրենց, այս առթիւ, ըսինք՝

«Ղարաբաղի հարցին լուծումը Մոսկուայէն չ'անցնիր, այլ՝ ոճիրի կեդրոն Անգարայէն:

Անգարան է՝ Ազերիներուն «ջարդի ուսուցիչ»ը:

Երբ ցեղասպան Թուրքը չէ պատժուած հայկական Եղեռնի յանցագործութեանը համար, Թուրքին եղբայրները եղող Ազերիները, առիթը գտնելու առաջին վայրկեանին իսկ, Թուրքին ըրածները պիտի ընեն, և պիտի ջարդեն հայերը:

Եթէ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿՈՒՂԵՔ, ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԱՌՁԵՒ ՑՈՅՑ ԸՆԵԼՈՒ ՏԵՂ, ԳԱՑԷՔ ԹՐՔԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԱՌՁԵՒ ՑՈՅՑ ԸՐԷՔ, պահանջելով 1915-թ.ի ցեղասպանութեան համար թուրքերուն պատժուիլը և Արեւմտեան Հայաստանին, Ղարաբաղին և Նախիջեւանին հայոց վերադարձուիլը:

Ա՛յս է միակ նամբան մեր յաջողութեան»:

Ի՞նչ ՊԻՏԻ ԸՍԷՐ,
ԵԹԷ ԱՅՍՕՐ ԱՊՐԱԾ ԸԼԼԱՐ

Նոյն համոզումներով՝ Փետրուար 1989-թ.ին, Պէյրուսի «Արարատ» Օրաթերթին մէջ, Պրն. Ժիրայր Նայիրիի խմբագրապետութեան շրջանին, հրատարակուեցաւ մեր հարցազրոյցը, որուն մէջ համառօտ կ'ըսէինք.

«Ղարաբաղի հարցին մէջ, ցաւով կը տեսնենք, որ հայ ժողովուրդը սխալ ֆաղափականութեամբ կ'առաջնորդուի, և դէպի արկածախնդրութիւն կ'երթայ:

Հայաստանի և Սփիւռքի մէջ Ղարաբաղի ազատագրութեան համար Սովետներուն դէմ կատարուած ցոյցերը, մեզ լաւ տեղ չեն հասցներ:

Ղարաբաղի հարցին լուծումը՝ միայն և միայն Թուրքիին ցեղասպանութեան դատապարտուելովը կարելի կ'ըլլայ»:

«Արարատ»ի մէջ լոյս տեսած մեր այս գրութեան իբր պատասխան, 7 Ապրիլ 1989-թ.ին, Երեւանի «Գրական Թերթ»ին մէջ, «ԲԱՅ ՆԱՄԱԿ ԼԻԲԱՆԱՆԻ «ԱՐԱՐԱՏ» ԹԵՐԹԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ» խորագրով, Հայաստանի գրողներէն Շահէն Թաթիկեանի կողմէ յօդուած մը հրատարակուեցաւ:

Շահէն Թաթիկեան իր այս գրութեան մէջ, Ղարաբաղի հարցին համար մեր յայտնած գաղափարներուն իբր պատասխան, սա կ'ըսէր [կու տանք միտք բանին].

«ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԱՅՐ ՀՐԱՊԱՐԱԿԻՆ ՎՐԱՅ, ՄԻԼԻՈՆԻ ՄՕՏԵՑՈՂ «ՄԻՏԻՆԿԱԻՈՐՆԵՐՈՒՆ ՇՆՈՐՀԻԻ, ՂԱՐԱԲԱՂԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ ՄԻԱՆԱԼՈՒ ՃԱՄԲՈՒՆ ՄԷՋ ՄՏԱԾ Է»:

Շահէն Թաթիկեանը, այս տողերը գրելէ քանի մը տարի յետոյ, մահացաւ:

Բայց, եթէ Շահէն Թաթիկեանը այսօր ապրէր, ի՞նչ պիտի ըսէր արդեօք, Ղարաբաղի Կոմիտէի Նախագահ ԼԵՆԻՆ ՏԷՐ Պետրոսեանին՝ Ղարաբաղի հարցի լուծման համար... Ղարաբաղը Ազերիներուն ետ տալու անոր առաջարկին:

★ ★ ★

Հիմա վերադառնանք, մեր վերջին գրութեան սկիզբի հարցումին:

Ի՞նչ է հայութեան Ապագան: Ի՞նչ յոյսեր ունի և ի՞նչ յոյսեր կրնայ ունենալ հայութիւնը, յառաջիկայ տասնամեակներուն, իբր «Հայ» գոյատեւելու համար:

«ԱՄԷՆ ԱԶԳ, ԻՐ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ, ԻՐ ՁԵՌՔԵՐՈՎԸ ԿԸ ԿԵՐՏԷ... ԻՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ ՁԵՌՔԵՐՈՎԸ»:

Արդեօ՞ք հայ ազգը, իրեն համար «մահուուկեանց» խնդիր եղող այս վերջին հանգրուանին մէջ, ինքնագիտակցութեան գալու և, 19-րդ դարէն սկսեալ, ծախուած դեկավարներու ձեռքերովը առաջնորդուած, նախնախուտէն փրկուելու կարելիութիւնը, կարողութիւնը և, մանաւանդ՝ կորովը ունի:

Հարցը, ճիշդ հո՛ւս է արդէն:

Հայ ազգին փրկուելու կարելիութիւնը՝ հայութեան մէջ ընդհանուր առմամբ, «Հայրենասիրական հոգի»ին գոյութենէն կախում ունի:

Բայց երբ, հայ ազգին մասին կը խօսինք, ներկայ իրավիճակը մեր աչքին առջեւ ունենալու ստիպուած ենք:

Հայ ազգը չունի այն «Ազգային կառոյց»ը, գոր ունին, ընդհանրապէս, ուրիշ ազգեր:

Դժբախտաբար հայ ազգը, երկար դարեր տեւող արշաւանմանքու հետեւանով, իրարու հետ կապ չունեցող երկու աշխարհներու բաժնուեցաւ:

1.— Թրքական լուծին տակ՝ «Արեւմտահայ Աշխարհը»:

2.— Պարսկական իշխանութեան ենթարկուած «Արեւելահայ Աշխարհը»:

Բարեբախտաբար, Արեւելահայութեան մեծամասնութիւնը, 19-րդ դարուն սկիզբը, Ռուս ազգին շնորհիւ ազատագրուեցաւ, և անկէ յետոյ ապրեցաւ, ընդհանուր առմամբ, ջարդերէ և թալաններէ հեռու, ապահով կեանք մը:

Արեւելահայութիւնը, Արեւմտահայ աշխարհէն բոլորովին անջատուած ըլլալուն պատճառաւ, անոնց տառապանքներուն ու նակատագրին մասին շատ քիչ գաղափար ունեցաւ կամ անոնցմով կրցաւ հետաքրքրուիլ:

Իսկ Արեւմտահայութիւնը, երկար դարերու տեւողութեամբ, թրքական բարբարոսութեան ենթարկուած ըլլալուն, շատ բան կորսընցուց իր ինքնութենէն և իր գոյութենէն:

Եւ հուսկ՝ 1915-թ ին թուրքերուն կատարած եղեռնին հետեւան

հով, Արեւմտահայութիւնը մեծամասնութեամբ բնաշնչուեցաւ :

Եղեռնի ընթացքին, իր հայրենի հողերէն ախորուած Արեւմրտահայութեան շարդէն վերապրողներուն բեկորները, տարածուեցան Աշխարհի չորս կողմերը :

Այս ձեւով Արեւմտահայութիւնը, վերածուեցաւ «Հայկական Սփիւռքի» :

Արեւելահայութիւնը աւելի բախտաւոր եղաւ : Կրցաւ վերապրիլ իր հայրենի հողերուն վրայ :

Ունեցաւ իր պետական կառոյցը և բարգաւաճեցաւ իբր Սովետական Հայաստանի Հանրապետութիւն :

Բայց Արեւելեան Հայաստանը, ընդհանուր առմամբ, շարունակեց անտարբեր մնալ, Արեւմտահայաստանին ենթարկուած ճակատագրին հանդէպ, այս անգամ ալ՝ Սովետական վարչաձեւին ստեղծած իրավիճակին պատճառաւ :

Երկրորդ Աշխարհամարտէն յետոյ, Սովետական Հայաստանի մէջ սկսաւ փչել մասնակի լայնախոհութեան շունչ մը՝ որոշ չափով դրական աշխատանքներ ու շարժումներ՝ «Եղեռնը» ծանօթացնելու և Սփիւռքի հայութեան հետ կապեր հաստատելու նպատակաւ :

Բայց ասոնք, մակերեսային աշխատանքներ էին միայն :

Սովետական Հայաստանի հայութիւնը՝ ընդհանուր առմամբ, Եղեռնի ու հայկական վերջին շրջաններու պատմութեան մասին և Արեւմտահայութեան ներկայ վիճակին շուրջ, լայն գաղափար մը չունէր, Սովետին մասամբ ինքնամիտօ կառոյցին հետեւանալով :

Յաւելուած՝ Սովետական Հայաստանի նոր սերունդները, թրքական լուծը, 1915-թ.ի Եղեռնը իրենց մորթին վրայ չէին զգացած : Արդէն անոնք, Սովետական վարչաձեւին ներքեւ, իրենց խնդիրները, իրենց դժուարութիւնները ունէին :

Այս տեսակէտով՝ 1955-թ.ներէն յետոյ Հայաստանի մէջ կատարուած 24 Ապրիլի յիշատակութիւնները, աւելի “Folklorique” հանգամանք ունեցան, չեղան իսկական Ազգային պողոթնում մը՝ Թուրքին դէմ :

Գալով Արեւմտահայութեան՝ մինչեւ Եղեռնի տարիները, ընդհանուր առմամբ, իրենք ալ անտեղեակ էին Արեւելահայութեան մասին և նոյն անտարբերութիւնը ունէին Արեւելահայերուն հանդէպ :

Ի տարբերութիւն Արեւելահայութեան՝ Արեւմտահայաստանի մէջ, 1850-թ.ներէն յետոյ, զանազան ազդակներով, ազգային գիտակցու-

թեան և ազատատենչութեան ոգի մը գոյացաւ :

Արեւմտահայ աշխարհին բոլորած ազգային զարթօնքին մէջ, մեծ դեր ունեցան, Արեւմտահայ գրողներու կողմէն՝ Խաչատուր Աբով-
եանի և, մանաւանդ, Ռաֆֆիի նման Արեւելահայութեան պատկա-
նող գրողներ :

Բայց 1850-թ.ներուն ուռնանալ սկսող այս սփանջելի ազգային
ոգին, դժբախտաբար, տխմար հայ որոշ ղեկավարներու կողմէ,
պէտք եղած ձեւով չօգտագործուեցաւ, և Արեւմտեան հայ աշ-
խարհը 1915-թ.ի եղեռնին առաջնորդուեցաւ :

Ազգային աղէտի ենթարկուած Արեւմտահայութիւնը, Սփիւռքի
մէջ, 1915-էն մինչեւ մեր օրերը, ամէն տարի քիչ մ'աւելի կորսն-
ցուց իր ազգային վառ գիտակցութիւնը, Սփիւռքին բնորոշ «ձուլ-
ում» ըսուած դաժան «օրէնք»ին պատճառաւ :

Հ Ա Յ Ր Ե Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն ՈՒ Ա Ջ Գ Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն Զ Ո Յ Գ Պ Ո Ռ Թ Կ ՈՒ Մ Ն Ե Ր ...

Բայց այստեղ կ'ուզենք, խոր երախտագիտութեամբ նշել՝ «իր
ազգային ոգին կորսնցուցած» կարծուած Սփիւռքի հայութեան
մէջ ստեղծուած երկու անհաւատալի հայրենասիրական և ազգա-
սիրական պոռթկումները :

1946-թ.ներուն էր...

Սովետական Հայաստանի Պետութիւնը կը հրաւիրէր Սփիւռքա-
հայութիւնը որ վերադառնայ հայրենիք :

«Վ Ե Ր Ա Դ Ա Ր Զ Դ Է Պ Ի Մ Ա Յ Ր Հ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Բ»

Այս կախարդական նախադասութիւնը ա՛յն աստիճան մեծ խան-
դավատութիւն ստեղծած էր Սփիւռքի հայութեան հոգիներուն մէջ,
որ հարուստն և աղքատը, անուսը և մտաւորականը, ծերն և երի-
տասարդը, հայութեան մեծամասնութիւնը մէկ խօսքով՝ Սփիւռքի
բոլոր երկիրներուն մէջ, նոյնիսկ Պոլսոյ մէջ, դիմեցին Սովետա-
կան դեսպանատուները, յայտնելով ցանկութիւն վերադառնալու
Մայր հայրենիք, Սովետական Հայաստան :

Երկրորդ ազգային պոռթկումը գոյացաւ 1973-թ.ներուն :

Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակի հերոս-
ներուն թուրք դիւանագէտներուն դէմ, աշխարհի ամէն կողմերը
կատարած ահաբեկումները, Սփիւռքի հայութեան մէջ, ա՛յն աս-

տիճան միասնական ոգի մը, այնքան մեծ արդարադատութեան զարթօնք մը ստեղծեցին, որ մենք, Պոլիս սայրած և թրփական հոգեբանութիւնը լաւ ճանչցող հայ մը ըլլալով, ձեզի կրնանք վստահեցնել, թէ թուրքերը՝ հայութեան այս միասնական ոգիէն շջմած և շատ մտահոգուած էին...:

Սփիւռփի հայութեան մէջ, տարբեր ժամանակներու ընթացքին և զանազան ազդակներով ստեղծուած ազգային Զարթօնքի պոռթկումները, մեզի այն հաւատքը կու տան, որ հայ ազգը իր “Chromosome”ներուն մէջ, դե՛ռ ունի ազգային վերածնունդի ուժը:

ՅԱՂԹԱՆԱԿԱ՞ՐԾ Է ՈՂՋՄՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի մէջ վերջերս կատարուած նախագահական ընտրութիւններուն տուած արդիւնքները, մեր այս հաւատքը աւելի կը զօրացնեն:

Ինչ տարիներու խելագար սայթափումներէ յետոյ, Հայաստանի ժողովուրդը այսօր, սուտը և իրականութիւնը, ճիշդը և սխալը, իրարմէ զանազանել սկսած է:

Այն տիրաւորչակ Վազգէն Մանուկեանը որ 1996-թ.ի ընտրութիւններուն յիսուն առ հարիւրի մօտ ֆուէ առած էր, և այս արդիւնքին ներշնչած յոխորտանքով Ազգային ժողովին վրայ յարձակած և այս պատճառաւ ալ եղբայրասպան պատերազմի վտանգ ստեղծած էր, այս անգամուան ընտրութիւններուն, հազի՛ւ տասներկու առ հարիւրի շուրջ ֆուէ կրցաւ ստանալ:

Այն Աշոտ Բլէեանը, որ Հայաստանի դպրոցներուն դասագիրքերուն մէջէն Եղեռնի պատմութիւնը վերցնել ուզած էր, գրեթէ ֆուէ չստացաւ:

Եւ ընտրութեան երկրորդ շրջանին մնացին երկու թեկնածուներ:

1.— Ս. Հայաստանը բարգաւաճ վիճակի հասցնող Կարէն Դեմիրճեանը,

2.— Հայաստանի վերջին վարչապետը՝ Ղարաբաղցի Ռոպէր Քոչարեանը:

Եւ երկրորդ շրջանի ընտրութեան արդիւնքը այն եղաւ, որ հայ ժողովուրդը, փորձառու, բայց տարիք ունեցող Կարէն Դեմիրճեան-

նի տեղ, նախընտրեց անփորձ, բայց յոյս և վստահութիւն ներշնչող երիտասարդ Ռոպէր Քոչարեանը:

Այս ընտրութեան արդիւնքին մէջ, հայ ժողովուրդին դէպի վերածնունդ դիմելու մարմաջ չտեսնելը, անկարելի է:

Ռոպէր Քոչարեանին իր ընտրութենէն առաջ կատարած յայտարարութիւնները, մեր համոզումով, ժողովուրդին մէջ վերածընունդի հաւատքը ստեղծող մեծագոյն ազդակը եղած են...—

«ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ ԲԱՐԵԿԱՄԱՆԱԼ ԱՆԿԱՐԵԼԻ Է»:

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ՝ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԻՐ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐԸ ՊԱՀԱՆՁԵԼՈՒ Է»:

Երբ կարդացինք Ռոպէր Քոչարեանի մանաւանդ այս յայտարարութիւնը, մեծ ուրախութիւն մը համակեց մեր ամբողջ էութիւնը:

Վերջապէս՝ ողջնութիւնը, տասը տարիներէ ի վեր մեր պաշտպանած տեսակետը, յաղթանակած պատկերացուցինք:

Լեւոն Տէր Պետրոսեանին կիրարկած թուրքերուն հետ բարեկամութեան «Զօհրապեան ֆաղափականութիւնը» վերջ պիտի գտնէր:

1915-թ.ի Եղեռնին համար՝ գողցուած Արեւմտեան Հայաստանի հողերուն համար՝ թուրքերէն հաշիւ պիտի պահանջուէր:

ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՓՆՏՈՆՔ

ԱՇԽԱՐՀԻ ՎՐԱՅ...

Իսկ հիմա, ի՞նչ է հայութեան առաջին պարտականութիւնը:

Անիրաւուած և անարդարութեան ենթարկուած հայ ազգը, միակ պարտականութիւն մը ունի՝

Իր ամբողջական ուժերով ստեղծել հայութեան մէջ՝ «ԱԶԳԱՅԻՆ ՇՈՒՆԶԸ»:

Վտանգուած ազգերը, «վերջնական կորուստէ» փրկուելու համար՝ «ՍՏԻՊՈՒԱԾ ԵՆ ԱԶԳԱՅԻՆԱՄՈԼ ԸԼԼԱԼ»:

Այո... հայ ազգն ալ, ապագայ սերունդներուն «Հայ» ըլլալով գոյութիւնը ապահովելու համար, ստիպուած է՝ երբեմն ծայրայեղութեան երթալու աստիճան՝ «ԱԶԳԱՅԻՆԱՄՈԼ» ըլլալ:

Մտածենք՝ ութսուն տարիներէ ի վեր հայութիւնը կ'աշխատի, որ Եղեռնը պաշտօնապէս ճանաչում ստանայ:

Ի՞նչ եղաւ: Մինչեւ այսօր ոչ մէկ Արեւմտեան պետութիւն Եղեռ-

նը պաշտօնապէս չէ նանչցած:

Ճիշդ է, որ Սիոնիստները ամէն կողմ, այս նանաչման արգելիք
եղան:

Բայց, չէ՞ք կարծեր, որ մինչեւ հիմա մեր կիրարկած ուսման-
վարութիւնն ալ սխալ եղած է:

Ուրտուն տարի միեւնոյն յանկերգը, միեւնոյն լոզունգները կրկ-
նեցին:

«ՑԵՂԱՍՊԱՆ ԹՈՒՐԻՔԸ», «ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱԶԳԻՆ
ՀԱՄԱՐ»:

Եթէ աչք ունիք տեսած էք, եթէ ականջ ունիք լսած ու հասկցած
էք, թէ այս աշխարհի վրայ «Արդարութիւն» չկա՛յ [դժբախտա-
բար]:

Կա՛ն միայն՝ «Ուժ» և «Շահ»:

Անոնք են միայն «Արդարները»:

Այստեղ պիտի նշենք՝ Ռուբէն Սեւակին մարգարէական տողե-
րէն. —

«ԶԻ ԹՈՒՐԻՆ ԱԻԵԼԻ ԱՐԴԱՐ Է ԽԱԶԷՆ»,

«ԶԻ ԿԵԱՆՔՆ ԱՆՈՆՑ Է ՄԻԱՅՆ, ՈՐ ՔԱ՛Զ ԵՆ»,

«ԱՆՈՆՑ՝ ՈՐ Կ՛ԱՊՐԻՆ ՈՒՐԻՇԻ ՄԱՀՈՎ...»

[«Զանգակներ, Զանգակներ»]— Լոզան— 1909, Ռուբէն Սեւակ:
2 - 5 - 1998

★ ★ ★

«Ո՛ՒՐ ՀԱՑ, ՀՈ՛Ն ԿԱՑ»

Վերը նշուած այս ասացուածքը, կը կարծենք, թէ աշխարհի մէջ, բոլոր ազգերէն շատ աւելի, հայ ազգին վերաբերող «Ասացուածք» մըն է:

Պատմական շրջաններէն սկսեալ մինչեւ Եղեռնին յաջորդող տարիները մէկ կողմ ձգենք, և մտածենք միայն, 1960-թ.ներէն մինչեւ ներկայի Հայաստանի հայութեան, իր հայրենիքը լքելով օտար երկիրներ արտագաղթելուն մասին:

Այս արտագաղթի տարիներուն, Հայաստանի հողերուն վրայ, պատերազմ չկար, թրքական «գուլում» և «ջարդ» չկային:

Միայն և միայն ապրուստի, նիւթական որոշ դժուարութիւններ կային:

Եւ ի՞նչ ըրաւ Հայաստանի ժողովուրդը: Վերի ասացուածքին վայել կեցուածք մը ցուցուց ան, դժբախտաբար և, առաջին առիթով, զանգուածային ձեւով լքեց իր հայրենի հողերը և հաստատուեցաւ հոն, ուր «հաց» կար իրեն համար:

Ո՛չ... Այս կեցուածքը, իր հոգևոյն մէջ ազգային գիտակցութիւն ունեցող ժողովուրդի մը վայել կեցուածք չէ:

Այս պատճառով է, որ մենք, կրկին ու կրկին, պիտի ըսենք՝

Այսօրուան Հայաստանի կառավարութեան, մեր համոզումով՝ առաջնակարգ պարտականութիւնն է՝

Հայ ազգին յառաջիկայ տասնամեակներուն իբր «Հայ» գոյատեւման համար՝

Պետութեան միացեալ և ամբողջական ուժերով, հայութեան մէջ ստեղծել՝ «Ազգային և հայրենասիրական ոգին»:

Բայց, ի՞նչ կ'ուզէիք որ ըլլար, Հայաստանի ժողովուրդին իբր «Հայ» կեցուածքը:

Մինչեւ Սթալինի մահը, Սովետական ժողովուրդները, միայն Karl Marx, Engels, Lenin-ին վարդապետութիւններով «սնած» էին:

Հայ նոր սերունդներուն հոգիներուն մէջ, Կոմունիզմ-ին սկզբունքները, իբր «Հաւատամք» ներմուծած էին: Եւ երիտասարդութիւնը, այս սկզբունքներուն, ամբողջ սրտով կը հաւատար:

Անոնք, ո՛չ հայկական պատմութեան մասին, ո՛չ ալ հայկական

աւանդութիւններուն մասին գաղափար ունէին: Կամ՝ շատ քիչ:

Սթալինէն յետոյ, գործի գլուխ եկող Khrouchchev, որ իր անպէտ «Ազատութեան» գաղափարականով փլցուց, մանաւանդ երիտասարդութեան մէջ, “Communisme”ի հաւատքը:

Եւ անկէ ետք, Սովետական ժողովուրդը, հոգեպէս ՄՈԼՈՐԱԾ ԶԱՆԳՈՒԱԾՆԵՐՈՒ վերածուեցաւ: Նմանապէս՝ հայ ժողովուրդը, և մանաւանդ՝ հայ երիտասարդութիւնը:

Եւ այդ շրջանին, Արեւմտեան պետութիւններուն Սովետներուն դէմ հոչակած “Propagande”ի պատերազմը, իր ազդեցութիւնը գործել սկսաւ:

Ռատիոներով, “Samizdat” կոչուած գաղտնի հրատարակութիւններով, և բոլոր միջոցներու գործածութեամբ կատարուած ֆարոգչութիւնները, «Communist» հաւատքը կորսնցնող Սովետական ժողովուրդներուն մէջ, անյուսութեան հոգեվիճակ մը ստեղծեցին:

Այս ֆարոգչութեան հետեւանով Սովետական ժողովուրդները հաւատացին, որ Սովետական Միութիւնը դժոխային բանտ մըն է, և Արեւմտեան երկիրներուն մէջ, ժողովուրդները դրախտային կեանք կ'ապրին:

Krouchtchev-ի ազատութեան համաճարակը, Սովետական երկիրներուն մէջ տարբեր-տարբեր երեւոյթներ և խորթ սովորութիւններ ստեղծել սկսաւ:

Այդ տարիներու Հայաստանի կեանքի պայմաններուն տեղեակ եղողները, շատ լաւ կը յիշեն, թէ՛

Հայաստանի մէջ բնական է որ, պաշտօնապէս, համայնավար վարչաձեւը կը շարունակէր իշխել:

Բայց միայն՝ ձեւակերպութեան համար:

Հայաստանի մէջ, անպաշտօն և բոլորովին նոր «առեւտրական» դրութիւն մը ստեղծուած էր:

Պետութեան պատկանող գրեթէ ամէն բան, ամէն «արժէք» ծախու էր...

Դատաւորներուն վճիռները, պաշտօններուն «աթոռները», դրարոցներու, համալսարաններու վկայականները, բժշկական դարմանումը, ամէն բան, ամէն բան, ինչ որ մտքերնէդ կ'անցնի:

Անկասկած, որ այնտեղ, բացառութիւններ գոյութիւն ունէին: Բայց այս նոր ու յոռի ունակութիւններն ալ իրականութիւններ էին:

1965-թ.ներուն Պոլսոյ մէջ, Հայաստանէն արտագաղթող մեր

նախկին ընկերոջ պատմածները, ջանանք հոս նշել .

«Մարդասպան մը ազատ արձակուեցաւ, և անոր տեղ, անմեղ մը ձերբակալուեցաւ, դատաւորին տրուած կաշառքին շնորհիւ :

Բժշկական համալսարանին վկայականներուն գինը սաչափ է [թիւ մը տալով], գործարաններուն բարձր պաշտօններուն «աթոռներուն» գինը այսչափ է [թիւ մը տալով]»:

1965-թ.ներուն, Պոլսոյ մէջ ծանօթացանք, Հայաստանը լքելով Ամերիկա երթալու պատրաստուող հայու մը:

Ի՛նք մեզի պատմեց, առանց ամչնալու, առեւտրական հնարամրտութիւն մը ըրած ըլլալու յաւակնութեամբ, Հայաստանի մէկ գործարանին մէջ, իր տնօրէնութեան շրջանին, կատարած գողութիւնները.— «Ինչ որ կ'արտադրէինք՝ անոնց միայն հարիւրին յիսունը կ'ուղարկէինք "Plan"ին նախատեսած տեղերը: Մնացեալ հարիւրին յիսունը մենք կը ծախէինք մեր հաշուոյն, և դրամը կը բաժնուէինք մեր «գործակից» ընկերներուն միջեւ»:

Շատերուն ծանօթ է, այդ շրջաններուն, Սփիւռքէն բարձրագոյն ուսման համար Հայաստան գացող կարգ մը աշակերտներուն երեւանին մէջ ապրած կեանքը: Ասոնք, իրենց ընտանիքներուն ուղարկած դրամներով, ո՛չ թէ ուսանողի, այլ "Playboy"ի կեանք մը կը վարէին:

Եւ ուսման վերջաւորութեան, այս Playboy-երուն ստացած վկայականները, շատ անգամ, դրամով գնուած վկայականներ կ'ըլլային:

Բարեբախտաբար, որ այս Playboy աշակերտները, մեծ թիւ չէին կազմեր, և մեծամասնութիւն չէին իսկական ուսանողներուն հետ համեմատած:

Այդ տարիներուն Պոլսոյ հայրենասէր հայերը, շատ մտահոգուած էին Հայաստանէն եկած ու բարոյական անկման ապացոյց եղող այս լուրերով:

Այս խնդրին շուրջ, Պոլսոյ «Ժամանակ» թերթի աշխատակից, փաստաբան Արա Ակինեանը, մեզի սա տեղեկութիւնները տուած էր՝

«Պոլսոյ Սովետական հիւպատոսարանին կցորդին հարցուցինք, Հայաստանէն եկող, մեզի համար անհաւատալի և անհանդուրժելի այս լուրերուն իսկութիւն ըլլալու մասին:

«Դժբախտաբար,—ըսաւ Սովետական դեսպանատան կցորդը,— վերջին տարիներու «Ազատութեան» հոգեվիճակը Կովկասեան երկիրներուն, և մանաւանդ՝ Հայաստանի մէջ, նոր և անպաշտօն

առեւտուրի սիսթեմ մը ստեղծեց: Եւ հակառակ տրուած պատիժներուն, այս վիճակին արգելք ըլլալ կարելի չեղաւ»:

Կցորդին այս ըսածները ապացոյց էին, թէ Սովետական Systeme-ը, 1955-թ.ներուն, Խրուշչեւին ստեղծած «ազատութեան» համանարակին պատճառաւ, 1965-թ.ին գրեթէ անակացած էր:

★ ★ ★

Բնական է, որ Համայնավարութեան հանդէպ իր հաւատքը կորսընցնող և իր հոգւոյն մէջ շատ քիչ հայկական, ազգային զգացում և գիտակցութիւն ունեցող հայ ժողովուրդին կարելոր մէկ մասը, տարուելով Արեւմտեան Propagande-էն, առաջին առիթով ջանաց «Դրախտային» երկիրներ երթալ, և, իբր հայ, իր կատարած արարքին տարողութեան մասին առանց մտածելու, լինց իր հայրենիք:

Բոլորին ծանօթ է, այդ տարիներու ամերիկացիներուն փայլուն խոստումներով լեցուն քաջալերանքը, ողորւած Սովետական ժողովուրդներուն, որ լին իրենց հայրենիք և հաստատուին «դրախտային» Ամերիկա:

Մենք կը հաւատանք, որ ամերիկացիներուն այս թուանաւոր «կարթը», մեծագոյն դերը կատարեց, Սովետական երկիրներու ժողովուրդներուն քարոյական և հայրենասիրական յատկանիշները քանդելու աշխատանքներուն մէջ:

Այս թուանաւոր կարթը, մանաւանդ հայ ժողովուրդին վրայ, մեծ յաջողութիւն ունեցաւ, ստեղծելով հայ ժողովուրդին մէջ «ԴՐԱՆՏԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱ» գաղթելու անվերջանալի մարմաջը:

Շատերուն յիշողութեան մէջ է դեռ, այդ տարիներու Ամերիկայի տիրահռչակ «Անչա» կազմակերպութեան, Հայաստանը պարպելու համար տարած հայրենադաւ աշխատանքները:

Այս «Անչա» կազմակերպութիւնը, Վիեննայի և Հոռմի մէջ, կեդրոններ ստեղծած էր, այդ տեղերու հայ-կաթողիկէներուն ալ օգնութեամբ, Հայաստանէն արտագաղթող հայերը ընդունելու համար:

Այստեղ կ'ուզենք, անհուն երախտագիտութեամբ յիշատակել, Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակին հերոսներուն, այս «Անչա» ըսուած ֆտմնելի կազմակերպութեան Հայաստանը պարպելու աշխատանքներուն արգելք ըլլալու համար մղած պայքարը...:

Մենք, քանի-քանի՛ անգամներ, դէմ յանդիման եկանք հայրենի-

քը լճող այս հայերուն հետ, և մենք մեզ չկրցանք գապել, և իրենց երեսնուն պոռացինք, որ իրենք հայրենադաւեր են:

Այս հայերուն մէկ մասը, գլխիկոր, առանց պատասխան տալու, հեռացան մեր ֆովէն:

Մէկ մասն ալ, ամբարտաւան երեւոյթով, սա լպիրշ պատասխանը տուին մեզի:—

«Եթէ այդքան շատ կը սիրէք Հայաստանը, դո՛ւք գացէք և հաստատուեցէք հոն»:

Բնական է, որ այս պատասխանը, Սովետական շրջանին հայկական ազգային դաստիարակութիւն չստացած ուէ հայու վայել պատասխան էր:

Եւ մենք կը հաւատանք, որ Հայաստանի ժողովուրդին մէկ կարեւոր տոկոսին մօտ, ազգային դաստիարակութեան և «ոգի»ի չգոյութեան պատճառաւ է, որ հայրենի ժողովուրդին գրեթէ կէսը, այսօր լճած է Հայաստանը և հաստատուած այլուր:

Իսկ հիմա, վերադառնանք ներկայի իրավիճակին:

Ինչպէ՞ս կարելի է Հայաստանի ժողովուրդին մէջ, կրկին ներմուծել, ազգային – հայրենասիրական «ոգի»ն:

Բայց, իրատես ըլլանք:

Շատ ծանօթ լոգունգ է. «Թշուառութեան մէջ, վեհանձնութիւն մի փնտռէք»:

Այսօր, բոլոր դժուարութիւններուն դէմ դնելով, Հայաստան մնացած հայրենի ժողովուրդէն յաւիտենական գոհողութիւն չենք կրնար սպասել:

Եթէ այսօր, Հայաստանի մէջ ապրող ժողովուրդը, կեանքի ապահովութեան և բարօր կեանքի մը կարելիութեան հաւատքը և յոյսը չունենայ, որչափ ալ հայրենասէր ըլլայ ան, մինչեւ տեղ մը կրնայ տոկալ:

Այս պատճառով, այսօրուան Հայաստանի կառավարութիւնը, ի՛ր գործունէութեամբ երաշխաւորելու է հայրենի ժողովուրդին ապահովութիւնը, և պարտի ստեղծել ապրուստի տանելի պայմաններ:

...Բոլոր Պետութիւնները ունին, իրենց ազգային ապահովութեան խորհուրդները:

Նմանապէս՝ Հայաստանն ալ ունի, իր Ազգային ապահովութեան

Խորհուրդը:

Եւ այս Ապահովութեան Խորհուրդին պարտականութիւնն է՝
ճշդել հայ ազգային բարձրագոյն շահերը:

Եւ ճիշդ հոս է, մեր համոզումով, Հայաստանի նոր Նախագահին կատարելիք ամենակարեւոր գործը՝

Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդին անդամ ընտրել այն անձերը միայն, որոնց անցեալին և ներկայիս կատարած գործունէութիւնները, զերծ են ամէն տարակոյս-կասկածէ, և անոնք ազգային գիտակցութիւն ունեցող, անբասիր հայրենասէր և ազգասէր անձեր կրնան ըլլալ:

Միայն այս կարգի անձնաւորութիւններէ կազմուած հայկական Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդ մը, պատմութեան և ներկայի իրականութիւններու լոյսին տակ, կրնայ ճշդել հայ ազգին բարձրագոյն շահերը:

Եւ միայն ա՛յս տեսակի անբասիր անձերէ բաղկացած Հայ Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդ մը, կրնայ վստահութիւն, ապահովութիւն և յոյս ներշնչել հայ ժողովուրդին:

Եւ դեռ՝ ա՛յս տեսակի Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդի մը «Յորդոր»ներով է, որ ընդհանուր հայութեան մէջ կրնան վերստեղծուիլ՝ Հայրենասիրութիւնը և Ազգասիրութիւնը:

Եւ այս մարզի մէջ, մեծագոյն պատասխանատուութիւնը կը ծանրանայ ուսերուն վրայ հայ մտաւորականներուն, հայ գրողներուն, հայ ուսուցիչներուն և, մանաւանդ՝ մամուլի, հեռատեսիլի և ռատիոյի պատասխանատուներուն ու աշխատակիցներուն, որոնք հայ ժողովուրդին վրայ մեծ ազդեցութիւն ունին:

Հայ մտաւորական առաջնորդները, հայ ազգի ճգնաժամային այս շրջաններուն, իրաւունք չունին ՍՆԱՄԷԶ ԽՆԴԻՐՆԵՐՈՎ ԶԲԱՂԵԼՈՒ, երբ դեռ, մինչեւ այսօր, միլիոնաւոր նահատակներուն արիւնը գետինն է, և գողցուած Արեւմտեան Հայաստանը Թուրքերուն ձեռքը կը գտնուի:

Հայաստանի և Սփիւռքի բոլոր հայ Մտաւորական Առաջնորդներ, միացէ՛ք նպատակի մը շուրջ՝

Հայ ժողովուրդին մէջ վերստեղծելու համար Ազգային և Հայրենասիրական Վերածնունդը:

16 - 5 - 1998

ԱԼ ԿԸ ԲԱԻԷ՛ ՁԵՐ ԿԱՏԱՐԱԾ ՉԱՐԻՔԸ՝ ՀԱՅ ԱԶԳԻՆ

Ս.Ի.Ա. — ՍԻՈՆԻՍՏՆԵՐՈՒՆ ՀԱՅ
ԽԱՄԱՃԻԿՆԵՐՈՒՆ ՁԵՌԱՍԲ ՆՈՐ ԴԱԻԵՐ ՀԱՅ
ԱԶԳԻՆ ԴԷՄ

Այսօր, մեր սրտին, մեծ ցաւ և ամօք ունինք, այս սիւնակնե-
րուն մէջ հրա-
տարակելնուս
համար նկար
մը, որ լոյս տե-
սաւ Ամերի-
կայի հայկա-
կան թերթի մը
Նոր Տարուայ
բացանիկին
առաջին էջին:

Այս նկարին
վրայ, հետեւ-
եալ վերտա-
նութիւնը կայ,
անգլերէնով և
հայերէնով՝
“Merry Heroic
Rebirth” -

«Շնորհաւոր հերոսական Սուրբ վերածնունդ»:

Այս նկարը կը ներկայացնէ, իբր թէ, ծնունդը Յիսուսի, որ իր մօ-
րը ձեռքերուն մէջ է, ներկայութեամբը հովիւի մը և երեւ մոզերու:

Այս նկարը, մեր կարծիքով, իսկական սրբապղծութիւն մըն է՝ մեր
թէ՛ կրօնական և թէ՛ ազգային զգացումները խոցելու տեսակետով:

Մոզերէն մէկը կը ներկայացնէ, հայոց Արքայից Արքայ Մեծն
Տիգրանի տիպարը:

Եւ ճիշդ փոքր՝ կը տեսնենք երկրորդ մոգ մը:

Այս երկրորդ մոգը, տխրահոջակ «Նժդեհ»ն է, Հայաստանի մէջ 1921-թ ին կատարուած Փետրուարեան ապստամբութեան Դաշնակցական պատասխանատուներէն, որուն ձեռքերուն վրայ, այս ապրտամբութեան ընթացքին նահատակուած հազարաւոր անմեղ հայերուն արիւնը կայ:

Եւ այս տխրահոջակ արկածախնդրին ճիշդ փոքր դրուած է, իբր երկրորդ մոգ, հայ ազգին մեծ հերոսներէն՝ Զօրավար Անդրանիկի տիպարը:

Եւ «Սարերու Արծիւ»ին փոքր, իբր հովիւ ներկայացուած է, 1915-թ ի Վանի պաշտպանութեան հերոսներէն՝ Արամ Մանուկեանի տիպարը:

Այն Արամը, որ 1918-թ ին, Հայաստանի Առաջին Հանրապետութեան գլխաւոր ղեկավարներէն մէկը եղած է:

Եւ անոր առջեւ ալ իբր «Աստուածածին» ներկայացուած է, հայկական պատմութեան վերջին շրջանի հերոսուհիներէն՝ Սոսէ Մայրիկին տիպարը, որուն ձեռքերուն մէջ, իբր նորածին «Յիսուս» կը ներկայացուի, վերջին ֆան տարիներուն հայոց պատմութեան ամէնէն տխրահոջակ, ամէնէն «մութ» և ամէնէն «կասկածելի» անձնաւորութիւններէն՝ «Ամերիկացի Մոնթէ Մելֆոնեանը»:

Սփիւռփի հայրենասէր հայութեան, Մոնթէ Մելֆոնեանին ով ըլլալը բացատրելու պէտք չունինք:

Մանաւանդ Լիբանանի հայրենասէր հայութիւնը, շատ լաւ գիտէ անոր ով ըլլալը:

Բայց Հայաստանի և մանաւանդ Ղարաբաղի հայութիւնը, Ամերիկացի Մոնթէ Մելֆոնեանին իրական անձնաւորութեան, անոր իսկական պատմութեան անշո՛ւշտ, որ տեղեակ չեն: Ինչպէս որ Հայաստանի և Ղարաբաղի հայութիւնը, Սփիւռփի հայութեան մասին, անոնց պատմութեան, անոնց այսօրուան իրավիճակին մասին մշուշոտ տեղեկութիւններէ զատ ոչի՛նչ գիտեն:

Ուրեմն, ո՞վ է Մոնթէ Մելֆոնեան: Տանք ուրուագիծը այնպէս, ինչպէս զինք ճանչցած ենք:

Իր անունը, առաջին անգամ լսեցինք, Հոռմի մէջ, Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակին անունով, Թուրք դիւանագէտի մը դէմ իր կատարած անյաջող մահափորձին առթիւ:

Հոռմի մէջ, ան կրակած էր Թուրք դիւանագէտի մը վրայ, բայց

չէր յաջողած զգետնել զայն:

Այս անյաջողութենէն ետք, Մոնթէ Մելֆոնեան փախած էր Ֆրանսա և ապաստանած Հայ Գաղտնի Բանակին պատասխանատուին ետ:

Բայց միջոց մը յետոյ, Ֆրանսական ոստիկանութիւնը, Մոնթէի հետքը կը գտնէ և կը ձերբակալէ զինք:

Մոնթէ Մելֆոնեանը ազատելու համար, Հայ Գաղտնի Բանակին Պետր՝ Յակոբ Յակոբեան ամէն ջանք կը թափէ, առանց գիտնալու անոր իսկական ինքնութիւնը, Ամերիկեան գործակալ մ'ըլլալը, որուն պաշտօն տրուած էր Տրովադայի Ձի-ին նման, մտնել Հայ Գաղտնի Բանակին շարքերուն մէջ, ներսէն քանդելու համար կազմակերպութիւնը:

Մեծ հայրենատէր Վերապատուելի Յարութիւն Հելվանեանին տան մէջ, առիթը ունեցած ենք մտիկ ընելու այն ձայներիզները, որոնց մէջ Յակոբ Յակոբեան հրահանգներ կու տար Ֆրանսայի պատասխանատուին որ ազատեն Մոնթէն:

Եւ շնորհիւ Յակոբ Յակոբեանի ջանքերուն, իրապէս ալ, ան ազատ կ'արձակուի:

Անկէ ետք, բաւական ատեն, տեղեկութիւն չունեցանք անոր գործունէութեան մասին:

Բայց միջոց մը յետոյ, ցաւալի լուրեր տարածուեցան հայրենատէր հայ շրջանակներուն մէջ: Մենք ալ իմացանք, որ Մոնթէ Մելֆոնեան, իր մէկ քանի մոլորեալ մեղսակիցներուն հետ, յաջողած են ծուղակ լարել Հ. Գ. Բ.ի դեկավարներուն դէմ:

Գիշերով անակնկալ յարձակում մը կը գործեն Հ. Գ. Բանակի պետ՝ Յ. Յակոբեանը և իր անմիջական գործակիցները ոչնչացնելու համար:

Բայց այս վերջինը և իր ընկերները, շատ զգոյշ գտնուած ըլլալով հաւանական վտանգներուն դէմ, ինքնապաշտպանութեան կը դիմեն, և կը յաջողին վիժեցնել յարձակումը:

Նախապարձակներէն մէկ քանին կ'իյնան, ուրիշներ ալ կը ձերբակալուին:

Դժբախտաբար, այս ստոր յարձակումին ընթացքին, Յակոբեանի գործակից դեկավար ընկերներէն նահատակուողներ կ'ըլլան:

Բայց բուն դաւադիրը՝ Մոնթէ Մելֆոնեան, կը յաջողի փախուստ տալ, և կրկին կ'ապաստանի Ֆրանսայի Հ. Գ. Բանակի պատասխա-

նատուին Բով:

Այս պատասխանատուն ալ, մինչ այդ, ննշումներու տակ «գոյն» փոխած ըլլալուն՝ երկուֆով գրպարտութեան համագարկ մը կը բանան Հ. Գ. Բ.-ին և անոր դեկավարին դէմ:

Մ. Մելիքեան, Ֆրանսայի հայրենասէր հայերուն վրէժխնդրութենէն վախնալով, միջոց մը կը թափնուի:

Անկէ ետք, բաւական ատեն, լուր չունեցանք իր մասին:

Եւ յետոյ տեղեկացանք, թէ Մոնթէ իր “Patron”ներուն՝ Ս.Ի.Ա.Ս. Սիոնիստներուն կողմէ Աֆղանիստան դրկուած է, մարգելու համար մոլեռանդ Աֆղանները, որ անոնք, Ամերիկեան գէնֆերով զինուած, սպաննեն ոռւս և հայ զինուորները:

Մոնթէ Մելիքեան, վերջին տարիներուն, իր “Patron”ներուն կողմէ կը դրկուի «Ղարաբաղ», որ անոնց հայ խամանիկներուն ձեռամբ ստեղծուած Ղարաբաղի նախնախուտին մէջ, ցոյց տայ իր գէնֆ գործածելու կարողութիւնները, այս անգամին ալ՝ պայքարելով հայոց կողմին, Ագերիներուն դէմ:

Եւ օր մըն ալ, Ղարաբաղի մէջ, Մարտունիի շրջակայքը, անձանօթ [Ագերի^օ, թէ^օ ուրիշ] ձեռքերէ արձակուած փամփուշտներով, Մոնթէն կը սպաննուի:

Ովքե՞ր էին այս անձանօթ ձեռքերը:

Այս հարցը, մինչեւ այսօր, չէ լուսարանուած:

Բայց, այս մասին, սա շատ կարեւոր հաստատումը կայ գոր պիտի նշենք: Մոնթէի սպաննուած վայրը և ասոր մօտակայքը, Ագերիներու երեւելի ներկայութիւն մը չկար, և այդ շրջանը պատերազմի նակատէն հեռու էր:

★ ★ ★

Եւ, հանրապետութեան Նախագահ Լեւոն Տէր Պետրոսեանի հրահանգով, Մոնթէ Մելիքեանին համար, իբր «մեծ հերոս», Երեւանի մէջ, բացառիկ շուֆով, պետական յուղարկաւորութիւն կը կատարուի, ի ներկայութեան բազմահազար հայերու:

Եւ միջոց մը ետք, Ղարաբաղի մէջ, իր սպաննուած վայրին մօտ՝ Մարտունիի մէջ, անոր յիշատակին մեծ յուշարձան մը կը կառուցուի, և անոր ճիշդ մէջտեղը կը գետեղուի իր հոյակապ կիսանդրին:

Աւելին՝ Երեւանի «Հերոսներու թանգարան»ին մէջ, անոր ամէ-

նէն յարգելի մասը Մոնթէի՛ն կը յատկացուի, և հոն կը ցուցադրուին անոր սպաննուած օրը յուշող գրութիւն, կրած արիւնոտ համագ- գեստը և սեփական առարկաները, որպէս թէ ան եղած ըլլար հայ- րենիքին մեծ ծառայութիւններ մատուցանած «հերոս» մը:

Բայց ինչո՞ւ էր, Մոնթէի անձին հանդէպ ցուցարբերուած այս մեծ ուշադրութիւնն ու անոր ուղղուած փառաբանութիւնը:

Իբր ի՞նչ նկատի կ'առնուէր ան:

Եթէ միայն Ղարաբաղի մէջ իր մատուցանած ծառայութեան համար էր՝ իրեն պէս հազարներով հայ զինուորներ հոն պատե- րագմեցան թշնամիին դէմ, և պատերազմի դաշտին վրայ, իրենց կեանքը տալով, նահատակուեցան:

Ինչո՞ւ, այս իսկական նահատակներէն ոչ մէկուն պարագային, Մոնթէ Մելիոնեանին համար եղածին նման, հոյակապ յուշարձան մը չկառուցուեցաւ:

Յաւելուած՝ Մոնթէ Մելիոնեանը պատերազմի դաշտին վրայ չէ, որ մեռած էր: Հանգամանքները կը մնան մութի մէջ, առ այսօր:

Պատերազմի դաշտէն հեռու վայրի մը մէջ, անձանօթ ձեռքերով սպաննուած էր – կը պնդեն իրագրեցներ:

Ուրեմն, այս մասին մեր ունեցած անձնական համոզումները բացատրելու ջանանք:

Մոնթէի անձը այս կարգի՝ արքայական փառաբանութեան ար- ժանացուեցաւ, քանի որ ինք կը թելադրուէր ՍԻ. ԱՅ. ԷՅ. – Սիոնիստ- ներու կողմէ. և ան, Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակին շարքերուն մէջ, «Տրովադայի Ձի»ին նման ներմուծուե- լով, Հայ Գաղտնի Բանակին խորտակման պատճառ եղաւ:

Մոնթէ Մելիոնեանին կատարած այս ծառայութիւնը ուրեմն, Արեւմուտքին մատուցուած վիթխարի, անգին և բացառիկ ծառա- յութիւն մըն էր:

Եւ այս պատճառաւ է, որ անոնք, Ս. Ի. Ա. – Սիոնիստներուն հետ գործակցող Ղարաբաղի կոմիտէ-ի նախագահ Լ. Տէր Պետրոսեա- նին յանձնարարեցին, որ իր լծակիցը եղող Մոնթէի՛ն արժանացնէ արքայական պատիւներու, ու զինք «Ազգային Հերոս»ի վերածէ:

30 - 5 - 1998

**Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Շ Ր Ջ Ա Ն Ն Ե Ր Ո Ւ
Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն
Ա Մ Ե Ն Ա Ք Ս Տ Մ Ն Ե Լ Ի Խ Ա Բ Է Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ը**

1985-թ.ին մեր հրատարակած «Ռուբէն Սեւակ և Փրցուելիք Ուղեղներ» գիրքին մէջ, հերոս-նահատակ բանաստեղծ Ռուբէն Սեւակը մոռացութեան ենթարկող հայ Ազգին համար, սապէս ըսած էինք՝

«ԱՋԳ ՄԸ, ԻՐ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՎ ԿՄՊՐԻ:

ԱՋԳ ՄԸ, ՈՐ ՀԵՐՈՍՆԵՐ ԶՈՒՆԻ, ԱՊՐԵԼՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ԶՈՒՆԻ:

ԱՋԳ ՄԸ, ՈՐ ԻՐ ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ ԿԸ ՄՈՌՆԱՅ, ԻՆՔՆ ԱԼ ՄԵՌՆԵԼՈՒ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ Է»:

Եւ այսօր, վերջին շրջաններու հայկական պատմութեան ամենախտմնելի խաբէութեան դէմ ընդվզելով, պիտի ըսենք՝

«ԱՋԳ ՄԸ, ԵՐԲ ԴԱՒԱՃԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՀԵՐՈՍԱՑՆԷ ԵՒ ՆՈՅՆԻՍԿ ԿԸ ՍՐԲԱՑՆԷ, ԱՅԴ ԱՋԳԸ, ՀՈԳԻՈՎ ՄԵՌԱԾ Է ԱՐԴԷՆ»:

«ՆԱՅԻՐԻ»ի վերջին թիւին մէջ, մեր հրատարակած նկարը, այս խաբէութեան ապացոյցն է:

Այս նկարին մէջ, Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակը ներսէն խորտակող ամերիկացի Մոնթէ Մելֆոնեանը՝ «Յիսուս»ի տիպարին վերածուած և սրբացուած է:

Եւ ամէնէն ցաւալին՝ այս սրբապղծութեան դէմ, մինչեւ այսօր, ոչ մէկ կազմակերպութիւն, ոչ մէկ թերթ, նոյնիսկ հայ կրօնական իշխանութիւնները չեն բողոքած, հակազդեցութիւն մը չեն ցուցաբերած:

Հայաստանի և Արցախի հայերուն համար կրնանք ըսել թերեւս անոնք, Սովետական շրջանին՝ 1983-թ.ին, Մոնթէ Մելֆոնեանին Հայ Գաղտնի Բանակին դէմ կատարած տխուր արարքներուն տեղեակ չեն:

Բայց Սփիւռքի հայրենասէր հայութիւնը ինչո՞ւ լռեց. ինչո՞ւ հայրենասէր մամուլը ձայն չհանեց:

Իբր թէ, Արեւմտեան աշխարհը, «Ազատութեան դրախտ» էր:

Ո՛չ մէկը համարձակեցաւ, Հայ Գաղտնի Բանակը խորտակող ամերիկացի Մոնթէի մասին, իրականութիւնները ըսել:

Եւ բոլորն ալ, այս «Ազատութեան դրախտ»ին մէջ, իրենց ենթարկուելիք հաւանական վտանգներէն վախցան:

15-7-1983-թ.ին, Փարիզի Օրլի օդակայանին մէջ, թրփական բաժնին վրայ Հայ Գաղտնի Բանակին կատարած յարձակումէն ետք, առիթէն օգտուող Արեւմտեան Սիոնիստ մամուլը [ներառեալ՝ անոնց կապուած հայկական մամուլը], մէկը հազար ընելով, այն աստիճան ծանր յարձակումի անցած էին Հ. Գ. Բ.ին դէմ և այնֆա՛ն մեծ աւտերով, «ոճրագործութեամբ» կազմակերպութիւնը ամբաստանած էին, որ Արեւմտեան աշխարհի ժողովուրդներուն մէջ, Հայ Գաղտնի Բանակին դէմ ատելութիւն ստեղծուեցաւ:

Այս հակաբրորականոր տեսեց տարիներ ու տարիներ:

Եւ Սիոնիստ մամուլը, ամենափոքր առիթէն օգտուելով, Հ.Գ.Բ.-ին կատարած ահաբեկչութեան իբր օրինակ, կը ցուցադրէր Օրլի-ի դէպքին արիւնոտ նկարները:

Եւ այս հոգեվիճակին մէջ, հայրենասէր հայերը շշմեցան, սմեցան և ձայն չկրցան հանել:

Եւ ո՛չ մէկը համարձակեցաւ պաշտպանել Հայ Գաղտնի Բանակը, Ամերիկացի Մոնթէ Մելֆոնեանին և իր խամանիկներուն դաւանանական արարքներուն դէմ:

Վերջերս, Ֆրանսայի մէջ, ծանօթացանք Côte D'Azur այցելութեան եկած հայաստանցի «մեծահարուստ» հայու մը հետ:

Այս հայը, վերջին հինգ տարիներուն, Հաստատուած էր Մոսկուա:

Եւ ինք, խօսակցութեան ընթացքին, կը հպարտանար իր դիզած [չենք գիտեր ինչպէս] հարստութեամբ, և կը խօսէր միլիոններով տոլարի և մեծ առեւտուրի մասին:

Բայց, աւելի հետաքրքրական էր այն, որ այս հայը, իր ընտանիքին բոլոր անդամները, Ամերիկա դրկած էր [անպայման՝ առ ի զգուշութիւն]:

Այս մեծահարուստ հայաստանցին, իր «ինքնագովութիւն»ներուն ընթացքին ըսաւ, թէ «իբր բարեբարութեամբ, Արցախի մէջ, հիւանդանոց մը կառուցանել սկսած է, և այս նպատակին համար, երեք հարիւր հազար տոլար նուիրատուութիւն ըրած է [ամէն պարագային՝ շատ գնահատելի կեցուածք]:

Իրեն հարցուցինք, թէ «Մոնթէ Մելֆոնեանին մասին տեղեկութիւն ունի՞»:

«Այո, — ըսաւ հայաստանցին, — Արցախի մէջ շատ լաւ գործ տե-

սաւ: Մեր գինուորները մարզեց. քաջաբար պատերազմեցաւ Ազերիներուն դէմ»:

Յետոյ, իրեն հարցուցինք, թէ Մոնթէի 1983-թ ին Պէյրութի մէջ, Հ. Գ. Բ.-ի դէմ կատարած արարքներուն մասին բան մը գիտե՞ք արդեօք:

Շատ կտրուկ՝ «Ոչ» ըսաւ, մեր խօսակից հայաստանցին:

Եւ մենք իրեն բացատրեցինք, թէ ամերիկացի Մոնթէ Մելֆոնեանը, Պէյրութի մէջ Գ. Բ.-ի դէմ կատարած յարձակումներէն քանի մը տարի յետոյ, ամերիկացիներուն կողմէ Աֆղանիստան դրկուած էր, հոն մոլեռանդ աֆղանները մարզելու և սովետներուն դէմ պայքարելու համար:

«Այո, ըսաւ հայաստանցին, գիտէիք, որ Աֆղանիստանի մէջ, սովետներուն դէմ պայքարած է: Բայց այս, մեզի համար, շատ բնական բան մըն է: Չէ՞ որ այն ստեն, սովետները մեր թշնամիներն էին»:

Հայաստանցի այս մեծահարուստ հայուն «Սովետները մեր թըշնամիներն էին» նախադասութիւնը, կը կարծենք, թէ մեզ «հայկական ողբերգութեան և հայկական անմիաբանութեան» արմատներուն տանող ամենացաւալի արտայայտութիւնն է:

Դժբախտաբար, Դաշնակցութիւնը, անցեալ 70 տարիներու ընթացքին Սփիւռքի մէջ, և մանաւանդ՝ Հայաստանի մէջ, իր տարած քարոզչութեամբ, հայ զանգուածներուն հաւատացուց, թէ՛ «Սովետները հայ ազգին թշնամիներն են»:

Այստեղ կ'ուզենք աւելցնել նաեւ, հայաստանցի այս մեծահարուստին ըրած շատ մը մերկացումներուն կողքին, Մոնթէի մասին իր ըսած սա շատ յատկանշական խօսքերը.

«Մոնթէ Մելֆոնեանը թաղուեցաւ Երեւանի մէջ, «Նահատակներու Գերեզմանատուն»ը, Ծիծեռնակաբերդի բլուրին շատ մօտ: Իրեն համար դամբարան մը շինուեցաւ, վրան արձանագրութիւններով: Բայց, դամբարանին մէջ, Մոնթէի մարմինը չկայ: Թաղումէն միջոց մը ետք, Ամերիկացիներուն փափափովը, Մոնթէ Մելֆոնեանին դազադը Ամերիկա փոխադրուեցաւ»: Մենք, վերապահութեամբ ընդունեցինք այս մէկը, որ կրնայ ենթադրութիւն ըլլալ, ստուգումի և հաստատումի կարօտ: Բայց եթէ ճիշդ է հայաստանցի մեծահարուստ այս հայուն ըսածները, այս վարկածն ալ պիտի գայ յաւելեալ ապացոյց դառնալու, որ Մոնթէն, իրականութեան մէջ,

ամերիկեան «հերոս» մըն է:

Ամերիկացի Մոնթէն, Հ. Գ. Բ.-ը խորտակելով, Սիոնիստ Ամերիկեան պետութեան այնքան մեծ ծառայութիւն մը կատարեց, որ Ամերիկացիները, իրենց հերոսին դագաղը, Ամերիկա փոխադրած կրնան ըլլալ: Մեզ պիտի չզարմացնէր այս...:

★ ★ ★

Ամերիկացի Մ.Մ.-ի 15-16 Յուլիս 1983-թ.ին, Պէյրութի շրջակայքը, Հ. Գ. Բ.-ի կեդրոնին դէմ կատարած դաւադիր յարձակման մանրամասնութիւնները կը կարծենք, թէ հայրենասէր հայերուն յիշողութեան մէջ է դեռ:

Այս դաւադրական յարձակումէն միջոց մը ետք, ան Ֆրանսա ապաստանեցաւ, զանազան Արեւմտեան երկիրներու մէջ, ոստիկանութեան ճնշումներով գոյն փոխող քանի մը դասալիքներու հետ, տարբեր անունով նոր կազմակերպութիւն մը ստեղծեց՝ «Յեղափոխական Շարժում»

“Mouvement Révolutionnaire”

Եւ այս ձեւով, իր «Աշխատանքներուն» շնորհիւ բաժնած, պառակտած և քանդած եղաւ Հ. Գ. Բ.անակը:

Մոնթէ և իր խամահիկները, Արեւմտեան երկիրներուն թիկունքով, պայքարիլ սկսան Բանակին դէմ և «գրպարտութեան համագարկ» մը բացին ջանալով վարկաբեկել՝ «Հ. Գ. Բ.-ին պետը՝ Յակոբ Յակոբեան բռնակալ մըն է»:

Նշենք, այս «գրպարտութեան համագարկ»ին թունոտ նետերէն մէկ քանին.

«Հայ Գաղտնի Բանակը “Terroriste” կազմակերպութիւն մըն է»:

«Յակոբ Յակոբեանը մարդասպան մըն է»: Ի՛նչ զարմանալի նմանութիւն:

Թուրքական ֆաշիստ կառավարութիւնն ալ, նոյն ժամանակներուն, նոյն ամբաստանութիւնները կ'ընէր Հ. Գ. Բ.-ին դէմ:

Արդեօ՞ք Մոնթէի իբր Հ. Գ. Բ.անակի գիւնուոր, 31-7-1980 թուականին, Աթէնքի մէջ, Թուրք գործակալ մը սպաննելը և անոր տիկնոջ և պզտիկին վրայ կրակելը մարդասպանութիւն չէր:

Շա՛տ բացայայտ է, որ Մոնթէի և իր խամահիկներուն կողմէ, Հ. Գ. Բ.-ի դէմ կատարուած այս գրպարտութիւնները, դասալիքներու, դաւանանքներու յատուկ կեցուածք էր:

Այստեղ կը հրատարակենք Մ. Մելիքոնեանը դաւանանութեամբ ամբաստանող շատ կարեւոր յայտարարութիւն մը, որ ստորագրուած է 24-9-1981-թ.ին, Փարիզի թրքական հիւպատոսարանը գրուած, Հ.Գ.Բ.-ի «Վան» գործողութեան հերոսներէն՝ Վազգէն Սիւլեանի, Գէորգ Կիւզէլեանի և Յակոբ Ճուլֆայեանի կողմէ:

Այս յայտարարութիւնը գրի առնուած է ֆրանսայի Մերոժիս-ի բանտին մէջ, Դեկտեմբեր 1986-թ.ին, ուր «Վան» գործողութեան հերոսները, հինգ տարիներէ ի վեր, բանտարկուած կը մնային:

Այս յայտարարութիւնը հրատարակուած է Դեկտեմբեր 1986-թ.ին, Լոս Անճելըսի «Նոր Սերունդ» թերթին մէջ:

Ահա՛, այն յայտարարութենէն հատուածներ. —

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

«ԱԶԳ» ԿՈՉԵՑԵԱԼ ԶԱՅՆԱՍՓԻՒՌԻ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ:

Մենք՝ «Վան» գործողութիւնը կատարող բանտարկեալներս և ֆրանսահայ ունկնդիրները՝ կշտացած ենք «չէզոք» կոչուած և «Ազգ» անունը կրող ձեր ձայնասփիւռէն:

Ան կը ներկայացնէ Թորանեան - Դաշնակ գործակցութիւնը, որուն առջեւ լուռ կը մնայ նաեւ ֆրանսահայ մամուլը... Կ'ուզենք, որ հետեւեալ կէտերը նկատի առնէք և ըստ այնմ տաք ձեր լուրերը, որոնք կը վերաբերին Հ.Ա.Հ.Գ.Բ.-ի բանտարկեալ մարտիկներուն:

1.— Կը նախընտրենք Հ.Ա.Հ.Գ.Բ.-ի «ծայրայեղ» թելին մաս կազմել, քան միանալ դաւանաններուն:

Մէկ խօսքով՝ կ'ուզենք ձեզի հասկցնել թէ՛ Հ.Ա.Հ.Գ.Բ.-ի մէջ պատակտում գոյութիւն չունի, այլ՝ ձախող դաւանանութիւն մը պատճառ դարձաւ մեր երկու թանկագին ընկերներու՝ Խաչիկ Հաւարեանի և Վիգէն Այվազեանի սպանութեանց, դաւանաններ՝ Մոնթէ Մելիքոնեանի և Դաւիթ Դաւիթեանի ձեռքերով: Չախող դաւանանութիւն կ'ըսենք, քանի որ դաւանանութիւնը, որպէս գրի-խաւոր նպատակ ունէր՝ չէզոքացնել հայկական զինեալ պայքարը:

Եւ վերջապէս, եթէ իրապէս մեր լաւութիւնը կը ցանկաք, ամէն անգամ որ մեր մասին լուր մը ձայնասփռէք կամ հաղորդագրութիւն մը կարդաք, այս նամակին չորս կէտերը նկատի ունեցէք:

Կեցցէ՛ Հ. Ա. Հ. Գ. Բանակը, մա՛հ՝ դաւանաններուն:

Վազգէն Սիւլեան, Գէորգ Կիւզէլեան, Յակոբ Ճուլֆայեան
Դեկտեմբեր 1986-թ., Մերոժիսի բանտ, Ֆրանսա

Երբ այս նամակը կարդացինք, մենք ալ, խոր յուզումով և մեր ամբողջ սրտով հառաչեցինք՝

«Մա՛հ՝ Դաւանաններուն»:

13 - 6 - 1998

★ ★ ★

Այսօր, տխրահոգակ Մոնթէ Մելֆոնեանին Հայ Գաղտնի Բանակը պառակտելէն տասնհինգ տարիներ ետք, մտածենք՝

Հ. Գ. Բ.-ը 1975-էն մինչեւ 1983-թ., ութը տարիներու ընթացքին, իբր «Թուրքերուն դէմ զինեալ պայքար մղող կազմակերպութիւն», ցեղասպան Թուրք Պետութեան հաստատութիւններուն վրայ, Թուրքիոյ մէջ և ասոր սահմաններէն դուրս, աշխարհի բոլոր կողմերը՝ անթիւ ու անհամար յարձակումներ գործեց, և նուազագոյնը՝ 40 Թուրք դիւանագէտներ ահաբեկեց:

Արդեօք Մոնթէ Մելֆոնեան, Հ.Գ.Բ.-ը բաժնելէ և նոր կազմակերպութիւն մը՝ «Յեղափոխական Շարժում» - “Mouvement Révolutionnaire” հիմնելէ ետք, թուրքերուն դէմ քանի՞ յարձակում գործեց և քանի՞ թուրք դիւանագէտ ահաբեկեց:

Պատասխանը գիտե՞ք արդեօք...

Ուրեմն՝ մենք ձեզի ըսենք՝

Ո՛չ մէկ հատ:

Մոնթէ Հ.Գ.Բ.-ը բաժնելէ և իր կողմէ նոր կազմակերպութիւն մը ստեղծելէ ետք, թուրքերուն դէմ ոչ մէկ գործողութիւն կատարեց և ոչ մէկ թուրք դիւանագէտ ահաբեկեց:

Որովհետեւ, մեր համոզումով, Սիոնիստ-Ամերիկեան գաղտնի կազմակերպութեան կողմէ Մոնթէին տրուած պարտականութիւնը՝ Բանակը խորտակել էր, և ոչ թէ Թուրքերուն դէմ պայքարիլ և Թուրք դիւանագէտներ ահաբեկել:

Այս ձեւով, Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւնները յաջողեցան, Հ.Գ.Բ.-ը խորտակելով, թուրքերուն դէմ կատարուած յարձակումները կասեցնել:

Ճիշդ ու ճիշդ՝ 1921-թ.ին, Սիոնիստ - Արեւմտեան պետութիւններուն՝ Շահան Նաթալիի և իր ընկերներուն ցեղասպան թուրքերուն դէմ ձեռնարկած ահաբեկումները կասեցնելուն նման:

Բայց՝ մէկ տարբերութեամբ միայն՝

Շահան Նաթալի և իր ընկերները, Դաշնակ կուսակցութեան

կապուած էին:

Անոնց, թուրքերուն դէմ տարած պայքարը՝ յիշեալ կուսակցութեան մէկ հրամանով կրցան կեցնել:

Բայց, Հայ Գաղտնի Բանակին պարագան, նոյնը չէր:

Հ.Գ.Բ.-ը հայրենասէր կազմակերպութիւն մըն էր և իրենց ղեկավարները, իսկական հայրենասէր, ազգասէր հերոսներ էին:

Այդ պատճառաւ Սիոնիստ - Արեւմտեան պետութիւնները շատ դժուարութեան մատնուեցան, և միայն Տրովադայի Ձի-ին՝ Մոնթէի շնորհիւ կրցան ներսէն խորտակել Հայ Գաղտնի Բանակը, և այս ձեւով միայն յաջողեցան կասեցնել թուրքերուն դէմ տարուած հայկական պայքարը:

Բայց հոս, հարցում մը կը ծնի մեր մէջ:

Ի՞նչ է պատճառը, այսօր տարիներէ ի վեր [1921-թ.էն մինչեւ մեր օրերը] տեւող, Սիոնիստ-Արեւմտեան պետութիւններուն վճռական և անփոփոխ դիրքորոշման, որ հայերուն կողմէ թուրքերուն դէմ մղուող պայքարը կասեցուի:

Այստեղ, կրկին ու կրկին, պիտի կրկնենք մեր անձնական ա՛յն համոզումը թէ՛

Բոլոր այս սաղայելական սադրանքներուն ետեւ թաքնուած են Սիոնիստներուն կենսական և բարձրագոյն շահերը:

Սիոնիստները երբեք չեն թոյլատրեր, որ իրենց ստեղծած այսօրուան Թուրքիան, որեւէ ձեւով, հայերուն կողմէ վտանգի ենթարկուի:

Ինչպէս որ, 22 Ապրիլ 1995-թ.ի «ՆԱՅԻՐԻ»ի մէջ ալ գրած էինք՝

Առանց ներկայ գորաւոր Թուրքիոյ գոյութեան, Իսրայէլի պետութիւնը չէր կրնար ստեղծուիլ և չէր կրնար գոյատեւել:

Զօրաւոր Թուրքիա մը ստեղծելու նպատակաւ էր, որ հրէածին ֆարմասուն «Ժէօն Թուրքերու» ձեռնով, հայ ազգը ցեղասպանութեան ենթարկեցին:

Եւ հայկական հողերուն վրայ ստեղծեցին գորաւոր Թուրքիա մը:

Այս գորաւոր Թուրքիան որպէսզի վտանգի չենթարկուի, Սիոնիստները, առաջին օրէն մինչեւ այսօր, Դաշնակցութիւն կուսակցութիւնը իրենց հակակշռին տակ պահեցին, և իրե՛նք ձեւաւորեցին, առաջին օրէն մինչեւ վերջ, այս կազմակերպութեան հակասովետ ֆաղափականութիւնը, հայ ազգին ամբողջական ուժերով, Թուրքերուն դէմ պայքար տանելուն արգելք ըլլալու համար:

Սիոնիստները, որպէսզի այս գորաւոր Թուրքիան չվտանգուի, վերջին շրջաններուն հայութեան մէջ ազգային մեծ գիտակցութիւն ստեղծող Հայ Գաղտնի Բանակը խորտակելու համար, ամէն ջանք թափեցին, և իրենց գործակալներուն միջոցաւ յաջողեցան Հ.Գ.Բ.-ը քանդել:

Եւ կրկին՝ այսօրուան Թուրքիան որպէսզի չվտանգուի, Սիոնիստները, իրենց խամանիկներուն միջոցաւ, հրահրեցին Ղարաբաղի հարցը:

Եւ այս գործակալները, Սովետական Հայաստանը խորտակելով իշխանութիւնը ձեռք անցուցին և հայ ազգին ամբողջ ուշադրութիւնը Ղարաբաղի վրայ կեդրոնացնելով, մոռցնել տուին Եդեոնը և մոռցնել տուին թուրքերուն գրաւած Արեւմտեան Հայաստանը:

★ ★ ★

Այստեղ կ'ուզենք, Հ.Գ.Բ.-ի ղեկավար Յակոբ Յակոբեանին, Սեպտեմբեր 1983-թ.ին, Մոնթէ Մելֆոնեանին մասին տուած տեղեկագրութիւններէն բաժին մը մէջբերել.

«Մոնթէ Մելֆոնեանը, Հայ Գաղտնի Բանակին շարքերուն մէջ մտաւ, Յունիս 1980-թ.ին:

Ան կ'ապրէր Պուրն Համուտի մէջ, և կը դասաւանդէր հայկական դպրոցի մը մէջ:

Դաշնակները կը կասկածէին իրմէ... Եւ միջոց մը ետք, Դաշնակ Կուսակցութեան ներսէն իմացանք, թէ անոնք պիտի սպաննեն Մոնթէ Մելֆոնեանը:

Անմիջապէս զինք փոխադրեցինք Արեւմտեան Պէյրութ, և այն օրէն ետք, Մոնթէ Մելֆոնեան մեզի հետ աշխատիլ սկսաւ»:

Ձեր ուշադրութիւնը պիտի հրահրենք Յակոբ Յակոբեանին վերը նշուած հետեւեալ նախադասութեան վրայ.

«Դաշնակ Կուսակցութեան ներսէն իմացանք, թէ անոնք պիտի սպաննեն Մոնթէ Մելֆոնեանը»:

Այս տողերը այսօր կարդացողը, շատ յստակօրէն կը հասկնայ, թէ Դաշնակները ո՛ր աստիճան սքանչելի «սենարիօ» մը, բեմադրութիւն մը պատրաստած էին, Յակոբ Յակոբեանին հաւատացնելու համար, որ Մոնթէ Մելֆոնեանը իրենցմէ մէկը չէ:

Եւ Յակոբ Յակոբեանը հաւատաց Մոնթէին:

Ա՛յն աստիճան՝ որ երբ ան Փարիզի մէջ ձերբակալուեցաւ, Յա-

կոր Յակոբեանը ամէն ջանք թափեց, որ Մոնթէն ազատէ:

Եւ յաջողեցաւ ազատել:

Ինչպէ՞ս, Յակոբ Յակոբեանի պէս ղեկավար մը, ինկաւ այս ծուղակը:

Ինչպէ՞ս ան չհասկցաւ, Մոնթէին իսկական ինքնութիւնը:

Զմտածե՞ց, թէ Մոնթէն, որ Ամերիկա ծնած, ամերիկեան հպատակ մըն էր, C.I.A.-ի կողմէ կրնար իրենց մէջ դրկուիլ:

Ինչպէ՞ս Յակոբ Յակոբեանը, այս բացայայտ հաւանականութեան մասին չմտածեց:

Ինչպէ՞ս Յակոբ Յակոբեանը չմտածեց, թէ Սիոնիստները, իրենց համար մահացու վտանգ մը եղող Հայ Գաղտնի Բանակը որպէսզի մէջտեղէն վերցուի, ամենէն անբեւաւկայելի և սատանայական միջոցներուն կրնային դիմել:

Եւ Յակոբ Յակոբեանը ինչպէ՞ս չմտածեց, թէ Սիոնիստները, Հ.Գ.Բ.-ը ներսէն քանդելու համար, իրենց վիթխարի նիւթական կարելիութիւններով, ամենէն վստահելի կարծուած անձն անգամ կրնային մոլորեցնել և իրենց խամանիկին վերածել:

★ ★ ★

Եւ հիմա, պիտի խնդրենք ձեզմէ, որ կրկի՛ն նայիք վերջերս «ՆԱՅԻՐԻ»-ի մէջ հրատարակուած այն նկարին, որուն մէջ Դաշնակ զօրավար՝ տիրահռչակ Նժդեհն և Դաշնակցական ղեկավար Արամ Մանուկեանը կը փառաբանեն Մոնթէն իբր «Յիսուս»:

Ա՛լ այսօր, դիմակները վար ինկած են, և դաւադրութիւնները պարզուած, և ամէն բան արեւի լոյսին պէս մէջտեղ ելած է:

Բայց, ի՛նչ օգուտ:

Իրենց տարած պայքարով, հայ ազգին մէջ վերածնունդ ստեղծող Հ.Գ.Բ.ը դաւանաններու ձեռքով խորտակուած է:

Եւ հերոսներուն մեծ մասը նահատակուած ու իրենց սուրբ յիշատակը մոռացութեան ենթարկուած է:

Եւ ամենէն ցաւալին՝ այս դաւադրութեան գլխաւոր դերակատարը՝ կատարող Մոնթէն, Ազգային Հերոսի վերածուած և «Աստուածացուած» է:

27 - 6 - 1998

ՆԶՈՎՔ՝
«ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԿՈՄԻՏԷ»
ԸՍՈՒԱԾ ԽՄԲԱԿԻՆ, ՈՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ
ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ՎԻՃԱԿԻՆ ՀԱՍՑՈՒՑ

Այս տողերը կը գրեմք, խոր ցաւով, վերջին շրջաններուն Հայաստան այցելելէ ետք, իրենց տպաւորութիւնները պատմողներուն ազդեցութեամբ:

Ահա, այդ տպաւորութիւններէն մէկ քանին.

«Հայաստանը այսօր կը նմանի անյոյս հիւանդի մը, որ օրէ օր կը հիւծի և օրէ օր աւելի կը կորսնցնէ իր ուժերը»:

«Այսօր, Հայաստանը կը նմանի ծեր և աղքատ մարդու մը, որ երեսը թօշնած, քայլու անկարող և վրան գլուխը թափափած է»:

«Հայաստանի մէջ ամէն բան հինգած է: Գրեթէ նոր շինութիւն չկայ. նոյնիսկ հին շէնքերը, փլչելու վտանգին տակ են»:

«Հակառակ աշխարհի բոլոր կողմերէն դրկուած մեծ օգնութիւններուն, երկրաշարժի շրջանը, մեծ մասամբ, եղածին պէս կեցած է, և աղէտեալներէն շատեր, մինչեւ այսօր, հիւղակներու մէջ կ'ապրին»:

«Ժողովուրդը միայն իր օրուան ապրուստը նարելու մասին կը խորհի. ուրիշ՝ ոչ մէկ բանի մասին»:

«Եւ ամենէն ցաւալին՝ ժողովուրդը, իր սպագայի մասին, ոչ մէկ յոյս ունի»:

Ահա, այս է ներկայի «Ազատ Անկախ Հայաստան»ին տխուր, անյոյս, իսկական պատկերը, որ ստեղծուեցաւ «Ղարաբաղի Կոմիտէ» կոչուած արկածախնդիրներու, անպատասխանատուներու և աթոռի հիւանդներու խմբակի մը կողմէ: Դուրսի թելադրութեամբ:

Հայաստանի այսօրուան անյոյս վիճակին մասին եղած այս վկայութիւնները լսելէ յետոյ, ինչպէ՞ս չնգովես ա՛յն «Ղարաբաղի կոմիտէ» կոչուած խմբակը, որ «բարգաւան Հայաստանը» «հոգեվարքի Հայաստան»ի մը վերածեց:

Այս «անգիտակիցներ»ն էին, որ ստեղծեցին, իբր թէ «Ազատ Անկախ Հայաստան»:

Եւ այս Տոն Քիշոթներն էին՝ «Պերլինի պատը մենք փլցուցինք, Խորհրդային Միութիւնը մենք քանդեցինք» ըսելով յօտորտացող-

ները:

Ամէնէն պարզ անհատը, ընտանիքի ապրուստի պատասխանատուութիւնը կրող ամէնէն համեստ անձն անգամ գիտէր, թէ ի՞նչ ըսել է “Budget” ըսուած՝ եկամուտի և ծախսի հաւասարակշռութիւնը կեանքի մէջ:

Այս արկածախնդիրները չմտածեցի՞ն, թէ ինչպէ՞ս, ո՞ր եկամտով պիտի ապրէր այս «Ազատ Անկախ Հայաստան»ի պետութիւնը:

Ո՞վ պիտի հոգար այս ազատ-անկախ Հայաստանի պետութեան ընթացիկ ծախսերը:

Այս մեծամիտները չէի՞ն գիտեր, թէ Հայաստանի հողերը, իր բնակչութեան հարիւրին քանակին գը միայն կրնար ապրեցնել:

Այս ապերախտները տեղեակ չէի՞ն, թէ 70 տարիներէ ի վեր Սովետական Հայաստանի բնակչութեան բոլոր կարիքներուն մեծ մասը կ'ապահովուէին բարի Ռուս ժողովուրդին կողմէ և Միութեանական տնտեսա-արդիւնաբերական գործակցութեամբ:

Անոնց՝ այս իրականութիւնները չգիտնալնին անկարելի էր:

Ուրեմն ինչո՞ւ, այս Ղարաբաղի կոմիտէի մարդիկը, հայ ժողովուրդը այսօրուան ծանր վիճակին առաջնորդեցին:

Այս Ղարաբաղի կոմիտէի ղեկավարները հայ չէի՞ն:

Այո, հայ էին, բայց... գուցէ անուևով միայն, և ոչ՝ «հոգի»ով:

★ ★ ★

Բայց, ազատ և անկախ պետութեան մը համար, ամենակարեւոր հարցը, երկրին ապահովութիւնն էր, երկրին թշնամիներուն դէմ պաշտպանութիւնն էր:

Հայաստանը՝ Սովետական Միութենէն բաժնուելէ և ազատ անկախ ըլլալէ ետք, զինք ո՞վ պիտի պաշտպանէր:

Նկատելով, որ Հայաստանը, գրեթէ չորս կողմէն, շրջապատուած էր «Տեղասպան Թուրքերով»:

Բայց, Ղարաբաղի կոմիտէի խմբակին համար, այս տեսակ խնդիր գոյութիւն չունէր:

Անոնց համար, թշնամիները՝ Սովետներն էին, Ռուսներն էին:

Մինչդեռ ցեղասպան թուրքերը, իրենց “Patron”ները եղող ամերիկացիներուն զինակիցը, դաշնակիցներն էին:

Եւ ամերիկացիները խորհուրդ տուին Լեւոն Տէր Պետրոսեանին, որ թուրքերուն հետ բարեկամանայ:

Եւ ան հետեւեցաւ ամերիկացիներուն թելադրանքին:

Եւ կիրարկեց ա՛յն ֆաղափականութիւնը զոր կիրարկած էր, 1918-1920-թ.ին Դաշնակցական կառավարութիւնը՝ «բարեկամական կապեր հաստատել հայ ազգին դահիճները եղող թուրքերուն հետ»:

Նախկին նախագահը ամէն ջանք թափեց, ապացուցանելու համար, որ նոր «Ազատ Անկախ Հայաստան»ը, թուրքերուն բարեկամն է:

Նոյնիսկ, առանց ֆաշուելու, Թուրկուք էօզալ ըսուած Թուրքիոյ հանրապետութեան նախագահին յուղարկաւորութեանը ներկայ գտնուելու համար, Անգարա գնաց:

Ա՛յն Թուրկուք էօզալին՝ որ մահանալէն քանի մը օր առաջ, Ղարաբաղի խնդրին առնչութեամբ, հետեւեալ խօսքերով սպառնացած էր Հայաստանին:

«ՀԱՅԵՐԸ, 1915-Թ.ԻՆ ԻՐԵՆՑ ՏՐՈՒԱԾ ԴԱՍԸ ՄՈՌՑԵՐ ԵՆ. ԱՍՈՆՑ, ԿՐԿԻ՛Ն ԴԱՍ ՄԸ ՏԱԼ ՊԷՏՔ Է, ՈՐ ՀԱՍԿՆԱՆ»:

Հրաժարեալ նախագահը կարծես, թէ ամերիկացիներուն հանելի թուելու համար, ԱԳ նախարար նշանակեց ամերիկահայ մը՝ Ռաֆֆի Յովհաննիսեանը:

Բայց Ռաֆֆի Յովհաննիսեանը, հայրենասէր երիտասարդ մըն էր:

Եւ ան, ԼԵՆԻՆ Տէր Պետրոսեանին թուրքերուն հետ բարեկամանալու ֆաղափականութեան չպատշաճող արտայայտութիւններ ունեցաւ:

Եւ, իիզախօրէն խօսեցաւ, Թուրքերուն գործած հայկական ցեղասպանութեան մասին:

Բայց այս՝ աններելի յանցանք մըն էր:

Նախագահը Ֆրանսայի մէջ, «Թրքական խնդիրներու» գծով, խորհրդական-բարեկամ մը ունէր՝ ծայրայեղ թրքասէր հայ մը:

Թուրքիոյ մէջ ծնած թրքախօս հայ մը, որ տասը տարիէ ի վեր Ֆրանսա հաստատուած էր:

Եւ կ'ըսուէր թէ՛ «Եթէ Թուրքիոյ հետ ֆաղափական պաշտօնական կապեր հաստատուին, այս թրքասէր հայը, Անգարայի մօտ Հայաստանի դեսպան պիտի նշանակուի:

Եւ դիպուածին նայեցէ՛ք՝ այս «ապագայ դեսպան», թրքասէր-թրքախօս հայուն կինն ալ, զինք պաշտօնի կոչելու պատրաստուողին տիկնոջ նման, «հրեայ» մըն էր:

Երբ Հայաստանի Արտաքին Գործոց նախարար՝ Ռաֆֆի Յովհաննիսեանը, «աններելի յանցանք մը գործելով», հայկական ցեղասպանութեան մասին արտայայտուեցաւ, այս ապագայ դեսպան՝

թրֆախօս հայր, բարկութենէն կատղած, սապէս ըսաւ՝

«Ես այդ Ռաֆֆի Յովհաննիսեանին լեզուն պիտի կտրեմ»:

Եւ, իրապէս ալ, այդպէս եղաւ:

Քանի մը օր յետոյ՝ կարն միջոց մը ետք իմացանք, որ Ռաֆֆի Յովհաննիսեանին պարտադրեր են հրաժարիլ:

Եւ անոր տեղը նշանակուեցաւ անշուք և շատ, շա՛տ բարի անձնաւորութիւն մը, որ Ռաֆֆիին «աններելի» յանցանքը երբեք չգործեց:

★ ★ ★

Լեւոն Տէր Պետրոսեանը, կրկին ամերիկացիներուն հանելի թուելու համար կարծես, իբր Արտաքին Գործերու առաջին խորհրդական նշանակեց Ամերիկացի հայ մը՝

Շատ ծանօթ Դաշնակցական Լիպարիտեանը:

Եւ այս Լիպարիտեանը, սքանչելի խորհրդական մը եղաւ, և Թուրքերուն հետ շատ սիրալիր և բարեկամական կապեր հաստատեց:

Եւ Լիպարիտեանին խորհրդական եղած շրջանին, հայ-թրֆական յարաբերութիւնները, տեսակ մը «մեղրալուսնի» շրջան մը անցուցին:

Նոր ԱԳ. Նախարարը կարծէք, թէ յիշողութիւնը կորսնցուցած էր (թէև ցնդած նկատուելու համար շատ ալ տարիֆոտ չէր), մոռցած էր 1915-թ.ի ցեղասպանութիւնը, Արեւմտեան Հայաստանը, թրֆական վայրագութիւնները եւ... ամէն բան:

Եւ Հայաստանի կառավարութիւնն ալ, հայկական բառացանկէն վերցուցած էր «1915-թ.ի եղեռն» և «Արեւմտեան Հայաստան» ու նման բնորոշումները:

Կարծէք, թէ հայ լեզուին ու բառարանին մէջ, այս տեսակ բաներ գոյութիւն չունէին:

Եւ նոր սերունդները կասկածիլ սկսան, թէ պատմութեան մէջ հայաջինջ եղեռնագործութիւններ եղա՞ծ էին արդեօք:

Եւ կարծես, թէ այս մասին եղած պնդումները հերքելու, անոնց շինծու ըլլալու մասին հայ նոր սերունդները համոզելու համար, Լ. Տ. Պետրոսեանի կրթական նախարարը՝ տիտղոսաբար Աշոտ Պլէբանը, դպրոցներու դասագիրքերուն մէջէն վերցնել ուզեց «եղեռն»ի վերաբերեալ գրութիւնները:

Այս տեսակ «սուտ և սխալ» տեղեկութիւններով, հայ երիտասարդներուն ուղեղները պէտք չէ խաթարել եղեր...

★ ★ ★

Բայց, հակառակ հրաժարեալ նախագահին, Լիպարիտեանին ու ասոնց ընկերներու խմբակին վարած «բարձր ֆաղափականութեան», Թուրքերը չվերցուցին «շրջափակումը» և Հայաստանի հետ պաշտօնական-ֆաղափական կապեր չհաստատեցին, նախապայման դնելով, որ հայկ. բանակը... պէտք է ֆաշուի իր «գրաւած ազերիական հողերէն»:

Մինչ այդ, «Ղարաբաղի կոմիտէ»ի երբեմնի նախագահը, կամաց-կամաց հասկնալ սկսած էր, թէ «Ազատ Անկախ Պետութիւն» մը ըլլալու առաջին պայմանը՝ «տնտեսապէս ազատ ու անկախ ըլլալն է»:

Եւ նաեւ՝ հասկնալ և տեսնել սկսած էր, թէ՛ «Ազատ և Անկախ Հայաստան»ը եկամուտ չունենալուն, սնանկութեան ճամբուն մէջ մտած է:

Ուրեմն, ի՞նչ ընել պէտք էր - Ազերիներուն, Թուրքերուն ու Սիոնիստ-Ամերիկացիներուն պարտադրած պայմանը ընդունիլ: Այսինքն՝ «Ղարաբաղը Ազերիներուն ետ տալ, որ Ամերիկացիները Հայաստանին օգնեն»:

Ի՞նչ սփանջելի՛ լուծում:

Դուն, Ղարաբաղը պիտի առնենք ըսելով, բարգաւան Հայաստանը թշուառացուր, և յետոյ, Ղարաբաղը Ազերիներուն ետ տալու ելիր, որ Ամերիկացիները սնանկացած Հայաստանին օգնեն...:

Բնական է, որ նախկին նախագահին այս անընդունելի առաջարկը՝ «գաւաթը յորդեցնող կաթիլը» եղաւ, և ան ստիպուեցաւ հրաժարիլ:

Եւ իր տեղը՝ շուտով Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ ընտրուեցաւ՝ երիտասարդ, բայց «անփորձ» Ռոպէր Քոչարեանը:

Բայց ո՞վ է նորընտիր նախագահը- թող ներուի մեզի ըսել, թէ՛ չենք գիտեր: Բայց անշուշտ, քիչ ժամանակ ետք, գործը կը բացայայտէ անձին ինքնութիւնն ու կարողութիւնները: Մեր մաղթանքն է, որ ան դրական ըլլայ:

Մինչ այդ՝ կ'ուզենք նշել, մեզի ցարդ ուրախութիւն պատճառող միակ, բայց շատ կարեւոր պարագայ մը՝

Ընտրութիւնները կատարուեցան խաղաղ պայմաններու մէջ, առանց եղբայրասպան կռիւներու:

Ա՛յս ալ մեծ բան է:

11 - 7 - 1998

ՍԻՈՆԻՍՏՆԵՐՈՒՆ ԹՈՒՆԱԻՈՐ ՆՈՒԷՐԸ
ՀԱՅ ԱԶԳԻՆ՝
ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՈՌԱՑՄԱՆ
ՓՈԽԱՐԷՆ՝ ՂԱՐԱԲԱՂԸ

«ՆԱՅԻՐԻ»ի 11 Յուլիս 1998-թ.ի թիւին մէջ, հարց տուած էինք.
«Բայց ո՞վ է Ռոպեր Քոչարեանը- չեմք գիտեր: Բայց միջոց մը յե-
տոյ, իր գործունէութիւնը պիտի ցուցնէ, թէ ո՞վ է Ռոպեր Քոչար-
եան»:

Այսօր, անոր հանրապետութեան նախագահ ընտրուելէն երեք
ամիսներ ետք, նկատի առնելով իր գործունէութիւնը, կարդալով
և լսելով իր յայտարարութիւնները, խոր ցաւով պիտի ըսենք՝

Լեւոն Տէր Պետրոսեանն և Ռոպեր Քոչարեանը, նոյն քաղաքա-
կանութեան արտայայտիչ մարդեր են:

Հինին և նորին միջեւ, փոխուած բան չկայ:

Միայն իրենց արտայայտուելու ձեւերը տարբեր են, բայց իրենց
միտք բանին՝ նոյնը:

Իբր ապացոյց՝ այստեղ պիտի մէջբերենք, Ռոպեր Քոչարեանի
կողմէ 7 Յունիս 1998-թ.ին, Երեւանի մէջ, թրփական «Միլիիէթ»
թերթի խմբագրապետ Կիւնէրի Ճիվաօղլուի հարցումներուն տուած
պատասխաններէն «նշխար»ներ.

*«Եթէ սեղանի մը շուրջ նստինք, կրնանք թերեւս թուրքիան
համոզել: Թերեւս ալ... Թուրքիան է, որ մեզ կը համոզէ: Այս ձե-
ւով մենք գիրար կը հասկնանք և հասարակաց լեզու մը կը գըտ-
նենք: Թերեւս ալ... ԹՈՒՐԿԻԱ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԴԱՇՆԱԿԻՅՆԵՐ
ԿՐՆԱՆ ԸԼԼԱԼ»:*

★ ★ ★

Երբ, Ապրիլ 1998-թ.ին, Քոչարեան Հայաստանի Հանրապետու-
թեան նախագահ ընտրուեցաւ, թուրքերը շատ մտահոգուեցան:

Նկատելով, որ նորընտիր նախագահը, իր ընտրական պայքարին
ընթացքին ըրած յայտարարութիւններուն մէջ, «1915-թ.ի Եղեռ-
նին, Արեւմտեան Հայաստանին և հայերուն դէմ գործուած անար-

դարութիւններուն և ասոնց դարմանումին մասին» խօսած էր:

Բայց, 5 Յունիս 1998-թ.ին, Եալթայի մէջ, Սեւ ծովեան համաժողովին, Թուրք լրագրողները, Ռոպէր Քոչարեանին հետ կատարուած հարցազրոյցէն յետոյ, իրենց ունեցած «սխալ համոզումները» փոխեցին, և ըսին, թէ՛

«Ռոպէր Քոչարեան շատ խոհեմ նախագահ մըն է»:

Թուրքերը իրաւունք ունէին:

Նախ. Ռոպէր Քոչարեանին այդ օր, թուրք լրագրողներուն ըսածները, ընտրութիւններէն առաջ ունեցած ելոյթէն շատ տարբեր էին:

Ահա, 5 Յունիս 1998-թ.ին, Եալթայի մէջ, Ռոպէր Քոչարեանի կողմէ Թուրք լրագրողներուն հարցումներուն տուած պատասխաններուն մեզի համար ամենէն կարեւոր մասերը՝

«Պէտք է նստինք և մանրամասնօրէն խօսինք, առկայ բոլոր հարցերու մասին:

Բայց եթէ, Ղարաբաղի հարցով, մեզ անկիւն թխմէք և Ղարաբաղի հարցը մեր առջեւ ցցէք որպէս խոչընդոտ մը, այն ատեն, մենք ալ, սեղան կը բերենք 1915-թ.ի ցեղասպանութիւնը»:

Ռոպէր Քոչարեանին այս ըսածներուն «միտք բանի»ն, մեր համոզումով, հետեւեալն է.

«Եթէ մեզ հանգիստ ձգէք Ղարաբաղի մէջ, մենք ալ կը մոռնանք Եղեռնը և Արեւմտեան Հայաստանը»:

Ռոպէր Քոչարեանին այս ըսածները, նոյնութեամբ կը յարմարին, տիւրահոջակ «Ղարաբաղի Կոմիտէ»ի քաղաքականութեան:

«Ղարաբաղի Կոմիտէ»ին նպատակը մոռցնել էր Եղեռնը և Արեւմտեան Հայաստանը:

Լեւոն Տէր Պետրոսեանը այս քաղաքականութիւնը կիրարկեց:

Եւ այսօր, նոյնն է՝ Ռոպէր Քոչարեանին քաղաքականութիւնը:

Թերեւս Ռոպէր Քոչարեան, իբր անհատ ու նկարագիր, շատ աւելի պարկեշտ և շատ աւելի արդար է: Բայց իբր մտայնութիւն՝ նոյնն է. Սիոնիստ-Ամերիկեան քաղաքականութիւնը կիրարկած «Ղարաբաղի Կոմիտէ»ին նոյն մտայնութիւնն է տիրողը իր մօտ:

Ուստի, փոխուած բան չկա՛յ:

Եւ մենք, անձնապէս համոզուած ենք, որ Սիոնիստ ամերիկացիներու ազդեցութեամբ ու դիտումով է, որ Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ ընտրուեցաւ Արեւմտեան Հայաստանի հետ կապ չունեցող Ղարաբաղցի հայ մը, որ ան չգրաղի Արեւմտեան

Հայաստանով, և իր աշխատանքները կեդրոնացնէ իր ծննդավայրը եղող՝ «Ղարաբաղի» վրայ:

Եւ այս է, մեր կարծիքով, Սիոնիստներուն մատուցած թունաւոր նուէրը հայ ազգին՝ Արեւմտեան Հայաստանի մոռացումին փոխարէն՝ «Ղարաբաղը»:

Ռոպէր Քոչարեան, 7 Յունիս 1998-թ.ին, Երեւանի նախագահական պաշտօնատան մէջ ընդունեց թրքական «Միլլիյէթ» թերթի խմբագրապետ Կիւնէրի Ճիվաօղլուն:

Մեր ներկայ գրութեան սկիզբը նշեցինք, Ռոպէր Քոչարեանի կողմէ, այս թուրք լրագրողին հարցումներուն տրուած պատասխաններէն քանի մը «նշխար»ներ:

Մեր համոզումով՝ Պոլսոյ «Միլլիյէթ» թերթի խմբագրապետին հետ կատարուած այս հարցազրոյցը, ամէն տեսակէտով շատ յատկանշական ու բարացուցական է: Թէ՛ թուրքերուն հայկական պահանջատիրութենէն ունեցած մտավախութիւնները ֆողագերծելու և թէ՛ ալ Ռ. Քոչարեանի ֆաղափական համոզումները հասկնալու տեսակէտէն:

Բայց, նախ կ'ուզենք, պոլսական այս «Միլլիյէթ» թերթին մասին, կարգ մը բացատրութիւններ տալ:

Սիոնիստներուն իշխանութեան տակ գտնուող բոլոր երկիրներուն մէջ եղածին նման, Պոլսոյ «Միլլիյէթ» թերթն ալ, «Սիոնիստ-ՍԻ. ԱՅ. ԷՅ.» ծիրին մաս կը կազմէ:

Ասկէ բացի ու մասնաւորապէս, այս «Միլլիյէթ» թերթը շատ հետաքրքրական պատմութիւն մըն ալ ունի:

1950-թ.ներուն հրէական դրամագլուխով հիմնուած «Միլլիյէթ» թերթը, մէկ քանի տարուան մէջ դարձաւ Պոլսոյ առաջնակարգ մամուլներէն մէկը, որուն խմբագրապետ նշանակուեցաւ, 1960-թ.ներուն, երիտասարդ և շատ կարող լրագրող մը, Ապտի Իբեֆչին:

Այս վերջինը Սելանիկցի դաւանափոխ (Donme) հրեաներուն դասակարգին կը պատկանէր:

Սելանիկցի դաւանափոխ հրեաներուն 1915-թ.ի հայկական ցեղասպանութեան մէջ ունեցած տխուր դերը բոլորին ծանօթ է [գայն

կ'անգիտանան միայն Սիոնիստներուն ծառայութեան մտած մեր որոշ՝ «վաւերական» պատմագէտները]:

Ապտի Իրեֆչի-ին ընտանիքը՝ Իրեֆչիները, Սելանիկցի դաւանափոխ հրեաներուն մէջ, շատ ծանօթ և ազդեցիկ ընտանիք մըն է:

Եւ այս ընտանիքի անդամներէն շատերը, թրփական ղեկավար շրջանակներուն մաս կը կազմեն:

Նոյնիսկ այսօրուան Թուրքիոյ Արտաֆին Գործոց Նախարարը՝ Իսմայիլ Ճեմ, Իրեֆչի ընտանիքի շտաւիղ մըն է:

Եւ Ապտի Իրեֆչի-ին ազդեցութեան և համբաւի իրենց գագաթնակէտին հասած մէկ շրջանին է [1980-թ.ի օր մը], որ ամբողջ Պոլիսը ցնցող լուր մը տարածուեցաւ:

«Միլիլիէթ» թերթին խմբագրապետը՝ Ապտի Իրեֆչի սպաննուած էր, բանթուրանիստ, Գորշ Գայլերու կուսակցութեան պատկանող միլիթաններու կողմէ:

Ոճրագործները չէին բռնուած, և բուն ոճրագործը յաջողած էր արտասահման փախչիլ:

Եւ սակայն, ոճրագործին ինքնութիւնը ճշդուած էր: Ալի Աղնա անունով *բանթուրանիստ*, Գորշ Գայլեր-ու կուսակցութեան պատկանող երիտասարդ մըն էր ան:

Եւ միջոց մը յետոյ, ֆտմնելի մահափորձի մը հետեւանֆով, ամբողջ աշխարհն իմացաւ Ալի Աղնային անունը:

Ալի Աղնա, 13 Մայիս 1981-թ.ին, Հոռմի մէջ, Վատիկանի Saint Pierre մայր հրապարակին վրայ, Պապ Յովհաննէս-Պօղոս Բ.ին դէմ կատարած էր մահափորձ մը, որուն հետեւանֆով, Ս. Քահանայապետը ծանրօրէն վիրաւորուած էր:

Ոճրագործ Աղնա, Հոռմի մէջ, այս անգամ չկրցաւ փախչիլ:

Իտալացի ոստիկանները յաջողեցան ձերբակալել զինք:

Հոս նշենք, շատ հետաքրքրական պարագայ մը եւս:

Այդ տարիներուն, Հայկ. Գաղտնի Բանակը՝ «ԱՍԱԼԱ»ն, աշխարհի ամէն կողմերը, Թուրք դիւնազէտներ կ'ահաբեկէր:

Եւ ճիշդ այդ օրերուն, Հ.Գ.Բ.-ի *միլիթան* մը՝ Մոնթէ Մելֆոնեան, Հոռմի մէջ, թուրք դիւնազէտի մը դէմ անյաջող մահափորձ մը կատարեց:

Վերադառնալով Ալի Աղնային ան, ձերբակալուելէն յետոյ, զինք հարցաքննող ոստիկաններուն ըսաւ.

«Ես հայ եմ»:

Եւ այդ սկիզբի օրերուն, Պապի ռերագործին հայ ըլլալու մասին անհիմն լուրը, ամբողջ աշխարհի վրայ տարածուեցաւ և դժուար վիճակի մատնեց Հ.Գ. Բանակը:

Մինչդեռ, Ալի Աղնա, ստած էր:

Ինք հայութեան հետ ոչ մէկ կապ ունէր: Ինք բանթուրանիստ Գորշ Գայլեր կուսակցութեան պատկանող թուրք միլիթան մըն էր, որ Պոլսոյ մէջ սպաննած էր «Միլիթէթ» թերթի խմբագրապետը՝ Ապտի Իբեֆչի-ին:

Ալի Աղնան, տասներօթը տարիներէ ի վեր, Հոռմի մէկ բանտին մէջ արգելափակուած կը մնայ:

Բայց, մինչեւ այսօր, չէ լուսարանուած, թէ Հոռմի մէջ իր ձերբակալութեան առաջին օրը, Ալի Աղնա ինչո՞ւ «Ես հայ եմ» ըսած էր:

★ ★ ★

Վերադառնանք այսօրուան իրավիճակին:

Արդեօ՞ք պատահականութեան արդիւնք է, Սելանիկցի դաւանափոխ [սէօմէ] հրեաներուն պատկանող «Միլիթէթ» թերթի խմբագրապետ Կիւնէրի Ճիվաօղլուի, առաջին թուրք լրագրողն ըլլալով, Երեւանի նախագահական պաշտօնատան մէջ, Ռոպեր Բոչարեանի կողմէ ընդունուիլը:

Դուք, ասոր «դիպուած է», կ'ըսէ՞ք:

25 - 7 - 1998

«ՁԱՅՆ ԲԱՐԲԱՌՈՅ ՅԱՆԱՊԱՏԻ»

Այսօր կ'ուզեմք, Ռուբէն Սեւակի «Այլասերում» վերտառութիւնը կրող գրութեանէն, մէջբերում կատարել .—

«...Ահա, թէ ինչո՞ւ, իրական վտանգները թողլով՝ հովերուն դէմ, ու մենք մեզ դէմ կը պայքարինք:

Ահա, թէ ինչո՞ւ, փոխանակ յառաջդիմելու՝ խենթերու պէս կեցած տեղերնուս վրայ կը ցատկենք...

Այո, մեր ցեղը, տարօրինակապէս կենսունակ ու աշխատող ցեղ մըն է:

Այո, մեր հնամենի նաւը դեռ ջուրերուն վրայ կը ծփայ, դեռ չընկղմեցաւ...

Սակայն ստոյգ, ստոյգ կ'ըսեմ՝ ձեզի, վտանգը մեծ է, շատ մեծ, աւելի մեծ քան կրնանք ենթադրել...»:

1911 Լոզան, ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ

Ռուբէն Սեւակ մարգարէական իր այս խօսքերով, նախատեսած էր հայ ազգին գլխուն գալիք վտանգները:

Բայց, Ռուբէն Սեւակի այս յորդորները, «Ձայն Բարբառոյ Յանապատի»ի նման, ցնդեցան օդին մէջ:

Այդ շրջանի հայ առաջնորդներէն գրեթէ ոչ մէկը նկատի առաւ Ռուբէն Սեւակին ազդարարութիւնները:

Անձ առ անձ, աշխարհի ամենէն անձնասէր և պատեհապաշտ ազգը եղող հայ ազգը, իր առաջնորդներուն անձնասէր և պատեհապաշտ քաղաքականութեան գոհը եղաւ:

Եւ Ռուբէն Սեւակին մատնանշած վտանգները, «Աստուածային» պատիժի մը նման, Հայ Ազգին գլխուն իջան:

Եւ Հայ Ազգը վերածուեցաւ թափառականներու զանգուածի մը՝ ցրուած աշխարհի չորս ծագերը:

Եւ ձեռքը մնաց՝ ժայռերու և քարերու երկիր մը՝ Սովետական Հայաստանը, իբր վերջին յոյս:

★ ★ ★

Այսօր, խոր ցաւով և իրականութիւնները ըսելու մարմաջով, [եթէ կ'ուզէք՝ ասոր ինքնագովութիւն ըսէք] սա բացատրութիւնները

տալը, խղճի պարտք կը նկատենք՝

Մենք, 1984-թ. ներքին ի վեր, Ռուբէն Սեւակեան գաղափարականէն ներշնչուած և Ռուբէն Սեւակի հետեւողութեամբ, մեր գրութիւններով բացատրել ջանացինք, թէ Հայ Ազգին համար, վերջնական անէացումէ փրկուելու միակ միջոցը՝ Սփիւռքի մէջ, ամբողջական հայութեամբ, Սովետական Հայաստանի շուրջ վերախմբուիլն է, առանց նկատի առնելու Հայաստանի այն օրուան վարչակարգը:

1985-թ.ին մեր հրատարակած «Ռուբէն Սեւակ և Փրցուելիք Ուղեղներ» գիրքը, ասոր առաջինէն մինչեւ վերջին տողը, նոյն հեռանկարով գրուած է:

Երբ, այս գիրքի հրատարակութենէն քանի մը տարիներ յետոյ, «Ղարաբաղի» հարցը ստեղծուեցաւ, կրկին մեր գրութիւններով ջանացինք զգուշացնել խելագարած զանգուածները, որ չիյնան Սիոնիստ Արեւմտեան Պետութիւններուն լարած ծուղակը:

Այդ տարիներուն, իրապէս ալ, Հայաստանի ժողովուրդը խելագարած էր:

Բայց ի՞նչ ըսինք այդ ատենուան Սփիւռքի հայ ժողովուրդին, որ Հայաստանի ժողովուրդին պէս, քաղաքական իմաստով՝ խակ, միամիտ և անգիտակից չէր:

Ինչո՞ւ ուրեմն, Սփիւռքի ժողովուրդը, հետեւեցաւ Հայաստանի խելագարներուն:

Այս հարցին մէջ մեծագոյն պատասխանատուութեան բաժինը կ'իյնայ Սփիւռքի հայկական այն մամուլին, որ միաբերան ուր յարմարցուց Հայաստանի «Ղարաբաղի Կոմիտէ» ըսուած տօնփշոտներուն ձաբոտութիւններուն:

Կը հասկնանք, որ Սփիւռքի հայկական - Սիոնիստներուն ծառայմամուլը, իրեն տրուած հրահանգները պիտի գործադրէր:

Բայց, ինչ կը վերաբերի Սփիւռքի հայրենասէր ըսուած թերթերուն, մտաւորականներուն և գրողներուն՝ ասոնք շատ, շատ քիչ բացառութիւններով, բոլորն ալ թութակի դեր կը կատարէին «Ղարաբաղի Կոմիտէ» ըսուած «Ազատութեան կեղծ ուսկիռներուն» հետևելով, և ցաւով յիշենք այն օրերը, երբ, Սփիւռքի նոյնիսկ ամենահայրենասէր կարծուած որոշ գրողներ, սկսած էին Ռուսերուն դէմ յօդուածներ մրտել:

Այս գրութիւններուն մէջէն, մեզի ամէնէն շատ ցաւ պատճառողը, Սփիւռքի հայրենասէր գրողներէն Արա Գալայնեանի Ռու-

սերուն դէմ գրած յօդուածը եղած է:

Մասունքի պէս կը պահենք, մեծ հայրենասէր, վերապատուելի Յարութիւն Հելվանեանին, իր մահանալէն քանի մը ամիսներ առաջ մեզի գրած նամակը, որուն մէջ վերապատուելի Յարութիւն Հելվանեանը, Արա Գալայնեանին Ռուսերուն դէմ և հրեաներուն ի նպաստ գրած յօդուածէն վրդոված, իր հիասթափութիւնը կը յայտնէր:

Այդ օրերուն, Հայաստանի և Սփիւռքի ժողովուրդը, մէկ հոգի, և մէկ մարմինն նման, միայն Ղարաբաղի հարցով տարուած էր:

Նոյնիսկ ժողովրդական երգերուն մէջ, «Ղարաբաղի Հարցը» առաջնակարգ տեղ կը գրաւէր:

Մինչեւ «Ղարաբաղի» հարցին հրատապ այժմէութիւն ստանալը, հայկական հայրենասիրական երգերուն նիւթը՝ Եղեռնն էր, Արեւմտեան Հայաստանը:

Դո՛ւք ալ կը յիշէք թերեւս, Սփիւռքի ծանօթ երգիչ Մարդէն Եօրկանց-ին հայրենասիրական երգերէն՝

«Կարս, Կարս, Կարս»ը

«Մասուն, Մուշ, Վան»ը:

Երբ, 1975-թ.ներուն, Պոլիսէն հեռանալով Ֆրանսա հաստատուեցանք, այս հայրենասիրական երգերը, մեր հոգիներուն մէջի թրփական մուրը մաքրող ազդակ եղան:

Բայց ցաւալի երեւոյթ է, որ Ղարաբաղի հարցին ստեղծման առնթեր՝ հայրենասիրական այս երգերը, մէկ օրէն միւսը, անհասկընալի ձեւով, երգիչներուն երգացանկերէն վերցուեցան, և մէջտեղ ելան նոր երգեր, Ղարաբաղի վերաբերեալ, որոնք Հայաստանէն մինչեւ Սփիւռք, բոլորի շրթներուն էին:

Ղարաբաղի վերաբերեալ այս երգերէն մանաւանդ մէկը, իր անհեթեթութեամբ, մեզ շատ տպաւորած է՝

«ԱՐՑԱԽԸ ՄԵՐՆ Է, ԱՐՑԱԽԸ ՄԵՐՆ Է»:

Երբ այս երգը առաջին անգամ լսեցինք, ինքնաբերաբար մտածեցինք, մեր Պոլիս ապրած օրերուն [ուր թրփական լուծին տակ իսկական գերիներ էինք], ամէն օր կարդացած “Hürriyet” ըսուած թրփական թերթին վերտառութիւնը:

Այս թրփական թերթին առաջին էջին ամենավերի մասին անկիւնին վրայ, սապէս գրուած էր [մինչեւ այսօր ալ չէ փոխուած].—

“Turkiye Turklerindir” [Թուրքիան Թուրքերունն է] :

Այս նախադասութիւնը, խորփին մէջ, թրֆական մտավախութիւնը կ'արտայայտէ: Թուրքերն ալ շատ լաւ գիտեն, թէ այսօր «Թուրքիա» ըսուած երկիրը, հայերէն, յոյներէն, ֆիւրսերէն և ուրիշներէն գողցուած հողերուն վրայ հիմնուած շինծու երկիր մըն է:

«Հիւրրիյէթ»ի վերտառութիւնը և ճախանկիւնի վրայ՝ «Թուրքիան թուրքերունն է»:

Եւ եթէ «Թուրքիա» ըսուած այդ «ԴԱՀԻՃՆԵՐՈՒ» պետութեան կոնակը Սիոնիստները և Սիոնիստ արեւմտեան պետութիւնները չըլլային, խաղաթուղթերէ կազմուած աշտարակի նման, մինչեւ հիմա, շատոնց կը փլչէր ան, և աշխարհի ֆաղաֆակրթութեան օրանը եղող Անաթոլիան, այս Օսմանցի-Թուրք կոչուած աւազակներուն լուծէն մինչեւ հիմա շատոնց ազատագրուած կ'ըլլար:

1915-էն մինչեւ 1923-թ., հրէածին նոր Թուրք պետութիւնը՝ Անաթոլիոյ «բնիկ ցեղերը եղող հայերն և յոյները բնաջնջելէ յետոյ, այդ պարսպ հողերը Պուլկարիայէն, Յունաստանէն, Եուկոսլաւիայէն և Ռումանիայէն բերուած, այդ երկիրներուն մէջ, Օսմանեան իշխանութեան շրջանին բռնի դաւաճափոխ դարձուած և իսլամացուած գաղթականներով լեցուց, և այս նորեկ գաղթականները, իր ազգայնամոլ ֆարոգչութեամբ, թրֆացնելու աշխատեցաւ:

“Hurriyet” թերթին ծանօթ վերտառութիւնը, այս ֆարոգչութեան մէկ օրինակն է, որ այս տեսակ սուտ լոգունգներով, Անաթոլիայի հողերուն «Թուրքիա» ըլլալը հաւատացնելու կը ջանայ:

Երբ հայերը «ԱՐՑԱԽԸ ՄԵՐՆ Է, ԱՐՑԱԽԸ ՄԵՐՆ Է» երգը ամէն կողմ կը թնդացնէին, մենք յուզումով կը յիշէինք թրֆական այս “Hurriyet” թերթը և կը մտածէինք, թէ արդեօ՞ք հայերը վստահ չէին, որ Արցախը իրենցն է...:

★ ★ ★

Այսօր, «Ղարաբաղի իսլազարութեան տարիներէն» ետք, սա-

հեր են գրեթէ տասը տարիներ:

Եւ այսօր, ի՞նչ կը տեսնենք՝ Ղարաբաղի խնդիրը մէջտեղ հանող «Ղարաբաղի Կոմիտէ»ի նախագահը, ԼԵՆՈՆ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԸ Ղարաբաղի հարցին լուծման համար, Ղարաբաղը Ազերիներուն ետ տալ կ'առաջարկէ:

Այսօր, ԼԵՆՈՆ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԸ, հրաժարած է.

Բայց, արդեօ՞ք մէկը իրեն պիտի չհարցնէ՝

Ինչո՞ւ:

Ինչո՞ւ այսֆան արիւն թափեցաւ:

Ինչո՞ւ այսֆան ժողովուրդ տառապեցաւ:

Հայաստանը պարպուեցաւ:

Հայաստանին հիմերը ֆանդուեցան:

Ինչո՞ւ:

Հայ ազգը, իր նակատագրին հետ խաղացողներուն հանդէպ, այսֆա՞ն անտարբեր է, այսֆա՞ն անզգայ է:

Այո՞, այդպէ՞ս է:

Հայ ազգը, աշխարհի ամենէն անզգայ ա՞զգն է:

Եթէ այդպէս չըլլար, 1908-էն մինչեւ 1920-թ., իր տարած հայրենավնաս ֆաղաֆականութեամբ, Արեւմտեան Հայաստանը կորսնցրնելնուս պատճառ եղողներէն Դաշնակ Կուսակցութեան դէմ իր ընդվզումը կը յայտնէր, կուսակցութեան ղեկավարները պատասխանատուութեան կը կոչէր:

Եթէ հայ ազգը, անզգայ չըլլար, այս կուսակցութեան, գրեթէ 80 տարիներէ ի վեր և մինչեւ այսօր, հայ ազգին դէմ տարած վնասակար աշխատանքներուն կ'անդրադառնար և անոնց ծուղակը չէր իյնար:

★ ★ ★

Այսօրուան Հայաստանի Նախագահը եղող Ռոպէր Քոչարեանին կատարութեան «Ղարաբաղի» ֆաղաֆականութիւնը, ԼԵՆՈՆ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ֆաղաֆականութենէն, խորքին մէջ, շատ տարբերութիւն չունի:

Կը յիշենք՝ 1989-թ.ներուն Հայաստանի ժողովուրդը կը հաւատար, որ իր միլիոնի մասնակցութեամբ կատարուող միթինկներուն շնորհիւ, Ղարաբաղը Հայաստանի հետ միանալու նամբուն մէջ մտած է:

Այսօր, ի՞նչ կը տեսնենք:

Տասը տարիներ յետոյ, Հայաստանի կառավարութեան ֆաղափականութեան մէջ, Ղարաբաղին Հայաստանի հետ միացման «Երազը», հետզհետէ աւելի կը մոռցուի:

Նոյնիսկ Ռ. Քոչարեանի նախագահութեան շրջանի Հայաստանի կառավարութիւնը, Ղարաբաղին Հայաստանի հետ միանալուն մասին չի մտածեր:

Որովհետեւ Ռոպէր Քոչարեանն ալ հասկցած է, որ միջազգային հակազդեցութիւններուն պատճառաւ, միութեան ծրագրին իրականանալը անկարելի է:

Այս ձեւով՝ Լեւոն Տէր Պետրոսեանին և Ռոպէր Քոչարեանին Ղարաբաղի ֆաղափականութիւնները՝ [Հայաստանի հետ միացումի գաղափարէն հրաժարելով] նոյնացած կ'ըլլան:

Միայն մէկ տարբերութիւն կայ. Լեւոն Տէր Պետրոսեան Ղարաբաղի համար Ազերիներուն տուած ինքնավարութեան խոստումով կը բաւականանայ: Այսինքն՝ Սովետական շրջանին եղածին նման, Ղարաբաղը Ազերիներուն իշխանութեան պիտի ենթարկուի:

Մինչդեռ՝ Քոչարեան կ'ուզէ բանակցիլ Ազերիներուն հետ, որ Ազերիները ընդունին «Ղարաբաղի» անկախ պետութիւն մը ըլլալու հանգամանք:

Ի փոխարէն՝ Ռոպէր Քոչարեան կ'ընդունի, որ «Ղարաբաղը» իբր անկախ պետութիւն՝ “Federation” մը կազմէ Ազրայէյնանի հետ:

Մեր մօտ, ասացուածք մը կայ, որ կ'ըսէ.

«Գորգին վրայէն գետին ցատկել»

Այսինքն, Ռուբէն Սեւակի ըսածին պէս՝ «Խենթերու պէս, կեցած տեղերնուս վրայ կը ցատկենք»:

Եւ հիմա, կրկին պիտի ըսենք՝

Ինչո՞ւ այսօր չարիք՝ վասն ոչինչի: Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ: «Ղարաբաղը» դարերէ ի վեր ազատ և անկախ էր արդէն.

Ուրեմն, ինչո՞ւ ստեղծեցին «Ղարաբաղի» հարցը՝

ՂԱՐԱԲԱՂԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ ՄԻԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ:

Այսօր, տասը տարիներ յետոյ, «Ղարաբաղին» Հայաստանին հետ միացման հարցը «Երազ» մը ըլլալով, կը մնայ երազ:

Եւ կ'ուզուի միայն «Անկախութիւն» մը, Ազերիներուն շուքին տակ:

Բայց, այս «Անկախութիւն»ն ալ տուող չկայ:

Երբեմն, հանդիսութիւններու ընթացքին և կամ դպրոցական հանդէսներուն կը լսենք, Ղարաբաղի մասին՝ սա տիտրահոջակ երգը՝
«Արցախը մերն է, Արցախը մերն է»,

Եւ մեր սիրտը ցաւով կը լեցուի, և կը մտածենք, թէ այս երգին ետեւ թափնուած մութ ուժերը, մեզի մոռցնել տուին՝ Եղեռնը, Արեւմրտեան Հայաստանը:

Եւ մեզի մոռցնել տուին նաե՛ւ, այն սփանջելի երգերը, որ Մարդէն Եօրկանց իր կուռ ձայնով կ'երգէր, թրթռացնելով մեր հոգիները, և մեր մէջ կ'արթնցնէր վրէժի և ազգային գիտակցութեան զգացումները՝

«Հայաստանում կար մէկ ֆաղափ,
Կարս էր անունը.
Կարս, Կարս, Կարս.
Հայրենի Կարս.
Ե՞րբ դուն նորից,
Հայաստան պիտի վերադառնաս.
Կարս, Կարս, Կարս,
Հայրենի հարս.
Վանով, Մուշով, Արտահանով,
Մեր հայկական հերոսներուն,
Հարսը դուն էիր.
Օտար Ազգի լուծին տակ.
Տառապում ես դուն.
Կարս, Մուշ, Վան,
Ոսկի Արտահան,
Ե՞րբ դուն նորից,
Հայաստան պիտի վերադառնաս»:

8 - 8 - 1998

**ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ Ո՛Վ ԸԼԼԱԼԸ ԶԳԻՏՅՈ՞Ղ
ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԸ՝
ՌՈՊԷՐ ՔՈԶԱՐԵԱՆ**

**ԱՆՑԵԱԼԻ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅԻ՝ ԲՈԼՈՐ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ԱՄԷՆԷՆ
ԵՐԵՒԱԿԱՅԱԿԱՆ «ԽՕՍՔԸ»՝ «ՀԱՅԵՐԸ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ
ԴԱՇՆԱԿԻՑ ԿՐՆԱՆ ԸԼԼԱԼ»**

7 Յունիս 1998, Երեւան- Ռ. ՔՈԶԱՐԵԱՆ

Դիւանագիտութեան մէջ, յաջողութեան առաջին պայմանը,
«ԹՇՆԱՄԻՆ ՃԱՆՁՆԱԼ»ն է:

Ռոպէր Քոչարեանի 7 Յունիս 1998-թ ին, Երեւանի մէջ, Թուրք
լրագրողին հարցումներուն տուած պատասխանները, մեծագոյն
ապացոյցն կը կազմեն որ Ռ. Քոչարեան, թուրքերուն մասին, որ-
եւէ ծանօթութիւն չունի:

Սովետական շրջանը ապրած հայերուն մեծամասնութեան նման
Ռոպէր Քոչարեանն ալ, Օսմանցի-Թուրք կոչուած աւազակներուն
պատմութեան, անոնց գրեթէ հինգ դար տեւող թալանի և ջարդի
պատմութեան, անոնց Միջին Ասիայէն Անաթոլիա խուժած թուա-
կանէն ի վեր, հայ ազգին հանդէպ վարած քաղաքականութեան
պատմութեան իրազեկ չէ:

Եթէ Ռոպէր Քոչարեանը Թուրքին ով ըլլալուն մասին քիչ մը
գաղափար ունենար, ըլլա՛յ Սելճուկեան համաժողովին, ըլլա՛յ Երե-
ւանի մէջ [թող թոյլատրուի մեզի ըսել], Թուրք լրագրողներուն
հարցումներուն երազային և միամիտ պատասխաններ չէր տար:

Սելճուկեան համաժողովին Ռոպէր Քոչարեանի՝ Թուրքիոյ նա-
խագահ Սիւլէյման Տէմիրէլին հետ ունեցած տեսակցութեան մա-
սին թերթերուն մէջ տրուած մանրամասնութիւնները, շատ յատ-
կանշական են:

Այս տեսակցութեան ընթացքին Ռոպէր Քոչարեան, Սիւլէյման
Տէմիրէլին հայ և թրքական յարաբերութիւններուն շուրջ, պատ-
մական բնոյթի ակնարկութիւններ կ'ընէ:

Եւ Ս. Տէմիրէլ, Ռոպէր Քոչարեանին սա պատասխանը կու տայ.
«Դուք, ո՞ր պատմութեան մասին կը խօսիք: Մենք 75 տարուան

պետութիւն ենք. իսկ Հայաստանը՝ հազիւ վեց տարուան անցեալ ունի: Մենք Հայաստանի հետ ուղղակի խնդիր մը չունինք»:

Ս. Տէմիրէլին այս խօսքերը, սեանչելի ու ցայտուն մէկ օրինակն են թրփական ստարանութեան, պոռոտախօսութեան և ամբարտաւանութեան:

Ռ. Քոչարեանը չէ՞ր գիտեր, թէ Թուրքիա կոչուող դահիճներու պետութեան համար, հայկական խնդիր գոյութիւն չունէր:

Թուրքերը, հայկական խնդիրը 1915-էն մինչեւ 1923-թ., Թալաթի և Մուսթաֆա Քեմալ կոչուած հրէածին ֆարմասոններու ձեռամբ, «հիմնովին» լուծած էին արդէն:

Եւ անկէ յետոյ՝ 1923-թ.ին, Լոզանի դաշնագրի բանակցութեան օրերուն, Իսմէթ Ինէօնիւ ըսուած թուրքը, հայկական խնդիրը սեղանի վրայ բերել ուզող կարգ մը դիւանագէտներուն սապէս կը պատասխանէ.

«Մեզի համար, հայկական խնդիր մը գոյութիւն չունի: Բայց եթէ դուք կ'ուզէ՛ք այս մասին խօսիլ, ես կը լինմ սրահը, դուք խօսեցէ՛ք ձեր միջեւ»:

Ի՞նչ տարբերութիւն ունի, 1998-թ.ին Սիւլէյման Տէմիրէլին ըսածները, 1923-թ.ին Իսմէթ Ինէօնիւ-ին ըսածներէն:

Այսօր, Լոզան-էն 75 տարիներ յետոյ, Սիւլէյման Տէմիրէլ ինչո՞ւ պիտի ընդունէր, Ռոպէր Քոչարեանին հայկական «հարցեր»ու շուրջ բանակցելու առաջարկը:

Ինչո՞ւ. Ռոպէր Քոչարեանին սեւ աչքերո՞ւն համար, կամ, թրփական շատ ծանօթ «արդարասիրութեան» պատճառա՞ւ, և դեռ՝ Հայաստանին ներկայիս ունեցած «հզօրութենէն» զգուշանալո՞վ...:

Ռոպէր Քոչարեանը կը թուի, թէ ոչ միայն թուրքերուն մասին գաղափար մ'իսկ չէր ունեցած, այլեւ՝ անտեղեակ էր Սիւլէյման Տէմիրէլին անձնաւորութեան մասին:

Ուրեմն, բացատրելու ջանանք, թէ ո՞վ է Ս. Տէմիրէլ:

1960-թ.ին Թուրքիոյ վարչապետը եղող Ատնան Մենտերէսին զինուորական հարուածով մը իշխանութենէն վար առնուելէն և թրփալայել անարդարութեամբ կախաղան հանուելէն քանի մը տարիներ յետոյ, Ատնան Մենտերէսին համակիրներուն հիմնած “Adalet” [Արդարութիւն] կուսակցութեան մէջ, ժողովրդային պերճախօսութեամբ փայլիլ սկսաւ “Sparta”-ցի ճարտարագէտ մը՝ Սիւլէյման Տէմիրէլ անունով:

Այստեղ, շատ հետաքրքրական կէտ մը կ'ուզենք նշել:

Սիւլէյման Տէմիրէլ, իբր նարտարագէտ աշխատած էր, Պոլսոյ նախկին երեսփոխան, ծանօթ ազգային՝ Մկրտիչ Շէլլէֆեանին պատկանող հաստատութեան մէջ: Մկրտիչ Շէլլէֆեան և Սիւլէյման Տէմիրէլ, երկու մտերիմ բարեկամներ եղած էին:

Ամերիկա ուսանած Սիւլէյման Տէմիրէլ, իր պարզ և ուամիկ մարդու բնորոշ բառ ու շեշտով խօսած նստերով, մեծ ժողովրդականութիւն շահեցաւ, և միջոց մը ետք, ընտրութիւնները շահող «Adalet» կուսակցութեան պետը ըլլալով, Թուրքիոյ վարչապետ նշանակուեցաւ:

Բնականաբար, Սիւլէյման Տէմիրէլին իշխանութեան գլուխ գալէն ամենէն շատ օգտուողներէն մէկը եղաւ, իր բարեկամը՝ Մկրտիչ Շէլլէֆեանը:

Այս վերջինը Սիւլէյման Տէմիրէլին հետ այն աստիճան մտերմացած էր, որ առանց կանխաւ ժամադրուած ըլլալու վարչապետական գրասենեակը կը մտնէր:

Բնական է, որ հայու մը հետ եղած այս մտերմութիւնը, Ս. Տէմիրէլին հակառակորդներուն նախանձը կը ֆրֆրէր:

Ասոր հետեւանքը այն եղաւ, որ հակառակորդները, Սիւլէյման Տէմիրէլը տկարացնելու համար, անոր հայու մը հետ մտերիմ ըլլալը, իբր նուաստացուցիչ պարագայ, ամէն կողմ տարածել սկսան:

Միջոց մը ետքն ալ, Սիւլէյման Տէմիրէլին «Ֆարմատն» մը ըլլալը թերթերուն մէջ գրուեցաւ:

Սիւլէյման Տէմիրէլ սկիզբը հերքել փորձեց: Բայց իր *Ֆարմատնական* տարագով առնուած նկարներուն հրատարակուելէն յետոյ, այս մասին ըսելիք բան չմնաց իրեն համար:

...Եւ Սիւլէյման Տէմիրէլ, պետական զինուորական հարուածով մը, իշխանութենէն հեռացուեցաւ:

Բայց չմոռնանք, որ Ս. Տէմիրէլ, Մ. Նահանգներ ուսանած ըլլալուն, Ամերիկեան «Ծիր»ին ենթակայ էր արդէն: Եւ նոյն ատեն՝ *Ֆարմատն* մը:

Եւ այս երկու յատկանիշները՝ աշխարհի որ կողմն ալ ըլլայ, բոլոր դոները կը բանան: Բնականաբար, Թուրքիոյ մէջ ալ, ի զօրու է այս օրէնքը:

Ուրեմն, քանի մը տարի յետոյ, թրքական Ազգային ժողովին մէջ կատարուած ընտրութեամբ, Սիւլէյման Տէմիրէլ Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահ դարձաւ:

Ս. Տէմիրէլ հակառակ Մկրտիչ Շէլլէֆեանին բարեկամն ըլլալուն, նախ և առաջ ազգայնամոլութեամբ սնած Թուրք մըն էր:

Իր նաւերուն մէջ, տեւական «Büyük Türkiye»ի [Մեծն Թուրքիա] մասին կը խօսէր:

Ս կիզբը, «Մեծն Թուրքիա» անուանակոչումով անոր ինչ ըսել ուզելը, լաւ չհասկըցուեցաւ:

Շատերը կարծեցին,

«Դաշնակից անգամ կրնա՛նք ըլլալ» – «Միլլիյէթ» օրաթերթ, Պոլիս, 11-6-1998-թ.:

թէ ներկայ Թուրքիոյ մեծութեան և ուժին մասին կը խօսի:

Բայց, մէկ քանի տարի յետոյ, հանելուկը լուծուեցաւ:

Սիւլէյման Տէմիրէլին «Մեծն Թուրքիա» կոչածը, Ադրիականէն մինչեւ Չինաստան երկարող, Օսմանական և Թուրանական ըստեղծուելիք մեծ կայսրութիւնն էր:

Եւ այսօր, անոր «Մեծն Թուրքիա» կարգախօսը, իրականացումը նամբուն մէջ մտած է:

Երկու տարի առաջ, Սիոնիստ Ամերիկացիները, «Եուկոսլաւիան» կտոր-կտոր ընելէ ետք, Ադրիականի շրջանին մէջ «Պոսնիա» անունով թրքական պետութիւն մը հիմնեցին: Այս մէկը կատարուեցաւ Օսմանցիներուն գրաւման շրջանին, բուն դաւանափոխ եղած և թրքացած Սերպերուն օգնութեամբ:

Այսօր, նոյն Սիոնիստ Ամերիկացիները, սերպական սուրբ ֆաղաֆ մը եղող "Kosovo"ի մէջ, միեւնոյն խաղը կը կիրարկեն:

Վաղը, կարգը Մակեդոնիայի թրքացած սերպերուն, յետոյ՝ Պուլկարիոյ մէջ գտնուող թրքացած պուլկարներուն և հուսկ՝ Յունաստանի Արեւմտեան Թրակիոյ մէջ գտնուող թրքացած յոյներուն պիտի գայ:

Մեր այս ըսածները, նոյնութեամբ, 24 Ապրիլ 1994-թ.ին, Ժիրայր Նայիրիի խմբագրապետութեան շրջանին, «Արարատ» օրաթերթին մէջ հրատարակած էին:

Եւ այն ատեն, մեր այս նախատեսութիւններուն, շատ շատեր, հաւատալ չէին ուզած:

★ ★ ★

Եւ հայու բարեկամ կարծուած նոյն Սիւլէյման Տէմիրէլը, Ապրիլ 1998-թ.ին, Վանի մէջ, Վան-ին թուրքերուն կողմէ վերագրաման 80-րդ տարեդարձին առթիւ կատարուած հանդիսութիւններուն, սապէս արտայայտուեցաւ.

«ՄԵԶԻ ԾՈՒՌ ԱԶՔՈՎ ՆԱՅՈՂԻՆ, ԱԶՔԸ ԿԸ ՓՈՐԵՆՔ»:

Թուրքերուն դաշնակիցները եղող հրեաներուն «ԱԶՔԻ ԴԷՄ ԱԶՔ» վրիժառական սկզբունքին շատ յարմարող այս թրքավայել սպառնալիքները, տեսակ մը պատասխան էին Ռոպէր Քոչարեանին ընտրական ճառերուն մէջ, հայոց պատմական իրաւունքներուն մասին ըսած խօսքերուն:

5 Յունիս 1998-թ.ին, Սիւլէյման Տէմիրէլ իր այս սպառնալիքները, շատ աւելի ֆոյարկուած ձեւով, Եալթայի մէջ, Յունիս 1998-թ.ին կայացող Սեւծովեան համաժողովին, Ռոպէր Քոչարեանին հետ ունեցած տեսակցութեան ընթացքին կրկնեց, ըսելով.

«ՄԵԶԻ ՀԵՏ ԵԹԷ ԲԱՐԵԿԱՄԱՆԱՔ, ԴՈՒՔ ԿԸ ՇԱՀԻՔ... ԵԹԷ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ ԹՇՆԱՄՈՒԹԻՒՆ ԴՈՒՐՍ ԲԵՐԷՔ, ԴՈՒՔ ԿԸ ՏՈՒԺԷՔ»:

Ի՛նչ մեծ սուտ:

Հայերը ե՞րբ թրքական բարեկամութենէն օգտուեր են:

Պատմութիւնը վկայ է:

11-րդ դարէն սկսեալ՝ թրքական վայրագ ցեղախուժներուն Հաստանի հողերուն վրայ խուժելէն ի վեր, Հայ Ազգը տեսապէս չարչարուեցաւ, և դարեր տեսողութեամբ, ամէն օր քիչ մ'աւելի նստմանալով, հասաւ մինչեւ 1915 և 1920-թ.:

Դժբախտաբար 19-րդ դարուն վերջաւորութեան, կարգ մը հայ առաջնորդներ խարուեցան Օսմանեան Կայսրութեան փլուզման վերջին շրջաններուն, թրքական կեղծաւոր և նենգամիտ խոստումներէն:

Այս խամանիկ հայ առաջնորդներուն շարքը կը սկսի Վարժապետեան և Օրմանեան Պոլսոյ Պատրիարքներով և կ'երթայ մինչեւ Գրիգոր Զօհրապ:

Գրիգոր Զօհրապեան ֆաղափականութեան սկզբունքը, հիմնուած էր՝ հայ և թրքական մասուն-ական եղբայրութեան վրայ:

Այս Զօհրապեան մատն-ական ֆաղափականութեան, ասեմ մը յարեցաւ նաեւ, Դաշնակցութիւն Կուսակցութիւնը:

Եւ այս հայ-թրքական մատն-ական ֆաղափականութիւնն է, որ հայ ժողովուրդը առաջնորդեց իր պատմութեան ամենէն «Սեւ օրերը», 1908-էն մինչեւ 1915-թ.: Եւ 1918-էն մինչեւ 1920-թ.:

Եւ այս հայ-թրքական մեղրալուսնի շրջանին էր, որ Թուրքերը մահացու հարուած տուին հայ ազգին:

★ ★ ★

Եւ այսֆա՛ն ողբերգական փորձառութիւններէ յետոյ, այսօր, հայուն վերջին յոյսը եղող փոքրիկ Հայաստանը, ինչո՞ւ կրկին հաւատալ թրքական Գայլին:

Այն գայլին՝ որ «Գառնուկ, ջուրս պղտորեցիր»ի շինծու մեղադրանքով, առաջին պատեհ առիթին, պիտի յարձակի Հայաստանի վրայ:

Բայց այսօր, ի՞նչ կը տեսնենք: Հակառակ Հայ ազգին շատ սուղ փորձառութիւններուն, «Ազատ-անկախ Հայաստանի» ղեկավարները կը շարունակեն հաւատալ թուրք գայլերուն:

Ահա՛, Լեւոն Տէր Պետրոսեանին, 8 տարուան թրքատէր ֆաղափականութիւնը, ասոր ապացոյց ձեզի:

Եւ այսօր, նոյնը կ'ընէ Ռոպէր Քոչարեան:

1998-թ.ի գարնան ամիսներուն, իր նախագահական ընտրական նառերով մեզի մեծ յոյսեր տուած Ռոպէր Քոչարեանին, նախագահ ընտրուելէն քանի մը ամիսներ վերջ ըսած խօսքերը և յատկապէս՝ «Թուրքերուն հետ դաշնակից ըլլալու առաջարկը», մեր սրտին մեծ ցաւը դարձած է այսօր:

★ ★ ★

Բայց ինչպէ՞ս բացատրել կարելի է, հայ առաջնորդներուն միամիտ, նոյնիսկ ինքնաժխտումի հասնող այս կեցուածքը:

Այս հարցի մէջ, կ'ուզենք ձեր ուշադրութիւնը հրաւիրել կէտի մը վրայ՝ Հայ ժողովուրդին Ռուսական պաշտպանութեան ներքեւ ապրած շրջանին, տեղի հայ առաջնորդները թուրքերուն հետ բարեկամութեան մասին չեն մտածած:

Վկա՛յ ձեզի, Զարական Ռուսիոյ շրջանին, հայկական հողերուն վրայ ապրող հայ մտաւորականներուն հակաթուրք գրութիւնները:

Բայց երբ 1918-թ.ին, թուրքերուն ննշումով, «Ազատ-Անկախ Հայաստան» մը ստեղծուեցաւ, Ռուսական պաշտպանութեան թիկունքը կորսնցնող հայ առաջնորդները, թրքական վտանգին իրենց մէջ ստեղծած վախէն մղուած, մօտեցան Թուրքերուն և փնտոեցին թրքական «բարեկամութիւնը», և կարծեցին, որ այս ձեւով, թրքական յարձակումներուն արգելք պիտի կարենան ըլլալ:

Այլապէս՝ ինչպէ՞ս կարելի է բացատրել, որ Ա. Ահարոնեանի պէս հայրենասէր առաջնորդ մը, որ ըսած էր, թէ՛ «Այսֆան չարիք, թէ մոռանան մեր որդիք, թող ողջ աշխարհ հայուն կարգայ նախատինք», նոյն Աւետիս Ահարոնեանը 1918-թ.ին, ի՛նք Պոլիս գնաց, հայուն դահիճներուն առջեւ խոնարհելու:

Ասկէ չտարբերեցաւ Լեւոն Տէր Պետրոսեանի կեցուածքը:

«Ազատութիւն, Անկախութիւն»ի պողոտայներով յոխորտացող Լեւոն Տէր Պետրոսեանը, Հայաստանի «Ազատ Անկախ» ըլլալէն ե՛տք միայն անդրադարձաւ, գլխուն վրայ Դամոկլեան սուրի մը նման կախուած թրքական վտանգին:

Եւ այս վիճակին ստեղծած վախէն մղուած, ուզեց սիրալիր յարաբերութիւններ հաստատել թուրքերուն հետ, և թուրքերուն վստահութիւնը շահելու համար յայտարարեց, թէ «Եղեռնի վրայ ծանրանալը, Հայաստանի համար վնասակար կրնայ ըլլալ»:

Թէեւ, սկիզբը, զինք Թուրքերուն հետ բարեկամութեան մղողը իր *բարբոտները*, Սիոնիստ Ամերիկացիները եղած էին: Բայց Թուրքերուն հետ բարեկամութիւն հաստատելու մարզին մէջ իր ծայրայեղութեան երթալը և ֆժնելու աստիճանի հասնող վարմունքը, որ Ռուսական պաշտպանութենէն զրկուելուն պատճառով զգացած թրքական վտանգին վախէն կու գար, իր մէջ մեծ դեր խաղացած է:

Եւ կը կարծեմ, որ նոյն վախի բարդոյթին պատճառաւ է, որ Ռոպէր Քոչարեան, իր ընտրութեան շրջանին խօսածներուն հակառակ տեսակէտներ յայտնեց թուրք լրագրողներուն:

Ռոպէր Քոչարեանին թուրք լրագրողներուն ըսածները, անցելի և ներկայի, բոլոր շրջաններուն ամենէն մտացածին, «Երեւակայական խօսքեր»ն են...-

«ԹՈՒՐԿԻԱ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԴԱՇՆԱԿԻՑՆԵՐ ԿՐՆԱՆ ԸԼԼԱՂ»:

22 - 8 - 1998

**ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՆԴՐԻՆ ՄԷՋ,
ԹՈՒՐԳԵՐՈՒՆ ԵՐԵՔ ԳԼԽԱՒՈՐ
ՄՏԱՎԱԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ՝**

1.— 1915 - թ.ի ԵՂԵՌՆԸ,

**2.— ԹՈՒՐԳԵՐՈՒՆ ԳՐԱԻԱԾ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՈՂԵՐԸ,**

**3.— ԵՒ ՄԱՆԱԻԱՆԴ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ԳԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿԸ՝
ԱՍԱԼԱ-Ն:**

Վերջին ամիսներուն, Սեւծովեան վեհաժողովին և Երեւանի մէջ, թուրք լրագրողներուն կողմէ Ռուպեր Քոչարեանին ուղղուած հարցումներուն կորիզը կազմեցին հետեւեալ երեք հարցերը, որոնք, աւրուած ձայնապնակի մը պէս, կրկնուեցան ու կանգ առին:

1.— 1915-թ.ի Եղեռնը:

2.— Արեւմտեան Հայաստանի գրաւուած հողերը:

3.— ԱՍԱԼԱ-Ն:

Թուրք պաշտօնական անձնաւորութիւնները, իրենց յայտարարութիւններուն մէջ, «մեզի համար հայկական հարց մը գոյութիւն չունի, ցեղասպանութիւն չէ եղած» կ'ըսեն:

Եւ ասիկա փաստելու համար, իրենց պետական մեծ կարելիութիւններով, ամէն տեսակի սուտեր կը յերիւրեն. նոյնիսկ կը պընդեն, թէ՛ «հայերն են, որ թուրքեր ջարդած են»:

Բայց, հակառակ անցնող 85 տարիներու ընթացքին «1915-թ.ի Եղեռնին» վրայ կուտակուած մոռացութեան փոշիներուն թուրքերը, խորքին մէջ, միշտ մեծ մտավախութիւն մը ունեցած են ու կը պահեն: Այս վախը, կրնանք բնորոշել՝ «Գող, սիրտը դող»ի հոգեբանութիւն:

Որովհետեւ Թուրքերուն Հայ Ազգը իր հայրենի հողերուն վրայ ցեղասպանութեան ենթարկելը և, ասոր հետեւանով, հայուն երեք հազար տարուան հայրենիքին թրքական հողերու վերածուիլը, ամբողջ աշխարհի աչքերուն առջեւ կատարուած, այն աստիճանի ճիւղաձիւն և անհաւատալի ողբերգութիւն մըն է, որ թուրքերուն մինչեւ հիմա չպատժուիլը, մեր համոզումով, իսկական «հրաշք»ի պէտք է վերագրել:

Եւ այս պատճառաւ է, որ այս իրականութիւնը շատ լաւ գիտցող թուրքերը՝ հայերուն ազգային գիտակցութեան հակադեցութեամբ, աստեւ-աստեւ ունեցած պոռթկումներով շատ կը վրդովին, և «Գող, սիրտը դող»ի հոգեբանութեամբ իրար կ'անցնին:

Երբ 1973-թ.ին, հերոս ծերունի Գուրգէն Եանըֆեան, Լոս Անճելըսի մէջ, երկու թուրք դիւանագէտներ ահաբեկեց, թուրքերը, նոյն յանցաւորի հոգեբանութեամբ, Պոլսոյ մէջ իրենց հայ խամանիկները վկայութեան կանչեցին և անոնց ըսել տուին թէ՛

«Յեղասպանութիւն չէ կատարուած: Թուրքերը՝ հայերուն հանդէպ եղբայրական վերաբերում կը ցուցաբերեն»: Եւ երբ Գուրգէն Եանըֆեանին ստեղծած ինֆնագիտակցութեան գաղափարներով զինուած Հայ Գաղտնի Բանակին մարտիկները, Թուրք դիւանագէտներ զգետնել սկսան, Թուրքերը, իսկապէս ալ, շշմեցան:

Եւ այդ օրերուն, Եւրոպական թերթերուն մէջ, սա ձեւի գրութիւններ հրատարակուիլ սկսան.

«Թուրքերը մինչեւ որ հայերուն իրաւունքները չընդունին, իրենց բարձրուն վրայ հանգիստ չեն կրնար քնանալ»:

Բայց միշտ եղածին պէս, Սիոնիստ Արեւմտեան ուժերը, Թուրքերուն օգնութեան հասան, և Հայ Գաղտնի Բանակը՝ ԱՍԱԼԱ-ն, օտարներու ծառայութեան մէջ գտնուող հայ դաւաճաններու ալ ձեռամբ, լռութեան դատապարտուեցաւ:

Այսօր, այդ «տարիներ»էն ի վեր, հայոց աշխարհին մէջ, շատ, շատ բաներ փոխուած են:

Ունեցանք՝ Ազատ և Անկախ Հայաստան մը:

Ունեցանք՝ նախագահ մը՝ Լեւոն Տէր Պետրոսեանը, որ կ'ըսէր, թէ՛

«ԵՂԵՌՆԻՆ ՎՐԱՅ ԾԱՆՐԱՆԱԼԸ, ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ՎՆԱՍԱԿԱՐ ԿՐՆԱՅ ԸԼԼԱԼ»:

Այս՝ թուրքին բարեկամ նախագահէն յետոյ, ունեցանք նոր նա-

խագահ մը՝ Ռոպեր Քոչարեանը:

Երբ Քոչարեան իր ընտրական ճառերուն մէջ, ցեղասպանութեան ու հայկական պատմական իրաւունքներուն մասին խօսեցաւ, թուրքերը կրկին «Գող, սիրտը դող»ի հոգեբանութեամբ, շատ անհանգստացան:

Եւ Սիւլէյման Տէմիրէլ, թրքավայել կեցուածքով, սպառնալիքներ տեղացուց հայերուն գլխուն:

Նոյն պատճառով է, որ Թուրք լրագրողները, ամէն առիթէ օգտուելով, թուրքերուն մեծագոյն մտահոգութիւնը եղող վերոնշեալ երեք հարցումները Ռոպեր Քոչարեանին ուղղել սկսան:

Բնական է, որ Թուրք լրագրողներուն կողմէ այս երեք հարցումներուն տեւական կրկնուելուն նպատակը, Ռոպեր Քոչարեանը իրենց ազդեցութեան ենթարկել և զինք վախցնել է:

Եւ Թուրք լրագրողները յաջողեցան վախազդել Ռոպեր Քոչարեանին:

Այստեղ, աւելի մանրամասնութիւններով պիտի նշենք, Ռոպեր Քոչարեանին Թուրք լրագրողներուն տուած պատասխանները, որոնք իրականութիւնները ըսելու համարձակութիւնը չունեցող նախագահի մը յատուկ արտայայտութիւններ են:

Թուրք լրագրող մը, Եալթայի մէջ, Ռոպեր Քոչարեանին կը հարցնէ.

«Հայաստանի ի՞նչ կը խորհի Ֆրանսայի Խորհրդարանին կողմէ ընդունուած հայկական ցեղասպանութեան օրինագծի կապակցութեամբ»:

Ռոպեր Քոչարեան սապէս կը պատասխանէ՝

«Ես չեմ ուզեր, անցեալիմէջ ապրիլ, այլ՝ կ'ուզեմ նայիլ դէպի ապագան»:

Թուրք լրագրող Ճիվաօղլուն, 7 Յունիս 1998-թ.ին, Երեւանի մէջ, Ռոպեր Քոչարեանին կը հարցնէ՝

«Ի՞նչ դիրքաւորում ունիք ԱՍԱԼԱ-յական շարժումներուն հանդէպ»:

Ահա, Ռոպեր Քոչարեանին պատասխանը.

«Զե՛մ հաւատար, որ կարելի է ահաբեկչական արարքներէն արդիւնք քաղել»:

Թուրք լրագրողը, այս անգամ, Ռոպեր Քոչարեանին սա հարցումը կ'ուղղէ.

«Սեւրի դաշնագրին յենելով, Հայաստան կրնա՞յ հողային առաջարկներու կապուած ակնկալութիւններ ունենայ»:

Ահաւասիկ Ռոպէր Քոչարեանին պատասխանը.

«Ես, որպէս պետութեան մը ղեկավարը, իրատես քաղաքականութիւն մը կը վարեմ: Անկարելի բաներու մասին չեմ խօսիր»:

Թուրք լրագրող Կիւնէրի Ճիվաօղլու, այս տեսակցութեան մանրամասնութիւնները տալէ ետք, որպէս վերջաբան կը յայտնէ, թէ Քոչարեան իր վրայ չէ թողած կոուարար և խոովարար մարդու մը տպաւորութիւնը այնպէս, ինչպէս կը շանան գիւնք ցոյց տալ թրքական կարգ մը շրջանակներ:

★ ★ ★

Հակառակ Ռոպէր Քոչարեանի կողմէ, Թուրք լրագրողներուն կատարուած ամենահաշտարար արտայայտութիւններուն [իսկ մեր համոզումով՝ ստորադասներու յատուկ ժնող արտայայտութիւններուն], Թուրքերը, որեւէ ձեւով, Հայաստանի հանդէպ իրենց ժխտական կեցուածքը չփոխեցին:

Որովհետեւ թուրքերը շատ լաւ գիտեն, թէ հայը թուրքին բարեկամ չի կրնար ըլլալ:

Հայը, որչափ ալ շողոփոթութիւն ընէ, Թուրքը իր կատարած «ոնրային արարք»ին տարողութիւնը կը խորաչափէ, հայերէն շատ աւելի գիտակից է:

Թուրքը գիտէ, թէ հայերուն մեծամասնութեան սրտին մէջ [երբեմն ծածուկ ըլլալով հանդերձ], ցեղասպան թուրքերուն հանդէպ շատ մեծ, ասելավառ զգացում մը արմատացած է:

Եւ Թուրքը գիտէ, թէ այնքան ատեն, որ հայերուն կողմէ բնական Հայաստան մը գոյութիւն ունի, ան՝ այդ Հայաստանը, թուրքերուն գլխուն վրայ տեսապէս կախուած «Դամոկլեան սուր» պիտի ըլլայ:

Եւ Թուրքը, առաջին պատեհ առիթին, Հայկական հողին յետին մասնիկն ալ ոչնչացնել պիտի ուզէ:

★ ★ ★

Ռոպէր Քոչարեանի թուրքերուն ինքնութիւնը չգիտնալուն պատճառաւ կատարած հաշտուողական յայտարարութիւններուն անհեթեթ և ասպարդիւն խօսքեր ըլլալը, վերջերս Թուրք նախարարի

մը հայերուն դէմ կատարած սպառնալիքներով հաստատուեցաւ:

Ահաւասիկ Թուրք նախարարին, 21 Օգոստոս 1998-թ.ին, Կարսի շրջակայքը, հայկական ԱՆԻ ֆաղափն աւերակներուն առջեւ կատարած թրֆավայել խեղաթիւրումները.

«Կարելի չէ, որ Թուրքիա, յարաբերութիւններ զարգացնէ ա՛յն Հայաստանին հետ, որ շարունակ, օրակարգի վրայ պահելու կը ջանայ հայկական ցեղասպանութեան մասին իր պնդումները»:

...«Հայաստանի հետ սահմանադուռը բանալու հարց մը, խնդրոյ առարկայ չի կրնար ըլլալ»: «Հայերուն ընթացքը, երկու երկիրներու միջեւ բարեկամութեան ու գործակցութեան տեղ, ասելութեան զգացումներ կը հրահրէ: Ո՛չ մէկուն համար օգտակար պիտի ըլլայ պատմական իրողութիւնները խեղաթիւրելը, անհիմն պնդումներու և երեւակայութիւններու վրայ հիմնուած արտաքին ֆաղափականութիւն մը կիրարկելը»:

Թուրք նախարարին ըսածին համեմատ՝ «Հայկական Եղեռնը՝ պատմական իրողութիւններու խեղաթիւրում է» եղեր:

«Անհիմն պնդումներ» և «երեւակայութիւններու վրայ հիմնուած խօսքեր են» եղեր:

1915-թ.ի Եղեռնէն առ այսօր, գրեթէ 85 տարիներու անցքէն ետք, այս թուրք նախարարը՝ «Եղեռնի պնդումները երեւակայական խօսքեր են» ըսելու յանդգնութիւնը կ'ունենայ:

Արդեօք պիտի չունենա՞նք արիասիրտ նախագահ մը, որ գիտնայ թուրքին ո՛վ ըլլալը: Գիտնայ, թէ *«Թուրքը միայն ուժէ կը հասկնայ»*, և ոչ թէ *«սեղանի մը շուրջ նստինք, բանակցինք, իրար հասկնանք»*ի նման միամիտ, երեւակայական առաջարկներ ընէ:

Եւ ֆաջութիւնը ունենայ, ամբողջ աշխարհին առջեւ, Թուրքին երեսին պոռալու՝

«Ո՛վ ցեղասպան Թուրքեր, եօթը դարեր առաջ, Միջին Ասիայէն, տասը հազար վայրենիներէ բաղկացած ցեղախումբ մը ըլլալով, խուժեցիք աշխարհի ֆաղափակրթութեան օրրան Անաթոլիա և տեղւոյն բնիկ ցեղերը թալանելով, ջարդելով, դաւանափոխ ընելով՝ զանոնք սկսաք ոչնչացնել: Նոյն վայրագութեամբ ալ հասաք մինչեւ Վիէննայի դռները»:

Ձեր բարբարոսութեան համբաւը, ժողովուրդներուն վրայ այն-

ֆա՛ն սարսափ ազդած էր, որ Ֆրանսացի բանաստեղծ Վիկտոր Հիլկօ, սա նախադասութեամբ բացատրեց թրֆական վայրագութիւնը՝

«ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՀՈՍԿԷ ԱՆՑԱՆ»: Վերջապէս, Վիէննայի դռներուն առջեւ ինֆնագիտակցութեան եկող Եւրոպական ազգերը, ձեզ պարտութեան մատնեցին:

Եւ անկէ յետոյ, սկսաւ ձեր անկումը: Վոնտուեցա՛ք Եւրոպայէն, յետոյ՝ Պալեաններէն:

Քսաներորդ դարուն սկիզբը, կործանումի սեմին էիք:

Բայց, այդ տարիներուն, ձեզի օգնութեան հասան Սիոնիստները:

Սելանիկցի *տէօնմէ*-ներուն ստեղծած Իթթիհատ և Թերաֆի Կուսակցութիւնը, Պոլսոյ մէջ, իշխանութիւնը ձեռք առաւ 1908-թ.ին:

Եւ այդ տարիներուն, որոշեցիք Հայ ազգին լրի՛ւ բնաջնջումը:

Եւ օգտուելով Առաջին Աշխարհամարտէն՝ 1915-թ.ին ամբողջական ցեղասպանութեան ենթարկեցիք հայ ազգը: Եւ 1923-թ.ին ալ, Սելանիկցի *տէօնմէ* ֆարմատն Մուստաֆա Քեմալ, Անգարայի մէջ նոր կառավարութիւն մը հիմնեց, և բնաջնջեց Անաթոլիայի յոյները և ջարդէն ճողոպրած հայերը, և Արեւմտեան Հայաստանի ու յոյներէն պարպուած հողերուն վրայ, բոլորովին նոր և շինծու պետութիւն մը ստեղծեց՝ «Թուրքիա» անունով:

Ահա՛ պատմութիւնը Միջին Ասիայէն եկող վայրագ ցեղախումբի մը, որ Անաթոլիայի բնիկ ցեղերը բնաջնջելով այդ հողերուն տէրը դարձաւ, որուն անունը 1923-թ.ին կոչուեցաւ «Թուրքիա»:

«Ցեղասպանութիւն չէ եղած» կ'ըսէք:

Ո՞ւր են ուրեմն, այն բնիկ հայերը հիմա, որոնց ֆաղափակրթութեան կոթողները [որոնց աննշան մէկ մասը միայն զերծ մնացած է ձեր բարբարոսութենէն] ապացոյցն են անոնց այդ հողերուն տէրը ըլլալուն:

Ո՞ւր են այն հայերը որոնք, պատմութեան ծանօթ թուականներէն ի վեր, «Հայաստան» (Armenia) կոչուած հողերուն վրայ կ'ապրէին:

Այդ հողերուն վրայ այսօր, մէկ հատիկ հայ չկայ: Եւ այդ հայկական հողերուն վրայ որպէսզի հայերէն հետք մ'անգամ չմնայ, հայոց ֆաղափակրթական կոթողները, երկար տարիներէ ի վեր, *սիստեմաթիկ* ձեւով՝ պայթուցիկներով օդը կը հանէք և մէջտեղէն կը

վերցնե՛ք:

Աշխարհի վրայ գոյութիւն չունի օրինակ մը համեմատուող սատիւր փաստի հետ, ուր ազգ մը ամբողջութեամբ իր հայրենի հողերուն վրայ ցեղասպանութեան ենթարկուի, իսկ իր հայրենիքն ալ ցեղասպանին կողմէ գողցուի:

Դու՛ք, որչափ ալ ուրանա՛ք ձեր ոնիրը պատմութեան դատաստանին առջեւ, **ԲՈՂՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՆԵՐՆ ԷՔ: ԵՒ ԱՆՊԱՅՄԱ՛Ն, ՈՐ ՊԻՏԻ ՊԱՏԺՈՒԻ՛Ք:**

★ ★ ★

Եւ հիմա, ինչպէ՞ս չնզովենք Արեւմտեան Հայաստանի բուն տէրը եղող Սփիւռքի հայութեան կրօնական և աշխարհական առաջնորդները [քիչ բացառութեամբ] որոնք, առաջին օրէն մինչեւ այսօր, 85 տարիներու ընթացքին, պէտք եղածին պէս, պահանջատէր չկանգնեցան իրենց շարդուած ժողովուրդին իրաւունքներուն:

Ինչպէ՞ս չնզովենք հայ որոշ կուսակցութիւններ և, ի մասնաւորի «Դաշնակցութիւն» կուսակցութիւնը, որ իր հակասովետ ֆաղափականութեան պատճառաւ, պատակտեց Սփիւռքի հայութիւնը:

Ինչպէ՞ս չնզովենք մեծամասնութիւնը Սփիւռքի հայ երիտասարդութեան որ, մինչեւ 1973-թ.ը, մինչեւ «ԱՍԱԼԱ»ի ստեղծման տարին, կենդանի արարածներու նման, անտարբեր կամ կրաւորական մնաց եղեռնին հանդէպ:

Ինչպէ՞ս չնզովենք՝ 1973-թ.ին, հայկական պահանջատիրութեան պայքարին խորհրդանիշը եղող Հ. Գ. Բանակը՝ «ԱՍԱԼԱ»ն խորտակող, հայուն թշնամիներուն գործակալը՝ Մոնթէ Մելիոնեանը:

Եւ ինչպէ՞ս չնզովենք «Ազատութեան» Don Quichotte-ը, ԼԵՆՈՆ Տէր Պետրոսեանը, որ անցեալ տասը տարիներուն գրեթէ թաղեց Հայկ. Եղեռնը, թուրքերուն հետ բարեկամանալու երազով:

★ ★ ★

Եւ հիմա բաղդատենք իր հայրենի հողերուն վրայ ապրող հայոց ցեղասպանութիւնը և Եւրոպայի մէկ մասին վրայ գտնուող հրեաներուն դէմ գործուած «սպանդ»ը իրարու հետ:

Ինչպէ՛ս որ, «ՆԱՅԻՐԻ»ի 1995-թ.ի առաջին թիւերուն մէջ ալ գրած էինք՝

Երկրորդ Աշխարհամարտի ընթացքին, հրեաներուն Եւրոպայի

մէջ կրած խժողովուրդները, հրեաները գանոնք «ցեղասպանութիւն» կը նկատեն:

Մինչդեռ պատահածը, մեր համոզումով՝ ցեղասպանութիւն չէր:

Նկատելով, որ հրեաներուն սպանողը, իրենց հայրենի հողերուն վրայ չէր կատարուած: Աշխարհի բոլոր կողմերը տարածուած հրեաներէն միայն Եւրոպայի, այն ալ՝ «Հին Աշխարհի» մէկ մասին մէջ գտնուող հրեաները կոտորածի ենթարկուեցան:

Աշխարհի միւս կողմերը գտնուող հրեաները և ասոնց բո՛ւն ուժը կազմող Ամերիկայի հրեաները չվնասուեցան:

Եւ ամէնէն կարեւորը՝ Պատերազմէն ետք հրեաները, Երուսաղէմի մէջ, հայրենի պետութիւն մը՝ Իսրայէլ-ը ստեղծեցին, և իրենց դրամական ուժով աշխարհի դեկը ձեռք անցուցին:

Յաւելուած՝ իրենց «ցեղասպանութեան» պատասխանատուն եղող գերմանական պետութենէն, իբր հատուցում, հարիւր միլիաո տոլարէ աւելի դրամ առին, և մինչեւ հիմա, Գերման պետութիւնը, հրեաներուն իբր վնասուց հատուցում, մեծ գումարներ կը վճարէ:

Եւ, քանի մը տարիներէ ի վեր, “Congrès Juif Mondial” ըսուած հրէական աշխարհակալ կազմակերպութիւնը, Բ. Աշխարհամարտին գերմանացիներուն կողմէ սպաննուած հրեաներուն դրամները Գերմանները իւրացուցին ըսելով, Ջուիցերիական դրամատուներէն հատուցում կը պահանջէ:

Մինչդեռ հրեաները՝ պատերազմէն յետոյ, Ջուիցերիական պետութեան հետ այս հարցով բանակցութիւններ կատարած էին և համաձայնութեան մը յանգելով, իրենց պահանջած գումարը Ջուիցերիական պետութենէն գանձած էին:

Երբ հրեաները կրկին դրամատուներէն հատուցում պահանջեցին, Ջուիցերիացիները՝ «մենք այս խնդիրը կարգադրած ենք և համաձայնութեամբ որոշուած դրամը վճարած ենք» ըսելով, մերժեցին հրէական նոր պահանջները:

Բայց Ջուիցերիոյ կառավարութիւնը շուտ մոռցած էր, որ աշխարհը կառավարողները հրեաներն են, և մանաւանդ՝ մոռցած էր, որ Ամերիկան [ԱՄՆ] հրեաներուն հակակշռին ենթակալ է:

Եւ “Congrès Juif Mondial”ը կրկին հատուցում տալ չուզող Ջուիցերիական կառավարութեան սպառնաց ըսելով. « Եթէ մեր պահանջած դրամը չվճարէք, Ամերիկայի մէջ գործող Ջուիցերիական դրամատուները “boycotte” ի պիտի ենթարկենք »:

Ասիկա, բացէ ի բաց գործուած “Gangster” ութիւն էր, «աւազակութիւն»:

Ի վերջոյ, Զուիցերիական դրամատուները ստիպուեցան ընդունիլ “Congrès Juif Mondial” ին պահանջները նկատելով, որ եթէ չընդունէին պայմանը, հրէական “boycotte” ին պատճառաւ կրնային ամբողջովին սնանկանալ:

Եւ Զուիցերիական դրամատուները “Congrès Juif Mondial” ին վնարեցին «տասը միլիառ» ֆրանսական ֆրանք, իբր հատուցում գերմանացիներուն կողմէ հրեաներու մեռցուելուն՝ Զուիցերիական դրամատուներուն մէջ մնացած դրամներուն փոխարէն:

Եւ ասկէ ետք, զանազան ձեւերով ու պատրուակներով, հրեաները անվերջ պահանջներ պիտի ներկայացնեն՝ Երկրորդ Աշխարհամարտին գերմանացիներուն կողմէ մեռցուցած «ընտրեալ ցեղ» ին պատկանողներուն վնարելի «արեան գին» որպէս:

Եւ հիմա մտաբերենք, հայ ազգին 1915-թ.ին, Արեւմտեան Հայաստանի մէջ և Օսմանեան Կայսրութեան տարածքին վրայ, ցեղասպանութեան ենթարկուիլը:

Ու ապա յիշենք, թէ հայկական Եղեռնը պաշտօնապէս դեռ չէ ճանչցուած «Միջազգային համայնք» ին կողմէ:

Եւ կշռաչափենք այս ցեղասպանութեան հետեւանքով, հայ ազգին կրած մարդկային, հողային ու նիւթական վնասերը:

Երկու միլիոնի մօտ հայեր նահատակուեցան:

Հարիւրներով ֆաղաք և գիւղաֆաղաք ու գիւղ, իրենց ամբողջ հարստութեամբ, կորսուեցան:

Հազարներով գիւղեր, եղածնուն պէս, լքուեցան:

Եւ ամենէն կարեւորը՝

Ազգի մը երեք հազար տարուան հայրենիքը և երեք հազար տարուան պատմութիւնը և ֆաղաֆակրթական ժառանգը գողցուեցան:

Այս կորուստները՝ աշխարհի բոլոր դրամատուները միանան անգամ, չեն կրնար հատուցանել. որովհետեւ անոնք անգին են:

Եւ մտածել, թէ հայ ազգը, այս բոլոր կորուստներուն փոխարէն, մինչեւ այսօր ՍԱՆԴԻՄ մը չէ ստացած:

5 - 9 - 1998

«ՀԱՅ-ԳԱՌՆՈՒԿԸ» ԻՆՉՊԷ՞Ս ԿՐՆԱՅ
ՓՐԿՈՒԻԼ «ԹՈՒՐԳ-ԳԱՅԼԻՆ» ՃԻՐԱՆՆԵՐԷՆ

ԿՐՆԱՅ ՓՐԿՈՒԻԼ՝

ՄԻԱՅՆ ԵՒ ՄԻԱՅՆ ԱՆԲԱՍԻՐ ԵՒ ԻՄԱՍՏՈՒՆ
ԱՌԱՋՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՁԵՌՔԵՐՈՎԸ

Յիշեցէ՛ք Ռուբէն Սեւակի 1911-թ.ին ըսածները.—
«Ձուկն իր գլուխէն կը հոտի, իսկ Ազգը՝ իր Առաջնորդներէն»:
«Եւ մենք դեկին գլուխը կը նստեցնենք մեր էն անպէտ ծնունդ-
ները»:

Ռուբէն Սեւակի այս դատումներէն և կանխատեսութիւններէն շուրջ 90 տարիներ յետոյ մտածեցէ՛ք, առանց հատուածական դիր-
ազգածութիւն ցուցարեելու, 1850-թ.ներէն մինչեւ ներկայի հա-
յոց Պատմութիւնը:

Եւ մտաբերեցէ՛ք այս հայկական քառմանի պատմութիւնը կեր-
տող հայ առաջնորդներուն «պանծալի» [մեզի համար՝ զգուելի]
անունները՝ «Ներսէս Վարժապետեան», «Մաղափա Օրմանեան»,
«Գրիգոր Զօհրապ», «Լեւոն Շանթ», «Ռուբէն Տէր Մինասեան»,
եւ նաեւ՝ Եղեռնէն յետոյ Սփիւռքի մէջ գործած փոքրոգի առաջ-
նորդներուն անունները:

Եւ եկէ՛ք ու հասէ՛ք մինչեւ այսօրուան «Ազատ ու անկախ Հա-
յաստան»ի հրաժարեալ նախագահին:

Եւ պատկերացուցէ՛ք այս առաջնորդներուն ողբալի գործունէու-
թիւնները, որոնք հայ ազգը Գողգոթայէ- Գողգոթայ առաջնորդեցին:

Եւ մտածեցէ՛ք նաեւ, որ սոյն «Ազգային վնասարեր» տարրերը,
մինչեւ այսօր, հատուածական նկատումներով, իբր «Ռահվիրայ»
կը փառաբանուին:

Ասոր վերջին օրինակը, հրաժարեալ նախագահ Լեւոն Տէր Պետ-
րոսեանն է, որուն հրաժարումէն վեց ամիսներ ետքն անգամ, մին-
չեւ այսօր, ոչ ոք հաշիւ ուզած է իրմէ, Հայ Ազգին իր պատճառած
վնասներուն համար:

Եւ հրաժարեալ նախագահէն մինչեւ այսօր հաշիւ ուզուած չըլ-
լալուն պատճառաւ է, որ ան, իր կուսակցութեան գլխուն կեցած,
կը շարունակէ արձակել իր թրքարոյր ճարտուհները:

Մենք կը հաւատանք, թէ մինչեւ այն օրը, որ «Ազգային վնասա-

րեր» առաջնորդներէն հաշիւ չուզուիր, Հայ ազգը երբեք իսկական ռահվիրայ առաջնորդներ պիտի չկրնայ ունենայ :

Հայ ազգը, իր պատմութեան պանծալի շրջաններուն, շատ աւելի արդար և շատ աւելի իմաստուն էր :

Յիշեցէ՛ք Վարդանանցի հերոսական պատմութիւնը :

Այդ օրերուն «Վասակ» անունով «խոհեմ» առաջնորդ մը, հայ ժողովուրդին կը յանձնարարէր՝ իբր փրկութիւն՝ «ուրանայ իր քրիստոնէական հաւատքը և ընդունիլ Պարսկական կոապաշտութիւնը» :

Բայց Վարդանանց մարտիկները նախընտրեցին մեռնիլ, քան ուրանայ իրենց հաւատքը : Եւ բոլորն ալ նահատակուեցան իմացեալ մահով, Հաւատքի և Հայրենիքի համար :

Եւ այդ օրէն յետոյ, իմաստուն և արդար հայ ազգը, «Վասակ»ին անունը նոյնացուց՝ մատնիչի, դաւանանի, հայրենադաւի և օտարի ծառայութեան մտածի անուններուն հետ :

Եւ հիմա՝ վերադառնանք նոր շրջաններու պատմութեան :

Գրիգոր Զօհրապին ջատագոված և թուրքերուն հետ վարած *մատնական* եղբայրութեան ֆաղափականութիւնը, որ հայ ազգը առաջնորդեց 1915-թ.ի Եղեռնին, ի՞նչ տարբերութիւն ունէր Վասակին կեցուածքէն :

Եւ այսօրուան հրաժարեալ նախագահին թրփամէտ ֆաղափականութիւնը, որ հայ ազգը ութը տարիներու տելոդութեամբ ֆնացուց, մոռցնել տուաւ Եղեռնը և Արեւմտեան Հայաստանը, ի՞նչ տարբերութիւն ունի «Վասակ»ին վարքագիծէն :

★ ★ ★

Գալով ներկայ նախագահ Ռոպէր Քոչարեանի մասին մեր ունեցած անձնական կարծիքին, «ՆԱՅԻՐԻ»ի 2 Մայիս 1998-թ.ի թիւին մէջ, իրեն համար ըսած էինք, թէ անփորձ, բայց յոյս և վստահութիւն ներշնչող անձնաւորութիւն մըն է :

Այսօր, Ռոպէր Քոչարեանի ընտրութենէն չորս ամիսներ յետոյ, ցաւով պիտի ըսենք, թէ ան իր... անփորձութեան գոհը եղած է :

Առաջնորդի մը համար, պարկեշտ և արդար ըլլալը բաւարար չէ :

Ինչպէս որ, ասկէ առաջ ալ, ջանացեր էինք բացատրել՝ առաջնորդի մը համար առաջին յատկանիշը՝ ԹՇՆԱՄԻՆ ԵՒ ԲԱՐԵԿԱՄԸ ԼԱՒ ԾԱՆՁՆԱԼՆ ԵՒ ԻՐԱՐՄԷ ԶԱՆԱԶԱՆԵԼ ԳԻՏՆԱԼՆ է :

«ՆԱՅԻՐԻ»ի վերջին չորս թիւերուն մէջ, Ռոպէր Քոչարեանի թուրք ջնանջնալուն պատճառաւ «Թուրքին հետ բանակցելու» և նոյնիսկ «Թուրքին հետ դաշնակից կարենալ ըլլալու» հաւանականութեան շուրջ ըրած միամիտ առաջարկներուն մասին, բաւական երկար արտայայտուած էինք:

Թուրքերը, անշուշտ, Ռոպէր Քոչարեանի ըրած այս բարեացակամ առաջարկներէն, շատ լաւ ու շուտ կռահեցին, որ ան, դժբախտաբար [հայերու և համար] փորձառութենէ զուրկ և միամիտ անճանաորութիւն մըն է:

Եւ իրենց խորամանկ ֆաղափականութեամբ Թուրքերը, «տաք և պաղ հովերը միատեղ փչել»ու սկսան:

Նախ, Կարսի մէջ, նախարարի մը բերնով, Եղեռնի կապակցութեամբ ամենէն անհաւատալի սուտերը, յերիւրանմանքը և սպառնալիքները տեղացուցին Հայ ազգին դէմ:

Եւ յետոյ, Սիւլէյման Տէմիրբլի անունով, Ռոպէր Քոչարեանը Թուրքիոյ Հանրապետութեան հիմնադրութեան 75-ամեակի հանդիսութիւններուն հրաւիրեցին:

Այս հրաւերը, Ռոպէր Քոչարեանի դէմ լարուած, շատ խորամանկ ծուղակ մըն էր:

Եւ Քոչարեան ինչպէս այս ծուղակը:

«Արմենփրէս»ի և ուրիշ լրատու աղ-

Որքա՛ն ցանկալի է, որ «Թուրքիոյ Հանրապետութեան 75-ամեակին» առթիւ, նման նկար մը [թրքական մամուլէն վերցուած] չյայտնուի...

բիւրներու կողմէ եղած հաղորդումներով հաստատուեցաւ, թէ Հայաստանի Պետութիւնը ընդունած է տրուած հրաւերը:

Այս հրաւերը ընդունած օրը, Ռ. Քոչարեան արդեօ՛ք մտածած էր, իր որոշումին հայ ազգին համար ճակատագրական նշանակութիւն մ'ունենալու հանգամանքին մասին:

Այս հրաւերը ընդունելով, Ռ. Ք. 1915-թ.ի Եղեռնին, Արեւմտեան Հայաստանի Դատին և միլիոնաւոր նահատակներուն Յիշատակին մոռացման ու թաղման վնիռը տուած կ'ըլլայ:

Թէեւ, հրաժարեալ նախագահ Լեւոն Տէր Պետրոսեանն ալ, շողոքոթութեամբ, Թուրկութ էօզալ ըսուած Թուրք նախագահին յուղարկաւորութեան գացած էր...:

...Բայց, թրքական պետութեան հիմնարկութեան տարեդարձի հանդիսութեան, Հայաստանին պաշտօնապէս մասնակցիլը, անկէ հազար անգամ աւելի ծանր իմաստ ունի:

Ասիկա 1918-թ.ին, Աւետիս Ահարոնեանի գլխաւորութեամբ Հ.Հ.ի պատւիրակութեան մը Պոլիս երթալով Թուրք դահիճներուն առջեւ խոնարհելուն համազօր և աւելի քան ծանրակշիռ արարք մըն է:

Ասիկա, Հայ ազգը, իր կոնակէն հարուածել ըսել է:

Այս այցելութիւնը Հայ ազգին, առանց պայմանի, թուրքերու «հովանաւորութեան» ենթարկուելուն նշանն է:

Բայց ինչո՞ւ կը զարմանանք. Ռոպէր Քոչարեանը չէ՞ր, տակաւին երկու ամիս առաջ ըսողը.

«ՀԱՅՅԵՐԸ Լ ԹՈՒՐԻՔԵՐԸ ԴԱՇՆԱԿԻՑՆԵՐ ԿՐՆԱՆ ԸԼԼԱԼ»:

Ա՛ն էր Եղեռնին համար ըսողը.

«Ես չեմ ուզեր անցեալի մէջ ապրիլ, այլ՝ կ'ուզեմ նայիլ դէպի ապագան»:

Ինքն էր, Արեւմտեան Հայաստանի հողերուն վերաբերեալ պահանջ ներկայացնելու մասին ըսողը.

«Ես, իրատես քաղաքականութիւն կը վարեմ, անկարելի բաներու մասին չեմ խօսիր»:

Եւ դեռ՝ ինքն էր ըսողը՝ «Եթէ սեղանի մը շուրջ նստինք, կրնանք թերեւս Թուրքերուն համոզել. թերեւս ալ Թուրքիան է, որ մեզ կը համոզէ»:

Թրքական հրաւերին ընդունուիլը ապացոյց է, որ թուրքերը համոզած են Ռոպէր Քոչարեանը:

Համոզած են, որ 1915-թ.ի Եղեռն ըսուածին պէս «բան մը» չէ կատարուած: Համոզած են, որ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՈՂԵՐԸ, ԵՐԲԵՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՁԵՆ ՊԱՏԿԱՆԱԾ:

Ուրեմն, այս համոզումներով ալ, ան կրնա՞յ Թուրքիա երթալ և թրքական դրօշին առջեւ խոնարհիլ, առանց նկատի առնելու, որ թրքական այդ կարմիր դրօշը, միլիոններով հայ նահատակներու արիւնով ներկուած է:

19 - 9 - 1998

ԱՆԲԱՍԻՐ ԵՒ ԻՄԱՍՏՈՒՆ
ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՄԸ ԿԵՑՈՒԱԾՔԸ
Ի՞ՆՉ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՐ

Այստեղ կ'ուզենք նշել՝ թրփական հանդիսութիւններուն մասնակցելու հրաւերը առանց մտածելու ընդունող, ընդառաջել խոստացած Նախ. Քոչարեանի մասին մեր մտածումները:

Առաջին օրէն հրաւերը ընդունած ըլլալնին հոչակելէ յետոյ, տասը օրեր ետք, հայոց ընդհանուր ընդվզումին ազդեցութեան տակ, «Գործող նախագահ»ը և իր խմբակը ստիպուած եղան, իրենց նետած քայլէն ետ-դարձ կատարելու:

Բայց, աւերը գործուած էր արդէն:

Անկէ ետք, հրաւերը չընդունելու մասին կատարուած յայտարարութիւնները, կարկտան էին միայն:

22 Օգոստոս 1998-թ.ին, «ՆԱՅԻՐԻ»-ի մէջ գրած էինք, թէ «Ռ. Քոչարեան, Թուրքերուն մասին, որեւէ ծանօթութիւն չունի»:

Եթէ Նախ. Քոչարեան Թուրքերուն մասին քիչ մը ծանօթութիւն ունենար, պիտի չկրնար, առանց հետեւանքները կանխատեսելու, ընդունիլ «Թուրքիոյ հիմնարկութեան 75-րդ տարեդարձի հանդիսութիւններուն» ներկայ ըլլալու հրաւերը:

Այդ օրերուն, «Արմէնիլիտ»էն սկսելով բոլոր տեղեկատու գործակալութիւնները հաստատած էին, թէ Հայաստան պաշտօնապէս ընդունած էր թրփական հրաւերը:

Ռ. Քոչարեան չէր գիտեր հաւանաբար, «Թուրքիա» ըսուած պետութեան հիմնարկութեան թուականը եղող 29 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1923-թ.ին, հայութեան համար ունեցած սարսազդեցիկ իմաստը:

Այս՝ այն թուականն է երբ, հայերուն դարաւոր «ԵՐԱԶ»-ի մօտալուտ իրականացումը ուրուագծել տուող Սելրի Դաշնագրով Մեծ Հայաստանի մը ստեղծման ՈՐՈՇՈՒՄԸ, հանդիսաւոր արարողութեամբ թաղուեցաւ ընդմիջտ, ծանր տապանաբար մըն ալ դնելով անոր վրայ:

Բայց, իրականութեան մէջ, Մեծ Հայաստան մը խոստացող Սելրի Դաշնագրին մահուան վճիռը, 24 Յուլիս 1923-թ.ին, Լոզան-ի մէջ արդէն տրուած էր:

Այս տեսակէտով՝ Լոզանի դաշնագրին կնքուելէն յետոյ՝ 29 Հոկ-

տեմբեր 1923-թ.ին, Թուրք Պետութեան հիմնադրութեան հռչակումը ձեւակերպութիւն մըն էր միայն:

Բուն խաղը, Լոզանի մէջ խաղցուեցաւ:

Լոզանի մէջ, Սելրի Դաշնագրով Հայոց, Յոյներուն և Քիւրտերուն տրուած բոլոր իրաւունքները որոնք պարտեալ Օսմանեան Կայսրութենէն խլուած էին, «ՅԱՂԹԱԿԱՆ ԹՈՒՐԻՔԻՈՅ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ» ստեղծող հրէածին Ֆրան-մասոն Մուստաֆա Քեմալ-ին ճնշումներովը ջնջուեցան:

Բայց, Լոզանի մէջ կատարուածը, ողբերգութեան վերջին արարն էր միայն:

Այստեղ, կրկին ու կրկին, պիտի նշենք, որ՝

Այս ողբերգութեան բուն նպատակը՝ «Զօրաւոր Թուրքիա» մը ստեղծելով, ապագայ Իսրայէլի Պետութիւն-ի մը կազմուելուն ճամբայ բանալ էր:

...Առաջին արարին գլխաւոր դերակատարը, Ֆրան-մասոն Թալաթ Փաշան էր, որ 1915-թ.ին, իր գործած հայկական ցեղասպանութեամբ, Արեւմտեան Հայաստանը «թրքական հողեր»ու վերածեց:

1920-թ.ին ալ, Մուստաֆա Քեմալին առաջնորդութեամբ Թուրքերը, վերջին մահացու հարուածը տուին հայերուն, այն ատենուան Դաշնակցական կառավարութեան տիւմարօրէն վարած հակասովետ քաղաքականութեան պատճառաւ:

...Երկրորդ արարը՝ 1920-թ.ին Հայկական խնդիրը «լուծել»է յետոյ Թուրքերը, այս անգամ ալ Արեւմտեան Անաթոլիայի մէջ յառաջացող Յոյներուն դարձան:

Այստեղ, ձեր ուշադրութիւնը պիտի հրաւիրենք, թուրքերուն կիրարկած ռազմավարութեան վրայ:

Անոնց մեծագոյն ռազմավարութիւնը, երկու ճակատի վրայ միաժամանակ չպատերազմիլն է:

Թուրքերը, նա՛խ, հայերուն հաշիւը մաքրեցին, իրենց խաբուսիկ «Սովետասէր» քաղաքականութեան շնորհիւ:

Այդ միջոցին, Իզմիրը գրաւող յոյները, Անաթոլիոյ մէջ յառաջանալ սկսած էին:

Թուրքերը ձգեցին որ յոյները յառաջանան, և միայն հայկական «վտանգ»էն ձերբազատուելէ ետք է, որ դարձան անոնց դէմ և պատերազմիլ սկսան:

Ասիկա մեզի սա՛ իրականութիւնը հաստատել կու տայ:

Եթէ, հայերուն և յոյներուն միջեւ, հասարակաց թշնամիին՝ Թուրքին դէմ գործակցութիւն մը ստեղծուած ըլլար, Թուրքերը պիտի ստիպուէին երկու ճակատի վրայ պատերազմիլ:

Եւ Թուրքերը երբեք պիտի չկրնային հայերն և յոյները նոյն ատեն պարտութեան մատնել:

Այս իրականութիւնը, նոյնիսկ ներկայիս, դե՛ռ ի գօրու է:

Այսօր հայերն և յոյները եթէ կարենա՛ն իսկական գործակցութիւն մը, զինակցութիւն մը ստեղծել, [դարերով իրարու հանդէպ իրենց ունեցած սխալ կեցուածքը [փելով], կրնան յաջողութեան հասնիլ իրենց բռնագրաւուած հողերու ազատագրութեան պայքարի մէջ:

Եւ թուրքերուն զգացած ամենամեծ վախը, իրենց շուրջ գտնուող «թշնամի»ներուն կազմելիք հաւանական «զինակցութիւն»ն է արդէն:

... Եւ 1920-թ.ներուն նման ազդու զինակցութեան մը չգոյութեան պատճառաւ է, որ Թուրքերը յաջողեցան նա՛խ հայերը բնաջրնջել, իսկ յետոյ ալ, յոյները Անաթոլիայի մէջ պարտութեան մատնելով, զիրենք ծով թափել:

Այստեղ կ'ուզենք արտայայտուիլ, 1920-1923-թ.ի յունական ողբերգութեան մէջ, շատերուն անձանօք եղող շատ կարեւոր եղելութիւններու մասին, որոնց հետեւանքները ճակատագրական եղան ո՛չ միայն Յոյն Ազգին, այլեւ Հայ Ազգին համար:

Քիչ վարը նշուած եղելութիւններուն մէջ պիտի տեսնուի, թէ դաւանանքները և հայրենադաւանները հերոսացնելու վարքը, միայն հայերուն յատուկ գէշ ունակութիւն մը չէ:

Շատերուն ծանօթ է, յոյն պատմական մեծ անձնաւորութիւն մը եղող՝ Կրետեցի (Crète) Eleftherios Veniselos-ի [1864-1936] անունը:

Երկար տարիներ Յունաստանի վարչապետը եղող է. Վէնիզելոս, 1920-թ.ի ամենէն ճակատագրական տարիներուն, թագաւորական յոյներուն ճնշումովը, վարչապետութենէն կը հեռացուի և կ'ափսորուի:

Այդ տարիներուն է, որ յոյները, Իզմիրը գրաւած ըլլալով Անաթոլիայի խորերը յառաջանալ սկսած էին:

Թրփական ուժերը, յոյներուն դէմ առանց մեծ դիմադրութիւն մը ցուցնելու, ետ կը ֆաշուին:

Այդ ժամանակամիջոցին Թուրքերը, հայերուն հետ պատերազմի մէջ էին:

Եւ ի վերջոյ թուրքերը, հայերը ճզմելով, կը վերադառնան յունական բանակներուն դէմ ճակատելու:

Յունական յառաջխաղացումը կը կենայ: Յոյները դժուարութեան կը մատնուին:

Յունական բանակները, մինչ այդ յաղթական, պատերազմը շարունակելու համար, մեծ քանակութեամբ զէնքի պէտք կ'ունենան:

Եւ այդ միջոցին է, որ Էլեֆթերիոս Վէնիզելոսը, թագաւորականներուն կողմէ քաղաքական կեանքէն հեռացուելուն և ախորձուելուն պատճառաւ ոխով լեցուած, Անգլիոյ մէջ իրեն բարեկամ եղող պետական անձնաւորութիւններուն նամակ կը գրէ և, Յոյն միապետականները նեղ դրութեան մատնելու համար, անգլիացիներուն կը յանձնարարէ, որ Յունաստանի միակ հասութեան արտադրութիւնը եղող Corinthe-ի չամիչը չգնեն:

Այս ձեւով Յունաստան, զէնք գնելու համար իրեն անհրաժեշտ եղող դրամէն կը զրկուի:

Մինչ այդ սակայն, զինամթերքները շոգեճառներու վրայ բեռըրւած են, և հրամանի կ'սպասեն դէպի Յունաստան ճամբայ ելլելու:

Բայց «Յունաստան զէնքերուն դրամը չի վճարեր» ի պատրուակով, Անգլիական նեւգ քաղաքականութեան յատուկ դիմաշրջութեամբ, զինամթերքներով լեցուն այս շոգեճառները Քեմալական թուրքերուն ձեռքը գտնուող թրքական նաւահանգիստները կը դրկուին և զէնքերը թուրքերուն կը յանձնուին:

Եւ յունական բանակները, Անաթոլիայի մէջ, իրենց համար մահու և կենաց այդ օրերուն, առանց զինամթերքի կը մնան:

Վէնիզելոսի դաւանանական այս արարքին հետեւանքը այն կ'ըլլայ, որ Թուրքերը, Սեպտեմբեր 1922-թ.ին, Յոյները ծով կը թափեն Իզմիրի մէջ:

★ ★ ★

Վէնիզելոսին կողմէ իրեն բարեկամ անգլիացի պետական անձնաւորութիւններուն ուղարկուած այս դաւանանական նամակները, մինչեւ 1970-թ.ները գաղտնի կը մնան:

Անգլիական Foreign Office-ը [Արտագին Գործոց նախարարութիւնը] 50 տարի յետոյ, իր արխիւները կը հրապարակէ: Որովհետեւ, Անգլիական օրէնքով՝ փաստաթուղթերը, 50 տարուան ժամանակամիջոցէ մը ետք, գաղտնի ըլլալէ կը դադրին, և ընդհանուրին

գիտակցութեան կը յանձնուին:

Այս արիւններուն 1970-թ.ներուն հրապարակուելուն շնորհիւ է, որ Յունաստանի մէջ, պատմական մեծ հերոսի մը համբաւ վայելող է. Վէնիզելոսին իսկական դէմքը կը յայտնուի:

Վէնիզելոսին Յոյն Ազգին պատճառած չարիքները այսֆանով չեն աւարտած:

Թագաւորականները, Յունաստանին Անաթոլիոյ մէջ ենթարկուած ողբերգութեան համար պատասխանատու նկատուելով, 1923-թ.ին իշխանութենէն կը հեռացուին:

Եւ Վէնիզելոս, հերոսի մը նման, աքաղաղուեցաւ Աթէնք կը վերադառնայ:

Վէնիզելոս՝ Լոզանի տիրահռչակ դաշնագրին հեղինակն է, պատասխանատուն է ամբողջութեամբ:

Ան պատճառ կ'ըլլայ, որ Անաթոլիոյ և Թրակիոյ մէջ շարդերէն ճողոպրած յոյները, ամբողջութեամբ Յունաստան ներգաղթեն:

Այս ձեւով Անաթոլիա և Արեւելեան Թրակիա, իրենց յունական դիմագիծն ու ինքնութիւնը վերջնականապէս կը կորսնցնեն: Նոյնպէս՝ յոյներուն հետ միասին, Անաթոլիայի և Թրակիոյ մէջ ողջ մնացած հայերն ալ կ'արտագաղթեն:

Եւ Վէնիզելոս 1928-ին, կրկին վարչապետ կը նշանակուի, և 1930-թ.ին, ԹՈՒՐԻՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵԱՆ դաշինք մը կը կնքէ, մոռնալով Անաթոլիոյ մէջ թուրքերուն գործած յունական ցեղասպանութիւնը:

★ ★ ★

1898-թ.ին Կրետէն (Crète) թրակական լուծէն ազատող հերոսը՝ է. Վէնիզելոս, 1923-ին ինչպէ՞ս թուրքերուն հետ քարեկամութեան հաստատման ռահվիրայի կը վերածուի:

Ի՞նչ է Վէնիզելոսի անձնաւորութեան մէջ կատարուած այս անհաւատալի, նոյնիսկ հայրենադաւուրեան հասնող ՅԵՂԱՇՐՋՄԱՆ պատճառը:

Մենք, այս հարցին բացատրութիւնը գտա՛նք՝

“Dictionnaire De La Franc-Maçonnerie” գիրքին մէջ:

Այս գիրքին 1234-րդ էջին մէջ, E. Veniselos-ին «Ֆրան-մասն» մ'ըլլալը արձանագրուած է:

Է. Վէնիզելոս 1898-թ.ին, Կրեմլին-ը թուրքերէն ազատագրելէ յետոյ, Աթէնք

կ'երթայ և հոն, իբր Ազգային մեծ հերոս, կը դիմաւորուի:

Եւ Աթէնքի մէջ, Ֆրան-մասններու ղեկավարները, այս ազգային հերոս է. Վէնիզելոսը 1898-թ.ին, կը յաջողին իրենց ծիրին

VENIZELOS (Eleutheros K.), 1864-1936. Premier ministre grec (1910-1914 et 1917-1920). Initié en 1898 à la loge *Athens*, Orient d'Athènes.

Վէնիզելոս [Էլէօթերոս Բ.], 1864-1936. Յունաստանի վարչապետ [1910-1914 և 1917-1920]. 1898-թ.էն յարած է Աթէնա Լոնին [օթեակ], Աթենական Արեւելք:

TALLAT PACHA (Mehemed), 1874-?. Homme d'Etat turc. Un des chefs du parti « Jeune Turc », ministre en 1909, Grand Vizir en 1918. Grand Maître du Grand Orient de Turquie à partir de 1909.

Թալաթ Փաշա [Մեհմէտ], 1874- ? թուրք պետական ղեկավար: «Երիտասարդ թուրք» կուսակցութեան ղեկավարներէն, նախարար՝ 1909-թ.ին, Մեծ Վեզիր 1918-թ.ին, Մեծ Վարպետ թուրքիոյ Մեծ Արեւելքի, 1909-թ.էն սկսեալ:

մէջ ստնել:

Եւ Ֆրան-մասններուն յարելով, իր հոգին անոնց ծախող Վէնիզելոսը, տարիներու ընթացքին, իր ինքնութիւնը կը

կորսնցնէ, և Ֆրան-մասններուն հրահանգները գործադրող պաշտօնեայի մը կը վերածուի:

Այստեղ արդ կը հրատարակենք, հայկական և յունական ողբերգութիւններուն մէջ ամէնէն նակատագրական դերերը կատարող երեք

ATATURK (Mustapha Kemal Pacha), 1881-1938. Le père de la Turquie moderne était, à sa mort, en 1938, membre de la loge italienne *Macedonia resorta et veritas* (*Rivista Massonica*, janvier 1973).

ԱթԱթիԻԲ (Մուստաֆա Բեմալ Փաշա), 1881-1938. Արդի թուրքիոյ «Հայրը», իր մահուան՝ 1938-թ.ին, անդամ էր Իտալական ՄԱԿԵՆՏԻԱ ՐԵՍՈՐՏԻԱ Է ՎԵՐԻՒԼԱՍ ԼՈՃԻՆ [Ռեվիսթա Մասնիքա, Յունուար 1973-թ.]:

անճնաւորութիւններուն՝ Թալաթին, Մուսթաֆա Քեմալին և Վէ-
նիզելոսին Ֆրան-մասոնութեան պատկանելիութեան վնիտ ապա-
ցոյցը եղող, “Dictionnaire De La Franc-Maçonnerie” գիրքին մէջի ար-
ճանագրութիւնները:

Մենք կը հաւատանք, թէ “Dictionnaire De La Franc-Maçonnerie”-ի
գիրքին մէջի այս արճանագրութիւնները, իրենց մէջ, հազարաւոր
հատորներէն շատ աւելի պերճախօս և ստոյգ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ
ԿԸ ՊԱՐՈՒՆԱԿԵՆ:

3 - 10 - 1998

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐԿԱՅ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝
ՌՈՊԷՐ ՔՈՉԱՐԵԱՆ
ԵԹԷ ԱՆԲԱՍԻՐ ԵՒ ԻՄԱՍՏՈՒՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
ՄՂԼԼԱՐ, ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՀԱՄԱՐ
“Cote-D’Azur- Monte-Carlo”
ՉԷՐ ԵՐԹԱՐ, ԵՐԲ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ
ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԿԸ ՏԱՌԱՊԻ

11 Յուլիս 1998-թ.ի «ՆԱՅԻՐԻ»-ին մէջ, խոր ցաւով նշած էինք,
Հայաստան այցելութենէ վերադարձողներուն տպաւորութիւննե-
րը, որոնք կը մատնանշէին Հայաստանի ժողովուրդին կեանքի և
ապրուստի դժուար և տխուր պայմանները:

Այս գրութիւնը կարդացողներուն մէջէն [մանաւանդ՝ ամէն բան
կապոյտ տեսնող կոյր հայրենասէրներու շարքերէն] ընդվզողներ
եղած էին անշուշտ, մեր ներկայացուցած այսօրուան Հայաստա-
նին սրտաբեկիչ իրավիճակը լուսարձակի տակ առնելու և համար:

Շատ հասկնալի է, այս պոռթկումը:

Ո՞ր հայրենասէր հայը չ՛ուզեր, իր հայրենիքը՝ Հայաստանը
բարօրութեան մէջ տեսնել:

Բայց, ինչպէ՞ս կրնայինք իրականութիւնները չըսել, երբ Հա-
յաստանի կացութիւնը իրապէս անտանելի էր:

Շատ հեշտ և անուշ բան է երագելը, ամէն պատահարի առջեւ
միշտ լաւատես ըլլալը:

Բայց, մտածել ալ պէտք է, որ այս խարուսիկ լաւատեսութիւննե-
րէն, այս կապոյտ երագներէն յետոյ, անպայման զարթնիլ ալ կայ:

Հիւանդ անձ մը չէ՛ք կրնար, տեսական անուշ խօսքերով յուսադ-
րել, խարել և քնացնել:

Աւելի լաւ է, հիւանդին պատշաճ ձեւով իրականութիւնը ըսել, ու ապա, զինք դարմանելու ջանալ:

Այո, Հայաստանը հիւանդ է այսօր:

Եթէ հիւանդ չէ ըսեմք՝ ստած կ'ըլլանք:

Եւ հիւանդ վիճակը աւելի կը վատթարացնենք՝ սուտերով և երազներով:

... Այսօր կրկին, ցաւով պիտի վկայաբերենք, Հայաստան այցելութենէ նոր վերադարձած օտար կղերականներուն տպաւորութիւնները, որոնց ըսածները շատ աւելի տխուր եզրակացութիւններ են, քան 11-7-98-թ.ին «ՆԱՅԻՐԻ»-ի մէջ մեր գրածները:

Ահա՛, վերջերս Հայաստան գտնուած օտար կղերականներէն՝ Nice քաղաքի Notre Dame եկեղեցիին երէցը եղող Père Blanch-ին Հայաստանէն վերադառնալէ ետք, 17-9-1998 թուակիր «Nice-Matin» թերթին մէջ հրատարակուած իր տպաւորութիւնները.—

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՇԱՏ ԱՂՔԱՏ ԵՐԿԻՐ ՄԸՆ Է: Պիտոճէ-ին ամբողջութիւնը կեդրոնացուած է Կիւմրի-ի շրջանին վրայ, որ երկրաշարժի աղէտէն ամենէն շատ վնասուած էր:

Երկրին միւս մասերը լքուած են:

ՏԻՐՈՂ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ Է:

Գործարանները գոցուած են և այլեւս գործ չկայ:

Եւ ամէն բան սկիզբէն վերաշինելու ստիպուած են:

Բայց, հսկառակ այս վիճակին,

« C'est un pays pauvre »

Le prêtre de Notre-Dame rapporte d'ailleurs de son voyage des images de désolation. « L'Arménie est un pays très pauvre . La totalité du budget est centrée sur la région de G'Umri, celle qui a été touchée par la catastrophe. Le reste du pays est à l'abandon. La misère y est effroyable. Les usines sont fermées, il n'y a plus de travail... Tout est à refaire. Et pourtant, les gens restent accueillants », explique-t-il.

Surpris, le curé l'a aussi été par la manière dont est vécue la religion dans ce pays.

« 95 % des Arméniens sont croyants. J'ai été frappé par la vitalité de l'Eglise apostolique arménienne, et ce malgré un sommeil de près de 70 ans sous le régime communiste. Elle n'est pas considérée comme un adversaire de l'Etat, mais comme un partenaire. Elle s'implique dans la vie des gens. C'est une Eglise qui semble jeune, malgré son ancienneté », explique le Père Blanchi...

«NICE MATIN»- 17,9,1998

ժողովուրդը կը մնայ միշտ հիւրասէր»:

Ա՛յս է, ֆրանսացի Կաթողիկէ երէցին՝ Père Blanch-ին ներկայի Հայաստանի մասին վկայածը:

★ ★ ★

Եւ ասկէ շուրջ երկու ամիսներ առաջ էր, որ թերթերուն մէջ կարդացինք, ապշութեամբ և խոր յուզումով, թէ Հայաստանի Նախագահը՝ Ռոպէր Քոչարեան Ֆրանսա՝ Nice-Cote-D'Azur եկած է, արձակուրդը հոն անցընելու, լոնտոնաբնակ հայ մեծահարուստի մը հրաւերով:

Նոյնպէս, թերթերէն իմացանք, թէ Յունաստան արձակուրդի մէջ եղող նախագահին տիկինն ալ, Nice-Cote-D'Azur գալով, նախագահին պիտի միանայ:

Թերթերուն մէջ բնաւ չէր նշուած Հայաստանի նախագահին Նիս-Քօթ-Տ'Ազիւր-ի մէջ ո՞ւր բնակութիւն հաստատած ըլլալը:

Բայց, մեզի ծանօթ էր, լոնտոնաբնակ մեծահարուստ հայուն հիւրերուն իջած վայրը:

Չորս տարիներ առաջ էր՝ 13-5-1994-թ.ին, Nice-ի Ռուբէն Սեւակի Յիշատակի Տունը այցելութեան եկաւ, անձնական հանգամանքով, հայ կրօնական բարձրաստիճան անձնաւորութիւն մը:

Այս այցելութեան ընթացքին, մեր հիւրէն տեղեկացանք, որ ինք, հետեւեալ օրը, Monte-Carlo պիտի երթար, լոնտոնաբնակ հայ մեծահարուստի մը հրաւերով, և այս մեծահարուստ հայուն Monte-Carlo-ի նաւահանգիստին մէջ խարսխած շքեղ զբօսանաւին (Yacht) մէջ պիտի հիւրասիրուէր:

Եւ հետեւեալ օրը, իսկապէս ալ, մեր հիւր կղերականին իջեւանած Nice-ի պանդոկին առջեւ, Monte-Carlo-էն Mercedes ինքնաշարժ մը եկաւ:

Բայց, լոնտոնաբնակ հայ մեծահարուստը չէր ուզած անձամբ գալ առնելու հայ բարձրաստիճան կրօնականը, և Mercedes-ով վարորդ մը դրկած էր:

Եւ այս վարորդը հայ կրօնականը տարաւ հայ մեծահարուստին զբօսանաւը:

Այս պատեհութեամբ է, որ անուղղակի տեղեկացեր էինք, լոնտոնաբնակ հայ մեծահարուստին իբր հիւր Nice-Cote-D'Azur եկած Ռոպէր Քոչարեանին զբօսանաւի մէջ բնակութիւն հաստատելը:

Երբ թերթերուն մէջ կարդացինք այս մասին, խոր ցաւով մտա-
բերեցինք Հայաստանի մէջ տառապող հայ ժողովուրդին վիճակը:

Մտածեցինք՝ հարիւր յիսուն հազարէ աւելի հայ անգործներուն
մասին, որոնք որեւէ եկամուտ չունէին:

Մտածեցինք՝ հայ պաշտօնեաներուն ու հայ մտաւորականներուն
մասին որոնք, յիսուն տոլար ամսական թոշակով, իրենց կեանքը
կը ֆաշկոտէին:

Եւ մտածեցինք՝ հանգստեան կոչուած տարեց հայերուն և մայ-
րերուն մասին որոնք, տասնըհինգ տոլար ամսականով ո՛չ թէ կ'ապ-
րէին, այլ... մեռնելու կը ջանային:

Եւ ապա հարց տուինք մենք մեզի՝ թէ հայ ժողովուրդին են-
թարկուած այս անհանդուրժելի և ողբալի պայմանները առանց
նկատի առնելու, Հայաստանի Նախագահ մը ինչպէ՞ս կրնայ Nice-
Cote-D'Azur երթալ, արձակուրդը հոն անցընելու, եթէ նոյնի՛սկ
բոլոր ծախսերը լոնտոնաբնակ հայ մեծահարուստին կողմէ կը
կատարուին:

Այս կեցուածքը, նախ և առաջ, բարոյական մակարդակի նսե-
մութեան ապացոյց է:

Այս նախագահը, ընտրուելէն յետոյ, երդում ըրած էր, որ պիտի
ծառայէ հայ ազգին:

Ինչպէ՞ս իր հոգին, իր խիղճը հանդուրժեց, առանց հաշուելու,
որ այն պահուն երբ ինք Monte-Carlo-ի մէջ, մեծահարուստներու
վայել արձակուրդ մը կ'անցընէր, անդին, իր ժողովուրդը, Հայաս-
տանի մէջ, կը վնար հացի կարօտ:

Հայ ազգը, իր երկար պատմութեան ընթացքին, հոգիով և կեց-
ւածով մեծ թագաւորներ, գահակալներ ու իշխաններ ունեցաւ:

Բայց, ի՞նչ է պատճառը, որ վերջին հարիւր յիսուն տարիներու
հայկական պատմութեան հայ ազգին առաջնորդները [շատ քիչ բա-
ցառութիւններով], փոքրոգի անձնաւորութիւններ եղան:

Այստեղ կ'ուզենք թարմացնել, խոր հիացումով և երախտագի-
տութեամբ, այդ քիչ բացառութիւններուն մաս կազմող հայ կրօ-
նական մեծ առաջնորդի մը յիշատակը:

Դժբախտաբար, Հայաստանեայց եկեղեցին, այս հերոս առաջնոր-
դին անունը սրբացնելու և անոր յիշատակը պանծացնելու տեղ,
գայն մոռացութեան ենթարկեց:

Զանաւն վերարժեւորել, այս սուրբ առաջնորդին, հերոսական

կերպարն ու կեցուածքը:

24 Ապրիլ 1915-թ ի Եղեռնի սարսափելի օրերն են:

Այն օրերը՝ երբ հայ ժողովուրդը դէպի դժոխք առաջնորդուեցաւ:

Պոլսոյ շրջակայքը, դէպի արեւելք, Պոլսէն հարիւր քիլոմէթր հեռաւորութեան վրայ գտնուող Իզմիթ քաղաքի [պատմական Nicomedia-ն] հայութիւնը, «ահ ու սարսափի» մատնուած է:

Իզմիթի թուրք իշխանութիւնը, հրահանգ տուած է տեղւոյն հայութեան՝ ծեր, երիտասարդ, երեխայ, այր կամ կին, բոլոր հայերուն, ամէն բան լքելով մի քանի օրէն ելլել նամբայ, դէպի անձանօթ անտրավայր մը երթալու:

Իզմիթի հայութեան այն ատենուան կրօնական առաջնորդը, Ստեփանոս Եպիսկոպոսն էր:

Եւ Իզմիթի Թուրք կուսակալը, այդ անտրի պատրաստութեան օրերուն, Առաջնորդ Ստեփանոս Եպիսկոպոսը իր պաշտօնատեղին կը կանչէ և իրեն կը հաղորդէ, որ թուրք կառավարութեան մասնաւոր արտօնութեամբ, Իզմիթի Առաջնորդ Ստեփանոս Եպիսկոպոսը անտր երթալէ զերծ կացուցուած է:

Ստեփանոս Եպիսկոպոսին - իր անտրէ ազատուելուն լուրը անելէ յետոյ- Թուրք կուսակալին տուած պատասխանը, բոլոր հայրենասէր հայերուն սիրտերը կրնայ թրթռացնել:

Ան՝ «նայեցէք», կ'ըսէ Թուրք կուսակալին. «Ես Իզմիթի հայ ժողովուրդին Առաջնորդն եմ: Անոնց երջանիկ օրերուն, իրենց ուրախ, տխուր ու նաեւ սուգի օրերուն առաջնորդը:

Այսօր, երբ հայ ժողովուրդը դէպի դժոխք կ'առաջնորդուի, ես, իբր Իզմիթի հայ ժողովուրդին առաջնորդը, անոնց հետ պիտի երթամ, անոնց առջեւէն պիտի քալեմ, ուր որ երթան: Իբր հայ ժողովուրդին Առաջնորդը՝ այս է իմ պարտականութիւնս»:

Եւ Ստեփանոս Եպիսկոպոս, Իզմիթի հայ ժողովուրդին հետ միասին, անտրի նամբան կը բռնէ:

Եղեռնէն հրաշքով վերապրող Իզմիթցի հայերէն լսեցինք Ստեփանոս Եպիսկոպոսին այս հերոսական կեցուածքը:

Հակառակ, որ Հայ Եկեղեցին չէր սրբացուցած Ստեփանոս Եպիսկոպոսին անունը, բայց վերապրող Իզմիթցի հայերուն յուշերուն և սրտերուն մէջ, Ստեփանոս Եպիսկոպոսը մեծագոյն և իսկական սուրբն էր:

Ու հիմա, պատկերացուցէք Իզմիթի առաջնորդ Ստեփանոս Եպիս-

կոպոսը, որ թուրք կուսակալին ափսոսելու արձակուելու առաջարկը կը մերժէ և Իզմիթի ափսոսուող հայ ժողովուրդին տխուր նակատագրին իր ենթարկուիլը կը նախընտրէ, իբր հայ կրօնական առաջնորդ, իբր հայ ժողովուրդին իսկական ղեկավար:

Նաեւ պատկերացուցէ՛ք, Հայաստանի ներկայ Նախագահ Ռոպէր Քոչարեանը, որ Հայաստանի ժողովուրդին ցաւերը, զրկանքներն ու տատապանքները մոռացութեան տուած՝ կնոջը հետ Cote-D'Azur - Monte-Carlo կ'երթայ, զքօսանաւի մը վրայ արձակուրդ անցընելու:

★ ★ ★

Վերջերս, թերթերուն մէջ կարդացիմք, Եուկոսլաւիոյ ողբերգութեան գլխաւոր պատասխանատու, C.I.A.-ի հետ գործակցող Վատիկանի Բոլոնացի գահակալին, զանազան Կաթոլիկ կրօնական և աշխարհական անձնաւորութիւններու, յետ մահու շնորհած սրբացման կոնդակները:

Այս սրբացուած անձնաւորութիւններուն մէջ, մասնաւորաբար մեր ուշադրութիւնը գրաւեցին, Կաթոլիկէ անձնաւորութիւններ որոնք, հալածանքի և ճնշումներու ենթարկուելով հանդերձ, չէին ուրացած իրենց կրօնքը և հաւատքը:

Այս պատճառաւ անոնք, յետ մահու, Վատիկանի Գահակալին կողմէ սրբութեան տիտղոսին արժանացան:

Եւ հիմա մտաբերենք, հայկական 1915-թ.ի Եղեռնին իսկական սուրբ նահատակները և, անոնց հանդէպ, Հայ Եկեղեցւոյ ունեցած դիրքորոշումը:

Հայ Եկեղեցին որ ամբողջ աշխարհի միակ ազգային Եկեղեցին է, և անկախ է բոլորովին, և ոչ մէկ ֆրիստոնեայ Եկեղեցիի հպատակութեան չէ ենթարկուած, որ ազատ է իր դիրքորոշումներուն մէջ, ինչո՞ւ, մինչեւ հիմա, 1915-թ.ի Եղեռնի նահատակները չէ սրբացուցած, քանի որ անոնք սպաննուեցան հայ ֆրիստոնեայ ըլլալուն պատճառաւ:

Եւ մանաւանդ, մինչեւ հիմա, ինչո՞ւ չէ սրբացուցած 1915-թ.ի Եղեռնին ա՛յն նահատակները որոնք, գիտակցաբար նախընտրեցին մեռնիլ, ջրնդունելով ազատ ձգուելու փոխարէն իսլամանալով թրքացու առաջարկները:

Եթէ Հայաստանեայց անկախ և ազգային Եկեղեցին սրբացնէ՛ր

այս իսկական սուրբ նահատակները, և հրեայ սուրբերէն շատ աւելի սուրբ եղող այս հերոս նահատակները հայ եկեղեցիներուն խորաններուն վրայ հանելով զանոնք պաշտամունքի ենթարկէր, եկեղեցական արարողութիւններուն ընթացքին այս սուրբ նահատակները փառաբանէր, հայ ժողովուրդին մէջ ազգային գիտակցութիւնը միշտ վառ կը մնար:

Եւ այս սուրբ նահատակներուն վեհանճութիւնը և անճնագոհութիւնը, իբր խորհրդանիշ, կը ֆանդակուէր հայ ժողովուրդին հոգիներուն մէջ:

Հայ ժողովուրդի կեանքի դժուար շրջաններուն, այս բարոյական բարձր սկզբունքները հոգեկան զօրութիւն հաղորդող, ժողովուրդին կամֆը կոփող ազդակ կը հանդիսանային:

Եւ հայ ժողովուրդը, իր ներկայի բարոյական արժէքներու սնանկացումին չէ՛ր ենթարկուեր:

Այս բարոյական արժէքներուն չգոյութեան կամ նսեմացումին պատճառաւ է, որ պատմութեան վերջին շրջաններուն հայ շատ առաջնորդներ, *աւելի շատ մեր թշնամիներուն ծառայեցին, քան թէ հայ ազգին:*

Այս բարոյական ազգային արժէքներու չգոյութեան պատճառաւ է, որ Լեւոն Տէր Պետրոսեան մը կը ցաւ մոռացութեան ենթարկել ե՛ւ 1915-ի Եղեռնը ե՛ւ Արեւմտեան Հայաստանը:

Այս բարոյական ազգային արժէքներու չգոյութեան պատճառաւ էր, որ Ռոպէր Քոչարեան մը, «Թուրքին հետ դաշնակից ըլլալ»ը հաւանական սեպեց և իր արձակուրդը Հայաստանի մէջ անցընելով հայ ժողովուրդին, իբր նախագահ, օրինակ ըլլալու տեղ, ամենէն գէշ օրինակը տուաւ, իր կնոջը հետ Monte-Carlo արձակուրդի երթալով:

«ՆԱՅԻՐԻ»ի 16 Մայիս 1998-ի թիւին մէջ, Հայաստանի պետութեան առաջին պարտականութիւնը «ժողովուրդին մէջ, բարոյական, ազգային և հայրենասիրական վերածնունդ ստեղծել է» ըսած էինք:

Միայն ա՛յս բարոյական արժէքներով զինուած ժողովուրդ մը, ֆաշաբար, ամէն տեսակի վտանգներու դէմ կրնայ պայքարիլ:

Եւ միայն հայրենասէր և ազգային խո՛ր գիտակցութիւն ունեցող ազգ մը, կրնա՛յ փարիլ ու տէր մնալ իր հողին և իր հայրենիքին:

17 - 10 - 1998

**Հ Ա Ն Ր Ա Ծ Ա Ն Օ Թ Ֆ Ր Ա Ն Ս Ա Հ Ա Յ
Ֆ Ի Լ Մ Ա Ր Տ Ա Դ Ր Ի Զ՝ HENRI VERNEUIL-Ի Ն
Ն Ա Խ Ա Տ Ե Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր Ը**

Ֆրանսա ապրող հայերուն մէջ, Charles Aznavour, Carzou և Henri Verneuil ամենէն ծանօթ հայ անձնաւորութիւններն են:

Henri Verneuil, բուն անունով՝ Աշոտ Մալաֆեան, մեր համոզումով՝ ֆրանսայի մեծագոյն ֆիլմարտադրիչ-բեմադրիչն է:

Charles Aznavour-ի նման, Հենրի Վերնէյն ալ, իր հայկական ծագումը երբեք չէ ծածկած և, ամէն տեղ, իր հայ ըլլալը ըսած է:

Իսկ Ֆրանսայի մէջ, դժբախտաբար, հոչակի տէր կարգ մը ծագումով հայեր, հակառակ անհերքելի փաստերու, իրենց հայ ըլլալը չեն ընդունիր:

Օրինակ՝ Ակադեմական Henri Troyat [զինք մկրտող քահանային վկայութիւնը կայ], Sylvie Vartan [աշխարհի մէջ «Վարդան» անունէն աւելի «Հայ» անուն կա՞յ արդեօք], Ֆրանսայի նախկին վարչապետ Edouard Balladur [Իզմիր ծնած, Նախիջեւանէն գաղթած Պահատուրեան ընտանիքի զաւակ]:

Ի՞նչ կրնանք ըսել:

Երբ մէկը «Ես հայ չեմ կ'ըսէ», ան, իրապէս, հայ կոչուելու արժանի անձ չէ մեզի համար:

★ ★ ★

Հենրի Վերնէյին 1991-թ.ին պատրաստած «Մայրիկ» ֆիլմը, եղծունէն հրաշքով վերապրող ախորեալ հայերուն պատմութիւնն է, ու նաեւ՝ Վերնէյի և իր ընտանիքին պատմութիւնը:

Վերջին տարիներուն Զուիցերիա հաստատուած արուեստագէտը, Suisse-Romand ֆրանսախօս հեռատեսիլէն հրաւիրուելով,

*Henri Verneuil
hier à Cannes*

ելոյթներ ունեցած էր:

Մենք, դիպուածով, երբեմն Հենրիի այս ելոյթներուն հետեւած ենք:

Ան, իր շարժանկարի բեմադրիչի տաղանդէն զատ, պերճախօս անձնաւորութիւն է:

Այս ելոյթներուն ընթացքին ունկնդիրները [հաւանաբար՝ հայեր] շատ անգամ, սա հարցումը կ'ուղղէին իրեն:

«Պրն. Վերնէօյ՝ հայկական ցեղասպանութեան մասին ֆիլմ մը ե՞րբ պիտի դարձնէք»:

Եւ ան, գրեթէ միշտ, նոյն պատասխանը կու տար.

«Այո, այդ մասին պիտի պատրաստեմ ֆիլմ մը:

Եւ ասկա՛ իմ «կեանքիս» ֆիլմը պիտի ըլլայ, իմ վերջին ֆիլմը:

Այնպէս որ, այս ֆիլմը, շատ կատարեալ ֆիլմ մը ըլլալու է, և ես ձախողելու իրաւունքը չունիմ այս ֆիլմի պատրաստութեան մէջ:

Այս պատճառաւ շատ պիտի աշխատիմ և, մանաւանդ, շատ պիտի մտածեմ»:

...Եւ վերջապէս 1991-թ.ին, համբաւի տէր արուեստագետին «Մայրիկ» ֆիլմը լոյս աշխարհ եկաւ, մեծ խանդավառութիւն ստեղծելով ֆրանսայի հայութեան մէջ:

«Մայրիկ» ֆիլմին սկզբնաւորութիւնը՝ սարսափելի պատմութիւնն է Եղեռնին:

Յետոյ, ֆիլմը կը վերածուի, վերապրող հայ ընտանիքի մը օտար հողերուն վրայ ապրած կեանքին պատմութեան:

Այս ընտանիքը՝ Ռոտտստոցի [Արեւելեան Թրակիոյ մէջ հայաշատ քաղաք մը: Ներկայիս՝ Tekirdag-Թուրքիա] Աշոտ Մալաքեանին ընտանիքն է:

Այսպէս՝ Վերնէօյ իր խոստումը յարգելով, իր «կեանքին» ֆիլմը ստեղծեց...:

«Մայրիկ» ֆիլմը, օտարներուն համար, թերեւս քիչ մը երկար ֆիլմ մըն է: Բայց, հայերուն համար, գաղթական հայուն տառապալից կեանքը և օտարութեան մէջ ապրող և առաջին տարիներուն անոր կրած, սաստիկ չարչարուած տարագիր հայուն հոգեբանութիւնը մարմնացնող «կոթող» մըն է:

Աշխարհի չորս կողմերը տարածուած գաղթական հայերը, այս տեսակ ֆիլմի մը կարօտն ունէին:

Անոնք, այս ֆիլմին մէջ իրօք տեսան, իրենց կեանքի պատմութիւնը, Սփիւռքի ամբողջ տարածքին իրենց ապրած «օտարի կեանքը»:

Անոնք, այս ֆիլմին մէջ տեսան նաեւ, սարսափելի այդ տարիներէն յետոյ ծնող աւելի լաւ կեանքի մը նշոյլները:

«Հայ հոգիներուն» շատ մեծ, խորին գոհունակութիւն պատճառող «Մայրիկ» ֆիլմը, հրապարակ ելլելէ քանի մը տարի յետոյ, Սփիւռքի մէջ, տարօրինակ ճակատագրի մը ենթարկուեցաւ:

Սփիւռքի մէջ, «Մայրիկ» ֆիլմը դիտել կարելի չեղաւ:

Այս մասին մեզի տեղեկացնողը, նախկին Պոլսեցի մեր բարեկամն է, ներկայիս Արժանքին հաստատուած ծանօթ անճաւորութիւն մը:

Այստեղ, պիտի նշենք, իր ըսածները.

«Buenos Aires»-ի մէջ ուզեցինք, հայ համայնքին ցուցադրել «Մայրիկ» ֆիլմը և, այս նպատակով, դիմեցինք ֆրանսական դեսպանատան մշակութային բաժնին:

Մեզի տրուած պատասխանը սա եղաւ.

«Մայրիկ» ֆիլմը աշխարհի մէջ ցուցադրելու իրաւունքը, ծախու առնուած է ամերիկեան շարժանկարի ընկերութեան մը կողմէ:

Եւ այս ընկերութիւնը, «Մայրիկ» ֆիլմը, առայժմ, հրապարակէն վերցուցած է»:

Այս խնդրին մէջ, դուք նմանութիւն կը տեսնե՞ք արդեօք, 1935-թ.ին Ամերիկա պատահած հետեւեալ դէպքին հետ:

1935-թ.ին Հոլիվուտի մէջ, «Metro-Goldwin-Mayer» ընկերութիւնը կ'որոշէ, ֆիլմի վերածել Ֆրանց Վերֆելի «Մուսա Տաղի Քառասուն Օրերը» գիրքը: Բայց, թրքական կառավարութիւնը, ճնշում բանեցնելով, արգելք կ'ըլլայ այս ծրագրին:

★ ★ ★

Այստեղ կ'ուզենք, Թուրքիոյ գուլումէն վերապրող, ուրիշ գաղթական ընտանիքի մը զաւկին ստեղծած ֆիլմին մասին արտայայտուիլ, որ «Մայրիկ»էն գրեթէ երեսուն տարիներ առաջ դարձուած է:

Կեսարիայէն, թրքական հալածանքներուն պատճառաւ, Պոլիս

գաղթող Յոյն “Kazanoglou” ընտանիքին զաւակը եղող, աշխարհահռչակ «սինէասթ» Elia Kazan-ի մասին է խօսքը:

Էլիա Գազանին 1963-թ.ին ստեղծած “America America” ֆիլմը, թրփական խժոժութիւններուն ենթարկուող Կեսարիոյ Յոյն ժողովուրդին պատմութիւնն է:

Բայց Էլիա Գազան, իր “America America” ֆիլմին մէջ, Յոյն ժողովուրդին հետ նոյն հալածանքներուն ենթարկուող հայ ժողովուրդին պատմութիւնն ալ տուած է:

Էլիա Գազան, հայ ժողովուրդին կրած չարչարանքները այնքա՛ն հարազատութեամբ և այնքա՛ն ազդեցիկ ձեւով պատկերացուցած է, որ այս ֆիլմը դիտող հայերը, այս ժապաւէնը, հայկական եղեռնին ֆիլմը նկատած են:

Իրապէս ալ, երեսուն տարիներ յետոյ, երբ այսօր կը դիտենք «Ամերիկա-Ամերիկա» ֆիլմը, թուրքերուն դէմ ցասումի նոյն զգացումներով կը լեցուին մեր հոգիները:

«Մայրիկ» ֆիլմին մէջ տեսանք, որ Հենրի Վերնէօյ, փոքր տարիքէն, «սինէասթ» ըլլալու փափաքը ունէր:

Այս նիւթին մասին կ’ուզենք այստեղ նշել նաեւ, Վերնէօյի զարմիկին՝ Ռոտոստոցի Գէորգ Մալաքեանին հետ ամուսնացած Ատրինէ Մալաքեանին [ծնեալ՝ Յակոբովիչ - Ռուբէն Սեւակի քրոջ աղջիկը] մեզի պատմածները.

Հ. Վերնէօյ իր ուսումը աւարտելէ յետոյ, կ’ուզէ իր կեանքին երազը եղող «Շարժանկարի Աշխարհին» մէջ մտնել: Ատոր համար ալ՝ շա՛տ աշխատանք կը տանի:

Եւ այդ տարիներուն կը ծանօթանայ, իրենց պէս մարսիլիաբնակ, Ֆրանսացի հանրաժանօթ դերասան Ֆերնանտէլի հետ, և միջոց մը ետք՝ անոր մտերիմներու շրջանակէն ներս կը յաջողի մուտք գործել:

Եւ այդ շրջանին է, որ Հենրի Վերնէօյ համարձակութիւնը կ’ունենայ, Ֆերնանտէլին առաջարկելու, որ, իր բեմադրութեամբ, ֆիլմ մը դարձնեն:

– Նայէ, – կը պատասխանէ Ֆերնանտէլ Հենրի Վերնէօյին, – չեմ գիտեր եթէ տեղեակ ես, որ ես, ամէն մէկ ֆիլմի համար, որքան դրամ կը պահանջեմ: Բայց գիտեմ, որ դուն, այս դրամը ինձի չես կրնար վճարել: Բայց ինչ շատ գնահատեցի, և այս պատճառով,

այս ֆիլմին համար, ֆեզմէ դրամ պիտի չառնեմ»:

Եւ, Ֆերնանտէի գնահատանքին հետեւանով է, որ կը դարձու-
ւին, Վերնէօյի բեմադրութեամբ, շատ ֆիլմեր:

Ասոնցմէ ամենէն ծանօթը, Վերնէօյ-Ֆերնանտէլ գործակցու-
թեամբ պատրաստուած “L’Homme Et La Vache” ֆիլմն է:

Այս ձեւով կը սկսի, ֆրանսական շարժանկարի աշխարհին մէջ
փայլիլ, նոր բեմադրիչ-տաղանդ մը՝ Հենրի Վերնէօյ անունով:

★ ★ ★

Վերնէօյ, «Մայրիկ»էն առաջ դարձուցած իր կարգ մը ֆիլմե-
րուն մէջ, հայկական մանր դրոշմներ դնելու ջանացեր է:

Օրինակ՝ J. P. Belmondo-ի հետ Յունաստան դարձուած ֆիլմին
մէջ, «Ագատ» անունին կը հանդիպինք:

Նոյնպէս՝ “Le Serpent” ֆիլմին մէջ, հանգոյցը կը լուծուի Արա-
րատ լեռան առջեւ առնուած պատկերի մը շնորհիւ:

Վերնէօյի «Մայրիկ»էն առաջ դարձուցած երկու ֆիլմերը, մեր
կարծիքով, անկէ առաջուան իր ոստիկանական (policier) ֆիլմե-
րէն շատ տարբեր են:

“I Comme Icare” և “Mille Millions De Dollars” անունները կրող
այս երկու ֆիլմերը, շատ հետաքրքրական և շատ իրապաշտ գա-
ղափարական խորք ունին:

“I Comme Icare” ֆիլմը, նախագահ J. F. Kennedy-ին սպանութեան
ներքին ծալքերը, շատ տարբեր և համարձակ ձեւով կը ներկայացնէ:

“I Comme Icare” ֆիլմի մէջ, Ամերիկայի անտեսանելի ուժերուն
գործունէութիւնը տեսնել և անոնց իշխանութեան մինչեւ ուր
հասնիլը նկատելով, չմտահոգուիլ անկարելի է:

Նոյնպէս՝ Հենրի Վերնէօյի “Mille Millions De Dollars” ֆիլմին
նիւթը, օրըստօրէ աւելի զօրացող ներկայ աշխարհի «Նոր Իշխա-
նաւորներուն» պատմութիւնն է:

Հենրի Վերնէօյի անհաւատալիօրէն յախուռն այս երկու ֆիլ-
մերուն մէջ, շատ աւելի տարբեր նորութիւն մըն ալ կայ:

Թէ՛ “I Comme Icare”ի և թէ՛ “Mille Millions De Dollars”ի մէջ,
հրէական այսպէս ըսած՝ “Genocide”ին մասին, բաւական երկար
«յիշատակութիւններ» կան:

Արդեօ՞ք Վերնէօյ այս մասերը, իր ֆիլմերուն մէջ, ստիպողաբար
դրած է: Եւ կամ՝ հրէական «ժենոսիտ»ը ամէն տեղ ու ամէն օր

արժարժեյու սովորութեան ու նաեւ, բոլոր ֆիլմերու մէջ, տեղ մը, հրէական «Genocide»ը յիշատակելու [օրերս ի պատուի] «նորածնութեան» յարմարելու համար այդպէս շարժած է- չենք գիտեր:

Թերեւս ալ, «I Comme Icare»ի և «Mille Millions De Dollars»ի մէջի սուր գաղափարները քիչ մը յղկելու և մեղմացնելու նպատակաւ է, որ այդ «յիշեցում»ները կրնայ կատարած ըլլալ:

Քաղով «Mille Millions De Dollars»ին՝ այս ֆիլմին հիմնական գաղափարը հետևեալն է.

«Աշխարհի տնտեսական ուժերը, ամէն օր քիչ մ'աւելի, «Միակ կեդրոնի» մը մէջ ամփոփուելու նամբան մտած են:

«Mille Millions De Dollars»ի ֆիլմին մէջ, լրագրող Paul Ker-jean, աշխարհի առաջնակարգ multinational ընկերութիւններէն G.T.I.-ի նախագահին կը հարցնէ. «1968-թ.ին վեց հազար ընկերութիւն էիք, հազար միլիաո սողարի գործ ընող: 1978-թ.ին՝ հազիւ յիսուն ընկերութիւն մնացիք:

Այսօր, 1981-թ.ին՝ երեսուն ընկերութիւն էք:

Վաղը, թերեւս, միայն հինգ ընկերութիւն մնաք:

Եւ ետքը՝ միայն մէկ»:

Այս հինգ նախադասութեանց մէջ, դեռ 1981-թ.ին Հենրի Վերնէօյին յայտնած գաղափարները, այսօրուան աշխարհի ամբողջամեծատիրական (Mondialiste) տնտեսութեան նախատեսութիւններն են:

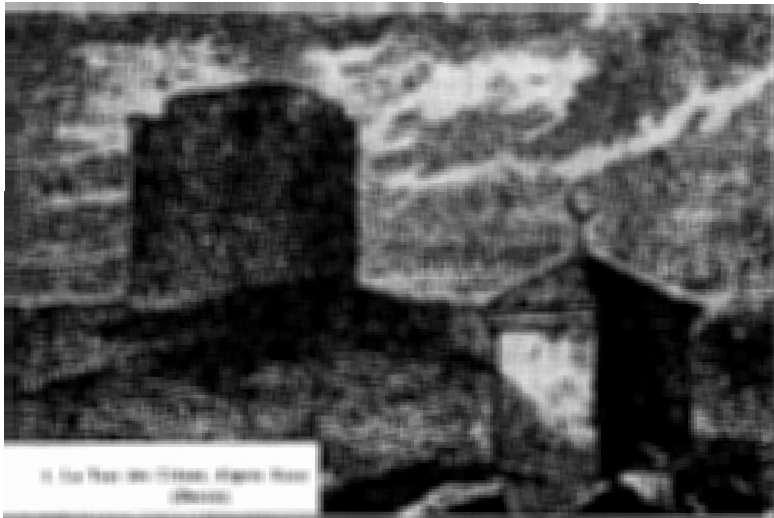
Բնական է, որ «Mille Millions De Dollars» ֆիլմին մէջ, Վերնէօյ աշխարհի տնտեսական ուժը ձեռք անցընող «Միոնիստ» կեդրոնական կազմակերպութեան» խօսքը չէ ըրած, շատ հասկնալի պատճառներով:

Արդէն Հենրի Վերնէօյէն չենք սպասեր, այս աստիճան յառաջ երթայ...:

31 - 10 - 1998

Գ Ա Ն Կ Ե Ր Ո Ւ Ա Շ Տ Ա Ր Ա Կ Ը

Ահաւասի՛կ, Օսմանցի թուրքերուն բարբարոսութեան օրինակներէն մէկը՝ Սերայիոյ «NICH» ֆաղափին մէջ մեռցրած սերպերու գանկերով՝ թուրքերուն կառուցանած Աշտարակը:

Եւ այսօր, վայրագ օսմանցի թուրքերուն մերօրեայ յաջորդները եղող սիոնիստ Ամերիկայի «Gangster»ները, սերպական Սուրբ երկիրը եղող «KOSOVO»ն ձեռք անցընելու համար, հերոս սերպ ժողովուրդին կը սպառնան, իրենց գերագանց օդային ուժերուն ոռմբերովը, ֆարուֆանդ ընել Սերայիան:

Ճի՛շդ արիւնսարբու օսմանցի թուրքերուն պէս, որոնք, 1809-թ.ին, պապանեան ժողովուրդները սարսափեցնելու համար, Սերայիոյ «Nich» ֆաղափին մէջ մեռցուած սերպերու գանկերովը՝ «Գանկերու Աշտարակ» մը կանգնած էին:

★ ★ ★

«Նայիրի»ի մէջ մեր գրութիւնները կարդացողները կը յիշեն թերևս, որ վերջին տարիներուն, սիոնիստ Ամերիկացիներուն և ասոնց խամանիկներուն կատարած հրճագութեան պատճառաւ, սերայ ժողովուրդին ենթարկուած ողբերգութեան մասին, շատ անգամներ, արտի ցաւով արտայայտուած էինք:

Եւ մանաւանդ՝ սերայ և հայ ժողովուրդներուն նակատագրի նմանութեան վրայ ծանրացած էինք:

Ասկէ բաւական տարիներ առաջ ալ՝ 24 Ապրիլ 1994-թ.ին, Պրն. Ժիրայր Նայիրիին խմբագրապետութեան շրջանին, «Արարատ» օրաթերթին մէջ, «Գանկերու Աշտարակը» խորագրով մեր մէկ գրութիւնը հրատարակուեցաւ:

Այս գրութեան նիւթը՝ այդ տարիներուն դեռ նոր սկսող Պոսնիոյ աղէտին մասին էր:

Եւ այս գրութեան մէջ, Պոսնիոյ աղէտին ներքին ծալներուն մասին, նախատեսութիւններ ըրած էինք:

1995-թ.ին Պոսնիոյ մէջ, Սերպերուն դէմ կատարուած անհաւատալի անիրաւութիւններուն պատճառաւ այժմէութիւն ներկայացրնող «Գանկերու Աշտարակը» գրութիւնը, 9 Սեպտեմբեր 1995-թ.ին, «Նայիրի»ի մէջ, կրկին հրատարակուեցաւ:

Այսօր, սիոնիստ Ամերիկացիները, Kosovo-ի մէջ, սերպերուն դէմ, ասկէ քանի մը տարի առաջ, Պոսնիոյ համար կատարած նոյն սուտ ամբաստանութիւններով, նոյն շունդալից սուտ լուրերով Աշխարհի ժողովուրդները կը խաբեն:

Ամերիկացիներուն նպատակը, իբր թէ՛ Kosovo-ի մէջ տատապող Ալպանացիներուն օգնել է:

Մինչդեռ Ամերիկացիները, գիտակցաբար, իրե՛նք հրահրեցին հարցը՝ իրենց տուած զէնքերով զինուած մէկ քանի վարձկան Ալպանացիներուն, սերայ ժողովուրդին դէմ ահաբեկչական արարքներ կատարել տալով:

Իրականութեան մէջ, Ամերիկացիներուն բուն նպատակը՝ Պոսնիոյ նման՝ Kosovo-ն ալ ձեռք անցընել և, Kosovo-ի մէջ, իրենց խամանիկ դառնալիք թրքական կառավարութիւն մը հիմնել է:

Ա՛յս է իրենց ապագայ ծրագիրներուն մաս կազմող Քոսովոյի հարցին իսկական դրդապատճառը:

Այսօր, Քոսովոյի մէջ, անոնց լարած ծուղակը աւելի լաւ հասկընալու համար, 27 Մարտ 1994-թ.ին գրուած [ուրեմն՝ ասկէ չորս-

ուկէս տարի առաջ] «Գանկերու Աշտարակը» գրութիւնը, անգամ մըն ալ ձեր ուշադրութեան կը յանձնենմ:

Տարիներ առաջ, երբ դեռ Պոլիս կը բնակէինք, տարին անգամ մը ինքնաշարժով Պոլիսէն դէպի Եւրոպա կը նամբորդէինք:

Եւ այս նամբորդութեան ընթացքին կ'անցնէինք, նախ՝ Պուլկարիայէն և յետոյ՝ Եուկոսլաւիայէն:

Պուլկարիոյ սահմաններէն Եուկոսլաւիա մտնելէ հարիւր քիլոմետր ետք, մեր նամբուն վրայ կ'անցնէինք Նիշ անունով քաղաք մը, որ իր ջերմուկներով ծանօթ է:

Եւ ամէն անգամ, Նիշ քաղաքը չմտած, նամբուն վրայ կը տեսնէինք, մեծադիր ծանուցում մը, զոր առանց նշմարելու անցնիլը կարելի չէր:

Բայց այս ծանուցումը, ապրանքի մը գովազդը ընող հասարակ ծանուցում մը չէր:

Անոր վրայ մեծատառ և չորս լեզուներով՝ ֆրանսերէն, անգլերէն, գերմաներէն և սերպերէն գրուած էր՝ La Tour Des Crânes, Schadelstorm, Tower Of Cranes և անշուշտ նաեւ սերպերէնով՝ «Գանկերու Աշտարակը»:

Այս ի՞նչ խորհրդաւոր ծանուցում էր:

Կանգ առնել և անոր ինչ ըլլալը հասկնալ կ'ուզէինք: Բայց միշտ, ուշ մնալու վախով, մեր նամբան կը շարունակէինք:

Օր մը կրկին, երբ Նիշ-էն կ'անցնէինք, այլեւս չկրցանք գապել մեր հետաքրքրութիւնը, և կեցանք:

Եւ հաւատացէք, որ մեր հոն տեսածը մեզ սարսափեցուց:

Այնտեղ մեր տեսածներէն կրած տպաւորութիւնը, մեր աչքերը բացաւ և ամէն բան շատ աւելի յստակ սկսանք տեսնել:

★ ★ ★

Իրապէ՛ս, որ գանկերու աշտարակ մըն էր, իսկական գանկերու աշտարակ մը: Եւ գանկերը իրարու վրայ դիզելով, քարէ պատ մը հիւսելու պէս, բարձրացուցեր և սարսափազդու աշտարակ մը շիներ էին:

Բայց ի՞նչ էր գաղտնիքը այս աշտարակին:

Վերջապէս, աշտարակին հսկիչ պաշտօնեայէն իրականութիւնը իմացանք:

1809-թ.ին Նիշ-ի մէջ, Սերպերը կ'ապստամբին բռնակալ Թուր-

քին դէմ: Դարերու Ազատութեան մարմաջով լեցուած հայրենա-
սէր Սերպերը, քաջաբար կը մղեն ազատագրական կռիւ Թուրքե-
րուն դէմ, բայց իրենց անկազմակերպութեան պատճառաւ, կը
կորսնցնեն պատերազմը, և մեծ թիւով զոհեր կուտան:

Եւ Թուրքերը Սերպերուն գլուխները կը կտրեն, կը մորթատեն,
մորթերը Պոլիս կը դրկեն, որ ամէն մէկ գլուխի փոխարէն, վար-
ձատրութիւն ստանան: Մաս մը գանկերով ալ բարձր «Գանկերու
Աշտարակ» մը կը շինեն, որ ողջ մնացող Սերպերը սարսափին,
վախնան և անգամ մըն ալ ապստամբութեան չդիմեն:

Բարեբախտաբար, միջոց մը ետք, Ռուսական բանակը, Պալքան-
ներու մէջ դարերէ ի վեր թրքական լուծին տակ ննջուող ազգերուն
օգնութեան կը հասնին և կ'ազատեն Ռումէները, Պուլկարները,
Սերպերը և Յոյները:

Ազատագրութենէ ետք, այս գանկերու աշտարակին քով, եկեղե-
ցի մը կը կառուցուի, և այս եկեղեցին քաջարի Սերպ ժողովուր-
դին համար Ուխտատեղի կը դառնայ:

Աւելի ուշ՝ այս ուխտատեղին թանգարանի կը վերածուի, և ամ-
բողջ աշխարհի ժողովուրդներուն կը ցուցադրուի այս «Գանկերու
Աշտարակը», թրքական վայրագութեան այս «Գլուխ գործոցը»:

Այս Գանկերու Աշտարակը տեսնելէ ետք, մենք շատ ավելի լաւ
հասկցանք, դարերով թուրքերուն վայրագութեան ենթարկուած
մեր՝ Հայ Ազգին կրած տառապանքը:

Եւ ցաւ զգացինք, որ Հայ Ազգը չկրցաւ թրքական լուծէն ազա-
տիլ Պալքանեան Ազգերուն նման, հակառակ, որ ռուսերը, Պալ-
քաններէն շատ առաջ, Արեւմտեան Հայաստանը ազատագրել սկսած
էին:

Բայց Արեւմտեան պետութիւններուն հակազդեցութեան և Պոլ-
սոյ որոշ Հայ առաջնորդներուն դաւանանութեան պատճառաւ, Հայ
Ազգը մնաց մինչեւ 1915-թ. թրքական պետութեան լուծին տակ, և
1915-թ. ին ենթարկուեցաւ, Սիոնիստներուն կարգադրութեամբ և
թուրքերու ձեռամբ, Աշխարհի վրայ անցեալի և ներկայի մէջ իր
նմանը չունեցող «Ցեղասպանութեան»:

Եւ հիմա Արեւմտեան պետութիւնները կ'ուզեն, թուրքին լուծին տակ դարերով տառապած, չարչարուած, ջարդուած, Հարաւային Սլաւիոյ ժողովուրդները, Օսմանեան շրջանի վիճակին վերածել:

Թիթոյի մահէն ետք, Արեւմտեան պետութիւններուն ներկայացաւ պատեհ առիթ, Ռուսերուն «Եղբայրները» եղող Եուկոսլաւիան [Հարաւային Սլաւները] խորտակելու:

Նախ կաթոլիկ Սերպերը, այսինքն՝ Խրուաթիան և Սլովենիան, իբրեւ անկախ պետութիւն ճանչցան: Յետոյ, Պոսնիայի մէջ, Օսմանեան շրջանին, թուրքերուն կողմէ բռնի դաւանափոխուած Սերպ ժողովուրդը գաղտնաբար զինել սկսան, իրենց գործակալներուն միջոցաւ: Ոյժ տուին կրօնական մոլեռանդութեան: Երեւակայեցէ՛ք, որ իրենց կրօնապետը՝ ամերիկացի «Մօլլա» մըն է:

Այս քաղաքականութեան բնական հետեւանքը եղաւ այն, որ միջոց մը ետք, բռնի դաւանափոխ եղածները, սկսան յարձակիլ Սերպերուն վրայ:

Եւ ետքը, երբ Սերպ ժողովուրդը ինքնապաշտպանութեան դիմեց, սիոնիստ արեւմտեան պետութիւնները, ահռելի հակաքրոթականտայի մը սկսան ամբողջ աշխարհի մէջ՝ հեռատեսիլներով, մամուլով և ուրիշ միջոցներով, որ Սերպերը իբր ջարդարար ամբաստանեն:

Եւ իսլամները պաշտպանելու պատրուակով [երբ իրենք են Իսլամ Արաբներուն հողերը յափշտակողները] գրաւեցին Պոսնիան, որուն հետեւանքը կրնայ ըլլայ, միջոց մը ետք, Պոսնիայի մէջ կրօնադաւանական անկախ պետութեան մը ստեղծուիլը:

Նոյն խաղը պիտի խաղան ապագային, իբր թէ պաշտպանելու համար Քոսովոյի Իսլամ Ալպանացիները, յետոյ՝ Սկիւպի Մակեդոնացիները, իսկ աւելի ետքը՝ շատ աւելի դիւրութեամբ միեւնոյն բանը պիտի ընեն, Պուլկարիայի մէջ, բռնի դաւանափոխուած Պուլկարներուն համար, որոնց թիւը մէկ միլիոնէ աւելի է:

Եւ կարգը պիտի գայ Յունաստանի Արեւմտեան Թրակիայի հողերուն վրայ գտնուող դաւանափոխուած յոյներուն:

Այս ճեղքով՝ ճամբան բացուած պիտի ըլլայ Թուրքիոյ նախագահ Սիլվէյման Տէմիրելին երազած, «Ատրիադիկէն մինչեւ Զինաստան երկարող, «Մեծն Թուրքիա»-յին ստեղծման առջեւ:

★ ★ ★

Այս խաղին նախերգանքը Սիոնիստները կատարեցին 1974-թ ին Կիպրոսի մէջ:

Այն ատենուան Ամերիկայի Արտաքին Գործերու Նախարար հրէածին Հենրի Բիսինըրի թելադրութեամբ և Հենրի Բիսինըրին Ամերիկեան համալսարանի մէջ աշակերտը եղած Թուրքիոյ վարչապետ Պիլէնտ Էնէվիտի կարգադրութեամբ, Թուրքերը յարձակեցան Կիպրոսի վրայ, «խաղաղութեան արշաւանք»ի անունով, ջարդեցին կիպրացի Յոյն ժողովուրդը և գրաւեցին Կիպրոսի գրեթէ կէսին մօտ տարածութիւնը: Եւ Կիպրոս կը մնան, աւելի քան քսան տարիէ ի վեր, Միացեալ Ազգեր ըսուած կազմակերպութեան լռելեայն հաւանութեամբ:

Որովհետեւ 1973-թ ի Իսրայէլ-Եգիպտոս՝ «Գիբուր»ի պատերազմին տեսնուած էր, որ Կիպրոսի կողին լաւագոյն և անփոխարինելի օդանաւային խարխիսն էր, Հրէաստանը պաշտպանելու համար, և Մակարիոսի չէզոքութեան ֆաղափականութիւնը պիտի վտանգէր Հրէաստանի ապահովութիւնը:

Եւ նկատի առնել, որ Պիլէնտ Էնէվիտ թուրքը, դեռ վարչապետ չեղած, իբր լրագրող և բանաստեղծ, Հելլէն ժողովուրդին ուղղուած եղբայրութեան և սիրոյ բանաստեղծութիւններ գրած էր ընկերվարական գաղափարներով: Բայց, ինչպէս որ ատենօք, Յոյն երեսփոխան մը, Օսմանեան Խորհրդարանին մէջ թուրքերուն երեսին պոռայու ֆաշութիւնը ունեցած էր՝ «Ճերմակ շուն, սեւ շուն, շունը շուն է. դուք ալ, ո՛վ որ ալ ըլլաք, թուրք էք»:

Յոյն երեսփոխանը իրաւունք ունէր. Թուրքը, ըլլա՛յ Պիլէնտ Էնէվիտին պէս Սոցիալիստ, Ալիապան Թուրքէշին պէս Ֆաշիստ և կամ Հայտար Ալիեւին պէս Կոմունիստ՝ Թուրքը Թուրք է:

Եւ այսօր, Bosnia-ի ողբերգութենէն քանի մը տարի ետք, նոյն «յանկերգ»ը, նոյն սուտերով, նոյն բեմադրութեամբ կը կրկնուի Kosovo-ի մէջ:

Սիոնիստ Ամերիկացիներուն խամահիկը եղող՝ «NATO» ըսուած հրէշային կազմակերպութիւնը, ոմրակոծումներով կը սպառնայ Սերպերուն, որ իրենց ուժերը ֆաշեն Kosovo-էն:

Ան կ'ուզէ որ ֆաշուին սերպ գինուորները, և ֆաշուին նոյնիսկ սերպ ոստիկանները, որ գոյանալիք պարապութենէն օգտուելով, դաւանափոխ վայրագ Ալիան յելուզակները ազատօրէն յարձակին Kosovo-ի սերպ ժողովուրդին վրայ և թալանեն ու ջարդեն:

Եւ սերպերը ստիպուին՝ իրենց դարաւոր պատմական հայրենի-
քը՝ Kosovo-ն պարպել և հեռանալ: [Ինչպէս որ նոյնը ըրած էին
թուրքերը Արևմտեան Հայաստանի մէջ, դարերու տելոդութեամբ,
մինչև այն օրը՝ 1915-թ.ի Եղեռնի օրը, երբ ի սպառ ու բոլորովին
ոչնչացուցին հայերը և թրքացուցին մեր հայրենի հողերը]:

Այս ձևով պիտի իրականանայ սիոնիստ Ամերիկացիներուն ծրա-
գիրը՝ Kosovo-ի մէջ, իրենց իշխանութեան տակ, դաւանափոխ ալ-
պանացիներու պետութեան մը ստեղծումը:

★ ★ ★

Եւ այս ողբերգութեան մէջ, մեզի համար ամենէն ցաւալին այն
է, որ ֆաղափակիրք ըսուած սա Արևմտեան Աշխարհին մէջ, ոչ մէ-
կը իրականութիւնները ըսելու համարձակութիւնը ունեցաւ:

Ընդհակառակը՝ բոլոր թերթերը, բոլոր ուստիոները, բոլոր հե-
ռատեսիլները և բոլոր ծանուցումի աղբիւրները միաձայնութեամբ,
ամէն օր, ամէն ժամ «NATO»ի այս հրէշային սպառնալիքները
կրկնեցին շարունակ, իբր Աշխարհի առաջին և կարեւորագոյն լուր:

Այս ձևով անոնք կրկին ապացոյցը տուին, որ սիոնիստ Ամերի-
կացիները, իրենց գէնֆին և մանաւանդ «Դրամ»ին ուժովը, գրեթէ
բոլոր պետութիւնները և լրատու աղբիւրները խամանիկի են վե-
րածած:

Եւ այս խամանիկ պետութիւնները՝ իրենց տրուած հրահանգ-
ները թութակի պէս կը կրկնեն և «Robot»ի պէս, առանց մտածե-
լու, կը գործադրեն:

★ ★ ★

1995-թ.էն սկսեալ, «Նայիրի»ի մէջ հրատարակած գրութիւն-
ներով, ըսած էինք թէ՝

«Ամերիկան «Մեծն Իսրայէլ» մըն է. և Ամերիկայի նախագահ-
ները սիոնիստ կեդրոնական կազմակերպութեան գործակալներն
են:

Թերեւս, 1995-թ.ին, այս գրութիւնները կարդացողներուն մէջ
գտնուեցան, մեր ֆողագերծած «իրականութիւններուն» համամիտ
չեղող անձեր:

Բայց այսօր, Clinton-ի գայթակղութեան բացայայտուելէն յե-
տոյ, ամբողջ աշխարհն գիտէ, թէ Ամերիկայի նախագահը, Սիո-

նիստներուն ձեռքին գործիք մըն է միայն:

Եւ Սիոնիստ աշխարհակալ կայսրութեան իսկական ղեկավարութիւնը, Սիոնիստ կեդրոնական կազմակերպութիւնն է:

Եւ այս կազմակերպութեան գլուխը կը գտնուի, մեծ հաւանականութեամբ՝ հրեայ Henry Kissinger-ը:

Ամերիկեան կառավարութիւնը, այս կազմակերպութեան հրահանգները կը գործադրէ միայն:

Եւ արդէն՝ ամերիկեան կառավարութեան անդամներուն գրեթէ մեծամասնութիւնը՝ ծանօթ ու թափուն հրեաներ են:

Նշենք միայն քանի մը հասր՝

Արտաքին գործերու նախարարը՝ Madeleine Albright. Չեխ - հրեայ վիուկ մը, որ աշխարհի քաղաքականութիւնը կը ղեկավարէ:

Պաշտպանութեան նախարարը՝ William Cohen. հրեայ մը, որուն ձեռքը կը գտնուի աշխարհի զէնքի ուժը:

Արտաքին Առեւտուրի նախարարը՝ David Aaron. Հրեայ մը, որուն ձեռքն է աշխարհի առեւտուրը:

Եւ մանաւանդ՝ դրամական գործառնութեան՝ F. E. D-ի նախագահը՝ Հրեայ Alan Greenspan - որ բովանդակ աշխարհի դրամական ուժին միահեծան տէրն է:

Եւ նաեւ, հունգարացի հրեայ միլիառատէր՝ George Soros.

Այս անձը ամերիկեան կառավարութեան մաս չի կազմեր, բայց՝ պետութեան մէջ պետութիւնն է:

Այս այն Soros-ն է, որ իր միլիառներուն խաղերովը, սակարաններուն մէջ կատարած միջամտութիւններով, շատ մը երկիրներ սնանկութեան առաջնորդեց:

★ ★ ★

Եւ Clinton-ը, այս սիոնիստ կազմակերպութեան ձեռքին մէջ, գեղադէմ “Mannequin” մըն է միայն:

Սիոնիստները՝ Clinton-ը դեռ Arkansas-ի կառավարիչ եղած շրջանէն, արդէն գիտէին անոր կարողութիւնները և տկարութիւնները, և մանաւանդ՝ անոր sexy մոլութիւնները:

Եւ Սիոնիստներն էին, որ Clinton-ը Ամերիկայի նախագահութեան առաջնորդեցին, շատ լաւ գիտնալով, որ անոնք, այս գեղադէմ Mannequin-ը պիտի ուզածնուն պէս խաղցնեն:

Եւ, իրապէս ալ, այդպէս եղաւ:

Եւ Ամերիկան, այս գեղադէմ նախագահին շրջանին, օրէ օր, քիչ մ'աւելի, սիոնիստական գաղթավայրի մը վերածուեցաւ:

★ ★ ★

Գ Ա Յ Թ Ա Կ Ղ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ս Կ Ի Զ Բ Ը

Գայթակղութիւնը՝ Paula Jones-ով սկսաւ: Saxophonist Clinton-ին տուած դասերը՝ sexy-saxophone-ի դասերը՝ Paula Jones-ը հրապարակեց:

Եւ գայթակղութիւնները, մէկը միւսին ետեւէն շարունակուելով, հասան մինչեւ Monica Lewinsky-ին:

Clinton-ը Monica Lewinsky-ին, բաւական երկար ատեն, sexy-saxophone-ի դասեր տուած էր:

Եւ այս դասերուն բոլոր մանրամասնութիւններուն, ամբողջ աշխարհն տեղեակ եղաւ:

Եթէ Clinton-ին տեղը, ուրիշ մէկ նախագահ մը ըլլար, այսֆա՛ն գայթակղութիւններէ յետոյ, անպայման կը հրաժարէր:

Բայց Սիոնիստները, ընդհակառակը, զինք տիղմի մէջ մխրճելէ յետոյ, ամէն բան ըրին, որ Clinton նախագահ մնայ:

Որովհետեւ Սիոնիստները այս գայթակղութենէն օգտուելով, իրենց ուզածէն շատ աւելին պիտի կրնային պարտադրել այս «գեղադէմ և sexy» նախագահին:

Ի՛նչ մեծ ուրախութիւն էր, Սիոնիստներուն համար:

Իրենց ձեռքը՝ բարոյական արժէքներէ զուրկ, բոլորովին խամանիկի վերածուած նախագահ մը ունէին:

Նախագահ մը՝ որ, նոյն ատեն, աշխարհի միահեծան տէրը եղող պետութեան մը նախագահն էր:

Բայց մանաւանդ՝ Սիոնիստներուն համար ամենէն կարեւորը այն էր, որ այս նախագահի «բարոյականը» օրինակ պիտի դառնար համայն աշխարհին: Եւ անով, իրենք պիտի ա՛լ աւելի տկարացնէին ընտանեկան կապերը, աւանդութիւնները և մարդկային բարոյական արժէքները մարդկային ընկերութենէն ներս:

★ ★ ★

Այս բարոյական արժէքներուն տկարացման պատճառաւ է, որ այսօր, Kosovo-ի մէջ կատարուած ողբերգութեան դէմ, Արեւմտեան աշխարհի մէջ, ոչ մէկը գլուխ բարձրացնելու կարողութիւնը ունեցաւ:

Եւ ասկէ ետքն ալ՝ բնա՛ւ պիտի չունենայ:

Ինչպէս որ, ասկէ առաջուան մեր գրութիւններուն մէջ, ըսած էինք՝

Սուտերու վրայ հիմնուած աշխարհի մը մէջ կ'ապրինք, ուր Յունա-Եւրոպական ֆաղափակրթութեան բարոյական բոլոր արժէքները ֆանդուած են:

Եւ այս պատճառաւ՝

Միոնիստական աշխարհակալ կայսրութեան լուծին տակ ճնշուող այս աշխարհին մէջ, Robot - մարդ արարած մը ըլլալով ապրելու ցաւը ունինք:

14 - 11 - 1998

«ԿԱԹՈՂԻԿՈՒԹԻՒՆՍ
ՁԵՄ ՓՈԽԵՐ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ .
ՀԱՅՈՒԹԻՒՆՍ
ՁԵՄ ՓՈԽԵՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՒԹԵԱՆ»:

ԱՐԲԱՀԱՅՐ ՄԽԻԹԱՐ ՍԵՐԱՍՏԱՅԻ [1676-1749]
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԿԱԹՈՂԻԿ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ
ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Հայ ազգին ճախողութեանց առաջնակարգ դրդապատճառներէն եղած են՝ մեր անճնական համոզումով՝ հետեւեալ երկու եղելութիւնները.

Առաջինը՝ 19-րդ դարու ընթացքին, հայ ժողովուրդին մէջ կաթոլիկութեան և բողոքականութեան ծաւալումն է:

Երկրորդն ալ՝ 19-րդ դարու վերջաւորութեան, հայ փաղափական իրերամերժ կուսակցութիւններուն կազմուիլը:

Մեր նախորդ գրութիւններուն մէջ, 19-րդ դարու վերջաւորութեան կազմուած հայ կուսակցութիւններուն, հայ ազգային ազատագրական պայքարին մէջ անոնց ունեցած երկփեղկիչ ու ջլատիչ դերը բացատրելու ջանացած էինք:

Այս գրութիւնով ալ, մանաւանդ 19-րդ դարուն, հայ ժողովուրդին մէջ տարածուիլ սկսած կաթոլիկութեան և բողոքականութեան կատարած վնասակար դերին մասին, մեր սեփական համոզումները բացատրելու պիտի ջանանք:

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ 19-րդ դարուն, օտարադաւան միսիոնարներ հարիւրներով, հազարներով խուժեցին հայ ժողովուրդին լայն խաւերէն ներս:

Ի՞նչ ընելու համար:

Հայ ժողովուրդը ֆրիստոնեա՞յ դարձնելու համար:

Հայ ազգը, երբ դեռ եւրոպական ժողովուրդները փարայրներու մէջ կ'ապրէին, Քրիստոսի առաքեալներուն ձեռամբ, ֆրիստոնեական հաւատքը իւրացուցած էր արդէն:

Հայաստանն ալ ֆրիստոնէութիւնը, իբր պետական կրօն ընդունող, աշխարհի առաջին պետութիւնը եղած էր:

Ինչո՞ւ, ուրեմն, Արեւմտեան պետութիւններուն գաղթագործման (Colonisation) ամենակարեւոր գէնքը եղող, իրենց *փրովականտ*-ի գիւնուորները՝ միսիոնարները, 19-րդ դարուն, 1500 տարիներէ ի վեր ֆրիստոնեայ եղող հայ ժողովուրդին վրայ ուղարկեցին:

Մանաւանդ՝ 19-րդ դարուն, Օսմանեան Կայսրութեան փլուզման շրջանին, երբ թուրքերուն լուծին տակ ննշուած ազգերը անկախութեան պայքարով ազատութեան կը տիրանային, ճիշդ այդ տարիներուն Կաթոլիկ և Բողոքական միսիոնարները, իբր թէ մեր «հոգիներուն փրկարարները» [իրականութեան մէջ՝ հայութեան «հոգէտները»] ըլլալով, հայ ժողովուրդին մէջ տարածուեցան և պատակտեցին մեր 1500 տարուան կրօնական և ազգային միասնականութիւնը:

Եւ մեզի համար հարցական մեծ նշան մըն է, թէ ինչո՞ւ Արեւմտեան ֆաղաֆակիրք կոչուած պետութիւնները, իրենց փրովականտի գիւնուորները՝ միսիոնարները այդ տարիներուն չուղարկեցին՝ Յունաստանի, Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ և Սերպիոյ վրայ, այլ՝ կեդրոնացուցին, մասնաւորապէս՝ Հայաստանի:

Եւ ճիշդ ա՛յն տարիներուն, երբ Հայ ազգը, Պալքանեան ազգերուն նման, ազատութեան պայքար պիտի մղէր թուրքերուն դէմ, միսիոնարացաւ Կաթոլիկ և Բողոքական բաժանումներուն պատճառաւ, ներքին ջլատիչ պայքարներուն մէջ, որոնց հետեւանքները շատ վնասարեւ եղան մեր ազգին համար:

Դուք, այս միսիոնարներուն՝ Հայ ազգին ազատութեան տիրանալու առիթի ներկայացման տարիներուն, իր մէջ ուղարկուիլը իրօ՛ք դիպուած է կ'ըսէ՞ք: Թէ՞ ոչ, գայն կը սեպէք, «սաղայէլական ու ճիւղային» կազմակերպութեան մը կողմէ իրենց ապագայ ծրագիրներուն իրագործման համար, մահուան դատապարտուած հայ ազգին բնաջնջման հանգրուաններէն մէկը:

Մենք, այդքան միամիտ ըլլալ պիտի չուզենք, այս միսիոնարներուն Հայաստան խուժելը դիպուածի վերագրելով:

★ ★ ★

Մեր մէջէն շատեր կը հաւատան, թէ կաթոլիկութիւնը և բողոքականութիւնը, շա՛տ նպաստած են, մանաւանդ 19-րդ դարուն, հայ ժողովուրդէն ներս, Ազգ. կրթութեան և մշակոյթի զարգաց-

ման և տարածման:

Անկարելի է ժխտել, որ իրօք, այս միսիոնարները, որոշ չափով մը, հայ մշակույթի զարգացման նպաստեցին:

Այո, Կաթոլիկութիւնը և Բողոքականութիւնը, իրենց տարած աշխատանքով, ծառայեցին հայ ազգին կրթա-մշակութային յառաջդիմութեան:

Բայց, ինչի՞ փոխարէն և ի՞նչ գնով եղաւ մշակութային այս զարգացումը:

Հայ ժողովուրդը, ի՞նչ վնասեց ասոր փոխարէն:

Հայ ժողովուրդի պատակուման, բաժանման և ինքնասպառիչ հակամարտութիւններու ստեղծման ու հրահրումին գնով եղաւ մշակութային այս զարգացումը:

Ու, աւելի շատ, ժողովուրդին ազգային միասնականութեան ջատուելուն հետեւանքով է, որ հայ ազգի գլխուն եկան, աւելի մեծ հեշտութեամբ, բոլոր այն անհալի դժբախտութիւնները, զորս մէկ խօսքով կ'անուանենք՝ *Հայկական եղեռն*:

★ ★ ★

Մենք, այստեղ, օտար ֆարոգչութեամբ, Հայաստանի հողերուն վրայ ու հայաշատ կեդրոններուն մէջ յայտնուած, այսպէս ըսուած՝ «Հայ Կաթոլիկ» և «Հայ Բողոքական» նոր հայու տիպարներուն հայկականութեան չափանիշը նշդելու պիտի ջանանք նշելով, որպէս շատ ուշագրաւ ապացոյց՝ թուրքերուն ունեցած տեսակետը «Նոր հայերու» այս տիպարներուն մասին:

24 Ապրիլ 1915-թ.ի սարսափելի օրերն են: Օսմանեան Կայսրութեան սահմաններուն մէջ ապրող բոլոր հայերը [Պոլիսէ և Իգմիրէ գատ] դէպի Սուրիոյ անապատները կը էջուին:

Բայց, կարգ մը և յատկապէս արեւմտեան Անաթոլիայի *Վիլայէթներուն* [նահանգներուն] մէջ, Կաթոլիկ և Բողոքական հայերը ախորժ գերծ կը կացուցուին:

Ահա, ըստ մեզի, մեծագոյն ապացոյցը, որ սոյն դաւանութեանց պատկանողները «իսկական հայեր» չէին նկատուեր, և թուրքերուն համար անոնք վտանգ չէին ներկայացներ, և այդ պատճառաւ ալ անոնք, եղեռնի սկիզբներուն, ախորժ գերծ մնացին, շատ մը նահանգներու մէջ:

★ ★ ★

Մենք՝ Հայ Առաքելական եկեղեցիին պատկանող հայերս, ունեցած ենք և դեռ այ ունինք Կաթողիկ և Բողոքական հայեր իբր ծանօթ, իբր բարեկամ որոնք, հոգիով ու մտքով, իսկական հայեր են:

Մենք երբեք պիտի չմոռնանք, մեր անգուգական բարեկամը, բացառիկ հայ ու իսկական հերոս Վերապատուելի Յարութիւն Հելվանեանը:

Ան՝ մեր ճանչցած մէկ քանի բացառիկ անձնաւորութիւններէն էր, իսկական «Սուրբ հայ» կոչուելու արժանի:

Հօրը կողմէ Առաքելական իսկ մօրը կողմէ Բողոքական վերապատուելի Հելվանեանի կեանքին նպատակը եղած էր՝ «Հայուն օգնել»:

Ան է, որ Բ. Աշխարհամարտին, գերի ինկած Հայաստանցի զինուորները, Ֆրանսայի մէջ, մահուան վտանգէն փրկեց:

Ան է, Հայ Գաղտնի Բանակի հերոսներէն՝ Ալեք Ենիգոմուշեանին, ժընեւի դատարանին մէջ, իբր պաշտպան-վկայ թիկունք կանգնողը:

Ան է, Փարիզի մէջ, թրքական հիւպատոսարանը գրաւող «Վան Գործողութեան» չորս հերոսները դատարանի մէջ, իր վկայութեամբ պաշտպանող միակ հայ կրօնականը: Եւ մտածել, որ դատավարութեան օրերուն, Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ առաջնորդը՝ Սերովբէ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան, Փարիզէն հեռանալով Քօթ Տ'Ազիւր կ'երթար հարցումներու «նշաւակ» չըլլալու համար:

Վերապատուելի Յարութիւն Հելվանեան, մեր ճանչցած միակ հայ կրօնականն է, որ Հայ Գաղտնի Բանակի բանտարկեալ հերոսներուն այցելութեան կ'երթար և անոնց, ամէն տեսակէտով, պաշտպան կը կանգնէր:

Մենք, մեր մօտ ունինք նամակներ, որոնք Հայ Գաղտնի Բանակի հերոսներէն՝ Վարուժան Կարապետեանին կողմէ գրուած երախտագիտութեան գիրեր են, ուղղուած Վերապատուելի Յարութիւն Հելվանեանին, հետեւեալ վերատուութեամբ՝

«Իմ սիրելի հայրիկ՝ Վերապատուելի Յարութիւն Հելվանեան»:

★ ★ ★

Բայց, Վեր. Յարութիւն Հելվանեանի պէս հերոսներ, բացառութիւններ են:

Եւ այս բացառութիւնները չեն կրնար մոռցնել տալ մեզի, կաթողիկէ և բողոքական դաւանութիւններուն օտարամուտ ըլլալու հանգամանքը, և այդ տարրերը հայութեան մէջ մուծող պարագր-լուխներուն, հաւատքի ու մշակոյթի դիմակի տակ, հայութեան բազմադարեան կրօնական միասնութիւնը պառակտելով ժողովուրդը իրենց կրօնական դաւանութեանը ենթարկելու նպատակը:

Այս մասին պիտի ուզենք, իբր կարեւորագոյն փաստ նշել, նոյն-ինքն՝ Կաթողիկէ Վեներաբլեան Միփթարեաններու կողմէ հրատա-րակուած շատ ծանօթ «Բազմավէպ» հանդէսին 1986-թ.ի 1-4 թի-ւին, էջ 96-ի մէջ տեղ գտած Հայր Սահակ Ճեմնեմեանի գրութեան հետեւեալ տողերը.

«Պապերու կողմէ արեւելեան լեզուներով տպարան հաստատե-լու նպատակը մէկ էր. տպագրուած գիրքերը միսիոնարներու կող-քին յարմարագոյն միջոցն էր տարածելու Կաթողիկէ վարդապե-տութիւնը, դարձի բերելու արեւելեան եկեղեցիները, որոնք ան-խուսափելի կերպով ունէին հերետիկոսութիւններ:

Կղեմէս Ը. Պապը 1599-ին, կը հաստատէ «ՀԱԻԱՏՈՅ ՏԱՐԱԾ-ՄԱՆ ԺՈՂՈՎԸ» (Congregazione Di Propagandafide) որ, քանի մը տարի կեանք ունենալէ յետոյ, կը դադրի:

Գրիգոր ԺԵ. Պապը 1622-ին [գայն] կը վերահաստատէ ու, այ-նուհետեւ, մինչեւ օրս, [ան] մնացած է կանգուն»:

Ահա, այս «Հաւատոյ Տարածման» քարոզչութեան «փրոփա-կանտ»ին ենթարկուած է, ուշիմ երիտասարդ Մանուկ-ը, կրօնա-կանի անունով՝ Միփթար Սեբաստացի:

Ան 1701-թ.ին, Պոլսոյ մէջ, գրաւուելով կաթողիկէներէն, անոնց դրդումով հիմնած է, Առաքելական եկեղեցիէն հեռանալով, իր առաջին Կաթողիկէ կառոյցը:

Այս անջատողական կեցուածքին պատճառաւ բնական է, որ մեր Հայաստանեայց եկեղեցիին ընդդիմութեան ենթարկուող Միփ-թարը, իր գործակիցներով, խոյս տար նախ Յունաստանի Բելերո-նէզի նահանգին Մեթոն քաղաքը որ, այդ շրջանին, վեներաբլեանե-րուն իշխանութեան ենթարկուած էր:

Եւ միջոց մը ետք, թուրքերուն հետ վեներաբլեաներուն պայքա-րին պատճառաւ, Յունաստանէն կը հեռանայ և, վերջնականապէս, կը հաստատուի Վեներաբլե:

Վեներաբլեները իրեն կը նուիրեն, բորոտներուն բնակած մէկ

կղզին՝ «San Lazzaro» անուևով:

San Lazzaro, որ հայերէևով կը թարգմանուի՝ Սուրբ Ղազար, «Բորոտներուն Սուրբ»ն է Վենետիկի մէջ, և հայութեան հետ որեւէ կապ չունի:

Եւ Սան Ղազար կղզին կը վերածուի՝ կաթողիկէներու «Հաւատոյ Տարածման» կազմակերպութեան հայկական բաժնի կեդրոնի:

Այս ձեւով Սուրբ Ղազար կղզին կը բարգաւանի և հայ մշակոյթի Եւրոպայի ամենէն կարեւոր կեդրոնը ըլլալու համբաւը կը շահի:

Բայց, մեզի համար, իրականութեան մէջ, հայուն կրօնա-ազգային միասնականութիւնը շատելու ծառայող կեդրոն մը եղած է ան:

Շատ ծանօթ պատմութիւն է: Ինքզինք հայ մտքի լուսաւորութեան ուսիվիրայ նկատող Արքահայր Միսիթար Սեբաստացիին կը հարցնեն՝

«Արքահայր, դուն նախ հա՞յ ես, թե՞ կաթոլիկ ես»

Ի՞նչ պատասխան կու տայ, կաթողիկէ Արքահայրը.

«Հայութիւնս չեմ փոխեր կաթոլիկութեան.

Կաթոլիկութիւնս չեմ փոխեր հայութեան»:

Մեր մօտ ասացուածք մը կայ, որ կ'ըսէ՝

«Ո՛չ թոչուն է, ո՛չ ալ ուղտ»: Իրականութեան մէջ, ո՞վ է Միսիթար Սեբաստացին:

Մեր անձնական համոզումով՝ շատ ուշիմ ու շատ խորամանկ, բայց մոլորած հայ մը, որ ենթարկուած էր Պապերուն, դառնալով կամակատարն անոնց:

★ ★ ★

Այստեղ կ'ուզենք, կարգ մը մէջբերումներ ընել, «Մուրատ Ռաֆայէլեան» Վարժարանէն շրջանաւարտ Տօթ. Կարապետ Պորանեանին «Յուշեր»էն:

Ինչպէս մեր նախորդ գրութիւններուն մէջ նշած էինք՝ Սփիւռքի մէջ ապրող իւրաքանչիւր գաղթական հայ ընտանիքի կեանքին պատմութիւնը, «հատմանի ողբերգութիւն մըն է», անտեսուած, մոռացութեան ենթարկուած “Drame” մը:

Նոյնպէս, Տօթ. Կարապետ Պորանեանի կեանքը՝ Սփիւռքի մէջ ապրող գաղթական բիւրաւոր հայ ընտանիքներուն կեանքի պատ-

մութիւններուն նման, տխուր վէպ մըն է:

1916 թուականին, Արեւմտեան Անաթոլիայի հայաշատ քաղաքներէն՝ Ազշէհիքի մէջ ծնած Կարապետ Պորանեանին հայրը, 1914-1918-թ.ի Աշխարհամարտին, միլիոնաւոր հայերու նման, թուրքերուն կողմէ կը նահատակուի:

Իր մայրը, Կարապետին և իր ընտանիքի քանի մը անդամներուն հետ, վերջին վայրկեանին կը յաջողին փախչիլ և, յունական խարխուլ շոգեմաւի մը միջոցաւ, կ'ապաստանին յունական Գորֆու կղզին:

Այդ քաղաքին օրերուն, այդ փոքր կղզիին մէջ, ջարդէն ազատած երեսուն հազար գաղթական հայեր համախմբուած էին:

Այս գաղթականներուն մէջ էին նաեւ՝ Վահան Թէֆէեանը, Յակոբ Օշականը, Արշակ Ալպոյանեանը, Թէոդիկը, Ջիֆթէ Սարաֆը, Նշան Պէշկէօաշեանը, Գէորգ Կառվարեանը:

Այս գաղթական հայու ընտանիքին կեանքը տանելի դարձնելու համար, Կարապետին մայրը՝ երկար փնտոտութեան հետ, ծանօթի մը միջոցաւ, Գորֆուի պանդոկներէն մէկուն մէջ, խոհարարի գործ կը գտնէ:

Փոքրիկ Կարապետին ուսումնական կեանքը նախ կը սկսի Գորֆուի նոր հիմնուած հայկական նախակրթարանին մէջ և հոն, իբր տնօրէն և ուսուցիչ կ'ունենայ Գէորգ Կառվարեանը:

Այս հայկական նախակրթարանէն յետոյ, իբր շատ յաջող աշակերտ, Կարապետ կ'ընդունուի Գորֆուի Իտալական Սէն-Ժան Պարթիստ՝ Ֆրերներու վարժարանը:

Այս վարժարանին մէջ Կարապետ, ամէն տարի, դասարանին առաջինը կը հանդիսանայ և կը պարգեւատրուի առաջին ոսկի մետալով:

Այս յաջողութեան տարիներուն է, որ իտալական դպրոցին «ֆրեր»ները կ'ուզեն Կարապետը դրկել իրենց [ֆրերներու] միաբանութեան կեդրոնը, Կաթոլիկ «ֆրեր» հասցնելու համար:

Նոյնպէս՝ այդ շրջանին Գորֆու կղզին գտնուող վերապատուելի Ճէնիգեանը, տեղեկանալով Կարապետ Պորանեանին իբր աշակերտ փայլուն ապագայ խոստանալուն մասին, կ'ուզէ գինձ Ամերիկա դրկել, որ Կարապետ հոն, հայ Բողոքական պատուելի պատրաստուի:

Այս երկու առաջարկներն ալ՝ հայ մայրերու օրինակելի տիպար

եղող Կարապետին մայրը կը մերժէ, և կը նախընտրէ շարունակել տաժանագին իր աշխատանքը, «հայ» պահելու համար իր զաւակը:

Եւ վերջապէս 1933-թ.ին, Կ. Պորանեանը, ծանօթ գրագէտ Թովմաս Թէրզեանի զաւկին՝ Եդուարդ Թէրզեանի բարեխօսութեամբ, առանց վնարումի՝ «պուրա»ով աշակերտ կ'ընդունուի Վենետիկի Մուրատ Ռաֆայէլեան Վարժարանը:

Կ. Պորանեանը միփթարեաններուն այս դպրոցին մէջ կ'ուսանի մինչեւ 1935-թ. և մեծ յաջողութեամբ կ'աւարտէ դպրոցին ուսումնաշրջանը:

Այդ տարիներուն է, որ այս Մուրատ Ռաֆայէլեան վարժարանին մէջ, իր նկարագիրը կը կազմուի և կը վերածուի 19 տարեկան հասուն երիտասարդի մը:

Եւ այս երիտասարդ Կարապետ Պորանեանն է, որ կը տեսնէ և կը ծանօթանայ Կաթողիկէ որոշ վարդապետներուն գօռձ, նեղմիտ մտայնութիւններուն: Կը ճանչնայ անոնց տմարդի նկարագիրն ու փոքրագութիւնը:

Եւ կը յիշէ, բնական է՝ Դանիէլ Վարուժանը, որ Վենետիկի Մուրատ Ռաֆայէլեան Վարժարանէն շրջանաւարտ ըլլալէ ետք, Միփթարեաններուն կողմէ տրուած փոքր պուրսով մը Պելնիգայի Կանտ քաղաքին համալսարանը կ'ուղարկուի:

Եւ Դանիէլ Վարուժան Կանտ-ի մէջ, իր ուսման տարիներուն, միփթարեան շատ մը վարդապետներուն [բացառութիւնները յարգելով] գօռձ մտայնութեան չարչարաններուն կ'ենթարկուի: Եւ այդ օրերուն ապրած տառապանքներուն ազդեցութեան տակ, խընդրոյ առարկայ վարդապետներուն համար սա հռչակաւոր տողերը թուղթին կը յանձնէ.

«Իրենց սիրտը՝ սեւ է, իրենց հագած զգեստին նման: Եւ իրենց խիղճը՝ աղտոտ է, իրենց ճարպոտ օձիֆին պէս»: Եւ Կարապետ Պորանեանն ալ, Դանիէլ Վարուժանին նման, նոյն ճակատագրին կ'ենթարկուի:

Վարդապետները Կարապետ Պորանեանին, դպրոցը աւարտելէ յետոյ, որեւէ աջակցութիւն չեն ցուցներ, որ անիկա կարենայ բարձրագոյն ուսման հետեւիլ, հակառակ, որ Կարապետ, շրջանաւարտ աշակերտներուն մէջ, բարձրագոյն նիշերը առած էր:

Անոնք շատ լաւ գիտէին, թէ Կարապետ որք մըն էր:

Անոնք տեղեակ էին, թէ անոր կեանքին մէջ, իր մեծագոյն յե-

նարանը եղող մայրը՝ Կարպետին շրջանաւարտ ըլլալէն քանի մը ամիսներ առաջ, մահացած էր:

Բարի մայրը, չմահացած, նամակ գրած էր վարդապետներուն, թէ իր հիւանդութեան և շատ մօտալուտ հաւանական մահուան մասին, բան մը չըսեն Կարապետին, մինչեւ որ ան վկայականը առնէ:

Եւ վարդապետները շատ լաւ գիտէին, թէ այնուհետեւ Կարապետը ուրիշ մէկը պիտի չունենար կեանքի մէջ, իրեն թիկունք կանգնող:

Հակառակ Կարապետին մատնուած այս անյոյս վիճակին, վարդապետները որեւէ ձեւով չեն օգներ իրեն, և կ'ըսեն, թէ «իրենք որեւէ պարտաւորութիւն չունին իրեն հանդէպ»:

Բնական է՝ եթէ Կարապետ «Կաթովիկ» ըլլար և կամ վարդապետներէն մէկուն ազգականը, միտիթարեաններուն բոլոր դոները կը բացուէին իր առջեւ:

Կարապետին ասկէ ետքի կեանքը՝ անիրաւութեան դէմ ընդվզումի, բայց նոյն ատեն՝ յաջողելու համար պայքարի և չարաչար աշխատանքի շրջան մը կ'ըլլայ:

Մէկ կողմէ կեանքը շահելու համար իբր գործաւոր, ուր որ գործ գտնէ՝ կ'աշխատի, բայց նոյն ատեն, զանազան տեղեր դիմումներ կ'ընէ, համալսարանի աշակերտներուն յատուկ “Bourse” մը ստանալու համար:

Կը դիմէ նախ Հ. Բարեգործական Միութեան:

Բարեգործականէն պատասխան նամակ մը կու գայ, որուն մէջ կ'ըսեն, թէ՝ «Համալսարանի աշակերտներուն “Bourse”ի յատկացումները աւարտած են, խնդրենք՝ վեց ամիս յետոյ դիմեցէք»:

Կարապետ վեց ամիս յետոյ կրկին կը դիմէ և կրկին նամակ մը կու գայ նոյն “cliché” պատասխանով: Նոյնատիպ նամակ մը՝ միայն թուականը փոխուած:

Իր տարեց բարեկամներէն մէկը, իրեն խրատ կու տայ՝ «Կարապետ, տղաս, այս դիմումներով ատեն մի կորսնցներ: Բարեգործականը միայն և լոկ իր վարիչներուն տղոց և անոնց ազգականներուն և շատ մօտիկ բարեկամներուն գաւակներուն “Bourse” կը յատկացնէ»:

Վերջապէս, Գործու-ի իր իտալական դպրոցին փոխ տնօրէնին յանձնարարութեամբ, Հոովմի համալսարանի Արեւելեան ճիւղը,

իրեն տարեկան երեք հազար լիբրեր պուրս կը յատկացնէ:

Կարապետ Պորանեանի ասկէ ետքի կեանքի տարիները՝ շատ լուրջ և յարատել աշխատանքի, բայց դէպի յաջողութեան տանող տարիներ եղած են:

Եւ 1943-թ ին Կարապետ Պորանեանը՝ մանկանց հիւանդութիւններու մասնագէտ բժիշկի վկայական կ'ստանայ:

Ան՝ երկար տարիներ, իբր մասնագէտ բժիշկ կ'աշխատի, դարմանելով բիւրաւոր հիւանդներ, մասնաւորապէս իտալացիներ որոնք, մինչեւ այսօր, իրենց կեանքը փրկող բժիշկը շատ կը յարգեն և երախտագիտական վերաբերում կը ցուցաբերեն:

Տօք. Կարապետ Պորանեան, հակառակ Միսիթարեան վարդապետներուն իրեն հանդէպ ցուցաբերած անիրաւութեան, իբր նախկին սան, Մուրատ Ռաֆայէլեան վարժարանին հանդէպ իր երախտագէտի պարտականութիւնը կատարել ջանացած է, վարժարանին նախկին սաներու միութեան մէջ աշխատելով:

Ջանացած է միշտ օգտակար ըլլալ վարժարանին, և մասնաւորապէս՝ վարժարանին ելեւմտական դժուարութիւններ ունեցած շրջանին:

Միսիթարեան վարդապետները, նախկին սաներու միջոցաւ կատարուած դրամական օգնութիւնները, սիրով ընդունած են:

Բայց, վարժարանին ելեւմտական կացութիւնը հարթելու համար կատարուած առաջարկները միշտ մերժած են ըսելով, թէ՛ «մեր ներքին խնդիրներուն մի խառնուիք, մենք կարող ենք զանոնք լուծել»:

Իրապէս ալ՝ միշտ լուծած են...:

Բայց ինչպէ՞ս:

Վատիկանէն Կաթոլիկ Իտալացի կրօնականներու յանձնախումբ մը կու գայ, և մեծ մասամբ Մուրատ Ռաֆայէլեան վարժարանին պատկանող և էջմիածնական բարեմիտ և հարուստ հայերու կողմէ նուիրուած կալուածները և հողերը կը ծախեն:

Այս կալուածները և հողերը կտակուած էին, որ հայ մշակոյթին ծառայեն:

Նոյնպէս՝ Մուրատ Ռաֆայէլեան վարժարանին բարերարները եղող էջմիածնական ՄՈՒՐԱՏ ԵՒ ՌԱՖԱՅԷԼ անունով՝ Հնդկաստանի երկու ադամանդի վաճառականներ, 1835-թ ին այս դպրոցը կը հիմնեն՝ ուշիմ, բայց նիւթական կարելիութիւն չունեցող հայ

տողոց ուսման համար, և տնօրէնութիւնը կը յանձնեն Մխիթարեան Վարդապետներուն:

Այսինքն՝ վարժարանը, կալուածները և հողերը, բոլորն ալ, հայ ազգին կը պատկանին:

Այս պատճառով Կաթողիկէ Մխիթարեան վարդապետները և, մանաւանդ՝ Վատիկանը, իր գործունէութեամբ շատ ծանօթ Պապը և իր բազմազգի տիրահռչակ արքանեակները՝ այս կալուածները ծախելու իրաւունք չունին:

★ ★ ★

Այո, չեն կրնար ծախել:

Պէտք չէ՛ որ ծախեն:

Այս՝ մեր մաղթանքն է:

Բայց, ի՞նչ է իրականութիւնը:

Ի՞նչ է այսօրուան վիճակը Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան:

Միլիաոներ արժող այս ազգային հարստութենէն ի՞նչ մնացած է:

Դժբախտաբար, ցաւով ըսենք, թէ՛ գրեթէ մեծ մասը ազգային հսկայ այս հարստութեան, կորսուած է:

Այսօր՝ Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութիւնը, շատ անըստոյգ վիճակի մը մէջ է:

Ազօլօ-ի մէջ, Մուրատ Ռաֆայէլեան Վարժարանին հոյակապ ամատանոցը, իր ընդարձակ հողերով՝ ծախուած են:

Վենետիկի *Լիսո* կղզիին մէջ, հայ բարերարներու կողմէ Մխիթարեաններուն նուիրուած միլիաոներ արժող հարիւրաւոր կալուածները, բոլորն ալ ծախուած են. մէկ հատ չէ մնացած:

Մուրատ Ռաֆայէլեան Վարժարանը փակուած է:

Վարժարանին շէնքը, որ իսկական պալատ մըն է, և Վենետիկի Եօթներորդ Պալատը կը նկատուի, կ'ըսուի, թէ ծախու հանուած է:

Կը մնայ Մուրթ Ղազար կղզին: Անոր վիճակն ալ ստոյգ չէ:

Այս ձեւով, հայ ազգին պատկանող անփոխարինելի և վիթխարի ազգային ժառանգութիւն մը՝ այս նեղմիտ վարդապետներուն տգիտութեան պատճառաւ, կործանած է կամ այդ նամբու վրայ կը գտնուի:

Եւ մտածել, թէ այս վարդապետներն էին, որ իրենց տուած փոքր

“Bourse”ին համար, Դանիել Վարուժանէն *սանդիմ*-ին հաշիւը կ’ուզէին:

Նոյնպէս՝ Կարապետ Պորանեանի նման, վարժարանին մէջ առաջին հանդիսացող փայլուն աշակերտի մը, համալսարան երթալու համար *սուրս* մը չտալով, անոր սպագայ կեանքին հետ կը խաղային:

★ ★ ★

Միփթարեան վարդապետները՝ Վենետիկի հայ ազգային ժառանգութեան մեծ մասը մսխելէ յետոյ, վերջին տարիներուն անոնք, շատ աւելի մեծ, վնասակար աշխատանքի մը սկսած են:

Վատիկանի տիրահռչակ գահակալը, նոր պարտականութիւն մը կու տայ Վենետիկի նեղմիտ Միփթարեան Վարդապետներուն՝ օգտուելով, իբր թէ ազատ և անկախ Հայաստանին վերջին տարիներու քառասային վիճակէն: Մինչեւ հիմա այնտեղ անաղարտ մնացած, հայ ժողովուրդին կրօնական միասնականութիւնը լուծելու և Կաթողիկոսութիւնը տարածելու պարտականութիւն տուած է անոնց:

Եւ Միփթարեան վարդապետները, ամբողջ Հայաստանի տարածքին վրայ, կը սկսին կաթողիկոսներուն «Հաւատոյ Տարածման» տրիտիրահռչակ վաղեմի ծրագիրը գործադրել:

Այսինքն՝ «հին ատեններուն նման» ամէն տեսակի միջոցներով հայ ժողովուրդը, իր երկու հագար տարուան քրիստոնէական ազգային հաւատքէն հեռացնել և Կաթողիկէ դաւանութեան ներգրուել:

★ ★ ★

Այս մասին կ’ուզենք այստեղ նշել, Տօթ. Կարապետ Պորանեանին մեզի պատմածները:

Տօթ. Պորանեանը քանի մը տարի առաջ, ներկայ կ’ըլլայ Վենետիկի մէջ, Մուրատ Ռաֆայէլեան վարժարանին տարուոյ վերջին հանդիսութեան, իբր նախկին սան:

Եւ հոն կը հանդիպի, Հայր Ներսէս Արքեպս. Տէր Ներսէսեանին, որ իրեն ծանօթ է Վենետիկի դպրոցէն:

Հայր Ներսէս Ռումանիա ծնած է և հայ առաքելական ընտանիքի զաւակ:

Նոյնիսկ Հայր Ներսէս, իր պատանութեան տարիներուն, Պուֆ-

րէշի հայկական դպրոցին մէջ, իբր ուսուցիչ կ'ունենայ՝ ապագայ մեծագոյն Կաթողիկոս Վազգէն Ա. Վեհափառը:

Յետոյ, Ներսէս Տէր Ներսէսեանը, Վենետիկի Մխիթարեաններու մօտ ուսանելու կ'երթայ և հոն կաթողիկոսեան կը յարի, և, միջոց մը ետք, Կաթողիկ վարդապետ կը ձեռնադրուի:

Եւ 1993-թ.ին ալ, Վատիկանի գահակալ Բովոնացի Պապին կողմէ, Եպիսկոպոս կը նշանակուի, և Պապին կարգադրութեամբ Հայաստան կ'ուղարկուի՝ իբր Առաջնորդ Հայաստանի Կաթողիկէներուն:

Եւ ան, մեր մայր հայրենիքին մէջ, «Հաւատոյ Տարածման կազմակերպութեան» հրահանգները կը գործադրէ...:

1994-թ.ին Հայր Ներսէս Արքեպս. Տէր Ներսէսեան, Հոռոմ կուգայ տեղեկութիւն տալու իր մեծաւորներուն, Հայաստանի մէջ իր տարած գործունէութեան մասին, և նոր հրահանգներ կ'առնէ անոնցմէ ու յետոյ Վենետիկ կ'այցելէ և հոն ներկայ կ'ըլլայ Մուրատ Բաֆայէլեան Վարժարանին տարուոյ վերջին հանդէսին:

Եւ հոս է, որ կը տեսնէ իր նախկին բարեկամը՝ Տօֆ. Կարապետ Պորանեանը:

Եւ Տօֆ. Պորանեանը՝ Հայր Ներսէս Արքեպս. Տէր Ներսէսեանին սա շատ հեգնական, բայց շատ իմաստալից հարցումը կ'ուղղէ՝ «ՀԱՅՐ ՆԵՐՍԷՍ, ԻՆՉՊԷ՞Ս Կ'ԸՆԹԱՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ “Evangelisation”ը, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱՅՈՒՄԸ»:

Այս հարցումին վրայ, Արքեպս.ին դէմքը ներմակ պատի գոյն կ'առնէ և ան, առանց պատասխան տալու, կը հեռանայ – այս հայու անուն կրող, էջմիածնի միւռոնով մկրտուած, բայց իր արմատներէն հեռանալով Վատիկանի գործակատարի վերածուած կղերը:

28 - 11 - 1998

1. — ՄԻԱՄԻՏ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐ
2. — ԱՆՏՐԱՄԱԲԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐ
3. — ՇԻՆԾՈՒ ՀԵՐՈՍՆԵՐ
4. — ԵՒ ԳԻՏԱԿՑԱԲԱՐ ԱՆՏԵՍՈՒԱԾ՝
ՍՈՒՐԲ ՀԵՐՈՍՆԵՐ

«Սկիզբն էր բանը, և բանը Աստուծոյ ֆով էր, և բանը Աստուած էր: Ան՝ սկիզբէն Աստուծոյ ֆով էր:

Ամէն բան անով եղաւ, և առանց անոր չեղաւ բան մը, որ եղած ըլլայ: Կեանքն անով էր: Եւ կեանքն լոյս էր մարդոց»:

[ԱԻԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ-ԳԼՈՒԽ Ա.]

ՄԻԱՄԻՏ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐ

Աւետարանական խորագրով գրութեան մէջ, մեր նպատակը՝ ո՛չ կրօնի մասին, ո՛չ ալ հաւատքի մասին խօսիլ է:

Այլ՝ պարզապէս Յովհաննու Աւետարանին մէջ, սփանջելի ձեւով բացատրուած «Բան»ին մասին արտայայտուիլ:

«Բան»ը, բառական իմաստով «ՄՏԱՒՈՐ ԿԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ», «ԽԵԼՔ», «ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆ» ըլլալով կրնանք բնորոշել:

Հաւատացեալներուն համար, «Բան»ը՝ Աստուածային պարգեւ մըն է, ընծայուած մարդուն:

Անհաւատներուն համար ալ, «Բան»ը՝ միլիաւոր տարիներու ընթացքին, բնութեան բարեշրջման (Evolution)ի արդիւնքն է:

Բայց դուք, ինչպէ՞ս կ'ուզէք, այդպէս ընդունեցէք:

Այստեղ կրկին մատնանշենք՝

Խնդիրը, հաւատացեալ կամ անհաւատ ըլլալու հարց չէ:

Մեր բուն նպատակը՝ «Բան»ին նոյնիման «Կեանք» ըլլալը, և առանց այս «Բան»ին, կեանքին խաւարի և մահու համագոր ըլլալը շեշտել է:

★ ★ ★

Եւ հիմա, այս ֆիչ մը վերացական ներածութենէն յետոյ, վերադառնանք այսօրուան հայկական իրականութեան:

Հայաստանի ներկայի անել վիճակը տեսնող սրտցաւ հայ մը ըլլալով, ջանացինք հասկնալ այս անկումին պատճառները, և սա

եզրակացութեան հասանք՝

Մենք, անձնապէս, այսօր համոզուած ենք, որ հայ ազգը, իր վերջին երկու հարիւր տարիներու ընթացքին, աստիճանաբար, ամէն տարի քիչ մ'աւելի, ԿՈՐՄՆՅՈՒՅ ԻՐ «Բան»ը, ԱՅՍԻՆՔՆ՝ ԻՐ ԽԵԼՔԸ:

Չենք գիտեր. դուք ասոր Աստուածային պատիժ կ'ըսէք, թէ՞ ընկերային յեղաշրջումներու հետեւանքի արդիւնք: Խնդրենք. մտածեցէ՛ք պահ մը՝ Մեծն Տիգրանի շրջանին, Հռոմէական և Պարսկական կայսրութիւններէն յետոյ, աշխարհի երրորդ մեծ ուժը եղող Հայ Ազգը՝ մանաւանդ 19-րդ դարէն սկսեալ, միայն «Բան»ին, «Խելք»ին չգոյութեամբ, և միայն խելգարութեամբ բացատրուելիք կարգ մը դիրքորոշումներով հասաւ այսօրուան անյոյս վիճակին:

Ինչո՞ւ, 19 և 20-րդ դարերու հայ առաջնորդները, մեծ մասամբ չունեցան իմաստուն և հեռատես կեցուածք, որ իրարմէ՛ գանազանեն բարեկամն և թշնամին, ազգային շահը և ազգային վնասը:

Այս խնդրին մասին միշտ ըսած ենք, թէ թրքական լուծին ենթարկուած Արեւմտեան հայերու առաջնորդներուն մեծամասնութիւնը դաւանանական կեցուածք ունեցած են: Եւ չեն հասկցած Թուրքին ով ըլլալը, և Թուրքին հետ միասին ապրելու կարելիութեան հաւատացած են:

Թերեւս, Արեւմտեան Հայաստանի շատ մը հայ առաջնորդներուն մասին կրնանք ըսել, թէ թրքական լուծին տակ ապրող հայերը, գերիներու և ստրուկներու յատուկ հոգեբանութեամբ, ստիպողաբար դաւանանական արարքներ գործեցին:

Բայց ի՞նչ ըսենք, Ռուսերուն կողմէ, թրքական լուծէն ազատագրուած և Հայաստանի հողերուն վրայ ապրող ա՛յն հայերուն, որոնք ազատաբար Ռուս ազգին դէմ ապերախտ կեցուածք ցոյց տուին և Արեւմտեան Պետութիւններուն գործակալներուն ծուղակը իյնալով, Ռուս Յարական կառավարութեան դէմ թշնամական աշխատանքներ կատարեցին: Որքան ալ այդ ցարերը, հակածողովորդական իշխանաւորներ եղած ըլլային:

«Յեղափոխական» անունը կրող այս հայերը [մեր անձնական համոզումով՝ անբան ու անխելք հայերը] ՀԱՅ ԱԶԳԻՆ ՆՍՏԱԾ ՃԻՒՂԸ ԿՏՐԵՑԻՆ, և Ռուս Պետութեան հայոց հանդէպ ունեցած վստահութեան կորուստին պատճառ եղան:

Այս ձեւով, Հայ Ազգին միակ հնարաւորութիւնը, միակ յոյսը

եղող Ռուս ազգին կողմէ ազատագրուելու կարելիութեան կորուստին պատճառ եղան:

★ ★ ★

Շատերուն ծանօթ է՝ Միֆայէլ Նալբանդեանին անունը, իբր մեծ հայրենասէր, գրող և յեղափոխական:

Արեւելեան հայութեան պատկանող Միֆայէլ Նալբանդեանը [1829-1866] հայկական յեղափոխական շարժումին ռահվիրան կը նկատուի և, իբր այդ պ, կը փառաբանուի:

Բայց, իրականութեան մէջ, ո՞վ է Միֆայէլ Նալբանդեան:

Մեր անձնական համոզումով, ան կրնայ մարդկային-գրական անուրանալի արժանիքներ ունեցած ըլլալ, բայց, իր յեղափոխական և հակացարական գործունէութեան պատճառաւ, Հայաստանին Ռուսերուն կողմէ ազատագրուելուն արգելիք եղող մէկ պատասխանատուն է:

Ինքն է Ռուսիոյ մէջ, հայերուն դէմ, թշնամական հոսանքի մը գոյացումին գլխաւոր պատճառը:

Եւ մանաւանդ՝ իր հակացարական յեղափոխական գրութիւնները, հայ ապագայ երիտասարդ սերունդներուն վրայ մեծ ազդեցութիւն գործած են:

Եւ Միֆայէլ Նալբանդեանին ճամբէն ընթացող երիտասարդ հայ յեղափոխականները, իրենց տարած հակացարական գործունէութեամբ, հայ ազգին՝ ազգային բարձրագոյն շահերուն վնաս հասցուցած են:

Բայց բոլորին ծանօթ է, թէ 19-րդ դարուն Ռուսիոյ մէջ, հակացարական յեղափոխական շարժումին մէջ մեծ կշիռ ունէին ֆրանսական յեղափոխութեան ետին թափնուած Ֆարմատները և հրէաները:

Մեծ մասամբ անոնք էին՝ Միֆայէլ Նալբանդեանին թիկունք կանգնողները:

★ ★ ★

Միֆայէլ Նալբանդեանին կեանքը՝ շատ արկածախնդրական, շատ ելեւէջներ ունեցող և նաեւ շատ մութ կէտեր պարունակող կեանք մը եղած է:

1829-թ.ին Նոր Նախիջեւան ծնած Միֆայէլ Նալբանդեանը, իր առաջին ուսումը ստացած է Թիֆլիսի մէջ, Գաբրիէլ Պատկանեանէն, [1837-1845] 8 տարի:

Եւ անկէ յետոյ, կանոնաւոր դպրոց չէ յանախած:

Ան, իր զարգացումը կը պարտի, իր ինքնաշխատութեան:

Միքայէլ Նալբանդեան շատ ուշիմ երիտասարդ մը եղած է:

Բայց իր յառաջդիմական գաղափարներուն պատճառաւ, իր ապրած միջավայրին մէջ, տեւական բախումներ ունեցած է:

Իր ծննդավայրին՝ Նոր Նախիջեւանի մէջ, իբր քարտուղար աշխատած միջոցին, տեղական իշխանութիւններուն հետ ունեցած խնդիրներուն պատճառաւ, 1853-թ.ին կը փախչի Մոսկուա:

Եւ հոն, Լազարեան Ճեմարանին մէջ, հայերէնի ուսուցչութեան պաշտօն կը ստանձնէ:

Բայց տարի մը յետոյ, դպրոցին մէջ, իր հակառակորդներուն ճնշումներովը, կը ստիպուի ձգել իր գործը:

Եւ 1854-էն մինչեւ 1858-թ., իբր ազատ ունկնդիր, Մոսկուայի համալսարանին բժշկական բաժնին կը հետեւի:

Եւ այս չորս ազատ տարիներուն է, որ Միքայէլ Նալբանդեան, Մոսկուայի յեղափոխական շրջանակներուն հետ կապ կը հաստատէ:

Եւ հոն է, որ այս յեղափոխական նկատուածը, իսկութեան մէջ Արեւմտեան հրէական և ֆարմատոնական կեդրոններուն կողմէ ղեկավարուած շրջանակներուն ծուղակը կ'իյնայ:

1859-թ.ին առողջական պատճառներով, կը մեկնի Եւրոպական ֆաղաֆներ՝ Վարշաւա, Պերլին, Փարիզ և Լոնտոն:

Եւ մանաւանդ՝ Լոնտոնի մէջ կապ կը հաստատէ, «Լոնտոնեան փրոքականութիւններ» կոչուած ամենէն ծայրայեղ յեղափոխականներուն հետ:

Եւ այս կազմակերպութեան ղեկավարները եղող՝ Օգարեօֆ-ին և Գերցէն-ին հետ կը ծանօթանայ:

Եւ միջոց մը յետոյ, անոնց ամենէն մտերիմ ընկերը և գիւնակիցը կը դառնայ:

Նոյն ժամանակներուն կապ կը հաստատէ՝ անիշխանական (Anarchiste) հոսանքին հիմնադիրը եղող Պագունին-ին (Bakounine) հետ, և կը գործակցի՝ «Կոլոկոլ» կոչուած անիշխանական թերթը և ուրիշ արգիլուած հրատարակութիւնները Ռուսիոյ մէջ տարածելու համար:

Մինչ այդ, «հիւանդ» կարծուած Միք. Նալբանդեան, 1860-թ.ին մինչեւ Հնդկաստան՝ Կալկաթա կը ճամբորդէ, տեղւոյն մեծահարուստ հայերուն կողմէ, Նոր Նախիջեւանի և ուրիշ հայ կեդրոն-

ներու համար կտակուած գումարները փոխադրելու:

Իր Հնդկաստան նամբորդութեան մանրամասնութիւնները մեզի ծանօթ չեն:

Եւ նաեւ տեղեակ չենք, թէ Հնդկաստանի այս հայերուն կտակած դրամները ի՞նչ եղած են: Եւ նաեւ՝ չենք հասկցած, թէ հարուստներուն թշնամի, հարուստները ատող, ծայրայեղ յեղափոխական մը ինչո՞ւ և ինչպէ՞ս Հնդկաստան գացած է և հոն ի՞նչ գործ տեսած: Այս խնդիրը, մեզի համար, մեծ առեղծուած մըն է:

Հնդկաստանէն վերադարձին Մ. Նալբանդեան, կրկին կը հանդիպի Եւրոպայի Կեդրոնական ֆաղափները, և 1862-թ ին կը հասնի Բեթերսպուրկ:

Եւ միջոց մը յետոյ, կը ձերբակալուի:

Իր վրայէն կը գտնուին «Լոնտոնեան փրոքականութիւններ» կոչուած յեղափոխականներուն նամակները, և Բեթերսպուրկի մէջ երեք տարուան բանտարկութեան կը դատապարտուի: Եւ Բեթերսպուրկի շուրջ՝ Պետրո-Բալլովեան ամբողջին մէջ կը բանտարկուի:

Երեք տարի յետոյ, բանտէն ելած ատենը, արդէն իր առողջութիւնը խորտակուած է, թոքախտէ վարակուած ըլլալուն պատճառաւ: Եւ 1865-թ ին կ'ուղարկուի [կամ կ'ախարկուի] իր ծննդավայրը եղող Նոր Նախիջեւանէն (ներկայիս Rostov) ոչ շատ հեռու՝ Կամիշին ֆաղափը, և հոն կը մահանայ 12-4-1866-թ ին:

★ ★ ★

Մի՛հայել Նալբանդեան շատ տաղանդաւոր մտաւորական մը, շատ ինքնատիպ գրող մըն է:

Եւ նոյն ատեն իր հաւատացած՝ ընկերային գաղափարներուն ամբողջ սրտով կապուած յեղափոխական մը:

Եւ իր հաւատացած յեղափոխական գաղափարները զինք ա՛յն աստիճան համակած են, որ աչքերը կուրցուցած են՝

Եւ իրականութիւնները չէ տեսած: Գուցէ ալ՝ տեսնել չէ ուզած:

Ճիշդ՝ այսօրուան ամէն կողմ գոյութիւն ունեցող հիւանդ աղանդաւորներուն նման, որոնք կը հաւատան իրենց կեղծ մարգարէներուն և, անոնց հրամանին ենթարկուելով, նոյնիսկ կը զոհեն իրենց կեանքը:

Այստեղ օգտակար կը նկատենք Մ. Նալբանդեանին երազային գաղափարներէն կարգ մը մէջբերումներ ընելը. տեսէ՛ք, թէ ինչե՛ր

կ'ըսէ ան.

«Ռուսիոյ մէջ խմորուած ազատութիւնը, համարձակ կարելի է մարդկային ազատութիւն անուանել...

Ռուսիոյ ազատութիւնը, ընդհանուր մարդկութեան ազատութեան վերաբերմամբ, մեծ խորհուրդ ունի»:

«Մեր նպատակին հասնելու համար չպիտի ընկրկինք, ոչ բանտի և ոչ ախարի առջեւ, ոչ միայն բանիւ և գրչով, այլ զէնքով և արիւնով: Եթէ մի օր արժանի լինինք ԶԷՆՔ ԱՌՆՈՒԼ ՄԵՐ ԶԵՌՔԸ ԵՒ ՄԻՆՉԵՒ ԱՅԺՄ ՔԱՐՈՉԱԾ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՒՒՐԵԼ ԵՒ ՍՐԲԵԼ ՄԵՐ ԱՐԻՒՆՈՎ»:

Եւ մտածել, թէ Միքայէլ Նալբանդեանը զէնքով և արիւնով պիտի պայքարի մեր միակ յոյսը եղող Ռուս ազգին դէմ:

Միքայէլ Նալբանդեանը՝ իմաստութիւնը չունեցաւ հասկնալու, թէ այս գաղափարներով հայ ազգի կորուստին կը ծառայէր:

Երազային գաղափարներով համակուած իսկական, բայց միամիտ յեղափոխական մըն էր ան:

Տեսէք, թէ իր պայքարի ընկերը, ծանօթ յեղափոխական Օգարեօֆը ինչ ըսած է իր մասին.

«Նալբանդեանը ոսկի հոգի ունի: Նուիրուած է անշահախնդիր: Նուիրուած է ՄԻԱՄՏՕՐԷՆ»:

★ ★ ★

Ա Ն Տ Ր Ա Մ Ա Բ Ա Ն Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Ծ Ն Ե Ր

1984-թ. ներէն ի վեր հրատարակուած մեր գրութիւններուն մէջ, կրկին ու կրկին անգամներ ըսած ենք՝

Երկու հարիւր տարիներէ ի վեր Սիոնիստները, իրենց ազգային ու ցեղային նպատակներուն իրագործման համար, ծրագրած էին հայ ազգին բնաջնջումը:

Եւ այս ծրագիրը գործադրեցին զանազան հանգրուաններով, առանց անապարանքի և շատ մեծ, սատանայական խորամանկութեամբ:

19-րդ դարուն սկիզբները, երբ Օսմանեան Կայսրութիւնը փլուզման ճամբուն մէջ էր և թուրքին լուծին տակ գտնուող ազգերը ազատութեան պայքար կը տանէին, անկախութեան տիրանալու համար, Արեւմտեան Հայաստանի հայերը բոլորովին հակառակը ըրին,

և հայկական պատմութեան մեզի համար մեծագոյն սխալը գործեցին՝ Պոլսոյ մէջ 1863-թ.ին ստեղծեցին, «ԱԶԳԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ»ը, որ, իբր թէ, կարգ մը մշակութային ազատութիւններ կուտար հայերուն: Մինչդեռ, իրականութեան մէջ՝ լարուած իսկական ծուղակ մըն էր ան:

Արեւմտահայերը այս Ազգ. Սահմանադրութեամբ, իրենց կեդրոնը հայկական բնօրրանը եղող հողերէն հեռացնելով, Պոլիս փոխադրեցին: Այս ձեւով լեցին բոլոր հայկական ազատագրական ծրագիրները և թուրքերուն հետ համերաշխաբար ապրելու ցնորական որոշում մը տուին: Եւ այս ձեւով Արեւմտեան Հայաստանին ճակատագիրը յանձնեցին թուրքերուն:

Բոլորին ծանօթ է, թէ այս Ազգային Սահմանադրութեան հետեւանով, թուրքերուն հետ եղբայրաբար ապրելու քաղաքականութիւնը, 1915-թ.ին ուր հասցուց հայ ազգը:

Բայց գիտե՞ք, թէ ովքեր էին Պոլսոյ մէջ 1863-թ.ին, այս «Ազգային Սահմանադրութիւն»ը ստեղծողները - գրեթէ բոլորն ալ՝ Եւրոպա ուսանած և Ֆրանսական Յեղափոխութեան ստեղծած «եղբայրութեան» գաղափարականին հաւատացած անձեր, ինչպէս՝ Ն. Ռուսինեան, Գր. Օտեան, Ն. Պալեան, Մ. Պէշիկթաշեան, Մ. և Գ. Աղաթոն, Յ. Սվանեան և իրենց գաղափարակիցները:

Բայց այս նոյն անձերը, Պոլսոյ մէջ, Ազգային Սահմանադրութիւնը չստեղծած, նոյնացած էին արդէն «Լուսաւորական խմբակցութիւն» անունով միութեան մը մէջ որ, իսկապէս, մատնական սկզբունքներով կազմակերպութիւն մըն էր:

Այս նոյն անձերը 1862-թ.ին սկիզբը, «ՀԱՅԿ» և ապա՝ «ՕՐԻՈՒՆ» անուններով մատնական կազմակերպութիւն մը ստեղծեցին: Եւ անկէ ետքն է, որ 17 Մարտ 1863-թ.ին, Ազգային Սահմանադրութիւնը Օսմանեան Պետութեան կողմէ վաւերացուեցաւ:

Կը տեսնէք, թէ ո՛ւր կը գտնուէին չարութեան բուն արմատները: Այսինքն՝ Ֆրանսիացիներն էին, հայ ազգը դէպի 1915-թ. առաջնորդող «Ազգային Սահմանադրութիւն»ը ստեղծողները:

★ ★ ★

Այս գրութեան սկիզբը, Միքայէլ Նալբանդեանին իր յեղափոխական աշխատանքներով և հակացարական գրութիւններով, Ռուսիոյ մէջ հայութեան համար կատարած քանդիչ դերը բացատրելու

շանացած էին:

Բայց, անոր հայութեան համար կատարած վնասաբեր գործունեութիւնը, այսֆանով չէ լմնցած: 1860-թ.ին դէպի Հնդկաստան կատարած նամբորդութեան սկիզբը, ան կը հանդիպի նաեւ Պոլիս: Եւ հոն, շփման մէջ կը մտնէ, Եւրոպա ուսանած հայ երիտասարդներուն կազմած «Լուսաւորական» խմբակցութեան անդամներուն հետ:

Այս «Լուսաւորականներ»ը, 1860-թ.ին, Ազգային Սահմանադրութիւնը իրականացնելու աշխատանքներուն մէջ էին:

Մ. Նալբանդեան Պոլսոյ մէջ, մասնաւորապէս կը մտերմանայ Ազգային Սահմանադրութեան ստեղծիչներէն Յ. Սվանեանի հետ, որ Պոլսոյ «Մեղու» հանդէսին ալ խմբագիրն էր: Իսկ Պոլսոյ մէջ, Յ. Սվանեանի և անոր ընկերներուն հետ՝ կը կազմէ «Երիտասարդներու Ընկերութիւնը»:

Նալբանդեան Պոլսոյ մէջ, մեծ աշխատանք կը տանի, Ազգային Սահմանադրութիւնը պաշտօնապէս ընդունիլ տալու համար: Ան բաւական աստե՛ն, Պոլիս կը մնայ և իր յեղափոխական և հակացարական գաղափարները կը տարածէ Պոլսոյ հայ երիտասարդներուն մէջ:

Այս ձեւով Միֆայէլ Նալբանդեան, Պոլսոյ հայ երիտասարդներուն մոռցնել կու տայ, հայ ազգին բուն թշնամին, հայուն դարաւոր բռնակալը՝ Թուրքը:

Անոր յեղափոխական սկզբունքները, հակացարական և ազատութեան գաղափարները, կը տարածուին Պոլսոյ հայ մտաւորականներուն մէջ:

Իր դէպի Եւրոպա մեկնելէն յետոյ, իր համախոհները, կը շարունակեն տարածել Միֆայէլ Նալբանդեանի հակացարական գաղափարներն և գրութիւնները:

★ ★ ★

Մ. Նալբանդեանի բանտարկութիւնը, հիւանդանալը և 1866-թ.ին թո՛ճախտէ մահանալը, այդ տարիներուն, Պոլսոյ մէջ, չենք գիտեր թէ ինչո՞ւ և ինչպէս, հայութեան համար մեծ հարցի կը վերածուի:

Պոլսոյ մէջ, իր յիշատակին կատարուած հանդիսութիւնները, մեծ յուզում կը ստեղծեն հայ ժողովուրդին մէջ, և մանաւանդ՝ մտաւորականութեան:

Եւ այն աստիճան՝ որ Պոլսոյ քնարերգակ բանաստեղծը, Պետրոս Դուրեանը՝ «Լնակ», «Իմ Մահը» և «Տրտունջ»ը ստեղծող

քննող բանաստեղծը, Միֆայել Նալբանդեանին նուիրուած յուշահանդէսներուն տպաւորութեան տակ, թատերգութիւն մը կը գրէ՝ «Տարագիր Ի Սիպրիա» վերտառութեամբ:

Այս թատերգութեան նիւթը՝ ցարական բռնակալութեան զոհը ըլլալով Սիպրիա ախորուող Միֆայել Նալբանդեանին մահուան պատմութիւնն է: Սիպրիան՝ Պետրոս Դուրեանի թատերգութեան մէջ, ցարական բռնակալութեան խորհրդանիշն է:

Տեսէ՛ք՝ Պետրոս Դուրեանը, այս մելամաղձոտ բանաստեղծը, այս թատերգութեան մէջ, Միֆայել Նալբանդեանին բերնով ինչե՛ր կ'ըսէ՝ «Նալբանդեան... Այո՛, թշուառ են Ռուսիոյ հայերը, եթէ անոնցմէ ազգասէր մը մտէն ազատութեան խորհուրդ մը անցընէ, ինքզինքը Սիպրիոյ լեռներուն մէջտեղը կը գտնէ»:

Եւ կը շարունակէ՝

«Արդէն պատրաստ եմ ես, Հայ է իմ անունս, չեմ վախնար ես ինչ սպառնալիքներէդ, թող իմ մահս վրէժխնդրութիւն սերմանէ հայոց սրտերուն մէջ և աւելանայ Սիպրիոյ թշնամի ազգ մ'ալ, որոնք ջանան անոր գլուխը իրենց ուժգին հարուածներով փշրել»:

Նախ՝ Մ. Նալբանդեան Սիպրիա չէր ախորուած, այլ՝ իր ծննդավայրին, Նոր Նախիջեւանին մօտ, Վոլկա գետին վրայ քաղաք մը դրկուած էր:

Յետոյ՝ Մ. Նալբանդեան ոչ թէ ազատութեան գաղափարներուն պատճառաւ դատապարտուեցաւ, այլ Ռուսական վարչաձեւը տապալել ուզելուն համար տարած յեղափոխական աշխատանքներուն յանցանքով, և միայն երեք տարուան բանտարկութեան դատապարտուելով՝ Բեթերսպուրկի մէջ բանտարկուեցաւ:

Եթէ նոյն յանցանքը, այդ տարիներուն, որեւէ եւրոպական երկրի մէջ կատարէր, Պետութեան դէմ դաւադրութեան յանցանքով իր պատիժը գուցէ շատ աւելի ծանր ըլլար:

Օսմանեան կայսրութեան մէջ ալ, այս յանցանքին պատիժը՝ կախաղան հանուիլ էր, ինչպէս... այսօր:

Գալով հայերուն Ռուսիոյ մէջ թշուառ ըլլալուն և իբր հայ հալածուելուն՝ իրականութիւններուն հակառակ, անհաւատալի սուտ մըն է:

Ռուսիոյ մէջ հայ ժողովուրդին դէմ ազգային յատուկ հալածանք չկար: Ընդհակառակը, հայ ժողովուրդը, թուրքերուն դէմ պատերազմող ռուսական բանակներուն, արտանց թիկունք կը կանգնէր:

Եւ հայ զինուորները, հայ սպաները և հայ զօրավարները Ռուս զինուորներուն հետ կողմ-կողմի, թուրքերուն դէմ կը պատերազմէին և յաղթանակէ-յաղթանակ երթալով, իրենց հայրենիքը կ'ազատագրէին:

★ ★ ★

Պոլսոյ մէջ 1863-թ.ին, Ազգային Սահմանադրութեան ստեղծած խարուսիկ ազատութեան մթնոլորտը, ձեւով մը հայ ժողովուրդին մոռցնել տուած էր թուրքերուն դարերէ ի վեր հայոց դէմ կատարած ջարդերը, չարչարանքները և հալածանքները:

Եւ հայերուն այդ խարուսիկ հոգեվիճակէն օգտուելով, սադա-յելական կազմակերպութիւն մը, իր ապագայ ծրագիրներուն յաջողութեան համար, Միֆայէլ Նալբանդեանին մահուան առիթով հայ ժողովուրդին մէջ, անհաւատալի սուտերով և զրպարտութիւններով, Ռուսերուն դէմ թշնամութիւն կը սերմանէր:

Եւ մտածել, թէ Պետրոս Դուրեանի նման զգայուն և հայ հոգի ունեցող բանաստեղծ մը, որ բանաստեղծութիւններէ զատ, պատմական և հայրենասիրական թատրերգութիւններ ալ գրած է, Ռուսերուն դէմ կատարուած այս ֆարոգչութեան ազդեցութեան ենթարկուելով, տրամաբանութեան և իրականութեան հակառակ եղող այս «Տարագիր Ի Սիպերիա» թատրերգութեան մէջ, Ռուսերուն դէմ ձաբոսութիւն կատարած է:

★ ★ ★

Մենք կը հաւատանք, թէ Սիոնիստ աշխարհակալ կայսրութեան հիմերը, 1876-թ.ին Պոլսոյ մէջ նետուեցան:

Որովհետեւ 1876-թ.ին, մինչեւ Պոլսոյ դռներուն առջեւը հասած ռուսական բանակները ետ ֆաշուեցան, անգլիական կառավարութեան միջամտութեան ու սպառնալիքին պատճառաւ:

Եւ ո՞վ էր այն ատենուան Անգլիական կառավարութեան վարչապետը՝ Benyamin Disraeli անունով հրեայ մը որ, նոյն ատեն, առաջնակարգ *Մասոն* մըն էր:

Benyamin Disraeli, 1852-էն մինչեւ 1868-թ., Անգլիական կառավարութեան գանձային նախարարն էր: Իսկ 1868-էն մինչեւ 1880 թուականը՝ Անգլիոյ վարչապետը եղաւ:

Տ'իզրայէլի ֆաղափականութեան առաջնակարգ նպատակը՝ Ռուսերուն Միջերկրական իջնելուն արգելք ըլլալ էր:

Հակառակ, որ Ռուսերը, մինչեւ Պոլսոյ դռներուն առջեւը եկած էին և Պոլիսը գրաւելը, իրենց համար, քանի մը օրուան հարց էր, անոնք չհամարձակեցան աւելի յառաջ երթալ, և Անգլիոյ հրեայ վարչապետին սպառնալիքին առջեւ գլուխ ծոեցին, և ետ քաշուեցան:

Որովհետեւ Ռուսերը, Պոլսոյ և Անաթոլիոյ մէջ, իրենց թիկունք կանգնող դաշնակից մը չունէին:

Արեւմտեան հայերը թշնամացած էին Ռուսերուն:

1852-թ.էն ի վեր Անգլիական կառավարութեան գլուխը եղող Տ'իզրայէլիին գործակալները, երկար տարիներէ ի վեր իրենց տարած աշխատանքով, պէտք եղած գետինը պատրաստած էին:

Պոլսոյ մէջ, մասնական կազմակերպութիւններու ստեղծումը, Ազգային Սահմանադրութեան ստեղծման աշխատանքներուն ամենակարեւոր հանգրուաններն էին:

Յետոյ, իրենց առաջնակարգ զէնքը եղող մամուլի միջոցաւ, ամէն տեսակի սուտ լուրերով, հակառուսական հոսանք մը ստեղծեցին:

Եւ վերջապէս՝ Մ. Նալբանդեանի հակառուսական գաղափարները, Պոլսոյ իրենց գործակալներուն միջոցաւ տարածել սկսան, և Պոլսոյ հայ մտաւորականութիւնը յաջողեցան խաբել:

Պետրոս Դուրեանի թատերգութիւնը՝ «Տարագիր Ի Սիպերիա»ն Պոլսոյ հայութեան հակառուս կեցուածքին սպառնացն է:

Եւ 1876-թ.ին մինչեւ Պոլսոյ դռներուն առջեւը հասած Ռուսերուն ծանրագոյն հարուած տուողը՝ իր հակառուսական դիրքորոշումով, Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք Ներսէս Վարժապետեանը եղաւ:

25 Յուլիս 1876-թ.ին, Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք՝ Ներսէս Վարժապետեան Կոնդակ մը հրատարակեց, և այս կոնդակը՝ Պոլսոյ, Անաթոլիոյ և Արեւմտեան Հայաստանի բոլոր եկեղեցիներուն մէջ կարդացուեցաւ:

Այս Կոնդակը՝ Պոլսոյ հայ Առաջնորդներուն թուրքերուն հետ «եղբայրական միութիւն» կազմելու տրամադրութիւնը արտայայտող գլուխ գործոց մըն է:

Աւելի ճիշդ՝ հայկական ստրկութեան տապանաբար:

Ահա՛, այդ տխրահռչակ Կոնդակը.

«Այն օրէն ի վեր, որ հայոց ազգին ամենամեծ մասն Օսմանեան հզօր տէրութեան հպատակասէր քաղցր հովանոյն ներքոյ մտաւ, իր հինգ դարուց պատմութիւնը կը ցուցնէ, թէ ինչ մեծամեծ շրջաններ իրեն պարգեւած է այս մեծահզօր տէրութիւնը»

«ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԵՐԿԻՐԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՊԱՇՏ-
ՊԱՆԵԼ ԸՍԵԼ Է, ՆՈՅՆԻՍԿ ՀԱՅՈՒՆ ԿՐՕՆԸ, ԴՊՐՈՅԸ, ԻՆՁՔԸ,
ՏՈՒՆԸ, ԸՆՏԱՆԻՔԸ, ՊԱՏԻՒՆ ՈՒ ԿԵԱՆՔԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ
ԸՍԵԼ Է»:

Ուստի ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ խառն ժողովոյ ԱԶԳԱՅԻՆ
ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ, նուիրական պարտք կը համարեմ այսու շրջա-
բերական կոնդակով յորդոր կարդալ բոլոր հայ ժողովուրդեան,
որ ամէն ոք իր կարողութեան սահմանին մէջ հայրենեաց պաշտ-
պանութեան համար պէտք եղած օգտակարութիւններն ընելու փու-
թայ, նաեւ աղօթելով... այն ամէն ազգէ կամաւորելոց համար,
որոնք ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԶԷՆՔ ԿՄԱՌՆՈՒՆ ՀԱՅՐԵՆԵԱՅ
ԹՇՆԱՄԻՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ»:

25 Յուլիս 1876-թ., -«Մասիս»-թիւ 1853, Կոստանդնուպոլսոյ
[Հայոց] ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՆԵՐՍԷՍ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ:

★ ★ ★

Ամէն անգամ, որ այս կոնդակը կը կարդանք, ընդվզումով կը
համակուի մեր էութիւնը:

Եւ կը մտածենք, թէ 1850-թ. երէն մինչեւ մեր օրերը, հայկական
տխուր ճակատագիրը կերտողները, նոյն երրորդութեան՝ հրէա-
կան, մասոնական, տիեզերական եղբայրութեան կազմակերպու-
թեան գործակատարներն էին:

Սկսելով՝ Միֆայէլ Նալբանդեանէ, Նահապետ Ռուսինեանէ, Գրի-
գոր Օտեանէ, Յարութիւն Սվանեանէ և իրենց աշխարհական ու
դեռ՝ կրօնական բոլոր մեղսակիցներէն, և շարունակելով գրող
Գրիգոր Զօհրապներով և իրենց ծանօթ գաղափարականով տար-
ուած որոշ կուսակցութիւններով, հասնելու համար մինչեւ իրա-
կանութիւնները չտեսնող յամառ Լեւոն Շանթին և Ռուբէն Տէր
Մինասեանին:

Այս «Երրորդութեան» վերջին գործակատարը՝ Սովետական Հա-
յաստանը «փլցնող», Ազատութեան կեղծ հերոս, թուրքերուն «բա-
րեկամ»ը և նաեւ, մեզ համար է՛ն կարեւորը՝ հրէուհիի մը ամու-
սինը եղող Լեւոն Տէր Պետրոսեանն է:

Եւ մենք վախ ունինք, որ ասկէ յետոյ, «անկախ» Հայաստանի
ապագայ վարիչներն ալ, հրէական այս տխրահուչակ երրորդու-
թեան գործակատարները կրնան ըլլալ:

1 - 1 - 1999

ԹՈՒՐԹԻՆ ԾԱՌԱՅ ՀԱՅ ԵՐԵՒԵԼԻՆԵՐ
ԵՒ ՇԻՆԾՈՒ ՀԱՅ ՀԵՐՈՍՆԵՐ
“MILLETI SADIKAYI ERMENIYE”
[ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ԱԶԳ ՀԱՅՈՑ]

Այս գրութեան մէջ պիտի ջանանք, 1863-թ.ին Պոլսոյ հայ ֆրան-
մասոններուն ստեղծած «Ազգային Սահմանադրութիւն»ին պատ-
նառած խարուսիկ ազատութեան հոսանքէն տարուելով, թուրքին
ծառայած Հայ «Երեւելիներուն» մասին արտայայտուիլ:

Բայց նախ, պիտի ուզենք, վերը նշուած թրքերէն նախադասու-
թեան մասին, մէջքերում մը ընել:

“Milleti Sadikayi Ermeniye”

[Հաւատարիմ ազգ հայոց]

19-րդ դարուն Թուրքերը, Հայերուն իրենց հանդէպ ցուցարե-
րած բացառիկ հաւատարմութեան փոխարէն, այս մակդիրը տուած
էին անոնց:

Այստեղ, ձեր ուշադրութիւնը պիտի հրաւիրենք, թրքերէն նա-
խադասութեան բառակառոյցին վրայ:

Վերի նախադասութեան մէջ գտնուող երեք բառերն ալ թրքե-
րէն չեն, այլ՝ արաբական ծագում ունին:

Այսինքն՝ ըսել կ'ուզենք, թէ մինչեւ 1923-թ. թրքական Հանրա-
պետութեան ստեղծուիլը, Օսմանեան Կայսրութեան մէջ գործած-
ուող պետական լեզուն, բառերու համեմատութեամբ և քերականա-
կան կառոյցով, հարիւրին ութսունը արաբերէն ու պարսկերէն էր:

Եւ այս լեզուին անունը «Օսմաներէն» էր:

Եւ այս «Օսմաներէն»ը այսօր, Թուրքիոյ մէջ գործածուող թուր-
քերէնին հետ, գրեթէ ոչ մէկ կապ ունի:

1927-թ.ներէն սկսեալ, Մուստաֆա Քեմալ ըսուած դահիճին
հրահանգով, Թուրքիոյ մէջ, Օսմաներէն լեզուն փոխուիլ սկսաւ, և
քանի մը տարուան մէջ, պետական ճնշումով, պետական հաստա-
տութիւններուն և դպրոցներուն մէջ պարտադրուեցաւ գործածել
բոլորովին նոր լեզու մը՝ Միջին Ասիոյ Թուրանական ցեղերուն
խօսած լեզուներէն ընդօրինակուած լեզու մը:

Եւ այս ձեւով՝ Օսմանցի աւագակներուն 1923-թ.ին Անաթոլիոյ
մէջ, յունական և հայկական հողերուն վրայ ստեղծած Նոր Թուր-
քիա ըսուած պետութիւնը, որ ո՛չ ցեղային ծագումով և ո՛չ ալ լեզ-

ուային տեսակետով Միջին Ասիոյ Թուրանական ցեղերուն հետ կապ ունէր, այս լեզուական յեղաշրջումին պատճառաւ, կապուեցաւ թուրանական ցեղերուն:

Կրնա՞ք երեւակայել այս լեզուական միութեան, մանաւանդ հայ ազգին համար ներկայացուցած մեծ վտանգը:

Եւ Մուստաֆա Քեմալին հրահանգով, Անգարայի մէջ, ո՞վ կատարեց այս լեզուական յեղաշրջումը, գիտե՞ք. —

«Յակոբ Մարթայեան» անունով հայ մը:

Ո՞Վ ԷՐ ՅԱԿՈԲ ՄԱՐԹԱՅԵԱՆԸ

Այստեղ պիտի նշեմք մեծ հայրենասէր, Դաշնակցական դեկավար, հոետոր, գրագէտ, Կարօ Մեհեանին մեզի պատմածները, Յակոբ Մարթայեանի մասին:

Կարօ Մեհեան մեր ճանչցած միակ Դաշնակցական դեկավարն է, որուն յիշատակին առջեւ, խոր յարգանքով, կը խոնարհինք:

Կարօ Մեհեան այն հայրենասէ՛ր Դաշնակցականն է, որ 1945-թ.ին Պուլկարիոյ մէջ, Դաշնակցական դեկավար ըլլալուն պատճառաւ, ձերբակալուած և Սիպերիա արտարուած է:

Եւ հոն մնացած է մինչեւ Սով. Միութեան մէջ, Խրուշչեւին իշխանութեան գալը:

Ազատ արձակուելէ յետոյ Ֆրանսա հաստատուող Կարօ Մեհեանը, հակառակ համայնավար վարչաձեւին իրեն պատճառած տառապանքներուն, մեծ հայրենասիրութեամբ չէր թոյլատրեր, որ ոեւէ մէկ հայ Սովետական Հայաստանի դէմ արտայայտուի:

Հիմա, նշելու ջանանք, Կարօ Մեհեանին 1981-թ.ին Նիսի մէջ, Յակոբ Մարթայեանի մասին մեզի պատմածները:

«1925-թ.ներուն Սոֆիա-յի մէջ, Դաշնակցական համաժողովի մը օրերն էին:

Այս համաժողովին կուսակցութեան նախագահ [կամ համապատասխան տիտղոսով մէկը] մը պիտի ընտրուէր:

Քանի մը թեկնածուներուն կողքին էր նաեւ, մեծ լեզուաբան Յակոբ Մարթայեանը, որ Միջին Ասիոյ Թուրանական հին նշանագիրները առաջին անգամ ըլլալով վերծանող, “Dechiffrée” ընող հայ գիտնականն էր:

Բայց Յակոբ Մարթայեանը, այս ընտրութեան, Դաշնակցութեան նախագահ չընտրուեցաւ:

Այս անյաջողութիւնը տեսիլի ջղայնացուցած և յուսաբան էր զինքն:
Եւ քանի մը ամիսներ յետոյ իմացանք, թէ Յակոբ Մարթայեան,
Թուրք գործակալներու հետ, կապ հաստատած է:

Եւ միջոց մը ետքն ալ տեղեկացանք, թէ Մուստաֆա Քեմալէն
հրաւեր ստանալով, Անգարա գացած է:

Եղածը կրնա՞ք երեւակայել:

Կուսակցութեան նախագահութեան թեկնածու ներկայանալէ յե-
տոյ, Յակոբ Մարթայեան կ'իյնայ Մուստաֆա Քեմալ ըսուած դա-
հինին Գործակալութեան խորխորատը:

Ի՞նչ անկում:

Անգարայի մէջ, Յակոբ Մարթայեան, մեծ հմտութեամբ կը կա-
տարէ իր պաշտօնը:

Իր պատրաստած լեզուական կանոններով, ան կը յաջողի Օս-
մանեան լեզուն գտել արաբական և պարսկական բառերէն և իր
ճերականական կառոյցէն, և կը ստեղծէ բոլորովին նոր թրքական
լեզու մը, և այս նոր լեզուին մէջ, իբր հիմք, կը գործածէ Միջին
Ասիոյ Թուրանական ցեղերուն լեզուն:

Յակոբ Մարթայեան մինչեւ իսկ, ի՞նք կ'ըլլայ թրքական նորաս-
տեղծ օրէնքով, հրէածին բռնակալ Մուստաֆա Քեմալին մականուն
մը տուողը: Ինքն է Մուստաֆա Քեմալին “Ataturk” անունը տուողը:

Փոխադարձաբար՝ Մուստաֆա Քեմալ, Թուրք ազգին ի նպաստ
կատարուած այս «մեծ ծառայութեան» համար, Յակոբ Մարթայ-
եանին կու տայ նոր անուն մը՝ “A. Dilaçar” [լեզու ստեղծող]:

★ ★ ★

Յակոբ Մարթայեան երկար տարիներ, գրեթէ մինչեւ իր կեանքին
վերջին տարիները, Անգարա ապրեցաւ:

Իր անունը Անգարայի մէջ, այլեւս Յակոբ Մարթայեան չէր, այլ՝
մի՛այն՝ A. Dilaçar:

A. Dilaçar, հայութեան դէմ կատարած այս անդարմանելի չա-
րիքէն յետոյ, մահացաւ:

Բայց երբ, Պոլսոյ թերթերուն մէջ կարդացինք A. Dilaçar-ին յու-
ղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները, մեր զգացած զայրոյ-
թէն գրեթէ խենթեցանք:

Այդ ատենուան Պոլսոյ «անշնորհք» Պատրիարքը Ա. Տիլաչար
կոչուած դաւաճանին, Պոլսոյ մէջ, Ազգային յուղարկաւորութիւն

կատարել տուած էր:

Այսինքն՝ Ա. Տիլաչար ըստած թուրքին գործակալը, Պոլսոյ մէջ, Հայ Ազգին մեծ ծառայութիւն կատարող անձնաւորութեան մը պէս թաղուեցաւ:

★ ★ ★

Հիմա վերադառնանք «Ազգային Սահմանադրութիւն»ին պատնառած խարուսիկ ազատութեան հոսանքէն տարուելով, Թուրքին ծառայած Պոլսոյ հայ երեւելիներուն: Եւ անոնց հայ ազգին նա-կատագրին մէջ կատարած չարաշուք դերը ջանանք բացատրել:

19-րդ դարուն, Եւրոպայի քաղաքական բոլոր շրջանակներուն մէջ, Օսմանեան Պետութեան անունը «ՀԻՒԱՆԴ ՄԱՐԴ» էր:

Եւ այս «Հիւանդ Մարդ»ուն, ամէն օր, մահուան կը սպասուէր:

Եւ այս «Հիւանդ Մարդ»ը, մահամերձ Օսմանեան Պետութիւնը փրկողները, մասամբ մըն ալ, Պոլսոյ հայերը եղան:

Որովհետեւ հայերը հաւատացած էին, որ Օսմանեան Կայսրութեան փրկութիւնը՝ հայոց փրկութիւնն է:

Ինչպէս որ, Պոլսոյ տիտրահոջակ Պատրիարք Ներսէս Վարժապետեան, իր Յուլիս 1876 թուակիր կոնդակին մէջ ըսած էր՝

«Օսմանեան երկիրը պաշտպանել՝ Հայաստանը պաշտպանել ըսել է»:

Պոլսոյ հայերը, այս մահամերձ պետութեան օգտին, ամէն մարգի մէջ իրենց կատարած փրկարար աշխատանքներով, կեանք տըւին անոր՝ «Հիւանդ Մարդուն»:

Եւ հոս ջանանք մշել, Պոլսոյ հայերուն կողմէ, Օսմանեան Պետութիւնը վերականգնելու համար տարուած փրկարար աշխատանքները:

19-րդ դարուն, Ռուսիոյ դէմ մղուած պատերազմներուն պատնառած մեծ ծախսերուն հետեւանքով, Օսմանեան Պետութեան գանձը պարպուած էր:

Եւ Պետութիւնը, իր պաշտօնեաներուն ամսականները տալու, Պետական ծախսերը վճարելու համար, դրամ չունէր:

Օսմանեան Պետութիւնը սնանկանալու համբուն մէջ մտած էր:

Եւ այդ օրերուն է, որ Յարութիւն Ամիրա Պէզնեանը, Օսմանեան Կայսեր կողմէ փողերանոցին պատասխանատու կը նշանակուի:

Եւ այս խորամանկ Ամիրան, վատորակ ոսկեդրամներ կոխել կու տայ և այս դրամներուն նոր կոխուած ըլլալը որպէսզի չհասկըցուի, հարիւրաւոր զինուորներ փողերանոց կը կանչէ: Եւ զին-

ւորները, այս կեղծ դրամները օրեր շարունակ կը շփշփեն, որ անոնց «գործածուած» դրամներու երեւոյթ տան:

Յարութիւն Ամիրա Պէգեանին աղուէսաբարոյ այս խորամանկութիւնը կ'օգնէ, որ Օսմանեան պետութիւնը սնանկութենէ փրկուի:

Յովհաննէս Տատեան Ամիրան, վառօդի չգոյութեան պատճառաւ ստոյգ բնաջնջումի ենթակայ թրքական բանակները փրկողն է:

Տատեան Ամիրան է, որ Մաքրի գիւղի շրջակայքը հիմնած իր վառօդարաններով, Օսմանեան բանակներուն կրկին պատերազմելու ուժ հաղորդեց:

Զկայ մարզ մը ուր հայերը, այդ շրջաններուն, Օսմանեան պետութեան վերականգնումին օգնած չլլան:

Հողագործութեան յառաջիմութեան համար, Պոլսոյ շրջակայքը՝ “Halkau” ըսուած վայրին մէջ, Օսմանեան առաջին հողագործական վարժարանը ստեղծողները հայերն են:

Ճարտարարուեստական առաջին գործարանները հիմնողները հայերն են:

Կաշեգործարանները հիմնողները հայերն են:

Շերամարուծութիւնը ստեղծողները, մետաքս արտադրողները հայերն են:

Ոսկերիչները և արծաթագործները՝ գրեթէ բոլորն ալ հայեր են:

Պոլսոյ մէջ տպարանները, բոլորն ալ, հայերը հիմնած են:

Նոյնիսկ թրքական թերթերը առաջին հրատարակողները հայերը եղած են:

Պոլսոյ մէջ, բոլոր աչքառու շինութիւնները կատարողները, հայ նարտարապետները եղած են:

ՊԱԼԵԱՆ նարտարապետներու ընտանիքն է՝ Պոլսոյ բոլոր պալատները և շատ մը մզկիթները կառուցանողը:

Այստեղ կ'ուզեմք հետեւեալ մէջբերումը ընել.

Իբր նախկին Պոլսեցի, ձեզ կրնամք վստահեցնել, թէ Պոլսոյ մէջ, Բիւզանդական պատմական ֆանի մը եկեղեցիները, պալատներն և յուշարձանները, առաւել՝ ծագումով հայ մեծ նարտարապետ “Mimar Sinan”-ին կերտած մզկիթները, շինութիւններն և հուսկ՝ Պալեան ընտանիքին կառուցած կոթողային պալատները, մզկիթներն և այլ կառոյցները եթէ զանց առնէք, կը մնայ միայն իրարու վրայ դիզուած, Պեթոն շէնքերէ կազմուած տգեղ ու վայրի ֆաղաք մը:

Հայերը ծառայած են նաեւ, թրքական արուեստի և մշակոյթի

զարգացման:

Պոլսոյ գեղարուեստից վարժարանն ու հնագիտական (Archéologie)ի թանգարանը ստեղծողները հայերն են:

Թրքական թատրոնը ստեղծողները՝ Յակոբ Վարդովեան և Մնակեան:

Երաժշտութեան մարզին մէջ նմանապէս, առաջնակարգ դերը կատարողները, հայերը եղած են:

Հայերը Պոլսոյ մէջ, ա՛յն աստիճան ու ամէն մարզի մէջ ներկայ և տիրող էին, որ Պոլիսը իրենցը կարծելու խաբկանքն ունեցան:

Պոլսոյ մէջ, Ազգային Սահմանադրութեան ստեղծած Թուրքին հետ եղբայրական համակեցութիւն կարենալ ունենալու խարուսիկ երազը, հսկառակ կարգ մը ցնցումներու, շարունակուեցաւ մինչեւ 1908-թ.:

Եւ 1908-թ.ին, Իթթիհատականներուն «Hurriyet» [Ազատութիւն] կոչուող կեղծ յեղափոխութիւնը՝ հայերուն աչքերը բոլորովին շաղուց և կուրացուց:

Նոյնիսկ 1908-թ.ի «Հիւրիյէթ»էն անմիջապէս յետոյ, 1909-թ.ին Կիլիկիոյ մէջ գործուած ահռելի ջարդերը, Պոլսահայերու մեծամասնութեանը [եթէ ոչ ամբողջութեանը] աչքերը գոց պահեցին:

Տեսէ՛ք, թէ ինչպէս, թուրքերուն հետ եղբայրութեան ֆաղափականութեան «Ռահվիրայ» «մեծատաղանդ» Գրիգոր Զօհրապը, թուրքերուն հետ իր եղբայրութեան ֆաղափականութիւնը որպէսզի չվտանգուի, Կիլիկիոյ աղէտին մասին ինչե՛ր ձարուտած է: Ահաւասիկ Գրիգոր Զօհրապին, *Իթթիհատ* Կուսակցութեան երեսփոխանական թեկնածու որպէս կատարած իր ընտրական ճառին մէջ, Իսկիւտարի հայ ժողովուրդին ուղղած խօսքը.

«Օսմանեան Կայսրութեան մէջ, ե՞րբ տեսնուած է, որ հայերուն սպանութեան պատճառաւ, թուրքեր կախաղան հանուին»:

Գրիգոր Զօհրապ՝ մեծագոյն «տաղանդ»ը, բայց, նոյն ատեն, մեծագոյն «կոյր»ն էր: Ան, իր *Մատնական* և թուրքերուն հետ եղբայրութեան գաղափարականով, խելակորոյս եղած էր: Եւ այս տեսակի գառանցանքներով խաբեց և ֆնացուց հայ ժողովուրդը:

Բայց, այդ շրջաններուն, նման ձարուտումներ կատարողը, միայն Գրիգոր Զօհրապը չէր:

Այստեղ պիտի նշենք 1915-թ.ի նահատակներէն, «Ազատամարտ»ի խմբագրապետ Ռուբէն Զարդարեանի մեծ զակին, Հրաչ Զարդար-

եանի 1981-թ.ին Նիսի մէջ մեզի պատմածները.

«1910-թ.ներուն օր մը, Զօրավար Անդրանիկ, գաղտնաբար, Պոլիս՝ մեր տունը եկաւ:

Այդ օր, մեր տան մէջ, ներկայ էին՝ հայրս, Դաշնակ Կուսակցութեան պետ՝ Ակնունին և ուրիշ քանի մը կուսակցական երեսելիներ:

Եւ Ակնունի, իբր կուսակցապետ, զօրավար Անդրանիկին սա առաջարկը ըրաւ.

«Զօրավար, Պոլիս մնացէ՛ք. և ձեզ Օսմանեան ժողովին երեսփոխան կը նշանակենք»:

Զօրավար Անդրանիկի այդ օրուան զայրոյթը բնաւ պիտի չմոռնամ:

Զօրավարը, Ակնունիին երեսին գոռալու պէս, սապէս պատասխանեց.

«Դու՛ք, բոլորդ ալ, երազ կը տեսնէ՛ք. դու՛ք թուրքին ով ըլլալը չէ՛ք հասկցած: Օր մը պիտի հասկնամ: Բայց, այն ատեն, շատ ուշ պիտի ըլլայ»:

Այս խօսքերը ըսելէ ետք, Զօրավար Անդրանիկ անմիջապէս մեկնեցաւ մեր տունէն»:

Այստեղ պիտի մէջբերենք նաեւ, հայոց կողմէ շատ փառաբանուած տաղանդաւոր բանաստեղծ Դանիէլ Վարուժանի, իր մէկ նամակին մէջ, թուրքերուն մասին ըսածները.

Այս նամակը մէկն է այն մեծագոյն ապացոյցներէն վկայող, թէ ոսկիւրայ առաջնորդ ու հերոս կարծուածները ի՛նչ աստիճան խարկանքի և երազանքի մէջ եղած են:

Յետագայ տողերը, Դանիէլ Վարուժանի 17 Յունիս 1912 թուակիր, Թոքատէն Պելնիքա ու Պիէռ Մասագ անունով մէկ ընկերոջը ֆրանսերէն լեզուով գրած նամակաշարէն վերցուած են:

Ահա՛ այս նամակին ամենէն կարեւոր մասը՝

«Թրիփոլիի պատերազմը զիս չի հետաքրքրեր: Պայմանաւորայն չվերջանայ թուրքիոյ մասնատումով:

Որովհետեւ մենք հիմա, համերաշխ կ'ապրինք թուրքերուն հետ: Իսկ թուրքիայի մասնատումը աղէտաւոր կ'ըլլայ Հայաստանի ապագային համար: Մենք համոզուած ենք անոր»:

[Դանիէլ Վարուժան՝ «Նամականի»- հրատարակչութիւն «Հայաստան», Երեւան, 1965]

9 - 1 - 1999

**Գ Ի Տ Ա Կ Յ Ա Բ Ա Ր Ա Ն Տ Ե Ս ՈՒ Ա Ծ
Ս ՈՒ Ր Բ Հ Ե Ր Ո Ս Ն Ե Ր**

Մեր վերջին գրութեան մէջ նշած էինք, Թուրքին հետ եղբայրութեան գաղափարականին «Ռահվիրա»ն եղող Պոլսոյ Պատրիարք Ներսէս Վարժապետեանին 1876-թ.ին տուած կոնդակին կարեւորագոյն մասը.

«ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ ԸՍԵԼ Է»:

Ձեր ուշադրութիւնը պիտի հրաւիրենք այս տիրահոջակ նախադասութեամբ արտայայտուող մտայնութեան՝ Ներսէս Վարժապետեանէն յետոյ եկած հայ Առաջնորդներուն մօտ ձգած ազդեցութեան վրայ:

Վերստին մէջբերենք այստեղ, Ներսէս Վարժապետեան Պատրիարքին թրքաւեր քաղաքականութեան «արժանավայել» հետեւորդը եղող Գրիգոր Զօհրապին, Կիլիկիոյ շարդերը մոռցնելու համար 1910-թ.ին ըսած խօսքը.

«Ո՞ր ատեն տեսնուած է, որ հայերուն սպանութեան պատճառաւ, թուրքեր կախաղան հանուին»:

Նոյն Գրիգոր Զօհրապը, իր յուշերուն մէջ [20-10-1914-թ.ին] կը նշէ, թէ՛ 1915-թ.ի Եղեռնի նախընթաց այդ օրերուն, Պոլսոյ Պատրիարքաբանին մէջ, Ներսէս Վարժապետեանին 1876-թ.ի կոնդակը կը փնտտեն և կը գտնեն, որ կարեւան նոյնիմաստ կոնդակ մը ուղարկել գաւառները:

[Տես՝ «ՆԱՅԻՐԻ»ի Մայիս 1975-թ.ի բացառիկ թիւը, էջ 5-նուիրուած Գրիգոր Զօհրապի]:

Թերեւս կերպով մը կ'ըմբռնենք՝ 1914-թ.ի այդ դժնդակ օրերուն Պոլսոյ Պատրիարքին, իր ժողովուրդը վտանգներէ զերծ պահելու մտահոգութեամբ, թուրքերուն հանդէպ ինքնազոհութեամբ այս տեսակ կոնդակ մը ուղարկելուն շարժառիթը:

1914-թ.ի պատերազմի սկիզբներուն հայերը ոչ Ռուսերէն, ոչ ալ Արեւմտեան Պետութիւններէն փրկութեան յոյս մը կրնային սպասել:

Հայերը իսկական ծուղակի մը մէջ էին բռնուած:

Բայց ի՞նչ ըսենք 1876-թ.ին, այդ դաւանանական կոնդակը հրատարակող Ներսէս Վարժապետեան Պատրիարքին:

1876-թ.ի այդ օրերուն, Օսմանեան Կայսրութեան մէջ ապրող հայերուն ո՛չ մէկ վտանգ կը սպառնար:

Ընդհակառակն, այդ տարիներուն Ռուսերը, Արեւելի մէջ, Արեւելեան Հայաստանին կարեւոր մէկ մասը ազատագրած էին, և Արեւմուտի մէջ ալ՝ մինչեւ Պոլսոյ դռները հասած:

Եւ Օսմանեան Կայսրութիւնը իր վերջին օրերը կ'ապրէր:

Եւ հայերուն վերջնական ազատութեան ժամը հնչած էր: Եւ ճիշդ, հայոց յոյսի այս օրերուն է, որ Ներսէս Վարժապետեան Պատրիարք իր տխրահոռչակ կոնդակը հրատարակեց:

Որովհետեւ Ներսէս Վարժապետեան, իբր Պոլսոյ Պատրիարք, իր ենթագիտակցութեան մէջ, մեծ վախ մ'ունէր:

1821-թ.ին Յունաստանի ապստամբութեան պատճառաւ թուրքերը, իբր վրէժխնդրութիւն, Յունաց տիեզերական Պատրիարք Կրէկորիոսը Պոլսոյ մէջ, կախաղան հանած էին:

Եւ Կրէկորիոս Պատրիարքին տխուր ճակատագիրը, միշտ Ներսէս Վարժապետեանին աչքին առջեւ էր:

Եւ Ներսէս Վարժապետեան, իր խօսքերուն մէջ, միշտ կը յիշատակէր՝ Կրէկորիոս Պատրիարքին կախաղան հանուիլը:

Եւ միայն կախաղան հանուելու այս վախով կը բացատրուի Ներսէս Վարժապետեանին փոփոխամիտ, երկդիմի, վախկոտ և դաւանանական քաղաքականութիւնը:

★ ★ ★

Դաշնակ Կուսակցութեան պետ՝ Ակնունցին 1910-թ.ին, Զօրավար Անդրանիկին Օսմանեան ժողովին մէջ երեսփոխան ըլլալ առաջարկելը, Ներսէս Վարժապետեան Պատրիարքին Օսմանեան Պետութիւնը և Հայաստանը նոյնացնող մտայնութեան շարունակութիւնն է:

Երբ Ակնունցի կը ձերբակալուէր 24 Ապրիլ 1915-թ.ին, ան դեռ չէր հասկցած իրականութիւնը:

Եւ կ'ըսէ թէ՛ «Անպայման սխալմունք մը կայ. քիչ առաջ Թալաթին ճաշի էի. ինծի բան մը չըսաւ:

«Հիմա, Վարդգէսը Թալաթին կ'երթայ և ամէն բան կը շտկուի»:

Օրեր կ'անցնին՝ բայց Ակնունցին դեռ ձերբակալուած վիճակի մէջ է:

Եւ զարմանալով իր ընկերներուն կը հարցնէ՛

«Ինչո՞ւ արդեօք, Թալաթ չի պատասխաներ, իմ հեռագիրներուս:

« Ես էի, 31 Մարտ 1909-թ.ին՝ Պոլսոյ մէջ, մոլլաներուն ապրտամբութեան օրը, Թալաթը իմ տունս պահելով, զինքը իսկական մահէ ազատողը»:

Անկէ ետք միայն, Պոլսէն մինչև Տիգրանակերտ տարուող Ակնունի, վերջապէս կը հասկնայ իրականութիւնը:

Եւ սա տխուր խօսքերով կը յայտնէ իր դառնութիւնը՝

«Ձեմ ցաւի մահուան վրայ, զի օր մը անպայման պիտի գար մահը և մեզ գտներ, այլ միայն կը ցաւիմ, որ մենք այս Թուրք սրիկաներէն խարուեցանք»:

Գալով Դանիէլ Վարուժանի 17 Յունիս 1912-թ.ին, Թոֆատէն Պելնիֆա՝ իր ընկերոջ գրած նամակին մէջ ըսածներուն, թէ՛

«Մենք հիմա, համերաշխ կ'ապրինք քուրճերուն հետ. իսկ Թուրքիոյ մասնատումը, աղէտաւոր կ'ըլլայ Հայաստանին ապագային համար. մենք համոզուած ենք անոր»— Դանիէլ Վարուժանին 1912-թ.ին գրած սա տողերը, անհաւատալիօրէն կը նմանին 1876-թ.ին, Պոլսոյ Պատրիարք Ներսէս Վարժապետեանին ունեցած սա գարշելի արտայայտութեան.

«ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԵՐԿԻՐԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ ԸՍԵԼ Է»:

★ ★ ★

13 Հոկտեմբեր 1985 թուականը, մեզի համար, անմոռանալի օր մըն է:

Այդ օր, Նիսի մէջ, բացառիկ հանդիսութիւններով յիշատակուեցաւ, Ռուբէն Սեւակի ծննդեան 100-ամեակը, ի ներկայութեան Ռուբէն Սեւակի գաւակներուն՝ Լեւոնին և Շամիրամին:

Օրուան նախագահը և բանախօսը՝ մեծ հայրենասէր, բանաստեղծ և գրագէտ Անդրանիկ Ծառուկեանն էր:

Մենք միշտ, խոր երախտագիտութեամբ պիտի յիշենք՝ հակառակ իր առողջական ծանր վիճակին, Անդրանիկ Ծառուկեանին այս հանդիսութեան ներկայութիւնը:

Մենք երախտապարտ ենք նաև, Տիկին Սօնա Ծառուկեանին, որուն հոգածութեամբ կարելի եղաւ Պրն. Անդրանիկ Ծառուկեանի դէպի Նիս նամբորդութիւնը:

«Ռուբէն Սեւակի Յիշատակի Օր»ը, Նիսի հայկական եկեղեցիին մէջ, Ռուբէն Սեւակի հոգւոյն մատուցուած հոգեհանգստեան պաշտօնով սկսաւ: Ա՛յն եկեղեցիին մէջ ուր, 1967-թ.ին, Ռուբէն Սե-

լակի այրիին՝ գերմանուհի Տիկին ժաննի Սելակի յուղարկաւորութիւնը կատարուած էր:

Յետոյ, Vieux Nice-ի թատրոնին մէջ, հանդիսութիւնը շարունակուեցաւ, օրուան նախագահ Ա. Ծառուկեանի բանախօսութեամբ:

Այս բանախօսութեան մէջ, Անդրանիկ Ծառուկեան՝ Ռուբէն Սելակը ներկայացուց իր իսկական կերպարով՝ նահատակ, հերոս-բանաստեղծի կերպարով.

Ա՛յն Սելակը՝ որ մոռցուած էր.

Ա՛յն Սելակը՝ որ անտեսուած էր:

[Անդրանիկ Ծառուկեանի այս սեմանտիկ բանախօսութեան մասին, աւելի ուշ պիտի արտայայտուինք]:

Յետոյ, Ռուբէն Սելակի կեանքին պատմութիւնը, թատրերգութեամբ մը ներկայացուեցաւ, Գէորգ Գապառանեանի հեղինակութեամբ և բեմադրութեամբ:

Ելոյթ ունեցաւ նաեւ, Մարտէյի «Սահակ-Մեսրոպ» երգչախումբը, իր հիմնադրին՝ Խաչիկ Երլմագեանի ղեկավարութեամբ:

Ելոյթ ունեցան նաեւ, հին և նոր տաղանդներ, մեկնաբաններով Ռուբէն Սելակի բանաստեղծութիւններէն:

13-10-1985-թ., Նիս: Theatre Du Vieux Nice, «Ռուբէն Սելակի Վերջին Օրերը» թատրերկի բեմադրութենէն ետք, նահատակ գրողի զաւակները՝ Լեւոն և Շամիրամ բեմի վրայ, դերակատարներուն և հանդիսականներուն միահամուռ ծափող ջոյներուն տակ:

Հանդիսասրահին մէջ, ժողովուրդին ոգեւորութիւնը գագաթնակէտին հասաւ, երբ Ռուբէն Սելակի զաւակները՝ Լեւոն և Շամիրամ բեմ հրաւիրուեցան:

Լեւոն Սելակ շնորհաւորեց դերակատարները, մինչ Շամիրամ

Սեւակ, Ռուբէն Սեւակեան շունչով արտասանեց իր գրած հայրե-
նասիրական երկու բանաստեղծութիւնները:

Բոլոր ներկաները յոտնկայս, յուզումով, արցունքոտ աչքերով
կը ծափահարէին Ռուբէն Սեւակի որդին ու դուստրը՝ Լեւոնն ու
Շամիրամը, դերակատարները, ելոյթ ունեցողները, երգչախումբի
անդամները:

Միայն այս պատմական հանդիսութեան ներկայ եղողները կըր-
նան նիշդ գնահատել, այդ օրուան ոգեւորութեան տարողութիւնը,
մեծութիւնը:

Հանդիսութիւնը շարունակուեցաւ Nice-ի Plaza պանդոկի սրահ-
ներուն մէջ, շքեղ ընդունելութեամբ մը:

Այս ընդունելութիւնն ալ ժողովրդային բացառիկ հանդէսի մը
վերածուեցաւ, շնորհիւ տաղանդաւոր արուեստագէտներուն և,
մասնաւորապէս, նոյնիմէն՝ ժողովուրդին միաձայն մասնակցութեան:

Այս պատմական օրուան տպաւորութիւնները, օրեր շարունակ,
Սփիւռքի թերթերէն շատեր արձագանգեցին:

Այս հանդիսութեան մասին եղած գնահատումներուն մէջ, մեզ
ամէնէն շատ տպաւորողը, Տիկին Սոնա Ծառուկեանի կարծիքը
եղած է՝

*«Ես, Աշխարհի ամէն կողմը, շատ մը հայկական հանդիսու-
թիւններու ներկայ եղած եմ:*

*Բայց, այսօրուան հանդիսութեան չափանիշով և տարողու-
թեամբ, հայկականութեամբ լեցուն հանդէս մը, ոչ մէկ տեղ, նոյն-
իսկ Պէյրութի մէջ, չեմ տեսած»:*

Անդրանիկ Ծառուկեանի ըսածները իր բանախօսութեան մէջ,
Ռուբէն Սեւակի մասին, շատերուն համար բոլորովին նորութիւն
էին:

Այստեղ, յապաւումներով կը մէջբերենք, այդ բացառիկ բանա-
խօսութենէն մեզի համար ամենակարեւոր մասերը՝

«Մեր բոլոր նահատակ մտաւորականներուն համար՝ «ՆԱՀԱ-
ՏԱԿՈՒԵՑԱՆ» կ'ըսենք, և այդպէս կը վերջանայ:

Արդեօք ոճրագործները ի՞նչ ձեւով խոշտանգած են նահատակ-
ները:

Այս մասին զանազան վկայութիւններ, զանազան գրութիւններ

կան, քիչ մը սուտ, քիչ մը իրաւ: Անոնք նուիրագործուած են:

Մեզի համար պարզ է. նահատակուեցան, բոլորն ալ սուրբեր դարձան:

Բայց, բարեբախտաբար, Ռուբէն Սեւակի կեանքին մէջ, դրուագ մըն ալ կայ, մինչեւ իր մահուան սեմը:

Ուրիշ նահատակ մտաւորականներուն մասին չկայ այս բանը, Դանիէլ Վարուժանի, Սիամանթոյի և կամ Ռուբէն Զարդարեանի մասին չկայ:

Բայց Ռուբէն Սեւակի մասին, իրական պատմութիւն մը կայ: Զանդրը-ի մէջ մեծատունի մը, ազդեցիկ մարդու մը աղջիկը հիւանդ է. և Ռուբէն Սեւակ կը բժշկէ այդ աղջիկը:

Բայց աղջիկը կը սիրահարուի Ռուբէն Սեւակին:

Եւ աղջկան հայրը Ռուբէն Սեւակին կ'ըսէ.

«Ձեր նակատագիրը նշդուած է. ձեզ սպաննելու պիտի տանին: Եկուր թրքացիր. աղջիկիս հետ ալ ամուսնացիր: Այս պարագային քեզ կրնամ ազատել»:

Հակառակ, որ Ռուբէն Սեւակի մտաւորական ընկերները, բանտի ընկերները, իրեն կը թելադրեն, կը պնդեն և կը փորձեն համոզել զինք ամէն գնով, ըսելով՝

«Հոգ չէ, վնաս չունի այլեւս.

Թրքացիր, կին մըն ալ առ. Ի՞նչ կ'ըլլայ»:

Բայց Ռուբէն Սեւակ կը մերժէ.

«ԹՐՔԱՆԱԼԸ ՎԱՏՈՒԹԻՒՆ Է»—կ'ըսէ:

Իր մահէն անմիջապէս յետոյ, Ռուբէն Սեւակի անունը երրորդութեան մը հետ կապուեցաւ՝ Դանիէլ Վարուժան, Սիամանթօ, Ռուբէն Սեւակ:

Այս երեքն ալ մեծ բանաստեղծներ են:

Բայց, Ռուբէն Սեւակ, ուրիշ առաւելութիւն մը ունէր:

Ինքը պարզ բանաստեղծ մը չէր:

Ռուբէն Սեւակ ազգային գործիչ մըն էր. բայց ոչ՝ կուսակցական. Ռ. Սեւակ կուսակցական չէ եղած: Իրեն կոչում մը, առաւելութիւն մը, նուիրական պարտականութիւն մը սեպած էր՝ Ազգային ցաւերով զբաղիլը:

Ռուբէն Սեւակ, իր առօրեայ կեանքին մէջ եղաւ՝ իրական գործիչ մը:

Ազգային բոլոր ցաւերով հետաքրքրուելու, Ազգային բոլոր ցա-

ւերուն օգնութեան հասնելու իր ներքին աւիւնը՝ շատ աւելի զօրաւոր էր, շատ աւելի ուժգին էր, քան թէ սովորական մարդոց ունեցած, արտի կամ մտքի կարողութիւնը:

Անոր համար, ես կը պատկերացնեմ Ռուբէն Սեւակը աչքիս առջեւ, և ինծի այնպէս կու գայ, որ միայն բանաստեղծ մը չէ, որ մեռաւ. միայն բժիշկ մը չէ, որ մեռաւ:

Այլ՝ Ազգային դրամագլուխ մը, շատ մեծնալու, շատ կարեւոր դերեր ստանձնելու, շատ ազգային ցաւեր բուժելու ընդունակ և կարող անձնաւորութիւն մը:

Եւ եթէ ինծի վիճակուէր, որ մեր նահատակ գրագէտներէն մէկուն յիշատակին [բոլորն ալ յարգելի են, բոլորն ալ հաւասար են] արձան մը կանգնեմ, ինչպէս անձանօք գիւնուորի արձանները կան, մեմֆ ալ մէկ արձան մը ընտրեմ՝ հայ նահատակ մտաւորականները, հայ նահատակ գրագէտները խորհրդանշող՝ ես պիտի ուզէի Ռուբէն Սեւակին արձանը բարձրացնել, իբրեւ ամբողջական մարդ, իբրեւ ամբողջական գրագէտ և ամբողջական Ազգային գործիչ:

Եւ այս մտածումիս մասին, դեռ ամիս մը առաջ, Երեւանի մէջ կը խօսէինք, Հրանդ Թամրազեանին հետ:

Թամրազեանը՝ Երեւանի համալսարանին Գրականութեան Ամպիոնին վարիչն է:

Ինծի, շատ ուրախութիւն պատճառեց, երբ Թամրազեանն ալ ընդունեց, որ այդպէս պէտք է ըլլայ:

Ռուբէն Սեւակ ամբողջական է:

Այստեղ տաղանդի հարց մը չկայ: Որակի հարց մըն է:

Միւսները մեծ բանաստեղծներ են, բայց միայն բանաստեղծ են:

Ռուբէն Սեւակ ամբողջական բանաստեղծ մըն է:

Բայց նոյն ատեն՝ ամբողջական մարդ մը: Ամբողջական Ազգային գործիչ մը: Ամբողջական գրագէտ մը, մտաւորական մը:

Եւ այնքան կանուխ սկսած, և աւա՛ղ, դժբախտաբար՝ այնքան երիտասարդ նահատակուած»:

23 - 1 - 1999

★ ★ ★

Այստեղ պիտի կրկնեմ, 13-10-1985-թ.էն՝ Ռուբէն Սեւակի ծննդեան 100-ամեակի հանդիսութեան, Անդրանիկ Ծառուկեանի ըսածները.—

Եթէ ինծի վիճակուէր՝ մեր նահատակ գրագէտներէն մէկուն յիշատակին արձան մը կանգնել, ինչպէս անձանօթ զինուորի արձանները կան, և մենք ալ արձան մը ընտրենք, հայ նահատակ գրագէտները խորհրդանշող, ես պիտի ուզէի Ռուբէն Սեւակին արձանը բարձրացնել :

Մենք, խոր յարգանքով կը խոնարհինք, մեծ Վարպետին՝ Անդրանիկ Ծառուկեանի այս գնահատանքի արտայայտութեան առջև :

Վերջին քսան տարիներու ընթացքին, մեր կեանքին նպատակը ըրինք՝ անիրաւուած և գիտակցաբար անտեսուած հերոս-նահատակ Ռուբէն Սեւակի յիշատակը մոռացութեան փոշիներէն դուրս, լոյս աշխարհ հանել և հայ ժողովուրդին ծանօթացնել Ռուբէն Սեւակը, իր իսկական կերպարով՝ հերոս նահատակ գրագէտի կերպարով :

Բայց ինչո՞ւ, Ռուբէն Սեւակը, մոռացութեան ենթարկուեցաւ :

Ի՞նչ էր պատճառը :

Այս մասին, մեր համոզումով, ամենէն ճշգրիտ պատասխանը, կրկին՝ Անդրանիկ Ծառուկեանը տուած է :

Ան մեզի, մտերմիկ խօսակցութեան մը ընթացքին, սապէս բացատրեց.

«Ռուբէն Սեւակ, կուսակցական չլլալուն պատճառաւ, անտեսուեցաւ :

Եթէ, Դանիէլ Վարուժանին պէս, Սիամանթոյին պէս, Դաշնակցական գործիչ մը լլլար, անոնց պէս կը փառաբանուէր» :

Ցաւալի է, բայց իրականութիւն՝ այս փտտանանաչումը :

Իրապէս ալ, դիպումա՞ծ է, որ Սփիւռքի մէջ, Դաշնակցական մշակութային հանդիսութիւններուն, ընդհանրապէս Դանիէլ Վարուժան և Սիամանթօ կը յիշատակուին :

Եւ նաեւ դիպումա՞ծ է, որ Ռամկավար Կուսակցութեան հրատարակութիւններուն մէջ, տեւական Ռամկավար գործիչ՝ Վահան Թէֆեան կը փառաբանուի :

Ահա կրկին, կուսակցութիւններուն՝ հայ ժողովուրդը շերտաւորելու, հայկական բարձրագոյն շահերը անտեսելու և միայն իրենց թմբուկը զարնելու ծառայող գէշ ունակութիւններէն մէկը :

★ ★ ★

Ինչպէս որ, մեր վերջին գրութեամբ վերյիշած էինք, թէ՛ 13-10-

1985-թ-ին Nice-ի մէջ կատարուած Ռուբէն Սեւակի ծննդեան 100-ամեակի հանդիսութեան Անդրանիկ Ծառուկեան, Ռուբէն Սեւակի Զանդրըր-ի մէջ անցուցած օրերու հերոսական դրուագին պատմութիւնը տուած էր:

Եւ իր բանախօսութեան վերջաւորութեան, հայ ժողովուրդին սա առաջարկը րբաւ .

«Եթէ ինձի վիճակուէր, հայ նահատակ մտաւորականները խորհրդանշող արձան մը ընտրել, ես պիտի ուզէի Ռուբէն Սեւակին արձանը բարձրացնել»:

Մենք, այս արդար ընտրութեան համար, յաւէտ երախտապարտ ենք Անդրանիկ Ծառուկեանին:

Եւ 1915-թ-ի նահատակ մտաւորականներուն իբր խորհրդանիշ՝ Ռուբէն Սեւակի արձանը ընտրելու որոշումին ի՛նչ աստիճան արդար, խորիմաստ և պատշան որոշում մը ըլլալը փաստելու համար, Զանդրըր-ի մէջ, Ռուբէն Սեւակի հետ ախորուած իր մտաւորական ընկերներուն ականատեսի վկայութիւնները, շարժանկարի ողբերգական ժապաւէնի մը պէս փոփ-փոփի բերելով, պիտի հրապարակենք:

Եւ յաւակնութիւնը ունինք ըսելու, որ այս՝ հայ գրականութեան պատմութեան և իր տեսակին մէջ առաջինը պիտի ըլլայ:

★ ★ ★

ԱՌԱՋԻՆ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

ՅՈՎՀԱՆ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ՝

«ԷՋ ՄԸ ԱՔՍՈՐԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԷՍ»

[Ապրիլ 1915-էն՝ նոյեմբեր 1918-թ.]

Զօնուած՝ «ՍԵՒԱԿ»Ի ԱՆՄԱՀ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

[Հրատարակուած «Հայաստանի Կոչնակ» հանդէսի

7 Յունուար 1922-թ. և 21 Յունուար 1922-թ-ի թիւերուն մէջ]

Զանդրըր-ի հովիտը ոռոգող գետակին եզերքը, բարտիներու գծաւոր ստուերին տակ՝ կը նեմէինք Յուլիսի առաւօտ մը- Տօթ. Ռուբէն Զիլինկիբեան [Սեւակ] ու ես, ըմբռնելով անգուգական վայելքները գաղափարային ընկերակցութեան: Խօսակիցս կը վերլուծէր անհրաժեշտ պայմանները ազգային վերածնունդի:

Աֆսորական կեանքի ննշող մթնոլորտը, իր բոլոր սպառնական երեւոյթներով, փայփայած չէր մեր լաւատեսութիւնը: Հակառակ Իթթիհատի հայաչինջ ֆաղափականութեան արհաւիրակից կիրարկումին՝ որու սկսեր էինք տակաւ վերահասու ըլլալ շրջող գրոյցներու և ֆաղափական ուրիշ ցուցմունքներու հիման վրայ, երկուքս ալ անխախտ կը պահէինք հաւատքը հայ ապագայի լուսագարդումին...

Մեր խօսակցութիւնը հասած էր այս կէտին, երբ Տօթօրը յանկարծ լռեց:

Հոգեկան խռովք մը նշմարեցի իր ընդհանուր արտայայտութեանը մէջ:

Կը դիտէի որ կոկորդին մասնները կուլ տալու ծանօթ պրկումները կը կրկնուէին ջղայնաբար: Ի՞նչ էր այն մտածումը, գոր կը վարանէր արտայայտել:

Հարցուցի իր յուզման պատճառը:

«ՀԱՅՐ-ՍՈՒՐԲ», ըսաւ մեղմ ու խեղդուկ ձայնով, «ԻՆՁ ԱՅՆ-ՊԷՍ ԿԸ ԹՈՒԻ, ԹԷ ՄԱՀԸ ՀԵՌՈՒ ԶԷ ԲՆԱԻ ՄԵԶՄԷ:»

Նախագգացո՞ւմ մըն էր արդեօք, որ կ'ունենար: Անմիջապէս կոչում ըրի իր ֆիչ առաջուան խանդավառ գգացումներուն և ըսի, թէ իրաւունք չունէր յուսահատ ըլլալու:

Մասնաւորաբար ծանրացայ սա տրամաբանութեան վրայ, թէ քանի որ շուրջ քսան տարիներ պատրաստուել էինք ծառայելու Ազգին կամ Եկեղեցիին, պէտք էր թոյլատրուիլ մեզ գոնէ քսան ամիս գործել:

Մահուան հանդէպ ունեցած պաղարիւնս առաւելապէս արդիւնք ըլլալով տեսական հայեցողութեան ու հոգեկան տրամադրութեան՝ դժբաղդաբար չէր արդարանար այնքան, մեզ շրջապատող իրերարարձութեանց տեսակէտէն: Ամիսի մը չափ առաջ, մեր բաղդակիցներէն յիսուն երկու հոգի, նամբայ հանուած էին դէպի Տէր Զօր, չափազանց տխուր պարագաներու տակ, և արդէն տարաձայնութիւնները կը բազմանային իրենց Գաղատիայէ ֆիչ անդին խժոյճալի կոտորման: Ո՞վ կրնար երաշխաւորել, թէ յաջորդ առաւօտուն իսկ, նոր ցանկ մը պիտի չծանուցանուէր Տէր Զօր դրկուելիքներու, որոնց մէջ գտնուէինք նաեւ երկուքս կամ ուրիշ բաղդակիցներ:

Ասկէ գատ, ֆաղափին թուրք բնակչութեան մտայնութիւնը հետըզհետէ կը լարուէր հայերուն դէմ, տեղի տալով անարգական նո-

րանոր արտայայտութեանց:

Տարակոյս չկար, թէ մահուան ու կեանքի միջեւ օրօրուելու շրջանն էր այս:

Տօթօրը կացութեան ծանրութիւնը լրջօրէն ըմբռնած՝ չէր ուզեր բաժնուիլ մահուան տեսիլէն:

– ԹՇՈՒԱՌԱԿԱՆՆԵՐԸ ՄԵՋ ՊԻՏԻ ՍՊԱՆՆԵՆ, ԲԱՅՑ ՄԵՆՔ ՊԻՏԻ ՉՄԵՌՆԻՆՔ. ՔԱՆՁԻ ՄԵՐ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ՄԻՆՉԵՒ ՎԵՐՁԸ ՊԻՏԻ ԱՊՐԻՆ: ԿԱՐԵԼԻ ՉԷ ՋՆՁԵԼ ԱՅՆ ՈԳԻՆ, ՈՐ ՄՂԵՑ ՄԵՋ, ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԿԱՄ ՋՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ՀԱՆԳԻՍՏԷՆ ՀՐԱԺԱՐԵԼՈՎ ԳԱԼ ՈՒ ՕԳՆԵԼ ՄԵՐ ՍԻՐԵՑԵԱԼ ԱԶԳԻՆ:

ԵՍ ԿԸ ՀԱՒԱՏԱՄ, ԹԷ ԱՆՄԱՀՈՒԹԻՒՆ Է ԾՐԱՐՈՒԱԾ ՋՈՂԱՐԵՐ ԾԱՌԱՅՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ»:

Այս բառերը արտասանուեցան ասպետական այնպիսի շեշտով մը, որ յատկանշական էր Սեւակի մշտավառ կորովին:

Գաղափարապաշտութիւնը նոր յաղթանակ մը կը տանէր այդ պահուն:

Յուզիչ էր մեր տեսակցութեան արդիւնքը: Մահ կամ կեանք – որոշած էինք հաւատարիմ մնալ մեր կոչման:

Հանդարտութեամբ պիտի սպասէինք անակնկալներու յայտնութեան:

Ախորական կեանք փորձաքար մըն էր արժանիքներու:

Ամէն անձ ի յայտ կու գար իսկական իր գոյնով: Ոմանց համբաւին պատուանդանը կը գայթէր անդարձ: Մինչ ուրիշներ նոր կը կերտէին կոթողները առիւնֆնող հիացման:

Փոխադարձ գնահատումի այս առիթը կ'առաջնորդէր կազմութեանը բարեկամութեանց լաւագոյններուն:

Տառապանփով նուիրագործուած այս եղբայրակցութիւնները տանարներ էին միսիթարութեան, ուր հաւատք, յոյս և սէր կը բոցավառէին լուսանանանչ՝ կարծես իբր հա-

կապատկերներ մթնոլորտը պատող անարդարութեան խաւարին:

Յովհան Ծ. Վրդ.
Կարապետեան
[Զմիւռնիոյ Առաջնորդ.
Տեղապահ եղած ատեն
1919-20-թ.]

Քաղցր էր արդարեւ ցորեկը բոլորուիլ ծառերու հովանիին տակ և խրախուսել զիրար՝ մինչ գիշերը անուն ժամեր կ'օգտագործուէին կացութեան մասին աւելի լուրջ վերլուծումներով:

Անգամ մը՝ հագիւ շաքաթ մը ետք այն տեսակցութենէս որու անդրադարձայ՝ երբ նստած էի Չանդրըր-ի հանդիպակաց բլրակներուն բացուող պատուհանիս առջեւ, ու կը մտածէի զիս կախելու այն սպառնալիքին վրայ, որ նոյն առտուն՝ ներկայութեան պարտաւորիչ արձանագրութեան համար ոստիկանատուն գացած միջոցիս ըրած էին շուկային մէջ, երկու անգուսպ թուրքեր, յանկարծ սենեակ մտաւ Տօթ. Չիլինկիրեան:

Սովորականէն աւելի մոայլ էր կերպարանքը: «ԱՌԱՋԱՐԿ ՄԸ ՈՒՆԻՄ ԸՆՆԵԼԻՔ» յայտարարեց առանց յառաջընթաց խօսքերու: «ԿԸ ԼՍԵՄ, ԹԷ ԳԱՂԱՏԻՈՅ ԿՈՂՄԵՐԸ ԻՍԼԱՄԱՅԱԾ ԵՆ ԿԱՐԳ ՄԸ ՀԱՅԵՐ:

ՉԵՄ ՈՒՋԵՐ, ՈՐ ՄԵՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐԷՆ ՈՆԻԷ ՄԷԿԸ, ԱՅԴՊԻՍԻ ՏԿԱՐԱՅՈՒՄ ՈՒՆԵՆԱՅ ԱՊԱԳԱՅ ՀԱԻԱՆԱԿԱՆ ՃՆՇՈՒՄՆԵՐՈՒ ԱՌՋԵԻ, ՈՒՍՏԻ ԿԸ ԹԵԼԱԴՐԵՄ, ՈՐ ԴՈՒՆ, ԻԲՐ ՀՈԳԵԻՈՐԱԿԱՆ, ԿԱՆՉԵՍ ՀՈՍ ԳՏՆՈՒՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ԵՐԴՈՒՄ ԱՌՆԵՍ ԻՒՐԱՔԱՆՉԻՒՐԷՆ, ԹԷ ՀԱՍՏԱՏ ՊԻՏԻ ՊԱՀԵՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՀԱԻԱՏՔՆԻՆ»:

Չանացի հանդարտեցնել Տօթօրը և բացատրեցի անպատեհութիւնները որ կային այդօրինակ արարողութեան մէջ, նկատի ունենալով մանաւանդ ժամանակին փափկութիւնը և մեր ընկերները անհարկի յուզման չմատնելու անհրաժեշտութիւնը:

Համակերպեցաւ չպնդել իր տեսակէտին վրայ, սակայն այդ միջադէպը կարծես կանխաձայնութիւն մըն էր մօտալուտ սարսափներու:

Շատ չանցած՝ կացութիւնը ստացաւ ամենասուր հանգամանք, փողոցի թուրք տղաքը լաւագոյն ջերմաչափն էին հայահալած մոլեգնութեան: Լուտանքի սովորական տեղատարափը հիմա կը փոխուէր բիրտ քարկոծման:

Կոտորածի նախապատրաստութեան գրոյցներն կը սկսէին ազատօրէն շրջիլ:

Գիշեր մը, ինքնապաշտպանութեան միջոցներու մասին խորհրդակցելու վրայ էի, Պ. Տիրան Քէլէկեանի հետ, երբ Տօթ. Չիլինկիրեան անակնկալ այցելութիւն մը տալով յայտնեց, թէ եկած

էր ծանրակշիռ յայտնութիւններ ընելու:

Փոքրիկ կանթեղին լոյսը իր տժգունած դէմքին աւելի ամպոտ մէկ կիսաստուերը կը շրջագծէր պատին վրայ:

Պահ մը լոռութիւն տիրեց սենեակին մէջ: Իրարու նայեցանք հոգեկան խոր ներքնաթափանցումներով:

Վերջապէս լսեցինք դաւադրութեան մը զարհուրելի նկարագրութիւնը:

Տօթօրին յուզեալ շեշտը դեռ կը հնչէ ականջիս, փղձկեցուցիչ հակագղեցութեամբ:

Չանդըրը-ի մէջ կառապան մը կար, որ ծանօթ էր իբր հեղինակ սանձարձակ արարներու: Իթթիհատական ոճրապարտ խմբակը յանձին իրեն գտած էր հլու գործիք մը, գոր կը շոյէր ու կը շփացընէր մեծ հեռատեսութեամբ:

Կառապան Իսմայիլի մէկ աղջիկը վիրաբուժական յաջող գործողութեան մը ենթարկուած էր Տօթ. Բարսեղ Տինանեանի ձեռքով, ու վերջինին Պոլիս դառնալէն ետք, հիւանդը փոխանորդաբար կը դարձանուէր Տօթ. Չիլինկիրեանի կողմէ:

Արդ, ըստ վերջինին պատմութեան, նոյն օրը երբ գացած էր հիւանդին այցելելու, կառապանը յանդգներ էր բանտարկել զինք տան խաւարամած գետնայարկը պահանջելով, որ իսկոյն իսլամանայ:

«Ի ՆԾԻ ՆԱՅԷ» պոռագեր էր նիւաղը Տօթօրին երեսն ի վեր...
«ԶԵԶ ԱՄԷ ՆՔԴ ԹԻԻ ՆԷՅԻ ՄԷԶ ՊԻՏԻ ՍՊԱՆ ՆԵՆՔ: ՔԵԶ ՍԻՐԵԼՈՒՍ ՀԱՄԱՐ ԿՈՒԶԵՄ ԿԵԱՆՔԴ ՓՐԿԵԼ: ՀԱԳԳ ՏԻՆԸ ԸՆԴՈՒՆԷ. ՀԱԿԱՌԱԿ ՊԱՐԱԳԱՅԻՆ, ԱՂԷԿ ԳԻՏՅԻՐ, ՈՐ ԿՏՈՐ-ԿՏՈՐ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՍ»:

Տօթօրը, հաւատարիմ իր առջի օրուան ուխտին, արիարար դիմադրեր էր տրամարանութեան ուժով:

Կառապանին յամառ պնդումը, իր առաջարկին անմիջական գործադրութեան մասին, մամառումը երկարեր էր երկու ժամէն աւելի:

Ճգնաժամային այս դրութենէն ճողոպրելու համար, Տօթօրը գաղափարը յղացեր էր առաջարկելու կառապանին, որ թոյլ տայ իրեն քաղաքի զինուորական հրամանատարին հետ տեսակցիլ նոյն ուղղութեամբ:

Օձիքը ազատելու այս հնարքը յաջողութեամբ պատկուած՝ ահա՛ եկեր էր ամենուս նակատագրին հետ սերտօրէն կապակցեալ նոր կացութեան վրայ խորհրդակցելու:

Ո՞վ կրնար այլեւս անգիտանալ վայրկեանին վնուականութիւնը: Կ'զգայինք, թէ գոյութեան նժարը դէպի գերեզման կը հակէր, աւելի քան երբեք:

Զիրար սրտապնդող մէկ քանի բառերէ ետք, Պ. Քէլէկեան յիշեցուց, թէ յաջորդ օրը Ռամազանի Պայրամ ըլլալով, պատշաճ էր շնորհաւորական այցելութիւն տալ գինուորական հրամանատարին, և թելադրեց, որ Տօթօրն ալ ընկերանայ, որպէսզի կառապան Իսմայիլ գէթ պատրանքը ունենայ իր բաղձանքին իրագործման:

Անդրադարձանք նաեւ Զանդըրը-է փախուստ տալու կարելիութեանց. բայց չյաջողեցանք եզրակացութեան մը յանգիլ:

Կար կէտ մը սակայն, որու շուրջ կատարեալ համաձայնութիւն կը տիրէր, և այդ ալ վեր բռնել էր, ամէն գնով, դրօշը քրիստոնէական հաւատքին:

Քէլէկեան խաչակնքեց երկիւղածութեամբ, իսկ Սեւակ իր բռունցքը ցցեց այն *Միմարէին* ուղղութեամբ, որու պատշգամէն խոպոտ ձայն մը կը բարձրանար նոյն պահուն, դէպի Ալլահն Թուրքին:

Յաջորդ Կիրակի առաւօտուն, Զանդըրը-ի հայոց փոքրիկ մատուռին հնադարեան կոչնակը, աղօթքի իր հրաւերովը մէկտեղ, կարծես ահագանգը կը հնչեցնէր մահուան անխուսափելիութեան:

Տեղական փոքրաթիւ հայութիւնը, որ ականատես էր եղած, Պուսէն խլուած ախորական խումբին օրէ օր կոտորակուելուն, կը շարունակէր ջերմեռանդօրէն աղօթել, մնացեալներուս փրկութեանը համար:

Քաղաքին օձապտոյտ ու նեղ փողոցներէն լուռ և անշուկ փառուածով, նոյնպէս դէպի մատուռ կ'ուղղուէինք բաղդակից երեսուն և հինգ ընկերներ- վերջին ներկայացուցիչներս Այաշ ու Զանդըրը ղշուած երկու հարիւր իննիսունի մօտ մտաւորական ու եռանդուն հայութեան:

Արհաւիրքը կրօնական եռանդ էր արծարծած ամէն սրտի մէջ:

Աւելի հիմնական պատճառը սակայն, հրահրուող արթնութեան՝ ազգային բոլոր խաւերու և հոսանքներու մէջ տիրող ճշմարիտ եղբայրակցութիւնն էր:

Հասարակաց թշնամիին դժոխային դաւերը, ջնջած էին ներքին ամէն խտրականութիւն:

Միասիրտ ու միակամ ինքնապաշտպանութիւն փորձող մեր խումբը բնական կը գտնէր իր ներշնչումը քաղել այն եկեղեցիէն,

որ խորհրդանշած է միշտ ազգային միութիւնն ու գաղափարապաշտութիւնը:

Չանդրբը-ի գօրանոցին գետնայարկի մէկ սրահը աղօթավայրի վերածուած էր բանտարկութեան շրջանին:

Հոն, ամէն իրիկուն, հանգստեան ժամանակ, «Եկեացէ»ի պաշտաման Կարգը կը կատարուէր ու «Տէր Ողորմեա՛» կ'երգուէր անօրինակ ջերմեռանդութեամբ:

Իսկ աւելի ետքը, քաղաքին անշուք այլ հնարոյր մատուոր դարձեր էր կիրակնօրեայ հաւաքավայրը իրենց հեռաւոր սիրելիներուն կարօտովը տոչորող ու նահատակութեան սեմին վրայ անյողողող կանգնող նոյն վտարանդի խումբին:

Վերոյիշեալ Կիրակին՝ Ս. Պատարագի մատուցումը արցունք կը խլէր ամէն աչքերէ: Մթնոլորտը ելեփորականացած՝ դէպի սպանդանոց առաջնորդուած մեր պատուական ընկերներուն սուգովը:

Կարծես քրիստոնէական հալածանքի առաջին դարերուն մէջ կ'ապրէին:

Մատուոր, իր ցած ձեղունով ու խորհրդաւոր լուսամուտով, գետնադամբանի (Catacomb) տպաւորութիւնը կը թողուր իսկապէս:

Մատուորին յառաջակողմը՝ դասին առջեւ, ասպետական դիրքով, կանգնած էր նոյնիմէն Տօթ. Չիլինկիրեան:

Կ'զգայի, թէ ինք, այդ վայրկեանին, կը մարմնացնէր մեր ցեղին հաւատքի դիւցազնութիւնը:

Երկիւղի նշոյլ անգամ չկար իր առնական դէմքին արտայայտութեան մէջ:

Երբ խորանին վարագոյրը երկրորդ անգամ բացուեցաւ ու սարկաւագը «Երկիւղի և հաւատով յառաջ մատի՛ք և սրբութեամբ հաղորդեցառուք»ը եղանակեց, Սեւակ առաջինը եղաւ Ս. Հաղորդութիւնը նաշակողը:

Չեմ կրնար պահ մը իսկ մտէս հեռացնել իր այդ օրուան գրաւիչ վեհութիւնը:

Կը նմանէր ինք այն յաղթական կաղնիին, որու բունը տապալել կը պատրաստուէին փայտահատներ:

Բայց ինք անվրդով կը դիտէր ասպագան, քանզի իր արմատներուն խորունկութիւնը՝ զուլալ աղբիւրներէ ոռոգուած՝ երաշխիք կու տար վերստին բողբոջման: Այսպէս ալ Սեւակ վախ չունէր իր դահիճներէն: *Անոնք կրնային իր մարմինը անշնչացնել. բայց իր*

Յովհան Ծ. Վարդապետ Կարապետեան «Զանդրըր»ի իր յուշերուն մէջ, 24 Ապրիլ 1915-ի ախտեցականներուն ականատեսի իսկական պատմութիւնը, իր ամբողջ զարհուրելի մանրամասնութիւններով, անհաւատալի իրատեսութեամբ և սրտատուչ այնպիսի՝ մեկնաբանութեամբ ներկայացուցած է, որ իր ներսիդին քիչ մը հայ հոգի ունեցողը, օրեր շարունակ, չի կրնար ձերբազատուիլ անոր ազդեցութենէն:

Բայց Զանդրըր-ի դժոխքին մասին Յովհան Վարդապետին ականատեսի այս բացառիկ վկայութեան, հայ աշխարհի մէջ քանի՞ հոգի տեղեակ էին:

Բաց խօսինք: 24 Ապրիլ 1915-թ.ի մտաւորական նահատակներուն մասին, ո՞ր հայը, մշուշոտ և անկատար պատմութենէ մը աւելին գիտէ:

Մենք, աւելի յառաջ պիտի երթանք:

1915-թ.ի Եղեռնին իսկական պատմութիւնը, 84 տարիներէ ի վեր, մինչեւ այսօր, վաւերական ու քիչ թէ շատ ամբողջական ձեւով, իր բոլոր մանրամասնութիւններովը, չէ գրուած, և մանաւանդ՝ վերապրողներուն բոլոր վկայութիւնները չեն արձանագրուած: Եւ աւելին՝ մենք պիտի ըսենք, թէ՛ գիտակցաբար չէ գրուած: Եղեռնը մոռացութեան մատնել ուզող մութ ուժերը, նման աշխատանքներու տարուելուն արգելք եղած են:

Դուք գիտե՞ք արդեօք, թէ Բ. Աշխարհամարտին Գերմանիոյ մէջ ՄԱՀԱՑԱԾ ԱՄԷՆ ՄԷԿ ՀՐԵԱՅԻՆ ՀԱՄԱՐ, այսօրուան Իսրայէլի հողերուն վրայ, մեծղի հաստատութեան մը մէջ, մասնաւոր արխիւային բաժին մը ստեղծուած է:

Եւ մեռած իւրաքանչիւր հրեային պատմութիւնը, իր բոլոր մանրամասնութիւններով և ամենէն արդիական մեթոտներով, այնտեղ արձանագրուած է:

Այսպէս ըսուած՝ «Հրէական ցեղասպանութեան» զոհերուն համար Իսրայէլի մէջ, ա՛յն աստիճան վիթխարի արխիւային և պատմագիտական աշխատանք կատարուած է, որ թղթածրարներուն և հատորներուն ծաւալը լեռներու բարձրութեան կը հասնի:

Գալով հայ ժողովուրդի Եղեռնի պատմութեան՝ այդ մասին գիտական ի՞նչ աշխատանք կատարուած է: Քանի՞ պատմագիտական արժէք ունեցող գիրք հրատարակուած է:

Ճշմարտութիւնը ըսելու համար՝ գրեթէ ոչի՛նչ

Քանի մը լալկան ու թախծալից վիպագրութիւններէ, մէկ քանի հայրենասիրական ընկերակցութիւններու կողմէ հրատարակուած ոչ գիտական, աւելի շատ՝ զգացական հրատարակութիւններէ ու ինքնագովութիւն կազմող քանի մը հատորներէ [օրինակ՝ Պալաքեան Սրբազանին հրատարակած «Հայ Գողգոթան»] զատ՝ ոչ մէկ բան:

Ընդհանրապէս՝ ունայնութիւն և խաւար:

★ ★ ★

Քանի մը օր առաջ, այս մասին աւելի վաւերական պատասխան մը առնելու համար, դիմեցինք Հայ Բարեգործական Միութեան Փարիզի Նուպարեան մատենադարանի տնօրէն, պատմաբան՝ Յարութիւն (Raymond) Գէորգեանին և հարցուցինք իրեն, թէ «1915-թ.ի Եղեռնին մէջ հայ ժողովուրդին իսկական պատմութեան մասին ի՞նչ գիրքեր հրատարակուած են մինչեւ այսօր»:

Պատմագէտ Յ. Գէորգեանի պատասխանը սա եղաւ՝

«Դեռ նոր հրատարակելու սկսանք: Այս մասին աշխատանք կը տանինք ներկայիս»:

Կրնա՞ք երեւակայել 84 տարուան պարապութիւն մը:

Աւելի ճիշդ՝ 84 տարիներէ ի վեր անտեսուած կամ գիտակցաբար մոռացութեան ենթարկուած ողբերգութիւն մը: Ինչո՞ւ: Որպէսզի, անցնող իւրաքանչիւր օրուան հետ, Եղեռնին հետքերը քիչ մ'աւելի կորսուին ու անհետանան, և ներկայիս Թուրքերուն ծառաները եղող՝ Bernard Lewis-ի, Gilles Venstein-ի նման հրեաներ ելլեն և «Հայկական Ցեղասպանութիւն չէ եղած» ըսելու համարձակութիւնը ունենան:

★ ★ ★

Հայկական Եղեռնի մասին մեր խորհրդածութիւնները, 24 Ապրիլ 1915-թ.ի աքաղաղ մտաւորականներուն ականատեսի վկայութիւնները հրապարակելէ յետոյ, պիտի ջանանք տալ:

Բայց, մինչ այդ, ձեր ուշադրութիւնը պիտի հրաւիրենք Յովհան Ծ. Վարդապետ Կարապետեանին սա ցնցիչ վկայութիւն - տողե-

րուն վրայ.—

«ԱՔՍՈՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ ՓՈՐՁԱՔԱՐ ՄԸՆ ԷՐ ԱՐԺԱՆԻՔՆԵՐՈՒ:

ԱՄԷՆ ԱՆՁ Ի ՅԱՅՏ ԿՈՒ ԳԱՐ ԻՍԿԱԿԱՆ ԻՐ ԳՈՅՆՈՎ:

ՈՄԱՆՑ ՀԱՄԲԱԻԻՆ ՊԱՏՈՒԱՆԴԱՆԸ ԿԸ ԳԱՅԹԷՐ ԱՆԴԱՐՁ:

ՄԻՆՉ ՈՒՐԻՇՆԵՐ ՆՈՐ ԿԸ ԿԵՐՏԷԻՆ ԿՈԹՈՂՆԵՐԸ ՀԻԱՑՄԱՆ»:

Յովհան Վարդապետին մատնանշած անձերը ովքե՞ր էին, որոնց համբաւին պատուանդանը կը գայթէր անդարձ:

Յովհան վարդապետ Կարապետեան այս մասին մանրամասնութիւն և անուն չէ տուած, խնայելով այդ «համբաւաւոր»ները:

Նաեւ անունները չէ տուած այն անձերուն, որոնց Ռուբէն Սեւակ երդուընցնել տալ ուզած էր, թէ՛ պիտի չուրանան իրենց պապենական կրօնը:

Այս մասին Ռուբէն Սեւակի ափտրեալ մէկ ուրիշ ընկերը՝ Միֆայէլ Շամտաննեանը իր ականատեսի վկայութեան մէջ, աւելի մանրամասնութիւններ տուած է գրելով.

«Ռուբէն Սեւակ, ամբողջ երկու օր աշխատեցաւ, համոզելու համար տկար հոգիները, որ մահը՝ թրջանալէ աւելի աղէկ է: Եւ զատ-զատ երդում ընել տուաւ ամէն անոնց, որոնց հոգիի ուժին վրայ կասկած ունէր, թէ՛ հաւատարիմ պիտի մնան իրենց լոյս հաւատքին»:

Բայց, Միֆայէլ Շամտաննեանն ալ, «տկարացող հոգիներուն» անունները չէ տուած, նոյնպէս խնայելով այս «համբաւաւորներուն»:

Այս յատկանշական մէջբերումներէն յետոյ, պիտի շարունակենք հրապարակել՝ Յովհան Ծ. Վարդապետ Կարապետեանի Չանդրըր-ի դժոխքէն վերապրող ափտրական ականատեսի իր բացատիկ կարեւորութիւն ներկայացնող վկայութեան երկրորդ և վերջին մասը:

«ԷՁ ՄԸ ԱՔՍՈՐԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԷՍ»

[Ապրիլ 1915-էն՝ նոյեմբեր 1918-թ.]

Զօնուած՝ «ՍԵԻԱԿ»Ի ԱՆՄԱՀ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Նոյն գիշեր Պ. Տիրան Քէլէկեան ծալապատիկ նստած էր այն սենեակը, ուր վեց ամիս միասին ապրեցանք սիրալիր մտերմու-

թեամբ: Առջի շաբթուն յաշողեր էր գաղտնաբար լուր դրկել Պոլիս, որ եթէ մինչեւ տասը օր կարելի չլլար Չանդըրը մնացողներու կեանքը փրկել, մահը անխուսափելի պիտի ըլլար:

Ծերունագարդ հայրիկս՝ խորապէս վրդոված հրածեշտի այս նամակէս՝ անշուշտ նորանոր դիմումներ էր կատարած դեսպանատանց մօտ: Ի՞նչ արդիւնք ձեռք բերուած էր արդեօք: Այս էր նիւթը, որուն մասին կը խօսակցէինք:

Քէլէկեան չէր ծածկեր իր յոռետեսութիւնը: Դեռ թարմ էր իր մտքին մէջ այն գաղտնի տեսակցութիւնը գոր, մէկ քանի օր առաջ, ունեցեր էր Գասթէմունիի նահանգին պաշտօնանկ կուսակալ Րեշիտ Փաշայի հետ, որ, իբր Ազատ Որմնադրական ընկեր, անվերապահօրէն յայտներ էր Երիտասարդ Թուրքերու հայ Ազգի բնաջրնջման ծրագրին մանրամասնութիւնները: Պարզ էր այլևս, թէ իւրաքանչիւր քաղաքէ առաջին անգամ ախորժուած աչքառու դէմքերը, մահուան դատապարտեալ էին մասնաւոր տոմարով:

Ատոնք պէտք էին բնաջնջուիլ կտուրկարական խիստ հակակշռի տակ, իսկ մնացեալ խումբերը դէպի մահ առաջնորդուելու էին ընդհանուր սարսափներով:

Եթէ մեր խումբէն մէկ քանիներ սկիզբը վերադարձուեր էին Պոլիս՝ այդ շնորհը արդիւնք էր մայրաքաղաքի օտար շրջանակներէ ի գործ դրուած բացառիկ ննշումներու և կարգ մը անձնական կապակցութեանց: Թէ ի՞նչ փրկութիւն կրնար տակաւին յուսացուիլ մեզ համար, հայաջինջ քաղաքականութեան այնքա՛ն յառաջացած ու բորբոքեալ այդ վայրկեանին՝ դժուար էր գուշակել:

Կէս գիշերուան մօտ, փողոցի դռան մեղմօրէն բաղխուիլը լսեցինք: Տան մուտքը հաստ գերանով մը ամրացուցած էինք իբր կանխագգուշութիւն: Կը խորհէինք, թէ կոտորածի պարագային, երբ յարձակում գործուէր, կրնայինք, մինչև դռան բռնաբարուիլը, մէկ երկու վայրկեան շահիլ, տանը ետեւի կողմէն փախչելու համար:

Անձայն քայլերով իջանք վար, ու հարցուփորձէ ետք, ներս ընդունեցինք տեղական հայերէն պատուական բարեկամ մը:

«Ողջո՛յն, ի՛նչ ըլլայ» բռնեցով դիմաւորեցի զինք: — «Աստուած օգնական» պատասխանեց: — «Աստուած պահապան» յարեցի:

Եկեղեցականի ու աշխարհականի միջև բարեւելու հնադարեան այդ ոճը երբեք այնքան նշանակալից չէր թուած ինձ, որքան՝ արհաւիրքի այդ երեկոն:

Սովորական ժամանակ կուսակրօն եկեղեցականին ուղղուած «Աստուած օգնական»ը իմաստը ունի զօրութիւն հայցելու, որպէսզի կարելի ըլլայ ստանձնուած լուծը համբերութեամբ տարուիլ:

Այդ իրիկուան նոյն մաղթանքը կը թուէր, մէկ կողմէ՝ կոչը ըլլալ գերբնական միջամտութեան և միւս կողմէ՝ ծաղրը կարծես անել մեր դրութեան:

Բարեկամնիս եկած էր իմացնելու, թէ քաղած ստոյգ տեղեկութեան համաձայն, քաղաքին ոստիկանապետը ծածկագիր հեռագիր մը ստացեր էր Պոլսէն՝ ախորականներու վերաբերմամբ:

Այդ տեսակ հեռագիրներ շատ էին հասած անցեալին մէջ, կորգելու համար մեր խումբէն ընտրելագոյն տարրեր և առաջնորդելու զանոնք դէպի սպանդանոց: Ի՞նչ անակնկալ կ'սպասէր մեզ արդեօք առաւօտուն: Անկարելի էր չվրդովիլ: Անհուն գիշերներու շարքին վրայ հատ մըն ալ կու գար աւելնալ:

Յուզումը լուրթեան կը դատապարտէր զմեզ: Խոհեմութիւն կը սեպէինք նրազն ալ մարել:

Մութին մէջ կը նստէինք անշարժ ու տեսակ մը ֆիզիքական անէացումով ազատագոյն թոխչք կը պարգեւուէր մեր հոգեկան վերացումներուն:

Բոլորովին լեռնած չէինք զգար սակայն ինքզինքնիս - մանաւանդ երբ կարեկցութեամբ թրթռուն մէկ քանի աստղեր իրենց շողը կը կաթեցնէին մեր պատուհանէ ներս:

★ ★ ★

Երկուշաբթի առաւօտ, ոստիկաններ շրջանը կ'ընէին ախորականներէս բնակուած տուններուն՝ իւրաքանչիւրս կառավարչատուն հրաւիրելու համար:

Պոլսէն յատկապէս դրկուած ճիւղներ էին ասոնք, Չանդրըր-ի մթնոլորտը թունաւորող:

Հայոց դէմ կը հայեոյէին շարունակ որպէս դաւանաններու և պատճառ կը դառնային անվերջ գրգռութեանց: Այդ օրը սակայն, երեսնին ժպտուն էր աւելի: Զրոյց մը կը շրջէր, թէ ազատութիւն պարգեւուած էր մեր ախորի կաշկանդումէն:

Ոստիկաններու զուարթութիւնը չէր կրնար անշուշտ ատկէ պատճառուած ըլլալ:

Ի՞նչ նոր դաւադրութիւն թափնուած էր արդեօք իրենց գոհու-

նակութեան ետեւ :

Վերջապէս ուղղութեան դէպի կառավարչատուն, ուր ոստիկանապետը Պոլսէն հեռագրուած անուանացանկ մը կարդալէ ետք, հանդիսաւորապէս ծանոյց, թէ բարեխնամ կառավարութիւնը ներում շնորհած է այդ անձերուն արտօնելով, որ Պոլսէն զատ Թուրքիոյ ուզած քաղաքներն երթան ու բնակին: Աւանդական «Ալլահ էօմիւսլէր վերսին»ը ստիպուած էին արտասանել՝ մտովի զայն վերածելով անշուշտ՝ «Ալլահ էօլիւմլէր վերսին»ի:

Կարդացուած անունները՝ հոն գտնուողներուս համեմատ՝ երեսուն և հինգ էին թիւով, բայց հինգ անունի սխալով մը կը յիշատակուէին նախապէս Պոլիս վերադարձուած ընկերներ՝ մինչ մեր մէջէն բացը կը մնային Դանիէլ Վարուժան, Տօթ. Ռուբէն Զիլինկիրեան [Սեւակ] Վահան Քէհեայեան, Օննիկ Մաղազաճեան և Յարութիւն անուն հացագործ մը:

Իսկոյն խնդրեցինք ոստիկանապետէն, որպէսզի բարեհաճի թիրմացութիւնը հարթել, հարկ եղածը Պոլիս տեղեկագրելով:

Վստահ էինք, թէ վերոյիշեալ հինգն ալ պիտի կարենային ազատիլ մեզի հետ:

Բայց չարասիրտ պաշտօնեան, որ լաւ գիտէր շնորհուած ներումին իսկական իմաստը, ստիպուած կ'զգար տարբեր ընթացքի հետեւիլ:

Հոս, միջանկեալ ըլլալով պէտք է յիշել, թէ հօրս դիմումներուն վրայ, դեսպան Մորկընթաու փութացեր էր Թալէադի մօտ և պնդելով, թէ Չանդըրը անմեղ հայեր կան գրութեան արժանի, պահանջեր էր ազատ արձակել զանոնք:

Զարդարար գազանը մերժեր էր Պոլիս վերադարձնել մեր խումբը, բայց խարեպատիր գիշողութիւնն էր ըրեր արտօնելու՝ Թուրքիոյ մէջ մեր բնակավայրը ընտրել այլուր:

Առերեւոյթ բարեացակամութիւն ցոյացնող այս թոյլտուութիւնը, դիւային միջոց մըն էր մեր բնաջնջումը փութացնելու:

Հրոսակներ պատրաստ էին ամէն ճամբու վրայ:

Ո՞ր հայը կրնար որեւէ միջոց կտրել այդ օրերուն, առանց դէպի մահ խիզախելու:

Արդ, Չանդըրը-ի ոստիկանապետը ստոյգ կը նկատէր ներման արժանացողներու մահացումը: Կը խորհէր, թէ մենք տեղւոյն ննչիչ մթնոլորտէն զգուած, պիտի անապարէինք հեռանալ դէպի երկաթուղւոյ գիծը կամ ծովեզերք:

Իր արբանեակներէն շատեր, կը մօտենային մեզի ու կը թելադրէին, որ մեկնինք:

Գալով այն հինգին, որ ստիպուած կ'ըլլային Չանդրըրը մնալ ու այդպէսով թերեւս փրկուիլ, հարկ էր գանձնք ալ տեղափոխելու նարը գտնել:

Ոստիկանապետը իր դաւը լարեց ու յաջողեցաւ Պոլսէն նոր հրահանգ մը բերել տալ Սեւակի և ընկերներուն իբր բանտարկեալ Այաշ փոխադրումը հրամայող:

Նոյն օրը, ես ալ, խիստ նշանակալից նամակ մը ստացայ հօրմէս, որ ըստ ժամանակի պահանջին՝ թուրքերէն գրուած էր ու հակառակ գրաքննուած ըլլալուն գինուորական իշխանութեան կողմէ՝ կը պարունակէր հետեւեալ պարբերութիւնը. — «Զմիւռնիա երթալու մասին ՃԱՄԲԱՆ ԱՊԱՀՈՎԵԱՆ ԷՖԷՆՏԻԻ հետ տեսակցիլդ կը յանձնարարեմ. եթէ յիշեալ պարոնը պատշաճ նկատէ՝ կրնաս մեկնիլ»: — Այս հաղորդագրութիւնը կը փորձէր վճռապէս հասկցնել կեղծ ներումէն չօգտուելու անհրաժեշտութիւնը:

Երեսուն ընկերներ կրնայինք թերեւս հիւանդութիւն պատճառաբանելով ստեն մըն ալ հոն մնալ, կամ, նոյն իսկ, Չանդրըրը-ն բնակավայր ընտրել շնորհուած արտօնութենէն օգտուելով:

Բայց Սեւակի, Վարուժանի և միւս երեքին պարագան հիմա կը տարբերէր: Մեկնումը ստիպողական էր հռչակուած:

Դժուարաւ յաջողեցանք մէկուկէս օրուան յետաձգում ձեռք բերել:

Քաղաքային կառավարչի տեղապահը իր զինուորական պատիւին վրայ կ'երդնուր ճամբաներու ապահովութիւնը: Կը պատահէր, որ այս հաւաստումէն միամտաբար ֆաշայերուէին ութը ազատ ընկերներ և, իրենք ալ, վարձէին երկու կառք, ընկերանալու համար մինչեւ Գաղատիա՝ Սեւակի խումբին:

Մեկնումի պատրաստութիւնները մինչ կը տեսնուէին, Սեւակ կու գար խնդրել ինձմէ, որ Աստուածաշունչ Մատեան մը հայթայթեմ իրեն համար: Անմահութեան ծարաւի իր հոգին կը փափաքէր աստուածային նշմարտութեանց լոյսին մէջ թեւածել:

Միակ նմոյշը որ ինչ ունէի, յանձնեցի իրեն:

Յայտնեց, թէ ծայրէ ծայր պիտի կարդար զայն:

1915 Օգոստոս 13-ը, որ Հինգշաբթի կը զուգադիպէր, չարաբաստիկ ու եղբրական շունչով էր տոգորուած:

Առջի գիշերը յատկանշուեցաւ ահագոյեցիկ երազներով, որոնք խոռովեցին շատերուս քունը և քանիցս արթնցուցին զմեզ ընդոստ: Կէս գիշերին՝ մեր տան աքաղաղը երեք անգամ իր ձայնը հնչեցուց չարագուշակ ոգիի դերը կատարելով կարծես:

Արշալոյսը կը յամենար խաւարը փարատել:

Արդեօք կ'ամչնա՞ր լոյսով ողողել ոճրաբեմը, ուր հանճարներ պիտի խողխողուէին ու նահատակութեան հսկայ կոթող մը պիտի բարձրանար իբր յաւիտենական բողոք ընդդէմ թուրք բարբարոսութեան:

Մութնուլուսուն արդէն հաւաքուած էինք Չանդըրը-ի կամուրջին գլուխը, ողջերթ մաղթելու համար մեր տարաբաղդ ընկերներուն:

Կառավարութիւնը երկու կտուք պատրաստած էր Սեւակի խումբին համար ու մէյ մէկ սլ պահակ նշանակած:

Միւս ութը ընկերները յուսախար եղան իրենց վարձած կառօններուն մէկուն չերեւնալովը ու, վերջին պահուն, ստիպուեցան ճամբորդութիւննին յետաձգել:

Դժուար կ'ըլլար սակայն, Այաշ մեկնող հինգ ընկերներէն բաժնուիլ:

Ողջագուրուեցանք կրկնակի համբոյրներով: Ոստիկանները վերջապէս հրամայեցին մէկդի քաշուիլ: Կառօնը անցան ճակատագրային կամուրջէն, ուղղուելու համար դէպի Թիւնէյ...:

Մահուան արշաւանքն էր այս:

Օրը տարածամած էր արդէն ու բուեր կ'սկսէին երդիքներու վրայ թառիլ ու մերթ մթնոլորտը վրդովել մահերգակ շեշտերով, երբ երկու ծանօթ կառօն մուտք կը գործէին Չանդըրը-ի շուկան... իրենց առաւօտեան ճամբորդներէն պարպուած:

Այաշի երեք օրուան ճամբան ինչպէ՞ս եօթը ժամուան էր վերածուած:

Ո՞ւր էին Հայ հանճարի, ազգասիրութեան և հաւատքի մարմնացումները, որոնց ճակտին մեր դրոշմած համբոյրները դեռ կորուսած ըլլալու չէին իրենց ջերմութիւնը:

Սարսուռը, որ կ'անցնէր իւրաքանչիւրիս մարմինէն, բաւական էր կաթուածահար ընելու ամէնքս:

Կառապաններէն մէկը կը յանդգնէր ահաւոր գաղտնիքը յայտ-

նել նկարագրելով, թէ ինչպէս, Թիւնէյ հասած էին անվտանգ, ու տեղւոյն պահականոցը ճաշելէ ետք, կրկին ճամբայ ելած: Հինգ վայրկեան ետք, Թէֆէ Պուրնույի բարձունքին վրայ, դիմաւորուած էին դաշոյններով միայն գինուած տասը հոգիներ հրոսախումբէ:

Կառապանները ձիերը մտրակեր ու սպառնացող վտանգէ ազատիլ էին փորձեր, յաջողութեան ամէն յոյսով:

Տարագրուող մեր ընկերներու ապահովութեան պատասխանատու ոստիկանը բռնութեամբ կեցուցեր էր կառֆերուն սլացքը:

Երբ միւս պահակը ուզեր էր զէնքի դիմելով կացութիւնը փրկել, առաջին սրիկան արգիլեր էր գայն խստիւ:

Յետոյ, վար էր իջեր կառֆէն ու պահանջեր, որ դրամնին յանձնեն:

Եօթանասուն հնչիւն ոսկի գրպանելէ ետք «ԳԱԹԼԸՆԸԶԱ ՖԷՐՄԱՆ ՎԱՐ» [Ջարդուելնուդ հրովարտակը ելած է] ըսելով հրամայեր էր դահիճներուն, որ մօտակայ ձորակը իջեցնեն հինգ ընկերները ու մահացնեն զանոնք...:

Նոյն գիշերն իսկ՝ այս ամէնը պատմող կառապանը սաստկապէս կը ծեծուէր ոստիկաններու կողմէ, իր անգաղտնապահութեան համար:

Բայց եղեռնին մանրամասնութիւնները շուտով կը տարածայնուէին, մատնելով զմեզ հոգեկան աննկարագրելի կակիժի:

Թիւնէյի պահականոցը նոյն միջոցին գործող Յակոբ անուն ծեփարարի մը գաղտնի վկայութեամբ, ոնիրէն օր մը առաջ, կառապան Իսմայիլ Թիւնէյ ժամաներ էր Ջանդրըր-ի ոստիկան գինուորներու վատահամբաւ հրամանատարին, Իթթիհատի շնական ներկայացուցչին (Cemal Oğuz) և տիւրահոչակ ոստիկանապետին կողմէ ու մօտակայ գիւղ մը երթալով հաւաքեր էր տասը հրոսակ:

Ասոնց գլխաւորն էր Ալօ անուն աւազակապետը: Ասոնք նստեր էին մարգագետնին վրայ ու ծրագրեր ամբողջ սպանողը: Յետոյ գացեր էին ընտրել բուն վայրը, ուր ոնիրը պիտի գործադրուէր:

Սպանութեան օրը Իսմայիլ հանդիսատես էր եղեր նախնիրին՝ Սեւակի նախապէս ըրած սպառնալիքը գործադրած ըլլալու գոհունակութեամբ:

Նոյն կէսօրէն ետք, ոստիկան-գինուորներու «ՔԷՄԻՔ ԳԸՐԱՆ» [ոսկոր կտրող] մականուանեալ հրամանատարը՝ «ԻՃՐԱԱԹ ՎՈՒԳՈՒ ՊՈՒԼՏՈ՞Ւ ՄԸ» [գործադրուեցա՞ւ] հեռածայներ էր Թիւնէյի

պահականոցը:

Ասկէ զատ ապացոյցը կար, թէ չորս կառֆերու թիւնէյէ անցնելիք տեղեկացուած էր հրոսակներուն: Քանզի առաջին երկուքին հաշիւը մաքրելէ ետք, սպասեր էին ուրիշ երկու կառֆի եւս, որոնք նոյն օրը նամբորդել մտադրող բայց գրեթէ հրաշքով ետ մնացող մեր ութը ընկերները պիտի բերէին:

Անոնց չգալովը՝ հրոսակները սխալմամբ յարձակեր էին նոյն նամբէն անցնող երկու բոլորովին ուրիշ կառֆերու վրայ, ուր վեց յոյն և երկու հայ նորագիր գինուորներ կային, և խողխողեր գանոնք:

★ ★ ★

Սարսափը գոր ապրեցանք՝ չարաչար հիւժեց մեր մարմինը:

Ինչպէ՞ս կարելի էր մարտել Վարուժանի և Սեւակի պէս տաղանդներու այնքան անարժան և ստոր թուրքերու կողմէ վատարար բնաջնջուելուն գաղափարը: Բոլոր նահատակուողները տիպարներ էին հայ արժանիքի:

Սուգը կ'ընկնէր մեզ ծայր աստիճան, և արդար ընդվզումը վրէժ կը գոռար մեր ներսիդին:

Մինչեւ ե՞րբ քաղաքակիրթ աշխարհը պիտի հանդուրժէր թուրք բարբարոսութեան անգուսպ պոռթկումին:

Գործուած նախնիրները բաւական էին քարերն իսկ ցնցելու:

Ոնիրին գիշերը, երկրաշարժի ցնցում մը զգացուեցաւ, և յաջորդ օրը գրոյցը լսեցինք, թէ «ԼՈՅՍ ԷՐ ԻԶԵՐ» նահատակուողներուն վրայ:

Աստուածային ցասումի և օրհնութեան այս կրկնակ «ՆՇԱՆ»-ները պահ մը խուճապի մատնեցին Չանդրըր-ի մոլեռանդ թուրքերը: Արդիւնքը այն եղաւ, որ խստութիւնները քիչ մը մեղմացուին:

Բայց շատ չանցած՝ Գաղատիոյ հայակեր կուսակալի փոխանորդը, Աթըֆը Գասթմունի կը փոխադրուէր պաշտօնի բարձրացումով, իբր լիազօր կուսակալ:

Քէլէկեան կը բռնէր դէպի Սեբաստիա:

Կ'սկսէինք երկու սուրի մէջտեղ տուայտիլ: Ճամբորդելը՝ վտանգաւոր, հոն մնալը՝ աղէտալի:

Վարուժանի և Սեւակի նահատակութենէն երկու փուկէս ամիս ետք, ստիպուեցայ նամբորդել դէպի Գաղատիա:

Անցայ Թիւնէյէն ու Թէֆէ Պուրնուէն:

Իջայ ձորակը որու մէկ կողմը սէգեր կ'անէին, իսկ միւս կողմը փոքրիկ աւազան մըն էր գոյացած:

Տեսայ քիչ անդին կիսաթաղ ոսկորները մեր ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒՆ:

Գլխարաց կանգնեցայ անոնց առջեւ և արտասանեցի «ՀՈԳ-ԻՈՑ» աղօթքը: Յօշոտուած մարմիններ էին ստոնք:

Կը թուէր, թէ վայրագ գազանները յաջողեր էին մահացանել Սեւակն ու Վարուժանը:

Բայց այսօր, անոնք և ընկերները կ'ապրին տակաւին իրենց արտադրութիւններով ու թողուած անջինջ տպաւորութիւններով:

Հայու ոգին յաւիտենապէս պիտի ներշնչուի իրենց գաղափարականներով ու դիւցազնական օրինակով:

Հայաստանեայց եկեղեցին, այս նոր մարտիրոսներուն խանդովը հրդեհուած, պիտի անշուշտ չուշանայ իր վերածնունդը ունենալ:

Ե՞րբ արդեօք, կարելի պիտի ըլլայ, այդ նահատակներուն նուիրական նշխարները փոխադրել Հայաստան ու անոնց վրայ կանգնել տանար մը, ուրկէ մշտատելօրէն ճառագայթեն այն լուսաւոր սկզբունքները, որոնց համար իրենք զոհուեցան:

«Հայաստանի Կոչնակ»- Յովհան Ծ. Վրդ. Կարապետեան

[21, Յունուար 1922]

20 - 2 - 1999

«ՅՈ՛ՅՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ»

Աշխարհակալ սիոնիստական կայսրության կողմէ ստեղծուած իրավիճակ մը կայ այսօր:

Իրականութեան մէջ, ներկայիս երեք Իսրայէլական պետութիւններ գոյութիւն ունին՝

1.- Առաջինը՝ խորհրդանշական «Իսրայէլ»ն է. հրեաներուն սիրտը, իրենց կրօնական կեդրոնը՝ Երուսաղէմով:

2.- Երկրորդը՝ Միջին Իսրայէլն է, որուն անունը «Թուրքիա» է, խորհրդանշական Իսրայէլի մեծագոյն պաշտպանը, Արաբներուն կոնակիւն դրուած դաշոյն, հիմնուած Սելանիկի հրեայ ֆարմասոններուն կողմէ, շնորհիւ Հայ Ազգին բնաջրնջումին:

«Իթթիհատ Վէ Թէրազգի» կոչուած կուսակցութեան սկսած գործը ամբողջացուց Սելանիկցի հրեածին Մուստաֆա Քէմալ Աթաթիւրքը, որ Թալաթին չափ հայասպանութեան պատասխանատուութիւնը կը կրէ:

3.- Երրորդը՝ Մեծն Իսրայէլն է, որ կը կոչուի՝ «Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներ», շնորհիւ իր ծովերով շրջապատուած առանձնաշնորհեալ աշխարհագրական դիրքին, շնորհիւ իր հողերուն անսահման մեծութեան և բնական հարստութեան, և շնորհիւ իր ազգութիւն չունեցող, խտնածին կաթսայ մը եղող *սոսիալ* կառոյցին, այս պետութիւնը մեծագոյն ուժն է հրեաներուն, որոնց շնորհիւ Սիոնիստները յաջողեցան իրենց աշխարհակալ կայսրութեան անխախտելի հիմերը դնել:

Այս երեք պետութիւնները, կեդրոնական կորիզը կը կազմեն, Սիոնիստական Աշխարհակալ կայսրութեան»:

22 Ապրիլ 1995 - «ՆԱՅԻՐԻ» թիւ 1

Յ. Զ.

1995-թ. ի Ապրիլին մեր գրած այս տողերը կարդացողներուն մէջէն, թերևս կարգ մը անձեր մտածեր էին, թէ «Այս յօդուածագիրը՝ ամէն հարցի մէջ, հրեան տեսնելու հիւանդութեամբ վարակուած է»:

Բայց այսօր, քրտական լիտեր՝ Ապտուլլահ Էօճալանին Քենիայի մայրաքաղաք Նայրոպիէն հրեայ, ամերիկեան և թուրք սպասարկու-

թիւններուն միացեալ գործակցութեամբ առեւանգուելով Թուրքիա տարուելէն յետոյ՝

Թուրք, Իսրայէլ և Ամերիկեան պետութիւններուն նոյն՝ սիոնիստ իսրայէլական պետութիւնները ըլլալուն կասկած ունեցողներ կա՞ն արդեօք:

Անմիջապէս աւելցնենք, որ այս իրականութիւնները յայտնող՝ ո՛չ առաջին անձն ենք, ո՛չ ալ վերջինը:

Լուսամիտ, տրամաբան և անշահախնդիր հայրենասէր հայերը, շատոնց գիտէին այս իրականութիւնները:

1915-թ.ի արհաւիրքներէն վերապրող հայերուն մէջէն շատեր, ցաւով և դառնութեամբ արտայայտուած էին մեզի այս մասին՝

«ՏՂԱ՛Ս, ԹՈՒՐԻՔԸ, ՀՐԵԱՆ, ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՆ ՆՈՅՆ ԲԱՆՆ Է, ՄԻ ԽԱԲՈՒԻՐ ԲՆԱԻ:»

Բայց, այս իմաստուն հայերուն ձայները, երբեք չլսուեցան՝ հոն, ուր պէտք է:

Իբր թէ Ազգասէր, իրականութեան մէջ սիոնիստներուն ծառաները եղող, շատերուն ծանօթ, հայ որոշ կազմակերպութիւններուն և անձերուն պատճառաւ:

Տարիներ յետոյ՝ 1975-թ.ներուն, Հայ Գաղտնի Բանակի հերոսները, իրենց հրատարակութիւններով, խիզախօրէն կրկնեցին այս իրականութիւնները և Հայ Ազգին թշնամի հռչակեցին՝ *Թուրք, Հրեայ և Ամերիկեան սիոնիստ պետութիւնները*:

Այս պատճառաւ ալ, Սիոնիստները ամէն բան ըրին, որ քանդեն Հայ Գաղտնի Բանակը:

Եւ Սիոնիստները իրենց հայ գործակալներուն ալ օգնութեամբ, յաջողեցան՝ նախ բաժանել և յետոյ բնաջնջել Հ.Գ.Բ.ը:

Եւ ի՛նչ տխուր իրականութիւն է հետևեալ եղելութիւնը.

Ապտուլլահ էօճալանի առեւանգումէն յետոյ, մեծ ուրախութեամբ այս յաջողութեան մանրամասնութիւնները տուող, Թուրքիոյ ներկայի վարչապետ՝ Պիլէնթ Էնէվիթ կոչուած Կիպրոսի դահիճը կը յայտարարէ, թէ Ապտուլլահ էօճալանը առեւանգելու համար կատարուած գործողութեան ընթացքին, օգտուած են՝ «ԱՍԱ-ԼԱ»ն՝ Հայ Գաղտնի Բանակը խորտակելու արարքին մէջ փորձառութիւն ունեցող տարրերէն: («Milliyet» թրքական թերթ 17-2-1999-թ.):

Ովքե՞ր էին արդեօք, փորձառութիւն ունեցող այս «տարրերը»,

Եթէ ոչ՝ իսրայէլական «Մոսատ» գաղտնի սպասարկութիւնը:

Milliyet'e reklam
vermek artık çok kolay

17 Hazir 1988 Çarşamba

Nefes kesen operasyon

Pilotlar habersiz

Operasyona katılacak görevliler büyük bir titizlikle seçildi. Operasyon tımına 1982'de Ermeni terör örgütü ASALA'ya dönük operasyonlara katılmışıp tecrübeli bir görevlinin komuta etmesi

Յետագայ լրագաղը կատարուած է «Միլիիթ» թերթի «Ինքերնէթ»էն ուր կ'ըսուի, թէ Օջալանի առեւանգումը դիւրացած է օգտուելով Հայկ. Գաղտնի Բանակին դէմ գործուած ահաբեկչութեան փորձառութենէն... նմանապէս թուրք-սիոնական -ամերիկեան գործակցութեամբ կատարուած:

«Ա.ԶԱՏ, Ա.ՆԿԱԽ ՀԱՅԱՍՏԱՆ»

Արդեօք ինչո՞ւ հայերը, իրականութիւնները տեսնելու և իրենց ազգին բարեկամն ու թշնամին ճանչնալու և զանազանելու կարողութիւնը չունին:

Օրին ըսած էինք, թէ իրականութիւնը ամենէն շատ չսիրող և իրականութենէն վախցող ազգը՝ հայերն են:

Եւ նաեւ ըսած էինք, թէ վերջին երկու հարիւր տարիներու ընթացքին, հայոց մեծամասնութիւնը կորսնցուցին իրենց «ԲԱՆ»ը:

Այսինքն՝ հայերը իրենց ընդգրկած դիրքորոշումով ապացուցանեցին, որ եթէ ոչ ազգովին, գէթ գրեթէ ամբողջութեամբ, կորսնցուցած են իրենց «ԽԵԼՔԸ»:

Եթէ ոչ՝ ինչպէ՞ս կրնանք բացատրել սա տխուր իրականութիւնը որ հայերը, 28 Մայիս 1918-թ.ին, Ռուսիայէն անջատուելու գնով, «ազատ ու անկախ» պետութիւն մը հիմնեցին և ինկան թուրքին ճիրաններուն մէջ:

Բարեբախտաբար, վերջին վայրկեանին, թրփական բանական-
րուն կողմէ բնաշնչուելէ փրկուեցան, իրենց օգնութեան հասնող
ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻՆ շնորհիւ:

Եւ այս տխուր փորձառութիւնը, իրենց դաս չէր եղած որեւէ
ձեւով: Քանի որ, 1991-թ.ին հայերը, կրկին Սովետական Միութե-
նէն անջատուելու գնով, «ազատ-անկախ» պետութիւն մը հիմնեցին:

Ինչպէ՞ս կրնա՞ք բացատրել, այս անտրամաբանական և ինքնա-
խորտակման համագօր կեցուածքը՝

Եթէ ոչ՝ միայն հեռատեսութեան պակասով:

Երբեմն կը մտաբերենք 21-9-1991-թ.ի օրերը: Այն ժամանակը
երբ հայերը, ի Հայաստան և ի Սփիւռք, գրեթէ բոլորն ալ, ցնծու-
թեան մէջ էին Հայաստանի «անկախացում»ով:

Արդեօք քանի՞ հոգի այդ օրերուն, հայոց մէջի խելացի և իմաս-
տուն անձերէն, հրապարակաւ պողացին ու ազդարարեցին, թէ՛ այս
անկախութիւնը «28 Մայիս 1918-թ.»ի եղածին կը նմանի. և ուշ
կամ կանուխ այս «անկախ» Հայաստանը, 28 Մայիս 1918-թ.ի պե-
տութեան նման թուրքերուն գոհը կրնայ դառնալ, եթէ Ռուսական
հրաշքը չկրկնուի:

Եւ այսօր, 8 տարուան «ազատութեան» գինովութենէ յետոյ ար-
թընցող հայերը, կապոյտ երազներէն ետք, վերջապէս, ապշու-
թեամբ կը նշմարեն, որ Հայաստան միտրնուած է նախնախուտը:

Եւ ուրքը տարի առաջ խելագարօրէն Հայաստանին անկախութիւ-
նը ծափահարող հայերը, այժմ սկսած են կասկած յայտնել «ազատ-
անկախ» Հայաստանին ապագային մասին:

Բայց ի՞նչ օգուտ ունի այսօր, լալը և ողբալը:

Իրականութեան մէջ, 21 Սեպտեմբեր 1991 թուականը, գիտակ-
ցութիւն ունեցող հայրենասէր հայերու համար, իրապէս տխուր,
մտահոգութիւն առթող օր մըն էր:

28 Մայիս 1918-թ.ի նման մղձաւանջային օր մը - ինչպէս վկա-
յած է Ս. Վրացեան:

Մեզի համար ալ, 21 Սեպտեմբեր 1991-թ.ը ցաւի, տառապանքի
նախագդակն է:

Այն օրէն սկսեալ քանդուեցաւ բարգաւառ Հայաստանը:

Այն օրէն սկսեալ քանդուեցան Հայաստանի 70 տարուան աշ-
խատանքի արդիւնքները եղող անգին կառոյցները:

Եւ այն օրէն սկսեալ քանդուեցան Հայաստանին հիմերը եղող

գիտութեան և մշակոյթի համալիրները:

Եւ մէջտեղ ելաւ «նոր հարուստ»ներու դասակարգ մը՝ «ազատ ու անկախ» Հայաստանի Պետութեան կարգադրութեամբ «Օրինաւոր աւագակներու» դասակարգ մը, կամ օրինականացուած գողութիւնը ջատագովողներու դաս մը:

Բայց, մինչեւ ե՞րբ պիտի շարունակուի այս կողոպուտը և ֆանդումը: Պիտի տեւէ մինչեւ որ կողոպտելիք և ֆանդելիք բան չմնա՞յ:

Եւ այս օրերուս՝ «վերջաւորութեան» նախանշանները տեսնուիլ սկսած են:

Ալան-թալանէն օգտուողները Հայաստանէն հեռանալ սկսան:

«Վ. Սիրադեղեան» անունով Երեւանի նախկին ֆաղաֆապետը Հայաստանէն փախչելով, Ֆրանսա (Cote D'Azur) հաստատուած է և կ'ըսուի, թէ իր սեփական ապարանքին մէջ, փարթամ կեանք մը կը վարէ:

Բայց մեզի համար ամենէն ցաւալին՝ այս Սիրադեղեանը երեսփոխանական իր անձեռնմխելիութենէն զրկելու համար Հայաստանի ընդհ. Դատախազին կատարած դիմումին՝ հայ երեսփոխաններուն մեծամասնութեան ֆուէներով մերժուած ըլլալն է:

Ցաւալի է նոյնպէս, որ Վ. Ս.-ի անձեռնմխելիութեան իրաւունքի վերացման դէմ եկած է նաեւ, Ազատ և Անկախ Հայաստանի հիմնադիր, նախկին Հանր. նախագահ Լ. Տէր Պետրոսեանը:

Այս ողբալի խնդրին մէջ, ուրիշ անհաւատալի կեցուածք մըն ալ՝ Գրողներու Միութեան Նախագահ՝ Հրանդ Մաթեւոսեանին Գ.Մ.-ի անունով, ամբաստանեալը պաշտպանելու համար, Հանրապետութեան նախագահին կատարած դիմումն է:

Եթէ երկրի մը մտաւորականներն անգամ ֆրէական յանցագործութեամբ մեղադրուածներուն թիկունք կը կանգնին, այս ըսել է, թէ այդ երկրին «ուղեղներ»ուն գէթ մեծ մասը խաթարուած է:

Ուրեմն փրցնել և նետել պէտք է՝ այդ կարգի ուղեղները:

★ ★ ★

«Կ'ըսէիր հայրիկ, «Դրախտ երթալու

«Կարճագոյն նամբան ըլլալն է հըլու

«Հետեւող խաչի սուրբ արահետին...»:

– Հայր, է՛ն կարճ նամբան խանջերն է Բուրդին.

խանջերն է Բուրդին»

[Հատուած՝ «Ջարդի խենթը» ֆերթուածէն, լոյս տեսած Ռուբէն Սեւակի «Կարմիր Գիրք»ին մէջ, Պոլիս, 1910-թ ին]:

Ապտուլլահ էօճալանի 16-2-1999-թ ին՝ Սիոնիստ-Թուրք-Հրեայ-Ամերիկեան միացեալ գաղտնի սպասարկութիւններուն կողմէ առեւանգուելուն լուրը, ամբողջ աշխարհի մէջ ումբի պէս պայթեցաւ:

Օրերով այս առեւանգումը հեռատեսիլներուն, ռատիոներուն, թերթերուն և հաղորդման բոլոր սպասարկութիւններուն առաջին նիւթը եղաւ:

Ա. էօճալանի առեւանգումը, խոստովանինք, որ մեծ յաջողութիւն է Թուրքիա-Իսրայէլ-Ամերիկա կոչուող երրորդութեան համար:

Ոչ մէկ պետութիւն չհամարձակեցաւ, Ապտուլլահ էօճալանին իր հողերուն վրայ մնայուն սպաստան շնորհել, ահուելի սպառնալիքներուն պատճառաւ այս Սիոնիստ երրորդութեան, որ այսօր աշխարհի միահեծան տէրն է, իր կամքը կը պարտադրէ բոլոր պետութիւններուն:

Նախ՝ էօճալան ստիպուեցաւ հեռանալ Սուրիայէն:

Ելցինի Ռուսիան ալ չկրցաւ վար դնել էօճալանը, հակառակ որ, Սովետական շրջանին, Ռուսերն էին, որ թիկունք կանգնած էին P.K.K. կոչուած քրտական ճախակողմեան ազատագրական շարժումին:

Ռուսիայէն Իտալիա անցնող էօճալան, ֆաղափական սպաստանեալի դիմում ներկայացուց:

Իտալիոյ համայնավար վարչապետը, սկիզբը ընդունած էր էօճալանին Իտալիա մնալը:

Բայց Սիոնիստ երրորդութեան վարագոյրի ետեւէն կատարած ճնշումները այնքան ծանր կշռեցին, որ այս երկիրն ալ ստիպուած եղաւ հեռացնել էօճալանը:

էօճալանին իտալիայէն դուրս նետած ամէն մէկ ֆայլը, իր բոլոր հեռաձայնային խօսակցութիւնները, հակակշռի տակ առնուած էին Սիոնիստ երրորդութեան կողմէ:

Վերջին փորձ մը ըլլալով՝ էօճալան թուրքերուն ռիսերիմ թշնամի՝ Յունաստան սպաստանիլ ուզեց:

Բայց յոյներուն վրայ Սիոնիստ երրորդութեան սպառնալիքներուն տարողութիւնը այնքան զօրաւոր էր, որ յոյները չկրցան դիմադրել, և էօճալանը Նայրոպիի Յունական դեսպանատունէն յանձնեցին Թուրք-Հրեայ-Ամերիկեան ահաբեկիչներուն:

Այս յունական կամայ-ակամայ մեղսակցութենէն յետոյ, Յոյն ընդդիմադիրները՝ «Ազգային Ամօթ» գործած ըլլալու յանցանոյ՛ վ ամբաստանեցին իրենց կառավարութիւնը:

«Ստիպուած էինք յունական գերագոյն շահերը պաշտպանել» պատասխանեց յունական կառավարութիւնը:

Կրնանք ենթադրել, թէ Թուրք-Հրեայ-Ամերիկացի ահաբեկիչները, ո՛վ գիտէ յոյներուն դէմ ի՛նչ ծանր սպառնալիքներ ըրին, որ յունական կառավարութիւնը, Յունաստանի գոյութիւնը վտանգի չենթարկելու համար, ստիպուած եղաւ ֆիւրտ ղեկավարը դահի՛ններուն յանձնել:

Էօճալանի առեւանգումը՝ Եւրոպա գտնուող բոլոր ֆիւրտերը ոտքի հանեց: Յուզումէ, սաստիկ բարկութենէ խենթացած էինք աստնէ: Եւրոպայի բոլոր մեծ ֆաղափներուն մէջ, իրենց առեւանգըւած ղեկավարին ի նպաստ ցոյցեր կատարեցին: Եւ բոլորը, մեծ հայրենասիրութեամբ, մասնակցեցան այս ցոյցերուն:

Սկզբնական շրջանին, յոյները յանցաւոր կարծելով, Եւրոպայի յունական հիւպատոսարաններուն դէմ ցոյցեր կատարեցին:

Բայց երբ հասկցան բուն իրականութիւնը, թէ՛ գլխաւոր պատասխանատուները Սիոնիստներն են, Պերլինի մէջ իսրայէլական հիւպատոսարանը գրաւել ուզեցին:

Հիւպատոսարանին մէջ գտնուող հրեայ ոստիկանները կրակեցին անգէն ֆիւրտ ցուցարարներուն վրայ և սպաննեցին երեք ու ծանրօրէն վիրաւորեցին ցուցարար ֆիւրտերէն տասնըվեց հոգի:

Պերլինի իսրայէլեան հիւպատոսարանին առջեւ կատարուած այս սպանդը, կրկին անգամ կ'ապացուցանէ հրեաներուն անգթութիւնը և վայրագութիւնը:

Բայց կը կարծենք, թէ հրեաներուն այս ծայրայեղութիւնը, ֆիւրտերուն Եւրոպայի մէջ հրեաներուն դէմ վրէժխնդրութեան նամբայ պիտի բանայ:

21 Փետրուարի Կիրակի օր, եւրոպական բոլոր մեծ ֆաղափներուն մէջ, ֆիւրտերը Էօճալանին առեւանգման դէմ ցոյցեր կատարեցին: Օրինակ՝ Ժընեւի մէջ կատարուած այս ցոյցերուն, յիսուն հազարէ աւելի մարդ մասնակցեցան:

Քիւրտերուն իրենց ղեկավարին ի նպաստ կատարած այս ցոյ-

ցերուն տարողութիւնը տեսնել և նախանձի և զարմանքի զգացումներով չհամակուիլ՝ անկարելի է:

Մենք կը յիշենք հայոց «Էօճալան»ը եղող հերոս նահատակ Յակոբ Յակոբեանի, Աթէնքի մէջ, Սիոնիստ երրորդութեան կողմէ սպաննուած օրը:

Այս ոմիրը, թերթերուն մէջ, որպէս հասարակ լուր տրուեցաւ:

Բայց ամենէն ցաւալին՝ այս փտմանի սպանութեան դէմ, ոչ մէկ հայ բերանը չբացաւ, չբողոքեց, և բոլորովին անտարբեր մնաց:

Ինչո՞ւ. որովհետեւ, Յակոբ Յակոբեանին համար, Սիոնիստ երրորդութիւնը և անոնց հայ խամահիկները “Terroriste” ըսած էին:

Բայց, Էօճալանին համար ալ, Սիոնիստ երրորդութիւնը “Terroriste” է ըսաւ:

Նոյնիսկ անոնք Էօճալանը ամբաստանեցին ըսելով, որ ան երեսուն հազար հոգիի մահուան պատճառ եղած է:

Բայց, թուրքերուն համար “Terroriste” եղող Էօճալանը, փլւրտերուն համար հերոս ղեկավար մըն էր:

Ի՞նչն է հոս ցաւալին: Պարզապէս՝ հակապատկերը. իբրեւ սրտցաւ հայ տեսնելը թէ ինչպէս, մինչդեռ հայերը անտարբեր կեցուածք ցոյց կու տան հերոս նահատակ ղեկավար Յակոբ Յակոբեանի ըստ սպանութեան հանդէպ, անդին իրենց ղեկավարին՝ Էօճալանի համար, փլւրտերը ազգասիրական պոռթկումներ կ’ունենան եւրոպական ֆաղափներու մէջ, հարիւր հազարաւոր փլւրտերու մասնակցութեամբ:

★ ★ ★

Թուրքերը, իբր դահին, շատ լաւ կը կատարեն իրենց գործը:

24 Ապրիլ 1915-թ.ին, հայ մտաւորական ղեկավարներուն գլուխները կտրեցին:

Շատ լաւ գիտնալով, որ ողջ մնացած հայերը, «անգլուխ» զանգրւած մնալով, թուրքերուն համար որեւէ վտանգ պիտի չկազմէին:

Այսօր, նոյնը կ’ընէ Սիոնիստ Իսրայէլը:

Պաղեստինի ազատագրութեան կազմակերպութեան ղեկավարները, մէկիկ-մէկիկ կը սպաննուին սիոնիստներուն «Մոսատ» կոչուած գաղտնի սպասարկութեան կողմէ:

Նոյն՝ 24 Ապրիլ 1915-թ.ի մեթոտն է, որ կը կիրարկուի այսօր:

Բայց Թուրք դահիները, շատ ազդու ուրիշ մեթոտ մըն ալ ունին:

Թուրքերը կ’առեւանգեն իրենց թշնամիներուն ղեկավար տար-

րերը, և այս ղեկավարներուն, իրենց դահնական մեթոտներով այն-
պէս մը կը հոգեփոխեն, որ տուեալ թշնամի ղեկավարը, միջոց մը
յետոյ, Թուրքին ձեռքը կ'ու գործիքի կը վերածուի:

Նոյնն էր պարագան, Հայ Գաղտնի Բանակի հերոս Լեւոն Էֆ-
մէֆնեանի:

Այս քաջամարտիկին թուրքերը, Անգարայի օդակայանին մէջ, գրե-
թէ մեռած վիճակով ձեռք անցուցին, և յաջողեցան դարմանել ու
զինք կեանքի բերել:

Եւ միջոց մը յետոյ, իրենց մեթոտներով, այս հերոսը վերածե-
ցին իրենց ծառայող իսկական գործակալի մը:

Լեւոն Էֆմէֆնեանին բերնէն Հայ Գաղտնի Բանակին մասին բո-
լոր տեղեկութիւնները առին և անոր ԱՍԱԼԱ-յի դէմ իրենց ուզած-
դաւանանական բոլոր ձաբոտութիւնները ըսել տալէ յետոյ, զինք կա-
խաղան հանեցին:

Այսօր, նոյնը պիտի ընեն Էօնալանին [մաղթենք, որ այդպէս չըլ-
լայ]: Այս Քիւրտ յեղափոխականն ալ, իրենց ուզած ձեւին պիտի վե-
րածեն, և անկէ առաւել չափով օգտուելէ յետոյ, զինք պիտի սպան-
նեն:

Նման պարագաներու մէջ, իսկական յեղափոխականներուն հա-
մար, թուրքերուն ձեռքը խամանիկի ու դաւանանի չվերածուելու
համար, փրկութեան միակ միջոցը անձնասպան ըլլալն է:

★ ★ ★

Էօնալանի առեւանգումը, թուրքերուն համար, շատ նպաստա-
ւոր և օգտակար հետեւանքներ պիտի ունենայ:

Նախ՝ քրտական P.K.K. կոչուած՝ Էօնալանի կազմակերպութեան
թուրքերու դէմ տարած պայքարը, այլեւս նոյն թափը կրնայ չպահել:

Թուրքերը, Էօնալանէն կորզուած խոստովանութիւններով, P.K.K.
-ին բոլոր գաղտնիքներուն պիտի տիրանան: Եւ ասիկա շատ օգ-
տակար պիտի ըլլայ իրենց: Պիտի տեղեկանան, թէ ո՞ր պետութիւ-
նը և կամ ո՞ր կազմակերպութիւնը ի՞նչ չափով և ինչպէ՞ս օգնած
է P.K.K.-ին: Եւ արգելք պիտի ըլլան այս օգնութիւններուն:

Արդէն, Էօնալանին ձերբակալուած օրէն սկսեալ, Թուրքերը
Յունաստանը ամբաստանել սկսան, թէ՛ հրթիռներ և ականանե-
տեր տուած է այս կազմակերպութեան:

Սուտ կամ իրաւ՝ Թուրքերը, այս պատրուակներով, պիտի սպառ-

նան յոյներուն, որ Եգէականի կղզիները ձեռք անցընեն:

Եթէ Թուրքերը, Էօնականի պէս դեկավարէ մը գրկուած P.K.K.-ն յաջողին խորտակել, իրենց տնտեսական վիճակը մեծ չափով կը բարելաւուի: Նկատելով, որ ֆրսական ազատագրական պայքարին դէմ տարուած զինուորական գործունէութեանց ծախսերը, տարեկան քսան միլիաո տոլար կ'արժեն թուրքերուն:

Այս պատճառաւ է, որ Թուրքիոյ մէջ, մինչեւ այսօր, դրամայորդութեան (Inflation) տարեկան համեմատութիւնը հարիւրին երկու առ հարիւրի մօտ է: Եւ այս դրամայորդութեամբ Թուրքիան երբեք Եւրոպական Հասարակաց Շուկային անդամ չի կրնար ըլլալ: Բայց, ֆրսական հարցին աւարտը, թուրքերուն առջեւ Եւրոպայի դռները կրնայ բանալ:

★ ★ ★

Էօնականի առեւանգումը, հայոց մէջ ալ, շատ մեծ վրդովում և յուզում ստեղծեց:

Հակառակ, որ ֆիւրտերուն թուրքերու դէմ տարած պայքարը, հայերուն համար, մասնաւոր օգուտ չէր ներկայացներ, հայոց թուրքերուն դէմ ունեցած ատելութեան պատճառաւ, այս կազմակերպութեան թուրք բանակներուն պատճառած կորուստները, հայերուն տեսակ մը սրտի գոհունակութիւն կը պատճառէին: Հայերը, ձեւով մը, ֆիւրտերուն ձեռքով վրէժ լուծած կ'ըլլային թուրքերէն:

Զմոռնանք, որ հետեւեալ կարգախօսը, իրականութեան մեծ բաժին մը կը պարունակէ իր մէջ. «Թշնամիիս թշնամին իմ բարեկամս է»:

Այս է պատճառը, որ շատ մը հայեր, Էօնականին առեւանգումին համար, ֆիւրտի մը չափ յուզուեցան:

Նոյնիսկ Դաշնակցութեան Փարիզի պաշտօնաթերթը՝ «Կամֆ»ը, իր 22 Փետրուար 1999-թ.ի թիւին մէջ, իր առաջին էջին վրայ մեծ վերտառութեամբ գրած էր՝ «Քեզի հետ եմք Աբօ Զան»:

Սա ալ աւելցնենք, որ Թուրքերը, տարիներէ ի վեր, Էօնականին մօրը հայ ըլլալը կը պնդեն: Չենք գիտեր՝ թերեւս իրականութիւն է:

1915-թ.ի Եղեռնին, անթիւ ու անհամար հայ աղջիկներ, երբեմն իրենց փափաքով, շատ անգամ ալ բռնի՝ թուրքերուն և ֆիւրտերուն հով մնացին:

Թերեւս ալ, թուրքերուն այս ըսածը, «թրքական մասալ» է: «Էօնականին մայրը իսկական ֆիւրտ չէ, միւսլիման չէ» ըսելով, Էօնա-

լանը վարկաբեկելու նպատակով ստեղծուած սուտ մը կրնայ ըլլալ:

★ ★ ★

Բայց, ի՞նչ է իրականութիւնը, հայ և քրտական յարաբերութեան մէջ:

Ռուբէն Սեւակին վերը նշուած «Զարդի Խենթ»ը բանաստեղծութիւնը, Արեւմտեան Հայաստանի հայերուն հոգեվիճակը բացատրող, ամենէն ցայտուն ապացոյցն է:

«— Հայր, Դրախտ երթալու
էն կարն նամբան
Խանջերն է քուրդին
Խանջերն է քուրդին»:

Անհերքելի իրականութիւն մըն է որ, մանաւանդ 19-րդ դարու վերջաւորութեան, Արեւմտեան Հայաստանի շատ մը վայրերու մէջ, հայ գիւղացին, քիւրտ աղային ձեռքին տակ, նորտի վերածուած էր:

Այս է պատճառներէն մէկը՝ որ քրտական բռնութենէն փրկուելու համար, հայ գիւղացին լեց իր հայրենիքը և հաստատուեցաւ աւելի ապահով տեղեր:

Մանաւանդ Սասունի ապստամբութեան ընթացքին, Ապտիւլ Համիտին ստեղծած Համիտիէ կոչուած զինուորները, ամբողջովին քիւրտեր էին:

Սասունի ապստամբութեան հետեւանքը այն եղաւ, որ ջարդերուն պատճառաւ պարպուած հայկական գիւղերուն մէջ, Ապտիւլ Համիտ հոն բնակեցուց Անատոլուի հարաւէն բերել տուած քիւրտերը:

Ասով, Արեւմտեան Հայաստանը կորսնցնել սկսաւ, իր հայկական կառոյցը:

Եւ անշուշտ՝ ասոնց բիրտ ներկայութեան հետեւանքով, հայ գիւղացին ուրիշ տեղ գաղթելու և կամ եկուորներուն ենթարկուելու պարտաւորութեան տակ գտնուեցաւ:

Այդ տարիներու հայ գիւղացիին պատճառուած անտանելի պայմանները, բոլորին ծանօթ են:

Եւ Ռուբէն Սեւակի ըսածին պէս՝ հայ գիւղացին, ամէն վայրկեան, քիւրտին խանջերովը, «Դրախտ երթալու» վտանգին ենթակայ էր:

Ցաւալի իրողութիւն է, որ 1915-թ.ի եղեռնի օրերուն՝ Թուրք կառավարութիւնը, հայերը սպաննել տալու համար, իբր դահին ուզեց

գործածել ֆիւրտերը: Նոյնքան իրականութիւն է որ, Ալեի ֆիւրտերուն ապրած շրջաններուն մէջ, շատ հայեր ջարդէն ազատողը տեղւոյն ֆիւրտերը եղան:

Բայց ասոնք՝ բացառութիւններ էին:

Եւ երանի՛, թէ այդ օրերուն, բոլոր ֆիւրտերը թուրքին մէջ հասարակաց թշնամի տեսնելով [ինչպէս այսօր], անոր ձեռքը գործիք դառնալու տեղ, հայոց միանալով ընդհանուր վտանգին դէմ զոհուէին... Եւ հիմա ալ չենթարկուէին հայոց նակատագրին... ու անցեալը ափսոսալ այժմ... որ օգուտ չունի անշուշտ:

Ահա, թէ ինչու կը հետեւցնենք, որ այս բացառութիւնները չեն կրնար մոռցնել տալ ֆիւրտերուն 1915-թ.ի եղեռնի ընթացքին, հայոց դահիճն դարձուած ըլլալու հանգամանքը: Այս մէկը, իրականութիւն ըլլալէ չի դադրիր, դժբախտաբար:

6 - 3 - 1999

Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն
Մ Ե Ծ Ա Պ Ա Տ Ի Ի Հ Ա Յ Ա Խ Օ Ս « Կ Ա Թ Ո Լ Ի Կ » Ի Ն

«Սուր Բարձրացնողը, Սուրո՛վ Ալ Պիտի Իյնայ»
(Հատուած Ս. Աւետարանէն)

Ցաւով և նողկանքով կարդացինք հայախօս Կաթողիկին 20 Փետրուար 1999-թ.ի «Նայիրի»ի մէջ հրատարակուած գրութիւնը՝ իբր պատասխան մեր յօդուածին: Իրականութեան մէջ այս, 28 Նոյեմբեր 1998-թ.ի «Նայիրի»ի մեր յօդուածին հետ, ո՛չ իր բովանդակութեամբ և ո՛չ ալ գաղափարականով կապ ունի:

Եթէ այս մեծապատիւ հայախօսը, հոռովմէադաւանէ առաջ «հայ» մ'ըլլար, 28 Նոյեմբեր 1998 թուակիր «Նայիրի»ի մէջ հրատարակուած մեր գրութեան «միտք բանին», շատ դիւրութեամբ պիտի հասկնար: Եթէ տուեալ դաւանութեան յարածը ամէն բանէ առաջ «հայ» մ'ըլլար, Հայ Ազգին ներկայիս ենթարկուած անհաստատ ու մտահոգիչ վիճակին դրդապատճառները վերլուծող մեր գրութեան մէջ նշուած իրականութիւնները պիտի չայլափոխէր:

Եթէ իրա՛ւ «հայ» մ'ըլլար, իր պատասխան գրութեան մէջ, թրքա՛վայել կեցուածքով մեզ անարգելու ճամբան պիտի չընտրէր:

Մենք, երկար տարիներ թուրքին լուծին տակ ապրած իբր հայ, իր մեզի ուղղած անարգալից մակդիրներուն նմանները իմացած ենք թուրքերուն բերնէն:

Թուրքը, մեր ընդդիմախօսին նման, երբեք իրականութիւնները լսելու հանդուրժողութիւնը չունի: Թուրքը իրեն ուղղուած ամենափոքր դիտողութիւնը անգամ չի հանդուրժեր, և խօսակցութեան նիւթը բոլորովին չարափոխելով, կը սկսի հայհոյել և զրպարտել գոչելով՝ «Կեալուր», «Դաւանան», «Դուն, Թուրք ազգը անարգեցիր»:

Այս հայախօս հոռովմէադաւանը, շահագործելով «Նայիրի»ի խմբագրութեան լայնախոհութիւնը և խօսքի ազատութեան սկըգբունքը, մեր գրութեան մէջ յայտնած գաղափարներուն իբր թէ պատասխանելու համար, մեր յուզած նիւթին հետ աղերս չունեցող խօսքերով, թրքատիպ մօտեցումով անարգանքի և զրպարտութեան ճամբան ընտրած է.

Ահա, իր պատասխան գրութենէն «գոհար»ներ՝ «Շաղփաղփութեամբ լի գրութիւն մը»: «Յերյիւրածոյ մեջքերում մը»: «Յօդուածագրի յոյր մտացնորֆներու»: «Յուսամ, որ յօդուածագիրը անդրադառնալու կարողութիւնը ունի»: «Հայ Միփարեանները» իմացութիւններն իբր խարան կապէիֆ ձեր իմացականութեան նիտին շուրջ»: «Այս յօդուածովս փափաքը չունիմ պատասխանելու յօդուածագրին խեղաթիւրումներուն, որոնցմով ան կը փորձէ մրտնել Միփար Արքահօր սրբալոյս դէմքը»: «Տիրահոչակ յօդուածագիրը»: «Այս յօդուածը կարդալէս յետոյ՝ որոշեցի անպատասխան ձգել. «Զարժեր: Մեղի տրամադրելիֆ ժամանակիս»:

Այսուհանդերձ՝ այս մակդիր-ածականները մեզի ուղղելէ յետոյ, իբր թէ մեզի անձանօթ իրականութիւններ մեզի սորվեցնելու համար, որոշած է «համառօտ» պատասխան մը տալ:

Եւ կու տայ այնքա՛ն «համառօտ» պատասխան մը, որ «Նայիրի»-ի գրեթէ երկու սիւնակնոց էջը լեցնելէ բացի, թերթին յաջորդ համարին մէջ ալ նոյնքան տեղ կը գրաւէ: Եւ ի՞նչ է տուած պատասխանը. ի՞նչ կ'ուզէ ապացուցանել այս գրութեամբ:

Ինչպէս նշեցինք՝ «իբր միտք բանին» եղած է մեր յօդուածին հիմնական գաղափարները զանց ընելով, անգիտակ ձեւանալով անոր մէջ մեր թուած եղելութիւններուն և իրադարձութեանց, լծուիլ միայն ու միայն Միփար Սեբաստացիին փառաբանութեան:

Մենք, մեր գրութեան մէջ, Միփար Սեբաստացիին համար ըսած էինք, թէ ան՝ «Հիմնադիրն է Կաթոլիկ Միփարեան Միաբանութեան»:

Ո՛չ, -կ'ըսէ իր գրութեան մէջ, մեր ընդդիմախօսը. աւելցնելով՝

Միփար Սեբաստացիին տիտղոսն է՝ «Հիմնադիր Միփարեան Միաբանութեան»: Ու տեսէք, թէ ի՛նչ մեծ գիւտ մը կատարած է, այս «նշողում»ը մեզի ուղղելով...:

Մենք, «Կաթոլիկ» կը կարծէինք Միփար Սեբաստացին. կաթոլիկ չէ եղեր: Ի՞նչ է հասկա: Հայ Առաքելական վարդապետ: Այո, Միփար Սեբաստացին Հայ Առաքելական վարդապետ էր: Էջմիածնական վարդապետ ձեռնադրուած էր 1699-թ.ին:

Բայց Միփար Սեբաստացին, իր Հալէպ և Պոլիս կատարած նամբորդութիւններուն ընթացքին, ծանօթացաւ կաթոլիկ «միսիոներ»ներուն որոնք, տեսնելով անոր մտային բարձր կարողութիւնները, զինք ուզեցին շահագործել:

Եւ Միփար Սեբաստացին, փոխանակ Հայ Առաքելական Եկե-

դեցիին մէջ մնալով անոր ծառայելու, սկսաւ գործակցիլ Պոլսոյ կաթոլիկ «միսիոներ»ներուն հետ:

Ահա, Հայկական Համայնագիտարանին մէջ, Միսիօսար Սեբաստացիին մասին գրուածներէն հատուած մը.

«Մ. Ս. 1700-ին վերստին անցել է Կ. Պոլիս, իր շուրջը համախրմբել մօտ 15 աշակերտ, և գաղտնի, խուսափելով լուսաւորչական եկեղեցու հալածանքներից, կաթոլիկութիւն քարոզել նրանց»:

«1705-ին այցելել է Հռոմ, ձեռք բերել տեղական իշխանութեան համաձայնութիւնը՝ Մորեայում վանք հիմնելու համար: 1706-ից իր տասն աշակերտներով ձեռնամուխ է եղել վանքի կառուցման աշխատանքներին:

Սակայն Միսիօսար Սեբաստացիին ամբաստանուել է Հռոմի Պապի առաջ, որի հետևանքով չեն հաստատուել միաբանութեան համար իր կազմած կանոնները և հարկադրաբար ընդունել է Բենեդիկեան (BENEDICTIN) Ուխտի կանոնները»:

[Հայկական Հանրագիտարան- Միսիօսար Սեբաստացի- էջ 633]

Մեծապատիւ հայախօս կաթոլիկը, որքան ալ պնդէ, թէ Միսիօսար Սեբաստացիին տիտղոսը «Հիմնադիր Կաթոլիկ Միսիօսարեան Միաբանութեան» չէ, այլ՝ «Հիմնադիր Միսիօսարեան Միաբանութեան» է, ամբողջ աշխարհն գիտէ, թէ՛ Միսիօսարեան Միաբանութիւնը Կաթոլիկ Միաբանութիւն մըն է՝ հիմնուած Հռոմի «CONGREGAZIONE DI PROPAGANDA FIDE» Հաւատոյ Տարածման ժողովին հրամանով և թիկունքով, խաթարելու և բաժանելու համար այն ատենուան Հայ Մեծ Ազգին 1400 տարուան Հայ Առաքելական Քրիստոնէական կրօն-դաւանութիւնը:

Միսիօսար Սեբաստացի և նմանները, գործիքը եղան՝ «CONGREGAZIONE DI PROPAGANDA FIDE»-ին, որ մշակոյթի բողոքն ենք և, դեղահատներու մատուցումով վնասեցին Հայ Ազգին միասնութեան:

Եւ այն մեծ Հայ Ազգը, որ դեռ 100 տարիներ առաջ, «Ծովէ ծով Հայաստան»ի մը հեռանկարը ունէր, հայուն թշնամիներուն միացեալ գործունէութեամբ ու դաւերով, հասաւ այսօրուան թափառական և անյոյս վիճակին:

Մեր մեծայարգ ընդդիմախօսը եթէ իր հոգւոյն մէջ քիչ մը հայկականութեան ջիղ ունի, հայութեան ներկայի անյոյս վիճակին անդրադառնալով, կոյր հոռովմէտդաւան մը ըլլալու տեղ, իրականութիւնները տեսնող իրա՛ւ «Հայ» մը կ'ըլլայ:

Այժմ, մեր հայախօս կաթոլիկին ներկայացնենք երկու գրութիւններ, փաստելու համար, որ 28-11-1998-թ-ի «Նայիրի»ին մէջ լոյս տեսած մեր գրութեան ոչ մէկ բառը «յերիւրածոյ» չէր, ինչպէս որ ինք անարդարօրէն շեշտած է իր «Պատասխան»ին մէջ:

Յոյսը ունինք, որ այս գրութիւնները իր մէջ ինքնագիտակցութեան և խղճմտութեան զգացումներ կը գոյացնեն:

Առաջին Գրութիւն

«ՊՈՒԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ»

Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ, Ա. Հատոր (1453-1800),

Պէյրութ 1965, էջ 645:

«Դժբախտ բան պիտի ըլլար եթէ Մխիթար եղած ըլլար ան գորանմեղ կը ներկայացնեն իր հայ կաթոլիկ կենսագիրները, այսինքն մէկը որուն գերագոյն մտահոգութիւնը եղաւ հայ ժողովուրդի մէջ կաթոլիկութիւնը տարածել, և որուն նոյն մտահոգութեան շնորհիւ էր, որ հայ ժողովուրդէն շատերը Հոռմի ծոցը գացին:

Այ՛ն, դժբախտ բան պիտի ըլլար եթէ Մխիթար հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ արձանագրուէր իբրև Հոռմի մէկ գործակալը՝ որ աւելի շատ Վատիկանի շահերուն կը ծառայէ, նշանաբան ըրած այն խօսքը, թէ՛ ոչ կրօնս կը գոհեմ ազգիս, ոչ ալ կրօնիս՝ ազգս, նշանաբան՝ որ, ինչպէս յանախ կը յեղյեղեն Մխիթարեանք, ոչ միայն Մխիթարինը, այլ իրենցն ալ եղաւ, և որուն ետին ապաստանած, երբեմն կրօնին գոհեցին ազգը, շատ հազուադէպ պարագաներու մէջ միայն համարձակելով կրօնն ալ ազգին գոհել»:

1965-թ. Պէյրութ- Յ. Ճ. Սիրունի

Երկրորդ Գրութիւն

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ, Երկերու ժողովածոյ,

«Արեւելք»- 16 Օգոստոս 1898-թ.:

ՈԶ - ԿԱԹՈՂԻԿԷ

Ֆրանսացիները Հայր Լորիզէօն ունին: Այս տարօրինակ մարդը, եռանդուն կրօնաւոր մը, հեղինակն է յանդուգն կերպով խեղաթիւրուած ֆրանսական պատմութեան դասագիրքի մը: Բաւական ատեն այս յերիւրուած դասագիրքին վրայէն կ'աւանդուէր

պատմութեան դասը կղերական վարժարաններուն մէջ:

Մեր մէջ Հայր Լորիգէօները շատուոր են, ամբողջ միաբանութիւն մը կը ձեւացնեն և Անդրիականի մէկ կղզեակին մէջ հաստատուած՝ մեր եկեղեցական պատմութիւնը անդրալեռնական տոգորումներով սրբագրելու կ'աշխատին:

Առաջուց ի վեր չէի անգիտեր որ Միխիթարեան Միաբանութիւնը իր բանասիրական հետազօտութեանց բով կամ անոնցմէ առաջ, փրովականտայի մունջ դիտումներ ունի և լուր իդ ձեր կը տածէ:

Միայն գիտութեան սիրով վառուած վանականներ չեն ասոնք, այլ նարայիկ ու հաշուագէտ մարդիկ, որոնք պապականութիւնը կը շահագործեն և քիչ շատ հայ եկեղեցականի փակեղին նմանող իրենց գլխու ծածկոյթին տակ փաթերայի գլխարկներ կը կրեն:

Գիտէի, բայց մոռցեր էի այս ամէնը, երբ որ Բագմալէայի վերջին թիւին մէջ հետաքրքիր նամակագիր մը, որ այդ Միաբանութեան անդամներէն դուրս մէկը ըլլալու չէ, պատարագէն վերջը մեր եկեղեցիներուն մէջ Մաս բաժնելու սովորութեանը վրայ խօսելով, մեր եկեղեցին՝ ոչ կաթողիկէ եկեղեցի, և հայ պապական ոչ-ազգային եկեղեցի անուանելէ չի փաշուիր:

Ուրեմն միևնոյն մարդիկն են ասոնք, նոյն մարդիկը, որոնք ատեն մը հերձուածող ու հերետիկոս կը կոչէին զմեզ և մեր եկեղեցին ոտք կոխելու կը վախնային՝ դժոխք չերթալու համար. մարդիկ որ Լուսաւորչին պապական հայ մը ըլլալու առասպելին պատմական նշմարտութեան գոյն մը տալու համար ջանք չէին խնայած, և որոնք բան գործ ըրած են տարածել ամէն տեղ՝ թէ հայ եկեղեցին պապական եկեղեցի մըն էր ատենով և անկէ անջատուողները մենք ենք, լուսաւորչականներս, զատ ու տարբեր եկեղեցի մը կազմելով, մինչդեռ իրենք ազգային եկեղեցին անեղծ պահած են միշտ ու Թատթիւֆին պէս չեն փաշուիր հրապարակաւ մեզի ըսելէ.

C"EST A VOUS D'EN SORTIR, VOUS, QUI PARLEZ EN MAÎTRE.
(Դուք պէտք է ելլէք այս տունէն, դուք, որ տիրոջ պէս կը խօսիք):

Հարկաւ ողբայի բան է - անդրալեռնականութիւնը մեր ամէնէն նուիրական էութեան վրայ ալ յարձակի, մեր եկեղեցւոյն տիրանալու նիգեր ընէ, և ամբողջ միաբանութիւն մը իր դարեւոր աշխատութիւնը այս ամուլ ու ծիծաղելի նիգերուն յատկացնէ:

Հոռմէականութիւնը մեր մէջ առջի անգամ մուտ գտնելուն պատմութիւնը ժամանակակից բան մըն է, և շատ ետ դառնալու պէտք

չունինք. այս առթիւ եղած բոլոր շփոթութիւնները մտքի առջև բերելու համար:

Շատ կանուխ է դեռ այս նորեկներուն համար մեր ազգային եկեղեցին իրենց սեփականացնելու և Հայր Լորի գէօնի պատմութիւններով չէ, որ մեր եկեղեցին վաղեմի ինքնագլուխ գոյութիւնը պիտի ուրանայ:

Բայց որքան ալ անգօր են այս ջանքերը ու արգահատելի նայուած մը հրաւիրելէ աւելի բանի մը անարժան՝ հարկաւ կը մնայ մեր սրտերուն մէջ մեր եկեղեցւոյ համար ոչ-կաթողիկէ եկեղեցի ըսելու պէս խօսքերու վիրաւորանք:

Ի գուր պիտի առարկեն, որ կրօնական դաւանանքնին կ'արգիլէ Վենետիկի վարդապետները կաթողիկէ ճանչնալ մեր եկեղեցին:

Ուղղափառը իրենք են և իրենք պիտի մնան ու մենք հերձուածող ու հերետիկոս: Թող այդպէս ըլլայ. քսաներորդ դարուն լուսաւորութիւնը չենք կրնար անարգել այն աստիճան, որ կրօնական վէճի մը բռնուիմք ասոր կամ անոր հետ:

Հաւատաւնութիւնը էապէս պապական եկեղեցիին յատուկ առաքինութիւն մըն է և պէտք է որ իրը մնայ:

Եւ եթէ մեր եկեղեցւոյն համար Բագմավէպի գործածած լեզուն մատնանիշ ըրինք մեր ընթերցողներուն՝ միայն յիշեցնելու համար է անոնց, թէ Վենետիկի միաբանութիւնը այն յետամնաց ու կաշկանդեալ միտքերու օրրանն է, որոնց նմաններուն համար իրաւամբ ըսած են.

ILS N'ONT RIEN APPRIS, RIEN OUBLIÉ.

(Բան չեն տրված, բան չեն մոռցած):

«Արեւելք» -16 Օգոստոս 1898-թ., Գրիգոր Զօհրապ:

★ ★ ★

«ԻՐԵՆՑ ՍԻՐՏԸ ՍԵՒ Է ԻՐԵՆՑ ՀԱԳԱԾ ԶԳԵՍՏԻՆ ՆՄԱՆ, ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԽԻՂՃԸ ԱՂՏՈՏ Է, ԻՐԵՆՑ ՃԱՐՊՈՏ ՕԶԻՔԻՆ ՊԷՍ»:

Դանիէլ Վարուժանին Վենետիկի Միփարեան վարդապետներուն մասին այս ըսածները, 28 Նոյեմբեր 1998-թ.ի «Նայիրի»ին մէջ նշած էինք: Հիմա կրկին, Դանիէլ Վարուժանի Վենետիկի Միփարեան վարդապետներուն մասին ունեցած ուրիշ արտայայտութիւնները պիտի հրապարակենք՝

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԻՆ ՆԱՄԱԿԸ՝ ՈՒՂՂՈՒԱԾ ՎԱՐԴԳԵՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻՆ - 26 Մարտ - 1914-թ., Պոլիս

«...Կ'ուզէ՛ք կենսագրական մի ֆանի գիծերս: Կը ցանկամ ձեզի գոհացում տայ:

Կ'ըսէ՛ք կեանքս մինչև 1902 թուականը, ձեզի ծանօթ է արդէն: Սոյն թուականին է, որ տեղւոյս Մխիթարեան Հայրերուն Քաղ-
ֆեդոնի Վարժարանը աւարտելէ յետոյ, կ'ուղարկուիմ Վենետիկ Մուրատ-Ռափայէլեան, ուր կը մնամ ամբողջ չորս տարի: Հոն է, որ կը գրեմ «Սարսուռները»:

Ամբողջովին կը զգամ, թէ Վենետիկը ազդած է վրաս իր գոյ-
ներու, ստուերներու և լոյսերու յարափոփոխ գանձերով: Քաղաք
մը, ուր առանց պատկերի մտածել կարելի չէ:

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՆԵՐԸ ՍԻՍՏԵՄԱԴԻԿ ԱԶԴԵՅՈՒԹԻՒՆ ՉԵՆ
ՆԵՐԳՈՐԾԱԾ ՀՈԳԻՒՍ ՎՐԱՅ: ՀՈՆ ՈՒՆԵՅԱԾ ԵՄ ՈՉ ԿԱ-
ՐՈՂ ՈՒ ՈՉ ԱՇԽԱՏՈՂ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ:

Կարդացած եմ Ալիշանը և տեսած եմ իր գերեզմանը, և այսֆան...:

Եւ յետոյ այս չորս տարիները ինձի համար եղած են նաեւ
ԸՄԲՈՍՏԱՅՈՒՄՆԵՐՈՒ ՏԱՐԻՆԵՐ ԸՆԴԴԷՄ ՎԱՐԺԱՐԱՆԱ-
ԿԱՆ ԱՆՄԻՏ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՄԸ, ԶՈՐ, ՎԵՐՁ Ի ՎԵՐՉՈՅ ,
ԿՐՅԱԾ ԵՆՔ ՏԱՊԱԼԵԼ ԿԱՐԳ ՄԸ ՌՈՒՍԱՀԱՅ ԵՒ ԹՐՔԱՀԱՅ
ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒ ՀԵՏ...:

Ձեզի ԾԱՆՕԹ ԸԼԼԱԼՈՒ ԵՆ ԱՆՆՊԱՍՏ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒ
ՄԷՉ ԳՏՆՈՒՈՂ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԻ ՄԸ ԲՈԼՈՐ ՏԱՌԱՊԱՆՔՆԵ-
ՐԸ, ՆԻԻԹԱԿԱՆ ՈՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՐԿԱԾԱԽՆԴՐՈՒԹԻՒՆԸ:

ԿՐՆԱՄ ԸՍԵԼ, ԹԷ ԱՄԵՆԷՆ ԽՈՐ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՏԱՌԱ-
ՊԱՆՔՆԵՐԸ ԵՍ ԿՐԵՑԻ ԿԱՆՏԻ ՄԷՉ...»:

26 Մարտ 1914-թ., Պոլիս - ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

[Դանիէլ Վարուժանի «Նամականի»էն, 1965-թ., Երեւան]:

★ ★ ★

Կաթոլիկներուն և մասնաւորապէս Մխիթարեան Վարդապետ-
ներուն մասին մեր նշած՝ Յ. Ճ. Սիրունիին, Գրիգոր Զօհրապին և
Դանիէլ Վարուժանին արտայայտութիւնները՝ մեծապատիւ հայա-
խօս հռովմէադաւանին «Պատասխան» գրութեան մէջ յիշատակ-
ուած գովարանական խօսքերուն բոլորովին հակապատկերն են:

Եւ խղճամիտ, հայրենասէր բոլոր հայերը շատ լաւ գիտեն, թէ
այս գովարանական խօսքերուն նշման բուն նպատակը՝ ծառայել է
Հռովմի՝ Congregazione Di Propaganda Fide-ին:

20 - 3 - 1999

«ՅՈ՛ՅՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ»

«ՈՒ ՁԵ՛Ձ՝ ԵՒՐՈՊԵԱՆ ԳԻՔ, ՈՐ ՇՆԱԳԻՆ
ՍԱԿԱՐԿԵՑԻՔ ՄԵՐ ԱՐԵԱՆ ԼՌՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆ...»:

1910-թ. «ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՐՔԸ», ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ

Ռուբէն Սեւակ դեռ 1910-թ.ին, իր գրութիւններով կը նգովէր եւրոպական պետութիւնները, որ Հայ Ազգին արեան գիւրը կը սակարկէին հայուն դահիճներուն հետ:

Ռուբէն Սեւակի 1910-թ.ի ըսածներուն հայ առաջնորդներէն շատ շատեր, բնաւ կարևորութիւն չտուին...: Եւ այս առաջնորդները, վստահելով արևմտեան պետութիւններուն, ի վերջոյ Հայ Ազգը բարձրացուցին 1915-թ.ի և 1918-թ.ի «Գողգոթաները»:

1910-թ.ին Ռուբէն Սեւակի եւրոպացիներու մասին ըրած այս ախտանանաչումէն 90 տարիներ յետոյ, պատմութիւնը կը կրկնուի այսօր:

Մէկ քանի օրեր առաջ, Ֆրանսայի Արտաքին Գործերու նախարարը՝ Հիւպէր Վետրին պաշտօնապէս յայտարարեց, թէ ֆրանսական կառավարութիւնը չուզեր, որ հայկական ցեղասպանութեան հարցը Ծերակոյտի օրակարգին վրայ բերուի: (Ֆրանսական օրէնքով՝ Ծերակոյտին վաւերացումէն ետք է, որ ֆրանսական պետութիւնը՝ հայկական ցեղասպանութիւնը պաշտօնապէս ընդունած պիտի համարէր):

Կը յիշէ՞ք. գրեթէ տարի մը առաջ, հայութիւնը ցնծութեան մէջ էր: 29 Մայիս 1998-թ.ին, ֆրանսական Ազգային Ժողովը հայկական ցեղասպանութիւնը ճանչցած էր:

Ի՛նչ մեծ ուրախութիւն ստեղծած էր այս լուրը, Հայաշխարհին մէջ:

Հայերը կարծեցին, թէ ֆրանսայի Ազգային Ժողովին մէջ ցեղասպանութեան ընդունուելովը, ամէն բան պիտի աւարտէր:

Եւ հայերը չհասկցան որ ասիկա, Ռուբէն Սեւակի ըսածին պէս՝ ՀԱՅՈՅ ԱՐԵԱՆ ԳՆՈՎ ՍԱԿԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑ ՄԸՆ ԷՐ ՄԻԱՅՆ...:

Հայկական ցեղասպանութեան ֆրանսական Ազգային Ժողովին կողմէ ընդունուելուն պատճառաւ, թուրքերուն Ֆրանսայի դէմ կատարած սպառնալիքները (Ֆրանսայէն զէնք չգնելու), միջոց մը

յետոյ դադրեցան:

Եւ այսօր, թուրքերը կը շարունակեն, շատ աւելի մեծ քանակութեամբ Ֆրանսայէն գէնք գնել, նախնորելով Ֆրանսան՝ ուրիշ շատ երկիրներէ:

Ֆրանսայի Արտաքին Գործերու նախարար Հիւպէր Վետրին, հայկական ցեղասպանութեան նանաչումը Ծերակոյտի օրակարգին վրայ բերուելուն ֆրանսական կառավարութեան դէմ ըլլալը պաշտօնապէս յայտարարելէ յետոյ, հայերը արդեօ՞ք հասկցան, թէ կատարուածը, ՊԵՏԱԿԱՆ ԶԱՓԱՆԻՇՈՎ, ԱՌԵԻՏՐԱԿԱՆ ԽԱՂ ՄԸՆ ԷՐ ՊԱՐԶԱՊԷՍ:

Եւ արդեօ՞ք հայերը տեսան սարքուած բեմադրութիւնը, թէ՛ Ֆրանսան, Դամոկլեան սուրի մը պէս թուրքերուն գլխուն վրայ պիտի բռնէ սա սպառնալիքը՝ «Եթէ Ֆրանսայէն գնում չընէք, հայկական ցեղասպանութեան հարցը Ծերակոյտի օրակարգին վրայ կը բերենք»:

★ ★ ★

«Նայիրի»ի վերջին թիւին մէջ, գրած էինք հոգեւորականի մը մասին, որ հայ ըլլալէ առաջ «կաթոլիկ» մըն էր:

Այս գրութեան մէջ ալ, պիտի արտայայտուինք հայ բողոքականի մը մասին, որ բողոքական ըլլալէ առաջ, իսկական «Հայ» մըն է:

Մենք, խոր հիացումով կը խոնարհինք, այս հայ բողոքական երիտասարդին՝ Գրիգոր Աղապալօղլուին առջև, որ այս օրերուս, Պոլսոյ մէջ, թրքական ծանր յանցագործութիւններու պատժական Ատեանին առջև կը դատուի՝ թրքութիւնը և թրքական հանրապետութիւնը, ռատիոյի հաղորդումներու նամբով, հրապարակաւ անարգած և զրպարտած ըլլալու մեղադրանքի տակ գտնուելով:

Պոլսոյ Կէտիկփաշա թաղամասին մէջ, հայ բողոքական եկեղեցիին թաղական խորհրդին ատենապետը եղող Գրիգոր Աղապալօղլուին յանցանքները ի՞նչ էին, որ ենթական կը դատուէր: Անոր միակ յանցանքը՝ թուրքերու երեսին իրականութիւնները ըսելու համարձակութիւնն է:

Արևմտեան Հայաստանի պատմական քաղաքներէն Արաբկիրի մէջ, 1956-թ.ին ծնած էր Գրիգոր Աղապալօղլուն:

Ա՛յն Արաբկիրի որ, մինչև 1915-թ.ը, տասը հազարէ աւելի հայ բնակչութեամբ հայկական քաղաք մըն էր, բազմաթիւ եկեղեցիներով,

տասնէն աւելի դպրոցներով որոնք հագարէ աւելի աշակերտ ունէին:

1915-թ.ի Եղեռնէն՝ Արարկիի մէջ հրաշքով ողջ մնացած քանի մը հայ ընտանիքներէն մէկուն գաւակն է Գրիգոր, որ ստիպողաբար Արարկիի թրքական մէկ դպրոցը կ'ուսանի: Տեղւոյն աշակերտութեան ամենէն յաջողակներէն կ'ըլլայ:

Բայց... հայ մը, թրքական դպրոցին մէջ, իրաւունք չունի յաջողակ աշակերտ մ'ըլլալու:

Հետեւանքը այն կ'ըլլայ, որ Գրիգոր դպրոցէն կը վտարուի, և իրեն կ'արգիլուի Արարկիի և շրջանի դպրոցները ուսանիլ: Եւ ան, այս պատճառով, կ'ստիպուի, իր հայրենի քաղաքէն՝ Արարկիիէն հեռանալ և ուսումը ուրիշ քաղաքներու մէջ շարունակել:

Ի վերջոյ՝ ինք և իր ընտանիքը կը հաստատուին Պոլիս:

Գրիգոր իր ուշիմութեամբ և աշխատասիրութեամբ, կը յաջողի գործի և համայնֆային կեանքի մէջ, և Կետիկփաշայի Հայ Բողոքական եկեղեցիի թաղական խորհուրդի Ատենապետ կ'ընտրուի:

Եւ իբր լուսամիտ և պերճախօս, հայ բողոքական եկեղեցիի Ատենապետ՝ ան ուշադրութիւնը կը գրաւէ լայնախոհ և յառաջադէմ շրջանակներուն, որոնք Գրիգորը կը հրաւիրեն Պոլսոյ «ՍՄՄՏ» (Յոյս) ռատիոկայանը, որ հարցազրոյց ունենան իր հետ:

Մենք հանոյքն ունեցանք լսելու Գրիգոր Աղապալօղլուին ձայնասփիւռէն ունեցած ելոյթը:

Եւ այստեղ կ'ուզենք մեր հիացումը և շնորհաւորութիւնները յայտնել, Արևմտեան Հայաստանի «ակունք»ներէն եկող ու անաղարտ մնացած հայ երիտասարդին, Ռատիոյէն կատարած իր «Իսկապէս հայաՎայել» արտայայտութիւններուն համար:

Եւ այժմ, պիտի ջանանք հոս մէքերել Գրիգոր Աղապալօղլուին Պոլսոյ մէջ, «ՍՄՄՏ» Ռատիոկայանէն շատ մեծ իրատեսութեամբ և, մանաւանդ, բացառիկ համարձակութեամբ արտաբերած խօս-

Գրիգոր Աղապալօղլու
դատավարութեան
ընթացքին

ֆերէն հատուածներ՝

«Մեզ վախցնելու համար, շատ անգամ սապէս կ'ըսեն.— «Կեա-
վո՛ւր, կորսուէ, գնա՛ այս երկրէն»:

Այս տգէտներուն, այս պատմութիւնը չգիտցող անոպաներուն սա
պատասխանը կու տանք.— Մենք, այս երկրին տեղացիներն ենք: Մենք
երեք հազար տարուան պատմութիւն մը ունինք այս երկրին մէջ:

Մինչդեռ դուք 11-րդ դարուն, միայն վայրենի ցեղախումբ մը
ըլլալով, խուժեցիք մեր հայրենի հողերուն վրայ:

Դարերով մեզ թալլելով սնանեցաք: Եթէ այս երկրէն երթալիք
մէկը կայ, ան ալ դուք էք: Ձեր վերադառնալը պէտք է Միջին Աս-
իոյ «steppe»ները, ուրկէ որ եկաք:

Հոն, ուր միայն խաշնարած, վաչկատուն ցեղախումբեր էիք:

Ձեզի ամէն բան հայերը սորվեցուցին, ձեզ մարդ ըրին:

Ասոր փոխարէն, դուք ի՞նչ ըրիք հայերուն:

Փոխանակ երախտագէտ ըլլալու հայոց հանդէպ, դուք սպան-
նեցիք անոնց, Հայ Ազգը ցեղասպանութեան ենթարկեցիք:

Եւ գողցաք հայոց բոլոր հարստութիւնները:

Այսօր, Թուրքիոյ մէջ սպրոդ ամէն մէկ թուրքին կոկորդէն,
հայուն հացը անցած է:

Եւ դուք, այսօր, կ'ուրանաք այս իրականութիւնները»: .....

Եւ հիմա, ձեռնէ պիտի խնդրենք, որ ձեր միտքին մէջ բաղդա-
տութիւն մը կատարէք:

Նախ, մտաբերեցէք, «Նայիրի»ի վերջին երկու թիւերուն մէջ
ըսածները հայախօս կաթոլիկին, որուն միակ մտահոգութիւնը
Միխիթար Սեբաստացին փառաբանել էր:

Եւ յետոյ համեմատութիւն մը կատարեցէք անոր և քիչ առաջ
նշուած Արարկիրցի բողոքական՝ Գրիգոր Աղապալօղլուին Պոլսոյ
մէջ, ուստիոյէն հայկական «ոգի»ով ունեցած արտայայտութիւն-
ներուն միջեւ:

Մենք, գիտակից «հայ» բողոքական Գրիգոր Աղապալօղլուն
չենք փոխեր, անգիտակից հազար Առաքելական հայու հետ...:

Հիմա, շարունակենք մէջբերել, Պոլսոյ «UMUT» ուստիոկայանէն
Գրիգոր Աղապալօղլուին հետ կատարուած հարցազրոյցէն մասեր:

Ռատիոկայանին մէջ, զրուցալար պատասխանատուն, սա հար-
ցումը կ'ուղղէ.

«Վերջերս, Սեւ ծովու արևելեան նաւահանգիստներուն մէջ,

շատ մը անձերու P.K.K.-ի անունով նամակներ ուղարկուած են:

Այժմ պիտի կարդանք այս նամակներէն մէկը, և պիտի ուզէինք գիտնալ, թէ դուք ի՞նչ կը մտածէք, այս նամակին մէջ գրուածներուն մասին: Ահա նամակը՝

«Թուրքիան՝ նուաճող պետութիւն մըն է:

Մենք՝ P. K. K.-ականներս, երոպական բոլոր պետութիւններուն և համայն քրիստոնեաներուն ալ օգնութեամբ, թրքական այս նուաճումին, ուշ կամ կանուխ, մշտնջենապէս վերջ պիտի տանք:

Այս սրբազան պատերազմին վերջաւորութեան, հարազատ հայկական հողեր եղող արեւելեան և հարաւ արեւելեան Անաթոլիան և արեւելեան Սեւ ծովի շրջանը ձեռնէ պիտի առնենք: P. K. K.-ական մեր այս պայքարը, մինչեւ «Մեծ Հայաստան»ին կազմուիլը, պիտի շարունակուի:

Յեղափոխական ղեկավար ըլլալով՝ «Արօ»ն իսկական, ծագումով հայ փիւրսերէն է: Եւ ան ձեզմէ անցեալին վրէժը կ'առնէ:

Այս պատճառաւ՝ անոր մականունը՝ "Ogala" - «Վրէժ ԱՌՆՈՂ» է:

Յիսուս Քրիստոսի վրայ երդում կ'ընենք:

Արդյականներ»:

Գրիգոր Աղապալօղլուն, այս նամակին մասին իր տեսակէտը այսպէս կ'արտայայտէ ուստիոյէն. - «Նայեցէ՛ք. նախ՝ սա կ'ուզենք ըսել, որ հայր, ոչ մէկ ատեն, ուրիշին անունով գործ չի տեսներ:

Հայերը, P. K. K.ականներուն հետ, ոչ մէկ կապ ունին:

Այս նամակը՝ Թուրք պետութեան գաղտնի սպասարկութիւններուն կողմէ գրուած և ղրկուած է:

Նպատակը՝ Սեւ ծովեան ժողովուրդը խարել և վախցնել է:

Հայերը երբեք, այս տեսակի կեղծիքներով գործ տեսնող ազգ մը չեն: Հայերը լեռնային ժողովուրդներու յատուկ խիզախ և խրոխտ կեցուածք մը ունին:

1982-թ.ին, այն ատենուան Թուրքիոյ հանրապետութեան նախագահը՝ Kenan Evren [ինքն ալ դաւանափոխ Պոսնիաք սերպերէն էր] Սփիւռքի մէջ ԱՍԱԼԱ-յի մարտիկներուն ահաբեկումներուն ակնարկելով սապէս ըսած էր.

«Եթէ «էրիկմարդ» են, թող գան և Թուրքիոյ հողերուն վրայ կատարեն այս ահաբեկումները»:

Եւ Kenan Evren-ին այս մարտահրաւերին, ԱՍԱԼԱ-յական Լեւոն Էֆմէֆեան պատասխանեց: Ան եկաւ և Թուրքիոյ սրտին՝ Ան-

գարայի օդակայանին մէջ կատարեց իր ահաբեկումները:

Հայերը ա՛յս տեսակի խրոխտ ազգ մըն են:

Այս պատճառաւ ալ, այս շինծու նամակը, հայերը գրած չեն կրնար ըլլալ»:

★ ★ ★

1 Յունուար 1997-թ.ին, «ՆԱՅԻՐԻ»ի «Բացառիկ»ին մէջ, «Բարեմաղթութիւն և Անէծք» վերտառութեամբ մեր գրութիւնով, ֆիւրտերուն մասին սապէս արտայայտուած էինք.

« Եւ «անէծք» ձեզի վարձկան ու կաշառուած ֆիւրտ աշխատատեղեր, որ Թուրք ցեղասպաններուն հրամանը գործադրեցիք, ձեր միամիտ հետեւորդներն ալ ձեր ետեւէն տանելով, դահիճի դեր կատարեցիք Հայ ազգին բնաջնջման մասնակցելով, և տէր տիրականը դարձաք Արեւմտեան Հայաստանի հողերուն:

Եւ անամօթաբար, ձեր ֆարտեսներուն մէջ, իբր քրտական հողեր կը ցուցնէք Արեւմտեան Հայաստանի հողերը, այդ ֆարտեսներուն մէջ առնելով նոյնիսկ այսօրուան Հայաստանին մինչեւ Երեւան երկարող մասերը:

Բայց Թուրքերը, վերջին տարիներուն, ձեզի ձեր «արժանի վարձատրութիւնը» տալ սկսան, ձեզ ալ ջարդելով, ինչպէս ըրած էին հայերուն»:

Յունուար 1997-թ.ին ֆիւրտերուն մասին մեր ըսածները, այսօր կրկին, մեր ամբողջ սրտովը, կը հաստատենք:

Անհերքելի իրականութիւններ են հետեւեալ եղելութիւնները.

1.— Քիւրտերը Թուրքերուն հետ գործակցելով՝ հայ ազգին դահիճներէն եղած են:

2.— Քիւրտերը իւրացուցած են՝ Արեւմտեան Հայաստանի հայերու բնաջնջումով, անոնց պարպուած հողերը, և այդ հողերուն «ՔԻԻՐՏԻՍՏԱՆ» ըլլալը, իրենց հրատարակած գրութիւններով և ֆարտեսներով, հաստատած են:

Այս պատճառաւ, հայերուն՝ ֆիւրտերուն հանդէպ կիրարկելիք ֆաղափականութիւնը, միայն այս իրականութեան լոյսին տակ կրնայ նշդուիլ:

Վերջին օրերուն, էօճալանի առեւանգումին հետեւանով հայոց ֆիւրտերուն հանդէպ ցուցաբերած բարեացակամ և սրտակից կեցուածքը, իր հոգիին մէջ արդարութեան մարմաջը ունեցող Հայ ազգին մէկ շատ բնական արտայայտութիւնն էր:

Բայց ուշադրութիւն՝ մարդասիրական այս կեցուածքէն յետոյ,

չմոռանալ իրականութիւնները, չմոռանալ ֆիւրտերուն կատարածը: Եւ ֆիւրտերուն ո՛վ ըլլալը:

Քանի մը տարիներ առաջ, մեր մէկ բարեկամին ֆիւրտերուն մասին մեզի պատմածները, շատ յատկանշական են:

Մեր բարեկամին Հայաստան ուսանած շրջանին, իրեն պէս ուսանող իր մէկ ֆիւրտ ընկերը, սա խօսքերը կ'ընէ օր մը.

«Բարեկա՛մ, երազ մի տեսներ. Հայկական հողեր կոչուած այդ Արեւմտեան Հայաստանի հողերուն վրայ, այսօր հայեր չկան, այլ՝ ֆիւրտեր:

ԱՅՆ, ՈՐ ՀՈՂԻՆ ՎՐԱՅ Է, Ա՛Ն Է ՀՈՂԻՆ ՏԷՐԸ:

Այդ հայկական հողեր ըսածդ՝ այսօր ֆրոսկան հողեր են: Անոնք, ա՛լ Հայաստան չեն, այլ՝ Քիւրտիստան»:

Բաւական տարիներ առաջ, Հայաստանի մէջ ուսանած այս ֆիւրտին ըսածները այսօր, ֆիւրտ ղեկավարներուն յայտարարութիւններովը, կը հաստատուին դժբախտաբար:

Այստեղ պիտի ջանանք նշել, ֆիւրտ ղեկավար Ապտուլլահ Էօնալանին յայտարարութիւնները, որոնք Արեւմտեան Հայաստանի հողերուն Քիւրտիստան ըլլալը կը հաստատեն:

1.- ԱՌԱՋԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

[Մեր այս տեղեկագրութիւնը, 24 Փետրուար 1998-թ.ին, Փարիզի «Յառաջ» թերթին մէջ հրատարակուած է]:

ՔԻՒՐՏ ՂԵՎԱՎԱՐ ԷՕՃԱԼԱՆ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ԹՐՔԱՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏԿԱՆԵԼԻՈՒԹԻՒՆԸ

«Մենք միշտ գնահատած ենք, հայերուն դէպի մեր շարժումը ցոյց տուած աջակցութիւնը: Նոյնպէս կը հաւատանք, որ այդ աջակցութիւնը պիտի շարունակուի: Սակայն կը ցաւիմք, որ կարգ մը հայեր առաջ կը ֆշեն այն վարկածը, թէ ԷՐՁՐՈՒՄԻ, ՎԱՆԻ, ՄՈՒՇԻ ԵՒ ՊԻԹԼԻՍԻ ՊԷՍ ՔՐՏԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔՆԵՐ, ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՊԱՏԿԱՆԱԾ ԵՆ: Ամէն մարդ գիտէ, որ հայերը կովկասեան ծագում ունին, ուրկէ՛ ուր հայերու առնչութիւնը Անատոլուի հետ»:

Թէեւ «Յառաջ» թերթը այս տեղեկագրութիւնը Անգարայի մէջ հրատարակուող «Թըրքիշ Տէյլի Նիուզ» թերթէն առնելով արտատպած է, բայց մենք կը հաւատանք, որ Էօնալան իրապէս ըսած է այս խօսքերը:

2.- ԷՕՃԱԼԱՆԻՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

[Փարիզ հրատարակուող "LETTRE DE L'UGAB"ի 21-11-1998-թ.ի թիւին մէջ լոյս տեսած է]:

Էօճալան, իր այս յայտարարութիւնը, Հոռմի մէջ, Իտալիայէն
ֆաղափական ապաստան խնդրած շրջանին տուած է:

«Հոռմի մէջ, իմ առաջնակարգ նպատակս խօսիլ էր գոյութեանը,
ինքնութեանը և ազատութեանը մասին ֆիւրտերուն: Հին ազգ մը.
բայց նաեւ՝ խօսիլ էր ՀԱՅԵՐՈՒ ԵՒ ԱՍՈՐԻՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ, ՈՐՈՆՔ
ԿՄՊՐԻՆ ՔԻՒՐՏԻՍՏԱՆԻ ՄԷՋ: Այս երկիրը, որ կը գտնուի Միջին
Արեւելիի սրտին, օրրանն է ֆաղափակութեան»:

Այս յայտարարութեամբ, Էօճալան շատ յստակօրէն հաստատած
կ'ըլլայ, հայապատկան հողերուն «Քիւրտիստան» ըլլալու հան-
գամանքը:

3.- ԷՅՃԱԼԱՆԻՆ ԵՐՐՈՐԳ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

[Այս յայտարարութիւնը լոյս տեսաւ Փարիզ հրատարակուող
NOUVELLES D'ARMENIE ամսաթերթի Փետրուար 1999-թ թի-
ւին մէջ, Էօճալանին տեւանգումէն գրեթէ 15 օրեր առաջ]:

«...Ես համոզուած եմ, որ ֆիւրտերուն ազատութիւնը Քիւր-
ՏԻՍՏԱՆԻ ՄԷՋ, ՆԱԵՒ ՀԱՅԵՐՈՒՆՆ Է, ՈՐՈՆՔ ՄԻԵՒՆՈՅՆ ՀՈ-
ՂԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ԱՊՐԵՑԱՆ»:

Էօճալան, իր այս յայտարարութեան մէջ ալ, նոյն գաղափարը կը
յայտնէ, այսինքն՝ հայերը իրենց մայր հողին վրայ չէ որ ապրած
են, այլ՝ Քիւրտիստանի մէջ: Իրականութեան մէջ՝ ինչի՞ կը ծառայէ
ֆիւրտերուն 1915-թ թ հայկական ցեղասպանութիւնը նանչնալը և
1915-թ թ ին իրենց ըրածներուն համար չքննդանք յայտնելը:

Մեր՝ հայերուս մօտ, սփանչելի ասացուածք մը կայ.

«Գնա՛ մեռիք - եկո՛ւր սիրեմ»:

Իսկութեան մէջ՝ ֆիւրտերը ի՞նչ տարբերութիւն ունին թուրքե-
րէն: Ոչ մէկ տարբերութիւն: Նոյն ջարդարարներն են [շատ քիչ բա-
ցատութեամբ], և նոյն յափշտակիչները:

Եւ մենք, ֆիւրտերուն մասին մեր այս համոզումը պիտի պա-
հենք մինչեւ այն օրը, երբ ֆիւրտերը պիտի նանչնան Սեւրի դաշ-
նագրով Հայաստանի և Քիւրտիստանի համար նշուած սահման-
ները և հայերուն հետ պիտի կազմեն, բոլոր մարզերու մէջ, հա-
սարակաց նակատ մը թուրքերուն դէմ, վտարելու և գիրենք բշե-
լու համար մինչեւ իրենց եկած տեղը՝ դէպի Միջին Ասիոյ խորերը:

30 - 3 - 1999

Յիշատակ

“ YANKEE - GO HOME ”
«ԿՈՐՍՈՒՆՔՆԵՐՆԵՐ»

Յիշատակ
Յիշատակ
Յիշատակ

“GANGSTER”ՆԵՐՈՒ ՇԱՌԱՒԻՒՂ՝
ՍԻՈՆԻՍՏ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ

Յիշատակ

Ինչ ցաւալի է տեսնելը՝ Ամերիկացի ահաբեկիչներուն և անոնց խամահիկներուն կողմէ բազմաչարչար Սերայ ժողովուրդին վրայ գործուող վայրագ յարձակումներուն դէմ, իբր թէ *հաղափակիք կոչուած աշխարհին ժողովրդական զանգուածներուն լուռ մնալը, կենդանային անտարբերութեամբ:*

Եւ այս անհաւատալի անտարբերութիւնը նկատելէ յետոյ, ինչպէ՞ս չկրկնենք՝ հառաչելով՝ «Սիոնական Աշխարհակալ Կայսրութեան լուծին տակ ննջուող այս աշխարհին մէջ, «մարդ-արարած» ըլլալով ապրելու ցաւը ունինք»:

Այս օրերուն, սիոնիստ Ամերիկացի կանկաբերներուն Թուրք բարրարոսներուն վայել կեցուածքը տեսնելէ ետք, աւելորդ է այլևս ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ մասին խօսիլը:

Սիոնիստներու այս աշխարհակալ Կայսրութեան ենթարկուող ՄԱՐԴԿՈՒԹԵԱՆ մեծ մասը վերածուեցաւ, վայրագ և բիրտ ուժին հրամանով, առանց ընդդիմութեան առաջնորդուող, միայն կենդանային բնազդներով ապրող ու մանաւանդ ՍԵՌԱՅԻՆ բնազդներուն գերի ՋԱՆԳՈՒԱԾՆԵՐՈՒ:

22 Ապրիլ 1995-թ.ին, «ՆԱՅԻՐԻ»ի մէջ մեր գրածները, պիտի կրկնենք:

«Աշխարհի վրայ երեք Սիոնիստական պետութիւն կայ՝ Եւրալի, Թուրքիա և Ամերիկայի Մ. Ն.:

Այս երեք պետութիւնները, կեդրոնական կորիզը կը կազմեն Սիոնիստական Աշխարհակալ Կայսրութեան: Կեդրոնական կորիզին շուրջ կայ ամենէն շատ նարտարարութեան անհատներու հարուստ երկիրներու շրջանակը՝ Գանատա, Ճարմիա, Գերմանիա, Ֆրանսա, Անգլիա և Իտալիա, որոնց կառավարութիւնները Սիոնիստ Մասններու կազմակերպութեան հակակշռին ենթակայ են և կը գոր-

ծաղրեն կեդրոնական կորիզին տուած հրահանգները»:

1995-թ.ին գրուած այս տողերը, մեր և ուրիշներու զգացումները արտայայտող, «Ձայն բարբառոյ յանապատի»ի նման ցնդեցան օդին մէջ:

Բայց այսօր, Սերախայի վրայ կատարուած հրէշային յարձակումներէն յետոյ, այս իրականութիւնը, մուրնի մը պէս, կը զարնուի շատերուն գլխուն:

Օրինակ՝ 26 Մարտ 1999 թուակիր Փարիզի «Յառաջ» թերթին առաջին էջին վրայ սապէս գրուած էր՝

«Կը հաստատուի, որ աշխարհի «Ռատիկանը»՝ Միացեալ-Նահանգները կ'ընեն ինչ որ ուզեն, ո՛ր որ ուզեն, և Եւրոպանայ, հլու հնազանդ, կը հետելի»:

Կը կարծենք, որ դեռ շա՛տ շատերուն յիշողութեան մէջ էր Քլինթոն-Մոնիֆա Լեւինսկիի գայթակղութիւնը:

Բայց մեզմէ քանի՞ հոգի տեղեակ են, որ այս Մոնիֆան Գերմանիայէն գաղթած հրեայ ընտանիքի մը աղջիկն է:

Այս գայթակղութեան սկիզբի ամիսները, Ամերիկեան հետախուզիչ տեսիլի կայաններէն մէկուն վրայ, "Clinton-Lewinski" խնդրին վերաբարեալ հարցազրոյց մը կը կատարուի:

Եւ այս հարցազրոյցին ընթացքին ներկաներէն մէկը, հեռանկարի խօսնակին սա հարցումը կ'ուղղէ.

«Զէ՞ք կարծեր որ Մոնիֆա, մասնաւոր նպատակով և ծրագրով, «Սպիտակ Տուն դրկուած է, որ այս գայթակղութիւնը ստեղծուի»:

Ամերիկայի մէջ, հարցազրոյցը դիտողները, մեծ զարմանքով կը տեսնեն, թէ այս հարցումին պատասխան չի տրուիր, և հետախուզիչ տեսիլին խօսնակը, շատ ճարպիկօրէն, պատրուակ մը կը գտնէ ինչ որ ուրիշ հարցումի մը կ'անցնի:

Այս պատահարը ձեզի բան մը կը յիշեցնէ՞ արդեօք: Յամուկապէս մեր այն վարկածը թէ՛ Սիոնիստները աշխարհի մէջ պաշտօնաւոր հաղափական կարեւոր բոլոր դէպքերուն ստեղծիչները և հրահրողներն են:

Clinton-ը, Սիոնիստ կազմակերպութեան ձեռքին մէջ, գեղադէմ

“Mannequin” մըն է միայն:

Միոնիստները Քլիմքընի դեռ Արքանգաս նահանգի կառավարիչ եղած շրջանին, արդէն գիտէին անոր կարողութիւնները և տկարութիւնները, և մանաւանդ՝ անոր Sexy մոլութիւնները:

Եւ Միոնիստներն էին, որ Քլիմքընը Ամերիկայի նախագահութեան առաջնորդեցին, շատ լաւ գիտնալով, որ այս գեղադէմ մանըմբն-ը ուզածուն պէս պիտի կրնան խաղցնել:

Եւ, իրապէս ալ, այդպէս եղաւ:

Եւ Ամերիկան, այս գեղադէմ նախագահի շրջանին, ամէն օր քիչ մ'աւելի սիոնիստական գաղթավայրի մը վերածուեցաւ:

Այն օրը երբ Պիլ Քլիմքըն - Մոնիքա Լեւինսոն-ի սեռային յարաբերութիւններուն ամենէն «մտերիմ» մանրամասնութիւններուն ամբողջ աշխարհը տեղեակ եղաւ, այդ օր, եթէ Քլիմքընի տեղ ուրիշ նախագահ մ'ըլլար, այսֆան գայթակղութիւններէ յետոյ, անպայման կը հրաժարէր:

Բայց Միոնիստները, ընդհակառակը, զինք տիրմի մէջ մխրնելէ յետոյ, ամէն բան ըրին, որ ան նախագահ մնայ:

Որովհետեւ Միոնիստները, այս գայթակղութիւնէն օգտուելով, իրենց ուզածէն շատ աւելին պիտի կրնային պարտադրել այս «գեղադէմ և Sexy»ի նախագահին:

Ի՛նչ մեծ ուրախութիւն էր, Միոնիստներուն համար:

Իրենց ձեռքին բարոյական արժէքներէ զուրկ, բոլորովին խամանկի վերածուած նախագահ մը ունէին:

Նախագահ մը որ, նոյն ստեղծ, աշխարհի միահեծան տէրը եղող պետութեան մը նախագահն էր:

Բայց մանաւանդ՝ Միոնիստներուն համար ամենէն կարեւորը այն էր, որ այս նախագահին «բարոյականը» օրինակ պիտի դառնար համայն աշխարհին: Եւ անով, իրե՛նք ա՛լ աւելի պիտի տկարացնէին ընտանեկան կապերը, աւանդութիւնները և բարոյական արժէքները մարդկային ընկերութենէն ներս:

Այս բարոյական արժէքներուն տկարացման պատճառաւ է, որ այսօր, KOSOVO-ի մէջ կատարուած ողբերգութեան դէմ, Արեւմտեան աշխարհի մէջ, գրեթէ ոչ մէկը գլուխ բարձրացնելու կարողութիւնը ունեցաւ:

«Եւ ասկէ ետքն ալ, բնա՛ւ պիտի չունենայ»:

14-11-1998 - «ՆԱՅԻՐԻ»

Եւ այս բարոյական արժէքներէն զուրկ, գեղադէմ *սեֆսի-մանը-ֆեն* նախագահ Պիլ Քլինթընն է, որ հրամայեց «OTAN»-ին «ոմբակոծել Եռւկոպաիան», պարտադրելու համար անոնց, որ հազարաւոր տարուան իրենց սուրբ հայրենիքը եղող «KOSOVO»-ն յանձնեն Օսմանեան գրաւման շրջանին բռնի դաւանափոխ դարձուած Ալպանացիներուն:

Այս՝ այն նախագահն է, որ ձեռքը Աւետարանին վրայ դնելով երդում ըրաւ, թէ Monica Lewinski-ին հետ սեռային յարաբերութիւն չէ ունեցած:

Այս նոյն *սեֆսի-մանը-ֆեն* նախագահն է, որ միջոց մը յետոյ խոստովանեցաւ, թէ ինք սուտ խօսած է, երբ մատը բախահարելով կ'երդնուր, որ ինք սեռային կապ ունեցած չէր Մոնիքայի հետ:

Եւ Աւետարանին վրայ սուտ խօսած այս նախագահը, այսօր կրկին սուտ կը խօսի, և Եռւկոպաիոյ վրայ իրենց կատարած ոմբակոծումները արդարացնելու համար, պատմութիւնը կը չարափոխէ, և կը կարծէ, թէ այս սուտերով մարդ պիտի խաբէ:

Ահա՛, Քլինթընին տգիտութեան և խաբէութեան ասպացոյցը եղող խօսքերը [Փարիզի «Յառաջ» բերքին 26-3-1999 թիւին մէջ հրատարակուած]:

«Պէտք չէ կրկնել անցեալի սխալները»:

“Milosevic” կը նմանի “Hitler”-ի:

«Եթէ անցեալին “W. Churchill”-ը լսած ըլլային, Բ. աշխարհամարտը չէր ըլլար»:

Մենք չէինք կրնար երեւակայել, թէ աշխարհի միահեծան տէրը եղող պետութեան մը նախագահը, այս աստիճան տգէտ և ստախօս կրնայ ըլլալ:

Քլինթըն Միլոսեւիչը Հիթլերի կը նմանցնէ:

Բայց Քլինթըն եթէ պատմութեան մասին փչ մը տեղեկութիւն ունենար պիտի գիտնար, թէ այսօր Հիթլերի դերին մէջ գտնուողը ինքն է, նոյնինքն՝ Ամերիկայի նախագահ Քլինթընն է:

Քլինթընին «Եթէ Զրչիլը լսած ըլլային» ըսածը՝ 1938-թ. ին Միւնիխի մէջ ստորագրուած համաձայնութեան կը վերաբերի:

Զրչիլ 1938-թ. ին, Անգլիական կառավարութեան մէջ որեւէ պաշտօն չուներ, այդ պատճառաւ ալ, ազատօրէն կը հակառակէր Անգ-

լիական կառավարութեան Հիթլերի հետ համաձայնութիւն ստորագրելուն:

Արդարեւ, Արեւմտեան պետութիւնները՝ Անգլիա, Ֆրանսա և Իտալիա 29-9-1938-թ.ին գերմանացիներուն հետ, Միւնիխի մէջ համաձայնութիւն մը ստորագրեցին:

Եւ այս համաձայնութեամբ Արեւմտեան պետութիւնները, Գերմանացիներուն պատերազմի սպառնալիքներուն պատճառաւ ըստիպուեցան տեղի տալ, և ընդունեցին, որ Չեխոսլովակ պետութեան պատկանող գերմանաբնակ “Südettes” նահանգը, Գերման պետութեան տրուի:

Ճի՛շդ այսօրուան պէս: Այսինքն՝ ինչպէս որ Ամերիկացիք կ'ուզեն, որ հազար տարիներէ ի վեր Սերպերուն հայրենիքը եղող, պատմականօրէն սերպական նահանգ եղող Kosovo-ն Ալպանացիներուն տրուի:

Եւ ճի՛շդ այնպէս ինչպէս ըրաւ Հիթլեր 1938-թ.ին, Ամերիկայի Նախագահ Քլինթընն ալ, սպառնալիքներ տեղացնելէ յետոյ, որպէսզի Քոսովօ-ն Ալպան դաւանափոխներուն յանձնուի, իսկական քանդիչ պատերազմ կը մղէ Սերպերուն դէմ:

1938-թ.ին Չեխոսլովակիոյ պատկանող “Südettes” նահանգը բրոնախիլել ուզողը գերմանացի Հիթլերն էր:

Այսօր ալ Սերպերուն հայրենիքը եղող Քոսովօ-ն յափշտակել ուզողը, Ամերիկայի նախագահ Clinton-ն է:

Ուրեմն այստեղ, Քլինթընն է նոյնացողը Հիթլերի հետ և նոյն դերը կատարողը:

Մինչդեռ Միլոսեվիչ իր հայրենիքը՝ Քոսովօ-ն Քլինթընի յարձակումներուն դէմ պաշտպանող մեծ հայրենասէր մըն է, 1938-թ.ի Չեխոսլովակիոյ հանրապետութեան նախագահ Edvard Benes-ի պէս:

Այսօր, 60 տարիներ յետոյ, պատմութիւնը կը կրկնուի: Բայց, մէկ տարբերութեամբ միայն՝

1938-թ.ին Հիթլեր հասկցած էր, հրեաներուն «ի՛նչ» ըլլալը, և հրեաներուն թշնամին էր:

Մինչդեռ այսօրուան կեղծ Հիթլերը գեղադէմ, «սեփսի մանըր-էն Քլինթըն»ը, հրեաներուն ծառան է:

★ ★ ★

Բայց, ամերիկացիներուն Պալքաններու մէջ խաղացած այս շատ

վտանգաւոր «պատերազմական խաղին» յետին նպատակը ի՞նչ է:

Այս մասին 12-8-1995-թ.ին «ՆԱՅԻՐԻ»ի մէջ մեր գրածները կը հաւատանք, որ այսօր ալ, իրենց այժմէականութիւնը կը պահեն:

«Հիմա, որ Սովետական Միութիւնը կազմալուծուած է, Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւնները կը պատրաստուին Բ. հանգրքուանին:

Երկրորդ հանգրքուանը՝ Ռուսիոյ խորտակումն է, անոր բնական հարստութիւնները ձեռք անցընելու համար:

Ասոր փորձը կը կատարեն հիմա, Եուկրալաիոյ մէջ, Եուկուլաիան քանդելով:

Իրենք շա՛տ լաւ գիտէին, թէ 1914-թ.ին Աշխարհի առաջին պատերազմը Պալեաններու մէջ՝ Սարայելոյի մէջ սկսած էր:

Արեւմտեան պետութիւններուն նպատակը, 1914-թ.ի նման, Պալեաններու մէջ նոր պատերազմ մը սկսիլ տալ է, որուն հետեւան՝ Ռուսիան ալ միջամուխ պիտի ըլլայ այս պատերազմին:

Արեւմտեան պետութիւններուն համար վերջին հանգրքուանը պիտի ըլլայ, 1917-թ.ին եղածին պէս, ներքին դժուարութիւններէն օգտուելով, Ռուսիոյ մէջ եղբայրասպան պատերազմ հրահրելը:

Ա՛յս է Արեւմտեան պետութիւններուն հեռանկարը, դարմանելու համար իրենց տակաւ խորացող ներքին մահացու հիւանդութիւնը՝ ԱՆԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ:

Թո՛ղ Աստուած ցոյց չտայ մեզի այն օրը երբ, Ռուսիոյ մէջ, ներքին պատերազմ մը սկսի:

Ա՛յս է մեծագոյն վտանգը Հայ ազգին համար:

Եւ այսօր, թուրքերուն սպասածն ալ ճիշդ այդ օրն է, ինչպէս որ 1915-ի և 1920-թ.ի առիթներէն օգտուելով, բնաջնջեցին հայ ազգին մեծ մասը:

Այսօր ալ ճիւղաղ Թուրքը համբերութեամբ կ'սպասէ նոր և յարմար առիթներու, առանց անապարելու, և համերաշխ ապրելու խօսքերով կը ջանայ քնացնել այսօրուան Հայաստանի առաջնորդները»:

★ ★ ★

Գեղադէմ Քլինթընին անթիւ-անհամար կիներու հետ ունեցած գայթակղութիւնները, կը կարծենք, որ սպազայի Sex-ի ֆիլմերուն առաջնակարգ նիւթը պիտի կազմեն, իրենց նոյն և այլազան բովանդակութեամբ:

Բայց Քլիներնի «սեֆա»ի գայթակղութիւններուն մէջ, մեզ ամէնէն շատ տպաւորողը հետեւեալն է.

Եստէր Արաֆաթ որ Պաղեստինցի ժողովուրդին՝ Հրեայ և Ամերիկացիներուն կողմէ նշանակուած առաջնորդն է՝ [Yasser Arafat-ին Պաղեստինցի ժողովուրդին ի՞նչ աստիճան ծառայած, աւելի նիշդ՝ դաւանանած ըլլալը բոլորին ծանօթ է] քանի մը տարիներ առաջ Washington կ'այցելէ և, կանխաւ նշդուած ժամադրութեամբ, Սպիտակ Տուն կերթայ Քլիներնին հետ տեսնուելու:

Իրականութեան մէջ Պաղեստինեան դատին համար ի՞նչ կրնայ ընել Քլիներն, առանց “Congres Mondial Juife”ին խորհուրդը առնելու: [Այս մասին Քլիներնին խոստովանութիւնը կայ]:

Բայց մեծամոլ Արաֆաթը, աշխարհի «տէր»ը եղող պետութեան նախագահին հետ տեսակցած ըլլալու պատիւին վրայ հատ մըն ալ աւելցնելու համար, այս անգամ միայն «գրօսաշրջական» հանգամանք ունեցող այցելութիւնը կը կատարէ:

Քլիներնի թիկնապահները կ'ընդունին Արաֆաթը և զինք կ'առաջնորդեն հիւրասրահ մը ու կը խնդրեն իրմէ, որ քիչ մը համբերութիւն ունենայ. որովհետեւ նախագահը, շատ կարեւոր գործի մը պատճառաւ, քիչ մը պիտի ուշանայ...:

Արաֆաթ հիւրասրահին մէջ կը սպասէ ու կը սպասէ. չենք գիտեր որքա՛ն. բայց կը կարծենք, թէ այս կարգի «փրոթոֆոլային» ժամադրութեան մը համար, անհաւատալի և անընդունելի յապադում մը է եղածը:

Բայց Արաֆաթ շատ համբերատար է, հլու-հնազանդ կը սպասէ: Վերջապէս Քլիներն կու գայ և ներողութիւն կը խնդրէ և կ'ըսէ, թէ անակնկալ և շատ կարեւոր խնդրի մը պատճառաւ ուշացած է:

Բայց մենք ձեզի ըսենք, թէ ինչ է եղեր այդ շատ կարեւոր խնդիրը:

Խեղճ Արաֆաթի սպասած միջոցին, Քլիներն իր սիրահարին՝ Մոնիֆայի հետ, Սպիտակ Տան սրահներէն մէկուն մէջ, շատ կարեւոր «սեռային յարաբերութիւններ» ունենալով զբաղած էր:

Եթէ, այս նիւթին շուրջ, աւելի մանրամասնութիւններ կ'ուզէք, բոլոր գրավանաւորներուն մօտ գտնուող ու այս մասին գրուած գիրքերը կրնաք կարդալ:

★ ★ ★

Բայց Քլինթըն այսօր, Մոնիֆայի փեշերուն տակէն ելած, «կանկրսքեր»ի պաշտօնը ստանձնած է:

Եւ 1941-թ.ին Հիթլերի ըրածին նման, Սերպերուն իր կամքը պարտադրելու համար, կը ումբակոծէ Պելկրատը:

Հիթլերն ալ 1941-թ.ին, ճիշդ ու ճիշդ նոյնը ըրած էր:

Հիթլեր 1941-թ.ին Գերմանիոյ առջեւ գլուխ չծոռող և չյանձնուող Եուկոսլաւ Պետութիւնը խստիւ պատժելու համար, Պելկրատը քարուքանդ ըրած էր:

Ինչպէս որ ասկէ առաջ ըսած էինք՝ Գերմանացիները 1941-թ.ին, Պելկրատը ումբակոծող գերմանական “Stuka” օդանաւերուն հանած սարսափելի ժխորը ուստիոններէն կը սփռէին, որ գերմանացիներուն առջեւ գլուխ չծոռող ժողովուրդներուն դիմադրական ուժը տկարացնեն:

Այսօր, ի՞նչ տարբերութիւն ունի Քլինթընին ըրածը, 1941-թ.ին Հիթլերի ըրածէն:

Ադրիականի մէջ խարսխած զբահաւորներէն արձակուած հրթիռներով, առանց որ մէկ ամերիկացիի քիթը արիւնի, իր հայրենիք՝ Քոնովո-ն պաշտպանող Սերպ ժողովուրդը կը «պատժէ»:

Բայց, Քլինթըն, հերոս Սերպ ժողովուրդին պատմութեան տեղեակ չէ:

Այն Քոնովոյին, որ «կանկրսքեր»ներու շառաւիղ Քլինթըն Ալպանացիներուն տալ կ’ուզէ, և որուն ամէն մէկ անկիւնը Սերպական պատմական յուշարձաններով ու եկեղեցիներով պնդուած է, Սերպերու իսկական հայրենիքն է:

Քոնովոյի ամէն մէկ անկիւնը Օսմանցի թուրքերուն դէմ պայքարած Սերպերուն արիւնով շաղախուած է:

Քոնովոյի դաշտերուն վրայ է որ 1389-թ.ին Սերպերը, հերոսական պայքարէ մը ետք, կորսնցուցին պատերազմը Օսմանցիներուն դէմ:

Եւ Քոնովոյի պատերազմի այդ արիւնաներկ դաշտերուն վրայ է, որ վիրաւոր Սերպ զինուոր մը, իր ազգին ջարդարարը եղող Օսմանցի Սուլթան՝ արիւնարբու Մուրատ Ա.ը սպաննեց:

Սերպերը միշտ պայքարեցան ջարդարար Օսմանցիներուն դէմ, դարերու տեւողութեամբ:

Այս հերոսական պայքարին անջինջ ապացոյցը՝ Սերպիոյ “Nich” քաղաքին մէջ գտնուող Գանկերու Աշտարակն է:

Այս Գանկերու Աշտարակը, Օսմանցի Թուրքերուն դարեր տեւողութեամբ գրաւած երկիրներուն մէջ կատարած վայրագութեանց անհերքելի «Փաստ-Յուշարձան»-ն է: Ահա՛, այս աշտարակին համառօտ պատմութիւնը:

1809-թ.ին Սերպերը կրկին կ'ապստամբին Թուրքերուն դէմ:

Հակառակ Սերպերուն գերմարդկային պայքարին, իրենց անկազմակերպութեան պատճառաւ, կը կորսնցնեն պատերազմը:

Եւ Թուրքերը, նահատակ Սերպերուն գանկերովը սարսափելի աշտարակ մը կը շինեն, որ Սերպերը վախճան, սարսափին և կրկին ապստամբութեան չդիմեն:

Բայց Սերպերը, միջոց մը ետք, կրկին կ'ապստամբին, և Ռուսական բանակներուն ալ օգնութեամբ կը վնտեն շարդարար Թուրքերը Սերպերուն հայրենիքէն:

Այսօր այս "Nich"ի Գանկերու Աշտարակը կերտող վայրենի Թուրքերուն զինակիցը եղող Ամերիկայի նախագահին՝ կանկաթերի շառաւիղ, Հիթլերի աշակերտ Քլինթընին պիտի յանձնարարենք՝ Սերպիոյ "Nich" քաղաքը երթայ և տեսնէ Գանկերու այս Աշտարակը, որ դաս առնէ քիչ մը պատմութենէն, նանչնայ իր զինակիցը, Գանկերու Աշտարակը կերտող Թուրքը, և դեռ ու մանաւանդ՝ նանչնայ Հերոս Սերպ ժողովուրդը:

Այն հերոս ժողովուրդը, որ իրենց հազարաւոր տարուան հայրենիքը Քոսովոն պաշտպանելու համար պայքարեցան Օսմանացիներուն դէմ, պայքարեցան Հիթլերական գերմանացիներուն դէմ և հիմա ալ կը պայքարին անոնց հետեւորդը եղող Սիռնիստ ամերիկացիներուն դէմ՝ հայրենասիրութեան և գոհողութեան օրինակ ըլլալով բոլոր ստրուկ, կամագուրկ ժողովուրդներուն:

ԿԵՑՑԷ՛ ՀԵՐՈՍ ՍԵՐՊ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ, ԿԵՑՑԷ՛ ՍԵՐՊԵՐՈՒՆ ՄԵԾ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ MILOSEVIC-ը:

13 - 4 - 1999

“BÜYÜK TÜRKİYE - ADRIYATIKTEN,
ÇIN SEDDINE UZANAN BÜYÜK TÜRKİYE”

1965 - SÜLEYMAN DEMIREL

«ՄԵԾՆ ԹՈՒՐՔԻԱ՝
ԱՏՐԻԱԿԱՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ
ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՊԱՐԻՍՊՆԵՐԸ
ԵՐԿԱՐՈՂ ՄԵԾՆ ԹՈՒՐՔԻԱ»

1965- ՍԻՒԼԷՅՄԱՆ ՏԵՄԻՐԵԼ

[1965- թ.ին՝ ԹՐԲԱԿԱՆ «ԱՏԱԼԷԹ» ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՆԱԽԱԳԱՀ, ՅԵՏՈՅ՝ ՎԱՐՉԱՊԵՏ:
1993- թ.էն ՍԿՍԵԱԼ՝ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ]

Միոնիստ ամերիկացիներուն և անոնց խամանիկներուն Եու-
կոպալիոյ վրայ կատարած նիւադային ումբակոծումները տեսնելով,
իբր մարդ, բայց մանաւանդ՝ իբր հայ, խորապէս կը տատապինք:

Եւ այս նոր ժամանակներու Հիթլերատիպ կանկաթեր-ներուն
դէմ մեր ընդվզումը և նողկանքը, չափ ու սահման չունին:

Բայց, երբ հանդարտութեամբ մտածենք կը տեսնենք, թէ այսօր
կատարուած ողբերգութիւնը՝ 1945-թ.էն սկսեալ և այն ատենուան
Ա.Մ.Ն.ի նախագահ Հերի Թրումանի շղթայազերծած «Պաղ Պա-
տերազմ»ին հանգրուաններէն մէկն է, որ ներկայիս կը շարու-
նակուի տարբեր ուղմավարութեամբ:

ՀՐԷՇԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ամէն բան արդէն, յի-
տուն և աւելի տարիներ առաջ, ծրագրած էր, և «ան» այս ծրագի-
րը գործադրեց մե՛ծ նշգրտութեամբ:

Կը յիշէ՞ք թերեւս, 14-2-1998-թ.ին, «ՆԱՅԻՐԻ»ի մէջ մեր նշած,
“Hassidique” ծայրայեղ մոլեռանդ հրեային ըսածները՝

“We Control The Money,
We Control The Press,
We Control The World”

Միոնիստները՝ հիւլէական ուումբէն շատ աւելի ազդու և զօրա-
ւոր, վերելը նշուած «Երրորդութեան» շնորհիւ, իրենց ծրագրին
կարեւորագոյն հանգրուանը՝ «Սովետական Միութեան փանդու-

մը» իրականացուցին:

Եւ անկէ յետոյ, ամէն բան, շատ աւելի դիւրին ընթացաւ:

Եւ Սովետական Միութեան մէջտեղէն վերանայէն յետոյ, այսօր, աշխարհին միա՛կ և միահեծան «Տէր»ը ըլլալով, իրենց կամքը, գէնքի ուժով, կը պարտադրեն բոլորին:

Առանց նկատի առնելու «Միացեալ Ազգեր» կոչուած կազմակերպութեան գոյութիւնը, ոտնակոխ ընելով մարդկային իրաւունքները և բոլոր բարոյական սկզբունքները:

Եւ այս ձեւով մարդկութիւնը վերադարձուցին նախապատմական ա՛յն շրջաններուն, ուր տիրող օրէնքը՝ կենդանային ուժն էր. ուր «մեծ ձուկը, պզտիկ ձուկը կը կլլէր»:

Փոռող Թուրքիան...
Ադրիականէն մինչև Չինական
պարիսպնե՛ր

★ ★ ★

Ներկայիս կատարուող ողբերգութեան առաջին նշանները՝ մեր Պոլիս ասպրած շրջանին, բոլորին պէս տեսնելու և իմանալու դրժրախտութիւնը ունեցանք:

27 Մայիս 1960-թ.ին էր: Ամերիկեան C.I.A. կազմակերպութիւնը, իրենց ծիրէն դուրս ելլելու փորձեր ընող և Սովետներուն մօտենալու համար Մոսկուա համրորդելու պատրաստուող Թուրքիոյ վարչապետ Ատնան Մենտերեար, շինծու յեղափոխութեամբ մը, իշխանութենէն վար առնել տուին:

Եւ Ա. Մենտերեար, իր գործած [անգոյ] յանցանքներուն համար, դատեցին և կախաղան հանել տուին:

Ճիշդ թրփայալել, աւելի ճիշդ՝ Միոնական-Հրեայի վայել կեցուածք մը: 1960-թ.էն քանի մը տարիներ յետոյ, նոր կուսակցութիւն մը կազմուեցաւ “ADALET” [Արդարութիւն] անունով, որուն հիմնադիրները Մենտերեարի համակիրներն էին:

Եւ այդ օրերուն է, որ առաջին անգամ ըլլալով, լսուեցաւ Սիւլէյման Տեմիրբելին անունը: Ո՞վ էր ան: Երիտասարդ հարտարագէտ մը, Ամերիկա ուսանած, ջրային հարցերու ու ամբարտակներու կառուցման մասնագէտ մը:

Տարօրինակ անճանարուքիւն մըն էր Սիւլէյման Տեմիրբելը, կատակախօս և հարտասան, որ իր ուսմիկ խօսակցութեամբ, ժողովուրդը կը հմայէր: Իսկ յատկանշական ուրիշ երեւոյթ մը՝ մեզ շատ հետաքրքրող: Իր ամենամօտ բարեկամներէն մէկը, Պոլսոյ նախկին երեսփոխան Մկրտիչ Շէլլէֆեանն էր: Որովհետեւ Տեմիրբելը, իբր հարտարագէտ, Մկրտիչ Շէլլէֆեանին պատկանող ընկերութեան մէջ աշխատած էր: Այդ օրերէն սկսած էր իրենց բարեկամութիւնը:

Եւ այս՝ հայու բարեկամ, Թուրք հարտարագէտ Տեմիրբելը, ժողովուրդին մէջ մեծ ոգեւորութիւն ստեղծող իր ընտրական հատերուն ընթացքին, նոր կարգախօս մը մէջտեղ նետեց՝ «Մեծն Թուրքիա՝ Ադրիականէն մինչեւ Չինաստանի պարիսպները երկարող Մեծն Թուրքիա»:

Ազգայնամոլ քուրճերը հմայուեցան այս կարգախօսով, որ Թուրանական գաղափարականէն ալ անելի «ծայրայեղ» էր: Որովհետեւ ան, Թուրանական գաղափարականին կը միացնէր, Մեծն Օսմանեան Կայսրութեան սահմանները:

Այս կարգախօսով, Տեմիրբելին ժողովրդականութիւնը, շատ անելի տարածուեցաւ:

Եւ 1965-թ ին Թուրքիոյ մէջ կատարուած ընտրութիւններուն, «Ատալէք» Կուսակցութիւնը շահեցաւ: Եւ Սիւլէյման Տեմիրբել վարչապետ նշանակուեցաւ:

Բայց, իրականութեան մէջ, ի՞նչ էր «Մեծն Թուրքիա» կարգախօսը: Ինչի՞ կը ծառայէր այս կարգախօսը, երբ այդ օրերուն Թուրքիան, ներքին խլրտումներով, կտոր-կտոր ըլլալու վտանգին ենթարկուած էր:

Յատաշղիմատէր, ճախակողմեան շատ գօրաւոր շարժում մը, Թուրքիան բաժան-բաժան ընելով, այս «թրփական» կոչուած հողերը իրենց բուն տէրերուն վերադարձնել կը ծրագրէր:

Նոյնիսկ, այս բաժանումներով վերագծուած սահմաններուն փարտէսները, կը տեսնուէին ճախակողմեան հրատարակութիւններուն մէջ: Անոնց մէջ Արեւելեան Սեւ ծովու շրջանին, “Pontus”ներու

պետութեան նմանող “Lazistan” մը սահմանագծուած էր:

Արեւելեան Անաթոլիան կը բաժնուէր Հայերուն և Քիւրտերուն միջեւ: Հարաւ-արեւելեան Անաթոլիայի՝ Միջերկրականի մօտակայ շրջանները իրենց տէրերուն՝ Արաբներուն վերադարձուած էր: Արեւմտեան Անաթոլիոյ մէջ՝ Եգէական հանրապետութիւն մը, իսկ Թրակիոյ մէջ ալ՝ Թրակիական հանրապետութիւն մը ստեղծուած էր: Եւ Թրքական պետութիւն ըլլալով՝ կը մնար միայն Անգարայի և Գոնիայի շրջակայքը: Եւ այս բաժանումը շատ կը նմանէր 10 Օգոստոս 1920-թ.ի Sévres-ի դաշնագրով նախատեսուածին:

Թուրքիոյ մէջ ձախակողմեան գորաւոր շարժումներու մակընթացութեանը այդ շրջանին, որ կրնար երկրի տարածքի մասնատումներուն յանգիլ, Սիւլէյման Տեմիրելին «Ադրիականէն մինչեւ Չինաստանի պարիսպները երկարող Մեծն Թուրքիա»-յի մը մասին խօսիլը, անտրամաբանական և շատ երագային նկատուած էր:

★ ★ ★

Շատ յտակօրէն յայտնի էր, որ Թուրքիոյ մէջ, այս ծայրայեղ ձախակողմեան շարժումներուն՝ անուղղակիօրէն Սովետ Միութիւնը թիկունք կը կանգնէր:

Եւ Ս. Միութեան համար մեծագոյն վտանգ կազմող Թուրանական այս շարժումին վերջնականապէս արգելք ըլլալու միակ միջոցը, Թուրքիան բաժնելով զայն բնիկ ժողովուրդներուն վերադարձնելն էր:

Բայց, Թուրքիան բաժնելու համար Սովետներուն տարած աշխատանքները, այս իրականութեան մէկ էջն կը կազմէին միայն:

Այս իրականութեան միւս էջին վրայ ալ կար, Սիոնիստ-Ամերիկացիներուն տարած աշխատանքները:

1945-թ.ին յաջորդող տարիներէն ի վեր տեւող «Պաղ պատերազմ»-ին համար, ամէնէն ճակատագրական հարցը թրքական հողերն էին:

Եւ Ամերիկան, Սովետ. Միութեան դէմ իր կիրարկելիք յիսնամեայ ռազմավարութեան մինչեւ յետին մանրամասնութիւնները, արդէն ճշդած էր:

Եւ Սիւլէյման Տեմիրելին կրկնած սա անհաւատալի թուող կարգախօսը՝ «Ադրիականէն մինչեւ Չինական պարիսպները երկարող Մեծն Թուրքիա»-յի մը ստեղծման ծրագիրը Ամերիկացիներուն,

Սովետ. Միութիւնը խորտակելու և յետոյ ալ Ռուսիան կտորկտոր ընելով գինգ բնաջնջելու համար, 50 տարիներէ ի վեր նախորոշուած ռազմավարութեան ամենէն կարեւոր նպատակն էր:

★ ★ ★

Եւ հիմա՝ 1965-թ.ներուն Սիւլէյման Տեմիրելին մէջտեղ նետած կարգախօսք՝ «Ադրիականէն մինչեւ Զինաստանի պարիսպները երկարող Մեծն Թուրքիա»-ի մը ստեղծման ծրագիրը այս օրերուն, ձեր աչքերուն առջեւ, Սիոնիստ Ամերիկացիներուն Սերպերուն վրայ կատարած ռմբակոծումներով, իրականանալու համարուն մէջ մտած է:

C.I.A.-ի վարիչները շատ լաւ գիտեն, իրենց ծառաները ըլլալու սահմանուած երկրի մը ապագայ դեկավարները ընտրելը:

Տեմիրելը անոնցմէ մէկն էր:

Ամերիկայի մէջ ուսանած շրջանին, C.I.A.ի ծիրին մէջ մտնող Տեմիրելը, շատ լաւ պատրաստուեցաւ, իրականութեան մէջ՝ Սիոնիստական հնարք մը եղող «Մեծն Թուրքիա» ծրագիրը գործադրելու աշխատանքներուն գծով:

Եւ Թուրքիա վերադառնալէ ետք *Ֆրան-Մասն* «ձեռնադրուելով», վերջին ստիպողութիւնն ալ կատարելէ յետոյ, սկսաւ կիրարկել «Մեծն Թուրքիա» ծրագիրը:

Տեմիրելի շրջանին է, որ դաւանափոխ Պոսնիաֆները, թրքական բանակատեղիներուն մէջ, “Guerilla”-ի զինուոր պատրաստուեցան:

Քանի մը տարի վերջ ալ, U.C.K. ըսուած դաւանափոխ Ալպանացի ահաբեկիչ տարրերը, նոյն բանակատեղիներուն մէջ մասնագիտացան:

Եւ այսօր, Սիւլէյման Տեմիրել, Ամերիկեան ռմբակոծումներու սկսելէն յետոյ, տեւական դէպի Պալէստինեան երկիրները այցելութիւններ կը կատարէ:

Այս օրերուս՝ Ալպանիա գնաց: Երէկ՝ Մակեդոնիա այցելած էր, վաղը՝ կրկին Ագերիստան պիտի երթայ, և յետոյ՝ նորէն Ուզպեքիստան, Խազախստան, նաեւ՝ բոլոր Թուրանական երկիրները պիտի շրջի:

Եւ Տեմիրել Պուլկարիա պիտի երթայ ա՛յն օրը, երբ երկու միլիոնի մօտեցող դաւանափոխ Պուլկարները, անկախութիւն ուզելու համար, պիտի ապստամբին:

Եւ Տեմիրել, ամէնէն յետոյ, պիտի այցելէ Յունաստանի պատ-

կանող Արեւմտեան Թրակիա ա՛յն օրը, երբ այնտեղի դաւանափոխ յոյները, Արեւմտեան Թրակիային Թուրքիոյ միանալը ուզելու համար, ոտքի պիտի ելլեն յոյներուն դէմ:

Եւ այս ձեւով, յառաջիկայ տարիներուն, Տեմիրելին «Մեծն Թուրքիա» ծրագիրը պիտի իրականանայ:

Դաւանափոխ և թրքացած զանգուածներու վիթխարի ցանց մը պիտի կազմուի՝ սկսելով Եւրոպայի կեդրոն՝ Ադրիականէն ու անցնող՝ Պոսնիա, Մոնթէնէկրօ, Քոսովօ, Մակեդոնիա, Պուլկարիա, Թրակիա, հասնելու համար՝ Պոլիս, և հոնկէ ալ, իր երթը շարունակելով, պիտի դիմէ՝ Անաթոլիա, Ատրպէյճան, Թիւրքմենիստան, Ուզպեկիստան, Խրիզիստան, Խազախստան, Մոնկոլիստան ու հուսկ՝ պիտի միանայ Չինական պարիսպներուն:

Պատմութեան մէջ, ո՛չ մէկ Մոնկոլ-Թիւրք բռնակալի շրջանին՝ ո՛չ Ճենկիզ Խանի, ո՛չ Թիմուր Լենկի և ո՛չ ալ Սուլէյման Ա.ի՝ բարբարոս կայսրութիւններու շրջանին, այսքան մեծ թիւով Թուրք-Մոնկոլ-զանգուածներ քով քովի չեն բերուած ու իրարու միացուած:

★ ★ ★

Ի՞նչ է Սիոնիստ ամերիկացիներուն նպատակը՝ այս կարգի վիթխարի Թուրք-Մոնկոլ կայսրութիւն մը ստեղծելուն մէջ:

Ինչո՞ւ Սիոնիստ ամերիկացիները, մարդկային պատմութեան մէջ դժոխային շրջան որպէս արձանագրուած Ճենկիզ Խան-ի, Թիմուր Լենկ-ի և Սուլէյման Ա.-ի սարսափի տարիները, հին աշխարհի ժողովուրդներուն կրկին ապրեցնել կ'ուզեն:

Իրականացումի նամբուն մէջ եղող այս Թուրք-Մոնկոլ կայսրութեան պատճառաւ, այսօրուան քաղաքակրթութեան օրրանը եղող հին աշխարհը, անվերջանալի պատերազմներու մէջ պիտի մխրճուի:

Բայց, ներողութիւն՝ անհասկնալի բան մը չկայ այստեղ:

Սիոնիստ ամերիկացիներուն ուզածն ալ նիշդ ա՛յս մէկն է՝ ՀԻՆ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ԿՈՐԾԱՆՈՒՄԸ:

Եուկոսաւիոյ անմարդկային ու անխիղճ ոմբակոծումը ասոր նախաֆայլը չէ՞:

Հիթլերն անգամ 1941-թ.ին, Չատկի օրերուն, Եուկոսաւիոյ ումբակոծումը երկու օրուան համար կեցուցած էր:

Այս Ամերիկացի ղեկավարները մերժեցին, երեւելի անճաւարութիւններու կողմէ եղած գոնէ Չատկիի՝ օրով ոմբակոծումը կե-

ցընելու դիմումը, և ընդհակառակը, շատ աւելի սաստկութեամբ, շարունակեցին ոմբակոծել տառապեալ Սերպ ժողովուրդը:

Ո՞ր խիղճէն կը խօսիք դուք:

Ի՞նչ կը սպասէք կարմրամորթները ցեղասպանութեան ենթարկող, աւագակ *կանկսթեր*-ներու շառաւիղը եղող հաւաքականութենէ մը:

★ ★ ★

Սիոնիստ ամերիկացիներուն նման կայսրութիւն մը ստեղծելու նպատակը՝ Ռուսերը, Չինացիները և նաեւ Եւրոպացիները, այս Թուրք-Մոնկոլ զանգուածներու ցանցով պաշարել և զանոնք տեւապէս իրենց հակակշռին տակ պահել է:

1870-թ.ներուն Անգլիոյ վարչապետ հրեայ Տ'իզրայէլիին ուղղմամբ արութիւնը՝ Ռուսերուն Միջերկրական ծովը իջնելուն արգելք ըլլալ էր:

Այդ պատճառաւ ալ տեւական, Օսմանցի թուրքերուն թիկունք կանգնեցաւ:

Սիոնիստ ամերիկացիներուն այսօրուան ուղղմամբ արութիւնն ալ, Տ'իզրայէլիի ըրածին նման է: Բայց՝ շատ աւելի վիթխարի չափերով:

Սիոնիստ ամերիկացիներուն ուղղմամբ արութեան երկրորդ հանգրուանը պիտի ըլլայ՝ այս պաշարման շնորհիւ, Ռուսիան, Չինաստանը և Եւրոպան, կամաց-կամաց քանդել և անոնց հարստութիւնները ձեռք անցընելով՝ հսկայական այդ հողատարածքները իրենց ենթակայ գաղթավայրերու վերածել:

Բնական է՝ դրամը «Աստուած» ընդունած Սիոնիստ-Ամերիկեան կայսրութեան մէջ, մարդկային զգացումները տեղ չունին:

Եւ անոնք՝ իրենց կայսրութեան տեւականացումը ապահովելու համար, միլիոնաւոր մարդոց կեանքը, առանց երկամտելու, և ակրնթարթի մը մէջ, կրնան գոհել:

Ինչպէս որ կ'ընեն այսօր Եուկոսպաիոյ մէջ: Քոստովոյի մէջ խաղաղութիւն բերելու պատրուակով՝ պատերազմ կ'ընեն, կը ոմբակոծեն, անթիւ անհամար մարդիկ կը սպաննեն, առանց նկատի առնելու, թէ պատերազմը կրնայ ընդլայնիլ, որուն հետեւանով միլիոնաւոր մարդիկ կրնան մեռնիլ:

Որո՞ւ հոգը: Ամերիկա ըստած երկիրը շա՛տ հեռու է: Իրենք չեն վնասուիր:

«ՈՒՐԵՄՆ, ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՑԷՔ ՍՊԱՆՆԵՂ Ո՛Վ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ
ԿԱՆԿՍԹԵՐ-ՆԵՐ:

ԲՆԱԿԱՆ Է՛ ԴՈՒՔ ԿՕԳՏՈՒԻՔ ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ՌՈՒՍԻՈՅ
ՏԿԱՐ ՎԻՃԱԿԷՆ:

ԲԱՅՑ, ՇԱՏ ԱԼ ՎՍՏԱՀ ՄԻ ԸԼԼԱՔ: ՄԵՌԱԾ ԿԱՐԾՈՒԱԾ
ՌՈՒՍԻԱՆ, Ի ՎԵՐՋՈՅ, ՄԻՇՏ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ԵԼԱԾ Է:

ՎԿԱՅ ՁԵՋԻ՝ ԱՐԻԻՆԱՐԲՈՒ ՆԱՓՈԼԷՈՆԸ:

ՎԿԱՅ ՁԵՋԻ՝ ԽԵԼԱԳԱՐ ՀԻԹԼԷՐԸ:

ԵՒ ԱՅՆ ԱՏԵՆ՝ ՎԱԽՑԷ՛Ք:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՀՐՁԻԳՆԵՐ՝ ՍԵՔՍԻ -ՄԱՆՆԸՔԵՆ- ԽԱՄԱ-
ՃԻԿ ՊԻԼ ՔԼԻՆԹԸՆ: Ա.Մ.Ն.-Ի Ա.Գ. ՆԱԽԱՐԱՐ-ՀՐԵԱՅ՝
ՄԱՏԼԷՆ ՕԼՊՐԱՅԹ, Ա.Մ.Ն.-Ի ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱ-
ՐԱՐ-ՀՐԵԱՅ ՎԻԼԻԱՄ ՔՈՀԵՆ:

ՆԻՒՐԵՆՊԵՐԿ-Ի ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՁԵՋ ՊԻՏԻ ՍՊԱՍԷ:

24 - 4 - 1999

“ HIS MASTER’S VOICE ”
 “ LA VOIX DE SON MAITRE ”

« Ի Ր Տ Ի Ր Ո Ջ Ձ Ա Յ Ն Ը »

Վերը տեսնուած նկարը՝ գրեթէ մինչեւ 1960-թ.ներու շրջանները, աշխարհի ձայնապնակի մեծագոյն ընկերութեան խորհրդանիշն էր:

“Phonographe”ին հնարուած առաջին օրերէն մնացած այս «խորհրդանիշ-նկար»ին մէջի շունը, խողովակէն ելլող իր տիրոջ ձայնը կը լսէ և անոր հրահանգներուն կը հետեւի:

Դժբախտաբար, ցաւով պիտի ըսենք, որ այսօր, Արեւմտեան աշխարհի ժողովուրդներուն մեծամասնութիւնը, այս նկարին մէջի շունին նման, ՍԻՈՆԻՍՏՆԵՐՈՒՆ “Propagande”ի խողովակէն ելլող սուտ և միակողմանի լուրերը կը լսէ, այս լուրերուն կուրօրէն կը հաւատայ և անոնց հրահանգներուն կը հետեւի:

Այսօր, մեր աչքերուն առջեւ կատարուող “Kosovo” կոչուած ողբերգութիւնը՝ 1994-թ.ներու “Bosnia” յի ողբերգութեան նման, Սիոնիստ ամերիկացիներուն կողմէ մինչեւ իր յետին մանրամասնութեամբ և շատ տարիներ առաջ պատրաստուած «Սենարիօ» մըն է:

Ամերիկացիները, այս Սենարիօ-ն բեմադրել սկսան, TITO-ի մահէն անմիջապէս յետոյ: Ամերիկացիներուն նպատակը, Ռուսերուն եղբայրներուն երկիրը եղող Եուկոպալիան կտոր-կտոր ընել էր, որ յետոյ, կարգը Ռուսերուն գայ:

Եռլկոսլաւիոյ խորտակման գլխաւոր հեղինակներէն մէկը՝ Վա-
տիկանի այսօրուան գահակալը՝ Բոլոնացի Յովհաննէս-Պօղոս Բ.-ն
է:

Անոր թելադրանքներովը նախ, Կաթոլիկ ԽՐՈՒԱԴՆԵՐԸ և ՍԼՈ-
ՎԷՆՆԵՐԸ, և յետոյ ալ՝ ՄԱԿԵ ԴՈՆԱՑԻՆԵՐԸ «անկախութիւն»նին
հռչակեցին...

Եւ քանի մը տարի յետոյ ալ, Ամերիկացիները, Bosniak-ներուն
խնդիրը ստեղծեցին:

Այն Պոսնիաք-ները որոնք, Օսմանեան գրաւման շրջանին, դա-
ւանափոխ եղած և *թրքացած* զանգուածներ են:

Ի վերջոյ, բռնութեամբ և ումբակոծումներով, ամերիկացիները
իրենց կամքը պարտադրեցին, և դաւանափոխներուն իշխանութեան
ենթարկուած Պոսնիաք կոչուող “Pro-Turc” Պետութիւն մը մէջտեղ
եկաւ:

Սիոնիստ ամերիկացիներուն ծրագիրները նախատեսողները
գիտէին, թէ քանի մը տարի յետոյ, կարգը Քոսովօ-ին պիտի գար:

Եւ, իրապէս ալ, այդպէս եղաւ:

Ամերիկացիները ճիշդ ու ճիշդ, Պոսնիոյ մէջ, իրենց խաղացած
«Թատրոն»ը, Քոսովօ-ի մէջ կրկնել սկսան, նո՛յն *Սենարիօ*-ն,
նո՛յն բեմադրութեամբ:

Շնորհիւ իրենց ձեռքը եղող «միահեծան գէնք»ին որ «աշխար-
հակալ լրատուութիւն» կը կոչուի, հիւլէական ումբէն աւելի հզօր,
իրենց սուտ լուրերը նոյն վայրկեանին ու միանշանակ՝ Արեւմըտ-
եան աշխարհին ամէն մէկ անկիւնը տարածեցին:

Եւ ամերիկացիներուն միակողմանի և յերիւրածոյ այս լուրե-
րով՝ “Phonographe”ի խողովակէն ելած տիրոջ ձայնին հաւատա-
ցող շունին նման, արեւմտեան աշխարհի զանգուածներուն մե-
ծագոյն մասը խաբեցին:

★ ★ ★

Մէկ ամիսէ ի վեր, անգթօրէն Եռլկոսլաւիան ումբակոծող Ամե-
րիկացի *կանկրսքեր*-ները և անոնց խամանիկները, առաջին օրէն
ու ծրագրուած ձեւով, Արեւմտեան ժողովուրդներուն ուշադրու-
թիւնը, այս ումբակոծումներուն հետեւանալով սկսած Քոսովօ-ի
Ալպանացի դաւանափոխներուն ԱՐՏԱԳԱՂԹԻՆ վրայ կեդրոնա-
ցուցած են:

Եւ իրենց լրատուութեան բոլոր միջոցներով, ամէն ժամ ու ամէն վայրկեան, միայն այս գաղթական դաւանափոխ ալպանացիներուն իբր թէ ենթարկուած թշուառ վիճակը ցուցադրելով, Արեւմտեան հանրային կարծիքին մէջ, Ալպանացիներուն ի նպաստ, կարեկցանքի և գութի տեսակ մը «ընդհանուր տրամադրութիւն» ստեղծեցին:

Եւ ասոր հետեւանով ալ, արեւմտեան ժողովուրդներուն մեծամասնութեան մօտ, Սերպերուն դէմ թշնամական ահռելի կեցուածք մը յառաջացաւ:

Մինչդեռ Քոսովօ-ի այս դաւանափոխներուն արտագաղթելուն պատճառները, նոյնիման՝ Ամերիկացիներուն ումբակոծումներն ու ստեղծած ջղագար ֆարոգչութիւնն էին:

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՆԵՐՈՒՆ ՌՄԲԱԿՈՇՈՒՄՆԵՐԷՆ ՅԵՏՈՅ,
ՍԿՍԱԻ ԴԱԻԱՆԱՓՈԽ ԱԼՊԱՆԱՅԻՆԵՐՈՒՆ ԱՐՏԱԳԱՂԹԸ:

Թերեւս ալ Ամերիկացիները հրահանգ տուին Ալպանացիներուն, որ զանգուածայնօրէն արտագաղթեն:

Այս կերպով, իրենց կատարած հրէշային ումբակոծումները ֆողարկեցին և ժողովուրդներուն ուշադրութիւնը բոլորովին Ալպանացիներուն արտագաղթին վրայ կեդրոնացուցին:

Աւելին՝ Քոսովօ-ն իր Ալպան բնակիչներէն պարպելէ յետոյ, Ամերիկացիները ազատօրէն և անգթօրէն պիտի կարենան ումբակոծել Քոսովօ-ի Սերպ ժողովուրդը, որ Ամերիկեան բանակները կարենան հոն յառաջանալ և զայն գրաւել:

Այստեղ, մեր մէջ, հարցում մը կը ծնի:

Սիոնիստները ինչպէ՞ս յաջողեցան արեւմտեան աշխարհի ժողովուրդներուն հաւատացնել տալ իրենց այսֆան մեծ, այսֆան անհաւատալի սուտերը:

Այս հարցումին մեր պատասխանը հետեւեալն է.

1.— Իրականութիւնները ըսող բոլոր ձայները խեղդուեցան Սիոնիստներուն միահեծան գէնքին՝ լրատուութեան աշխարհակալ ցանցին շնորհիւ:

2.— Արեւմտեան ժողովուրդներուն մեծ մասին ըմբռնելու կարողութիւնը, Երկրորդ Աշխարհամարտի վերջաւորութենէն սկսեալ կատարուած ՆՊԱՏԱԿԱԻՈՐ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՄԲ, բոլորովին խաթարուած է, և արեւմտեան ժողովուրդները, իրենց ճնշող մեծամասնութեամբ, միայն «ՈՒՏՈՂ, ԽՄՈՂ ԵՒ ՊԱՌԿՈՂ» կենդանային “Robot”ներու վերածուած են:

Եւրոպա գտնուող անձ մը ըլլալով, ձեզի կրնանք վստահեցնել, թէ Եուկոսլաւիոյ մէջ կատարուած այս ողբերգութեան հանդէպ՝ Արեւմուտքի ժողովուրդներուն մեծագոյն տոկոսը, աւելի ճիշդ՝ «Կէս մարդ, կէս կենդանի զանգուած»ները սպանդանոցի մէջ սպասող ոչխարներուն նման անտարբեր են:

Եւ մենք կը հաւատանք, որ ուշ կամ կանուխ, Եւրոպայի ժողովուրդներն ալ, Եուկոսլաւիոյ ճակատագրին պիտի ենթարկուին, Սիոնիստ Ամերիկացիներուն կողմէ:

★ ★ ★

Այստեղ, օգտակար և այժմէական կը նկատենք, Ապրիլ 1995-էն ի վեր «ՆԱՅԻՐԻ»ի մէջ հրատարակուած ու Սիոնիստներուն ու Ամերիկացիներուն և մանաւանդ, անոնց նպատակներուն մասին մեր գրածներէն, մէջբերումներ կատարելը.

«Մենք անճնապէս կը հաւատանք, որ երկու հարիւր տարիէ ի վեր, գրեթէ բոլոր պատերազմներուն, բոլոր քաղաքական շարժումներուն և յեղափոխութիւններուն դրդապատճառը Սիոնիստներն են: 1789-թ.ի Ֆրանսական Յեղափոխութեան մէջ անգամ իրենց դերակատարութիւնը ունին: Ինչպէս՝ Ա. Աշխարհամարտին և նոյնիսկ Բ. Համաշխ. պատերազմին:

Որովհետեւ, այս արիւնոտ արհաւիրքներէն, գլխաւորաբար սիոնիստները օգտուեցան և իրենց իշխանութիւնը տարածեցին ամբողջ աշխարհի վրայ:

Այս արհաւիրքներէն, մեզի համար, ամէնէն ճակատագրականը, Ա. Աշխարհամարտը եղաւ: ՍԱՐԱԵԻՕ-ի մէջ 1914-թ.ին սկսած Ա. Համաշխ. պատերազմէն օգտուելով, Գերմանական և Օսմանեան Սիոնիստ Ֆարմատոնական կազմակերպութիւնները, իրենց սպագայի ծրագիրներուն իրագործման գլխաւոր խոչընդոտը եղող Հայ ազգը բնաջնջելու որոշումը կայացուցին:

Յաւելուած՝ շատ կարեւոր ուրիշ երեւոյթ մը կայ:

1915-թ.ին Պոլսոյ Ամերիկեան դեսպանը՝ Morgenthau անունով, հրեայ մըն էր: Դու՛ք ասոր, դիպուած կ'ըսէ՞ք:

Եւ այսօր՝ մինչեւ վերջերս, Հայաստանի ամենէն ճակատագրական այս օրերուն, Ամերիկայի Անգարայի դեսպանը, Ապրոմովիչ անունով, հրեայ մըն է:

Դու՛ք, ասո՞ր ալ, դիպուածք կ'ըսէ՞ք:

Մտաբերեցե՛ք, որ վերջին զոյգ աշխարհամարտերուն մինչեւ վերջին վայրկեանները, Ամերիկա երկա՛ր սպասեց պատերազմի մտնելու համար, որ կռուող երկու կողմերն ալ լա՛ւ մը տկարանան և ին՛ք, յետոյ, կարենայ իշխել ամբողջ աշխարհին:

Վերադառնանք հրեայ դեսպան Մորկենթաու-ին: Ինչպէս որ ըսինք՝ դիպուա՞ծ էր, որ հայ ազգի բնաջնջման օրերուն, Ամերիկան կը ներկայացնէր հրեայ դեսպան մը:

Եւ այս դեսպանը հոն ներկայ էր մինչեւ վերջին վայրկեանը, տեղեակ էր կատարուած դժոխային բոլոր դէպքերուն:

Ի՞նչ ըրաւ ան, արգելք ըլլալու համար հայկական ցեղասպանութեան, քանի մը... բողոքական պատուելի ազատելէ զատ:

Ո՛չ մէկ ազդեցիկ միջամտութիւն ըրաւ ան, որ ցեղասպանութեան արգելք ըլլայ:

Եւ մտածենք որ հիմա, ՆՈՅՆ ԱՄԵՐԻԿԱՆ, ԻԲՐ ԹԷ ՓՐԿԵ-ԼՈՒ ՀԱՄԱՐ «ԻՍԼԱՄ ՊՈՍՆԻԱՔ»ՆԵՐԸ, ԲԱՆԱԿՆԵՐ ՈՒՂԱՐԿԱԾ Է ՀՈՆ ԵՒ ՄԻԼԻԱՌՆԵՐ ԿԸ ԾԱԽՍԷ:

Բայց շատեր կը հետեւցնեն, թէ ամերիկայի բուն նպատակը, ԱՊԱԳԱՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՄԸ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼ Է ՌՈՒՍԵՐՈՒՆ ԴԷՄ:

Եւ Մորկենթաու ըսուած հրեան, ոչ մէկ ձեւով արգելք չեղաւ հայերուն բնաջնջման:

Եւ 1918-թ.էն ետք, գիրք մը գրեց, իր «պարտականութիւնը» կատարած ըլլալը ապացուցանելու համար:

Բայց մենք կը հաւատանք, որ իր բուն պարտականութիւնը՝ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ԲՆԱԶՆՋՄԱՆ ԱՐԳԵԼՔ... ՉԸԼԼԱԼ ԷՐ:

22-Ապրիլ 1995 - «ՆԱՅԻՐԻ»

Եւ վերջերս, թերթերու մէջ կարդացինք, թէ՛ «23 Ապրիլ 1999-թ.ին, Ծիծեռնակաբերդի յուշահամալիրի Յիշատակի Պատին ներքեւ, ամփոփուեցաւ 1913-1916 Օսմանեան Թուրքիոյ մօտ ԱՄՆ-ի դեսպան Հենրի Մորկենթաու-ի անիւնասափորը, Վեժ հանդիսութեամբ»:

Ի՞նչ է նպատակը Morgenthau-ի համար կատարուած այս փառաբանութեան: Ան մեզ ցեղասպանութենէ փրկե՞ց:

Ո՛չ:

Ուրեմն ի՞նչ ըրաւ:

Ցեղասպանութեան գործուելէն յետոյ, գիրք մը գրեց ի նպատ

հայերուն:

Մորկենթաու-ի այս ըրածին համար, հայերը սֆանչելի խօսք մը ունին՝

«Գնա՛ մեռիր, եկո՛ւր սիրեմ»:

★ ★ ★

Երբ կը մտածենք Հայաստանի Պետական կարգ մը վարիչներու ներկայիս վարած երկերեսանի, շողոփոթ ու ֆճնական ֆաղաֆականութեան մասին, հանդէպ Արեւմտեան Պետութիւններուն, ցաւով կը յիշենք Ռուբէն Սեւակին՝ Կիլիկիոյ մէջ Թուրքերուն կատարած ջարդերու շրջանին, հայ որոշ «ստաջնորդ»ներուն թրֆական Արդարութեան ապաւինիլը տեսնելով, Լոզանէն, 10 Օգոստ. 1910-թ.ին, Տիկ. Արշակունիի Թէոդիկիին գրածները.

«ԱՅՈՒ, ՅԱՐԳԵԼԻ ՀԵՂԻՆԱԿՈՒՀԻ, ՀԱՅԸ ԱՇԽԱՏՈՂԻՆ ԶԷ, ՀԱՅԸ ԳՈՂՑՈՂԻՆ Է, ՈՒ ՄԵՌՆՈՂԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ ՄԵՌՑՆՈՂԻՆ ՀԱՐՑՆԵԼԸ, ԵՂԵՐԱԿԱՆ ԱՆՄՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸՆ Է»:

Հայաստանի Հան. Նախագահ Ռ. Քոչարեանը, այս տարի, 24 Ապրիլի սգահանդէսներուն ներկայ չեղաւ, և 23 Ապրիլին Ամերիկա մեկնեցաւ, մասնակցելու “OTAN” ըսուած հրէշային կազմակերպութեան 50-ամեակի հանդիսութիւններուն:

Այն “OTAN”ին որ, աւելի քան մէկ ամիս է ի վեր, տեւական ու վայրագօրէն կը ումբակոծէ Եուկոսլաւիան, Ամերիկային “Dicta”ն պարտադրելու համար Սերպերուն:

Այս ի՛նչ անխիղճ, այս ի՛նչ անարդար կեցուածք է [յաւելուած՝ ճիշդ 24 Ապրիլի օրը]՝ ցեղասպանութեան ենթարկուած Ազգի մը նախագահին ներկայութիւնը “OTAN”ի հանդիսութիւններուն:

Բայց չմոռնա՛նք:

Այս՝ այն նոյն նախագահ Ռ. Քոչարեանն է, որ Թուրքիոյ հանրապետութեան 75-ամեակի հանդիսութիւններուն ներկայ ըլլալու համար, Անգարա պիտի երթար... Եթէ համայն հայութեան բողոքին և ընդվզումին ենթարկուած չըլլար:

Այս՝ այն նախագահն է, որ 1998-թ.ի Ամառը, Ֆրանսա՝ Cote D’Azur եկաւ գրօսանալի մը մէջ իր արձակուրդը անցընելու, երբ իր ժողովուրդը, Հայաստանի մէջ, հացի կարօտ էր:

Եւ այս՝ նոյն նախագահն է, որ 24 Մարտ 1999-թ.ին, *Կանկաթեր* Ամերիկացիներուն Եուկոսլաւիան ումբակոծել սկսած օրը, Հոռոմ

գնաց որ մասնակցի Vatican-ի մէջ, Հայկական ցուցահանդէսի մը բացման:

Լոնտոնաբնակ հայ մեծահարուստի մը բարերարութեամբ կատարուած այս ցուցահանդէսին, թերթերուն գրածին համաձայն, եօթ հարիւր հազար տոլար ծախսուեր է:

Բնական է՝ այս ցուցահանդէսին հայ ազգին բերած ու տալիք օգուտը, չենք կրնար այժմէն գիտնալ:

Բայց, մեզի ցաւ պատճառող ուրիշ պարագայ մը կայ:

Այս ցուցահանդէսի բացման՝ ներկայ եղած է նաեւ, Վատիկանի բոլոնացի Պապը:

Այն Բոլոնացի Պապը՝ որ Հայաստանին մաս կազմած Սովետական Միութեան փլուզման առաջնակարգ դերակատարներէն մէկն է: Եւ այսօրուան Եուկուպալիոյ ողբերգութեան մէջ, պատասխանատուութեան մեծ բաժին ունի:

Եւ այս՝ այն Պապն է, որ 1915-թ.ի Եղեռնը մոռնալ և Թուրքերուն հետ հաշտ ապրիլ յանձնարարած էր մեզի:

Շատ մեծ պատի՞ւ էր Հայաստանի Հան. Նախագահին համար, ընդունուիլը ամերիկացիներուն մեղսակից եղող Պապի մը կողմէ, որ ցուցահանդէսին բացման հանդիսութեան կարդացած իր ճանդին մէջ, 1915-թ.ի Հայկական Եղեռնին մասին խօսելով, «Ցեղասպանութիւն» բառը բերանը չէ առած:

Զենք գարմանար:

Ամերիկացի վարիչներուն՝ Քլինթընի և իր ստորադաս խամահիկներուն ըսածներէն տարբեր բան մը չէր կրնար ըսել:

★ ★ ★

Բայց, 1915-թ.ի Հայկական Ցեղասպանութեան Արեւմտեան պետութիւններուն կողմէ ուրացման հարցին մէջ, մեզի ամէնէն շատ պժգանք պատճառողը, Անգլիական կառավարութեան ցեղասպանութիւնը մերժելու համար հնարած պատճառարանութիւնն է:

Ահա՛, Անգլիական կառավարութեան բանբերին 14 Ապրիլ 1999-թ.ին, Հայկական ցեղասպանութեան մասին պաշտօնապէս ըսածներէ:

«Ի բացակայութեան որեւէ անժխտելի փաստի, որ Օսմանեան կառավարութիւնը յատուկ որոշում տուած ըլլայ հայերը բնաջրնջելու, անգլիական կառավարութիւնները չեն ճանչնար այս դէպ-

Ֆերր որպէս ցեղասպանութիւն»:

Հայկական ցեղասպանութեան մասին անգլիական կառավարութեան այս «Սիրտ ծակող» ուրացումներուն տեղեակ ըլլալէ ետք, մենք ինչպէ՞ս չնզովենք 1918-1920-թ.ի հայկական կառավարութեան այն ղեկավարները որոնք, ամբողջ հայ ազգին նակատագիրը կապեցին Անգլիոյ «պոռնիկ» ֆաղափականութեան:

Եւ այսօր մենք կը հաւատանք, որ Գանատական, Ֆրանսական և Անգլիական կառավարութիւններուն 1915-թ.ի հայկական Եղեռնի յաջորդական մերժումները ֆաշալերուած են նախ, կեղծ ազատութեան ուսովիրայ՝ Լեւոն Տէր Պետրոսեանի ութ տարուան ընթացքին կիրարկած ու 1915-թ.ի Եղեռնը մոռացութեան մատնելու միտող և ինքնասպանութեան համագործակցութեամբ ֆաղափականութենէն, ու ապա՝ իր տեղը եկած Ռոպերտ Քոչարեանին երկերես և թուլամորթ ֆաղափականութենէն:

Գանատական, Ֆրանսական և Անգլիական կառավարութիւններու իրարայաջորդ մերժումները ընդունելու, զանազան պատրուակներով, 1915-թ.ի հայկ. ցեղասպանութիւնը, Արեւմտեան պետութիւններուն կողմէ հայ ազգին դէմ լարուած նոր ծուղակներուն առաջին ազդանշաններն են:

Եւ մենք վախ ունինք, որ Արեւմտեան պետութիւնները, Եուրոպայի ուղի դէմ իրենց ըրածներուն նման, ծանր սպառնալիքներով և «կատարուած իրողութիւններով», հայ ազգին առջեւ նոր դրժրախտութիւններու և աղէտներու նամբայ բանան:

4 - 5 - 1999

Պ Ա Յ Ք Ա Ր՝ Ա Ռ Ա Ն Ց Բ Ռ Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Ձեր մէջէն կարդացողներ եղած են թերևս, «Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակ»-ին կողմէ 1985-թ.ին հրատարակուած հոյակապ հատորը: «ՏԱՍՆԱՄԵԱՅ ԽՈՅԱՆՔ» անունը կրող այս գիրքը՝ Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակին աշխարհի տարածքին վրայ, ամէն կողմ՝ Թուրքիայէն եւրոպա, Ամերիկայէն Աւստրալիա մղած զինեալ պայքարին պատմութիւնն է:

Ա՛յն զինեալ պայքարին՝ որ, ըՍ-փիւռփի ամբողջ տարածքին սպրող հայերուն մահաժողովի մէջ եղող «Հայկական Ոգի»-ն վերակենդանացուց:

Ա՛յն զինեալ պայքարին որ, Եղեռնի պատասխանատուներուն հանդէպ արդար դատաստան սարքելու անհրաժեշտութիւնը և հայկ. իրաւունքներուն անժամանցելի ըլլալը թշնամիին և բարեկամին, մէկ խօսքով՝ բոլորին գլխուն մէջ մխրճեց:

Այս գիրքը կը յանձնարարենք բոլոր «Հայ Ոգի» ունեցող հայերուն, որ զայն կարդան և հասկնան իրականութիւնները:

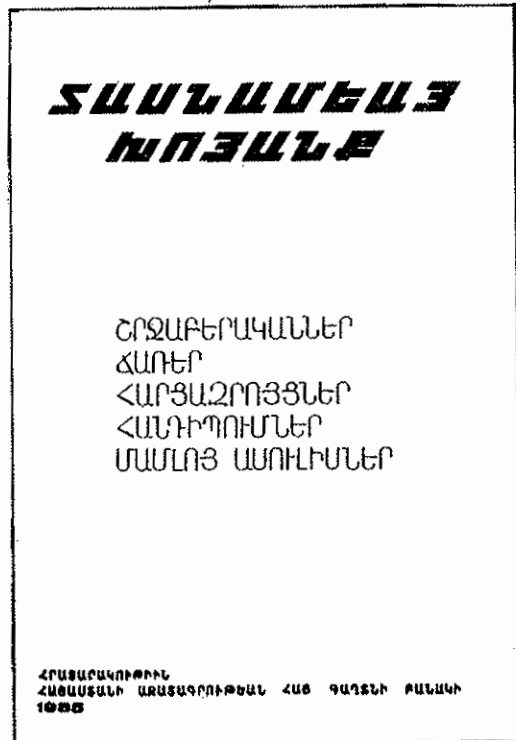
Եւ տեղեակ ըլլան, թէ ի՛նչ հերոսական գործունէութիւն էր, Հայ Գաղտնի Բանակին տարած պայքարը:

Եւ իրազեկ դառնան նաև «Յուդայացած դաւաճաններուն» կատարած դերին:

Ամերիկացիներուն գործակալները եղող «Յուդա»ները որոնք, ի վերջոյ, Հ.Գ.Բ.ի պառակտման և խորտակման պատճառ եղան:

«Տասնամեայ Խոյանք» հատորը, իրապէս ալ, հայկական դիւցազներգութիւններու «Յուշամատեան» մըն է:

Ամէն անգամ, որ այս գիրքին մէջ կը կարդանք, Հ.Գ.Բ.ի հերոս-

ներուն տարած պայքարին մասին, հպարտութեան զգացումներով կը լեցուի մեր էութիւնը:

Եւ, ամէն անգամին ալ, անէծք կը տեղացնենք «Յուդա-դաւանան»ներուն վրայ:

Եւ այսօր երբ կը տեսնենք արեւմտեան պետութիւններ կոչուող «կեղտոտութիւններու զանգուածներուն», իրար ետեւէ և զանազան պատրուակներով Հայկական Յեղասպանութիւնը ուրանալը, բնագոյարար, և մեր ամբողջ սրտով կը հառաչենք՝ «Ո՞ւր ես, Հայ Գաղտնի Բանակ»:

Արդե՞օք, այսօր, Հայ Գաղտնի Բանակը եթէ գոյութիւն ունենար, սիոնիստներուն ծառաները եղող այս խրտուիլակ արեւմտեան պետութիւնները, այսֆան հեշտութեամբ պիտի համարձակէին Հայկական Յեղասպանութիւնը ուրանալ:

★ ★ ★

Եւ այս սադայէլական անարդարութեան տէրերուն և իրենց գարշելի ուրացման դէմ ընդվզելով, ինքնաբերաբար մենք մեզի հարց կու տանք՝ «Ի՞նչ կրնանք ընել ասոնց դէմ»:

Այսօրուան ցաւալի իրականութիւններուն լոյսին տակ, հանդարտութեամբ մտածելով, սա պիտի ուզէինք ըսել. — Սիոնիստները, իրենց վիթխարի կարելիութիւններով, ի վերջոյ յաջողեցան, Հայ Գաղտնի Բանակը խորտակել: Սիոնիստները նոյն բանը ընել յաջողեցան P.K.K. ըսուած Քրտական Ազատագրութեան Բանակին դէմ, և ծուղակը ձգեցին ու յետոյ ձերբակալեցին P.K.K.ի լիտերը՝ Ապտուլլահ Էօնալանը:

Նոյնիսկ Ֆրանսայի մէջ, Սիոնիստները վերջերս յաջողեցան, իրենց մահացու թշնամի նկատած Jean Marie Le Pen-ին «Ազգային Ճակատ» (FRONT NATIONAL) կոչուող կուսակցութիւնը ներսէն խորտակել, զայն երկուքի բաժնելով:

Այսօր մենք համոզուած ենք, որ եթէ տասը հոգի քով-քովի գան և կազմակերպութիւն մը հիմնեն, միջոց մը ետք, այս տասը հոգիէն երկու հոգին, սիոնիստներուն կողմէ ծախու կ'առնուին:

Նոյն դրութիւնը կիրարկեցին «Հայ Գաղտնի Բանակ»ին դէմ:

Եւ այս բացառիկ հայրենասէր կազմակերպութիւնը, միջոց մը ետք, յաջողեցան ներսէն քանդել:

Երբ կը կարդանք «Տասնամեայ Խոյանք» հատորը, հոն ցաւով

կը տեսնենք անթիւ հերոս հայ երիտասարդներու նկարներ, որոնք նահատակուեցան Հ.Ա.Հ.Գ.Բանակին տարած պայքարներուն ընթացքին: Եւ կը մտածենք, թէ այս նահատակներուն արեան գնով ստեղծուած Հ.Գ.Բ.ը, քանի մը դաւանանքի ձեռքով խորտակուեցաւ:

Իսկ ամենէն ցաւալին՝ սիոնիստներուն «PROPAGANDE»ի զէնքին ազդեցութեամբ, այս հերոսները մոռացութեան ենթարկուեցան, և Հ.Գ.Բ.ը քանդող դաւանանքները, Հայաստանի և Սփիւռքի մէջ, իբրև հերոս փառաբանուեցան:

★ ★ ★

Ուրեմն այսօր, Հ.Գ.Բ.ին սիոնիստներու կողմէ ենթարկուած ողբերգական ճակատագրին գիտակցելով, ի՞նչ կրնանք ընել ցեղասպան սիոնիստ թուրքներուն դէմ:

Անհերքելի իրականութիւն մըն է, որ բոլոր միջոցներով մղուած պայքարը ամէնէն ազդու ուղին է Ազգային Իրաւունքներու վերատիրացման:

Այո, հողը չի տրուիր.

Հողը կ'առնուի պայքարով, արիւնով և արցունքով:

Եւ ոչ մէկը արգելք չի կրնար ըլլալ, զինեալ պայքարը արդար իրաւունքի նուանման միջոց ընտրող հայրենասէր ուժերուն:

Բայց, մենք կը հաւատանք, որ պայքարի ուրիշ միջոցներ ալ կան, Ազգային նպատակներուն հասնելու համար, որոնք անշատ, բայց զուգահեռ գործունէութեամբ օգնական կ'ըլլան առաջինին:

Ամբողջ խնդիրը հայութեան մէջ ազգային գիտակցութեան և ազգային պահանջատիրութեան «Հայ Ոգի»ն ստեղծելու մէջ կը կայանայ:

Զմոռնանք, որ 19-դարուն վերջաւորութեան Արևմտեան Հայաստանի մէջ, այդ սփանչելի «Հայ Ոգի»ն ստեղծուեցաւ Ռաֆֆիի և իր նմաններուն հայրենասիրական գրութիւններով:

«Հայկական Ոգի»ով ներշնչուած Հայ սերունդները իրենց կեանքին նպատակը ըրին՝ «Ազատութիւն՝ կամ մահ» կարգախօսը:

Բայց, այն ատենուան հայ շատ մը առաջնորդներուն, անմիտ և դաւանանական քաղաքականութեան պատճառով, այս սփանչելի ոգին, յատկապէս 1915-թ.ին, մահուան դատապարտուեցաւ:

Եւ ան, մինչև 1973-թ., մահաբունքի մէջ մնաց:

Եւ միայն 1973-թ.ին է, որ Գուրգէն Եանըֆեանին հարուածով,

զարթօնֆի ու առաւել ինֆնագիտակցութեան եկաւ «Հայկական Ոգի»ն:

Այդ թուականին է, որ Լոս Անճելըսի պանդոկի մը սենեակին մէջ, Գուրգէն Եանըֆեան երկու թուրք դիւանագէտներ զգետնեց:

Գուրգէն Եանըֆեան իր մտադրութեան մասին, առաջուց ոչ մէկուն բան մը ըսած էր: Ոչ մէկը լուր ունէր կատարուելիքէն:

Գուրգէն Եանըֆեան ոչ մէկ հայկական կուսակցութեան անդամ էր:

Ան՝ ոչ մէկ հայկական կազմակերպութեան կապուած էր:

Բայց, իր մէջ ունէր «հուր»ը հայկական ոգիին:

Ան, վճռականութեան «Ոգի»ն ունէր իր Ազգին, իր հարազատներուն, թուրք դահիճներուն կողմէ ենթարկուած ցեղասպանութեան վրէժը առնելու:

Եւ անոր հայկական ոգիէ թելադրուած արարքը, Սփիւռֆի հայ երիտասարդներուն մօտ, «ճահվիրա»յի դեր կատարեց:

Եւ Գուրգէն Եանըֆեանի հերոսական կեցուածքին շնորհիւ, ստեղծընեցաւ Հ.Գ.Բ.ը:

Բայց այստեղ, ձեր ուշադրութիւնը պիտի հրաւիրենք, կէտի մը վրայ: Ծերունի քաջամարտիկին հերոսական կեցուածքը, օրինակ չեղաւ իր նման եղեռնին արհաւիրքները ապրած և հրաշքով փրկուած ուրիշ տարեց հայերուն:

Ինչո՞ւ, իրեն տարեկից եղողները չունեցան նոյն քաջութիւնը որ, իրենց կեանքի վերջին տարիներուն, իրենց հարազատներուն, Ազգին վրէժը լուծեն, արժանի պատիժ սահմանելով Հայ Ազգին դահիճները եղող թուրք բարբարոս պետութեան ներկայացուցիչներուն:

Չէ՞ որ, հայերը շառաւիղներն են, Վարդանանցի այն հերոսներուն, որոնք նահատակուեցան այն հաւատքով, թէ՛ «Իմացեալ մահը՝ Անմահութիւն է»

Ցաւով պիտի ըսենք ականայ, որ այս խնդրին մէջ, Դաշնակցութիւնը, պատասխանատուութեան մեծ բաժին մը ունի:

Այս կազմակերպութիւնը Գուրգէն Եանըֆեանը (իւր կատարած արարքէն յետոյ) ուզեց իրեն ենթարկել: Բայց ան, հաւատարիմ «ոչ կուսակցական»ի իր սկզբունքներուն, չհամակերպեցաւ:

Այս պատճառաւ անոնք վարկարեկել սկսան Եանըֆեանը և անոր «ցնդած և խելագար ծերուկ մը» ըլլալը յայտարարեցին:

Այս ձեւով՝ ճայնակցեցան Սիոնիստ ամերիկացիներուն ըսածներուն:

Ասոր հետևանքով, այս մեծ հերոսին օրինակելի արարքը, հայրենի մէջ պէտք եղածին չափ ազդեցութիւն չգործեց:

Մինչդեռ Սփիւռքահայութիւնը եթէ Գուրգէնի այս հերոսական կեցուածքը նիշդ արժևորէր և գնահատէր, մինչև այսօր Գուրգէն Եանըքեանին հերոսական կեցուածքէն ներշնչուող, «Հայ Ոգի» ունեցող շատ ու շատ հայեր, իրենց վերջին տարիներուն, անոր օրինակին հետևած պիտի ըլլային:

Եւ սիոնիստներն ու իրենց խամանիկները չէին կրնար տեղեկանալ և արգելք ըլլալ, նման «մեկուսի» անձնական «արարք»ներուն:

Եանըքեանի օրինակելի կեանքը, անոր ընդհանուր գաղափարականը և կատարած հերոսական «արարք»ը երէկ, այսօր և վաղը և յաւերժ, «Հայ Ոգի» ունեցող բոլոր հայերուն համար, իսկական «Աւետարան» եղած է ու պիտի ըլլայ, հայկական վրէժխնդրութեան տաժանելի ճամբուն վրայ:

★ ★ ★

Շատերուն ծանօթ ըլլալու է, Հնդկաստանի Անկախութեան հերոս Mahatma Gandi-ն (1869-1948) որ, Հնդկաստանը Անգլիացիներուն տիրապետութիւնէն ազատելու համար, իր ամբողջ կեանքի տեսողութեան պայքարած է: Բայց, իւրայատուկ և պայքարի բոլորովին նոր դրութեամբ և շատ ինքնատիպ ուղղափարութեամբ է՝

1.— L'ACTION NON VIOLANTE (Պայքար՝ առանց բռնութեան):

2.— DESOBEISSANCE CIVILE (Քաղաքացիական անհնազանդութիւն):

Եւ այս նոր ուղղափարութեան հետեւանքով, Անգլիացիները ստիպուեցան, 1947-թ ին, Հնդկաստանի Անկախութիւնը ճանչնալ:

Բայց, մինչ այդ, Անգլիացիները ամէն բան ըրին, որ արգելք ըլլան Հնդկաստանի ազատագրութեան:

«Բաժնէ և իշխէ»ի քաղաքականութեան սկզբունքով, անոնք հրահրեցին իսլամ հնդիկները և, ասոր հետևանքով, անվերջ և շատ արիւնահեղ պայքար մը սկսաւ իսլամ հնդիկներուն և հինտուիսդ հնդիկներուն միջև:

Անգլիացիները, այս պայքարին պատճառով, սպաննուած 500,000 հնդիկ զոհերուն պատասխանատուներն են:

Բայց, ո՞վ կը խօսի այսօր, Անգլիացիներուն այս պատասխանատուութեան մասին:

Իսլամ հնդիկներու (Փափստան) և հինտուխոյ հնդիկներու (Հնդկաստանի) միջև, արիւնահեղ պայքարը մինչև այսօր կը շարունակուի: Պայքար մը՝ որ թունաւոր մէկ նուէրն է Անգլիացիներուն:

Անգլիացիները 1955-թ.ին, նոյնը ըրին Կիպրոսի մէջ: Նո՛յն «Բաժնէ և իշխէ»-ի ֆաղափականութեամբ, Անգլիացիները հրահրեցին Թուրքերը կիպրացի Յոյներուն դէմ, որուն հետևանքով, 25 տարիէ ի վեր, թուրքերը գրաւած են Կիպրոսին կէսին մօտ տարածք մը:

Եւ այսօր, KOSOVO-ի մէջ, իբր թէ մարդասէրի արցունք թափող (իրականութեան մէջ մարդակեր) Ամերիկացիները և իրենց խամահիկները, Կիպրոսը գրաւող թուրքերուն մասին ճայն չեն հաներ, որովհետև թուրքերը իրենց անփոխարինելի դաշնակիցներն են:

Ինչ զմայլելի՛ արդարութիւն: Այս արդարութեան վրայ «ագռաւներն» անգամ կը խնդան:

Վերադառնանք այսօրուան իրականութեան: Անգլիական Կայսրութեան անպաշտօն ժառանգորդները եղող Ամերիկացիները, նոյնը կ'ընեն հիմա, բայց շատ վիթխարի չափ-մակարդակով:

Ամերիկացիները, իրենց ապագայի ծրագիրները իրականացնելու ռազմավարութեամբ, Աշխարհի ամէն կողմը կը հրահրեն ծայրայեղ իսլամները՝ Չէչէնիստանի, Աֆղանիստանի, Ափրիկէի, Ալժերիոյ ու Հնդկաստանի մէջ: Աշխարհի ամէն կողմը մոլեռանդ տարրերը գինողը, մատակարարողը և անոնց թիկունք կանգնողը Ամերիկացիներն են:

Այս իրողութիւնը ոչ մէկուն համար գաղտնիք է այսօր:

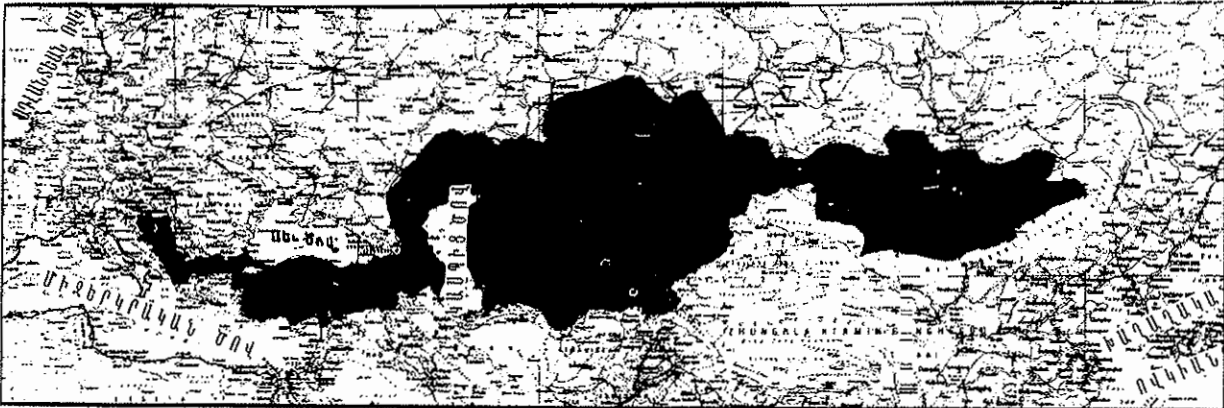
Եւ ներկայիս Եուկոսլաւիոյ վրայ կատարուող գազանային և անգութ ուժակոծումները՝ (ինչպէս որ «Նայիրի»ի 24 Ապրիլ 1999-թ.ի թիւին մէջ գրած էինք) Ադրիականէն մինչև Չինաստանի պարիսպները երկարող իսլամ-թուրք-մոնկոլ կայսրութիւն մը ստեղծելու հեռանկարով է:

Եւ Ամերիկացիները այս իսլամ-թուրք և մոնկոլ կայսրութեան միջոցաւ, պիտի կարենան հակակշռել և յետոյ ֆանդել՝ Ռուսիան, Չինաստանը և է՛ն վերջը՝ Եւրոպան:

Այստեղ կը հրատարակենք ֆարսէս մը, ուր պատկերացուած է ապագայ Մեծն Թուրք և Մոնկոլ կայսրութիւնը, որ դաշոյնի մը

պէս միտրուած է Ռուսիոյ, Չինաստանի ու Եւրոպայի հողերուն վրայ: Տեսնել այս ֆարտէսը և չսարսափիլ՝ անկարելի է:

Եւ հիմա մտածենք ու հարց տանք, թէ Եուկոպաիոյ խորտակումով այս Մեծն Թուրքիա կայսրութեան ստեղծման նամբուն րացման պատասխանատուները ովքեր են արդեօք. ու պատասխանենք.

Փանթուրքիզմի ծրագրին մէջ այսպէս կը պատկերացուի Մեծն Թուրքիոյ ֆարտէսը՝ Պալքանէն մինչև Չինական պարիսպները երկարող: «Դաշոյնի պէս խրուած է Եւրոպայի, Ռուսիոյ ու Չինաստանի կողին, անշուշտ՝ անցնելով Հայաստանէն»:

1.— Հրեաներուն ձեռքին խամանիկի վերածուած, հրեայ Monica Lewinsky-ին սիրահարը՝ U.S.A.ի Նախագահ, Sex Mannequin Bill Clinton-ը:

2.— Ամերիկայի ԱԳ նախարարուհին՝ Չեխոսլովաքիա ծնած ու հրեայ Madleine Allbright-ը:

3.— Ամերիկայի Ազգ. Պաշտպանութեան նախարար, անունը նակտին կրող հրեայ՝ William Cohen-ը:

4.— NATO-ի ընդհանուր հրամանատար, ամերիկացի՝ General Wesley K. Clark-ը:

Այս զօրավարին մեծ հայրը, 1890-թ.ին Ռուսիայէն Ամերիկա գաղթած հրեայ մըն է:

Եւ այսօր խրոխտ Եուկոպաիան խորտակող ԱՄՆ.ի ԱԳ և Պաշտպանութեան նախարարին և NATO-ի ընդհանուր Հրամանատարին հրեայ ըլլալը դուք դիպուած կը կարծէք:

Եւ այս օրերուն երբ Եուկոպաիոյ մէջ Ռուսիոյ նակատագիրը կը վնուի, այս վերջին երկրի վարչապետին ինը ամիսներէ ի վեր Եւզենի Փրիմաֆովին հրեայ ըլլալը դիպուած է: Եւ ան, գիտով Eltsine-ին հետ միասին, որեւէ ազդու միջամտութիւն չըրին որ

արգելիք ըլլան Եուկուսաւիոյ մէջ ամերիկացիներուն կատարած անմարդկային, հրէշային ոմբակոծումներուն:

Եւ այսօր, այնտեղ, NATO ըսուած կանկաթեր կազմակերպութեան մը կողմէ՝ Ազգ մը կը բնաջնջուի, և «Միացեալ Ազգեր» կոչուած կազմակերպութիւնը, որեւէ կտրուկ որոշում չառնէր, այս ողբերգութեան արգելիք ըլլալու համար: Ինչ որ մեղսակցիլ կը նշանակէ:

Ու Եւրոպայի և Ամերիկայի՝ Արեւմտեան աշխարհի ժողովուրդները, իրենց առօրեայ կեանքը կ'ապրին՝ բան մը չեղածի պէս, մեծ անտարբերութեա՛մբ:

Եւ անոնք իրենց հեռատեսիլներէն, գրեթէ գոհունակութեամբ կը դիտեն, NATO-ի կողմէ Եուկուսաւիոյ վրայ կատարուած անգութ ոմբակոծումները: Ճիշդ այնպէս, ինչպէս՝ 2000 տարի առաջ, Հռոմի «Coliseum»-ի Amphitheatre-ին մէջ, հոռովէացիները կը դիտէին, առաջին ֆրիստոնեաներուն առիւծներու կողմէ յօշոտուիլը:

Բայց թո՛ղ չկարծուի, թէ Եուկուսաւիոյ ողբերգութեան հանդէպ անտարբեր եղողները, միայն ֆրանսացիները և Եւրոպայի և Ամերիկայի ժողովուրդներն են:

Ֆրանսայի մէջ վերջերս, մեր հայ բարեկամները, վրդովումով մեզի պատմեցին, թէ նոյնիսկ իրենց հարազատները, տարուելով Սիոնական նենգ ֆարոգչութենէն, չեն հասկցած իրականութիւնը, և կը հաւատան թերթերուն, ռատիոներուն և հեռատեսիլի կայաններէն տրուած սուտ և միակողմանի լուրերուն:

Բայց, այս խնդրին մէջ, մեզի ամէնէն շատ ցաւ պատճառողը, բարեկամ հայ Կաթողիկէ երիտասարդի մը հետ մեր ունեցած խօսակցութիւնը եղաւ:

Ռմբակոծումներու առաջին շարքներէն մէկուն Կիրակին էր: Այս բարեկամ երիտասարդին հարցուցինք.

«Ի՞նչ կը մտածես այս ոմբակոծումներուն մասին»:

«Լաւ է. գոհ եմ» պատասխանեց:

★ ★ ★

Մենք, մինչեւ վերջին վայրկեանը չուզեցինք հաւատալ, Եուկուսաւիոյ դէմ Ամերիկացիներուն կատարած ոմբակոծումի սպառնալիքներուն:

Նկատելով, որ աշխարհի վրայ, ա՛յս աստիճան անարդար և անիրաւ յարձակումի մը կարելիութեան մասին խորհի՛լն անգամ

անկարելի էր:

Բայց, սխալած ենք եղեր: “Nouvelle Ordre Mondial” կոչուող Սիոնիստ-Ամերիկեան Կայսրութիւնը՝ անխղճօրէն և անգթօրէն ումբակոծել սկսաւ հերոս Սերայ ժողովուրդը: Այս մէկը կատարուեցաւ՝ 24 Մարտ 1999-թ.ի Զորեմբարձի օր: Եւ այդ օրէն սկսեալ, մենք երդում ըրինք, որ պիտի չենթարկուինք Սիոնիստ Աշխարհակալ Լրատուութեան ֆարոգչութեան:

Եւ այդ օրէն ի վեր, անոնց ուստիոներուն, թելեվիզիոններուն տուած լուրերը մտիկ չենք ըներ, և անոնց թերթերը չենք կարդար: Լուրերը կ'առնենք՝ միայն հայկական թերթերէն և “Teletexte”էն:

Այս ձեւով, մեր ուրոյն հասկացողութեամբ՝ տեսակ մը «ԱՌԱՆՑ ԲՌՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐ» կը մղենք Սիոնական Աշխարհակալ Լրատուութեան ցանցին դէմ, և “His Master's Voice” ըսուած, մէկ խողովակէ ելլող սուտ լուրերուն դէմ:

Իրականութեան մէջ ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ այս հիւլէական ոռմբէն աւելի գօրաւոր եւ ազդու Սիոնական աշխարհակալ լրատուութեան ցանցին ուժը:

Այս ցանցը ուժ մը կը ներկայացնէ ա՛յն ատեն միայն, երբ Phonographe-ի «խորհրդանիշ-նկար»ին մէջի շունին նման, այդ խողովակէն ելլող լուրերը մտիկ կ'ընէք հլու հնազանդ, հաւատալո՛վ:

Բայց, եթէ յաջողիք գոցել ձեր ականջները, ձեր աչքերը, և մանաւանդ՝ ձեր «ուղեղները», այս Սիոնական ստոր ֆարոգչութեան ցանցին դէմ, այն ատեն, այս սուտ լուրերու խողովակը, պարզ խօսափողի մը կը վերածուի, անպէտ և անազդեցիկ:

Ուրեմն ձեր հոգիներուն մէջ, «Արդարութեան մարմաջ» ունեցող հայեր պայքարեցէք, առանց բռնութեան, այս սիոնական լրատուութեան, Propagande-ի ցանցին դէմ, պարզապէս մտիկ չընելով անոնց սուտ և յերիւրածոյ լուրերը:

Եւ մենք կը հաւատանք, որ այս «առանց բռնութեան պայքար»ը, եթէ ընդհանրանայ, Սիոնական լրատուութեան Աշխարհակալ Կայսրութիւնը կը փլչի, խաղաթուղթերէ շինուած պալատի մը նման:

Մի մոռնաք, որ Անգլիական աշխարհակալ Կայսրութիւնը, Հընդկաստանի մէջ, խորտակուեցաւ Մահաբ-մա Կանտիի մղած «Առանց բռնութեան պայքար»ով:

18 - 5 - 1999

«ՍԱՏԱՆԱՅԱՇՈՒՆՉ»

VOICE OF AMERICA = VOICE OF SATAN
(Ամերիկայի Ջայնը) = (Սատանային Ջայնը)

RADIO LIBERTY = RADIO SLAVERY
(Ազատութեան Ռատիօ) = (Ստրկութեան Ռատիօ)

«HIS MASTER'S VOICE»

Սիոնիստներուն աշխարհակալ և միահեծան խօսափողէն
Ելլող՝
Սատանային Ջայնը

23 Սեպտեմբեր 1995-թ.ի «Նայիրի»ի մէջ, Աշխարհի մեծագոյն երգահաններէն՝ Franz Liszt-ի աղջկան՝ Cosima Wagner-ին (կինը՝ Richard Wagner-ի) յուշերը նշած էինք:

3 Յունիս 1870 տարեթիւը կրող այս օրագրութեան մէջ, Cosima Wagner սա յատկանշական տողերը արձանագրած է՝

«Այսօր Richard Wagner, շատ ընկնուած և շատ խանգարուած տրամադրութեամբ տուն վերադարձաւ: Եւ երբ իր ունեցած ներութեան պատճառը հարցուցի, Richard Wagner պատասխանեց. «Այսօր, հին գերմանացի ընտանիքի մը պատկանող վերջին գերմանական թերթն ալ՝ «Allgemeine Augusburger Zeitung»ը, Stronsberg անունով հրեայի մը կողմէ գնուեցաւ»:

«3 Յունիս 1870-թ., - Cosima Wagner»

Կը տեսնէք, որ դե՛ն 1870-թ.ին հրեաները, իրենց աշխարհակալ կայսրութեան ամենակարևոր գէնքը եղող՝ աշխարհի լրատուութեան ցանցը արդէն ձեռք անցուցած, այս միահեծան գէնքին՝ աշխարհակալ մամուլին շնորհիւ, իրենց «Ապագայ Աշխարհի Քարտէս»ը գծել սկսած էին:

Եւ այսօր հրեաները, առանց ֆաշուելու, և հպարտութեամբ, ամէն կողմ հրապարակաւ կը յայտարարեն՝

«We Control «The Money», «We Control «The Press», «We Control «The World» – «Մենք կը հակակշռենք «Դրամը», «Մենք

կը հակակշռենք «Մամուլը», «Մենք կը հակակշռենք «Աշխարհը»:

Այսօր, ուզենք կամ ոչ, հաւնինք կամ չհաւնինք, այս է իրականութիւնը – Աշխարհն Սիոնիստ հրեաներուն տիրապետութեան ենթարկուած է:

Եւ այս իրականութիւնը, դեռ հարիւր տարիներ առաջ, հայ մեծ հայրենասէր գրող Արփիար Արփիարեան, իր մարգարէական նախատեսութեամբ յայտնած էր՝ «Հրէականութիւնը բանակ չունի. բայց դրամ ունի: Ամէն պետութիւն, քիչ թէ շատ, հրէական լուծիմ տակ է»:

Այսինքն՝ այսօր, առանց Սիոնիստներուն հրամանին, աշխարհի վրայ «տերև» գրեթէ չի շարժիր:

Այս իրականութեան իրագեղ դառնալէ յետոյ ալ ինչո՞ւ կը զարմանանք, որ սիոնական աշխարհակալ հզօր կայսրութեան հիմնումին գլխաւոր մէկ արգելքն նկատուած Մեծն Հայաստանը չէ ստեղծուած, իսկ Հայ Ազգն ալ ցեղասպանութեան ենթարկուած է: Եւ դեռ ինչո՞ւ կը զարմանանք, որ հայկական ցեղասպանութեան պէս իր նմանը չունեցող ողբերգութիւն մը, տակաւին չէ ճանչցուած այսպէս կոչուած «ֆաղափակիրք» Արևմտեան պետութիւններուն կողմէ:

Բայց ամէնէն ցաւալին՝ մինչև այսօր, նոյնինքն՝ հայ պետական պատասխանատուներուն, հայ պատմագէտներուն [շատ քիչ բացառութիւններով] այս մասին արտայայտուելու փառութիւնը չունենայն է:

Եւ մենք կը հաւատանք, որ քանի՛ այս իրականութիւնները ըսելու համարձակութիւնը չունենանք, ու այսօրուան վախկոտ և երկդիմի ֆաղափականութիւնը շարունակենք, Հայ Ազգին «Ազգ» ըլլալով գոյատևելու կարելիութիւնը, օրէ օր, աւելի պիտի անէանայ:

★ ★ ★

Գիտե՞՞ք, թէ Վատիկանի գահին վրայ, շատ երկար դարերէ ի վեր, միայն իտալացի Պապեր եղած էին:

Ասիկա, աւանդական սովորութիւն մըն էր, Վատիկանի մէջ:

Զէ՞ որ «Կաթոլիկութիւնը» Հռոմի մէջ, իտալացիներու կողմէ հիմնուած էր:

Բայց 1978-թ ին, այս աւանդութիւնը խանգարուեցաւ: Նոյն թուականին, ծագումով Սլաւ, Բոլոնացի [Լեհ] կարտինալ մը, Jean- Paul

II անունով, Պապ ընտրուեցաւ:

Անհաւատալի բան մըն էր ասիկա: Բայց, ամենէն անհաւատալին՝ այս ընտրութենէն գրեթէ տասը տարիներ առաջ, Վատիկանի գահին վրայ, Սլաւ ծագումով Պապի մը ընտրութեան պատմութիւնը նկարագրող Հոլիվուտեան ֆիլմի մը պատրաստութիւնն էր:

«The Shoes Of Fisherman» – «Les Souliers De Saint Pierre» – «Սուրբ Պետրոսին Կօշիկները» անունը կրող այս ֆիլմին առաջնակարգ դերը՝ «Antony Quinn»ը կը կատարէր:

Այս ֆիլմը, գրեթէ նոյնութեամբ, 1978-թ.ին Պապ ընտրուած Բոլոնացի Կարտինալին պատմութիւնն է:

Կրնա՞ք երեւակայել որ Յովհաննէս - Պօղոս Բ.ի ընտրութենէն տասը տարիներ առաջ դարձուած ֆիլմի մը մէջ, Սլաւ - Բոլոնացի այս Պապին ընտրութիւնը պատմուած ըլլայ:

Այս ի՞նչ մարգարէական նախատեսութիւն էր: Բայց՝ ո՛չ: Մարգարէները հանգիստ ձգեցէ՛ք. մարգարէները մի խառնէ՛ք այս գործին: Ասիկա, պարզապէս, սիոնականներուն «We Control «The World» ըսուած կարգախօսին մաս կազմող, իրենց յիսուն տարի առաջ պատրաստած, Աշխարհի Ծրագրին մէկ գործադրութիւնն էր միայն:

Այս Բոլոնացի Պապը իրենց գործակիցն էր. [Ասիկա փաստուած իրականութիւն մըն է]: Սիոնիստները զինք գործածեցին Սովետական Միութիւնը քանդելու համար: «Քրիստոնէութեան» մեծագոյն թշնամիները եղող սիոնիստները, այս կրօնապետին միջոցաւ, Քրիստոնէութիւնը իբր զէնք գործածել սկսան, Սովետական պլօֆին մաս կազմող երկիրներուն մէջ:

Այս Բոլոնացի Պապը, ընտրուած օրէն (1978-թ.) սկսեալ, իր ըրած յայտարարութիւններով, Բոլոնացի ժողովուրդը հրահրել սկսաւ Սովետներուն դէմ:

Սիոնիստները, Սովետական Միութիւնը քանդելու իրենց ծրագրին մէջ, «Պաղ Պատերազմ»ին մաս կազմող նորանոր մեթոտներ կը գործադրէին:

1980-թ.ին Լեհաստանի մէջ, սիոնիստներուն մէկ գործակալը եղող Lech Walesa-ն, Solidarnos անունով կազմակերպութիւն մը հիմնեց:

Այս երկուքը ձեռք-ձեռքի տուած, Լեհաստանի ժողովուրդը Սովետներուն դէմ հանող անձերն են:

Անոնց տարած ապակայունացնող աշխատանքները՝ Ս. Միու-

թեան կործանման ամենակարևոր ազդակներն եղան:

Սիոնիստները Ս. Միութեան դէմ իրենց ծրագիրները շարունակեցին գործադրել և 1979-թ.ին, Ամերիկացիներուն ձեռքով, Աֆղանիստանի մէջ, ծայրայեղ իսլամական գունաւորում ունեցող յեղափոխութիւն մը հրահրեցին, ստիպելով Սովետներուն, որ միջամրտեն ու դէմ գան անոր:

Աֆղանիստանի պատերազմը տեւեց տասը տարի: Այս պատերազմը փնացուց Ս. Միութիւնը: Եւ 1990-թ.ին Ս. Միութիւնը կործանեցաւ:

Ասկէ օգտուելով, սիոնիստ ամերիկացիները յարձակեցան Իրաքի վրայ:

Իրաք չախչախուեցաւ Ամերիկացիներուն ռումբերուն տակ:

Եւ Արաբական Աշխարհը, մեծ մասամբ, ենթարկուեցաւ սիոնական Ամերիկացիներուն իշխանութեան:

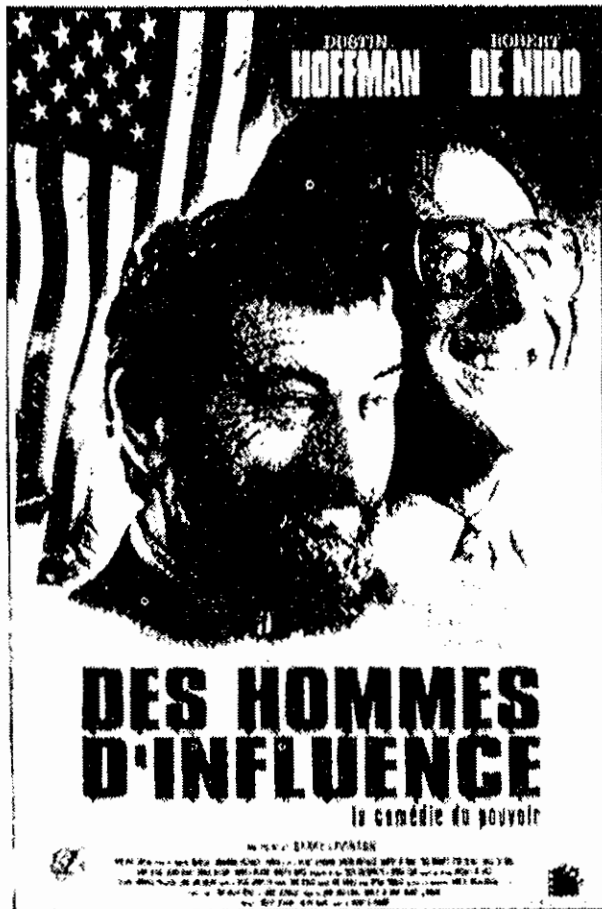
Կրկին՝ Ս. Միութեան խորտակումէն օգտուելով, Սիոնիստները, այս անգամ ալ սկսան իսրայէլ եուկոպալիան պատակտել:

Համերաշխ և բարգաւաճ երբեմնի եուկոպալիան, սիոնիստներուն և, մանաւանդ, Լեհ Պապին քաջալերութեամբ, սկսաւ բաժան բաժան ըլլալ:

Անջատողական շարժումներուն պատճառով սկսած պատերազմին իբր արդիւնք, հարիւր հազարներով եուկոպալանք զոհուեցան:

1994-թ.ին Սիոնական Ամերիկացիները, եուկոպալիոյ մէջ, նոր «կոռուսիսնձոր» մը ստեղծեցին – դաւանափոխ Պոսնիաֆները գինեցին: Այս պատճառաւ եուկոպալիան, նոր պատերազմի մը թատերաբեմ դարձաւ:

Եւ 1995-թ.ին Ամերիկացիներուն «Dicta»ով, դաւանափոխ Պոսնիաֆներու ղեկավարութեամբ, թրքամէտ «Bosnia» անունով պետու-

թիւն մը գոյացաւ: Այս շինծու, խամանիկ պետութեան ստեղծումով պահ մը կարծուեցաւ, որ Եուկոսլաւիոյ ողբերգութիւնը ա՛լ վերջ պիտի գտնէ: Բայց ո՛չ: Սիոնիստ Ամերիկացիները, Ռուսերուն տկարութենէն օգտուելով, այս անգամ ալ “Kosovo”ն ձեռք անցրնելու համար, 24 Մարտ 1999-թ.ին, Եուկոսլաւիան ումբակոծել սկսան:

Եւ մինչեւ այսօր, Ամերիկեան կանկաթերները, վայրագաբար կը ումբակոծեն բազմաչարչար Սերպերուն հայրենիքը:

Քոսովօ-ի Ալպանացիները փրկելու պատրուակով, կը կործանեն Եուկոսլաւիան, և իրենց ումբակոծումներով, ցեղասպանութեան կ’ենթարկեն Սերպ ժողովուրդը:

10 Մայիս 1999-ին Եուկոսլաւիոյ Պետութիւնը, իբր վերջին յոյս, Լա Հէյի միջազգային արդարութեան դատարանին կը դիմէ, և NATO-ի պետութիւնները կ’ամբաստանէ ըսելով, որ անոնք, իրենց ումբակոծումներով, ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ ՄԷՋ «ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ» ԿԸ ԳՈՐԾԵՆ:

Ահաւասի՛կ Եուկոսլաւիոյ ներկայացուցիչին, Լա Հէյ-ի միջազգային Արդարութեան դատարանին կատարած դիմումին պատնէնը.

«Եուկոսլաւ Պետութիւնը կ’ամբաստանէ NATO-ի երկիրները՝ Ամերիկան, Ֆրանսան, Անգլիան, Իտալիան, Պելնիքան, Գերմանիան, Հոլանտան, Գանատան, Փորթուկալը և Սպանիան՝ Եուկոսլաւ Ազգին դէմ «Յեղասպանութիւն գործելու յանցանքով, իրենց ումբակոծումներուն միջոցաւ»:

Խեղճ Եուկոսլաւները չէի՞ն գիտեր, թէ “La Haye”ի միջազգային «Արդարութեան» դատարանը, Սիոնիստ Ամերիկացիներուն ձեռքը խամանիկ մըն է:

Եւ նաեւ, Եուկոսլաւները չէի՞ն գիտեր, թէ «Մեռնողին իրաւունքը մեռցնողին հարցնելը՝ եղբրական անմտութիւն մըն է» - [Ռ. Սեւակ]:

★ ★ ★

1975-թ.ներուն էր՝ երբ, առաջին անգամ դիտեցինք “Les Souliers De Saint Pierre” [Սուրբ Պետրոսին Կօշիկները] անունը կրող ֆիլմը, որ Սլաւ Կարտինալի մը «Պապ» ընտրուելու պատմութիւնն է:

Անթոնի Քուինի առաջնակարգ դերակատարութեամբ դարձրած այս ֆիլմը, յաջող գործ մըն էր. զայն հետաքրքրութեամբ դիտեցինք: Բայց, ֆիլմին նիւթը, մեզ շատ չտպաւորեց: Անհաւատա-

լի եղելութիւններու վրայ հիմնուած երեւակայական ֆիլմ մը նկատեցինք զայն, այդ տարիներուն: Սլաւ Կարտինալ մը, Հոռմի մէջ, «Պապ» պիտի ընտրուէր: «Զարոտուք» նկատեցինք ֆիլմին նիւթը:

Մենք, այն ատեն, ո՛չ Բոլոնացի Կարտինալ “Karol Wojtyla”-ին անունը իմացած էինք, ո՛չ ալ անոր գոյութենէն լուր ունէինք:

Բայց երբ, 1978-թ.ին, Բոլոնացի այս Կարտինալը Հոռմի Պապ ընտրուեցաւ, չուզեցինք հաւատալ եղելութեան:

Այսֆա՛ն զգայացունց «նախատեսութիւն» չէր կրնար ըլլալ:

Տասը տարի առաջ դարձուած ֆիլմին մէջ պատմուածները, այժմ իրականութիւն եղած էին: Եւ այն ատեն՝ սարսափեցանք:

Այս Սիոնիստները, ամէն բան ընելու կարող էին աշխարհի վրայ:

Եւ մտաբերեցինք՝ Հայ Ազգին գլխուն եկածները, անոնց պատճառաւ:

Եւ մտածեցինք նաեւ, թէ Սիոնիզմին պատճառաւ, ի՛նչ փորձանքներու կրնար ենթարկուիլ հայութեան վերջին յոյսը եղող այսօրուան փոքր Հայաստանը:

Բայց վերջերս, “Hollywood”-եան ուրիշ ֆիլմ մը դիտեցինք:

Եւ Յովհաննէս - Պօղոս Բ. Պապի ընտրուիլը նախատեսող “Les Souliers De Saint Pierre” ֆիլմը, այս մեր նոր դիտած ֆիլմին հետ համեմատած՝ Սիոնիստներուն աշխարհակալ ուժը ցոյց տալու տեսակէտէն՝ ոչինչ է:

1996-թ.ներուն Հոլիվուտի մէջ դարձուած այս ֆիլմին անունը՝ “Wag The Dog”, ֆրանսերէնի վերածուած՝ “Des Hommes D'influence” [Ազդեցութեան մարդեր] է:

Ֆիլմին բեմադրիչը՝ Barry Levinson անունով հրեայ մըն է: Առաջնակարգ դերակատարները՝ Dustin Hoffman - շատ ծանօթ հրեայ դերասան մը: Եւ Robert De Niro, Իտալական ծագումով [թերեւս՝ ան ալ հրեայ] կրկին շատ ծանօթ դերասան մը:

Ի՞նչ է ֆիլմին նիւթը՝ - Ամերիկացի նախագահի մը, Սպիտակ Պալատին “Oval” սրահին մէջ, երիտասարդ աղջկան մը դէմ կատարած սեռային բռնարարումն է:

Սա ի՛նչ դիպուած, կամ նախատեսութիւն է - պիտի ըսէք, այդպէս չէ՞:

1998-թ.ին միայն երեւան եկած Քլինթոնի սեռային յարաբե-

բուժիւնները Լեւինսֆիլի հետ, 1996-թ ին արդէն, “Hollywood”-ի մէջ, ֆիլմի վերածուած էին:

Բայց ֆիլմին ասկէ ետքի պատմութիւնը, շատ աւելի ապշեցուցիչ է:

Ամերիկայի նախագահը, այս սեռային բռնաբարումը կը կատարէ, իր երկրորդ անգամ նախագահ ընտրուելու թուականէն գրեթէ երեք շաբաթներ առաջ: Եւ այս գայթակղութեան լուրերու տարածուելուն պատճառաւ, նախագահին վերընտրութիւնը վտանգի կ’ենթարկուի: Բայց նախագահին “Hommes D’Influence” [Ազդեցութեան մարդերը] գործի լծուած են: Անոնք կ’որոշեն՝ ժողովուրդին ուշադրութիւնը շեղեցնելով՝ զայն ուրիշ տեղ կեդրոնացնել, և այս սեռային բռնաբարումը մոռցնելու համար, «բան մը հնարել»: Ի՞նչ: Եւ կ’որոշեն՝ պատերազմ հռչակել: Միայն պատերազմով ժողովուրդին կրնան մոռցնել տալ այս սեռային գայթակղութիւնը:

Եւ որո՞ւ դէմ պատերազմ պիտի հռչակեն՝ - Ալպանիոյ դէմ:

Կրնա՞ք երեւակայել այս նախատեսութեան «Ահաւորութիւնը», երբ աչքի առջեւ ունենաք «Ալպանացիներուն համար» - մղուած այսօրուան պատերազմը:

Եւ ուրեմն՝ Ալպանիոյ դէմ պատերազմ կը յայտարարուի:

Բայց հոս՝ ուշադրութի՛ւն:

Այս հռչակուած պատերազմը՝ երեւակայական է. իրականութեան մէջ, պատերազմ չկայ:

Բայց, միայն Սիոնիստներուն ձեռքը եղող տիեզերական լրատուութեան ցանցին միջոցաւ, սուտ լուրերով երեւակայական պատերազմ կը մղուի, և ամբողջ Ամերիկայի ուշադրութիւնը այս պատերազմին վրայ կեդրոնացնելով, նախագահին սեռային գայթակղութիւնը մոռացութեան կը տրուի:

Եւ նախագահը, այս երեւակայական պատերազմին հերոսը կը դառնայ, և երկրորդ անգամ «նախագահ» կ’ընտրուի:

Այս ֆիլմը դիտելէ յետոյ, “His Master’s Voice” ըսուած հիւլէական ռումբէն աւելի զօրաւոր, Սիոնիստական միահեծան և աշխարհակալ լրատուութեան ցանցին ազդեցութեան տարողութիւնը տեսնելով, կրկին՝ խորապէս սարսափեցանք:

Եւ սիոնական հետեւեալ կարգախօսին ի՞նչ աստիճան իրականութիւն ըլլալուն՝ շա՛տ աւելի համոզուեցանք՝ “We Control The Money”, “We Control The Press”, “We Control The World”:

1 - 6 - 1999

“NOUVELLE ORDRE MONDIAL”
ԿՈԶՈՒՈՂ ՍԻՈՆԱԿԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ
ԼՈՒԾԻՆ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ
ԱՅՍ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՎՐԱՅ, Ի՞ՆՉ Է
«ԱԶԳԵՐՈՒ ԱՊԱԳԱՆ»

Կրկին ու կրկին պիտի ըսենք՝ «Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդին», հրեաներուն իշխանութեան ենթարկուած այս աշխարհին վրայ, հրեաներէն զատ ոչ մէկ ազգ, «Ազգ» ըլլալով՝ գոյատեւելու իրաւունք չունի:

Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդը՝ հրեաները մէկ կողմ, իսկ մնացեալ բոլոր ազգերը, հրեաներուն կողմէ ստրուկներու զանգրւածներ նկատուող՝ միւս կողմ:

Սա փաստերորդ դարուն, իբր թէ յառաջդիմութեան և «մարդկային իրաւունքներու դար» որակուած հանգրուանին, հրեաներուն երեք հազար տարի առաջ հաւատք ընծայելը իրենց մարգարէին՝ որ իրենք «Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդ»ն են, շատերուն «յիմարութիւն» կը թուի:

Բայց ոչ՝ շինծու մակդիր կամ մակերեսային անուանում մը չէ ասիկա, այլ՝ համոզում, որուն իմաստը համազօր է «ցեղապանութիւն»ի: Երեւութապէս՝ հրեաները ցեղապաշտութեան դէմ են:

Մանաւանդ՝ Բ. Աշխարհամարտէն յետոյ, սիոնիստները, եւրոպական գրեթէ բոլոր երկիրներուն մէջ, իրենց որդեգրել տուած օրէնքներով (LOI CONTRE RACISME ET ANTISEMITISME), ամէն տեսակի ցեղապաշտական շարժումներուն արգելք կ'ըլլան:

Այդ օրէնքներուն շնորհիւ հրեաները, ժողովուրդներուն ազգային զգացումները կը փնացնեն: Ու նաև, իրենց կիրարկած ցեղապաշտ ֆաղափականութեան հակադրուողները ծանր պատիժներու դատապարտել տալով, զիրենք կը սմբեցնեն, և այս կերպով, հակահրրէական բոլոր շարժումները, իրենց սաղմին մէջ իսկ կը խեղդեն:

Աշխարհի վրայ գրեթէ ամէն կողմ, իբր թէ ցեղապաշտութեան դէմ պայքարող հրեաները, իրենց կրօնական հաւատքով ու սիոնիստական գաղափարականով կը հանդիսանան մեծագոյն ցեղապաշտները:

Բայց հրեաները, իրենց ստեղծած «Սուտերու Աշխարհ»ին մէջ,

ամէն իրականութիւն կը խեղաթիւրեն և գայն իրենց ուզած ձեւին կը վերածեն:

Ասոր ամենապերճախօս ապացոյցներէն մէկը՝ ասկէ բաւական տարիներ առաջ, Նիւ Եորքի մէջ, Միացեալ Ազգերու Ընդհանուր Ժողովին կողմէ և հրեաներուն ազդեցութեամբ առնուած որոշումն է:

Մինչև այդ թուականը, ՄԱԿ-ի կողմէ, մանաւանդ արարական Լիկա-յի պետութիւններու ջանքերով ընդունիլ տրուած էր, թէ՛ Սիոնիզմը Ֆաշիզմին և Նացիզմին հետ նոյնացող ցեղապաշտ գաղափարախօսութիւն մըն է:

Բայց այս մէկը կը զուգադիպէր մանաւանդ ա՛յն տարուան՝ 1979-թ.ին երբ, արդէն իսկ, Անուար Սատաթի Իսրայէլի հետ կնքած մեկուսի համաձայնագրին հետեւանալով, Արաբները ներհնապէս պառակտուիլ սկսած էին:

Եւ ասկէ օգտուելով սիոնական հրեաները, Ամերիկացիներուն ալ աջակցութեամբ, Միացեալ Ազգերու Ժողովին մէջ որոշում առնել տուին, թէ՛ Սիոնիզմը Ֆաշիզմին և Նացիզմին հաւասարող «ցեղապաշտութիւն» չէ:

Ո՛վ գիտէ, թէ Ս. հրեաները, այս որոշումը առնել տալու համար, ՄԱԿ-ի մէջ, անդամ պետութիւններու ներկայացուցիչներուն քանի՛ միլիոն տոլար վճարելով անոնց քուէները ծախու առին:

Այս պատմական որոշումին օրը, շա՛տ լաւ կը յիշենք:

Հեռատեսիլէն կատարուող հաղորդման մը պահուն, նկատեցինք իսրայէլի նախագահին և վարչապետին ցնծութիւնը: Անոնք, մեծ ուրախութեամբ, կ'ողջագուրուէին իրարու հետ, իրենց համար կենսական կարևորութիւն ունեցող այս որոշումի առնուելուն առթիւ:

Եւ այս ձևով, Միացեալ Ազգերը որոշում ընդունեցաւ, թէ՛ «Սիոնիզմը ցեղապաշտութիւն չէ»:

Բայց, մենք կը հաւատանք, թէ Աշխարհի վրայ, միակ իսկական ցեղապաշտական գաղափարախօսութիւնը «Սիոնիզմն է»:

Իսկ միւս բոլոր Ազգային շարժումները, Սիոնիզմին հակադրուող, ինքնապաշտպանական բնական պոռթկումներ են:

Ու մենք, կը հաւատանք նաև, թէ Սիոնիզմը ո՛չ միայն ցեղապաշտական գաղափարախօսութիւն մըն է, այլ՝ գո՛ւտ բարբարոսութիւն, ամէն տեսակէտով:

Եւ հրեաները, Սիոնիզմին գաղափարախօսութիւնը, իրենց դրամին ուժովը, որպէս քաղաքական վաւերական «կանոն», գրեթէ բո-

լոր ժողովուրդներուն և պարտադրաբար, ընդունիլ տուին:

Այսօր, “DIFACTO” իրականութիւնը, այսպէս է:

Ասոր մեծագոյն ապացոյցը ներկայի «Ամերիկա»ն է:

Ամերիկան «Ստրուկ Տիտան» մըն է, որ սիոնիստներուն «կամֆ»ը կը գործադրէ: Եւ այսօր, սիոնիստներուն գլխաւոր ուժը եղող «Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներ»ը, ազգութիւն չունեցող և խառնածին կաթսայի նմանող իր ընկերային կառոյցով, «Ապագայ Աշխարհի ազգերուն նախապատկերն է:

Յառաջիկայ տասնամեակներուն Եւրոպայի Ազգերը, կամաց կամաց պիտի կորսնցնեն իրենց ազգային դրոշմը և պիտի վերածուին, Ամերիկացիներուն նման, «խառնածին զանգուածներու»:

Այս մեր ըսածը, ո՛չ մտացածին նախատեսութիւն է և ոչ ալ ցնորֆ:

Եթէ աչք ունի՞ք ուրեմն արդէն տեսած էք, թէ Եւրոպական ժողովուրդները, նաե՛ւ աշխարհի ժողովուրդներուն կարևոր մէկ մասը, արդէն իսկ, Ամերիկեան ազդեցութեամբ, «ամէն բանով» Ամերիկացիներուն նմանիլ սկսած են՝ իրենց ապրելակերպով, վարուելակերպով և մտածելակերպով:

Եւ ամէն մարզի մէջ, Ամերիկացիներուն վարակին թողած ազդեցութիւնը անոնց վրայ, անուրանալի է:

Այսօր, Սովետ. Միութեան խորտակումէն յետոյ, միակ աշխարհակալ և միահեծան ուժը եղող սիոնիստ Ամերիկացիները, իրենց իշխանութեան տւականութիւնը ապահովելու համար, երկու հեռանկար ունին՝

1.— Սիոնիստ Ամերիկայի “CAPITALISTE”ներուն մահացու թշնամին եղող “COMMUNISME”ին, Ռուսիոյ և Եւրոպայի մէջ, հինին նման մէջտեղ ելլելուն, ամէն գնով արգելք ըլլալ:

2.— Աշխարհի բոլոր պետութիւնները, Եւրոպայի ժողովուրդները մանաւանդ, իրենց ցեղային կառոյցներով Ամերիկեան օրինակին վրայ հիմնուած, խառնածիններէ բաղկացող և իրենց ենթակայ պետութիւններու վերածել:

Գիտե՞ք, թէ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու մէջ, 2020 թուականին, սեւամորթները և “HISPANIQUE”ները մեծամասնութիւն պիտի ըլլան: Այս ձևով, Ամերիկայի մէջ, ներմակ ցեղին իշխանութիւնը վերջ պիտի գտնէ, և Ամերիկա բոլորովին խառնա-

ծիճներու իշխանութեան պիտի ենթարկուի:

Եթէ, այդ տարիներուն, Եւրոպայի և Ռուսիոյ մէջ, ներմակ ցեղը անաղարտ մնայ՝ ներմակ ցեղին բարձր կարողութիւններուն շնորհիւ, յառաջիկայ տարիներուն, Ամերիկայի աշխարհակալ կայսրութեան իշխանութիւնը կրնայ վտանգի ենթարկուիլ:

Այսօր, սիոնիստ Ամերիկացիներուն Եուկոպաւիոյ դէմ մղած անգութ պատերազմը, միջոց մը յետոյ, նախ Ռուսիան և յետոյ ալ Եւրոպան խռովելու, տկարացնելու և, ի վերջոյ՝ զիրենք քանդելու հեռանկարը կը հետապնդէ: Եւ այս քանդումին մէջ յառաջապահի դերը պիտի կատարէ՝ Ադրիականէն մինչև Չինական Պարիսպները երկարող նորակազմ «Մեծն Թուրքիա» կայսրութիւնը:

Այս ձևով, Ռուսիան և Եւրոպան, անվերջանալի պայքարներու և պատերազմներու պիտի ենթարկուին:

★ ★ ★

Ամերիկան՝ երկու կողմերէն ովկիանոսներով շրջապատուած, աշխարհագրական իր բացառիկ և անառիկ դիրքով, պիտի շարունակէ ամբողջ Աշխարհի միահեծան տէրը ըլլալ:

Ամերիկան իր հողին վրայ, գրեթէ 130 տարիներէ ի վեր պատերազմ տեսած չլլալուն շնորհիւ, և մանաւանդ՝ ընկերային խլրտումներէ զերծ մնացած իր տնտեսական կառոյցին հետեւանքով, իր «թեքնոլոժիք» մակարդակով Եւրոպայէն 10 տարի և Ռուսիայէն ալ 40 տարի [որոշ մարզերու մէջ] աւելի յառաջացած է:

Այսպէս, իր տնտեսական և գիւնդորական գերակայութենէն օգտուելով Ամերիկան, ամէն մարզի մէջ, իր «կամք»ը պիտի շարունակէ պարտադրել ամէնուն: Եւ այսօր մանաւանդ, Եւրոպան տնտեսապէս ա՛յն աստիճան Ամերիկային ենթարկուած է, որ եթէ ան Եւրոպայէն իր կատարած ներածումները դադրեցնէ, Եւրոպական տնտեսութիւնը, մէկ օրէն միւսը, կը քանդուի:

Ա՛յս է իրական պատճառը Եւրոպացիներուն, մանաւանդ՝ Ֆրանսային, Ամերիկացիներուն Եուկոպաւիոյ մէջ կատարած բարբարոսութիւններուն հիւս հնազանդ հպատակելուն:

Չենք գիտեր, թէ Եւրոպացիները մինչև ե՞րբ պիտի շարունակեն Ամերիկացիներուն «ստրուկ»ը ըլլալ:

Ասիկա, ձևով մը, Եւրոպային ինքնասպանութիւնն է:

Որովհետև, շատ բացայայտ իրականութիւն մըն է, թէ անպայ-

ման, օր մը, Եուկոպաիայէն յետոյ, կարգը Եւրոպային պիտի գայ:

★ ★ ★

Բայց, մեր համոզումով, սիոնիստ Ամերիկացիներուն Եւրոպայի մէջ կատարած ամենէն քանդիչ աշխատանքը, Եւրոպայի ցեղային կառոյցը, Ամերիկացիներուն ունեցածին պէս, խառնածիւններէ կազմուած զանգուածի վերածելու համար տարած աշխատանքներն են:

Եւրոպա ապրողները, շատ յստակ ու պարզ նկատած են, որ մանաւանդ վերջին տարիներուն, Եւրոպայի մէջ սեւամորթներուն թիւը, անհաստատ լիարժեքութեամբ քարոզուած է:

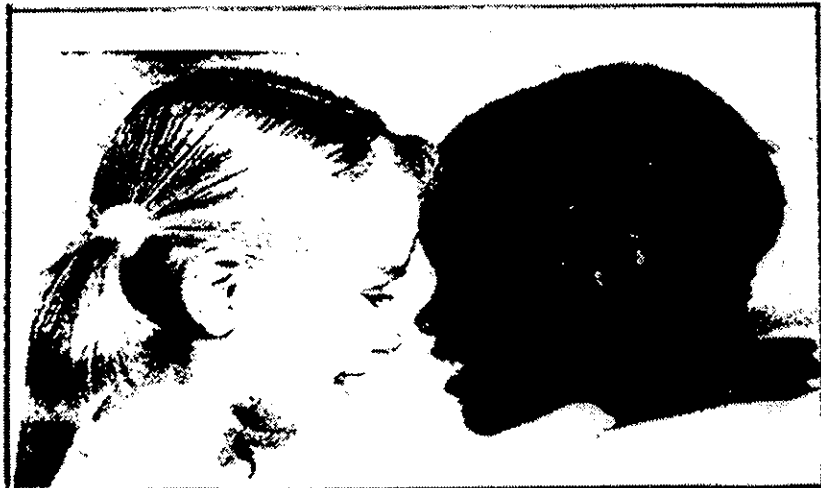
Օրինակ՝ Զուիցերիան նկատի առնենք:

Զուիցերիոյ մէջ, ասկէ մինչև տասը տարիներ առաջ, մէկ սեւամորթ իսկ չէիք կրնար տեսնել:

Մինչդեռ այսօր, Զուիցերիոյ ամէն կողմը, անբնականօրէն սեւամորթներով լեցուած է:

Զ ու ի ց եր ի ա ն
ի ն չ պ է՞ ս այս վիճակին
ե ն թ ար կ ու ե ց աւ :

Ափրիկէի և Ասիոյ մէջ կատարուող անվերջանալի պատերազմներուն հետևանքով, սիոնիստներուն իշխանութեան ենթարկուած միջազգային

Ո՞վ արգելի պիտի ըլլայ սիոնիզմին ձեռնարկած այս «էթնիք մաքրագործում»ին:

ապաստանեալներու կազմակերպութիւնները, Եւրոպական բոլոր երկիրներուն ստիպեցին, որ մեծ թիւով սեւամորթներ իբր քաղաքական տարագիր ընդունին:

Սեւամորթ ապաստանեալ ընդունիլը մերժող պետութիւնները, այս միջազգային կազմակերպութեան կողմէ, “RACISME” ցուցաբերելու յանցանքով ամբաստանուեցան:

Այս պատճառաւ շատ մը Եւրոպական երկիրներ, մեծ թիւով սեւամորթներ, քաղաքական ապաստանեալ որպէս, հարկադրուեցան ընդունիլ:

Յաւելուած՝ սիոնիստները, իրենց ձեռքը եղող ծանուցումի և լրատուութեան բոլոր միջոցներու գործածութեամբ, սեւամորթներուն և ներմակներուն միջև խառն ամուսնութիւնները, վերջին տարիներուն, մեծ համեմատութեամբ քաջալերել սկսան:

Այստեղ կը հրատարակենք երկու նկարներ՝ որոնք, այս գարշելի “PROPAGANDE”-ին, խառնածին ցեղ մը մէջտեղ բերելու նպատակի մը գոյութեան անհերքելի և ցայտուն ապացոյցներն են:

Գիտէ՞ք, թէ շատ մը կենդանիներու պաշտպան կազմակերպութիւններ գոյութիւն ունին:

Այս կազմակերպութիւնները կ'աշխատին նաև, որ անհետանալու վտանգին ենթակայ կենդանիներու տեսակներուն գոյութիւնը փրկեն: Եւ այս նպատակին համար վիթխարի գումարներ կը ծախսեն:

Բայց, ո՞վ պիտի պաշտպանէ բընաշնչումի վտանգին ենթարկուած «ներմակ ցեղը»:

Ո՞վ արգելք պիտի ըլլայ սիոնիստներուն որ, մղուած ներմակ ցեղին հանդէպ իրենց սնուցած ստեղծութենէն ու ոխէն, սադայելական միջոցներով ու բացէն աշխատանքներ չտանին, զայն երկրի երեսէն անհետացնելու համար:

Երեւ հազար տարուան յունական քաղաքակրթութեան շարունակութիւնը եղող ներկայի Եւրոպական քաղաքակրթութիւնը, բոլորովին ներմակ ցեղին ստեղծագործութիւնն է:

Եւ ո՞վ արգելք պիտի ըլլայ սիոնիստներուն, որ ներմակ ցեղին դէմ «ցեղասպանութիւն» չգործեն: Ո՞չ մէկը:

Ո՞վ արգելք եղաւ 1915-թ ին Սիոնիստներուն՝ Հայ Ազգին դէմ ստոնց և իրենց կաթնեղբայր թուրքին կատարած ցեղասպանութեան:

15 - 6 - 1999

Սեւ և ներմակ ցեղերու հոգե-մարմնախառնումի ցուցադրութիւնները, «կենակցութիւնը» քաջալերող, վերջերս նորոյթ կը կազմեն, ինչպէս անցեալ Կիրակի օր, Մոնաֆօ-ի մէջ...:

«ՈՃԻՐ ԵՒ ՊԱՏԻԺ»

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՐԾԱՆՈՒՄԷՆ ՅԵՏՈՅ, ԱՇԽԱՐՀԻ
ՄԻԱԿ ՄԻԱՀԵԾԱՆ ՏԷՐԸ ԵՂՈՂ ՍԻՈՆԻՍՏ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐԸ,
ԱՅԴ ԹՈՒԱԿԱՆԷՆ Ի ՎԵՐ, ԻՐԵՆՑ «DICTA»Ն,
ԻՐԵՆՑ «ԿԱՄՔ»Ը ԿԸ ՊԱՐՏԱԴՐԵՆ ԲՈԼՈՐԻՆ:
ՈՐՈՎՀԵՏԵՒ ԱՇԽԱՐՀԻ ՎՐԱՅ Ո՛Ջ ՄԷԿ ՈՒԺ,
Ո՛Ջ ՄԷԿ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ ԱՅՍՕՐ
ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐԸ ԿՐՆԱՅ ՊԱՏԺԵԼ.
ԱՅՍ՝ ՀԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԿԵՆԴԱՆԱՑՈՒՄՆ Է:

Շատերուն ծանօթ է, ոուս մեծ գրող «FEDOR DOSTOÏEVSKI»-ին (1821-1881) «CRIME ET CHÂTIMENT» [Ոճիր Եւ Պատիժ] վէպը:

Վէպին հերոսը՝ աղքատ, բայց անբարոյ համալսարանական մը, ցնորամիտ տրամաբանութեամբ, ինքզինքին իրաւունք կու տայ սպաննելու հարուստ, վաշխառու, բայց հիւանդ և տարեց կին մը, ձեռք անցընելու համար անոր հարստութիւնը:

Եւ իր ծրագիրը կը գործադրէ: Կ'սպաննէ տարիփոտ կինը, կը գողնայ անոր դրամները և կը փախչի: Եւ ոչ ոք իրմէ չի կասկածիր, այս ոճիրի գործուելուն համար:

Բայց, միջոց մը յետոյ, իր խիղճը գինքը տանջել կը սկսի: Այն աստիճան՝ որ կեանքը, իրեն համար, դժոխքի կը վերածուի: Եւ, ի վերջոյ, այս տառապանքէն ազատուելու համար, կ'երթայ ոստիկանատուն և կը խոստովանի իր ոճիրը: Եւ կը դատապարտուի ու կ'ախորտուի: Բայց, այս ձևով, կը գտնէ իր խղճի հանդարտութիւնը:

F. DOSTOÏEVSKI-ին իր այս սքանչելի վէպին մէջ պաշտպանած տեսակետը այն է, որ «մարդ», որքան ալ հրէշային արարքներ գործէ, իր հոգւոյն մէջ կը կրէ «Աստուածային» նշոյլ մը, որ գինք կրնայ փրկել և «մարդկութեան» վերադարձնել:

Նոյն՝ մարդկային բարձր գաղափարները կը գտնենք ոուս մեծ գրող LEON TOLSTOÏ-ին (1828-1910) շատ ծանօթ «RESURRECTION» [Յարութիւն] վէպին մէջ:

Այս վէպին հերոսը՝ մեծահարուստ ազնուական մը, երիտասարդ կնոջ մը լիկուելու, բանտարկուելու և Սիպերիա ախորտելու պատահարին մէջ, ինքզինք յանցաւոր կը նկատէ:

Եւ ասոր հետեւանով, իր ամբողջ հարստութիւնը իր նորտե-

րուն կը բաժնէ և, բանտարկեալ կնոջ հետ, իր խղճի ճայնին հետեւելով, մինչեւ Սիպերիա կ'երթայ:

Եւ այս ձեւով, իր առջև, նոր կեանքի մը՝ վերածնունդի ճամբան կը բացուի:

Բայց, ըլլա՛յ Տոսթոևսկիի և ըլլա՛յ Թոլսթոյի վէպերուն մէջ արտայայտուած այս հոգեկան վսեմ կեցուածքները, բարի և հաւատացեալ ոռւս ժողովուրդին բնական յատկանիշներն էին, որոնք աւելի շեշտուեցան երկու մեծատաղանդ ու գաղափարապաշտ գրողներու ազդեցութեամբ:

Իրականութիւն է, որ Տոսթոևսկիի և Թոլսթոյի այս գաղափարները՝ Քրիստոնէական վարդապետութեան և մասնաւորաբար Քրիստոսի կեանքի պատմութեան մէջ կարելի է տեսնել:

Քրիստոսի հաւատացող հարուստ երիտասարդ մը, օր մը Յիսուսի կը հարցնէ. — «Յաւիտեանական կեանքի արժանանալու համար ի՞նչ պէտք է ընեմ»: Քրիստոս կը պատասխանէ՝

«Բաշխէ հարստութիւնդ, եւ իմ ետեւէս եկուր»:

Թոլսթոյի «Յարութիւն» վէպին սուաջնակարգ «միտք»երէն մէկը՝ «հարստութիւնը բաշխելու» մէջ կը կայանայ:

Նոյնպէս՝ Տոսթոևսկիի «Ոնիր եւ Պատիժ» վէպին խղճահարութեան ենթարկուած երիտասարդ մարդասպանին կեցուածքին արմատները, մենք կը գտնենք՝ Քրիստոսի կեանքին վերջին օրերու պատմութեան մէջ:

Քրիստոսի Առաքեալներէն Յուդա, Քրիստոսը կը մատնէ իր Տէրոջ թշնամի եղող հրեաներուն, 30 արծաթ դրամի փոխարէն:

Բայց, յետոյ, խղճի խայթի կ'ենթարկուի, և անճնասպան կ'ըլլայ՝ ինքզինք կը կախէ ծառի մը ճիւղէն:

★ ★ ★

Հակառակ շատ մը իմաստասէրներու գաղափարախօսութեան և մանաւանդ կրօնական վարդապետութիւններու դաւանանքներուն՝ «մարդ»ուն մէջ «Աստուածատիպ կողմ մը» տեսնելու մարմաջին՝ շատերու համար անվիճելի իրականութիւն մըն է, թէ մարդը, կենդանական կազմուածք ունեցող և կենդանական բնագոյներ կրող իր մէջ, միլիառաւոր տարիներու ընթացքին բարեշրջման ենթարկուած «արարած» մըն է: Եւ իւրաքանչիւր մարդ իր մէջ կը կրէ նկարագիր մը, որ զինք կը գատորոշէ իր նմանին ունեցածէն:

Շատ մարդոց մէջ տեսնել կարելի է, մինչև իսկ, կատարեալ «բարի»ին հասնող մտային բարձր կարողութիւններ: Շատ-շատերն ալ, իրենց մէջ ունին ծայրայեղ «չարութեան», մինչև «սատանայականին» հասնող բնաւորութիւններ:

Եւ նաև կան, անթիւ ու անհամար անձեր, որոնց մէջ «հրեշտակայինը» և «սատանայականը» կը գոյակցին: Այս տեսակ անհատներու մտային «փնփնութիւնը» կարելի չէ բնորոշել:

Ամէն պարագայի՝ մարդ արարածը, ընդհանուր առմամբ, երբեք «հրեշտակ» մը չէ, և ոչ ալ կատարեալ «սատանայ» մը:

Այստեղ կ'ուզենք նշել՝ Ֆրանսացի մեծ գիտնական «BIOLOGISTE» (կենսաբան), 1912-թ ին NOBEL-ի մրցանակակիր ALEXIS CARREL-ը (1873-1944), որ իր հրատարակած գիրքին մէջ, «մարդը» կը բնորոշէ՝ «L'HOMME, CET INCONNU»- «Մարդը, այս անծանօթը»: Դժբախտաբար հրեաները՝ այս մեծ ֆրանսացի գիտունը՝ Ալեքսիս Բարելը նսեմացուցած են, և երբեք զինք չեն յիշատակեր, շարժանկարը հնարող՝ LUMIÈRE եղբայրներուն նման, քանի որ Ա. Բարել, Բ. Աշխարհամարտին, VICHY-ի կատապարութեան համակիր եղած է:

Մեր երիտասարդութեան տարիներուն, ֆրանսացի գրող և իմաստասէր JEAN-JACQUES ROUSSEAU-ն, իր գաղափարներով, մեզ շատ տպաւորած էր:

Մանաւանդ՝ «EMILE OU DE L'EDUCATION» անունով իր մանկավարժական վէպին տեսութիւններովը շատ խանդավառուած էինք՝ «ԲՈՂՈՐ ՄԱՐԴԻԿ՝ ԾՆՈՒՆԴՈՎ «ԼԱԻ» ԵՆ: ԱՄԷՆ ԱՆՀԱՏ՝ «ԲԱՐԻ» ԿԸ ԾՆԻ: ԲԱՅՅ, ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆ Է, ՈՐ ԿԸ ԽԱԹԱՐԷ ՏՂԱՔԸ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՏՈՒԱԾ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆ Է, ՈՐ «ԼԱԻ»Ը՝ «ԳԷՇ»Ի ԿԸ ՎԵՐԱԾԷ»:

Այս գաղափարներուն, այդ տարիներուն, սրտանց հաւատացած էինք: Ի՛նչ մեծ խաբկանք:

Տարիներ յետոյ, երբ մեր գլխուն վրայ փչող «երիտասարդութեան հովերը» դադրեցան, այն ատեն հասկցանք իրականութիւնը: Հասկցանք, որ ամէն անհատ՝ ծնած վայրկեանէն իսկ, իր «CHROMOSOME»ներուն, իր «GENE»երուն մէջ ունի իր ընտանիքէն, իր նախնիքներէն ժառանգած բոլոր յատկանիշները՝ լաւ կամ գէշ,

բարի կամ չար, խելացի կամ տխմար...:

Կարն խօսուով՝ նորածինին «GENE» երուն մէջն է արդէն, իր սպա-
գայ «նկարագիրը»: Եւ ընկերութիւնը և դաստիարակութիւնը այս
յատկանիշները կրնան միայն յղկել, բայց չեն կրնար ունէ անձի մը
«GENE» երով ժառանգած նկարագիրը փոխել:

Այսինքն՝ թուրք արարածը ի ծնէ ինչ որ ժառանգած է իր վայ-
րագ նախնիներէն, այդ թուրքը կը մնայ:

Ուսումը՝ թուրքին, միայն գիտութիւն կրնայ տալ:

Բայց թուրքին «GENE»-ը, ինչ որ է, այդ կը մնա՛յ:

Ուսեալ կամ անուս՝ թուրքը թուրք է, բարբարոս և ջարդարար,
կեղծ ֆաղափակրթութեամբ սօզուած:

Հիմա, վերադառնանք այսօրուան իրավիճակին:

Ինչպէ՞ս կարելի է մեկնաբանել Սիոնիստ Ամերիկացիներուն
Եուկոսլաւիոյ մէջ կատարած թրփավայել բարբարոսութիւնները:

Բայց այստեղ մեծ սխալ մը, մեծ անիրաւութիւն մը գործած կ'ըլ-
լանք, եթէ միայն Ամերիկացիներուն ներկայիս Եուկոսլաւիոյ մէջ
կատարած բարբարոսութիւններուն մասին խօսինք:

Ի՛նչ շուտ մոռցուեցաւ 1945-թ.ին՝ Ամերիկացիներուն կողմէ
Գերմանացիներու անձնատուութեան պաշտօնապէս ընդունելէն
ետք, հրէավայել վրէժխնդրութեամբ, անպէտ և աւելորդ տեղ, Տրեզ-
տեն և Լայփձիկ ֆաղափներու անգթօրէն ումբակոծումը, որուն հե-
տեւանքով հարիւր հազարներով անմեղ գերմանացիներ սպաննը-
ւեցան: Մանաւանդ՝ ինչպէ՞ս կարելի է մոռնալ Ամերիկացինե-
րուն՝ Հիրոշիմայի և Նակասաքիի վրայ նետած հիւլէական ռում-
բերով շոգիացած հարիւր հազարներով անմեղ ճարճացիները:

Յետոյ՝ կը յիշէ՞ք արդեօք 1950-էն մինչև 1953-թ., Ամերիկա-
ցիներուն հրահրած Քորէա-յի պատերազմը: Այս ֆորէական պատե-
րազմին ընթացքին, միլիոնէն աւելի ֆորէացիներ սպաննուեցան:

Եւ մանաւանդ՝ ինչպէ՞ս կրնանք մոռնալ, 1962-էն մինչև 1973-
թ., Ամերիկացիներուն Վիէթնամի մէջ կատարած բարբարոսու-
թիւնները: Հերոս Վիէթնամցի ժողովուրդը, Ամերիկացիներուն
«DICTA»-ին դէմ դնել ուզած էր:

Այս դիմադրութեան պատճառաւ, ամերիկացիները իրենց ում-
բակոծումներով մէկ միլիոնի մօտ Վիէթնամցիներ սպաննեցին:

Բայց վիէթնամցիները, շարունակեցին պաշտպանել, իրենց հայ-
րենիքը:

Եւ ի վերջոյ՝ Ամերիկացիները ստիպուեցան հեռանալ Վիէթնամէն: Սովետ Միութեան տարրադադրուելուն պատճառաւ, Ամերիկացիները յարմար առիթը գտան, Իրաքի վրայ յարձակելու. նախ՝ իրացիներուն առջև գաղտնարար «կանանչ լոյս» վառեցին Քուէյթ խուժելու, յետոյ ալ այս վերջինը «պաշտպանելու» պատրուակով, յարձակեցան Իրաքի վրայ և ումրակոծումներով սպաննեցին անթիւ ու անհամար քաղաքացիներ:

Բայց ինչո՞ւ այսօր, Ամերիկացիներուն կատարած այս բոլոր բարբարոսութիւններուն մասին, բնա՛ւ չի խօսուիր:

Պատճառը՝ շատ բացայայտ է: Որովհետև, Աշխարհիս լրատուական ցանցը, սիոնիստներուն ձեռքն է:

Եւ վերջապէս՝ Ամերիկացիներուն կատարած վերջին բարբարոսութիւնը, իրենց ամեհի ումրակոծումներով, Եուկոպալիոյ մէջ գործադրած ցեղասպանութիւնն է:

Ինչպէ՞ս կրնանք բացատրել Ամերիկացիներուն, 1945-թ.էն մինչև այսօր կատարած գազանային արարքները:

Նախ՝ պէտք է վերյիշել, թէ «Ո՞վ է Ամերիկացին»:

Կարմրամորթներուն ցեղասպաններուն ու նաև Ափրիկէէն յափըշտակուած միլիոնաւոր սեւամորթներու գերեվարներուն “GENE”-երը ժառանգող, GANGESTER-ներու շառաւիղ, խառնածին զանգրուած մըն է «Ամերիկացի» ըսուածը: Իր ժառանգած գազանային “GENE”-երուն դրդումով կը գործէ այս ոնիրները:

1945-թ.էն սկսեալ, բոլորէն առաջ հիւլէական ումրին տէր պետութիւնն ըլլալու առաւելութիւնը ունէր Ամերիկան:

1990-թ.ին ալ, Սովետական Միութեան կազմալուծումէն յետոյ, Աշխարհի միահեծան տէրը եղաւ:

Այդ թուականէն ետք, սիոնիստ Ամերիկացիները, այլևս ո՛չ մէկուն կողմէ պատժուելու մտահոգութիւնը ունին:

Մարդասպան մը, եթէ իր մէջ պատժուելու վախը չունենայ, ի՞նչ կ'ընէ. «Կը շարունակէ իր ոնիրները»: Նոյնը կ'ընէ այսօր, ցեղասպան թուրքը:

Անպատիժ մնացած ցեղասպանութեան “GENE”-երը կրող Ամերիկացիներուն ըրածն ալ նոյնն է:

Եւ ասկէ յետոյ Ամերիկացիները, առանց կաշկանդումի և առանց ընդդիմութեան, և մանաւանդ՝ առանց պատժուելու մտահոգութեան, պիտի շարունակեն ցեղասպանութիւններ գործել:

Եւ ճիշդ Տոսթուսկիի «Ոճիր Եւ Պատիժ» ծանօթ վէպին ոճրագործ համալսարանականին ցնորական տրամաբանութեամբ, պատրուակներ պիտի գտնեն, յարձակելու իրենց “DICTA”ն մերժելու «աններելի» համարձակութիւնը ցուցաբերող երկիրներուն վրայ:

★ ★ ★

Մեր այս շաբթուան գրութիւնը կը վերջացնենք՝ Ռուբէն Սեւակի «Մարդ - Արարած»ի մասին, իբր բանաստեղծ և մանաւանդ որպէս հոգեբան-բժիշկ կատարած բնորոշումներով:

Ռուբէն Սեւակի այս գրութիւնը առնուած է «Փողոց Աւլողը» խորագիրով, իր մէկ շատ սրտայոյզ և շատ իմաստալից բանաստեղծութենէն:

Ռ. Սեւակ, իր 15 տունէ բաղկացած այս բանաստեղծութեան մէջ, «մարդ»ուն՝ առեղծուածային նկարագրին զանազան յատկանիշները տուած է: Ստորեւ՝ տանք «Փողոց Աւլողը» բանաստեղծութենէն մէջբերուած ու «մարդը» բնորոշող տողեր:

Փ Ո Ղ Ո Ց Ա Ի Լ Ո Ղ Ը

Ա՛խ, մարդերն ի՛նչ նուրբ կենդանիներ են:
Մարդերն ի՛նչ անգութ կենդանիներ են:
Ա՛խ, մարդերն ի՛նչ սուրբ կենդանիներ են:
Մարդերն ի՛նչ անյագ կենդանիներ են...:
Մարդերն ի՛նչ քոստ կենդանիներ են...:
Մարդերն ի՛նչ գթոտ կենդանիներ են...:
Մարդերն ի՛նչ խելօք կենդանիներ են...:
Մարդերը գազիր կենդանիներ են...:
Մարդերը կատղած կենդանիներ են...:
Մարդերն ի՛նչ ահեղ կենդանիներ են...:
Մարդերը չէ՞ որ կենդանիներ են...
Մարդերն ի՛նչ երկչոտ կենդանիներ են:
Մարդեր պատռելիք կենդանիներ են...:
Մարդերն անիծած կենդանիներ են...:
Մարդիկ ինչո՞ւ վատ կենդանիներ են...:

Լոզան 1911-թ. ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ

29 - 6 - 1999

CLINTON-Ը՝ ՄԻԼՈՍԵՒԻԶԻ ԳԼԽՈՒՆ
ՀԻՆԳ ՄԻԼԻՈՆ ՏՈԼԱՐ ՊԻՏԻ ՎՃԱՐԷ ԵՂԵՐ:
ԲԱՅՑ Ի՞ՆՉ Կ՝ԱՐԺԷ ԱՐԴԵՕՔ,
ՆՈՅՆԻՆՔՆ՝ CLINTON-ԻՆ ԳԼՈՒԽԸ:
ՍԻՈՆԻՍՏՆԵՐՈՒՆ ԾԱՌԱՅ ԱՅՍ
SEXY-MANEQUIN-ԻՆ,
ԱՆՈՆՑ ՀՐԱՄԱՆՆԵՐԸ ԳՈՐԾԱԴՐՈՂ ԱՅՍ
«ԹՈՒԹԱԿ»ԻՆ ԳԼՈՒԽԸ՝ ՄԵԶԻ ՀԱՄԱՐ,
«ՍԱՆԴԻՄ» Զ՝ԱՐԺԵՐ:

Կրկին ու կրկին պիտի ըսենք՝ ներկայ «Աշխարհի իրականութիւնները» աւելի լաւ հասկնալու համար, Աւետարանի մէջի Քրիստոսի կեանքին վերջին օրերու պատմութիւնը ուշադրութեամբ կարդալը բաւարար է:

Ասիկա՝ հաւատացեալ ըլլալու կամ չըլլալու հարց չէ:

Աւետարանին այս մասը կարդալով, կրկին խորապէս կը համոզուիմք, թէ՛ «Պատմութիւնը կրկնութիւն մըն է միայն»:

Աւետարանին մէջ կը տեսնենք, որ հրեաները ի՞նչ սուտերով, ի՞նչ սպառնալիքներով Քրիստոսը դատել տուին ու խաչեցին:

Մեր վերջին գրութեան մէջ ըսինք, թէ Ազգի մը նկարագիրը, ընդհանուր առմամբ, իր նախնիներէն ժառանգած “GENE”երով կը բնորոշուի:

Այսօր, Միոնիստներուն իշխանութեան ենթարկուող աշխարհի վրայ, մանաւանդ վերջին տասնամեակներուն կատարուած դէպքերը, Քրիստոսի վերջին օրերուն նման, նոյն սուտերու և նոյն սպառնալիքներու վրայ հիմնուած «սենարիօ»-ներ են:

Մտաբերեցէք «Պաղ պատերազմ»ի տարիները:

«Կարմիրները Եւրոպայի վրայ պիտի յարձակին»ի նման սուտ լոգունգներով Ամերիկացիներուն մղած պայքարը Սովետներուն դէմ, ի վերջոյ, Սովետական Միութեան փլուզումով վերջացաւ, առանց փամփուշտ մը արձակելու:

Մտաբերեցէք՝ Սովետական Միութեան կործանումէն յետոյ, Աշխարհի միակ, միահեծան ուժի վերածուող ամերիկացիներուն, աշ-

խարհի ամէն կողմը իրենց իշխանութիւնը տարածելու համար, իբր թէ ժողովրդավարութիւն հաստատելու նպատակաւ կատարած յարձակումները: Եւ մտածեցէ՛ք՝ 1991-թ.ին Իրաքի դէմ, ամերիկացիներուն կատարած սադրանքներով, ի վերջոյ ասոնց Իրաքը կործանելը. և դեռ, մինչեւ այսօր, Իրաքի ժողովուրդին սովամահութեան ենթակայ ըլլալը:

Եւ մանաւանդ մտածեցէ՛ք՝ սա վերջին տարիներուն ձեր աչքերուն առջեւ կատարուած Եուկոսլաւիոյ ողբերգութեան մասին:

Ամերիկացիներուն Եուկոսլաւիան խորտակել ու գելնուն իսկական պատճառը, Եուկոսլաւիան և Պալգանեան երկիրները սպագային Ռուսիոյ վրայ իրենց կատարելիք յարձակումներուն համար իբր խարխիս գործածելու մտադրութիւնն է:

Իրականութեան մէջ՝ ամերիկացիներուն Եուկոսլաւիոյ մէջ ներկայիս սարքած անհաւատալի ողբերգութիւնը, մէկ տարբերակն է 1915-թ.ին Սիոնիստներուն հայերուն դէմ կատարած ցեղասպանութեան և Արեւմտեան Հայաստանի խորտակման, որ սկսաւ 1860-թ.ներուն, Անգլիոյ Վարչապետ հրեայ D'Israeli-ին կատարած սահայելական կարգադրութիւններով:

★ ★ ★

Շատերու կողմէ կը կարծուի, թէ Բ. Աշխարհամարտէն յետոյ, զօրաւոր Եուկոսլաւիա մը ստեղծողը Թիթօ-ն եղած է:

Բայց մենք կը հաւատանք, որ նոյնիմէն Թիթօ-ն է՝ Եուկոսլաւիոյ խորտակման ուղին բացողը և մէկը այսօրուան ողբերգութեան առաջնակարգ պատասխանատուներէն: Բացատրենք:

Ա. Աշխարհամարտէն՝ 1918-թ.էն յետոյ, յաղթական Արեւմտեան պետութիւնները ստեղծեցին Եուկոսլաւիան: Մինչ այդ՝ նոյն պատերազմին պարտուած Աւստրիա-Հունգարական կայսրութեան ենթակայ Խրուաթիան և Սլովէնիան միացուեցան Սերպիոյ թագաւորութեան և, այդ ձեւով, Եուկոսլաւիան գոյացաւ:

Աւստրիա գրաւած էր Խրուաթիան և Սլովէնիան, այս երկու երկիրներուն դաւանանքով Կաթոլիկ ըլլալէն օգտուելով:

Իրականութեան մէջ, այս երկու երկիրներն ալ, «Սլաւ»ներ էին: Եւ 1918-թ.էն սկսեալ, Արեւմտեան Յաղթական Պետութիւններուն ու մանաւանդ Ֆրանսային ազդեցութեամբ, Խրուաթիան և Սլովէնիան միացան Սերպիոյ, և 1929-թ.ին Եուկոսլաւիոյ պետութիւնը

հիմնուեցաւ, Ալեքսանտր Ա ի իշխանութեան օրերուն, կեդրոն ունեցալով Պելկրատը:

Երկրորդ Աշխարհամարտին՝ 1941-թ.էն սկսեալ, Եուկոսլաւները մերժեցին յանձնուիլ գերմանացիներուն, և պատերազմեցան անոնց դէմ:

Եւ գերմանացիները՝ վրէժխնդրութեամբ քանդեցին Եուկոսլաւիան և, Խրուաթիոյ մէջ, խամանիկ «անկախ» պետութիւն մը ստեղծեցին:

Բայց Եուկոսլաւ հայրենասէրները, շարունակեցին պայքարիլ գերմանացիներուն դէմ:

Մէկ կողմէն D. Mihailovic-ը, որ Եուկոսլաւիոյ միութեան հաւատացող, Սերպ ազգայնասէր զինուորական մըն էր, և միւս կողմէ՝ «կոմունիստ» բայց Խրուաթ Tito-ն:

Սերպ ազգայնասէր Միհայիլովիչ և Խրուաթ համայնավար Թիթօ-ն, իրարմէ անջատ կը պատերազմէին իրենց հայրենիքը նուաճող գերմանացիներուն դէմ:

Եւ Սովետները իրենց պատմութեան մեծ սխալներէն մէկը գործեցին. անոնք ուժ տուին, կոմունիստ է ըսելով՝ Խրուաթ Թիթօ-ին, և այս վերջինը գերմանացիներէն վերագրաւեց Պելկրատը [1944-թ.ին] և Եուկոսլաւիոյ մէջ իշխանութիւնը ձեռք անցուց:

Եւ Սովետներուն օգնութեան շնորհիւ, Խրուաթ Tito-ն՝ ի վերջոյ պարտութեան մատնեց՝ Mihailovic-ի ազգայնական շարժումը և, 1946-ին, գնդակահարեց Միհայիլովիչը՝ սերպ մեծ ազգայնասէրը:

Եւ Եուկոսլաւիոյ միահեծան տէրը դարձող Tito-ն, 1946-ին Եուկոսլաւիան վեց ինքնավար հանրապետութիւններէ կազմուած «Federation»ի մը վերածեց, տարածքին մեծագոյն բաժինը յատկացնելով ինքնավար Խրուաթիոյ հանրապետութեան:

Եւ այս ինքնավար հանրապետութիւններու դաշնակցութիւնը, սերմերը ցանեց Եուկոսլաւիոյ ապագայ քայքայման: Թէեւ անուրանալի է, որ Թիթոյի իշխանութեան ամբողջ շրջանին, խաղաղ համակեցութիւն տիրեց «Ֆետերասիոն»էն ներս, ուր հակառակն է պատկերը ներկայիս:

Սովետները, ճիշդ ու ճիշդ՝ կեղծ կոմունիստ Մուստաֆա Քեմալ Աթաթիւրքին ցուցաբերած ապերախտութիւնը տեսան, իրենց ստեղծած «կոմունիստ Թիթօ»ի ընթացքին մէջ:

Արեւմտեան պետութիւններու դրդումներով, 1948-թ.ին Թիթօ,

Աթաթիւրֆի նման, դաւանանք Սովետական Միութեան և թշնամացաւ անոր հետ:

Եւ այս եղաւ նաեւ, Սովետական Միութեան անկումին սկզբնաւորութիւնը:

1980-թ ին՝ Թիթօ-ի մահանալէն քանի մը տարի յետոյ, Եուկոսլաւիոյ Փետերասիոնին մաս կազմող Կաթովիկ Խրուաթիան և Կաթովիկ Սլովէնիան, Գերմանիոյ և մանաւանդ բոլոնացի Յովհաննէս-Պօղոս Բ. Պապին գրգռութիւններով, առիթ փնտտեցին որ իրենց «անկախութիւն»ը հռչակեն:

Առիթը ներկայացաւ 1990-թ ին: Իբր թէ ազատ ընտրութիւններ կատարեցին հոն: Եւ այս ընտրուած նոր վարչութիւնը Խրուաթիոյ և Սլովէնիոյ մէջ անկախութիւն հռչակեց:

Եւ Խրուաթիոյ և Սլովէնիոյ «անկախութիւն»ը շուտով և պաշտօնապէս ճանչցող առաջին պետութիւնը եղաւ Վատիկանը:

Խրուաթիան և Սլովէնիան իրենց անկախութիւն հռչակած օրերուն իսկ, Եուկոսլաւիոյ դէմ պատերազմիլ սկսան:

Այս պատերազմը պատճառ եղաւ հարիւր հազարներով զոհերու և անվերջանալի տառապանքներու:

Եւ այդ օրերէն ի վեր, Եուկոսլաւիոյ մէջ պատերազմը կը շարունակուի, մինչեւ այսօր, անցնելով զանազան հանգրուաններէ:

Մենք կը հաւատանք, որ Եուկոսլաւիոյ ողբերգութեան առաջնակարգ պատասխանատուներէն մէկն է՝ «C.I.A.ի գործակից»ը եղող, ծագումով Բոլոնացի այս Պապը: Իր գահակալութեան շրջանին, Եուկոսլաւիոյ մէջ կատարուած ողբերգութիւններուն մէջ, իր «մեղք»ի բաժինը ունի:

Մինչդեռ ինք ըլլալով Քրիստոսի «Խաղաղութեան առաքելութեան ներկայացուցիչը» և «Կաթովիկ Եկեղեցիին Պետը», իր առաջին պարտականութիւնն էր՝ պաշտպանել խաղաղութիւնը, պաշտպանել քրիստոնեաները:

Բայց ան, ասոր ճիշդ հակառակը ըրաւ. նոյնիսկ յայտարարեց, թէ՛ Սերպերուն դէմ պատերազմը սուրբ պատերազմ է, և Սերպերուն դէմ պատերազմը սաստկացնել պէտք է: Հրճիգութիւն-ի համազօր նման յայտարարութեան մը տէրը ի՞նչ ճակատագիր կրնայ ունենալ «Վերջին Դատաստան»ին, և դժոխքին ո՞ր մասը կը նետուի:

1974-թ.ին Պոլիս էինք: Դեռ վերջնականապես չէինք հեռացած թուրք դահիճներու կողմէ գրաւուած մեր նախնիներուն երկրէն:

Եւ Յուլիս 1974-թ.ին անհաւատալի, ահուելի ողբերգութիւն մը կատարուեցաւ:

Թուրքերը [այսօր Եուկոսլաւիոյ վրայ յարձակող ամերիկացիներուն նման] պատրուակ մը գտան և Կիպրոսի վրայ յարձակեցան:

Գրաւեցին Կիպրոսին գրեթէ կէսը: Սպաննեցին հազարներով անմեղ յոյն կիպրացիներ և առեւանգեցին հազարաւոր կիպրացի երիտասարդներ, ահ ու սարսափի մատնելով ամբողջ յունական աշխարհը:

Կիպրոսի վրայ այս յարձակումը կատարուեցաւ Ամերիկայի այն ատենուան ԱԳ Նախարար Հրէածին Հենրի Բիսինըրի հրամանով և Թուրքիոյ այն ատենուան վարչապետ՝ Պիլենթ Էնեւիթի գործադրութեամբ:

Ի՛նչ չար դիպումը՝ Եուկոսլաւիոյ վրայ ԱՄՆ-ի յարձակումի այս օրերուն ալ, Թուրքիոյ վարչապետը կրկին Պիլենթ Էնեւիթն է:

Յիշեցնենք նաեւ, որ այս Էնեւիթը, ԱՄՆ-ի մէջ համալսարանական ուսում ստացած շրջանին, Հենրի Բիսինըրի աշակերտը եղած է:

Կիպրոսի վրայ կատարուած թրփական այս յարձակումին բուն նպատակը, Կիպրացի յոյներուն վարած չէզոքութեան քաղաքականութեան հետեւանումով, Կիպրոս կղզիին վրայ հաստատուած Արեւմտեան գիւնուորական խարխախներուն գոյութիւնը և անոնց շահարկումը [ԱՄՆ-ի կողմէ] ապահովել էր:

Եւ մանաւանդ՝ 1973-թ.ին Արաբ-Իսրայէլեան Քիփուր-ի պատերազմի օրերուն, Կիպրոս գտնուող Արեւմտեան գիւնուորական խարխախներուն Իսրայէլի ապահովութեան համար կենսական կարեւորութիւն ներկայացնելը նկատուած էր:

Յուլիսի 1974-թ.ին, Կիպրոսի վրայ կատարուած թրփական յարձակման օրը, տեղի ունեցող այն անիրաւութեան հաւատալ չուզեցինք:

Մանաւանդ՝ «ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԱՐՇԱՒԱՆՔ» անունով մկրտուած թրփական այս բարբարոսութեան պատճառաւ, մեր ցարդ դաւանած բարոյական բոլոր ըմբռնումներուն անարժէք ըլլալը հաստատեցինք:

«Արդարութիւն», «Իրաւունք», «Ազնուութիւն» ու «Մարդասի-

բուժիւն» – այս բոլորն ալ փուն խօսքեր էին: Միայն «Վայրի ուժը» իրաւունք ունէր ամէն տեղ, ամէն հարցի մէջ:

Եւ նոյն օրն իսկ որոշեցինք, ա՛լ վերջնականապէս հեռանալ բարբարոսներուն գրաւած այս երկրէն:

Եւ այդպէս ալ ըրինք:

Եւ նա՛խ հաստատուեցանք, մեր բոլոր հարազատներով՝ Զուիցերիա, Լոզան քաղաք:

Բայց 1976-թ ի Նոյեմբերի օրերէն մէկուն, գուիցերիական հեռատեսիլէն ներկայացուած ծրագիր մը՝ այս երկրին հանդէպ մեր ունեցած «համակրանք» բոլորովին խորտակեց:

Աչքերնուս չէինք հաւատար: Ի՞նչ էր եղածը:

Կին խօսնակ մը, Կիպրոսի մասին իր պատրաստած յայտագրին մէջ ցոյց կու տար նկարներ, որոնք թուրքերուն կողմէ գրաւուած բաժինէն վերցուած էին: Իբր թէ, վերջերս յայտնաբերուած փոսի մը մէջէն, Թուրքերու դիակներ գտնուած էին: Որպէս թէ ասոնք սպաննուած էին «Յոյներուն» կողմէ:

Եւ «Թուրքերուն ծախուած» այս գուիցերիացի կին խօսնակը, բաւական երկար խօսեցաւ յոյներուն «Վայրագութեան» մասին:

Բայց մենք գիտէինք, թէ ո՞վ էր Վայրենին և ո՞վ՝ բարբարոսը:

Եւ այս գուիցերիական հեռատեսիլի անհաւատալի յայտագրի ցուցադրութենէն ետք, յունական կառավարութիւնը պահանջեց, որ միջազգային մասնագէտներու կողմէ այս խնդրի շուրջ ֆննութիւն կատարուի:

Եւ միջազգային մասնագէտները տեղւոյն վրայ կատարեցին իրենց ֆննութիւնները, և ապշութեամբ նկատեցին, թէ «թուրքի դիակներ» կոչուած մեռեալներուն շատերուն վիզէն կախուած «խաչ»եր կային:

Այսինքն՝ անոնք թուրքերու դիակներ չէին, այլ՝ թուրքերուն կողմէ սպաննուած յոյներու:

Այս դէպքը կրկին կ'ապացուցանէր թուրքերուն բնագոյային Վայրագութիւնը, բայց նաեւ՝ սատանայութիւնը:

Բայց մեզի շատ աւելի ցաւ պատճառեց Զուիցերիոյ Television-ի՛ն անգամ սիոնիստ-թուրք-ամերիկեան ֆարոգչութեան ենթարկըւած ըլլալու իրողութիւնը:

Եւ այսօր, Եուկոսլաւիոյ վրայ կատարուած ամերիկեան ումբակոծումներուն պատրուակը՝ իբր թէ Սերպերուն կողմէ Kosovo-ի ալպանացիներուն դէմ գործադրուած խժդժութիւններն են:

Այստեղ պիտի կրկեննք, մեր գրութեան սկիզբը նշած խօսքերը, թէ՛ այսօր, սիոնիստ ամերիկացիներուն Սերպերուն դէմ կատարած ամբաստանութիւնները, ճիշդ ու ճիշդ, հրեաներուն Քրիստոսը խաչել տալու համար հնարած սուտերուն կը նմանին:

Քոլոր անկողմնակալ լրագրողները, միջազգային դիտորդները ներստեալ, KOSOVO-ի մէջ Սերպերու կողմէ կատարուած ոչ մէկ խժոժութեան հանդիպեցան:

Այլ՝ ընդհակառակը, U.C.K. կոչուած դաւանափոխ կանկրութիւն ալպանացիներուն՝ սերպերուն դէմ գործադրած վայրագութիւնները, ամէն կողմ, բացայայտօրէն կը տեսնուէին:

Բայց, այս օրերուն, KOSOVO-ին ամերիկացիներուն և իրենց խամահիկներուն կողմէ գրաւուելէն յետոյ, կրկին, իբր թէ Սերպերուն կատարած բարբարոսութիւններուն մասին, հեռատեսիլէն և մամուլի էջերէն լուրեր տարածուիլ սկսան:

Որպէս թէ, Սերպերու կողմէ մեռցուած ալպանացիներուն դիակներով լեցուն փոսեր գտնուեր են:

Երբ այս մասին իմացանք, յիշեցինք 1976-թ.ի թրքական այն սուտ լուրերը ուր կ'ըսուէր, թէ Կիպրոսի մէջ յոյներուն մեռցուցած թուրքերուն դիակներով լեցուն փոսեր գտնուած էին. բայց յետոյ ստուգուած էր, թէ մեռցուածները յոյներ էին, իրենց վիզերնուն վրայ՝ խաչերով: Արդեօ՞ք KOSOVO-ի մէջ գտնուած դիակներուն վրայ խաչեր չկային:

Սերպերուն վերագրուած այս խժոժութիւնները, Սիոնիստներուն քարոզչութեան մեքենային ստեղծած սադրանքներն են, զորս հրեաները վարժ են կատարելու... Քրիստոսի խաչելութեան օրերէն ի վեր:

★ ★ ★

Բայց, ո՞վքեր են այս դաւանափոխ Ալպանացիները:

Այս ալպանացիները՝ ամերիկացիներուն աշխարհի ամէն կողմը հրահրած, ոտքի հանուած ծայրայեղ խալամներուն մաս կը կազմեն:

Այս դաւանափոխ ալպանացիները, Օսմանցի թուրքերուն Պալֆաններէն վոնտուելէն յետոյ, անոնց մէջ մնացած չարութեան պտուղներն են:

Ալպանացիները, իրենց ննշող մեծամասնութեամբ, իրենց “GENE”-ներուն մէջ «վայրագութեան բնագոյր» կուտակած ցեղ մըն են:

Եւ Պալֆանեան երկիրներուն մէջ, Օսմանեան գրաւման շրջա-

նին, հարիւրին ութսուն համեմատութեամբ դաւանափոխ ըլլալով, իսլամացած ժողովուրդ մըն են:

Դաւանափոխութեան համեմատութիւնը՝ Օսմանեան գրաւման ենթարկուած Պուլկարներուն, Սերպերուն և Յոյներուն մէջ, տասը առ հարիւրի անգամ չի հասնիր: Այս պատճառով՝ Ալպանացիները, Օսմանցի Թուրքերուն հետ, ամէնէն շատ գործակցող ժողովուրդն են:

Նոյնիսկ ներկայ թուրք վարիչ դասակարգին մէջ, դաւանափոխ ու թրքացած ալպանացիները մեծ թիւ կը կազմեն:

Արիւնարբու Սուլթան Ապտիւլ Համիտին դահին ոստիկանները և «հաֆիլէ»ները, մեծ մասամբ, դաւանափոխ ալպանացիներ էին:

Մեր Պոլիս ասրած տարիներուն, այս դաւանափոխ ալպանացիներէն կը սուկային: Բոլորն ալ կոուազան և, պզտիկ մէկ պատըրլակով, մարդ սպաննող վայրենիներ էին:

Թիթօ-ի իշխանութեան տարիներուն, Քոսովօ-ի մէջ Ալպանացիները, իրենց վայրագութեամբ, սարսափեցուցած էին Սերպերը:

Ճիշդ Արեւմտեան Հայաստանի մէջ եղածին պէս՝ Ապտիւլ Համիտի տեղաւորած ֆիւրտերուն վայրագութեան պատճառաւ արտագաղթելու ստիպուած հայերուն նման, Քոսովօ-ի Սերպերը ըստիպուեցան, մեծ համեմատութիւններով, արտագաղթել իրենց հազարաւոր տարիներու հայրենիքէն, և Քոսովօ մնացող Սերպերը փոքրամասնութեան վերածուեցան:

Եւ ամերիկացիները, Պոսնիոյ մէջ ըրածնուն նման, զինել սկսան Քոսովօ-ի դաւանափոխ ալպանացիները և մանաւանդ՝ Ս.Շ.Կ. ըսուած կանկաթերներու կազմակերպութիւնը:

Երբ Եուկոսլաւիոյ կառավարութիւնը այս Ս.Շ.Կ. ըսուած աւագակներուն դէմ պայքարիլ սկսաւ, ամերիկացիները սկսան «բռնարար» և «էթնիկ-մաքագործում» անուանել Եուկոսլաւներուն իրենց պատմական հայրենիքը պաշտպանող գործողութիւնները՝ ընդդէմ ալպանացիներուն, և, այս պատրուակով, Եուկոսլաւիան անգթօրէն ուրակոծել սկսան:

Եւ պատկերացուցէ՛ք՝ որ այսօր, Ս.Շ.Կ. ըսուած կանկաթերներու կազմակերպութիւնը, ամերիկացիներուն կողմէ ամէնէն արդիական զէնքերով զինուած 15,000 հոգինոց ուժ մը կը ներկայացնէ:

Ասոր հետեւանով երբ Եուկոսլաւիա, ՆԱԹՕ-ի նշումով ու ստիպողաբար իր բոլոր ուժերը, նոյնիսկ ոստիկանները շրջանէն ֆաշեց, Քոսովօ-ի Սերպերը, Ալպանացիներուն վայրագութենէն

սարսափած, մեծ մասամբ հեռացան Քոստվո-էն:

Այս ձեւով՝ սերպերուն կողմէ պարպուած Քոստվո-ն, ինքնաբերաբար, միայն ալպանացիներով բնակուած նահանգի մը վերածուեցաւ: Եւ միջոց մը ետք, Սիոնիստ Ամերիկացիներուն ծրագրին համաձայն, Քոստվո-ն Ալպանիոյ պիտի միանայ, և, այս կերպով, Պալեաններու մէջ իսլամական մեծ պետութիւն մը պիտի կազմուի:

Ասիկա առաջին քայլն է, «Մեծն Թուրքիա» մը ստեղծելու ծրագրի նամբուն վրայ առնուած, որուն պիտի հետեւի Պուլկարիոյ և Յունաստանի մէջի դաւանափոխներուն սկսած «ազատագրական» շարժումները: Բայց այստեղ՝ մեր մէջ հարց մը կը ծնի:

Ինչո՞ւ Միացեալ Ազգեր կոչուող կազմակերպութիւնը, արգելիք չեղաւ իրենց մէկ անդամը եղող պետութեան մը՝ Եուկոսլաւիոյ ամերիկացիներուն կողմէ քանդուելուն:

Ինչո՞ւ ամերիկացիներուն կատարած ուժակոծումներուն դէմ, Միացեալ Ազգեր կոչուող կազմակերպութիւնը որեւէ հակազդեցութիւն ցոյց չտուաւ:

Որովհետեւ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան ընդհանուր քարտուղարը՝ Քոֆի Անան ըսուած սեւամորթը, ամերիկացիներուն խամանիկն էր:

Եւ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւնը ամերիկացիներուն ձեռքը խաղալիքի մը վերածողը՝ Ամերիկայի ԱԳ նախարարուհի՝ հրեայ Մատլէն Օլպրայթն էր:

Չեխոսլովաքիա ծնած այս կինը, Ամերիկա գաղթելէ յետոյ, չենք գիտեր ինչպէս, մեծ հարստութեան մը տիրացած՝ Պիլ Քլինթընի նախագահ ընտրուելուն անհրաժեշտ եղող միլիոնաւոր տոլարները կը վնարէ: [Իրականութեան մէջ կը կարծենք, թէ այս դրամը վնարողը, Օլպրայթի ետեւ թաքնուած սիոնիստական կազմակերպութիւնն էր]:

Եւ Քլինթըն, նախագահ ընտրուելէ յետոյ, առ ի երախտագիտութիւն՝ Մատլէնը Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան մօտ Ամերիկայի ներկայացուցիչ նշանակեց: Եւ ան, Մ.Ա.Կ.ի մէջ իր մեծնատիրական կեցուածքով, Կազմակերպութիւնը բոլորովին իր հրամանին ենթակայ մեքենայի մը կը վերածէ:

Եւ նաեւ կը յաջողի Միացեալ Ազգերու այն ստեղծուած ընդհանուր քարտուղար, Եգիպտացի քրիստոնեայ դիւանագէտ Պուրբոս Ղալիին ստիպելու, որ հրաժարի: Եւ անոր տեղ կը նշանակէ՝ բո-

լորովին իրեն ենթակայ սեւամորթ Քոֆի Անանը:

Քլինթընի երկրորդ անգամ նախագահ ընտրուելուն մէջ ալ մեծ դեր ունեցած է Մատէն Օլպրայթը, որ Պիլ Քլինթընի կողմէ, այս անգամ ալ, ԱԳ նախարարուհի կը կարգուի:

Եւ այդ օրէն սկսեալ՝ աշխարհի քաղաքականութեան դեկը՝ այս հրեայ կնոջ ձեռքը կ'անցնի: Եւ ան, Մ.Ա.Կ.ին իրեն ենթակայ խամահիկ մը ըլլալուն լա՛ւ գիտակից՝ 24 Մարտ 1999-թ.ին Քլինթընին կը հրահանգէ, որ հրաման տայ ՆԱԹՕ-ի ընդհանուր սպարապետ, Ամերիկացի հրեայ Զօր. Վեզլի Քլարֆին, որ Եուկուպալիան ումբակոծելու սկսի:

★ ★ ★

24 Մարտ 1999-թ.ը, մարդկային պատմութեան մէջ, բոլորովին նոր և անսովոր շրջանի մը սկզբնաւորութեան թուականն է:

24 Մարտ 1999-թ.ին, մարդկութեան «կենդանական կառոյցը» յաղթեց մարդկութեան «երկնային երազներ»ուն:

Եւ մարդկութիւնը գրեթէ վերածուեցաւ իսկական՝ մեքենայացած կենդանիներու:

Ա՛լ ասկէ յետոյ՝ «իրաւունք», «արդարութիւն», «մարդկութիւն», «խաղաղութիւն» ըսուած խօսքերը, իմաստ և արժէք չունեցող և միայն պատմութեան գիրքերուն մէջ թաղուած սին խօսքեր մնալու սահմանուած են: Եւ մերօրեայ աշխարհին մէջ, ասկէ ետք, կրնան գոյատեւել միայն Ալպանացիներուն, Թուրքերուն, Հրեաներուն նման վայրագ և անգութ ազգեր:

Ռուբէն Սեւակ այս իրականութիւնը յայտնած էր դեռ 1909-թ.ին, մարգարէական նախատեսութեամբ, իր «Զանգակեմ'ը, Զանգակեմ'ը» բանաստեղծութեան մէջ՝

*«Ու կ'իյնայ այն, որ կը ծնկէ վախով.
Զի թուրն աւելի արդար է խաչէն,
Զի կեանքն անո՛նց է միայն, որ քա՛ջ են,
Անո՛նց, որ կ'ապրին ուրիշի մահով...:»*

Լոզան, 2 Յունիս 1909-թ., Ռուբէն Սեւակ
[Հատուած՝ «Զանգակեմ'ը, Զանգակեմ'ը...» բանաստեղծութենէն]:

13 - 7 - 1999

S . O . S .

Ս Փ Ի Ի Ռ Ի Ք Ա Հ Ա Յ Ե Ր՝
Ե Թ Է Հ Ի Մ Ա Չ Օ Գ Ն Է Ք Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ի Ն ,
Ե Տ Ք Ը Շ Ա Տ Ո Ի Շ Պ Ի Տ Ի Ը Լ Լ Ա Յ ,
Ե Ի Դ Ո Ի Ք Պ Ի Տ Ի Ը Լ Լ Ա Ք Հ Ա Յ Ա Ջ Գ Ի Ն
«Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ց Ե Ղ Ա Ս Պ Ա Ն Ը»

Դ ու ւ ք , Ս փ ի ռ ֆ ա հ ա յ եր՝

Թ ու ռ ք ֆ եր ու ն և Ք ի լ ւ ր տ եր ու ն կողմէ Արևմտեան Հայաստանի և Անաթոլիոյ մէջ, դարերէ ի վեր Եղեռնի ենթարկուած Հայ ժողովուրդին բեկորներուն շտաւիղները՝

Ա մ օ ք չ է՞ ճ ե գ ի , հ ա զ ար ան գ ամ ամ օ ք :

Դ ու ւ ք , ի՛նչ շուտ մոռցաք ձեր հայրերուն, ձեր մայրերուն, ձեր հարազատներուն թուրքին ու ֆիւրտին եաթաղանին գոհ երթալը:

Ի՛նչ շուտ մոռցաք ձեր սիրելիներուն, Սուրբոյ անապատներուն մէջ, կաթիլ մը ջուրի կարօտով, կիզիչ աւազներուն վրայ իյնալը անկենդան:

Եւ դուք՝ այդ սուրբ նահատակներուն զաւակները, թոռները, հարազատները, դուք այսօր նստած էք ձեր տունները, հանգիստ կ'ապրիք Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Եւրոպական միւս երկիրներուն մէջ, նաև հիւսիսային Ամերիկայի, հարաւային Ամերիկայի և նոյնիսկ հեռաւոր Աւստրալիոյ տարածքներուն վրայ:

Շատ լաւ գիտենք, թէ սուաջին տարիները, բոլորին նման, դժուար շրջաններ անցուցիք. բայց, իբր հայ, ձեր ցեղային կարողութիւններուն և, մանաւանդ, ձեր աշխատասիրութեան շնորհիւ, այսօր բաւական բարեկեցիկ կեանք մ'ունիք, ընդհանուր առմամբ:

Եւ մանաւանդ, ամենէն կարեւորը՝ չունիք, ձեր հոգիներուն մէջ, «թուրքին եաթաղանին վախը»:

Բայց դո՛ւք, այսօր, պէտք եղած չափով չէք օգներ, մեր վերջին յոյսը եղող Հայաստանին:

Սովետական Միութեան փլուզումէն ետք, գրկուելով ռուսական օգնութենէն, Հայաստանը այսօր, իր փայփայուած տնտեսութեամբ, իսկական ճգնաժամային շրջան մը կը բոլորէ:

Սովետական շրջանին կառուցուած, հայութեան հպարտութիւնը եղող հոյակապ համալիրներուն գրեթէ մեծ մասը, Ազատութեան կեդժո՞ստակայ ԼԵԼՈՆ ՏԷՐ Պետրոսեանի ու իր նմաններուն և անոնց հետեւող խուժանին կողմէ՛ քանդուեցաւ:

Եւ բարգաւաճ Հայաստանը աւերողներէն ցարդ, ոչ ոք, հաշիւ չէ ուզած:

Եւ այսօր՝ իբր թէ, ժողովուրդը ազատ է. բայց՝ անգործ և անօթի:

Եւ շատ, շատ մեծ թիւով հայեր, մանաւանդ երիտասարդներ, զանգուածաբար կը լքեն Հայաստանը և կը գաղթեն ամէն տեղ, ուր կրնան իրենց ընտանիքին ապրուստը ապահովել:

Եւ մենք, սփիւռփահայերս, մեզմէ՛ շատ շատեր, հեռու Հայաստանէն, նստած հանգիստ մեր անկիւնները, փորերնիս կուշտ, գլուխնիս խաղաղ, կ'այսպանենք Հայաստանէն արտագաղթողները: Մեծ-մեծ կը «ջարդենք» և հայրենասիրութեան դաս կու տանք անոնց և, մինչև իսկ, հայրենադաւութեամբ կ'ամբաստանենք զանոնք:

Բայց մենք, սփիւռփահայերս, մենք ի՞նչ կ'ընենք, իբր հայ, մեր այսօրուան տատապող հայրենիքին համար: Ի՞նչ կ'ընենք, որ ճախճախուտի մէջ մխրճուած Հայաստանը փրկուի: Գրեթէ ոչի՛նչ:

Այս հարցին մէջ կ'ուզենք, իբր օրինակ նշել՝ հրեաները:

Հրեաները կը սիրենք թէ ոչ՝ այդ ուրիշ հարց է:

Բայց, հայրենասիրութեան մարզին մէջ, շատ ու շատ դասեր ունինք առնելիք անոնցմէ:

Սփիւռփի մէջ ապրող հրեայ երիտասարդները և, մանաւանդ՝ անոնց հարուստ ընտանիքներու զաւակները, որոշ եղանակներուն Իսրայէլ կ'երթան և հոն «KIBBOUTZ»ի (տեսակ մը KOLKHOZE-համայնական ագարակ) մէջ, մինչև իսկ ծանրագոյն աշխատանքներ կը տանին: Եւ մասամբ ալ, այս ու նման երիտասարդներուն գոհարեր աշխատանքով կերտուեցաւ, այսօրուան կարգապահ և բարգաւաճ Իսրայէլը:

Եւ սփիւռփի մէջ ապրող բոլոր հրեաները, իրենց եկամուտին առնուազն հարիւրին տասը իրենց հայրենիքին՝ Իսրայէլի կը նուիրեն: Եւ իւրաքանչիւր հրեայի տարեկան եկամուտին հիման վրայ, կը ճշդուի անոր վճարելիք տուրքը և այս մէկը կը գանձուի իրմէ կրօնականներուն կողմէ, «Իսրայէլի համար տուրք» անունի տակ: Ասոնք ո՛չ միայն կրօնականներ են, այլ, նոյն ատեն՝ առեւտրական, հաշուազէտ, խորհրդատու և ուղեցոյց՝ ամէն հարցի մէջ: Իրենց

աշխատանքով յաջողած են համայնքը միացնել և անոր իսկական «Առաջնորդները» դառնալ:

Ամէն Շաբաթ օր, հրէական աղօթատեղիները [Սինակոկ] խուռներամ լեցուն են՝ մեծով և պզտիկով: Եւ հիմա մտաբերեցէ՛ք մեր եկեղեցիները, որոնք, ընդհանրապէս, դատարկ կը տեսնէ՛ք արարողութիւններու ընթացքին: Ներկայ հաւատացեալներուն թիւը նուազ է, շատ անգամ, դպիրներու թիւէն:

Արդեօք ո՞վ է այս «հայաշինչ» երեւոյթին պատասխանատուն: Ժողովուրդը, թէ՞ մեր կրօնականները:

Մենք կը հաւատանք, որ գլխաւոր յանցապարտները, մեր կրօնականներն են: Հոգեւորականէ բացի, ամէն բան եղող [բացառութիւնները յարգելի են] և ընդհանրապէս հայկականութեան, հայրենասիրութեան զգացումներէ մեծ չափով զուրկ այս «ծիսակատար»ներն են բուն մեղաւորները:

Այստեղ, պատեհ կը նկատենք նշելը նաև, հրեաներուն աշխատանքի կերպը, անոնց մտայնութիւնը, տրամաբանական կեցուածքը ցոլացնող կարգ մը դէպքեր և երեւոյթներ:

1973-ին՝ Արար-Իսրայէլեան «Քիփուր»ի պատերազմի օրերն են: Սփիւռքի հրեայ բոլոր համայնքներուն մէջ եղածին նման, Փարիզ ալ, հրեայ կրօնաւորները, պատերազմի «արտակարգ» ծախսերուն համար, դրամ հանգանակելու կը սկսին: Եւ այս հոգեւորական գործիչները, իրենց համայնքին մաս կազմողներէն դրամ հանգանակելէ բացի, կ'երթան նաև ոչ-հրեայ անձերու որոնք, իրենցիկներուն հետ, առեւտրական կապեր ունին: Եւ ասոնց կարգին, կը դիմեն Փարիզի հայ վաճառականի մը և իրմէ, Իսրայէլի օգնութեան համար, քան հազար ֆրանք կ'ուզեն:

Հայը, գումարին մեծութեան առջև, կը տատամսի և կ'ըսէ, թէ «Ուզուած գումարը տալու կարողութիւնը չունի»: «Լաւ» - կ'ըսեն հրեայ կրօնականները և կը մեկնին:

Ասոր վրայէն մէկ քանի օրեր կ'անցնին: Եւ այս հայ վաճառականին գործերը, անհաւատալի ընթացքով, կը սկսին նուազիլ: Իսկ շաբաթ մը ետք՝ բոլորովին կը դադրին:

Եւ հայ վաճառականը այն ատեն կը նկատէ, թէ իր բոլոր հրեայ յանախորդները կեցուցած են իրենց ապսպրանքները: Եւ մեր նեղմիտ հայ վաճառականը, հարկադրաբար կը դիմէ հրեաներուն և ներողութիւն կը խնդրէ, և կը յայտնէ պատրաստակամութիւն ուզ-

ուսած դրամը վճարելու:

Բայց իր «անհեռատեսութիւնը», իր վրայ շատ սուղի կը նստի: Քանի որ հրեաները, իր վճարելիք տուրքը, այս անգամ բառասուն հազար ֆրանքի կը բարձրացնեն...:

Այս եղելութիւնը կու գայ կրկին փաստելու հրեաներուն, իրենց դրամի ուժին շնորհիւ, «Աշխարհին տէրը» ըլլալու հանգամանք:

Այստեղ, պիտի ջանանք նշել նաեւ, հրեաներուն իրատեսութիւնը վկայող եղելութիւն մը ևս: Այդ մասին մեզի պատմողը, փարիզաբնակ հայ մըն է. — Խանութիս շէնքին վրայի յարկերէն մէկուն մէջ բնակող հրեայ բարեկամ մը ունիմ, — ըսաւ ան, — որ տունէն դուրս եկած ատեն, շատ անգամ ինծի կը հանդիպի և իրարու հետ կը խօսակցիմք: Վերջերս, օր մը, կրկին ինծի հանդիպած էր: Այդ միջոցին, Իսրայէլի ի նպաստ աշխատող հրեայ կազմակերպութեան մը պատասխանատուներ, գացեր են իր բնակարանը գիմք տեսնելու: Կինը անոնց ըսեր է, թէ՛ «Ամուսինս նոր մեկնեցաւ, բայց ընդհանրապէս վարի խանութը կը հանդիպի. հոն նայեցէք»: Եկան խանութս և տեսնուեցան իրենց փնտոած անձին հետ: Տեսայ, որ բարեկամս «չեք» մը հանեց գրպանէն, ստորագրեց և իրենց յանձնեց:

Անոնց մեկնելէն յետոյ, հրեայ բարեկամս ինծի սա բացատրութիւնը տուաւ. «Այս կազմակերպութիւնը, Իսրայէլի մէջ հանրօգուտ գործեր կը կատարէ: Ինձմէ տասը հազար ֆրանք ուզեցին. ես ալ տուի: Գիտեմ, թէ գումարին կէսը իրենք պիտի իւրացնեն: Բայց, նաեւ գիտեմ, թէ այս դրամին գոնէ կէսը՝ Իսրայէլ պիտի երթայ և իր նպատակին ծառայէ»:

Եւ հիմա, յարգելի ընթերցողներ, մտաբերեցէք շատ մը սփիւռեալ հայերու կեցուածքը: Ատոնք, Հայաստանի չօգնելու համար, ընդհանրապէս պատրուակ մը կը գտնեն ու կ'ըսեն, թէ՛ «Ուղարկուած դրամները Հայաստանի մէջ կը գողնան եղեր, ասոր համար ես դրամ չեմ տար»: Ահա, ա՛յս է հրեային և հայուն տարբերութիւնը: Հրեան՝ իրատես և հայրենասէր է: Հայը՝ ընդհանրապէս փոքրոգի և ազահ:

Շատ անգամ, իմացած ենք հետեւեալ խօսքերը, ինքզինքնին հայրենասէր դաւանող հայերէն եկող. «Հայաստան պիտի երթանք և մեր ձեռքովը պիտի բաժնենք մեր նուէրները կարօտեալներուն»:

Ո՛վ փոքրոգի հայ, դուն ողորմութի՞ւն պիտի տաս հայուն: Հայը, պատմութեան մէջ, երբեք մուրացկան չէ եղած: Դուն, ընդհակառակը՝ հայը մուրացկանութեան պիտի վարժեցնես այս ձեւով:

Եւ ողորմութիւն ստացող հայը վաղը, աւելի պիտի աղփատանայ, և, ի վերջոյ, պիտի ստիպուի արտագաղթել: Հայաստանը, ճահիճէն դուրս գալու համար, սփիւռքի հայութեան միացեալ ուժերով ծրագրուած, իրատես և արդիւնաբեր ներդրումներուն (INVESTISEMENT) պէտք ունի և ոչ թէ ողորմութեան:

Սփիւռքահայ մարդ, հայրենակից՝ Հայաստանի ճգնաժամային այս շրջաններուն, գոնէ այս անգամ, «խելք» դ գործածէ և, հրեաներէն օրինակ առնելով, եկամուտիդ մէկ մասը Հայաստանի տնտեսական փրկութեան յատկացուր: Եթէ հիմա չօգնես Հայաստանին, վաղը շատ ուշ պիտի ըլլայ:

8 Նոյեմբեր 1997-թ ին «Նայիրի»ի մէջ, Հայաստանի կառուցման օգնող գուիցեբահայ բարերար-առեւտրական Տիգրան Ի գմիրլեանի մասին, մեծ գոհունակութեամբ արտայայտուած և իրեն ու իր նման բարերարներու բարի օրինակին հետեւելու մեր մաղթանքը ըրած էինք:

Այսօր, ուրախ ենք տեղեկացնելուս համար, թէ միայն Զուիցերիոյ ժընեւ քաղաքէն, հինգ հայ բարերարներ, հետեւած են Տիգրան Ի գմիրլեանի բարի օրինակին, և Հայաստանի մէջ շատ օգտակար ներդրումներ կատարած են:

Այս բարերարներուն մասին պիտի արտայայտուինք յաջորդ շաբաթներուն:

Բարերար Տիգրան Ի գմիրլեան, շարունակելով իր օգնութիւնը Հայաստանի վերականգնումին, վերջերս երեք միլիոն տոլարի նոր յատկացում մը կատարած է: Եւ ան, իր այս յատկացումը կատարած է, Հայաստանի մէկ շատ կենսական ու անհրաժեշտ մարզին, շատ օգտաբեր, իրապաշտ և հեռատես ծրագրով մը. այն է՝ «Հայաստանի մէջ նոր գործ ստեղծել ու զողները քաջալերելու նպատակաւ, անոնց, շատ պզտիկ տոկոսով, վարկ պիտի յատկացուի»: Այս նախաձեռնութիւնը շատ կարեւոր միջոցառում է, որ կը ծառայէ, տեղական ուժերով, Հայաստանը տնտեսապէս վերականգնելու նպատակին:

Տիգրան Ի գմիրլեան արժանաւոր գաւակն է Կեսարացի Սարգիս և Մարի Ի գմիրլեաններու:

Սարգիս Ի գմիրլեան 1962-թ ի կէսին Պէյրութ հրատարակուած

«ԴԱՏՈՒՄՆԵՐ ՄԵՐ ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ [ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՅՈՒՇԵՐՈՒՍ ԸՆԴՄԷՋԷՆ]» խորագիրը կրող իր գիրքին մէջ, կը պատարակէր այն կուսակցութիւնները, որոնք իրենց կատարած յեղափոխութիւններով, հայկ. «Դատը» դէպի անդունդ առաջնորդեցին:

Այս նիշդ դատող և նիշդ գործող Սարգիս Իզմիրլեանին զաւակը եղող Տիգրան Իզմիրլեանն է այսօր, որ, իր հօրը գծած նամբէն ընթանալով, Հաստանի վերելքին կ'օգնէ՝ իբր փորձառու և, մանաւանդ, որպէս հայրենասէր մեծ առեւտրական:

Մենք, իբր հայ, սրտանց կը շնորհաւորենք Տիգրան Իզմիրլեանը, և կրկին կը մաղթենք, որ Սփիւռքի հայերը հետեւին իր՝ «տիպար հայրենասէր»ի բարի օրինակին:

27 - 7 - 1999

ՍԱՐԳԻՍ ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ

Դ Ա Տ Ո Ւ Մ Ն Ե Ր
Մ Ե Ր Հ Ա Ր Ի Ի Ր Ա Մ Ե Ա Յ
Յ Ե Ղ Ա Փ Ո Ւ Յ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Մ Ա Ս Ի Ն
2
(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՅՈՒՇԵՐՈՒՍ ԸՆԴՄԷՋԷՆ)

1982
ՏԳՐԱՆ ՍՆՈՒՆ
ՊԵՐՏՈՒԹ

Ո՞Վ Է ՀԱՅԸ

«ԱՄԷՆ ԱԶԳ ԻՐ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ ԻՐ ՁԵՌՔԵՐՈՎԸ
ԿԸ ԿԵՐՏԷ, ԻՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ ՁԵՌՔԵՐՈՎԸ»
[1985-թ. 3.2.]

Ամէն ազգ, ընդհանուր առմամբ, իր նկարագրին հայելին եղող առաջնորդներ կ'ունենայ:

Բոլորս ալ գիտենք, և կը հաւատանք, թէ հայ ազգը՝ անձ առ անձ, ամենէն տաղանդաւոր ազգն է:

Բայց, նոյնպէս անհերքելի իրականութիւն մըն է, թէ հայ ազգը, իբր հաւաքականութիւն՝ ամենէն օրինակելի ազգը չէ:

Մանաւանդ՝ վերջին դարերուն հայ ազգը, իբր ազգ գոյատեւելու համար անհրաժեշտ եղող զոհողութիւնը, գիտակցութիւնը և հեռատեսութիւնը չկրցաւ ցուցաբերել:

Այդ շրջաններուն հայ ազգը, իր առաջնորդներուն հետ ձեռք-ձեռքի տուած, դէպի «Գողգոթա» յառաջացաւ:

Այս մասին, մեր ասկէ առաջուան գրութիւններուն մէջ, բաւական երկար արտայայտուած էինք:

Մեր այսօրուան գրութեան մէջ ալ, մօտիկ անցեալի և ներկայ շրջաններու առաջնորդներուն մասին, մեր անձնական մտածումները բացատրելու պիտի ջանանք:

Առանց բացառութեան, բոլորին համար անժխտելի իրականութիւն մըն է, որ վախճանեալ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը՝ Գարեգին Ա., իր կեանքի վերջին շրջաններուն, ինքզինք դրսեւորեց որպէս մեր ամէնէն բարձր մտաւորական արժանիքներու տէր, ամէնէն հմուտ և ամէնէն պերճախօս Կաթողիկոսներէն մէկը:

Բայց արդեօ՞ք, այս բարձր յատկանիշները անձի մը համար բաւարար էին, որ ան յաջողի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան նման կրօնական, բայց նոյնքան ալ քաղաքական հանգամանք ունեցող պաշտօնի մը մէջ:

Շա՛տ յայտնի իրականութիւն մըն է հետեւեալ պարագան՝ Այս բարձր յատկանիշներուն հոյ եթէ, Կաթողիկոս մը, «դիւանագիտութիւն» ըսուած մեծ «ձիրք»ը չունենայ և ազգասիրութիւնը, հայրենասիրութիւնը և դիւանագիտութիւնը իրարու չմիացնէ, իր ազգ-

օգուտ գործունեութիւնը կրնայ ձախողութեան ենթարկուիլ:

Ա՛յս էր պարագան, մանաւանդ առաջին տարիներուն, նաե՛ւ Վազգէն Ա.ին համար, որ 1955-թ.ին Կաթողիկոս ընտրուելէ անմիջապէս յետոյ՝ 1956-թ.ին Լիբանան գնաց, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին ընտրութեան առթիւ, և հոն, իր անփորձութեան պատճառաւ, չկրցաւ արգելիք ըլլալ՝ Շ.Ի.Ա.ին և Դաշնակցութեան՝ Հայ Եկեղեցիին երկուքի բաժանելու համար լարած սաղրանքներուն:

Այս ձախողութեան հետեւանով Վազգէն Ա. Կաթողիկոս, որ մինչեւ 1956-թ., Կիլիկեան Աթոռի նոր Գահակալի ընտրութեան օրը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս էր, Հայ Եկեղեցիին բաժանման պատճառաւ, այլեւս “*de facto*” «Ամենայն Հայոց» ըլլալէ դադրեցաւ:

Սփիւռքի մէջ, Դաշնակցութեան ենթակայ հայ համայնքները նոր Կաթողիկոս մը ունէին և իրենց եկեղեցիներուն մէջ, Յիշատակութիւններուն ընթացքին, Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին անունը չէին տար:

Այս բաժանումը հայ ազգի նկարագրին՝ իբր հաւաքականութիւն, ամենէն տկար կողմերը ցուցաբերող պատահարներէն մէկն է:

1956-թ.էն՝ Հայ Եկեղեցիին բաժանման օրէն սկսեալ, հայրենասէր և գիտակից հայերը, այս մասին ու տեւական, իրենց ցաւը յայտնեցին:

Եւ մանաւանդ՝ ամէն առիթով, մաղթանք յայտնեցին, Հայ Եկեղեցիին միութեան համար:

Բայց արդեօք, Հայ Եկեղեցիին ի՞նչ պատճառաւ և ի՞նչ հեռանկարներով բաժանուած ըլլալուն մասին, մինչեւ այսօր, անկողմնակալ և իրազեկ անձնաւորութիւններու կողմէ, հրատարակութիւններ կատարուած են:

Եթէ չեն եղած, և եթէ Հայ Եկեղեցիին ցաւալի բաժանման իսկական պատմութիւնը մինչեւ այսօր չէ գրուած, այս՝ մեծ կորուստ մըն է հայութեան համար:

Այստեղ ձեր ուշադրութիւնը պիտի հրաւիրենք, շատ կարեւոր իրողութեան մը վրայ:

Երկրորդ Աշխարհամարտէն յետոյ՝ 1955-թ.ին և 1995-թ.ին, էջմիածնի մէջ ընտրուած Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսներուն երկուքն ալ՝ Դաշնակցական շրջանակներու կը պատկանէին:

Առաջինը՝ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսը Ռումանիոյ մէջ, իր երիտասարդութեան շրջանէն սկսեալ, մինչեւ իբր ուսուցիչ, Պուրէշի հայկական վարժարաններուն մէջ դասաւանդած օրերը, Հ.Յ.Դ.ի

շրջանակներուն մէջ գտնուած էր:

Երկրորդը՝ Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին, Դաշնակցութեան ենթակայ կրօնական մը ըլլալը, բոլորին ծանօթ է:

Վազգէն Ա.ի և Գարեգին Ա.ի՝ երկուքին ալ Կաթողիկոս ընտրուիլը, քաղաքական նպատակներով էր:

Բայց այս երկու ընտրութիւններուն քաղաքական նպատակները՝ իրարմէ բոլորովին տարբեր հեռանկարներ ունէին:

Վազգէն Ա. Կաթողիկոսը 1943-թ.ին՝ կուսակրօն վարդապետ ձեռնադրուելէ քանի մը տարի յետոյ, իր նկուն նկարագրով Սովետներուն ուշադրութիւնը կը գրաւէ, և Սովետները 1955-թ.ին, Կաթողիկոսական ընտրութիւններուն, հայկական շրջանակներուն կը թելադրեն՝ Վազգէն Արքեպիսկոպոս Պալեանին թեկնածութիւնը:

Այս ընտրութեան մէջ, Սովետներուն քաղաքական նպատակը՝ Արեւմտեան Աշխարհի և մանաւանդ՝ Դաշնակցական շրջանակի պատկանող Կաթողիկոսի մը շնորհիւ, Սփիւռքի Հ.Յ.Դ.ի շրջանակի հայութեան ալ Սովետական Հայաստանի կողմին դիրքորոշուիլը ապահովել էր:

Բայց C.I.A.ն արգելք եղաւ Սփիւռքի հայութեան, Դաշնակցական քայց հայրենասէր Կաթողիկոսի մը շուրջ ամբողջական հայութեան միասնանալուն: Եւ այդ պատճառաւ C.I.A.ն 1956-թ.ին, Անթիլիասի մէջ, Հայ Եկեղեցին երկուքի բաժնեց:

Բայց, հակառակ այս դաւերուն, Վազգէն Ա. Կաթողիկոս, քանի մը տարի յետոյ, աւելի մեծ փորձառութեան տիրանալով, իր նարտար դիւանագիտութեամբ, Հայաստանի մէջ և մանաւանդ Սփիւռքի հայկական լայն շրջանակներէն ներս, շատ մեծ ժողովրդականութիւն շահեցաւ, և Սփիւռքի հայ ժողովուրդին մեծամասնութիւնը Ս. Էջմիածնի և Սովետական Հայաստանի շուրջ ամփոփեց և անոնց համակիր կեցուածք որդեգրել տուաւ:

★ ★ ★

Գալով Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ին՝ իր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրուելուն քաղաքական նպատակը, առանց մեր բառերը ծամծամելու ըսենք. — Ամերիկեան C.I.A.ի քաղաքականութեան ծառայելու նպատակով էր:

Սովետական Հայաստանը «կործանող» Լեւոն Տէր Պետրոսեա-

նը, 1995-թ.ի Կաթողիկոսական ընտրութիւններուն, իբր թեկնածուներկայացուց Անթիլիասի Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ը: Գարեգին Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրուիլը յաջողցնելու համար, Հայաստանի պետական «ամբենան» շարժման անցուց, այս նպատակաւ այլազան միջոցներու դիմեց և ընտրութեան օրերուն, բացէ ի բաց, Գարեգին Կաթողիկոսին ընտրութեան ի նպաստ արտայայտութիւններ ունեցաւ: Եւ իր շնորհիւ՝ Անթիլիասի Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրուեցաւ: Եւ ան, իր ընտրուած օրէն սկսեալ, C.I.A.ին և ԼԵՆՈՆ ՏԷՐ Պետրոսեանին ֆաղափականութեան հետեւելով, իր ֆարոգներուն մէջ, տեւական Սովետներուն համայնաժար վարչաձեւին դէմ յարձակումներ կատարեց:

Գարեգին Ա. Կաթ.ին նախկին՝ Սովետական վարչաձեւին դէմ ըրած այս ֆարոգչութեան նպատակը՝ Հայաստանի մէջ, Բ. Հանրապետութեան իշխանութեան տարիներու առաւելութիւններուն կամաց-կամաց գիտակցող հայ ժողովուրդին կրկին ընկերվարական վարչաձեւին հակելուն արգելք ըլլալ էր:

Գարեգին Ա., Կաթողիկ ծագում ունեցող ԼԵՆՈՆ ՏԷՐ Պետրոսեանին թելադրութիւններով, C.I.A.ի գործակից Հոռմի Պապին՝ Jean Paul II-ին մերձենալ սկսաւ և Հայ Եկեղեցիին 451 թուականին Քաղկեդոնի եկեղեցական ժողովէն հեռանալով իր անկախութիւնը հռչակելէն 1550 տարիներ յետոյ, առանց Հայ Եկեղեցական ժողովին խորհուրդը առնելու, Հոռմի մէջ, Պապին հետ Հայ Եկեղեցիին՝ վերստին Հոռմի Եկեղեցիին հետ համերաշխելու և միանալու յանձնառութիւնը ստորագրեց:

Աւելին և մեզ համար ամենէն կարեւորը՝ Մոսկուայի Ռուսական Եկեղեցիին դէմ թշնամական ֆաղափականութիւն վարող Պոլսոյ Յունաց Պատրիարքին հետ սերտ կապեր հաստատեց և անոր հրաւերովը, հայ ազգին ցեղասպաններուն՝ Թուրքներուն գրաւած մայրաքաղաքը՝ Պոլիս գնաց:

«Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս»ի տիտղոս կրող հայ կրօնական մը, ինչպէ՞ս կրնար այսֆան անպատասխանատու և ինքնագլուխ կեցուածքներ ունենալ:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս մը՝ ինչպէ՞ս հայ ժողովուրդին նըլազագոյնը՝ հարիւրին յիսունին հաւատացած ընկերվար վարչաձեւին դէմ կրնար արտայայտուիլ:

Ինչպէ՞ս կրնար մոռնալ, որ ինք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս էր, բոլո՛ր հայերուն Կաթողիկոսը: Այդ Հայերը ըլլային անհաւատ կամ հաւատացեալ, համայնավար կամ ուսմկավար: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը բոլոր հայերուն Կաթողիկոսն է՝ անխտի՛ր:

★ ★ ★

Մենք այստեղ, սա բացատրութիւնը տալու ստիպողութիւնը կը զգանք. Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին դէմ այս քննադատութիւնները կատարելով, պիտի չուզէինք այն տպաւորութիւնը ստեղծել, որ մենք՝ նոր վախճանած Կաթողիկոսի մը դէմ կ'արտայայտուինք:

Գարեգին Ա.ին ընտրութենէն միջոց մը ետք, տեսնելով իր ինքնագլուխ և անպատասխանատու դիրքորոշումները, «ՆԱՅԻՐԻ»ի 27 Յուլիս 1996 և 10 Օգոստոս 1996-թ.ի թիւերուն մէջ, Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին դէմ մեր մտածումները շատ յստակօրէն և առանց վերապահութեան յայտնած էինք:

Այստեղ օգտակար կը նկատենք՝ Գարեգին Ա.ին գործունէութեան դէմ 1996-թ.ին, «ՆԱՅԻՐԻ»ի մէջ, մեր գրածներէն հատուածներ մէջբերել. —

«Կոստանդնուպոլսոյ Յունաց Պատրիարքին հետապնդած հակառուս քաղաքականութիւնը, որ Սիոնիստ Արեւմտեան պետութիւններուն Ռուսաստանը փլցնելու ծրագրին առաջին քայլերէն մէկն է, մեր հայ Ազգին համար ալ աղիտալի հետեւանքներ կրնայ ունենալ:

Մենք կը հաւատանք որ Ռուս Ազգին վտանգուիլը կրնայ նոյնքան վնասաբեր ըլլալ հայութեան:

Մանաւանդ որ սա վերջին ամիսներուն, կարգ մը եղելութիւններ եկան և մեր այս մտահոգութիւնը աւելի խորացուցին:

Մեր նորընտիր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, իր արտասահման առաջին այցելութիւնը դէպի Ռումանիա կատարեց:

Յիշենք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Ռումանիա այցին շարժառիթը:

Մայր Աթոռին Գահակալը, այս ուղեւորութիւնը կատարեց, Ռումէն Պատրիարքին հրաւերով, ներկայ ըլլալու համար Ռումէն Պատրիարքութեան Կ. Պոլսոյ Յոյն Պատրիարքութենէն անջատուելուն 100-ամեակի հանդիսութիւններուն:

Բայց, Մոսկուայի Ռուս Պատրիարքը՝ Ալեքսիս, Ռումանիա չէր գացած:

Քանի որ Մոլտաւիոյ ոռւսական եկեղեցիին Մոսկուայի Պատրիարքեան իշխանութենէն հեռանալուն առընչութեամբ, խնդիր ունեցած էին Ռումէն Պատրիարքին հետ:

Յաւելուած՝ հոն ներկայ էր Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Պարթոլոմէոս Ա.ն ալ, որուն և իր գլխաւորած Պատրիարքեան հետ, Մոսկուայի Ռում Պատրիարքիւնը իր յարաբերութիւնները խզած էր, որովհետեւ էսթոնիոյ, Ուկրանիոյ և Մոլտաւիոյ Ռում եկեղեցիները, Մոսկուայի Պատրիարքեանէն անջատուելով, կապուած էին Կ. Պոլսոյ Պատրիարքեան:

Այսինքն՝ Ռումանիոյ մէջ, մեր Կաթողիկոսին ներկայութեամբ, Սիոնիստ արեւմտեան պետութիւններուն ուզած ձեւով հակառուս Ուղղափառ եկեղեցիներու ճակատ մը կը կազմուէր:

Աւելին՝ Կ. Պոլսոյ Յունաց Պատրիարքը մեր՝ Հայ Կաթողիկոսը Կ. Պոլիս կը հրաւիրէր, և Մայր Աթոռին Գահակալն ալ կ'ընդունէր այս հրաւերը:

Այսքանն ալ շահ էր: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Պոլիս պիտի երթար: Այն Կաթողիկոսը՝ որ տարիներով Անթիլիասի մէջ, իր ազգային շունչով լեցուն քարոզներով, ցեղասպան Թուրքին բարբարոսութիւնները և մեր նահատակները չմոռնալ յորդորած էր մեզի, բայց հիմա, ինք ոտք պիտի դնէր ցեղասպան Թուրքին լուծին տակ գտնուող Կ. Պոլիսը:

Եւ յաւելուած՝ ոռւսական եկեղեցիին հետ պայքարի մէջ եղող Կ. Պոլսոյ Յոյն Պատրիարքին հիւրը ըլլալու պիտի երթար:

Կաթողիկոսին այս կեցուածքը, մեզի համար, անհաւատալի և անհասկնալի էր:

Արդեօ՞ք Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի միաբանութեան անդամ ռեւէ կրօնական, Կաթողիկոս ընտրուելու պարագային, Ռում եկեղեցիին հետ խնդիր ունեցող Ռումէն Պատրիարքին հրաւերը, և մանաւանդ՝ Ռում եկեղեցիին դէմ թշնամական կեցուածք բռնած Կ. Պոլսոյ Յոյն Պատրիարքին հրաւերը պիտի ընդունէր:

Եւ ամենէն կարեւորը՝ «Թուրքին լուծին տակ գտնուող քաղաքը՝ Պոլիս «պիտի երթա՞ր»:

Հիմա, մեր ամենախոր համոզումով ըսենք, որ եթէ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի պատկանող ռեւէ կրօնական Կաթողիկոս ընտրուէր, ոչ Ռումանիա պիտի երթար, ոչ ալ Պոլիս:

Եւ նորընտիւր Կաթողիկոսը գնաց Թուրքին լուծին տակ գտնուող

ֆաղաֆը՝ Պոլիս:

Այն Պոլիսը, որուն վրայ, թշնամի Թուրքին, ցեղասպան Թուրքին դրոշակը կը ծածանի:

Այն դրոշակը՝ որ 1915-ի եղեռնին, հայ նահատակներուն արիւնով ծածկուած թրֆական կարմիր դրոշակն է:

Ուրեմն, ո՞ւր ենք մենք հիմա:

Մենք, որ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիին վերամիացման երազը կը տեսնէինք... իբր թէ, Գարգեգին Ա. Կաթողիկոսին ընտրութեամբ, Անթիլիասը պիտի վերադառնար Հայաստանեայց Առաքելական Միաձուլեց եկեղեցիին: Սփիւռքի մէջ, «երկու եկեղեցի, երկու հայութիւն»ին ստեղծած բաժանման ողբերգութիւնը պիտի վերջանար... իբր թէ...: Բայց, ո՞ւր ենք հիմա: Արդեօք էջմիածի՞նք միացաւ Անթիլիասի գաղափարականին:

Այսինքն՝ էջմիածի՞նք ենթարկուեցաւ Անթիլիասի:»

«Վեհափառ Տէր՝

Մեզի երէկի յոյսը տուէ՛ք կրկին, այն յոյսը, զոր ունէինք ձեր ընտրութեան օրը:

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիին միացման յոյսը:

Հայաստանի վերածնունդի յոյսը»:

«Վեհափառ Տէր՝

Դուք՝ երկու նամբաներէն ո՞ր մէկը ընտրած էք՝

Ֆարմասոն Գրիգոր Զօհրապին Թուրքին հետ բարեկամութեա՞ն նամբան: Թէ՞ Վարդանանցի հերոսներուն յոյսերով լեցուն լուսաւոր նամբան»:

10 - 8 - 1999

Ո՛Վ ԹՈՒՐՔ ԽՈՒԺԱՆՆԵՐ՝
ՕՃԱԼԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ «ERMENI PIÇI»
ԸՍԵՐ ԷՔ:
ՕՃԱԼԱՆԻՆ «ERMENI PIÇI» ԸԼԼԱԼԸ
ՉԵՆՔ ԳԻՏԵՐ:
ԲԱՅՑ ԳԻՏԵՆՔ, ՈՐ ԴՈ՛ՒՔ, ԹՈՒՐՔ
ԿՈՉՈՒԱԾՆԵՐԴ, ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՄԲ
ՅՈՅՆԻ ԵՒ ՀԱՅՈՒ «PIÇ» ԷՔ:

Պատմութեան ծանօթ թուականներէն ի վեր, Յոյներու և Հայերու կողմէ բնակուած Անաթոլիոյ մէջ, մինչև 11-րդ դարու վերջաւորութիւնը, մէկ հատ թուրք ըսուած «գագան» գոյութիւն չունէր:

11-րդ դարու վերջաւորութեան, Միջին Ասիայէն թաթարա-մոնկոլական ծագում ունեցող, սոված վայրենիներու ցեղախումբ մը ըլլալով, անոնք խուժեցին Անաթոլիա:

Այս՝ քանի մը տասնեակ հազար հոգի հաշուող ցեղախումբը ինչ-պէ՞ս, 20-րդ դարու վերջաւորութեան, 70 միլիոնոց զանգուածի մը վերածուեցաւ:

Դուք, թուրք կոչուածներդ, մտածա՞ծ էք այս մասին:

Այս «հրաշքը» կարելի եղաւ միայն, ձեր վայրագ իշխանութեան ենթարկուած բնիկ ազգերուն՝ Յոյներուն և Հայերուն, դարեր տեւողութեամբ շարունակուող ջարդերէն փրկուելու միակ միջոցին՝ դաւանափոխ ըլլալուն շնորհիւ:

Անոնք, որոնք դաւանափոխ չեղան՝ ջարդեցիք: Յափշտակեցիք անոնց հարստութիւնը: Առեւանգեցիք անոնց կիներն ու երախաները:

Ինչպէ՞ս կը մոռնաք, որ Օսմանեան բանակները, մինչև 1826 թուականը, միայն «Ենիչերի» ըսուած զինուորներէ կազմուած էին:

Ո՛վ էին այս «Ենիչերի»ները - բոլորն ալ, Օսմանեան Թուրքիոյ իշխանութեան ենթարկուած Քրիստոնեայ Ազգերուն՝ Հայերուն, Յոյներուն և միւս քրիստոնեայ ժողովուրդներուն մանչ զաւակներն էին որոնք, իրենց մանկութեան տարիներուն, Օսմանեան Պետութեան կողմէ պաշտօնապէս «կ'առեւանգուէին» և, մասնաւոր բա-

նակատեղիներու մէջ կը թլփատուէին, ապա կ'իսպամացուէին և «Ենիչերի» ըստած վայրագ զինուորներու կը վերածուէին:

Ինչո՞ւ ստեղծեցիք այս դրութիւնը:

Որովհետև, փոքրամասնութիւն էիք Անաթոլիոյ մէջ:

Այո. չնչին փոքրամասնութիւն մըն էիք՝ վայրենիներէ բաղկացած:

Բայց, ձեր սարսափազդու վարչակարգին շնորհիւ, իշխեցիք, բացարձակ մեծամասնութիւն եղող Հայերուն և Յոյներուն վրայ:

Բնիկ ժողովուրդները, բոլորն ալ, ֆրիստոնեաներ էին: Եւ դուք «ժողովուրդ» չունէիք զինուորագրելու համար: Եւ ձեր իշխանութեան տեսականութիւնը ապահովելու համար, ստեղծեցիք այդ հրէշային դրութիւնը՝ առեւանգուած ֆրիստոնեայ մանուկները դաւանափոխ ընելով, անոնցմէ «Ենիչերի»ներ պատրաստելու դրութիւնը:

Միայն ֆրիստոնեայ պատանիներէ բաղկացած այս «Ենիչերի»ները, բանակատեղիներու մէջ, իրենց տրուած դաստիարակութեամբ, թուրք-գազաններու կը վերածուէին:

Եւ այս դաւանափոխ «Ենիչերի»ներն էին, որ ամենամեծ վայրագութիւնները կը գործէին ֆրիստոնեայ ժողովուրդին դէմ:

Անգլիացի պատմագէտ ARNOLD TOYNBEE (1889-1975), «Ենիչերի»ներու մասին հետեւեալ սարսափազդու բացատրութիւնը տուած է.

«Այս դաւանափոխ «Ենիչերի»ները, կատողած գայլերու նման կը յարձակէին ֆրիստոնեայ ժողովուրդին վրայ: Կը թալանէին անոնց ինչքերը, և զիրենք կը շարդէին անխնայ: Եւ խեղճ ֆրիստոնեայ ժողովուրդը, ընդհանրապէս չէր պաշտպաներ ինքզինքը, այս «Ենիչերի»ներուն դէմ: Որովհետև անոնք գիտէին, թէ այս «Ենիչերի»ները իրենց զաւակներն էին, և կը նախընտրէին թալանուիլ և շարդուիլ, քան թէ պայքարիլ և սպաննել իրենց զաւակները եղող այս «Ենիչերի»ները»:

★ ★ ★

Արդեօք հիմա, Թուրքիոյ դպրոցներուն մէջ, պատմութեան դասերուն, ուսուցիչները ի՞նչ բացատրութիւն կու տան Օսմանեան կայսրութեան մէջ ապրող բնիկ ֆրիստոնեայ ժողովուրդներուն ենթարկուած նակատագրերուն մասին:

Արդեօք կ'ըսեն, թէ Օսմանեան կայսրութեան մէջ իսլամ ժողովուրդին թիւը, բնիկ ֆրիստոնեայ ազգերուն՝ դարերու ընթացքին բռնի դաւանափոխութեան ենթարկուած ըլլալուն պատճառաւ բազ-

մացած է:

Ձե՛նք գիտեք:

Բայց, մեր Պոլիս՝ ուսանողութեան շրջանին (1933-1946), թրփական պատմագրֆերուն մէջ, մանրամասնութիւններով կը տրուէին Օսմանեան պետական մեֆենային այն կառոյցները որոնք, քրիստոնեայ մանուկները դաւանափոխ ընելով, գինուոր և պետական պաշտօնեայ պատրաստելու կը ծառայէին:

Ամէն պարագայի այսօր, այս իրականութիւնները ուրանալ, կարելի չէ: Թէև, թուրքերը, իրենց ի նպաստ չեղող ամէն իրականութիւն, կ'ուրանան:

Այս՝ իրենց «բնածին նկարագիրն է» [ինչպէս որ այսօր կ'ուրանան, Հայ Ազգին դէմ իրենց կատարած Յեղասպանութիւնը]:

Այս մասին, իբր շատ կարեւոր վկայութիւն, այստեղ կ'ուզենք կրկին նշել.

Օսմանեան կայսրութեան պատմութեան մէջ, 1870-թ.ներուն, առաջին անգամ ըլլալով, իր գրութիւններով, իր բանաստեղծութիւններով թուրք ազգայնապաշտութիւնը շատագովող NAMIK KEMAL-ին ըսածները. “CIHANGIRANE BIR DEVLET ÇIKARDIK BIR ASIRETTEN”, «Աշխարհակալ պետութիւն մը մէջտեղ բերինք ցեղախումբէ մը»:

Ո՛վ Թուրքեր, ո՛վ Օնալանին “ERMENI PIÇI” ըսող Օսմանեան կայսրութեան ժառանգորդ, այսօրուան թուրք խուժաններ՝ NAMIK KEMAL-ին ըսած «ցեղախումբը ինչպէ՞ս աշխարհակալ պետութեան վերածուեցաւ: Որովհետև դուք, բունի թրփացուցիք ամբողջ Անաթոլիայի բնիկ Ազգերը՝ Հայերը և Յոյները: Դուք, այսօր, այս թրփացած հայերուն և յոյներուն շառաւիղներն էք:

Կրկին պիտի ըսենք՝ Օնալանին համար “ERMENI PIÇI” ըսեր էք:

Օնալանին “ERMENI PIÇI” ըլլալը չենք գիտեք:

Բայց գիտենք, որ դո՛ւք, թուրք կոչուածներդ, մեծամասնութեամբ, Յոյնի և Հայու «PIÇ» էք:

★ ★ ★

1985-թ.ներէն ի վեր, իբր սրտցաւ հայ մը, մեր գրութիւններով, հայ առաջնորդներուն կատարած սխալներուն պատճառաւ, Հայ Ազգին ենթարկուած ողբերգութիւնները, մեր հասկցած ձեւով բացատրելու կը ջանանք:

Մենք, այս գրութիւններով [ինչպէս որ ասկէ առաջ ալ ըսած էինք],

ոչ գրագէտ, ոչ ալ պատմագէտ ըլլալու յաւակնութիւնը ունինք:

Եւ մասնաւորապէս՝ չունինք հայագիտութեան ամպիոն սարժնալու մեծամտութիւնը:

Այս գործը կը ձգենք Սփիւռքի այն մեծապատիւ հայագէտ-գրողներուն, որոնք, փոխանակ գրութեան մը բովանդակութեան, մասնաւորապէս «միտք բանի»ին վրայ կեդրոնանալու, կը ծանրանան ուղղագրական սխալներուն և քերականական կառոյցին վրայ:

Անոնք կը մոռնան, Սփիւռքին ներկայ իրականութիւնները:

Կը մոռնան, որ Սփիւռքի հայութեան [ընդհանուր առմամբ] հարիւրին իննսունը հայերէն չի խօսիր:

Կը մոռնան, որ Սփիւռքի հայութեան հարիւրին իննսունըհինգը, հայերէն լաւ կարդալ ու գրել չի գիտեր:

Ալ ո՛ւր կը մնայ անսխալ և քերականական օրէնքներուն համապատասխան գրելը:

Պիտի խնդրենք հայ գրողներէն, որ չնմանին այն յոյն կրօնականներուն, որոնք, 29 Մայիս 1453-թ.ին, թուրքերուն Պոլիսը գրաւած օրը՝ իրենց շուրջը կատարուած ողբերգութեան հանդէպ անտարբեր, վանքերուն մէջ կը վիճարանէին, թէ՛ հրեշտակները «արո՞ւ» են, թէ՞ ոչ «էգ»:

Մենք կը հաւատանք, թէ Հայաստանի այս դժուար և թշուառ օրերուն Սփիւռքի հայ կրօնականը, հայ առաջնորդը, հայ մտաւորականը, գլխաւոր միակ պարտականութիւն մը ունի՝ Սփիւռքի հայութիւնը խրախուսել, որ Հայաստանի վերականգնման աշխատանքներուն իր անմիջական մասնակցութիւնը բերէ:

Մենք, այստեղ, օգտակար և այժմէական կը նկատենք նշել՝ 1985-թ.ին հրատարակուած մեր «Ռուբէն Սեւակ Եւ Փրցուելիք Ուղեղներ» գիրքէն հետեւեալ հատուածը.

«Հայ մամուլի վարիչներ, գրողներ, մտաւորականներ և մանաւանդ կրօնական քարոզիչներ, դուք ուղեղներն էք հայ ժողովուրդին:

Յուցուցէք խելքի, տրամաբանութեան ճամբան Հայ Սփիւռքին:

Ձեռներնիդ խիղներնուդ վրայ դրէք, և նոտներնիդ հողին վրայ, հայրենի հողին վրայ:

Միայն Մայր Հայրենիքի հողն է իրականը և յաւիտեանը:

Դո՛ւք պիտի ըլլաք, վաղուան հայութեան ստեղծիչը»:

★ ★ ★

Այսօր, կրկին ու խոր ցաւով, պիտի հառաչեմ՝

Անէ՛ծֆ, ա՛յն սփիւռֆահայերուն, որոնք, ճգնաժամային այս շրջաններուն, Հայաստանին չեն օգներ:

Անէ՛ծֆ, Սփիւռֆի այն հայ կրօնականներուն, որոնք, Հայաստանին օգնելու համար, ժողովուրդը չեն խրախուսեր:

Անէ՛ծֆ, Սփիւռֆի այն հայ կուսակցութիւններուն, որոնք իրենց հատուածական հեռանկարներով, Հայաստանին օգնելու համար, միասնական աշխատանք չեն տանիր:

Անէ՛ծֆ, Սփիւռֆի այն հայ թերթերուն, որոնք, իրենց գրութիւններով, Սփիւռֆի հայութիւնը Հայաստանին օգնելու չեն հրաւիրեր:

Եւ Անէ՛ծֆ, Սփիւռֆի այն գրողներուն, որոնք, հայ ժողովուրդին Հայաստանի մէջ ենթարկուած ողբերգութեան կոնակ դարձուցած, «օղ»ի, «ջուր»ի ու «ծաղիկ»ի մասին գրութիւններով, իրենց «Ես»ը կը փառաբանեն:

Եւ փա՛նֆ ու պատի՛ւ՝ մեծ և պզտիկ այն բոլոր բարերարներուն, որոնք իբր հայ, գիտակից իրենց հայրենասիրական պարտականութեան, կ'օգնեն Հայաստանին և ներդրումներ կը կատարեն Հայաստանի մէջ:

Կեցցե՛ն այն համեստ հայ ընտանիքները որոնք, իրենց կարողութեան չափով, կ'օգնեն Հայաստանին:

Կեցցե՛ն Ալէֆ Մանուկեան, Գրբ Գիրգորեան, Յովնանեան, Տիգրան Իզմիրլեան և իրենց նման ռաիվիրայ բարերարներ, որոնց Հայաստանի մէջ կատարած ներդրումները, կենսական հանգամանք ունին:

Կեցցե՛ն այն անանուն հայ բժիշկները, նարտարագէտները, մասնագէտները որոնք, իրենց տարած աշխատանքով, կ'օգնեն Հայաստանի վերակառուցման:

Եւ կեցցե՛ն այն հայ գրողները, որոնք իրենց հոգիներուն մէջ ունենալով հայկական պատասխանատուութեան զգացումը, իրենց գրիչով, անգին ծառայութիւն կը մատուցանեն Հայաստանի վերելին:

★ ★ ★

1985-թ.ներէն ի վեր, մեր գրութիւններուն մէջ, կը պաշտպանեն մասնաւորապէս հետեւեալ գաղափարները.

1.— Մայր Հայրենիքը՝ Հայաստանը ամէն բանէ վեր:

2.- Վարդանանցի հերոսներուն անձնագոհութեան ոգին՝ ուղեցոյց է մեզի, Հայրենիք, Հայութիւնը պաշտպանելու համար:

3.- Ռուբէն Սեւակի գաղափարները և հերոսական նահատակութիւնը օրինակ են բոլոր հայ «հոգի»ներուն, վերջին դարուն մէջ ապրած, իբր իսկական Սուրբ մարգարէներ:

4.- Ապագային սխալներ չգործելու համար, անցեալի մէջ գործըւած սխալները լաւ գիտնալ և ընդունիլ:

5.- Միայն խելքի և տրամաբանութեան ճամբան ընտրել:

6.- Միացեալ ուժերով պայքար՝ մեր իրաւունքներուն տիրանալու համար:

7.- Ճանչնալ բարեկամը և թշնամին:

8.- Մեր թշնամիին թշնամին՝ մեր բարեկամն է:

9.- Փորձուածը՝ կրկին չփորձել:

10.- Թուրքին ո՞վ ըլլալը, ի՞նչ ըլլալը և ի՞նչ ըրած ըլլալը լաւ գիտնալ:

Մեր հետեւեալ գրութիւններուն մէջ, հակիրճ ձեւով պիտի ջանանք անդրադառնալ ա՛յն հրատարակութիւններուն, որոնք մեր գաղափարներուն զուգահեռ տեսութիւններ կը բովանդակեն:

Պիտի անդրադառնանք նաեւ այն հրատարակութիւններուն, որոնք հայրենասիրական «ոգի»ով գրուած են, և «հայկականութեան» կը ծառայեն:

Այստեղ կ'ուզենք նախ նշել, պատմաբան Յովհաննէս Ինճիկեանին «Սոցիալական Հոգեբանութիւնը եւ Ցեղասպանութիւնը» վերտառութեամբ, 1995-թ.ին Երեւան հրատարակուած գիրքը:

Հայկական ցեղասպանութեան պատմութեան համար, շատ կարեւոր ուղեցոյց մը եղող այս գիրքը, պատմագիտական մեծ հմտութեամբ պատրաստուած, բայց, նոյն ատեն, հայոց դէմ կատարուած ցեղասպանութեան դէմ ընդվզումով և ազգասիրական «ոգի»ով գրուած է: Խ. Հայաստանի նախկին ԱԳ նախարար Զոն Կիրակոսեանին գաղափարակից ընկերը և գործակիցը եղող պատմագէտ Յովհաննէս Ինճիկեանին այս գիրքը, հեղինակին 1990-թ.ին մահէն յետոյ, իր տղուն՝ Ռուբէն Ինճիկեանին հովանաւորութեամբ հրատարակուած է:

Մենք, իբր հայ, շնորհակալութիւն կը պարտինք Ռուբէն Ինճիկեանին, այս գիրքին հրատարակութեան սատարած ըլլալուն համար:

★ ★ ★

1999-թ.ի առաջին ամիսներուն, Երեւանի մէջ հրատարակուեցաւ բժիշկ Կարպիս Պորանեանի յուշերը:

«Վերապրելով Անցեալը» վերտառութիւնը կրող այս գիրքը, 1915-թ.ի Եղեռնին զոհ նահատակի մը տղուն պատմութիւնն է:

Կեանքի պատմութիւնն է հայու «խլեակ»ի մը որ, ջարդէն մագապուրծ ազատուելէ յետոյ, կը վերապրի Գորֆու կղզիին մէջ, ուսումը կը շարունակէ Վենետիկի Միխիթարեաններու վարժարանը, յետոյ կը յաճախէ բժշկական համալսարան և, ի վերջոյ՝ կը վկայուի մանկարոյժ բժիշկ:

Տառապալից կեանքի պատմութիւն մը՝ որ, ի վերջոյ, յաջողութեամբ կը պսակուի:

Հայու վայել յաջողութիւն մը՝ որուն գաղտնիքը հայուն երակներուն մէջի «հայկական “GENE”ներուն» մէջ պէտք է փնտռել:

Այսօր, 83 տարեկան եղող բժիշկ Կարպիս Պորանեանի «Յուշերուն» մէջ, մեզի ամենէն շատ տպաւորող պատահարներէն մէկը հետեւեալն է- Գորֆու կղզիին իտալական վարժարանին մէջ, Կարպիս Պորանեանին բացառիկ յաջողութիւնը տեսնող կաթոլիկները և բողոքականները, Կարպիսին մօր՝ Տիկին Սիրանոյշ Պորանեանին կը դիմեն, որ իր գաւակը՝ Կարպիսը բարձրագոյն վարժարան մը ուղարկեն:

Բողոքականները Ամերիկա կ'ուզեն դրկել, որ բողոքական պատուելի պատրաստեն Կարպիսը: Կաթոլիկներն ալ՝ Հոռմ, Կաթոլիկ վարդապետ պատրաստելու համար:

Տիկին Սիրանոյշ Պորանեանին համար, այս մէկը մեծ բախտաւորութիւն է: Պանդոկի մէջ կատարած ծանր աշխատանքը վերջ պիտի գտնէ:

Բայց Տիկին Սիրանոյշ Պորանեան կը մերժէ թէ՛ կաթոլիկները և թէ՛ բողոքականները: Կը նախընտրէ շարունակել իր տփնաջան աշխատանքը, որ կարենայ «Հայ» պահել Կարպիսը:

Մենք կը հաւատանք, որ Հայ Ազգը, դարեր տեսող թրփական ջարդերուն ու բարբարոսութիւններուն դէմ իր կարենալ տոկալը, հայ մայրերուն կը պարտի՝ Տիկին Սիրանոյշ Պորանեանի նման առաքինի մայրերուն:

24 - 8 - 1999

Ո՞Վ Է ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ ԱՊՐՈՂ ՀԱՅԸ

1.- ՊՈԼՍԱՀԱՅԵՐԸ ԻՆՔՉԻՆՔՆԻՆ ԹՈՒՐԳԻՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑ, ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՀԱՅ ԿԸ ՆԿԱՏԵՆ:

2.- ՍՓԻՒՌԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԱՆՈՆՔ «ՊՈԼՍԱՀԱՅԵՐ» ԵՆ:

3.- ԻՍԿ ԹՈՒՐԳԵՐԸ ԱՆՈՆՑ «ERMENI GÂVOUROU» ԿԸ ԿՈԶԵՆ:

4.- ՄԵԶԻ ՀԱՄԱՐ ԱԼ ԱՆՈՆՔ, ՇԱՏ ՔԻԶ ԲԱՅԱՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ, ՍԿՍԵԼՈՎ ԻՐԵՆՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԷՆ ՈՒ ՀԱՍՆԵԼՈՎ ԱՄԷՆԷՆ ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆԻՆ, ԲՈԼՈՐՆ ԱԼ, «ԲԱՐՁՐԵԱԼՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅՆ ԿՈՂՄԷ» ՀԱՅ ԱԶԳԻՆ ԳԼԽՈՒՆ ՏՐՈՒԱԾ «ՓՈՐՁԱՆՔՆԵՐ» ԵՆ:

ՄԵՆԲ, նախախնամութեան հաւատացողը չեմք, և չեմք ուզեր ալ հաւատալ:

Բայց, տեղ մը կը ստիպուիմք մտածել՝ տեսնելով դարերէ ի վեր հայ ազգին պատճառուած անիրաւութիւնները և դժբախտութիւնները, հարց կու տանք մեմք մեզի. «Արդեօ՞ք, հայ ազգը, անիծուած ազգ մըն է»:

Արդեօք ի՞նչ էր հայ ազգին «յանցանք»ը, «սխալ»ը և կամ «մեղք»ը, որ ան ա՛յս աստիճան տառապանքներու ենթարկուեցաւ և, դեռ մինչեւ այսօր ալ, կ'ենթարկուի:

ՄԵՆԲ կը հաւատանք, որ հայ ազգին մեծագոյն յանցանքներէն մէկը՝ «դիւրահաւատ» ըլլալն է:

Հայ ազգը, իր ամբողջ էութեամբ, հաւատաց «Քրիստոս»ի կրօնքին:

Եւ իր «սուրը» վար դրաւ ու անոր տեղ, Քրիստոսին խաչը բարձրացուց:

Միջնադարեան Եւրոպացի պատմագիր մը կը յիշատակէ՝ «Հայ գիւղացիները, իրենց գիւղերուն վրայ խուժող բարբարոսներուն սուրերուն դէմ, խոր հաւատով Քրիստոսին Աւետարանը կը բարձրացնէին՝ իբր վահան»:

Հայերը, այն աստիճան սրտանց կապուած էին Քրիստոսի կրօնքին, որ հետեւեալ դէպքը գաղափար մը կու տայ, այս ծայրայեղ «ենթակայութեան» մասին:

Քրիստոսէ յետոյ՝ հազար թուականներուն, հայ հոգեւորականնե-

րուն կողմէ ժողովուրդին մէջ տարածուած համոզում մը կար, թէ հազար թուականին, Քրիստոս կրկին պիտի յայտնուէր երկրի վրայ:

Եւ ժողովուրդը, երկիւղածութեամբ կը սպասէր, Քրիստոսին գալուստը:

Եւ այդ օրերուն, անբնական ձայներ կը լսեն. հողին կը ծոին, ականջնին կը դնեն և մտիկ կ'ընեն, հասկնալու համար այդ ձայներուն բնոյթը և կը կարծեն, թէ Քրիստոսի գալուստին նշաններն են անոնք:

Բայց յետոյ կ'անդրադառնան, որ ձիերու սմբակներու ձայներն են:

Եւ Յիսուսի տեղ, թուրանական խուժանները կու գան Հայաստան:

Այստեղ պիտի ջանանք նշել, թաթարական հրոսախումբերուն Հայաստան խուժել սկսելէն յետոյ, հայ իշխաններուն և հայ ժողովուրդին գործած մահացու սխալներէն մէկ քանին:

Վասպուրականի Սենեֆերիմ-Յովհաննէս թագաւորը, չկարենալով Թաթարներու յարձակումները ետ մղել, Բիւզանդիոնի Վասիլ Բ. Կայսրին հետ կը համաձայնի և Վասպուրականի տարածութիւնը, իր 8 ֆաղաֆներով, 24 բերդերով և չորս հազար զիւղերով, կը յանձնէ Բիւզանդական կայսրին, և ասոր փոխարէն կ'առնէ Սեբաստիոյ նահանգը: Թաթարական յարձակումներէ հեռու, ապահով տեղ մը կը նկատէ այս շրջանը, և կը գաղթէ հոն իր արհունիֆով և ութսուն հազարի շուրջ զօրով:

Կրնանք երեւակայել՝ հայ թագաւոր մը, որ իր վախկոտութեան պատճառաւ, կը ծախէ իր հողերը նենգ Բիւզանդական կայսրին ու կը փախչի իր հայրենիքէն:

Բայց, ինչի՞ կը ծառայէ, իր այս կատարած դաւանանութիւնը: Քանի որ, միջոց մը յետոյ, թաթարական խուժանը Սեբաստիա ալ կը հասնի:

Պոլիս, մեր աշակերտութեան շրջանին, թրփական պատմութեան դասագիրքերուն մէջ, հայուն անունը գրեթէ չէր յիշատակուեր:

Թուրքերը, այս ձեւով, կ'ուրանային հայ ազգին գոյութիւնը:

Միայն երկու տեղ յիշատակուած կը տեսնէինք «Հայ» անունը:

Մէկը՝ Թամերլանին [Լենկթիմուր] 1400-թ.ներուն [Ք.Ն.] Անաթոլիա խուժած շրջանին կը վերաբերէր:

Միւսն ալ՝ Քազըմ Գարապեգիրին 1920-թ.ին, հայերուն վրայ կատարած յարձակումներուն առիթով:

Այստեղ պիտի նշենք միայն, Թամերլանին Անաթոլիոյ մէջ կատարած յարձակումներուն շրջանին, հայոց դէմ անոր գործադրած սարսափելի արարքներուն մասին գրուածները. «*Թամերլան, Սեքաստիոյ մէջ, հինգ հազար հայ ճիաւոր զինուորները, ողջ-ողջ փոսերուն մէջ թաղեց*»:

Երբ հայ թագաւոր մը, իր հողերը և իր ժողովուրդը կը լքէ և կը փախչի, աւելի ապահով տեղեր հաստատուելու համար, անտէր մնացած ժողովուրդը ի՞նչ կ'ընէ:

Ժողովուրդն ալ կը փախչի իր հայրենի հողերէն և կ'երթայ հոն, ուր որ կրնայ:

Սենեֆերիմ Թագաւորը, առաջին պատասխանատուն է, 11-րդ դարէն սկսեալ, Հայաստանի կամաց-կամաց ֆայֆայման:

Այդ թուականէն յետոյ հայերը, փչող հովէն ֆշուող տերեւներունման, ցրուեցան ամէն կողմ՝ Մոլտաւիա, Լեհաստան, Կիլիկիա և, մանաւանդ՝ Անաթոլիոյ լայնատարած հողերուն վրայ:

Երբ, 29 Մայիս 1453-թ.ին, Օսմանեան Սուլթանը՝ Մէհմէտ Բ., տարիներ տեւող պաշարումէ յետոյ, գրաւեց Կոստ. Պոլիսը, սատանայական խորամանկութեամբ, յոյներուն դէմ իբր հակակշռիչ ուժ, Անաթոլիոյ զանազան մարզերուն մէջ գտնուող հայերը Պոլիս բերել տուաւ: Բայց, ո՛չ թէ մեր սել աչքերուն համար: Որովհետեւ, այդ տարիներուն, բաւականաչափ թուրք ժողովուրդ գոյութիւն չունէր Անաթոլիոյ մէջ:

Եւ, Պոլիս և շրջակայքը հաստատուած հայերը որպէսզի աւելի ֆաջալերէ, Պրուսայէն Պոլիս բերել տուաւ Յովակիմ Եպիսկոպոսը:

Եւ Պոլսոյ Սամաթիոյ թաղին մէջ գտնուող Բիւզանդական եկեղեցին, ասոր ֆովը գտնուող պատմական վանքը, մէկ խօսքով՝ ամբողջ համալիրը յոյներէն առնելով, այսինքն՝ բռնագրաւելով, հայերուն տուաւ և հոն հաստատեց, առաջին անգամ ըլլալով, նախ հայկական Եպիսկոպոսարան մը որ, միջոց մը յետոյ, Պոլսոյ հայոց Պատրիարքարանի վերածուեցաւ 1461-թ.ին, Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէտի հրովարտակով՝ իբր հակակշռիչ կեդրոն, Յունաց Պատրիարքութեան դէմ:

Այդ Յովակիմ եպիսկոպոսը ի՞նչ աստիճանի «Քրիստոնէական խիղճ», աւելի ճիշդ՝ աւազակներու յատուկ խիղճ ունեցած ըլլալու էր, որ յոյներէն բռնի առնուած այս եկեղեցին իւրացուց և հայկական եկեղեցիի վերածեց:

Մենք կը հաւատանք, որ Սենեֆերիմ թագաւորէն յետոյ, հայ ազգին դէմ մեծագոյն դաւադիրը կատարողը, այս Յովակիմ եպիսկոպոսն է, որ Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէտին լարած ծուղակը ինկաւ:

Եւ այս Պոլսոյ Պատրիարքութիւնն է, որ 1453-էն մինչեւ 1915-թ. և 1923-թ.էն մինչեւ այսօր, Օսմանեան Կայսրութեան և յետոյ թրքական պետութեան հլու, հնազանդ գործակալը եղաւ: Այս Պոլսոյ Պատրիարքութիւնն է, որ դարերու ընթացքին իր կատարած ազգավնաս գործունէութեամբ, հայ ազգին այսօրուան խղճալի վիճակին հասնելուն գլխաւոր պատասխանատուներէն մէկը եղաւ:

Այս Պոլսոյ Պատրիարքութիւնն է, որ Պոլիսը՝ հայ ազգին անպաշտօն մայրաքաղաքի վերածեց, ի վնաս հայուն բուն հայրենիքին:

Պոլսոյ այս Պատրիարքութեան շուրջ հաւաքուեցան բոլոր հայկական կազմակերպութիւնները, ի վնաս հայուն բուն հայրենիքին:

Մինչեւ 1453-թ., Պոլսոյ Օսմանցիներուն կողմէ գրաւումը, Պոլսոյ մէջ հայկական գաղութ մը գոյութիւն չունէր: Այս Պատրիարքութեան հաստատումէն յետոյ, օգտուելով նաեւ Պոլսոյ Օսմանեան Կայսրութեան կեդրոն ըլլալու առաւելութիւններէն, Հայաստանի արդէն նօսրացած ժողովուրդը, օրէ օր աւելի լքեց հայրենի հողերը և հաստատուեցաւ Պոլիս:

Եւ այս ձեւով Պոլիս վերածուեցաւ հայութեան ամենահոծ կեդրոնին, ի վնաս հայուն բուն հայրենիքին՝ Հայաստանին:

Եւ 1915-թ.ին Թուրքերը օգտուեցան հայ ժողովուրդին իր հայրենի հողերուն՝ Արեւմտեան Հայաստանի մէջ ցիրուցան վիճակէն և, շատ դիւրութեամբ հաւաքեցին, ւախրեցին և շարդեցին հայ ժողովուրդը:

29 Մայիս 1453 թուականը, թուրքերուն Պոլիսը գրաւելուն թուականն է:

Այս թուականը, Յոյն ազգին համար, ամենամեծ սուգի օրն է:

Իսկական հայրենասէր հայերուն համար ալ, Պոլսոյ Պատրիարքութեան հիմնադրութեան թուականը՝ իսկական սուգի օր մըն է:

Որովհետեւ, այդ օրէն սկսեալ, հայ ազգին ճակատագիրը տրուեցաւ Թուրք սուլթաններուն ձեռքը:

Եւ Թուրք սուլթանները, Աթոռի հիւանդ այս հայ պատրիարհները իրենց «ֆիթ»երնէն բռնելով, հայ ժողովուրդը ուզած տեղերնին առաջնորդեցին...

Եւ տարին մինչեւ 24 Ապրիլ 1915-թ.ի գերեզմանը:

★ ★ ★

Պոլսոյ Պատրիարհութեան համար մեր այս ըսածները՝ իրենց արտին մէջ քիչ մը հայրենասիրական զգացում ունեցող հայերուն համար, անժխտելի իրականութիւններ են:

Հայրենասէր հայեր՝

Մտածեցէ՛ք, պահ մը, թէ Եղեռնէն առաջ հայուն «դրախտ»ը նկատուած նախկին Պոլիսը, այսօր ի՛նչ վիճակի հասած է:

Այսօր, Պոլսոյ մէջ ապրող հայերը, քանի մը տասնեակ տարիներ յետոյ, բոլորովին թրքանալու նամբուն մէջ պիտի գտնուին:

Եւ այս մասին, իբր վկայութիւն, պիտի նշեմք, նոյնիմէն՝ այսօրուան Պոլսոյ Պատրիարհ Մեսրոպ Արքայս. Մութաֆեանին ըսածները:

Ան, Օգոստոս 1999-թ.ին, Պոլսոյ Պատրիարհարանին մէջ, Պոլսոյ հայկական թերթերուն՝ «Մարմարա», «Ժամանակ» և «Ակօս» թերթերուն խմբագիրներուն, ի մէջ այլոց, հետեւեալ տեղեկութիւնները տուած է:

«Խորհրդակատարութիւններէ եկած հասոյթը նուազած է: Անցեալ տարի միայն 250 երախաներ մկրտուեցան և ասոնց ալ 60 տոկոսը խառնածին էին: Այս անկումային թիւը արդէն ցոյց կու տայ, թէ որքա՛ն տարածուն դարձած է խառն ամուսնութիւնը»:

Պատրիարհին յայտնած այս 60 տոկոս «խառնածին» մկրտութեան իմաստը ի՞նչ է՝ գիտե՞ք: Այս ըսել է թէ...

«Պոլսոյ մէջ հայ երիտասարդներուն և երիտասարդուհիներուն 60 տոկոսը թուրքերու հետ կ'ամուսնանան»:

Բայց, Սրբազան Հայր՝ ինչո՞ւ կը զարմանաք, որ հայ երիտասարդներուն և երիտասարդուհիներուն թուրքերու հետ ամուսնութեան համեմատութիւնը, վաթսուն առ հարիւրի հասած է:

Սրբազան Հայր՝ Հայերը սփանչելի ասացուածք մը ունին՝

«Ի՞նչ ՈՐ ՑԱՆԵՍ, Ա՛ՅՆ ԿԸ ՀՆՁԵՍ»:

Դուք և Պոլսոյ մտաւորական դասակարգը, հայկականութեան տեսակէտով, ի՞նչ տուիք, աւելի ճիշդ՝ ի՞նչ կրնաք տալ այս երի-

տասարդներուն, որ կարենան «Հայ» մնալ: Ոչի՛նչ: Եթէ ուզէ՛ք իսկ, չէ՛ք կրնար տալ: Թուրքը չի ձգեր՝ որ շատ առաջ երթա՛ն:

Սրբազան Հայր՝ դուք, անձնապէս, շատ բարձր մշակութային պաշար ունեցող մէկը կրնա՛ք ըլլալ: Բայց, մեզ հետաքրքրողը, այս հարցը չէ:

Մեզ հետաքրքրողը՝ Պոլսոյ Պատրիարքութիւն կոչուող այս խարխուլ Աթոռին, մինչեւ հիմա հայ ազգին պատճառած վնասներն են:

Մեզ հետաքրքրողը՝ այս խարխուլ Աթոռին, ասկէ յետոյ ալ հայ ազգին պատճառելիք վնասներն են:

Նայեցէ՛ք, Սրբազան Հայր...

Պատրիարք ընտրուելէ յետոյ, ինչո՞ւ այս աստիճան կը խոնարհի՛ք թուրքերուն առջեւ:

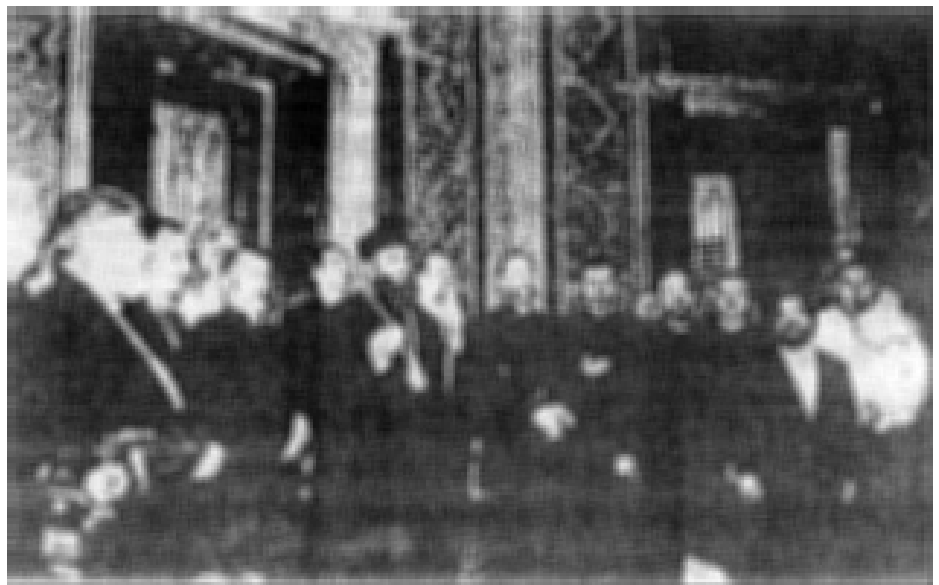
Ինչո՞ւ, այս աստիճան, շողոփութիւն կ'ընէ՛ք անոնց: Ո՞վ կը ստիպէ ձեզի: Գարեգին Գազաննեան Պատրիարքը շատ աւելի զուսպ և քաջ կեցուածք ցուցաբերած էր թուրքերուն հանդէպ...:

Բայց, վերջերս ձեր ըրածը, ոչ մէկ Պատրիարք ըրած է մինչեւ այսօր: Երբ կարդացի՛նք այս մասին՝ հաւատալ չուզեցի՛նք:

22-5-1999-թ.ին Պոլսոյ մէջ, Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէտ-ին դամբարանը՝ (TURBE) գացեր է՛ք, մեծ շքախումբով:

Դամբարանին մէջ ջերմիկ աղօթք և Ֆ ա թ ի հ ի ն երախտագիտ ու թ ի լ ն յայտներ է՛ք, Պոլսոյ Պատրիարքութիւնը հիմնած ըլլալուն համար:

Այս ի՛նչ «պնակալի-գութիւն» է,

Աղօթք և ծաղկեպսակ Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէտի դամբարանին վրայ առ ի... երախտագիտութիւն: Պոլսահայ օրաթերք մըն ալ, թձնան-ժով, եղածը կը նկատէ՛ «յաջողութիւն» և «շնորհաւորելի»:

Սրբազան Հայր: Ինչո՞ւ ըրի՜ք այս նողկալի բանը, այս ի՛նչ «Աթոռի Հիւանդութիւն» է:

Ասկէ յետոյ, ինչպէ՞ս հայ երիտասարդներուն վրայ կրնա՜ք յոյս դնել, որ անոնք հայ կրնան մնալ, երբ դուք կը նոյնանա՜ք թուրքերուն հետ:

★ ★ ★

Նայեցէ՛ք Սրբազան՝ դուք և ձեր մանկաւիկները, ինչ որ կ'ուզէ՜ք, ըրէ՛ք Պոլսոյ մէջ: Որչափ որ կրնա՜ք քամակ ծոեցէ՜ք, շողո՞փութութիւն ըրէ՜ք Պոլսոյ մէջ թուրքերուն:

Բայց, Պոլսոյ մէջ մնացէ՜ք: Պոլսէն դուրս մի ելլէ՜ք: Ոտք մի՛ կոխէ՜ք երբեք Սուրբ Էջմիածին, և ՁԵՐ ԹՐԳԱՍԻՐՈՒԹԵԱՄԲ՝ ՄԻ ԱՂՏՈՏԷՔ ԱՅՍ ՍՈՒՐԲ ՎԱՅՐԸ:

7 - 9 - 1999

“ VOUS CONSTATEZ LA,
L'INFLUENCE PUISSANTE
ET NOCIFE DU LOBBY JUIF EN FRANCE”

(17-5-1995) FRANÇOIS MITTERAND

«ԿԸ ՀԱՍՏԱՏԷՔ ՀՈՆ, ԶՕՐԱԻՈՐ ԵՒ
ՎՆԱՍԱԿԱՐ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀՐԷԱԿԱՆ
ԼՈՊԻՒՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ»

(17-5-1995) ՖՐԱՆՍՈՒԱ ՄԻԹԵՐԱՆ

(Ֆրանսայի Հանրապետության նախագահ)

Ֆրանսայի Հանրապետության նախագահ՝ Ֆրանսուա Միթերանին, Փարիզի ELYSÉE պալատին մէջ, Ակադեմական JEAN D'ORMESSON-ին ըրած այս խօսքերը՝ մահանալէն երեք տարիներ յետոյ միայն՝ այս օրերուս հրապարակուեցաւ:

Ակադեմական Ժան Տ'Օրմէսոն, այս խօսքերը վերջերս՝ Օգոստոս 1999-թ.ին, գիրքի մը մէջ հրապարակեց:

Եւ հրապարակուած վայրկեանին արդէն, Ֆրանսայի մէջ, ոռւմբի մը ազդեցութիւնը գործեց:

Հրէական ամբողջ «մամուլը» ոտքի ելած էր:

Հրեաները, իրենց «մամուլին» միջոցաւ, բազմատեսակ անարգանքներ տեղացուցին Միթերանին վրայ:

“ANTISEMITE”, “COLLABORATEUR”, “HYPOCRITE” — «հակահրեայ», «գործակալ», «կեղծաւոր»:

Ա՛յն Միթերանին վրայ, որ Հրեաներուն յանձնած էր ֆրանսական պետութիւնը, իր հանրապետության նախագահ եղած շրջանին:

Միթերան, իբր սոցիալիստական վարդապետության ջահակիր և իբր Ազգերու և Անձերու Հաւասարության հաւատացող ղեկավար, որեւէ անպատեհութիւն չէր տեսած հրեաներուն՝ ֆրանսական պետության մէջ աւելի բարձր պաշտօններ ստանձնելուն: ...Եւ, միայն իր իշխանութեան վերջին տարիներուն է որ Միթե-

րան, վերջապէս կրցաւ հասկնալ, հրեաներուն ինչ ըլլալը:

Բայց, շա՛տ ուշ էր: ... Ֆ. Միթերան 17-5-1995-թ.ին, իշխանութիւնը նորընտիր JACQUES CHIRAC-ին յանձնած օրը, Ակադեմական Ժան Տ'Օրմէտոնը ELYSÉE պալատ նախանաշի կը հրաւիրէ և անոր, իբր տեսակ մը վերջին կտակ կը յայտնէ, հրեաներուն մասին իր կատարած ախտաճանաչումը. «Դուք կը հաստատուէ՛ք հոն, գօրաւոր և վնասակար ազդեցութիւնը հրէական լոպիին Ֆրանսայի մէջ»:

Նախ. Միթերան գիտէր որ Տ'Օրմէտոն, իր այս խօսքերը, անմիջապէս պիտի չհրապարակէր:

Եւ Միթերան, ասկէ տարի մը յետոյ՝ 1996-թ.ին կը մահանայ:

Եւ Տ'Օրմէտոն, Միթերանին մահանալէն երեք տարիներ ետք միայն, կը համարձակի հրապարակել անոր այս ըսածները:

Եւ փոթորիկը կը պայթի:

Բայց ինչո՞ւ:

Սո՞ւտ է Միթերանին ըսածները:

Ֆրանսան հրէական գօրաւոր լոպիի մը ազդեցութեան ենթարկուած չէ՞:

Եւ դեռ սո՞ւտ է որ Ֆրանսան, այս հրէական լոպիին պատճառով, իր «ֆրանսական դիմագիծ»ը օրէ օր և քիչ մ'աւելի կը կորսնցնէ:

Բայց, հրեաներու իշխանութեան ենթարկուած այս Աշխարհին վրայ, իրականութիւնները չէ՛ք կրնար ըսել:

★ ★ ★

Նոյնն էր եղած պարագան, Ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահ GENERAL DE GAULLE-ին համար: Ան ևս, իր իշխանութեան երկար տարիներու աւարտին, վերջապէս ճանչցած էր «հրեաներուն իսկական ինքնութիւնը»:

Mitterrand et l'antisémitisme

JEAN D'ORMESSON

DANS son dernier livre, Jean d'Ormesson révèle des propos de François Mitterrand sur l'affaire Bousquet: « Vous constatez là l'influence puissante et nocive du lobby juif en France. » L'ancien président était-il antisémite ? Non, répond au Monde sa fille, Mazarine Pinget.

Եւ 27 Նոյեմբեր 1967-թ.ին, Էլիզե-ի պալատին մէջ, Ֆրանսական և միջազգային մամլոյ ներկայացուցիչներուն առջև, Զօր. Տը Կոլ, իր ելոյթի ընթացքին, սա խի'ստ յատկանշական յայտարարութիւնը կատարեց. «CE PEUPLE JUIFE, SUR DE LUI ET DOMINATEUR» – «Այս Հրեայ Ազգը՝ ինքնավստահ և տիրապետող»:

Զօր. Տը Կոլ իր այս նախադասութեան մէջ, ինչ սփանջելի և հարազատօրէն ներկայացուցած էր հրեաներուն իսկական նկարագիրը և անոնց բո՛ւն դիմագիծը:

Բայց... բայց... Զօրավարին չափազանց սուղ արժեց, իր կատարած այս «յանցանք»ը՝ իր գործածած այս «անաչառ նախադասութիւնը»:

Տարի մը չանցած՝ 1968-թ.ի Մայիսին, Ֆրանսայի համալսարանական ուսանողները, «TROTSKISTE» կազմակերպութիւններու գրգռութիւններով, ոտքի հանուեցան:

Նախ, ուսանողական անմեղ ցոյցերով սկսած շարժումը, քանի մը օրեր յետոյ, իսկական ապստամբութեան մը վերածուեցաւ:

Ֆրանսան ներքին պատերազմի մը սեմին հասած էր գրեթէ:

Համալսարանականները Փարիզը ձեռք անցուցած էին, և կառավարութիւնը իյնալու վրայ էր:

Եւ ամէն կողմ, անիշխանութիւնը կը տիրապետէր:

Բարեբախտաբար, այս անիշխանութեան հակառակ եղող ժողովուրդին միջամտութեամբ, փոթորիկը կամաց կամաց հանդարտեցաւ:

Բայց, Զօր. Տը Կոլ, իր իշխանութենէն շատ բան կորսնցուցած էր:

1969-թ.ի Ապրիլին կատարուած հանրաքուէին իրեն աննպաստ եղած արդիւնքին պատճառաւ, Զօր.ը հրաժարեցաւ:

Եւ տարի մը յետոյ՝ 1970-թ.ին, այն գիւղին մէջ, ուր ինք քաշուած էր, Տը Կոլ մահացաւ:

Եւ այս բոլոր դէպքերուն ներքին ծալքերուն տեղեակ եղող և Զօր.ին գլխուն եկած դժբախտութիւններուն բուն պատճառները գիտցող հրեաները, հպարտութեամբ սապէս կ'ըսէին. «Շա՛տ դրամ ծախսեցինք, բայց մեզի դէմ խօսող Զօր. Տը Կոլը վերջապէս վնասեցինք»:

★ ★ ★

Ձեր ուշադրութիւնը պիտի հրաւիրենք GEN. DE GAULLE-ին և

F. MITTERAND-ին, հրեաներուն մասին կատարած ախտանաչումներուն միջեւ յայտնուող նմանութեան վրայ:

Զօրավարը հրեաներուն մասին կ'ըսէ. «Այս հրեայ Ազգը՝ ինքնավատահ և տիրապետող». Ֆ. Միթերանն ալ կը մատնանշէ. «Հրեաներուն զօրաւոր և վնասակար ազդեցութիւնը»:

Իբր իմաստ և իբր միտք բանին՝ ըսուածները գրեթէ նոյն բաներն են՝ «ինքնավատահ ու զօրաւոր, տիրապետող է և վնասակար» երկրին համար: Եւ այս է հրեան՝ իբր Ազգ և իբր Անձ:

Գարձուցէ՛ք հրեաներուն պատմութեան էջերը: Հրեաներուն «GÉNE»ներուն մէջ գտնուող այս ինքնավատահութեան համոզումը և տիրապետելու մարմաջը, իրենց մարգարէին՝ Մովսէսին կողմէ «Աստուածային պատգամ»ի վերածուեցաւ:

Եւ հրեաները, մարգարէ Մովսէսին պատգամին հետեւելով, ինքզինքնին «Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդը» կը նկատեն, և, իբր այդ, կը տարածուին աշխարհի բոլոր երկիրներէն ներս, և իրենց իշխանութիւնը ամէնուրեք հաստատելու կ'աշխատին:

Բայց, Մովսէս մարգարէի ժամանակներէն սկսեալ մինչև այսօր, երկար դարերու ընթացքին, հրեաներուն իրենց իշխանութիւնը տարածելու պայքարը, անոնց շատ տառապալից շրջաններ անցրեցնուցնուց պատճառ եղաւ:

Հրեաներուն տիրապետելու այս մարմաջը նկատած շատ մը երկիրներու իշխանաւորները, արգելք եղած են... հրեաներուն, և զիրենք արտաքսած են և կամ ստիպած են անոնց որ «GHETTO»ներու մէջ ապրին այդ... անբաղձալիները:

Եւրոպայի մէջ, մանաւանդ 14-րդ դարէն սկսեալ, ա՛յս եղած է հրեաներուն նակատագիրը.—

1.— 1394-թ.ին Ֆրանսայի թագաւորը՝ CHARLES VI, այն ատենուան Ֆրանսայի սահմաններէն ներս գտնուող բոլոր հրեաները արտաքսած է:

2.— 1492-թ.ին Սպանիոյ իշխանաւորները՝ FERDINAND D'ARAGON թագաւորը և ISABELLE DE CASTILLE թագուհին, միասնաբար կ'արտաքսեն Սպանիոյ մէջ ապրող բոլոր հրեաները:

Այդ շրջանին է, որ արտաքսուած այս հրեաները, Օսմանեան պետութեան կողմէ կ'ընդունուին և Սելանիկի մէջ կը տեղաւորուին:

3.— 1496-թ.ին Փորթուկալեան իշխանութիւնը, հետեւելով սպանական օրինակին, բոլոր հրեաները կ'արտաքսեն Փորթուկալէն:

Եւրոպական գրեթէ բոլոր երկիրներուն մէջ ալ, այդ շրջաններուն, հրեաները հալածանքի և ճնշումի կ'ենթարկուին, և կը պարտադրուի իրենց, որ «կեթօ»ներու մէջ ապրին:

Հրեաներուն համար այս տատապալից շրջանը կը տեսէ մինչև 1789-թ.ի Ֆրանսական Յեղափոխութիւնը, որ ֆարմաստններուն [և տեսակէտով մըն ալ հրեաներուն] յեղափոխութիւնն էր:

Եւ յեղափոխութեան ամբողջական յաջողութենէն ետքն է, որ 1790-թ.ին, Ֆրանս. Յեղափոխական Ազգային Ժողովին մէջ կատարուած փութարկութեամբ, հրեաներուն ֆրանսական ֆաղափացի ըլլալու հանգամանքը կ'ընդունուի:

Ֆրանսական յեղափոխութիւնը սկզբնաւորութիւնը կ'ըլլայ, աշխարհի մէջ, հրէական տիրապետութեան տարածման:

Եւ անկէ յետոյ, բաւական ելեւէջներով կը շարունակուի, հրէական այս աշխարհակալ կայսրութեան հաստատման հանգրուանները՝ ըլլա՛յ Ֆրանսայի և ըլլա՛յ Եւրոպական միւս երկիրներուն մէջ:

Ռուսիոյ մէջ, հրեաներուն վիճակը, բոլորովին տարբեր պատկեր մը կը ներկայացնէ:

Հրեաները կը պնդեն, որ 19-րդ դարուն վերջաւորութեան, Ռուսական կայսրութեան պատկանող հողերուն վրայ, մասնաւորապէս՝ Լեհաստանի, Ուկրաինոյ և Պեսարայիոյ մէջ, հրեաներուն դէմ Pogrome [ջարդ, հալածանք] կատարուած է:

Եւ հրեաները կը պնդեն նաեւ, որ այդ շրջաններուն Ռուսիոյ մէջ հրատարակուած և հրեաներուն գաղտնի նպատակները հրապարակող “Protocols Des Sages De Sion” գիրքը, ցարական ոստիկանութեան կողմէ հրեաներուն դէմ կատարուած հալածանքները ֆողարկելու նպատակաւ գրուած է:

Ամէն պարագայի՝ այս գիրքը կարդալու բախտը ունեցողները կրնան վկայել, թէ ան անփոխարինելի վաւերագիր մըն է, հրեաները ճանչնալու ծառայող: Եւ այսօր՝ գրեթէ անգտանելի է:

Գալով Ռուսիոյ մէջ հրեաներուն դէմ կատարուած “Pogrome”-ներուն՝ հրեաներուն դէմ այդ շրջաններուն ի՞նչ տեսակ ջարդ և հալածանք կատարուե՞ր է եղեր, որ Ռուսիոյ մէջ հրեաները չեն տկարացեր, այլ, ընդհակառակն... գօրացեր են:

Նկատելով, որ 1917-թ.ին Ռուսիոյ մէջ կոմունիստական յեղափոխութիւն կատարողները, գրեթէ ամբողջութեամբ, հրեաներն էին:

Նոյնիսկ մինչեւ Ս. Միութեան փլուզման օրը, կարելոր համե-

մատուփեամբ մը, հրեաներն էին Պետուփիւնը կառավարողները:

Եւ Սովետական “Bloc”-էն գաղթող միլիոնաւոր հրեաներու միջոցաւ հիմնուեցաւ այսօրուան արդիական Իսրայէլը:

Ռուսիոյ մէջ հրեաներուն դէմ այդ ի՛նչ “Pogrome” կատարուեք է որ, նոյնիսկ այսօր, Ռուսիոյ մէջ, երեք միլիոնէն աւելի հրեայ կայ:

Եւ այսօր ալ նոյնիսկ Ռուսիոյ մէջ, իշխանութիւնը, կառավարութիւնը, հարստութիւնը և գրեթէ ամէն բան, հրեաներուն ձեռքն է:

Գալով Գերմանիոյ մէջ հրեաներուն ենթարկուած ճակատագրին, մենք կը հաւատանք, որ 1933-թ ին Hitler-ին իշխանութեան գլուխ գալուն, ձեւով մը՝ անուղղակիօրէն հրեաները պատճառ եղած են:

Նկատելով, որ Capitaliste-ները [=հրեաները] Hitler-ը իշխանութեան բերին իբր հակակշռիչ ուժ, այն ատենուան Սովետական Միութեան դէմ: *Հիթլերին հրեաներուն դէմ կատարած սպանդները, բնական է, շատ ցաւալի և ընդվզեցուցիչ են:*

Բայց, Հիթլերին կատարած այս սպանդներուն ստեղծած սարսափը, հրեաները տեւական օգտագործեցին և, մինչեւ հիմա ալ, անվերջ կ’օգտագործեն, ամբողջ աշխարհի ժողովուրդներուն ուղեղները լուսլու համար, իրենց ձեռքը եղող աշխարհի լրատուական կազմակերպութեան շնորհիւ:

Այս ձեւով՝ եւրոպացիներուն գլխուն տեւական կը զարնեն մեղադրելով զիրենք, որ քրիստոնեաները՝ չարչարած են Հրեայ Ազգը:

Տեսակ մը հակադարձութիւն՝ հրեաներուն «Քրիստոսին դէմ կատարած չարչարաններուն», որ քրիստոնեաներուն կողմէ եկեղեցիներու մէջ, ամէն տարի, Զատիկի օրերուն, կը յիշատակուի:

★ ★ ★

Հրեաները, «Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդը» ըլլալու հանգամանքով, երկու հազար տարիներէ ի վեր, իրենց տարած պայքարներուն ընթացքին շահած փորձառութեան շնորհիւ, կրցան «ԱՆԽԱԽՏԵԼԻ ԿԱՅՍՐՈՒԹԻՒՆ» մը ստեղծել:

Եւ հրեաները, իրենց երկու հազար տարուան փորձառութեան շնորհիւ, երբեք պիտի չձգեն, որ այս աշխարհակալ կայսրութիւնը քանդուի:

Այս է, իրենց «Աստուծոյն տուած հրամանը», հրեաներուն:

21 - 9 - 1999

ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ, ԹՐՔԱ-ՀԱՅԿԱԿԱՆ

«TRAGI-COMEDIE» ՄԸ

12-7-99-թ.ին, «թրֆական գիտածողովի» մը մէջ, Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանը ներկայացնող Շահան Արֆեպիսկոպոս Սվանեան՝ Օսմանեան թուրքերուն Հայ ազգին հանդէպ ցուցարեւած «լայնախոհութեան» մասին կը խօսի և Օսմանեան Պետութեան երախտագիտութիւն կը յայտնէ:

Դեռ ամիս մը առաջ՝ 7 Սեպտեմբեր 1999-թ.ին, «Նայիրի»ի մէջ, խոր ընդվզումով արտայայտուած էինք Պատրիարք Մեսրոպ Մութաֆեանի մասին որ, 22-5-1999-թ.ին մեծ շփախումով, Օսմանեան Սուլթան Մէհմէտ Բ.-ին դամբարանը գացած էր և հոն յայտնած երախտագիտութիւն Սուլթանին, որ Պոլսոյ Պատրիարքութիւնը հիմնած է: Պատրիարքին այս տիրահանոյ ընթացքը, շողոփոթութեան մարմնացումն էր:

Բայց, 12-7-1999-թ.ին, կրկին Պոլսոյ մէջ, Պատրիարքութեան երկրորդ կրօնական անձնաւորութիւնը եղող Շահան Արֆեպիսկոպոս Սվանեանին ելոյթը, պնակալիզութեան և շողոփոթութեան սահմաններէն ալ անդին անցնող և հայկականութեան, Հայ Ազգին բոլոր սրբութիւններուն ուրացումն է:

Ի՞նչ է պատահածը: Թուրքերը, վերջերս, իրենց նկարագրին յատուկ դիմափոխութեամբ, գայլի մարմնին վրայ գառնուկի մորթ փաշած, նոր դիւանագիտութիւն մը կիրարկել սկսան:

[Այս նոր դիւանագիտութիւնը, Հայ Ազգին շատ ծանօթ «թրֆական թատրոն» մըն է]:

Միոնիստ ամերիկացիներուն հրամանով և բեմադրութեամբ կատարուած այս «թատրոն»ին նպատակը, Թուրքիոյ՝ Եւրոպական Տնտեսական Միութիւն մուտքը ապահովել է:

Այս պատճառաւ թուրքերը, Յունաստանի հանդէպ, սիրաբանութեան անհաւատալի արտայայտութիւններ կատարել սկսան: Այն Յունաստանին՝ որուն դէմ իրենք, մինչև վերջերս, շատ ծանր անարգանքներ և սպառնալիքներ կ'ընէին:

Բայց թուրքերուն ա'յս աստիճան փաղափականութիւն փոխելուն և կեղծաւորութիւն ընելուն մէջ, շատ կարևոր պատճառ մը կար:

Այսպէս վարուեցան որովհետև Յունաստանը, Եւրոպական Տնտեսական Միութեան մէջ, “VETO”ի իրաւունք ունի, և առանց Յունաստանի հաւանութեան, թուրքերը այս միութեան մէջ չեն կրնար մտնել:

Յունաստանը պիտի հաւատա՞յ թրքական այս կեղծ, սիրազնական արտայայտութիւններուն և կրկին թրքական ծուղակին մէջ պիտի իյնա՞յ: Ա՛յն Յունաստանը՝ որ թուրանական խուժաններուն Անաթոլիա ոտք կոխած օրերէն սկսեալ մինչև այսօր, թրքական բարբարոսութիւններուն գոհը եղած է:

Բայց սիոնիստներուն ապագայ ծրագիրներուն համար, Թուրքիոյ Եւրոպական Միութիւն մտնելը, իսիստ կենսական կարևորութիւն ունի:

Այս պատճառաւ Սիոնիստ Ամերիկացիները, Էօճալանի առեւանգման մոայլ օրերուն ըրածնուն նման, Յունաստանի վրայ շատ ծանր սպառնալիքներով ննշում կը բանեցնեն:

Եւ մենք վախը ունինք, որ Յունաստանի ղեկավարները, երկրին «բարձրագոյն շահերը» նկատի առնելով, պիտի ստիպուին տեղի տալ:

Թուրքիոյ Եւրոպական տնտեսական Միութեան մէջ մտնելու դիւանագիտական աշխատանքներուն մաս կը կազմէին նաև, վերջերս Պոլսոյ մէջ կատարուած այն ստայօղ, «կեղծ գիտա-ժողովները», որոնց նպատակը, Թուրքիոյ «ժողովրդավար և լայնախոհ» երկիր մը ըլլալը ապացուցանել էր:

Այս խաբէական գիտա-ժողովներէն մէկը, 12-7-1999-թ.ին, Պոլսոյ տիրահոջակ «Երլտրզ»ի պալատին մէջ տեղի ունեցաւ:

Ա՛յն Պալատին մէջ ուր, արիւնարբու Սուլթան Ապտիւլ Համիտ, Հայ ազգին բնաջնջման որոշումը տուած էր:

Եւ նակատագրի ի՛նչ հեգնանք՝ այս արիւնոտ պալատին մէջ, 12-7-1999-թ.ին, Օսմանեան Կայսրութեան հիմնարկութեան 700-րդ տարեդարձին առթիւ, «Օսմանեան լայնախոհութեան» փառաբանութիւնը պիտի կատարուէր:

Մենք, իբր նախկին Պոլսեցի, գիտենք այս թրքական ֆաղափական գիտաժողովներուն իրականութեան հետ կապ չունեցող, միայն սուտերով լեցուն «զաւեշտախաղ» մ՛ըլլալը:

Բայց, միտքերնէս չէր անցներ, որ այս արիւնոտ պալատին մէջ, 12-7-1999-թ.ին, հայ Արքեպս. մը, թուրքերուն հանելի թուելու համար կատարած իր ելոյթին մէջ, հայկական պատմութիւնը ա՛յս

աստիճան պիտի չարափոխէր, և մինչև ազգութայնութեան հասնող արտայայտութիւններ պիտի ունենար:

Այստեղ պիտի ջանանք տալ, թրփական «գիտածողովին» մէջ, Շահան Արքեպս. Սվանեանին իբր Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանին և Հայ համայնքին ներկայացուցիչ՝ ըսածները:

«1461 թուականէն մինչև այսօր՝ 538 տարիներ հայերը, այս երկրին մէջ, իրենց Պատրիարքարանով ու Պատրիարքներով պահած են իրենց լեզուն, հաւատքը և իրենց ժողովրդային առանձնա-յատկութիւնները, որոնց շնորհիւ, իբրև հաւատարիմ հայրենա-կիցները Օսմանեան կայսրութեան, ընծայած են պետական, ար-ուեստի, գիտութեան և մշակոյթի գետիներու վրայ ընտիր և զար-գացած մարդիկ:

Իմ հոգևոր ծննդավայրս Սուրբ Երուսաղէմն է: Այդ Սուրբ քաղաքին և անոր սրբավայրերուն մէջ ինչ որ ունինք մենք այսօր, կը պարտինք Օսմանեան կայսրութեան:

Մենք, բառին ընթացիկ առումով, փոքրամասնութիւն չենք:

Պարտքի ու իրաւունքի կապերով, լրիւ հայրենակիցներն ենք թրփական հանրապետութեան:

Այո՛, եթէ փոքրամասնութիւն բառը գործածել ուզեն, մենք զայն կը հասկնանք միայն իբրև կրօնական փոքրամասնութիւն, առանց մոռնալու որ այսօր, Թուրքիոյ ամէնէն բազմամարդ քրիստոնեայ համայնքն ենք [Եօթանասուն միլիոն թուրքին մէջ երեսուն հազար հայ - ի՛նչ մեծ թիւ - Յ.Զ.]:

Կ'աշխատինք պարկեշտօրէն երկրի յառաջդիմութեան համար, եթէ պէտք է՝ մեր կեանքն ալ կու տանք այս երկրին համար, պա-հելով անշուշտ մեր դարաւոր լեզուն, հաւատքը, մշակոյթը, եկե-ղեցիները, դպրոցներն ու հիւանդանոցը»:

Շահան Սվանեան Արքեպս.ին խօսքերը, քանիցս կ'ընդհատուին, ներկաներու շքիմ ծափահարութիւններով:

Ապա, նախկին Ճարտարարուեստի նախարար Ճահիթ Արալ, բեմ բարձրանալով կը շնորհաւորէ Շահան Սրբազանը իր այնքան «տե-ղին ու գեղեցիկ» խօսքերուն համար, և իր ձեռքով Օսմանեան պատ-մական զինանշանով պատրաստուած շատ թանկագին ափսէ մը կը նուիրէ անոր:

13-7-1999-թ. «Մարմարա» օրաթերթ - Պոլիս

★ ★ ★

Շահան Արֆեսյա. իր ելույթին մէջ կ'ըսէ, թէ՛ «1461-թ.էն մինչև այսօր, 538 տարիներ, հայերը այս երկրին մէջ պահած են իրենց լեզուն և իրենց հաւատքը»: Եւ մեծապատիւ Սրբազանը այս խօսքերը կ'ընէ՝ ապացուցանելու համար թրքական «լայնախոհութիւնը»:

Մենք, մինչև այսօր, հայու անուն կրող քանի մը անհատներէ, թրքահաճոյ արտայայտութիւններ իմացած ենք:

Բայց, ասոնց մէջէն ոչ մէկը, այս Սրբազանին չափ, հայոց պատմութիւնը կարողացած էր չարափոխել:

Ուրեմն, մենք հիմա, Շահան Սրբազանին ըսած ճարտութիւններուն պատասխանենք՝

Արդեօք 1461-թ.ին, Օսմանեան կայսրութեան մէջ ապրող հայերուն թիւը ի՞նչ էր, և այսօր՝ 538 տարիներ յետոյ, թուրքիոյ մէջ ապրող հայերուն թիւը ի՞նչ է:

Սրբազա՛ն, դուք մոռցա՞՞ծ էք հայոց պատմութիւնը: 1461-թ.ին, Արևմտեան Անաթոլիոյ մէջ, Օսմանեան կայսրութեան կողմէ գրաւուած «Արևմտեան Հայաստան» անունով երկիր մը գոյութիւն ունէր, իր միլիոնաւոր հայ բնակիչներով:

Այսօր, 538 երկար տարիներ յետոյ, ի՞նչ մնացած է այս Արևմտեան Հայաստանէն և հոն ապրող հայութենէն:

Այսօր Հայաստան-ը «թուրքիա»ի վերածուած է, և այդ հողերուն վրայ այսօր, Հայ անունով «Հայ» մը գոյութիւն չունի:

Սրբազա՛ն, ա՞յս է ձեր փառաբանած «Օսմանեան» լայնախոհութիւնը:

Եւ այս միլիոնաւոր հայութենէն մնացած են այսօր, Հայաստանի հողին հետ կապ չունեցող քաղաքի մը՝ Պոլսոյ մէջ, 30,000 [երեսուն հազար]ի շուրջ հայութիւն մը, թուրքերուն ձեռքը իբր պատանդներ, գերիներ:

Թուրքերը այս պատանդ-հայերը կը պահեն Պոլսոյ մէջ և անոնցմէ կ'օգտուին Հայ ազգը բաժանելու համար:

Եւ թուրքերը այս պատանդ հայերուն, ատեն-ատեն, իրենց ծրագիրներուն ի նպաստ, սուտերով լեցուն յայտարարութիւններ կատարել կու տան:

Ինչպէս որ դուք, Սրբազան, 12-7-1999-թ.ին, Պոլսոյ մէջ, Ապտիւլ Համիտին արիւնոտ «Երլտըզ»ի պալատին մէջ, թուրքերուն «անգոյ» լայնախոհութիւնը փառաբանելու համար, «պնակալէ-

գութեամբ» լեցուն ելոյթ մը ունեցաւ:

★ ★ ★

Շահան սրբազան, իր «Երլտըզ»ի ելոյթին մէջ կ'ըսէ, թէ՛
«Իմ հոգեւոր ծննդավայրս Սուրբ Երուսաղէմն է: Այդ Սուրբ
Քաղաքին և անոր սրբավայրերուն մէջ ինչ որ ունինք մենք այսօր,
կը պարտինք Օսմանեան կայսրութեան»:

Այստեղ, կը կարծենք, թէ Շահան Սրբազան, Օսմանցիները փա-
ռաբանելու իր մարմաչին մէջ, ծայրայեղութեան սահմանն ալ ան-
ցեր է նկատելով, որ օսմանցի Սուլթան «Եավուզ Սելիմ» կոչուա-
ծը, 1517-թ.ին միայն գրաւեց Երուսաղէմը:

Այստեղ, օգտակար կը նկատենք, Հայկական Համայնագիտա-
րանին «Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութիւն» բաժնին մէջ [էջ
643] գրուածներէն մէջբերումներ ընել.

«Երուսաղէմում հայոց վանքեր ու եկեղեցիներ ստեղծվել են
սկսած IV-րդ [չորրորդ] դարից:

Առաջին Պատրիարք Աբրահամ (638-669) մեկնել է Մուհամ-
մէդ Մարգարէի մօտ և նրանից ստացել հաւատարմագիր, որով
Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան և նրա հոգեւոր իրաւա-
սութեան տակ գտնուող Եթովպացիները, Ղպտիներն ու Ասորի-
ները ստացել են Սուրբ Յակոբի եկեղեցին, Քրիստոսի գերեզմա-
նը եւ այլն»:

Այսինքն՝ Օսմանցիներէն գրեթէ ինը դարեր առաջ, Երուսաղէ-
մի Հայոց Պատրիարքութիւնը ունէր արդէն, ինչ որ ունի այսօր:

Այս տեսակետով, Շահան Սրբազանին՝ «Երուսաղէմի մէջ Հա-
յոց ունեցածը՝ օսմանցիներուն կը պարտինք» ըսածին, շատ դժուար
է հաւատալ:

★ ★ ★

Սրբազանը «Երլտըզ»ի իր ելոյթին մէջ, հայկական մեր եկեղե-
ցիները և դպրոցները պահելու մասին կը խօսի:

Բնական է այստեղ, խնդրոյ առարկան, Պոլսոյ մէջ գտնուող
դպրոցները և եկեղեցիներն են, որոնց թիւը քսանի շուրջ են կը
կարծենք:

Բայց մենք կ'ուզէինք, «Օսմանցի թուրքերուն լայնախոհութեան»
փառաբանումի այս օրերուն Սրբազանին հարցնել, թէ Արեւմտեան

Հայաստանի և Անաթոլիոյ մէջ գտնուող հազարաւոր հայկական եկեղեցիները ի՞նչ եղան արդեօք:

Ի՞նչ եղան Արեւմտեան Հայաստանի մէջ գտնուող հայկական նարտարապետութեան կոթողներն հանդիսացող եկեղեցիները:

Մեծ մասը ասոնց, թուրք զինուորներու ձեռամբ, ուժանակով օդը հանուեցան, որ հայութենէն հետք չմնայ:

[Այս մասին՝ օտարներուն վկայութիւնը կայ]:

Սրբազան, մի՛ խօսիք օսմանեան կամ թրքական լայնախոհութեան մասին:

Սփիւռֆահայերը անոր ինչ ըլլալը շա՛տ լաւ գիտեն:

Դո՛ւք ալ գիտէք՝ բնական է:

Բայց թուրքին լուծին տակ ապրող հայ մը, ստիպուած է չգիտնալ ձեւացնել..., մոռնալ և միայն թուրքին ըսածը կրկնել:

★ ★ ★

Բայց, Շահան սրբազանին «Երլտրզ»ի ելոյթին մեզի ամէնէն շատ ցաւ պատճառող մասը, հետեւեալ նախադասութիւնն է՝

«Եթէ ՊէՏՔ է, ՄԵՐ ԿԵԱՆՔՆ ԱԼ ԿՈՒ ՏԱՆՔ ԱՅՍ ԵՐԿՐԻՆ ՀԱՄԱՐ»:

Նայեցէ՛ք, Սրբազան. Պոլսոյ մէջ, թուրքին լուծին տակ ապրող հայ մը, գիտենք, թէ երբեմն ստիպուած է թուրքին առջեւ կեղծաւորութիւն ու շողոքորթութիւն ընել:

Բայց, ո՛չ՝ հայ կրօնականը:

Որովհետև Հայ եկեղեցին Ազգային եկեղեցի է: Եւ Հայ կրօնականը, Հայ ազգին ներկայացուցիչն է: Դուք, ուխտած էք՝ Հայ եկեղեցիին և նաև Հայ Ազգին ծառայելու: Այդ պատճառաւ ալ, անոնց համար, յանձնառու էք կեանքերնիդ գոհելու:

Ուստի, իրաւունք չունիք, «Թուրքիոյ հայրենիքին համար կեանքերնիս կու տանք» ըսելու:

Դուք՝ այս ուխտադրուժ խօսքերով, ձեր կատարած երդումը ժխտած եղաք:

Ձեր հոգևոր եղբայրը, Պոլսոյ նախկին Պատրիարք Շնորհիք Գալուստեանն ալ, ձեզ նման, հայ Ազգին ծառայելու համար կատարած երդումը դրժած էր:

Այս Պատրիարքը, 25-1-1984-թ.ին Անգարայի վարչապետարանին մէջ, այն ատենուան Թուրքիոյ վարչապետ Թուրկուտ Էօզալին

ներկայութեան, զգուելի և ստորաբարձ ուղերձ մը կարդաց:

Այս ուղերձին նպատակը՝ ճիշդ նոյն օրը, Փարիզի մէջ, թրփական հիւպատոսարանը գրաւելու յանցանքով դատուող Հայ Գաղտնի Բանակին չորս հերոսներուն դէմ, իբր Պոլսոյ Պատրիարք, հակադրուիլ և քաջամարտիկներուն արարքը ձաղկել էր:

Ահա՛, ձեր հոգևոր եղբօր՝ «անշնորհ» Պատրիարքին խօսքերը.

«ԹՈՒՐԹԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ, ԱՅՍ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ ՀԱՐԱԶԱՏ ԶԱՒԱԿՆԵՐՆ ՈՒ ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ՊԱՇՏՊԱՆՆԵՐՆ ԸԼԼԱԼՈՎ, ՄԻՆՉԵՒ ԱՅՍՕՐ ԵՂԱԾԻՆ ՊԷՍ, ԱՍԿԷ ՅԵՏՈՅ ԱԼ ՄԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ ԱՄԲՈՂԶԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ, ԻՐԵՆՅ ԿԵԱՆՔԵՐԸ ՍԻՐՈՎ ԶՈՀԵԼԷ ՊԻՏԻ ԶՔԱՇՈՒԻՆ»:

[Անգարա, 24-1-1984-թ., Պոլսոյ Պատրիարք Շնորհք Արքեպիս. Գալուստեան]

Դուք, այս պատրիարքին ըսածները՝ 12-7-1999-թ.ին «Ելլորդ»ի պալատին մէջ, գրեթէ նոյն բառերով, թութակի պէս կրկնեցիք:

Պոլսոյ Պատրիարք Շնորհք Արք. Գալուստեան, 1990-թ.ին էջմիածնի մէջ, սանդուխներէն վար գլորուելով մահացաւ:

Մենք, անձնապէս կը հաւատանք, որ Պոլսոյ Պատրիարքը, Հայ Եկեղեցիին և Հայ Ազգին ծառայելու համար, հայկական եկեղեցիին մէջ, Քրիստոսի խորանին առջև, իր կատարած հանդիսաւոր երդումը դրժած ըլլալուն պատճառա՛ւ այսպիսի եղբրական վերջ մը ունեցաւ, ենթարկուելով Աստուածային պատիժի:

Մենք, նոյնպէս կը հաւատանք, որ Դուք, Թուրքին համար ձեր կեանքը տալու պատրաստակամութիւն յայտնելով, «Հայ Եկեղեցիին և Հայ Ազգին ծառայելու» համար ձեր կատարած երդումը դրժած եղաք: Այս պատճառաւ, Շնորհք Պատրիարքին նման, Դուք ալ, ուշ կամ կանուխ, ձեր երկնային պատիժը կրնաք ստանալ:

5 - 10 - 1999

Ո՞Վ Է ՀԱՅ ԿՐՕՆԱԻՈՐԸ –

ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՄԲ՝

*ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ «ԿԹԱՆ ԿՈՎ»Ի ՏԵՂ ԴՆՈՂ,
ԾԻՍԱԿԱՏԱՐ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՆԵՐ ԵՆ*

Մեր այսօրուան գրութիւնը պիտի սկսինք, Ռուբէն Սեւակի «Գիւղական Եկեղեցիին Մէջ» բանաստեղծութենէն հատուածի մը մէջքերումով, որուն մէջ մերօրեայ «կրօնք»ին ինչ ըլլալը սքանչելի ձեւով բացատրուած է.

*« Անցեալ տարի էր. յոգնած ապաքէն՝
Շատ քաղաքակիրթ այս Արևմուտքէն՝
Ուր խիղճը բառ մ'է, մարդը՝ մեքենայ,
Աշխարհ գործարան մ'անխոնջ, անխնայ.
Սէրը հաշիւ մ'է, Կրօնքը՝ դրամ».....*

Լոզան 1909-թ.

Ռուբէն Սեւակ

★ ★ ★

«Մօտերս պիտի թեւակոխենք «Նոր Տարի» մը, «նոր թուական» մը:

Եւ երբ կը խորհինք, որ ներկան երկու տարիէն պիտի հասնի «2000-թ.»ի, կ'անդրադառնա՞նք, թէ ինչ ըսել է այդ –«1915 և 2000-թ.»:

Կրնա՞ք երեւակայել, թէ որքա՛ն հեռացած ենք «Եղեռնի» թուականէն, «1915-թ.»էն, այդ անմոռանալի թուականէն:

Անմոռանալի՝ մեր սերունդին համար:

Միայն թէ, նոր սերունդներուն պարագային, մենք նոյնը պիտի չկրնանք ըսել:

Անոնք, հարագատ ու իսկական գաղափար և պատկերացում չունին, կատարուած ողբերգութեան տարողութեան մասին:

Այդ պատճառաւ ալ, «24 Ապրիլ»ի տարեդարձները վերածուած են հեքիաթային (Folklorique) ներկայացումներու, որոնց կը մաս-

նակցին, մասնաւորապէս Սփիւռփի մէջ, համեմատաբար հայ բնակչութեան թիւին՝ ափ մը հայեր միայն:

Մենք՝ հայերս, ինչպէ՞ս հասանք այս ողբերգական վիճակին:

Ի՞նչն է մեր յանցանքը:

Ո՞վ է բուն «յանցաւորը»:

Առանց այլ և այլի ըսենք մեր համոզումը՝

Ի սրայէլը վերստեղծողները հրեայ կրօնականները եղան: Եւ Հայ Ազգը այս ողբերգական վիճակին հասցնողները, մեծ մասամբ՝ «Հայ կրօնաւորները»:

Այո, իրենց ուխտին մեղանշող հայ կրօնաւորները: Բացառիկ արժանաւորներուն մասին չէ մեր խօսքը:

Վերջին դարերուն, հայութեան պետականութենէ գուրկ շրջանին, հայ կրօնաւորներն էին ժողովուրդին իշխանաւորները:

Հայ ժողովուրդը իր կրօնաւորներուն մէջ կը տեսնէր իր արմատները, իր աւանդութիւնները, իր ապագայի յոյսերն ու զանոնք իրականացնողները:

Բայց մեր կրօնաւորներուն մեծ մասը մոռցան իրենց՝ Հայ Ազգին «Առաջնորդ-Հովիւները» ըլլալու հանգամանքն ու պարտականութիւնը:

Անոնք մոռցան «Հայ Եկեղեցի»ին «Ազգային Եկեղեցի» մը ըլլալու հանգամանքը:

Եւ եկեղեցիներուն մէջ, միայն ծիսական արարողութիւն կատարող պաշտօնեաներ եղան:

Խորաններէն միայն Աբրահամ, Դաւիթ և Քրիստոս փարոզեցին մոռնալով, որ Քրիստոսէն հազար անգամ աւելի չարչարուած ազգ մը կար: Քրիստոսին «Խաչ»ին համար նահատակուած ազգ մը կար»:

[1 Յունուար 1998 - «Նայիրի-Բացառիկ»]

★ ★ ★

Վերջերս՝ Սեպտեմբեր 1999-թ.ի ուղիղ կէսերուն, նոր Կաթողիկոսի ընտրութեան առնչութեամբ, Հայ Եկեղեցիի իշխանաւորներ նկատուած կարգ մը կրօնաւորներ, անհաւատալի դիրֆորոշումներ ունեցան:

Այս դիրֆորոշումը կ'ապացուցանէ, մեր կարծիքով, իրենց Հայ

Ազգին գոյութեան և անոր ապագային հանդէպ ցուցաբերած անպատասխանատուութիւնը և անհոգութիւնը: Կ'ապացուցանէ՝ այս աթոռի հիւանդներուն, իրենց աթոռին համար, Ազգ, Հայրենիք և ամէն բան ոտնակոխ ընելու պատրաստակամութիւնը:

Ի՞նչ էր պատահածը:

17 Սեպտեմբեր 1999-թ.ին, Պոլսոյ Պատրիարք Մեսրոպ Մութաֆեան և Կաթողիկոսական տեղապահ Ներսէս Պօզապալեան, միասին Երեւանի Վարչապետարանին մէջ, Կրօնի Գործերու պաշտօնակատար Լեւոն Մկրտիչեանին կը ներկայանան և անոր գանգատ կը յայտնեն, թէ Հայաստանի պետութեան կողմէ, Կաթողիկոսի ընտրութեան համար, միայն մէկ թեկնածուի ի նպաստ միջամտութիւններ կը կատարուին:

Եւ այս լուրը, իրենք, Հայաստանի և Սփիւռքի մէջ կը տարածեն:

Երեւակայեցէք. Հայաստանի պետութեան դէմ այս գանգատը կը կատարուի և այս լուրը կը տարածուի ճիշդ ա՛յն օրերուն, երբ Երեւանի մէջ, պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով, Հայաստան-Սփիւռք խորհրդածոյրովը կը կայանայ: Հայաստանի և ըՍփիւռքի ներկայացուցիչները, ամէն խաւի պատկանող և տարբեր մտածումի տէր հայեր, քով քովի կու գան, Հայ Ազգին ներկայի և ապագայի օգտին համար խորհրդակցելու:

Այս ի՛նչ անպատասխանատու և պառակտիչ կեցուածք է, կատարուած այս երկու հայ կրօնականներու կողմէ: Առաջինը՝ Մեսրոպ Մութաֆեանը, որ ինքզինք անիրաւօրէն «Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք» մկրտած է՝ և կը նկատուի հլու-հնազանդ սպասարկուն թուրքերուն:

Միւսը՝ Կաթողիկոսական տեղապահ եղող Ներսէս Պօզապալեանն է, որուն Լոնտոնի մէջ իր «հովիւ» եղած շրջանին ունեցած գործունէութեան ծանօթ ենք:

Թեքւս, մեզի պիտի ըսուի, թէ «կրօնաւորի մը անձնական կեանքը մեզի չի վերաբերիր»: Մեր կողմէ դիտել տանք, որ ենթական եթէ «աշխարհական» անձ մը ըլլար, բնական է, որ մեզ պիտի չհետաքրքրէր իր անձնական կեանքը: Խնդիրը կը տարբերի երբ անձը հոգեւորական է, որուն վարքը, ամէն մարզի մէջ, ըլլալու է համապատասխան իր կոչումին: Այլապէս՝ կը դառնայ «փարիսեցի»:

Ներսէս Պօզապալեան, 6 Հոկտեմբեր 1999-թ.ին, Երեւանի մէջ, «Նոյեան Տապան» գործակալութեան աշխատակցին հետեւեալ յայ-

տարարութիւնը տուեր է.

«Եթէ դուք և իմ ժողովուրդս կը հաւատաք իմ խօսքին՝ միջամրտութիւն եղած է»:

Մենք ալ կը պատասխանենք.

«Եւ եթէ պետութիւնը միջամտեց՝ շատ լաւ ըրաւ:

Որովհետեւ, պետութեան պարտականութիւնն է՝ Հայ Ազգը պաշտպանել՝ Աթոռի հիւանդներուն դէմ, հայ ոգի չունեցող անպատասխանատուներուն դէմ»:

★ ★ ★

Իրականութեան մէջ, ի՞նչ է ընտրութիւնը՝ փութարկելու իրաւունք ունեցող անձերու կողմէ տրուած փութներուն մեծամասնութիւնը ստացող թեկնածուն կ'ընտրուի:

Ա՛յս է ընտրութեան օրէնքը:

Եւ թեկնածուները, որպէսզի ընտրելու իրաւունք ունեցողներուն փութներուն տիրանան, որպէսզի անոնք իրենց ի նպաստ փութարկեն, կը ջանան ազդել անոնց վրայ, զիրենք համոզելու կ'աշխատին, այս մասին ճշդուած ու թոյլատրուած սահմաններու մէջ: Եւ այս ընտրութեան մաս կը կազմէ նաև «ընտրական պայքարը»: Եթէ ընտրութիւն կայ՝ ընտրապայքար ալ կայ:

Եւ գաղտնիք չէ, որ բոլոր ընտրութիւններու մէջ, պետական իշխանութիւնները, զանազան ձեւերով, իրենց համակիր եղող թեկնածուներուն ի նպաստ աշխատանք կը տանին:

Ո՞վ կրնայ մեզի ըսել, թէ որևէ ընտրութեան ստեն պետական իշխանութիւնները, զանազան ձեւերով իրենց թեկնածուին ի նպաստ աշխատանք չեն տարած և չեն տանիր:

★ ★ ★

Գալով մեր կաթողիկոսական ընտրութիւններուն, բոլորին ծանօթ է, որ հայ ազգը ի՛նքը կ'ընտրէ իր կաթողիկոսը:

Մեր դարաւոր արանդութիւններուն համեմատ, կաթողիկոսական ընտրութեանց մէջ, եպիսկոպոսներուն փութներուն համեմատութիւնը հարիւրին տասնըհինգը չ'անցնիր:

Եւ ժողովուրդին ունեցած հարիւրին շուրջ ութսունըհինգ համեմատութեան հասնող փութներով, կաթողիկոս կ'ընտրուի ո՛չ թէ եպիսկոպոսներուն ուզած թեկնածուն, այլ՝ ժողովուրդին նախընտ-

րածը:

Այս տեսակետով, անհերքելի իրականութիւն մըն է, որ Հոկտեմբեր 1999-թ.ին կաթողիկոս պիտի ընտրուի հայ ժողովուրդին նախընտրած թեկնածուն:

Եւ շատ բնական է, որ Հայ Ազգին ներկայացուցիչը եղող Հայաստանի պետութեան ուզած թեկնածուն կաթողիկոս ընտրուի:

Եւ ճիշդ հոս է «փարիսեցի» կրօնաւորներուն ստեղծած փոթորիկին բուն դրդապատճառը:

Հայաստանի պետութիւնը, ամիսներ առաջ կը թուի տեղեկացած ըլլալ, որ Արևմտեան գաղտնի կազմակերպութիւններուն դրդումներով, կարգ մը հայ կրօնականներ՝ Արեւելեան Ամերիկայի Թեմի առաջնորդ Խաժակ Պարսամեան, Երուսաղէմի Պատրիարք Թորգոմ Մանուկեան և Պոլսոյ Պատրիարք Մեսրոպ Մութաֆեան, Կաթողիկոսական տեղապահ Ներսէս Պօզապպեանին ալ մեղսակցութեամբ, Հոկտեմբեր 1999-թ.ին կատարուելիք կաթողիկոսական ընտրութեան բնական ընթացքը խանգարելու կը պատրաստուին:

Եւ այս պատճառաւ ալ, Հայաստանի պետութիւնը, այս անպատասխանատու կրօնաւորները, իրենց ազգավնաս դիրքորոշումէն հեռացնելու համար, զանոնք ինքնագիտակցութեան հրաւիրել ուզած է:

Բայց, այս կրօնականները, փոխանակ ազգային բարձրագոյն շահերը նկատի առնելով իսկական հայրենասէր կրօնականի վայել կեցուածք ցուցնելու, ընդհակառակը, պողտումք բարձրացուցին, և իրենց անտեղի և անվայել զեկոյցներով Հայաստանի պետութիւնը վարկաբեկեցին:

Նոյնիսկ սպառնացին՝ նորընտիր Կաթողիկոսը չճանչնալ և կաթողիկոսական ընտրութիւնը անվաւեր հռչակել, և նոյնիսկ՝ ընտրութիւնը յետաձգել:

Հայաստանի այս դժնդակ օրերուն, երբ Հայ Ազգը միասնականութեան և համերաշխութեան պահանջք ունի, այս կրօնաւորները իրենց կեցուածքով, իրենց զեկոյցներով ու իրենց յայտարարութիւններով կը ստեղծեն պառակտիչ կացութիւն մը, որուն հետեւանքները, Հայ Ազգին համար, շատ ծանր կրնան ըլլալ:

Այս կրօնականներուն ինքնութիւնը պարզելը՝ օգտակար կը նկատենք, աւելի լաւ հասկնալու համար իրենց անարդարանալի կեցուածքը:

1.- Երուսաղէմի Պատրիարք՝ Թորգոմ Մանուկեան, Երուսաղէմի միաբան Եղիշէ Տէրտէրեանին [Երուսաղէմի նախկին Պատրիարք] պատճառաւ՝ Ալէք Մանուկեանի ընտանիքին հետ կ'ըսուի, թէ 20 տարիէ ի վեր, հակամարտութեան մէջ է:

2.- Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի Առաջնորդ՝ Խաժակ Պարսամեան - Երուսաղէմի միաբան- Պոլիս ծնած:

3.- Կ. Պոլսոյ Պատրիարք՝ Մեսրոպ Մութաֆեան - Երուսաղէմի միաբան- Պոլիս ծնած:

4.- Կաթողիկոսական տեղապահ Ներսէս Պօզապալեան - Անթիլիասի միաբան, Թուրքիա ծնած, 1998-թ.ին՝ Պոլսոյ Պատրիարքի ընտրութեան, թեկնածու եղած է:

Ձեր ուշադրութիւնը պիտի հրաւիրենք հետեւեալ իրականութեան վրայ- Հայաստանի ներկայ խիստ ճակատագրական օրերուն, Հայ եկեղեցիին մէջ փոթորիկ ստեղծող այս չորս կրօնաւորներէն երեքը, Երուսաղէմի միաբան են: Երեքն ալ՝ Թուրքիա ծնած:

Կը կարծենք, թէ այս իրավիճակը, հասկցողին շատ բան կը բացատրէ:

★ ★ ★

Մենք կը հաւատանք, որ այս կրօնաւորներուն անպատասխանատու ընթացքին բուն նպատակը՝ Հայ Եպիսկոպոսները դրդելով, Կաթողիկոսին Հայ Ազգին կողմէ ընտրուելու աւանդական ձեւը փոխել է:

Անոնք կ'ուզեն, որ ինչպէս Կաթողիկ եկեղեցիին մէջ Պապը միայն Կարտինալներու կողմէ կ'ընտրուի, Կաթողիկոսն ալ միայն Եպիսկոպոսներու կողմէ ընտրուի և հայ ժողովուրդը չխառնուի այս ընտրութեան:

Արդէն Յուլիս 1999-թ.ին կատարուած եպիսկոպոսական ժողովին, առաջարկներ ներկայացուեցան՝ աշխարհական ընտրողներուն թիւը եպիսկոպոսներու թիւին իջեցնելու:

Այսինքն՝ այսօրուան 450-ի շուրջ եղող աշխարհական ֆուէարկողներուն թիւը, եպիսկոպոսներուն թիւին [50] հաւասարեցուի:

Բարեբախտաբար, Հայաստանի Վարչապետին միջամտութեան շնորհիւ, այս կրօնաւորները չեն յաջողիր նման հակաժողովրդական, հակահայկական որոշում մը առնել տալու:

Բայց, այս ժողովին մէջ, պատակտման առաջին ֆայլերը նետուած

էին արդէն:

Քանի մը օր յետոյ, վախճանալ կաթողիկոս Գարեգին Ա.-ին իրեն փոխանորդ ընտրած Գարեգին Ներսիսեանը տեղապահ ջընտրեցին, և ընտրեցին Ներսէս Պօզապալեանը:

Եւ այն օրէն սկսեալ, այս «Թուրքիա ծնած – Երուսաղէմի միաբան կրօնաւորներու խմբակը», անուանարկիչ քարոզչութեան սկսան Գարեգին Ներսիսեանին դէմ, անոր Հոկտեմբեր 1999-թ.ին Կաթողիկոս ընտրուելուն արգելիք ըլլալու նպատակով:

Այս կրօնաւորները ինչպէ՞ս կը մոռնան, որ Գարեգին Արքեպս. Ներսիսեանը, դեռ Ապրիլ 1995-թ.ին Կաթողիկոս ընտրուած պիտի ըլլար արդէն, եթէ ԼԵԼՈՆ Տէր Պետրոսեանին՝ Գարեգին Ա.ի ի նպաստ կատարած միջամտութիւնները չըլլային:

Այս կրօնաւորները որոնք այսօր, պետական միջամտութենէ կը գանգատին, ինչո՞ւ Ապրիլ 1995-թ.ին՝ ԼԵԼՈՆ Տէր Պետրոսեանին կատարած միջամտութիւններուն ջընդդիմացան, և լոկեայն ընդունեցին կատարուած իրողութիւնը:

★ ★ ★

Թրքա-հրէամէտ հայ կրօնաւորներու պարագլուխներէն՝ Պոլսոյ Պատրիարք Մեսրոպ Մութաֆեան, որուն համար 7 Սեպտեմբեր 1999-թ.ին «Նայիրի»ի մէջ՝

«Ոտք մի կոխէք երբեք Սուրբ Էջմիածին և Ձեր թրքասիրութեամբ մի աղտոտէք այս Սուրբ վայրը» ըսած էինք, այսօր ցաւով կը տեսնենք, որ Էջմիածնի մէջ «Կաթողիկոսական ընտրութեան մէջ պետական միջամտութեան» մասին խօսելու յանդգնութիւնը կ'ունենայ:

Այն հայանուն ու թրքասէր Պատրիարքը՝ որ թուրքերէն վախճալով «Եղեռն» բառը բերանը չի կրնար առնել, Եղեռնի Յուշարձանը չի կրնար այցելել՝ իրաւունք չունի որևէ «հայկական խնդրի» խտնուելու:

Նոյնիսկ, իրաւունք չունի, «հայու անուն» կրելու:

★ ★ ★

Հայ կրօնաւորներու այս խմբակին մէկ ուրիշ պարագլուխը եղող, Ամերիկայի Արևելեան Թեմի առաջնորդ, Պոլսեցի Խաժակ Արք. Պարսամեանին 25-9-1999-թ.ին, Նիւ Եորք-ի Սուրբ Վարդան Մայր

Տանարին մէջ ըսածները շատ յատկանշական են: «...Անցեալին, օտար իշխանութիւնները կը պարտադրէին, թէ ո՛վ կաթողիկոս պիտի ըլլայ: Մենք տարինք այդ միջամտութիւնները, սակայն այդ շրջանը վերջ գտաւ 1991-թ.ին, երբ մեր Հայրենիքը վերջապէս անկախ հանրապետութեան վերածուեցաւ»:

«Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութիւնը, Եկեղեցւոյ և Պետութեան՝ իրարմէ՛ անջատ և անկախ ըլլալու սկզբունքը որդեգրեց»:...

«Ես, հաւասարապէս կը սիրեմ, իմ եկեղեցիս և հայրենիքս»:...

Այս Պոլսեցի կրօնականը մեզի ծանօթ է, իր կեանքի և գործի բոլոր մանրամասնութիւններով:

Բայց, այս մասին առայժմս, պիտի չարտայայտուինք:

Բայց կ'ուզեմք, իբր թէ էջմիածնական եղող, բայց, իրականութեան մէջ, ամերիկեան իշխանութիւններուն ազդեցութեան ենթարկուածի տպաւորութիւն ձգող այս կրօնականին ըսածներուն այսպէս պատասխանել.

1.— «Անցեալին, օտար իշխանութիւնները կը պարտադրէին, թէ ո՛վ կաթողիկոս պիտի ըլլայ» կ'ըսէ, այս կասկածելի էջմիածնականը:

Անոր՝ «օտար իշխանութիւններ» ըսածը՝ Սովետական Միութիւնն է, որուն մեր հայրենի պետութիւնը մաս կազմեց 70 տարիներ ամբողջ:

Եւ ինք, իբր էջմիածնական, շատ լաւ գիտնալու է, որ այս՝ Սովետական Միութեան կը պարտինք մեր այսօրուան հայկական պետութիւնը:

Եւ եթէ այս «օտար իշխանութիւն» կոչած Սովետական Միութիւնը չըլլար, այսօր ոչ «Հայութիւն» կը մնար, ոչ ալ «էջմիածին»:

2.— «Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութիւնը՝ Եկեղեցւոյ և պետութեան իրարմէ՛ անջատ և անկախ ըլլալու սկզբունքը որդեգրեց»:...

Կը կարծենք, թէ այս «Աթոռի հիւանդ» կրօնաւորներուն յետին նպատակը, այս նախադասութեան մէջ կը կայանայ.

Կ'ուզուի որ Հայ Եկեղեցին իւրացնէ ընտրական դրութիւնը կաթողիկ եկեղեցիի նոր ազգային եկեղեցի մը չէ, և Կարտինալները հոն, իրե՛նք կ'ընտրեն իրենց Պապը:

Այսինքն կ'ուզուի, որ կաթողիկներուն նման, Հայ Ազգը չխառնուի Կաթողիկոսի ընտրութեան, Եպիսկոպոսները իրենք ընտրեն

իրենց կաթողիկոսը:

Պարզ խօսքով՝ հայկական եկեղեցին Ազգային եկեղեցի ըլլալէ դադրի:

Ասիկա, 1700 տարուան Հայկական եկեղեցիին, ինչպէս նաեւ Հայ Ազգին հիմերը խարխլել ըսել է:

Բայց, թող վստահ ըլլան ծիսակատար բոլոր վանառականները, որ իրենք պիտի չյաջողին, Հայ եկեղեցիին ամուր հիմերը քանդել:

Յ. — «Ես, հաւասարապէս կը սիրեմ իմ եկեղեցիս և հայրենիքս»:

Երբ Պոլսեցի կրօնականին այս նախադասութիւնը կարդացիմք, ինքնաբերաբար յիշեցիմք, Մխիթար Սեբաստացիին խօսքը՝ *Կաթողիկոսութիւնս չեմ փոխեր հայութեան, Հայութիւնս չեմ փոխեր կաթողիկոսութեան*:

Արդեօք այս կրօնաւորը նախ Քրիստոնեայ է և յետո՞յ Հայ:

Թէ՛ նախ Հայ է և յետոյ Քրիստոնեայ:

Իր ըսելուն համեմատ՝ երկուքն ալ հաւասարապէս կը սիրէ եղեր: Եւ հարցը ճիշդ հոս է արդէն՝ մարդ նախ կը ծնի և յետոյ քրիստոնեայ կը մկրտուի:

Ուրեմն, բնականօրէն, ինքը նախ Հայ է և յետոյ Քրիստոնեայ:

Եւ իրականութեան մէջ եթէ նախ ազգդ, հայութիւնդ չնախընտրես, կրնաս քրիստոնեայ մնալ, բայց հայութիւնդ կը կորսնցնես:

Եւ այսօր, ա՛յս է հայկական Սփիւռքին տիտուր իրավիճակը: Քրիստոնեայ մնացած են թերևս. բայց, «Հայ» չեն. եւ մեծամասնութեամբ կորսնցուցած են իրենց հայութիւնը և իրենց հայ ոգին:

Այս կարգի ծիսակատար-վանառական կրօնաւորներու պատճառաւ է, որ սփիւռքը այս վիճակին հասաւ:

Եւ քրիստոնեայ ըլլալէ առաջ Հայ չըլլալուն պատճառաւ է, որ այդպիսիներ կաթողիկոսական ընտրութեան այս օրերուն, հայութիւնը և այդ նամբով ալ հայ եկեղեցին փլցնելու նամբուն մէջ մտած են:

Այստեղ կ'ուզենք նշել 24-9-1999-թ.ին Պոնն-ի մէջ հրապարակուող՝

“RHEINISCHER MERKUR” թերթին մէջ, Խաժակ Արք. Պարսամեանին մասին գրուածները: Ահա՛ւասիկ.

«Երկրորդ թեկնածուն՝ Խաժակ Արք. Պարսամեանն է:

Մայր Աթոռի մէջ ալ տարածայնութիւններ առկայ են այն մասին, որ ՎԱՏԻԿԱՆՆ ՈՒ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԱՆՈՒՂՂԱԿԻ ԿԵՐՊՈՎ

ԿԸ ՓԱՓԱՔԻՆ ՄԻՋԱՄՈՒԽ ԸԼԼԱԼ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԵՒ
ԿԸ ՀՈՎԱՆԱԻՈՐԵՆ ԽԱԺԱԿԸ»:

★ ★ ★

1978-թ.ին Ամերիկան, իր անհուն կարելիութիւններով և իր դաւադրական միջամտութիւններով յաջողեցաւ բոլոնացի Կարտինալ Քարոլ Վոթթիլա-ն Պասպ ընտրել, ժամ Փօլ Բ. անունով:

Եւ անոր գրգռութիւններուն շնորհիւ, Ամերիկան յաջողեցաւ Սովետական Միութիւնը խորտակել:

Բայց Ամերիկան՝ Հոկտեմբեր 1999-թ.ի Կաթողիկոսական ընտրութիւններուն, հակառակ թրֆա-հրէամէտ կրօնականներու նենգամիտ աջակցութեանը, կը յուսանք, որ չի՛ յաջողիր իր ուզած Կաթողիկոսը ընտրել:

Եւ Հայ Ազգը, իր հայրենի պետութեան առողջ ցուցմունքներուն հետեւելով, իր 1700 տարուան աւանդական սկզբունքներուն հաւատարիմ, պիտի ընտրէ իր «Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը»:

19 - 10 - 1999

ՈՎԲԵՐ ԵՆ
ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ
ԲՈՒՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ

ՈՎԲԵՐ ԵՆ նահատակներ՝ Վազգէն Սարգսեանը, Կարէն Տեմիրճեանը և անոնց ընկերները սպաննել տուող բուն դաւադիրները:

Կարէն Տեմիրճեան

Վազգէն Սարգսեան

ՈՎԲԵՐ էին 24 Ապրիլ 1915-թ.ին Ազգի մը «ուղեղները» սպաննելով, Ազգը առանց առաջնորդի ու անգլուխ «խրտուիլակ»ի վերածելէ յետոյ, Հայ Ազգը ցեղասպանութեան ենթարկողները:

Սիռնիստներուն հիմնած Իթթիհատ կուսակցութիւնն էր 24 Ապրիլ 1915-թ.ին պատասխանատուները:

Եւ Սիռնիստ Իթթիհատ կուսակցութեան «24 Ապրիլ 1915-թ.ի ուղեղներու» դահիճներուն, ասոնց փորձառու ժառանգորդներն են որ, գլխաւորութեամբ մերօրեայ Արեւմուտքի ծանօթ հետախուզական սպասարկութեան, կազմակերպեցին Վազգէն Սարգսեանի և Կարէն Տեմիրճեանի հաշուեյարդարը:

Անոնք վարժութիւնը ունին՝ «24 Ապրիլ 1915-թ.»ի հայկական փորձառութեամբ, սպանութիւններ կատարելու:

Անոնք են՝ Ճոն Քենետին սպաննել տուողները: Անոնք են Ռոպեր Քենետին, Մարթին Լուտեր Քինկը, Սալվատոր Ալլենտէն, Յակոբ Յակոբեանը և դեռ ուրիշ բիւրաւոր ղեկավարներուն սպանութեանց բուն դաւադիրները: Անոնք են, իրենց ունեցած անհուն նիւթական կարելիութիւններուն շնորհիւ, ամբողջ աշխարհի մէջ կատարուած շա՛տ դաւադրութիւններուն պատասխանատուները, իրենց վրայ հովանի ունենալով Սի. Այ. էյ.ը:

★ ★ ★

Ի՞նչ էր Վազգէն Սարգսեանին յանցանքը, որ դաւին սանձը իրենց ձեռքին ունեցողները, զինք սպաննելու որոշումը տուին:

Այս մասին կը հրատարակենք, Ֆրանսայի «Parisien» օրաթերթին, 28-10-1999 թուակիր համարին մէջ ելած գրութիւնը որ, մեր կարծիքով, տրուած ամենանշգրիտ պատասխանն է այս հարցադրման: «ՎԱԶԳԷՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ ՌՈՒՍԱՍԷՐ ԷՐ, ԵՒ ՇԱՏ ՍԵՂՄ ԿԱՊԵՐ ՀԱՍՏԱՏԱԾ ԷՐ ՌՈՒՍՏՈՅ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՀԵՏ»:

Այս նախադասութեան մէջ է, շատ հաւանաբար, Վազգէն Սարգսեանի սպանութեան գաղտնիքը:

Արեւմտեան ծանօթ Հետախուզութիւնը չէր կրցած հանդուրժել՝ Սպարապետ Վազգէն Սարգսեանի Ռուսերուն հետ գործակցիլը: Զէր հանդուրժած Վազգէն Սարգսեանի՝ Սովետական Հայաստանի Կեդր. Կ. Քարտուղար Կարէն Տե-

Arménie

Le Premier ministre assassiné

C OUP DE FORCE, hier, au sein même du Parlement d'Erevan, la capitale arménienne : un commando de quatre hommes en armes a fait irruption en pleine session. Mené par Nairi Ounanian, ex-membre d'un parti nationaliste, le groupe a bloqué toutes les issues, pris en otages tous les députés et tiré sur les personnes présentes, tout en déclarant « faire un coup d'Etat ».

Le Premier ministre, Vazgen Sarkissian, a été tué ainsi que le président du Parlement, Karen Demirtchian, deux vice-présidents et le ministre des « Questions d'urgence », Leonard Petrossian. Dans la soirée, une cinquantaine de personnes étaient toujours retenues en otages dans l'enceinte du Parlement. La situation politique ainsi créée à Erevan apparaît très confuse.

միբնեանին հետ զինակցիլը: Ան չէր հանդուրժած Վազգէն Սարգսեանի ներկայութիւնը, զինք մոլորեցնելու համար կատարած շատ մը անյաշող փորձերէ ետք: Չարիքի կազմակերպութիւնը հասկըցած էր անոր հայրենասէր և անկաշառ ղեկավար մ'ըլլալը:

Վազգէն Սարգսեանի միակ նրպատակը՝ Հայաստանը փրկել էր նախնախուտէն, ուր միտրուած է ան: Սեպտեմբեր 1999-թ ին իր կազմակերպած «Հայաստան-Սփիւռք» համաժողովը արտակարգ ոգեւորութիւն և իսկական հայրենասիրական «ոգի» մը ստեղծած էր:

Եւ այս համաժողովին և ուրիշ առիթներով Վազգէն Սարգսեանի ապացուցանեցին անոր բացառիկ ղեկավար մը ըլլալու հանգամանքը:

Վազգէն Սարգսեանը ՀՀ-ի նախորդ նախագահին պէս կամակատար մը չէր, որ կուրօրէն գործադրէր Արեւմուտքին հրահանգները: Եւ ոչ ալ միւսներուն պէս չորս հովերէն ասդին-անդին ֆշուող մէկը, որուն ուզածդ կրնաս պարտադրել:

Ուրեմն, կը մնար միակ միջոց մը՝ նախագահ Քենետիին ու նմաններուն ըրածնուն պէս՝ մէջտեղէն վերցնել զինք: Եւ այդպէս ալ ըրին:

★ ★ ★

Բոլորին ծանօթ է Վազգէն Սարգսեանի հանդէպ դարաբաղցի կարգ մը պետական բարձրաստիճան այրերու սնուցած ոչ-բարեկամական կեցուածքը, որուն մասին ցաւով կարդացեր ենք հայրենական մամուլին մէջ:

Յունիս 1999-թ ին կատարուած երեսփոխանական ընտրութիւններուն, Վազգէն Սարգսեանին Կարէն Տեմիրճեանին միանալը, ընտրութիւնները շահիլը և վարչապետ դառնալը, հայաստանցի-

Russophile, Sarkissian avait tissé des liens étroits avec le ministre russe de la Défense, le général Gratchev, surnommé « Pacha Mercedes » et limogé depuis. Les changements au sommet à Moscou n'avaient pourtant pas altéré les liens privilégiés qu'il entretenait.

Sur le plan intérieur, ses relations s'étaient tendues avec le nouveau président de la République, Robert Kotcharian, et l'ancien ministre de l'Intérieur, deux hommes que Sarkissian ne se privait pas, en privé, d'accuser de vouloir « mettre la main » sur le pays. Le Premier ministre assassiné hier avait d'ailleurs multiplié, ces dernières semaines, ses attaques contre la corruption et les « phénomènes mafieux » qui gangrènent, disait-il, l'économie et la politique arméniennes. (Le Parisien D'aujourd'hui)

ներուն և դարաբաղցիներուն միջեւ վերջին տարիներուն գոյացած խրամատը աւելի խորացուց:

Եւ Հայաստան-Սփիւռք համաժողովին, Վազգէն Սարգսեանին րացառիկ յաջողութիւնը և իբր ղեկավար անոր շատ գնահատուիլը, կարծես գաւաթը յորդեցնող կաթիլը եղաւ:

Եւ մենք անձնապէս համոզուած ենք, որ 27-10-1999-թ.ին Հայաստանի Ազգային Ժողովին մէջ կատարուած ողբերգութիւնը՝ մասամբ արդիւնք է Երեւանի ու Ստեփանակերտի կարգ մը ղեկավարներու միջեւ ստեղծուած հակասութեան ու մրցակցութեան, որմէ անապարեց օգտուիլ այս՝ Արեւմտեան ծանօթ Հետախուզութիւնը:

Թէեւ շատ կանուխ է, կատարուած ողբերգութեան մասին մանրամասն, վերջնական և ճշգրիտ ախտանաչում մը ընելու համար:

Եւ մենք վախը ունինք, որ յառաջիկայ օրերուն և ամիսներուն, շատ մը վտանգաւոր զարգացումներ կրնան կատարուիլ:

Միայն այստեղ կ'ուզենք, այս ողբերգութեան նախորդող կարգ մը դէպքեր նշել, որոնք, մեր համոզումով, պատահելիք այս ոճիւրներուն նախանշաններն էին:

16-9-1999-թ.ին Երեւանի մէջ, կարգ մը մտաւորականներու կողմէ կոչ մը հրատարակուեցաւ, որուն մէջ կառավարական շրջանակներէն կը պահանջուէր չմիջամտել կաթողիկոսական ընտրութիւններուն:

Այս կոչը ստորագրողներուն մէջ էին նաեւ, Սիլվա Կապուտիկեան և Սօս Սարգսեան:

Սիլվա Կապուտիկեանին, քաղաքական համոզումի չափանիշով իրեն վերագրուած բնութագիրը, շատերուն ծանօթ է:

Եւ նաեւ, կ'ըսուի, թէ ան, վերջին տարիներուն, դաշնակցական մկրտուած է:

Գալով Սօս Սարգսեանին՝ նախագահական ընտրութիւններուն իբր Հ.Յ.Դ.ի թեկնածու ներկայացած էր և շատ չնչին թիւով ֆուէներ ստացած:

27-9-1999-թ.ին այս անգամ ալ վեց կրօնաւորներ, կը մեղադրէին կառավարութիւնը, որ միջամտած է կաթողիկոսական ընտրութիւններուն:

Եւ այս կրօնաւորներուն այս առթիւ հրապարակած «կոչ»ը, տարածուեցաւ Սփիւռքի շատ մը թերթերուն:

Մտածել պէտք է, թէ ինչո՞ւ կատարուեցաւ այս կոչը, երբ կառավարութիւնը պէտք չունէր միջամտելու և երբ արդէն, շատ բացայայտ իրականութիւն էր, որ ընտրողներուն մեծամասնութիւնը, Հայաստանի և ներքին Սփիւռքի աշխարհականներ ըլլալուն, Հայաստանի կառավարութեան նախընտրած թեկնածուն Կաթողիկոս պիտի ընտրէին:

Մինչ այդ՝ Հ.Յ.Դ. պաշտօնապէս պահանջեց կաթողիկոսական ընտրութեան յետաձգումը:

Նոյնպէս, այս պղտոր ձայներուն եկան շուտով միանալու տրիսրահոչակ Վազգէն Մանուկեանն և Պարոյր Հայրիկեանը, պահանջելով կաթողիկոսական ընտրութեանց յետաձգումը:

Այս բոլոր անտեղի կոչերուն և յետաձգման պահանջներուն նպատակը, մեր համոզումով՝ կառավարութիւնը նեղ դրութեան մատնել էր: Եւ այդ կոչերուն ետեւ գտնուողներուն ինքնութիւնը կոահելը, կը կարծենք, որ շատ դժուար չէ:

Եւ 27-10-1999-թ ին նախատեսուած ձեւով, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրուեցաւ Գարեգին Արքեպս. Ներսիսեան, որ Հայաստանի կառավարութեան յարմարագոյն նկատած [Հայաստանի ազգային գերագոյն շահերուն համար] թեկնածուն էր:

Բայց ճիշդ այդ ժամերուն, ընտրութենէն քանի մը վայրկեան յետոյ, ահաբեկիչները գրաւեցին Ազգային Ժողովի շէնքը և սպաննեցին Վարչապետ Վազգէն Սարգսեանը, Ազգային Ժողովի նախագահ Կարէն Տեմիրճեանը և վեց երեսփոխաններ, խոր սուգի մատնելով բոլոր հայրենասէր հայերը:

Այս ողբալի պատահարին կապակցութեամբ՝ ձեր ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք ահաբեկիչներուն անձնաւորութեան վրայ:

Ահաբեկիչներուն պետը կրկին դաշնակցական մըն է:

Թէեւ Հ.Յ.Դ.ն յայտարարեց, թէ այս անձը, կարն միջոց մ'առաջ, վտարուած է կուսակցութենէն:

Այս ահաբեկիչները իրենց ծայրայեղ ազգայնամոլ ըլլալնին յայտարարեցին:

Բայց յետոյ ճշդուած է, որ այս ահաբեկիչներուն պետը, Թուրքիոյ Նետ առեւտուրով զբաղած մէկն է:

Այս ամբողջ ողբերգութեան մէջ, թրքական նման կապի մը գոյութիւնը ձեզի բան մը մտածել կու տա՞յ արդեօք:

Բայց ամենէն զգուելին այս ողբերգութեան մէջ, Հայկ. Պետու-

թեան սիրտը եղող Ազգային ժողովի շէնքէն ներս, առանց դոյզն արգելի կարենալ մուտքն է գնդացիներով գինուած ահաբեկիչներուն, որոնք գրաւած են Ա. Ժ.ի սրահը և սպաննած հայկական Պետութեան վարչապետը, Ազգային ժողովի նախագահն ու վեց երեսփոխաններ:

Այս «Ազգային Աղէտ»ին, մեր համոզումով, մեծագոյն պատասխանատուն, կառավարութեան «Անվտանգութեան» նախարարութիւնն է, որուն պարագլուխներուն հրաժարումը կը պահանջուի, և սակայն, մինչեւ սա տողերը թուղթին յանձնելու պահը, դեռ ոչ ոք ընդառաջած է յատկապէս Հ.Հ.ի Պաշտպանութեան նախարարութեան պահանջին, որ պաշտօնական յայտարարութեամբ մը կ'ուզէ հրաժարականը Անվտանգութեան և Ներքին նախարարներուն ու Հանրապետութեան Ընդ. Դատախազին:

Եւ մենք համոզուած ենք, որ այս աղէտը հետեւանք է, մեծ մասամբ, ներհայկական հակասութիւններուն [որոնց մէջ մեծ դեր ունի դարաբաղեանը] և ասոնց -հակասութեանց- նենգաբար շահագործուելուն Արեւմուտքի ծանօթ հետախուզութեան կողմէ, որ իր ռազմավարական նպատակներուն իրականացման լծուած է Անդրկովկասի մէջ այսօր, իւր թափելով կրակի վրայ, գրգռելով և իրարու հակադրելով հայկական կողմերը:

Եւ մենք վախ ունինք, որ այս հրէշային ռեիթները՝ Հայաստանը եղբայրասպան կռուի կրնան տանիլ:

Ամբողջ սրտով մաղթենք, որ այդպէս չըլլայ:

Յուսանք, և այս յոյսով սպասենք:

★ ★ ★

ՀԱՐՑՈՒՄ... Ինքի՞ ԿԸ ԾԱՌԱՅԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ «ԱՆՎՏԱՆ-ԳՈՒԹԵԱՆ» ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ... ԿԸ ԾԱՌԱՅԷ ՄԻԱՅՆ ԴԱՀԻՃ-ԴԱԻԱՃԱՆ-ՆԵՐԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՄԷՋ ՋԵՐՄԻՆ ՀԻՒՐԱՍԻՐԵԼՈ՞Ւ, ՈՐ ԱՆՈՆՔ ԿԱՐԵՆԱՆ ԽՈՐՏԱԿԵԼ ՀԱՅ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ:

«Մեռնողին իրաւունքը մեռցնողէն հարցնելը, եղերական անմտութիւն մըն է»...

Ըսած է ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ- [1909-թ.ի Կիլիկիոյ ահաւոր ջարդերուն պատճառած յուզումով գրուած]:

Նախ. Ռոպեր Քոչարեան, մինչեւ այս վայրկեանը, 27 Հոկտեմբեր 1999-թ.ին կատարուած ողբերգութեան պաշտօնական առաջին պատասխանատուն [բարոյական առումով] եղող Հ.Հ.-ի «Անվտանգութեան» նախարարին հրաժարականը չէ ընդունած: Ինչո՞ւ:

Իբր թէ, ժողովուրդին միասնականութիւնը չխանգարելու համար: Բայց ո՞ր միասնականութեան մասին կը խօսին այսպէս պատասխանողները:

Հայաստանին հիմերը քանդուելու վրայ են:

Անվտանգութեան նախարարին առաջնակարգ պարտականութիւնն էր՝ Հայ Ազգին սիրտը եղող Ազգային ժողովը, ամէն կարգի վտանգներու դէմ պաշտպանել:

Ո՛չ Վազգէն Սարգսեանը, ո՛չ Կարէն Տեմիրճեանը և ո՛չ ալ երեսփոխանները ստիպուած չէին պաշտպանութիւն պահանջելու:

Իրենք կրնային ջուզել, քաջերու յատուկ անվախութեամբ, բայց «Անվտանգութեան» նախարարին կ'իյնար՝ երեսփոխանները և կանաժարութեան անդամները «երեւելի և աներեւոյթ» փորձանքներուն դէմ պաշտպանելու համար, բոլոր միջոցները ձեռք առնել:

Սերժ Սարգսեան այս եղեռնագործութեան հետ մօտէն կամ հեռուէն կապ ունեցած ըլլայ կամ ոչ, իբր Անվտանգութեան նախարար՝ Ազգային ժողովը «անպաշտպան» ձգած ըլլալուն համար, զինք պատասխանատու կը նկատենք:

27 Հոկտեմբեր 1999-թ.ի ողբերգութենէն յետոյ, մինչև այսօր 15 օրեր անցան, և մինչև հիմա, Անվտանգութեան նախարարութենէն ներս, փոփոխութիւն չկայ:

Դահին-դաւանանները, ձերբակալուելէ յետոյ, անվտանգութեան նախարարութեան մէջ արգելափակուեցան:

Եւ այս ողբերգութեան քննութիւնը [ֆօղարկումի նմանող] կը կատարուի՝ պաշտօնապէս Անվտանգութեան նախարարութեան իրաւասութեան ներքին:

Սա կը նշանակէ՞, որ Անվտանգութեան նախարարը պիտի ըլլայ այս ողբերգութիւնը գործած դահիններուն դատաւորը:

Ինչպէ՞ս չկրկնենք այստեղ, Ռուբէն Սեւակի 1909-թ.ի Կիլիկիոյ ջարդերուն առթած յուզումին ներգործութեան տակ ըսածները՝ «Մեռնողին իրաւունքը, մեռցնողէն հարցնելը, եղբրական անմըտութիւն մըն է»:

Տեւական կը գանգատինք, ներկայ դարուն մէջ, մարդկութեան ենթարկուած բարոյական անկումին մասին:

Բայց խոստովանիլ պէտք է, որ այս բարոյական անկումէն անջատաբար՝ նոյն շրջանին գիտութեան յառաջդիմութեան պատճառաւ ստեղծուած նորութիւններուն առաւելութիւններն ալ անհերքելի են:

Ատնցմէ մէկն է հեռատեսիլը:

Եւ մանաւանդ՝ արուեստական արբանեակներուն շնորհիւ ամենահեռաւոր երկիրներու հեռատեսիլները դիտելու կարելիութիւնը:

Անցեալ ամառուան ամիսներէն սկսեալ, մենք ալ բախտն ունեցանք դիտելու, արբանեակներու ճամբով սփռուած Հայաստանի Պետական հեռատեսիլին՝ “CANAL-1” յայտագիրները:

Մեզի համար բացառիկ երջանկութիւն մը եղաւ հայրենի հեռատեսիլէն, Երեւանի մէջ տեղի ունեցող առաջին համահայկական ողիմպիական խաղերը դիտելը:

Եւ նաև շատ հրճուեցանք, հետեւելով Երեւանի մէջ կայացող առաջին «Հայաստան-Սփիւռք Համաժողով»ի աշխատանքներուն:

Մեզի մեծ գոհունակութիւն պատճառեց, Սփիւռքի գանազան երկիրներու քաղաքական տարբեր համոզումներ ունեցող հայերուն հով հովի գալով՝ Հայրենիքի վերելքին օգտակար ըլլալու համար աշխատիլը:

Եւ այս համաժողովին, տեսնելու հաճոյքը ունեցանք մանաւանդ, Հայաստանի Վարչապետ Վազգէն Սարգսեանի՝ իբր բացառիկ դեկավար միացնելու, խրախուսելու և ոգեւորելու կարողութիւնը:

Հեռատեսիլին շնորհիւ, աւելի մօտէն ճանչցանք մեր Հայրենիքը, իր գանազան երեսներով:

Մանաւանդ հպարտութիւն գգացինք, հեռատեսիլէն տրուած «Զինուժ»ի յայտագիրին մէջ դիտելով, մեր գինուորներուն աշխատանքները և անոնց մարտական ուժը:

Մեր այս ուրախութիւնը սակայն, շատ չտեւեց:

27-10-1999-թ ի չարաշուք օրը, դժբախտութիւնը ունեցանք տեսնելու նաև, Հայաստանի Ազգային Ժողովին մէջ կատարուած ողբերգութիւնը:

Եւ քանի մը օր յետոյ, արցունքոտ աչքերով հետեւեցանք, ուրք

նահատակ հերոսներուն Երեւանի Օփերայի դահլիճին մէջ կատարուած յուղարկաւորութեան արարողութեան:

Այս տխուր արարողութեան ընթացքին, մեզի սփոփանք պատճառեց հարիւր հազարաւոր հայերուն ներկայութիւնը՝ իրենց դեկավարներուն ընծայուած իբր վերջին յարգանք:

Հայաստանի հեռատեսիլը, յուղարկաւորութեան օրը, տուաւ նաև նահատակներուն յարգանքի տուրք մատուցանելու համար Օփերայի դահլիճը եկած ժողովուրդէն, անհատ սգակիրներու արտայայտութիւնները:

Մենք այստեղ, պիտի ջանանք նշել, իրենց արտայայտութիւններով, մեզ ամենէն շատ տպաւորածները:

Տարիֆոտ այր մարդ մը, սապէս արտայայտուեցաւ.

«Ես շատ ցաւեր տեսայ կեանքիս մէջ. բայց այս տխուր րոպէին սա կ'ուզեմ ըսել - Երանի՛, թէ այսօրը սպրած չըլլայի, և այս ցաւը չզգայի»:

Ուրիշ այր մարդ մը, արցունքոտ աչքերով ըսաւ. «1915-թ.ի եղեռնէն յետոյ այս, ինծի համար, մեծագոյն աղէտն է: Թէև 1988-թ.ի երկրաշարժն ալ մեծ աղէտ էր. բայց այս մէկը ուրիշ ցաւ է»:

Միջին տարիքի բայց շատ աշխոյժ արտաքինով այր մարդ մը, որ գինուորական կը թուէր ըլլալ, սա խօսքերը ըրաւ. «Վազգէն Սարգրսեանը մեր նոր Անդրանիկն էր: Նոյնիսկ՝ Անդրանիկէն ալ մեծ: Հայաստանի այսօրուան բանակը ի՛նք ստեղծեց: Անիկա, Վարդան Մամիկոնեանէն ետք՝ մեր նոր *Սպարապետն* էր»:

Յառաջացած տարիքով կին մը, շատ տխուր շեշտով յարեց. «Տարիներէ ի վեր, ամէն անգամ որ երեւելի անձնաւորութիւն մը կը սպաննուէր, «Այս ալ վերջինը կ'ըլլայ» կ'ըսէինք, ու «Պատճառած ընդվզումէն դաս կ'առնեն» կ'եզրակացնէինք:

Բայց, դաս չառին: Եւ շարունակեցին սպաննել:

Եւ ամենէն վերջն ալ, այս աղէտը յաջողեցան պատճառել»:

Բայց, բոլոր այս արտայայտութիւններէն առաջ ու ետք, կնոջ մը սա ըսածները երբեք պիտի չկրնանք մոռնալ:

Ազգային ժողովի փոխ-նախագահ, նահատակ Եուրի Բախշեանին կինն էր ան.

Երեւանի դպրոցներէն մէկուն տնօրէնուհին եղող Անահիտ Բախշեանին ըսածները, այս ողբերգութեան մէջ, մեզ դէպի ցաւին արմատները տանող «հերոսուհի»ի մը խօսքերն են.

«Թէկուզ չափազանց խորն է վիշտս, բայց ուղեղս սթափ է, ես հիմա աւելի հաւասարակշիռ եմ քան երբեք»:

Եւ ես, բոլոր գոհուած նահատակ քաղաքական գործիչներու կողակիցներուն անունով կ'ուզեմ յայտարարել, որ մենք՝ բոլոր գոհուածներու մերձաւորներս ու համայն Հայ ժողովուրդս, Հանրապետութեան նախագահէն կը պահանջենք, որ ո՛չ միայն դատապարտուի այդ հինգ ոճրագործներու արարքը, այլ նաև երեւան հանուիւն այն բոլոր մութ ուժերը, որոնք կանգնած են ոճրագործներու ետին և որոնք կը փորձեն մեր պետութեան հիմերը սասանել: Մենք հետամուտ պէտք է ըլլանք: Մենք ալ կը միանանք մեզի հետ սգացող այն մարդոց, որոնք այսօր եկան ըսելու, որ այս պետութիւնը թանկ է բոլորիս համար, թէ՛ Հայաստանի և թէ՛ Սփիւռքի հայերուն համար: Մենք թոյլ չե՛նք տար, ունէ մէկուն, սասանել Հայաստանի պետութեան հիմերը:

Եւ ես, այս խօսքերը կ'ըսեմ ճիշդ հի՛մա, երբ իմ ամուսնոյն անիւնը զետեղուած է այս դահլիճին մէջ և չէ յուղարկաւորուած տակաւին»:

Մենք կ'ուզենք մեր հիացումը և մեր շնորհաւորութիւնները յայտնել այս սգաւոր, բայց քաջարի կնոջ վնոականութեամբ և հայկականութեամբ առկուն խօսքերուն համար:

★ ★ ★

Այսօր՝ Ուրբաթ, 12 Հոկտեմբեր 1999-թ.ի Երեւանի ժամով ժամը 21:00-ին [մեր ժամով 18-ին], Երեւանի պետական հեռատեսիլի՝ «CANAL-1»-էն տրուած լուրերուն հետեւեցանք:

Եւ ցաւով նկատեցինք, որ Հայաստանի պետական հեռատեսիլը վերածուած է՝ «Արևմտեան թեֆումով՝ «HIS MASTER'S VOICE»-ի քարոզչական խողովակի մը:

Այս հեռատեսիլը արդէն, Վազգէն Սարգսեանի նահատակութեան օրէն սկսեալ, խախտեց հաւասարակշռութիւնը և վերածուեցաւ «Հ.Հ. Նախագահութիւն և Ընկ.» խմբակի խօսափողի:

27-10-1999-թ.ի ողբերգութիւնը մեղմացնելու և զայն ժողովուրդին մոռցնել տալու միտում մը, շատ յստակօրէն կ'արտացոլար տրուած լուրերուն բովանդակութենէն և մանաւանդ՝ արտայայտութիւններէն անձնաւորութիւններու, որոնք ներկայացուցչական ոչ մէկ հանգամանք ունին:

3 Նոյեմբեր 1999-թ.ին, Ռոպեր Քոչարեան նշանակեց նոր Վարչապետ մը: Նահատակ Վազգէն Սարգսեանի կրտսեր եղբայրը եղող՝ Արամ Սարգսեանը:

Բարի տեսնով՝ րայց քաղաքական փորձառութիւն չունեցող երիտասարդի մը տպաւորութիւնը կը ձգէր:

Նոր Վարչապետին նշանակուած օրէն՝ 3 Նոյեմբերէն ի վեր, գրեթէ տասը օրեր անցած են. եւ դեռ, նոր կառավարութիւնը չէ կազմուած:

Ի՞նչ էր պատճառը՝ այս յայտադումին:

Հայաստանը, սկզբունքով, ժողովրդավար պետութիւն է, և այսօր՝ 30 Մայիս 1999-թ.ին, ժողովուրդին քուէներով ընտրուած Ազգային ժողով մը ունի, որմէ ներս, «Միասնութիւն» դաշինքին երեսփոխանները, մեծամասնութիւն կը կազմեն:

Եւ այսօր ալ, «Միասնութիւն»ը իր մեծամասնութիւնը կը պահէ Ազգային ժողովին մէջ:

30 Մայիս 1999-թ.ի ընտրութիւններուն արդիւնքը նկատի առնելով, Հ.Հ. Նախագահ Ռ. Քոչարեան, 11 Յունիս 1999-թ.ի «Միասնութիւն» դաշինքին ստաշնորդներէն՝ Վազգէն Սարգսեանին յանձնած էր վարչապետի պաշտօնը:

Եւ արդէն, 15 Յունիս 1999-թ.ին, Նախագահը վաւերացուցած էր Վարչապետին ներկայացուցած կառավարական կազմը:

Այսինքն՝ չորս օրէն կազմուած էր կառավարութիւնը:

Մինչդեռ 5 Նոյեմբերին Վարչապետ նշանակուած Արամ Սարգսեանը, Մայիս 1999-թ.ի «Միասնութիւն» դաշինքին յետոյ նոյն մեծամասնութիւնը ունենալով հանդերձ, չէր կրցած վաւերացնել տալ իր դահլիճը, ասոր կազմութենէն շուրջ տասնեակ մը օրեր ետք ալ:

Այս յայտադումին պատճառը, կը հաւաստեն իրագեկներ, Ռ. Քոչարեանին նոր կառավարութեան մէջ իր մտերիմները զետեղել յամատելուն հետեւանքն է:

Նախագահը, նոր կառավարութեան մէջ, իր “Pion”ները տեղաւորել կ’ուզէր, որ ապագայի իր «ճատրակի խաղերուն» մէջ, կարենայ գործածել այդ քարերը:

Այս պատճառաւ Նախագահը, մերթ ընդ մերթ, «հրաժարելու սպառնալիքը» գործածեց «Միասնութեան» դաշինքին դէմ, որ իր ուզած «ճախարարցու»ները ընդունիլ տայ: Ան շատ լաւ գիտէ, թէ

իր հրաժարումովը, նոր ընտրութիւններու երթալու հարցը կը ծագի, որ երկրին համար, այս անկայուն վիճակին մէջ, երբեք յանձնարարելի չէ, և երկիրը աննախատեսելի վտանգներու կրնայ առաջնորդել:

27 Հոկտեմբեր 1999-թ.ի ջարդը կատարողներուն ետեւ գտնուող մութ ուժերուն ուզածն ալ, ճիշդ այս մէկն է արդէն:

Այս մութ ուժերը՝ պետութեան «ԳԼՈՒԽ»ները կտրեցին:

Հիմա անոնք, համբերութեամբ կը սպասեն յարմար առիթի մը, որ մեր երկիրը կարենան իրենց ուզած ուղղութեան հրել:

★ ★ ★

Այսօր անհերքելի իրականութիւն մըն է, որ Սիոնիստական Աշխարհակալ Կայսրութեան՝ աշխարհը ղեկավարելու համար գործածած ամենակարեւոր գէնքը՝ համաշխարհային տեղեկատուական ցանցն է: Այս ցանցին միջոցաւ սիոնիստները, իրենց կադապարուած լուրերը՝ միակ խողովակի մը միջոցաւ, կ'ուղարկեն աշխարհին ամէնէն հեռաւոր անկիւնները: Անոնց ներկայի ռազմավարութիւնը շատ տարբեր է իրենց հին ռազմավարութիւնէն:

Անոնք պէտք չունին, երկիր մը իրենց իշխանութեան ենթարկելու համար, գէնքի դիմելու որ զայն գրաւեն:

Նախ կը սկսին երկրի մը ծանուցումի միջոցները՝ մամուլը և հեռատեսիլը ձեռք անցընել: Եւ միջոց մը յետոյ, այդ երկիրը՝ հասուն պտուղի մը պէս, իրենց ձեռքը կ'իյնայ արդէն:

Դժբախտաբար այսօր, պարագան նոյնն կը թուի ըլլալ, Հայաստանին համար:

Ինչպէս որ ասկէ առաջ ըսած էինք, մենք այս ամառուան ամիսներէն ի վեր, հետեւելու կարելիութիւնը ունեցանք Հայաստանի պետական հեռատեսիլին «CANAL-1»ի յայտագիրներուն:

Մարդ անպայման կոյր պէտք է ըլլայ, որ չտեսնէ Սիոնիստական-Ամերիկեան «ազդեցութեան», հայկական հեռատեսիլի յայտագիրներուն մէջ, նկատելի չափով ներմուծուած ըլլալը:

Մանաւանդ, այս ազդեցութիւնը շատ աւելի յստակօրէն կը տեսնենք, ներկայացուած ֆաղափական լուրերուն մէջ:

27-10-1999-թ.ի ողբերգութենէն յետոյ, հայկական հեռատեսիլին յայտագիրներուն մէջ, շատ ակներեւ է ամերիկամէտ դիրքորոշումը:

Այս հեռատեսիլի հաղորդումներուն մէջ, մեզի ամէնէն շատ զարմանք պատճառեց, Ազգային հեռատեսիլի տնօրէն Տիգրան Նաղդալեանին 7-11-1999-թ.ի Կիրակի գիշերուան ժամը 22-ին, «Անվտանգութեան» Նախարարը պաշտպանելու համար կատարած ելոյթը:

Բոլորին ծանօթ է, թէ Պաշտպանութեան նախարարութիւնը 27-10-1999-թ.ին, Ներքին և Անվտանգութեան նախարարներուն և Ընդհանուր Դատախազին հրաժարումը պահանջած էր, առաջին հերթին բարոյապէս զանոնք պատասխանատու նկատելով եղած ողբերգութեան համար: Բայց Նախագահը մերժած էր այս պահանջը:

Եւ Տիգրան Նաղդալեան պաշտպանելու համար նախագահին դիրքորոշումը և մանաւանդ՝ Անվտանգութեան Նախարարը, հետեւեալ անհեթեթ ելոյթը ունեցաւ.

«Եթէ, անվտանգութեան նախարարին հրաժարումովը, ամէն բան պիտի շտկուի, այս կը նմանի այն վարկածին, թէ տնտեսութեան և ելեւմուտքի գոյգ նախարարներուն հրաժարումովը՝ մէկ դրամին սակը կը հաւասարի մէկ տոլարի»: [Յիշեցնենք, որ այսօր, մէկ տոլարին փոխարժէքը 520 դրամի շուրջ է]:

Պետական հեռատեսիլին Հոկտ. 27-ի ողբերգութեան ստեղծած համատարած յուզումը մեղմացնելու նպատակով ըրած ջանքերէն մէկն ալ, ներկայացուցչական հանգամանք չունեցող անձերու կողմէ կատարուած ելոյթներուն սփռումներն էին: Ասոնք կը պնդէին, որ ողբերգութիւնը կատարող դահիճները պարզապէս՝ եսակեդրոն խելագարներ էին, և թէ, անոնց ետեւ, մութ ուժեր չկան...:

Մինչդեռ, Երեւանի մէջ, վերջերս հարցախոյզի ենթարկուած անձերուն հարիւրին ութսունը, այս ողբերգութիւնը կը վերագրեն «Ամերիկեան, Թրքական և Ատրպեճանական» կողմին:

★ ★ ★

Հակառակ Հայաստանի Ազգային Հեռատեսիլին այս դահիճներուն «խելագարներ» ըլլալուն վարկածին ի նպաստ կատարած ֆարոգչութեան, մենք այստեղ պիտի ջանանք փաստել, որ անոնք՝ այդ ճիւղները, նոյն հեռատեսիլին ծոցէն կուգան:

Այստեղ կը հրատարակենք՝ Պոլսոյ «Ժամանակ» օրաթերթին 2 Փետրուար 1999-թ.ի թիւին մէջ հրատարակուած նկար մը:

Տեսէ՛ք, թէ ինչպէս այդ դահիճները, իբր Հայաստանի պետական հեռատեսիլի ներկայացուցիչներ, այցելած են Թուրքիա և ունեցած ապշեցուցիչ շփումներ, մինչեւ իսկ թուրք պետական դէմքերու հետ [«Փամանակ»էն կ'արտատպենք՝ նկարագրութիւնն ալ]:

Թուրքիա-Հայաստան յարաբերութիւնները փայլուն հեռանկարներ ունին ամէն բնագաւառի պարագային: Այս իրողութիւնը խնդրոյ առարկայ է նաեւ մամուլի գծով, որովհետեւ նոյնիսկ ամենամակերեսային մերձեցումով հարե-

Կարէն (ծախէն աջ՝ 4-րդը) և Նայիրի (ծախէն աջ՝ 6-րդը):
Յունանեանները Իսթամպուլի մէջ: Թուրքիոյ տեղեկատուութեան
Ընդհ. Տնօրէն Պիւլենթ Իւկիւր (ծախէն աջ՝ 5-րդը):

ւաններու զարգացումները կամ իրադարձութիւնները միշտ ուշագրաւ և հետաքրքրական կ'ըլլան իրարու համար: Հաճոյքով կը տեղեկանանք, թէ այս օրերուն օգտակար կապեր կը մշակուին Թուրքիոյ և Հայաստանի մամուլային աշխարհներուն միջեւ: Զանգուածային լրատուական միջոցներուն համար առնուած այս սկզբնական քայլերը անտարակոյս, շատ յուսադրիչ են ապագային նոր հորիզոններու բացուելու առումով:

Այս օրերուն, Հայաստանի պետական հեռուստատեսութենէն խումբ մը աշխատակիցներ շփումներ կ'ունենան Թուրքիոյ մէջ: ՆԱՅԻՐԻ ՅՈՒՆԱՆԵԱՆ, ՅՈՎԱԿԻՄ ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ, ԿԱՐԼԷՆ ԶԱՔԱՐԵԱՆ ԵՒ ԿԱՐԷՆ ՅՈՒՆԱՆԵԱՆ ԶԱԲԹՈՒԱՆ մը շրջապատոյտի ձեռնարկած են Թուրքիոյ զանազան քաղաքներուն մէջ:

Անոնք կը հիւրընկալուին պաշտօնապէս և վերադարձին պիտի պատրաստեն ծրագիր մը:

Հայաստանի Պետական հեռուստատեսութեան ներկայացուցիչները Թուրքիա ժամանեցին Յունուար 27-ին: Անոնք Սարը սահմանային դռնէն մուտք գործեցին երկիր և մինչեւ Տրապիզոն եկան ցամաքէն: Տրապիզոնի մէջ մամլոյ հրատարակութեանց Տնօրէն Էօզէր Չաղլայան և լրագրական շրջանակները հիւրընկալեցին զիրենք:

Օր մը վերջ, Յունուար 29-ին, Հայաստանի պատուիրակութեան անդամները ԱՆՅԱՆ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔ ԱՆԳԱՐԱ, ՈՒՐ ՈՒՆԵՑԱՆ ԵՐԿՕՐԵԱՅ ԶՓՈՒՄՆԵՐ ԲԱՐՁՐ ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ՎՐԱՅ: Այսպէս, Մշակոյթի նախարար Իսթէմիհան Թալայ, Զբօսաշրջութեան նախարար Ահմէտ Թան, Արտաքին Գործոց նախարարութեան բանբեր Սէրմէթ Աթաճանլը, Վարչապետարանի ենթակայ մամլոյ հրատարակութեանց և Տեղեկատուութեան Ընդհ. Տնօրէն Այտըն Սէզկին, «Անատօլու» Գործակալութեան Ընդհ. Տնօրէն Մէհմէտ Կիւլէր, Թ.Ռ.Թ.-ի Ընդհ. Տնօրէն Էրկիւլ Ենիլ և Կ.Ա.Փ. ծրագրի փոխ նախագահ Գայա Եաչընօք ընդունեցին զիրենք: Այս տեսակցութիւններու ընթացքին արձարծուեցան ԹՈՒՐՔԻԱ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԵՐԵՍՆԵՐԸ:

Անգարայէն վերջ, Յունվ. 30-31 թ. ներուն, խումբը այցելեց Անթալիա, ուր հիւրընկալուեցան մամլոյ հրատարակութեան Տնօրէն Մերիլ Աթիւնի կողմէ: Անոնք տեսակցեցան Անթալիոյ լրագրողներու ընկերակցութեան վարիչներուն հետ, ինչպէս նաեւ այցելեցին քաղաքի տեսարժան վայրերը:

Երէկ Հայաստանի հեռուստատեսութեան պատուիրակութիւնը եկաւ Իսթանպուլ: Այսպէս, անոնք հանդիպումներ ունեցան Թուրք-Հայ Առեւտուրի Զարգացման Կոմիտէի նախագահ Տիգրան Ալթունի և Թուրքիոյ լրագրողներու ընկերակցութեան վարչայիններէն Լէյլա Թավշանօղլուի հետ: Երեկոյեան Իսթանպուլի մամլոյ-հրատարակութեանց Տնօրէն Պիւլէնտ Ուղուր ընթրիք մը սարքեց ի պատիւ հիւրերուն: Եշիլ գիւղի մէջ կայացած այս ՀԱԻԱՔՈՅԹԸ ԱՆՅԱԻ ԶԱՏ ԶԵՐՍ ՄԹՆՈԼՈՐՏԻ ՄԷՋ:

Հայաստանի հեռուստաաշխատողները այսօր կ'աւարտեն իրենց շփումները Իսթանպուլի մէջ ու վաղը առաւօտ, Տրապիզոնի վրայով, նոյն ճամբով կը վերադառնան Հայաստան: Իրենց միջոց կ'ընկերանան Վարչապետարանի ենթակայ մամլոյ հրատարակութեանց և Տեղեկատուութեան Ընդհ. Տնօրէնութեան ներկայացուցիչները [«Ժամանակ» - Պոլիս 2-2-1999-թ.]:

Պատմական հանգամանք ունեցող այս գրութեան մէջ յստակօրէն

կը տեսնուի, որ այս երկու Յունանեանները, Հայաստանի պետական հեռատեսիլին կողմէ Թուրքիա դրկուած և Թուրքիոյ մէջ հիւրընկալուած են իբր բարձրաստիճան հիւրեր, և թուրք բարձրաստիճան պաշտօնեաներուն, նոյնիսկ թուրք նախարարներուն հետ «արծարծած են Թուրքիա-Հայաստան յարաբերութիւններուն զանազան երեսները»: Հիւրասիրուած են Անգարայի և Պոլսոյ մէջ, ու նաեւ տարուած Թուրքիոյ ամէնէն ծանօթ, պերճագեղ գրօսաշրջական քաղաքը եղող Անթալիա:

Պոլսոյ «Մարմարա» և «Ակօս» հայկական թերթերը նոյն ձեւով կ'արտայայտուին այս այցելութեան մասին, նաեւ կ'աւելցնեն, որ Յունանեան եղբայրները տեսնուած են Թուրքիոյ Արտաքին Գործերու նախարար Հրեայ՝ Իսմայիլ Ճէմին և տակաւին՝ Պոլսոյ "MILLIYET" օրաթերթի խմբագիրներէն, նմանապէս Հրեայ Սամի Քոհէն-ին հետ:

«Ժամանակ» թերթին մէջ ելած այս գրութիւնն ալ կ'ապացուցանէ, որ Յունանեան եղբայրները պարզ «խելագար»ներ չէին, այլ՝ «մութ» ուժերուն կողմէ առաջնորդուած գործակալներ:

Եւ Երեսանի ժողովուրդը, իր առողջ բանականութեամբ շատ լաւ հասկցած ըլլալու է, որ այս «մութ» ուժերը Ամերիկեան, Թրքական և Ատրպեճանական գաղտնի կազմակերպութիւններն կրնան ըլլալ, որոնց հակահայկական սադրանքները պատճառ եղան մեր մեծ առաջնորդներուն նահատակութեան:

16 - 11 - 1999

Յո՛յս Հայաստանի	465
Ո՛ւր Հաց, Հո՛ն Կաց	477
Ա՛լ Կը Բաւէ՛ Ձեր Կատարած Չարիքը՝ Հայ Ազգին	483
Վերջին Շրջաններու Հայկական Պատմութեան Ամենափայլուն խարտուրքներ	488
Նգով՛ք «Ղարաբաղ Կոմիտէ» Ըտուած Խմբակին	497
Սիոնիստներուն Թունաւոր Նուէրը Հայ Ազգին	502
«Ձայն Բարբառոյ Յանապատի»	507
Թուրքերուն Ո՛վ Ըլլալը Չգիտցո՞ղ Նախագահ Մը՝ Ռոպէր Քոչարեան Հայկական Խնդրին Մէջ,	514
Թուրքերուն Երեւ Քլիսաւոր Մտավախութիւնները	521
«Հայ Գառնուկը» Ինչպէ՞ս Կրնայ Փրկուիլ «Թուրք-Գայլին» Ճիրաններէն	530
Անբասիր Եւ Իմաստուն Նախագահի Մը Կեցուածքը Ի՞նչ Պիտի Ըլլար Հանրածանօթ Ֆրանսահայ Ֆիլմարտադրիչ՝ Henry Verneuil-ի Նախատեսութիւնները	534
Գանկերու Աշտարակը	553
«Կաթոլիկութիւնս Չեմ Փոխեր Հայութեան. Հայութիւնս Չեմ Փոխեր Կաթոլիկութեան»	563
Միամիտ Յեղափոխականներ	576
Անտրամարանական Բանաստեղծներ	581
Շինծու Հերոսներ	588
Գիտակցարար Անտեսուած Սուրբ Հերոսներ	595
Յո՛յս Հայաստանի	621
Պատասխան Մեծապատիւ Հայախօս «Կաթոլիկ»ին	633
Յո՛յս Հայաստանի	640
“YANKEE - GO HOME” «Կորսուէ՛, Գնա՛»	648
Մեծն Թուրքիա՝ Ատրիականէն Մինչեւ Չինաստանի Պարիսպները	657
Իր Տիրոջ Ձայնը	665
Պայքար՝ Առանց Բռնութեան	673
«Սատանայաշունչ»	682
Ի՞նչ է «Ազգերու Ապագան»	689
«Ոնիր Եւ Պատիժ»	695
Clinton-ը՝ Միլոսեւիչի Գլխուն Հինգ Միլիոն Տոլար Պիտի Վնարէ	701
S. O. S. Սփիւռնահայեր՝ Եթէ Հիմա Չօգնէ՛ք Հայաստանի...	711
Ո՞վ է Հայը	717
Ո՛վ Թուրք Խուժաններ՝ Օճայանին Համար “Ermeni Pigi” Ըսեր է՛ք	724
Ո՞վ է Պոլսոյ Մէջ Ապրող Հայը	731
Ֆրանսուա Միքերան...	738
Պոլսոյ Մէջ, Թրքա-Հայկական “Tragi-Comédie” Մը	744
Ո՞վ է Հայ Կրօնաւորը	751
Ովքե՞ր Են Ողբերգութեան Բուն Պատասխանատուները	761

**ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ
ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՏԱՆ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

1. — «ՀԱԻԱՔԱԾՈՅ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ» — Զորս Հասոյր, Վերժին ՏէօՇէՄէձեԱն — Պոլիս, 1971:
2. — «ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ ԱՆՑԵԱԼԸ ԵՒ ԽՐԱԽՈՒՍԻԶ ՆԵՐԿԱՆ»
ԿԱՐՕ ՄԵՀԵԱՆ — Ս. Ղազար, Վեցեոիկ, 1982:
3. — «ՈՐՊԷՍ ԵՐԱԶ ԱՆԿՐԿՆԵԼԻ» — Բ. Հասոյր՝ «Պատմուածքներ»
ԿԱՐՕ ՄԵՀԵԱՆ — Անթիլիսս, 1984:
4. — «ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ ԵՒ ՓՐՑՈՒԵԼԻՔ ՈՒՂԵՂՆԵՐ»
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԶԼԻՆԿԻՐԵԱՆ — Փարիզ, 1986:
5. — «ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ» —
Թատերախաղ 5 սյտկերներով
ԳԷՈՐԳ ԳԱՊԱՌԱՃԵԱՆ — Պէյրուս, 1986:
6. — Ս. Դ. ՀՆԶԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ —
ԺԻՐԱՅՐ ՆԱՅԻՐԻ — Պէյրուս, 1987:
7. — «ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՏԱՌ ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՈՎ ՏՊԱԳԻՐ
ԳԻՐՔԵՐՈՒ»
ԱՐՏԱՇԷՍ Հ. ԳԱՐՏԱՇԵԱՆ — Փարիզ, 1987:
8. — «ՈՎՔԵՐ ԵՆ Ի ՎԵՐՋՈՅ ԱՐԻԱՑԻՆԵՐԸ»
ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ՎԱՐՊԵՏԵԱՆ — Մարսէյ, 1988:
9. — «ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ԱՆՈՒԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՏՈՒՆ»
«ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆԸ»
«ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ԱՆՈՒԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ»
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԶԼԻՆԿԻՐԵԱՆ — Փարիզ, 1989:
10. — «ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱՄԱԹՈՒՐԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՎԱՐԱԳՈՅՐՈՎ
ԶԻ ԾԱԾԿՈՒԻՐ»
ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ — Պէյրուս, 1990:

- 11.— «ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ»– Երկեր, Հասոք Երկրորդ,
ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ԹՈՓՉԵԱՆ – Երեւան, 1996:
- 12.— «ԷՆՎԵՐ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԸ»
ԴՈԿՏ. ՎԼԱՏԻՄԻՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ – Պէյրուք, 1996:
- 13.— «ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ ԵՐԿԵՐ» – Բ. Հրատարակութիւն
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, 1997:
- 14.— «ԱՐԱՐԱՏԸ ՊԷՏՔ Է ՄՆԱՅ ԵՐԵՒԱՆԻ ԿՈՂՄԸ»
ԴՈԿՏ. ՎԼԱՏԻՄԻՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ – Պէյրուք, 2001:
- 15.— «ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԸ ԵՒ ՄԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿԸ»
ԴՈԿՏ. ՎԼԱՏԻՄԻՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ – Երեւան, 2003:
- 16.— «ԹՈՒՐՔԵՐԻ «ԻՐՐ ԹԷ» ԶԳԻՏՅԱԾ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ – Երեւան, 2003:
- 17.— «ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ –
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ»
Ռուսերէն – Երեւան, 2004:
- 18.— ՍՈՒՏԵՐՈՒ ԵՒ ԵՐԱԶՆԵՐՈՒ ԶՈՂ, «ԷՇ ՆԱՀԱՏԱԿ»
ԵՂԱԾ ԱԶԳ ՄԸ՝ «ՀԱՅԵՐԸ» – Ա. Հասոք
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ – Պէյրուք, 2004:

*
**

**ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՈՒՄ՝ «ՆԱՅԻՐԻ» ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹԻ
ԼԻՐԱՆԱՆ – 2004**
